Bundel - Politieke Avond van 20 januari 2021

Agenda bijlagen

Raadskamerindeling 20 januari 2021

1.RZ 18.45 uur - 20.45 uur: Herijking welzijnsopdracht 2020

Fase: informatief (2e rondetafelgesprek)
Locatie: Raadzaal

Behandeladvies 20 januari 2020, informatieve behandeling (2e rondetafelgesprek)

Raadsvoorstel "Herijking welzijnsopdracht 2020"

Bijlage - Richtinggevende notitie Herijking welzijnsopdracht 'Samen werken aan een sterke sociale basis'

Raadsbrief "Herijking Welzijnsopdracht 2020", d.d. 03-12-2019

Lijst met deelnemers 1e rondetafelgesprek, d.d. 02-12-2020

Behandelresultaat 9 december 2020, informatieve behandeling (1e rondetafelgesprek)

Schriftelijke inspraakreactie van het samenwerkingsverband Arnhemse buurthuizen en het BurgerserviceLab

Lijst met deelnemers 2e rondetafelgesprek, d.d. 20-01-2021

Behandelresultaat 20 januari 2020, informatieve behandeling (2e rondetafelgesprek)

Schriftelijke reactie van Sema

2.LF 18.45 uur - 20.45 uur: Arnhemse Aanpak Energiearmoede

Fase: informatief & meningsvormend (1)
Locatie: Landgoed/Festival

Behandeladvies 20 januari 2020, informatieve & meningsvormende (1) behandeling

Raadsvoorstel "Arnhemse Aanpak Energiearmoede"

Bijlage 1 - Arnhemse Aanpak Energiearmoede

Bijlage 2 - Kosten versus de kaders voor de besteding van het Klimaatfonds

Programmaplan New energy made in Arnhem 2020-2030 (vastgesteld op 29 januari 2020)

Aangenomen motie "Arnhems Actieplan Energiearmoede" (20M08) van de fracties PvdA, GroenLinks, Denk Verenigd Arnhem, ChristenUnie en Arnhem Centraal

Raadsbrief "Uitwerking Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie", d.d. 02-06-2020

Bijlage 1 - Wijkgerichte energietransitie Arnhem

Bijlage 2 - Het participatiekompas voor de Arnhemse Energietransitie

Raadsbrief "Deelname gemeente aan twee Europese subsidieprojecten gericht op het verminderen van energiearmoede", d.d. 18-02-2020

Raadsbrief "Subsidieverlening aan stichting Energiebank regio Arnhem", d.d. 26-05-2020

Bijlage 1 - Beleidsplan en Plan van Aanpak 2020-2022 stichting Energiebank Regio Arnhem

Bijlage 2 - Energiebank versus de kaders voor de besteding van het Klimaatfonds

Arnhemse Herstelagenda Coronacrisis (vastgesteld d.d. 2 september 2020)

(de) Weg uit Armoede, Werken aan Perspectief. Nota Arnhemse Armoede Aanpak (2020 e.v.) (vastgesteld d.d. 16-12-2020)

Behandelresultaat 20 januari 2020, informatieve & meningsvormende (1) behandeling

3.RR 18.45 uur - 20.45 uur: Vaststelling bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken'

Fase: informatief/meningsvormend (1)
Locatie: Restaurant
Zie voor meer stukken over het dossier 'Camping Arnhem' de stukken bij het interpellatiedebat 'Camping Arnhem' van 16 december 2020 jl.:
https://ris2.ibabs.eu/Agenda/Details/Arnhem/aca892d3-8902-497e-8a32-7c2044d59b6a#b06663b1-bca5-4fc9-a359-fe4c616c46e3

Behandeladvies 20 januari 2020, informatieve & meningsvormende (1) behandeling

Raadsvoorstel - Vaststelling bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken'

Bijlage 1a - Vast te stellen bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken'

Bijlage 1b - Plankaart 'Facetplan vakantieparken' NL.IMRO.0202.973-0301

Bijlage 2a - Zienswijzennota (geanonimiseerd)

Bijlage 3a - Gebundelde zienswijzen (geanonimiseerd)

Verbeelding 1- Petersborg

Verbeelding 2 - De HoogeVeluwe.

Verbeelding 3 - Oostappen

Verbeelding 4 - De Maesberg

Verbeelding 5 - Warnsborn

Raadsbrief "Afdoening moties Vakantiepark Arnhem", d.d. 07-04-2020

Bijlage 1 - Motie - Geen asielopvang op camping Arnhem, nr.19M158

Bijlage 2 - Motie - Geen erbarmelijke huisvesting van arbeidsmigranten op camping Arnhem, nr. 19M159

Bijlage 3 - Motie - Stop de toestroom naar camping Arnhem, nr. 19M160

Schriftelijke inbreng van mw. M. Ridderbosch

4 20.45 uur - 21.00 uur: Pauze

5.RZ 21.00 uur - 23.00 uur: Initiatiefvoorstel "Diverse stad, diverse straatnamen"

Fase: informatief (rondetafelgesprek)
Locatie: Raadzaal

Behandeladvies 20 januari 2020, informatieve behandeling (rondetafelgesprek)

Initiatiefvoorstel "Diverse stad, diverse straatnamen" van de fracties GroenLinks, D66, ChristenUnie, DENK Verenigd Arnhem en PvdA

Raadsbrief "Initiatiefvoorstel 'Diverse stad, diverse straatnamen'", d.d. 03-11-2020

Overzicht schriftelijke reacties - bundel

Schriftelijke inbreng dhr. Meijer

Schriftelijke inbreng mw. Hartog

Schriftelijke inbreng van mw. C. den Uijl namens JKF Kinderfonds

Schriftelijke inbreng dhr. M. van Butselaar

Schtriftelijke inbreng dhr. Heina Mirando

Schtriftelijke inbreng dhr. R. Raben

Schriftelijke inbreng mw. W. Hieltjes

6.LF 21.00 uur - 23.00 uur: Plan van aanpak Omgevingsplan Arnhem & Vaststelling 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

Fase: informatief (technische briefing)
Locatie: Landgoed/Festival
De niet geanonimiseerde bijlage(n) liggen ter inzage bij de griffie.

Behandeladvies 20 januari 2020, informatieve behandeling (technische briefing)

Raadsvoorstel "Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem"

Bijlage - Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem 3 november 2020

Raadsvoorstel - Vaststelling 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

Bijlage 1a - Vast te stellen omgevingsplan 'Chw Omgevingsplan De Laar' -tekst-

Bijlage 1b - Plankaart Chw Omgevingsplan De Laar NL.IMRO.0202.947-0301

Bijlage 1 - Wijzigingenoverzicht

Bijlage 2a - Zienswijzenota (geanonimiseerd)

Bijlage 2b - Gebundelde zienswijzen (geanonimiseerd)

Behandelresultaat 20 januari 2020, informatieve behandeling (technische briefing)

7.RR 21.00 uur - 23.00 uur: Vaststelling Bestemmingsplan Chw Coehoorn-Oost

Fase: informatief/meningsvormend (1)
Locatie: Restaurant

Behandeladvies 20 januari 2020, informatieve & meningsvormende (1) behandeling

Raadsvoorstel "Vaststelling Bestemmingsplan Chw Coehoorn-Oost"

Aanvullende bijlage 1 - Vast te stellen bestemmingsplan 'Chw Coehoorn - Oost'

Aanvullende bijlage 2 - Plankaart BP Chw Coehoorn - Oost NL.IMRO.0202.890-0301

Bijlage 1 - Onderbouwing Hogere Waarden

Bijlage 2 - Ladder voor duurzame verstedelijking (art. 3.1.6, lid 2 Besluit ruimtelijke ordening)

Bijlage 3 - Gebiedsvisie Coehoorn-creatieve wijk

Bijlage 4 - Akoestisch onderzoek Coehoorn

Bijlage 5 - QuickScan Flora en Fauna

Bijlage 6 - Onderzoek stikstofdepositie Coehoorn-Oost

Bijlage 7 - Archeologisch bureauonderzoek

Bijlage 8 - Onderzoek vraag en aanbod creatieve bedrijven

Bijlage 9 - Inventariserend veldonderzoek Archeologie

Bijlage - Overzicht participatie

Raadskameradvies t.b.v. de besluitvormende behandeling op 27-01-2021

Raadskamerindeling Politieke Avond

20 januari 2021

Raadzaal	Landgoed/Festival	Restaurant
18.45 uur - 20.45 uur (120) Herijking welzijnsopdracht 2020 (i) (2e rondetafelgesprek)	18.45 uur - 20.45 uur (120) Arnhemse Aanpak Energiearmoede (i & m1)	18.45 uur - 20.45 uur (120) Vaststelling bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken' (i & m1)
20.45 uur - 21.00 uur: Pauze		
Raadzaal	**Landgoed/Festival**	**Restaurant**
21.00 uur - 23.00 uur (120) Initiatiefvoorstel "Diverse stad, diverse straatnamen" (i) (rondetafelgesprek)	21.00 uur - 23.00 uur (120) Plan van aanpak Omgevingsplan Arnhem & Vaststelling 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020' (i) (technische briefing)	21.00 uur - 23.00 uur (120) Vaststelling Bestemmingsplan Chw Coehoorn-Oost (i & m1)

Titel/onderwerp: # Herijking welzijnsopdracht 2020

Raadsadviseur: E. Dirksen Telefoonnr: 3774712 Elsebee.dirksen@arnhem.nl

Van:	College	Ambtenaar:	M. Zeilstra
Portefeuillehouder:	M. Louwers	Telefoonnr:	377 4449
		E-mailadres:	marieke.zeiltra@arnhem.nl
Doel activiteit	Informatief (2de rondetafelgesprek)		
Toelichting	**Voorstel** Het college stelt de raad voor de notitie Herijking welzijnsopdracht 'Samen werken aan een sociale basis' vast te stellen. **Aanleiding** In de begroting is opgenomen dat in 2020 de stedelijke welzijnsopdracht wordt herijkt. Het doel van de herijking is om een beweging op gang te brengen die de uitvoering van het welzijnswerk verder versterkt, waarbij zo slim mogelijk combinaties van functies en voorzieningen worden gemaakt voor de inwoners in onze wijken. Op 3 december 2019 heeft het college een raadsbrief gestuurd over de hoofdlijnen van de aanpak. **Beoogd effect raadsvoorstel** Door gerichter aan preventie te werken wil het college een verschuiving van zorg naar welzijn, van maatwerkvoorzieningen naar algemene voorzieningen realiseren. Deze aanpak wordt gekoppeld aan een projectmatige inzet van organisaties op het snijvlak van zorg en welzijn aan de hand van concrete afspraken over te bereiken resultaten. Het doel van dit raadsvoorstel is om door deze herijking te bereiken dat er 1. concrete keuzes op basis van stedelijke en wijkspecifieke opgaven worden gemaakt; 2. op een slimmere wijze welzijnswerk wordt ingezet door middel van sociale innovaties; 3. duidelijkere focus komt op thema's en doelgroepen; 4. meer gewerkt wordt op basis van resultaten in plaats van op basis van activiteiten; 5. meer samenhang en samenwerking komt in plaats van de nu bestaande versnippering; 6. professionalisering en verzakelijking plaatsvindt met een duidelijk opdrachtgeverschap en met regie vanuit de gemeente. **Acht beslispunten** Uit de richtinggevende notitie Herijking welzijnsopdracht 'Samen werken aan een sterke sociale basis' vloeien een achttal beslispunten voort. Waaronder het vaststellen van de ambitie: Samen zorgen we voor een sterke sociale basis waarin iedereen gelijkwaardige kansen heeft om zich te ontwikkelen en om mee te doen en waarbij met preventie zoveel als mogelijk het beroep op zorg wordt voorkomen. Tevens worden de inhoudelijke thema's vastgesteld, de uitgangspunten voor de Arnhemse manier van werken en de sturingsprincipes voor de aansturing en uitvoering van het welzijnswerk. **Financiën** In de Begroting 2020 - 2024 is besloten om meer focus aan te brengen in de te bereiken doelen en de te behalen resultaten. In deze notitie zijn de richting en de uitgangspunten bepaald. Hiermee is de verwachting dat een besparing (door het effectiever inzetten van middelen) op bestaande welzijnssubsidies wordt gerealiseerd van € 200.000, - in 2021 oplopend tot een structurele besparing van € 545.000, - Met de preventieve inzet van algemene voorzieningen ontstaat financiële ruimte in het sociaal domein die deels kan worden ingezet om de inzet op preventie verder te versterken.		

	Rondetafelgesprek 9 december Er hebben zeven betrokkenen/belanghebbenden deelgenomen aan het rondetafelgesprek. Op verzoek van de raadskamer zal een tweede rondetafelgesprek plaats vinden met de gebruikers van het welzijnswerk in de wijken.
Voorgesteld resultaat van de bespreking	Afronden van de informatieve fase en doorgeleiden naar de meningsvormende fase.
Spreekrecht publiek	Ja
Behandeladvies	*Technische vragen dienen voorafgaand aan de bespreking te worden gesteld.* **Informerende fase** De informatieve fase bestaat uit een rondetafelgesprek met belanghebbenden. De bijeenkomst begint met een voorstelronde inclusief korte pitch door de deelnemers aan het rondetafelgesprek. Aansluitend vindt het gesprek plaats waarbij de deelnemers en de raadsleden/ fractievolgers met elkaar in gesprek gaan. *De portefeuillehouder is in deze fase welkom als toeschouwer.*
Bijlagen	

Raadsvoorstel Herijking welzijnsopdracht 2020
Bijlage 1 Richtinggevende notitie Herijking welzijnsopdracht 'Samen werken aan een sterke sociale basis'
Raadsbrief: Herijking Welzijnsopdracht 2020 d.d. 3-12-2019
Lijst met deelnemers 1e rondetafelgesprek 2 december 2020
Behandelresultaat rondetafelgesprek 9 december 2020
Lijst met deelnemers 2e rondetafelgesprek (volgt)

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 415959

Onderwerp: Herijking welzijnsopdracht 2020

Voorstel

1. De richtinggevende notitie Herijking welzijnsopdracht 'Samen werken aan een sterke sociale basis' vast te stellen.
2. Het financiëel effect zoals beschreven in de paragraaf Financiën te verwerken in Begroting 2021.

Inleiding

In de begroting is opgenomen dat in 2020 de stedelijke welzijnsopdracht wordt herijkt. Het doel van de herijking is om een beweging op gang te brengen die de uitvoering van het welzijnswerk verder versterkt, waarbij zo slim mogelijk combinaties van functies en voorzieningen worden gemaakt voor de inwoners in onze wijken. Op 3 december 2019 bent u per raadsbrief geïnformeerd over de hoofdlijnen van de aanpak. Onderdeel van de herijking is ook een financiële taakstelling.

In de afgelopen maanden zijn wijkgesprekken gevoerd in alle Arnhemse gebieden en zijn samen met instellingen en bewoners de hoofdthema's besproken. Deze notitie geeft richting aan de herijking. We willen het welzijnswerk, veel meer dan nu het geval is, vanuit de behoeften in de wijken vormgeven. Zodat Arnhemmers die elkaar willen helpen dat goed kunnen doen en waar nodig worden ondersteund. Arnhemmers hebben hulp nodig dichtbij, in de eigen omgeving. Deze ondersteuning wordt geboden door vrijwilligers of professionals die de buurt goed kennen. Organisaties werken met elkaar samen voor en met de Arnhemmers.

Onder welzijnswerk verstaan wij de door de gemeente gesubsidieerde of via inkoop gefinancierde inzet, gericht op algemene voorzieningen die bijdragen aan een sterke sociale basis. Dit alles kan niet zonder de vele vrijwilligers die zich inzetten voor hun naasten en hun buurt. Wij willen hen helpen om dat te kunnen blijven doen.

Onder sociale basis verstaan wij het geheel van organisaties, diensten en voorzieningen die het mogelijk maken dat mensen in wijken, buurten, groepen, netwerken en gezinnen samen kunnen leven en participeren in Arnhem. Dit is een brede definitie waar veel onder valt. De sociale wijkteams vallen daar bijvoorbeeld ook onder. Maar ook sportverenigingen, zorgaanbieders, huisartsen, scholen, culturele instellingen en vele andere organisaties, diensten en voorzieningen maken hier onderdeel van uit.

Beoogd effect

We willen met de herijking van de welzijnsopdracht bereiken dat er:
1. concrete keuzes op basis van stedelijke en wijkspecifieke opgaven worden gemaakt;
2. op een slimmere wijze welzijnswerk wordt ingezet door middel van sociale innovaties;
3. duidelijkere focus komt op thema's en doelgroepen;
4. meer gewerkt wordt op basis van resultaten in plaats van op activiteiten;

Arnhem GEMEENTE

5. meer samenhang en samenwerking komt in plaats van de nu bestaande versnippering;
6. professionalisering en verzakelijking plaatsvindt met een duidelijk opdrachtgeverschap en met regie vanuit de gemeente.

Beslispunten

Uit de richtinggevende notitie vloeien de volgende beslispunten voort:

1. Vaststellen dat aan het welzijnswerk twee waarden ten grondslag liggen: de intrinsieke waarde (de sociale basis als zelfstandige waarde) en de extrinsieke waarde (preventie geboden binnen de sociale basis ten dienste van de transformatie van het sociaal domein).
2. Vaststellen dat de ambitie luidt: Samen zorgen we voor een sterke sociale basis waarin iedereen gelijkwaardige kansen heeft om zich te ontwikkelen en om mee te doen en waarin met preventie zoveel als mogelijk het beroep op zorg wordt voorkomen.
3. Vaststellen dat het welzijnswerk zich moet richten op de volgende inhoudelijke thema's:
    - Opgroeien en opvoeden
    - Maatschappelijke verbinding (ontmoeten, eenzaamheid voorkomen, leefbaarheid, voorkomen overlast, bewonersondersteuning, vrijwilligersondersteuning);
    - Zelf- en samenredzaamheid (lichte vormen van begeleiding en ondersteuning, mantelzorg en informele zorg, langer thuis wonen en financiële kwetsbaarheid);
    - Specifieke thema's en actuele ontwikkelingen. Er moet ruimte blijven voor specifieke thema's waarop door het welzijnswerk op moeten worden ingespeeld, zoals seksuele diversiteit, ggz-problematiek en dementie.
4. Vaststellen van de volgende uitgangspunten voor de Arnhemse manier van werken (de uitgangspunten worden in de notitie toegelicht):
    a. We werken opgavegericht: het welzijnswerk een versterking is van de sociale basis.
    b. We zetten in op meer sociaal makelaarschap
    c. We stellen de behoeften van bewoners centraal
    d. We vinden lichte vormen van begeleiding en ondersteuning van belang voor onze inwoners
    e. We werken met oog voor de omgeving
    f. We zetten maximaal in op ondersteuning van vrijwilligers en ondersteuning van mantelzorgers
    g. We werken vanuit de wijken: wijkgericht werken is het uitgangspunt voor alle organisaties in de sociale basis
    h. We komen samen tot resultaten door te tellen en te vertellen
    i. We zetten in op samenwerking op basis van partnerschap en we bieden ruimte voor innovatie.
5. Vaststellen van de sturingsprincipes voor de aansturing en uitvoering van het welzijnswerk:
    a. Voor de op het individu gerichte inzet zijn de sociale wijkteams leidend en voeren zij de regie. Hiervoor moet de samenwerking tussen de sociale wijkteams en het welzijnswerk worden verbeterd waarbij de sociale wijkteams direct een beroep kunnen doen op expertise en capaciteit die wordt georganiseerd, vrijgemaakt en aangeboden door het welzijnswerk.
    b. Voor de groepsgericht inzet is het welzijnswerk leidend en voeren de welzijnsorganisaties de regie. Het welzijnswerk en de sociale wijkteams werken samen

bij het organiseren van algemene voorzieningen die nodig zijn om het beroep op maatwerkvoorzieningen te beperken.

6. Vaststellen dat de middelen voor welzijn gerichter ingezet gaan worden waardoor efficiënter gewerkt gaat worden en de in de Begroting 2020-2024 vastgestelde besparing op bestaande welzijnssubsidies wordt gerealiseerd van € 200.000,- in 2021, oplopend tot een structurele besparing van € 545.000,-. We vragen partijen om samen te werken en om te bezien waar overlappingen zitten in de werkzaamheden. Via de wijken halen we op waar deze bezuinigingen gerealiseerd kunnen worden.
7. Vaststellen dat de herijking moet leiden tot het meer gebruik maken van algemene voorzieningen in plaats van maatwerkvoorzieningen en dat deze gerichte inzet op preventie financieel mogelijk wordt gemaakt door hiervoor in de jaren 2021, 2022 en 2023 € 200.000 vanuit de middelen uit de bestemmingsreserve Transformatie zorg ter beschikking te stellen.
8. We monitoren de preventieve inzet van algemene voorzieningen in plaats van maatwerkvoorzieningen alsook de realisatie van de besparingen op welzijn en maken inzichtelijk in welke mate deze worden gerealiseerd.

Toetssteen voor alle subsidiëring van het welzijnswerk is de mate waarin invulling wordt gegeven aan de uitgangspunten voor de Arnhemse manier van werken, de mate waarin aan de Arnhemse opgave en thema's wordt bijgedragen alsook de mate waarin met andere nieuwe en bestaande initiatieven en organisaties wordt samengewerkt.

Argumenten

1.1 Een groeiende groep Arnhemmers in een kwetsbare positie redt het niet helemaal alleen.
Herijking van de welzijnsopdracht is als speerpunt opgenomen o.a. in de perspectiefnota 2020-2023. Mensen willen elkaar ontmoeten, elkaar helpen, samen dingen ondernemen in of buiten de wijk, eenzaamheid tegengaan en meedoen in de stad. Een goede sociale basis heeft niet alleen voor een individuele inwoner meerwaarde, maar dus ook voor de buurt en de wijk waarin iemand leeft.

1.2 Een betere aansluiting op zorg is nodig.
Welzijn kan bijdragen aan de afschaling van zorg. Maar welzijn is ook veel meer dan afschaling van zorg. Goede voorliggende en/of algemene voorzieningen kunnen bijdragen aan lagere zorgkosten. De transformatie in het sociaal domein maakt dat de gemeente verantwoordelijk is geworden voor het bieden van passende zorg. Het gaat daarbij primair om lichte vormen van begeleiding en ondersteuning. Alleen waar dit echt noodzakelijk is worden zwaardere vormen ingezet. Het liefst zijn wij problemen voor. Daarom zetten wij stevig in op preventie. Welzijnswerk speelt hierbij een steeds belangrijkere rol. Met een goede sociale basis kan worden voorkomen dat problemen van inwoners verergeren en kan hulp dichterbij hen worden georganiseerd. Het welzijnswerk heeft daarmee een (extrinsieke) waarde waarmee een beroep op specialistische vormen van zorg en ondersteuning wordt voorkomen of beperkt. Specialistische ondersteuning kan gaan over individuele maatwerkvoorzieningen in het kader van de (jeugd)zorg, maar bijvoorbeeld ook over schulden, overlast, armoede, bijstand of schooluitval. Gelet op de extrinsieke waarde is deze richtinggevende notitie afgestemd op de doorontwikkeling van (de visie op) het sociaal domein.

Kanttekeningen en risico's

1.1 Door de betrokkenheid van een groot aantal actoren en de samenhang met diverse beleidsterreinen (sociaal en fysiek) is een goede afbakening van belang. Vandaar dat in de notitie primair wordt gefocust op de welzijnsopgave als onderdeel van de Arnhemse Sociale Basis.

Participatie

Bij het tot stand komen van deze agenda zijn verschillende samenwerkingspartners betrokken. Er zijn acht wijkgesprekken gevoerd waaraan ook raads- en burgerleden hebben deelgenomen. Er is gesproken met de Adviesraad Sociaal Domein, met de sociale wijkteams, de Teams Leefomgeving en bijvoorbeeld met diverse bewonersorganisaties. We spraken met Praktische Zaken en de adviseurs van de Arnhemse AdviesBrigade. Ook is er nauw contact met verschillende buurthuizen in de stad. Door de coronacrisis zijn in de stad al diverse voorbeelden ontstaan die laten zien hoe de nieuwe beoogde samenwerking in de praktijk kan uitpakken. Bijvoorbeeld ten aanzien van de gezamenlijke inzet van het jongerenwerk door AM Support, Presikhaaf University, Rijnstad en Pactum Rijnside. Maar zeker ook door de vele vrijwilligers die zich hebben gemeld en die zelf initiatieven hebben genomen. VoorelkaarinArnhem (SWOA, MVT en Rijnstad) heeft deze beweging actief ondersteund. Ook tijdens de implementatie zullen wijkgesprekken worden gevoerd en blijft de participatie van bewoners en instellingen onverminderd van belang.

Financiën

In de Begroting 2020 - 2024 is besloten om meer focus aan te brengen in de te bereiken doelen en te behalen resultaten. In deze notitie zijn de richting en de uitgangspunten bepaald. Hiermee is de verwachting dat een besparing, door het effectiever inzetten van middelen, op bestaande welzijnssubsidies wordt gerealiseerd van € 200.000,- in 2021 en oplopend tot een structurele besparing van € 545.000,-

De welzijnsorganisaties zijn betrokken bij deze verandering en in de subsidiebeschikking 2020 is deze verandering aangekondigd. De welzijnsorganisaties zijn gevraagd zich voor te bereiden op deze verandering onder andere door met partners in de wijk samen te werken en te bezien waar dubbelingen zitten in de werkzaamheden en hun organisatie zo flexibel mogelijk in te richten en voor te sorteren op de gewenste beweging.

We gaan meer aan preventie doen, maar we gaan ook gerichter aan preventie werken. We willen een verschuiving van zorg naar welzijn, van maatwerkvoorzieningen naar algemene voorzieningen realiseren. We koppelen dit aan een projectmatige inzet van organisaties op het snijvlak van zorg en welzijn aan de hand van concrete afspraken over te bereiken resultaten. Wij werken daarbij integraal, wetende dat de kosten (investeren in preventie in het welzijnswerk) voor de baten (minder uitgaven aan maatwerkvoorzieningen in het sociaal domein) uitgaan. Met de preventieve inzet van algemene voorzieningen ontstaat financiële ruimte in het sociaal domein die deels kan worden ingezet om de inzet op preventie verder te versterken. Om deze beweging op gang te brengen en stimuleren stellen wij voor in de jaren 2021, 2022 en 2023 € 200.000, - vanuit de resterende middelen uit de bestemmingsreserve Transformatie zorg ter beschikking te stellen. In de bestemmingsreserve resteert in 2024 na deze besteding € 546.000,-.

We monitoren de preventieve inzet van algemene voorzieningen in plaats van maatwerkvoorzieningen alsook de realisatie van de besparingen op welzijn en maken inzichtelijk in welke mate deze worden gerealiseerd.

Uitvoering

Met de herijking wordt geïnvesteerd in een nieuwe manier van werken met inwoners en maatschappelijke organisaties die breder toegepast kan worden, bijvoorbeeld bij sport-, cultuur- en onderwijsactiviteiten in wijken, maar ook breder in het sociaal domein of het werken met subsidies en gesubsidieerde organisaties. Om die verbreding en verankering te borgen is het noodzakelijk dat verschillende onderdelen van de organisatie betrokken zijn bij de herijking. Daartoe zijn een ambtelijke stuurgroep en projectgroep opgezet.

De herijking moet uitgevoerd worden met ingang van 2021. Hiervoor is het nodig dat op de herijking wordt geanticipeerd in de te maken subsidieafspraken voor 2021. Partijen in de stad zijn de laatste jaren steeds via de subsidiebeschikking geïnformeerd over de veranderingen.

De aanpak is opgebouwd uit drie fases. De drie fases zijn niet hard van elkaar te scheiden, maar zijn wel te onderscheiden:
I. Richten: bepalen wat herijkt moet worden in en met de welzijnsopdracht. Wat willen we bereiken, welke beweging moet op gang worden gebracht?
II. Inrichten: bepalen hoe de herijking gerealiseerd kan worden. Wat is er nodig om de beoogde beweging in gang en voor elkaar te krijgen? Het gaat hierbij om het vaststellen van de uitgangspunten en het bepalen van de randvoorwaarden nodig voor implementatie.
III. Verrichten: het daadwerkelijk uitvoeren van de herijking.

Communicatie

In het voorjaar van 2020 zijn in verschillende wijken consultatiegesprekken gevoerd over datgene wat volgens inwoners en organisaties behouden moet blijven, de gewenste veranderingen en de randvoorwaarden voor de herijking. De sociale wijkteams, de Teams Leefomgeving, welzijnspartners in de stad en inwoners blijven intensief betrokken, ook bij de vervolgstappen.

We willen met deze richtinggevende notitie in de tweede helft van 2020 in gesprek gaan met uw raad en uw zienswijze en besluiten meenemen als opmaat voor de verdere inrichting en de implementatie richting 2021. In 2020 zijn er geen grotere veranderingen in de subsidieafspraken doorgevoerd. Onze partners zijn op de hoogte, onder andere via de beschikkingen en periodieke gesprekken.

De partners krijgen na besluitvorming door het college ook het raadsvoorstel toegezonden. Ook betrekken wij instellingen en bewoners actief bij de implementatie.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad
- Richtinggevende notitie Herijking welzijnsopdracht 'Samen werken aan een sterke sociale basis'

RAADSVOORSTEL

Besluit van

Zaaknummer 415959

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 7 juli 2020, nummer: 415969;

gelet op artikel 160 van de Gemeentewet;

besluit:

1. De richtinggevende notitie Herijking welzijnsopdracht 'Samen werken aan een sterke sociale basis' vast te stellen..
2. Het financiëel effect zoals beschreven in de paragraaf Financiën te verwerken in Begroting 2021.

De griffier, De voorzitter,

GEMEENTE Arnhem

Herijking welzijnsopdracht

Samen werken aan een sterke sociale basis

Richtinggevende notitie

Bestuurlijke stuurgroep
Wethouder Martien Louwers
Wethouder Hans de Vroome

Ambtelijk stuurgroep
Marieke Zeilstra (Programmamanager Meedoen in Arnhem)
Marijn Willemen (Stedelijk manager Wijken)
Ellen Krabbenborg (Programmamanager Zorg Dichterbij)
Mathilde van der Kooij (Senior businesscontroller)

Versie 30 juni 2020

Samenvatting en beslispunten

Regie voeren over je eigen leven en problemen zo veel mogelijk in eigen kring oplossen. Dat is de laatste jaren inzet geweest van het beleid op het brede sociale domein. Een groeiende groep Arnhemmers redt dat echter niet helemaal alleen. Hun hulpbronnen lijken tekort te schieten. We zien in de wijken behoeften ontstaan waar we op een nieuwe manier mee om willen en moeten gaan. Een voorbeeld hiervan is de behoefte aan meer ontmoetingsplekken. We signaleren ook dat landelijk steeds meer aandacht komt voor het thema eenzaamheid, zowel bij ouderen als bij jongeren. Ook preventief jongerenwerk wint terrein. Het wordt ingezet om te voorkomen dat jongeren overlast veroorzaken maar bijvoorbeeld ook om te voorkomen dat zij zonder startkwalificatie school verlaten.

Het aantal kwetsbare ouderen dat een beroep doet op ondersteuning vanuit de Wmo neemt toe. Deels zou deze groep ook terecht kunnen bij laagdrempelige voorzieningen in onze wijken. Een laatste ontwikkeling die we zien is dat steeds nieuwe groepen mensen in Arnhem komen wonen als gevolg van migratie. Deze groepen hebben soms specifieke behoefte aan ondersteuning in hun buurt, dicht bij hun huis.

Bovengenoemde ontwikkelingen vragen om een herijking van het Arnhemse welzijnswerk. Deze notitie geeft richting aan deze herijking. We willen dit, veel meer dan nu het geval is, vanuit de behoeften in de wijken vormgeven. Zodat Arnhemmers die elkaar willen helpen dat goed kunnen doen en waar nodig worden ondersteund. Arnhemmers hebben hulp nodig dichtbij, in de eigen omgeving. Deze ondersteuning wordt geboden door vrijwilligers of welzijnswerkers die de buurt goed kennen. Organisaties werken met elkaar samen, voor en met de Arnhemmers.

Onder welzijnswerk verstaan wij de door de gemeente gesubsidieerde of via inkoop gefinancierde inzet, gericht op algemene voorzieningen die bijdragen aan een sterke sociale basis. Dit alles kan niet zonder de vele vrijwilligers die zich inzetten voor hun naasten en hun buurt. Wij willen hen helpen om dat te kunnen blijven doen.

Onder sociale basis verstaan wij het geheel van organisaties, diensten en voorzieningen die het mogelijk maken dat mensen in wijken, buurten, groepen, netwerken en gezinnen samen kunnen leven en participeren in Arnhem. Dit is een brede definitie waar veel onder valt. De sociale wijkteams vallen daar bijvoorbeeld ook onder. Maar ook sportverenigingen, zorgaanbieders, huisartsen, scholen, culturele instellingen en vele andere organisaties, diensten en voorzieningen maken hier onderdeel van uit.

Met de herijking brengen we meer focus aan in de opdracht aan het welzijnswerk door vast te stellen:

- wat de Arnhemse opgave is voor de sociale basis: wat is onze ambitie?
- wat dat betekent voor het welzijnswerk: wat zijn de inhoudelijke thema's waarop het welzijnswerk zich binnen de sociale basis moet richten?
- wat de uitgangspunten zijn voor de Arnhemse manier van werken: hoe willen we dat het welzijnswerk werkt en samenwerkt?

- wat de sturingsprincipes zijn voor de uitvoering van het welzijnswerk: hoe komen we waar we willen zijn?
- wat de financiële kaders zijn van het welzijnswerk: wat is het budget voor welzijnswerk?

Op deze manier zetten we een beweging in die leidt tot de herijking van het welzijnswerk. De richting die we hieraan geven en de uitgangspunten die we daarbij formuleren kunnen een bredere uitstraling hebben en ervoor zorgen dat er een bredere beweging komt in de totale Arnhemse sociale basis. De primaire focus is dit echter op dit moment nog niet. De samenwerking vanuit het welzijnswerk met andere onderdelen van de sociale basis, met name de sociale wijkteams en de teams leefomgeving, komt wel nadrukkelijk terug in de notitie.

Uit de richtinggevende notitie vloeien de volgende beslispunten voort:

1. Vaststellen dat aan het welzijnswerk twee waarden ten grondslag liggen: de intrinsieke waarde (de sociale basis als zelfstandige waarde) en de extrinsieke waarde (preventie geboden binnen de sociale basis ten dienste van de transformatie van het sociaal domein).
2. Vaststellen dat de ambitie luidt: samen zorgen we voor een sterke sociale basis waarin iedereen zoveel als mogelijk gelijkwaardige kansen heeft om zich te ontwikkelen en om mee te doen en waarin met preventie het beroep op zorg wordt voorkomen.
3. Vaststellen dat het welzijnswerk zich moet richten op de volgende inhoudelijke thema's:
    - Opgroeien en opvoeden;
    - Maatschappelijke verbinding (ontmoeten, eenzaamheid voorkomen, leefbaarheid, voorkomen overlast, bewonersondersteuning, vrijwilligersondersteuning);
    - Zelf- en samenredzaamheid (lichte vormen van begeleiding en ondersteuning, mantelzorg en informele zorg, langer thuis wonen en financiële kwetsbaarheid);
    - Specifieke thema's en actuele ontwikkelingen (zoals seksuele diversiteit en dementie).
4. Vaststellen van de volgende uitgangspunten voor de Arnhemse manier van werken (de uitgangspunten worden in de notitie toegelicht):
    a. We werken opgavegericht: het welzijnswerk een versterking is van de sociale basis.
    b. We zetten in op meer sociaal makelaarschap.
    c. We stellen de behoeften van bewoners centraal.
    d. We vinden lichte vormen van begeleiding en ondersteuning van belang voor onze inwoners.
    e. We werken met oog voor de omgeving.
    f. We zetten maximaal in op ondersteuning van vrijwilligers en ondersteuning van mantelzorgers.
    g. We werken vanuit de wijken: wijkgericht werken is het uitgangspunt voor alle organisaties in de sociale basis.
    h. We komen samen tot resultaten door te tellen en te vertellen.
    i. We zetten in op samenwerking op basis van partnerschap en we bieden ruimte voor innovatie.
5. Vaststellen van de sturingsprincipes voor de aansturing en uitvoering van het welzijnswerk:
    a. Voor de op het individu gerichte inzet zijn de sociale wijkteams leidend en voeren zij de regie. Hiervoor moet de samenwerking tussen de sociale

wijkteams en het welzijnswerk worden verbeterd waarbij de sociale wijkteams direct een beroep kunnen doen op expertise en capaciteit die wordt georganiseerd, vrijgemaakt en aangeboden door het welzijnswerk.

b. Voor de groepsgericht inzet is het welzijnswerk leidend en voeren de welzijnsorganisaties de regie. Het welzijnswerk en de sociale wijkteams werken samen bij het organiseren van algemene voorzieningen die nodig zijn om het beroep op maatwerkvoorzieningen te beperken.
c. Toetssteen voor alle subsidiëring van het welzijnswerk is de mate waarin invulling wordt gegeven aan de uitgangspunten voor de Arnhemse manier van werken, de mate waarin aan de Arnhemse opgave en thema's wordt bijgedragen alsook de mate waarin met andere nieuwe en bestaande initiatieven en organisaties wordt samengewerkt.

6. Vaststellen dat de middelen voor welzijn gerichter ingezet gaan worden waardoor efficiënter gewerkt gaat worden en de in de Begroting 2020-2024 vastgestelde besparing op bestaande welzijnssubsidies wordt gerealiseerd van € 200.000, - in 2021, oplopend tot een structurele besparing van € 545.000, -. We vragen partijen om samen te werken en om te bezien waar overlappingen zitten in de werkzaamheden. Via de wijken halen we op waar deze bezuinigingen gerealiseerd kunnen worden.
7. Vaststellen dat de herijking moet leiden tot het meer gebruik maken van algemene voorzieningen in plaats van maatwerkvoorzieningen en dat deze gerichte inzet op preventie financieel mogelijk wordt gemaakt door hiervoor in de jaren 2021, 2022 en 2023 € 200.000 vanuit de middelen uit de bestemmingsreserve Transformatie zorg ter beschikking te stellen.
8. We monitoren de preventieve inzet van algemene voorzieningen in plaats van maatwerkvoorzieningen alsook de realisatie van de besparingen op welzijn en maken inzichtelijk in welke mate deze besparingen worden gerealiseerd.

Inhoud

Samenvatting en beslispunten 2
Inhoud 4
1. Inleiding 6
Waarom herijken? 6
Definities en focus: herijking gaat over het welzijnswerk binnen de sociale basis 7
Coronacrisis 7
Aanpak herijking 8
2. De Arnhemse inzet 9
Waar en voor wie we het doen 9
De thema's waaraan het welzijnswerk moet bijdragen 10
Opgroeien en opvoeden 11
Maatschappelijke verbinding 11
Zelf- en samenredzaamheid 13
Specifieke thema's en actuele ontwikkelingen 14
3. Uitgangspunten voor de Arnhemse manier van werken 15
Opgavegericht werken, het welzijnswerk is er ter versterking van de sociale basis 15
Meer sociaal makelaarschap 15
Behoeften bewoners centraal stellen 16
Lichte vormen van begeleiding en ondersteuning zijn nodig 16
Oog voor de omgeving 16
Ondersteuning van vrijwilligers en ondersteuning van mantelzorgers nieuwe stijl 17
Wijkgericht 17
Resultaten tellen en vertellen: leren en ontwikkelen 18
Partnerschap en innovatie 19
4. Sturingsprincipes: hoe we komen waar we willen zijn 20
De sturingsprincipes 20
Op het individu gerichte inzet 21
Groepsgerichte inzet 22
Partnerschap en innovatie 23
Toetssteen voor subsidiëring 23
5. Financiën 25
Welzijnswerk en de begroting 25
Huidige en toekomstige samenstelling budget 25
Financiële ontwikkelingen 27

6. Vervolgstappen....28
Implementatie....28
Aanhaken bij lopende trajecten....29

1. Inleiding

Waarom herijken?
In de meerjarenprogrammabegroting is opgenomen dat in 2020 het welzijnswerk wordt herijkt. Het doel van de herijking is om meer richting te geven aan het welzijnswerk in onze stad en in de wijken en daarmee een beweging op gang te brengen die de uitvoering van het welzijnswerk versterkt. We willen zo slim mogelijk combinaties van functies en voorzieningen realiseren voor de inwoners in onze wijken.

Aan de herijking van het welzijnswerk binnen de sociale basis liggen twee waarden ten grondslag.

Intrinsieke waarde: een stevige sociale basis als zelfstandige waarde
In Arnhem is altijd al veel aandacht voor saamhorigheid en cohesie in de wijken. Er wordt gelukkig veel en goed werk verzet voor en met de inwoners van Arnhem. Dat gebeurt door veel vrijwilligers en grotere en kleinere organisaties die kinderen, jongeren, ouders en ouderen helpen met hun dagelijkse problemen. Het kan gaan om geldzaken, opvoeding en opgroeien, gezondheid, sport en spel, mantelzorgondersteuning, taalmaatjes of maaltijden voor ouderen. Ook worden er nieuwe en vernieuwende initiatieven opgestart door de inwoners zelf. In elke wijk zijn wel goede voorbeelden te noemen. Van vrijwilligers die buurthuizen zelfstandig draaiend houden tot buurtbewoners die activiteiten voor hun buurt organiseren. Het welzijnswerk heeft daarmee een intrinsieke waarde. Mensen willen elkaar ontmoeten, elkaar helpen, samen dingen ondernemen in of buiten de wijk, eenzaamheid tegengaan en meedoen in de stad. Een goede sociale basis heeft niet alleen voor een individuele inwoner meerwaarde, maar dus ook voor de buurt en de wijk waarin iemand leeft.

Extrinsieke waarde: preventie
De transformatie in het sociaal domein maakt dat de gemeente verantwoordelijk is geworden voor het bieden van passende zorg. Het gaat daarbij primair om lichte vormen van begeleiding en ondersteuning. Alleen waar dit echt noodzakelijk is worden zwaardere vormen ingezet. Het liefst zijn wij problemen voor. Welzijnswerk speelt hierbij een steeds belangrijkere rol. Met een goede sociale basis kan worden voorkomen dat problemen van inwoners verergeren en kan hulp dichterbij hen worden georganiseerd. Het welzijnswerk heeft daarmee een (extrinsieke) waarde waarmee een beroep op specialistische vormen van zorg en ondersteuning wordt voorkomen of beperkt. Specialistische ondersteuning kan gaan over individuele maatwerkvoorzieningen in het kader van de (jeugd)zorg, maar bijvoorbeeld ook over schulden,

overlast, armoede, bijstand of schooluitval. Gelet op de extrinsieke waarde is deze richtinggevende notitie afgestemd op de doorontwikkeling van (de visie op) het sociaal domein.

Definities en focus: herijking gaat over het welzijnswerk binnen de sociale basis
Over definities in en over welzijnswerk en sociale basis kan lang gesproken worden zonder dat daaruit een eensluidende definitie voortvloeit. Toch is het nodig om aan te geven wat we verstaan onder sociale basis en welzijnswerk. Daarmee geven we ook aan waar deze richtinggevende notitie over gaat en waarover niet.

Onder welzijnswerk verstaan wij de door de gemeente (gesubsidieerde of via inkoop gefinancierde) inzet gericht op algemene voorzieningen die bijdraagt aan een sterke sociale basis en preventie. Deze inzet wordt gedaan voor en door vele vrijwilligers in de Arnhemse wijken. Organisaties ondersteunen de buurtinitiatieven, buurthuizen en vrijwilligers en de gemeente heeft verschillende subsidieregelingen om initiatieven actief te stimuleren. Het welzijnswerk maakt onderdeel uit van de sociale basis.

Onder sociale basis verstaan wij het geheel van organisaties, diensten en voorzieningen die het mogelijk maken dat mensen in wijken, buurten, groepen, netwerken en gezinnen samen kunnen leven en participeren in Arnhem. Dit is een brede definitie waar veel onder valt. De sociale wijkteams vallen daar bijvoorbeeld ook onder. Net als dat sportvoorzieningen, gezondheidsinstellingen, onderwijs, cultuur en vele andere organisaties, diensten en voorzieningen onderdeel uitmaken van en bijdragen aan de sociale basis.

Deze richtinggevende notitie is gericht op de herijking van het welzijnswerk binnen de sociale basis. De richting die we hieraan geven en de uitgangspunten die we daarbij formuleren kunnen wel een bredere uitstraling hebben en ervoor zorgen dat er een bredere beweging komt in de sociale basis. De primaire focus is dit echter op dit moment nog niet. De samenwerking vanuit het welzijnswerk met andere onderdelen van de sociale basis, vooral de sociale wijkteams en de teams leefomgeving, komt wel nadrukkelijk terug in de notitie. Hier is ook nog veel winst te behalen.

Coronacrisis
Deze richtinggevende notitie is gericht op de middellange en lange termijn. ‘In het nu’, op het moment van het schrijven van deze notitie speelt de coronacrisis. Deze is ingrijpend en bepaalt op dit moment ook de inzet van nu door het welzijnswerk. Daarbij zijn goede initiatieven te zien, zoals de samenwerking in het verband van www.voorelkaarinarnhem.nl en de gezamenlijke inzet vanuit jongerenwerkers en gemeentelijke handhavers en politie. Ook zien we in wijken hele mooie nieuwe initiatieven van burgers ontstaan. Juist dit soort initiatieven en

samenwerkingen sluiten aan op de beweging die we willen realiseren en zetten we door ook voor de middellange en lange termijn.

Aanpak herijking
De aanpak bouwen wij op vanuit drie fases.

I. Richten: bepalen wat herijkt moet worden in en met de welzijnsopdracht. Wat willen we bereiken? Welke beweging moet op gang worden gebracht?
   Resultaat: richtinggevende notitie ten behoeve van keuzes door de gemeenteraad
II. Inrichten: bepalen hoe de herijking gerealiseerd kan worden. Wat is er nodig om de beoogde beweging voor elkaar te krijgen? Het gaat hierbij om het vaststellen van de uitgangspunten en bepalen van de randvoorwaarden nodig voor implementatie.
   Resultaat: implementatieplan
III. Verrichten: het daadwerkelijk implementeren van de herijking en vertaling naar opdrachten voor partners in de stad.
   Resultaat: realisatie implementatieplan

Het resultaat van de eerste fase is deze richtinggevende notitie. In deze notitie geven we achtereenvolgens aan:

- wat de Arnhemse opgave is: waar doen we het voor en voor wie en op welke inhoudelijke thema's gaan we ons richten
- wat de uitgangspunten zijn voor de Arnhemse manier van werken
- wat op hoofdlijnen de sturingsprincipes zijn
- hoe de financiën eruit zien
- wat de vervolgstappen zijn.

Om tot de richtinggevende notitie te komen, hebben wij acht wijkgesprekken gevoerd in de gebieden Malburgen, Schuytgraaf-Elderveld, De Laar, Noord-Oost, RKV, Presikhaaf en Elden. Aan die gesprekken hebben actieve bewoners, initiatieven en organisaties deelgenomen. Ook is gesproken met partijen als Adviesraden sociaal domein, professionele organisaties in de stad (Rijnstad, SWOA, MEE, AM Support, MVT, Presikhaaf University, etc., de sociale wijkteams, Praktische Zaken, Ideeënmakelaars, Adviesbrigade) en met vertegenwoordigers van Arnhemse buurthuizen en andere initiatieven van buurtbewoners. De wijkgesprekken zijn ook door raadsleden bezocht.

2. De Arnhemse inzet

Bij het geven van richting aan het welzijnswerk in de sociale basis hoort het formuleren van de Arnhemse opgave voor de sociale basis: waar doen we het voor en voor wie? Daarna gaan we in op wat dat betekent voor het welzijnswerk: wat zijn de inhoudelijke thema's waarop het welzijnswerk zich binnen de sociale basis moet richten.

Waar en voor wie we het doen
Wij willen samen zorgen voor een sterke sociale basis waarin iedereen zoveel als mogelijk gelijkwaardige kansen heeft om zich te ontwikkelen en om mee te doen. Door Arnhemmers te stimuleren en waar nodig faciliteren bij het organiseren van activiteiten voor hun buurt, bouwen we samen aan een sterke sociale basis. We versterken de saamhorigheid tussen inwoners, dat mensen naar elkaar omkijken voor elkaar klaarstaan. Door Arnhemmers op tijd met activiteiten en voorzieningen een duwtje in de rug te geven en een helpende hand te reiken, voorkomen we samen met hen dat ze in de problemen komen of dat hun problemen groter worden.

Bij het inzetten van schaarse middelen doen wij dit in eerste instantie voor de Arnhemmers die de hulp het hardste nodig hebben. Het gaat dan om kwetsbare kinderen, jongeren en ouderen. Maar ook specifieke kwetsbare groepen, denk aan ggz-problematiek in wijken, waarbij steeds meer zorg thuis wordt geboden en vaker een beroep wordt gedaan op welzijnswerk. Volwassenen worden waar nodig ondersteund vanuit het sociaal domein, bijvoorbeeld met activering naar werk, schuldhulpverlening en een uitkering. De inzet vanuit de sociale basis moet daarop goed worden afgestemd. Net zoals de samenwerking moet worden gezocht met andere leefdomeinen als sport en cultuur[1].

Het versterken van de sociale basis doen we niet alleen als gemeente. De gemeente is een van de actoren in het speelveld van de sociale basis. Veel vrijwilligers zetten zich in voor hun buurt en andere inwoners. Zonder hen kan de sociale basis niet worden versterkt. De herijking is er dus ook nadrukkelijk op gericht om hen te stimuleren, te faciliteren en te helpen. Dit sluit naadloos aan op de intrinsieke waarde van het welzijnswerk. Welzijnswerk gaat om inclusief samenleven, maatschappelijk verbinden en sociale cohesie. We willen met elkaar realiseren dat de sociale kwaliteit in onze wijken zo hoog mogelijk is[2]. Dat degene die hulp nodig heeft,

[1] Deze richtinggevende notitie richt zich, zoals in de inleiding aangegeven, op de inzet van het welzijnswerk binnen de sociale basis.

[2] Sociale Kwaliteit voor een sterke Sociale Basis. Lisbeth Verharen, Meike Heessels, Carinda Jansen, Judith Wolf, december 2019, Hogeschool Arnhem Nijmegen Sociale kwaliteit is de mate waarin mensen mogelijkheden hebben om te participeren in sociale relaties op een manier die hun welzijn, capaciteiten en individueel potentieel verbetert (https://socialquality.org/about-iasq/iasq-basics/). Sociale kwaliteit maakt dat mensen hun potentieel kunnen benutten, zichzelf kunnen realiseren en zodoende ook hun bijdrage kunnen leveren aan het collectief: aan hun sociaal netwerk, de buurt, het dorp, de samenleving. Sociale kwaliteit ontstaat wanneer op het niveau van de samenleving is voldaan aan vier conditionele voorwaarden: sociaaleconomische zekerheid, sociale inclusie, sociale cohesie en sociale empowerment (Philips, 2011; Wolf, 2016; www.socialquality.org/theory/).

geholpen wordt. Dat degene die zich in wil zetten voor de samenleving, dat goed kan doen. Daarom werken wij en de gesubsidieerde organisaties nauw met de vele vrijwilligersinitiatieven samen en helpen hen waar nodig, zodat zij hun goede werk kunnen blijven doen en de maatschappelijke netwerken in de buurten sterk blijven. Een bredere en nauwere samenwerking met professionele organisaties, zoals de sociale wijkteams, zorgaanbieders, onderwijs etc. is hierbij van belang. Samen doen betekent ook dat het in de sociale basis gaat om bijvoorbeeld de jongere én zijn ouders en school en om de oudere én zijn kinderen en huisarts. Je kunt een jongere of oudere alleen maar helpen als je haar of zijn omgeving daarbij betrekt.

Sommige wijken kennen complexe sociaalmaatschappelijke problemen: werk, onderwijs, jongeren, veiligheid, ondermijning, zorg en wonen hebben allemaal, integraal, extra aandacht nodig. In Arnhem zijn dit vooral wijken aan de zuid- en oostkant van de stad. Deze wijken kennen vergeleken met de rest van de stad en regio maar ook landelijk gezien een hogere werkloosheid, een lager opleidingsniveau, kinderarmoede, radicalisering en een grotere gevoeligheid voor ondermijnende criminaliteit. Juist ook in deze wijken is te zien dat er veel behoefte is aan zorg en aan investeringen in de sociale basis. Het versterken van de sociale basis levert een belangrijke bijdrage aan het versterken van deze wijken. Maar alleen inzetten vanuit welzijnswerk is niet voldoende. Wij zoeken daarom de samenwerking en organiseren de samenhang met andere beleidsdomeinen. Door bijvoorbeeld aan te haken op de woondeal en door de inzet vanuit de sociale basis hand in hand te laten gaan met nieuwe woningbouwplannen en de verduurzamingsopgave. En met zorgaanbieders en ziektekostenverzekeraars te kijken hoe we preventiever kunnen werken en grotere problemen kunnen voorkomen.

De thema’s waaraan het welzijnswerk moet bijdragen

In deze paragraaf geven we aan wat de inhoudelijke thema’s zijn waarop het welzijnswerk zich in de sociale basis moet richten. Daarvoor hebben wij gesprekken gevoerd in de wijken met bewoners, organisaties en initiatieven. Ook hebben we gesproken met professionals en hun organisaties en met interne, gemeentelijke collega’s. Daaruit vloeien thema’s voort waaraan het welzijnswerk moet bijdragen. We beschrijven in deze notitie op hoofdlijnen wat onder deze thema’s wordt verstaan.

De thema’s krijgen verder handen en voeten in samenspraak met onze partners: in de uitvoering op wijkniveau. Met hen werken we in 2020 verder uit wat de inhoud van het thema is, wat binnen het thema belangrijk is en wat we willen bereiken. De thema’s en de themagesprekken zijn structurerend voor de subsidieafspraken richting 2021 en verder. Op

wijkniveau worden subsidieafspraken gemaakt over wat prioriteit heeft en wat concreet moet worden bijgedragen aan de thema's. Voor een deel zijn de thema's al opgenomen in wijkprogramma's en in samenwerking ontwikkeld. Een gezamenlijke taal is in Arnhem echt van belang voor het welzijnswerk en breder voor de hele sociale basis.

De thema's zijn:

- Opgroeien en opvoeden
- Maatschappelijke verbinding
- Zelf- en samenredzaamheid
- Specifieke thema's en actuele ontwikkelingen

Hieronder geven we aan waar de inzet binnen elk thema op is gericht. Daarmee geven we aan wat onze ambitie is. Deze ambitie moet verder worden uitgewerkt en geconcretiseerd op wijkniveau. Voor een deel is dat in de uitvoeringspraktijk overigens ook al gebeurd.

Opgroeien en opvoeden
Gericht op het zoveel als mogelijk bieden van gelijkwaardige kansen op ontwikkelen en meedoen voor kinderen en jongeren. Als we ons richten op hen en hun toekomst, kunnen we latere problemen voorkomen. Onze gemeenschappelijke inzet zorgt daarmee voor het grootste resultaat. Met opzet spreken wij over opgroeien en opvoeden. Het gaat er namelijk om dat het welzijnswerk niet alleen is gericht op het kind of de jongere, maar juist ook op haar of zijn omgeving: ouders, school, straat, sport. Een goede afstemming en samenwerking tussen bijvoorbeeld kind- en jongerenwerk (denk aan Rijnstad, AM Support en Presikhaaf University), sport (denk aan Sportbedrijf en Jeugdfonds Sport & Cultuur Arnhem), onderwijs (denk aan PAS-VVE) en jeugd(gezondheids)zorg (denk aan VGGM-Kansrijke Start, huisartsen en zorgaanbieders) is daarom van belang bij het bieden van gelijkwaardige kansen op ontwikkelen en meedoen. Het gaat hierbij ook om het kennen van de online leefwereld. Deze is voor veel kinderen en jongeren net zo belangrijk als de straat. Online jongerenwerk maakt daarom onderdeel uit van onze aanpak. Ook zijn jongeren vaak mantelzorger. Als het gaat om mantelzorgondersteuning verdienen zij specifieke aandacht.

Maatschappelijke verbinding
Gericht op het stimuleren en faciliteren van maatschappelijke verbinding in de wijken en buurten. Een goede sociale basis heeft niet alleen voor een individuele inwoner meerwaarde, maar ook voor de buurt en de wijk waarin iemand leeft. Een combinatie van een goede fysieke en sociale omgeving zorgt voor maatschappelijke verbinding. Dat mensen elkaar kennen, herkennen en erkennen. Elkaar opzoeken en bezoeken, samen leven in hun buurt. Maatschappelijke verbinding gaat over saamhorigheid, onderling vertrouwen en participatie in

de buurt. Maatschappelijke verbinding is een breed thema. Hieronder hangen de volgende deelthema's.

- *Ontmoeten en ontmoetingsplekken*
  Gericht op het mogelijk maken van ontmoeten en creëren van ontmoetingsplekken. Enerzijds gaat het over buurthuizen die een belangrijke ontmoetingsfunctie hebben, maar het is ook gericht op ontmoeten tussen generaties en tussen mantelzorgers (lotgenotencontact). Om ontmoeten mogelijk te maken, investeert de gemeente in fysieke basisvoorzieningen in de wijken zoals buurthuizen. Ook wordt onderzocht hoe de bestaande voorzieningen gemakkelijker en beter kunnen worden benut en hoe eventuele nieuwe voorzieningen aansluiten op de bestaande voorzieningen. Hiervoor is het nodig een integraal accommodatiebeleid te ontwikkelen dat geldt voor alle soorten accommodaties inclusief de MFC's.
- *Eenzaamheid*
  Gericht op het tegengaan van eenzaamheid en sociaal isolement bij zowel ouderen als bij jongeren. De aanpak eenzaamheid is een belangrijk speerpunt van het Rijk en van het Arnhems college. In 2019 is daartoe een uitvoeringsplan opgesteld en in 2020 starten we met een communicatiecampagne, een wijkgerichte aanpak en een opzet voor monitoring. Hiervoor werken we samen met het Ministerie van VWS en met de organisaties en initiatieven in de wijken.
- *Leefbaarheid en overlast*
  Gericht op het verbeteren van de leefbaarheid en het voorkomen van overlast. In sommige van onze buurten staat de leefbaarheid onder druk. De veiligheidsinzet van politie en gemeente moet de leefbaarheid in de buurten verbeteren. Vanuit het welzijnswerk moet met deze en andere partijen worden samengewerkt. Leefbaarheid gaat ook over jezelf thuis voelen in je wijk, samenleven en het overbruggen van spanningen tussen bewoners, tussen generaties, tussen leefstijlen. De intrinsieke waarde van het welzijnswerk komt binnen dit deelthema sterk tot uiting. De inrichting van de openbare ruimte kan samenleven en verbinding bevorderen. Daarom denken wij mee bij fysieke ingrepen in wijken.
- *Bewonersondersteuning*
  Gericht op het faciliteren en stimuleren van actieve bewoners. Bewoners en bewonersgroepen worden ondersteund door het welzijnswerk. Bewonersondersteuners en opbouwwerkers in de wijken geven informatie en advies aan bewoners en helpen bij het oprichten van een bewonersgroep of werkgroep. Zij ondersteunen het realiseren van plannen, organiseren van bijeenkomsten of de uitvoering van een activiteit. Daarmee stimuleren wij bewoners om actief te worden en zich mede verantwoordelijk te voelen voor hun wijk. Ook helpen wij groepen en individuele burgers op deze manier met het vergroten van hun zelfredzaamheid, eigen verantwoordelijkheid en zelf oplossend vermogen. Tegelijkertijd verbeteren wij de samenwerking tussen organisaties die werken ten behoeve van de wijkbewoners doordat we hen stimuleren om dit gezamenlijk op te pakken.
- *Vrijwilligersondersteuning*

Gericht op het faciliteren en stimuleren van vrijwilligers. Zonder die vele vrijwilligers is er geen sociale basis. De vrijwilligers(organisaties) verdienen daarom ondersteuning. De manier waarop vrijwilligers actief willen zijn, verandert. Niet iedereen kan of wil in een bestuur van een organisatie zitten, maar mensen willen zich wel op projectbasis inzetten voor de buurt. Organisaties en initiatieven merken dat en spelen daarop in. De manier waarop wij de ondersteuning van vrijwilligers vormgeven, moet met deze ontwikkelingen meebewegen en de werkwijze daarop aanpassen. Met Burgerkracht hebben we hierbij ervaring opgedaan en ontstaat een sociale infrastructuur van burgerinitiatieven die gericht zijn op ‘Burgers steunen Burgers’.

Zelf- en samenredzaamheid

Gericht op het versterken van de zelf- en samenredzaamheid waardoor het beroep op maatwerkvoorzieningen in het sociaal domein wordt beperkt. De transformatie in het sociaal domein maakt dat de gemeente verantwoordelijk is voor het bieden van passende zorg (lichte vormen van begeleiding en ondersteuning waar mogelijk, zwaardere vormen waar nodig). Het liefst zijn wij problemen voor. Daarom zetten wij stevig in op het versterken van de zelf- en samenredzaamheid. Dit doen we door:

- *Lichte vormen van begeleiding en ondersteuning*
  Gericht op het inzetten van lichte vormen van begeleiding en ondersteuning zodat het beroep op specialistische vormen van zorg en ondersteuning zoveel als mogelijk wordt voorkomen of beperkt. Met de herijking versterken wij de samenwerking en de wisselwerking tussen de sociale wijkteams en het welzijnswerk. In het kader van dit deelthema zoeken wij nadrukkelijk de verbinding op met de doorontwikkeling van de visie op het sociaal domein.
- *Mantelzorg en informele zorg*
  Gericht op het faciliteren en stimuleren van mantelzorg en informele zorg. Arnhemmers zorgen vaak voor hun geliefden, voor familie, voor buren. Deze informele zorg is van groot belang voor de Arnhemmers die hulp nodig hebben en het helpt bij het beperken van het beroep op maatwerkvoorzieningen. Daarom willen wij informele zorg stimuleren en helpen waar dat kan. Niet alleen door informele zorgverleners direct te ondersteunen, maar ook door bijvoorbeeld de professionele zorgverleners en de sociale wijkteams te helpen bij de manier waarop je het beste met informele zorg om kunt gaan. Mantelzorgers en informele zorg verdienen een expliciete ‘plek’ aan de zorgtafel.
- *Langer thuis wonen*
  Het streven is om mensen zo lang mogelijk thuis te laten wonen. In hun eigen woning en buurt. Dat vergt wat van de woningen die worden gebouwd, maar ook van de sociaalmaatschappelijke netwerken en ondersteuning die in wijken wordt geboden. Vanuit het beleidsdomein wonen wordt hierop ingezet. Wij zorgen ervoor dat door het welzijnswerk op die inzet wordt aangesloten en dat het welzijnswerk helpt bij het realiseren van dit streven.
- *Financiële kwetsbaarheid*

Gericht op het beperken van de financiële kwetsbaarheid. Schulden en armoede beperken kinderen, jongeren en ouderen in hun mogelijkheden om zich te ontwikkelen. Vanuit het welzijnswerk kunnen deze beperkingen niet financieel worden weggenomen. Wel laten we het welzijnswerk inzetten op het voorkomen van financiële kwetsbaarheid. Hoe ga je om met geld, hoe voorkom je schulden, hoe ga je om met rekeningen die binnenkomen die je niet snapt of die je vanwege laaggeletterdheid niet goed kunt lezen, hoe regel je je financiën als je begint te dementeren?

Specifieke thema's en actuele ontwikkelingen

Ruimte moet blijven voor specifieke thema's waarop door het welzijnswerk op moeten worden ingespeeld, zoals seksuele diversiteit[3] en actuele ontwikkelingen als het gaat om ggz-problematiek in de wijken en dementie. De vraag is wel of deze aandacht afzonderlijk moet worden georganiseerd of dat deze specifieke thema's en actuele ontwikkelingen integraal in samenwerking kunnen worden opgepakt.

[3] Voor het thema seksuele diversiteit is in 2020 een separate uitvoeringsagenda opgesteld, juni 2020

3. Uitgangspunten voor de Arnhemse manier van werken

Onderstaande uitgangspunten geven richting aan de herijking en bieden de basis voor de subsidiëring ten behoeve van het welzijnswerk. Daar waar in het vorige hoofdstuk de inhoudelijke thema's centraal stonden, staat in dit hoofdstuk de manier van werken centraal. De uitgangspunten zijn gebaseerd op de gesprekken die in de wijken zijn gevoerd, op gesprekken met professionals, organisaties en interne experts.

Opgavegericht werken, het welzijnswerk is er ter versterking van de sociale basis
Dit is niet eens zozeer een uitgangspunt, maar geeft veeleer aan hoe we tegen het welzijnswerk aankijken. Daaruit spreekt dat het ons niet gaat om de gemeente en de gesubsidieerde organisaties, maar om wat wij gezamenlijk met de Arnhemmers en gesubsidieerde organisaties bereiken bij het versterken van de sociale basis. Waarom wij het doen en wat wij doen, is belangrijker dan wie het doet.

Meer sociaal makelaarschap
Er zijn veel initiatieven en organisaties actief in onze wijken. In de wijkgesprekken wordt vaak de behoefte aan verbinding uitgesproken. De grote diversiteit aan initiatieven, organisaties en activiteiten vanuit de Arnhemse samenleving wordt gewaardeerd en willen we behouden. De keerzijde van diversiteit is versnippering waardoor mensen van elkaar niet weten wat ze doen en waardoor kansen om elkaar te helpen worden gemist. Versnippering willen we in het vervolg voorkomen. Samenwerkende organisaties op het terrein van het jongerenwerk hebben bij de aanpak van de coronacrisis in het voorjaar van 2020 laten zien dat zij samen de regie kunnen pakken op nieuwe maatschappelijke vraagstukken (jongeren vanuit vertrouwen aanspreken op gedrag in het kader van de noodverordening).

Sociaal makelaarschap betekent dat de gesubsidieerde inzet wordt gericht op het bouwen en versterken van sociaalmaatschappelijke netwerken. Het vervullen van sociaal makelaarschap gaan wij als gemeente centraal stellen in de subsidievoorwaarden. Van grote welzijnsorganisaties verwachten wij dat zij als sociaal makelaar breder in wijken de sociaalmaatschappelijke netwerken versterken en zorgen voor verbinding. Van alle organisaties vragen wij dat zij samenwerken en zo samen een grotere toegevoegde waarde creëren. Elke subsidietoekenning gaat vergezeld van de verwachting dat samenwerking en partnerschap gezocht moet worden met de niet-professionele netwerkonderdelen. De precieze invulling gebeurt thema- en gebiedsafhankelijk, samen met bewoners uit de wijken.

Behoeften bewoners centraal stellen
Sterk samenhangend met het vorige uitgangspunt en aansluitend op de brede beweging in het sociaal domein (van ‘zorgen voor’ naar ‘zorgen dat’) zetten wij versterkt in op het helpen van inwoners, vrijwilligersorganisaties en initiatieven bij het organiseren van hun activiteiten. De behoeften van bewoners en bewonersorganisaties staan centraal voor professionele gesubsidieerde organisaties; zij staan naast de inwoners en helpen hen bij het organiseren van activiteiten, bij het bieden van hulp en ondersteuning. De gesubsidieerde inzet richt zich daarmee minder op zelf organiseren en meer op het helpen organiseren. Ook dit naar vermogen. Daarom zal het per initiatief kunnen verschillen welke hulp bij het organiseren en ontplooien van activiteiten nodig is.

Lichte vormen van begeleiding en ondersteuning zijn nodig
Lichte vormen van ondersteuning en begeleiding worden gemist in de wijken. Niet alleen door hen die dit nodig hebben, maar ook door de organisaties en vrijwilligers die hen helpen. Effect hiervan is dat er eerder en vaker een beroep wordt gedaan op zwaardere vormen van begeleiding en ondersteuning en dat mensen tussen wal en schip vallen. In de opdrachtverlening aan de sociale wijkteams zit de opdracht om lichte kortdurende ondersteuning te bieden. Door de grote hoeveelheid werk lukt het hen niet altijd om deze ondersteuning te bieden. Op dit moment lopen in twee wijken pilots waar de sociale wijkteams worden uitgebreid met de opdracht om zelf de lichte coaching en begeleiding te bieden in plaats van door te verwijzen. Door het welzijnswerk worden ook lichte vormen van ondersteuning en begeleiding geboden. Denk aan sociaal raadsliedenwerk, (een deel van het) kinder- en jongerenwerk, echtscheidingsbemiddeling, buurtbemiddeling, respijtzorg en dagbesteding. Zaak is deze inzet gericht op de individuele inwoner meer af te stemmen met de sociale wijkteams zodat de inwoners het beste in samenhang worden geholpen. Een goede samenwerking tussen de sociale wijkteams, het welzijnswerk en de teams leefomgeving is daarvoor van cruciaal belang en moet intensiever worden ingevuld. Dit vergt het expliciteren en vastleggen van afspraken over rollen, taken en bevoegdheden.

Oog voor de omgeving
Samen doen betekent de inzet richten op de omgeving van de Arnhemmers. De inzet van het welzijnswerk gebeurt niet zonder dat bijvoorbeeld een professional oog heeft voor de omgeving. Het gaat om de jongere én zijn ouders en school. Om de oudere én zijn kinderen en huisarts. We kijken op deze manier nadrukkelijk naar de sociale context waardoor we de maatschappelijke verbinding en sociaalmaatschappelijke netwerken versterken. Dit betekent niet dat een welzijnswerker (of sociaal werker) altijd alles zelf moet oppakken en oplossen. Wel verwachten wij van het welzijnswerk dat goed wordt gekeken kijken naar de omgeving van bijvoorbeeld het kind, dat ze het signaleren als er meer problemen lijken te zijn, het gesprek

daarover beginnen en het sociaalmaatschappelijk netwerk (zie het uitgangspunt over sociaal makelaarschap) benutten om de verbinding te leggen met een partner die kan helpen. Omgevingsgerichtheid geldt als uitgangspunt voor de gehele professionele inzet in het welzijnswerk en we dagen onze partners uit om aan te geven hoe ze hieraan invulling geven. Dit wordt vervolgens verwerkt in de subsidievoorwaarden. Oog voor de omgeving vatten wij ook zo op dat wij kijken naar en de samenwerking opzoeken met andere partijen dan het welzijnswerk die bijdragen aan de versterking van de sociale basis. Zeker waar het gaat om andere financiers, zoals Dullertsstichting, Leefbaarheidsalliantie van de Provincie, KNHeidemij, Oranjefonds, Rabobank, etc.

Ondersteuning van vrijwilligers en ondersteuning van mantelzorgers nieuwe stijl
De vrijwilliger en de mantelzorger van een aantal jaren geleden zijn niet de vrijwilliger en de mantelzorger van nu en van de toekomst. De ondersteuning zal mee moeten veranderen. Uitgangspunt daarbij is dat de ondersteuning zich sterker richt op de vraag naar ondersteuning van de vrijwilliger en mantelzorger zelf en de organisaties die met vrijwilligers werken. Een tweede uitgangspunt is dat de professionele organisaties in het sociaal domein en het welzijnswerk worden ondersteund bij de omgang met informele zorg en gewezen worden op het belang van informele zorg. Vrijwilligersondersteuning en mantelzorgondersteuning zijn in de wijken relevant, maar spelen allebei nadrukkelijk ook op stedelijk niveau. Over deze beide vormen van ondersteuning maken wij daarom ook, naast de wijkgerichte aanpak, stedelijke afspraken. Voor de mantelzorgondersteuning is het Mantelzorgakkoord stedelijk afgesloten en richtinggevend. Dit akkoord willen wij ook wijkgericht vertalen.

Wijkgericht
De gemeente Arnhem heeft als ambitie te willen sturen vanuit de leefwereld van inwoners. Niet alleen om weer burgers meer invloed te geven op een directe leefomgeving, maar ook om effectiever als gemeente de goede keuzes te maken in uitvoering. Wijksturing vindt plaats ‘van buiten naar binnen’: vraaggericht. De vierentwintig wijken van Arnhem zijn geclusterd in acht gebieden die elk een eigen wijkprogramma hebben, gebaseerd op wat er in die gebieden speelt en wat aansluit op de behoeften van de inwoners en andere stakeholders uit de wijk. In de wijkprogramma’s worden ook de thema’s en uitgangspunten uit de herijkingsnotitie geprioriteerd, uitgewerkt en geconcretiseerd. Thema's die in meerdere gebieden spelen worden stadsbreed gemaakt. Dit is een aanpak die al wordt toegepast en die we willen versterken. Juist de wijkprogramma’s willen we vanuit de wijkgerichte aanpak en met inbreng vanuit bewoners een belangrijke scharnier laten zijn bij het realiseren en uitvoeren van onze thema’s en uitgangspunten. Versterken van wat we al doen en van daaruit door ontwikkelen. Daarbij wordt nauw samengewerkt in de driehoek TLO’s, sociaal wijkteams en welzijnswerk.

Wijkgericht betekent ook dat wij onze inzet richten op die wijken die het het hardste nodig hebben. Dat gebeurt nu al bij de verdeling van de middelen over de gebieden. Daarbij verbinden wij de inzet van het welzijnswerk nadrukkelijker met andere beleidsdomeinen. Wijkgericht betekent niet dat alles alleen wijkgericht gebeurt. Bij sommige aspecten van het welzijnswerk ligt het juist voor de hand om ook stedelijk te functioneren en afspraken te maken. Eerder noemden we vrijwilligersondersteuning en mantelzorgondersteuning als voorbeelden hiervan. Ook de inzet van jongerenwerk in relatie tot voorkomen van overlast en middelengebruik is een voorbeeld.

Resultaten tellen en vertellen: leren en ontwikkelen

Wij gaan meer sturen op resultaten en niet op uren die zijn gemaakt. Dat begint met het in de subsidievoorwaarden maken van duidelijke afspraken over wat bereikt moet worden met het welzijnswerk ter versterking van de sociale basis. Dit blijft complex door de vele externe factoren die van invloed kunnen zijn op het realiseren van maatschappelijke effecten en zal daarom niet van vandaag op morgen helemaal lukken. De gemeente is een van de actoren in het speelveld en niet altijd de aangewezen spelverdeler.

De ingezette beweging (input → output → outcome) wordt verder ontwikkeld met het in de wijkprogramma's formuleren van wat bereikt moet worden en het daarin uitwerken van de uitgangspunten (het fundament) die gelden voor het welzijnswerk. Bijvoorbeeld als het gaat om het betrekken van de omgeving van het kind en de jongere en het invullen van het sociaal makelaarschap.

Vervolgens is het van belang om met elkaar te volgen of het lukt, of de inzet leidt tot het gewenste resultaat. Niet alleen op het moment dat subsidies moeten worden verantwoord, maar ook tussentijds. Daarmee dwing je elkaar om het gesprek te voeren over wat we willen bereiken. En over wat we kunnen leren van wat we hebben gedaan. Welke interventies hebben gewerkt en waarom? Wat werkte niet, waarom niet en kan dat worden opgelost of moeten we het anders gaan doen?

Kwantitatieve en kwalitatieve resultaten spelen dus een rol: het gaat om 'tellen en vertellen'. Wij hebben daarbij onze partners nadrukkelijker aan te spreken op hun inzet en resultaten. Net als dat zij ons (de gemeente) kunnen aanspreken op het nakomen van onze afspraken. Elkaar aanspreken op resultaten en daarvan leren, vergt ook een verandering in houding en gedrag. Expliciteren van verwachtingen, niet alleen op papier maar ook in gesprek. Elkaar durven aanspreken op het wel of niet nakomen van afspraken. Maar ook nieuwsgierig zijn naar waarom iets wel of niet lukt, zodat daarvan kan worden geleerd.

Partnerschap en innovatie

Met de bestaande organisaties bouwen wij aan partnerschap om de herijking gerealiseerd te krijgen. Dat vergt wel van alle betrokken partijen dat ze meegaan in de beweging en daadwerkelijk komen tot verandering. Alleen zo komen we tot een sterkere sociale basis. Tegelijkertijd willen we ruimte bieden aan innovaties en nieuwe initiatieven. Dit willen we doen door hiervoor financiële ruimte vrij te houden.

De afgelopen jaren hebben zich innovaties en nieuwe initiatieven en organisaties aangediend die zich inmiddels hebben bewezen en die ook in aanmerking komen voor meerjarige subsidie. Daarvoor blijven wij de ruimte geven. Wij richten ons bij de subsidiëring op die organisaties die in Arnhem geworteld en actief zijn, zowel op relatief nieuwe organisaties als op bestaande organisaties.

De diversiteit aan subsidiepartners wordt hierdoor alleen maar groter en dat is een verrijking. De keerzijde is dat inwoners en professionals soms door de bomen het bos niet meer zien en dat er overlap in activiteiten ontstaat. Met het vergroten van de diversiteit willen we daarom tegelijkertijd de samenwerking tussen subsidiepartners en met bewoners en burgernetwerken versterken. Het doel is: meer samenhang en herkenbaarheid van het ondersteuningsaanbod. Aan subsidies verbinden wij daarom de voorwaarde dat in samenwerking wordt opgetreden. Wij kijken daarbij naar mogelijkheden om gezamenlijke organisaties te subsidiëren in plaats van afzonderlijk subsidies te verstrekken.

4. Sturingsprincipes: hoe we komen waar we willen zijn

De sturingsprincipes

Om ervoor te zorgen dat de uitgangspunten in de praktijk tot uitwerking komen en dat we daarmee daadwerkelijk invulling geven aan de inhoudelijke thema's, is het nodig aan te geven hoe we invulling geven aan onze verantwoordelijkheid: hoe komen we waar we willen zijn? Dit doen we op hoofdlijnen door het formuleren van sturingsprincipes voor het welzijnswerk binnen de sociale basis.

Binnen die inzet zijn twee vormen te onderscheiden:

A. Op het individu gerichte inzet: deze inzet is bedoeld voor individuele Arnhemmers, hun gezin of directe omgeving. Denk aan sociaal raadslieden, (deel van het) kinder- en jongerenwerk, (deel van het) mantelzorgondersteuning, echtscheidingsbemiddeling, respijtzorg, dagbesteding etc.
B. Een groepsgerichte inzet: deze inzet is bedoeld voor grotere groepen en is vaak collectief van aard. Denk aan bewonersondersteuning, (deel van het) kinder- en jongerenwerk, (deel van de) mantelzorgondersteuning, vrijwilligersondersteuning etc.

De sturingsprincipes voor deze vormen zijn:

a. Voor de op het individu gerichte inzet zijn de sociale wijkteams leidend en voeren zij de regie. Hiervoor moet de samenwerking tussen de sociale wijkteams en het welzijnswerk worden verbeterd waarbij de sociale wijkteams direct een beroep kunnen doen op expertise en capaciteit die wordt georganiseerd, vrijgemaakt en aangeboden door het welzijnswerk.
b. Voor de groepsgericht inzet is het welzijnswerk leidend en voeren zij de regie. Het welzijnswerk en de sociale wijkteams werken samen bij het organiseren van algemene voorzieningen die nodig zijn om het beroep op maatwerkvoorzieningen te beperken.
c. Toetssteen voor alle subsidiëring van het welzijnswerk is de mate waarin invulling wordt gegeven aan de uitgangspunten voor de Arnhemse manier van werken, de mate waarin aan de Arnhemse opgave en thema's wordt bijgedragen alsook de mate waarin met andere nieuwe en bestaande initiatieven en organisaties wordt samengewerkt.

Deze sturingsprincipes lichten we nader toe in de hiernavolgende paragrafen. In de uitvoering wordt deze manier van werken verder uitgewerkt in samenspraak met partners.

Op het individu gerichte inzet
De op het individu gericht inzet hangt samen met wat wij eerder de extrinsieke waarde van het welzijnswerk noemden. Het liefst zijn wij problemen voor en helpen wij Arnhemmers zo dichtbij en licht mogelijk. Daarom zetten wij stevig in op het bieden van lichte vormen van begeleiding en ondersteuning dichtbij mensen en hun leefomgeving. Sociaal werk speelt daarbij een belangrijke rol met de op het individu gerichte inzet.

Voor deze vormen van sociaal werk is het van belang de samenwerking van het welzijnswerk met de toegang tot het sociaal domein te versterken. De sociale wijkcoaches wegen af welke hulp iemand nodig heeft en voert de regie op de casussen in het sociaal domein. Daarbij moet de link met bijvoorbeeld het kinder- en jongerenwerk en het ouderenwerk worden versterkt. Dat gebeurt op dit moment nog niet voldoende. Daarom willen we de samenwerking tussen de sociale wijkteams en het welzijnswerk versterken ten aanzien van de inzet die is bedoeld voor individuele Arnhemmers, hun gezin of directe omgeving.
Dit bekent dat door het welzijnswerk expertise en capaciteit wordt georganiseerd en aangeboden die ingezet wordt samen met de sociale wijkteams ten behoeve van lichte vormen van individuele begeleiding en ondersteuning. Als een coach bijvoorbeeld ziet dat een ouderenwerker een oudere goed kan helpen, heeft SWOA die beschikbaar en brengt de coach de oudere in contact met de ouderenwerker. Overigens hebben de sociaal wijkteams binnen deze samenwerking de verantwoordelijkheid om aan te geven welke maatwerkvoorzieningen goed omgezet kunnen worden tot algemene voorzieningen die door het welzijnswerk worden opgezet en uitgevoerd.

Met deze aanpak en dit samenspel tussen sociaal wijkteams en het welzijnswerk dragen we op een fundamentele manier bij aan de transformatie in het sociaal domein: het beperken van het beroep op maatwerkvoorzieningen. We versterken de ketensamenwerking tussen welzijnswerk, sociale wijkteams, professionele organisaties en de vrijwilligersorganisaties. Daarmee zorgen wij ervoor dat Arnhemmers die het nodig hebben, gebruik kunnen maken van lichte vormen van begeleiding en ondersteuning dichtbij hen in de buurt. Binnen de samenwerking die op deze manier wordt versterkt, verdienen mantelzorgers een ‘plek aan tafel’. Zij dragen wezenlijk bij aan de hulp en ondersteuning van hun naasten.

Om het samenspel te organiseren zijn samenwerkingsafspraken nodig tussen sociaal wijkteams, de gesubsidieerde organisaties en de gemeente (Teams Leefomgeving en 'kernorganisatie') over rollen, taken en bevoegdheden die geborgd worden in de

subsidievoorwaarden en opdrachtverstrekking. Hierbij hoort het maken van afspraken over één regievoerder voor een inwoner die met meerdere partijen te maken kan krijgen. Dat hoeft niet per sé de wijkcoach te zijn, dat kan ook een welzijnswerker zijn.

Een goede samenwerking vergt dat samen informatie wordt gedeeld en geduid (monitoring en evaluatie). Dat manieren van werken op elkaar worden afgestemd en ketensamenwerking plaatsvindt. In overleg met hen werken we deze werkwijze verder uit en maken we inzichtelijk wat dit van de betrokken organisaties vraagt. Waar nodig passen we daarbij de subsidieafspraken met welzijnsorganisaties en de opdrachtverstrekking aan de sociale wijkteams aan. Wij bekijken ook of, wellicht in een later stadium, bijvoorbeeld zorgcentra en (praktijkondersteuners van) huisartsen op deze manier van samenwerken kunnen aansluiten.

Wij beseffen dat dit gedeeltelijk een andere manier van werken is dan we tot op heden gewend waren. Belangrijk is vooral dat de uitvoering in wijken verder versterkt wordt. Dat is de kern van de herijking. Met de sociale wijkteams en de welzijnsorganisaties gaan wij in gesprek over wat nodig is om deze manier van werken te kunnen realiseren. Met ingang van 2021 wordt met deze manier van werken gestart. Om de versterkte bijdrage van het welzijnswerk aan de transformatie van de zorg van de grond te krijgen, wordt een beroep gedaan op de bestemmingsreserve Transformatie zorg. Aan de inzet vanuit die middelen koppelen wij concrete voorwaarden en resultaten aan de subsidiëring die aansluiten op het doel en de opzet van de bestemmingsreserve.

Samenwerking vergt nabijheid. Met iemand die je nauwelijks kent en die je niet makkelijk kunt opzoeken, is het moeilijk samenwerken. Daarom gaan wij op wijkniveau met onze partners onderzoeken hoe deze nabijheid te organiseren, bijvoorbeeld door op één locatie per gebied samenwerken mogelijk te maken. Op deze manier kom je samen snel en eenvoudig tot de best passende hulp. De manier waarop wordt gewerkt aan één heldere ingang voor Arnhemmers met financiële vragen/problemen, is een voorbeeld van de manier van werken die wij voorstaan.

Groepsgerichte inzet

De groepsgerichte inzet hangt samen met wat we eerder de intrinsieke waarde van het welzijnswerk noemden en sluit nauwer aan op de huidige werkwijze waarbij de Teams Leefomgeving een belangrijke rol spelen vanuit de gemeente. Ten aanzien van deze inzet is de het welzijnswerk leidend en voeren zij de regie. Bewoners moeten hierbinnen een expliciete plek hebben en worden betrokken bij samenwerking en uitvoering. De manier waarop dat

gebeurt, verandert wel. Onze uitgangspunten zijn daarbij leidend en werken we samen met onze partners verder uit.

Via de subsidies sturen wij op de verandering, bijvoorbeeld gericht op:

- het bouwen en versterken van sociaalmaatschappelijke netwerken: het verbinden van initiatieven, bundelen van krachten en voorkomen van versnippering;
- het centraal blijven stellen van de behoefte van de bewoners en hen nauw te betrekken bij het welzijnswerk;
- het werken op basis van omgevingsinclusie;
- een wijkgerichte aanpak gebaseerd op de uitgewerkte thema's in de wijkprogramma's. Daarmee maken we de subsidiëring meer gericht op de inhoudelijke opgaven en wat we willen bereiken in de wijken.

Met het sturen op de verandering willen wij veranderen wat beter moet. Niet veranderen wat goed werkt. Nieuwe initiatieven en aanpakken die goed hebben gewerkt en die aansluiten op de thema's en uitgangspunten van de herijking, houden we dan ook zoveel als mogelijk in stand.

Partnerschap en innovatie

Voor beide vormen van inzet geldt dat wij nu geen reden zien om per 2021 voor een volledig open inschrijving te kiezen, met als mogelijke uitkomst dat we afscheid nemen van partners die geworteld zijn in de Arnhemse samenleving en partners worden toegelaten die geen enkele binding hebben met de stad. De gemeente wil zich echter ook niet alleen beperken tot de huidige meerjarige subsidiepartners. De afgelopen jaren hebben zich vele initiatieven aangediend die zich inmiddels hebben bewezen en die ook in aanmerking komen voor meerjarige subsidie. Vanuit het principe van partnerschap en innovatie willen wij ons primair richten op die organisaties die in Arnhem geworteld en actief zijn, nieuw en bestaand. Om nieuwe en innovatie initiatieven een kans te bieden, houden wij in onze budgetten middelen vrij.

Toetssteen voor subsidiëring

Toetssteen voor de subsidiëring is de mate waarin invulling wordt gegeven aan de Arnhemse uitgangspunten voor de Arnhemse manier van werken, de mate waarin aan de Arnhemse opgave en thema's wordt bijgedragen, maar ook de mate waarin met andere nieuwe en bestaande initiatieven en organisaties wordt samengewerkt. Met het vergroten van de diversiteit willen we tegelijkertijd de samenwerking tussen subsidiepartners versterken waarmee we de sociale basis voor de Arnhemmers duidelijker en effectiever maken. De

samenwerking die daarvoor nodig is, versterken wij door de thema’s samen met onze partners verder uit te en door gezamenlijk met bewoners per wijk te komen tot een gezamenlijke inzet aan de hand van de wijkprogramma’s.

5. Financiën

Binnen de gemeente en in de stad worden gesproken over ‘het’ welzijnswerk of ‘de’ welzijnsopdracht. Het welzijnswerk is onderdeel van de sociale basis. Net zoals de sociale wijkteams dat bijvoorbeeld zijn. De vraag is hoe dit financieel in de begroting is geregeld en wat het budget voor welzijnswerk is. Dat blijkt niet eenvoudig aan te geven, omdat er niet een duidelijke post welzijnswerk is opgenomen. In deze notitie bieden wij het benodigde inzicht en doen wij een voorstel om het budget welzijnswerk duidelijk te krijgen in de toekomst. Dat kan er ook beter worden gestuurd vanuit de wijken.

Welzijnswerk en de begroting

In de begroting is geen specifieke post welzijnswerk opgenomen. Wel wordt in de begroting sinds dit jaar een programma Welzijn en Inclusie onderscheiden. Een aantal posten/budgetten die onder dit programma hangen, vallen ‘tussen’ de programma’s Welzijn en Zorg in en zouden onder beide programma’s kunnen vallen, bijvoorbeeld delen van Maatschappelijke opvang en Vrouwenopvang/huiselijk geweld. Om toch een eenduidig inzicht te verschaffen, stellen wij voor om aan te sluiten op het taakveld ‘samenkracht en burgerparticipatie’ dat landelijk wordt gehanteerd. Dat sluit het meeste aan bij wat gangbaar onder welzijnswerk wordt verstaan en de ambities die het college heeft met de herijking van de welzijnsopdracht. Het is ook het taakveld dat daarvoor wordt gebruikt in de landelijke monitor sociaal domein. Bijvoorbeeld sport, cultuur en onderwijs zijn aparte taakvelden. Deze zijn relevant en hangen als onderdeel van de sociale basis nauw samen met het welzijnswerk, maar hebben een eigen taakveld.

Huidige en toekomstige samenstelling budget

Kijkend naar het taakveld zien we dat hieraan in de huidige begroting[4] de volgende productbudgetten of delen daarvan zijn gekoppeld. Het koppelen van budgetten aan taakvelden gebeurt door gemeenten zelf, die daarbij moeten afgaan op zeer globale landelijke richtlijnen. In de onderstaande, aangegeven budgetten zitten ook de budgetten die via wijken lopen.

	2019	2020
Totaal R605 Samenlevingsopbouw	3.494.716	3.699.406
Totaal R606 Wijksturing en wijkzaken	282.972	282.657
Totaal R607 Ondersteuning opgroeien en opvoeden	6.048.481	6.069.481
Totaal R608 Maatschappelijke ondersteuning	536.102	481.800

[4] We gaan uit van de MJPB 2019-2022 en niet de MJPB 2020-2023, omdat een selectie op taakvelden in laatstgenoemde MJPB nog niet mogelijk is vanwege de recente invoering van een nieuw financieel systeem.

Totaal R609 Ondersteuning vrijwilligers	1.032.124	1.032.124
Totaal R610 Inclusie, integratie, antidiscriminatie	117.612	237.612
Totaal R611 Maatsch opvang, OGGz verslavingszorg[5]	928.673	928.673
Totaal R612 Asiel- en vluchtelingenzaken	1.194.683	496.186
Totaal R614C Algemeen sociaal deelfonds	4.716.382	3.480.221
Totaal R615 WMO	1.381.302	1.363.842
Totaal R616B Jeugd sociaal deelfonds	92.187	92.187
Totaal	**19.825.234**	**18.164.189**

Wat opvalt is dat er ook budgetten zijn gekoppeld aan dit taakveld die meer gericht zijn op individuele vormen van zorg en ondersteuning. Deze budgetten zijn geel gearceerd:

- Maatschappelijke ondersteuning
- Algemeen sociaal deelfonds
- WMO
- Jeugd sociaal deelfonds.

Als deze budgetten niet worden meegerekend, komen we tot het onderstaande overzicht.

	2019	**2020**
Totaal R605 Samenlevingsopbouw	3.494.716	3.699.406
Totaal R606 Wijksturing en wijkzaken	282.972	282.657
Totaal R607 Ondersteuning opgroeien en opvoeden	6.048.481	6.069.481
Totaal R609 Ondersteuning vrijwilligers	1.032.124	1.032.124
Totaal R610 Inclusie, integratie, antidiscriminatie	117.612	237.612
Totaal R611 Maatschapelijke opv. / OGGZ / verslavingszorg (sociaal raadsliedenwerk)	928.673	928.673
Totaal R612 Asiel- en vluchtelingenzaken	1.194.683	496.186
Totaal	**13.099.261**	**12.746.139**

[5] Het betreft hier sociaal raadsliedenwerk dat per abuis in het systeem aan het product R611 Maatschappelijke opvang / OGGZ / Verslavingszorg is gekoppeld.

Voor het duidelijk krijgen van het budget voor welzijnswerk is het van belang expliciet te krijgen of deze budgetten toegerekend moeten blijven aan dit taakveld. Dit vergt nader uitzoekwerk en afstemming dat naar aanleiding van deze herijkingsnotitie wordt opgepakt (fase van inrichting en fase van verrichting).

Financiële ontwikkelingen
In de Begroting 2020 - 2024 is besloten om meer focus aan te brengen in de te bereiken doelen en te behalen resultaten. In deze notitie zijn de richting en de uitgangspunten bepaald. Hiermee is de verwachting dat een besparing, door het effectiever inzetten van middelen, op bestaande welzijnssubsidies wordt gerealiseerd van € 200.000, - in 2021 en oplopend tot een structurele besparing van € 545.000, -

De welzijnsorganisaties zijn betrokken bij deze verandering en in de subsidiebeschikking 2020 is deze verandering aangekondigd. De welzijnsorganisaties zijn gevraagd zich voor te bereiden op deze verandering onder andere door met partners in de wijk samen te werken en te bezien waar overlappingen zitten in de werkzaamheden en hun organisatie zo flexibel mogelijk in te richten en voor te sorteren op de gewenste beweging.

We gaan meer aan preventie doen, maar we gaan ook gerichter aan preventie werken. We willen een verschuiving van zorg naar welzijn, van maatwerkvoorzieningen naar algemene voorzieningen realiseren. We koppelen dit aan een projectmatige inzet van organisaties op het snijvlak van zorg en welzijn aan de hand van concrete afspraken over te bereiken resultaten. Wij werken daarbij integraal, wetende dat de kosten (investeren in preventie in het welzijnswerk) voor de baten (minder uitgaven aan maatwerkvoorzieningen in het sociaal domein) uitgaan. Met de preventieve inzet van algemene voorzieningen ontstaat financiële ruimte in het sociaal domein die deels kan worden ingezet om de inzet op preventie verder te versterken. Om deze beweging op gang te brengen en te stimuleren stellen wij voor om in de jaren 2021, 2022 en 2023 € 200.000, - vanuit de resterende middelen uit de bestemmingsreserve Transformatie zorg ter beschikking te stellen. In de bestemmingsreserve resteert in 2024 na deze besteding € 546.000, -.

We monitoren de preventieve inzet van algemene voorzieningen in plaats van maatwerkvoorzieningen alsook de realisatie van de besparingen op welzijn en maken inzichtelijk in welke mate deze worden gerealiseerd.

6. Vervolgstappen

Wij organiseren een terugkoppelsessie met de deelnemers van de wijkgesprekken. Op een interactieve manier gaan we met hen op wijkniveau in gesprek over de herijking en wat we hebben gedaan met hun input. Omdat dit een ‘fysieke’ meeting wordt, is het moment dat de sessie plaatsvindt afhankelijk van coronamaatregelen. Dit soort gesprekken blijven wij voeren in het kader van burgerparticipatie, ook bij de implementatie en uitvoering van de herijking. Wij gaan er vanuit dat deze beleidsnotitie na de zomer 2020 door de gemeenteraad behandeld wordt. De fases van richten en inrichten lopen daarmee enigszins in elkaar over, omdat er richting 2021 ook nieuwe subsidieafspraken moeten worden gemaakt met partners in de stad.

Implementatie
Om de herijking te gaan implementeren, gaan wij de volgende vervolgstappen zetten:
→ Wij stellen een implementatieplan op met daarin een heldere fasering en resultaten per fase. (september 2020)

→ In samenspraak met onze partners werken wij dit jaar de thema’s verder uit. Hiervoor sluiten we aan op de gesprekken die nu al in wijken worden gevoerd om de doelen binnen thema’s te concretiseren. De thema’s van de herijking landen op deze manier in de wijkprogramma’s voor 2021.

→ In twee wijken Geitenkamp en Schuytgraaf of Elderveld / Elden gaan we voor 2021 met de nieuwe manier van werken aan de slag op basis van de wijkprogramma’s en met de nadrukkelijke koppeling van de sociale wijkteams wat betreft de op het individu gerichte inzet. Met deze aanpak dragen we bij aan de transformatie van het sociaal domein. Daarna rollen we de aanpak uit over de andere wijken.

→ De herijking vraagt een brede verandering van de manier van werken, van de afspraken die we met elkaar maken, ook over rollen en taken, alsook van houding en gedrag, niet alleen bij onze partners maar ook bij onszelf. Het gaat om een intensieve en vrij permanente veranderopgave, vooral wat betreft implementatie en uitvoering. De uitvoering is afhankelijk van de professionals en de wijkbewoners die er samen de schouders onder zetten. De rol van de gemeente is erop gericht inspanningen en middelen doelgericht in te zetten voor de inwoners in de wijken.
De veranderopgave gaan we opzetten in een implementatieplan waarin ook bovenstaande vervolgstappen worden opgenomen. Zo gaan we de komende jaren stapsgewijs samen met inwoners en organisaties het welzijnswerk herijken.

Aanhaken bij lopende trajecten

Op andere beleidsdomeinen alsook breder binnen de sociale basis lopen trajecten waarmee de herijking nauwe samenhang heeft of waarmee de samenhang moet worden versterkt. Of het nu gaat om sport, onderwijs, jeugdgezondheidszorg, de woondeal of de doorontwikkeling van de visie op het sociaal domein. In de bestuurlijke en ambtelijke stuurgroep en de projectgroep borgen wij deze samenhang en zorgen wij dat de herijking wordt aangehaakt op de andere lopende trajecten en vice versa.

De implementatie van de herijking vergt meerdere jaren en zullen we stapsgewijs vormgeven. In de tussentijd staat de wereld niet stil en worden lopende subsidieafspraken uitgevoerd. Waar mogelijk anticiperen wij daarbij op de beoogde herijking.

Aan de gemeenteraad

Datum : 3 december 2019
Zaaknummer : 415959
Contactpersoon : Dennis Janssen
Telefoonnummer : 026 3775803

Onderwerp: Herijking Welzijnsopdracht 2020

Geachte voorzitter en leden van de raad,

Wij willen u informeren over de herijking van de welzijnsopdracht die is opgenomen in de Perspectiefnota en de meerjarenprogrammabegroting 2020-2023. Wij schetsen in deze brief de aanleiding van de herijking, de uitgangspunten die wij hierbij hanteren en onze aanpak. Ook geven wij aan hoe wij u bij de herijking gaan betrekken. Ten slotte duiden wij op hoofdlijnen het financieel kader voor welzijn zoals opgenomen in de begroting. Meer achtergrondinformatie over landelijke trends en ontwikkeling bij andere gemeenten hebben wij opgenomen in de bijlage bij deze brief.

1. Waarom herijken?
Regie voeren over je eigen leven en problemen zo veel mogelijk in eigen kring oplossen. Dat is de laatste jaren veelal inzet geweest van het beleid op het brede sociale domein. Een groeiende groep Arnhemmers in een kwetsbare positie in onze stad redt het echter niet helemaal alleen. Hun hulpbronnen lijken tekort te schieten en er is bijvoorbeeld behoefte aan meer ontmoeting en aan ontmoetingsplekken. We signaleren ook landelijk steeds meer aandacht voor bijvoorbeeld thema's als eenzaamheid bij ouderen en jongeren[1]. Er is ook meer aandacht voor bijvoorbeeld preventief jongerenwerk om jongeren te ondersteunen richting hun toekomst. En om te voorkomen dat ze bijvoorbeeld school verlaten of in de criminaliteit terecht komen of overlast veroorzaken[2]. We zouden meer en proactief willen inspelen op het toegenomen aantal mensen in onze stad dat alleenstaand is. Hiervoor is onlangs een uitvoeringsagenda eenzaamheid opgesteld. Ook zien we een toename in het aantal kwetsbare ouderen dat een beroep doet op ondersteuning vanuit de Wmo maar hiervoor deels ook terecht zou kunnen bij laagdrempelige voorzieningen in onze wijken. Ten slotte komen steeds nieuwe groepen mensen naar Arnhem als gevolg van migratie. Dat leidt tot meer diversiteit en dus ook tot wijken met steeds meer mensen met een migratieachtergrond[3]. Zij hebben soms specifieke behoefte aan ondersteuning in hun buurt, dicht bij hun huis.

[1] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/eenzaamheid/aanpak-eenzaamheid
[2] https://www.sociaalwerknederland.nl/thema/jeugd-opvoeding/nieuws/7207-nieuwsuur-aantal-jongerenwerkers-liefst-vertienvoudigen-kamervragen-aan-grapperhaus
[3] Nog een ontwikkeling: de extramuralisering en de vergrijzing slaan hard neer in wijken waar vooral corporaties bezit hebben. In corporatie-complexen groeit het aantal bewoners die zorgbegeleiding nodig hebben. Het gaat om kwetsbare ouderen, maar ook om mensen met een verstandelijke of geestelijke handicap, die de ondersteuning van een hen omringend ‘wij’ hard nodig hebben. SCP Kim Putters en Radboud Engbersen: De sociale basis keert terug in nieuwe gedaanten

Een stevige sociale basis

In Arnhem is altijd al veel aandacht voor bovengenoemde groepen en voor saamhorigheid en cohesie in de wijken. Er wordt gelukkig veel en goed werk verzet voor en met de inwoners van Arnhem. Dat gebeurt door veel vrijwilligers en grotere en kleinere organisaties als het Meldpunt Vrijwillige Thuishulp, Rijnstad, Presikhaaf University, AM Support, COC, Vluchtelingenwerk en SWOA. Zij richten zich op kinderen, jongeren, ouders en ouderen met hun dagelijkse problemen. Het kan gaan om geldzaken, opvoeding en opgroeien, gezondheid, sport en spel, mantelzorgondersteuning, taalmaatjes of maaltijden voor ouderen. Ook worden er nieuwe en vernieuwende initiatieven opgestart door de inwoners zelf. In elke wijk zijn hiervan wel goede voorbeelden te noemen.

Transformatie sociaal domein

De transformatie in het sociaal domein maakt dat de gemeente verantwoordelijk is geworden voor het bieden van passende zorg (lichte vormen van begeleiding en ondersteuning waar mogelijk, zwaardere vormen waar nodig). Het liefst zijn wij problemen voor. Daarom zetten wij stevig in op preventie. Welzijnswerk speelt hierbij een steeds belangrijkere rol. Met een goede sociale basis kan worden voorkomen dat problemen van inwoners verergeren en kan hulp dichterbij hen worden georganiseerd. Het welzijnswerk heeft daarmee een (extrinsieke) waarde waarmee een beroep op specialistische vormen van zorg en ondersteuning wordt voorkomen of beperkt. Specialistische ondersteuning kan gaan over individuele maatwerkvoorzieningen in het kader van de (jeugd)zorg, maar bijvoorbeeld ook over schulden, overlast, armoede, bijstand of schooluitval.

De intrinsieke waarde van welzijnswerk

Het welzijnswerk heeft ook een intrinsieke waarde. Mensen willen elkaar ontmoeten, samen dingen ondernemen in of buiten de wijk, bij voorkeur niet eenzaam zijn en meedoen in de stad. Een goede sociale basis heeft niet alleen voor een individuele inwoner meerwaarde, maar dus ook voor de buurt en de wijk waarin iemand leeft.[4] Een combinatie van een goede fysieke en sociale omgeving zorgt voor sociale cohesie. Sociale cohesie gaat over saamhorigheid, groepsidentificatie, onderling vertrouwen en participatie in de buurt. Uit onderzoek blijkt dat de leefsituatie in wijken waar veel sociale cohesie wordt ervaren, beter is dan in buurten met relatief weinig sociale cohesie.[5] Het sociale netwerk dat mensen hebben, speelt hierbij een belangrijke rol. De leefsituatie van mensen die geregeld contact hebben met familie, vrienden en kennissen of buren, is beter dan die van mensen die sporadisch contact hebben.[6]

Van Wijken Weten

De welzijnsbudgetten zijn de laatste jaren neergelegd bij de Teams Leefomgeving. Deze teams zijn opdrachtgever van alle bovengenoemde organisaties. Zij signaleren, praten met inwoners en vertalen de behoeften naar concrete voorzieningen. Dat heeft veel opgeleverd, maar we zien ook dat er dilemma's ontstaan. Zo is de subsidie voor het opbouwwerk bijvoorbeeld stopgezet bij Rijnstad. En vervolgens ontstaat het opbouwwerk in een nieuwe vorm in verschillende wijken met andere partijen of met Rijnstad. We constateren dat in Arnhem het welzijnswerk nu meer versnipperd is en dat de koppeling met stedelijke doelen niet altijd helder is. Sommige onderwerpen, zoals mantelzorg en (ondersteuning van)

[4] https://www.verwey-jonker.nl/doc/vitaliteit/De%20invloed%20en%20effecten%20van%20sociale%20samenhang_1169.pdf.
[5] Het gaat hier om de *beleving* van cohesie bij bewoners van een buurt, niet om een geobjectiveerde meting.
[6] https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2019/De_sociale_staat_van_Nederland_2019., pagina 315

vrijwilligerswerk spelen in alle wijken maar worden ook vanwege hun vanzelfsprekendheid niet altijd opgenomen in wijkactieplannen.

2. Uitgangspunten

In de Perspectiefnota 2020-2023 hebben wij uitgangspunten geformuleerd voor de herijking. Deze zijn leidend en geven richting aan de herijking:

1. de verschillende behoeften van inwoners in de wijk vormen het uitgangspunt;
2. meer focus in de te bereiken doelen en de te behalen resultaten;
3. goede opdrachten en heldere afspraken met subsidiepartners vanaf 2021;
4. een nieuw subsidieproces en bijbehorende sturingsinstrumenten;
5. verbeterde informatie over de behoeften en de ondersteuningsvraag vanuit de wijken.

3. Aanpak

De aanpak bouwen wij op uit drie fases.

I. Richten (tot en met februari 2020)
Bepalen wat herijkt moet worden in en met de welzijnsopdracht. Wat willen we bereiken? Welke beweging moet op gang worden gebracht?
Resultaat: richtinggevende notitie ten behoeve van keuzes door de gemeenteraad

II. Inrichten (maart-april 2020)
Bepalen hoe de herijking gerealiseerd kan worden. Wat is er nodig om de beoogde beweging voor elkaar te krijgen? Het gaat hierbij om het vaststellen van de uitgangspunten en bepalen van de randvoorwaarden nodig voor implementatie.
Resultaat: implementatieplan

III. Verrichten (mei-december 2020)
Het daadwerkelijk implementeren van de herijking en vertaling naar opdrachten voor partners in de stad.
Resultaat: realisatie implementatieplan

Het uitgangspunt om behoeften van inwoners leidend te laten zijn, passen wij al toe in de aanpak van de herijking. Dit doen wij met de maatschappelijke consultatie die wij in december 2019 en januari 2020 uitvoeren in de wijken, bij de mensen zelf. We gaan met de inwoners in gesprek over de vraag wat zij nodig hebben aan voorzieningen en ondersteuning om maatschappelijke initiatieven te kunnen laten slagen. Waar zou de gemeente zich met de inwoners en maatschappelijke organisaties op moeten richten? Wij spreken tijdens de consultatie met doelgroepen en (potentiële) gebruikers van welzijnsvoorzieningen evenals met kleinere initiatieven en organisaties die een bijdrage leveren aan en een belangrijke rol vervullen binnen het welzijnswerk. Voor bijeenkomsten in januari 2020 nodigen wij ook raadsleden uit. We betrekken ook de Adviesraden en de deskundigheid van de Adviesbrigade, en stedelijke netwerken zoals de samenwerking tussen Arnhemse buurthuizen.

In de inrichtingsfase brengen wij in kaart wat er nodig is voor de beoogde beweging. Het gaat hierbij om het vaststellen van de uitgangspunten en bepalen van de randvoorwaarden die nodig zijn voor de implementatie. Deze uitgangspunten en randvoorwaarden betreffen alle relevante aspecten:

i. Inhoud
Wat moet inhoudelijk verder worden ontwikkeld en/of vastgesteld? Het kan hierbij gaan om een kaderstellende nota die wordt vastgesteld door de raad en/of een aanpassing van de subsidienota/subsidieverordening. Het kan ook gaan om het vertalen van de in de eerste fase geïnventariseerde maatschappelijke opgaven naar concrete doelen die vertaald kunnen worden in opdrachten aan betrokken organisaties of netwerken aan organisaties.

ii. Organisatie
Welke organisatorische uitgangspunten en randvoorwaarden zijn van belang? Zo kan bijvoorbeeld de vraag aan bod komen welke samenwerking op wijkniveau nodig is tussen TLO, sociale wijkteams en welzijnsorganisaties. Of de vraag welk uitgangspunt wordt gehanteerd met betrekking tot de samenwerking met maatschappelijke (welzijn)organisaties: vindt die afzonderlijk plaats of met netwerken van maatschappelijke organisaties? Welke interne, gemeentelijke afstemming en rolverdeling past bij de herijkte welzijnsopdracht? Hieronder valt de opzet en invulling van de opdrachtgeversrol en het samenspel met gesubsidieerde organisaties.

iii. Proces
Bij dit aspect gaat het over de vraag welk proces gevolgd moet worden om de herijking te implementeren. Zo kan de keuze voorliggen of de herijking breed en allesomvattend plaatsvindt of dat een stapsgewijs implementatieproces wordt gehanteerd. Ook moet verduidelijkt worden wie, wanneer en waarover beslist.

iv. Subsidieafspraken
De herijking wordt in 2020 richting 2021 uitgewerkt in vernieuwde subsidieafspraken. Welke uitgangspunten worden hierbij gehanteerd? Welke randvoorwaarden moeten worden ingevuld om de veranderingen voor elkaar te krijgen en hoe wordt de voortgang gemonitord? Dit wordt aangehaakt op het lopend traject om de subsidiëring verder te ontwikkelen. Afstemming met dat subsidietraject wordt gedaan vanuit de projectgroep.

In de tussentijd staat de wereld niet stil en worden lopende subsidieafspraken uitgevoerd. Waar nodig anticiperen wij daarbij op de beoogde herijking.

Bij het daadwerkelijk implementeren van de herijking gaat het om aanpassing van de opdrachtbrieven, zo nodig aanpassen van verordeningen, aanpassen financiële documenten etc. Het implementeren vraagt ook aandacht voor de nieuwe verhouding tussen de gemeente en de externe partners. Dat betekent meer aandacht voor de rollen, houding en gedrag bij zowel de gemeente als de samenwerkingspartners. Dit is een plan dat zich primair op de uitvoering richt en waarover de raad wordt geïnformeerd.

4. Betrokkenheid raad
Het resultaat van de eerste fase is de richtinggevende notitie. Daarin geven wij aan wat wij willen bereiken met de herijking en welke bewegingen wij in gang willen brengen. De richtinggevende notitie leggen wij u voor ter besluitvorming (voorjaar 2020).

5. Financieel kader Welzijn en Inclusie

In de MJPB 2020-2023 heeft u voor Welzijn en Inclusie € 18,2 mln. aan stedelijke middelen en € 10,2 mln. aan wijkmiddelen (samen 28,4 miljoen) opgenomen. Daarbij horen ook begrotingsposten die niet direct tot het 'traditionele welzijnsveld' horen. Denk aan maatschappelijk opvang, verslavingszorg en vrouwenopvang (specialistische vormen van ondersteuning). Het meer traditionele welzijnsveld omvat samenlevingsopbouw, opgroeien en opvoeden (preventief jeugdbeleid), vrijwilligersondersteuning en integratie. Dat gaat in totaal om € 10,8 miljoen. Ook de budgetten van de sociale wijkteams en de Teams Leefomgeving spelen een belangrijke rol op dit terrein. Dat geldt ook voor budgetten waarmee we breder investeren in de sociale basis, bijvoorbeeld vanuit sport of onderwijs. In de MJPB 2020-2023 is een financiële taakstelling van € 545K opgenomen vanaf 2021. De herijking moet ook inzicht geven in de mogelijkheden om deze taakstelling te realiseren.

Uiteraard zullen wij u informeren wanneer er belangrijke ontwikkelingen zijn. Wij gaan graag met u in het voorjaar 2020 in gesprek over de richtinggevende notitie.

Hoogachtend.

het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de secretaris, de burgemeester,

BIJLAGE 1

Landelijke trends in het welzijnsveld

Wij hebben een verkenning uitgevoerd naar de belangrijkste landelijke trends in het welzijnsveld. In deze bijlage bieden wij u inzicht in deze trends.

In de afgelopen jaren heeft het welzijnswerk in Nederland zich stevig ontwikkeld, mede onder invloed van bezuinigingen en de komst van de uitvoering van de nieuwe WMO en de jeugdzorg naar de gemeenten in 2015. Er is een geheel nieuwe wereld ontstaan met de sociale wijkteams, veelal samengesteld uit professionals van verschillende organisaties.

Het welzijnsveld wordt in veel gemeenten herijkt. Soms gebeurt dit expliciet, soms impliciet. Het meest expliciet is dit verwoord met de definitie gericht op sociale veerkracht en de koppeling daarbij aan beschikbare hulpbronnen. Kijkend naar het bestaande welzijnswerk is te zien dat dat zich richt op het versterken van de sociale hulpbronnen (samenredzaamheid) en op het versterken van de persoonlijke hulpbronnen door middel van lichte vormen van zorg en ondersteuning.

In de herijkingen van andere gemeenten zien wij zes hoofdbewegingen die wij voor u beschrijven.

1. Hernieuwde aandacht voor welzijnswerk
2. Slimmer inzetten van welzijnswerk
3. Focus op thema's en doelgroepen
4. Van activiteiten naar resultaten
5. Van versnippering naar samenhang en samenwerking
6. Professionalisering en verzakelijking

1. Hernieuwde aandacht voor het welzijnswerk
Een relatief lange tijd ging er landelijk niet veel aandacht uit naar het welzijnswerk. Als er al aandacht was dan gebeurde dit vooral in het licht van eventuele bezuinigingen. Sinds dit jaar zien we bij meer gemeenten dat er meer aandacht uitgaat naar het welzijnswerk, ook beleidsmatig. Dit komt vooral door de transformatie in het sociaal domein.

2. Slimmer inzetten van welzijnswerk ter vermindering van het beroep op maatwerkvoorzieningen
Het sociaal domein en het welzijnswerk worden in verschillende steden steeds meer integraal benaderd om een goed samenspel te realiseren tussen de welzijnsinzet en maatwerkvoorzieningen jeugd, zorg, inkomen etc. Daarbij worden ook andere termen gebruikt om de focus van het welzijnswerk te typeren, zoals: algemene voorzieningen, voorliggend veld en sociale basis. Ingegeven door financiële tekorten ligt een sterke nadruk op het beperken en voorkomen van de inzet van maatwerkvoorzieningen door een intensievere koppeling met het welzijnswerk. De integrale benadering is of wordt meestal ingebed in een integraal beleidskader voor het sociaal domein (zorg en welzijn).

Steeds meer wordt er in andere steden, net als in Arnhem, gewerkt vanuit de leefwereld van de inwoners. Inwoners maken namelijk geen onderscheid tussen beleidsdomeinen. De vormgeving van de integrale benadering verschilt in gemeenten.

De vormgeving is soms *organisatorisch* van aard door (delen van) het welzijnswerk in en direct bij de toegang en wijkteams te organiseren. Het gaat dan om lichte vormen van ondersteuning die onderdeel uitmaken van het welzijnswerk, zoals jeugdcoaches, vroeg signalering schulden, ouderenadviseur, financiële zelfredzaamheid. De vormgeving kan ook *inhoudelijk* zijn. Het gaat dan om bijvoorbeeld een sterke nadruk in de opdracht op het preventief en afschalend laten functioneren van het welzijnswerk ten opzichte van maatwerkvoorzieningen, soms door de opdracht daar geheel op te enten. Afspraken worden gekoppeld aan samenwerkingsafspraken over en het faciliteren van het samenspel tussen sociale wijkteams en het welzijnswerk, bijvoorbeeld door middel van convenanten, een gezamenlijk aanbod en/of de inzet van sociale makelaars.

3. Groeiende focus op thema's en doelgroepen
De derde hoofdbeweging is dat er steeds meer gefocust wordt op een (beperkt) aantal thema's en/of doelgroepen. Het gaat dan om bijvoorbeeld opgroeien en opvoeden, mantelzorg, vrijwilligerswerk, preventie, langer thuis blijven wonen, ontmoeting en verbinding en financiële zelfredzaamheid. Daarmee wordt vaak gefocust op (kwetsbare) jongeren en ouderen. Of op doelgroepen zoals statushouders of mensen met een beperking. Welzijnsorganisaties wordt gevraagd gerichte aanbiedingen te formuleren op deze thema's en voor deze doelgroepen.

4. Van activiteiten naar resultaten
Met de gevraagde inzet van welzijnsorganisaties op de thema's en voor doelgroepen wordt gezocht naar manieren om de bijdrage van deze inzet aan de realisatie van maatschappelijke opgaven meer inzichtelijk te maken. Alle gemeenten zijn hier zoekende in, ook wat betreft het bouwen van een passende informatievoorziening. De resultaten van de inspanningen die geleverd worden zijn moeilijk meetbaar te maken. Daarom wordt vaak teruggevallen op het in beeld brengen van gerealiseerde voorzieningen, ontplooide activiteiten, het aantal bereikte inwoners/deelnemers en de ervaringen/beoordelingen van inwoners (via enquêtes). Beleving van (kwaliteit van) voorzieningen speelt vaak een grote rol.

5. Van versnippering naar samenhang en samenwerking
Herijkingen van welzijnsbeleid zijn vaak ook gericht op het verminderen van de versnippering, het versterken van de samenhang van het welzijnsaanbod en de samenwerking in het welzijnsveld. Hiermee wordt niet bedoeld dat kleinere initiatieven en diversiteit in het welzijnsaanbod beperkt moeten worden, maar dat in de benadering van het welzijnsveld samenwerking en netwerkvorming wordt gestimuleerd. Dat gebeurt door middel van het vragen om een gezamenlijk aanbod van verschillende initiatieven en organisaties en, verkennend, het werken met een hoofdaannemer. De ene keer gebeurt dat gebiedsgericht, dus per stadsdeel een aanbod. De andere keer gebeurt dat thematisch, dus per thema een aanbod. Soms gebeurt dit door middel van een aanbesteding, vaker door middel van subsidiëring.

6. Meer benutten professionaliteit en verzakelijking

Minder expliciet verwoord, maar wel zichtbaar in de ontwikkeling van de verschillende aanpakken, is dat bij de subsidiëring (of inkoop) de professionaliteit van en bij welzijnsorganisaties steeds meer wordt benut en aangesproken. Dit betekent dat vanuit de gemeente wordt aangegeven wat moet worden bereikt ten aanzien van thema's en/of doelgroepen. Daarbij worden aandachtspunten en procesmatige en financiële voorwaarden meegegeven. Op basis daarvan moeten de organisaties op basis van hun professionaliteit aangeven hoe ze dat gaan bereiken.

Deelnemers rondetafelgesprek herijking Welzijnsopdracht 2020

Naam	Namens/organisatie
Paul Roessen	Rijnstad
Bea Schouten	SWOA
Mustafa Amezrine	AM-Supportteam
Mariken van Woerkum	Wijkteams
Rudolf Beijerman	Samenwerkende Buurthuizen
Nabil el Malki	Presikhaaf University
Kaan Gecöl	Leerling van het Thomas a Kempis

BEHANDELRESULTAAT
RONDETAFELGESPREK 9 DECEMBER 2020

GEMEENTE Arnhem

Herijking Welzijnsopdracht 2020

Documentnummer:	
Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	Mw. Louwers

Resultaat van bespreking:

Aanwezig: de raadsleden/fractievolgers Van der Laak (AC), Kalthoff (VVD), Hutten (CDA), Loor (D66), Dolsma (GL), De Vries (PvdA), Jansen (ChristenUnie) en Dilekçi (Denk/Verenigd Arnhem). De fracties van de PPV, SP, PvdD en AOP waren niet vertegenwoordigd.

Verloop
Deelnemers aan het rondetafelgesprek:

	Naam	Namens/organisatie
1	Paul Roessen	Rijnstad
2	Bea Schouten	SWOA
3	Mustafa Amezrine	AM-Supportteam
4	Mariken van Woerkum	Wijkteams
5	Rudolf Beijerman	Samenwerkende Buurthuizen
6	Nabil el Malki	Presikhaaf University
7	Kaan Gecöl	Leerling van het Thomas a Kempis

Tijdens het rondetafelgesprek hebben de woordvoerders en de betrokkenen met elkaar gesproken over (onderdelen van) het voorstel.
Twee deelnemers hebben voorafgaand aan de bijeenkomst een schriftelijke reactie naar de raad gestuurd. Deze zijn aan de stukken toegevoegd.
Aan het einde de bijeenkomst geeft de fractie van D66 aan nog een aantal ….burgers/betrokkenen/belanghebbenden te willen spreken voordat het voorstel inhoudelijk door de raadskamer wordt behandeld.

Conclusie
De voorzitter concludeert dat dit rondetafelgesprek is afgerond. Hij maakt hierbij de opmerking dat op verzoek van de raadskamer de gebruikers van de voorzieningen zullen worden gevraagd in te spreken c.q. hun input te leveren. Afhankelijk van de aanmeldingen zal dit aanleiding geven tot het organiseren van een tweede rondetafelgesprek of zal een informatieve behandeling gecombineerd worden met de Meningsvorming-1 behandeling.

De raadsadviseur,

E.J.S. Dirksen

De voorzitter,

R. Maref

Aan de raad van de gemeente Arnhem **Arnhem, 15-01-2021**

Onderwerp: raadsvoorstel "Herijking Welzijnsopdracht 2021".

Geachte raadsleden,

Op 9 december hebben wij, namens het samenwerkingsverband van de Arnhemse buurthuizen en het BurgerserviceLab ingesproken op bovengenoemd raadsvoorstel.
We hebben toen o.a. aangegeven dat we heel blij zijn dat in dit voorstel het wezenlijke belang van allerlei vormen van burgerinitiatieven wordt erkend, van belang voor de kracht en de versterking van de sociale basis in de stad en in het bijzonder in de wijken.
Die avond hebben we ook aangegeven dat die sociale basis zelf de regie zou moeten voeren over de sturing, in samenwerking met en gefaciliteerd door gemeente en professionele organisaties.
Wij missen helaas in het raadsvoorstel de rol die burgers kunnen en willen spelen bij de sturing op het welzijnsbeleid. In paragraaf 5b wordt in het beslispunt helemaal niet meer gesproken over de rol van burgerinitiatieven.
Daar staat dat de sturing plaats vindt door de gemeente met het professionele welzijnsveld.
Er wordt opeens helemaal niet meer gerept over op welke wijze de burgerinitiatieven een bijdrage kunnen leveren aan programmering en invulling daarvan.

In het raadsvoorstel staat heel expliciet:" *Voor de groepsgerichte inzet is het welzijnswerk leidend en voeren de welzijnsorganisaties de regie*".
Er wordt verder gesteld dat samen met de sociale wijkteams gezorgd wordt voor *"....het organiseren van algemene voorzieningen die nodig zijn om het beroep op maatwerkvoorzieningen te beperken".*
Daarmee lijkt het te gaan om meer accent op preventie en bezuiniging.

Maar juist daarom is het belangrijk dat die "algemene voorzieningen" betrokken worden bij de regievoering, programmering en vormgeving.
Want daar ligt de kracht van de sociale basis: bij de buurthuizen en/of andere burgerinitiatieven. Dat zijn de initiatieven waar vooral wijkbewoners dagelijks vrijwillig mee aan de slag zijn voor het welzijn van wijkbewoners.

Wij willen er daarom voor pleiten om als uitgangspunt in de sturing nadrukkelijk te kiezen voor een driehoek-benadering, waarbij er een gelijkwaardige plek is voor burgerinitiatieven in de wijken naast de plek voor de gemeente en die voor de professionals.
Naar ons idee kan dat prima vormgegeven worden per wijk of per werkgebied van het TLO.
Wij pleiten er dan ook voor dat bij de herijking van de welzijnsopdracht samengewerkt wordt met de buurthuizen c.q. burgerinitiatieven. En dat dat dan ook expliciet vastgelegd wordt in deze nota.
Dat betekent een stap verder gaan dan de (eventueel nog) bestaande bewonersplatformen.

Wij willen u vragen het raadsvoorstel op dit onderdeel te amenderen.

Wij kunnen ons goed voorstellen dat u nog vragen hebt. Uiteraard willen wij graag met u van gedachten wisselen. U kunt ons bellen of als u daar de voorkeur aan geeft, is een zoomsessie uiteraard ook mogelijk. Wij willen dit punt ook tijdens de tweede inspreekronde inbrengen.

Namens het samenwerkingsverband Arnhemse buurthuizen en het BurgerserviceLab

Cees van Helvert
Regina Ram

Lijst met deelnemers :

	Naam	Namens
1	Lucas De Jong.	Willemeen
2	Riley Buisman	Willemeen
3	Stefan Zon	Willemeen
4	Thomas Kiezebrink	Willemeen
5	Sema	De Madser
6	Redouan	De Madser
7	Diego Jansen	De Madser
8	Katharina Ferreiro	De Madser
9	Evindar Pala	De Madser
10	Eva-Maria van de Geest	Youth for Christ
11	Mattijs	Youth for Christ
12	Rabia Zararsiz	Empowering Nisa
13	Sasya Abdouni	Empowering Nisa
14	Nikki van Elzelingen	Empowering Nisa
15	Jannie van Vlaanderen	Buurthuiskamer ’t Duifje
16	Hassan Koubaa	Stichting Prisma en wijkbeheergroep Immerloo
17	Wilma Koel	Stichting Prisma en wijkbeheergroep Immerloo
18	Wase Omar	Stichting sport en integratie

BEHANDELRESULTAAT

TWEEDE RONDETAFELGESPREK 20 JANUARI 2021

GEMEENTE Arnhem

Herijking Welzijnsopdracht 2020

Documentnummer:	
Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	Mw. Louwers
Resultaat van bespreking:	

Aanwezig: de raadsleden/fractievolgers Van der Laak (AC), Kalthoff (VVD), Hutten (CDA), Loor (D66), Coenders (GL), De Vries (PvdA), Jansen (ChristenUnie), Aydemir (Denk/Verenigd Arnhem), Çetintaş (SP) Wiggers (AOP). De fracties van de PPV en de PvdD waren niet vertegenwoordigd.

Verloop
Deelnemers aan het rondetafelgesprek:

	Naam	Namens
	Thomas Kiezebrink	Willemeen
	Lucas De Jong	Willemeen
	Stefan Zon	Willemeen
	Redouan	De Madser
	Katharina Ferreiro	De Madser
	Evindar Pala	De Madser
	Eva-Maria van de Geest	Youth for Christ
	Mattijs	Youth for Christ
	Rabia Zararsiz	Empowering Nisa
	Sasya Abdouni	Empowering Nisa
	Nikki van Elzelingen	Empowering Nisa
	Anita Arnold	Buurtkok Malburgen
	Hassan Koubaa	Stichting Prisma en wijkbeheergroep Immerloo
	Wase Omar	Stichting sport en integratie

BEHANDELRESULTAAT

TWEEDE RONDETAFELGESPREK 20 JANUARI 2021

Conclusie
De voorzitter bedankt alle aanwezigen voor hun waardevolle inbreng en concludeert dat met dit tweede rondetafelgesprek de informatieve fase is afgerond. Het voorstel wordt doorgeleid naar de de Meningsvorming-1 behandeling.

De raadsadviseur,

E.J.S. Dirksen

De voorzitter,

J. van der Loo

Ik ben Sema en ik had graag gister aanwezig willen zijn op het gemeentehuis om mijn verhaal te doen. Door omstandigheden lukte dit helaas niet. Graag deel ik mijn verhaal omdat ik het belangrijk vind om jullie te laten weten hoe het jongerenwerk afgelopen jaar voor mij belangrijk is geweest en nog steeds is.

Vroeger toen ik 13 was kwam ik samen met mijn vriendinnen bij de jongerencentrum Splash in Malburgen. Dit was een leuke tijd. Er waren projecten waar ik mijn talenten ontdekte, zoals dansen en zingen. Een van de projecten heette Geluid uit Zuid. Waarbij we een liedje opnamen en we een clip maakte. Ik vond de Splash een fijne plek om te zijn om samen te chillen met mijn vriendinnen en vrienden. Dit was beter als buiten hangen.

Wat later kwam ik bij jongerencentrum de Madser. Ook hier werd toen veel gedaan met muziek. Er was een leuke sfeer. Met de jongerenwerker had ik veel contact. We praten over alles wat mij bezighield en hij gaf mij veel adviezen. Adviezen die ik later zelf weer door kon geven aan andere jongeren. Ook vond ik het fijn om af en toe met een stagiaire te zitten om te praten over de gewone dingen. Er was veel betrokkenheid. In die tijd was ik soms best wel brutaal, had ik soms problemen op school en liet ik thuis tegen dingen aan. Dit waren dingen die ik makkelijk kon bespreken met de begeleiding zonder dat er een oordeel werd geveld. Ook hadden we soms een uitje, die waren vaak erg leuk.

Daarna ben ik de opleiding Pedagogisch Medewerker Speciale Doelgroepen begonnen en ben ik stage gaan lopen bij het Jongeren projectbureau in de Madser. Ik kon zo jongeren veel leren omdat ik wist wat mij had geholpen. Door stage te lopen zag ik wat de jongerenwerkers nog meer deden en dat ze op veel verschillende manieren de jongeren hielpen.

Nu 8 jaar later kom ik nog steeds op de Madser, nu bij de moedergroep. Inmiddels heb ik een dochtertje van anderhalf. Het is fijn dat ik nog steeds welkom ben bij de Madser. Het geeft mij een "Thuisgevoel" Tijdens de moedergroep zijn we er voor elkaar. Ook voor de kindjes is het fijn om samen te spelen. Ik merk dat andere moeders niet zo heel veel andere contacten hebben en het fijn vinden om samen dingen te delen. Er is veel openheid, we hebben veel gesprekken over opvoeden, normen en waarde en dingen van vroeger. Als je meer begeleiding wil kan dat, hier is veel tijd voor bij de jongerenwerkers. De kracht van het jongerenwerk is dat je mag zijn wie je bent en dat er ruimte is voor iedereen. Ze geven je nieuwe inzichten en daardoor kom je weer verder.

Titel/onderwerp: "Arnhemse Aanpak Energiearmoede"

Raadsadviseur: K. Vons Telefoonnr: 377 4087 Katinka.vons @arnhem.nl

Van:	College	Ambtenaar:	Hans van Ammers
Portefeuillehouder:	C. Bouwkamp	Telefoonnr:	3774431
		E-mailadres:	Hans.van.Ammers@arnhem.nl
Doel activiteit	Informerend (I) en meningsvormend (M1)		

Toelichting

Het college biedt de raad het raadsvoorstel "Arnhemse Aanpak Energiearmoede" aan ter vaststelling en vraagt tevens aan de raad voor de aanpak in de komende 3 jaar (t/m 2023) een bedrag van 1 miljoen euro beschikbaar te stellen uit het klimaatfonds.

Inhoud raadsvoorstel "Arnhemse Aanpak Energiearmoede"
De energierekening kan worden verlaagd door het energieverbruik te verlagen. Dat kan bijvoorbeeld door energiezuinig gedrag, energiezuinige apparaten en verlichting, en door grotere maatregelen aan of in de woning te nemen. Voorbeelden van grotere maatregelen zijn isolatie en zonnepanelen. Binnen het nieuwe energieprogramma NemiA) richt het college zich op al deze aspecten. Voor de voorliggende aanpak energiearmoede richt het college zich op gedragsverandering en energiebesparende maatregelen die weinig investeringen vragen, maar wel direct leiden tot lagere energiekosten.

De aanpak energiearmoede is opgebouwd rond drie kernpunten:
1. Elk huishouden krijgt ondersteuning aangeboden in het verlagen van de energierekening waarbij nadrukkelijk oog is voor de persoonlijke en financiële omstandigheden.
2. Er wordt aangesloten bij wat al plaatsvindt in de buurten en wijken voor wat betreft fysieke (verduurzaming) en sociale projecten vanuit armoede, schulddienstverlening, gezondheid en werk&inkomen.
3. Er wordt nauw samengewerkt met partijen in het sociaal domein en partijen die actief zijn in de energietransitie.

Het beoogd effect is het verlagen van de energiekosten van minimaal 2.500 huishoudens met een laag inkomen met 200 tot 300 euro per jaar. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan de opgave voor het thema Gebouwde omgeving uit het energieprogramma NemiA 2020-2030 van naar schatting 1,8 kton CO_2 per jaar. De aanpak zal bij de ondersteunde huishoudens ook leiden tot meer bewustwording over de energietransitie en de meerwaarde van energiebesparing.

Financiën
De financiële bijdrage die het college vraagt aan de raad past binnen de kaders voor het besteding van het klimaatfonds. Daarnaast kiest het college ervoor om stap voor stap de doelgroep te gaan bereiken door tot eind 2023 minimaal 2.500 huishoudens te gaan ondersteunen. Dit is inclusief de 450 huishoudens die de Energiebank gaat ondersteunen. Zij heeft hier voor 3 jaar een gemeentelijke subsidie voor gekregen. De raadsbrief van 26 mei 2020 hierover is als bijlage bijgevoegd.
Het college kijkt tevens naar mogelijkheden van cofinanciering zodat het ambitieniveau opgeschaald kan worden naar 3.000 huishoudens. Hiervoor is het college in gesprek met de provincie Gelderland en kijkt onder meer naar subsidiemogelijkheden vanuit Europese programma's (raadsbrief d.d. 18-02-2020 is als bijlage toegevoegd).

Wat vooraf ging
1. Pilot energiearmoede
Er is een pilot energiearmoede gedaan van eind 2019 - begin 2020 in de Geitenkamp, het Arnhemse Broek en Kronenburg/Vredenburg. In deze pilot zijn 38 huishoudens geholpen door hen te laten zien hoe ze eenvoudig energie kunnen besparen door ander gedrag en door energiebesparende maatregelen. Hiervoor kwam een energiecoach twee keer bij de bewoners langs. Dit pakket heeft bij de huishoudens geleid tot een verlaging van de energierekening met gemiddeld 200 tot 300 euro per jaar.

	2. New Energy Made in Arnhem (NemiA) Het college zet de komende jaren vol in op energietransitie. Het college wil toewerken naar een klimaatneutraal en duurzaam Arnhem. Een stad die niet meer draait op gas, kolen of olie, maar overgaat op schone energiebronnen als zon en wind. Op 29 januari 2020 heeft de raad dit uitgangspunt bevestigd door het nieuwe energieprogramma New Energy Made in Arnhem (NemiA) vast te stellen. Hierin kunt u leze hoe het gemeentebestuur van Arnhem die opgave in de komende 10 jaar gaat realiseren. In die vergadering heeft de raad ook een motie over energiearmoede aangenomen 20m08 waarin de raad het college oproept om met een aanpak te komen om energiearmoede in Arnhem te verminderen. De motie en het nieuwe energieprogramma zijn aan de stukken toegevoegd. *3. Uitwerking Arnhemse Aanpak wijkgerichte energietransitie* In het nieuwe energieprogramma als uitgangspunt gesteld is dat de energietransitie niet mag leiden tot (verdere) energiearmoede en schuldenproblematiek. (zie ook bijgevoegde raadsbrief d.d. 26 mei Uitwerking Arnhemse Aanpak wijkgerichte energietransitie"). *4. Arnhemse Herstelagenda Coronacrisis* Voor kwetsbare groepen veroorzaakt de coronacrisis een extra druk op hun persoonlijke situatie. We zien dat huishoudens die het in het begin van de crisis al niet breed hadden, nu in de financiële problemen dreigen te komen door het ontbreken van een financiële buffer of doordat ze werkeloos zijn geworden. Voor de komende maanden verwachten we dan ook een stijging in het aantal schulddienstverzoeken en een toename aan werkeloosheid. Om die reden hebben wij in onze 'Arnhemse Herstelagenda Coronacrisis' voorgesteld extra compensatie te geven voor gezinnen in langdurige armoede en voor het voorkomen van schulden. Aan deze investeringen in een sociaal sterke stad draagt ook de voorliggende aanpak energiearmoede bij. De Arnhemse Herstelagenda Coronacrisis is de raad vastgesteld op d.d. 2 september 2020 en bij de stukken geplaatst. *5. De nieuwe vastgestelde armoede aanpak: " Weg uit de armoede: werken aan perspectief"* Er wordt gesproken van energiearmoede als een huishouden meer dan 10% van haar lage besteedbaar inkomen aan energiekosten betaalt. Hierbij wordt ook de relatie gelegd met het betaalrisico. Een huishouden heeft een betaalrisico als het niet genoeg geld heeft voor het minimale levensonderhoud na het betalen van de woon- en energiekosten. Woonlasten in het algemeen en energielasten in het bijzonder worden expliciet benoemd als cruciale, te beheersen kosten in de nieuwe armoedeaanpak '(de) Weg uit armoede: werken aan perspectief' die door de raad op 16 december 2020 is vastgesteld (zie bijlage). **Proces** Op 20 januari 2021 start de behandeling van het raadsvoorstel met een gecombineerde informerende ronde en de meningsvormende (M1) ronde.
Voorgesteld resultaat van de bespreking	Start en afronding van de informerende (I) fase en de start en afronding van de meningsvormende (M1) fase.
Spreekrecht publiek	Ja.
Behandeladvies	<u>Informerende fase</u> De informerende fase bestaat uit de mogelijkheid voor insprekers om de gemeenteraad toe te spreken en eventuele vragen te beantwoorden. Op dit moment heeft er één inspreker zich gemeld, te weten de heer George Lagerberg, voorzitter van de Energiebank regio Arnhem. De portefeuillehouder is welkom als toeschouwer, maar heeft geen rol bij deze behandeling. <u>Meningsvormend (M1)</u> - De behandeling van de M1 zal plaatsvinden in twee termijnen, te beginnen met het termijn aan de zijde van de raadskamer. De portefeuillehouder reageert op vragen in zijn eigen eerste termijn. Interrupties zijn toegestaan. - In de tweede termijn kunnen woordvoerders reageren op de eerste termijn van de portefeuillehouder en op elkaar en aangeven of zij moties en/of amendementen overwegen in te dienen.

	Uitkomst van de Meningsvormende (MI) behandeling kan zijn: 1. Partijen zijn het eens, het voorstel wordt doorgeleid naar de besluitvormende fase 2. Partijen zijn het niet (volledig) eens en overwegen moties en/of amendementen. Het voorstel wordt doorgeleid naar de fase Meningsvorming 2, waar deze besproken zullen worden.
Bijlagen	

Raadsvoorstel "Arnhemse Aanpak Energiearmoede"			
Bijlage 1 - Arnhemse Aanpak Energiearmoede			
Bijlage 2 - Kosten versus de kaders voor besteding van het Klimaatfonds			
New Energy Made in Arnhem (vastgesteld op 29 januari 2020)			
Aangenomen motie "Arnhems Actieplan Energiearmoede" 20M08 d.d. 29 januari 2020			
Raadsbrief "Uitwerking Arnhemse aanpak wijkgerichte energietransitie" d.d. 26 mei 2020			
Raadsbrief "Deelname gemeente aan twee Europese subsidieprojecten gericht op het verminderen van energiearmoede" d.d. 18-02-2020			
Raadsbrief 26 mei 2020 "Subsidieverlening aan stichting Energiebank regio Arnhem"			
Arnhemse Herstelagenda Coronacrisis (vastgesteld d.d. 2 september 2020)			
Vastgestelde armoede aanpak: " (de) Weg uit armoede: werken aan perspectief' d.d. 16 december 2020			

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 441703

Onderwerp: Arnhemse Aanpak Energiearmoede

Voorstel

1. De Arnhemse Aanpak Energiearmoede vast te stellen.
2. In de komende 3 jaar (t/m 2023) 2.500 huishoudens te ondersteunen, waarbij de Energiebank er 450 voor haar rekening neemt.
3. Voor de aanpak in de komende 3 jaar een bedrag van 1 miljoen beschikbaar te stellen uit het Klimaatfonds.

Inleiding

We zetten in Arnhem de komende jaren vol in op de energietransitie. We willen toewerken naar een klimaatneutraal en duurzaam Arnhem. Een stad die niet meer draait op gas, kolen of olie, maar overgaat op schone energiebronnen als zon en wind. Op 29 januari jl heeft u als raad het nieuwe energieprogramma New Energy Made in Arnhem (NemiA) vastgesteld. Hierin geven we aan hoe wij die opgave in de komende 10 jaar gaan realiseren. In die vergadering heeft u ook een breed gedragen motie over energiearmoede vastgesteld. In deze motie roept u ons op te komen met een aanpak om energiearmoede in onze stad te verminderen; de Arnhemse Aanpak Energiearmoede. Deze aanpak ligt nu aan u voor. Hij is voorzien van een financiële onderbouwing voor de komende 3 jaar, tot eind 2023. Wij beschouwen de motie (20M08) hiermee als afgedaan.

In het nieuwe energieprogramma is als uitgangspunt gesteld dat de energietransitie niet mag leiden tot (verdere) energiearmoede en schuldenproblematiek. We gaan voor een transitie die 'samen, eerlijk en duurzaam' is.
We spreken van energiearmoede als een huishouden meer dan 10% van haar lage besteedbaar inkomen aan energiekosten betaalt. We leggen hierbij ook de relatie met het betaalrisico. Een huishouden heeft een betaalrisico als het niet genoeg geld heeft voor het minimale levensonderhoud na het betalen van de woon- en energiekosten. Woonlasten in het algemeen en energielasten in het bijzonder worden expliciet benoemd als cruciale, te beheersen kosten in de nieuwe armoedeaanpak '(de) Weg uit armoede: werken aan perspectief' (juni 2020). Deze aanpak ligt momenteel ter vaststelling aan u voor.

De energierekening kan worden verlaagd door het energieverbruik te verlagen. Dat kan bijvoorbeeld door energiezuinig gedrag, energiezuinige apparaten en verlichting, en door grotere maatregelen aan of in de woning te nemen. Voorbeelden van grotere maatregelen zijn isolatie en zonnepanelen. Binnen het NemiA programma richten we ons op al deze aspecten. Voor de voorliggende aanpak energiearmoede

Gemeente Arnhem

richten we ons op gedragsverandering en energiebesparende maatregelen die weinig investeringen vragen, maar wel direct leiden tot lagere energiekosten.
Deze insteek slaat aan. Dat blijkt ook uit de energiearmoede pilot die we eind 2019 - begin 2020 hebben gedaan in drie buurten in Geitenkamp, Arnhemse Broek en Kronenburg/Vredenburg. In deze pilot hebben we 38 huishoudens geholpen door hen te laten zien hoe ze eenvoudig energie kunnen besparen door ander gedrag en door energiebesparende maatregelen als tochtstrips en radiatorfolie te installeren. Deze werd gratis aangeboden. Hiervoor kwam een energiecoach twee keer bij de bewoners langs. Dit pakket heeft bij de huishoudens geleid tot een verlaging van de energierekening met gemiddeld 200 tot 300 euro per jaar.

De aanpak energiearmoede is opgebouwd rond drie kernpunten:
1. Elk huishouden krijgt ondersteuning aangeboden in het verlagen van de energierekening waarbij nadrukkelijk oog is voor de persoonlijke en financiële omstandigheden.
2. We sluiten aan bij wat al plaatsvindt in de buurten en wijken voor wat betreft fysieke (verduurzaming) en sociale projecten vanuit armoede, schulddienstverlening, gezondheid en werk&inkomen.
3. We werken in de aanpak nauw samen met partijen in het sociaal domein en partijen die actief zijn in de energietransitie.

In onze stad is er een groot aantal huishoudens dat wordt geconfronteerd met energiearmoede. En deze groep is ook divers. Daarom kiezen we voor een gefaseerde aanpak. Dat betekent dat we stap voor stap de doelgroep gaan bereiken. In de komende drie jaar (tot eind 2023) gaan we minimaal 2.500 huishoudens ondersteunen. Dit is inclusief de 450 huishoudens die de Energiebank, in lijn met de voorliggende aanpak, al gaat ondersteunen. Zij heeft hier voor 3 jaar een gemeentelijke subsidie voor gekregen. U bent daarover geïnformeerd in onze brief van 26 mei 2020.
We kijken naar mogelijkheden van cofinanciering zodat we de ambitie kunnen opschalen naar 3.000 huishoudens. Hiervoor zijn we in gesprek met de provincie Gelderland en kijken onder meer naar subsidiemogelijkheden vanuit Europese programma's.

Voor kwetsbare groepen veroorzaakt de coronacrisis een extra druk op hun persoonlijke situatie. We zien dat huishoudens die het in het begin van de crisis al niet breed hadden, nu in de financiële problemen dreigen te komen door het ontbreken van een financiële buffer of doordat ze werkeloos zijn geworden. Voor de komende maanden verwachten we dan ook een stijging in het aantal schulddienstverzoeken en een toename aan werkeloosheid. Om die reden hebben wij in onze 'Arnhemse Herstelagenda Coronacrisis' voorgesteld extra compensatie te geven voor gezinnen in langdurige armoede en voor het voorkomen van schulden. Aan deze investeringen in een sociaal sterke stad draagt ook de voorliggende aanpak energiearmoede bij.

Beoogd effect

Verlagen van de energiekosten van minimaal 2.500 huishoudens met een laag inkomen met 200 tot 300 euro per jaar. Hiermee leveren we een bijdrage aan de opgave voor het thema Gebouwde omgeving uit het energieprogramma NemiA 2020-2030 van naar schatting 1,8 kton CO2 per jaar. De aanpak zal bij de ondersteunde huishoudens ook leiden tot meer bewustwording over de energietransitie en de meerwaarde van energiebesparing.

Argumenten

1.1 De aanpak draagt bij aan CO2-reductie en betaalbaarheid.

Het verlagen van de energiekosten van minimaal 2.500 huishoudens levert een bijdrage aan de opgave voor het thema Gebouwde omgeving uit het energieprogramma NemiA 2020-2030 van naar schatting 1,8 kton CO2 per jaar.

1.2 Voor een inclusieve energietransitie is het belangrijk dat iedereen mee kan doen, ook huishoudens met een laag inkomen.

Uitgangspunt voor de wijkgerichte energietransitie is dat we de energietransitie samen doen en dat het eerlijk is en duurzaam gebeurt. Huishoudens met een laag inkomen die vaak wonen in matig tot slecht geïsoleerde woningen, betalen al relatief veel aan energiekosten en hebben vaak ook niet de middelen om te investeren in energiebesparing.
Het verlagen van de energierekening van de Arnhemmers levert een bijdrage aan het verbeteren van hun persoonlijke situatie en het verminderen van armoede. Zo dragen we bij aan het verkleinen van het gat tussen zij die niet mee kunnen komen en zij die dat wel kunnen en de kansen daartoe hebben.

1.3 Persoonlijke hulp is nodig om de huishoudens met een laag inkomen te helpen hun energierekening te verlagen.

Het verlagen van de energierekening is een goede manier om de huishoudens een hoger besteedbaar inkomen te geven. Dit blijkt uit projecten in binnen- en buitenland en ook uit onze eigen pilot. Een persoonlijke benadering is daarin essentieel, omdat we een blijvend hoger besteedbaar inkomen nastreven. Daarvoor is echt contact met het huishouden nodig, waarbij oog is voor de persoonlijke en financiële situatie.
Een energiecoach gaat minimaal twee keer bij een huishouden langs voor advies over energiebesparing en het installeren van kleine energiebesparende maatregelen. Vanuit een breed netwerk wordt hulp aangeboden voor eventuele problemen rond armoede, schulden, gezondheid en mogelijkheden van werk. De sociale wijkteams, gebiedsteams werk&inkomen, TLO's, de Energiebank, het Energieloket, maar ook de verhuurders van woningen gaan hiervoor nauw samenwerken. Particuliere woningeigenaren bieden we extra hulp aan zodat zij meer zicht krijgen op hoe zij hun eigen woning verder kunnen verduurzamen.

1.4 Daarmee sluiten we aan bij de wijkgerichte aanpak.

We sluiten aan bij de acties die in onze wijken en buurten worden ondernomen. Dat doen we op drie manieren:

1. We lopen mee in de verduurzamingsprojecten van onze verhuurders (woningcorporaties en particuliere verhuurders) in wat wij de Aandachtswijken noemen; wijken met veel problematiek rondom leefbaarheid. Het overgrote deel van de groep Arnhemmers in energiearmoede woont in deze wijken: Geitenkamp, Presikhaaf, Arnhemse Broek en Malburgen.
2. We sluiten aan bij de aanpak vanuit de energietransitie in Kansrijke wijken als Vredenburg, Kronenburg (SmartPolder) en Elderveld. In Vredenburg komt vrij veel energiearmoede voor.

3. We ondersteunen bewonersgroepen in wijken die al actief zijn in het thema energiearmoede zoals in het Spijkerkwartier en Arnhem-West.

Los van deze projectmatige aanpak kunnen individuele huishoudens overal in de stad altijd hetzelfde ondersteuningsaanbod aanvragen. Hiervoor is de Energiebank Arnhem het eerste aanspreekpunt.
In de praktijk zal de aanpak flexibel zijn waardoor we meteen kunnen inspelen op nieuwe inzichten en kansen. Meer informatie over de aanpak die we voorstaan vindt u in hoofdstuk 2 en 5 (uitvoering) van de aanpak (bijlage 1).

1.5 Zo benutten we de kansen die er liggen in de koppeling van energie met andere opgaven.

Energiearmoede is een wezenlijk onderdeel van armoede. Met het verlagen van de energierekening van huishoudens met lage inkomens leveren we een bijdrage aan het verminderen van armoede. Ervaringen in het buitenland met het verminderen van energiearmoede, laten zien dat de aanpak veel mensen sterker maakt en zich sterker laat voelen. Een deel van de inwoners die een lagere energierekening, en daarmee vaak ook comfortabelere woning, hebben gekregen, blijkt minder gebruik te maken van gezondheidsvoorzieningen als de huisarts.
Daarnaast is de aanpak erop gericht om bewoners enthousiast te maken om als energiecoach in hun eigen wijk aan het werk te gaan. Of interesse te wekken om te werken in de energietransitie, daar ligt immers genoeg werk en gaan we handen te kort komen. In de aanpak trekken we dan ook nauw op met de disciplines armoede, schulddienstverlening, gezondheid en werk&inkomen, de programma's 'Doorbraak naar werk' en 'Vitale economie', om de kansen te benutten die de voorliggende aanpak voor kwetsbare Arnhemmers kan hebben.

2.1 We kiezen voor een gefaseerde lerende aanpak.

We schatten in dat we in Arnhem te maken hebben met 14.000 tot 15.000 huishoudens met enige vorm van energiearmoede. Een grote en ook hele diverse groep. Het zijn huishoudens met financiële en/of sociale problemen, met en zonder migratie-achtergrond, , inwoners die vanwege gezondheid of handicap veel thuis zijn, starters op de woningmarkt en ouderen die van een minimum inkomen moeten rondkomen.
De omvang maakt dat we niet alle huishoudens tegelijk kunnen gaan helpen. De aanpak vraagt om bijna maatwerk per huishouden. We kiezen daarom voor een gefaseerde aanpak waarin we in de komende 3 jaar, tot eind 2023, zeker 2.500 huishoudens gaan ondersteunen. Van deze groep gaat de Energiebank Regio Arnhem (hierna te noemen Energiebank) 450 huishoudens ondersteunen in lijn met de voorliggende aanpak waarin zij een belangrijke partner is. Als we de benodigde cofinanciering weten te realiseren, schalen we op naar in totaal 3.000 huishoudens (zie ook: financiën).
Doordat we in de komende jaren huishoudens op verschillende manieren gaan benaderen en ondersteunen (zie argument 1.3), daarbij oog en oor hebbend voor wat de huishoudens echt nodig hebben, werken we toe naar een stadsbreed aanbod om vanaf 2024 alle kwetsbare huishoudens ondersteuning te bieden in het verlagen van hun energierekening. Hiervoor zetten we een lerende praktijk op binnen het netwerk met ondersteuning van de Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN).

3.1 De ondersteuning aan de huishoudens vraagt een flinke investering.

We bieden de ondersteuning immers gratis aan zodat huishoudens direct financieel profiteren van het aanbod. Op basis van kentallen voor de modules die we de huishoudens gaan aanbieden hebben we de investeringen geraamd op 1 miljoen euro. Dan gaat het om kosten voor:

- inzet van energiecoaches voor bewustwording van energieverbruik en de kosten van energie en van het effect van de verandering van eigen gedrag (module A);
- de installatie van eenvoudige energiebesparende maatregelen in de woning (module B);
- financieel advies voor verdere verduurzaming van de woning aan particuliere huiseigenaren (module C);
- opleiding van nieuwe energiecoaches;
- communicatie en monitoring.

In de kostenraming is rekening gehouden met samenloop met verduurzamingsprojecten van verhuurders.

3.2 De Energiebank heeft voor haar bijdrage in de aanpak al een subsidie ontvangen.

In de kostenraming zijn niet de kosten opgenomen van de ondersteuning die de Energiebank aan 450 huishoudens gaat bieden. In mei 2020 heeft de Energiebank hiervoor van de gemeente een subsidie van in totaal 150.000 euro ontvangen.

3.3 De financiële bijdrage past binnen de kaders voor de besteding van het Klimaatfonds.

Bij voorstellen voor bestedingen uit het Klimaatfonds boven de 500.000 euro is de instemming van uw raad nodig. De financiering van de opgave is getoetst aan de kaders voor de financiering uit het Klimaatfonds die door de raad zijn vastgesteld. Zie voor de argumentatie bijlage 3.
We zijn met de provincie in gesprek over een bijdrage aan de aanpak en zien kansen voor EU-subsidiëring. Indien deze bijdrage er komt kunnen we opschalen naar een groter aantal huishoudens.

Kanttekeningen en risico's

1.1 Het aantal huishoudens met energiearmoede is een inschatting.

We hebben een zo goed mogelijke inschatting gedaan van het aantal huishoudens in energie-armoede. We hebben gekeken naar het aantal huishoudens dat moet rondkomen van 120 tot 130% van het sociaal minimum (de Gelrepas norm) en woont in een matig tot slecht geïsoleerde woning (energielabel E of lager, veelal woningen ouder dan 1995). We komen dan uit op de eerder genoemde 14.000 tot 15.000 huishoudens. Dit is een inschatting en geen exacte telling.

1.2 Het aanbod maakt verdere verduurzaming van de woningen niet overbodig.

Het aanbod richt zich op eenvoudige energiebesparende maatregelen als tochtstrips, radiatorfolie, ledlampen, een slimme thermostaat. Voor het verduurzamen van de woningen is natuurlijk meer nodig. Voor de huurwoningen zijn de verhuurders hiervoor verantwoordelijk; wij als gemeente ondersteunen hen daarin vanuit het programma NemiA. Voor particulieren biedt het voorliggende aanbod huiseigenaren de optie een financieel advies te krijgen voor de verdere verduurzaming van hun woning; dat is module C. Hiermee, en met desgewenst ondersteuning vanuit ons Energieloket, kunnen zij hun woning verder verduurzamen. Mochten we tijdens de aanpak merken dat aanvullende of nieuwe financiële arrangementen voor particuliere eigenaren nodig zijn, dan zullen wij hierin actie

ondernemen. Ook zullen we onderzoeken of de huidige witgoedregeling gericht kan worden op het stimuleren van energiezuinige apparaten.

2.1 Een gefaseerde aanpak betekent dat we niet alle huishoudens meteen kunnen gaan helpen.

De opgave om alle 14.000 tot 15.000 huishoudens in energiearmoede te gaan ondersteunen in het verlagen van hun energierekening is een forse. We hanteren daarom een gefaseerde aanpak waarin we de komende drie jaar, tot eind 2023, minimaal 2.500 huishoudens gaan helpen. Mochten we cofinanciering weten aan te trekken dan zullen we in de komende 3 jaar opschalen naar 3.000 huishoudens.

2.2 Het opleiden van voldoende energiecoaches heeft daarin prioriteit.

De opbouw en diversiteit van de groep huishoudens vraagt om energiecoaches die in staat zijn de huishoudens op de juiste manier te benaderen, met oog voor hun persoonlijke omstandigheden. De Energiebank Arnhem heeft hier de afgelopen jaren ervaring in opgebouwd. Zij werkt momenteel met een groep van 20 tot 30 kundige vrijwilligers. Onze opgave van minimaal 2.500 huishoudens vraagt om een grote groep coaches. Deze kan ook niet alleen uit vrijwilligers bestaan. En we hebben energiecoaches nodig die het contact met inwoners met een migratie-achtergrond goed kunnen leggen. Met o.a. de Energiebank zijn we in gesprek om een grotere diverse groep coaches op te leiden die de gerichte ondersteuning kunnen bieden.

Participatie

In de afgelopen maanden is met veel organisaties gesproken waaronder onze woningcorporaties, sociale wijkteams, Energiebank en Energieloket. Ook met de huurdersverenigingen is over de aanpak gesproken. Zij onderschrijven en ondersteunen de aanpak en willen er graag hun bijdrage aan leveren. We kunnen dus van een breed gedragen aanpak spreken.
In de energiearmoede pilot die we eind 2019 - begin 2020 hebben gehouden in delen van Geitenkamp, Arnhemse Broek en Kronenburg/Vredenburg ondervonden we veel waardering bij de bewoners die we hebben kunnen helpen. Dat heeft geleid tot het verder optimaliseren van de aanpak tot de aanpak die nu aan u voorligt. In de uitvoering zullen we de aanpak voortdurend verder verbeteren.

Financiën

Op basis van de aannames en uitgangspunten zoals deze zijn opgenomen in de aanpak energie-armoede, verwachten we tot eind 2023 voor de minimaal 2.500 huishoudens een miljoen euro nodig te hebben. Dit betreft kosten voor het inhuren van energiecoaches, opleiding van nieuwe coaches, energiebesparende maatregelen in de woningen, financieel advies, communicatie en monitoring. Dit staat dus nog los van de al bestaande subsidie die de Energiebank heeft ontvangen waarmee zij ondersteuning bieden aan 450 huishoudens binnen deze groep. Het voorstel is dit miljoen te dekken vanuit het Klimaatfonds.

Onze ambitie is om met behulp van cofinanciering, provinciaal, Europees of anderszins, op te schalen naar 3.000 huishoudens. Wij schatten de kansen op cofinanciering daarbij vrij groot in. Eén van de mogelijkheden die we nu al zien is een recente EU-subsidieaanvraag. Als partner in een beoogd netwerk

van Europese steden is er een projectvoorstel ingediend gericht op het verminderen van energiearmoede. Deze aanvraag is volledig in lijn met de aanpak die hier aan u voorligt. We horen in januari of de subsidie wordt toegekend. Is dat het geval dan ontvangen wij een subsidie van ongeveer 250.000 euro.

Uitvoering

In de komende maanden gaan we starten met de uitrol van de aanpak in de verschillende wijktypen zoals aangegeven in argument 1.4. In Immerloo gaan we samen optrekken met een verduurzamings-project van Volkshuisvesting waarbij we bewoners uitnodigen mee te werken aan energiebesparing in hun wijk door zelf energiecoach te worden.
In de Kansrijke wijken Vredenburg/Kronenburg gaan we optrekken in het project SmartPolder dat daar in nauwe samenwerking met de woningcorporaties al is gestart. Ook in Elderveld starten we de gesprekken met de bewoners over meedoen en meedenken.
In het Spijkerkwartier gaan we het wijkinitiatief Spijkerenergie ondersteunen in hun actie kwetsbare wijkbewoners het aanbod aan te bieden. In al deze projecten en initiatieven gaan we met onze partners in het netwerk in gesprek hoe we de samenwerking vorm gaan geven zodat we onze huishoudens een zo optimaal mogelijk ondersteuningsaanbod kunnen doen.

De ervaringen die we opdoen met de aanpak in de komende 3 jaren gaan ons helpen om voor eind 2023 een aanbod gereed te hebben voor de ondersteuning van alle overige huishoudens in de doelgroep. Hierover zullen wij u tijdig informeren en u een nieuw voorstel doen.

Communicatie

De aanpak energiearmoede zal worden afgestemd met de communicatiestrategie vanuit ArnhemAan zodat actuele informatie vindbaar is op de website en social media kanalen voor huishoudens uit de doelgroep en de partners in ons netwerk. Doelgroepenanalyse en klantreis staan centraal bij het bepalen van een creatief concept voor het vergroten van het bereik van de aanpak. De communicatie over de aanpak zal naast communicatie via aanpalende disciplines vooral ook via de communicatiekanalen van onze partners zoals woningcorporaties, sociale wijkteams, Energiebank en Energieloket verlopen.
Samen met onze partners zullen wij als gemeente invulling geven aan de communicatie naar en met de huishoudens uit de doelgroep maar ook onderling in het netwerk over de wijze waarop wij huishoudens met een laag inkomen gaan ondersteunen in het verlagen van hun energierekening.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- Bijlage 1: Arnhemse Aanpak Energiearmoede.
- Bijlage 2: Kosten versus de kaders voor de besteding van het Klimaatfonds.

RAADSVOORSTEL

Besluit van	
Zaaknummer	441703

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 6 oktober 2020, nummer: 441703;

gelet op artikel 190 van de Gemeentewet;

besluit:

1. De Arnhemse Aanpak Energiearmoede vast te stellen.
2. Voor de aanpak in de komende 3 jaar (t/m 2023) een bedrag van 1 miljoen euro beschikbaar te stellen uit het Klimaatfonds.

De griffier, De voorzitter,

GEMEENTE Arnhem

De Arnhemse Aanpak Energie Armoede (2020-2023)

flyer uit de pilot energiearmoede eind 2019-begin 2020

oktober 2020

Inhoud

1. CONTEXT 3

1.1 Energietransitie in Arnhem 3

1.2 Energie en armoedebeleid 3

1.3 Energie en andere opgaven 3

2. Definitie en doelgroep 4

2.1 Definitie Energiearmoede 4

2.2 Doelgroep 4

3. Ervaringen MET DE AANPAK VAN ENERGIEARMOEDE 6

3.1 Ervaringen in Plymouth, Groot Brittannië 6

3.2 Ervaringen in Nederland 6

3.3 Ervaringen in Arnhem 7

4. aanpak 7

4.1 Doelstellingen 7

4.2 Ondersteuningsaanbod 8

4.3 Persoonlijke en integrale aanpak 8

4.4 Aansluiten bij wat speelt in de wijk en buurt 8

4.5 Netwerk van samenwerkende partijen 9

4.6 Koppelkansen 9

4.7 Leren en verbeteren 10

5. Uitvoering 10

5.1 Aanpak in Aandachtsbuurten en -wijken 10

5.2 Aanpak in de Kansrijke buurten en - wijken 11

5.3 Aanpak in de Actieve wijken 12

5.4 Stadsbreed individueel 12

5.5 Uitvoeringsplan 12

Bijlage 1: Ervaringen MET AANPAK ENERGIEARMOEDE 13

1. CONTEXT

Hoe houden we energie beschikbaar en betaalbaar, juist ook voor een groep Arnhemmers die nu al moeite heeft de energierekening te betalen, huishoudens in energiearmoede. Met de voorliggende 'Arnhemse Aanpak Energie Armoede' wordt de aanpak gepresenteerd voor een inclusieve energietransitie in Arnhem.

In dit eerste hoofdstuk bespreken we hoe de aanpak past binnen in ons beleid en ambities met betrekking tot energietransitie en armoede.

1.1 Energietransitie in Arnhem

Arnhem wil een actieve regierol bij de energietransitie in de wijken. De concrete inrichting is vormgegeven in het programmaplan 'New energy made in Arnhem 2020-2030' (NemiA 2020-2030). De doelstelling van NemiA 2020-2030 is 61% CO2-reductie ten opzichte van 2017, met als tussendoelstelling 25% in 2023.

Binnen de energietransitie is nadrukkelijk oog voor Arnhemmers die nu al moeite hebben hun energierekening te betalen. We willen voorkomen dat zij, door stijgende gasprijzen, een nog groter deel van hun beschikbare inkomen kwijt zijn aan energie. We doen dat door hen te helpen hun energierekening te verlagen door hen bijvoorbeeld te ondersteunen bij het isoleren van hun woning en het omschakelen naar schone energiebronnen.

1.2 Energie en armoedebeleid

De ondersteuning van inwoners vanuit de energietransitie wordt integraal ingevuld. Aanbod en vraag worden goed mogelijk op elkaar afgestemd om toegang van inwoners tot de ondersteuning te vereenvoudigen, het bereik onder de huishoudens die het nodig hebben te vergroten en de effectiviteit van de hulp te verbeteren. Hiervoor wordt vanuit de energietransitie nauw samengewerkt met diverse initiatieven en partners in de stad en worden verbindingen gelegd met beleidsterreinen als armoede en schulddienstverlening.

In het Arnhemse armoedebeleid 'Weg uit armoede: werken aan perspectief' van juni 2020 wordt onder andere gesteld dat woonlasten een grote kostenpost zijn voor inwoners met een laag inkomen. Vaak zijn de woonlasten meer dan 50% van het inkomen. Dus wanneer het lukt om deze lasten omlaag te krijgen, of beter te beheersen, ontstaat een blijvend effect. Vanuit het armoedebeleid wordt langs twee sporen ingezet op het beïnvloeden van de woonlasten: via de Woondeal wordt ingezet op meer betaalbare woningen en via de energietransitie wordt ingezet op het verlagen of beter beheersen van de energierekening.

1.3 Energie en andere opgaven

Vanuit de energietransitie en de voorliggende aanpak energiearmoede zien wij nadrukkelijk kansen voor andere opgaven in onze stad. We denken hierbij aan de mogelijkheden die de aanpak biedt om aan het werk te gaan in de energietransitie en aan de gevolgen die een lagere energierekening kan hebben voor het welzijn van onze bewoners.

2. DEFINITIE EN DOELGROEP

2.1 Definitie Energiearmoede

Energiequote en betaalrisico

Om de kwetsbare doelgroepen in de energietransitie in kaart te brengen, kijken we naar twee graadmeters: energiequote en betaalrisico. We spreken van energiearmoede als een huishouden in energiearmoede als het huishouden meer dan 10% van het besteedbaar inkomen kwijt is aan energiekosten. Dat noemen we een energiequote van meer dan 10%.

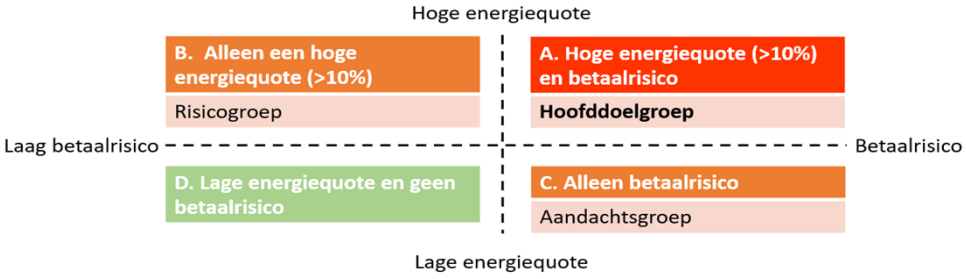
Energiearmoede is een onderdeel van het bredere armoedeprobleem. We kijken daarom ook naar de graadmeter betaalrisico. Dat is het risico dat een huishouden na het betalen van de woon- en energiekosten, en ook voor hypotheek, huur of ziektekosten, onvoldoende budget overhoudt voor andere minimaal noodzakelijk levensonderhoud. We kiezen voor deze graadmeters op basis van de studie 'Meten met twee maten' van het Planbureau voor de Leefomgeving (2018).

Onderverdeling in groepen

Op basis van de graadmeters energiequote en betaalrisico delen we huishoudens op in vier groepen (zie figuur 1):

A. Huishoudens met een hoge energiequote (meer dan 10%) en een betaalrisico. Dit is onze **hoofddoelgroep.** Zij ervaren op dit moment energiearmoede. Hier willen we direct mee aan de slag.
B. Huishoudens met alleen een hoge energiequote. Dit is een belangrijke **risicogroep**. Zij lopen de kans om de komende jaren in energiearmoede terecht te komen.
C. Huishoudens met alleen een betaalrisico. Deze groep is een **aandachtsgroep**. Hun situatie is ook zorgelijk, maar valt niet direct binnen de invloedsfeer van de energietransitie. Energie besparen heeft voor hen minder toegevoegde waarde. Hun energiequote is namelijk al relatief laag. Wel biedt de aanpak energiearmoede ook voor als kans tot kostenbesparing. We houden deze groep in beeld om te voorkomen dat ze in energiearmoede terecht gaan komen door bijvoorbeeld stijgende kosten van de energierekening of veranderend inkomen.
D. Huishoudens met een lage energiequote en geen betaalrisico; deze vallen buiten deze aanpak.

In de vier groepen hebben we het steeds over zowel huurders van corporaties, huurders van private eigenaren als particuliere huiseigenaren.

Figuur 1 – Schematische weergaven van de groepen op basis van de twee graadmeters

2.2 Doelgroep

Hoe ziet de doelgroep eruit?

De doelgroep bestaat uit huishoudens:

- met een **laag inkomen** uit werk of uitkering: tot 120% van het sociaal minimum voor alleenstaanden en tot 130% van het sociaal minimum voor meerpersoonshuishouden. Dit is de groep die ook een Gelrepas kan aanvragen.
- die wonen in een woning met een **laag energielabel** (wij gaan hier uit van label E of lager). Vaak is het een woning van voor 1995. Zij geven dus relatief veel geld uit aan energie. Vooral aan het op temperatuur houden van hun huis.
- Als het om een huiseigenaar gaat: die niet genoeg eigen geld of ruimte heeft in de hypotheek om energiebesparende maatregelen te nemen. We richten ons hierbij op woningen met een WOZ-waarde tot ongeveer 200.000 euro (grens sociale koopwoningen).

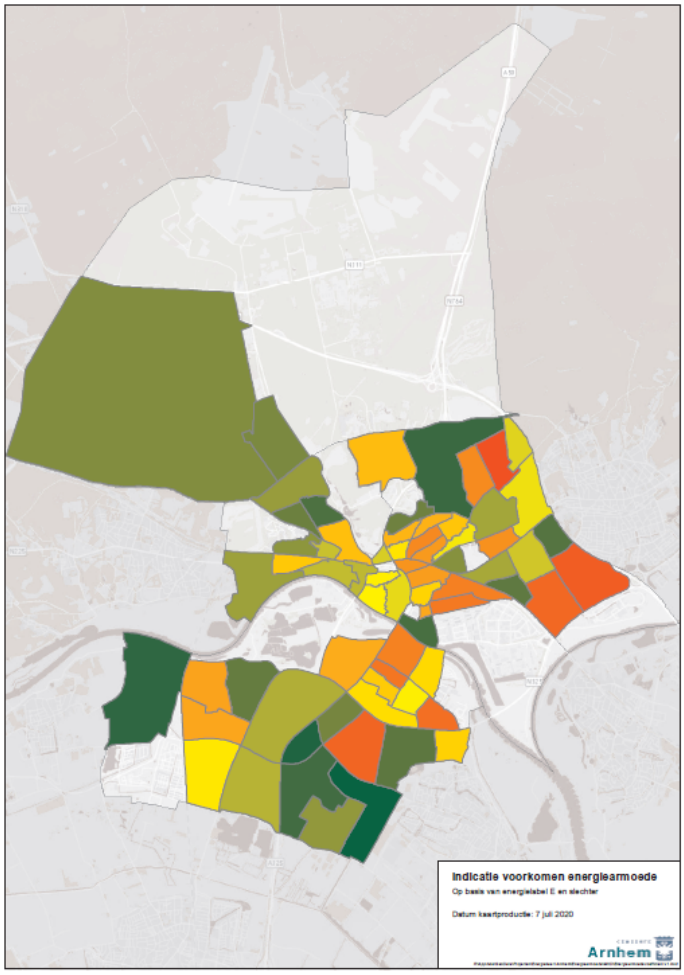
De doelgroep blijkt een hele diverse groep Arnhemmers te zijn. Het gaat om:
- huishoudens die ook op andere terreinen financiële problemen hebben met de betaling van ziektekosten(verzekering) of hypotheek/huur. Ze hebben soms zelfs schulden.
- huishoudens die vanwege hun sociaal-economische status of gezondheid het moeilijk vindt om juiste beslissingen te nemen om uit hun persoonlijke situatie te komen.
- huishoudens die door een klein sociaal netwerk niemand hebben die hen helpt om de nodige stappen te nemen.
- inwoners die vanwege handicap, ziekte of leeftijd noodgedwongen veel thuis zijn en daarom een hoge energierekening hebben.
- Inwoners met een migratieachtergrond, waaronder ook statushouders, die soms ook de taal niet machtig zijn en weinig zicht hebben waaraan ze energie uitgeven. Zo krijgen ze snel een hoge rekening.
- Inwoners die hun verwarming uit of heel laag zetten omdat ze de rekening niet kunnen betalen. Dit noemen we ook wel 'verborgen energiearmoede'.
- starters op de woningmarkt die een hogere huur hebben ten opzichte van huurders die al lang dezelfde woning huren.
- jongeren met schulden.
- ouderen die van een minimum inkomen rond moeten komen.

De diversiteit maakt het belangrijk om met deze inwoners op een juiste wijze te communiceren. Vooral het in echt contact komen van inwoners met een migratieachtergrond blijkt vaak lastig te zijn.

<u>Grootte van de doelgroep</u>
Landelijk gezien valt ongeveer 4% van de huishoudens in onze hoofddoelgroep: hoofddoelgroep A met een hoge energiequote en een betaalrisico. Wij verwachten dat in Arnhem het percentage hoger ligt dan deze 4%. In onze stad hebben we namelijk in verhouding meer mensen met een laag inkomen dan het landelijk gemiddelde. En in verhouding zijn er ook meer mensen die te maken hebben met armoede en schulden. Ook is Arnhem een stad met veel panden van voor 1950. Hierdoor zijn de huizen in Arnhem gemiddeld minder goed geïsoleerd dan in jongere steden. We zien ook dat aantal mensen met een betaalrisico de laatste jaren stijgt. De inschatting is dat we het in Arnhem over 14.000 tot 15.000 huishoudens hebben die te maken hebben met enige vorm van energiearmoede. Dat is zo'n 19% van de Arnhemse huishoudens.

Buurten met prioriteit

In samenwerking met Onderzoek & Statistiek hebben we op basis van onze graadmeters voor energiearmoede een kaart gemaakt van Arnhem waar per buurt is aangegeven in hoeverre er sprake is of dreigt van energiearmoede. Dit is te zien op kaart 1. De rode buurten zijn de buurten waar naar verhouding de meeste energiearmoede dreigt. In de oranje buurten is dat minder en in de donkergroene het minste. De rode buurten hebben onze prioriteit. Op basis van de analyse komen we tot de volgende wijken waar zich de meeste huishoudens met energiearmoede bevinden: Geitenkamp, Presikhaaf, Malburgen-Oost, Arnhemse Broek en Vredenburg.

Kaart 1 - Indicatie buurten waar energiearmoede relatief veel voorkomt

3. ERVARINGEN MET DE AANPAK VAN ENERGIEARMOEDE

In het ontwikkelen van deze aanpak konden we profiteren van meerdere ervaringen uit binnen- en buitenland met het verminderen van energiearmoede. De lessen die we hebben geleerd hebben wij verwerkt in deze aanpak. Meer over deze ervaringen leest u in bijlage 1.

3.1 Ervaringen in Plymouth, Groot Brittannië

Vooral de ervaringen in Plymouth, Groot Brittannië, hebben ons geïnspireerd. De inzet van energiecoaches in deze stad leidde niet alleen tot een verlaging van de energierekening met gemiddeld zo'n €250, - per jaar. Het gaf een groot deel van de bewoners, die vaak een gestapelde sociale problematiek kennen (armoede, werkeloosheid, gezondheidsproblemen), ook het gevoel dat ze weer meer controle kregen over hun leven.

3.2 Ervaringen in Nederland

Huishoudens in (dreigende) energiearmoede zijn vaak gemotiveerd om hun eigen situatie te verbeteren. Dat blijkt uit een landelijk onderzoek van TNO in 2017. De inzet van energiecoaches bleek daarbij belangrijk.

De belangrijkste uitkomsten uit het onderzoek van TNO/ECN zijn:

- Focus op de intrinsieke motivatie van de huishoudens: let niet alleen op techniek en geld, maar heb ook oog voor het sociale aspect, sociale problematiek. Een sociaal werker met kennis van energie bereikt wellicht meer dan de technicus die vooral kijkt naar besparing.
- Bezoek huishoudens meer dan één keer: benut de kracht van herhaling van het bezoek. Bied inzicht in de besparing door monitoring en breng samen met bewoners enkele gratis energiebesparende producten aan.
- Gebruik bij de opzet van een project voldoende tijd en middelen: besteed voldoende aandacht aan selectie, opleiding en waardering van de energiecoaches. Investeer in het contactmoment achter de voordeur en betrek organisaties bij de aanpak die het vertrouwen hebben van de doelgroep.

3.3 Ervaringen in Arnhem

Energiebank Regio Arnhem

De Energiebank Regio Arnhem (hierna te noemen Energiebank) biedt al sinds 2015 op drie manieren hulp aan huishoudens in het blijvend verlagen van de energierekening: hulp bij bewustwording, hulp bij besparing en hulp bij het verlagen van de energierekening. Tot nu toe zijn ongeveer 150 huishoudens geholpen in Arnhem. De Energiebank wil de komende drie jaar (2020-2022) gaan opschalen en 450 huishoudens gaan begeleiden in het verlagen van hun energierekening.

Pilot Energiearmoede 2019-2020

Op basis van de ervaringen in Plymouth zijn we in september 2019 in Arnhem een pilot gestart. De pilot richtte zich op delen van de wijken Geitenkamp, Arnhemse Broek en Kronenburg/ Vredenburg. In totaal zijn tot en met februari 2020 38 huishoudens twee keer bezocht. Deze huishoudens kregen allemaal gratis advies aan huis en gratis energiebesparende maatregelen. Dit leidde tot een energiebesparing van 200 tot 300 euro per jaar.

De bezochte huishoudens waren enthousiast over het aanbod. De pilot bevestigt dat een persoonlijke ondersteuning het beste effect heeft. Een bepaald deel van de doelgroep is goed te bereiken via een mailing en antwoordkaartje. Het bereiken van de meer kwetsbare doelgroepen vraagt een nauwere samenwerking met onze uitvoeringspartners binnen het armoedebeleid. Aandacht voor laaggeletterdheid en taalproblemen is daarbij heel belangrijk.

4. AANPAK

4.1 Doelstellingen

Het totaal aantal huishoudens dat in Arnhem te maken heeft met enige vorm van energiearmoede is groot. Zo groot dat we hen niet allemaal tegelijk kunnen helpen. Om die reden beginnen we met een ondersteuning van minimaal 2.500 huishoudens tot eind 2023. Als het ons lukt aanvullende financiering te vinden schalen we op naar 3.000 huishoudens.

Van deze groep:
- hebben alle huishoudens eind 2023 een lagere energierekening;
- heeft een groot deel een energiequote van minder dan 10%;
- heeft het overige deel uitzicht op een energiequote van minder dan 10%.

Eind 2023 hebben we daarnaast een aanbod ontwikkeld voor het resterende deel van de totale doelgroep. Dit aanbod is gevormd op basis van de ervaringen van de eerste jaren. Met dit aanbod helpen we vanaf 2024 de overige huishoudens in energiearmoede.

Met de aanpak energiearmoede willen wij ook een actieve bijdrage leveren aan het opleiden en omscholen van Arnhemmers voor een bijdrage aan de energietransitie. Ook gaan we actief op zoek naar hoe we verwachte positieve effecten van de aanpak op gezondheid en welzijn kunnen benutten.

4.2 Ondersteuningsaanbod

Kernpunten
Hoe bieden we de huishoudens ondersteunen in het verlagen van hun energierekening. De Arnhemse aanpak energiearmoede heeft drie kernpunten:
1. Een persoonlijke en integrale aanpak,
2. Die aansluit bij wat er speelt in de wijk en buurt, en
3. Aangeboden vanuit een netwerk van samenwerkende private en publieke partijen.

We lichten deze punten één voor één toe in de volgende 3 paragrafen.

4.3 Persoonlijke en integrale aanpak

Echt contact
Voor een goede aanpak is het dus van belang dat we in contact komen met de bewoners. Ervaringen in Europa, Nederland, bij de Energiebank en uit onze eigen pilot laten zien dat het cruciaal is om oog te hebben voor de specifieke leefsituatie van elk huishouden. En daarmee dus oog voor hun sociale problematiek en financiële situatie.

Het eerste contact met het huishouden vindt daarbij plaats door de organisatie of instelling die daarvoor het meest geschikt is en bij voorkeur al contact heeft met het huishouden, dus 'achter de voordeur' komt. Uit de praktijk blijkt het vooral effectief als huishoudens stap voor stap worden meegenomen door de ondersteuning.

Advies en hulp
Er is een hoofdrol weggelegd voor de energiecoach. Een energiecoach komt bij de huishoudens thuis en kijkt met de bewoner naar mogelijke besparingen. De energiecoach brengt in elk geval 2 bezoeken en nemen de huishoudens stap voor stap mee in energiebesparing en energiekostenverlaging.

Het ondersteuningsaanbod aan de huishoudens bestaat uit 3 onderdelen, modules. Het huishouden wordt zich bewust van hun energieverbruik (module A). En ze krijgen tips om hier meer grip op te krijgen. Ook krijgen ze hulp bij het installeren van energiebesparende maatregelen (module B). Dit kan variëren van eenvoudige maatregelen als radiatorfolie, ledlampen en tochtstrips Particuliere woningeigenaren krijgen het aanbod van een persoonlijk financieel advies voor verdere verduurzaming van hun woning (module C).

Integrale aanpak
Integraal betekent ook dat we verder kijken dan alleen energie. In overleg met de bewoner kan een coach de bewoner in contact brengen met bijvoorbeeld het sociale wijkteam om andere ondersteuning aan te bieden. Of is een bewoner geïnteresseerd in een baan in de energietransitie? Dan leggen we een verbinding naar onze partners op het terrein van Werk & Inkomen.

4.4 Aansluiten bij wat speelt in de wijk en buurt

Het tweede kernpunt van de aanpak is dat we aansluiten bij wat er speelt in de wijk. Er wordt al van alles ondernomen in de wijken waarbij wij kunnen aansluiten. Dat gaat van fysieke projecten op het gebied van duurzaamheid tot alles wat wordt gedaan op gebied van armoede, gezondheid en werk. We kijken hierbij ook naar de kansen die de Woondeal en de Arnhem-Oost aanpak. Met de aanpak van energiearmoede versterken we zo het hele aanbod.

We maken onderscheid tussen drie soorten wijken en buurten:

a. *Aandachtsbuurten/-wijken:* Hier heeft het verbeteren van de leefbaarheid de focus. We sluiten aan bij lopende projecten. Zo sluiten we aan bij verduurzamingsprojecten en groot onderhoud van met name de woningcorporaties. Maar we houden ook oog voor individuele gevallen.
b. *Kansrijke buurten/-wijken:* Hier nemen de gemeente en andere partijen het initiatief om de woningen voor 2030 van het aardgas af te halen. Vanuit het programma NemiA zijn hier een aantal projecten opgezet. Eén van de resultaten die we hier willen behalen is het verminderen van energiearmoede.
c. *Actieve buurten/-wijken:* Hier zijn bewonersgroepen actief. Zij nemen initiatief om met andere bewoners energie te besparen en energie op te wekken. Voorbeelden hiervan zijn de vier huidige Arnhemse 'Wijken van de Toekomst'. In deze wijken willen we meeliften op de (sociale) energie van wijkinitiatieven.

Naast de bovengenoemde projectmatige aanpak kunnen individuele huishoudens elders in de stad altijd gebruik maken van een ondersteuning in het verlagen van hun energierekening.

4.5 Netwerk van samenwerkende partijen

Het derde kernpunt in onze aanpak is dat we gaan samenwerken met een netwerk aan partijen. De aanpak energiearmoede biedt kansen voor meer domeinen. De aanpak vraagt daarom samenwerking met verschillende publieke en private partners. Samenwerking zorgt voor draagvlak en eigenaarschap bij alle partners. Samen bepalen we welke organisatie het beste het eerste contact met een huishouden kan leggen en per module welke partner daarvoor het meest geschikt is.

Het netwerk zal zich zeker verder uitbreiden als we aan de slag gaan.

Er zijn gesprekken gevoerd met veel van onze partners waaronder de woningcorporaties en de Energiebank. Zij herkennen allemaal het probleem van energiearmoede. Zij hebben vertrouwen in de aanpak die wij voorstellen en willen actief deelnemen aan de uitvoering en verdere ontwikkeling van de aanpak. Dit vraagt nog uitwerking en nadere afspraken.

<u>Sociaal ecosysteem</u>
Door gebruik maken van elkaars kennis en vaardigheden zullen alle partners in het netwerk voordeel hebben van de gezamenlijke aanpak. Zo versterken we elkaar en vullen elkaar aan. We gaan met andere woorden een '*sociaal ecosysteem*' ontwikkelen. Zo kunnen we samen onze kwetsbare huishoudens op de beste manier helpen. Sommige van de bovengenoemde organisaties zijn hier al mee bezig.

4.6 Koppelkansen

In de voorliggende aanpak zien wij kansen om een bijdrage leveren aan andere stedelijke opgaven.

<u>Werk & Inkomen</u>
De aanpak energiearmoede vraagt bijvoorbeeld om de inzet van energiecoaches en medewerkers met een technische achtergrond voor het installeren van de kleinschalige bewustwordings- en energie besparingsmaatregelen. Wij willen hiervoor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt opleiden en inzetten en hen enthousiast maken voor betaald werk in de bredere energietransitie.

<u>Gezondheid & Welzijn</u>
Langdurige armoede heeft serieuze gevolgen voor de fysieke en mentale gezondheid. Een lagere energierekening kan veel huishoudens wat lucht geven in hun persoonlijke situatie. Dat blijkt uit de ervaringen van het energiearmoede project in Plymouth, Engeland.

Er is ook een koppelkans met het thema levensloopbestendigheid, in het aanpassen van de woning, en de aanpak van schimmel in woningen. Het idee is dat als we met energiemaatregelen aan de slag gaan, wij signaleren of andere aanpassingen in de woning gewenst, verstandig en zinvol zijn.

4.7 Leren en verbeteren

Belangrijk onderdeel van de aanpak is continu verbeteren. Daardoor leren we voortdurend hoe we onze huishoudens in energiearmoede zo goed mogelijk kunnen ondersteunen. We hebben vijf onderzoeks- en leerdoelen opgesteld voor de komende drie jaar. Hiervoor werken we samen met onder andere Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN). De onderwerpen zijn 1) inzicht in de doelgroep (grootte, diversiteit), 2) een passend en flexibel, stadsbreed ondersteuningsaanbod, 3) schakelen van individueel naar collectief niveau en andersom, 4) netwerkontwikkeling en 5) kennis delen. Deze leerdoelen gaan ons helpen om voor eind 2023 een aanbod gereed te hebben voor de ondersteuning van alle overige huishoudens in de doelgroep die nog geen ondersteuning hebben ontvangen.

In de komende periode zullen we dan ook intensief gaan monitoren, waarbij we ook kijken naar de effecten van de aanpak op gebieden als armoede, schulden, gezondheid en werk.

5. UITVOERING

Op basis van de hierboven beschreven aanpak zien we de volgende verdeling van de huishoudens over de 3 wijktypen en individueel stadsbreed.

Tabel 1 - Overzicht ondersteuningsaanbod

Wijk- en buurttypen	Wat	Hoe	Aantal Huishoudens t/m 2023 *)
1. Aandachtswijken en -buurten	Projecten verhuurders	Aansluiten op de verduurzamingsprojecten van de verhuurders.	1.100 tot 1.350
	Individuele huishoudens (huurders en woningeigenaren)	Vanuit de verduurzamingsprojecten van de verhuurders gaan we huishoudens in aangrenzende delen van de buurten een ondersteuningsaanbod doen. We kiezen hierbij voor woningen die voorlopig niet op de planning staan voor verduurzaming vanuit de verhuurders.	
2. Kansrijke wijken en buurten	Projecten gemeente en verhuurders	Aansluiten op aardgasvrije en project.	750 tot 1.000
3. Actieve wijken	Wijkinitiatieven energietransitie	Ondersteunen wijkinitiatieven in de actieve wijken met onze aanpak energiearmoede	200
4. Stadsbreed individueel	Huurders en private eigenaren.	In de delen van de stad waar we geen projectmatige aanpak hebben (1, 2 of 3) zijn we alert op huishoudens die meest baat hebben bij individueel ondersteuningsaanbod.	450
		totaal	2.500-3.000

*) de range laat het minimum aantal huishoudens zien dat we gaan ondersteunen en het maximum haalbare met extra cofinanciering. De Energiebank zal van de genoemde huishoudens 450 huishoudens ondersteunen met modules A en B. Zij heeft hiervoor reeds een gemeentelijke subsidie ontvangen.

Niet elk huishouden zal elke module nodig hebben. Dit zal duidelijk worden als we stilstaan bij de uitvoering in het volgende hoofdstuk.

5.1 Aanpak in Aandachtsbuurten en -wijken

Het grootste gedeelte van onze doelgroep woont in de Aandachtsbuurten en -wijken. De wijken waar de meeste mensen met energiearmoede zijn: Geitenkamp, Arnhemse Broek, Presikhaaf en Malburgen. In deze buurten en -wijken gaan wij als volgt aan de slag:

Aansluiten bij projecten verhuurders
We sluiten aan bij projecten van woningcorporaties en andere verhuurders waar dat mogelijk is. Woningcorporaties gaan op de komende jaren een flink aantal woningen verduurzamen. Zij nemen die kosten voor hun rekening. Wij sluiten daar op aan vanuit de voorliggende aanpak energiearmoede.

Per verduurzamingsproject bekijken hoe de rol van de energiecoach eruit komt te zien. De eerste stap zal zijn module A: bewustwording. We beginnen met huishoudens zoveel mogelijk bewust maken van hun mogelijkheden. Ook met veranderingen in gedrag kan je namelijk veel energie besparen. Deze module zullen we niet individueel maar projectgewijs aanbieden, dus aan alle huishoudens binnen de verhuurdersprojecten. In elke woning zal een energiecoach in principe een aantal kleine energiebesparende maatregelen installeren; module B. We bekijken voor welke maatregelen het zinvol is die bovenop de verduurzamingsmaatregelen van de verhuurders te installeren. Kijk voor de modules nog eens naar tabel 1 in paragraaf 3.2.

Binnen een project zullen soms niet alle huishoudens binnen de doelgroep van de aanpak energiearmoede vallen. Als de inschatting is dat het overgrote deel van de huishoudens binnen de doelgroep valt, dan gaan we alle huishoudens de gratis ondersteuning aanbieden. Bij een groot gedeelte denken we aan 80% of meer. In het geval de verhouding anders ligt, is maatwerk nodig en zullen Arnhemmers die buiten de doelgroep vallen bij het Energieloket Midden Gelderland terecht kunnen voor een woonwensencoach. Een optie kan zijn dat een huishouden een kleine vergoeding betaalt voor het ondersteuningsaanbod. Dit zal van project tot project besproken worden tussen gemeente en verhuurder.

Initiëren Verminderen energiearmoede in aangrenzende straten en buurten
Naast de aansluiting op de verduurzamingsprojecten van de verhuurders gaan we in aangrenzende delen van de buurt of wijk ook huishoudens het ondersteuningsaanbod aanbieden. Hiervoor kiezen we een groep woningen, huizenblok of straat, die voorlopig niet op de planning staan om verduurzaamt te worden door de verhuurders. Op die manier kunnen we bewoners in energiearmoede direct al laten profiteren van een lagere energierekening.

Gespikkeld particulier bezit
In sommige buurten waar we op deze manier te werk gaan zit wat we noemen ‘gespikkeld bezit’. Dit zijn woningen die door de corporaties zijn verkocht. In deze buurten krijgen de woningeigenaren aanvullend op de huurders module B: het toepassen van kleine maatregelen. Als huishoudens ervoor openstaan, dan kunnen zij advies over vervolgstappen ontvangen (module C).

Op basis van gesprekken met de woningcorporaties, denken we tot en met 2023 zo'n 1.100 tot 1.350 huishoudens te kunnen helpen.

5.2 Aanpak in de Kansrijke buurten en - wijken

De aanpak in de Kansrijke buurten en wijken komen voor het grootste gedeelte overeen met de projectmatige aanpak in de Aandachtsbuurten en -wijken.

We gaan beginnen met het aanbieden van het ondersteuningsaanbod in de Kansrijke wijken Kronenburg/Vredenburg (project SmartPolder), Elderveld-Noord (aanvraag ingediend voor subsidie vanuit PAW) en Groen-West. We denken tot eind 2023 750 tot 1.000 huishoudens te gaan bereiken. Hiervan is een deel, zo'n 10%, particuliere eigenaar.

Voorbeeld van de aanpak:
Het project SmartPolder in Kronenburg, Vredenburg richt zich op huurders van corporatiewoningen (circa 90% van de woningvoorraad), eigenaren van voormalige corporatiewoningen (zogenaamd gespikkeld bezit) en overige particuliere eigenaren. Wij bieden hen allemaal module A en B; de eigenaren ook module C. In samenwerking met het projectteam én de bewoners wordt maatwerk geboden. Module A (bewustwording) wordt in groepsverband op één of meer informatieve bijeenkomsten aangeboden. Daarna komt een

energiecoach bij de huishoudens langs. Afhankelijk van de aard van de verduurzamingsmaatregelen van de verhuurders wordt module B wel, niet of deels aangeboden. Het moet namelijk wel zinvol zijn om de maatregelen te installeren. Eigenaren krijgen module C aangeboden.

5.3 Aanpak in de Actieve wijken

In de actieve wijken betrekken we de aanwezige wijkinitiatieven. Zij zijn al enige tijd actief rond het thema energietransitie. We stemmen met hen af hoe we het beste het ondersteuningsaanbod kunnen aanbieden.

We gaan beginnen met de initiatieven in het Spijkerkwartier en Arnhem-West. We gaan bespreken hoe we in hun activiteiten de aanpak een plek kunnen geven en wie daarin welke rol op zich neemt. Dat kan zijn door informatieve communicatiecampagne te organiseren, een informatiebijeenkomst of huishoudens direct benaderen

We schatten in dat we in de genoemde wijken in de komende 3 jaar 200 huishoudens kunnen gaan ondersteunen; huurders en particuliere woningeigenaren.

5.4 Stadsbreed individueel

Naast de aanpak in de drie typen wijken, zie de drie paragrafen hierboven, helpen we individuele huishoudens ook vraaggericht. Met vraaggericht bedoelen we dat we een huishouden helpen als zij er via ons als gemeente of één van onze partners om vraagt. Dit kan bijvoorbeeld gaan via de sociale wijkteams, Werk & Inkomen of een woningcorporatie.

Voorbeeld van de aanpak:
Een huishouden in het centrum dreigt betalingsachterstand op te lopen. Via een verwijzing van het sociaal wijkteam legt een energiecoach contact en biedt (naast het ondersteuningsaanbod van het sociaal wijkteam) in elk geval module A aan en indien gewenst module B aan. Mocht het gaan om een particuliere eigenaar dan wordt, rekening houdende met de financiële situatie van het huishouden, een advies op maat opgesteld voor de verdere verduurzaming van de woning (module C).

5.5 Uitvoeringsplan

Om tot uitvoering van de aanpak over te gaan zijn in elk geval de volgende stappen nodig:

- werken aan de samenwerking binnen het netwerk van private en particuliere partners, inclusief rolneming.
- werven van extra energiecoaches inclusief hun opleiding.

De aanpak energiearmoede zal worden afgestemd met de communicatiestrategie vanuit ArnhemAan zodat actuele informatie vindbaar is op de website en social media kanalen voor huishoudens uit de doelgroep en betrokken partners. Samen met onze partners zullen wij als gemeente invulling geven aan de communicatie naar en met de huishoudens uit de doelgroep, maar ook onderling in het netwerk over de wijze waarop wij huishoudens met een laag inkomen gaan ondersteunen in het verlagen van hun energierekening.

BIJLAGE 1: ERVARINGEN MET AANPAK ENERGIEARMOEDE

In het ontwikkelen van deze aanpak konden we profiteren van meerdere ervaringen met de aanpak van energiearmoede. De lessen die we hebben geleerd hebben wij verwerkt in deze aanpak. Dit geeft vertrouwen dat we goed op weg zijn naar een passend aanbod. In dit hoofdstuk kijken we eerst naar lessen uit Europa. Dan kijken we naar de ervaringen in Nederland. We sluiten af met wat we hebben geleerd van de pilot in Arnhem van 2019-2020.

1. Ervaringen in Europa

De eerste ervaringen in Arnhem met het tegengaan van energiearmoede zijn opgedaan tijdens het Europese subsidieproject Climate Active Neighbourhoods (kortweg CAN). Arnhem heeft van 2016 tot begin 2020 deelgenomen aan CAN. Hierin werkten we samen met 9 organisaties uit 4 EU-landen. In dit Europese project deden ook de steden Plymouth (Verenigd Koninkrijk) en Brest (Frankrijk) mee. De bewoners werden in beide steden door energiecoaches geholpen om meer energiebewust te worden. In hun woningen werden eenvoudige energiebesparende maatregelen geïnstalleerd. Deze maatregelen werden gratis aangeboden.

Ervaringen Plymouth

Vooral de ervaringen In Plymouth. Groot Brittannië, hebben ons geïnspireerd. De aanpak leidde niet alleen tot een verlaging van de energierekening met gemiddeld zo'n €250, - per jaar. Het had ook andere positieve effecten. Het gaf een groot deel van de bewoners het gevoel dat ze weer wat meer controle kregen over hun leven. Bewoners die vaak een gestapelde sociale problematiek kennen; armoede, werkloosheid, gezondheidsproblemen, schulden. Uit de monitoring die samen met de NHS (National Health Service) was opgezet bleek dat ongeveer 40% van de deelnemers in Plymouth aangaf zich beter te voelen en dat ongeveer de helft aangaf minder gebruik te maken van gezondheidsvoorzieningen als de huisarts. Ook de bezoeken aan het ziekenhuis en andere zorgverleners als de fysiotherapeut was met ongeveer 1/3 afgenomen. Een deel gaf aan zich zoveel beter te voelen dat ze ervoor openstonden om hun leven weer wat meer op de rails te krijgen. En dat in wijken waar sprake is van soms zelfs generatielange werkeloosheid.

Europese samenwerking

Op Europees niveau wordt al sinds enkele jaren kennis verzameld over energiearmoede. Dit gaat van de mate van energiearmoede in de lidstaten tot innovatief beleid en aanpak en ervaringen uit de praktijk. We hebben het dan over het EPOV-project, het Energy Poverty Observatory project. Het project maakt deel uit van de ambitie van de EU om energie armoede in alle lidstaten onder de aandacht te brengen en het zodoende aan te sporen om er actie op te ondernemen[1].

EPOV heeft een handleiding gemaakt om energiearmoede in de eigen situatie inzichtelijk en bespreekbaar te maken. Daarin wordt voorgesteld om:

- onderzoek te doen naar waar energiearmoede in de eigen stad of gemeente voorkomt,
- een gepast ondersteuningsaanbod op te stellen voor ieder huishouden in energiearmoede waarvan onderdeel uitmaken: bewustwording, maatregelen, financieel advies en een informatiepunt of helpdesk.
- te bepalen met welke partijen je samen de huishoudens wilt gaan ondersteunen met in elk geval de verhuurders van woningen, huurdersverenigingen en sociaal maatschappelijke organisaties
- af te spreken wie het ondersteuningsaanbod aan het huishouden aanbiedt.

[1] Meer informatie op: http://www.energypoverty.eu.

2. Ervaringen in Nederland

Huishoudens in dreigende energiearmoede zijn vaak zeer gemotiveerd om hun eigen situatie te verbeteren. Dat blijkt uit een landelijk onderzoek van TNO in 2017. De inzet van energiecoaches bleek daarbij belangrijk.

Het onderzoek toonde eveneens dat een goede voorbereiding niet mag ontbreken. Deze huishoudens leven in zware omstandigheden door armoede, slechte gezondheid en schulden. Dit vraagt meer dan een eenmalige ondersteuning door vrijwilligers voor tips en advies om energie te besparen. Het vraagt om een serieuze investering om deze doelgroep mee te krijgen in de energietransitie.

De belangrijkste uitkomsten uit het onderzoek van TNO/ECN zijn:

- Focus op de intrinsieke motivatie van de huishoudens: let niet alleen op techniek en geld, maar focus ook op het sociale aspect. Een sociaal werker met kennis van energie bereikt wellicht meer dan de technicus die vooral kijkt naar besparing.
- Bezoek huishoudens meer dan een keer: benut de kracht van herhaling van het bezoek. Bied inzicht in de besparing door monitoring en breng samen met bewoners enkele gratis besparende producten aan.
- Gebruik bij de opzet van een project voldoende tijd en middelen: besteed voldoende aandacht aan selectie, opleiding en waardering van de energiecoaches. Investeer in het contactmoment achter de voordeur en betrek organisaties bij de aanpak die het vertrouwen hebben van de doelgroep.

<u>Community of Practice</u>

Zestien Nederlandse gemeenten hebben zich in 2017 verenigd in de CoP (Community of Practice) rond het thema ‘Energietransitie huishoudens met een smalle beurs.’ Binnen deze CoP werken gemeenten samen met netbeheerders, de rijksoverheid en diverse kennisinstellingen. Zij zoeken naar oplossingen voor een energietransitie waarin alle huishoudens worden meegenomen.

Inzichten vanuit de CoP waren:

- De aanpak energiearmoede vraagt een integrale domein overstijgende aanpak;
- Veel gemeentes beschikken over een deel van de oplossing. Breng dit samen tot één geheel;
- Landelijk moet er meer aandacht komen voor dit thema. Denk aan een landelijke lobby.

In 2019 is Arnhem vanwege de betrokkenheid en ervaringen met de pilot Energiearmoede toegetreden tot de CoP. Op die manier kunnen we snel gebruik maken van de kennis en ervaringen van gemeenten die ook actief zijn in het verminderen van energiearmoede.

3. Ervaringen in Arnhem

<u>Energiebank Regio Arnhem</u>

In 2015 werd door netbeheerder Alliander het initiatief genomen voor het opstarten van de Energiebank Arnhem. Vanuit een unieke samenwerking met onder meer de gemeente Arnhem, Humanitas, welzijnsorganisatie Rijnstad en de Voedselbank ontstond een stichting. Deze zet zich in voor mensen die te weinig geld hebben om hun energierekening te betalen. Op basis van de lessen en ervaringen in Arnhem zijn inmiddels in vijf gemeenten een Energiebank actief.

De missie van de Energiebank is om huishoudens die moeite hebben hun energierekening te betalen op energievlak te helpen. De Energiebank biedt op drie manieren hulp in het blijvend verlagen van de energierekening: hulp bij bewustwording, hulp bij besparing en hulp bij het verlagen van de energierekening. Hiermee zet de Energiebank zich in voor armoedebestrijding, het omlaag brengen

van het energiegebruik en het verlagen van de uitstoot van CO2. Tot nu toe zijn 150 huishoudens geholpen in Arnhem.

De Energiebank gaat nu opschalen. In 2020 heeft de Energiebank Arnhem het 'Beleidsplan en Plan van Aanpak 2020-2022' opgesteld. Ze wil de komende drie jaar (2020-2022) 450 huishoudens begeleiden in het verlagen van hun energierekening. Om dit waar te maken heeft de Energiebank vanuit de gemeente Arnhem in 2020 subsidie toegewezen gekregen voor deze drie jaar. Voor regionale opschaling is er voor die drie jaar in juli 2020 een extra subsidie toegewezen vanuit de provincie Gelderland.

Pilot Energiearmoede 2019-2020

Op basis van de ervaringen in met name Plymouth, Engeland hebben we in Arnhem een kleine pilot uitgevoerd. Deze is gestart in september 2019. De pilot richtte zich op de wijken Geitenkamp, Arnhemse Broek en Kronenburg/Vredenburg. Het doel van de pilot was om te onderzoeken hoe we huishoudens met een laag inkomen goed kunnen ondersteunen bij het verlagen van de energierekening.

In totaal konden in de drie wijken 50 huishoudens gebruik maken van de energiecoach. Per wijk werd gekozen voor een andere benadering van de huishoudens, om zo gevoel te krijgen of de manier van benadering effect heeft op de reactie. In Geitenkamp nodigden we huishoudens uit met een geadresseerde brief (en een follow-up actie). In Arnhemse Broek vroegen we wijkcoaches om het aanbod mee te nemen binnen hun aanbod aan minimaregelingen. In Kronenburg/Vredenburg organiseerden we kleine promotie events op straat. Het aanbod aan maatregelen was voor alle wijken hetzelfde.

In totaal zijn tot en met februari 2020 38 huishoudens twee keer bezocht. Deze huishoudens werden voorzien van gratis advies aan huis. Dit bestond uit bewustwording over waar energie aan werd uitgeven en de installatie van een aantal energiebesparende maatregelen.

Resultaten Pilot

Zowel de bezochte huishoudens als de energiecoaches die zijn ingezet waren enthousiast over het aanbod. De pilot bevestigt dat een persoonlijke ondersteuning concreet bijdraagt aan het verlagen van de energierekening. Maar het heeft ook een serieus positief effect heeft op het gedrag, het binnenklimaat (waaronder ook wooncomfort) en het milieu. De besparingen motiveerden veel huishoudens om te kijken of ze nog meer konden besparen en zelfs energie opwekken (zonnepanelen).

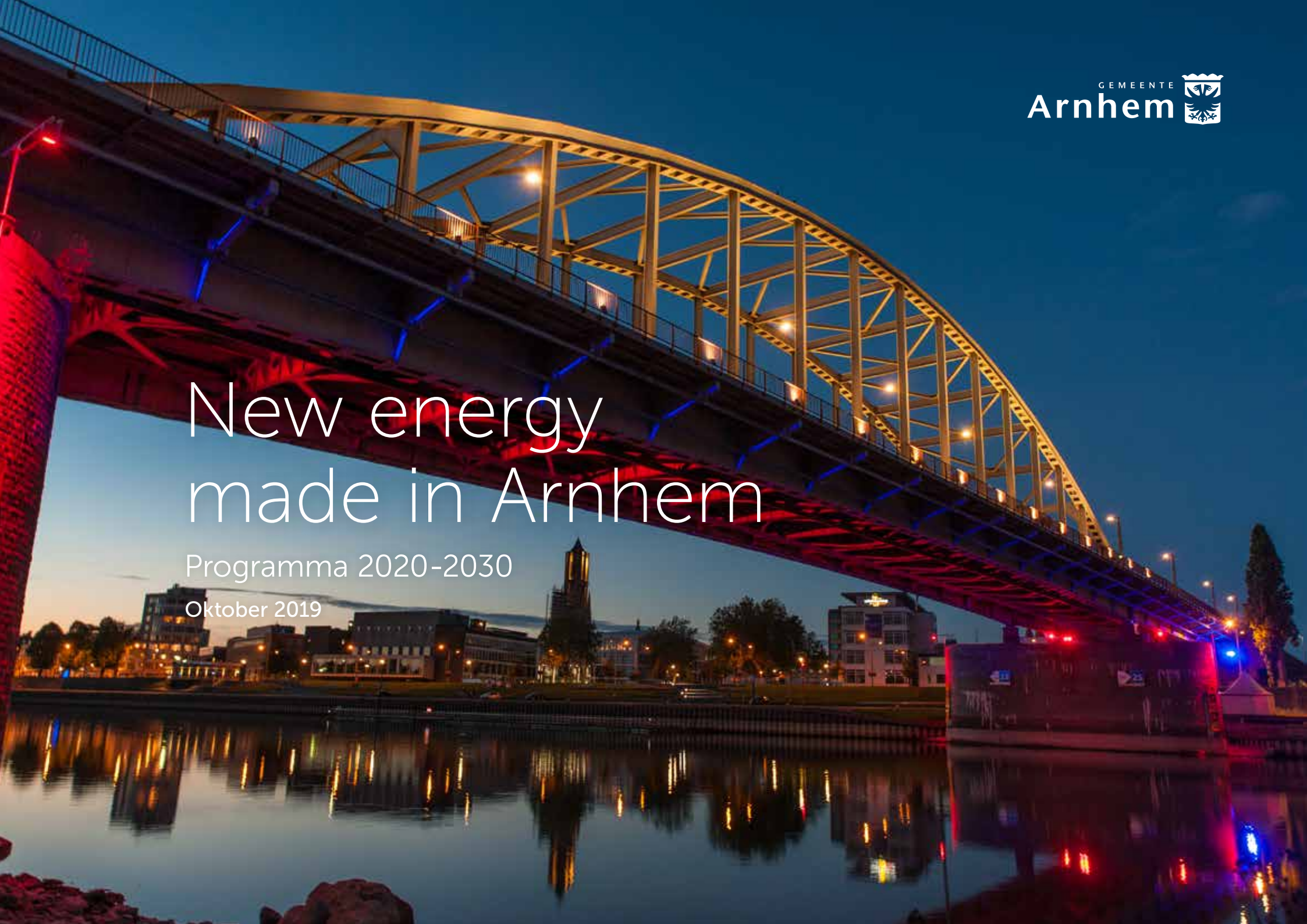
Een bepaald deel van de doelgroep is goed te bereiken via een mailing en antwoordkaartje. In Geitenkamp reageerde 32% op basis van een persoonlijke uitnodiging inclusief aanmeldkaartje. Maar als we echter verder inzoomen op meer kwetsbare doelgroepen, dan lopen we tegen de grenzen van het bereik aan. Bij een meer kwetsbare categorie in het Arnhemse Broek bleven de aanmeldingen vrijwel uit. Het bereiken van de meer kwetsbare doelgroepen vraagt een nauwere samenwerking met de uitvoeringspartners binnen het armoedebeleid. Aandacht voor laaggeletterdheid en taalproblemen moeten serieus worden genomen.

Bijlage 2: kosten aanpak energiearmoede (2020-2023) versus de kaders voor de besteding van het Klimaatfonds (zaaknummer 441703)

[De Kaders zijn g*eamendeerd door de Gemeenteraad vastgesteld op 15 mei 2019]*

Onderwerp	Spelregels	Argumenten voor financiering AANjaagfonds uit het Klimaatfonds
Voorwaarden voor bestedingen	1. Passend binnen het doel van de BR Duurzaam Arnhem. 2. In lijn met het bestedingsperspectief. 3. Een zo mogelijk kwantitatieve toelichting hoe de besteding bijdraagt aan (één van de) doelen van het fonds. 4. Investeringen worden gerealiseerd binnen de gemeentegrenzen. Een beperkt deel van de investeringen kan buiten de gemeente, maar binnen de regio Arnhem Nijmegen worden ingezet. 5. Er wordt aangeven in welke mate de investering wordt gedekt uit reguliere investeringen van betrokken instellingen / sectoren, uit besparingen op energie en/of uit bijdragen van andere overheden en derden. 6. Het is duidelijk welk instrumentarium wordt ingezet, passend binnen de beleidskaders. 7. Risico's zijn beschreven.	1. Lager energieverbruik van huishoudens met een laag inkomen draagt bij aan het realiseren van de doelstellingen van NemiA 2020-2030 en voldoet zodoende aan het doel van BR Duurzaam Arnhem. 2. Financiering van de aanpak voor de komende 3 jaar (tot eind 2023) is in lijn met het bestedingsperspectief aangezien deze bijdraagt aan het verminderen van energiearmoede bij specifieke groepen Arnhemmers en daarmee de doelstelling energiearmoede te verminderen zoals benoemd in de doelstellingen van NEmiA 2020-2030 en de motie die beide 29-1-2020 door de raad zijn vastgesteld c.q. aangenomen. 3. In de aanpak is voorzien dat 2.500, mogelijk oplopend naar 3.000, huishoudens in de periode tot eind 2023 ondersteuning krijgen bij het verlagen van hun energierekening. Op basis van ervaringen uit de pilot 2019-2020 betekent dit een gemiddelde CO2-besparing per huishouden van 600 kilogram per jaar (thema gebouwde omgeving). Vanaf 2023 betekent dit een jaarlijkse besparing 2,1 kton CO2. 4. De aanpak richt zich alleen op het ondersteunen van Arnhemse huishoudens in het verlagen van hun energierekening. 5. De aanpak energiearmoede is onderdeel van een pakket aan inspanningen en maatregelen in het kader van energiebesparing in de bestaande woningvoorraad. Het totale pakket bestaat uit o.a. de investeringen die woningcorporaties doen om hun woningen te verbeteren en de investeringen die particuliere woningeigenaren doen in o.a. isolatie en zonnepanelen. Binnen de begroting van de aanpak energiearmoede worden de kosten gefinancierd uit het Klimaatfonds. In het totale pakket van maatregelen om de bestaande woningen energiezuiniger te maken wordt een groot deel van de investeringen betaald door woningcorporaties en particuliere woningeigenaren. 6. Met de bijdrage uit het Klimaatfonds worden huishoudens actief geholpen hun (huur- of eigen) woningen ter verduurzamen en daarmee hun energierekening te verlagen. Hiervoor krijgen de huishoudens een specifiek ondersteuningsaanbod (3 modules) aangeboden. 7. Aan het verlenen van een bijdrage vanuit het Klimaatfonds aan de aanpak energiearmoede zijn geen risico's verbonden. We ramen dat we met een bijdrage van 1 miljoen euro 2.500 huishoudens gericht kunnen ondersteunen. Opschaling vindt plaats pas na verkrijgen van cofinanciering.

Onderwerp	Spelregels	Argumenten voor financiering AANjaagfonds uit het Klimaatfonds
	8. Waar mogelijk wordt 'social return on investment' onderdeel van de opdrachtverstrekking	8. Het op maat adviseren van de huishoudens zal extra werkgelegenheid gaan creëren. Zo zijn er meer energiecoaches nodig. We gaan samen met onze partners in de stad (zoals de Energiebank, het Energieloket en de woningcorporaties) actief bewoners met een afstand tot de arbeidsmarkt uitnodigen om mee te werken aan de opgave. We bieden hen een opleiding aan tot energiecoach of desgewenst een baan in de brede energietransitie.
	9. Uitgangspunt voor besteding is het multiplyer-effect, waarbij andere partijen meefinancieren, zoals provincie, rijk, bewoners en/of bedrijven.	9. Het multiplyer-effect ligt niet binnen deze aanpak energiearmoede, maar in het totale pakket aan maatregelen en inspanningen gericht op de energetische verbetering van de bestaande woningvoorraad. De aanpak energiearmoede is onderdeel van de totale aanpak. De totale investeringen aan verduurzamingsmaatregelen (isolatie, duurzame energieopwekking) die woningcorporaties en particuliere eigenaren doen om de doelen van het programma NemiA te halen in de Arnhemse woningvoorraad bedragen enkele honderden miljoenen euro's. Deze aanpak energiearmoede is een integraal onderdeel van de aanpak van de energetische verbetering van de bestaande woningvoorraad; daarmee is het te rechtvaardigen om een deel van die investeringen te beschouwen als het multiplyer-effect van de energiearmoede-aanpak. In de gezamenlijke uitvoering van de aanpak zullen de woningcorporaties de aanpak ondersteunen in menskracht, dus tijd, en communicatie. Dit is een niet-gekwantificeerd multiplyer-effect. Voor wat betreft de opschaling naar 3.000 huishoudens heeft de provincie Gelderland aangegeven open te staan voor een financiële bijdrage aan de aanpak en er zijn kansen voor EU-subsidiëring. Ook dit is een deel van het multiplyer-effect.
	10. Uitgangspunt is dat kosten voor bewoners minimaal gelijk blijven of dalen door een lagere energierekening.	10. De aangeboden hulp zal, gezien de resultaten van de Pilot Energie Armoede 2019-2020, in alle gevallen leiden tot een lagere energierekening in de orde van 200 tot 300 euro per jaar.
Bevoegdheid voor het doen van bestedingen	11. Bestedingsvoorstellen van meer dan €500.000,- worden ter goedkeuring aan de raad voorgelegd. Voor het overige is het college bevoegd.	11. aangezien het gaat om een investering van 1 miljoen is deze ter goedkeuring door de raad.
Verantwoording van de bestedingen	12. Verantwoording vindt plaats in de reguliere P&C-cyclus	12. wordt meegenomen in de P&C-cyclus.
	13. Het bestedingsperspectief wordt jaarlijks aangepast.	13. wordt doorlopende gemonitord.

GEMEENTE Arnhem

New energy made in Arnhem

Programma 2020-2030

Oktober 2019

New energy made in Arnhem

Programma 2020-2030

Oktober 2019

Voorwoord

Een klimaatneutraal en duurzaam Arnhem. Dat is waar we naar toe willen. Een groene en gezonde stad met schone lucht, waarin het ook voor onze kinderen en kleinkinderen nog prettig wonen is. Een stad met een schone economie die niet meer draait op kolen, olie en gas, maar op schone energiebronnen als zon en wind. Om daar te komen, zetten we de komende jaren vol in op de energietransitie: de strategie om Arnhem in 2050 onafhankelijk te laten zijn van fossiele brandstoffen.

De energietransitie als kans

We willen ook in Arnhem bijdragen aan het tegengaan van de opwarming van de aarde en concreet invulling geven aan de doelstellingen uit het Akkoord van Parijs. Dat vraagt om keuzes, maatregelen en investeringen. Die keuzes zijn tegelijk kansen; de energietransitie kan een vliegwiel zijn voor innovatie, nieuwe bedrijvigheid en extra werkgelegenheid. Door het verminderen van CO_2 dragen we niet alleen bij aan de aanpak van klimaatverandering, maar neemt ook de luchtkwaliteit, de gezondheid en de kwaliteit van het wonen van de Arnhemmers toe.

Tegengaan energiearmoede

Om deze transitie mogelijk te maken hebben we nadrukkelijk oog voor Arnhemmers die nu al moeite hebben om hun energierekening te betalen. De verwachting is dat de energiekosten hoger worden en de gasprijs de komende jaren fors stijgt. We willen voorkomen dat dit leidt tot energiearmoede: dat mensen een groter deel van hun beschikbaar inkomen dan kwijt zijn aan het verwarmen van hun huis en elektriciteit. De gemeente zet daarom actief in op het ondersteunen van Arnhemmers bij het isoleren van woningen en het overschakelen naar schone energiebronnen. Het uitgangspunt daarbij is dat de energietransitie voor iedereen haalbaar en betaalbaar is.

Aan de slag

Dit programma beschrijft hoe we onze doelen willen bereiken. Gecombineerd met een set aan concrete maatregelen laten we zien dat we niet willen blijven hangen in woorden of mooie vergezichten. Er ligt kortom een hoop werk op ons te wachten. Aan de slag dus.

Cathelijne Bouwkamp

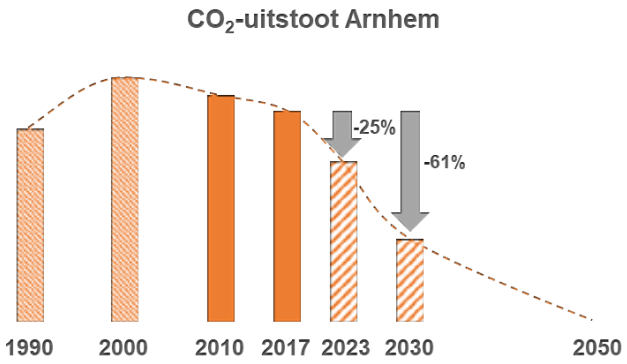
Wethouder Klimaat & Energie

Samenvatting

New energy made in [Arnhem] 2020-2030

De opgave

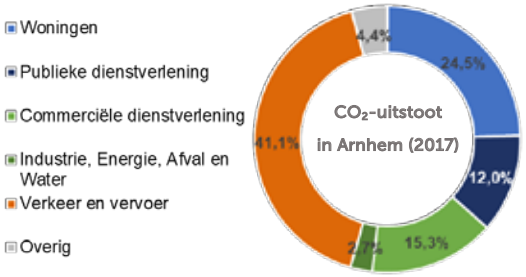
Arnhem volgt in haar ambities internationale afspraken, het klimaatakkoord en het Gelders Energieakkoord. Arnhem werkt toe naar een klimaatneutrale gemeente in 2050. Om dit te bereiken moet de komende jaren veel gebeuren. De doelstelling van het actieprogramma New energy made in Arnhem (NemiA) 2020-2030 is 61% CO_2-reductie ten opzichte van 2017, met als tussendoelstelling 25% in 2023.
Deze reductie wordt grotendeels gerealiseerd door het actieprogramma NemiA 2030 en overige programma's binnen de gemeente. Een deel van de reductie komt van autonome ontwikkeling, de resterende opgave zullen wij van buiten de gemeentegrens moeten halen of hier in de komende jaren aanvullende ambities op formuleren.

Totale reductie opgave 2030	61%	572 kTCO$_2$
Autonome ontwikkelingen	14%	130
(in)Direct binnen actieprogramma Nemia 2030	20%	191
(in)Direct binnen andere programma's Arnhem	1%	5
(in)Direct buiten eigen gemeentegrens	26%	246

Waar staan we nu?

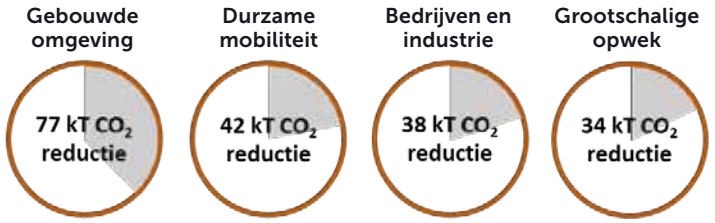
Het huidige energiegebruik van Arnhem bedraagt 12.366 TJ, dit veroorzaakt jaarlijks 938 kT CO_2-uitstoot. Dit is als volgt verdeeld over verschillende sectoren.

Sector	Energiegebruik (TJ/jaar)
Woningen	3.398
Publieke gebouwen	1.358
Mobiliteit	5.309
Bedrijven	1.518
Industrie	299
Overig	484
Totaal	12.366

Doelstelling per thema

Binnen verschillende thema's zijn acties opgesteld die leiden tot de volgende CO_2-reductiedoelstellingen per thema:

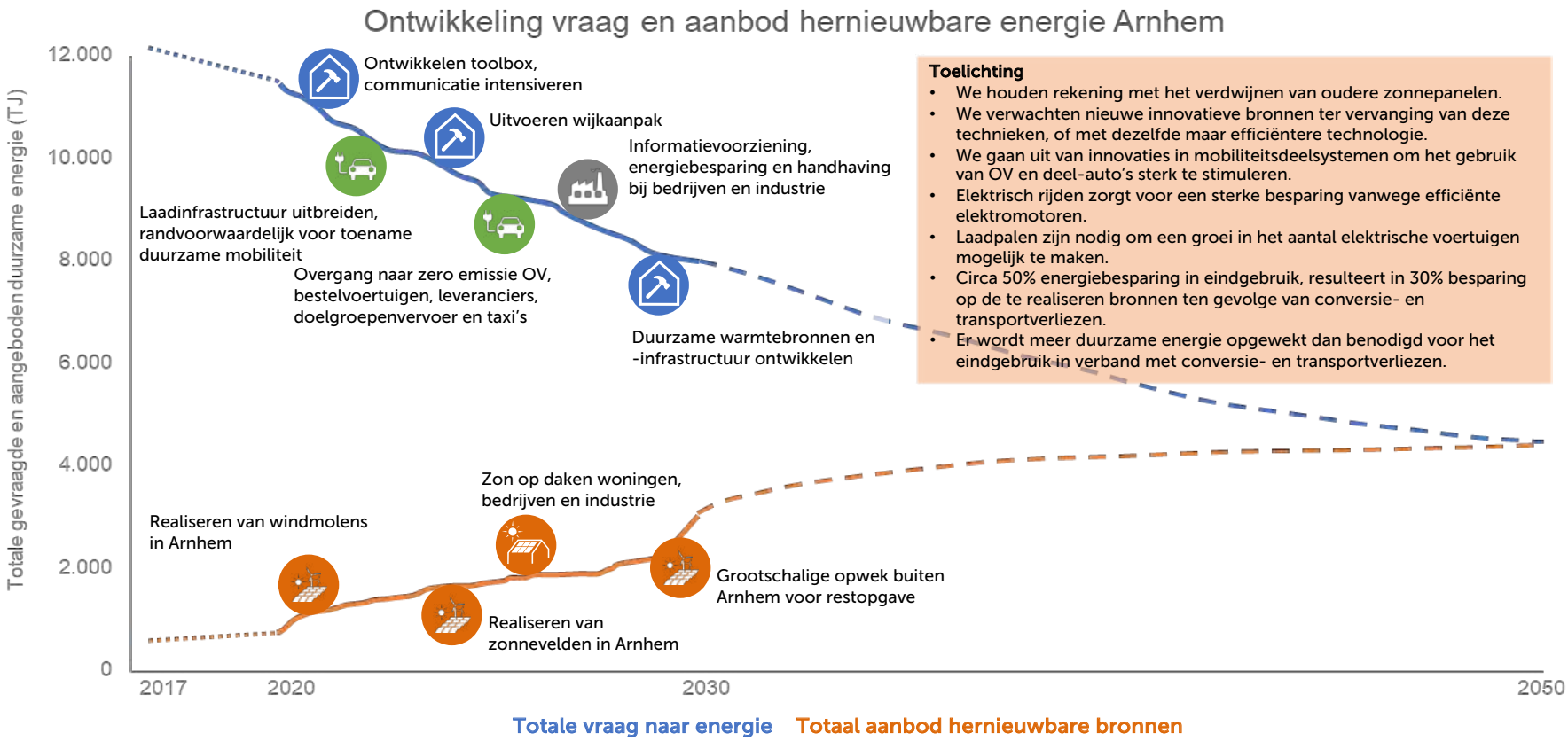
Gebouwde omgeving
Binnen de gebouwde omgeving werken we met een wijkgerichte aanpak aan het transitie gereed maken van woningen en gebouwen. We gaan isoleren, van het gas af, energie opwekken en op zoek naar duurzame warmtebronnen.

Bedrijven en industrie
Energie besparen, hergebruiken en opwekken bij bedrijven en industrie draagt bij aan de reductiedoelstelling. Dit bereiken wij door betere informatievoorziening, stimuleren van en handhaven op verplichte maatregelen.

Duurzame mobiliteit
Huidige vervoersmiddelen gaan we verduurzamen en het mobiliteitssysteem veranderen. Het gaat om infrastructuur, materiële veranderingen en om verandering in gedrag.

Grootschalige opwek
De elektriciteit die we in de toekomst nodig hebben wordt op een duurzame manier opgewekt. We doen onderzoek naar geschikte locaties en realiseren windmolens en zonnevelden.

Samenvatting

Toelichting

- We houden rekening met het verdwijnen van oudere zonnepanelen.
- We verwachten nieuwe innovatieve bronnen ter vervanging van deze technieken, of met dezelfde maar efficiëntere technologie.
- We gaan uit van innovaties in mobiliteitsdeelsystemen om het gebruik van OV en deel-auto's sterk te stimuleren.
- Elektrisch rijden zorgt voor een sterke besparing vanwege efficiënte elektromotoren.
- Laadpalen zijn nodig om een groei in het aantal elektrische voertuigen mogelijk te maken.
- Circa 50% energiebesparing in eindgebruik, resulteert in 30% besparing op de te realiseren bronnen ten gevolge van conversie- en transportverliezen.
- Er wordt meer duurzame energie opgewekt dan benodigd voor het eindgebruik in verband met conversie- en transportverliezen.

Belangrijkste doelstelling	2023	2030
Energiebesparing gebouwde omgeving	5%	15%
Bestaande woningen en publieke gebouwen aardgasvrij met lokale duurzame bron	1.500	6.500
Zonnepanelen op daken woningen en publieke gebouwen	150.000	250.000

Openbare laadpunten / snellaadpunten	1.000 / 20	6.000 / 100
Deelauto's / deelfietsen / actieve gebruikers per voertuig		1.000 / 2.000 / 15
Zero emissie bestelvoertuigen in binnenstad / vermindering vervoersbewegingen (in 2025)	100% / 25%	
Elektrische taxi's in de binnenstad		100%

Belangrijkste doelstelling	2023	2030
Energiebesparing bedrijven en industrie	5%	15%
Zonnepanelen op daken bedrijven en industrie	25.000	75.000
Bestaande bedrijven aardgasvrij met lokale duurzame bron	100	500

Windmolens in Arnhem	4	5*
Zonnevelden in Arnhem	18 MWp (circa 20 hectare)	42 MWp (circa 45 hectare)

*) Rest wordt bepaald binnen de regionale energiestrategie

Leeswijzer

Het programma New energy made in Arnhem 2020-2030 (NemiA) bestaat uit twee delen. Het eerste deel is ‘de koers’. Hierin staan de doelen en de strategische keuzes met de achtergrond van het programma. Ofwel, de richting die gekozen is voor Arnhem. Het tweede deel is het ‘actieprogramma’. Hierin staan de gekozen activiteiten om de koers te varen. Beide delen zijn zelfstandig te lezen.

Deel 1 – De Koers

In hoofdstuk 2 is de context van het programma toegelicht. De (inter)nationale, provinciale en regionale kaders komen in dit hoofdstuk aan bod. Hoofdstuk 3 gaat in op de Arnhemse koploperspositie in Duurzaamheid. Hieruit volgen in hoofdstuk 4, samen met een beschrijving van waar we nu staan, de doelen en ambities voor dit programma. Hoe wij als gemeente hierin acteren en wat de bepalende factoren zijn om het te laten slagen staat beschreven in hoofdstukken 5 en 6. In de laatste twee ‘koers’ hoofdstukken, hoofdstukken 7 en 8, staan de raakvlakken met andere beleidsvelden waar we aan werken en is de monitoring toegelicht.

Deel 2 – Actieprogramma

Na een inleiding op het actieprogramma wordt in hoofdstuk 2 tot en met 5 de inhoud en de opgave van de thema’s ‘gebouwde omgeving’, ‘duurzame mobiliteit’, ‘bedrijven en industrie’ en ‘grootschalige opwek’ beschreven aan de hand van Arnhemse voorbeelden. In deze hoofdstukken zijn de acties met bijbehorende doelstellingen voor 2023 en 2030, en de impact uitgewerkt. Hoofdstuk 6 gaat in op bewustwording en gedragsverandering wat thema overstijgend is. In hoofdstuk 7 komen activiteiten aan bod op aanverwante thema’s die helpen in het realiseren van het programma. Dit zijn bijvoorbeeld ‘human capital’ en ‘innovatie’.

Bijlage

In de bijlage is de raming van benodigde organisatie en middelen voor het nieuwe programma voor de periode 2020-2022 opgenomen. Daarna volgt een beschrijving van het proces en een begrippenlijst.

Inhoudsopgave

Voorwoord 3
Samenvatting 4
Leeswijzer 6
Inhoudsopgave 8

DE KOERS 11

1. Inleiding 12

2. Context 13
- 2.1 Internationaal 13
- 2.2 Nationaal 13
- 2.3 Provinciaal 13
- 2.4 Regionaal 14

3. Arnhem als koploper duurzaamheid 15
- 3.1 Integrale wijkaanpak 15
- 3.2 Duurzame mobiliteit 16
- 3.3 Arnhemse energie innovaties 17

4. Doelen, ambities en vertrekpunt 18
- 4.1 Energieverbruik en CO2-uitstoot 18
- 4.2 Invloedsfeer gemeente 20
- 4.3 Stappen tot nu toe 22

5. Rolneming 23
- 5.1 Presterende overheid 23
- 5.2 Samenwerkende overheid 24
- 5.3 Rechtmatige overheid 24
- 5.4 Responsieve overheid 25
- 5.5 Een regierol in de energietransitie 25

6. Bepalende factoren 26
- 6.1 Samenwerken en medeverantwoordelijkheid 26
- 6.2 Draagvlak 26
- 6.3 Integrale aanpak 26
- 6.4 Flexibel programmeren 27
- 6.5 Nationaal beleid 27

7. Samenhang met andere beleidsvelden 28
- 7.1 Ruimte en milieu 28
- 7.2 Circulaire economie 28
- 7.3 Economie 28
- 7.4 Human capital 29
- 7.5 Sociaal domein 29
- 7.6 Klimaatneutraliteit 29
- 7.7 Gebiedsrealisatie en vastgoed 29
- 7.8 Verduurzaming voedselsysteem 29
- 7.9 Klimaatadaptatie 29

8. Monitoring 30
- 8.1 Het belang van goede monitoring 30
- 8.2 Beschikbare en benodigde gegevens 30
- 8.3 Het samenbrengen van acties en effecten 30
- 8.4 Monitoring als evaluatiemiddel 30

ACTIEPROGRAMMA 33

1. Inleiding 34

2. Gebouwde omgeving 37
2.1 Transitievisie warmte opstellen 41
2.2 Wijkaanpak uitvoeren 43
2.3 Toolbox met ondersteunend instrumentarium ontwikkelen 45
2.4 Communicatie en bewustwording intensiveren 46
2.5 Energiearmoede aanpakken 47
2.6 Duurzame warmtebronnen en -infrastructuur voor Arnhem ontwikkelen 48
2.7 Uitvoeren van warmteprojecten 49
2.8 Ruimte bieden voor Arnhemse innovaties 50

3. Duurzame mobiliteit 51
3.1 Werkgeversaanpak modal shift 54
3.2 Uitbreiden gebruik zero emissie deelmobiliteit 55
3.3 Vergroten aandeel elektrische voertuigen 56
3.4 Verduurzamen/verminderen mobiliteitsbewegingen stadslogistiek 58
3.5 Taxibeleid verduurzamen 59
3.6 Zero emissie concessie doelgroepenvervoer 60
3.7 Vergroten aandeel zero emissie voertuigen leveranciers gemeente 61
3.8 Zero emissie openbaar vervoer concessie 62
3.9 Stimulering waterstof mobiliteit 63

4. Bedrijven en industrie 65
4.1 Communicatie en bewustwording intensiveren 68
4.2 Energiebesparing bevorderen 69
4.3 Opwek en hergebruik van energie bevorderen 70
4.4 Aardgasvrij maken bedrijven en industrie 71

5. Grootschalige opwek 73
5.1 Windmolens realiseren 76
5.2 Zonnevelden realiseren 78

6. Bewustwording en gedragsverandering 81
6.1 Activiteiten bewustwording en gedragsverandering 83

7. Acties op aanverwante thema's 84
7.1 Onderwijs en arbeidsmarkt 84
7.2 Partnerschappen 85
7.3 Stimuleren van innovaties 85

BIJLAGEN 89
Bijlage 1. Raming benodigde organisatie en middelen 90
Bijlage 2. Procesbeschrijving 91
Bijlage 3. Begrippenlijst 94

De Koers

New energy made in Arnhem

Programma 2020-2030

1. Inleiding

In het Coalitieakkoord 2018-2022 staat dat we koploper willen zijn op het gebied van duurzaamheid en daarnaast een actieve regierol willen innemen bij de warmtetransitie in de wijken. In april 2019 zijn de bijhorende koers, uitgangspunten en aanpak vastgesteld in 'De Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie'.

Voor de verduurzaming van de stad en de wijken hebben we forse proces- en investeringsmiddelen vrijgemaakt. Hierdoor kunnen we concreet aan de slag op regionaal-, stedelijk- en wijkniveau. We nemen hierbij de regie in handen en ondersteunen inwoners en bedrijven waar nodig. Dit vraagt om een concrete richting. Wat is de Arnhemse opgave en welke inspanningen horen hierbij? Arnhem onafhankelijk van fossiele brandstoffen in 2050, is het doel. Ofwel, het realiseren van de energietransitie in Arnhem.

De concrete richting hebben we vormgegeven in dit New energy made in Arnhem (NemiA) 2020-2030 programma. Het beschrijft de doelen en inspanningen die tot 2023 en tot 2030 nodig zijn. We laten zien hoe we onze koploperpositie invullen, welke rol de gemeente bij de verschillende activiteiten inneemt, welke afspraken met partners nodig zijn, wat er aan budgetten en menskracht nodig is, en hoe we de voortgang meten en monitoren.

We hebben het programma vormgegeven met een diversiteit aan Arnhemse partijen, zie bijlage 2. We hebben gezamenlijke werksessies gedaan en verdiepende één-op-één gesprekken gevoerd. De inhoud die we hieruit hebben opgehaald samen met de ervaring en ontwikkelingen vanuit de voorlopers van NemiA 2020-2030 (programma Arnhem Energiestad 2011-2014 en NemiA 2015-2020), de vastgestelde Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie (april 2019) en de Kaders voor het klimaatfonds (mei 2019) zijn gebruikt in het vormgeven van het programma.

NemiA 2020-2030 is dé koers voor Arnhem voor de komende jaren. Het biedt ons houvast om geformuleerde energietransitie ambities te realiseren en het is een bouwsteen voor de omgevingsvisie. In het programma staat het terugbrengen van de energietransitie gerelateerde CO_2-uitstoot centraal. Dit raakt ook andere beleidsvelden. Waar de beleidsvelden direct raken aan de energietransitie zijn ze benoemd en meegenomen in het programma.

We gaan aan de slag met Arnhemse bedrijven en inwoners daar waar de impact het grootst is. Het uitgangspunt is dat iedere Arnhemmer mee kan komen met de energietransitie, en dat de verdeling van maatschappelijke lasten eerlijk en duurzaam is. We doen het samen, eerlijk én duurzaam en de Arnhemmer staat daarbij voorop.

2. Context

In dit hoofdstuk beschrijven we de (inter)nationale, provinciale en regionale context voor de verdere verduurzaming van Arnhem.

2.1 Internationaal

In december 2015 hebben 195 landen, waaronder Nederland, het Klimaatakkoord van Parijs getekend. Een historisch moment. In het akkoord is het streven vastgelegd om de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5 graad. CO_2-uitstoot wordt hiervoor als oorzaak genoemd, met fossiele brandstoffen als grote boosdoener. Hiervoor zijn maatregelen nodig op nationaal niveau tot en met de individuele bewoner.

2.2 Nationaal

Nederland heeft het Klimaatakkoord van Parijs ondertekend en haar doelstellingen bepaald voor 2030 (49% CO_2-uitstoot vermindering ten opzichte van 1990) en 2050 (minimaal 80-95% CO_2-uitstoot vermindering ten opzichte van 1990). Deze doelen zijn vastgelegd in de Klimaatwet. Op 28 juni 2019 is een concept Klimaatakkoord gepresenteerd dat dit vertaalt naar concrete doelstellingen op verschillende thema's. Aan vijf klimaattafels zijn voorstellen ontwikkeld: industrie, gebouwde omgeving, mobiliteit, elektriciteit, landbouw en landgebruik. Het Klimaatakkoord wordt naar verwachting in het najaar van 2019 gesloten. Hierin staat hoe inwoners, bedrijven, overheden en organisaties gaan zorgen voor minder CO_2-uitstoot. Wanneer dit duidelijk is wordt het Klimaatakkoord verder door vertaald naar Arnhem.

2.3 Provinciaal

Het Coalitieakkoord 'Samen voor Gelderland' 2019-2023 heeft als ambitie 55% CO_2-reductie in 2030 ten opzichte van 1990. Hierin volgt het de lijn van het Gelders Energieakkoord, een samenwerking tussen meer dan 200 organisaties en instellingen in de provincie Gelderland. De focus van het coalitieakkoord ligt op innovatie, energiebesparing, hernieuwbare energie en energie-infrastructuur.

De provincie heeft aangegeven een actieve rol op zich te nemen in de energietransitie. In het akkoord geeft ze aan dat ze gaat "regisseren waar nodig en faciliteren waar mogelijk, om de doelstellingen te realiseren" langs de lijnen:

- *Samenwerking met gemeenten (partnerschap)*, o.a. in de regionale energiestrategieën en via een doorontwikkeld Gelders Energieakkoord.
- *Bewustwording en draagvlak*, o.a. door het ondersteunen van informatiepunten en energiecoöperaties, door voorbeeldgedrag, en door proces- en financiële- burgerparticipatie voor wind- en zonneprojecten aan te moedigen.
- *Gericht stimuleren van innovatie*, o.a. door bestaande innovatieclusters zoals in Arnhem een impuls te geven en uit te dagen om mee te denken of te werken aan het realiseren van de doelstellingen.
- *Versnellen van energiebesparing en hernieuwbare energie*, o.a. door het opstellen van een klimaatplan voor het realiseren van de doelstelling in 2030 en het nakomen van de gemaakte afspraken met het Rijk: de realisatie van windenergie, het benutten van alle mogelijkheden voor zonne-energie op gebouwen en zonnevelden, een bijdrage aan de realisatie van nieuwe energiebronnen leveren als diepe geothermie, het gesprek aangaan met netbeheerders over het beheer en het ontwerp van het energienetwerk, het gesprek aangaan over energiearmoede met o.a. de Gelderse woningbouwcorporaties en het Rijk, en het beschikbaar stellen van kennis en financieringsinstrumenten voor het verduurzamen van corporatiebezit, de overgang naar aardgasloze wijken, en Wijken van de Toekomst.
- *De energie-infrastructuur wordt uitgebouwd* door een versnellingsteam op te zetten met de regio's en gemeenten om meer warmtenetten en een uitbereiding van de laadinfrastructuur voor mobiliteit op elektriciteit en waterstof te organiseren, business cases voor grootschalig duurzame opwek vorm te geven, en de wettelijke energiebesparingseisen bij bedrijven te handhaven.

2.4 Regionaal

De Regionale Energiestrategie (RES) is een instrument uit het Klimaatakkoord waarmee gezamenlijk keuzes worden gemaakt voor het opwekken van schone energie en voor hoe we woningen en gebouwen duurzaam gaan verwarmen. We werken toe naar een strategie om de lokale/regionale energiedoelstellingen te behalen voor 2030 met een doorkijk naar 2050. Dit doen we met de andere 15 gemeenten van de regio Arnhem-Nijmegen, de waterschappen, Alliander en de provincie Gelderland, in de Regio Arnhem-Nijmegen. We maken samen keuzes en afspraken voor de opwekking van duurzame elektriciteit, de warmtetransitie in de gebouwde omgeving en de daarvoor benodigde opslag en energie infrastructuur, en over het beslag dat dit legt op de ruimte. Ook de maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven in de regio zijn nauw betrokken. De RES bouwt voort op de Routekaart energietransitie Regio Arnhem-Nijmegen van maart 2018. Het NemiA programma dient ook als input voor het Arnhemse bod binnen de regionale energiestrategie (RES) Arnhem-Nijmegen. In juni 2020 dient het concept RES-bod gereed te zijn, in maart 2021 de definitieve uitwerking (RES 1.0). Deze wordt vervolgens elke twee jaar herijkt. Bovenstaande is als eis opgenomen in het Klimaatakkoord.

Verschillende niveaus spelen een rol in de verduurzaming van Arnhem. Van internationaal tot regio (groen), de gemeentegrenzen van de stad Arnhem (oranje) en uitwerking op wijkniveau (wit).

3. Arnhem als koploper duurzaamheid

Het voorgaande hoofdstuk omschreef de internationale-, nationale, provinciale- en regionale context voor de verduurzaming van Arnhem. Lokaal hebben we ook onze eigen ambities, visies en doelen. “Arnhem koploper in Duurzaamheid” staat in het Coalitieakkoord 2018-2021. Een koploper is een gemeente die activiteiten heeft gerealiseerd met de grootste impact ten opzichte van andere gemeenten of met de nieuwste aanpak, initiatieven of (sociale) innovaties. Koploperschap helpt in het realiseren van een opgave omdat je focus aanbrengt door keuzes te maken in wat je doet en het verhaal dat je hierover vertelt. Om te bepalen waar we als Arnhem koploper in zijn is een benchmark gedaan met de steden Den Haag, Nijmegen, Breda, Enschede, Amersfoort en Haarlem. In de benchmark is gekeken naar de historie van de stad, de huidige ontwikkelingen en ambities van Arnhemse partijen en onszelf als gemeente ten opzichte van de andere steden. Specifiek is gekeken naar de drie thema’s waarop we denken een koploperspositie te kunnen innemen:

1. Integrale wijkaanpak
2. Duurzame mobiliteit
3. Arnhemse energie innovaties

De benchmark maakt duidelijk wat onze kracht is op de drie thema’s en wat nodig is om hier een koploperspositie op te behalen via de Arnhemse energietransitie.

3.1 Integrale wijkaanpak

In Arnhem hebben we een lange geschiedenis van wijkgericht werken, onder andere met wijkregisseurs en wijkprogramma’s. Sinds 2015 werken we nog meer samen met de wijken en vanuit de wijken. Dit doen we met ‘Teams leefomgeving’ die aansluiten bij wat in de wijken leeft. Samen met wijkbewoners bekijken ze wat nodig is in de wijk. Dit gaat veelal over grote thema’s als ontmoeten, participatie en meer kansen voor kinderen. In een aantal wijken zijn bewoners zelf al actief op het gebied van duurzaamheid en de energietransitie. Burgerinitiatief en -participatie zijn voorwaarden voor succes in een wijkaanpak. De Arnhemse wijkaanpak is een succesvoorbeeld van participatie in de praktijk voor andere steden.

Lijn 2030

Lijn 2030 is een initiatief van Arnhem AAN. Het elektrische busje gaat met zijn kundige bestuurder op aanvraag langs in Arnhemse wijken om met bewoners te praten over zaken die in de buurt belangrijk zijn. De gesprekken gaan over groen, afval, parkeren, spelen en over energie vraagstukken als energie besparen, aardgasvrij maken van woningen en het plaatsen zonnepanelen. Door deze gesprekken brengt lijn 2030 thema’s naar boven die mogelijk nog weinig leven in wijken en toch belangrijk zijn voor de toekomst van de wijk. **www.lijn2030.nl**

De kracht van de ‘Teams leefomgeving’ zit in het verbinden en borgen van de wijkopgaven met de initiatieven in de wijk. In de aanpak van een wijk worden fysieke opgaven, bijvoorbeeld het verbeteren van de infrastructuur, klimaatbestendigheid en het groen in de wijk, gecombineerd met de sociale opgaven, bijvoorbeeld armoede en eenzaamheid. Het combineren van fysieke en sociale opgaven in een wijk om de leefbaarheid te vergroten wordt ook wel een ‘integrale wijkaanpak’ genoemd. In Malburgen heeft de wijkaanpak geleid tot duurzamere oud- en nieuwbouwwoningen, meer beleefbaar groen in de wijk, en openbare ruimte als ontmoetingsruimte. De energietransitie is een fysieke opgave met een groot sociaal effect. Het vraagt immers om investeringen die niet elke inwoner kan doen.

Tegelijkertijd is het een grote ingreep in de gebouwde omgeving die kansen biedt om andere opgaven gelijktijdig mee te nemen. Een aanpak die meerdere gemeenten pogen te realiseren, maar waar nog niet veel succesvoorbeelden van zijn. Met de Arnhemse wijkaanpak willen we koploper zijn. Dit vraagt om regie door budget vrij te maken en onze processen integraal in te richten. Dan laten we vanuit de praktijk zien dat onze Arnhemse wijkaanpak ook voor de energietransitie werkt.

3.2 Duurzame mobiliteit

Arnhem is de enige stad in Nederland die vanaf 1949 nog steeds gebruik maakt van een trolleybusnetwerk voor openbaar vervoer. Inmiddels rijden er, sinds begin 2019, twee Trolley 2.0-stadsbussen die hun batterij opladen tijdens het rijden. Hierdoor kunnen ze 10 kilometer zonder bovenleiding elektrisch rijden. We hebben met drie andere steden in Nederland een milieuzone. Bij Den Haag en Nijmegen is deze in ontwikkeling. In Gelderland is Arnhem koploper van elektrische laadinfrastructuur. Landelijk staat Arnhem op de achtste plaats. We doen mee in Europese E-mobility-projecten. De gemeente kan op deze manier bedrijven zoals Allego toegang geven tot een internationaal speelveld. Hierdoor krijgen ze ruimte voor innovatieve oplossingen en hebben ze toegang tot middelen om businesscases rond te krijgen. Ook waterstof heeft bij ons, als Energiestad, een prominente positie. Op het Industriepark Kleefse Waard (IPKW) hebben we één van de vier openbare waterstoftankstations van heel Nederland. Hiermee zijn we onderdeel van de nationale hoofdinfrastructuur voor waterstof-elektrisch vervoer. Het Arnhemse bedrijf HyGear (waterstofinstallaties) is actief bij de verdere ontwikkeling van deze infrastructuur. We zetten in op groene waterstof.

Andere gemeenten zetten ook in op duurzame mobiliteit. Laadinfrastructuur, zowel elektrisch als waterstof, de modal shift en het gebruik van deelmobiliteit zijn vaak ingezette acties. Door de trolleybus en het -netwerk te blijven ontwikkelen, en in te zetten op volledig uitstootvrije (zero emissie) deelmobiliteit kunnen we koploper worden op Duurzame Mobiliteit. Ook op het gebied van efficiënte stadslogistiek en met een groen taxibeleid kunnen we voorop lopen.

eHub

eHubs zijn plekken op straat met elektrische fietsen, scooters en auto's die gedeeld kunnen worden door gebruikers. De regio Arnhem-Nijmegen neemt deel aan een Europese proef hiermee. In de regio Arnhem-Nijmegen moeten uiteindelijk 13 eHubs ontstaan. Zowel Nijmegen als Arnhem willen in dit project deelsystemen voor mobiliteit stimuleren met zowel elektrische fietsen, elektrische bakfietsen, e-scooters en elektrische auto's. Er wordt ook aandacht besteed aan het gebruik van de eHubs en mobiliteitsgedrag.

H2Nodes

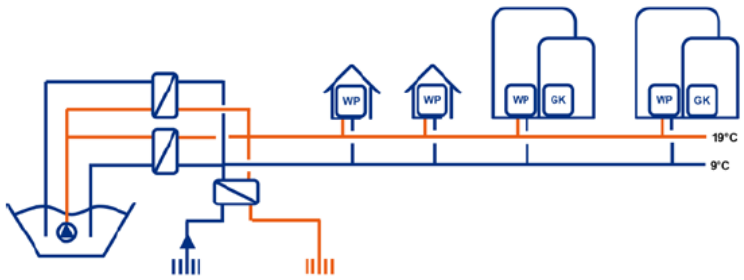
Met H2Nodes wordt het gebruik van waterstof gestimuleerd en wordt een nieuw openbaar waterstoftankstation geopend in Arnhem. H2Nodes is een Europees project het netwerk wil versterken van waterstoftankstations in Noord-Europa. Met H2Nodes wordt het gebruik en de techniek rondom waterstofmobiliteit gestimuleerd. We werken binnen dit project samen met lokale en internationale partners aan schonere lucht.

3.3 Arnhemse energie innovaties

Arnhem wordt Energiestad genoemd. Het is aan ons om dit uit te dragen en hier eigenaarschap in te tonen. Deze naam komt voort uit onze rijke historie in de publieke elektriciteitsvoorziening, en uit de diverse startups in Arnhem die zich bezig houden met het onderzoeken en ontwikkelen van nieuwe vormen van opwekking, transport en opslag van elektriciteit.

Smart Polder

Een innovatieve combinatie van bestaande technologieën door Arnhemse bedrijven. Het gemaal aan de Burgemeester Matsersingel, dat zorgt voor de waterhuishouding in de wijk Vredenburg/Kronenburg, wordt aangepast zodat er warmte en koude uit het oppervlaktewater kan worden gehaald. Een start van het aardgasvrij maken van de wijk. Samen met een 'Warmte Koude Opslag installatie' kunnen omliggende woningen, kantoren en gebouwen van warm water worden.

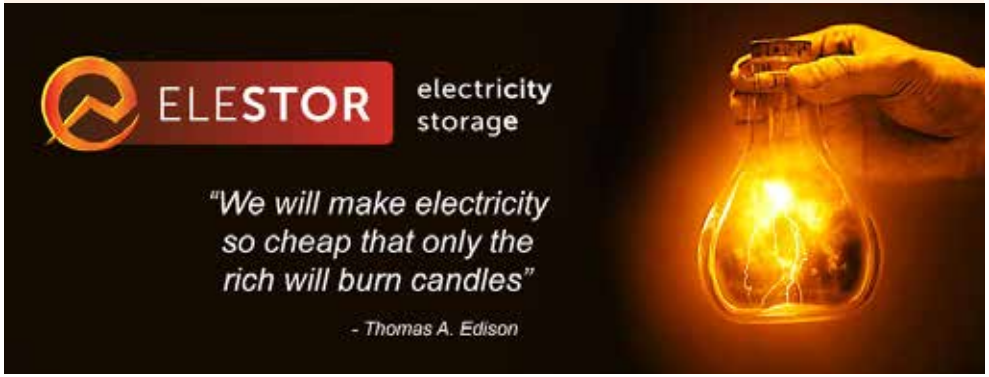

Op het Industriepark Kleefse Waard (IPKW) vinden ontwikkelingen plaats voor het gebruik van waterstof en energieopslag. Door de mogelijkheden die waterstof en energieopslag hebben in de energietransitie te benadrukken en het gebruik ervan te stimuleren brengen we Arnhem in positie van koploper op het gebied van (groene) waterstof en energieopslag, gemaakt en gebruikt in Arnhem.

Het zijn de aanwezige vakkennis, expertise en faciliteiten die maken dat professionele partijen kiezen voor Arnhem als basis. Het is aan ons om Arnhem aantrekkelijk te houden en te maken voor zowel startups als innovatieve (energie) bedrijven die ons verder helpen met de energietransitie. Hiervoor liggen zowel kansen op het gebied van human capital als op het aantrekkelijk maken voor bedrijven om zich hier te vestigen. Daarmee is Arnhem nu en in de toekomst de plek waar energie innovaties ontwikkeld, gebruikt en geëxporteerd worden.

Flow battery van Elestor

De baanbrekende 'flow battery' van Elestor slaat elektriciteit op voor een fractie van de kosten van traditionele batterijen, veilig en met een lange levensduur. Voor de batterij worden waterstof en broom gebruikt, elementen die in overvloed op de wereld aanwezig zijn, in tegenstelling tot de materialen in de huidige batterijen.

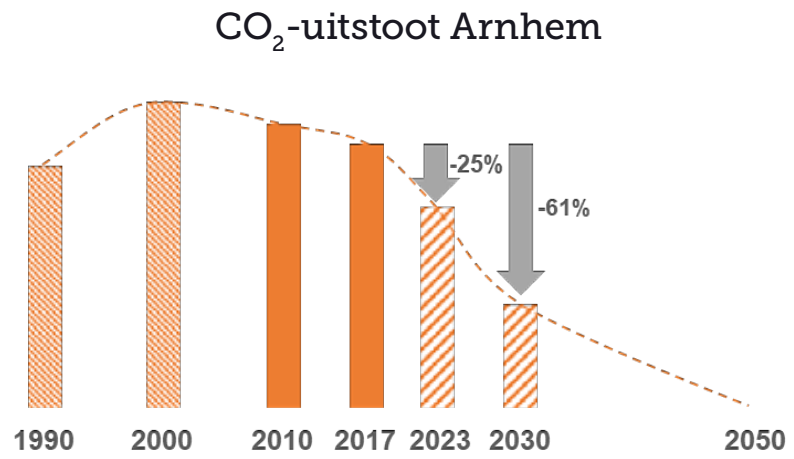

4. Doelen, ambities en vertrekpunt

We werken met dit programma NemiA 2020-2030 aan de ambitie om als Arnhem in 2050 klimaatneutraal te zijn. Dit betekent dat alle activiteiten binnen de grenzen van de gemeente geen negatief effect hebben op het klimaat. De uitstoot van broeikasgassen – bijvoorbeeld CO_2, methaan en oplos- en koelmiddelen – is nul. Energie wordt zoveel mogelijk zelf duurzaam opgewekt. Waar dit niet lukt, wordt dit duurzaam ingekocht binnen de regio.
Ofwel, een stad met een toekomstbestendige economie die niet meer draait op kolen, olie en gas, maar op schone energiebronnen als zon en wind. Om daar te komen, zetten we de komende jaren vol in op de energietransitie.

Wij hebben samen met andere Gelderse gemeenten en de provincie een hoge ambitie. Daarom hebben we ons gecommitteerd aan de doelstelling van het Gelders Energie Akkoord om als Arnhem in 2030 55% minder CO_2 uit te stoten dan in 1990. Deze ambitie is ook het vertrekpunt voor de regionale energiestrategie.

De CO_2-uitstoot van Arnhem en alle andere gemeenten wordt bijgehouden in de landelijke Klimaatmonitor. De Klimaatmonitor kijkt naar het gebruik van elektriciteit, aardgas en andere fossiele brandstoffen in de gemeente om van daaruit de CO_2-uitstoot te berekenen [1]. We gebruiken de cijfers van de Klimaatmonitor van 2017 om de voortgang van dit programma te meten. Dit is het meest recente jaar waarvan CO_2-uitstoot berekeningen beschikbaar zijn. Dit heeft effect op de reductieopgave omdat Arnhem sinds 1990 is gegroeid en daarmee ook de energievraag en uitstoot in absolute zin. Tegelijkertijd is vanaf 2000 een dalende trend te zien. We compenseren voor de groei en dalende trend voor de jaren tussen 1990 en 2017 in de doelstelling door de CO_2-reductieopgave voor 2030 op 61% te zetten ten opzichte van 2017. Om deze doelstelling te halen moet de dalende trend vanaf 2000 de komende jaren versnellen.

Op basis van de verschillende klimaatambities komen we als Arnhem tot de volgende doelstellingen voor het NemiA 2020-2030 programma:

1. In 2030 is de Arnhemse uitstoot van CO_2 61% lager dan die van 2017 (gelijk aan GEA ambitie van 55% ten opzichte van 1990).
2. In 2023 is de Arnhemse uitstoot van CO_2 25% lager dan die van 2017.

4.1 Energieverbruik en CO_2-uitstoot

Het doel van dit programma is om de CO_2-uitstoot in onze stad te reduceren via energietransitie maatregelen. Om iets te kunnen zeggen over hoeveel hiervoor nodig is duidelijkheid nodig over de huidige totale uitstoot.
Het totale energiegebruik van Arnhem (12.366 TJ in 2017, inclusief snelwegen) is in te delen in verschillende sectoren, die aansluiten bij de sectortafels van het Klimaatakkoord. De energiebronnen die het energieverbruik voorzien in deze

[1] De berekening van de CO_2-uitstoot in de Klimaatmonitor gaat niet verder terug dan 2010. Cijfers van de jaren hiervoor zijn op basis van emissieregistratie en minder nauwkeurig.

sectoren zijn samen verantwoordelijk voor de totale CO_2-uitstoot (938 kT) in de stad.

De gegevens zijn afkomstig uit de Klimaatmonitor en onder andere gebaseerd op data van netbeheerders en RWS. Het energiegebruik van de industrie en van overige sectoren is gebaseerd op emissieregistratie cijfers.

Gebouwde omgeving

Binnen de gebouwde omgeving wordt gekeken naar het energiegebruik van woningen en publieke gebouwen. Deze bestaat uit het verwarmen en het elektriciteitsgebruik van apparaten en verlichting binnen deze gebouwen. De CO_2-uitstoot is goed voor respectievelijk 24,5% en 12,0%.

Mobiliteit

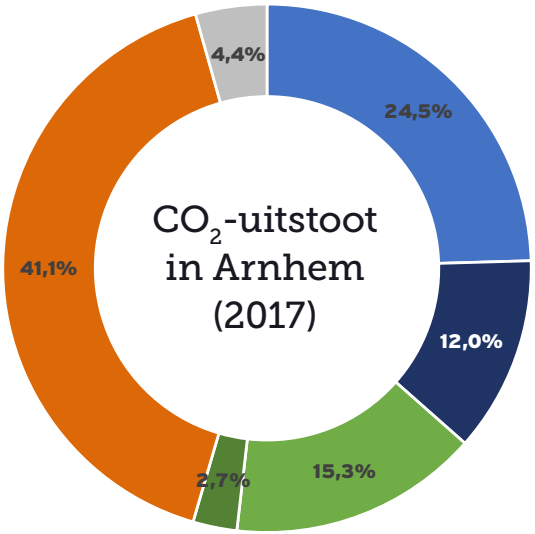
Het grootste deel van het huidige energiegebruik in Arnhem, en bijbehorende emissies, komt voort uit de sector mobiliteit met 41,1% van de CO_2-uitstoot. Hieronder valt persoonlijk autovervoer, openbaar vervoer, mobiliteit van bedrijven en de scheepvaart. Voor het wegverkeer wordt ook de uitstoot van de snelwegen binnen de gemeentegrenzen meegenomen.

Bedrijven & industrie

Het energiegebruik van commerciële dienstverlening (bedrijven) en de industrie bedraagt respectievelijk 15,3% en 2,7% van de CO_2-uitstoot. Hieronder valt de energie die nodig is voor industriële processen, en de energie voor verwarming, verlichting, IT en andere apparaten in bedrijven.

Overig

Daarnaast valt er nog een deel van de uitstoot binnen overige sectoren. Dit bedraagt in totaal 4,4%. Hieronder valt onder andere de uitstoot van landbouw, bosbouw, visserij, waterzuivering en afvalverwerking. Het aandeel van deze verschillende sectoren is relatief klein, daarom wordt hier in dit programma niet de focus op gelegd.

Sector	Energiegebruik (TJ/jaar)	CO_2-uitstoot (kT/jaar)	CO_2-uitstoot (%)
Woningen	3.398	230	24,5
Publieke gebouwen	1.358	112	12,0
Mobiliteit	5.309	386	41,1
Bedrijven	1.518	144	15,3
Industrie	299	25	2,7
Overig	484	41	4,4
Totaal Arnhem	12.366	938	100

4.2 Invloedsfeer gemeente

De doelstellingen vragen ons om grote stappen te zetten in het verminderen van het gebruik van energie, een efficiënter gebruik, en om de energie die we gebruiken duurzaam op te wekken. Hoe realistisch is deze opgave voor ons als Arnhem? Op basis van een modelstudie is de inschatting gemaakt dat **14%** van de Arnhemse opgave wordt ingevuld door **autonome ontwikkelingen** (130 kT CO_2). Dit zijn innovaties en technologische ontwikkelingen die ervoor zorgen dat het energiegebruik efficiënter en minder wordt, en ook acties die buiten de gemeente worden ingezet. Voorbeelden hiervan zijn:

- Verduurzaming mobiliteit afkomstig van buiten Arnhem
- Effectievere opwekking van elektriciteit en warmte
- Efficiëntieverhoging van apparaten en processen

Ook instrumentarium uit het Klimaatakkoord dat op Rijksniveau wordt ontwikkeld en invloed heeft op lokaal niveau zoals CO_2-belasting voor grote bedrijven en industrie valt hieronder.

Totale reductie opgave 2030	61%	572 kT CO_2
Autonome ontwikkelingen	14%	130
(in)Direct binnen actieprogramma NemiA 2020-2030	20%	191
(in)Direct binnen andere programma Arnhem	1%	5
(in)Direct buiten eigen gemeentegrens	26%	246

In het actieprogramma (deel 2) zijn acties geformuleerd waar wij als gemeente de komende 10 jaar op gaan inzetten. Met deze acties hebben we zowel direct als indirect invloed op de CO_2-reductie in Arnhem. De totale CO_2-reductie van alle acties binnen de verschillende thema's komt neer op **20%** van de opgave voor Arnhem in 2030 (191 kT CO_2). Hier valt onder andere onder:

- Isolatie woningen en gebouwen
- Aardgasvrij verwarmen woningen en gebouwen
- Elektrisch vervoer
- Energiebesparende maatregelen bedrijven
- Eigen energiegebruik gemeente (panden, voertuigen en openbare ruimte)
- Energieopwekking binnen de gemeentegrenzen

Naast de acties vanuit het programma NemiA 2020-2030 zijn **in andere programma's** aanvullende acties opgenomen die een CO_2-reductie realiseren zoals in het programma 'Luchtagenda' en 'Arnhem Beter Bereikbaar'. Deze additionele acties dragen voor **1%** bij aan de Arnhemse opgave (5 kT CO_2).

Het overige deel van de totale CO_2-reductie kunnen we niet binnen onze eigen grenzen realiseren. Als we kijken naar de hoeveelheid energie die nodig is om zelfvoorzienend te zijn, en de ruimte die hiervoor nodig is dan kunnen we met de huidige technieken binnen onze gemeentegrenzen niet alles realiseren. We zijn een gemeente met een stedelijk karakter en een beperkte beschikbare ruimte in het buitengebied. In de RES Arnhem-Nijmegen wordt uitgezocht of dit deel van onze Arnhemse opgave binnen de regio gerealiseerd kan worden. Zo niet, dan zal Arnhem extra inspanningen moeten leveren. Het deel van onze energievraag dat we **niet binnen onze gemeentegrenzen** kunnen realiseren correspondeert met **26% CO_2-reductie**.

Eerste vuilniswagen op waterstof

Afvalinzamelaar Suez start in 2020 met een proef voor het inzamelen van afval met 7 waterstof aangedreven inzamelvoertuig in Arnhem. Dit is een resultaat van het Europese samenwerkings-project HECTOR.

De resterende 39% CO_2-uitstoot in 2030 komt uit verschillende sectoren. Een groot deel van de mobiliteit gebruikt nog fossiele brandstoffen en binnen de gebouwde omgeving en bij bedrijven en industrie wordt nog volop gebruik gemaakt van aardgas in 2030. Het aandeel hernieuwbaar opgewekte elektriciteit (binnen en buiten de gemeentegrenzen) is lager dan de totale verwachte elektriciteitsvraag in 2030 in Arnhem.

4.3 Stappen tot nu toe

De afgelopen jaren hebben we voortgang geboekt in de energietransitie. Vanaf 2011 hebben we in Arnhem via het programma Arnhem Energiestad 2011-2014 duurzame energieprojecten opgezet en zijn we innovaties gestart die helpen om de CO_2-uitstoot naar beneden te brengen, met positief resultaat:

- Een stijging van het percentage opgewekte hernieuwbare energie in 2014 naar 5,3%. Wat boven het toenmalig landelijk gemiddelde lag van 4,5%;
- Een afname in het gemiddelde energieverbruik per huishouden van 8,3% in 2014 ten opzichte van 2009;
- Een stevige basis gelegd voor een omvangrijk netwerk met partijen die actief werken aan een duurzaam Arnhem;
- Een verdubbeling van het aantal stadswarmte aansluitingen én de bron van de stadswarmtenet is veranderd (AVR Duiven in 2014) wat zorgt voor 70% CO_2-reductie ten opzichten van aardgas gebruik.

We hebben deze positieve lijn doorgezet in het programma New energy made in Arnhem 2015-2020. Het programma is opgezet en tot uitvoering gebracht met de kennis en kunde van duurzame elektriciteit voor de gebouwde omgeving en de vervoerssector uit onze stad. Daarbij hebben we ingezet op het creëren van meer banen en het aantrekken van investeringen. Binnen dit programma zijn onder andere de volgende resultaten behaald:

- Het totaal aantal banen in de Energie- en Milieutechnologie (EMT) sector is gegroeid naar 8.000 in 2018 ten opzichte van 7.500 in 2014;
- We hebben het netwerk met partners verder uitgebreid en verstevigd naar bijna 140 deelnemers vanuit maatschappelijke organisaties, overheid, ondernemers, onderwijs, onderzoek, en ondernemende inwoners (117 partners in 2014);
- Het aantal zonnepanelen op daken is gegroeid van 12.000 naar 82.000;
- Het gemiddelde energiegebruik van huishoudens is met 7,1% gedaald ten opzichte van 2014;
- Het eigen wagenpark is tijdens dit programma verder verduurzaamd (55% van de gereden kilometers met het eigen wagenpark zijn gereden op duurzame brandstoffen);
- De hoeveelheid duurzame energie opwek is naar 6,7% gestegen in 2018.

In 2017 heeft de rekenkamer het programma NemiA 2015-2020 doorgelicht.
Na interviews en gesprekken met de stad, ambtenaren en raadsleden concludeerde de rekenkamer dat het tijd is om vaart te maken, maar dat ambities en opgaves ook gepaard moeten gaan met beschikbaarheid van capaciteit en middelen. Ook gaf zij aan dat de doelen deels onvoldoende meetbaar zijn. Dit advies hebben we meegenomen bij het vormgeven van dit programma door de doelstellingen en de bijhorende activiteiten zoveel mogelijk in de meetbare en herleidbare eenheid CO_2 te definiëren en hier actieve monitoring op te doen. De raad heeft de conclusies en aanbevelingen overgenomen.

Duurzame warmte

Een groot aantal gebouwen (80) en woningen (4.975) in Arnhem is al aangesloten op het warmtenet dat in Arnhem, Duiven en Westervoort loopt met als warmtebron de afvalverbranding (AVR) in Duiven. Daarmee is een deel van de warmtevraag al op een duurzame manier voorzien: dit voorkomt jaarlijks 16,1 kT CO_2-uitstoot.

Zonne energie

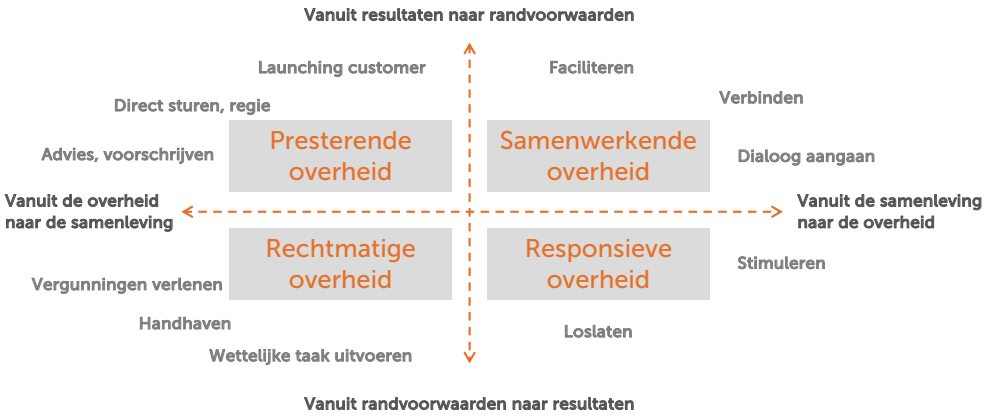
Daarnaast liggen er op veel Arnhemse daken al zonnepanelen - in augustus 2019 een totaal van 82.000 zonnepanelen. Met deze duurzaam opgewekte energie wordt jaarlijks 9,5 kT aan CO_2-uitstoot voorkomen.

Begin 2019 is ook een zonnepark geopend op het terrein van de RWZI aan de Drielsedijk. Daarmee komt het aantal zonnepanelen in veldopstelling in Arnhem op 7.380. De energie die hier duurzaam wordt opgewekt voorkomt jaarlijks 1 kT aan CO_2-uitstoot.

5. Rolneming

Om doelstellingen te behalen kunnen we verschillende rollen aannemen om de nodige invloed uit te oefenen. Een gemeente is het meest effectief als zij opereert binnen haar cirkel van invloed, en deze probeert te vergroten door het zoeken van medestanders en partners om stappen mee te zetten. Dat vraagt om durf, creativiteit en een actieve houding. In dit hoofdstuk laten we aan de hand van het sturingsmodel van de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB) zien welke rollen er zijn en hoe wij ze zelf toepassen in de energietransitie. Aan de hand van dit sturingsmodel hebben we in het actieprogramma bij elke actie aangegeven welke rol van ons nodig is om tot uitvoering te komen. De rollen die de gemeente kan nemen verschillen sterk van elkaar daarom hebben we per actie gekeken wat de meest passende rol is.

De linkerkant van het model laat de rollen zien waarbij de gemeente binnen haar cirkel van invloed opereert: presterende en rechtmatige overheid. De rechterkant van het model vraagt om samenwerking met lokale en regionale partners om de gemeentelijke cirkel van invloed te vergroten. Het regionale portefeuillehoudersoverleg duurzaamheid, het G40 netwerk en de VNG zijn hier voorbeelden van.

5.1 Presterende overheid

Een presterende overheid geeft duidelijk richting, voert regie en geeft advies. Wij zijn zelf initiatiefnemer, opdrachtgever, marktpartij of launching customer en geven daarin het goede voorbeeld. Inkoop- en aanbestedingsbeleid wordt als sturend instrument gebruikt voor het realiseren van de transitieopgaven.

Arnhemse voorbeelden

- Arnhem stelt grond beschikbaar voor het ontwikkelen van duurzame elektriciteitsopwek via windmolens en zonnepanelen.
- Arnhem stelt uitdagende en aansprekende ambities en -eisen in aanbestedingen en inkooptrajecten, o.a. via de CO_2-prestatieladder
- Arnhem heeft sinds 2016 prestatieafspraken met alle woningcorporaties en huurdersorganisaties, waarin de partijen samen werken aan betaalbaar en duurzaam wonen, in leefbare wijken met, indien nodig, de beschikbaarheid van passende zorg.
- Arnhem neemt, samen met professionele partners, initiatief tot het onderzoeken en ontwikkelen van hernieuwbare warmtebronnen (aquathermie, riothermie, bodemwarmte, geothermie, industriële restwarmte).

Voorbeelden van andere gemeenten

- Enschede is launching customer van het duurzaam mobiliteitsplatform Stad-up dat een Mobility as a Service oplossing (MaaS-oplossing)

ontwikkelt. Werknemers reizen met OV, elektrische deelauto's en elektrische fietsen in plaats van eigen auto's op benzine of diesel.
- De zwaarwegende factor duurzaamheid in de aanbesteding van het taxibeleid in Amersfoort heeft geleid tot de ontwikkeling van een volledig elektrisch wagenpark voor de regionale taxi.
- In Den Haag is een duurzame logistieke regio hub aanbesteding uitgezet om een distributiepunt te organiseren van waar vervoerders emissieloos de stad kunnen bevoorraden.

5.2 Samenwerkende overheid

Een samenwerkende overheid stelt het voeren van de dialoog centraal. We pakken de rol van makelaar: faciliteren, verbinden en informatie delen. Gezamenlijk pakken we projecten op en maken we initiatieven van bewoners, bedrijven en anderen mogelijk.

Arnhemse voorbeelden

- Het netwerk van partijen aangesloten in New energy made in Arnhem.
- We hebben samen met VNO-NCW, de Arnhemse bedrijfskoepels en de Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA) de 'Arnhemse bedrijvenaanpak' opgesteld die nu in uitvoering is.
- Arnhem werkt samen met partners in het Energieloket Midden Gelderland, voor informatievoorziening en hulp bij energiebesparing en -opwek aan bewoners en bedrijven.
- Arnhem werkt samen met zorginstellingen uit de regio Arnhem, ODRA en stichting Milieuplatform Zorgsector aan de afspraken over onder meer energiebesparing en - opwek in de Green Deal verduurzamen zorginstellingen Arnhem e.o..
- Arnhem werkt samen met ontwikkelaars en de energiecoöperatie aan de ontwikkeling van 4 windmolens en een zonneveld op Koningspleij Noord.
- Arnhem heeft de leiding over de bewustwordingscampagne Arnhem AAN en de Aanjagers, en werkt hierin samen met stedelijke partners.

Voorbeelden van andere gemeenten

- Zeist werkt in het initiatief Samen Duurzaam Zeist samen met inwoners en ondernemers aan initiatieven die bijdragen aan een groen, duurzaam en gezond Zeist. Zo biedt de gemeente letterlijk ruimte aan voor initiatieven en worden bijvoorbeeld gesprekken met wethouders en de bevolking georganiseerd om goede ideeën op te halen.
- Deurne werkt samen met verbindingsorganisatie Energyport Peelland en andere gemeenten om meer zonne-energie op te wekken. Zij leveren onder andere ondersteuning bij communicatie en stellen grond beschikbaar voor zonnevelden.

5.3 Rechtmatige overheid

De rechtmatige overheid stelt de uitvoering van de wettelijke taak centraal.
In deze rol reguleren wij maatschappelijke initiatieven en stellen we kaders voor de uitvoering. We creëren beleidsruimte voor initiatieven (omgevingsvisie) en regelruimte (beperken van onnodige regels en zorgen voor duidelijke regels) om een gelijk speelveld creëren.

Arnhemse voorbeelden

- Arnhem heeft een milieuzone voor het binnenstedelijk gebied, gericht op het weren van vervuilende vervoersmiddelen, en handhaaft op de naleving ervan.

- Arnhem verplicht ontwikkelaars tot opstellen van een energievisie bij nieuwbouw van meer dan 50 woningequivalenten.
- De Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA) adviseert en houdt toezicht en handhaaft op het nemen van energiemaatregelen door bedrijven en instellingen.
- Arnhem heeft door de raad vastgestelde criteria voor de locatiekeuze van zonnevelden.

Voorbeelden van andere gemeenten

- Gouda handhaaft de plicht van bedrijven en scholen om energie te besparen. Dit gebeurt in combinatie met stimulerende initiatieven, zo wordt in samenwerking met Omgevingsdienst Midden-Holland en ondernemersplatform DPG advies geboden over besparingsmogelijkheden.

5.4 Responsieve overheid

In de rol van responsieve overheid treedt de overheid grotendeels terug, laat ze los en geeft ze ruimte. De gemeente ondersteunt en stimuleert de initiatieven die uit de Arnhemse samenleving komen.

Arnhemse voorbeelden

- Arnhem heeft een duurzaamheidslening voor particuliere woningeigenaren, waarmee zij isolatie-, warmte- en opwekmaatregelen kunnen financieren.
- Arnhem heeft een Aanjaagfonds voor wijkinitiatieven op het gebied van energietransitie en klimaatadaptatie.
- Arnhem co-financiert wijken die Wijk van de Toekomst[2] willen worden.

Voorbeelden van andere gemeenten

- Den Haag past regelgeving die belemmerend werkt voor duurzame initiatieven van burgers en bedrijven aan vanuit de lijn in het coalitieakkoord "Vertrouwen op Haagse Kracht"van.

5.5 Een regierol in de energietransitie

Rijksdienst voor ondernemend Nederland (RVO) geeft in meerdere energietransitie onderzoeken aan dat een actieve en initiërende rol van de gemeente (presterende overheid) een grote succesfactor is in het slagen van de transitie en het bereiken van doelen. Arnhemse samenwerkingspartners vragen om een duidelijke richting en keuzes van de gemeente, zodat ze op basis hiervan zelf kunnen gaan handelen. De afgelopen jaren heeft Arnhem vooral ingezet op ruimte geven voor ontwikkelingen die vanuit de samenleving ontstaan en van daaruit beleid bepalen. Dit is een meer samenwerkende en responsieve rol. De regierol vraagt om een verschuiving naar een meer presterende overheid. Zodat we duidelijkheid en richting geven vanuit onze eigen cirkel van invloed aan een uitvoerbare en betaalbare energietransitie. En, we tonen echt leiderschap met lef, doorzettingsvermogen, durven buiten de lijntjes te gaan, en inspireren anderen. Zodat we een echte koploper worden op het gebied van duurzaamheid.

De Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLI) adviseert in haar rapport 'Opgaven voor duurzame ontwikkeling', uit juli 2016, dat goed doordacht transitiemanagement noodzakelijk is om de grote veranderingen van o.a. de energietransitie voor elkaar te krijgen. Dat betekent dat er commitment van politiek en bestuur en van de samenleving moet zijn voor de beoogde veranderingen, en dat er heldere lange termijn doelen moeten worden gesteld. De RLI pleit voor koersvastheid in tijden van verandering. NemiA 2020-2030 is onze koers voor de komende jaren en hiermee nemen wij de regie op de Arnhemse energietransitie.

[2] Het programma Wijk van de Toekomst richt zich op Gelderse wijken die vooroplopen in de energietransitie naar een duurzame aardgasvrije wijk.

6. Bepalende factoren

Naast de rol die wij innemen om de doelstellingen te behalen zijn er andere factoren die hier invloed op hebben. We beschrijven deze factoren en hoe we deze meenemen in dit programma.

6.1 Samenwerken en medeverantwoordelijkheid

Geen van de partijen kan de energietransitie afzonderlijk realiseren, ook wij niet. We moeten het samen doen. Met de Arnhemse en regionale partners, en met het Rijk, de Vereniging Nederlandse Gemeenten, de G40, de provincie Gelderland, de Waterschappen en partners binnen het Gelders Energieakkoord.

Het Arnhemse netwerk rondom New energy made in Arnhem bestaat inmiddels uit bijna 140 partners: overheden, bedrijven, maatschappelijke instellingen, onderwijs- en onderzoeksinstellingen en Arnhemmers. Via partnerschappen en wijkconvenanten willen we de medeverantwoordelijkheid en bijdrage van onze samenwerkingspartners in de energietransitie concretiseren. In de overeenkomsten staan afspraken over doelen, rollen en concrete bijdragen. Deze sluiten aan bij de rol van verschillende partijen in de processen en projecten van het actieprogramma van NemiA 2020-2030 (deel 2 van het totaal programma). De partnerschappen, convenanten en proces- en projectafspraken spelen in op het advies van de Rekenkamer bij de doorlichting van NemiA 2015-2020; om afspraken met partners en stakeholders minder vrijblijvend te maken zodat de maatschappelijke opgave echt aangepakt kan worden.

6.2 Draagvlak

De energietransitie vraagt om ingrijpende maatregelen als het aardgas vrij maken van woningen en andere gebouwen. Deze veranderingen raken de directe levenssfeer van mensen. Om dit gezamenlijk voor elkaar te krijgen is bij de inwoners van Arnhem acceptatie van de verandering nodig en de bereidwilligheid om mee te doen en de ontwikkelingen te steunen. Ook wel draagvlak genoemd. Inwoners moeten begrijpen waarom (de noodzaak) een verandering nodig is om de verandering te accepteren en actief bij te dragen. De effectiviteit van de verandering is afhankelijk van acceptatie van de kwaliteit van de oplossing. We hebben als Arnhem betaalbaarheid, betrouwbaarheid en zekerheid voorop staan. Wanneer we dit bij elke maatregel of activiteit voorop stellen krijgen we inwoners mee en kunnen we onze doelen realiseren.

We zien het als onze taak om bewoners, bedrijven en andere partijen te stimuleren om actie te ondernemen en actief deel te nemen aan de vormgeving van de activiteiten. Hiervoor moeten we momentum creëren. We gaan het gesprek aan op een gelijkwaardig niveau en bieden handelingsperspectief. We maken keuzes voor Arnhem, bieden duidelijkheid over wat er gaat gebeuren, geven advies voor concrete stappen, brengen partijen samen, geven samen vorm aan de uitvoering, realiseren samen, en we bieden mogelijkheden om alle Arnhemmers mee te laten doen in de energietransitie. Zodat iedereen stappen kan zetten.

Mensen zetten makkelijker stappen als het aansluit bij datgene dat op dat moment bij ze leeft. Veel Arnhemmers ervaren energie als een vaste last die maandelijks betaald moet worden, en die zelfs leidt tot energiearmoede. Door het energiebewustzijn en duurzaam gedrag te koppelen aan thema's die de mensen dagelijks bezighouden, zoals armoede, eenzaamheid en gezondheid, is de kans op verandering groter. Bij bedrijven kan het bijvoorbeeld gaan over uitbreiding of krimp waarbij we planologisch ruimte kunnen creëren, gunstige voorwaarden bieden en belemmeringen wegnemen of beperken.

6.3 Integrale aanpak

Het aansluiten bij actuele situaties zorgt voor meer draagvlak voor de nodige energietransitie maatregelen. Dit betekent dat meerdere onderwerpen uit de leefomgeving worden gecombineerd. Een integrale aanpak waarin opgaven in de wijk als parkeerproblematiek worden gecombineerd met duurzame mobiliteit activiteiten als deelauto's en verbeterde openbaar vervoer infrastructuur. Het

biedt kansen om tegelijkertijd te werken aan comfortabel wonen, onderhoud aan de riolering, wegen en straten, een groene en aantrekkelijke leefomgeving, werkgelegenheid, onderwijs in bijvoorbeeld nieuwe energietechnieken, en het aanpakken van energiearmoede. We koesteren initiatieven van wijkbewoners en ondernemers en koppelen deze met de energietransitie opgave. Waar wijken zich niet spontaan organiseren nemen we het voortouw om bewoners bij elkaar te brengen rondom thema's als energiearmoede, leefbaarheid en gezondheid. Waar het combineren van andere wijkopgaven een kans is wordt deze benut om een betaalbare en gedragen energietransitie te realiseren.

6.4 Flexibel programmeren

De energietransitie is complex vanwege de zichtbare en tastbare invloed op de leefomgeving van iedereen, de verschillende belangen van partijen die een rol spelen, en door de snelle technologische ontwikkeling van bestaande en nieuwe duurzame energie oplossingen. In deze onzekere en steeds veranderende omgeving is het belangrijk om flexibel te zijn in de richting die je uitzet. De uitdaging is om duidelijkheid te bieden voor de korte termijn, lange termijn ambities in het vizier te houden en tegelijkertijd flexibel in te kunnen spelen op actuele ontwikkelingen.

6.5 Nationaal beleid

In het kader van het Klimaatakkoord wordt op Rijksniveau beleid en instrumentarium ontwikkeld dat invloed heeft op lokaal niveau. Op dit moment wordt gesproken over CO_2-belasting voor grote bedrijven en industrie, een labelplicht, gebouwgebonden financiering, en het aanpassen van de warmtewet en gaswet. Het succes van dit beleid en instrumentarium en de snelheid waarmee dit ingevoerd gaat worden heeft grote invloed op het behalen van de lokale doelen.

7. Samenhang met andere beleidsvelden

Ook op andere beleidsterreinen dan de energietransitie wordt CO_2-uitstoot gereduceerd, energie bespaard, duurzame energie opgewekt en worden innovaties aangejaagd. Om de ambitieuze doelstelling op CO_2-reductie te halen hebben we alle inspanningen hard nodig, waarbij NemiA 2020-2030 zich focust op CO_2-reductie maatregelen voor de realisatie van de energietransitie. Daarnaast is het niet altijd mogelijk om een harde knip te leggen tussen de verschillende beleidsvelden omdat het een gezamenlijke inspanning is, en ze effect hebben op elkaar. Dit hoofdstuk geeft een opsomming weer van Arnhemse ontwikkelingen in beleidsvelden die een directe of indirecte verbinding hebben met de energietransitie en bijdragen aan de CO_2-reductie doelstelling.

7.1 Ruimte en milieu

- Prestatieafspraken met woningcorporaties over onder andere verduurzaming van de woonportefeuille als uitwerking van de Arnhemse woonprincipes 2025 (december 2015).
- Duurzame energie opwekking is een belangrijk onderwerp in de structuurvisie (2012) en de nog op te stellen omgevingsvisie.
- In de nota 'De Arnhemse binnenstad binnen bereik' (november 2017) en het programma Ruimte voor ontwikkeling, programmalijn 'Arnhem beter bereikbaar', zijn duurzame mobiliteit en duurzaam openbaar vervoer een belangrijk onderdeel.
- De Luchtagenda (januari 2019) geeft invulling aan het verlagen van stikstof en fijnstof in de stad, en heeft impact op de uitstoot van CO_2, met onder andere een Euro 3 milieuzone, het stimuleren van elektrisch (deel)vervoer en duurzame stadslogistiek.

7.2 Circulariteit

- De regio Arnhem-Nijmegen is beste circulaire regio van Nederland, 2018.
- Het regionale portefeuillehoudersoverleg (PFO) Economie heeft drie ambities bepaald waarvan circulaire economie er één van is. Vanuit PFO Duurzaamheid zetten we regionaal in op:
  - Zoveel mogelijk circulaire inkoop (eventueel gezamenlijk)
  - Bouw en Urban Mining
  - Bedrijfsafval
- Vanuit PFO Economie wordt ingezet op aanjagen en stimuleren van bedrijven om bedrijfsprocessen en producten circulair te maken. Onder andere door goede voorbeelden uit de regio te laten zien als voorbeeld voor anderen.
- Wij ondersteunen als gemeente Arnhem circulaire initiatieven als inkoper, bevoegd gezag (aanpak belemmerende regelgeving), financieel ondersteuner (investeringsagenda), promotor annex verbinder en beleidsmaker op het gebied van bedrijventerreinen en arbeidsmarkt.
- Circulaire werklocatie IPKW in Arnhem, en koplopers Stexfibers (hennepvezels verzachtende techniek voor high-end textiel in plaats van milieubelastend katoen), Elestor en Peeze (100% gecertificeerde klimaatneutrale Arabica koffie) werkt aan het sluiten van grondstof kringloop.
- Arnhem heeft in 2019 de Green deal circulaire Grond-, weg- en waterbouw ondertekend, en streeft naar zo veel mogelijk circulariteit in haar openbare werken.
- In het afvalbeleid afvalplan 2012-2020 'Van afval naar grondstof' en bij de aanbestedingen van afvalstromen worden hoge eisen gesteld aan circulariteit en het motto "geen afval maar grondstof".
- Arnhem participeert in een regionaal project met gemeente Nijmegen, Duiven, HAN en WUR rond afvalstoffen en grondstoffen op bedrijventerrein.

7.3 Economie

- Vanuit het programma 'Vitale Economie' werken we aan een sterk energiecluster in Arnhem en de regio. Dit doen we door aantrekkelijke kennis- en werklocaties te realiseren en energie-gerelateerde innovaties te stimuleren. Dit draagt positief bij aan Arnhem als goed vestigingsklimaat en nieuwe werkgelegenheid.
- Het evenementenbeleid wordt aangepast om evenementenorganisatoren te stimuleren om te verduurzamen, met focus op thema's energie, mobiliteit en afval.

7.4 Human Capital

- Een human capital agenda is in ontwikkeling.
- Hybride onderwijsvormen om technisch talent aan te trekken worden ontwikkeld.
- We stimuleren Innovaties die de energietransitie versnellen en het aantrekken en opleiden van technisch talent voor de energiesector.

7.5 Sociaal domein

- Het bestrijden van armoede krijgt veel aandacht, en er wordt samengewerkt in het bestrijden van energiearmoede. In het programma Doorbraak naar werk (juli 2019) wordt ingezet op inclusie, social return en werk maken van duurzaamheid.
- We zetten de huisvestingssubsidies, die we aan maatschappelijke instellingen verlenen, in als sturingsinstrument op duurzame doelstellingen.

7.6 Eigen organisatie

- We hebben de ambitie om met onze eigen organisatie energie en klimaatneutraal te worden. In het Klimaatplan is onze CO_2-footprint bepaald en zijn CO_2-reductie maatregelen in juli 2019 vastgesteld. Voorbeelden hiervan zijn het toepassen van zonnepanelen op onze gebouwen, het stimuleren van elektrisch vervoer en gebruik van openbaar vervoer, het gebruiken van ledlampen voor openbare verlichting en het energieneutraal maken van de gemeentewerf. De doelstelling is vastgesteld op 40% CO_2-reductie in 2023 ten opzichte van 2018.
- Eind 2019 willen we gecertificeerd zijn voor de CO_2-prestatieladder trede 3, het gebruikelijke instapniveau. Om de CO_2 uitstoot van onze eigen organisatie (gemeente Arnhem, Sportbedrijf Arnhem en Scalabor), bij te houden, is een CO_2 managementsysteem nodig, dat jaarlijks wordt getoetst op ambities, reductie en continue verbetering door een onafhankelijke en geaccrediteerde Certificerende Instelling.
- We hebben de ambitie om gecertificeerd te worden voor treden 4 en 5. Dan wordt bijvoorbeeld ook de CO_2-uitstoot van alle leveranciers waar we als gemeente inkopen meegenomen.

7.7 Gebiedsrealisatie en vastgoed

- Het stellen van voorwaarden aan duurzame gebiedsontwikkeling en het beschikbaar stellen van gemeentelijke gronden voor grootschalige opwek zijn belangrijke beïnvloedingsfactoren voor de verduurzaming van de stad.
- Voorwaarden bij gebiedsontwikkeling voor de reductie van CO_2 zijn nodig om een klimaat neutrale stad te worden. Bij bouwprojecten zijn de materialen door hun productiemethoden en transport verantwoordelijk voor ongeveer 20% van de CO_2-uitstoot in de bouw.

7.8 Verduurzaming voedselsysteem

- We zetten in op stadslandbouw met de Arnhemse visie Stadslandbouw (2017). Hiermee organiseren we korte ketens tussen producent en consument waardoor minder transport nodig is. Zowel van de producten naar de consument als van de reststromen omdat de betere afstemming tussen consument en producent minder voedselverspilling oplevert.

7.9 Klimaatadaptatie en groen

- In de structuurvisie 2012-2020 zijn de ambities voor het voorkomen en verminderen van hittestress opgenomen.
- Een aanpak klimaatadaptatie is in de maak, waarin wordt beschreven hoe we de nationale ambities voor klimaatadaptatie vertalen naar Arnhem en onze stad klimaatbestendiger maken, op het gebied van droogte, hitte, wateroverlast en waterveiligheid.
- Vergroenen van de stad: er wordt geïnvesteerd in de kwaliteit en de variatie van het groen in de stad. Voor het bevorderen van de biodiversiteit en de leefomgeving van dieren is het belangrijk om het groen in de stad meer met elkaar te verbinden.
- Het groen in onze stad vangt zowel CO_2 als de gevolgen van de klimaat-verandering (wateroverlast) op. Dit vergt de ontwikkeling van een integrale kijk op groen bij de totstandkoming van het omgevingsplan en de omgevingsvisie.

8. Monitoring

De voorgaande hoofdstukken hebben onze ambitie voor de komende 10 jaar en de rol die we hierin nemen beschreven. We weten met de doelstelling waar we heen willen en we weten waar we nu staan. Om onderweg te weten waar we staan, is monitoring van de voortgang noodzakelijk.

8.1 Het samenbrengen van acties en effecten

In het vorige hoofdstuk hebben we laten zien welke andere beleidsvelden invloed hebben op de CO_2-uitstoot van Arnhem. De monitoring van de totale CO_2-reductie in de stad vindt plaats binnen dit programma en laat zien welke resultaten over de diverse beleidsvelden worden bereikt. In de metingen is hierbij geen onderscheid tussen het beïnvloedbare deel van de CO_2-reductie en het deel dat toe te schrijven is aan autonome ontwikkelingen. Door de CO_2-reductie actief te monitoren en samen te voegen wordt sturing gegeven aan het behalen van de doelen, de uitvoering van actieprogramma en aan de acties in andere beleidsvelden.

8.2 Het belang van goede monitoring

Meten is weten. Zeker in een transitie waarin nog veel onduidelijk is helpt monitoring om de lange termijn koers vast te houden en te zien of we toewerken naar waar we heen willen. Ook het Rekenkamer onderzoek naar het programma New energy made in Arnhem 2015-2020 gaf dit aan. Daarnaast is goed monitoren van belang om samen te leren van de impact van projecten en processen die in gang worden gezet. Zowel op inhoud, bijvoorbeeld de hoeveelheid CO_2-reductie, als op het proces, hoe gaat de samenwerking. Het kunnen onderbouwen van de voortgang met cijfers draagt bij aan de acceptatie bij inwoners en bedrijven.

8.3 Beschikbare en benodigde gegevens

Om goed te kunnen monitoren hebben we gegevens nodig. Voor de monitoring van de voortgang van het actieprogramma gebruiken we de Klimaatmonitor als voornaamste bron. Daarnaast halen we aanvullende gegevens op bij partijen zoals netbeheerder Liander, warmteleverancier Nuon, woningcorporaties, en onze Arnhemse samenwerkingspartners. In het actieprogramma staan de indicatoren per actie benoemd waarop gemonitord wordt. Hier staat ook een tabel met de te monitoren indicatoren en welke brongegevens hiervoor nodig zijn. Tenzij anders vermeld worden deze gegevens minimaal 1 keer per jaar verzameld. Inhoudelijke data (waaronder die in de Klimaatmonitor) loopt over het algemeen 1 of 2 jaar achter op de actualiteit. Dit komt omdat de informatie vanuit veel partijen/bronnen aangeleverd wordt. Real time monitoren vraagt om een aanzienlijke hoeveelheid zelfstandig bijgehouden data. De vraag is dan vooral wat dit extra oplevert versus de kosten die hiermee gepaard gaan.

Niet alle acties in het actieprogramma zijn te kwantificeren en daarmee te monitoren. Wat is het effect van de acties om draagvlak en bewustzijn te vergroten en gedragsverandering teweeg te brengen? De acties in het actieprogramma die dit als primair doel hebben worden gemonitord via enquêtes, gesprekken of een focusgroep waarin kwantitatieve en kwalitatieve vragen worden gesteld aan de doelgroep.

8.4 Monitoring als evaluatie middel

Bij de uitvoering van het actieprogramma staan we ieder jaar stil bij het meten van de effecten van de betreffende actie. Als acties veel effect hebben zetten we daar extra op in. Als blijkt dat acties niet het gewenste effect hebben stoppen we ze of passen we ze aan. Op basis hiervan actualiseren we het actieprogramma elke twee jaar. Nieuwe energietransitie acties die in de tussentijd ontwikkeld zijn krijgen dan ook een plek.

Actieprogramma

New energy made in Arnhem

Programma 2020-2030

1. Inleiding

De koers is bepaald. We zetten de komende jaren vol in op de energietransitie om koploper te worden in duurzaamheid. We werken toe naar een toekomstbestendige stad waarin de economie draait op schone energiebronnen als zon, wind en duurzame warmte. Het programma NemiA 2020-2030 is onze houvast in het realiseren van onze energietransitie ambities, en het is een bouwsteen voor de omgevingsvisie.

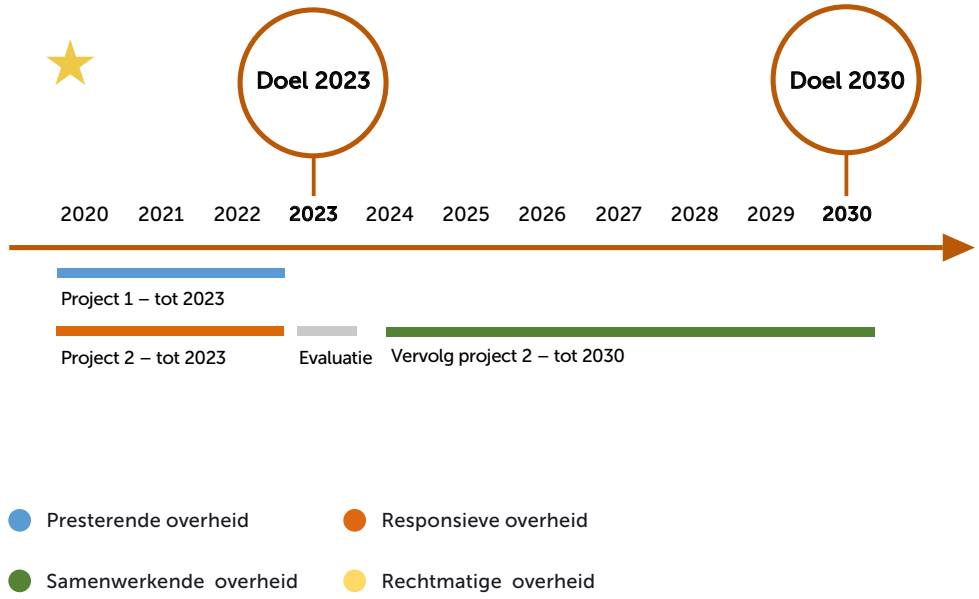
Op verschillende niveaus zijn klimaatambities gesteld: Parijs, het Nationaal Klimaatakkoord en het Gelders Energieakkoord. We hebben de klimaatambities vertaald in eigen doelstellingen voor dit programma:

1. In 2030 is de Arnhemse uitstoot van CO_2 61% lager ten opzichte van 2017 (gelijk aan GEA ambitie van 55% ten opzichte van 1990).
2. In 2023 is de Arnhemse uitstoot van CO_2 25% lager ten opzichte van 2017.

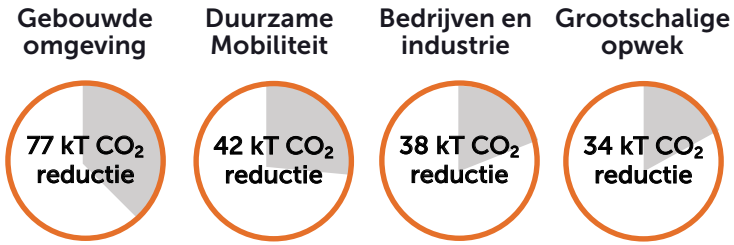
Koploper zijn betekent dat we activiteiten realiseren met een grotere impact dan andere gemeenten, of dat we nieuwe aanpakken, initiatieven of (sociale) innovaties ontwikkelen en toepassen. Een koploperpositie in de energietransitie past Arnhem. Nu al kiezen startups en multinationals, die dagelijks samenwerken, aan de ontwikkeling van nieuwe energiesystemen om dit vanuit Arnhem te doen. Wij staan bekend om onze wijkaanpak, een succesvoorbeeld van participatie in de praktijk. Als we energietransitieopgaven koppelen aan onze Arnhemse wijkaanpak, met Arnhemse innovaties, en laten zien dat dit werkt, zijn we een echte koploper. Duurzame mobiliteit is ook een koploperkans voor ons. We hebben relatief veel laadpunten en als één van de weinige gemeenten in Nederland een waterstoftankstation. Door in te zetten op volledig uitstootvrije (zero emissie)
deelmobiliteit, efficiënte stadslogistiek, en een groen taxibeleid worden we koploper. Hoe we dit gaan doen is uitgewerkt in dit actieprogramma.

Het Rijk geeft aan de hand van vijf sectortafels invulling aan het Nationale klimaatakkoord. Dit zijn: gebouwde omgeving, mobiliteit, industrie, elektriciteit en landbouw. Het actieprogramma is opgedeeld aan de hand van vier van deze thema's: Gebouwde omgeving, Mobiliteit, Bedrijven en Industrie, en Grootschalige opwek (elektriciteit). Het thema landbouw valt weg omdat deze sector minimaal aanwezig is in onze gemeente.

Elk thema is een hoofdstuk en bestaat uit een aantal acties waar we op inzetten om de CO_2-uitstoot in Arnhem terug te brengen, en om de energietransitie te realiseren. De thema's worden in de hoofdstukken eerst kort toegelicht waarna alle bijhorende acties worden beschreven in een eigen paragraaf. Voor elke actie is een overzicht gemaakt van de nodige activiteiten in de tijd, zoals het opstarten van processen en het vormgeven van projecten, de rol die wij hierin innemen en het doel van de actie. De acties die onze koploperpositie op duurzame mobiliteit en integrale wijkaanpak versterken zijn gemarkeerd met een ster.

Alle acties van een thema tellen op tot het aandeel CO_2-reductie dat dit thema heeft in de doelstelling van het programma waar wij als gemeente directe invloed op hebben. Dit is in totaal 191 kT CO_2-reductie in 2030. Het overige deel (381 kT) komt voort uit autonome ontwikkelingen, andere programma's en uit activiteiten die niet binnen onze eigen gemeentegrenzen passen (zie ook hoofdstuk 3). Samen leidt dit tot 61% CO_2-reductie in 2030 ten opzichte van 2017.

Het niveau van uitwerking van de thema's in het actieprogramma verschilt in concreetheid en in omvang. De thema's 'mobiliteit' en 'gebouwde omgeving' zijn het meest omvangrijk omdat we hier ook onze koploperspositie mee kunnen waarmaken.

Na de thema hoofdstukken staat in het hoofdstuk 'Acties op aanverwante thema's' acties benoemd op onderwerpen die positief bijdragen aan het halen van de doelstelling en voor alle energietransitie thema's gelden. Bijvoorbeeld 'het stimuleren van innovaties' en 'arbeidsmarkt vergroten'. Per thema zijn de benodigde middelen en fte's voor de periode tot en met 2022 aangegeven. In bijlage 1 is hiervan een overzichtstabel opgenomen.

Gebouwde omgeving

2. Gebouwde omgeving

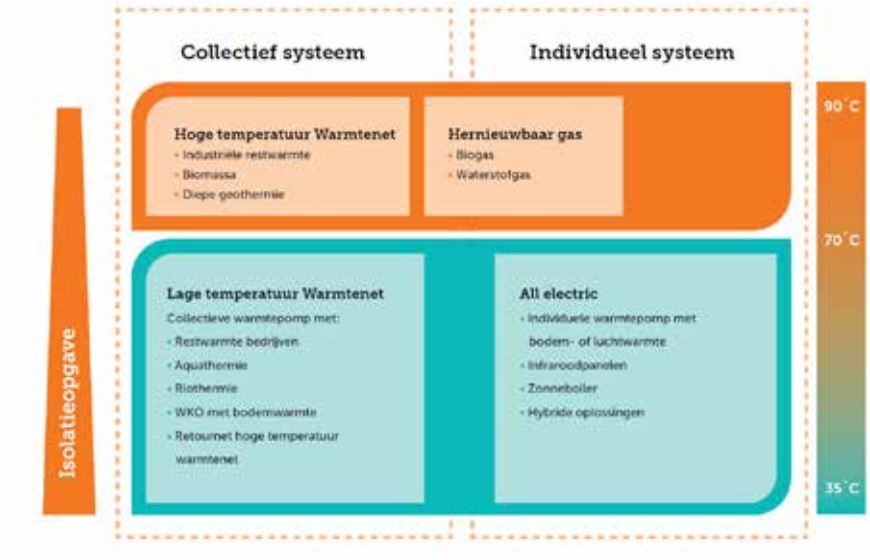
We zijn uiterlijk 2050 overgegaan van fossiele energie naar schone energie. Het afbouwen van het gebruik van aardgas voor de verwarming van woningen en gebouwen is hierin een belangrijk onderdeel. Dit is hét doel van 'De Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie', die op 17 april 2019 is vastgesteld door de gemeenteraad. In dit hoofdstuk hebben we 'De Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie' uitgewerkt in acties met concrete doelen met bijhorende activiteiten, impact en rollen. Het actieprogramma gebouwde omgeving voor NemiA 2020-2030 bestaat uit deze acties:

- Transitievisie warmte opstellen
- Wijkaanpak uitvoeren
- Toolbox met ondersteunend instrumentarium ontwikkelen
- Communicatie en bewustwording intensiveren
- Energiearmoede aanpakken
- Warmtebronnen en - infrastructuur voor Arnhem ontwikkelen
- Uitvoeren van warmteprojecten
- Ruimte bieden voor Arnhemse innovaties

Door een duidelijke doelstelling met acties op dit thema vast te stellen, van hieruit samen met gebiedspartners plannen te ontwikkelen en daarin aansluiting te zoeken met ontwikkelingen en opgaven in de wijken, leggen we de basis om de komende jaren flinke stappen te maken in de verduurzaming van de gebouwde omgeving in Arnhem.

De opgave

Arnhem heeft ruim 74.000 woningen en ruim 4.500 gebouwen van publieke bedrijven en instellingen. De acties in dit hoofdstuk richten zich op deze gebouwen, hier wordt naar verwezen als gebouwde omgeving. De gebouwen van commerciële bedrijven, instellingen en industrie vallen onder het thema 'bedrijven en industrie' (hoofdstuk 4). Het energiegebruik in de gebouwde omgeving is in totaal 4.756 TJ in 2017 en is goed voor bijna 36,5% (342 kT) van de totale CO_2-uitstoot van Arnhem. Ongeveer 75% van het energiegebruik is aardgasgebruik. Willen we minder CO_2 uitstoten, dan moeten we meer energie opwekken met bijvoorbeeld zonnepanelen en met alternatieve energie infrastructuren gaan verwarmen, douchen en koken. Het aardgasvrij maken van de gebouwde omgeving is een enorme opgave. 68.000 woningen in Arnhem gebruiken aardgas voor de verwarming van de woning. We moeten gebouwen isoleren en beter ventileren, koken op inductie, alternatieve energie-infrastructuur in de straat leggen of de bestaande infrastructuur aanpassen. Op basis van de huidige stand der techniek zijn er vier energiesystemen mogelijk die duurzame energie naar woningen en gebouwen kunnen brengen. Het gasnet (voor hernieuwbaar gas), een hoge temperatuur warmtenet, een lage temperatuur warmtenet en een elektrisch netwerk. De duurzame energie kan opgewekt worden uit veel verschillende bronnen. De systemen verschillen in of ze collectief of individueel kunnen worden toegepast en bij ieder systeem hoort ook een grotere of kleinere isolatieopgave.

Voor deze energiesystemen zullen nieuwe warmtebronnen gevonden moeten worden, zoals warmte uit afval- of oppervlaktewater. Bij de rioolwaterzuivering in Elderveld onderzoeken we hoe restwarmte uit het afvalwater van de zuivering ingezet kan worden. In Vredenburg/Kronenburg onderzoeken we in het project Smart Polder hoe warmte uit oppervlaktewater gecombineerd kan worden met warmte-koude opslag in de bodem. Onder hernieuwbaar gas vallen biogas (groen gas) en waterstofgas. Waterstof die met de huidige technieken en kosten wordt opgewekt, wordt vooral door industrie gebruikt en waar mogelijk door de transportsector. Dit wordt voornamelijk gedaan voor toepassingen waar geen andere duurzame alternatieven voorhanden zijn. Op dit moment zijn er nog geen concrete kansen om waterstof grootschalig toe te passen in de gebouwde omgeving, wel worden er eerste pilots uitgevoerd. Daarom delen we deze bron in dit programma (tot 2030) voor de gebouwde omgeving nog geen specifieke cijfers toe. We pakken wel alle kansen voor verdere ontwikkeling van groene waterstof in Arnhem en we houden de ontwikkelingen scherp in de gaten.

Waterstofontwikkelingen in Arnhem

In een intentieverklaring hebben 10 partijen zich in april 2019 verbonden aan het project Power to Power. Binnen dit project gaat ervaring opgedaan worden met het omzetten van overschotten van hernieuwbare elektriciteitsproductie in waterstof om dit tijdelijk op te kunnen slaan. Het uiteindelijk doel wat vastgelegd is in de intentieverklaring is 's werelds eerste volledig functionerende power to power plant op megawatt schaal; een op waterstof gedragen energieopslagsysteem op bedrijventerrein IPKW.

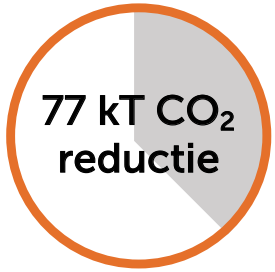
Waterstofontwikkelingen buiten Arnhem

Onderzoekers van de KU Leuven zijn erin geslaagd een speciaal zonnepaneel te ontwikkelen dat waterstofgas maakt uit het vocht in de lucht. Na 10 jaar ontwikkeling is het rendement van één paneel opgedreven tot 250 liter per dag, een wereldrecord volgens de onderzoekers. Twintig van deze zonnepanelen zouden een gezin een winter lang van stroom en warmte kunnen voorzien. (Bron: www.vrt.be)

De CO_2-uitstoot binnen de gebouwde omgeving ligt grotendeels binnen onze directe invloed. We hebben verschillende mogelijkheden om het nemen van energiebesparende maatregelen voor woningen en publieke gebouwen te stimuleren. Afdwingen kan (nog) niet. Wel zijn we net als andere gemeenten verplicht om uiterlijk in 2021 een transitievisie warmte op te stellen. Hierin wordt opgenomen wanneer en op welke manier wijken voor 2030 aardgasvrij worden. Het doel is om met de voorgestelde acties 77 kT CO_2-besparing te bereiken in 2030. Voor alle acties in de gebouwde omgeving is tot en met 2021 het volgende benodigd:

Benodigdheden	15 FTE	€7.500.000

Gebouwde omgeving

Externe ontwikkelingen zoals de object gebonden financiering waar op Rijksniveau over besloten wordt en technologische ontwikkelingen zoals nieuwe isolatietechnieken en warmtebronnen zullen bijdragen aan nog meer CO_2-reductie in Arnhem, maar deze liggen buiten onze invloedssfeer.

Wat doen we nu al?

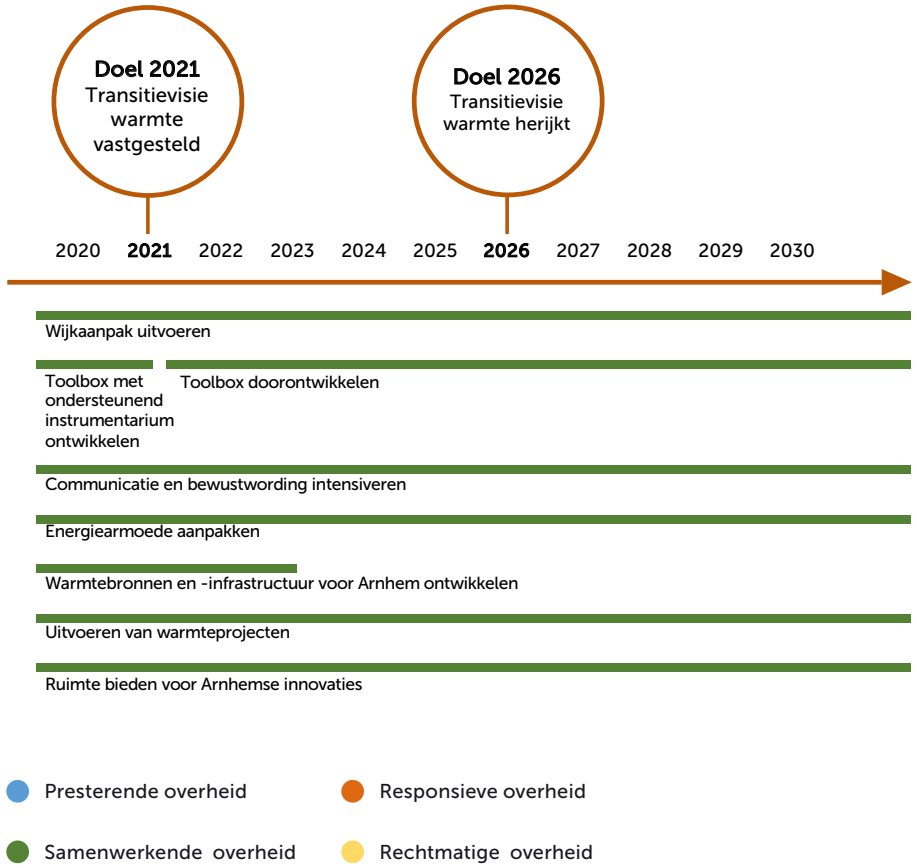
We nemen met 'De Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie' de regie als gemeente door richting te geven aan de transitie in de gebouwde omgeving. We nemen hierin een presterende en samenwerkende rol: we hebben de leiding over de communicatiecampagne op energiebesparing Arnhem AAN, we gaan actief de wijken in om samen met bewoners en bedrijven op zoek te gaan naar manieren om energie te besparen en alternatieven voor aardgas te vinden, we ontwikkelen tools om bewonersinitiatieven verder te helpen zoals het AANjaagfonds en de Aanjagers en werken hierbij samen met onze stedelijke partners. Zo hebben we het initiatief genomen om samen met corporaties, waterschap en netbeheerder in de wijk Elderveld te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn van gebruik van restwarmte van de rioolwaterzuivering voor de wijk. In de vier 'Wijken van de toekomst' binnen het programma van het Gelders Energie Akkoord loopt een soortgelijk onderzoek naar alternatieve warmteoplossingen. Dit zijn de wijken Spijkerkwartier, Alteveer Cranevelt, Heijenoord, Lombok en Hoogkamp. Het isoleren van woningen is hier al gestart. En in Kronenburg/Vredenburg werken we aan een energieconcept van warmte uit oppervlaktewater in combinatie met WKO. In de verduurzaming van de gebouwde omgeving maken we zoveel mogelijk gebruik van onze ervaring met de Arnhemse wijkaanpak. Dit betekent dat we bij de technische opgave van de energietransitie de sociale- en ruimtelijke opgaven van de wijk zoveel mogelijk meenemen. Een succesvol voorbeeld hiervan is Malburgen, waar de wijkaanpak heeft geleid tot duurzamere oud- en nieuwbouwwoningen, meer beleefbaar groen in de wijk en openbare ruimte als ontmoetingsruimte.

Gebouwen bieden ook mogelijkheden voor het opwekken van energie met bijvoorbeeld zonnepanelen op daken. Als gemeente hebben we een klein deel van deze gebouwen in eigen bezit. We zijn al bezig om deze gebouwen verder te verduurzamen. Zo hebben we ledverlichting toegepast en maatregelen genomen zoals vervanging door zuinige installaties en het inregelen en optimaliseren van deze installaties en HR++ glas. Dit is al bij veel panden van de gemeente toegepast. Er liggen daarnaast 5.000 zonnepanelen op gemeentelijke panden, 8 panden zijn aangesloten op het stadswarmtenet, 4 panden hebben een warmte-koude opslag (WKO) en 3 panden warmtepompen. Daarnaast worden er pilots uitgevoerd om nieuwe technieken en oplossingen te onderzoeken. Zo zijn er brandstofcellen aangebracht in twee panden. In zijn algemeenheid wordt er sowieso bij (reguliere) vervangingsinvesteringen van gemeentelijke panden gekeken of er binnen de bestaande budgetten duurzame varianten mogelijk zijn.
Vanaf medio 2019 is inzicht mogelijk in het energieverbruik per pand. Hierdoor is inzichtelijk wat het effect is van genomen maatregelen en of er afwijkend energieverbruik voorkomt, zodat hierop gemonitord en gestuurd kan worden.
De potentie voor energieopwekking die aanwezig is bij gebouwen van commerciële partijen en instellingen is uitgewerkt in hoofdstuk 4 van het actieprogramma onder het thema 'bedrijven en industrie'.

2.1 Transitievisie warmte opstellen

Een belangrijke afspraak die aan de sectortafel Gebouwde Omgeving van het landelijk Klimaatakkoord is gemaakt, is de verplichting voor gemeenten om uiterlijk eind 2021 een transitievisie warmte vastgesteld te hebben. Hierin komt te staan welke wijken als eerste aan bod komen om de transitie naar een alternatieve warmteoplossing te maken. Dit zijn de wijken waar de meeste kansen liggen op het technische vlak, slimme koppelingen gelegd kunnen worden met andere opgaven in de wijk en waar bewoners bereid zijn om aan de slag te gaan. Voor de wijken die vóór 2030 van het gas af gaan, moeten in 2021 ook de potentiële energiebronnen en -infrastructuren bekend zijn. Uiterlijk eind 2021 heeft elke gemeente een transitievisie warmte voor de gehele gemeente, die is vastgesteld door de gemeenteraad. Door de transitievisie eens in de 5 jaar te actualiseren kunnen voortgang, ervaringen en innovaties hierin worden verwerkt. Hiervoor is in 2019 een stadsbrede warmteverkenning uitgevoerd waarin de meest aannemelijke alternatieve warmteoplossingen en -bronnen per wijk in kaart zijn gebracht. Ook zijn de meest kansrijke gebieden geïnventariseerd en besproken.

Om te komen tot een gedegen transitievisie warmte zijn er verschillende acties nodig die voor eind 2021, maar ook in de periode daarna, uitgevoerd moeten worden. Deze acties zijn uitgebreid beschreven in dit hoofdstuk. De resultaten ervan vormen input voor de transitievisie warmte in 2021 en de herijking in 2026.

Zo doen we als onderdeel van het technisch-economisch spoor verder onderzoek naar potentiële bronnen en de warmte-infrastructuur (zie actie 2.6) en gaan we de wijken in om samen met bewoners en andere stakeholders te bekijken hoe energie bespaard kan worden en (voor sommige wijken) wat alternatieven zijn voor aardgas in de betreffende wijk. Elke wijk is anders en heeft een eigen benadering nodig, die aansluit bij de doelgroep (zie 2.2). Hiervoor ontwikkelen we een toolbox met instrumenten die op verschillende wijzen ingezet kunnen worden (zie actie 2.3 en 2.4). Eén van de uitgangspunten die de gemeente heeft gesteld in de Arnhemse aanpak wijkgerichte energietransitie is dat de energietransitie niet mag leiden tot (verdere) energiearmoede en schuldenproblematiek en dat de energietransitie bij voorkeur wordt ingezet als instrument tegen energiearmoede. Daarom zetten wij in op een aanpak tegen energiearmoede (zie actie 2.5) die onderdeel wordt van de transitievisie warmte.

De formele aanwijzing van de plannen en warmteoplossing per wijk vindt plaats in de transitievisie warmte. Dit weerhoudt de gemeente, stakeholders en vele wijkinitiatieven er niet van om nu al te starten waar kansen zich voor- doen (zie actie 2.7). Op deze manier kunnen al eerste ervaringen worden opgedaan die we meenemen bij het opstellen van de transitievisie warmte. Binnen deze projecten wordt actief ingezet om ruimte te maken voor (Arnhemse) innovaties (zie actie 2.8).

Doel is een door de gemeenteraad vastgestelde transitievisie warmte eind 2021 waarin staat met welke wijken wanneer gestart wordt met de warmtetransitie, met welke partijen we dit gaan doen en met welke warmteoplossing inclusief warmtebron (voor de wijken vóór 2030). Een herijking van de transitievisie warmte zal in 2026 plaatsvinden, waarin de eerste ervaringen, nieuwe inzichten en innovaties meegenomen worden.

Voor de acties op gebouwde omgeving zijn de kosten geraamd tot en met 2021. Er wordt een nieuwe inschatting van formatie en benodigde middelen opgenomen in de transitievisie warmte.

Monitoring

Indicator	Bron
Transitievise warmte vastgesteld	Gegevens gemeente

2.2 Wijkaanpak uitvoeren

Om in 2021 te kunnen besluiten welke wijken voor 2030 van het gas af gaan, gaan we in de periode 2019-2021 actief de wijken in, om samen met bewoners en bedrijven op zoek te gaan naar manieren om energie te besparen, in de wijk op te wekken en alternatieven voor aardgas te vinden. Gezien het feit dat de opgave maar ook het draagvlak en het zelforganiserend vermogen per wijk verschillen, vraagt dit om een aanpak per wijk. Deze aanpak wordt samen met bewoners en overige gebruikers gedaan en sluit aan bij andere ontwikkelingen in de wijk. Waar het zelforganiserend vermogen onvoldoende ontstaat, neemt de gemeente samen met stedelijke partners het voortouw.

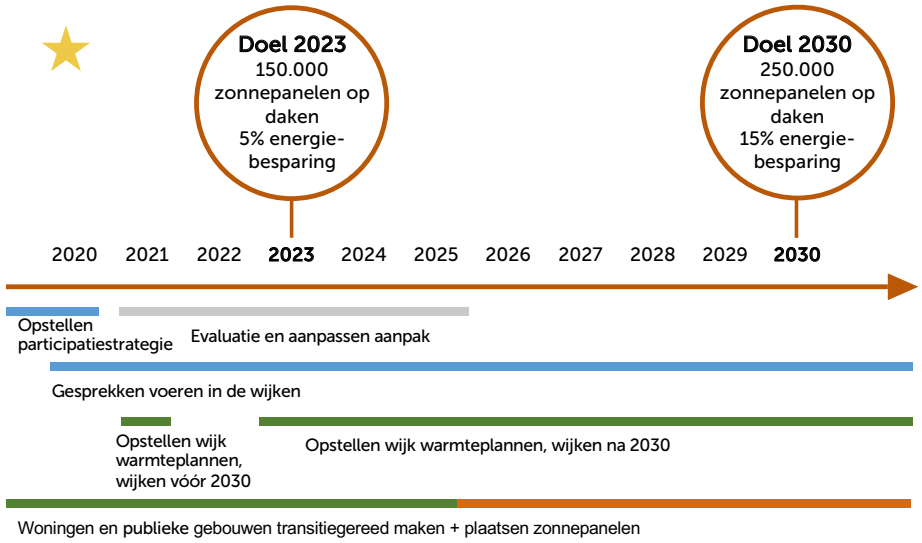
De eerste stap is het opstellen van een participatiestrategie. Hierin wordt uitgedacht hoe alle inwoners en bedrijven betrokken worden op een manier die onder andere aansluit bij de staat van de woningen, de bewoners, maar ook het aantal initiatieven dat er al is. Voor de wijken die voor 2030 van een duurzame warmteoplossing worden voorzien, stellen we een wijk warmteplan op waarin de aanpak hoe en wanneer de wijk over kan gaan op een duurzame warmteoplossing is beschreven.

Het doel van de wijkaanpak is om in gesprek te gaan met de bewoners van alle Arnhemse wijken over:

- Wat bewoners zelf kunnen doen aan energiebesparing, energie opwek en het transitiegereed maken van hun woning met kleine en grotere maatregelen (bewustwording en aanzetten tot handelen / no regret maatregelen).
- Een per wijk met bewoners en andere stakeholders op te stellen wijk warmteplan om op termijn aardgasvrij te worden. In de transitievisie warmte komen deze warmteplannen per wijk terug. Deze warmteplannen per wijk hoeven niet allemaal dezelfde inhoudsopgave te hebben. Plannen voor wijken die voor 2030 aan de beurt zijn, zullen gedetailleerder zijn dan plannen voor wijken die pas in 2045 aan de beurt zijn.

Naast de opgave om de gebouwde omgeving duurzaam te verwarmen, bieden de daken van de gebouwde omgeving kansen voor de opwek van elektriciteit met zonnepanelen op daken. Op dit moment ligt er circa 23.500 kWpiek aan zonnepanelen op Arnhemse daken van woningen en bedrijven (circa 73.000 zonnepanelen). Dit is ongeveer 2,7% van het huidige elektriciteitsgebruik in Arnhem. We nemen ‘zon op dak’ als onderdeel mee van de wijkaanpak om de contactmomenten met de inwoners optimaal te benutten. Naast het richten op daken van particuliere woningen ondersteunen we corporaties om (grote) zon projecten op de daken van hun bezit te realiseren.

Het resultaat van de wijkaanpak is dat alle bewoners zich bewust zijn van de opgave van de energietransitie en hieraan een bijdrage leveren op een manier die past bij de bewoners en de wijk waarin ze wonen. Om dit mogelijk te maken wordt een instrumentarium/toolbox ontwikkeld (zie acties 2.3 en 2.4). Het doel is uitgedrukt in energiebesparing, dit is de netto besparing inclusief de te verwachten toename van woningen en bijbehorende energievraag.

Monitoring

Indicator	Bron
Energiegebruik gebouwde omgeving	Klimaatmonitor
Aantal zonnepanelen op daken	Greenspread
Aantal aanvragen duurzaamheidslening	Gegevens gemeente
Aantal aanvragen subsidie energiebesparing eigen huis (SEEH)	Gegevens gemeente

Koppelingen

- Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie.
- Warmteverkenning.

2.3 Toolbox met ondersteunend instrumentarium ontwikkelen

Om de wijkgerichte energietransitie vorm te geven en te versnellen, zal er op landelijk, regionaal en stedelijk niveau ondersteunend beleid en instrumentarium worden doorontwikkeld. Op regionaal en stedelijk niveau heeft de gemeente directe invloed op de ontwikkeling hiervan. We ontwikkelen een toolbox waarin alle instrumenten om de energietransitie te versnellen zijn opgenomen. Deze instrumenten zijn gericht op verschillende doelgroepen: woningeigenaren, huurders en bedrijven, instellingen en verenigingen.

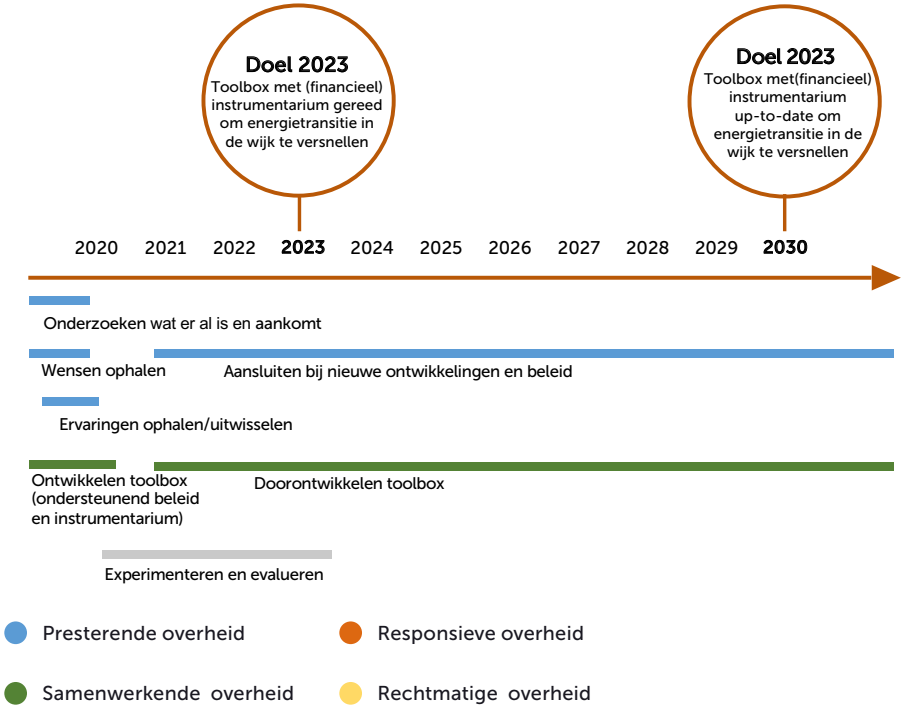
We maken eerst inzichtelijk wat er al is, vervolgens kijken we of er nog instrumenten missen en wat we kunnen toevoegen. Het is van belang hier helder over te communiceren zodat de eindgebruiker de instrumenten ook goed kan gebruiken. Dit brengen wij onder bij de doorontwikkelde campagne van Arnhem AAN (zie actie 2.4).

Belangrijk onderdeel hiervan is de ontwikkeling van financieringsinstrumentarium. De kosten van de energietransitie zijn aanzienlijk. Een deel van de aanpassingen vormen voor eigenaren rendabele investeringen: via lagere energiekosten kunnen ze deze investeringen terugverdienen. Dat betekent trouwens niet dat deze kosten voor iedereen financierbaar zijn.

Op alle overheidsniveaus zullen snel maatregelen genomen moeten worden om de transitie betaalbaar te houden. Denk aan maatregelen in de sfeer van subsidies, financieringsconstructies, belasting, energieprijzen en regelgeving. Deze maatregelen zijn van groot belang voor het welslagen van de energietransitie. Arnhem staat open voor verantwoorde experimenten met nieuwe financieringsconstructies.

Instrumenten zoals lage renteleningen moeten doorontwikkeld worden om voorfinanciering mogelijk te maken. Een ander deel van de investeringen voor de aanpassingen zal zich niet laten terugverdienen. De vraag is dus hoe te komen tot een rechtmatige verdeling van deze kosten, zodat in beginsel ieder huishouden en iedere gebouweigenaar in staat is om de voor de verduurzaming benodigde investeringen te dragen. De gemeente gaat verder met het ontwikkelen van en experimenteren met nieuwe financieringsconstructies, zoals de duurzaamheidslening. Daarbij wordt aangesloten bij landelijke experimenten zoals gebouwgebonden financiering en woonabonnementen

Van belang bij de betaalbaarheid is ook het moment van investeren. Het is belangrijk dat hierover bij de Arnhemmer duidelijkheid en voorzienbaarheid wordt gecreëerd en dit moment gekoppeld wordt aan natuurlijke momenten van investeringen zoals bij groot onderhoud en verhuizing.

Monitoring

Indicator	Bron
Goed gevulde toolbox met instrumenten voor verschillende doelgroepen	Gegevens gemeente

Koppelingen

- Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energiestransitie.

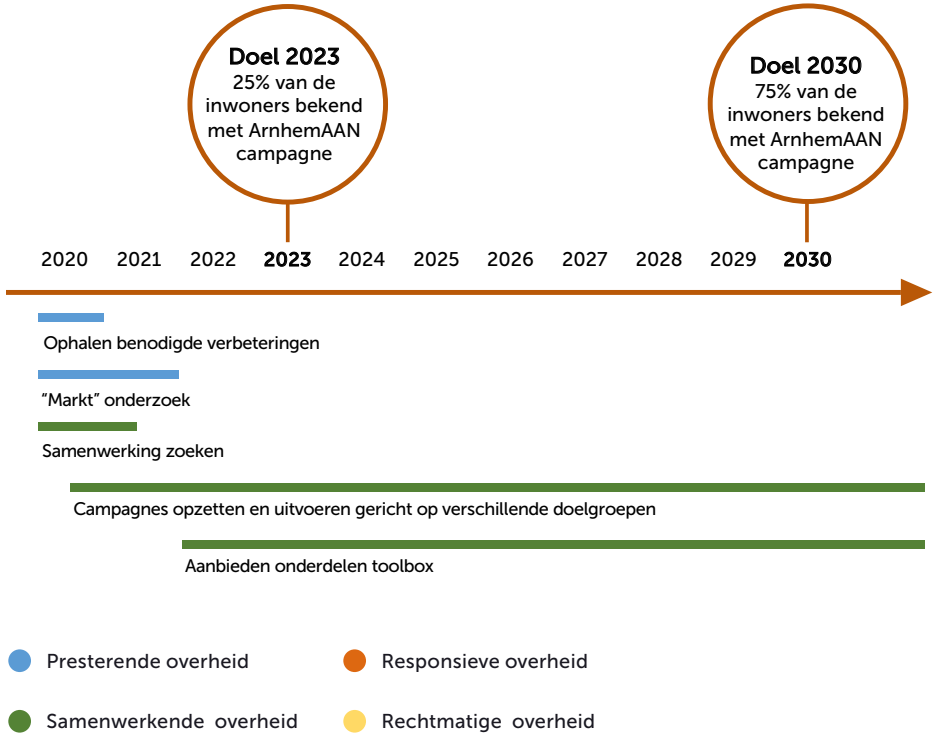
2.4 Communicatie en bewustwording intensiveren

In september 2017 zijn we de stadscampagne Arnhem AAN gestart. In de toenmalige maatschappelijke context was het nodig om vooral te werken aan bewustwording op het gebied van energiegebruik en duurzame opwek. Inmiddels is de situatie veranderd. Het duurzame energiethema heeft landelijk meer aandacht gekregen en qua bewustwording is er een flinke slag gemaakt. Lokaal heeft de campagne Arnhem AAN enige bekendheid verworven. Het is de 'vlag' waaronder we de energietransitie in de wijken vormgeven. De Arnhemse gemeenteraad heeft medio voorjaar 2019 "De Arnhemse aanpak wijkgerichte energietransitie" vastgesteld en daarin bepaald dat alle communicatie zal gaan verlopen via Arnhem AAN. Door deze ontwikkelingen verschuift de focus van Arnhem AAN van bewustwording naar gedragsverandering, gericht op energiebesparing.

Hierin zoeken wij samenwerking met partners in de stad zoals woningcorporaties, wijkinitiatieven en -collectieven en versterken en verbreden wij de Arnhem AAN campagne.

De onderdelen van de toolbox (zie actie 2.3) worden inzichtelijk aangeboden, met een heldere structuur van welke instrumenten voor welke doelgroep bedoeld zijn. Voorbeelden hiervan zijn het Aanjaagfonds voor buurtinitiatieven die verder geholpen willen worden en de duurzaamheidslening voor particuliere woningeigenaren.

Deze communicatie wordt voor alle inwoners van alle wijken in Arnhem ingezet. Binnen de wijkaanpak wordt een participatieaanpak ontwikkeld die aansluit bij de stadsbrede communicatie. Doel is om de campagne Arnhem AAN te specificeren voor de verschillende wijken en de campagne zelf te verbreden naar partnerschap van afzenders (gemeente, corporaties) en onze partners te committeren aan de campagne.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal inwoners bekend met Arnhem AAN campagne	Enquête
Scores op bewustwording in onderzoek onder inwoners (bijvoorbeeld Digipanel)	Digipanel onderzoek
Aantal aanvragen energieloket	Gegevens Energieloket
Aantal unieke bezoekers websites (Arnhem AAN, energieloket)	Gegevens webbeheerder

Koppelingen

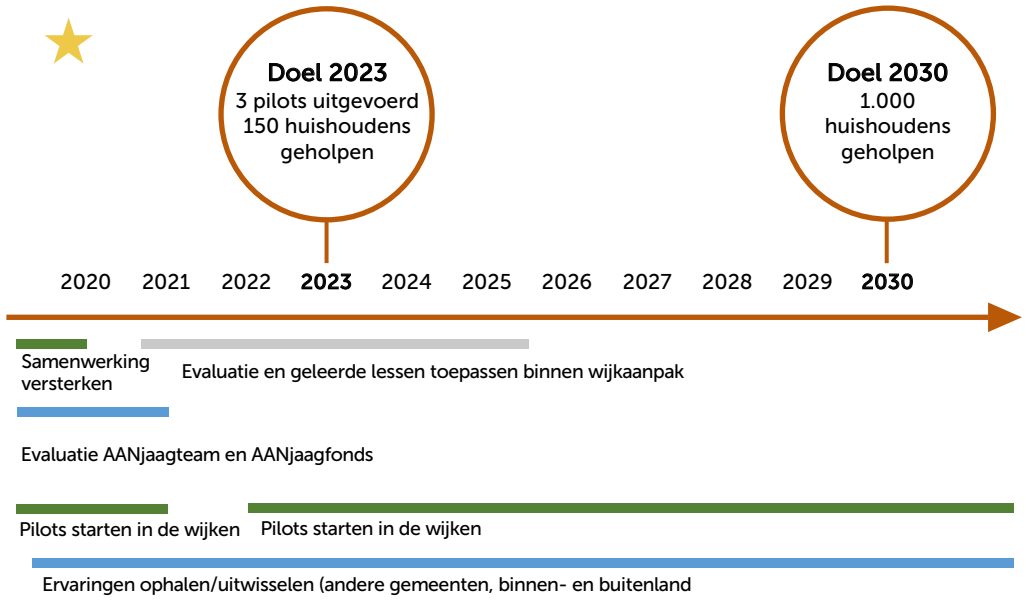
- Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie.

2.5 Energiearmoede aanpakken

Niet iedereen is in staat om zomaar mee te doen met de energietransitie. Zeker niet als er prangende kwesties bij mensen spelen rondom veiligheid, leefbaarheid, schulden of andere problemen in de privésfeer. De insteek is om voor alle wijken een zodanige betrokkenheid van de bewoners te realiseren dat de energietransitie op een eerlijke wijze kan worden gerealiseerd. Veel aanpassingen zijn nodig achter de voordeur. Dit dwingt tot nauwe aansluiting bij de dynamiek in de wijken. Daarbij is samenwerking met sociale wijkteams en teams leefomgeving essentieel. We evalueren het Aanjaagteam en het Aanjaagfonds en onderzoeken hoe deze hieraan kunnen bijdragen.

In een drietal wijken starten we een pilot energiearmoede. In deze wijken worden energiecoaches ingezet, die bewoners helpen op weg naar een lagere energierekening. De lessen die in deze pilots worden geleerd, nemen we mee in de wijkgerichte aanpak.
Dit betekent:

- Samen met professionele stakeholders het voortouw nemen in wijken die dat nodig hebben en waar kansen ontstaan.
- Samen met partners op wijkniveau acties uitvoeren, pilots starten en maat-regelen nemen in een aantal wijken rondom het tegengaan van toenemende energiearmoede.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal huishoudens geholpen	Gegevens gemeente voor de pilot Energiebank

Koppelingen

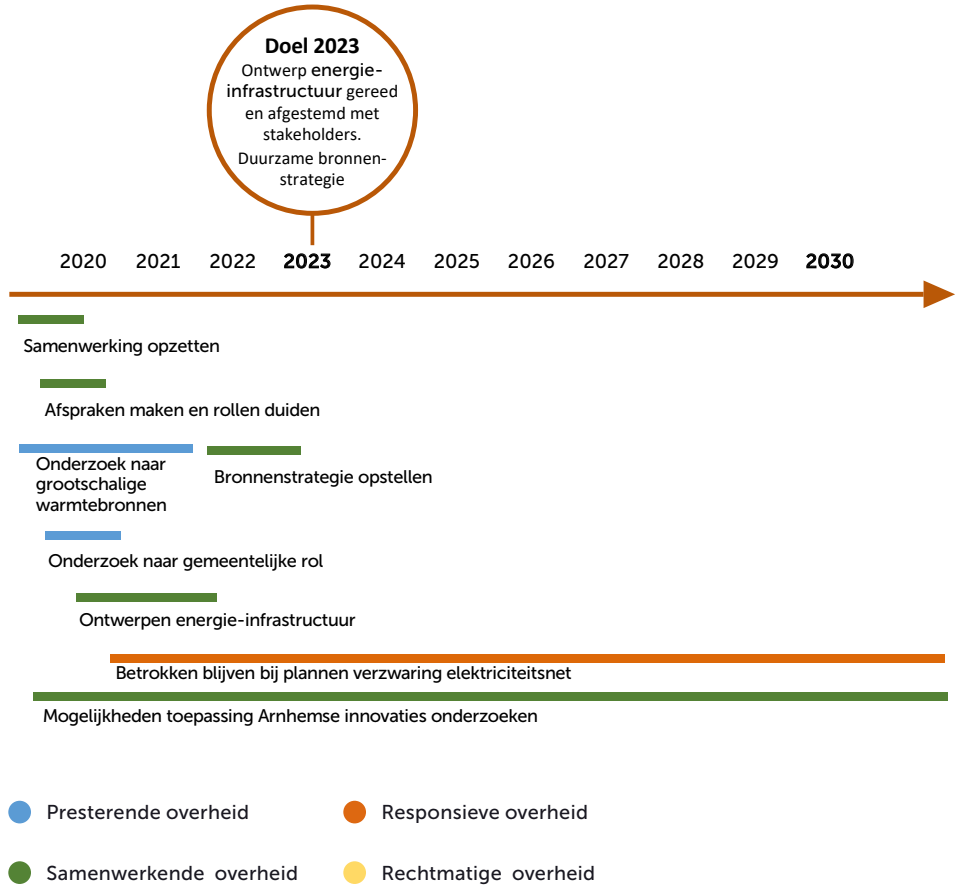
- Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie.

2.6 Duurzame warmtebronnen en -infrastructuur voor Arnhem ontwikkelen

Om de gesprekken met de inwoners goed te kunnen voeren en om als gemeenteraad wijken aan te kunnen wijzen die van het gas af gaan (transitievisie warmte), is het nodig om te weten welke infrastructuur en hernieuwbare energiebron(nen) in die wijken beschikbaar zijn als alternatief voor aardgas. Dit vergt nog verder onderzoek en vooral ook afstemming met de wijkbewoners en stakeholders. Op basis hiervan wordt een gewenste energie-infrastructuur ontworpen. Dit zal voor sommige delen van Arnhem een netwerk met duurzame warmte zijn en voor andere delen een verzwaard elektriciteitsnet.

Zonder duurzame warmtebronnen kunnen we de gebouwde omgeving niet verduurzamen. Daarom wordt onderzocht wat de potentie is van grootschalige duurzame warmtebronnen zoals diepe geothermie en aquathermie, die in meerdere wijken via grootschalige waternetten kunnen worden ingezet. Deze onderzoeken voeren we samen met de regio uit en dit is ook onderdeel van de RES, waar het gaat om het verdelingsvraagstuk van regionale bronnen. Naast grootschalige warmtebronnen wordt ook gezocht naar kleinschalige warmtebronnen die de warmtevraag van (een deel van) een wijk kunnen voorzien. Dit moet bij elkaar leiden tot een bronnenstrategie voor Arnhem waarbij zowel de lokale potentie is meegenomen als de afstemming is gezocht met betrekking tot regionale bronnen.

De overstap naar aardgasvrije warmteoplossingen heeft ook effect op het elektriciteitsnet. Door collectieve warmtepompen in een warmtenet of individuele warmtepompen voor woningen te gebruiken, neemt de elektriciteitsvraag toe. Aan de hand van de voorgestelde warmteoplossing uit de transitievisie warmte wordt door Liander het effect op het elektriciteitsnet berekend. Deze verzwaring kan uitgesteld of zelfs voorkomen worden wanneer gebruik wordt gemaakt van opslag in de vorm van elektriciteit, warmte of waterstof. Hier liggen kansen voor het toepassen van (Arnhemse) innovaties. Door als gemeente hierin nauw samen te werken, kunnen mogelijkheden voor deze innovaties in een vroeg stadium worden herkend en ondersteund. Als gemeente kunnen wij mogelijk een rol spelen in de aanleg, het onderhoud of het beheer van de warmte-infrastructuur. Wij gaan onderzoeken of deze rol gewenst is.

Monitoring

Indicator	Bron
Het ontwerp van de energie-infrastructuur	Gegevens gemeente
Bronnenstrategie	Gegevens gemeente

Koppelingen

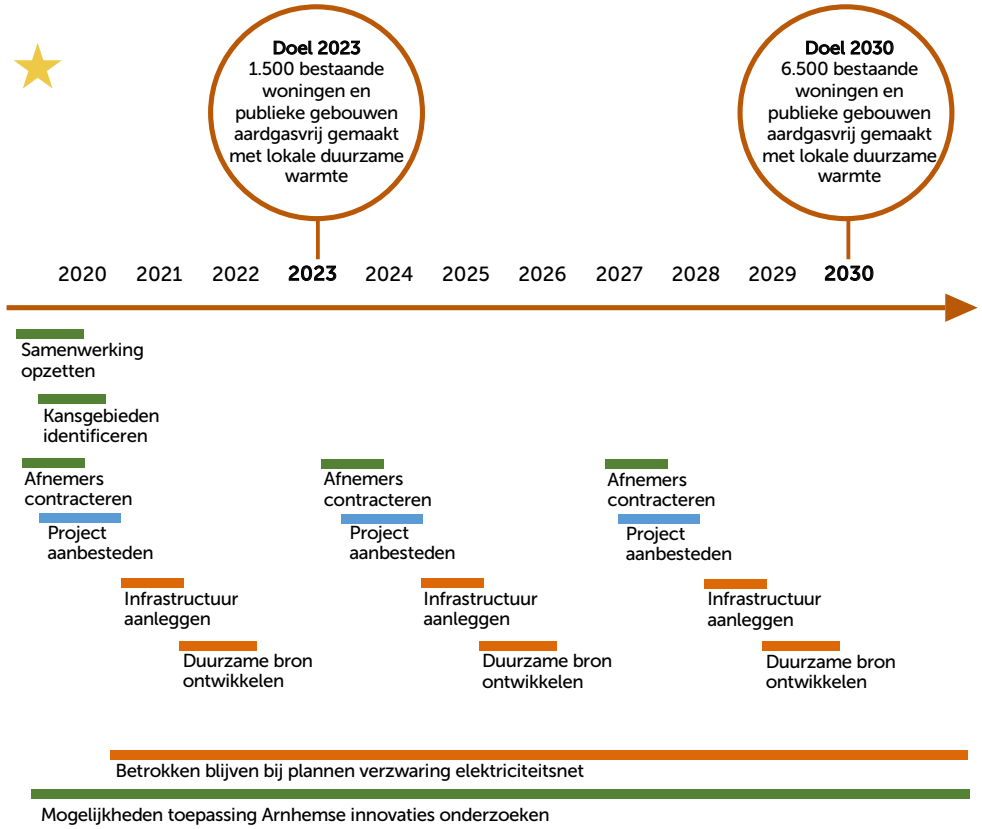
- Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie.

2.7 Uitvoeren van warmteprojecten

Naast het transitiegereed maken van de woningen en gebouwen in Arnhem zijn er in verschillende wijken kansen en initiatieven om de komende jaren, samen met bewoners, bedrijven en woningcorporaties, aan de slag te gaan met het ontwikkelen van een alternatieve warmtevoorziening. Door hier nu al mee te starten wordt waardevolle ervaring opgedaan die meegenomen kan worden in de verdere ontwikkeling van de toolbox en de wijkaanpak.

Een aantal projecten zijn al gestart zoals het Smart Polderproject in Vredenburg/Kronenburg. Deze worden de komende jaren uitgevoerd. Wij geven uitvoering aan de warmteplannen voor de wijken die zijn opgenomen in de transitievisie warmte en kijken actief naar gebieden waar zich kansen voordoen. We ondersteunen initiatieven door deze verder uit te laten werken en helpen bij het samenbrengen van partijen, de aanbesteding en (externe) financiering.

Indien uit onderzoek naar voren komt dat grootschalige duurzame bronnen haalbaar zijn, dan wordt de komende jaren een start gemaakt met de ontwikkeling hiervan. De ontwikkeling van een warmtebron zoals geothermie neemt al snel meer dan 10 jaar in beslag. Daarom is het niet de verwachting dat deze voor 2030 operationeel zal zijn. Voor de projecten waarbij woningen en gebouwen de komende jaren op een alternatieve manier gaan worden verwarmt, worden kleinschalige lokale duurzame bronnen ontwikkeld.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal woningen van het aardgas af	Gegevens gemeente

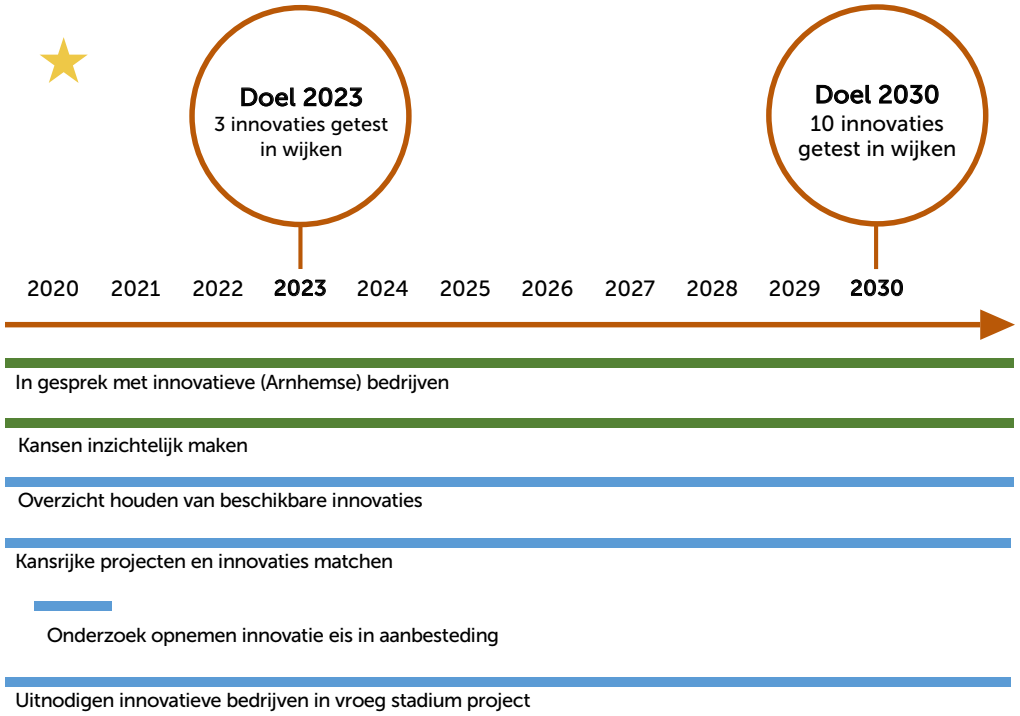
Koppelingen

- Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie.

2.8 Ruimte bieden voor Arnhemse innovaties

In de warmtetransitie zijn er ook kansen voor Arnhemse bedrijven om in de wijken innovaties mee te ontwikkelen en toe te passen. Waar wij in de komende jaren aan de slag gaan worden nadrukkelijk (Arnhemse) innovatieve bedrijven uitgenodigd om mee te denken en mee te doen. Daarnaast zoeken wij actief samenwerking met onderwijsinstellingen, innovatieve bedrijven en grote bedrijven die betrokken zijn bij warmteprojecten om te komen tot nieuwe oplossingen die de warmtetransitie kunnen versnellen. Hiermee worden kansen gecreëerd voor regio en stad en krijgen de Arnhemse economie en werkgelegenheid een impuls. Daarnaast onderzoeken we of we het toepassen van (Arnhemse) innovaties onderdeel willen maken van de aanbesteding van warmteprojecten.

In de wijken met waar bewoners open staan voor innovaties gaan we samen met wijkbewoners, ondernemers en andere stakeholders starten met pilots waarbij de Arnhemse innovaties in de praktijk worden getest. Hiervoor is het nodig dat we weten in welke wijken dit mogelijk is (onderdeel van de wijkaanpak) en welke innovaties er in Arnhem zijn die getest kunnen worden in de praktijk. Dit moet vervolgens bij elkaar worden gebracht.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal innovaties getest in wijken	Gegevens gemeente

Koppelingen

- Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie.

Duurzame mobiliteit

3. Duurzame mobiliteit

We kunnen en willen koploper worden op duurzame mobiliteit. Een belangrijk deel van het energieverbruik en de CO_2-uitstoot van Arnhem zit in de manier waarop we ons verplaatsen van, naar en binnen Arnhem. We werken aan een toekomst waarin deze mobiliteit op een duurzame manier georganiseerd is. Huidige vervoersmiddelen moeten verduurzamen en een verandering van het mobiliteitssysteem is nodig. Dit betekent dat auto's, scooters, bussen en vrachtwagens niet meer op fossiele brandstoffen rijden en het mobiliteitssysteem slim, schoon, veilig en aangenaam is. Het gaat om infrastructuur en materiële verandering, én om een verandering in gedrag.

Het actieprogramma mobiliteit voor NemiA 2020-2030 bestaat uit de acties:

- Werkgeversaanpak modal shift
- Uitbreiden gebruik zero emissie deelmobiliteit
- Vergroten aandeel elektrische voertuigen
- Verduurzamen/verminderen mobiliteitsbewegingen stadslogistiek
- Taxi-beleid verduurzamen
- Zero emissie concessie doelgroepenvervoer
- Vergroten aandeel zero emissie voertuigen leveranciers gemeente
- Zero emissie OV-concessie
- Stimulering waterstof mobiliteit

Deze acties worden in de volgende paragrafen beschreven.

We werken met partijen samen om de concrete doelstellingen van de acties te realiseren. Hiermee verduurzamen we het huidige energiegebruik, besparen we energie door ons minder te verplaatsen en op een efficiëntere manier.

De opgave

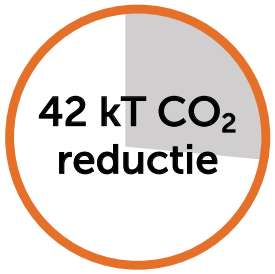
De manier waarop we ons verplaatsen heeft ook belangrijke consequenties voor de manier waarop we onze ruimte inrichten. 35% van onze gemeente bestaat uit bebouwde omgeving, wegen, stoep en spoor. Hiervan wordt 3% ingenomen door parkeervakken. Door duurzame mobiliteit mee te nemen in ruimtelijke ontwikkelingen kunnen we deze ruimte efficiënter en anders gaan besteden. Zo kan nagedacht worden over lagere parkeernormen in een wijk, waardoor er meer behoefte ontstaat voor deelauto-concepten en er meer ruimte is voor groen.

Alle mobiliteit in onze gemeente zorgt op dit moment voor circa 41% van de totale CO_2-uitstoot van Arnhem (386 kT). Het verduurzamen van mobiliteit speelt dus een belangrijke rol in de opgave om in 2030 61% CO_2-reductie te realiseren. Net als onze totale CO_2-reductie ambitie, is niet elk deel van de mobiliteitsopgave door ons als gemeente te beïnvloeden. De mate van invloed die wij hebben op de opgave om de mobiliteitssector te verduurzamen is onder te verdelen in drie categorieën:

- De uitstoot waar wij invloed op hebben is naar schatting 100 kT CO_2. Dit is bijna 30% van de uitstoot in de mobiliteitssector. Lopende programma's en nieuwe doelstellingen en acties dragen bij aan het verduurzamen van dit deel.
- Een deel van de uitstoot die wordt toegerekend aan Arnhem, waar wij als gemeente geen (in)directe invloed op hebben, is doorreizend verkeer over de snelweg, scheepvaart en railverkeer. Dit is naar schatting circa 200 kT.
- Door autonome ontwikkelingen (verduurzaming scheepvaart, transitie naar elektrisch vervoer buiten Arnhem etc.) is een reductie van circa 90 kT te verwachten (25% van de totale uitstoot van de mobiliteitssector).

Duurzame mobiliteit

Wanneer de inspanningen worden uitgevoerd en de doelstellingen voor 2030 worden gehaald verwachten wij een CO_2-reductie binnen de mobiliteitssector van 42 kT. Samen met andere stakeholders en bewoners kunnen we een groter bereik creëren. Dit kan bijvoorbeeld door te streven naar landelijke normen voor zero emissie vervoer, lobby voor verduurzaming van de scheepvaart etc.

Om met de verschillende acties deze reductie te behalen is tot en met 2022 het volgende benodigd:

Benodigdheden	2 FTE	€2.015.000

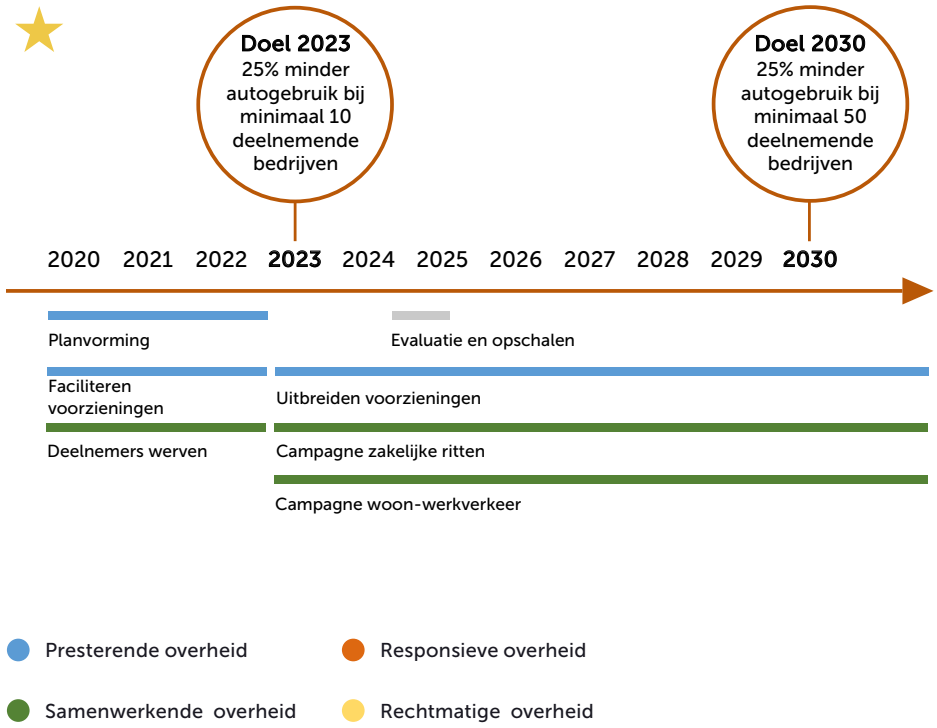
Wat doen we al?

Wij zetten proactief in op een versnelling van de verduurzaming van mobiliteit. De ambitieuze Luchtagenda van begin 2019 is hier een voorbeeld van. Hierin scherpen we de milieuzone voor diesel bestelvoertuigen aan, organiseren we schone walstroom voor schepen, en onderzoeken we de mogelijkheden en het effect van het omleiden van doorgaand verkeer rondom het centrum. Verder werken we vanuit de programmalijn 'Arnhem beter bereikbaar' van het programma Ruimte voor ontwikkeling aan inclusief, veilig en duurzaam vervoer. Hierbij houden we rekening met de ruimtelijke inpassing en kostenefficiëntie. Ook werken we aan een dekkend openbaar laadnetwerk voor elektrische voertuigen en zijn er plannen voor meer snellaad-locaties. Ook werken we aan het koppelen van laadvoorzieningen aan lokaal duurzaam opgewekte elektriciteit.

We hebben als Arnhem een unieke positie in Nederland op mobiliteitsgebied. Door de inzet van de elektrische Trolleybus is een groot deel van het openbaar vervoer schoon. Met de doorontwikkeling naar de Trolley 2.0 kunnen de bussen tot 12 km buiten het trolleynetwerk op elektriciteit rijden. Een ontwikkeling die we willen versterken is de inzet van waterstofmobiliteit. We hebben een sterk vertegenwoordigde Energie en Milieutechnologie sector in Arnhem waardoor kennis, expertise en de mogelijkheid om hier stappen in te zetten aanwezig is. We investeren met de Provincie Gelderland, en werken samen met kennisinstellingen en de markt om de waterstof ontwikkelingen in Arnhem uit te breiden. Ook werken we met de provincie Gelderland aan een zero-emissie busconcessie in 2023 waar de Trolley 2.0 een grote rol in krijgt.
Naast de transitie naar schonere mobiliteitstechnieken voeren we actief beleid om het autogebruik te verminderen en het gebruik van fiets en Ov te bevorderen (modal-shift). Zo werken we intensief samen met de provincie Gelderland binnen het HOV-Actieplan aan een netwerk van Hoogwaardig Openbaar Vervoer verbindingen om autogebruikers een goed alternatief te bieden.

3.1 Werkgeversaanpak modal shift

Bijna de helft van de uitstoot van onze mobiliteit komt van zakelijk- en woon-werkverkeer. Werkgevers hebben daarmee een belangrijke taak, aangezien ze invloed hebben op de mobiliteit van hun werknemers. Door als gemeente samen met werkgevers een aanpak te ontwikkelen waarmee werknemers van bedrijven met minimaal honderd medewerkers gestimuleerd worden om zakelijke ritten en woon-werkverkeer via slimme en schone alternatieven te organiseren wordt vervoer een stuk duurzamer. En door het gebruikt van OV en fietsen te belonen in plaats van autorijden wordt de 'modal shift' gestimuleerd.

We stimuleren het gebruik van de werkgevers aanpak vanuit een samenwerkende rol door campagne te voeren om gedragsverandering teweeg te brengen, een belangrijke factor voor succes. We geven samen met bedrijven vorm aan de middelen en faciliteiten om slim en schoon transport aantrekkelijk te maken. Denk aan fietsinfrastructuur, parkeervakken voor deelauto's en OV als volwaardig alternatief. Daarnaast nemen we regie door duurzaam mobiliteitsbeleid op te stellen, werknemers te stimuleren en te belonen, en te investeren in voorzieningen voor duurzaam vervoer.

Monitoring

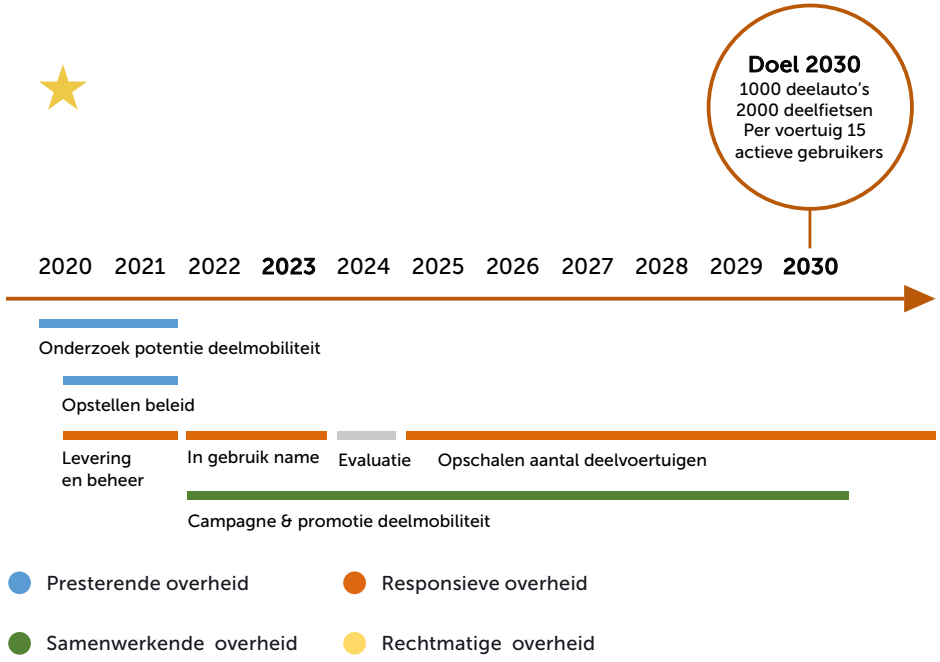
Indicator	Bron
Aantal deelnemende bedrijven	Overzicht gemeente
Aantal gereden auto kilometers, OV en fiets kilometers	Administratie van het bedrijf (nulmeting uitvoeren in startjaar)

Koppelingen

- Programmalijn 'Arnhem Beter Bereikbaar' van programma Ruimte voor ontwikkeling (gemeente Arnhem).
- Programma 'Slim & Schoon onderweg' (gemeenten regio Arnhem Nijmegen, provincie, Rijkswaterstaat, ministerie Infrastructuur en Waterstaat, bedrijfsleven en vervoerders).
- Arnhemse Luchtagenda (januari 2019).

3.2 Uitbreiden gebruik zero emissie deelmobiliteit

Inwoners en forenzen, naast het bestaande OV, een aanbod van andere soorten van mobiliteit nodig om hun eigen auto of zakelijke leaseauto te laten staan of zelfs in te ruilen. Dit is nodig om het aantal autokilometers in de stad te reduceren. Een toenemend, gespreid en gevarieerd aanbod van deelmobiliteit helpt gerichte doelgroepen om duurzame voertuigen en fietsen te delen. Op dit moment is hebben we geen beleid dat deelmobiliteitsaanbieders faciliteert en zelfs stimuleert in de uitrol hiervan. Normen voor deelmobiliteit in gebiedsontwikkelingen zijn nodig. Daarnaast moeten we ruimte beschikbaar stellen voor nieuwe deelvervoer-oplossingen, zoals deelscooters en Light Electric Vehicles (LEV's) (o.a. elektrische steps).

De impact van het inzetten van schone deelmobiliteit is groot (circa 5 kT CO_2-reductie). Dit komt omdat de hoeveelheid gemaakt kilometers wordt ingeperkt en de hoeveelheid vervuilende kilometers wordt teruggebracht. Deelmobiliteit biedt ook kansen voor ontwikkelingen in de openbare ruimte. Door deelmobiliteit te stimuleren is er minder ruimte nodig voor parkeren, ruimte die bijvoorbeeld gebruikt kan worden voor meer groen in de stad.

Deelmobiliteit in andere steden

Amsterdam heeft anno 2019 al 500+ deelauto's en wil in 2025 in de stad 2.500 deelauto's hebben rijden. Delft kende begin dit jaar 800+ deelfietsen met 10.000 geregistreerde gebruikers. Op topdagen worden >4 ritten per dag per fiets gereden. Bron: www.gelderlander.nl

We dagen de markt uit om deelmobiliteitconcepten in Arnhem te introduceren door normen voor deelmobiliteit op te stellen. Hierin beschrijven we hoe deelmobiliteit in de bestaande openbare ruimte en nieuwbouwontwikkelingen wordt meegenomen en gekoppeld wordt aan parkeerbeleid. Met de normen geven we richting en nemen we regie, en tegelijkertijd bieden we ruimte voor eigen initiatief waarin we een meer samenwerkende rol aannemen. Op deze manier versnellen we de ontwikkeling van deelvervoer in nieuw te bouwen wijken.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal elektrische deelauto's en deelfietsen	Gegevens aanbieder deelmobiltieit
Aantal actieve gebruikers deelmobiliteit	Gegevens aanbieder deelmobiliteit
Aantal gereden kilometers binnen Arnhem met deelmobiliteit	Gegevens aanbieder deelmobiliteit

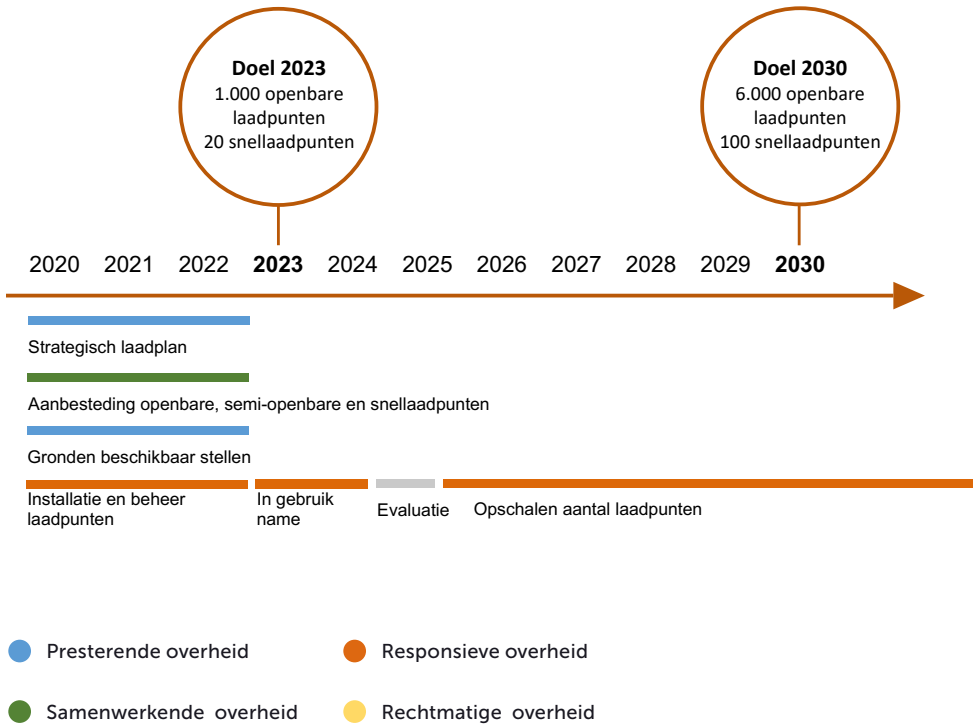
Koppelingen

- E-hubs pilot-programma (3 e-hubs met deelauto's en deelfietsen worden dit jaar nog aangelegd in Arnhem; start in 3e kwartaal 2019).

3.3 Vergroten aandeel elektrische voertuigen

Elektrisch vervoer kent een ongekende opmars en elektrische voertuigen nemen richting 2030 een steeds groter marktaandeel voor hun rekening op de Nederlandse wegen. Naar verwachting is in 2030 ca. 20% tot 30% van de Nederlandse personenauto's volledig elektrisch. Voor Arnhem zou dit een CO_2-reductie van maximaal 70 kT betekenen. Een groot deel hiervan is toe te kennen aan de autonome ontwikkeling, buiten de eigen invloed. De aanleg van voldoende laadinfrastructuur is randvoorwaardelijk om deze ontwikkeling mogelijk te maken en daarmee de reductie te behalen. Door als stad voorop te lopen in het aantal beschikbare laadpunten wordt de transitie naar elektrisch vervoer in Arnhem versneld en daarmee een groter aandeel elektrische voertuigen. De CO_2-reductie van de aanvullende inspanningen is naar schatting 20 kT. Om dit mogelijk te maken hebben we een beleidsplan laadinfrastructuur (strategisch laadplan) nodig[3]. We moeten ruimte beschikbaar stellen voor laadpalen en snelladers. De investering, ontwikkeling en exploitatie van het laadnetwerk is aan de markt. Waar de laadpalen nog niet rendabel zijn maar wel strategisch gezien geplaatst moeten worden nemen we regie door mee te investeren als presterende overheid.

In een 'strategisch laadplan' bepalen we hoeveel palen wanneer en waar geplaatst worden om de ontwikkeling van elektrische voertuigen te stimuleren. We nemen hierbij een rol als presterende overheid waar we opdrachtgever zijn van het uitvoeringsplan en er extra aandacht is voor lokale ondernemers. We organiseren publieke laadpunten en stimuleren semi-openbare laadpunten. Op dit moment hebben we circa 550 (semi) publieke laadpunten. Uit voor Arnhem gemaakte prognoses vanuit Over Morgen data-tooling, blijkt dat er 6.000 openbare laadpunten nodig zijn in 2030 waarvan ongeveer 100 snellaadpunten.

[3] Zie Nationale Agenda Laadinfrastructuur

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal publieke laadpunten	Gegevens gemeente, Klimaatmonitor
Aantal publieke snelladers	Gegevens gemeente
Aantal semi-publieke laadpunten	Gegevens gemeente, Klimaatmonitor
Bezettingsgraad laadpalen	Gegevens laadpuntbeheerder
Vervoersbewegingen elektrische voertuigen binnen milieuzone.	Data op basis van kentekenregistratie bij binnentreden milieuzone
Percentage vervoersbewegingen elektrische voertuigen ten opzichte van totaal aantal vervoersbewegingen	Data op basis van kentekenregistratie bij binnentreden milieuzone

Koppelingen

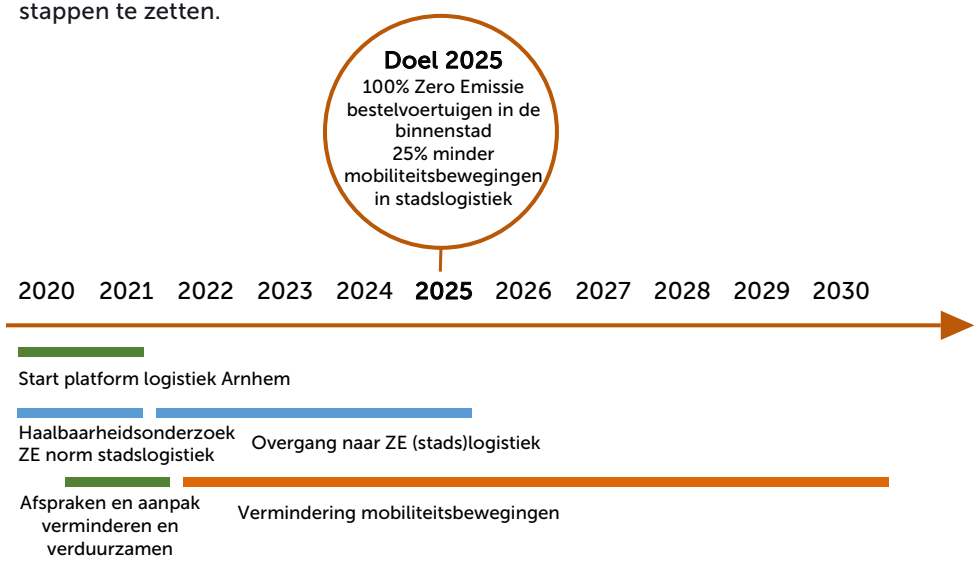
- Arnhemse Luchtagenda (januari 2019).
- Programmalijn 'Arnhem Beter Bereikbaar' van programma Ruimte voor ontwikkeling (gemeente Arnhem).
- Programma Vitale Economie: programmalijn Toekomstbestendig Vestigingsklimaat.
- Sustainable Urban Mobility Plans (SUMP).

3.4 Verduurzamen/verminderen mobiliteitsbewegingen stadslogistiek

We zien een druk op de leefomgeving en bereikbaarheid ontstaan met de toename van stadslogistieke distributie, busjes die bestellingen afleveren. De beschikbaarheid van schonere bestelbussen en vrachtvoertuigen neemt toe. Om onze stad leefbaar te houden zijn deze duurzame vervoersmiddelen nodig en moeten mobiliteitsbewegingen beperkt worden. Hiervoor is intensieve samenwerking (platform logistiek Arnhem) mét en tússen distributeurs/vervoerders (aanbodkant) en hun klandizie (vraagkant; Arnhemse ondernemers) nodig. We doen een haalbaarheidsonderzoek naar duurzame stadslogistiek in 2025 om vanuit de resultaten regie hierop te voeren als presterende overheid. Dit doen we onder andere door de vraag- en aanbodkant op het gebied van stadsdistributie samen te brengen. Een constante dialoog met de betrokken stakeholders is nodig omdat de belangen voor (kleine) ondernemers, inwoners en gemeente groot zijn.

We gaan verder op de maatregelen die we op dit gebied al in gang hebben gezet: de grenzen van de milieuzone voor stadslogistiek zullen bijvoorbeeld minimaal de grootte krijgen van de huidige milieuzone. Hiermee dwingen we distributeurs om stappen te zetten.

Monitoring

Indicator	Bron
Vervoersbewegingen binnen milieuzone en percentage vervoersbewegingen elektrische bestelvoertuigen ten opzichte van totaal bestelvoertuigen	Data op basis van kentekenregistratie bij binnentreden milieuzone
Vervoersbewegingen bestelvoertuigen binnenstad (milieuzone)	Data op basis van kentekenregistratie bij binnentreden milieuzone (nulmeting uitvoeren in startjaar)

Koppelingen

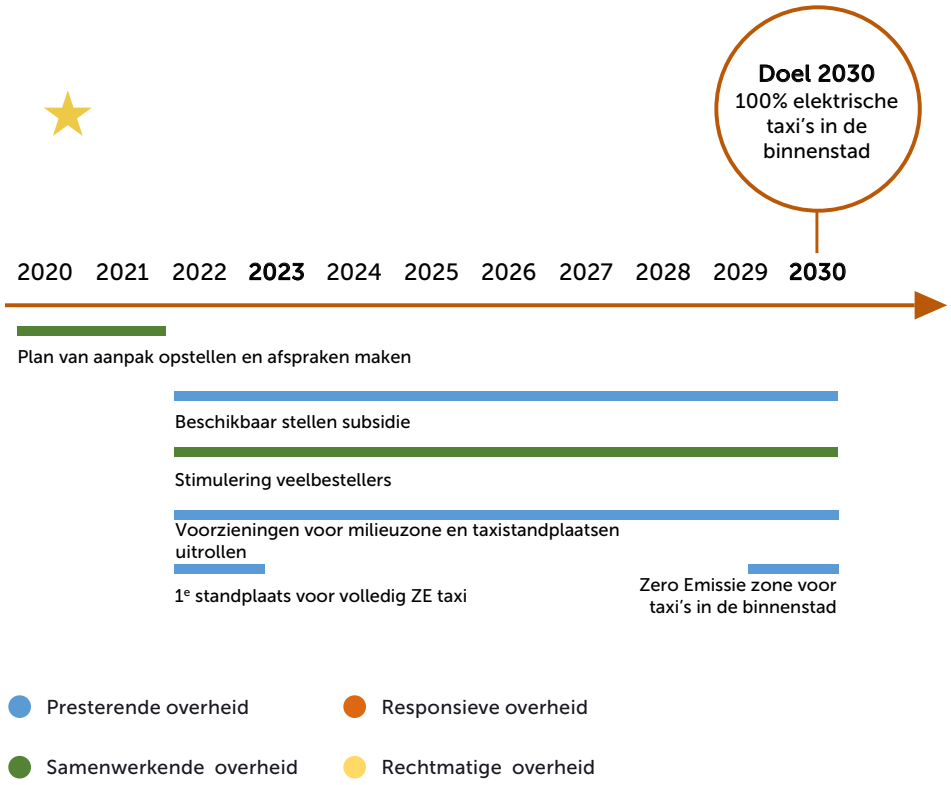
- Programmalijn ‘Arnhem Beter Bereikbaar’ van programma Ruimte voor ontwikkeling (gemeente Arnhem).
- Arnhemse Luchtagenda (januari 2019).
- Programma Vitale Economie; programmalijn toekomstbestendig vestigingsklimaat en aantrekkelijke stad.

Presterende overheid
Responsieve overheid
Samenwerkende overheid
Rechtmatige overheid

3.5 Taxibeleid verduurzamen

Taxi's rijden 35 keer meer kilometers dan een gemiddelde personenwagen in de stad. Door hun zichtbaarheid in het straatbeeld kunnen ze een voorbeeldfunctie vervullen. Als alle taxi's volledig elektrisch gaan rijden wordt CO_2-, fijnstof- en stikstofdioxide-uitstoot vermeden. We gaan in dialoog met de taxibranche, Stichting Kwaliteitstaxi Arnhem (SKTA) en haar chauffeurs, en stimuleren ze om de overstap te maken naar een zero emissie voertuig. Het vraagt om investeringen van de taxiondernemingen en -chauffeurs in nieuwe elektrische voertuigen. We onderzoeken de mogelijkheden voor subsidies op voertuigen om ze te stimuleren om de overstap te maken. Zo is de relatie met actie 3.9, stimuleren waterstofmobiliteit, al gelegd; taxichauffeurs kunnen ook gebruik maken van deze regeling. Ook bekijken we de mogelijkheden om mee te investeren in laadpalen als presterende overheid en het organiseren van snellaadpunten op strategische plekken. En we helpen met de marketing van "de groene taxi".

De gemeente gaat samen met de taxibranche, Stichting Kwaliteitstaxi Arnhem (SKA) en haar chauffeurs een plan van aanpak en afspraken maken met als doel 100% elektrische taxi's in de Arnhemse binnenstad.

Monitoring

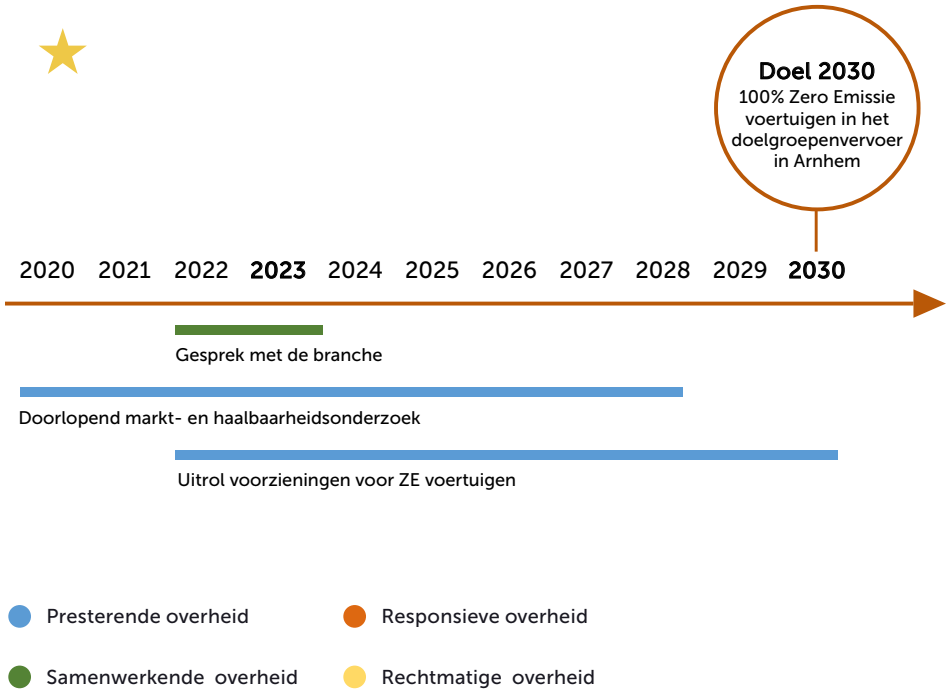
Indicator	Bron
Aantal elektrische taxi's aangesloten bij de SKTA	Gegevens SKA
Percentage elektrische taxi's van totaal aantal taxi's aangesloten bij de SKTA	Gegevens SKA
Aantal elektrische taxi's binnenstad (milieuzone)	Data op basis van kentekenregistratie bij binnentreden milieuzone

3.6 Zero emissie concessie doelgroepenvervoer

Net als taxi's, rijden voertuigen in het doelgroepenvervoer relatief veel kilometers in de stad. Doelgroepenvervoer bestaat uit personenwagens en (rolstoel)taxibussen voor Wmo-vervoer (Wet maatschappelijke ondersteuning) en leerlingenvervoer. Beiden zijn onderdeel van de doelstellingen voor 2023 en 2030.

Met onze milieuzone sturen we op verduurzaming van het doelgroepvervoer. We kunnen hier meer behalen doordat we voor het grootste deel van deze markt als gemeente zelf opdrachtgever zijn, al dan niet gezamenlijk met omliggende gemeenten in de Vervoersorganisatie Regio Arnhem-Nijmegen. Aangezien we hier zelf inkopende partij in zijn, is het opschalen van het aandeel elektrische voertuigen naar 100% elektrisch in 2030 als inkoopvoorwaarde te realiseren. Als mede-concessieverlener nemen we een sturende rol door de inkoopvoorwaarden voor voertuigen in dit type vervoer te bepalen. De beschikbaarheid van rolstoeltaxibussen is nog een aandachtspunt. Anders dan gewone, elektrische personenwagens zijn deze nog maar met een kleine actieradius (100-150 km) beschikbaar. We verwachten dat in 2030 rolstoeltaxibussen ruimschoots beschikbaar zijn.

Om te zorgen dat op elk moment de juiste inkoopeisen voor bepaalde type voertuigen worden gesteld, is een constante dialoog nodig tussen vervoerders, leveranciers van (rolstoel)taxibussen en onze inkooporganisatie. Van vervoerders wordt verwacht dat ze investeren in elektrische voertuigen en bijbehorende laadinfrastructuur.

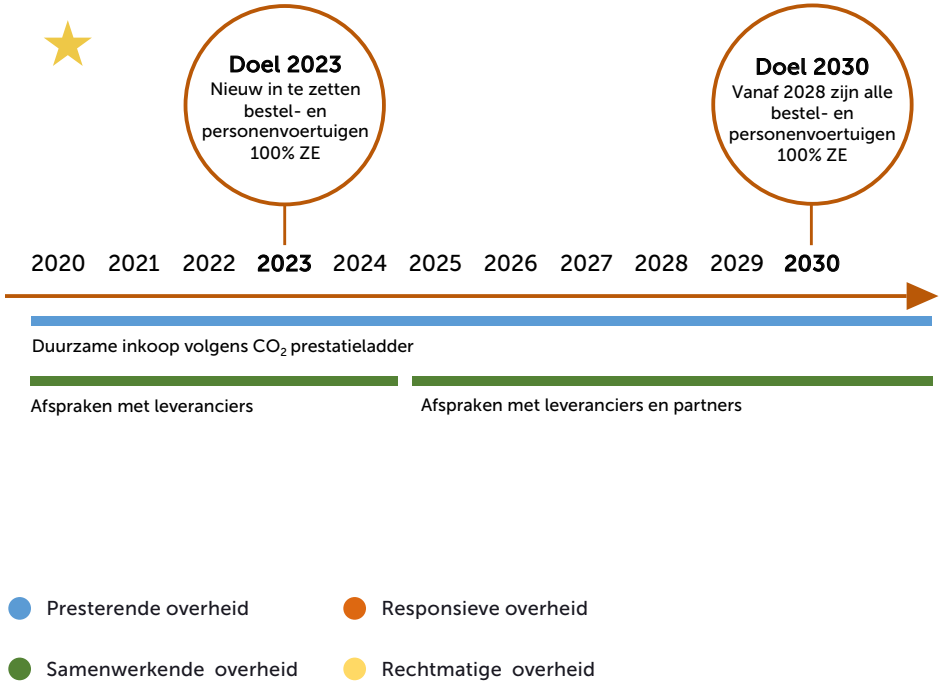
Monitoring

Indicator	Bron
Aantal elektrische taxi's binnen de concessie(s) doelgroepenvervoer	Gegevens concessiehouder
Percentage elektrische taxi's binnen de concessie(s) doelgroepenvervoer	Gegevens concessiehouder

3.7 Vergroten aandeel zero emissie voertuigen leveranciers gemeente

We zijn als gemeente zelf een relatief grote inkooporganisatie. Dit betekent dat we veel vervoersstromen veroorzaken. Door te zorgen dat deze zoveel mogelijk beperkt worden en duurzaam zijn geven we vorm aan onze voorbeeldfunctie. Hier ligt de kans om eerder dan de markt volledig elektrisch vervoer in te kopen bij onze leveranciers. Dit kan in het begin tot hogere inkoopprijzen leiden. De verwachting is dat vanaf 2023 elektrische equivalenten van personen- en bestelvoertuigen goedkoper zijn in aanschaf dan het diesel/benzine alternatief. Richting 2030 is deze keuze, naast CO_2-uitstoot besparend en het positieve voorbeeldgedrag dat het oplevert, in toenemende mate kostenbesparend.

De nieuw in te zetten bestel- en personenvoertuigen zijn vanaf 2023 volledig elektrisch. Voertuigen mogen niet ouder zijn dan 5 jaar, waardoor in 2028 (twee jaar eerder dan voor de rest van Arnhem) alle bestelauto's, die voor ons rijden als opdrachtgever, elektrisch zijn. Dit geldt voor alle voertuigen waaraan in aanbestedingen eisen kunnen worden gesteld. Zo nemen we de regie op dit onderwerp als presterende overheid. We verduurzamen ons inkoopproces door de CO_2-prestatieladder te gebruiken en verwachten van vervoerders dat ze investeren in de nieuwe, duurzame voertuigen. Vanuit de voorbeeldfunctie die de gemeente heeft, geldt dit ook voor het eigen wagenpark.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal zero emissie personen en bestelauto's leveranciers	Gegevens leveranciers
Aantal conventionele personen en bestelauto's leveranciers	Gegevens leveranciers

Koppelingen

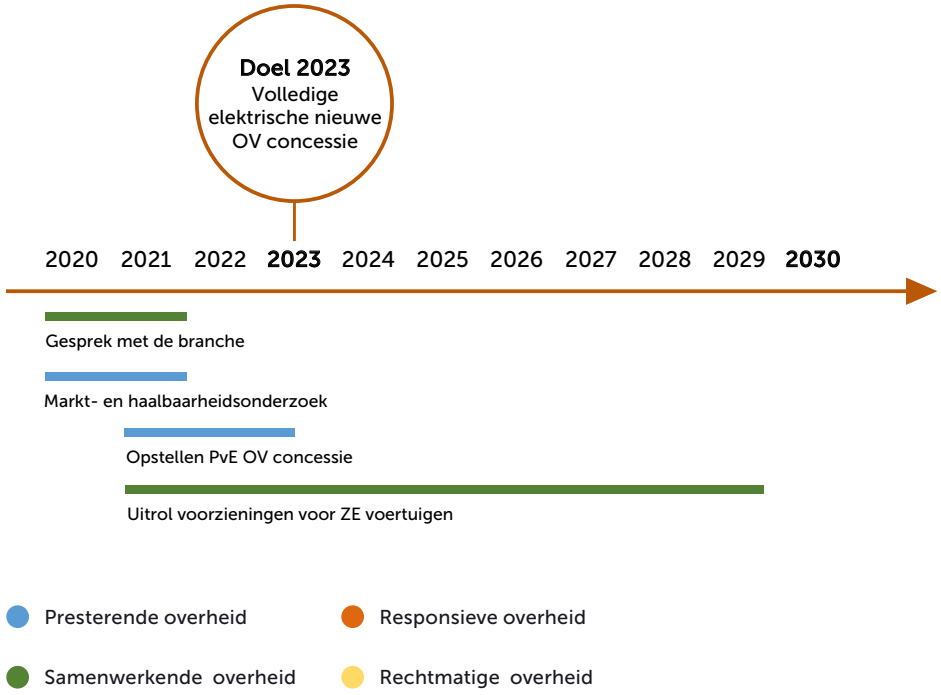
- Klimaatplan gemeente Arnhem (met CO_2-prestatieladder)

3.8 Zero emissie openbaar vervoer concessie

Onze huidige openbaar vervoer concessie Arnhem-Nijmegen kent een contractduur tot 2023. In de komende jaren maken we het programma van eisen voor de nieuwe concessie ná 2023. Duurzaamheid is hierin een belangrijke inkoopvoorwaarde. Een groot deel van de bussen rijdt nu op groen gas rijdt. In 2023 wordt elektrisch de standaard. Dit komt uit het Bestuursakkoord ZE (zero emissie) busvervoer (2016). Hierin is de verplichting opgenomen om vanaf 2025 alleen nieuwe zero emissie bussen te laten rijden.

Vanuit een rol van samenwerkende overheid brengen we de dialoog op gang tussen de vraag- en aanbodkant. Samen bepalen we een goede set aan inkoopvoorwaarden die realistisch en betaalbaar is. De provincie heeft de regie als concessieverlener en wij zijn als gemeente een onderdeel van de inkooporganisatie Stadsregio Arnhem-Nijmegen.

Een volledig elektrische OV-concessie zal waarschijnlijk kostenverhogend zijn, maar ook significante duurzame impact hebben op de stad (6 kT CO_2-reductie[4]). Vervoerders investeren in voertuigen die op korte termijn nog duurder zijn dan het diesel/benzine alternatief. Positief is dat de aanleg en bekostiging van de laadinfrastructuur wordt losgekoppeld van de concessie. De laadinfrastructuur hoeft niet door de nieuwe vervoerder te worden betaald, maar zal voor 90% bekostigd worden door de provincie Gelderland. Dit maakt de haalbaarheid groter en houdt het openbaar vervoer betaalbaar.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal zero emissie bussen binnen OV-concessie	Gegevens concessiehouder
Percentage zero emissie bussen binnen OV-concessie	Gegevens concessiehouder

Koppelingen

- Programmalijn ‘Arnhem Beter Bereikbaar’ van programma Ruimte voor ontwikkeling (gemeente Arnhem).
- Bestuursakkoord ZE Busvervoer - 2016, 14 vervoersautoriteiten (waaronder provincie Gelderland) en het Rijk.

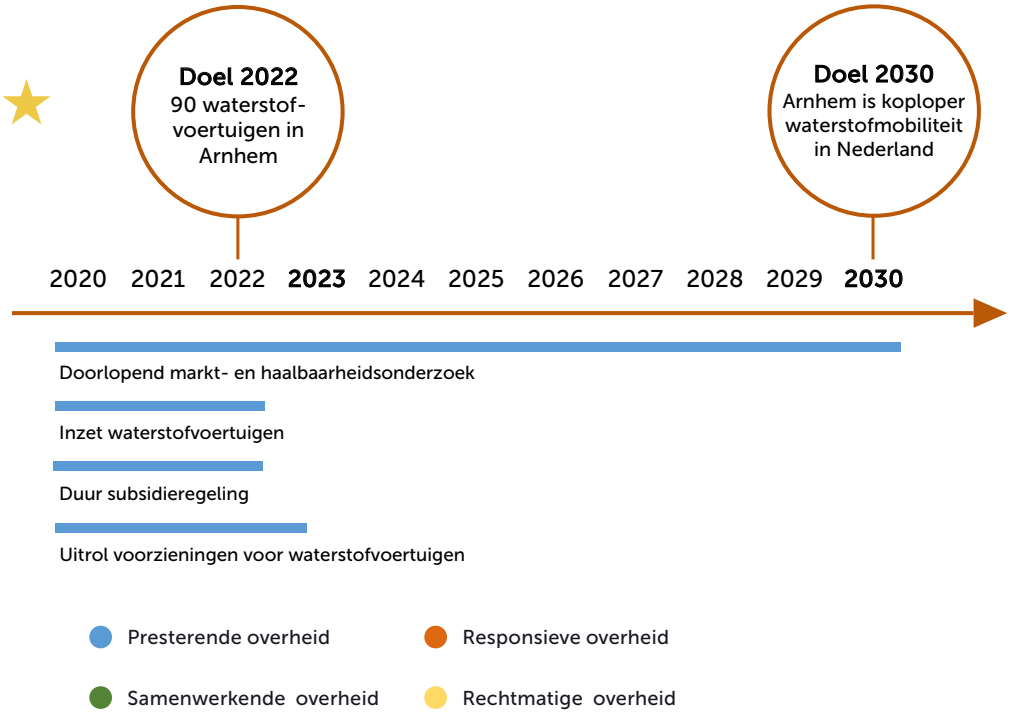
[4] Op basis van uitstoot huidige bussen binnen de bebouwde kom

3.9 Stimulering waterstof mobiliteit

Het is op dit moment onduidelijk hoe de rol van waterstof gaat zijn in de mobiliteitssector. Qua ontwikkelingen loopt de markt voor waterstofmobiliteit achter op die van batterijen voor elektrische voertuigen. Op dit moment wordt hard gewerkt aan het doorbreken van het kip-ei probleem (eerst waterstoftankstations of waterstofvoertuigen). We willen graag koploper worden op het gebied van waterstofmobiliteit. Zo hebben we een aanbesteding gegund om uiterlijk in 2022 90 waterstofvoertuigen te laten rijden in een straal van 30 km rond Arnhem. Deze voertuigen gaan tanken bij het waterstoftankstation van PitPoint aan de Westervoortsedijk. We hebben samen met de provincie Gelderland in het H2Nodes programma geinvesteerd van waaruit het nieuwe waterstoftankstation wordt gerealiseerd.

De inzet van 80 waterstofvoertuigen biedt ons en de samenwerkingspartners (H2Nodes[5] partners, kennis- en onderwijsinstellingen en marktpartijen) kennis en ervaring voor de verdere marktonwikkeling van waterstofmobiliteit. We ontwikkelen een visie en strategie voor groene waterstof in 2030, met daarbinnen de toepassing van waterstof voor mobiliteit. Doel is om als stad in 2030, ook op het vlak van waterstofmobiliteit, koploper te zijn in Nederland.

Deze actie heeft slechts een kleine impact op de CO_2-reductie in Arnhem door de beperkte schaal en het gebruik van waterstof dat uit aardgas wordt gemaakt. De reductie over de levensduur van een auto is circa 20% tot 30% CO_2-reductie ten opzicht van een vergelijkbare benzine auto.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal waterstoftankstations in Arnhem en Nederland	Data RWS, Klimaatmonitor, PitPoint
Kilogram getankte waterstof bij Arnhemse waterstofstations	Data PitPoint

Koppelingen

- H2Nodes programma met onder andere de provincie Gelderland en PitPoint.
- Programma Vitale economie; programmalijn sterker energiecluster.

[5] Met het Europese programma H2Nodes wordt het gebruik van waterstof gestimuleerd. We werken binnen dit project samen met lokale en internationale partners aan schonere lucht.

Bedrijven en industrie

4. Bedrijven en industrie

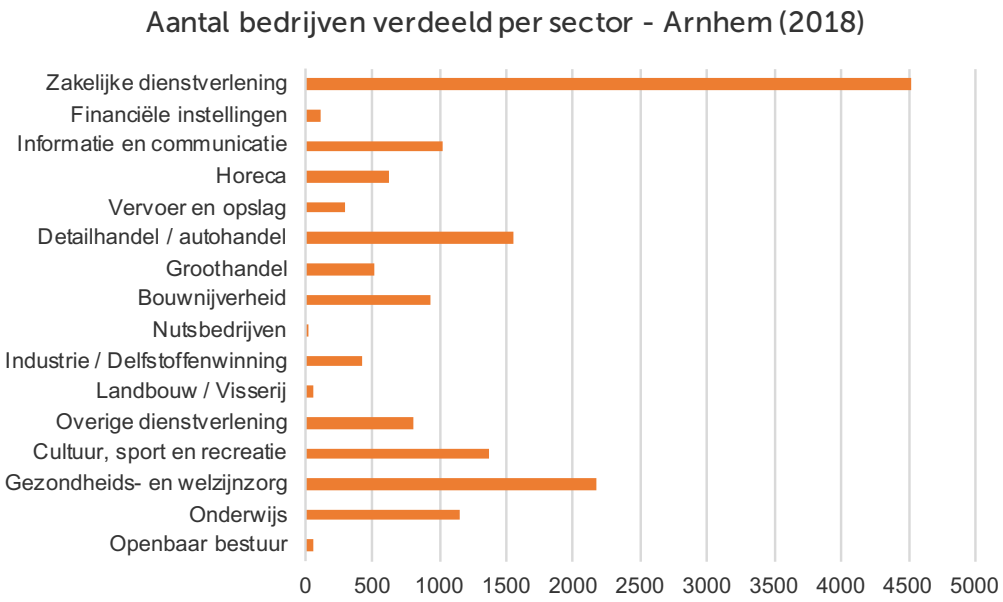
Alle bedrijven in Arnhem hebben een bijdrage te leveren aan het terugdringen van de CO_2-uitstoot. Een gemeenschappelijk aanpak is echter lastig. Zaken als energiebesparing zijn niet de voornaamste prioriteit van bedrijven. De uitdaging zit hem dan ook in het in beweging krijgen van de Arnhemse bedrijven en hen te overtuigen dan wel te verplichten maatregelen te nemen. Op collectief niveau kun je meer doen dan op individueel niveau. Binnen Arnhem hebben we een aantal collectieven die een rol spelen in de aanpak van bedrijven en industrie. Deze zijn beschreven in dit hoofdstuk. De aanpak is uitgewerkt in acties met concrete doelen met bijhorende activiteiten, impact en rollen. Het actieprogramma bedrijven en industrie voor NemiA 2020-2030 bestaat uit de acties:

- Communicatie en bewustwording intensiveren
- Energiebesparing bevorderen
- Opwek en hergebruik van energie bevorderen
- Aardgasvrij maken van bedrijven en industrie

Vanuit een duidelijke doelstelling met bijbehorende acties gericht op het verminderen van de CO_2-uitstoot van bedrijven en de industrie in Arnhem, ontwikkelen we samenwerkingen met bedrijven en hun koepelorganisaties. We trekken samen op, ontwikkelen plannen en stimuleren initiatieven en opgaven die spelen voor bedrijven en de industrie. Hiermee zorgen wij er met elkaar voor dat de bedrijven in Arnhem een bijdrage leveren in het terugdringen van de CO_2-uitstoot.

De opgave

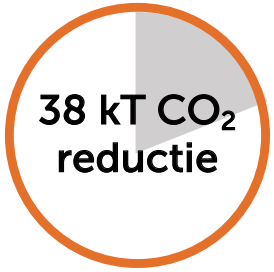
In Arnhem hebben wij in totaal circa 15.650 bedrijven, instellingen en industrieën. Deze bedrijven zijn onder te verdelen in verschillende sectoren. Het is echter moeilijk om ze in hokjes in te delen. Elk bedrijf is anders in aantal medewerkers, energiegebruik, type gebouw en grootte. Wat de bedrijven wel gemeenschappelijk hebben, is het gebruik van energie en de daaraan gerelateerde CO_2-uitstoot. Het energiegebruik is onder andere gerelateerd aan verwarming van het gebouw, gebruik van apparaten, verlichting alsmede processen.

Het energiegebruik van commerciële bedrijven en industrieën is 1.817 TJ in 2017. Dit zorgt in totaal voor 169 kT CO_2-uitstoot, 18% van de totale CO_2-uitstoot van Arnhem. Dit energiegebruik is verdeeld in 45% aardgas en 55% elektriciteit. Om de CO_2-uitstoot terug te dringen is in eerste instantie ingezet op bewustwordings- en besparingsmaatregelen, zowel gericht op gas als elektriciteit. Daarnaast zijn er kansen voor opwek van en hergebruik van energie door zonnepanelen op daken en het gebruik van restwarmte.

De CO_2-uitstoot van bedrijven en industrieën ligt grotendeels binnen onze directe invloed. We hebben verschillende mogelijkheden om het nemen van energiebesparende maatregelen voor commerciële bedrijven en industrieën te stimuleren. Acties afdwingen kan alleen bij erkende maatregelen die binnen 5 jaar terug te verdienen zijn. In de transitievisie warmte is ook aandacht voor commerciële bedrijven. Deze visie, die eind 2021 vastgesteld moet zijn, beschrijft wanneer en op welke manier bedrijven binnen wijken en op bedrijventerreinen aardgasvrij worden. Het doel is om met de voorgestelde acties 38 Kt CO_2-besparing te bereiken.

Bedrijven en industrie

Voor het uitvoeren van de acties gericht op bedrijven en de industrie is tot en met 2022 het volgende benodigd:

Benodigdheden	1,5 FTE	€1.200.000

Wat doen we nu al?

Als gemeente zijn we momenteel in gesprek met VNO-NCW en de bedrijfskoepels in Arnhem om te komen tot bevordering van de uitvoering van de Verplichte Erkende Maatregelen (EML) vanuit de Wet Milieubeheer. Deze wet verplicht midden- en grootverbruikers van energie tot het uitvoeren van erkende maatregelen die binnen 5 jaar terug te verdienen zijn. Ondanks dat dit een wettelijke verplichting is, is dit bij veel bedrijven nog (onvoldoende) bekend. De ODRA zorgt voor de handhaving hiervan en beoordeeld momenteel circa 100 bedrijven per jaar.
In de samenwerking met VNO-NCW en de bedrijfskoepels is een subsidie van de provincie toegekend voor tegemoetkoming in de kosten voor energiescans. De gemeente verhoogt deze provinciale subsidie met 25%, omdat wij het belangrijk vinden dat bedrijven deze verplichting gaan nakomen.
Daarnaast willen we bij kleinverbruikers ook energiebesparing stimuleren. Zij zijn niet verplicht om de erkende maatregelen uit te voeren, maar hebben wel een zorgplicht. Als gemeente hebben wij voor kleinverbruikers een aanvullende subsidieregeling met soortgelijke vergoedingen als voor de subsidieregeling voor midden- en grootverbruikers.

Vooruitlopend op deze stadsbrede subsidieregeling is in 2018 al een pilot gestart met energiescans voor ondernemers in de binnenstad.

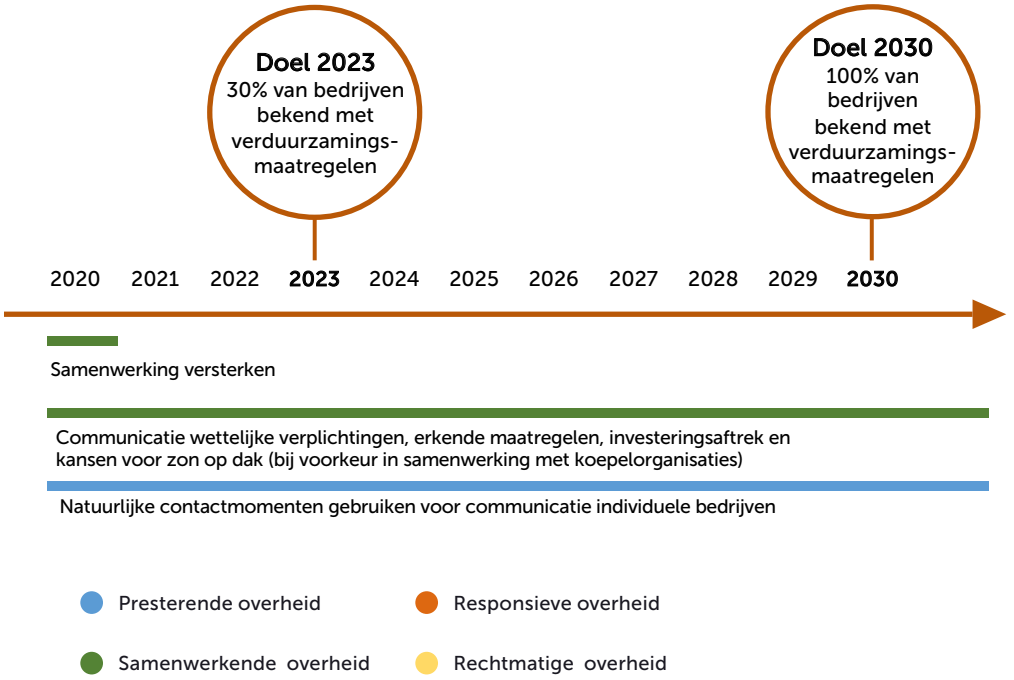
Vanuit de ontstane samenwerking met VNO-NCW en de bedrijfskoepels willen we verder gaan met energiebesparing en stimuleren van energie-opwek en -transitie.

Momenteel zetten we in op het stimuleren van energie-opwek bij bedrijven door het organiseren van informatiebijeenkomsten over mogelijkheden voor SDE-subsidie voor zonnepanelen op bedrijfsdaken. Naast informatieverstrekking krijgen bedrijven ook een adviesgesprek aangeboden om na te gaan of de aanvraag van de SDE subsidie interessant voor hen is.

4.1 Communicatie en bewustwording intensiveren

De komende jaren gaan wij door met het vergroten van het bewustzijn bij commerciële bedrijven en industrieën. We beseffen ons dat verduurzamingsmaatregelen bij hen niet de hoogste prioriteit heeft. We bieden hierbij ondersteuning door heldere communicatie over onder andere aankomende wettelijke verplichten, zoals de verplichting voor kantoren voor het hebben van minimaal energielabel C en de erkende maatregelen vanuit de Wet Milieubeheer. Ditzelfde doen wij op het gebied van kansen voor bedrijven voor zon op dak, de mogelijkheden van investeringsaftrek voor bedrijven, energiescans, maar ook door het verkennen van mogelijkheden voor het bieden van duurzame inkoopacties of financieringsconstructies om investeringen mogelijk te maken. Bij voorkeur doen wij dit samen met koepelorganisaties. Via hen kan een grote groep bedrijven worden bereikt. Wij sluiten aan bij hun communicatiemomenten, zoals bijeenkomsten of nieuwsbrieven. Voor individuele bedrijven gebruiken wij voor zover mogelijk natuurlijke contactmomenten om communicatie op het gebied van duurzaamheid mee te combineren.

We blijven in gesprek met koepelorganisaties over de rol die commerciële bedrijven en industrieën hebben in de energietransitie en wat zij hierbij nodig hebben van de gemeente.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal op de hoogte van verduurzamings-maatregelen en verplichtingen	Enquête
Aantal bedrijfsbezoeken	Gegevens gemeente
Aantal bijeenkomsten voor bedrijven waarbij verduurzaming op de agenda staat	Gegevens gemeente

Koppelingen

- Programma Vitale economie; Toekomstbestendige werklocaties.

4.2 Energiebesparing bevorderen

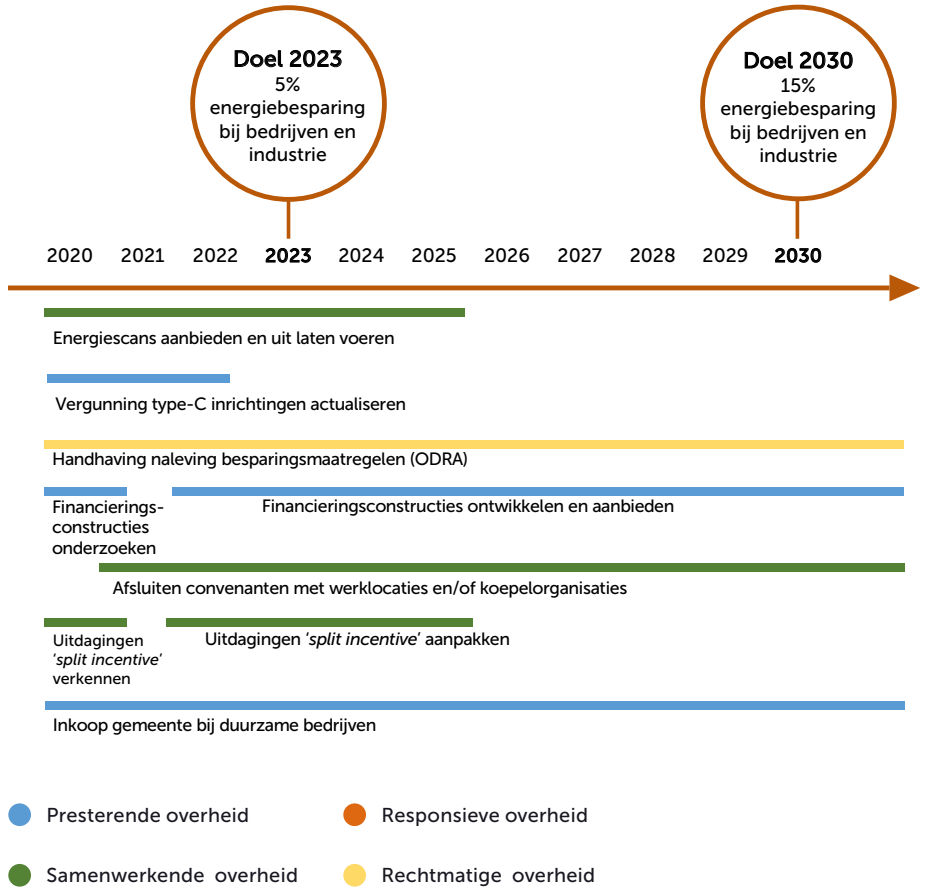
Bij commerciële bedrijven en de industrie kunnen grote stappen worden gezet in het besparen van energie. Om inzicht te krijgen in de wettelijke maatregelen die genomen moeten worden, bieden wij momenteel al energiescans voor bedrijven aan. Bij midden- en grootverbruikers wordt 50% van de kosten voor de energiescan gedekt door de provincie en 25% door de gemeente tot het plafondbedrag. Voor kleinverbruik vergoeden we als gemeente 75% van de kosten tot het plafondbedrag. De erkende maatregelen die binnen 5 jaar terug te verdienen zijn, moeten verplicht worden uitgevoerd vanuit de Wet Milieubeheer. We onderzoeken financieringsconstructies zoals een duurzaamheidslening voor bedrijven om de benodigde investeringen mogelijk te maken. We continueren de opdracht aan de omgevingsdienst (ODRA) voor handhaven op naleving van de besparingsmaatregelen in verband met de veranderende Erkende Maatregelenlijst en herhalingscontroles.

Momenten van gronduitgifte, herplaatsing of vergunningsaanvragen gaan wij gebruiken om het nemen van duurzaamheidsmaatregelen af te dwingen. Bij voorkeur hanteren gemeenten in de regio dezelfde voorwaarden. Wij gaan hierover met hen in gesprek. Voor inrichtingen die niet op basis van de Wet Milieubeheer, maar enkel op grond van de vergunning benaderd kunnen worden gaan wij de komende jaren de vergunningen actualiseren. Door hier een goede energie- en duurzaamheidsparagraaf in op te nemen, worden maatregelen voor de toezichthouder afdwingbaar.

Als gemeente geven wij het goede voorbeeld door in te kopen en samen te werken met bedrijven die vooroplopen op het gebied van duurzaamheid.

Waar dit een toegevoegde waarde heeft, sluiten we convenanten met werklocaties en/of koepelorganisaties om duurzaamheidsambities en de ondersteuning daarin vanuit de gemeente uit te spreken en vast te leggen.

We gaan samen met bedrijven in gesprek over de uitdagingen voor verduurzaming door het zogenoemde 'split incentive'. Hierbij is het bedrijf geen eigenaar van het gebouw, waardoor deze beperkte mogelijkheden heeft om verduurzamingsmaatregelen te nemen.

Monitoring

Indicator	Bron
Energiegebruik bedrijven en industrie	Klimaatmonitor

Koppelingen

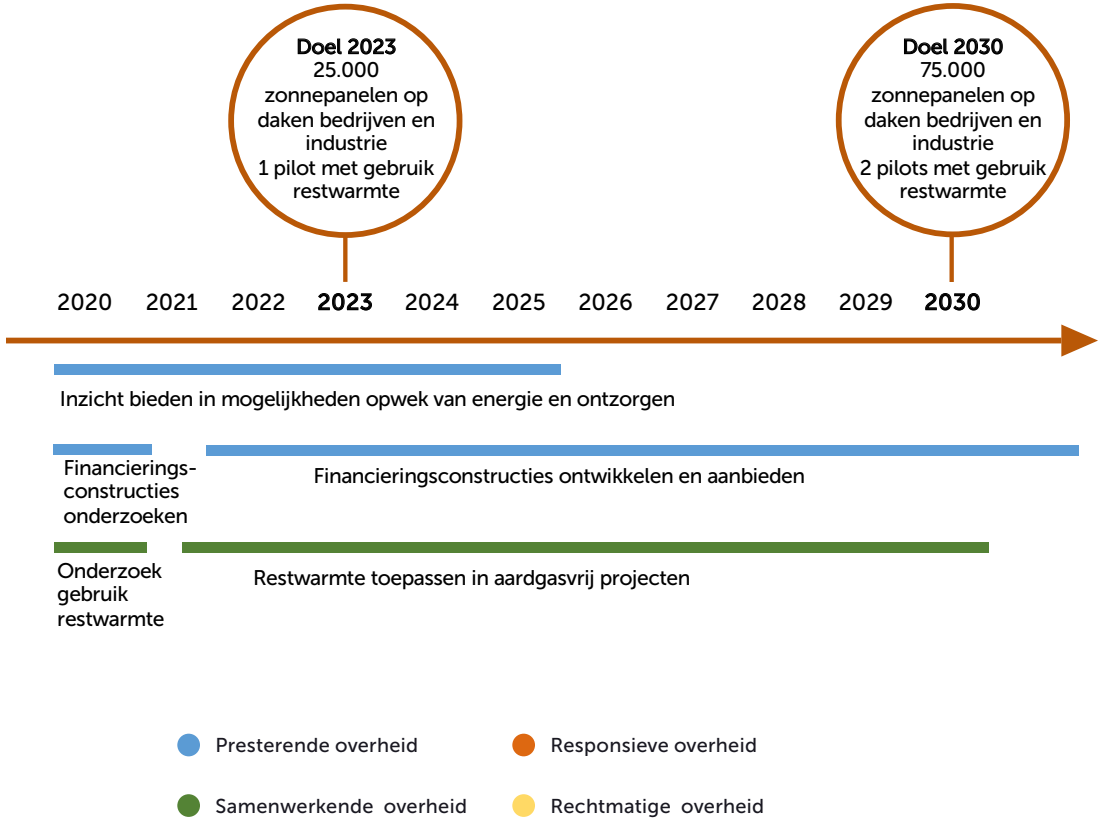
- Vitale economie - toekomstbestendige werklocaties.

4.3 Opwek en hergebruik van energie bevorderen

De daken van commerciële bedrijven en industrieën en de beschikbare ruimte op werklocaties bieden mogelijkheden voor opwek van duurzame elektriciteit met voornamelijk zonnepanelen. We stimuleren de opwek van energie op deze locaties door bedrijven en parkmanagement inzicht te bieden in de mogelijkheden en te ontzorgen waar mogelijk. Om de benodigde investeringen mogelijk te maken onderzoeken wij financieringsconstructies, zoals een duurzaamheidslening voor bedrijven. Hierbij richten wij ons bij voorkeur op collectieven zoals koepelorganisaties.

Bij verschillende bedrijven en industrieën is restwarmte beschikbaar uit processen en koeling. Deze warmte wordt momenteel grotendeels afgegeven aan de buitenlucht of geloosd in het oppervlaktewater. Als gemeente gaan we samen met de betreffende bedrijven onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om de restwarmte her te gebruiken voor eigen gebruik of voor omliggende bedrijven of woningen. Bij vestiging van nieuwe bedrijven met mogelijke restwarmte worden hier van te voren al afspraken over gemaakt.

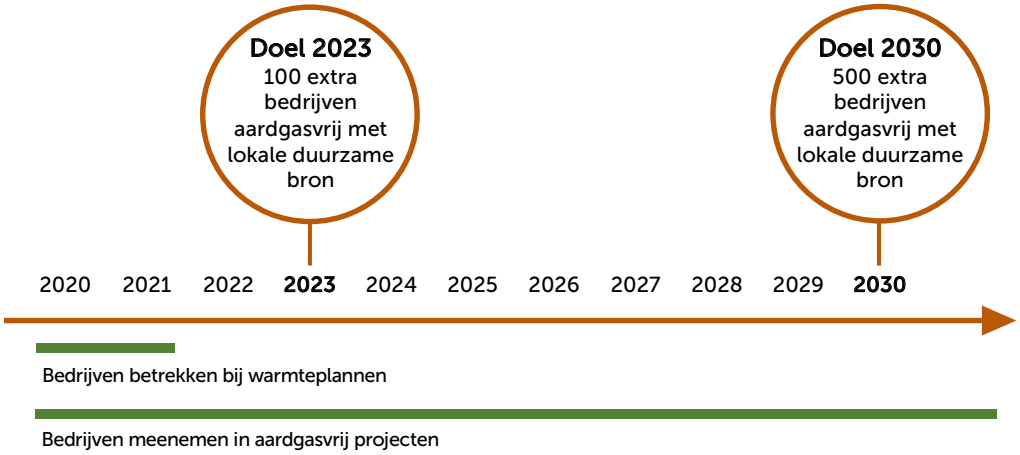
Monitoring

Indicator	Bron
Energiegebruik bedrijven en industrie	Klimaatmonitor
Hoeveelheid zonnepanelen op daken	Overzicht Greenspread

4.4 Aardgasvrij maken bedrijven en industrie

Net als de rest van de gebouwde omgeving moeten bedrijven en industrieën ook uiterlijk in 2050 aardgasvrij zijn. In hoofdstuk 2 zijn acties benoemd gericht op woningen en publieke bedrijven en instellingen. Deze acties komen samen in de transitievisie warmte die eind 2021 moet zijn vastgesteld. Hierin staat wanneer en op welke manier bedrijven van het aardgas af gaan. Om dit te kunnen bepalen gaan we actief in gesprek met bedrijven. De warmtevraag en vraag naar aardgas voor andere toepassingen verschilt sterk tussen bedrijven. We nodigen bedrijven daarom al in een vroeg stadium uit voor bijeenkomsten over wijk warmteplannen. Zo krijgen wij wederzijds inzicht in de kansen en de uitdagingen van het aardgasvrij krijgen van bedrijven. Daarnaast zijn bedrijven mogelijk interessant als warmtebron door hun restwarmte in te zetten voor de warmtevraag van andere bedrijven of dichtbijgelegen woningen. Dit nemen wij mee in de bronnenstrategie die voor heel Arnhem wordt ontwikkeld.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal bedrijven mee in aardgasvrij project	Gegevens gemeente
Aantal bedrijven aardgasvrij	Gegevens gemeente of Klimaatmonitor

Grootschalige opwek

5. Grootschalige opwek

We streven naar een elektriciteitsgebruik in 2050 zonder fossiele brandstoffen. Dit vraagt om duurzame elektriciteit. Want ook al zetten we flink in op besparing in de andere thema's ('gebouwde omgeving', 'duurzame mobiliteit' en 'bedrijven en industrie'), in het toekomstige energiegebruik zal het percentage elektriciteit hoger zijn dan nu. Dit komt onder andere door de omschakeling naar elektrisch vervoer en verwarming met warmtepompen. In dit hoofdstuk gaan we in op hoeveel duurzame elektriciteitsopwekking we nodig hebben, wat we binnen onze gemeentegrenzen kunnen realiseren, en wat wij aan de regio vragen voor het deel dat we niet binnen onze gemeentegrenzen kunnen realiseren. We hebben de voorkeur om de opwekking zo dichtbij mogelijk te realiseren. Waar we op inzetten, met welk doel, bijhorende activiteiten, impact en rollen is in dit hoofdstuk uitgewerkt. Het actieprogramma grootschalige opwek voor NemiA 2020-2030 bestaat uit de twee acties:

- Windmolens realiseren
- Zonnevelden realiseren

"Eerst de daken vol leggen en dan pas de grond gebruiken", is een veel gehoord argument. Beiden hebben we nodig om onze doelen binnen de gestelde tijd te realiseren. Wanneer in 2030 zonnepanelen op 50% van de geschikte[6] daken in de gemeente Arnhem liggen, wekken deze naar schatting 5% van de energievraag op. In 2050 kan dit 14% zijn, wanneer alle geschikte daken benut worden voor zonnepanelen. Zon op dak is dus een belangrijk thema maar niet voldoende om aan de elektriciteitsvraag te voldoen. We hebben dus ook grootschalige opwek op land nodig. De focus hierbij ligt, in ieder geval voor de komende 10 tot 20 jaar, op grondgebonden zonnevelden en windmolens. Dit zijn bewezen technologieën die binnen een afzienbare termijn veel elektriciteit kunnen opwekken. We gaan bij dit thema uit van windmolens boven 30 meter tiphoogte en van grondgebonden zonnepaneleninstallaties met een oppervlakte van meer dan 0,5 ha. Zowel zon op dak als de (gebouw-gebonden) windmolens kleiner dan 30 meter tiphoogte zijn uitgewerkt onder het thema 'gebouwde omgeving'.

Grootschalige opwek realiseren is meer dan het bepalen van een hoeveelheid en het selecteren van een locatie. Grootschalige opwek van zonne-energie en windenergie heeft een grote ruimtelijke impact. Windmolens hebben bijvoorbeeld een grote zichtbaarheid in het landschap en zonnevelden gebruiken veel grondoppervlakte. Daarom kijken we ook naar het integreren van deze windmolens en zonnevelden in het landschap, en naar de acceptatie en de benodigde participatie hiervoor. Het is een ruimtelijk vraagstuk en daarmee raakt het de Omgevingswet. De geformuleerde doelen voor 2023 en 2030 in het actieprogramma zijn dan ook onderdeel voor de op te stellen Arnhemse Omgevingsvisie.

De opgave

Het huidige elektriciteitsgebruik (2017) in Arnhem vraagt om circa 70 windmolens en 450 hectare zonnevelden. Als we uitgaan van de besparingsmaatregelen, het aardgasvrij maken van woningen en gebouwen, en de ontwikkelingen rondom elektrische mobiliteit waar we op inzetten dan zouden we in 2030 80 windmolens en 600 hectare zonnevelden nodig hebben. We zijn een gemeente met een stedelijk karakter en een beperkte beschikbare ruimte in het buitengebied. We zijn als Arnhem een groene gemeente. Daarmee is ons landschap waardevol voor recreatie en natuur. Hoe we omgaan met grootschalige opwek in het landschap is daarom een belangrijke overweging. Het benodigde aantal windmolens en zonnevelden is met de huidige beperkingen niet te realiseren binnen onze gemeentegrenzen.

We werken met andere regiogemeenten samen aan de Regionale Energiestrategie (RES) Arnhem-Nijmegen. Een van de onderdelen van de RES is een strategie ontwikkelen voor grootschalige hernieuwbare energie op land, binnen de regio. Hierbij kijken we met de andere gemeenten uit de regio naar hoeveel windmolens en hoeveel hectare zonnevelden mogelijk is in welke gebieden. Bij de selectie van gebieden kijken we naar de landschappelijke kwaliteit, draagvlak, maatschappelijke kosten en mogelijke koppelkansen als klimaatadaptatie en recreatie. Onze duurzame elektriciteitsopgave is onderdeel van de RES Arnhem-Nijmegen.

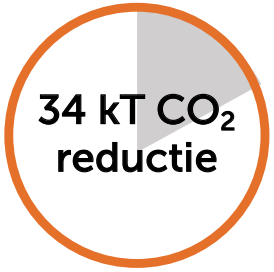
[6] Geschikt qua zoninstraling en verwachte draagkracht

Voor het deel dat we niet binnen onze gemeentegrenzen kunnen realiseren (246 kT CO_2 reductie) wordt in de RES bekeken of dit binnen de regio gerealiseerd kan worden. De provincie zal wanneer dit niet lukt met de andere Gelderse regio's kijken of daar mogelijkheden zijn.

Opwek vermogen windmolen en zonneveld

Volgens de huidige stand van de techniek wekt een gemiddelde windmolen op land (3 MW) circa 26 TJ per jaar op, wat een CO_2-reductie van 3 kT oplevert. Een zonneveld van 10 hectare wekt ongeveer 35 TJ per jaar op, wat een CO_2-reductie van 4,2 kT oplevert. Dit zijn gemiddeldes en kunnen per project verschillen.

Grootschalige opwek

Binnen onze gemeentegrenzen kunnen we 34 kT aan grootschalige opwek realiseren.

Om de voorgestelde hoeveelheid grootschalige opwek te realiseren is tot en met 2022 het volgende benodigd:

Benodigdheden	2 FTE	€400.000

Wat doen we nu al?

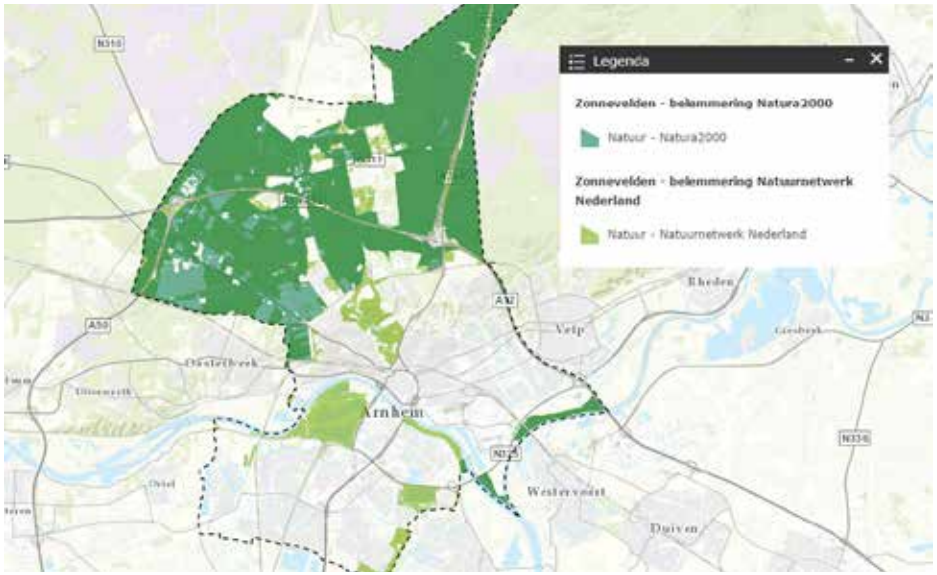
Vanuit het programma van New energy made in Arnhem – 2015-2020 – zijn verschillende projecten met zonnevelden en windmolens gestart. Zevenentwintig locaties voor zonnevelden zijn gewogen aan de hand van onze criteria voor de locatiekeuze van zonnevelden, vastgesteld in 2016. Daarvan zijn er nu 9 geschikt bevonden. Deze hebben een totale opwekpotentie tussen de 19 en 25 MW. Eén van deze locaties is het zonneveld van 2 MW bij de waterzuivering van Waterschap Rivierenland, dat begin 2019 geopend is. Een andere locatie is het zonneveld Koningspleij. Het gaat hier om een zonneveld van 12 MW. Nabij het zonneveld zijn 4 windmolens van elk 3 MW gepland. De besluitvorming over de ruimtelijke procedures van wind- en zonnepark ligt bij de Raad van State. Naar verwachting worden het wind- en zonnepark in 2020 geopend.

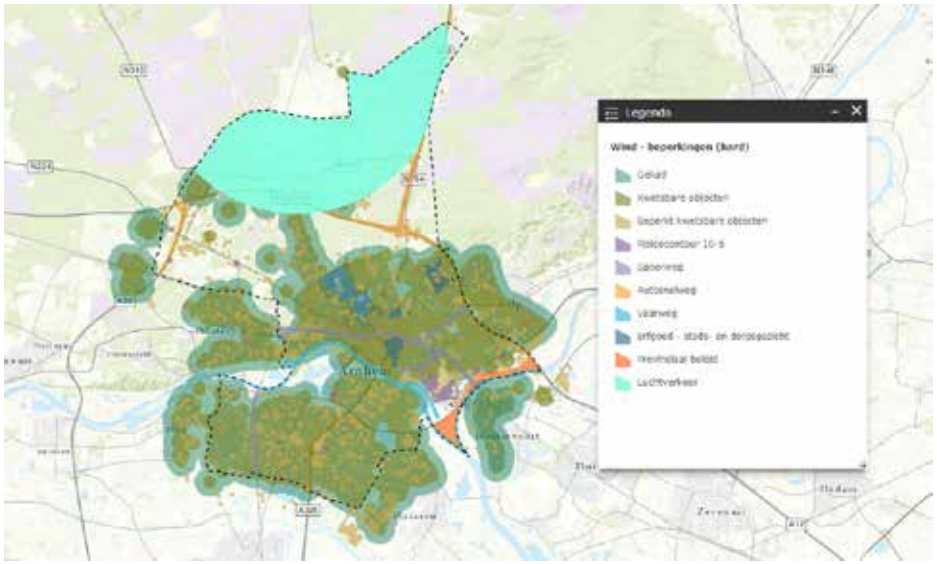
5.1 Windmolens realiseren

Ons grondgebied bestaat grotendeels uit bebouwd gebied en waardevolle landschaps- en natuurgebieden. Voor beide type gebieden bestaan nationale kaders die belemmerend werken op het realiseren van windmolens. Afhankelijk van de grootte van de windmolen moet deze minimaal 400 meter van woningen afstaan. Er wordt een uitzondering gemaakt wanneer een woning wordt bestempeld als molenaarswoning. Dan mag deze afstand kleiner zijn. De landschaps- en natuurgebieden in onze gemeente vallen deels onder 'Natuurnetwerk Nederland' en 'Natura 2000'. Realisatie van windmolens is hier mogelijk mits het binnen de strenge eisen valt rondom ecologie en natuurwaarde behoud. Vanuit natuur en ecologie zou het mogelijk zijn om een grotere locatie met meerdere windmolens te realiseren op de Veluwe, waar de afstand tot woonbebouwing groot genoeg is. Het radar gebied van Defensie op en rondom vliegveld Deelen is echter een harde belemmering, waardoor het realiseren van windmolens in dit gebied op dit moment uitgesloten is.

In het traject van de Regionale Energiestrategie formuleren we principes en criteria om tot gebieden te komen voor het realiseren van windmolens en zonnevelden. Het kan zijn dat deze op gespannen voet staan met huidige kaders die in de huidige vorm belemmerend werken. We trekken in dat geval gezamenlijk op met de regiogemeenten om lobby te voeren richting instanties waarvan de huidige kaders belemmerend werken. Het gezamenlijk werken aan een Regionale Energiestrategie zorgt voor ruimte voor het realiseren van windmolens en zonnevelden. Zo heeft Rijkswaterstaat, één van de betrokken stakeholders, al aangegeven mogelijkheden te willen bieden voor windenergie in de rivierbedding en rivier als er binnen de regio geen ruimte is. Ze gaan dus alleen akkoord met windmolens in de rivierbedding en rivier als er binnen de gemeente en de regio echt geen andere ruimte is om de opgave te realiseren. Waarbij het niet willen op een bepaalde locatie geen geldend argument is.

Figuur 1

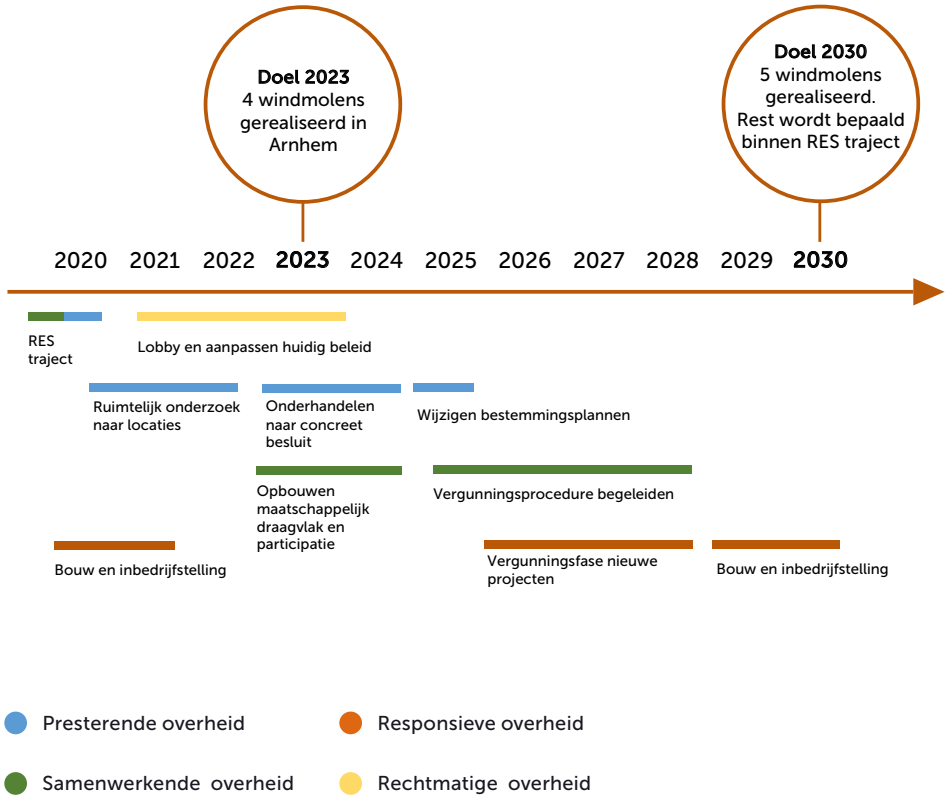
Figuur 2

Uiteindelijk moet de RES gerealiseerd worden. De basis voor de eisen aan initiatiefnemers rondom proces- en financiële participatie en landschappelijke inpassingseisen wordt in de RES gelegd. De concrete uitwerking van wat dit betekent voor de Arnhemse eisen voor draagvlak, lokaal/regionaal eigenaarschap en winstdeling voor omwonenden (zoals genoemd in het coalitieakkoord) is een verantwoordelijkheid voor ons zelf als gemeente.

De doelstelling voor 2030 is sterk afhankelijk van de uitkomsten van het RES traject. Voor 2023 hebben we het doel om 4 windmolens die nu in voorbereiding zijn bij Koningspleij gerealiseerd te hebben. We begeleiden de vergunningsprocedure(s) die meerdere jaren duren. In de omgevingsvergunningen nemen we een einddatum op zodat de installaties na afloop van de levensduur worden afgebroken. Daarnaast gaan we proberen om zoveel mogelijk Arnhemse partijen te betrekken bij de te bouwen windparken. Ook EMT-gerelateerde bedrijven en instellingen kunnen hun innovatieve positie hiermee versterken. We nemen hiermee een kaderstellende rol in. Hoe we dit gaan doen werken we het komende jaar uit.

Uit analyses (een quickscan uit 2013 van de provincie Gelderland en een analyse van Over Morgen in 2019) komen twee locaties waar windmolens gerealiseerd kunnen worden die meegenomen worden in het RES traject. De eerste is de waterzuivering bij de Drielsedijk waar jaren een kleine windmolen heeft gestaan. De tweede locatie is IJsseloord 2, dat dichtbij de rivier, op de grens met andere gemeenten, en nabij bebouwing en ganzenfourageergebied ligt. Deze aspecten worden in de RES onderzocht en behandeld. Vooralsnog is enkel de windmolen aan de Drielsedijk meegenomen in de doelstelling voor 2030. Afhankelijk van het RES traject worden aanvullende locaties opgenomen.

Om zowel de 4 geplande windmolens als eventuele toekomstige aantallen te realiseren werken we samen met grondeigenaren en Liander om een haalbare locaties te selecteren waarbij de maatschappelijke kosten relatief laag blijven. Daarnaast voeren we gesprekken met energiecoöperaties en burgerinitiatieven om de participatie bij projecten vorm te geven.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal gerealiseerde windmolens	Gegevens gemeente, Klimaatmonitor
Duurzame windenergie opgewekt TJ/jr	Gegevens leverancier, Klimaatmonitor

5.2 Zonnevelden realiseren

Het zonnepark bij de rioolwaterzuivering aan de Drielsedijk dat in het voorjaar van 2019 is gerealiseerd (7.200 panelen) is het eerste zonnepark van Arnhem. In Arnhem hebben we nog 9 locaties waar wordt gewerkt aan de realisatie van zonnevelden. 8 van deze locaties zijn toegewezen op basis van de in 2016 vastgestelde 'Criteria voor de locatiekeuze van zonnevelden in Arnhem'. Wijkinitiatief Duurzaam Craneveer is daarnaast bezig met de realisatie van zonnecarports boven de parkeerplaats van het Nederlands Openluchtmuseum. Samen met het zonneveld van de rioolwaterzuivering aan de Drielsedijk tellen de locaties op tot 34 hectare zonnevelden.

Locatie	Grootte (ha)	Status
Koningspleij-Noord	9	Ver in voorbereiding
Akzohaven	4,5	Initiatief bij IPKW
Ijsseloord 2	5	Initiatief bij Giesbers
Geluidscherm Schuytgraaf	3	Momenteel niet rendabel, geluidsscherm wordt wel 'zonnepaneel-klaar' gebouwd
Rioolwaterzuivering Drielsedijk	2	Gerealiseerd (voorjaar 2019)
Rolbaan	4	Wordt uitgewerkt in de context van het zoekgebied Deelen
Gelredome	1,5	Business case wordt verder uitgewerkt
Knooppunt Velperbroek	2,5	Initiatief bij Rijkswaterstaat
Nieuwe Haven	1	Wacht op brede visie op de haven
Openluchtmuseum	1,5	Marktverkenning gestart
Totaal	**34,0**	

We zijn kaderstellend, doordat we met de vastgestelde criteria heldere eisen en wensen stellen aan initiatiefnemers van zonnevelden. Het zijn eisen voor hoe een project in het landschap geïntegreerd wordt en welke participatie mogelijkheden we verwachten in het proces van ontwerpen en financiën. Wij geven een kader aan initiatiefnemers waar ze aan moeten voldoen om een zonneveld te realiseren en voeren zo een strategie voor kwaliteit en draagvlak. In de RES onderzoeken we of er locaties zijn die nu nog niet in aanmerking komen voor zonnevelden vanuit huidige beleidskaders of andere belemmerende kaders.

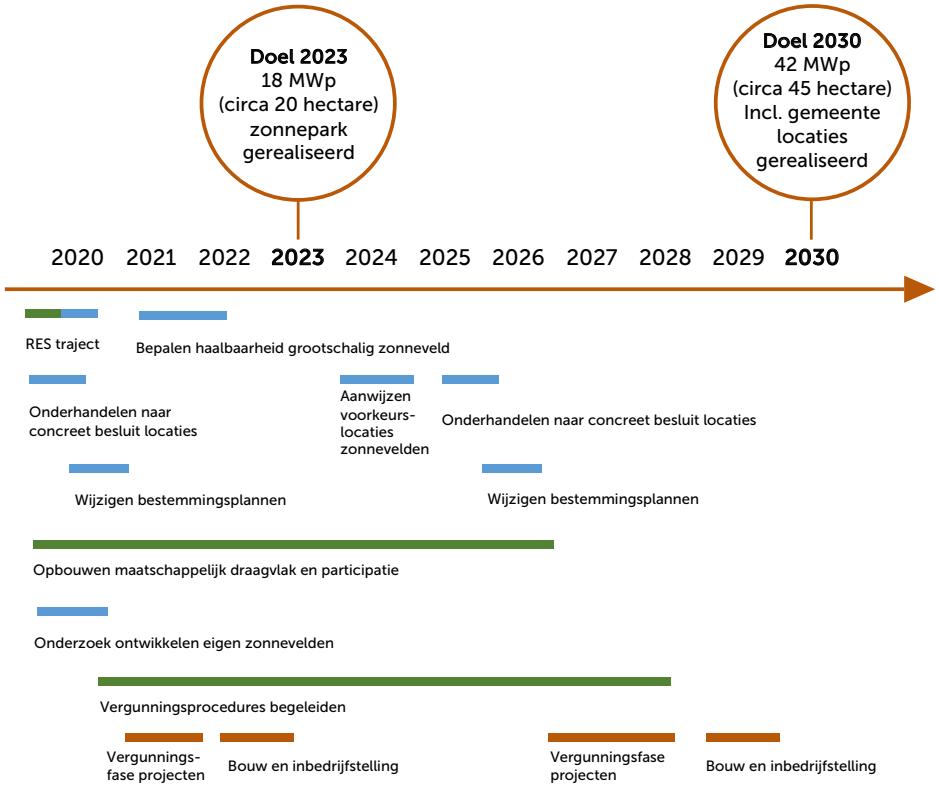
Onze doelstelling is om in 2023 20 hectare van de 9 nog niet gerealiseerde locaties gereed te hebben. De overige locaties worden voor 2030 gerealiseerd, aangevuld met nieuwe locaties, zoals Deelen of kleine initiatieven. We werken toe naar het realiseren van 45 hectare aan zonnevelden in 2030 in onze gemeente.

Voor de realisatie hanteren we drie categorieën van schaalgrootte waarbij we bij elk een andere rol en strategie voeren:

- Large - groter dan 10 hectare: Dit zijn initiatieven op grootschalige, soms geclusterde locaties waar veelal bovengemeentelijke belangen spelen. Dit type grootschalige zonnevelden nemen we mee in de RES. Bijvoorbeeld het zoekgebied met potentie rondom Deelen, waar we met meerdere partijen (Defensie, Alliander, gemeente Ede, provincie) de haalbaarheid bepalen. Wij hebben hierin een regierol.
- Medium - tussen 2 en 10 hectare: In de afgelopen jaren zijn 27 locaties binnen deze schaalgrootte afgewogen aan vastgestelde criteria. Hiervan zijn er 9 geschikt bevonden (zie tabel). 6 van deze locaties zijn in gemeentelijk eigendom, hierop nemen wij een regierol met als doel dat we deze locaties in 2030 gerealiseerd hebben. Daarnaast benaderen we de grondeigenaren van overige locaties actief en helpen we hen bij de ontwikkeling om de kans op realisatie te vergroten.
- Small – kleiner dan 2 hectare: Initiatieven van dit formaat spelen een belangrijke rol in de verduurzaming van de gebouwde omgeving en de wijkgerichte energietransitie. Bijvoorbeeld het wijkinitiatief Duurzaam Craneveer op de

parkeerplaats bij het Nederlandse Openluchtmuseum en het initiatief op de Hoogkamp. We treden hier als gemeente faciliterend op.

Het ontwikkelen van eigen zonnevelden kan dienen als financieringsinstrument. De opbrengsten uit een zonnepark worden hierbij ingezet voor andere duurzaamheidsmaatregelen. We streven naar financiële deelname van Arnhemse partijen en bewoners en lokaal eigenaarschap. Dit kan al dan niet via energiecoöperaties. We onderzoeken het komende jaar of we dit via een kaderstellende rol doen of via een faciliterende rol.

Monitoring

Indicator	Bron
Aantal hectare aan zonnevelden gerealiseerd	Overzicht Greenspread
Duurzame zonne-energie opgewekt in TJ per jaar	Overzicht Greenspread

Koppelingen

- Zonnewijzer provincie Gelderland.
- Concept zonneladder Rijk.

Presterende overheid
Responsieve overheid
Samenwerkende overheid
Rechtmatige overheid

Bewustwording en gedragsverandering

6. Bewustwording en gedragsverandering

Energie besparen, het opwekken van hernieuwbare energie en het afkoppelen van het aardgas zijn grote opgaven. Het zijn opgaven die we alleen maar succesvol kunnen uitvoeren als we dit samen doen met alle Arnhemmers: inwoners, ondernemers, instellingen en overheden. We hebben elkaar hard nodig. Een klein deel van de Arnhemmers is actief bezig met energiebesparing. Diverse groepen in Arnhem zijn werken aan het verduurzamen van de hele buurt of wijk. Het overgrote deel van Arnhem moet deze stap nog zetten. Hoofdstuk 2 'gebouwde omgeving' geeft aan wat we hiervoor gaan doen. Betaalbaarheid, betrouwbaarheid en zekerheid voor de eindgebruiker staat hierbij voorop. We bieden zoveel mogelijk handelingsperspectief voor iedereen. Dit doen we ook voor het thema (schone en) 'duurzame mobiliteit'. Handelingsperspectief, maar ook acceptatie en draagvlak zijn nodig om mensen in beweging te krijgen, zodat ze de keuzes voor verduurzaming maken. Bewustwording is de eerste stap in verandering.

Stadscampagne Arnhem AAN is in 2017 gestart om bewustwording en gedragsverandering teweeg te brengen. Het verduurzamingsverhaal wordt verteld aan de hand van voorbeelden van de buurman en buurondernemer. Vanuit de overtuiging: kleine en grote stappen zijn goed. Met Lijn 2030 (www.lijn2030.nl) als het rijdende boegbeeld van Arnhem AAN zorgen we dat inwoners en ondernemers in gesprek gaan over klimaat en energie. De Aanjagers ondersteunen wijkinitiatieven, zowel met bewustwording als met de uitvoering van maatregelen op het gebied van energiebesparing en hernieuwbare opwek. Inmiddels zijn er meer dan 20 wijkinitiatieven actief in Arnhem.

Steeds meer partijen willen zich aansluiten bij Arnhem AAN en van hieruit hun duurzame doelstellingen communiceren, bijvoorbeeld de woningbouwcorporatie. Ook worden diverse duurzame activiteiten in de stad onder de noemer van Arnhem AAN georganiseerd. Zo ontstaat er een stads brede duurzaamheidsbeweging wat het overzichtelijk houdt voor Arnhemmers.

Bij alle thema's van dit programma (gebouwde omgeving, duurzame mobiliteit, bedrijven en industrie, en grootschalige opwek) zijn communicatie- en bewustwordingsacties en inspanningen nodig. Alle communicatie activiteiten worden onder de vlag van Arnhem AAN gelanceerd. In de communicatie kiezen we drie doelgroepen:

Inwoners, met daarbij onderscheid in de volgende subdoelgroepen:

- inwoners die actief zijn en wijken waar al wijkinitiatieven lopen op het thema energie
- huurders en verhuurders
- woningeigenaren, waaronder ook VvE's
- huishoudens met een minimum inkomen

Bedrijven en instellingen met daarbij aandacht voor bewustwording, zowel onder werkgevers als werknemers, stimulering en handhaven. We onderscheid de volgende subdoelgroepen:

- retail
- midden en klein bedrijf (MKB)
- grote bedrijven
- instellingen, waaronder verenigingen, overheden, scholen

Bezoekers, waaronder van evenementen

De communicatie- en bewustwordingsactiviteiten zijn opgenomen in het actieprogramma van de thema's. Daarnaast zetten we in op een aantal activiteiten om de bewustwording en gedragsverandering in algemene zin te vergroten. Deze zijn hieronder toegelicht. De activiteiten worden tussentijds geëvalueerd en zo nodig aangepast, bijgestuurd en aangevuld.

6.1 Activiteiten bewustwording en gedragsverandering

Actieplan per doelgroep uitwerken voor bewustwording en gedragsverandering
De campagnes en activiteiten van Arnhem AAN worden verdeeld over de diverse genoemde doelgroepen. Per doelgroep (inwoners, bedrijven en instellingen en bezoekers) wordt een actieplan uitgewerkt, aanvullend op en in samenhang met de acties uit dit programma NemiA 2020-2030.

Lijn2030 voortzetten

Lijn 2030 het boegbeeld van Arnhem AAN. Lijn2030 wordt de komende jaren nog meer ingezet voor onder andere de wijkaanpak (paragraaf 2.2). We zorgen dat Lijn2030 beschikbaar is en blijft om in de wijken het gesprek te voeren over duurzaamheid. Hiervoor hebben we capaciteit nodig: voldoende mensen die dit kunnen en willen doen. Op dit moment zitten de Aanjagers op Lijn2030. Zij hebben goed contact kunnen krijgen met inwoners en zijn voldoende op de hoogte van de lokale energietransitie.

Goede voorbeelden uitdragen

We willen zoveel mogelijk Arnhemmers inspireren met goede voorbeelden. Dit doen we ook vanuit Arnhem AAN. We hebben daarbij extra aandacht voor Arnhemse innovaties.

Goede informatievoorziening voor inwoners, bedrijven en instellingen

Informatie over de energietransitie en de mogelijkheden die er zijn voor Arnhemmers om hier iets in te doen moet goed beschikbaar zijn. We besteden extra aandacht aan ‘follow up’ na informatieverstrekking. We hebben een plek nodig waar iedere inwoner (eigenaar of huurder) en bedrijf of instelling terecht kan. Waar vragen zodanig beantwoord worden dat ze verder kunnen en niet afhaken. Het energieloket midden Gelderland (ELMG) is een goede plek voor de doelgroep woningeigenaren. We werken nog aan een plek voor de andere doelgroepen (inwoners, bedrijven en instellingen).

Website Arnhem AAN vernieuwen

We gaan aan de slag met de website van Arnhem AAN en zorgen er voor dat deze ook van waarde is voor de verschillende doelgroepen. De website fungeert als basisplatform en wordt gekoppeld aan sociale media acties, uiteraard ook weer per doelgroep. Naast bewustwording en gedragsverandering zijn informeren en het bieden van concreet handelingsperspectief (per doelgroep) communicatiedoelen. De communicatie activiteiten uit dit NemiA 2020-2030 programma, algemeen en van de verschillende thema’s, worden opgenomen.

Aanhaken bij communicatie van thema’s die raken aan energie

We koppelen de campagne Arnhem AAN aan activiteiten voor bewustwording en gedragsverandering voor thema’s die de energietransitie direct raken. Denk hierbij aan bijvoorbeeld klimaatadaptatie met de onderwerpen wateroverlast, hitte stress en droogte.

Voor de activiteiten op het gebied van bewustwording en gedragsverandering is tot en met 2022 het volgende benodigd:

Benodigdheden	1 FTE	€700.000

7. Acties op aanverwante thema's

7.1 Onderwijs en arbeidsmarkt

Door toenemende krapte op de arbeidsmarkt en de veranderende beroepseisen kan de energietransitie alleen maar succesvol zijn als tijdig op de veranderende arbeidsmarktbehoeftes wordt geanticipeerd. Tegelijkertijd zal de transitie ook tot verlies van banen leiden en is aandacht voor het borgen van inclusiviteit van de arbeidsmarkt essentieel. Human capital en digitalisering zijn voorwaarden voor de energietransitie.

De Human Capital Agenda van de landelijke Topsector Energie haakt aan op arbeidsmarkttekorten en onderscheidt vijf prioriteiten:

- Vergroten van de (zij)instroom: meer energietechnici op de arbeidsmarkt.
- Scholieren in het voortgezet onderwijs interesseren voor energietechniek.
- Vergroten van de instroom in de energiesector via topsectorbeurzen.
- Vernieuwing van het huidige opleidingsaanbod in het beroepsonderwijs.
- Permanente scholing van docenten in het beroepsonderwijs.

Samenwerking tussen werkgevers- en werknemersorganisaties, overheden en regionale organisaties is cruciaal voor het succes. (bron: SER rapport Energietransitie en werkgelegenheid; Kansen voor een duurzame toekomst, april 2018)

In Arnhem zetten wij in op versterking van de samenwerking van bedrijven en kennisinstellingen, zodat we samen met het bedrijfsleven en onderwijsinstellingen kunnen anticiperen op wat de maatschappij 'straks' nodig heeft. Dit doen we door:

- Het ontwikkelen van een Human Capital aanpak op kraptesectoren, zoals de energiesector.
- Het ontwikkelen van een aantrekkelijk klimaat voor studenten in Arnhem en regio.
- Het stimuleren van intensieve samenwerking tussen kennisinstellingen onderling en met bedrijven, stad en regio. Zij kunnen door intensievere samenwerking zorgen voor werkgelegenheid en voor de benodigde, passende opleidingen en een betere match van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.

Concreet zal dit laatste plaatsvinden op het IPKW binnen het te ontwikkelen Innovatielab voor New Energy & Mobility (werktitel). De initiatiefnemers: de Gemeente Arnhem, de Provincie Gelderland, IPKW, het bedrijfsleven en de HAN hebben gezamenlijk een visiedocument ontwikkeld waaruit de vraag, de meerwaarde en vooral ook de noodzaak van een hybride leer- en werkomgeving blijkt. In het Innovatielab staat de samenwerking in de quadruple helix (onderwijs-onderzoek-bedrijfsleven en overheid) centraal. Maar het is meer dan alleen een hybride leer- en werkomgeving. Het is ook de ideale vestigingsplek voor startups en voorziet in ontmoetings- en trainingsfaciliteiten. Het Innovatielab opent in 2020/2021 zijn deuren.

We nemen als gemeente daarnaast het initiatief om lokale en regionale bouw- en installatiebedrijven bij elkaar te brengen en te stimuleren tot (betere) samenwerking. Dit met als doel dat deze bedrijven hun krachten bundelen en gezamenlijk gaan werken aan adequate en integrale oplossingen voor de verduurzaming en energietransitie van de Arnhemse wijken.

7.2 Partnerschappen

Elke gemeenten is aan het werk met de energietransitie. De uitdaging die we hebben liggen op het gebied van besparing, duurzame opwek, en gedragsverandering is groot. Onderlinge samenwerking kan helpen om vooruit te komen. De RES is hier een voorbeeld van. Daar hebben wij als Arnhem onze buurgemeenten voor nodig. Er zijn ook maatregelen die een grote CO_2-reductie kunnen realiseren, maar waar wij als Arnhem geen directe invloed op hebben. Bijvoorbeeld het verlagen van de snelheid op de rijkssnelwegen rondom Arnhem. Dit zou een substantiële verlaging van CO_2-uitstoot, fijnstof en geluid opleveren. Arnhem kan dit niet alleen. Dit vraagt om een lobby op landelijk niveau. Door een alliantie te vormen met andere gemeenten en provincies kan het gesprek over maximum snelheid rondom kernen op de politieke agenda worden gezet. Dit is een ambitieus voorbeeld waarmee we grote stappen kunnen zetten. En daar zijn er meer van. Daarom zoeken we als Arnhem de komende jaren nog meer contact met andere gemeenten. Onze buren, provinciegenoten en ook anderen daarbuiten waarmee we gezamenlijk aandacht kunnen vragen voor impactvolle onderwerpen. We verzamelen concrete voorbeelden en beschrijven waar ze vastlopen om gerichte lobby in te zetten. Aanpassingen in de regelgeving kunnen we alleen organiseren met anderen.

7.3 Stimuleren van innovaties

Wil Arnhem uiteindelijk uitkomen op 55% CO_2-reductie in 2030, dan is het zaak in het heden zowel meters te maken (onder meer via energiebesparing, duurzame opwek, hernieuwbare warmte) als meters voor te bereiden (onder meer voor grootschalige energieopwek, ontwikkeling warmtebronnen en opslag van elektriciteit en warmte). De actieve ontwikkeling van innovaties is ook onderdeel van deze strategie, aangezien het tijd kost om van de ontwikkeling van innovaties naar het grootschalig kunnen toepassen ervan te komen.

In de ontwikkeling van innovaties zijn verschillende fasen te onderscheiden: Ontdekking, Ontwikkeling, Demonstratie en Toepassing. In de opeenvolgende fasen hebben bedrijven behoefte aan verschillende instrumenten en financierings-regelingen, veelal afkomstig van de overheid. Ook als gemeente kunnen we bijdragen aan het stimuleren van energiegerelateerde innovaties. De ontwikkeling hiervan draagt zowel bij aan het realiseren van onze klimaatdoelstellingen als aan de versterking van ons lokaal ecosysteem van bedrijven en kennisinstellingen op het gebied van duurzame energie. Het belang en de betrokkenheid van Arnhem per onderscheidende fase verschilt:

- **Ontdekking:** Dit is de tekentafelfase, waarin een bedrijf onderzoek doet naar een technologie, en het mogelijke toepassingsgebied. Bedrijven kunnen een beroep doen op regelingen van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) om bijvoorbeeld onderzoeksprojecten te formuleren. In deze fase ziet gemeente Arnhem geen rol voor ondersteuning weggelegd. In deze fase en het begin van de volgende fase kunnen Stichting KIEMT en OostNL ook als wegwijzers fungeren richting partners en financiering.

- **Ontwikkeling:** In deze fase wordt gewerkt aan prototypes en proeftuinen in een relevante, maar gecontroleerde en op zichzelf staande omgeving. Eventuele partners worden gezocht en haalbaarheidsstudies worden gemaakt ter voorbereiding op het testen van het product in de uiteindelijke operationele omgeving. Voor de gemeente is deze experimenteerfase van innovaties interessant, omdat er sprake is van samenwerking en dynamiek tussen bedrijven en vaak ook met kennisinstellingen. Dit leidt tot een uitdagend ecosysteem op het gebied van energie dat als een magneet kan werken op nieuwe startups, MKB'ers en studenten. Zelfs als niet alle testen en prototypes uitmonden in een succes, draagt het bij aan een ondernemer- en innovatievriendelijk klimaat dat zorgt voor extra werkgelegenheid. De gemeente kan met het co-financieren van haalbaarheidsstudies en procesgeld bijdragen aan de voorbereiding die in deze fase nodig is om de ontwikkeling naar de volgende fase te maken. Ook kunnen we subsidiescans laten uitvoeren om te kijken of de innovatie toegang heeft tot grotere subsidies op rijks-en Europees niveau.

- **Demonstratie:** De proeftuin is geslaagd en de technologie kan worden geïntegreerd in de uiteindelijke operationele omgeving. De focus van het bedrijf ligt nu op productie en certificering. Deze fase is voor Arnhem interessant omdat innovaties in Arnhemse wijken en bedrijventerreinen een podium kunnen krijgen, concreet kunnen worden gemaakt en kunnen worden getest. Zo gaan ze bijdragen aan de CO_2-reductie in de stad. Daarnaast laat het zien dat Arnhem proeftuin is voor energie innovaties. Mocht deze demonstratie succesvol zijn dan is het aan de gemeente, samen met het bedrijf, om te besluiten wat de volgende stap zal zijn.

- **Toepassing:** De technologie is technisch, juridisch en commercieel gereed om op grote schaal te worden toegepast. De volgende stappen zijn productie en marktintroductie van het product. In deze fase zouden we in het geval bij een interessante innovatie als gemeente de rol van opdrachtgever op ons kunnen nemen en een opdracht kunnen verlenen aan de lokale marktpartij om de innovatie daadwerkelijk toe te passen. Als overheid kan je hiermee bovendien een succesvolle commerciële lancering van de innovatie stimuleren. In deze fase is er geen sprake meer van subsidie.

De gemeente heeft belang bij en speelt een rol in de fasen ontwikkeling, demonstratie en toepassing. Als we in Arnhem innovaties willen toepassen binnen onze ideeën, dan moeten we zo veel mogelijk aan de voorkant aangeven wat we willen en proactief handelen. De kans op succesvolle pilots is groter als we goed zicht hebben op de onderscheidende innovaties waaraan in Arnhem wordt gewerkt, in welk stadium deze innovaties zich bevinden en hoe deze zouden kunnen worden ingezet voor de opgave van de energietransitie.

Inzicht in welke innovaties en ontwikkeling van innovaties

Het toepassen van innovaties is meestal duurder dan de toepassing van de bestaande technologie; waterstof versus diesel, ecovat versus gewoon aardgas stoken. Daarnaast speelt ook dat het tijd en tests kost om de techniek en het gebruiksgemak goed te krijgen, dat er veel regels zijn en relatief veel verschillende partijen die op één lijn moeten komen wil de innovatie ergens in de energie 'keten' opgenomen worden. In de praktijk blijkt dat dit de draagkracht en tijd van de meeste ondernemers ver overstijgt; er is sprake van een 'marktfalen'.
Om de innovaties te kunnen laten bijdragen aan een sterk energiecluster, het vergroten van de werkgelegenheid, en gereed te maken voor toepassing in de Arnhemse wijkgerichte energietransitie, zal de gemeente inzet plegen om het marktfalen op te heffen. Dit doen we door een stimuleringsregeling voor innovaties, gecoördineerd vanuit het programma **Vitale economie**. - Gemeentelijke rol: **Stimuleren**

Demonstratie en toepassing

Met het inzicht in welke Arnhemse innovaties kunnen bijdragen aan de (wijkgerichte) energietransitie, zijn er de volgende acties via het programma New energy made in Arnhem:

- In wijken waar de gemeente het voortouw neemt in de energietransitie, zullen we gericht (Arnhemse) innovaties een plek geven, en meehelpen om eventuele onrendabele toppen af te dekken - **Regie**
- In wijken waar ruimtelijke ontwikkelingen zijn, stimuleren we ontwikkelaars om ook buiten de nieuwbouw een deel van de bestaande bouw van het aardgas af te krijgen, en daarbij innovaties te gebruiken. De gemeente kan meehelpen om eventuele onrendabele toppen af te dekken - **Stimuleren**
- In wijken waar wijkinitiatieven zelf ideeën hebben over innovaties faciliteren we deze ideeën en ontwikkelingen. De gemeente kan meehelpen om eventuele onrendabele toppen af te dekken – **Faciliteren**

Eusebius
HESS
brengtrolley
5240
BX-FT-74

Bijlagen

New energy made in Arnhem

Programma 2020-2030

Bijlage 1. Raming benodigde organisatie en middelen

NemiA 2020-2022

Thema	Inschatting benodigde middelen t/m 2022	FTE	CO_2-reductie (kT)
Gebouwde omgeving	€7.500.000 (t/m 2021*)	15 (t/m 2021*)	77
Duurzame mobiliteit	€2.015.000	2	42
Bedrijven en industrie	€1.200.000	1,5	38
Grootschalige opwek	€400.000	2	34
Bewustwording en gedragsverandering	€700.000	1	-
Totaal	**€11.815.000**	**21,5**	**191**

* Voor de acties op gebouwde omgeving zijn de kosten geraamd tot en met 2021, en wordt een nieuwe inschatting van formatie en benodigde middelen in de transitievisie warmte opgenomen, die in 2021 aan de raad wordt aangeboden.

Bijlage 2. Procesbeschrijving

Het programma New energy made in Arnhem 2020-2030 is een herijking van het programma New energy made in Arnhem 2015-2020. Het nieuwe programma is opgesteld met een aantal aandachtspunten uit de ervaringen en voortgang van het vorige programma (een voortgangsrapportage in 2017) en een onderzoek van de rekenkamer. De aandachtspunten zijn als volgt:

- Meetbare en SMART geformuleerde doelstellingen;
- Concrete, minder vrijblijvende, rolverdeling van gemeente en andere partijen;
- Weergave van CO_2-reductie;
- Doelen en acties zijn afgestemd op internationale, landelijke, provinciale en regionale context.

Februari 2019 zijn we gestart met het vormgeven van het nieuwe programma. Onze eigen specialisten hebben samen met Arnhemse partijen, en met hulp van bureau Over Morgen gewerkt aan een nieuwe visie, doelstellingen en concrete acties voor de periode 2020-2030. We hebben verschillende partijen betrokken in groepsverband en individueel via werksessies en interviews. Onderstaand figuur geeft een overzicht van de betrokken partijen en hoe zij betrokken zijn. De diversiteit aan specialisten en partijen heeft een inhoudelijk sterk en gedragen programma opgeleverd waar we met de stad mee aan de slag gaan.

De gemeentelijke werkgroep heeft samen met Over Morgen het programma opgesteld. Hiervoor hebben ze bepaald wie er betrokken werd en welke vorm en inhoud van de werksessies en interviews gebruikt werden om tot de inhoud van het programma te komen.

De begeleidingsgroep was een klankbordgroep bestaande uit personen die Arnhem goed kennen en actief zijn in de energietransitie. De begeleidingsgroep bestond uit Alliander, provincie Gelderland, Clean Mobility Center, Ondernemerscontact Arnhem, Portaal, Vivare, Rijn en IJssel Energiecoöperatie en Hoogkamp Energie. Gedurende het proces zijn zij geraadpleegd over de inhoud, en namen zij deel aan sessies.

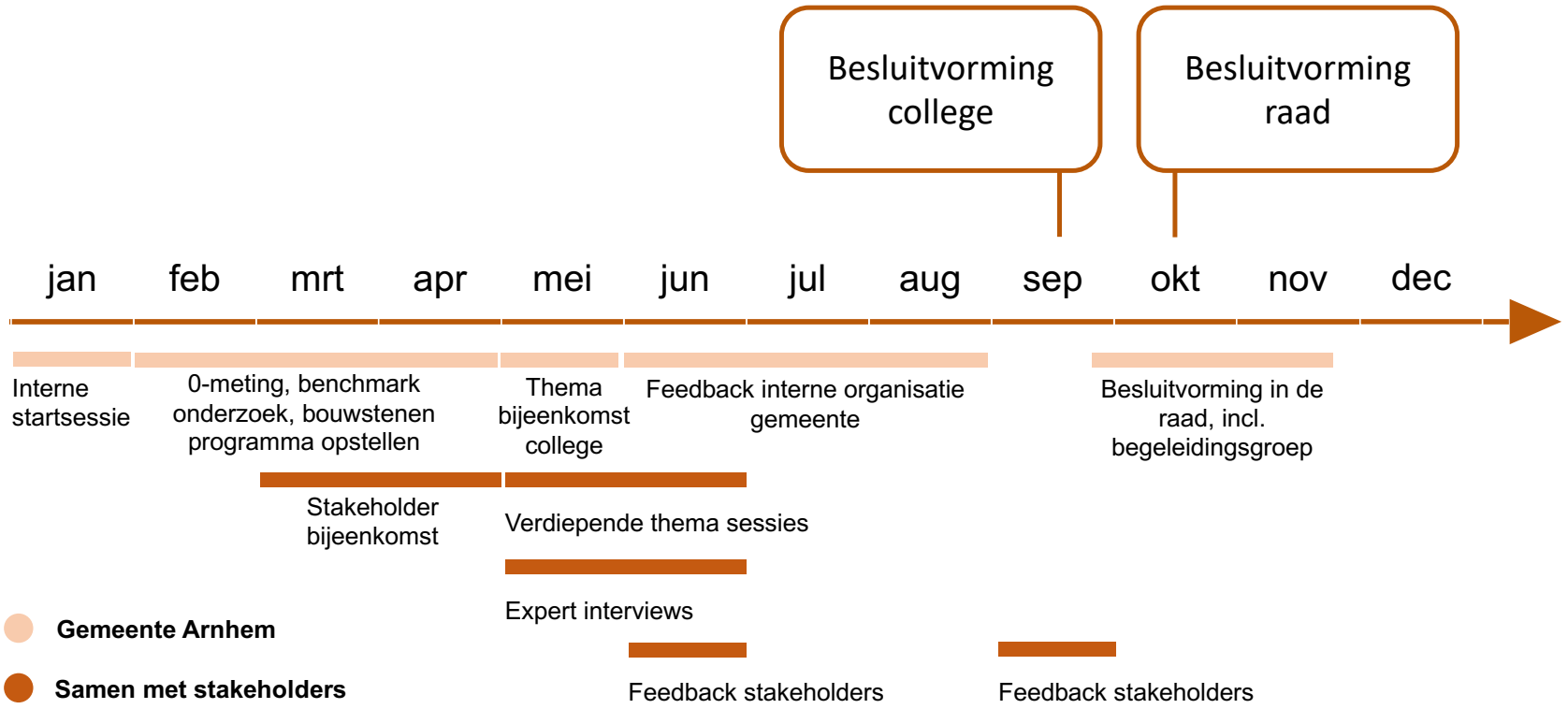
Voor één van de werksessies hebben wij de begeleidingsgroep uitgebreid met andere stakeholders om samen met hen vanuit een bredere kijk naar de verschillende thema's te kijken. De partijen die hierbij betrokken zijn, zijn weergegeven in onderstaand overzicht.

Op regelmatige basis heeft er afstemming plaatsgevonden met wethouder Cathelijne Bouwkamp, portefeuillehouder duurzaamheid. Zij gaf samen met haar staf de **bestuurlijke begeleiding**. Daarnaast is een themabijeenkomst georganiseerd voor het college rondom de koploperpositie in duurzaamheid.

Experts. Om vakinhoudelijke kennis zijn een aantal experts geïnterviewd over onze rol in de energietransitie op de thema's gebouwde omgeving, mobiliteit, grootschalige opwek, en bedrijven en industrie. Dit hebben wij gedaan met Kiemt, Hogeschool Arnhem-Nijmegen, RWS, Clean Mobility Center en Nuon.

De tijdlijn geeft de verschillende activiteiten in het proces weer met in het 'licht oranje' onze interne activiteiten, en in het 'donker oranje' de activiteiten die we samen met Arnhemse partijen hebben gedaan.

Werkgroep
Begeleidingsgroep
Betrokken partijen
Gemeente Arnhem
Programmateam New energy made in Arnhem
College
Raad
provincie Gelderland
Clean Mobility Center
Waterschap Rijn en IJssel
One Oost Nederland Energiek
HOOGKAMP Energie
OKA Ondernemers Kontakt Arnhem
hier opgewekt
Rijkswaterstaat Ministerie van Infrastructuur en Milieu
alliander
RIJN EN IJSSEL ENERGIE COÖPERATIE
kiemt
Stichting Arnhemse Bedrijventerreinen StAB
PORTAAL
Vivare
ArtEZ
VEOLIA
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
Horeca Nederland
VNO NCW
BINNENSTAD ARNHEM made in Arnhem
allego
Rijksoverheid
volkshuisvesting Arnhem
NUON
Elaad nl
TOV ARNHEM

Besluitvorming college
Besluitvorming raad
jan
feb
mrt
apr
mei
jun
jul
aug
sep
okt
nov
dec
Interne startsessie
0-meting, benchmark onderzoek, bouwstenen programma opstellen
Thema bijeenkomst college
Feedback interne organisatie gemeente
Besluitvorming in de raad, incl. begeleidingsgroep
Stakeholder bijeenkomst
Verdiepende thema sessies
Expert interviews
Feedback stakeholders
Feedback stakeholders
Gemeente Arnhem
Samen met stakeholders

Bijlage 3. Begrippenlijst

Een aantal begrippen, getallen en eenheden zijn niet vanzelfsprekend, deze worden als volgt toegelicht:

- CO_2-prestatieladder: een instrument voor organisaties om CO_2 uitstoot in kaart te brengen en te verminderen. Er zijn verschillende treden, waarbij elke stap verder de organisatie verder verduurzaamt.
- Energiearmoede: wanneer een groot deel van het beschikbaar inkomen aan elektriciteit, gas en brandstof besteedt wordt is het de moeite waard om te zoeken naar besparingsmogelijkheden.

Grootschalige opwek

Hiermee worden installaties bedoeld waarmee op grote schaal duurzame energie geproduceerd kan worden. In Arnhem zijn de opties windturbines of zonneparken. 1 windturbine levert ongeveer evenveel op als 7 hectare zonneveld.

Gebouwde omgeving

- Aquathermie, geothermie en riothermie: warmte die uit oppervlaktewater (aqua), uit diepere aardlagen of het riool onttrokken wordt.
- No regret maatregelen & transitiegereed: maatregelenals basisisolatie, ventilatie en koken met inductie die je nu gelijk kunt nemen om je huis te verduurzamen en klaar te maken voor een van de opties in duurzame warmtevoorziening, van het gas af.
- Warmtenet: een systeem dat warm water, op duurzame wijze verwarmt, rondpompt om woningen en gebouwen te verwarmen.
- WKO: warmte-koude opslag: een systeem dat warmte of verkoeling opslaat voor later gebruik.

Duurzame mobiliteit

- E-mobility: mobiliteit met elektrische voertuigen
- Laadinfrastructuur: het netwerk van laadpunten waarmee elektrische voertuigen opladen
- Modal shift: verschuiving van autovervoer naar OV en de fiets.
- ZE vervoer: vervoer zonder uitstoot van CO_2 (zero emissie).

CO_2 en kiloton (kT)

In dit programma wordt vaak verwezen naar CO_2. Dit gaat over de uitstoot (emissie) van broeikasgassen als gevolg van de energie die we gebruiken.

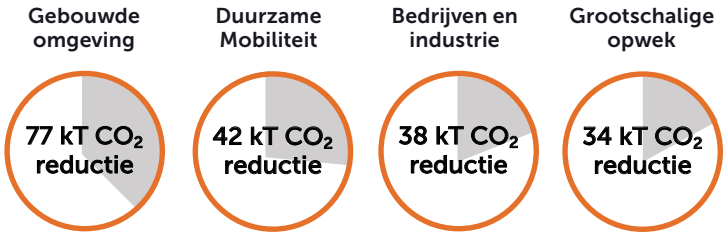
- Een doelstelling met een % CO_2 (reductie) is een aandeel van de totale uitstoot van de stad.
- Een aantal kT CO_2 is een precieze hoeveelheid (1 kT = 1 kiloton = 1.000.000 kg) die bespaard wordt door bepaalde activiteiten op een duurzamere manier of niet meer te doen.

Voorbeelden:

- De opwek van een windmolen (3 MW) bespaart circa 3 kT CO_2-uitstoot per jaar vergeleken met de gemiddelde uitstoot van grijze stroom (de huidige mix van elektriciteit, grotendeels uit kolen- en gascentrales).
- Het energiegebruik voor verwarming, warm water enelektriciteit van een gemiddeld Arnhems huishouden is goed voor circa 5,3 ton CO_2 per jaar. 1 kT staat gelijk aan het energiegebruik van 185 huishoudens.
- Een elektrische auto bespaart ongeveer 2,2 ton CO_2 per jaar ten opzichte van een vergelijkbare benzine auto. Dit is wanneer de elektrische auto op grijze stroom rijdt (de huidige mix van elektriciteit, grotendeels uit kolen- en gascentrales). Anders is de besparing nog hoger; 3,4 ton. 1 kT staat gelijk 300 elektrische auto's die volledig op duurzaam opgewekte elektriciteit rijden. 890 elektrische auto's op grijze stroom.

TJ en TWh

Hoeveelheden energie worden uitgedrukt in joule (J) of in het aantal joule dat per uur wordt opgewekt (bijv. kWh). In het rapport wordt verwezen naar GJ, TJ of PJ – 1 miljard tot 1.000.000 miljard joule), en in de Regionale Energie Strategie gaat het vaak over 35 TWh dat opgewekt moet worden met zonneparken en windmolens in het hele land.

100 TJ = 12,5 kT CO_2-reductie
Dit staat ongeveer gelijk aan:

4 windturbines (type Koningspleij)

7.000 woningen met zonnedaken (12 panelen/ woning)

28 ha zonneveld

Colofon

Het programma New Energy Made in Arnhem is opgesteld door bureau Over Morgen in opdracht van, en in samenwerking met, gemeente Arnhem.

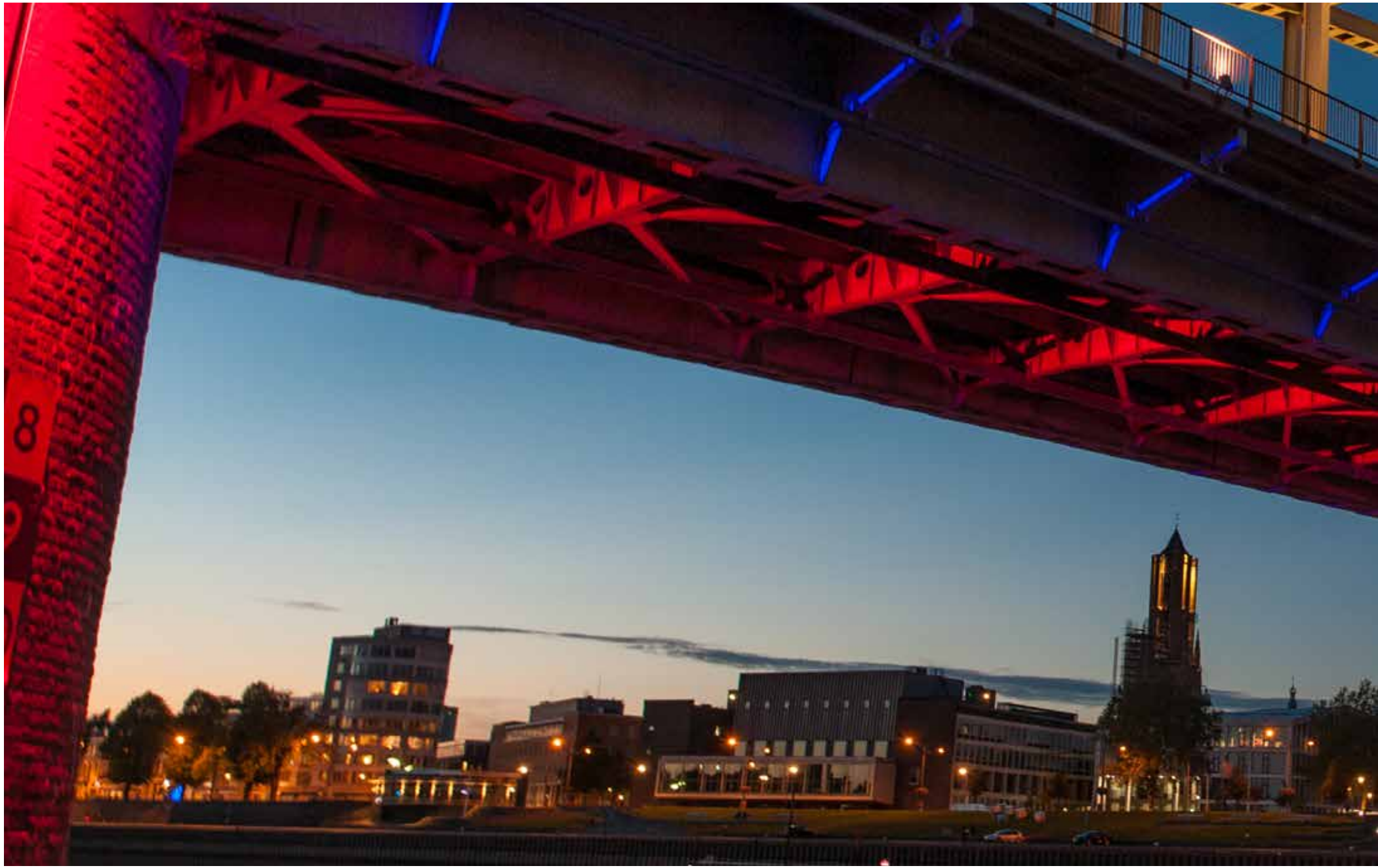
Fotografie

Rinus Baak - cover, p. 15, 16, 51, 65, 70, 71, 75, 81, 84, 87, 98, 99
Robin Ammerlaan - p. 10, 31, 32, 35, 37, 42, 43, 44, 88
Leslie Goedhart - p. 97
Stefan Verkerk - p. 12
Wytske Averink - p. 7, 22, 57, 73
Suez - p. 21

Vormgeving

www.mick-ontwerpt.nl

New energy made in Arnhem

Programma 2020-2030

Oktober 2019

Gemeenteraad Arnhem

Bijeen op	29 januari 2020
Ter bespreking van	New energie Made in Arnhem
Motie van	Vincent Bouma, PvdA Mark Coenders, GroenLinks Muriël Simons, GroenLinks Talib Aydemir, Denk/Verenigd Arnhem Daniël Becker, Christen Unie Lea Manders, Arnhem Centraal
Titel motie	Arnhems Actieplan Energiearmoede
Nummer Zaaknummer	**20M08** 396707

De Raad,

Gehoord de beraadslaging,

Constaterende dat:

- Het voorkomen van energiearmoede als een van de speerpunten wordt benoemd in NeMiA 2020-2030 in het hoofdstuk ´De bebouwde omgeving´.
- Klimaatverandering alleen haalbaar is als iedereen mee doet
- Het college momenteel op verschillende gebieden met ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid bezig is.

Overwegende dat:

- Niet iedereen de financiële draagkracht heeft om zelf mee te kunnen betalen aan de energietransitie
- Het college meer zou kunnen doen aan het voorkomen van energiearmoede dan nu beschreven is

Verzoekt het college:

- Om uiterlijk in Q3 met een actieplanplan "Arnhemse aanpak energiearmoede" te komen
- Hierbij inzichtelijk te maken hoeveel middelen daarvoor beschikbaar zijn.

AANGENOMEN

20m08/P.2

en gaat over tot de orde van de dag

Vincent Bouma, PvdA
Mark Coenders, GroenLinks
Muriël Simonis, GroenLinks
Talib Aydemir, Denk/Verenigd Arnhem
Daniël Becker, Christen Unie
Lea Manders, Arnhem Centraal

AANGENOMEN

Voor 27

Tegen 11

Motie "Arnhems Actieplan Energiearmoede" (20M08)

GROENLINKS	6	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
van Es		
Maref		
Loos		

CDA Arnhem	2	0
Hutten		
van den Broek		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Aydemir		
Bal		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Dijk		
Venhoek		
van Iperen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeentelijke Afdeling Arnhem	2	0
de Groot		
Hegge		

PvdA	4	0
Greving		
Bouma		
de Vries		
Visser		

SP	0	3
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	0	2
Verheij		
Sanders		

Totaal 38

Aan de gemeenteraad

Datum : 2 juni 2020
Zaaknummer : 476415
Contactpersoon : Ursula van Wandelen
Telefoonnummer : 06-23015813

Onderwerp: uitwerking Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie

Geachte voorzitter en leden,

Met deze brief willen wij u informeren over de voortgang en uitwerking van de Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie, zoals door uw raad in april 2019 is vastgesteld.

Inleiding
Arnhem werkt toe naar een klimaatneutrale gemeente in 2050. Eén van de thema's uit het 'New energy made in Arnhem' (NemiA) programmaplan 2020-2030, vastgesteld door uw raad op 29 januari 2020, is de gebouwde omgeving. Binnen de gebouwde omgeving werken we met een wijkgerichte aanpak aan het besparen van energie, het transitie-gereedmaken (isoleren) van woningen en gebouwen en het aardgasvrij maken van (delen van) buurten en wijken. De kaders voor deze wijkgerichte aanpak zijn door uw raad vastgesteld in april 2019 in de 'Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie'. Zeven uitgangspunten staan hierin centraal:

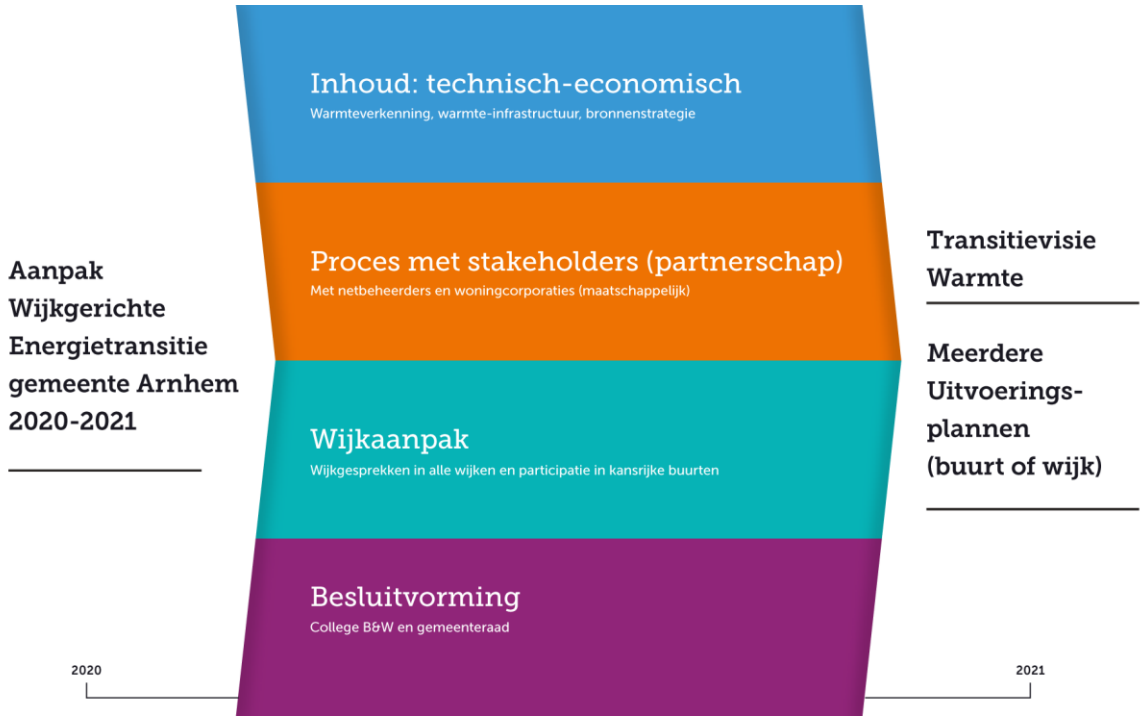
1. De Trias Energetica is leidend; eerst besparen.
2. De meest duurzame oplossing gaat voor. Minder duurzame bronnen zijn tijdelijk en decentrale bronnen hebben de voorkeur.
3. De aanpak is wijkgericht en samen met bewoners en overige gebruikers. Hierbij wordt aangesloten bij andere ontwikkelingen in de wijk.
4. Waar zelforganiserend vermogen onvoldoende ontstaat, neemt de gemeente samen met stedelijke partners het voortouw, maar altijd in verbinding met de bewoners.
5. Ruimtelijke impact is niet te voorkomen. Ruimte wordt eerst gezocht in verhard stedelijk gebied.
6. Betaalbaarheid, betrouwbaarheid en zekerheid voor de eindgebruiker staan voorop.
7. De energietransitie mag niet leiden tot (verdere) energiearmoede en schuldenproblematiek en wordt bij voorkeur ingezet als instrument tegen energiearmoede.

Transitievisie Warmte
In het derde kwartaal van 2021 wordt de Transitievisie Warmte aan u voorgelegd ter besluitvorming. Hierin wordt het tijdspad geschetst waarop wijken en/of buurten van het aardgas gaan. Het brengt daarmee een eerste prioritering aan: welke wijken/buurten zijn vóór 2030 aan de beurt en welke wijken daarna. Voor de wijken/buurten die op de planning staan vóór 2030 zal de Transitievisie Warmte inzicht geven in de mogelijke alternatieve en kansrijke warmteoplossingen. Het betreft hier een globale richting; de definitieve keuze voor het alternatief voor aardgas per wijk/buurt wordt genomen in een apart door de raad vast te stellen uitvoeringsplan per wijk of buurt. De uitvoeringsplannen worden in samenspraak met de bewoners gemaakt.

De uitvoeringsplannen voor de wijken die voor 2030 van het aardgas gaan, worden medio 2022 ter besluitvorming aan de raad voorgelegd. Met de Transitievisie Warmte verschaffen we onze inwoners en stakeholders duidelijkheid over de fasering van de warmtetransitie. Hierdoor kunnen zij plannen en investeringen afstemmen. Graag informeren wij u met deze raadsbrief over de uitwerking van de wijkgerichte aanpak voor de komende periode tot aan het vaststellen van de Transitievisie Warmte.

Figuur 1 laat zien dat de aanpak om tot de Transitievisie Warmte te komen uit vier sporen bestaat. Het eerste spoor gaat over de inhoudelijke onderzoeken die gedaan worden. Bijvoorbeeld naar de capaciteit van lokale warmtebronnen in de wijk en naar het meest aannemelijke alternatief voor aardgas per wijk. Het tweede spoor gaat over de samenwerking met de maatschappelijke en professionele partners, zoals de woningcorporaties en de netbeheerder. Het is ons uitgangspunt om zoveel mogelijk te werken met duurzame decentrale bronnen met restwarmte. Voor de wijken/buurten, die door de aard van de bebouwing afhankelijk zijn van hoge temperatuurwarmte en waar geen decentrale bron aanwezig is, is Vattenfall de meest logische gesprekspartner. Spoor 3 betreft de wijkaanpak: de samenwerking met onze bewoners en andere wijkgebruikers. Deze vormt het hart en daarmee de kern van de aanpak. Daarover volgt meer informatie na figuur 1. En ten slotte, spoor 4 gaat over het besluitvormingsproces. Tijdens het proces organiseren we een aantal raadsinformatiebijeenkomsten om u mee te nemen wat betreft inhoud en proces.

Figuur 1: proces voor Transitievisie Warmte met vier sporen

Uitwerking spoor 3, de wijkaanpak energietransitie

De energietransitie is een grote opgave die vraagt om samenwerking van overheden, bedrijven en bewoners. We hebben elkaar nodig om stappen te kunnen zetten. Als gemeente nemen we het voortouw om in gesprek te gaan

over deze belangrijke opgave met onze inwoners en ondernemers in de wijken. Hiermee geven we invulling aan de uitgangspunten 3 en 4 van de Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie. We vinden het belangrijk om als gemeente niet top down aan te wijzen welke wijken voor 2030 van het aardgas zullen gaan. Dit willen we doen samen met onze stakeholders, inwoners en ondernemers. In 2019 hebben wij een warmteverkenning uitgevoerd. Deze geeft ons inzicht in het meest aannemelijke alternatief voor warmte tegen de laagste maatschappelijke kosten. Per wijk zijn hierin de potentiële warmtebronnen en warmteoplossingen omschreven. Hierbij is gekeken naar de status van het vastgoed, de aannemelijkheid van een warmtebron/optie en meekoppelkansen. Om te komen tot prioritering zien wij voor de korte termijn als kansrijk de wijken/buurten waar een decentrale bron met restwarmte aanwezig is, waar de technische haalbaarheid is onderzocht en waar er bovendien sociale meekoppelkansen zijn. Hierbij hebben wij in ogenschouw genomen dat een diversiteit aan wijken/buurten wenselijk is om brede ervaring op te doen.

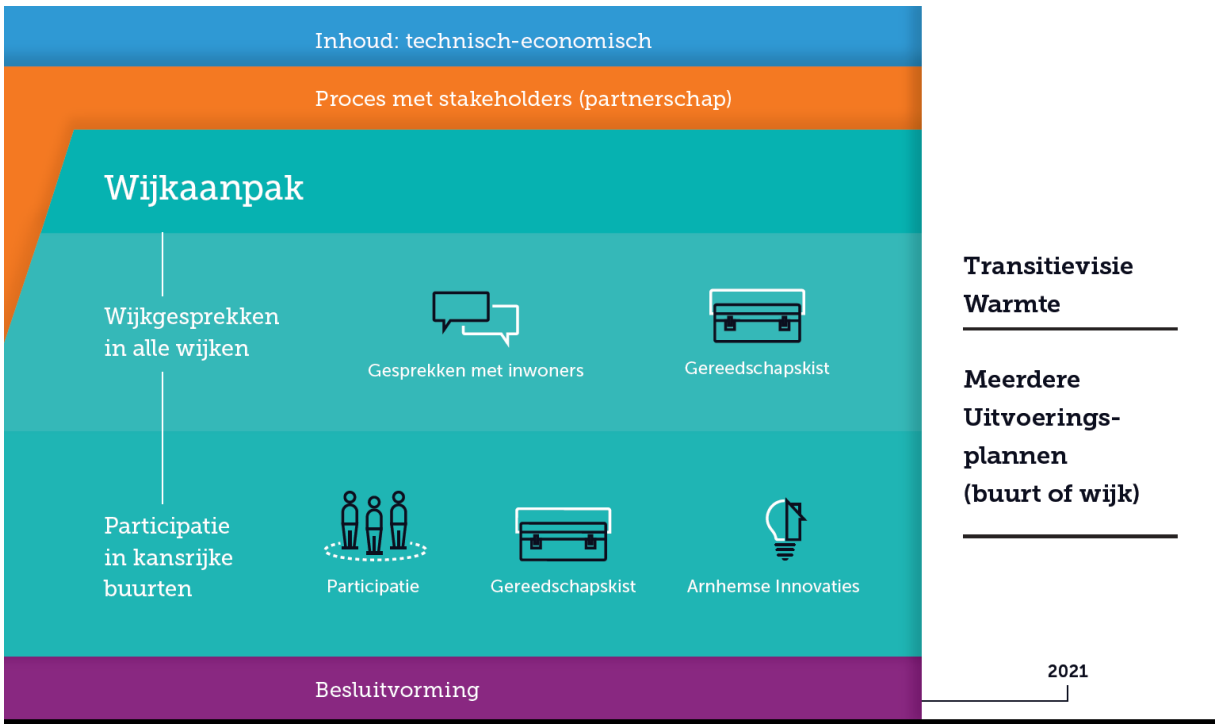
Dit heeft geleid tot een ***voorlopige indeling*** in twee typen wijken: ***de kansrijke wijken en de overige wijken***. Onze werkwijze in het opstellen van de Transitievisie Warmte verschilt in deze twee typen wijken. We gaan adaptief om met deze voorlopige indeling: als tijdens het proces blijkt dat 2030 te vroeg is voor sommige kansrijke wijken/buurten, dan worden ze in de Transitievisie Warmte niet opgenomen als wijken die voor 2030 van het aardgas af gaan. En als andersom blijkt tijdens de wijkgesprekken in overige wijken, dat er zwaarwegende redenen zijn om nader te onderzoeken of een bepaalde wijk wél voor 2030 van het aardgas kan gaan, zullen we dit nader onderzoeken. Het verschil tussen de twee typen wijken en de werkwijze van de gemeente in deze wijken wordt hieronder toegelicht.

Kansrijke wijken/buurten: wijken of buurten die het meest kansrijk zijn om vóór 2030 van het aardgas af te gaan, o.a. vanwege de aanwezigheid van een decentrale bron met restwarmte en/of -koude of wijken/buurten die geschikt zijn, of eenvoudig geschikt te maken zijn, voor een all-electric oplossing vanwege de aanwezigheid van woningen met een hoog energielabel. Dat deze wijken/buurten kansrijk zijn om voor 2030 van het aardgas af te gaan, wil nog niet zeggen, dat ze in de Transitievisie Warmte daadwerkelijk zullen worden aangewezen als dergelijke wijken. We nemen als gemeente namelijk ook de regie om samen met stakeholders, inwoners en ondernemers in de wijken te onderzoeken of deze wijken/buurten daadwerkelijk vóór 2030 aardgasvrij kunnen worden, hoe we energie kunnen besparen en hoe we woningen en gebouwen transitiegereed kunnen maken. In de loop van deze participatieprocessen in 2020 en 2021 wordt helder of (een deel van) de kansrijke wijk/buurt ook echt van het aardgas kan voor 2030, met oog op besluitvorming in het derde kwartaal van 2021 over de Transitievisie Warmte. Bij 'groen licht' voor een wijk/buurt om voor 2030 van het aardgas te gaan, wordt er samen met de bewoners en ondernemers een uitvoeringsplan per wijk/buurt opgesteld waarin een keuze wordt gemaakt over de infrastructuur, duurzame bron, planning en kosten. Het opstellen van de uitvoeringsplannen zal in sommige gevallen deels parallel lopen aan het opstellen van de Transitievisie Warmte. We verwachten dat de eerste uitvoeringsplannen medio 2022 voorgelegd zullen worden aan de raad. Een aantal kansrijke wijken/buurten, zoals Vredenburg/Kronenburg, Elderveld-Noord, Hoogkamp/Sterrenberg en Hoogstede/Klingelbeek zijn breed geïnformeerd over de kans die zich mogelijk voordoet om te versnellen in de energietransitie en dat we deze kans samen met de bewoners verder willen onderzoeken. Met een aantal wijken/buurten hebben wij helaas alleen nog gesprekken gevoerd met de duurzaamheidswerkgroepen van bewoners en stonden wij op het punt de wijk in te gaan. Deze wijkgesprekken hebben we echter vanwege corona uit moeten stellen. Wij hopen de wijkgesprekken na de zomer weer op te kunnen pakken.

Overige wijken: wijken waarvoor we niet direct een aanleiding of kans zien om voor 2030 aardgasvrij te worden. De gemeentelijke aanpak voor deze wijken focust vooral op energiebewustwording, energiebesparing en draagvlak creëren voor warmtetransitie in het algemeen. Basis hiervoor is een generieke, stadsbrede aanpak via de communicatiecampagne ArnhemAAN. Daarnaast worden in alle overige wijken gesprekken met wijkbewoners en ondernemers gevoerd. In deze gesprekken informeren we inwoners en ondernemers over het feit dat de wijk nog niet voor 2030 van het aardgas gaat, maar dat mensen wel kunnen bijdragen door het energieverbruik te verlagen en (deels) hernieuwbaar op te wekken. We informeren ze hoe ze maatregelen op het vlak van energie besparen en het opwekken van hernieuwbare energie kunnen nemen. Tweede doelstelling van de wijkgesprekken is om met inwoners en ondernemers het gesprek aan te gaan over de energietransitie, te luisteren wat er speelt en vragen, dilemma's en zorgen van mensen te inventariseren. De wijkgesprekken zouden eigenlijk starten in april 2020, maar zijn vanwege het coronavirus uitgesteld tot september 2020. Deze gesprekken vinden plaats van september 2020 tot mei 2021 en leveren input voor de Transitievisie Warmte.

Twee van de vier Arnhemse ***Wijken van de Toekomst*** (Hoogkamp en Arnhem-West) behoren tot de categorie van kansrijke wijken. De twee andere Wijken van de Toekomst, Spijkerkwartier en Alteveer Cranevelt, zien wij niet als kansrijk om voor 2030 van het aardgas af te gaan. Deze wijken zijn al wel gestart met een intensieve aanpak als Wijk van de Toekomst. In deze wijken zullen de bewoners doorgaan met werken aan energiebewustwording, besparing (collectief) en het transitie-gereedmaken van de woningen, teneinde tussen 2030 en 2040 van het aardgas af te gaan. De gemeente heeft hier een faciliterende rol. De wijkaanpak met uitsplitsing in twee typen wijken is in onderstaand figuur weergegeven.

Figuur 2: uitwerking wijkaanpak in twee typen wijken

In bijlage 1 is de kaart van Arnhem opgenomen waarop te zien is welke wijken tot welke categorie behoren. Hierbij is het van belang om nogmaals te benadrukken dat dit om een voorlopige indeling gaat. De wijkgerichte aanpak gaat uit van de Trias Energetica (uitgangspunt 1 uit de Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie): overal waar we in gesprek gaan met onze bewoners, zetten we eerst in op energiebesparing door gedragsverandering en investeringen in kleine en grotere maatregelen als isolatie. Energie die niet gebruikt wordt, hoeft immers ook niet opgewekt te worden. We werken hierbij samen met partijen als het Energieloket Midden Gelderland en de Energiebank. Voor de warmtevraag maken we in eerste instantie gebruik van decentrale bronnen met restwarmte, zoals restwarmte van bedrijven (datacenter aan de rand van Plattenburg) of energie uit oppervlaktewater (Vredenburg/Kronenburg) of afvalwater (Elderveld-Noord) en zetten we in op zonnepanelen op daken (uitgangspunt 2). In de kansrijke wijken grijpen we ook de ruimtelijke ontwikkelingen die daar spelen aan als kans. Denk aan de vervanging van het gemaal in Vredenburg, het vervangen van het riool in Elderveld-Noord en de nieuwbouwontwikkelingen in Arnhem-West, waar we onderzoeken of een deel van de bestaande wijk ook op het nieuw aan te leggen warmtenet aangesloten kan worden (uitgangspunt 5).

Participatiekompas voor de wijkaanpak

Samen met bureau STIPO hebben we de 'Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie' vertaald in een werkwijze om met bewoners in de verschillende wijken samen te werken aan de energietransitie. Het ontwikkelde Participatiekompas is opgenomen in bijlage 2 en geeft ons handvatten voor het op maat samenwerken met Arnhemmers in al hun diversiteit. Het uitgangspunt is dat iedereen een aanknopingspunt heeft waar hij op aan kan sluiten om het gesprek over de energietransitie te starten. Het Participatiekompas bestaat uit vier coördinaten:

1. ***Transitietempo***: onderscheid naar de hiervoor toegelichte twee typen wijken (kansrijke wijken en overige wijken);
2. ***Type participatie dat nodig is:*** participatie op projectniveau rondom een lokale bron, participatie op wijk/buurtniveau voor een uitvoeringsplan en participatie om tot een ontzorgingsaanbod te komen;
3. ***Diverse snelheden onder bewoners:*** van innovatoren die vooroplopen, de groep die aanhaakt als het aanbod helder is tot degenen die als laatste aanhaken, volgens de innovatie-adaptatiecurve van Rogers;
4. ***Diverse voorkeurstypen onder bewoners:*** bewoners verschillen van elkaar, bijvoorbeeld in hun interesse voor het onderwerp energietransitie en hun houding richting de overheid, maar ook in hun levensfase en daarmee samenhangend de tijd en energie die ze hebben om te participeren.

Het Participatiekompas helpt ons om per wijk tot een passende participatie-aanpak te komen en om onze werkwijze tussentijds aan te passen op basis van geleerde lessen.

Toolbox energietransitie

Omdat betaalbaarheid, betrouwbaarheid en zekerheid voor de eindgebruiker (uitgangspunt 6) voorop staan, ontwikkelen we een toolbox waarin alle (beleids)instrumenten voor verschillende doelgroepen (huurder, woningeigenaar, bedrijf, instelling of vereniging) zijn opgenomen. Denk aan financiële regelingen als leningen en subsidies, maar ook aan energiecoaches en warmtecamerawandelingen met de buurt. Het communicatieplatform ArnhemAAN geeft de doelgroepen informatie over deze instrumenten en ook in de wijkgesprekken wordt er aandacht aan besteed. Naast het communiceren van de bestaande instrumenten, biedt de toolbox ons zicht op welke nieuwe instrumenten ontwikkeld zouden kunnen worden. In de wijkgesprekken kan ook blijken dat er nieuwe instrumenten nodig zijn. Die vullen we aan waar nodig en mogelijk.

Arnhemse Aanpak Energiearmoede

Daarnaast werken we aan een plan van aanpak voor het bestrijden van energiearmoede, omdat de energietransitie niet mag leiden tot (verdere) energiearmoede en schuldenproblematiek (uitgangspunt 7). Dit plan van aanpak zal in het derde kwartaal van 2020 zoals besproken naar u toekomen.

Vervolg

Tijdens de behandeling van het programmaplan New energy made in Arnhem 2020-2030 op de politieke avond van 4 december 2019 heeft wethouder Bouwkamp toegezegd 1 x per half jaar de raad d.m.v. een informatief gesprek mee te nemen in inhoud en voortgang van het programma. Op weg naar besluitvorming over de Transitievisie Warmte in 2021, organiseren we een aantal informatieve raadsbijeenkomsten.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de secretaris, de burgemeester,

Wijkgerichte energietransitie

versie mei 2020

Arnhem

- Kansrijk aardgasvrij voor 2030
- Kansrijk aardgasvrij voor 2030 (wijk van de toekomst)
- Energie besparen
- Energie besparen (wijk van de toekomst)
- Parken / buitengebied
- Industrieterrein

Arnhem Aan

Participatiekompas

Arnhemse Wijkgerichte Energietransitie

STIPO
maart 2020

Interreg North-West Europe Climate Active Neighbourhoods

GEMEENTE Arnhem

Het Participatiekompas is mede mogelijk gemaakt door financiering
vanuit het Europese Fonds voor de Regionale Ontwikkeling

Interreg
EUROPEAN UNION
North-West Europe
Climate Active
Neighbourhoods
European Regional Development Fund

stipo

GEMEENTE
Arnhem

Maart 2020

STIPO, team voor stedelijke ontwikkeling, werkt aan betere steden.
Samen met de gebruikers richten we ons op: Langdurige kwaliteit ademend met de wensen van de tijd, de ziel van de plek met onderscheidend vermogen waarin mensen willen blijven investeren, gelaagdheid voor meervoudig en divers gebruik voor een eerlijke en inclusieve stad, publieke kwaliteit met de openbare ruimte als plek voor interactie en de plinten als de kapstok van de omgeving, eigenaarschap van de mensen, ondernemers en gebruikers van de plek.

Voor meer informatie www.stipo.nl

Voorwoord

De gemeente Arnhem staat net als elke andere gemeente in Nederland voor een grote opgave: in 2050 willen we klimaatneutraal zijn. Eén van de thema's uit het 'New energy made in Arnhem' (NemiA) programmaplan 2020-2030 is de gebouwde omgeving. Binnen dit thema werkt de gemeente met een wijkgerichte aanpak aan het besparen van energie, het transitie gereed maken (isoleren) van woningen en gebouwen en het aardgasvrij maken van wijken en buurten. De kaders voor deze wijkgerichte aanpak zijn door de gemeenteraad vastgelegd in de 'Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie' (april 2019).

In Arnhem zijn de afgelopen jaren al veel initiatieven voor verduurzaming van de gebouwde omgeving ontstaan vanuit bewoners zelf. Denk aan de vele buurtinitiatieven die een stapje verder zijn geholpen met het Aanjaagfonds, de vier Wijken van de Toekomst, maar ook de stappen die bewoners en bedrijven individueel zetten om hun eigen woning of bedrijfspand te verduurzamen Omdat gemeenten de regierol in de energietransitie hebben gekregen, neemt gemeente Arnhem ook in wijken waar het initiatief niet vanuit bewoners vanzelf ontstaat, het voortouw. Dit doet de gemeente samen met andere stakeholders, zoals woningcorporaties en de netbeheerder, door in gesprek te gaan met bewoners en bedrijven over de opgave van de wijkgerichte energietransitie.

Samen met bureau Stipo heeft gemeente Arnhem het raadskader voor de 'Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie' vertaald in een werkwijze om met bewoners in de verschillende wijken van Arnhem samen te werken aan de energietransitie. Voorliggend participatiekompas is het eindresultaat, dat is opgesteld in nauwe samenwerking met de ambtenaren van het team Wijkgerichte Energietransitie en de Teams Leefomgeving van alle Arnhemse wijken en buurten. De kennis van en ervaring met de diverse bewonersinitiatieven in de Arnhemse wijken hebben hiervoor een goede basis geboden. De kern van de werkwijze wordt beschreven in hoofdstuk 2 waarin het Participatiekompas wordt uitgewerkt. Dit model geeft handvatten om samen en op maat in de wijken aan de slag te gaan.

Inhoudsopgave

Inleiding **5**
1.1 De Arnhemse Aanpak voor de Wijkgerichte Energietransitie 5
1.2 De doelstelling voor de participatie 7
1.3 Participatie Eisen vanuit het Klimaatakkoord 8
1.4 Werkwijze bij het opstellen van de strategie en de uitwerking per wijk 9
1.5 Leeswijzer 9

Het Participatiekompas, voor maatwerk in de wijken **10**
2.1 Coördinaat 1: het Transitie Tempo 12
2.2 Coördinaat 2: het type participatie 16
2.2.1 Projectparticipatie rond een kansrijke bron 16
2.2.2 Participatie om tot een gedragen wijkuitvoeringsplan te komen 17
2.2.3 Participatie om tot het best passende ondersteuningsaanbod voor de woningen te komen 18
2.3 Coördinaat 3: de diverse snelheden in omgaan met verandering 20
2.4 Coördinaat 4: Bewoners naar voorkeursprofiel 23

Samen aan de slag met bewoners **28**
3.1 Heldere uitnodiging en structuur 28
Blijven uitnodigen 29
3.2 Aansluiten bij het dagelijks leven van bewoners 29
Sluit aan bij onderwerpen die WEL belangrijk voor mensen zijn 30
Denk na over tijdstippen, juiste momenten en plekken 31
Help mensen de transitie in stukjes te knippen 32
Zorg voor een natuurlijke doorlopende flow 34
Werk vanuit een vertrouwde afzender 34

Nawoord **35**

Hoofdstuk 1

Inleiding

Arnhem gaat uiterlijk in het jaar 2050 over van fossiele energie naar schone energie. Een belangrijk onderdeel hiervan is het besparen van energie en het uitfaseren van aardgas voor de verwarming van woningen en gebouwen. In het participatiekompas wordt beschreven hoe per wijk de bewoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties worden betrokken bij de wijkgerichte energietransitie.

1.1 De Arnhemse Aanpak voor de Wijkgerichte Energietransitie

Kenmerkend voor de Arnhemse Aanpak is de mantra: We doen het samen, eerlijk en duurzaam en de bewoners spelen daarbij een belangrijke rol. De noodzakelijke energietransitie is een kans om energiearmoede tegen te gaan en innovaties van Arnhemse bedrijven in te zetten. Arnhem streeft naar een goede en tijdige betrokkenheid van inwoners, bedrijven en maatschappelijke partijen. Bij kansen om een collectieve voorziening voor warmteopwekking en -distributie te realiseren doet de gemeente dat bij voorkeur in de vorm van een open publieke voorziening.

In 2021 besluit de raad over de transitievisie warmte. Hierin wijst de raad aan welke buurten of (delen van) wijken vóór 2030 van het aardgas gaan, welke alternatieve warmtebronnen daar kunnen worden toegepast, en welke buurten of (delen van) wijken na 2030 aan de beurt zijn. Om deze transitievisie warmte op te kunnen stellen worden per buurt of wijk de alternatieve warmte-oplossingen inzichtelijk gemaakt en stakeholders, bewoners en wijkinitiatieven betrokken bij de keuzes die moeten worden gemaakt.

De transitievisie warmte wordt vanuit diverse sporen opgezet:

- het economisch-technische spoor met onder meer de bronnen-strategie;
- het spoor met alle cruciale stakeholders;
- het spoor in de buurten of wijken rond de dagelijkse sociaal/maatschappelijke praktijk.

De diverse sporen beïnvloeden elkaar onderling, zodat het maatschappelijk draagvlak en het persoonlijke verhaal van bewoners altijd in zicht is bij de ontwikkeling van de aanpak voor de overstap naar een alternatieve warmtevoorziening in de wijk. Het is binnen dit rijke en zorgvuldige proces dat de transitievisie warmte wordt opgesteld, alsmede de separate uitvoeringsplannen.

Leidende uitgangspunten bij de Arnhemse AANpak (april 2019)

De energietransitie is een complex proces, waarin tal van dilemma's naar boven komen. De gemeenteraad heeft een serie uitgangspunten geformuleerd die als richtlijn geldt bij het maken van de keuzes.

1. De Trias Energetica is leidend; eerst besparen.
2. De meest duurzame oplossing gaat voor. Minder duurzame bronnen zijn tijdelijk en decentrale bronnen hebben de voorkeur.
3. De aanpak is wijkgericht en samen met bewoners en overige gebruikers. Hierbij wordt aangesloten bij andere ontwikkelingen in de wijk.
4. Waar zelforganiserend vermogen onvoldoende ontstaat, neemt de gemeente samen met stedelijke partners het voortouw, maar altijd in verbinding met de bewoners.
5. Ruimtelijke impact is niet te voorkomen. Ruimte wordt eerst gezocht in verhard stedelijk gebied.
6. Betaalbaarheid, betrouwbaarheid en zekerheid voor de eindgebruiker staan voorop.
7. De energietransitie mag niet leiden tot (verdere) energiearmoede en schuldenproblematiek en wordt bij voorkeur ingezet als instrument tegen energiearmoede.

1.2 De doelstelling voor de participatie

Arnhem is zowel een initiatiefrijke stad met veel lokale duurzame energie activiteiten in de diverse buurten als een stad met grote corporatiewijken waar meer sociale problematiek samenkomt. De Arnhemmers in al deze wijken staan heel verschillend in de energietransitie. Sommige mensen vinden het heel erg belangrijk om in actie te komen en het klimaat te verbeteren, anderen staan er onverschillig in, hebben veel eigen zorgen of vinden het bijvoorbeeld vooral aan Den Haag om met oplossingen te komen. Toch zullen al deze mensen, onafhankelijk van hun houding en positie, betrokken moeten worden bij de energietransitie.

Het participatiekompas geeft antwoord op de vraag hoe je de Arnhemmers in al hun diversiteit op maat kunt betrekken. En ook wanneer het verstandig is om te beginnen met het betrekken van mensen. Het uitgangspunt is dat iedereen een haakje heeft waar je op aan kunt sluiten om het gesprek over de transitie te starten. Het is niet de verantwoordelijkheid van de bewoner om uit zichzelf mee te doen en de energietransitie belangrijk te vinden, het is aan de gemeentelijke professionals om het haakje voor gesprek te vinden.

De energietransitie is een traject dat het komende decennium veel aandacht zal blijven vragen. Op dit moment ligt de focus op het ontwikkelen van de gemeentelijke strategie, waaronder de warmtetransitie visie, die de aanpak voor de komende jaren gaat bepalen. Bewoners worden hierbij betrokken, maar veel speelt zich nog vooral op papier af. Hierna volgt de - voor bewoners - wat onzichtbare fase van voorbereidingen en daarna een heel zichtbare en tastbare periode van werk in uitvoering, zowel op straat als in de woningen. Deze afwisseling in nauwe betrokkenheid en minder zichtbare betrokkenheid, daagt uit tot slimme communicatiestrategie en meerdere manieren om bewoners ook betrokken te houden als er even geen nieuws te melden is.

Ook zijn niet alle onderdelen van het proces om tot aardgasvrije wijken te komen voor dezelfde mensen interessant of belangrijk. Sommige bewoners denken graag mee bij de plannen, andere zijn vooral geïnteresseerd in (samen) doen. Met het participatiekompas wordt het proces in stukjes geknipt en mensen steeds in staat gesteld op maat mee te doen. Daarbij wordt ook rekening gehouden met mensen voor wie de transitie te complex is of aandacht vraagt die zij nu in hun leven niet kunnen opbrengen. Participatie houdt in dit geval in dat de werkwijze om ook hun woningen te isoleren en gereed te maken voor de overstap naar een andere warmtebron zo goed mogelijk past bij hun leven, wensen en (financiële) mogelijkheden. De participatie wordt dan meer ingevuld vanuit de methodiek van design thinking waarbij het leven van de bewoner centraal staat en niet zijn of haar bijdrage aan het ontwikkelproces. Er wordt maatwerk geleverd in het (ontzorg) aanbod, zodat iedereen mee kan doen.

Particuliere Woningeigenaren en Huurders

De focus in het participatiekompas ligt op het betrekken van de particuliere woningeigenaren. Zij zullen zelf een stap moeten zetten om hun woning op tijd gereed te maken voor de aansluiting op een andere warmtebron. Dat betekent echter niet dat de huurders niet meegenomen worden in de participatie rond de energietransitie. De woningcorporatie is verantwoordelijk voor een ordentelijk proces met haar huurders voor de aanpassingen van hun woningen. De gemeente heeft echter een belangrijke zorgplicht naar al haar bewoners en kijkt ook naar de kwetsbare huurders, waar energiearmoede dreigt of reeds speelt, die informatie onvoldoende begrijpen of niet zelfredzaam zijn. Daarnaast vindt de gemeente het ook belangrijk dat alle Arnhemmers hun energievraag naar beneden brengen, ook de huurders. Dat betekent onder meer dat de informatiecampagne over de energietransitie zich vanzelfsprekend ook op alle Arnhemmers richt en we wijkgesprekken met de hele stad voeren.

1.3 Participatie Eisen vanuit het Klimaatakkoord

Het Klimaatakkoord stelt vast dat burgerparticipatie bijdraagt aan de bevordering van draagvlak voor de maatregelen uit het klimaatbeleid. Zeker bij de realisatie van de aardgasvrije woningen/wijken, waar beleid reikt tot achter de voordeur van bewoners, is acceptatie en medewerking cruciaal.

Het Klimaatakkoord maakt onderscheid tussen participatie in de beleidsfase enerzijds, waarin de overheid de verantwoordelijkheid heeft voor een goed proces (Regionale Energie Strategie, Transitie Visie Warmte) en anderzijds, de participatie rond concrete projecten die geïnitieerd zijn door bewoners, een lokaal bedrijf of maatschappelijke organisatie. Dit kunnen projecten zijn als lokale windmolens, deelauto's in de wijk of een collectieve warmte oplossing. In dat geval ligt de verantwoordelijkheid vooral bij de initiatiefnemer.

Het Rijk is weinig concreet over de eisen aan de invulling van de participatie bij de ontwikkeling van de RES, Transitie Visie Warmte en de uitvoeringsplannen. Mogelijk verandert dat in de komende jaren als de contouren van de oplossingen beter zichtbaar worden en mogelijkheden ontstaan voor meer 'dwingende' aanpakken. In ieder geval gaat de Omgevingsvisie - die per 2021 van kracht wordt - inspraak mogelijk maken.

Een goed aanknopingspunt voor de Arnhemse aanpak is het streven in het Klimaatakkoord naar een evenwichtige eigendomsverhouding (50%) in de nieuwe energie oplossingen. Er wordt verwacht dat er bewust wordt nagedacht over publiek eigenaarschap, bijvoorbeeld in de vorm van energiebedrijven waarin bewoners, overheden en/of lokale bedrijven participeren, naast de voorzieningen die de grote bestaand bedrijfsleven gaat bieden. Deze lokale publieke ondernemingen zijn meer dan alleen een technische/economische oplossingen, ze dragen ook bij aan de lokale veerkracht, versterken het sociale weefsel en bieden een verdienmodel dat een deel van de opbrengsten weer laat terugvloeien naar de wijk.

Vanuit het Klimaatakkoord zijn aanbevelingen en handreikingen beschikbaar. De handreiking participatie in duurzame energie-projecten biedt een overzicht van wettelijke leidraden en mogelijke instrumenten om participatie vorm te geven, evenals inspiratie uit voorgaande processen. https://www.klimaatakkoord.nl/participatie/handreiking-participatie-duurzame-energie/participatie-in-beleidsfase

1.4 Werkwijze bij het opstellen van de strategie en de uitwerking per wijk

Het participatiekompas en de separate uitwerking per wijk bouwt voort op de ervaringen die reeds zijn opgedaan door het AANjaagteam, de expertise van de diverse ambtelijke professionals in de wijken en de vele onderzoeken die zijn uitgevoerd. Op basis van deskresearch van het bestaand materiaal en aanvullende verklarende interviews zijn wijkprofielen opgesteld. Deze profielen zijn vervolgens in een tweetal werksessies verrijkt en aangescherpt door de teams Leefomgeving en de leden van het ambtelijke energietransitie team. Parallel hieraan is een eerste aanzet tot de overkoepelende strategie opgesteld. Ook deze is getoetst door de beide teams alvorens deze verder is uitgewerkt.

Bronnen:

- Warmteverkenning http://data.overmorgen.nl/arnhem
- Storymaps per buurt
- Betrokkenheidsanalyse Bewoners door Citisens, inclusief verdiepingsanalyse
- De Arnhemse AANpak van de Wijkgerichte Energietransitie
- Wijkinitiatieven ArnhemAAN
- Evaluatie 1 jaar Lijn 2030
- Smart Energy Cities methodiek
- Energiemonitor 2019 HOOM
- Handreiking Participatie in Duurzame Energie, bijlage bij Klimaat Akkoord

1.5 Leeswijzer

Na dit inleidende hoofdstuk waarin de doelstellingen, vereisten en werkwijze kort zijn beschreven wordt in hoofdstuk 2 het Participatiekompas toegelicht. Het Participatiekompas is het instrument waarmee voor iedere wijk de participatie strategie kan worden vastgesteld. Dit hoofdstuk vormt de kern van dit documenten legt de basis voor de verdere uitwerking per wijk in de latere hoofdstukken. Hoofdstuk 3 biedt vervolgens praktische tips voor de projectmanager Participatie bij de organisatie van de participatie in zijn of haar wijken.
In de bijlage zijn ter inspiratie verschillende instrumenten opgenomen die mogelijk van nut kunnen zijn bij het ontwikkelen van een passend aanbod in de wijk.

Het participatiekompas wordt vergezeld door een eerste voorlopige uitwerking per wijk, uitgaande van de verdeling in kansrijke wijken, wijken van de toekomst en de overige wijken. Op basis van deze aanzet kan de projectmanager participatie de aanpak per wijk verder uitwerken.
Dit is een apart document, getiteld ‘Op maat aan de slag in de Arnhemse Wijken’.

Hoofdstuk 2

Het Participatiekompas, voor maatwerk in de wijken

Het participatiekompas voor heel Arnhem is een veelomvattend geheel: een heel scala aan wijken, doelgroepen, mogelijke energieoplossingen, tijdspaden en zo verder. Iedere wijk heeft haar eigen buurtjes, couleur locale, wijkvraagstukken, bewonersorganisaties en sociale dynamiek. Om zo goed mogelijk recht te doen aan deze diversiteit en er voor te zorgen dat in alle wijken de bewoners op maat worden meegenomen in de energietransitie is het Participatiekompas ontwikkeld.

Het Participatiekompas kent vier coördinaten die de participatie aanpak en inzet van specifieke tools per wijk bepalen:

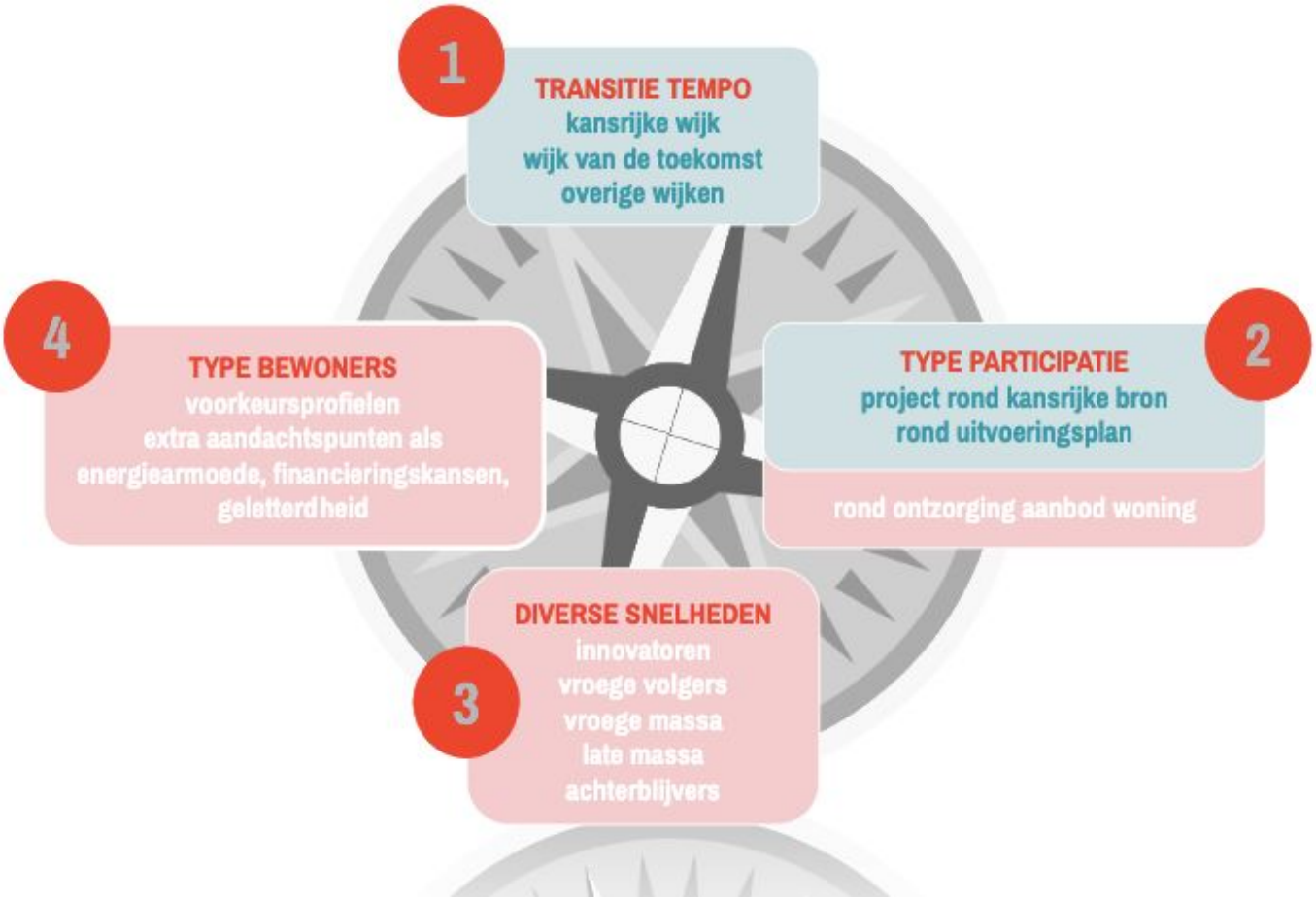
1. **Het transitie tempo**: onderscheid naar drie typen wijken, de wijken met kansen om te versnellen rond een bron, wijken van de toekomst en de overige wijken die allemaal vast aan de slag gaan met bewustwording, energie besparen, isoleren en andere zogenaamde no-regret maatregelen.
2. **Het type participatie dat nodig is**: projectparticipatie rond een kansrijke bron in de wijk, participatie bij de ontwikkeling van het uitvoeringsplan voor een buurt of (delen van de) wijk en de participatie om tot het best passende aanbod te komen om bewoners te ontzorgen bij het aardgas ready maken van hun woning (inmeten, offertes, aannemer, financiering, tijdelijk opslag spullen, tijdelijke woning ect).
3. **De diverse snelheden onder bewoners**: van innovatoren die voorop lopen, de massa die aanhaakt als het aanbod helder is tot degenen die als laatste aanhaken, volgens de innovatie-adaptatie curve van Rogers.
4. **De diverse voorkeurstypen onder bewoners**: kritische vernieuwers, stadse nomaden, eigengereide digitalen, honkvaste buurtbewoners, geïnformeerde gezinsdrukte, gevestigde beïnvloeders, zorgzame senioren en zelfbewuste aanpakkers, volgens het Citisens model.

Het is duidelijk dat een kansrijke wijk, met vooral hoogopgeleide bewoners met veel vertrouwen in overheid en eigen kunnen een andere strategie vraagt dan een kansrijke wijk met dezelfde opgave maar een heel ander type bewoners. De aanpak is weer anders als de wijk vooralsnog nog niet van het aardgas af zal gaan, maar de bewoners wel bewust moeten worden van de veranderingen die er ook in hun woning nodig zijn. Naast de verschillen zijn er ook overeenkomsten dwars door de wijken heen. De overeenkomsten bieden ook voeding voor de ontwikkeling van nieuwe instrumenten en tools.

Het Participatiekompas stelt de projectmanager Participatie is staat om per wijk te bepalen wat er nodig is en steeds weer opnieuw zijn of haar koers te bepalen. De eerste strategische lijn voor 2020-2021 voor de diverse wijken is uitgewerkt in het begeleidende document ‘Op maat aan de slag in de Arnhemse Wijken’.

Het Participatiekompas: zet je koers uit in de wijk!

- Wat is nu, op dit moment, het participatie vraagstuk?
- Waar staat de wijk per coördinaat?
- Wat biedt de Arnhemse Toolbox dat ik kan inzetten?
- En met welke bewoners, ondernemers en organisaties kan ik samenwerken?

Arnhemse Toolbox Energietransitie

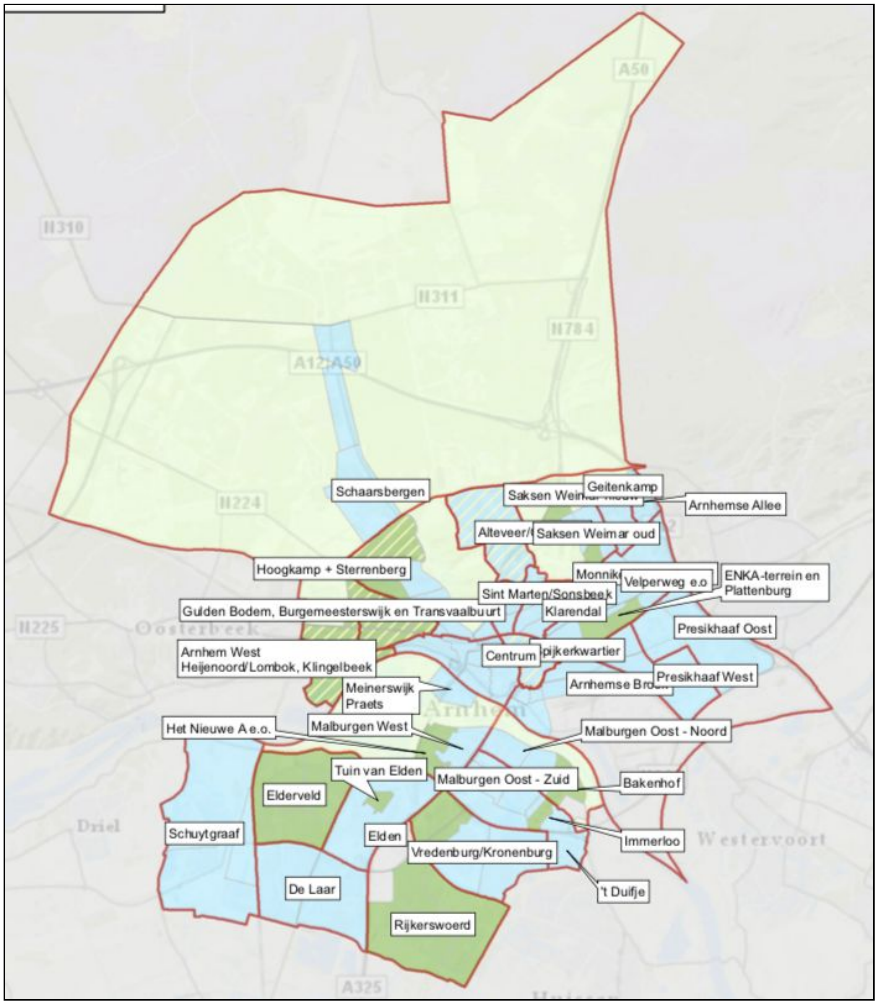
De gemeente biedt een uitgebreide toolbox met instrumenten die variëren van online informatiebronnen en fysieke vraagbaken in de wijk zoals Lijn 2030 , adviesmogelijkheden voor bewoners via bijv. een woonwensen coach of de 10x10 coaches voor mensen met een migratieachtergrond, juridische aanpassingen zoals het vereenvoudigen van vergunningen en financiële ondersteuning via onder meer de energiebespaarlening.

2.1 Coördinaat 1: het Transitie Tempo

Binnen Arnhem zijn drie typen wijken onderscheiden op basis van een analyse van de status van het vastgoed, de technische haalbaarheid, de sociale en technische meekoppelkansen, aannemelijke warmte opties en een spreiding in diversiteit van de wijken om optimaal te kunnen leren.

- *Kansrijke wijken voor 2030 aardgasvrij*: wijken of buurten binnen wijken die op dit moment het meest kansrijk zijn om voor 2030 op een andere warmtebron over te stappen, ofwel vanwege de aanwezigheid van een decentrale bron of de goede staat van het vastgoed.
- *Wijken van de Toekomst*: wijken, die niet onder de kansrijke wijken vallen, maar waar vanuit het Wijken van de Toekomst-programma reeds veel initiatief onder bewoners is gestart, van onderzoek naar alternatieve bronnen tot bewustwordingscampagnes. Deze worden echter niet allemaal kansrijk geacht om voor 2030 van het aardgas af te gaan.
- *Overige wijken:* wijken die allemaal vast aan de slag gaan met bewustwording, energie besparen, isoleren en andere zogenaamde no-regret maatregelen. De gemeente voert met al deze wijken een gesprek over de energietransitie. Onder 'overige wijken' vallen ook de buurten binnen de 'kansrijke wijken' die niet mee kunnen doen aan de kansen rond de bron. Deze wijken worden vooralsnog niet kansrijk geacht om voor 2030 van het aardgas af te gaan.

Deze verdeling is geen idee-fixe. Als op enig moment duidelijk wordt dat versnelling niet mogelijk is, of er zich juist in andere wijken een kans voordoet kan er op -of afgeschaald worden in inzet in de wijk.

Kansrijke wijken voor aardgasvrij in 2030

In de kansrijke wijken wordt in 2020 en 2021 onderzocht of deze wijk voor 2030 van het aardgas af zou kunnen. Er zijn twee soorten kansrijke wijken. Het eerste type kansrijke wijk kent een reële kans op de ontwikkeling en haalbare exploitatie van een decentrale warmtebron in de wijk. Deze bron hoeft niet beschikbaar te zijn voor de hele wijk. Vaak zal er dan ook sprake zijn van een kansrijk project voor een of meerdere buurten binnen de wijk, terwijl de rest van de wijk zich bij de 'overige wijken' schaart en zich via de campagnes en ondersteuning vanuit ArnhemAAN en ELMG klaarmaakt voor de transitie.

- Vredenburg/Kronenburg: Lokaal warmtenet (MT) met thermische energie uit oppervlaktewater;
- Plattenburg: Lokaal warmtenet (MT) met restwarmte van het datacenter op het Akzo terrein;
- Hoogkamp: Lokaal warmtenet (MT) met warmte vanaf een thermisch zonneveld;
- Elderveld: Lokaal warmtenet (LT/MT) met thermische energie uit afvalwater (RWZI);
- Arnhem West: Diverse kansen op een lokaal warmtenet /LT/MT/HT), waaronder herontwikkelingsproject de Hes (bodemwarmte) en de herontwikkeling van Het Dorp;
- Malburgen Oost (Immerloo): warmtenet/stadswarmte van Vattenfall (corporatie traject).

Er wordt een werkgroep ingesteld waarin bewoners zijn vertegenwoordigd om tot een goede aanpak van het project te komen. Per wijk wordt gekeken wie allemaal een plek in de werkgroep dienen te krijgen om tot een goede afspiegeling van de voor het project relevante bewoners te komen. Zie hiervoor de uitwerking per wijk.

De andere kansrijke wijken zijn recente nieuwbouwwijken waar de woningen al op label A tot A+++ zitten of met relatief weinig inzet aangepast kunnen worden naar Label A. In deze wijken wordt ingezet op een overstap naar all electric, individueel of collectief.

Het gaat om de wijken:

- Malburgen Oost-noord: De Bakenhof/Stadseiland
- Malburgen West: Het Nieuwe A
- Rijkerswoerd
- Monnikenhuizen: Saksen Weimar
- Monnikenhuizen: Nieuw Monnikenhuizen
- Elden: Tuin van Elden

In deze wijken hoeft geen alternatieve bron te worden ontwikkeld. Echter, duurzame opwekking van elektriciteit is wel een belangrijk thema. En er zal wel een afweging worden gemaakt of het verstandig is om te werken met collectieve warmtepompen of juist dit per woning individueel of groepjes woningen op te lossen. Daarnaast zullen alle bewoners aan de slag moeten om de laatste stap te zetten om de woning gereed te maken voor de overstap. Mogelijk kunnen er onderdelen uit de diverse wijken samen genomen worden, omdat het steeds om dezelfde vraagstukken gaat. Daarnaast ligt het

voor de hand dat er samenwerking mogelijk is in betrekken van leveranciers of organiseren van vraagbundeling.

Wijken van de Toekomst

Het programma Wijken van de Toekomst richt zich op één van de hoofdthema's van de energietransitie in de gebouwde omgeving: de stapsgewijze afkoppeling van het aardgas van de Gelderse wijken én de opbouw van een nieuwe basis voor warmtevoorziening. Het programma maakt onderdeel uit van het Gelders Energieakkoord en is reeds in 2016 gestart. Een Wijk van de Toekomst richt zich zowel op de aardgasvrij opgave, als op duurzaam vervoer en aanpassingen rond klimaatadaptatie en is dus breder georiënteerd dan alleen de energietransitie. De activiteiten van de initiatieven in deze wijken worden ondersteund vanuit de provinciale subsidie Wijk van de Toekomst met cofinanciering van de gemeente. Daarnaast zijn AANjagers, met middelen uit het AANjaagfonds, ingezet om de bewonersinitiatieven te ondersteunen. In principe zijn er vier Wijken van de Toekomst in Arnhem. De wijken Arnhem West en Hoogkamp zijn echter ook aangewezen als kansrijke wijken. Rest de wijken:

- Alteveer - Cranevelt / Duurzaam Craneveer
- Spijkerkwartier / Spijkerenergie

Om het initiatief in deze wijken recht te doen is er voor gekozen deze twee Wijken van de Toekomst apart te benoemen in het participatiekompas. De bestaande trekkers in de wijken, de bewonersinitiatieven Duurzaam Craneveer en Spijkerenergie, zijn door de gemeente ook aangewezen als belangrijke partner in de ontwikkeling van de uitvoeringsplannen. Daarnaast zijn ze een cruciale partner in de uitvoering van de bewustwordingsactiviteiten in de wijken.

De Arnhemse Wijken van de Toekomst worden op dit moment begeleid door de procesbegeleiders vanuit het programma Wijken van de Toekomst. Voor het vervolg is het belangrijk dat er heldere afspraken komen waarin duidelijk vermeldt staat welke rol en verantwoordelijkheid de bewonersinitiatieven Duurzaam Craneveer en Spijkerenergie hebben in de begeleiding van de ontwikkeling van de uitvoeringsplannen, de bewustwordingsactiviteiten en waar van toepassing, de lopende onderzoeken rond decentrale bronnen. Daarbij is het ook belangrijk dat helder is hoe zij samen met de gemeente de andere bewoners in de wijk gaan betrekken. Per wijk moet worden bezien welke rol gevraagd kan worden en men bereid is te nemen. Zie hiervoor ook de uitwerking per wijk.

Overige wijken

In de overige wijken worden mensen bewust gemaakt van de energietransitie: wat is de aanpak van de gemeente, wat gaat er in hun wijk gebeuren, wat kunnen ze zelf nu al doen om hun energievraag te verminderen en hoe kunnen ze hun woning gereed gaan maken voor de overstap naar een andere energiebron. Deze wijken hebben een ander tijdspad dan de kansrijke wijken, zij zullen nog niet voor 2030 van het aardgas afgaan.

Het wijkgesprek

In al deze wijken vindt een wijkgesprek met de wijkbewoners plaats, waarin wordt uitgelegd hoe de Arnhemse aanpak er uit ziet de komende jaren, hoe bewoners zich kunnen informeren en zelf aan de slag kunnen gaan en wordt opgehaald wat bewoners bezighoudt, waar ze zich zorgen over maken of wat ze van de gemeente of andere partijen verwachten.

Dit gesprek wordt georganiseerd in samenwerking met de logische partners in de wijk. Denk aan de woningcorporaties, het duurzaamheidsinitiatief en de wijkvereniging.

In de nadere uitwerking van de wijken in hoofdstuk 6 is onderscheid gemaakt tussen wijken met vooral koop of huur en zijn de wijken die in voorgestelde aanpak op elkaar lijken geclusterd. Dit geeft de volgende clustering:

overige wijken met vooral koopwoningen

- Elden en De Laar;
- Schaarsbergen, Burgemeesterswijk, Gulden Bodem en Velperweg e.o.;
- St. Marten, Sonsbeekkwartier en Transvaalbuurt;
- Monnikenhuizen en Presikhaaf Oost.

overige wijken met vooral huurwoningen (corporatie bezit en vrije sector huur)

- Klarendal, Arnhemse Broek, Presikhaaf West, Malburgen Oost-noord en Malburgen West;
- Geitenkamp en Malburgen Oost-zuid;
- Centrum.

2.2 Coördinaat 2: het type participatie

In de wijken spelen verschillende vraagstukken rond de energietransitie. Deze vragen allemaal hun eigen participatie aanpak. Soms is het belangrijk alle bewoners in de wijk te betrekken, en soms is het vooral belangrijk om alleen de bewoners die het betreft goed aan tafel te hebben zitten. Soms wil je samen met bewoners co-creëren en soms gaat er er meer om goed te luisteren, dit goed te vertalen en dat weer goed terug te geven. De complexiteit van de transitie zorgt ervoor dat in de wijk vaak meerdere zaken tegelijkertijd spelen: met een initiatiefrijke groep bewoners worden de kansen rond een bron verkend, de hele wijk wordt daarnaast betrokken bij de ontwikkeling van het wijkuitvoeringsplan en mogelijk loopt er ook nog een traject met een woningcorporatie rond de renovatie en verduurzaming van een flat. Als projectmanager Participatie, en als WET team, is het belangrijk om al deze trajecten goed te onderscheiden en te voorzien van eigen participatie aanpakken. Daarbij bezie je ook steeds waar deze trajecten elkaar onderling beïnvloeden, versterken of tegenwerken.

In het participatiekompas worden daarom drie soorten participatie onderscheiden. Bij het bepalen van de koers voor de buurt of (delen van de) wijk bepaal je welke soort(en) participatie nodig is.

2.2.1 Projectparticipatie rond een kansrijke bron

In sommige gevallen is er een specifieke kans om een mogelijke warmtebron te ontwikkelen en neemt de gemeente het voortouw met stakeholders of is er een initiatief genomen door de bewoners om zelf tot een alternatieve warmtebron te komen. Om deze alternatieve bron rendabel te kunnen exploiteren is in veel gevallen een minimaal aantal afnemers nodig. Dat kunnen bewoners en/of bedrijven en maatschappelijke organisaties zijn. De participatie is in deze gevallen gericht op:

- Het zo goed mogelijk uit te voeren van het project zelf. Zijn alle stakeholders goed betrokken, kan iedereen die relevant is zijn mening uiten, is er ruimte om in de uitvoering een rol te nemen?
- Benutten van de kans, door het werven van het benodigd aantal bewoners die warmte van de bron gaan afnemen. Hoeveel bewoners zijn er minimaal nodig? Wanneer is het aanbod (de prijs, de aanpassingen in de woning etc.) van dien aard dat zij mee willen doen? Wat houdt mensen tegen?

Projectparticipatie speelt in de kansrijke wijken en in de Wijken van de Toekomst.

<u>kansrijke wijk</u>
Verantwoordelijk voor de participatie: de gemeente.
Mogelijke vorm: op te richten projectwerkgroep waarin een afvaardiging van bewoners, gemeente, en andere logische betrokkenen (ontwikkelaar, corporatie, netbeheerder, technische partij, mogelijk bewonersinitiatief) vertegenwoordigd zijn.

Wijken van de Toekomst
Verantwoordelijk voor de participatie: het bewonersinitiatief (heldere afspraken vastleggen) met op de achtergrond de gemeente als partner
Mogelijke vorm: het bewonersinitiatief waarin diverse bewoners zijn verenigd, aangevuld met momenten waarop de gemeente en andere logische betrokkenen aanschuiven (andere bewonersorganisaties in de wijk, ontwikkelaar, corporatie, netbeheerder, technische partij).

2.2.2 Participatie om tot een gedragen wijkuitvoeringsplan te komen

Voor alle wijken moet - op termijn - een uitvoeringsplan worden ontwikkeld. In dit plan staat tenminste vermeldt wat de bron voor de wijk gaat worden, wat de tijdsfasering is en wie welke rol heeft in het proces daar naartoe.

Het rijk is weinig specifiek over de uitwerking. Belangrijk is dat bewoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties worden betrokken bij het opstellen ervan. En dat het plan acht jaar voordat de wijk van het aardgas afgaat gereed is. Voor Arnhem betekent dit het volgende:

- Voor de wijken die daadwerkelijk voor 2030 van het aardgas afgaan moet in 2022 het uitvoeringsplan gereed zijn. Het plan moet uitwijzen of, hoe en onder welke voorwaarden dit haalbaar is. Alle bewoners in de wijk moeten betrokken worden of de oprechte kans hebben om mee te praten bij het opstellen van het uitvoeringsplan.
- In het projectplan Wijken van de Toekomst uit het Gelders Energieakkoord is opgenomen dat de bewonersinitiatieven het voortouw nemen in de ontwikkeling van het uitvoeringsplan. De betreffende wijken van de toekomst zijn geen kansrijke wijk, de horizon is hier 2040 of mogelijk zelfs 2050.
- De overige wijken hoeven voorlopig nog geen uitvoeringsplan te hebben. Voor deze wijken zijn de bestaande warmteverkenning en de gemeentebrede transitievisie warmte (in de maak) voorlopig voldoende.

kansrijke wijk
Verantwoordelijk voor de participatie: de gemeente.
Mogelijke vorm: het uitvoeringsplan zelf wordt ontwikkeld door de partners in de projectwerkgroep van de wijk waarin de gemeente, bewonersorganisatie en andere partners zijn verenigd. De kansen rond de mogelijke warmtebron voor de wijk zijn het vertrekpunt voor het plan.
In een serie bewonersbijeenkomsten worden steeds onderdelen van het plan besproken en/of getoetst bij de bewoners van de wijk.[1] Om er zeker van te zijn dat er een brede vertegenwoordiging van de bewoners is kan ervoor gekozen worden aanvullend een klankbordgroep (twee bewoners per flat, buurt) in te stellen. Dit is vooral belangrijk in wijken waar mensen niet snel uit zichzelf naar een bijeenkomst komen, of de verschillen tussen de diverse buurten in de wijk heel groot zijn.

[1] Zie het Hoofdstuk Samen aan de Slag voor tips om zoveel mogelijk mensen in de wijk te bereiken.

Wijken van de Toekomst
Verantwoordelijk voor de participatie: het bewonersinitiatief en de gemeente trekken hier samen op. Er worden specifieke afspraken gemaakt waarin de verantwoordelijkheden over en weer duidelijk zijn. De gemeente kan de rol van de eerste verantwoordelijke op zich nemen, of andersom het buurtinitiatief. Dit is afhankelijk van de wensen van het initiatief.
Mogelijke vorm: het uitvoeringsplan wordt ontwikkeld binnen de structuur van het bewonersinitiatief waarin diverse energieke bewoners zijn verenigd, aangevuld met momenten waarop de gemeente en andere logische betrokkenen aanschuiven (andere bewonersorganisaties in de wijk, ontwikkelaar, corporatie, netbeheerder, technische partij).
Ook hier kan het verstandig zijn een klankbordgroep in te stellen. De coördinatie hiervan ligt bij de gemeente.

2.2.3 Participatie om tot het best passende ondersteuningsaanbod voor de woningen te komen

Bijna alle bewoners in de Arnhem zullen aanpassingen aan hun woningen moeten (laten) doen. Het is belangrijk dat hiervoor een goed ondersteuningsaanbod wordt geboden. Zo'n aanbod kan bestaan uit een advies voor de benodigde aanpassingen, een voorselectie van betrouwbare bouwpartijen en leveranciers, juridische ondersteuning rond de aanvraag van vergunningen, financiële ondersteuning middels leningen of bijvoorbeeld een woonabonnement en praktische hulp, zoals het aanbrengen van eenvoudige isolatiematerialen voor kierdichting. Veel van de onderdelen voor het aanbod zijn reeds opgenomen in de Toolbox Energietransitie. Andere zullen de komende jaren nog worden ontwikkeld, ofwel door bewoners zelf, ofwel door ondernemers, gemeente of een samenwerking daar tussen.

Wat voor ondersteuningsaanbod er nodig is is afhankelijk van de bewoners in de wijk en het benodigde type aanpassingen aan hun woning. Bewonersinitiatieven die zelf met een plan voor hun wijk zijn gekomen, zoals in Hoogkamp, zullen mogelijk zelf zo'n aanbod ontwikkelen. De projectmanager Participatie heeft in dit geval een faciliterende rol en koppelt de initiatiefnemers aan de verschillende instrumenten in de Toolbox Energietransitie.

In de wijken met veel corporatiebezit en gespikkeld bezit is een ander type ondersteuningsaanbod nodig. Vaak zal het de vraag zijn of hier wel uitgebreide participatietrajecten moeten worden opgezet om tot een visie voor de wijk te komen. Mensen kunnen het lastig vinden om dit soort complexe trajecten te overzien, worden in beslag genomen door zorgen in het eigen leven, en beschikken niet over voldoende zelfstartend vermogen en financiële armslag om zelfstandig hun woningen gereed te maken over de overstap. De bewoners moeten netjes meegenomen worden in de aanpak voor hun wijk en de ruimte krijgen hun mening te geven. Maar belangrijker in deze wijken is dat de bewoners ontzorgd worden en vooral geholpen worden met het nemen van concrete stappen. Hier ligt een grote verantwoordelijkheid voor de gemeente om de mensen op maat te ondersteunen.

De participatie neemt in dit geval meer de vorm aan van co-creatie en is er op gericht om tot een passend ondersteuningsaanbod en werkwijze te komen. Aan de hand van visuele werkvormen met veel fotobeelden en tekeningen worden inzichten opgehaald, belangrijke belemmeringen in kaart

gebracht en randvoorwaarden genoteerd die bewoners inbrengen. De projectmanager Participatie vertaalt deze naar een uitvraag voor het benodigde aanbod door professionele partijen en de gemeente. En wellicht naar aanvullende sociale activiteiten in de wijk, waarin bewoners of maatschappelijke organisaties (elkaar) helpen.

Door samen te ontwerpen, waarin het leven van de bewoner centraal staat en inzicht wordt verkregen in de ambities en obstakels die een bewoner heeft te overwinnen (ook wel service design genoemd) is het mogelijk het aanbod en campagnemateriaal zo goed mogelijk te laten aansluiten op de taal, aanpak en diensten die de bewoner passen. Denk bijvoorbeeld aan een oudere dame die zich vooral zorgen maakt over de volgestouwde zolder die leeg moet worden geruimd voor de isolatie van het dak, of het Hindoestaanse gezin dat misschien wel twee zonneboilers nodig heeft omdat ze drie keer per dag willen douchen om rein aan tafel te kunnen gaan.

Deze wijze van participatie is vooral van belang in de wijken met veel corporatiebezit of gespikkeld bezit: zoals Vredenburg/Kronenburg, Malburgen, Presikhaaf, Geitenkamp. En is onafhankelijk van het onderscheid kansrijke wijk, wijk van de toekomst of overige wijk. In al deze wijken moet voor de (in meer of mindere mate) kwetsbare bewoners een ondersteuningsaanbod worden ontwikkeld. In het derde kwartaal van 2020 is het plan Energiearmoede gereed dat een belangrijk onderdeel van het aanbod zal zijn.

Dit ondersteuningsaanbod wordt logischerwijze onderdeel van de groeiende Toolbox Energietransitie.

2.3 Coördinaat 3: de diverse snelheden in omgaan met verandering

Een belangrijke zorg die bij veel politici en ambtenaren leeft is de ervaring dat niet alle bewoners uit zichzelf naar informatiebijeenkomsten komen en aan de slag gaan met hun woningen. Zij komen in hun werk bewoners tegen die totaal geen interesse hebben voor het thema energietransitie of ronduit negatief zijn over het onderwerp. Er zijn twee manieren om hier vanuit het participatiekompas op in te spelen:

- Erkennen dat er onderscheid bij mensen is in hun omgang met nieuwe innovaties (wat de energietransitie feitelijk is) zoals in deze paragraaf wordt beschreven en gericht sturen op wie je in welke fase van de ontwikkeling betrekt (en dus ook mensen voorlopig nog even laten - die komen straks wel).
- Erkennen dat mensen allemaal heel verschillende behoeften, voorkeuren en ambities hebben zoals in de paragraaf 2.4. aan de hand van het Citisens model wordt uitgewerkt en daar actief op inspelen met de soorten activiteiten, communicatieboodschappen en ondersteuningsaanbod.

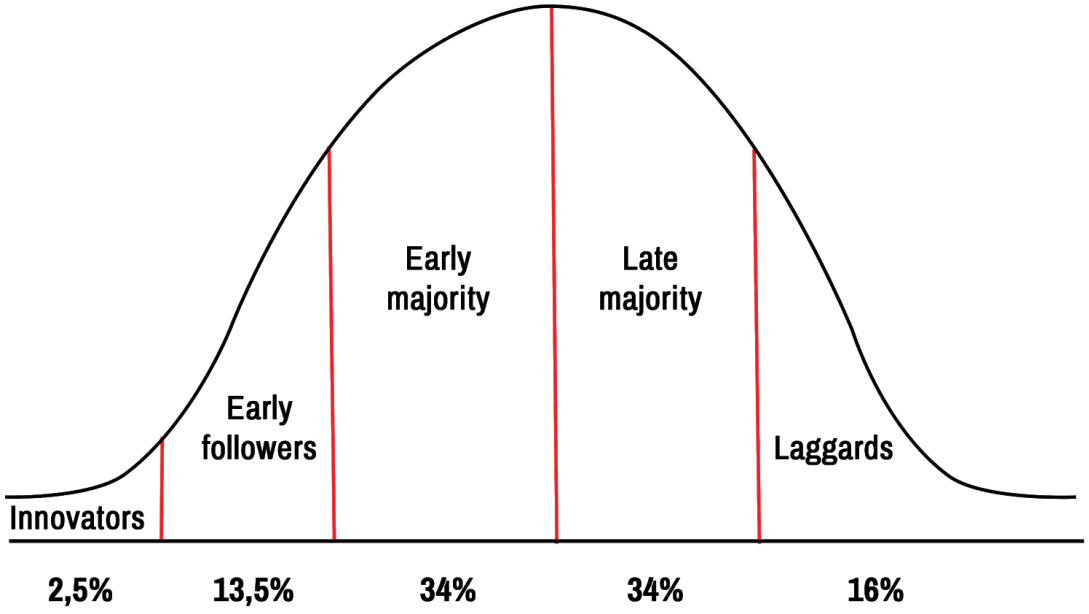
100% slagingskans?
In beide gevallen blijft gelden: participatie garandeert geen 100% slagingskans. Daar is het ook niet voor bedoeld. Participatie gaat erover dat mensen het recht hebben om nauw betrokken te worden bij de veranderingen die overheidswege worden ingezet en zich in hun leven afspelen. En het recht het met deze veranderingen eventueel ook volstrekt oneens te zijn. Bij participatie krijgen de mensen de kans om zich te informeren, actief mee te praten, zelf vorm te geven en mogelijk ook zelf (met andere bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties) de uitvoering op te pakken.

Bij de energietransitie moet iedereen uiteindelijk van het aardgas af. Dat kun je niet met een participatieproces regelen. Je kunt de groep mensen die begrijpt dat het noodzakelijk en onvermijdelijk is wel veel groter maken en ook kun je ervoor zorgen dat de overstap naar een andere warmtebron zo makkelijk mogelijk is voor een zo groot mogelijk aantal (hele diverse) mensen of anders gesteld, zoveel mogelijk onnodig leed voorkomen. Echter, er zal wetgeving aan te pas moeten komen om echt iedereen over te laten stappen. Zolang het een vrije keus is, kun je ook nee zeggen tenslotte.

De verwachting is dat er snel aanvullend instrumentarium zal komen om gemeenten te ondersteunen om ook de groep die niet uit zichzelf wil of kan meedoen over te laten stappen. De afweging tussen het publieke belang, het collectieve belang van een groep en het belang van de individu wordt dan een spannende.

Bewoners volgens de innovatie adoptie curve

Vanuit onderzoek naar innovatie is bekend dat de adoptie van nieuwe producten en diensten via een vast stramien verloopt.[2] Als deze curve vertaald[3] wordt naar de energietransitie dan ziet dat er als volgt uit:

2,5% innovatieven: in de energietransitie zijn het vaak drie à vier bewoners, die in een buurt de koppen bij elkaar steken. Mensen die graag het wiel uitvinden en uit een enorme persoonlijke drive op zoek gaan naar nieuwe oplossingen.

13,5% vroege volgers: de eerste groep bewoners, die enthousiast mee gaat doen met de innovatoren, wil wel wat uitproberen en is trendgevoelig. Mensen die niet van *scratch* willen beginnen, maar wel graag meedoen vanaf het prille begin.

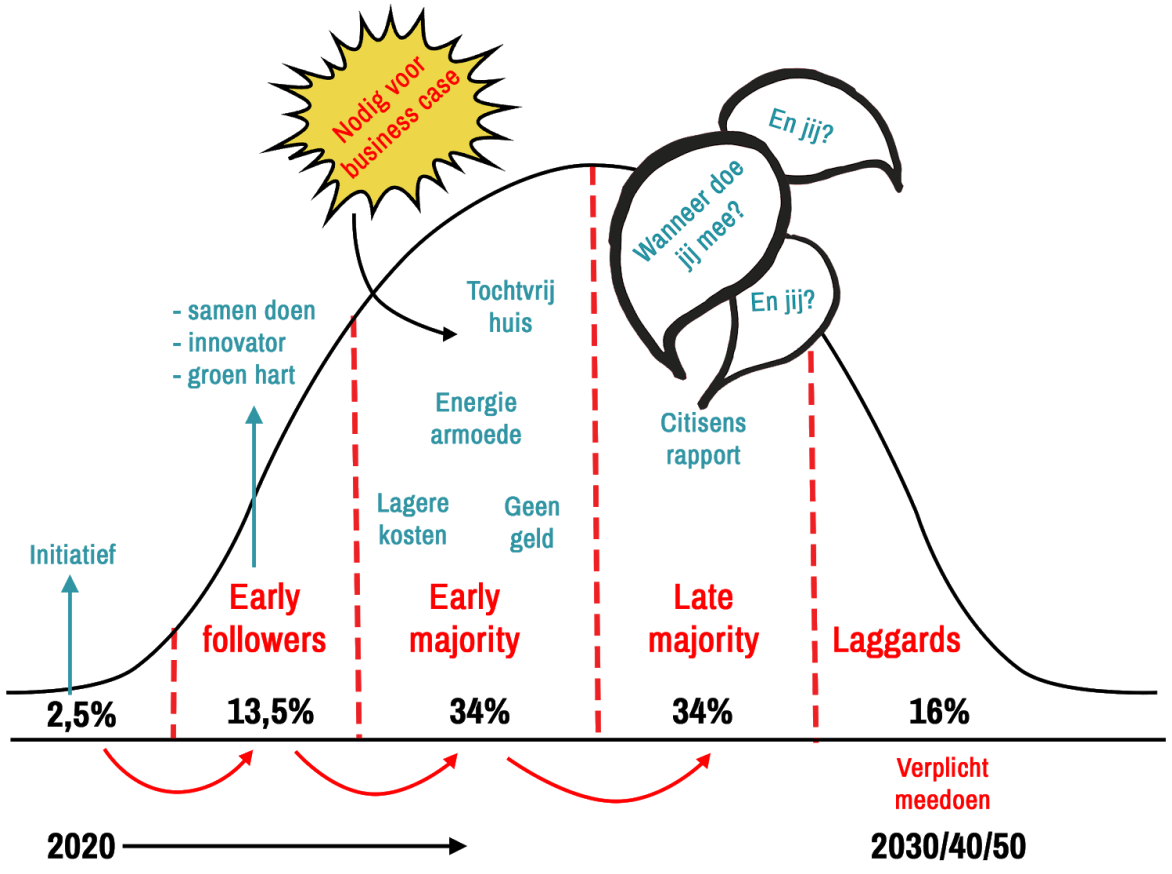
34% vroege meerderheid: de groep die aan de slag gaat als het aanbod of de aanpak in de wijk bekendheid heeft gekregen. Hier begint de markt zijn werk te doen. Een kleine groep mensen laat zien dat het kan, wat vertrouwen geeft dat het werkt. Mensen zijn nieuwsgierig, wellicht trots en doen graag mee met de succesvolle nieuwe aanpak in hun wijk.

34% late meerderheid: de groep mensen die instapt als het proces helemaal rond is, gemeengoed is geworden en eigenlijk moeten ze nu ook wel mee. Er is op dit moment dus geen sprake meer van een vernieuwing: het is helder wat er moet gebeuren, wat de oplossing is en de meeste andere mensen zijn al lang bezig met de verduurzamingsmaatregelen.

[2] Het innovatie en adoptiemodel van Rogers
[3] Werkwijze uit het Smart Energy Cities model

16% achterblijvers: de groep bewoners die afwacht en normaal pas instapt als de innovatie in de uitverkoopschappen ligt (achterhaald is). In het geval van de energietransitie zullen voor deze groep waarschijnlijk dwingende maatregelen nodig zijn.

Vanuit dit model kan ook de tijdslijn voor de participatie in de energietransitie gevolgd worden. Het begint met het bijeenbrengen van een eerste groep innovatieven, die het leuk vinden om te starten en van daaruit wordt de groep betrokkenen steeds groter. Dit is een volgordelijk proces. Vaak is er veel politieke of ambtelijke onrust omdat bepaalde groepen niet bereikt worden. Het is belangrijk dat de projectmanager Participatie zijn of haar uiterste best doet om alle mensen erbij te betrekken, maar wel op het juiste moment. Het is niet zinvol om 'achterblijvers' al vanaf het prille begin te betrekken, zij zullen niet in iets onduidelijks stappen.

Dus,

- met *innovatieven*, zoals we die in Arnhem kennen vanuit de Wijken van de Toekomst en het Aanjaagfonds, verken je het vraagstuk van de wijk, heb je het over technische zaken, duik je in de complexe materie. Laat hen aansluiten bij het strategische stakeholder overleg. En ga met hen de energie in de wijk aanwakkeren. Maar realiseer je, vanuit hun passie zijn het soms slechte verbinders. De empathie voor bewoners zonder groen innovatief hart is niet groot.

- Met de *eerste volgers* ga je de stap naar 'gewone mensen taal' maken. Zij hebben meer aansluiting bij andere bewoners en snappen beter wat bij hen speelt, wat ze belangrijk vinden. Deze groep kan het aanbod voor de wijk met de gemeente en andere stakeholders ontwikkelen.

- Met de *vroege meerderheid* ga je het aanbod als eerste testen en verbeteren. Zij tekenen in op de campagne, om allerlei redenen, en snappen dat het nog in ontwikkeling is. Ze vinden het leuk om samen met elkaar dit te doen.

- De *late meerderheid* krijgt relatief de minste aandacht. Het aanbod is rond, het is duidelijk wat er moet gebeuren en waar mensen moeten zijn. Zij kunnen met de reguliere aanbieders, financieringsmogelijkheden en ondersteuning vanuit de Toolbox Energietransitie aan de slag. Tenzij het vanuit de collectieve oplossing nodig is dat ze meedoen, dan zul je actief campagne moeten voeren om hen te stimuleren. Gaan ze dan niet mee, dan vallen ze in de volgende groep.

- De *achterblijvers* vragen wel aandacht. Wat is de reden dat ze niet aanhaken? Afhankelijk van het gekozen aanpak voor de wijk zullen ze of al op korte termijn moeten (bij een collectieve oplossing) of tot 2050 kunnen wachten. Tegen die tijd heeft het Rijk instrumentarium of wetgeving gereed voor deze groep. Echter, je wilt voorkomen dat er schrijnende redenen zijn of in de tijd gaan ontstaan (zoals stijging energieprijzen).

2.4 Coördinaat 4: Bewoners naar voorkeursprofiel

De tweede manier om recht te doen aan de diversiteit onder bewoners is door rekening te houden met de diverse voorkeursstijlen van mensen. Onderzoeksbureau Citisens heeft voor Arnhem de diverse wijken in kaart gebracht (zie het schema op de volgende pagina).

De voorkeursstijlen zijn een geabstraheerde werkelijkheid. Niemand valt voor 100% binnen een van de kleuren. Echter, voor het maken van een eerste ontwerp voor de aanpak voor de wijk geven de profielen veel inzicht. Vooral ook om te weten wat zeker niet de juiste aanpak gaat zijn!

De verfijning vindt plaats in de praktijk, wanneer de lessen en ervaringen uit de eerste bijeenkomst, informatiemarkt of 'buren-helpen-buren-isoleren' dag worden vertaald naar de aanpak voor het volgende moment of het ontwerp van de communicatie materialen. De profielen geven geen specifiek zicht op de grote groep mensen met een migratieachtergrond in 1e, 2e of 3e generatie, of er mensen met schuldenproblematiek zijn, of hoe belangrijk een bepaald groen park wordt gevonden of hoe graag men samen een buurtbedrijf zou willen starten. Voor deze verfijningslag haalt de projectmanager Participatie informatie op bij de teams leefomgeving, de sociale wijkteams, de bewonersorganisaties,

de culturele of migrantenorganisaties en de vele andere partners die helpen het beeld van de buurtjes in de wijk verder in te kleuren. Met hen, maar ook met de expertise binnen de gemeente rond de aanpak van energiearmoede, ondersteunen van lokaal initiatief, en andere programma's wordt de aanpak en de bijpassende activiteiten steeds verder bepaald.

De door het bureau Citisens gehanteerde doelgroepen

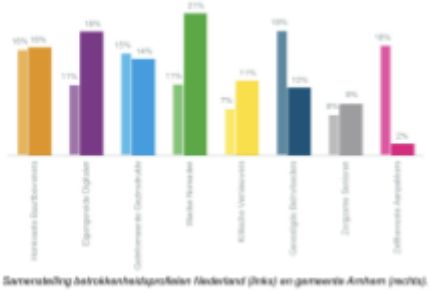
Arnhem volgens Citisens

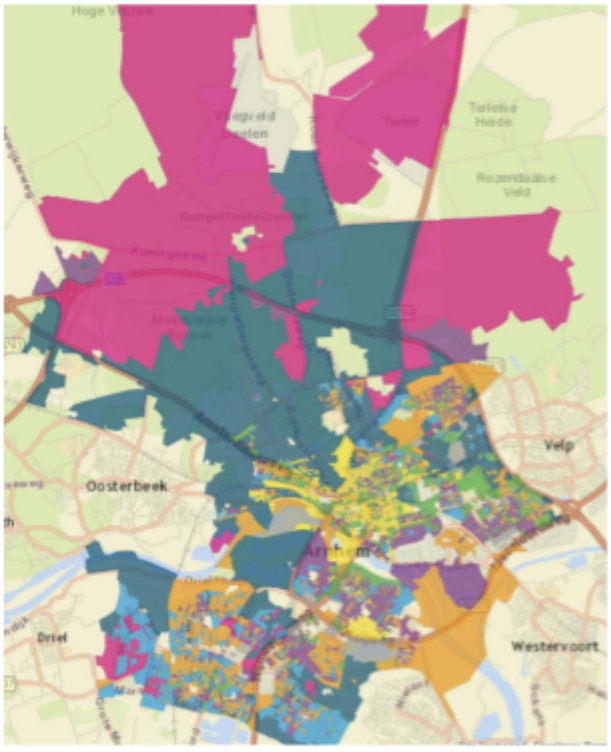
Zichtbaar wordt dat de wijken met veel huurwoningen vooral Honkvaste Buurtbewoners en Eigengereide Digitalen kennen. Deze mensen hebben het minste vertrouwen in de overheid, in zichzelf, hebben weinig budget en zijn ook niet bezig met de energietransitie. De wijken met vooral particulier eigendom en veelal oudere grote woningen zoals de omgeving van de Burgemeesterswijk en Klingelbeek zijn ook zeer homogeen: de Gevestigde Beïnvloeders. Deze groep heeft juist veel vertrouwen in zichzelf, in de overheid en ook budget en organisatievermogen om aan de slag te gaan.

Arnhem volgens Citisens verdeling

Arnhem onderscheidt zich ten opzichte van het gemiddelde in Nederland door:

- *oververtegenwoordiging Eigengereide Digitalen, Stadse Nomaden en Kritische Vernieuwers*
- *een ondervertegenwoordiging aan Gevestigde Beïnvloeders en Zelfbewuste Aanpakkers.*

In de nieuwbouwwijken in Arnhem Zuid leven veel mensen uit de groep Geïnformeerde Gezinsdrukte, gecombineerd vaak met Honkvaste Buurtbewoners. Deze beide groepen zijn vooral gericht op lokale vraagstukken: overlast, speelplekken, de school van de kinderen. Ze *doen* liever, dan dat ze *meepraten*. Het centrum daarentegen wordt gedomineerd door Kritische Vernieuwers. Ook dat zijn echte doeners, die meteen ook zelf initiatief nemen. Ze zitten daarnaast ook wel graag aan tafel bij gesprekken over de visie voor die wijk.

In voormalig corporatiewijken, waar veel herstructurering plaats heeft gevonden wonen vaak kleine groepjes Stadse Nomaden naast de bekende huurdersprofielen Honkvaste Buurtbewoners en Eigengereide Digitalen. Daarmee kan een combinatie ontstaan van mensen met totaal verschillende leefwerelden die elkaar slecht begrijpen. Tegelijk zijn Stadse Nomaden ook vaak wel enthousiast te maken voor kleine overzichtelijke buurtprojecten.

Wat vertellen deze profielen?

Het is belangrijk te beseffen dat al deze mensen moeten worden meegenomen in de overstap naar andere energiebronnen: ook de mensen die (om allerlei legitieme redenen) totaal niet bezig zijn met dit thema en er zelfs een aversie of angst voor hebben. De profielen helpen proactief in te spelen op te verwachten weerstanden, ruimte te creëren voor ongenoegen of positieve ideeën en naast de bewoners te gaan staan.

Bij iedere bewoner is een aanknopingspunt te vinden om het gesprek aan te gaan. De profielen laten zien wat 'ingangen' zijn om een gesprek te starten. Dat kan een onderwerp zijn dat hoog op de irritatie-lijst staat, een kanaal als een gewaardeerde buurtactiviteit waar je makkelijk op aan kan sluiten, of het optrekken met de vrijwilligersclub die in de buurt hoog aangeschreven staat. Maar ook juist onderwerpen in het persoonlijke leven van de bewoners, waar de energietransitie mogelijk een antwoord op kan bieden. Denk aan hoge energierekeningen door verouderde apparatuur en te weinig besef van de impact van gedrag op de energierekening. En aan gebrek aan comfort bij slecht geïsoleerde woningen, zeker bij mensen met een slechte gezondheid. Waar het omgaat is dat mensen merken dat ze worden gezien, dat er begrip is voor wat er speelt (in de wijk of hun leven), dat onderschreven wordt dat waarschijnlijk niemand zit te wachten op al deze rompslomp en kosten en… dat we het toch samen gaan doen! Dus hoe doen we het nu op een manier die bij jou / jullie past?

Daarnaast geven de profielen informatie weg die nuttig is voor de organisatie van activiteiten of het inrichten van het participatieproces. Zo is duidelijk dat de Geïnformeerde Gezinsdrukte te druk is en dat dit deels komt doordat ze kinderen hebben. De schaarse vrije tijd besteden ze dan liever niet aan inspraakavonden. Wat nu als er een activiteit wordt georganiseerd waarmee de ouders zich kunnen informeren en op snelle manier input kunnen geven, terwijl de kinderen zich vermaken met spelletjes of grappige weetjes over energie?

Bij sommige bewoners, vooral onder delen van de Honkvaste Buurtbewoners, speelt zoveel andere problematiek dat zij eigenlijk niet lastig gevallen moeten worden met de complexiteit van de transitie. Hier is het belangrijk dat de aanpak en het aanbod zo goed mogelijk passen bij wat ze nodig hebben, belangrijk vinden en aankunnen. De participatie is er hier op gericht deze inzichten op te doen. Daarvoor hoeven de mensen niet naar bijeenkomsten te komen, maar gaat de projectmanager Participatie zelf naar de mensen toe (thuis interviews, tijdens koffieochtenden of klaverjas avonden in het buurthuis, of sociale activiteiten die je zelf in de straat of portiek organiseert), betrekt deze professionals uit het sociale domein erbij en verdiept hij of zij zich zo goed mogelijk in wat een passend ondersteuningsaanbod zou kunnen zijn voor de benodigde aanpassingen in de woningen.

Aandacht voor senioren

Het betrokkenheidsprofiel **Zorgzame Senioren** is een lastig profiel, omdat de leeftijd doorloopt van de groep van 65 tot 75 die vaak nog zeer actief is en de mensen daarboven, die deels in een verzorgingsflat wonen of in corporatiebezit. Dit betrokkenheidsprofiel vinden we in meer of mindere mate verspreid over bijna alle overige wijken. De groep ouderen uit dit profiel laat zeer weinig van zich horen richting de gemeente of woningbouw. Hun betrokkenheid beperkt zich tot de eigen sociale kring. Een kwart van hen is actief in sociale activiteiten in de buurt.

De jonge (tot 75) senioren 'kleuren' vaak mee met de andere betrokkenheidsprofielen in de wijk, zoals de honkvaste buurtbewoner of de gevestigde beïnvloeder. Hen kom je ook tegen in de lokale duurzaamheidsinitiatieven en op de bewonersavonden.

In de leeftijdsgroepen daarboven wordt het lastiger. Ze zien vaak weinig nut in investeren in het energiezuinig maken van hun woning, niet zelden met het idee 'het zal mijn tijd wel duren'. En dat is begrijpelijk. Tegelijk is het helder dat de gehanteerde afschrijvingstermijn op duurzame investeringen (30 jaar) voor hen niet aantrekkelijk is. Daarnaast, voor mensen van boven de 75 jaar is het niet mogelijk om een (duurzame) lening af te sluiten. Dit is een belangrijk aandachtspunt bij de inzet van passend (financieel) instrumentarium in de wijken.

Bij particulier bezit is het vaak beter om in te spelen op de mutatiemomenten, wanneer de oudere bewoners naar een andere woning gaan en nieuwe jonge mensen met nog een hele wooncarrière voor zich de verouderde woning intrekken en grondig gaan opknappen.

Goed om voor deze groep senioren rust te creëren, en het duidelijk aan te geven als ze nog niets aan woning hoeven te doen.

Veel oudere senioren wonen ook in woningen van woningcorporaties of in zorginstellingen. In dat geval zal de instelling de aanpassing aan de woning verzorgen.

Wat wel belangrijk kan zijn, voor alle senioren, is het verlagen van hun energierekening. Senioren stoken vaak wat hoger, zijn meer thuis en hebben het ook regelmatig eerder koud. Wat zijn mogelijkheden om het comfort van je huis te verhogen en de rekening te verlagen? Bij het ontwerpen van nieuwe aanbod voor de Toolbox Energietransitie is het belangrijk goed aan te sluiten bij wat voor hen belangrijk is en te zorgen voor herkenning.

Een eerste uitwerking van de koers voor de diverse Arnhemse wijken is uitgewerkt in een aparte bijlage bij deze strategie. In het hoofdstuk volgen verschillende praktische tips gegeven die de projectmanager Participatie helpen, na bepaling van de juiste koers voor de betreffende wijk voor een gegeven periode, het proces goed in te richten.

Hoofdstuk 3

Samen aan de slag met bewoners

Concrete participatie aanbevelingen om in de praktijk mee te werken

3.1 Heldere uitnodiging en structuur

In het transitieproces is het belangrijk zowel mensen in beweging te brengen als rust te creëren. Niet iedereen hoeft meteen aan de slag en niet alles hoeft morgen. In de communicatie in de wijken zijn de volgende punten belangrijk om mee te nemen:

- Schets het grote plaatje voor heel Arnhem en laat zien hoe de wijk daarin past.
- Biedt een tijdslijn voor de wijk en benoem de verschillende stappen: energie besparen, uitvoeringsplan maken, woningen aardgasvrij ready maken, dan pas overstappen op andere bron.
- Geef per stap aan hoe de bewoners daarin betrokken worden: we doen het samen, eerlijk, duurzaam en met de wijk. U kunt meedenken en praten in een bewonersinitiatief of via de wijkraad, of meedoen via activiteiten en uiteindelijk bent u zelf degene die besluit over de aanpassingen in de woning. Ben daarnaast eerlijk over besluiten die een collectief karakter hebben en wellicht dwingend worden op termijn. Bewoners zijn niet gek, en willen weten wat ze te wachten staat.
- Ben ook duidelijk in wat bewoners wel en niet hoeven te doen. Als er nog geen urgentie is, zeg dat dan. Maar biedt altijd handelingsperspectief: dit kunt u al wel doen, daar is informatie te vinden.
- Laat zien hoe de gemeente haar verantwoordelijkheid als regisseur neemt en voor haar bewoners klaar staat met ondersteuning, informatie en concrete diensten.

In elk wijkgesprek, waarin de wethouder zoveel mogelijk aanwezig is, kunnen boodschappen worden meegenomen. Daarnaast is het verstandig de boodschap te vertalen naar mooie aantrekkelijke visuele middelen (infographic, animatie) die bewoners helpen de complexiteit te overzien en op vertrouwde plekken steeds te raadplegen zijn en een vaste plek in de communicatie hebben.

Stills uit animatie van gemeente Hilversum over de wijkaanpak in de wijk Hilversumse Meent

Een animatie kan bijvoorbeeld ook op het informatiescherm in het buurthuis of gezondheidscentrum worden afgespeeld of op de wijkwebsite. Zorg sowieso dat alle informatie te benaderen is vanuit de kanalen die bewoners gebruiken en verwacht niet dat bewoners zelf naar de daarvoor in het leven geroepen gemeentelijke website gaan: ben daar waar bewoners zijn.

Blijven uitnodigen

Het is aantrekkelijk als er een goed georganiseerde groep bewoners in een wijk aanwezig is, die als gesprekspartner kan dienen. Echter, zorg ervoor dat alle bewoners in de wijk zich steeds uitgenodigd voelen om mee te praten en actief te worden. Niet alleen aan het begin van het wijktraject, maar ook de komende jaren.

Veel initiatiefrijke bewoners met de juiste ingangen naar de gemeente kunnen andere bewoners ook een gevoel van uitsluiting geven en leiden tot afwenden en gebrek aan betrokkenheid. Voer als projectmanager Participatie het gesprek hierover met de georganiseerde bewoners en help hen een open deur te houden. Het gebeurt maar al te vaak dat er frustratie aan beide zijden ontstaat: niemand wil met ons meedoen vs. wij mogen niet meedoen, zij bepalen alles.

3.2 Aansluiten bij het dagelijks leven van bewoners

De meeste bewoners hebben niet gevraagd om de transitie naar alternatieve energiebronnen. Tegelijkertijd, het raakt wel iedereen. Het is daarom van groot belang dat de participatieaanpak aansluit bij het leven van de bewoners in elk van de wijken. Dat betekent een aanpak die aansluit bij de wijk, maar vooral ook bij de bewoners. Voor bewoners in bijvoorbeeld Geitenkamp en Immerloo betekent dit ontzorgen, in Hoogkamp wordt gezamenlijk gezocht naar een oplossing en in Saksen-Weimar zullen bewoners vooral geïnformeerd moeten worden, zodat ze op een voor hen passend moment individueel aan de slag kunnen gaan.

Hoe kun je goed aansluiten bij de behoeften van bewoners, bij hun levenspad en hun dagelijkse wegen. Dit kan heel concreet en praktisch zijn: via welke kanalen kunnen we bewoners aanspreken? Op welke plekken komen we ze tegen? Wanneer hebben ze tijd? Inzichten in huishoudenssamenstelling, inkomen, type woningen en de betrokkenheidsprofielen van Citisens zijn van groot belang voor het beantwoorden van deze vragen.

Bovendien zijn er enkele richtlijnen die ertoe bijdragen dat het gesprek voor bewoners een logisch karakter krijgt en je de kans op ontvankelijkheid voor het onderwerp vergroot:

- sluit aan bij onderwerpen die WEL belangrijk voor mensen zijn;
- denk na over tijdstippen, juiste momenten en plekken;
- help mensen de transitie in stukjes te knippen;
- zorg voor een natuurlijke doorlopende flow;
- werk vanuit een vertrouwde afzender.

Hieronder werken we deze punten kort met voorbeelden uit.

Sluit aan bij onderwerpen die WEL belangrijk voor mensen zijn

Energietransitie mag als begrip misschien niet op interesse rekenen, maar het onderwerp biedt tal van koppelkansen die wel passen bij vraagstukken uit het persoonlijke leven. Denk aan kostenbesparing, betere gezondheid, een warme woning zonder tocht en koude vloeren, kansen om buurtbewoners te ontmoeten. En in de wijk kunnen vragen spelen rond te weinig groen, te weinig cohesie, gebrek aan veerkracht om zelf problemen met elkaar op te lossen.

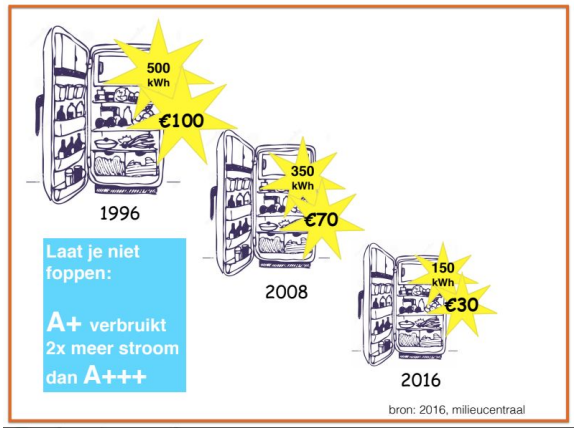
Kortom: leg niet het energievraagstuk bij bewoners neer, maar laat de kansen die de transitie hen ook biedt op een begrijpelijke manier landen.

Hoe start je?
Huisbezoeken bieden de kans bewoners te spreken in hun eigen vertrouwde omgeving. Het is een op een contact in plaats van in een grote groep. Veel mensen voelen zich dan veiliger en praten makkelijker. Bovendien biedt zo'n bezoek inzichten die je alleen maar op kunt doen als je in iemands huis komt. Ga mee met een bekend gezicht in de wijk. Het gesprek zal vaak gaan over andere zaken die de realiteit bepalen: armoede, schuldenproblematiek, ziekte, werkloosheid. Biedt een luisterend oor en bouw aan vertrouwen.

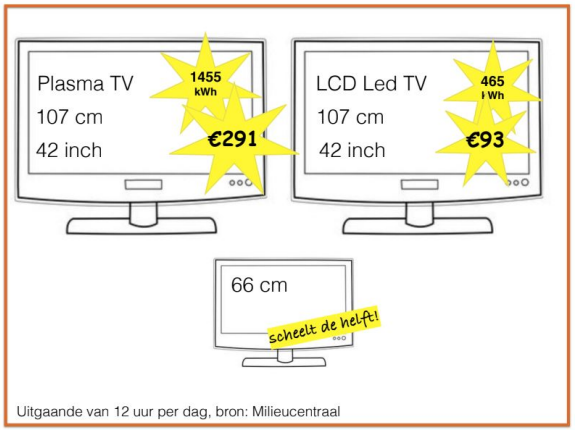
Vertaal wat je hoort en zorg voor herkenning 'hé dat gaat over mij!'
Kijk goed om je heen, luister naar de opmerkingen van bewoners en vertaal die terug naar communicatieboodschappen bij bijeenkomsten. Laat hun opmerkingen terugkomen in je verhaal, maak er posters van en hang ze tegen de wanden, vertaal het naar een quiz of toneelstuk.

Denk na over tijdstippen, juiste momenten en plekken

Het moet niet ingewikkeld zijn om op de hoogte te blijven of mee te doen aan een activiteit.

Deel uitnodigingen uit op praktische locaties zoals het winkelcentrum om de hoek, de basisschool, kerk of moskee en zoek ouderen op in het zorgcentrum.

Denk aan tijdstippen. Doorgaans is het niet handig bijeenkomsten te organiseren tijdens reguliere werktijden, tenzij je in een wijk met veel gepensioneerden actief bent of juist huismoeders wilt benaderen. En in een wijk met veel kinderen zoals Rijkerswoerd organiseer je geen activiteit op zaterdagmorgen wanneer de helft van de ouders langs het sportveld staat. Vaak is het verstandig om aan te sluiten bij reeds bestaande evenementen, zo maak je de drempel om aan te sluiten minder hoog. Dat hoeven niet perse wijkactiviteiten zijn, denk ook de Rotary avonden of de samen eet-avonden in het buurthuis.

Denk aan de vorm. In een gezinswijk waar ouders vreselijk druk zijn is het slim om wat leuks voor de kinderen te organiseren als de ouders naar de informatiebijeenkomst gaan. In een multiculturele wijk kan het slim zijn om bijeenkomsten en informatie te verzorgen in een andere taal of samen met iemand uit de gemeenschap zelf. En bij ouderen stuur je uitnodigingen in een groter lettertype.

Help mensen de transitie in stukjes te knippen

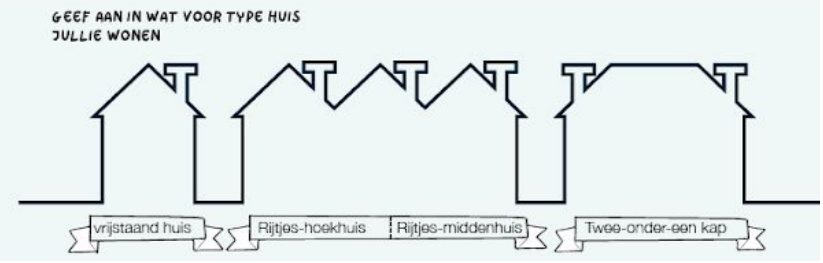
De energietransitie gaat over veel verschillende dingen en is zo groot dat het verlammend kan werken. Er zijn goede voorbeelden van simpele tools die mensen inzicht geven en alles wat er moet gebeuren opknippen in behapbare stappen, zodat mensen meer vertrouwen krijgen in hun eigen kunnen.

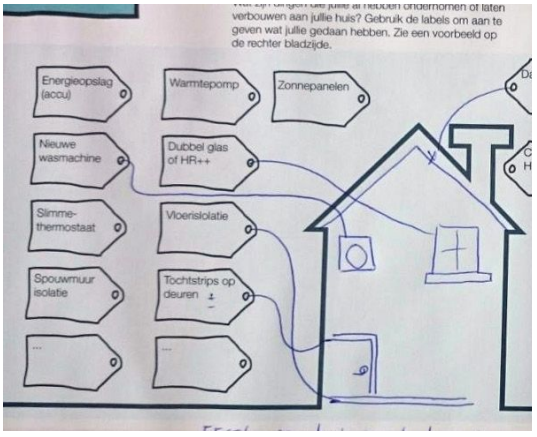
Invulboekje energiegebruik en ritme van je huis
Veel mensen hebben weinig inzicht in hun energiegebruik en realiseren zich niet welke apparaten allemaal energie verbruiken, hoe vaak ze die eigenlijk gebruiken en hoeveel dat voor hun energierekening betekent. De TV kan achteloos de hele dag aanstaan, maar als het een groot plasma scherm is dan kost dat stiekem een hoop geld.

Smart Energy Cities ontwikkelde een invulboekje waarmee bewoners enkele dagen voor een gepland interview mee aan de slag gaan. Het is visueel aantrekkelijk vormgegeven en helpt mensen aan de hand van leuk geformuleerde vragen zich voor te bereiden op een energiegesprek. Er wordt gevraagd naar huishoudenssamenstelling, aanpassingen in huis en hoe beslissingen tot stand komen. Ook bevat het boekje een quiz die de kennis van bewoners test. Het boekje helpt bewoners te begrijpen waar de energietransitie over gaat en wat het voor hen betekent. Het is een mooie basis voor een gesprek en helpt om snel te verdiepen en onverwachte inzichten op te halen.

Het is belangrijk om het boekje af te stemmen op het type bewoners dat ermee moet worden bereikt. Voor de gemeente Apeldoorn ontwikkelde Ideate een speels boekje dat een stapje verder gaat dan het invulboekje zoals gemaakt door Smart Energy Cities. Naast invulopdrachten wordt informatie verstrekt op maat. Zo kunnen mensen ontdekken in welk bewonersprofiel ze passen en worden enkele no-regret maatregelen op een rijtje gezet. Dit boekje bevat tevens een opdracht die bewoners laat nadenken over het ritme van hun huis, zo worden mensen bewust gemaakt van de vele momenten op een dag waarop ze gebruik maken van energie.

Het kan ook stimulerend zijn om bewoners hun ingevulde boekje mee te laten nemen naar een gezamenlijke activiteit, zo worden mensen uitgenodigd in gesprek te gaan over overeenkomsten en verschillen tussen elkaars energiegebruik.

Werkboek aardgasvrij

Voor een type bewoners dat kapitaalkrachtig is en overweegt nu of in de toekomst een renovatie aan de woning te verrichten stelde Smart Energy Cities een werkboek samen. Middels zeven stappen wordt de bewoner geholpen de routekaart uit te stippelen met het oog op het energiezuinig maken van de woning. Met gebruik van concrete vragen en tijdslijnen wordt ingezet op slimme en natuurlijke momenten in het leven van de bewoner, zoals een voorziene verbouwing.

Energiemaatregelen om mee te nemen

Beschrijf welke zaken u in één keer goed kan/wilt meenemen in de verbouwing

O Isolatie muren, vloer, dak, ramen/deuren	
O Kierdichting	
O Warmteafgifte	

		nooit	<2 jr	2-5 jr	5-10 jr	>10 jr
1	Hoelang wilt u hier nog blijven wonen?		*	*		
2	Heeft u plannen voor gezinsuitbreiding?					
3	Liggen er interne verhuizingen of de aan-pak van (kinder)kamers in het verschiet?					

Er wordt een tijdlijn geboden tot na 2040, zo wordt bewoners duidelijk gemaakt dat het niet allemaal nu hoeft te gebeuren. Het biedt inzicht in het feit dat de route naar een energiezuinige woning in stapjes kan. Het werkboek komt in een map die verder toelichtingen bevat, waarnaar op verschillende plekken in het werkboek wordt verwezen. Deze tool biedt kennis en inzicht op een toegankelijke manier en is daarom geschikt voor de woningeigenaar die met een duwtje in de rug zelf aan de slag gaat.

Informatiemarkt

Een informatiemarkt is een vrijblijvende en informele werkvorm waar bewoners gericht langs kraampjes en tafels kunnen lopen. Plaats panelen met centrale boodschappen en zorg voor iemand die het gesprek aangaat met bewoners: zo wordt voor de bewoner duidelijk wat er gaande is. Opmerkingen van bewoners worden serieus opgevangen door ze op te schrijven op een groot vel papier. Het is duidelijk dat de opmerking is gehoord, is begrepen en serieus wordt genomen. Het

organiseren van een marktje kan met enige regelmaat, waarbij vaste onderdelen een plek hebben maar ook wisselende partijen aan kunnen sluiten.

Het fijne aan het organiseren van een marktje is dat er voor ieder wat wils is. Wel is het daarbij van belang dat alle partijen dezelfde boodschap uitdragen, anders ontstaat er verwarring.

Maar, deze werkvorm is niet voor elk type bewoners passend, bij groepen waar veel botsende belangen spelen of er wantrouwen richting de gemeente heerst kan het verstandiger zijn om stevige gespreksleiding te organiseren.

Zorg voor een natuurlijke doorlopende flow

Een veel voorkomend probleem in participatieprocessen is dat het gemeentelijke proces leidend wordt voor de communicatiemomenten. Pas als de gemeente weer iets te vertellen heeft wordt er iets georganiseerd. Geen nieuws, is dus geen contact. Voor bewoners is het politiek/ambtelijke traject in veel gevallen totaal niet interessant of relevant. Zij zijn met elkaar allerlei zaken aan het organiseren in de wijk en de gemeente is daar als partner bij betrokken.

- Richt het participatieproces in de wijk zo in dat het aansluit op de verwachtingen en logica van bewoners.
- Zorg dat de uitkomsten van de ene bijeenkomst weer terugkomen in een volgend moment.
- Maak een ketting van bijeenkomsten, posters, kleine activiteiten, nieuwsbrieven, wijkacties en zorg voor heldere consolidatie momenten waarop alles weer even bijeen komt.

Werk vanuit een vertrouwde afzender

Kies een afzender voor de uitnodigingen die past bij de genodigden. Soms is dat de wethouder, of de afdeling energietransitie van de gemeente, maar vaker ook zegt dat mensen niets en hebben ze liever een vertrouwde naam, zoals de ambtenaar van Team Leefomgeving of een betrokken bewonersorganisatie. De insteek moet steeds zijn: welke afzender resoneert het beste bij de bewoners die je wilt bereiken? En niet, wat is de structuur die de gemeente intern hanteert.

Hoofdstuk 4

Nawoord

Dit participatiekompas heeft ten doel het energietransitie team, en meer specifiek, de project managers participatie, voor de lange termijn te begeleiden in het opstellen van een aanpak, deze te evalueren en weer aan te passen voor de volgende fase van de transitie.

Met het participatiekompas heeft de project manager participatie een instrument in handen dat hem of haar in staat stelt steeds opnieuw te bepalen wat het participatie vraagstuk op dat moment is en hoe hij of zij daar een aanpak op kan ontwikkelen.

Daarnaast hebben we diverse praktische tips willen meegeven die we zelf in eigen praktijk hebben opgedaan en die helpen om die aanpak handen en voeten te geven.

De energietransitie is een zeer complex proces. Recht willen doen aan alle diverse bewoners met hun wensen en verwachtingen, angsten en onzekerheden, begrijpelijke onkunde of juist diepgaande expertise is een goede en noodzakelijke ambitie. We zullen ten slotte deze transitie met elkaar moeten klaren.

Wij, vanuit STIPO, hopen met dit participatiekompas een bijdrage te hebben geleverd in het ontwarren van de kluwen aan diversiteit, tijdspaden, doelstellingen en schaalgroottes en een strategische werkwijze te hebben opgeleverd om steeds opnieuw kaf van het koren te kunnen scheiden en een helder pad vooruit te kunnen bepalen.

Minouche Besters
Charlot Schans
Nienke Sluimer
STIPO Team voor Stedelijke Ontwikkeling

Aan de gemeenteraad

Datum : 18 februari 2020
Zaaknummer : 441491
Contactpersoon : Hans van Ammers
Telefoonnummer : 026 3774431

Onderwerp: Deelname gemeente aan twee Europese subsidieprojecten gericht op het verminderen van energiearmoede

Geachte voorzitter en leden,

Wij stellen u voor kennis te nemen van ons besluit van 18 februari 2020 om bij honorering van twee Europese subsidieprojecten de gemeentelijke bijdrage van € 305.000,- te financieren uit het Klimaatfonds. Met de deelname aan deze projecten halen we budget en kennis binnen om Arnhemmers die een groot deel van hun lage besteedbare inkomen kwijt zijn aan energiekosten, te helpen om hun energierekening te verlagen.

Inleiding
Zowel in de door u in april 2019 vastgestelde 'Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie' als in het op 29 januari jl. vastgestelde Arnhemse programma 'New Energy Made in Arnhem 2020-2030' is nadrukkelijk oog voor Arnhemmers die moeite hebben hun energierekening te betalen. Dit zijn inwoners die een groot deel van hun lage besteedbare inkomen kwijt zijn aan energiekosten. Mede omdat de verwachting is dat de gasprijs de komende jaren fors zal gaan stijgen en dat we willen dat de energietransitie voor iedere Arnhem haalbaar en betaalbaar is, is het risico groot dat deze inwoners een steeds groter deel van hun besteedbaar inkomen aan vooral het verwarmen van hun woning kwijt zullen zijn. Wij zetten daarom actief in op het ondersteunen van inwoners bij het isoleren van de woningen en het overschakelen naar duurzame energiebronnen. Wij zien in de deelname van de gemeente aan twee nieuwe Europese subsidieprojecten een manier om hieraan deels invulling te geven. De benodigde gemeentelijke bijdrage wordt uit het Klimaatfonds gefinancierd. Dit voorjaar horen we of de subsidieaanvragen ook daadwerkelijk worden toegekend.

Deelname van de gemeente aan twee Europese subsidieaanvragen
We hebben als gemeente de mogelijkheid deel te nemen aan twee Europese subsidieprojecten binnen het Interreg programma Noordwest-Europa (NWE): het project CAN-CAP en het project HEET. Beide Europese samenwerkingsprojecten richten zich op het verminderen van energiearmoede en dragen dus bij aan de haalbaarheid en betaalbaarheid van de doelstellingen van het energieprogramma. Binnen deze twee projecten ligt de focus in eerste instantie op huurders en woningeigenaren met een laag inkomen.

De projectaanvraag genaamd CAN-CAP gaat voort op het eind vorig jaar afgeronde EU-project Climate Active Neighbourhoods (kortweg CAN) en met name de positieve ervaringen die in Plymouth (VK) en Brest (F) zijn opgedaan in het verlagen van de energierekening van inwoners van achterstandswijken. Binnen CAN-CAP willen we 100 huurders van sociale huurwoningen gaan helpen hun energierekening te verlagen door het geven van advies en door in hun woningen kleine energiemaatregelen te installeren zoals bijvoorbeeld tochtstrips en LEDlampen. Als het project wordt toegekend gaan we daarin nauw samenwerken met onze woningcorporaties waarvan de woningen zijn.
In het project zijn nog 4 partners betrokken uit Frankrijk, Duitsland, België en het Verenigd Koninkrijk. Bij honorering zal het project ruim anderhalf jaar gaan lopen.

De tweede aanvraag voor Europese subsidie is voor het project genaamd HEET, waarbij de afkorting staat voor 'Homeowner Empowerment in the Energy Transition'. HEET richt zich op de groep woningeigenaren met een laag of onzeker inkomen. Zonder gerichte hulp en vooral zonder op maat gemaakte financiële arrangementen is deze groep woningeigenaren niet in staat hun woning te verduurzamen en zo hun energierekening te verlagen. Binnen dit project willen we 200 eigenaren gaan helpen hoe ze hun energierekening kunnen verlagen op dezelfde manier als bij de huurders in CAN-CAP. Daarnaast krijgen ze als huiseigenaar allemaal een advies over hoe ze hun woning verder kunnen verduurzamen met als resultaat een sterk verbeterd energielabel en dus een lagere CO2-uitstoot.
In het HEET-project doen naast de gemeente Arnhem en de Hogeschool Arnhem en Nijmegen (HAN) nog 9 partners uit België, Frankrijk, Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk mee. De HAN zal onderzoek doen naar het effect van de hulp aan onze inwoners. Ook zal de HAN uit de ervaringen in alle deelnemende steden en gemeenten, lessen trekken voor een effectieve langjarige aanpak in Nederland en daarbuiten. Bij honorering krijgen we ruim 3 jaar om het project te gaan uitvoeren.

Aanvragen borduren voort op eerdere ervaringen rond het verminderen van energiearmoede
De beide EU-projecten waaraan we willen gaan deelnemen, bouwen qua aanpak voort op de ervaringen die Plymouth (VK) en Brest (F) én de ervaringen van onze eigen Energie Armoede Pilot die we eind vorig jaar zijn gestart. Ervaringen die allemaal zijn opgedaan binnen het EU-project CAN waar Arnhem ook partner in was en dat op 1 januari jl. is gestopt.

<u>Ervaringen in Engeland en Frankrijk</u>
In Plymouth en Brest werden bewoners door energiecoaches 1-op-1 geholpen om meer energiebewust te worden en werden in hun woningen eenvoudige energiebesparende maatregelen geïnstalleerd. Dit leidde niet alleen tot een verlaging van hun energierekening, en dus een vermindering van hun energiearmoede, maar de benadering bleek een groot deel van de bewoners ook het gevoel te geven dat ze weer wat meer controle kregen over hun leven. Dit leidde bij ongeveer de helft van de bewoners ertoe dat ze zich gezonder voelde en zodoende minder gebruik ging maken van gezondheidsvoorzieningen als de huisarts. De analyse is dat deze toename in welzijn en welbevinden kwam doordat ze op een positieve manier werden benaderd.

<u>Pilot Energie Armoede</u>

Gezien de hierboven beschreven positieve ervaringen zijn we in 2019 in delen van 3 wijken (Geitenkamp, Het Broek en Vredenburg/Kronenburg) een eigen pilot gestart. Met als doel ervaring op te doen met de manier waarop we onze eigen inwoners het beste kunnen helpen hun energierekening blijvend te verlagen. En dan gaat het om inwoners die nu een groot deel van hun besteedbaar inkomen aan energie besteden. Inmiddels zijn in de pilot 35 huishoudens benaderd door een energiecoach waarbij in alle gevallen de energierekening met minimaal € 150,- op jaarbasis is verlaagd. De betrokken bewoners geven aan heel positief te staan tegenover de geboden hulp.

Consequenties
Bij honorering van de Europese subsidieprojecten ontvangt de gemeente een subsidie van 60% op de geplande activiteiten. Dit houdt in dat we grofweg twee keer zo veel inwoners kunnen gaan helpen en ondersteunen in het verlagen van hun energierekening; in beide projecten tezamen zo'n 300 huishoudens. De samenwerking met onze buitenlandse partners geeft ons daarbij waardevolle kennis en ervaring in handen hoe wij onze inwoners het beste kunnen helpen. De organisaties die de hulp aan de bewoners gaan verlenen - zoals de Energiebank Arnhem en de Rijn en IJssel Energie coöperatie - zijn verder in staat energieadviseurs op te leiden die naar de huishoudens toe gaan om hen gericht te helpen. Ten slotte kan er geregeld worden dat (vooral) de woningeigenaren financieel advies krijgen hoe zij hun woning kunnen verduurzamen.

Met de Arnhemse activiteiten die we in beide subsidieprojecten willen gaan doen, is een budget gemoeid van bijna € 930.000,-. Bij honorering wordt 60% aan deze kosten gesubsidieerd. De overige 40% moet door de aanvrager, en dat zijn wij als gemeente, worden gefinancierd. Dat komt voor beide projecten neer op een eigen bijdrage van afgerond € 305.000. Hierbij is rekening gehouden met een provinciale bijdrage van € 30.000,- omdat de projecten bijdragen aan de provinciale doelstellingen voor de energietransitie. De eigen bijdrage zullen wij bij honorering van de projecten financieren uit het Klimaatfonds. De bijdrage voldoet aan de spelregels Klimaatfonds die hierover door u zijn vastgesteld.

Communicatie
We horen dit voorjaar of de projectaanvragen worden gehonoreerd. Als dat het geval is zullen we persberichten opstellen waarin we de deelname aan de projecten bevestigen en bij de feitelijke start van de activiteiten breed in en met de stad gaan communiceren.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de secretaris, de burgemeester,

Aan de gemeenteraad

Datum : 26 mei 2020
Zaaknummer : 474305
Contactpersoon : Betty Jacobi
Telefoonnummer : 06 54315322

Onderwerp: subsidieverlening aan stichting Energiebank regio Arnhem

Geachte voorzitter en leden,

Wij stellen u voor kennis te nemen van ons besluit van 26 mei jl. om geld vrij te maken uit het Klimaatfonds en subsidie te verlenen voor drie jaar (2020, 2021, 2022) aan de stichting Energiebank regio Arnhem (voortaan te noemen Energiebank) en op basis van een evaluatie van de resultaten van de Energiebank voor eind 2022 te besluiten over de wijze van voortzetting en financiering van de Energiebank.

Inleiding
Arnhem zet de komende jaren vol in op de energietransitie. We willen toewerken naar een klimaatneutraal en duurzaam Arnhem dat niet meer draait op kolen, olie en gas, maar overgaat op schone energiebronnen als zon en wind. Een uitdaging waarin we in aanloop naar 2050 heel concreet 74.000 woningen gereed moeten gaan maken voor nieuwe en duurzamere vormen van energie- en warmtevoorziening. Daarvoor zetten we in op het besparen van energie en het opwekken van duurzame energie. We hebben hierbij nadrukkelijk oog voor de Arnhemmers die nu al moeite hebben om hun energierekening te betalen. In de door de raad vastgestelde kaders 'Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie' (april 2019) en 'New Energy Made in Arnhem: programma 2020-2030' (januari 2020) is het uitgangspunt geformuleerd dat de energietransitie niet mag leiden tot (verdere) energiearmoede en schuldenproblematiek. Energiearmoede betekent dat mensen een groot deel van hun beschikbaar inkomen (=>10%) kwijt zijn aan het verwarmen van hun woning en elektriciteit.
In de afgelopen jaren hebben we de gasprijzen, o.a. door hogere belasting, zien stijgen. Met het oog op een fossielvrije toekomst dreigen deze kosten verder toe te nemen. De kostenstijging is vooral problematisch voor huishoudens die nu al een groot deel van hun besteedbaar inkomen kwijt zijn aan energie. Omdat deze groep huishoudens vaak ook in matig geïsoleerde woningen woont, zijn de gevolgen van de prijsstijging voor hen extra groot. Om te voorkomen dat de energietransitie leidt tot een tweedeling tussen zij die wel en zij die niet mee kunnen doen, spannen we ons in voor het aanpakken van deze zogenaamde energiearmoede. Hoewel de basis van de energiearmoede-aanpak voortvloeit uit de geschetste energietransitie, ligt het voor de hand om deze te verbinden met (en op onderdelen in te bedden in) het beleid rondom armoede en schulden.

Zowel vanuit het perspectief van het individuele welzijn van onze inwoners, als vanuit het perspectief van onze Arnhemse samenleving als geheel vinden wij het belangrijk dat zoveel mogelijk Arnhemmers zo zelfstandig mogelijk meedoen. Een goede financiële basis en het zo zelfstandig mogelijk verwerven van voldoende inkomen, zonder geldstress en zonder schulden te hoeven maken, zijn hierbij cruciaal. Tegelijkertijd erkennen we dat financiële zelfstandigheid niet voor iedereen vanzelfsprekend en ook mogelijk is. Voor die inwoners is passende ondersteuning nodig. Wij verbreden en verdiepen die ondersteuning door op het snijvlak van de energietransitie en armoede & schulden een aanpak voor het bestrijden en voorkomen van energiearmoede te ontwikkelen.
Het Plan van Aanpak Energiearmoede zal in het derde kwartaal van 2020 gereed zijn. In de aanpak werken wij met een groot netwerk van partners uit het fysieke, sociale en economische domein samen. Eén van de partners is de Stichting Energiebank Regio Arnhem (hierna te noemen de Energiebank).

De Energiebank wil energie als eerste levensbehoefte betaalbaar houden voor iedereen. De missie van de Energiebank is om huishoudens die moeite hebben hun energierekening te betalen op energievlak te helpen om daarmee hun energierekening blijvend te verlagen. De Energiebank biedt op drie manieren hulp: hulp bij bewustwording, hulp bij besparing en hulp bij het verlagen van de energierekening. Hiermee zet de Energiebank zich in voor armoedebestrijding, het omlaag brengen van het energiegebruik en het verlagen van de uitstoot van CO2. Tot nu toe zijn op deze manier vanaf het ontstaan van de Energiebank in het najaar van 2015, in Arnhem 150 huishoudens begeleid en is hun energieverbruik gemonitord. De huishoudens ontvangen daarnaast tips om energie te besparen via de nieuwsbrief van de Energiebank.

De Energiebank wil in 2030, samen met het netwerk van organisaties in Arnhem die aan armoede-bestrijding en energiebesparing werken, de helft van de doelgroep bezocht hebben. Voor de komende drie jaar (2020-2022) betekent dit het begeleiden van 450 huishoudens. Dit is een hoge ambitie, waarvoor een schaalsprong nodig is ten opzichte van de huidige manier van werken van de Energiebank. Door samen te werken met andere organisaties en mogelijk nieuwe methoden moet dit realiseerbaar zijn. Voor deze schaalsprong wordt voor de komende drie jaar subsidie aangevraagd bij gemeente Arnhem en voor het regionale deel bij de provincie Gelderland.

Consequenties
Door financiële middelen vrij te maken uit het Klimaatfonds kunnen we een bijdrage leveren aan het realiseren van energiebesparing (CO2-reductie) én zorgen we ervoor dat de huishoudens die in energiearmoede leven, kunnen besparen op hun energierekening. Subsidiëring van de Energiebank draagt zowel bij aan onze klimaat- en energiedoelstellingen als aan onze armoede- en schulddienstverleningsdoelstellingen.

In opdracht van de raad wordt momenteel gewerkt aan de 'Arnhemse aanpak Energiearmoede' die binnenkort aan u zal worden voorgelegd. In deze aanpak is voorzien dat de gemeente onder anderen gaat samenwerken met de energiecoaches van de Energiebank en het Energieloket Midden Gelderland. Deze eerste stap kan al een lagere energierekening opleveren van € 150 à € 200 per jaar. Deze

samenwerking moet op de langere termijn leiden tot een aanpak samen met meerdere partijen om structureel armoede aan te pakken en de groep kwetsbare Arnhemmers in de komende jaren te laten profiteren van de kansen van de energietransitie en hun (energie)armoede te verminderen. De kern van de Arnhemse Aanpak Energiearmoede laat zich als volgt omschrijven:

1. persoonlijke en integrale ondersteuning van de huishoudens die te maken hebben met energiearmoede,
2. aansluitend op de dynamiek van de wijken en buurten en
3. aangeboden vanuit een netwerk van samenwerkende sociaal-maatschappelijke partners.

De Energiebank is één van de partners en subsidiëring zorgt ervoor dat zij substantieel een bijdrage kunnen leveren aan bovengenoemde aanpak. Hiermee sluit de aanpak van de Energiebank naadloos aan op het brede armoede- en schuldenbeleid waarbij dezelfde potentiële groep huishoudens centraal wordt gesteld.

Communicatie

Vanuit de communicatiestrategie Arnhem AAN zullen we actief communiceren over de verlening van subsidie aan de Energiebank, de doelstellingen van de Energiebank en de samenwerking met de gemeente in de aanpak om energiearmoede tegen te gaan.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de secretaris, de burgemeester,

Ter inzage bijlage:
- Beleidsplan en Plan van Aanpak 2020-2022 stichting Energiebank Regio Arnhem

STICHTING ENERGIEBANK REGIO ARNHEM

BELEIDSPLAN en PLAN VAN AANPAK 2020 - 2022

Bestuur:

George Lagerberg, voorzitter

Sjaak van ’t Hof, lid

Lianne Konings, secretaris en penningmeester

mailadres: Liannekoni@gmail.com

Postadres: De Wolflaan 8, 6815 HJ Arnhem

KvK nr: 77019326

Beleidsplan Stichting Energiebank Regio Arnhem

In dit beleidsplan lichten we graag toe welke doelen de Stichting Energiebank Regio Arnhem (hierna te noemen de Energiebank) nastreeft en op welke wijze we deze doelen willen realiseren.

1. MISSIE EN VISIE

ONZE MISSIE
De Energiebank wil energie als eerste levensbehoefte betaalbaar houden voor iedereen. In Nederland zijn er ongeveer 750.000 huishoudens die te weinig geld hebben om hun energierekening te betalen. Voor Arnhem betekent dit ongeveer 10.000 huishoudens. Het is onze missie deze huishoudens op energievlak te helpen om daarmee hun energierekening blijvend te verlagen.

ONZE VISIE

- HULPGERICHT: Hulp bieden aan huishoudens in energiearmoede is waar we het voor doen. In alles wat we doen staat het belang van de mensen die we helpen altijd op nummer één.

- BESTENDIG: We geloven in korte termijn hulp met een langdurig effect. Daarom helpen we mensen om grip te krijgen op hun energiekosten en om hun kosten daadwerkelijk te verlagen. Hierdoor worden ze zelfredzaam en kunnen zij in de toekomst verdere stappen maken.

- INTEGER: We zijn open, eerlijk en onafhankelijk in de keuzes die we maken, de samenwerkingen die we aangaan en de adviezen die we geven. We zijn transparant in onze belangen en in onze verantwoording en we handelen nooit in strijd met de doelen en kernwaarden van de Energiebank.

- SLIM: We streven ernaar om met zo min mogelijk middelen zo veel mogelijk te bereiken. Dit doen we door waardevolle samenwerkingen aan te gaan en te kiezen voor een optimaal aanbod aan renderende slimme oplossingen – óók als deze gedoneerd worden.

- VOORUITSTREVEND: Verbeteren zit in onze aard. Dat maakt dat we continu bezig zijn om ons concept duurzamer, slimmer, effectiever, gemakkelijker en aansprekender te maken.

ONZE DOELSTELLINGEN
De doelstellingen van de Energiebank zijn:

- Energie als eerste levensbehoefte bereikbaar houden voor huishoudens die te weinig geld hebben om hun energierekening te betalen.
- Huishoudens op de korte termijn ondersteunen en op de lange termijn versterken, door op drie manieren hulp te bieden: hulp bij bewustwording, hulp bij besparing en hulp bij het verlagen van de energierekening.
- Duurzaamheid vinden we belangrijk. We willen dit verbinden aan het bestrijden van de gevolgen van armoede door donaties in de vorm van duurzaam opgewekte energie in de nabije toekomst mogelijk te maken.
- Als de organisatie in Arnhem is ingericht en functioneert en de processen goed zijn ingericht en getraind, kan deze methodiek ook worden toegepast in andere gemeenten en voor andere doelgroepen. Dat is niet ons eerste doel, maar de concrete vraag is door de provincie al aan ons gesteld.

Concluderend: De Energiebank zet zich in voor armoedebestrijding, het omlaag brengen van het energiegebruik en het verlagen van de uitstoot van CO_2.

ONZE STRATEGIE
Zoals gesteld: de Energiebank helpt huishoudens hun energierekening blijvend te verlagen. Met behulp van onze energiecoaches doorlopen huishoudens een traject van energiebewustwording waarin zij gestimuleerd en geholpen worden om energie te besparen. Daarnaast ontvangen huishoudens een pakket met energiebesparende producten. Dit alles met als doel om op korte termijn een langdurig effect te bereiken.
Tot nu toe zijn op deze manier 150 huishoudens in Arnhem begeleid. We houden contact met de gecoachte huishoudens door het blijvend monitoren van hun energieverbruik en het aanbieden van tips om energie te besparen via onze nieuwsbrief.

2. WAT WILLEN WE BEREIKEN

ONZE AMBITIE
De Energiebank heeft de volgende ambities:

1. **Energiecoaching**
   De eerste en belangrijkste ambitie van de Energiebank is een groeiend aantal Arnhemse huishoudens die moeite hebben met het betalen van de energierekening, te helpen door het bieden van energie-coaching en enkele gratis energiebesparende producten en diensten te geven. De doelgroep zijn huishoudens in een huurhuis die in aanmerking komen voor de Gelrepas.
   Onze aanpak bestaat uit coachingstrajecten, waarbij we volgens een vast stramien de mogelijkheden tot energiebesparing in kaart brengen, een aantal eenvoudige technische hulpmiddelen installeren en gedragsveranderingen realiseren. Om deze coachingstrajecten goed en verantwoord te kunnen organiseren, vragen wij de gemeente en de provincie subsidie om deze versnelling te realiseren.

2. **Witgoedregeling**
   De Energiebank wil stimuleren dat huishoudens die gebruik maken van faciliteiten ter bestrijding van armoede niet terug hoeven te vallen op, in aanschaf voordelige, maar in gebruik zeer onzuinige apparatuur. We willen samen met de gemeente, corporaties en mogelijk andere stakeholders werk maken van een aanbod aan energiezuinige apparatuur voor de doelgroep. Zo worden ze duurzaam en op langere termijn geholpen aan een lagere energierekening. In eerste instantie gaan we voor witgoed maar we willen zeker ook kijken hoe dit uit te breiden is naar andere energiezuinige apparatuur.

3. **Woningverbetering**
   De Energiebank wil er samen met de gemeente aan bijdragen dat zowel woningeigenaren als woningcorporaties de energiebehoefte per woning verkleinen om daarmee de woonlasten omlaag te brengen en het comfort te verhogen. De meeste huishoudens die door de Energiebank worden gecoacht en geadviseerd kunnen niet direct investeren in de woning door eigendom van een verhuurder of door gebrek aan financiële ruimte. Bewustwording en kleine energie besparende maatregelen voor de bewoners is nuttig, maar kan vele malen effectiever door extra financiële ruimte en/of inspanningen van de verhuurders. Het gaat dan niet alleen om de standaard verduurzamingsmaatregelen die corporaties planmatig oppakken, maar ook het beschikbaar maken van diensten als de aanpak van achterstallig onderhoud, CV-tuning en het aanbrengen van bijv. klokthermostaten.
   In samenwerking met de gemeente willen we met woningcorporaties en grote particuliere verhuurders in gesprek om voor hen een meer ondersteunende rol te spelen in het bezoeken en ondersteunen van de huishoudens binnen hun bezit. Verhuurders kunnen hun huishoudens doorsturen naar de Energiebank, waarna de coach van de Energiebank de huishoudens verder op weg helpt. Bij signaleren van uitdagingen, energielekken en bespaarkansen koppelt de

coach dit vervolgens terug aan de verhuurder. Zo ontstaat er een win-win voor alle partijen; de gemeente vermindert de schuldenproblematiek, de corporaties hebben minder problematische huurders en de Energiebank bereikt haar besparingsdoelstelling met directe winst voor de huishoudens.
Daarnaast kunnen wij ons ook richten op die groep huishoudens in een koopwoning die aan de criteria (in aanmerking komen voor de Gelrepas) voldoen om ze te helpen bij het verlagen van hun energiebehoefte. Aangezien de mogelijkheden hier anders zijn, zal het traject ook anders ingevuld worden. Hiervoor kan de beschikbare RRE-subsidie in 2020 een aantrekkelijke start vormen, waar wij graag met de gemeente over in gesprek gaan.

4. **Ondersteuning opschaling Energiebank in Gelderland**
   De Energiebank wil op verzoek van de provincie Gelderland een actieve bijdrage leveren aan nieuwe initiatieven in Gelderland om ook een Energiebank op te richten. We helpen met het opzetten van lokale Energiebanken door ondersteuning bij de werving en training van vrijwilligers, bij het vormgeven van de organisatie en het beschikbaar stellen van de algemene werkwijze van de Energiebank.

5. **Energieherverdeling**
   De Energiebank wil bereiken dat overschotten aan geproduceerde energie in de toekomst beschikbaar komen voor mensen die vanwege hun lage inkomen moeite hebben met het betalen van de energierekening. Wet- en regelgeving staan deze vorm van dienstverlening (nog) in de weg. Een eerste stap is om vanuit de Energiebank (letterlijk) aansluiting te zoeken bij lokale initiatieven voor de opwekking van duurzame energie waar ook de minder kapitaalkrachtige huishoudens van kunnen profiteren.

ONZE BEOOGDE RESULTATEN

1. Energiecoaching

Bovenal stelt de Energiebank zich voor de komende drie jaar tot doel om een solide organisatie neer te zetten. In 2030 wil de Energiebank, samen met het netwerk van organisaties in Arnhem die aan armoedebestrijding (bijvoorbeeld Rijnstad) en energiebesparing (bijvoorbeeld ELMG) werken, de helft van onze doelgroep bezocht hebben. Dat is een hoge ambitie en daarvoor is een schaalsprong nodig ten opzichte van de huidige manier van werken. Dat kan in samenwerking met andere organisaties en mogelijk nieuwe methoden. Daarvoor zoeken we de samenwerking met allerlei organisaties.
Om meer huishoudens te kunnen bereiken, hebben we een wervingsplan gemaakt.

Wat betreft het ondersteunen van huishoudens zijn dit de doelen voor de komende jaren:

Jaar	**2020**	**2021**	**2022**
Aantal huishoudens	100	150	200

In 2016 heeft ECN onderzoek gedaan naar de effectiviteit van interventies om energie efficiëntie te vergroten en energiearmoede te verlagen. Energiebank Arnhem maakte onderdeel uit van dit onderzoek. Uit dit onderzoek blijkt dat de interventies in gedragselementen er destijds toe leidden dat de huishoudens gemiddeld € 110,- per jaar bespaarden. Dit komt neer op een energiebesparing van 257 kWh en een besparing van 85 m³ gas per jaar per huishouden. Met het oog op de beoogde schaalsprong bij Energiebank Arnhem willen we het besparingseffect verhogen door het inzetten van meer technische hulpmiddelen naar gemiddeld € 200,- per huishouden per jaar. Hierbij beogen wij een besparing van 150m³ gas en 400 kWh op jaarbasis.

Deze doelstelling baseren we o.a. op landelijke resultaten binnen de aanpak energiearmoede en de verwachte resultaten uit de pilot Energiearmoede in de gemeente Arnhem.

Dit zal leiden tot het onderstaande overzicht:

	2020	**2021**	**2022**
Aantal begeleide huishoudens	100	150	200
Besparing in geld	€ 20.000	€ 30.000	€ 40.000
Energiebesparing	40.000 kWh	60.000 kWh	80.000 kWh
Besparing gas verbruik	15.000 m³	22.500 m³	30.00 m³

Op basis van bovenstaand overzicht zien we een rendement van in totaal € 160.000,- besparing bij in totaal 450 huishoudens over de drie jaar (met een blijvende besparing van € 90.000,- per jaar). Hiermee tonen we aan dat het de helft van de aangevraagde subsidie idealiter al binnen de projectperiode ten goede zou kunnen komen aan de doelgroep.

2. Witgoedregeling
De Energiebank gaat in gesprek met producenten en leveranciers van zuinige nieuwe of jong gebruikte huishoudelijke apparaten om bij haar klanten oude onzuinige apparaten te vervangen. Denk hierbij vooral aan koelkasten, vriezers, TV's , drogers en (vaat)wasmachines, maar er is bij de doelgroep ook behoefte aan andere apparaten om te vervangen als ze kapot gaan.
We willen samen met de gemeente, corporaties en mogelijk andere stakeholders werk maken van deze witgoedregeling: een aanbod aan energiezuinige apparatuur voor de doelgroep. Zo worden ze duurzaam en op lange termijn geholpen aan een lagere energierekening.

3. Woningverbetering
De kwaliteit van de woning is vaak een maat voor de behoefte aan energie. Slecht geïsoleerde huizen vragen om veel gas voor warmte. Veel mensen in een armoedesituatie wonen in zo'n huis. Om deze situatie te kunnen verbeteren, is inzet van de woningcorporaties en particuliere verhuurders nodig. De Energiebank gaat als eerste, samen met de gemeente, met de drie grote corporaties in overleg hierover. Doel van het overleg is dat de corporaties gerichte, aan de woning gebonden energiebesparende maatregelen gaan uitvoeren. Daarna worden ook de grote particuliere verhuurders benadert. Denk aan het verduurzamen van het serviceaanbod van woningcorporaties aan hun bewoners.

4. Ondersteuning opschaling Energiebank in Gelderland.
De Energiebank wordt al benaderd door andere gemeenten en corporaties om in andere gemeenten een bijdrage te leveren aan energiecoaching voor minima en de opstart van lokale Energiebanken. In de tweede helft van 2020 starten we met deze ondersteuning in gemeenten rondom Arnhem

5. Energieherverdeling
Het distribueren van overschotten aan energie is op dit moment wettelijk gezien lastig. De Energiebank zoekt aansluiting bij landelijke en plaatselijke initiatieven en partners (zoals Liander) om dit mogelijk te maken. Concrete resultaten liggen nog niet in het verschiet. De verwachting is dat in 2022 een eerste pilot kan worden gerealiseerd.

PLAN VAN AANPAK VAN DE ENERGIEBANK 2020 – 2022

HOE GAAN WE ONZE DOELEN BEREIKEN**?**
Onze belangrijkste ambitie is het de komende drie jaar coachen van het genoemde aantal van 450 huishoudens in Arnhem.
De ondersteuning van huishoudens doen we met onze energiecoaches, waarbij we het coachingstraject zoals dat de afgelopen jaren is gedaan willen optimaliseren op basis van de in het verleden opgedane ervaringen en de inzichten vanuit de pilot Energiearmoede in Arnhem. Binnen het traject ontvangen de huishoudens coaching, tips en energiebesparende producten om de energierekening structureel te verlagen. Het streven is dat het energieverbruik minimaal 10 tot 20% daalt. Uit onderzoek blijkt dat puur gedragswijziging een besparing van 10% oplevert, eenvoudige maatregelen (laaghangend fruit) kan nog eens 10% opleveren. Voorwaarde daarbij is wel dat het huishouden daaraan actief meewerkt.

De Energiebank werkt door haar activiteiten aan bewustwording bij de doelgroep over de Energietransitie en zo aan draagvlak voor de maatregelen die genomen moeten worden in de wijken.
Circa 30 (vrijwillige) energiecoaches adviseren huishoudens energie te besparen (gedragsverandering) en verstrekken gratis effectieve energiebesparende producten, zoals ledlampen, tochtstrippen en radiatorfolie, om deze totale besparing te bereiken. Ook oriënteert de Energiebank zich over het bieden van meer ingrijpende maatregelen, zoals als het aanbrengen van isolatie en het waterzijdig inregelen van de CV-installatie. Voor dit soort werkzaamheden kan mogelijk, in overleg met de gemeente en corporaties, een beroep worden gedaan op mensen in een uitkeringssituatie.
Om onze potentiële klanten te bereiken heeft de Energiebank een breed netwerk van contacten in de Arnhemse samenleving opgebouwd. Zo is welzijnsorganisatie Rijnstad betrokken bij het opleiden van de energiecoaches. Rijnstad heeft kennis van de doelgroep en de problematieken die hier spelen, onder andere wat betreft schuldsanering en budgetbeheer. Ook leggen we de link met het energieloket dat als portal kan dienen voor aanmelding en doorverwijzing.
De Energiebank stelt zich tot doel om de overige ambities (2-5) waar mogelijk met andere stakeholders binnen de planperiode van drie jaar te realiseren.

WAT IS ER NODIG?
De basis van de Energiebank wordt een solide en professionele organisatie. We werken met een paar (gedeeltelijk) betaalde medewerkers. Dat zijn: een algemeen coördinator (contact bestuur), een vrijwilligerscoördinator, een coördinator coaching, een trainer en een intervisor.
Bestuurlijk juridische stukken zijn voorbereid en goedgekeurd. We hebben een gedragscode, privacybeleid en privacyverklaring, aanmeldformulieren voor huishoudens en coaches.
Processen zijn beschreven en daarmee toetsbaar en reproduceerbaar. Binnenkort zullen wij de monitoringsmethodiek vastgesteld hebben, conform de door de gemeente gewenste criteria.
Om de ambitie te kunnen waarmaken, bouwen we een stevig en betrouwbaar netwerk van Energiecoaches op (opleiden en begeleiden). Tot nu toe gebeurde dat vrijwillig, maar om aan de toekomstige plannen te voldoen en kwaliteit te kunnen garanderen, is een professionaliseringsslag nodig. Het doel voor 2020, 100 huishoudens coachen, kan met onze energiecoaches. Om verder door te groeien komen er in 2020 nieuwe coaches bij die al ingewerkt worden en in 2021 direct mee kunnen draaien.
Daarnaast moet er ook capaciteit zijn voor organisatie, training en intervisie/supervisie. Vooral hierbij is externe financiële ondersteuning nodig. Ook moeten wij de beschikking hebben over voldoende energiebesparende producten en diensten om energiebesparing bij de doelgroep te bereiken.

FINANCIËN

De Energiebank is ambitieus. We willen toewerken naar een klein professioneel team en deels betaalde coaches die de schaalsprong realiseren om de ambities waar te maken. Voor de Energiebank Basis werken we de komende drie jaren met de volgende begroting.

UITGAVEN

Jaar	**2020**	**2021**	**2022**
Personele lasten*	€ 54.000	€ 54.000	€ 54.000
Inzet personeel voor opzet Energiebanken in andere gemeenten	€ 12.000	€ 12.000	€ 12.000
Energiebesparende producten**	€ 14.000	€ 14.000	€ 14.000
Beheer- en kantoorkosten	€ 4.000	€ 4.000	€ 4.000
Verzekeringen	€ 4.000	€ 4.000	€ 4.000
ICT/Telefonie	€ 4.000	€ 4.000	€ 4.000
Communicatie/marketing	€ 8.000	€ 8.000	€ 8.000
Vrijwilligers opl. & intervisie & bestuur	€ 6.000	€ 6.000	€ 6.000
Onvoorzien	€ 6.000	€ 6.000	€ 6.000
Totaal	**€ 112.000**	**€ 112.000**	**€ 112.000**

* Toelichting De personele lasten zijn als volgt gespecificeerd:
Algemene coördinatie 8 uur x 40 weken x € 75 = € 24.000
Coördinatie vrijwilligers en coaches 10 uur x 40 weken x € 50 = € 20.000
21% BTW over € 48.000 = € 10.180 (afgerond € 10.000).

** Voor energiebesparende producten is een vast bedrag per jaar opgenomen. In de praktijk zal dit niet gelijkmatig over de jaren worden opgemaakt. Naarmate we meer huishoudens helpen, wordt het bedrag hoger. We zullen dat door sponsoring oplossen.

INKOMSTEN

Jaar	**2020**	**2021**	**2022**
Gemeente Arnhem	€ 50.000	€ 50.000	€ 50.000
Provincie Gelderland	€ 62.000	€ 62.000	€ 62.000
Overige partijen*(sponsors)	?	?	?
Totaal	**€ 112.000**	**€ 112.000**	**€ 112.000**

ACTIEPLAN 2020 - 2022

1. We hebben een bestuur dat een actieplan, gericht op onze eerste ambitie, gaat uitvoeren. (gerealiseerd)
2. We zoeken nog naar een extra bestuurslid (vacature)
3. Plannen bespreken en afstemmen met huidige vrijwilligers. (gerealiseerd)
4. Verdere opbouw van het aantal energiecoaches, bestaande uit de vrijwilligers. (loopt) en mogelijk andere coaches zoals van de Energiecoöperatie.
5. Voortgang met coaching van huishoudens (loopt)
6. Verdere ontwikkeling van de intervisie voor de coaches (loopt)
7. Afspraken maken met corporaties, ArnhemAAN, Stichting Rijnstad, ELMG en andere organisaties over de inhoud van mogelijke samenwerking. Bijvoorbeeld met corporaties om te praten over de invulling van energiebesparende maatregelen ter ondersteuning van de doelen. ; met Rijnstad over het doorsturen van potentiële “klanten” en het opleiden, trainen en on the fly begeleiden van onze coaches
8. Afspraken maken met de coördinatoren: wat is hun taak, zijn ze daartoe goed in staat en bereid en hoe gaan we werken met vergoedingen? (beslispunten)
9. Actualisatie en optimalisatie van communicatiemiddelen en look-en-feel Energiebank;
10. Acquisitie richting potentiële stakeholders voor aanbod richting onze doelgroep.
11. Oriëntatie naar kansen en inkoop van diensten als cv-tuning (MBO stagiaires), led-advies, energievergelijking, monitoring (Watch-E), keuze energieleverancier (goedkope leverancier passend bij het verbruik, eigen expertise) etc.

PLANNING
Onderstaande planning start na definitieve goedkeuring en toekenning van de budgetten voor 2020.

2020

Q1 (jan-mrt)

- Informeren en betrekken huidige vrijwilligers bij doorstart Energiebank Arnhem;
- Ontwikkeling communicatiemiddelen (mogelijk o.a. vanuit pilot Energiearmoede);
- Versterken interne organisatie en regionale netwerk;
- Optimalisatie klantrelatiebeheer, aanbod, planning en coördinatie;
- Uitwerken betrokkenheid binnen subsidietraject HEET;
- Werven vrijwillige energiecoaches;
- Uitvoeren energiecoaching bij +/- 25 huishoudens.
- Oriëntatie werkgelegenheidstrajecten binnen aanpak Energiebank;
- Inrichten monitoring van resultaten;
- Organisatie intervisiebijeenkomst energiecoaches Q1.
- Ontwikkeling communicatiecampagne werving huishoudens en coaches najaar 2020

Q2 (apr-jun)

- Gesprek met een of meer kandidaat bestuursleden (penningmeester)
- Contracten met betaalde coördinatoren afsluiten;
- Investeren in lokale/regionale netwerk;
- Opbouwen nieuwe samenwerkingen met gemeente/maatschappelijke initiatieven e.d.;
- Opstarten promotie en wervingsactiviteiten Energiebank Arnhem;
- Versterken klantrelatiebeheer, planning en coördinatie;
- Eventuele deelname inzet subsidietraject HEET;
- Opstarten p.v.a. fondsenwerving en sponsoring;
- Uitvoer energiecoaching bij +/- 25 huishoudens;
- Organisatie intervisiebijeenkomst energiecoaches Q2.

Q3 (jul-sep)

- Oriëntatie en overleg met Woningcorporaties voor samenwerking;
- Inzet optimaal klantrelatiebeheer, planning en coördinatie;
- Projectpartner binnen HEET;
- Uitvoer actieve communicatiecampagne energiecoaching;
- Uitvoer energiecoaching bij +/- 25 huishoudens;
- Versterken huidige opzet uitvoer energiecoaching;
- Organisatie intervisiebijeenkomst energiecoaches Q3;
- Vergroten naamsbekendheid Energiebank.

Q4 (okt-dec)

- Focus op promotie en werving huishoudens voor coaching gesprekken;
- Uitvoer coaching gesprekken bij +/- 25 huishoudens;
- Projectpartner binnen HEET;
- Evaluatie inzet Energiebank 2020;
- Ontwikkeling plan van aanpak 2021;
- Organisatie intervisiebijeenkomst energiecoaches Q4.

2021

- Verbeteren van de kwaliteit en het rendement van geleverde diensten;
- Versterken naamsbekendheid Energiebank;
- Intensivering samenwerking gemeente, woningcorporaties en energiecoöperaties;
- Ontwikkeling sociale innovatie door o.a. witgoedregeling A+++ apparatuur, aanpassing bijzondere bijstand, en inzet nieuwe technieken (cv-tuning, Watch-E, displays, monitoring etc.).

2022

- Versterken integrale regionale aanpak voor een Sociale Energietransitie;
- Verhogen rendement uit bezoeken van de energiecoach;
- Versterken dienstverlening en monitoring resultaten;
- Opstarten pilot met doorleveren van energie.

MONITORING
Op basis van de planning wordt er ieder kwartaal een rapportage voor het bestuur opgesteld. De rapportage is een moment om eventuele verschillen in de planning te bespreken en aanpassingen aan onze acties en/of planning te maken.

SAMENWERKING EN RELATIES MET ANDEREN
Met het oog op de beschikbare RRE-subsidie in 2020 kan en wil de Energiebank haar werkzaamheden verder verbreden naar huishoudens met een eigen woning. Hiervoor is samenwerking gezocht met onder andere het Energieloket Midden Gelderland.

De Energiebank draagt bij aan het halen van de in het Arnhemse coalitieakkoord 2018 - 2022 gestelde doelen voor het uit de schulden helpen van Arnhemmers en hoewel het niet de doelstelling is, het in gang zetten van een energietransitie (van het aardgas halen van wijken), gekoppeld aan klimaatadaptatie en levensloopbestendigheid. Zo kan de Energiebank in een belangrijke behoefte voorzien van de gemeente Arnhem. Dit geldt ook voor woningcorporaties, welzijnsorganisaties en wijkteams die weten welke huishoudens een steuntje in de rug van de Energiebank kunnen gebruiken. Energiebank Arnhem wil intensief samenwerken met (lokale en regionale) producenten van duurzame energie, andere energiebedrijven en het netwerkbedrijf.

RISICO EN RISICOBEHEERSING

Het doel van de Energiebank is zoveel mogelijk Arnhemse huishoudens die moeite hebben met het betalen van de energierekening, te helpen. Risico's die ertoe kunnen leiden dat we dit doel niet realiseren zijn:

1. We bereiken te weinig mensen uit de doelgroep.
2. Onvoldoende geschikte medewerkers en vrijwilligers
3. Advies en begeleiding leiden niet tot gedragsverandering bij de doelgroep.
4. We vinden geen additionele financiering voor het door ontwikkelen van onze plannen.

Risico	**Oorzaak**	**Gevolg**	**Beheersmaatregel**
We bereiken te weinig mensen uit de doelgroep.	Communicatie bereikt de doelgroep niet op de juiste tijd en plaats	Informatie zet niet aan tot aanmeldingen.	Intensivering van de samenwerking met partners in de stad en actiever communiceren op de juiste plaatsen.
Onvoldoende geschikte medewerkers en vrijwilligers	De mensen die zich aanmelden voldoen niet aan de gestelde eisen	We kunnen onze ambities niet waarmaken	Samenwerking met de vrijwilligersbank, met bedrijven en organisaties om meer contacten en daardoor meer geschikte kandidaten te vinden; opleiding en training/intervisie om het niveau van onze mensen te verhogen
Advies en begeleiding leiden niet tot gedragsverandering bij de doelgroep.	- Motivatie: huishoudens passen gedrag niet aan. - Aansluiten bij doelgroep is onvoldoende.	Gewenste besparing wordt niet bereikt. Coaches krijgen niet het vertrouwen dat nodig is om resultaten te halen.	Beter zicht op motivatie door scherpere intake procedure. Evalueren/onderzoeken waar de oorzaak ligt. Oppakken in de opleiding en intervisie.
Geen extra financiering	Fondsenwerving en sponsoring loopt niet naar verwachting	Ambities kunnen niet worden vergroot.	Vooralsnog niet nodig, voor de jaren na 2022 moet er een nieuw, realistisch financieringsplan worden gemaakt.
Wat hangt er af van samenwerking met andere partijen zoals ELMG?			

CONCLUSIE

Wij willen dat de Energiebank voor overheid, woningcorporaties en bedrijven een serieuze partner wordt in het bedienen van huishoudens met een laag inkomen binnen de energietransitie. We hopen als maatschappelijk partner de sociaal maatschappelijke uitdagingen rond armoedebestrijding, gezondheid en sociale zekerheid te verbinden met de overkoepelende uitdaging van de Energietransitie.

Vanuit de Energiebank Arnhem ontwikkelen we nieuwe wegen om energiebesparing ook bereikbaar te maken voor een doelgroep die dat de komende jaren meer dan ooit nodig heeft.

- We willen een groeiend aantal Arnhemse huishoudens helpen met het blijvend verlagen van de energierekening;
- We willen bereiken dat woningcorporaties werken aan het verlagen van de energiebehoefte in hun woningbezit, om daarmee de kosten van hun huurders omlaag te brengen en het comfort te verhogen;
- De Energiebank wil zich oriënteren in de mogelijkheden om overschotten van geproduceerde energie beschikbaar te maken voor mensen met een laag inkomen.
- We willen binnen de regelingen voor armoedebestrijding meer aandacht en focus op duurzame alternatieven en aanpassing dan wel ontschotting tussen de verschillende regelingen. Bij de aanschaf van witgoedapparatuur zouden huishoudens niet terug hoeven te vallen op tweedehands apparatuur met hoog energieverbruik.
- We zoeken de samenwerking met witgoedspecialisten, Scalabor en andere potentiële stakeholders in de regio, om slimme constructies te ontwikkelingen voor opleiding, werkgelegenheid en het verlagen van de energierekening bij huishoudens thuis.

VOORWAARDEN VOOR UITVOERING

- Om de doelstellingen te behalen en de beoogde rol als maatschappelijk partner te kunnen waarmaken vragen wij een actieve samenwerking op de genoemde gebieden met de gemeente Arnhem en vice versa. We vragen bereidheid van de gemeente Arnhem om samen met ons op te trekken in de uitdagingen die de innovatie binnen het thema armoedebestrijding met zich meebrengt.

Bijlage 3: Energiebank versus de kaders voor de besteding van het Klimaatfonds (zaaknummer 474305)

[De Kaders zijn g*eamendeerd door de Gemeenteraad vastgesteld op 15 mei 2019]*

Onderwerp	Spelregels	Argumenten voor financiering Energiebank uit het Klimaatfonds
Voorwaarden voor bestedingen	1. Passend binnen het doel van de BR Duurzaam Arnhem. 2. In lijn met het bestedingsperspectief. 3. Een zo mogelijk kwantitatieve toelichting hoe de besteding bijdraagt aan (één van de) doelen van het fonds 4. Investeringen worden gerealiseerd binnen de gemeentegrenzen. Een beperkt deel van de investeringen kan buiten de gemeente, maar binnen de regio Arnhem Nijmegen worden ingezet. 5. Er wordt aangeven in welke mate de investering wordt gedekt uit reguliere investeringen van betrokken instellingen / sectoren, uit besparingen op energie en/of uit bijdragen van andere overheden en derden 6. Het is duidelijk welk instrumentarium wordt ingezet, passend binnen de beleidskaders. 7. Risico's zijn beschreven. 8. Waar mogelijk wordt 'social return on investment' onderdeel van de opdrachtverstrekking 9. Uitgangspunt voor besteding is het multiplyer-effect, waarbij andere partijen meefinancieren, zoals provincie, rijk, bewoners en/of bedrijven. 10. Uitgangspunt is dat kosten voor bewoners minimaal gelijk blijven of dalen door een lagere energierekening.	1. De Energiebank draagt bij aan het realiseren van de doelstellingen van NEMiA en voldoet zodoende aan het doel van BR Duurzaam Arnhem: De energiebank zet energiecoaches in om huishoudens te adviseren en ondersteunen in het nemen van energiebesparende maatregelen. Maatregelen die bijdragen aan een klimaatneutraal en aardgasvrij Arnhem. 2. De Energiebank is in lijn met het bestedingsperspectief aangezien het bijdraagt aan het realiseren van de energietransitie in wijken (De Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie, april 2019) en wel specifiek het speerpunt 'nemen van energiebesparende maatregelen' en de strategie genoemd in de energiedoelstellingen 2020-2030 (NEMiA 2020-2030) dat in janauri 2020 ter door de raad is vastgesteld.' 3. De Energiebank ondersteunt huishoudens in Arnhem om maatregelen te nemen die zijn gericht op het realiseren van feitelijke energiemaatregelen in de woningen en op gedrag (denk aan woonkamerdeur dicht doen om warmte binnen te houden, thermostaat een graadje lager). De Energiebank verstrekt gratis effectieve energiebesparende producten, zoals ledlampen, tochtstrippen en radiatorfolie tot circa € 150,--. Vanuit de Energiebank worden vooralsnog geen verdere investeringen gefinancierd. De maatregelen leiden tot energiebesparing, daling in het gasgebruik en kostenbesparing voor de huishoudens. 4. De Energiebank ondersteunt huishoudens in de gemeente Arnhem en heeft als ambitie dit op te schalen naar andere gemeenten in Gelderland. Voor dit laatste ontvangt zij gelden vanuit de Provincie Gelderland. Dit wordt apart verantwoord en gemonitord. 5. De energiebank werkt met vrijwillige coaches, waardoor de personele lasten gering zijn. Voor dekking van de lasten wordt subsidie gevraagd aan gemeente Arnhem en provincie Gelderland. Bovendien wordt in de toekomst gezocht naar sponsoren. 6. Naast passend energieadvies (radiator graadje lager, deuren dicht) door de energiecoaches worden energiebesparende maatregelen geinstalleerd zoals radiatorfolie, tochtstrips en led lampen. 7. In kanttekening 1.2 van de collegenota is het risico beschreven dat er onvoldoende energiecoaches geworven kunnen worden en de geleverde ondersteuning aan huishoudens er wellicht niet toe zal leiden dat de betrokken bewoners onvoldoende daadwerkelijk energie bespaart. Wij schatten dit risico laag in. Er zijn op dit moment al 30 vrijwilligers actief. 8. De Energiebank zet met name vrijwilligers in als energiecoaches. Daarnaast is het streven om een aantal betaalde krachten in te kunnen zetten. De Energiebank is niet primair bedoeld om Arnhemmers met afstand tot de arbeidsmarkt in te zetten. Dit is dus geen onderdeel van de ondersteuning die vanuit de Energiebank is voorzien. 9. Bewoners dragen bij aan een multiplyer-effect doordat zij altijd eigen inzet leveren aan de activiteiten (gedrag) en op basis van de uitkomsten van de ondersteuning eerder over te gaan tot het plegen van investeringen aan hun eigen huis en perceel. Naast subsidie uit het Klimaatfonds is de provincie Gelderland voornemend budget beschikbaar te stellen voor de komende 3 jaar. 10. De Energiebank financiert geen grote maatregelen en investeringen aan woningen en percelen maar richt zich voornamelijk op het geven van advies en het toepassen van kleine energiebesparende

Onderwerp	Spelregels	Argumenten voor financiering Energiebank uit het Klimaatfonds
		maatregelen in de woning om de energierekening blijvend naar beneden te brengen. De activiteiten van de Energiebank zijn helemaal gericht op het zorgen voor een lagere energierekening.
Bevoegdheid voor het doen van bestedingen	11. Bestedingsvoorstellen van meer dan €500.000,- worden ter goedkeuring aan de raad voorgelegd. Voor het overige is het college bevoegd.	11. voldoet aangezien het gaat om een bijdrage van in totaal € 150.000,- verspreid over 3 jaar (2020, 2012, 2022).
Verantwoording van de bestedingen	12. Verantwoording vindt plaats in de reguliere P&C-cyclus 13. Het bestedingsperspectief wordt jaarlijks aangepast.	12. wordt meegenomen in de P&C-cyclus. 13. wordt doorlopend gemonitord.

CEMEENTE Arnhem

Arnhemse Herstelagenda Corona-crisis

Voorwoord

Voor u ligt onze herstelagenda. Een agenda die een antwoord geeft op de crisis die heerst en onze stad wapent tegen de effecten daarvan. En een agenda die daarbij ziet dat in de grote opgaven voor de stad ook de kansen liggen om onze kracht als stad te versterken.

We zien het in de stad: corona raakt iedereen. Soms in de persoonlijke gezondheid, of die van familieleden. In het werk, op de frontlinie tegen het virus of in het draaiende houden van de belangrijkste processen, het onderwijs, de zorg en onze economie. De coronacrisis zet voor veel Arnhemmers het leven op de kop.

Ons land heeft in de afgelopen maanden een gezondheidscrisis meegemaakt die zijn weerga niet kent. Het coronavirus heeft in Nederland en in Arnhem sinds eind februari geleid tot tienduizenden besmettingen en ziekenhuisopnames, en duizenden doden. Een collectieve schok, die ook onze stad niet heeft overgeslagen.

De ontwikkelingen en maatregelen om het virus te bestrijden volgden elkaar aan het begin van de crisis in hoog tempo op. Er zijn maatregelen genomen die we een week daarvoor niet voor mogelijk zouden hebben gehouden. Een crisis die de veerkracht, creativiteit en volharding van onze stad stevig op de proef stelde.

En nog steeds doet. Want hoewel we voorzichtig licht aan de horizon van de gezondheidscrisis zien, is nog veel onzeker. Wat we wel weten: de impact is enorm. We zien grote effecten van de coronacrisis op sociaaleconomisch en sociaalmaatschappelijk vlak. We zien dat voor kwetsbare groepen de coronacrisis veel extra druk veroorzaakt. En we zien dat nieuwe groepen hard geraakt worden: mensen die ineens hun baan kwijt raakten, een inkomensval maken, hun onderneming kwijt raken of ernstige zorgen hebben over een dreigend faillissement.

We willen de bedrijvigheid, leefbaarheid, werkgelegenheid en aantrekkelijkheid van onze stad beschermen. Onze prachtige stad moet die stad blijven waar je wil wonen, werken en verblijven, coronacrisis of niet. En waar herstel vanwege de coronacrisis nodig is, willen we dat plegen. Dat wat onze stad uniek maakt, willen we versterken.

Daarom kiezen we er juist nu voor om te investeren. In onze mensen en in onze bedrijven. Met een herstel- en versterkingsplan dat investeringen laat zien, oplopend tot ruim €19 miljoen in onze exploitatie. We maken daarin een bewuste inhoudelijke keuze. We kiezen ervoor om daar te investeren waar de impact het grootst is, maar ook daar waar we bestaande transities en de unieke kansen van Arnhem verder kunnen versterken.

Juist nu Arnhem versterken door te investeren in de kracht van onze stad.

Inhoudsopgave

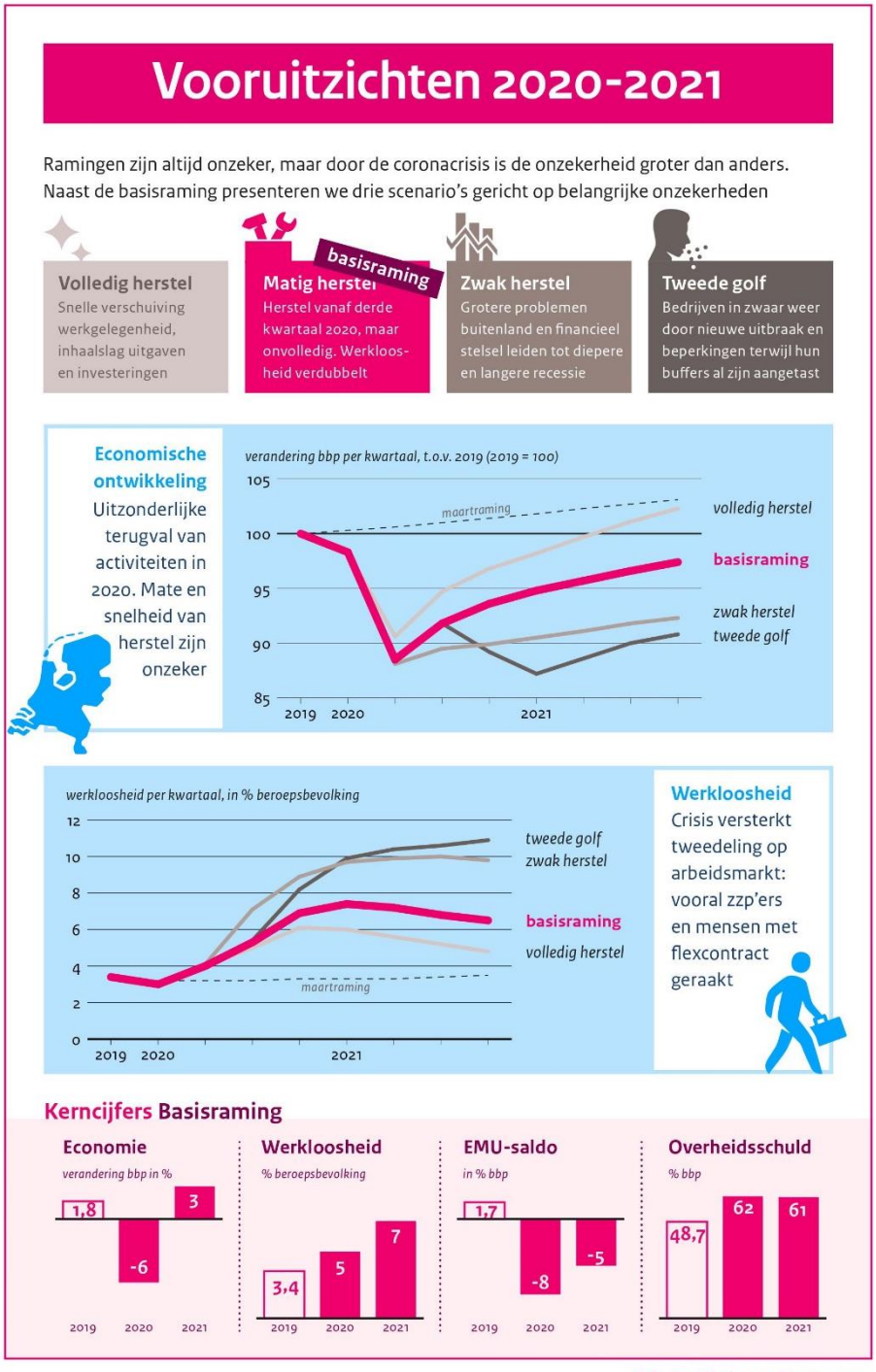
Voorwoord 2
Inhoudsopgave 3
1. De coronacrisis in Arnhem 4
1.1 Impact van corona op onze stad 4
1.1.1 Scenario's 4
1.1.3 Te verwachten effecten 5
1.1.4 Wat we nu al zien 5
1.1.4 Financiële impact coronacrisis in Arnhem 6
1.2 Arnhemse aanpak coronacrisis 8
1.2.1 Doen wat direct nodig is voor onze Arnhemmers 8
1.2.2 Waar mogelijk en nodig een Arnhemse invulling hanteren die verschil maakt 8
1.2.3 In verbinding met de stad 9
1.2.4 Aanpak voor middellange en lange termijn is nu nodig 9
2. Ons herstel- en versterkingspakket 10
2.1 Anticyclisch investeren 11
Investeren in de kracht en de toekomst van onze stad 11
2.2 Investeren in een sociaal sterke stad 13
Investeren in werk 14
Schulden voorkomen 14
Van opvang naar wonen 15
Prenatale zorg 16
2.3 Investeren in een leefbare en groene stad 17
Investeren in de kwaliteit van de openbare ruimte 18
Handhaving, veiligheid en ondermijning 18
2.4 Versterken en vernieuwen 19
Energy Innovatieprogramma en Innovatielab 19
Versterken agenda's (economie, groen en leefbaar) 20
Versterken verhaal Slag om Arnhem 20

1. De coronacrisis in Arnhem

1.1 Impact van corona op onze stad

1.1.1 Scenario's

Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de financiële impact van de coronacrisis publiceren het Centraal Plan Bureau (CPB), De Nederlandse Bank en de Europese Commissie regelmatig rapportages waarin aan de hand van scenario's de gevolgen zo goed mogelijk worden geduid. De meest recente ramingen zijn opgenomen in de juniraming van

© Centraal Planbureau, Den Haag 2020

het CPB van 17 juni 2020. De inhoud van deze rapportages helpen om een inschatting te kunnen maken van de gevolgen voor onze begroting. Wel met de kanttekening dat de impact van de scenario's voor de gemeenten minder ingrijpend is omdat het Rijk gemeenten compenseert.
Het bepalen van de Arnhemse impact van de coronacrisis voor zowel de harde financiële impact als voor de aanvulling van het risicoprofiel heeft plaatsgevonden vóór de meest recente raming van het CPB in juni verscheen. Voor het bepaling van de impact is aangesloten bij een eerder gepresenteerd scenario van het CPB waarbij er sprake is van contactbeperkende maatregelen van 6 maanden, de industrie zwaarder getroffen wordt, de wereldhandel weg zakt, de werkloosheid oploopt tot meer dan 5% en er pas in 2021 weer sprake zal zijn van economische groei. Naar verwachting presenteert de Vereniging voor Nederlandse Gemeenten in de zomermaanden scenario's die specifieker toegespitst zijn op de gevolgen voor de gemeenten. Ter voorbereiding van de begroting 2021 worden de inschatting van de financiële impact en de gevolgen voor het risicoprofiel geactualiseerd.

1.1.3 Te verwachten effecten

De gevolgen van de coronacrisis op lange termijn zijn zeer onzeker. Op basis van het basisscenario, dat de gemeente Arnhem volgt, en rapporten van onder andere de Sociaal-Economische Raad en het Sociaal en Cultureel Planbureau, valt te denken aan de volgende effecten:

Grote effecten op economie, werk en welzijn
• Toename schulden • Toename werkloosheid, met name onder zzp'ers en flexwerkers • Nieuwe kwetsbare groepen, bijvoorbeeld onder zelfstandige ondernemers • Toename faillissementen • Krimp innovatieve sectoren • Uitstel of afstel investeringen

Als we het meest extreme scenario van het CPB aanhouden, valt ook te verwachten dat bovenstaande effecten als het ware 'escaleren'.

1.1.4 Wat we nu al zien

De coronacrisis heeft dus impact op allerlei aspecten van onze samenleving. Op www.arnhem.nl/coronavirus heeft de gemeente Arnhem via een *coronadashboard* de gevolgen voor Arnhem inzichtelijk gemaakt aan de hand van verschillende relevante cijfers op de terreinen economie, werk en welzijn. Hieronder zijn drie belangrijke impactvelden beschreven.

Impact op de zorg

Een gezondheidscrisis zoals de coronacrisis heeft natuurlijk grote impact op de zorg. Niet alleen op de vanzelfsprekend benodigde ziekenhuis- en verpleegzorg, maar ook op reguliere zorg waar de gemeente via de wet maatschappelijke ondersteuning een verantwoordelijkheid heeft. Tijdens de coronaperiode hebben veel zorgaanbieders op creatieve en alternatieve manieren de uitvoering van zorg voortgezet. Voor de zorg die niet geleverd kon worden vanwege de coronamaatregelen hebben de aanbieders compensatie ontvangen. Inmiddels zien we dat bijna alle zorg weer is opgepakt of op zeer korte termijn weer wordt opgepakt.

Veel inwoners van onze stad zijn goed door de afgelopen maanden heen gekomen. Er zijn echter inwoners die extra ondersteuning nodig hebben. Hoe groot die groep is weten we nu nog niet. Door het als risico te benoemen, kunnen we de mogelijke extra zorgvraag opvangen.

Impact op de economie

De coronacrisis de Nederlandse en dus ook Arnhemse economie flink geraakt. Het consumentenvertrouwen maakte in april 2020 de grootste daling ooit door. Ook de koopbereidheid van consumenten daalt enorm. Een Gelderse doorvertaling van de CPB-scenario's verwacht een daling van de bruto binnenlands product in onze provincie tussen de 1 en 8% in 2020.

Het ondernemersvertrouwen daalt. Bijna de helft van de ondernemers verwacht dat het voortbestaan van hun bedrijf in gevaar komt als de coronacrisis langer dan een half jaar aanhoudt. 37% van de zzp'ers zegt dat de voortgang van zijn/haar bedrijf wordt bedreigd. Met name ondernemers in de sector logies-, maaltijd en drankverstrekking zijn pessimistisch. In de sectoren groothandel, detailhandel en zakelijke dienstverlening worden ook veel Arnhemse banen bedreigd. Het Centraal Bureau voor de Statistiek meldt op 9 juni dat ondernemers zich inmiddels minder zorgen maken.

Impact op werk

Door de crisis zal het werkloosheidspercentage stijgen: in het gunstigste scenario naar circa de 4%, in het slechtste scenario loopt het op richting 9%. Nu al is een toename van het aantal ww-uitkeringen in Arnhem waar te nemen. Het aantal openstaande vacatures is flink gedaald, vooral in de horeca. Er zijn ook sectoren waar juist het aantal vacatures licht stijgt, bijvoorbeeld in de ICT, onderwijs en bouw.

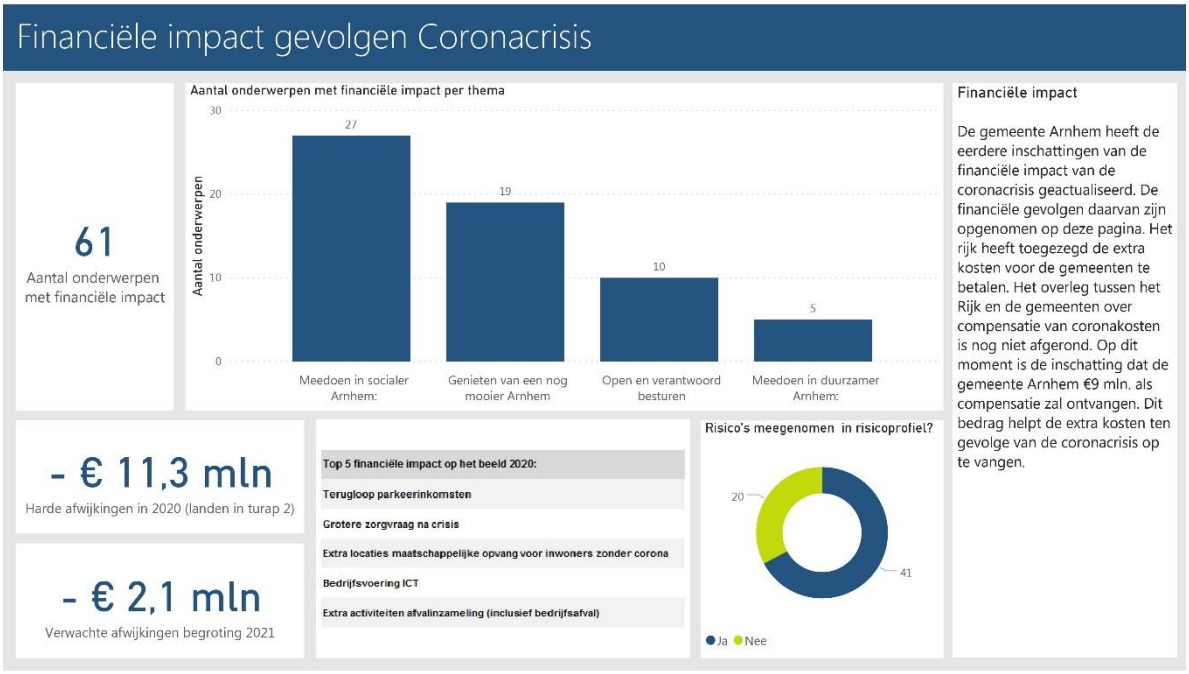
De instroom van participatiewet-uitkeringen voor de maand maart 2020 is gestegen ten opzichte van dezelfde maand in 2019, terwijl de uitstroom van deze uitkering lager is. Van de mensen die instromen, zien we dat een deel een relatief gunstige uitgangspositie heeft, onder de 45 jaar is en direct van de werkvloer komt. Tegelijk zien we dat 60% van de Arnhemmers die zich melden geen startkwalificatie heeft. Op basis van het gevolgde scenario verwachten we een toenemende instroom in de bijstand: in 2020 een stijging van +-250 inwoners en in 2021 nog eens een stijging van 300 inwoners.

1.1.4 Financiële impact coronacrisis in Arnhem

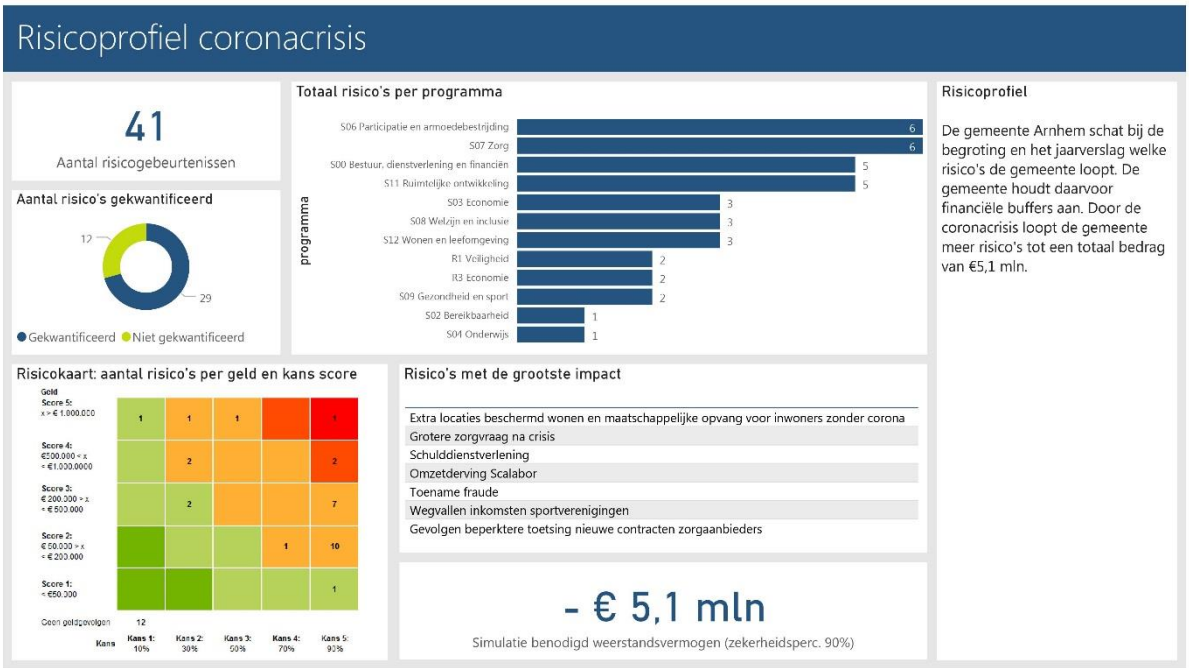
De coronacrisis heeft impact op de gemeentelijke financiën. De impactanalyse zoals opgesteld bij de Perspectiefnota is geactualiseerd. De 'harde' nadelige effecten die tot een overschrijding in onze begroting leiden, zijn in beeld gebracht. We schatten dit in op € 11,3 miljoen in 2020 en € 2,1 miljoen in 2021. Bij deze inschatting is uitgegaan van een duur van de beperkende maatregelen van 6 maanden. Dat is het uitgangspunt, maar we blijven monitoren en sturen zo nodig bij. We willen zekerheid bieden, maar zeker ook adaptief blijven. De impactanalyse sluit nauw aan bij het scenario van de basisraming van het CPB van 17 juni.

Ook is in beeld gebracht welke compensatie vanuit het Rijk en de provincie wordt ontvangen. In de komende periode wordt meer duidelijk over de nog te verwachten compensatie van het Rijk (voor de periode na 1 juni en voor beleidsvelden waarop nog geen compensatie is toegekend). Vooralsnog schatten we in dat de totale compensatie vanuit het

Rijk ruim € 9 miljoen bedraagt. Het Rijk dempt daarmee de impact van de gevolgen voor de gemeenten. Vóór de coronacrisis zijn de financiën van de gemeenten en ook van de gemeente Arnhem verslechterd door de toename van de kosten van zorg.

Niet op alle beleidsvelden worden nadelige effecten voor de begroting verwacht, maar we hebben wel een risico opgenomen in het risicoprofiel. Daarmee stijgt het risicoprofiel met ruim € 5 miljoen. Van de 41 risico's zijn er 12 nog niet gekwantificeerd. In de aanloop naar de begroting 2021 zullen waar nodig de risico-inschattingen nog worden geactualiseerd. In onderstaande figuur is het risicoprofiel in beeld gebracht en zijn ook de belangrijkste risico's genoemd:

1.2 Arnhemse aanpak coronacrisis

De impact van de coronacrisis noopt tot een duidelijke aanpak. In Arnhem hebben steeds de volgende uitgangspunten een rol gespeeld:

- We hebben oog voor kwetsbare groepen en de ondernemers in de stad.
- We willen onze stedelijke infrastructuur overeind houden.
- We zijn altijd in verbinding met de stad.

1.2.1 Doen wat direct nodig is voor onze Arnhemmers

Onze directe prioriteit is de gezondheid en veiligheid van onze inwoners. Onze crisisorganisatie en handhavingsstrategie zijn er op gericht om grootschalige coronabesmetting te voorkomen. We zorgen ervoor dat mensen de zorg krijgen die ze nodig hebben. Het Rijk nam vele besluiten die wij voortvarend doorvertaald hebben naar onze lokale situatie. Wij vragen veel van onze inwoners, instellingen en bedrijven. Voortdurend doen wij een beroep op eigen verantwoordelijkheid van de samenleving. We zijn er trots op hoe daar invulling aan is gegeven. Het is grotendeels aan de inwoners te danken dat we ons nu in fase bevinden waarin we stap voor stap ons normale leven hervinden.

1.2.2 Waar mogelijk en nodig een Arnhemse invulling hanteren die verschil maakt

Onze houding als het gaat om het vertalen van de landelijke regelingen is als volgt: met een zo passend mogelijke Arnhemse invulling. De afgelopen tijd hebben we daarbij ook steeds gezocht naar manieren om het verschil te maken. Met creativiteit, snelheid en aandacht. Als initiatiefnemer, financier, pleitbezorger, verbinder of anderszins. In afgelopen tijd resulteerde dit in elk geval in een Arnhemse invulling van maatregelen. Zo stelden we laptops beschikbaar aan kinderen in kwetsbare gezinnen voor onderwijs op afstand, gingen we met onze handhavers, politie, omgevingsdienst, Breng en jongeren een handhavingsamenwerking aan, ondersteunden we sportverenigingen, continueerden we subsidies met afspraken over alternatieve invulling zodat onze infrastructuur op orde bleef (ook in de zorg), deden we mee in een initiatief van samenwerkende hulporganisaties en in nauw overleg met Stichting Ondernemersfonds Arnhem lanceerden we een noodfonds voor (collectieven van) ondernemers met ideeën die de economische structuur overeind houden.[1]

Terwijl we ons voorbereidden op de stap voorwaarts, namen we ondertussen aanvullende, toekomstgerichte maatregelen: we verruimden de mogelijkheden voor de horecaterrassen, er kwam een loket dat ondernemers helpt met de coronaregels en we hebben acties ondernemen om ondernemerschap te behouden, en we hebben ingezet op snel nieuw werk voor Arnhemmers die hun baan kwijt raakten.

[1] Zie voor een overzicht van de ruim honderd maatregelen die ons college al genomen heeft de Raadsbrief "Arnhemse aanpak: de weg vooruit" d.d. 02-06-2020.

1.2.3 In verbinding met de stad

In onze aanpak van de coronacrisis stonden we nooit alleen, maar juist altijd in verbinding. We hielden de vinger aan de pols in het onderwijs en de zorg, gingen in gesprek met mantelzorgers en staan in nauw contact met verenigingen, culturele instellingen, ondernemers en ondernemersverenigingen. De afgelopen weken zijn contacten in de stad geïntensiveerd. Het beeld is diffuus: sommigen zijn hard geraakt, anderen in veel mindere of andere mate. De coronacrisis leidde ook tot positieve ontwikkelingen. Er kwam veel creativiteit los in de stad, en ook werden samenwerkingsvormen verdiept, verbreed en verstevigd door de 'crisismentaliteit'. Dat willen we graag vasthouden.

1.2.4 Aanpak voor middellange en lange termijn is nu nodig

Gezien de grote impact van de coronacrisis, zijn onze ruim 100 korte termijn maatregelen en acties noodzakelijk geweest, maar op zichzelf onvoldoende voor de lange termijn. Bovendien is veel onzeker, en zien we dat die onzekerheid zijn neerslag heeft in de stad. Wij willen daarom juist nu voor zekerheid en duidelijkheid zorgen, en daarmee het goede voorbeeld geven. Het college heeft daarom bij de Perspectiefnota besloten om een onderzoek uit te laten voeren naar de bestemmingsreserves in de zoektocht naar financiële ruimte, om van extra betekenis te zijn voor de stad. Extra financiële ruimte stelt ons in staat om een herstel- en versterkingspakket vorm te geven, die een herstelagenda biedt voor de stad, zijn ondernemers en inwoners.

2. Ons herstel- en versterkingspakket

We hebben financiële ruimte gezocht om gericht een aantal herstel- en versterkingsinvesteringen mogelijk te maken die de te verwachten effecten van de coronacrisis kunnen verzachten, vermijden of zelfs tegengaan. Waar innovatie en investeringen dreigen weg te vallen, kiezen wij ervoor om ze juist nu te doen. Investeringen die effect hebben in de sectoren die getroffen zijn, en voor de inwoners en ondernemers die door de coronacrisis worden getroffen.[2] Omdat de middelen van een gemeente beperkt zijn, kiezen we er juist steeds voor om die maatregelen te nemen die elkaar versterken, of voor een veelvoudig vermeerderingseffect zorgen. Daarnaast investeren we steeds in dat wat ons al sterk maakt. We doen dat langs vier pijlers:

Anticyclisch investeren	**Investeren in een sociaal sterke stad**	**Investeren in een leefbare en groene stad**	**Versterken en vernieuwen**
+€5,25 miljoen[3]	+€8,29 miljoen	+€3,08 miljoen	+€2,7 miljoen
We investeren in de stad om nu het verschil te maken voor het herstel én de grote opgaven in de belangrijke transities in onze stad door juist nu anticyclische investeringen te doen in de belangrijke transities van onze stad.	We beschermen werkgelegenheid en de meest kwetsbare groepen door te investeren in een sociaal sterke stad.	We houden onze stad aantrekkelijk en maken hem een nog mooiere plek om te wonen door te investeren in een leefbare en groene stad.	We investeren in innovatie, ons verdienvermogen als stad en dat wat ons allen bindt, door te kiezen voor versterken en vernieuwen.

[2] Hiermee geven wij eveneens uitvoering aan de aangenomen motie "Corona vergroot kloof tussen arm en rijk, gemeente moet die kloof verkleinen".
[3] Dit zijn met name kapitaallasten, die een veelvoud aan investeringen mogelijk maken.

2.1 Anticyclisch investeren

De coronacrisis brengt economisch zwaar weer met zich mee. Hierdoor ontstaat het risico dat er minder wordt geïnvesteerd in innovatie en de belangrijke transities zoals de energietransitie, circulaire economie, maar ook de woningbouwopgave. Hoewel de investeringsinstrumenten van een gemeente vaak beperkt zijn, geeft anticyclisch investeren ons nu direct de mogelijkheid om tegen de stroming in voor lokaal positief economisch effect te zorgen. Het anticyclisch inzetten van de gemeentelijke begroting komt erop neer dat in een periode van onderbesteding de overheid zijn eigen uitgaven vergroot. We maken hierbij de keuze om te investeren in de grote transities die in het verschiet liggen. Deze opgaven worden gedeeld door provincie, Rijk en Europa en geven ons de mogelijkheid om middels cofinanciering het investeringsvolume te vergroten. Het potentieel aan investeringen in de stad als het gaat om wonen, leefomgeving, mobiliteit, energie en klimaat die mogelijk geïntensiveerd en versneld kunnen worden bedraagt in de komende jaren meer dan 300 miljoen euro.

Investeren in de kracht en de toekomst van onze stad

Als het gaat om anticyclisch investeren, maken we dus een bewuste inhoudelijke keuze: we investeren in de kracht en de toekomst van onze stad, juist nu omdat een risico op het wegvallen van investeringen ontstaat. Daarom investeren we daar waar het bijdraagt aan de grote transities en de opgaven die daar bij horen zoals de energietransitie, duurzame mobiliteit, circulaire economie en klimaatadaptatie. Zo gaan we de effecten van de crisis niet alleen proactief te lijf, maar kiezen we ook voor oplossingen die onze stad meer klaarmaken voor de toekomst, en voor nieuwe kansen zorgen.

Investeren in de kracht van onze stad betekent daarbij dat we zoveel mogelijk aansluiten bij het sterke economische profiel van Arnhem en de regio: met bedrijven op het terrein van energie, energieopslag en duurzame elektriciteit. We gaan voor duurzaam, sociaal en lokaal. We zoeken daarin versterking van de werkgelegenheid in onze stad en regio, en een gerichte toeleiding naar banen voor Arnhemmers met minder kansen op de arbeidsmarkt.

En we doen het niet alleen. Daarin zit de multiplierkracht van onze investeringen. We zoeken bij voorkeur aansluiting op andere, reeds bestaande agenda's en samenwerkingen, om zo een zichzelf versterkend effect te creëren. Door een bijdrage te leveren aan de cofinanciering van voorgenomen investeringen van anderen. We denken daarbij aan de woondeal, de groene metropoolregio en de verstedelijkingsstrategie. Hierbij worden door gezamenlijke overheden de opgaven van de komende jaren bepaald. We vergroten daarvoor ook de plancapaciteit, om het investeren zo veel mogelijk te kunnen versnellen.

In de Arnhemse Begroting wordt voor deze herstelagenda opgeteld over de jaren 2021 tot en met 2024 een bedrag van bijna € 20 miljoen in de exploitatie vrijgemaakt. Voor een deel zijn dat ook de kapitaallasten waarmee in de jaren 2021 tot en met 2024 voor een fors bedrag aan investeringen kan worden gedaan. Indien voor nieuwe investeringen binnen de kaders van deze pijler anticyclisch investeren gekozen wordt om voor de periode van 3 jaar de marktrente te gebruiken, kan met de opgenomen kapitaallasten voor ruim € 13 miljoen geïnvesteerd worden (bij deze berekening is uitgegaan van een gemiddelde afschrijvingstermijn van 15 jaar). Bij medefinanciering kan dit een veelvoud worden.

We zien twee categorieën van investeringsmogelijkheden:

1. Investeringen die we in de toekomst sowieso moeten doen, maar nu alvast naar voren halen.
2. Ontwikkelingen in de stad die naar voren kunnen worden gehaald, door er vanuit ons in te investeren en daarbij combinaties te maken met andere overheidsagenda's.

2020: Wat we nu al extra doen (*ingezet in reactie op coronacrisis*)[4]
• Onderhoud fietspad Arnhem Centraal Station. • Groot onderhoud asfalt Velperplein. • Kruispunt Apeldoornseweg-Sonsbeeksingel, aanpassing inrichting en asfalt. • Renovatie Bushalte Station Arnhem-Zuid. • Diverse kleine werkzaamheden centrum. • Groot onderhoud fietspad Amsterdamseweg. • Onderzoek kabels en leidingen Oude Zevenaarseweg (graven proefsleuven). • Voorbereiding rioolvervanging Lelyweg e.o. • Voorbereiding uitvoering Olympusgebied. • Extra werkzaamheden Station Velperpoort.

2020: Wat we nog meer gaan doen (*korte termijn*)
• We maken een lobby-agenda in relatie tot onze herstelagenda en de herstelagenda's van andere overheden.

2021-2024: Wat we verder gaan doen (*middellange en lange termijn*)
We denken aan projecten[5] zoals: • Het versnellen van het realiseren van woningbouw in Schuytgraaf. • Investeren in de HOV-lijn Arnhem-Zevenaar via de Westervoortsedijk. • Duurzame mobiliteitshubs, zoals de Rozetgarage. • Het vergroenen en klimaatadaptief maken van het Croydonplein en omgeving (Kronenburg). • Het vergoenen en klimaatadaptief maken van de Van Muylwijkstraat. • Het opknappen van het Gele Rijdersplein. • Het verduurzamen van bedrijfsterreinen. • *En andere projecten en investeringen die passen bij onze uitgangspunten voor anticyclisch investeren.*

Jaar	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Bedrag	-	1.000.000	1.350.000	1.550.000	1.350.000

Beoogd effect korte en lange termijn:
+ Bevorderen werkgelegenheid
+ Energietransitie versnellen
+ Verduurzamen
+ Leefbaarder maken van de stad

[4] De opsomming is niet volledig maar geeft een beeld van de acties die reeds in gang zijn gezet.
[5] Daar waar nog raadsbesluiten nodig zijn, zullen wij daarvoor voorstellen aan de raad doen.

2.2 Investeren in een sociaal sterke stad

De coronacrisis heeft een grote sociaaleconomische en sociaalmaatschappelijke impact op onze stad. Veel Arnhemmers raakten hun baan kwijt, en zien zich plotseling geconfronteerd met een grote inkomensdaling en zorgen over de toekomst. Ondermens maken zich zorgen om het voortbestaan van hun bedrijf, of hebben zelfs te maken met een faillissement. Kwetsbare groepen in de stad hebben in het bijzonder onze aandacht. Daarom doen we een aantal investeringen om onze stad sociaal sterk te houden en werkgelegenheid te behouden.

2020: Wat we nu al extra doen (*ingezet in reactie op coronacrisis*)

- Samen met het onderwijs zijn we de Arnhemse Aanpak Onderwijs gestart, om ontwikkeling van kinderen tijdens en na schooltijd een extra boost te geven.
- Samen met bedrijfsleven en kennisinstellingen starten we een platform ter ondersteuning van starters in Arnhem.
- De pilot 'Geldzaken & Ondernemers gaat van start.
- Voor initiatieven die ook juist nu ruimte maken voor mensen die al langer aan de kant van de arbeidsmarkt staan, ondersteunen wij vanuit het Werkinvesteringsfonds.
- We zetten het platform 'Middengelderlandwerktdoor' neer, helemaal gericht op van werk naar werk.
- We zetten in op praktijkgerichte scholing (korte trainingen / opleidingen die leiden tot diploma of certificaat). Deze snelle omscholingstrajecten kunnen mensen helpen bij een switch van sector.
- We kijken wat mogelijk is aan oplossingen voor leerlingen in het speciaal onderwijs waarbij de stage (vaak de eerste werkplek) wegvalt.
- We trekken nauw samen op met UWV op de groep mensen die een uitkering aanvraagt en waarvan verwacht wordt dat ze niet binnen een jaar een nieuwe baan vinden.
- We versnellen de regionale uitvoering van social return.
- In de wijken zorgen we - samen met onze partners - voor alternatieve dagbesteding voor ouderen en zetten we in op ontmoeting en beweging in de openbare ruimte. We willen nog beter weten wat voor hen - ook na een lange periode alleen - nu van belang is.

2020: Wat we nog meer gaan doen (*korte termijn*)

- We faciliteren de verbreding van het platform Voor elkaar in Arnhem en zetten in op een versteviging van deze nieuwe samenwerkingsvorm.
- Gezamenlijk (vanuit Rijksmiddelen, onderwijsmiddelen van de gemeente en investering vanuit onderwijs zelf) investeren we extra in de ontwikkeling van kinderen, onder andere via de Zomerscholen.
- In de wijken zetten we - samen met welzijnspartners en sportbedrijf - in op zomerprogramma's voor jongeren.

2021-2024: Wat we verder gaan doen (*middellange en lange termijn*)

- Investeren in werk.
- Schulden voorkomen.
- Extra compensatie voor gezinnen in langdurige armoede.
- Pilot: ondersteuning op maat armoedeval.
- Van opvang naar wonen.
- Prenatale zorg.

Beoogd effect korte en lange termijn:
+ Beschermen kwetsbare groepen
+ Bevorderen werkgelegenheid
+ Matching vacatures
+ Voorkomen van schulden

Investeren in werk

Het aan het werk houden, krijgen, of van een uitkering naar een baan helpen van Arnhemmers, is in de volle breedte een belangrijke missie van dit college. De coronacrisis zet door productie-uitval en economische neergang in bepaalde sectoren de werkgelegenheid in onze stad ernstig onder druk. Daarom gaan we extra investeren in werk, werk, en nog eens werk. We zoeken daarbij naar aansluiting bij lokale werkgevers en opgaven in de regio. Dat doen we langs vijf lijnen:

1. Extra ondersteuning, scholing, begeleiding en coaching aan Arnhemmers die hun baan kwijtraakten.
2. Extra (snelle) korte termijn-inzet voor risicogroepen, zoals zelfstandige ondernemers, jongeren en statushouders.
3. Een pilot tijdelijk semipubliek werkgeverschap als overbrugging om te kunnen investeren in personeel, waarmee werkgelegenheid behouden blijft.
4. Ondersteuning werkgevers om mensen die al langer aan de kant staan een kans te geven.
5. Langdurige begeleiding van de groep Arnhemmers die niet makkelijk zelfstandig aan de slag komt, zoals jongeren in het speciaal onderwijs, om hen de mogelijkheid te bieden om duurzaam aan het werk te gaan.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	2.200.000	2.300.000	600.000	600.000

Schulden voorkomen

Landelijk gezien heeft 1 op de 5 huishoudens problematische schulden, waar men niet zelfstandig uit komt. Door de coronacrisis is het risico dat dit verder toeneemt, zelfs naar 1 op de 3 huishoudens. Voor Arnhem zou dit een groei betekenen van 15.000 huishoudens met problematische schulden kende naar 25.000 huishoudens. We besteden meer middelen aan preventie, om er zo vroeg mogelijk bij te kunnen zijn. Ook maken we van onze 'vroeg erop af'-methode een 'nog vroeger erop af-methode', door meer partners en signalen te betrekken bij de aanpak, zodat we contact krijgen met Arnhemmers nog voordat er sprake is van problematische schulden, om hen zo goed mogelijk te helpen bij het op orde krijgen van hun financiële huishouding.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	150.000	150.000	150.000	-

Extra compensatie voor gezinnen in langdurige armoede

Voor veel gezinnen die langdurig een laag inkomen hebben, brengt de coronacrisis veel onzekerheid en financiële onrust met zich mee. Met name tweeoudergezinnen met kinderen in het voortgezet onderwijs, hebben vaak te maken met een langdurig tekort, waardoor een zeer kwetsbare situatie ontstaat. Via een individuele inkomenstoeslag voor gezinnen gaan we deze gezinnen extra ondersteunen, zodat ook het risico op verdere schulden kleiner wordt.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	150.000	150.000	150.000	150.000

Pilot: ondersteuning op maat armoedeval (werken moet lonen)

We maken middelen vrij voor een pilot voor de ondersteuning op maat, gericht op tijdelijke extra ondersteuning bij bepaalde levensgebeurtenissen, die soms tot een armoedeval leiden We denken aan maatwerkbudget zodat we extra budget en ruimte hebben om een hoger inkomen bij betaald werk tijdelijk te kunnen garanderen. Dat draagt bij aan activering naar (meer) betaald werk.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	100.000	100.000	-	-

Van opvang naar wonen

Om uitvoering te geven aan de coronamaatregelen en een veilige omgeving te creëren voor daklozen, hebben we in korte tijd creatieve oplossingen gevonden om goede maatschappelijke opvang te blijven bieden. Dat heeft ons laten zien dat er mogelijkheden zijn om de maatschappelijke opvang fundamenteel te verbeteren. Een 'eigen plek' heeft een positieve invloed op daklozen, ze vinden meer rust en kunnen beter nadenken over het weer opbouwen van hun leven. Om aan de coronamaatregelen te kunnen blijven voldoen, is aanpassing van de opvang noodzakelijk. Wanneer we de huidige voorzieningen ombouwen naar een of tweepersoonskamers dan neemt het aantal opvangplekken met 50% af.
In de wetenschap dat een eigen plek van belang is, de noodzaak om de maatschappelijke opvang sowieso langere tijd 'coronaproof' te houden, en met het adagium om maatschappelijke opvang zo veel mogelijk te voorkomen, investeren we in eigen woningen voor daklozen in onze stad. We kiezen voor meer wonen en daarmee minder opvang. Voor jongeren wordt dit extra bekrachtigd door onze deelname aan het landelijk actieprogramma Dak- en Thuisloze jongeren, waarbij de inzet is om geen enkele jongere meer langdurig (langer dan drie maanden) in de opvang of op straat te hebben.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	150.000	150.000	150.000	150.000

Prenatale zorg

Onzekere tijden, economisch en anderszins, kunnen voor extra stress zorgen, zeker bij kwetsbare (aanstaande) ouders en jonge moeders. Daarom kiezen we ervoor om juist nu succesvolle interventies en activiteiten van de Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden te blijven ondersteunen. Het betreft hier onder andere het programma Stevig ouderschap, het programma Voorzorg en prenatale huisbezoeken.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	120.000	120.000	120.000	120.000

2.3 Investeren in een leefbare en groene stad

Arnhem is niet alleen een stad waar je graag wil zijn, je wil er ook graag wonen. Dat komt mede door al het prachtig groen dat onze stad kent. Tijdens de zwaarste beperkende maatregelen die we in de eerste weken van de coronacrisis gekend hebben, was al dat groen en die mooie buitenruimte een grote uitkomst. De openbare ruimte gaf ons letterlijk de ruimte om te ademen in een angstige tijd. Die aantrekkingskracht van de stad, en het plezier dat het ons brengt, is uniek - en daar willen we extra in investeren, en de investeringen van anderen versterken.

2020: Wat we nu al extra doen (*ingezet in reactie op coronacrisis*)
• Met een 'Zomer in Arnhem'-programma bieden we op het gebied van cultuur, vermaak en toerisme tijdens de zomermaanden Arnhem veilig en gezond ondersteuning. • Stadsmarketing richt zich met campagnes en acties op juist de inwoners van de stad en regio. • We kijken wat nodig is om buurthuizen coronaproof te maken en kijken naar mogelijkheden voor mensen die niet met regulier openbaar vervoer durven (en geen indicatie hebben).

2020: Wat we nog meer gaan doen (*korte termijn*)
• Verfraaiing openbare ruimte met kunst en groen in samenwerking met partners • Er zijn diverse steunmogelijkheden waar sportverenigingen gebruik van kunnen maken. Bijvoorbeeld bij NOC*NSF en Stichting Waarborgfonds Sport. Wij gaan de sportverenigingen actief helpen bij het gebruikmaken van deze steunmogelijkheden. • Ook voor kunst- en cultuurinstellingen zijn er diverse ondersteuningsprogramma's van het Rijk. Voor sommige daarvan is ook een bijdrage van de regionale en lokale overheid vereist. Zo mogelijk voorziet ook de gemeente daarin. • Voor de vergunning van tijdelijke uitbreiding van terrassen hoeven geen leges te worden betaald, de uitbreiding blijft mogelijk tot 1 oktober. • We gaan geen leges heffen voor evenementen die in de periode half maart tot 1 september niet hebben plaatsgevonden, en geen leges heffen op vergunningen voor evenementen die voor de periode tot 1 september worden aangevraagd (en binnen de RIVM-maatregelen passen). • Scheepvaartrechten voor cruiseschepen voor de periode van 1 april tot 1 oktober gaan we halveren.

2021-2024: Wat we verder gaan doen (*middellange en lange termijn*)
• Investeren in de kwaliteit van de openbare ruimte. • Handhaving, veiligheid en ondermijning.

Beoogd effect korte en lange termijn:
+ Bevorderen leefbaarheid
+ Verduurzamen
+ Bevorderen werkgelegenheid
+ Bevorderen aantrekkelijkheid van de stad

Investeren in de kwaliteit van de openbare ruimte

Hoe mooi onze stad ook is, in toenemende mate wordt geconstateerd dat de kwaliteit van de leefomgeving in sommige delen van de stad onder grotere druk komt te staan. Een schone en groene buurt, waarin de openbare ruimte heel en op niveau is, draagt in positieve zin bij aan leefbaarheid én veiligheid, aan een prettige en gezonde woonomgeving.

Naast het op basisniveau houden van de openbare ruimte is het daarom gewenst om extra in te zetten op probleemgebieden, sleetse plekken binnen wijken en buurten en belangrijke corridors of *hot spots*. We willen kansen kunnen benutten om de openbare ruimte blijvend te verbeteren in gebieden waar we aan de slag gaan in het kader van de woondeal, klimaatadaptatie en de energietransitie.

Niet alleen structurele investeringen in de kwaliteit van de openbare ruimte maken onze stad mooier, maar ook tijdelijke kunst en groen in de openbare ruimte maken Arnhem aantrekkelijker. Ook daar maken we geld voor vrij.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	40.000	390.000	350.000	350.000	350.000

Handhaving, veiligheid en ondermijning

Veiligheid is een basisvoorwaarde voor de ontwikkeling van de stad. In de afgelopen maanden hebben onze handhavers een belangrijke rol vervuld in het naleven en handhaven van de coronamaatregelen. We hebben de capaciteit kunnen uitbreiden door slim gebruik te maken van alternatieve inzet van ons jongerenwerk en ook de Omgevingsdienst heeft veel werk verricht. Toch heeft de afgelopen tijd veel gevraagd van onze handhavingsorganisatie en werd de kwetsbaarheid ervan zichtbaar en voelbaar. De aanvullende inzet kan niet worden gecontinueerd, terwijl de druk op en roep om handhaving niet zal verminderen, mede gezien de aanvullende beleidsvelden die een beroep doen op handhaving, denk daarbij aan het tegengaan van seksuele intimidatie.
Daarnaast moeten we alert zijn op ongewenste vormen van georganiseerde criminaliteit in de stad. Op verschillende niveaus ontvangen wij signalen dat ondernemers in nood geraakt door de coronacrisis, extra vatbaar zijn voor financiële ondersteuning van malafide bedrijven en personen. We zijn hier met diverse partners hard op aan het werk om tijdig signalen op te vangen en daar ook daadkrachtig op te acteren. De coronacrisis mag niet als effect hebben dat criminelen extra grip krijgen op onze stad. Daarom zetten wij als gemeentebestuur naast de strafrechtketen extra middelen in om georganiseerde criminaliteit (ondermijning) tegen te gaan. Dit doen we bijvoorbeeld door onze inzet in het kader van de Wet Bibob op kwalitatief hoogwaardig niveau te organiseren.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	400.000	400.000	400.000	400.000

2.4 Versterken en vernieuwen

Een investering in innovatie en vernieuwing is een investering in de toekomst van onze stad. Het zorgt voor nieuwe kansen en mogelijkheden, en is een investering in het verdienvermogen van de stad. Naast innoveren en vernieuwen, loont het ook om te investeren in dat wat je sterk en uniek maakt, maar je al 'in huis' hebt.

2020: Wat we nu al extra doen (*ingezet in reactie op coronacrisis*)
• In overleg met ondernemers, ondernemersverenigingen en kennisinstellingen onderzoeken we steeds mogelijkheden om juist in deze tijd innovatiekansen niet verloren te laten gaan.

2020: Wat we nog meer gaan doen (*korte termijn*)
• Versterken agenda's (economie, groen en leefbaar).

2021-2024: Wat we verder gaan doen (*middellange en lange termijn*)
• Energy Innovatieprogramma en Innovatielab. • Versterken verhaal Slag om Arnhem.

Beoogd effect:
+ Vergroten bedrijvigheid
+ Versterken innovatie
+ Bevorderen werkgelegenheid
+ Bevorderen aantrekkelijkheid van de stad

Energy Innovatieprogramma en Innovatielab

Provincie Gelderland, gemeente Arnhem, Industriepark Kleefse Waard en de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen hebben samen een businesscase gemaakt voor een meerjarig energie-innovatie programma en -lab. Het doel is een schaalsprong in de impact van Arnhem c.q. onze regio op de economie en de energietransitie. Het initiatief bestaat uit twee componenten die elkaar versterken:

1. een meerjarig *Energy Innovatieprogramma* op onderwerpen en technologie waar Arnhem c.q. de regio sterk in is: waterstof- en brandstofceltechnologie, decentrale energieopslag en -infrastructuur en ICT technologie voor slimme energienetten. Dit wordt gevuld door de TU Delft, lectoraten en studenten van de Hogeschool Arnhem en Nijmegen, ROC's en het bedrijfsleven. Eén van de onderdelen: toepassen van Arnhemse c.q. regionale innovatietechnologie in de eigen Arnhemse en regionale energietransitiepraktijk.
2. een *Energy Innovatielab*: een fysieke plek waar alle betrokken onderzoeks-, onderwijs- en innovatiepartners uit het voornoemde programma elkaar makkelijk kunnen vinden en beter kunnen samenwerken vanuit gedeelde laboratoriumfaciliteiten voor test- en ontwikkelwerk, gecombineerde leer/werkplekken, bedrijfsruimten en vergaderfaciliteiten, inclusief universitaire dependance.

Jaar	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Bedrag	-	1.150.000	150.000	150.000	150.000

Versterken agenda's (economie, groen en leefbaar)

Samen met de stad, ander overheden, bedrijven en organisaties, ontwikkelt de gemeente allerlei strategische agenda's om de kansen van onze stad, onze inwoners en bedrijven te vergroten, en potentiële investeringen binnen te halen of te vermeerderen. Denk bijvoorbeeld aan de Economische agenda van Arnhem, of onze agenda's als het gaat klimaatadaptatie, groen in de wijken, of de woondeal. Om deze agenda's en daarmee de kansen voor Arnhem te versnellen, investeren we nog dit jaar € 200.000, - extra in het versterken hiervan.

Het versterken van de agenda's doen we niet alleen. Dit doen we met andere overheden bij bijvoorbeeld de woondeal en verstedelijkingsstrategie, maar zeker ook met Arnhemmers en Arnhemse ondernemers. Om te zorgen dat alle investeringen ook goed een plek vinden in onze stad investeren wij in het versterken van onze agenda's door deze uit te werken met onze lokale partners, inwoners en bedrijven.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	200.000	-	-	-	-

Versterken verhaal Slag om Arnhem

Herdenken is onlosmakelijk verbonden met onze stad. Het is de Slag om Arnhem, het verhaal van de brug te ver, de enorme impact van dit kantelpunt in de geschiedenis, dat onze inwoners en de regio verbindt. Operatie Market Garden was van zulk groot belang in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, dat de term 'Nationale Airborneherdenking' niet zou misstaan. Het maakt ons uniek, en het gaat hier om zoveel meer dan alleen herdenken. De herdenkingsactiviteiten hebben een grote aantrekkingskracht op bezoekers uit het binnen- en buitenland, en zijn van grote betekenis voor de hele regio. Niet alleen in september, maar gedurende het hele jaar. Om de kansen die dit biedt voor toerisme en bedrijvigheid verder te benutten, willen we investeren in de herdenking om dit structureel te versterken, de breedte van het programma in de stad (zoals in het onderwijs) te borgen en ruimte te maken voor vernieuwing in de Airborneherdenking.

Jaar	2020	2021	2022	2023	2024
Bedrag	-	225.000	225.000	225.000	225.000

(de) Weg uit armoede: werken aan perspectief

Arnhemse armoedeaanpak - 2020 e.v.

juni 2020

GEMEENTE Arnhem

Voorwoord

In een betere wereld is helemaal geen armoede en heeft iedereen een menswaardig bestaan. Dan heeft een gemeente geen armoedebeleid nodig. Maar de werkelijkheid is anders. Niet iedereen heeft voldoende inkomen. Te veel mensen leven in armoede, soms van generatie op generatie. Dus doen we als gemeente wat we kunnen.

Meer dan vijfhonderd jaar geleden kenden we in Nederland al armoedebestrijding. Toen nog vooral door de kerken. Vanaf eind negentiende eeuw werd armoedebestrijding meer en meer een zaak van de overheid, met de introductie van de sociale wetgeving. Ook ontstonden er steeds meer particuliere initiatieven die hun bijdrage leverden.

Tegenwoordig is armoedebeleid grotendeels een zaak van de gemeente, al gaat de landelijke overheid over de hoogte van de bijstand en het minimumloon. In Arnhem willen we dat iedere Arnhemmer een voldoende bestaansminimumniveau heeft én vrij en zelfstandig kan deelnemen aan de samenleving. Dat betekent dat iedereen een goede en gezonde toekomst voor zich ziet en dat ze zelf kunnen voorzien in hun levensonderhoud. We zetten daarom in op het voorkomen en beperken van (langdurige) armoede en het doorbreken van generatiearmoede.

Armoede is meer dan ‘geen geld hebben’. Armoede betekent vaak niet meer mee kunnen doen. Met sporten, met evenementen, met de buurt. Armoede zorgt voor veel problemen, van stress tot sociale uitsluiting. Het is een negatieve spiraal waaraan het lastig is je te ontworstelen.

Toch is het juist dát wat wij voor ogen hebben. Onze inzet is er vooral op gericht om Arnhemmers te helpen, en te ondersteunen, zodat ze zelfstandig en langdurig een beter bestaan kunnen opbouwen. Voor zichzelf en voor hun kinderen. Daarnaast bieden we een vangnet voor mensen die dat echt niet (meer) lukt.

In deze Armoedevisie laten we zien op welke manier en met welke acties we dat willen bewerkstelligen. Bijvoorbeeld door het verlagen van vaste lasten en het verlagen van de energierekening, of door de toegang tot gemeentelijke inkomensondersteuning makkelijker te maken. We moderniseren de GelrePas en laten die beter aansluiten op de behoefte van onze inwoners. Het zijn slechts enkele voorbeelden van acties die we inzetten. Met als één doel: geen Arnhemmers in armoede.

Ronald Paping
Wethouder gemeente Arnhem

Inhoudsopgave

VOORWOORD 3

HOOFDSTUK 1: DE WEG UIT ARMOEDE, WERKEN AAN PERSPECTIEF 5
1.1 Wat voor ons ligt 5
1.2 De leeswijzer 6

HOOFDSTUK 2: HET ARMOEDEVRAAGSTUK IN ARNHEM NADER BEKEKEN 7
2.1 Hoe wij armoede zien 7
2.2 Armoede in Arnhem in cijfers uitgedrukt 7

HOOFDSTUK 3: WAAR STAAN WE VOOR EN WAT WILLEN WE BEREIKEN 9
3.1 Waar staan we voor 9
3.2 Wat willen we bereiken 10
I. Alle Arnhemmers hebben hun financiële basis op orde 10
II. Arnhem voorkomt en beperkt (langdurige) armoede 10
III. Arnhem doorbreekt generatie-armoede 10
3.3 Armoede staat niet op zich en vraagt brede integrale inspanning; samen met onze partners 11

HOOFDSTUK 4: DE UITVOERING IN BEELD GEBRACHT 13
4.1 Acties op: Alle Arnhemmers hebben de financiële basis op orde 13
4.2 Acties op: Arnhem voorkomt en beperkt (langdurige) armoede 16
4.3 Acties op: Arnhem zet in op het doorbreken van generatiearmoede 18
4.4 Acties op: Armoede staat niet op zich en vraagt brede integrale inspanning; samen met onze partners 20

HOOFDSTUK 5: FINANCIËN EN MONITORING 22
5.1 Financiën 22
5.2 Monitoring 23

Bijlage 1: Het proces 24

Bijlage 2: Inzicht in de armoedeproblematiek in Arnhem 25

Bijlage 3: Samenvatting Minima-effectrapportage Arnhem (Nibud, 2019) 29

Bijlage 4: Gemeentelijke en landelijke inkomensondersteuning 34

Bijlage 5: Toelichting vernieuwing GelrePas 35

Bijlage 6: Beeldplaat Arnhemse armoedeaanpak 38

Bronvermelding 39

1 De weg uit Armoede, werken aan perspectief

1.1 Wat voor ons ligt

In Arnhem zijn relatief veel inwoners die de financiële basis niet op orde hebben. Veel van deze inwoners kennen daarnaast ook nog vraagstukken, zoals schulden, gezondheidsproblemen, niet aan het werk zijn, opvoedingsvraagstukken. Deze problemen kunnen elkaar in de greep houden, maar elkaar ook versterken. Om deze problemen te voorkomen en op te lossen, moeten we op veel terreinen aan de slag.

Armoedebestrijding is er daar één van en tegelijkertijd een hele belangrijke. De gemeente Arnhem heeft samen met haar strategische partners al veel, en op onderdelen met succes, geïnvesteerd. Zo blijkt uit de Nibud effectrapportage dat inwoners van Arnhem ruimhartig financieel ondersteund worden en een goed vangnet aanwezig is. Daarnaast wordt flink geïnvesteerd in het aanbod op gelijke kansen voor kinderen die opgroeien in een gezinssituatie waar financiële zelfstandigheid minder vanzelfsprekend is.

We zijn er echter nog lang niet. Het aantal inwoners dat (langdurig) moeilijk kan rondkomen, en daardoor afhankelijk is van hulp, blijft nog steeds toenemen. Ook zien we dat het in bepaalde delen van de stad niet goed gaat en de problematiek daar steeds verder toeneemt. Andere wijken vragen aandacht om erger te voorkomen. Het aantal mensen dat een beroep doet op inkomensondersteuning binnen Arnhem blijft onverminderd groot en de kans dat dit zal stijgen, vanwege het Covid-19 virus, is groot. En als gekeken wordt naar de totale uitgaven in het sociale domein dan zijn deze relatief hoog ten opzichte van andere gemeenten, waarbij de inzet op dit moment vooral curatief is. Arnhem zet de middelen nog te weinig in op voorkomen van financiële problemen.

Op alle fronten zijn we aan de slag om de problemen samen aan te pakken. Dit doen we door het vormgeven van een nieuwe visie op het sociale domein en een goed aangescherpte uitvoering. Verder hebben we de afgelopen jaren fors ingezet om een verandering zichtbaar te maken waarbij minder inwoners afhankelijk zijn van een uitkering en aan het werk gaan. Belangrijke keuze hierbij is het zorgen voor nabijheid, zowel in de wijken, maar ook door naast onze inwoners te staan en te zien wat nodig is. Nu is het de tijd om na te gaan welke aanscherpingen in de ondersteuning van mensen in armoede nodig en daadwerkelijk ook zinvol zijn. Om op deze manier bij te dragen aan het doorbreken van het armoedevraagstuk in de gemeente Arnhem, de tweedeling in de stad te verminderen en de kansengelijkheid te vergroten.

Impact Coronacrisis

Het Covid-19 virus (Corona) en de maatregelen die nodig zijn om ons tegen het virus te beschermen gaan een forse impact hebben op onze stad. Onzeker is hoe hard en wanneer we (financieel) getroffen worden. Het SCP[1] geeft aan dat de sociale impact groot is voor kwetsbaren en ouderen. Ook zullen jeugdigen flink worden getroffen, waaronder studenten en kinderen uit kwetsbare gezinnen. Flexkrachten en zelfstandig ondernemers worden, ondanks tijdelijke noodmaatregelen, hard getroffen. Het rapport van de werkgroep Sociale impact van de Coronacrisis benoemt drie groepen mensen met een (vergrote) financiële kwetsbaarheid:

1. Mensen die voor de crisis al in armoede leefden en/ of schulden hadden;
2. Mensen die door de crisis in zwaar weer zijn gekomen;
3. Mensen die nu nog geen problemen hebben of denken te hebben (maar straks wel).

Na aanleiding van alle berichtgeving verwachten we dat meer aanspraak gemaakt zal worden op de regelingen en voorzieningen rondom de inkomensondersteuning. Dit heeft zeer waarschijnlijk invloed op het financiële budget van de gemeente Arnhem.

[1] Sociaal en Cultureel Planbureau

1.2 De leeswijzer

In hoofdstuk 2 leest u waar het eigenlijk over gaat in Arnhem. In hoofdstuk 3 leest u wat de Arnhemse kernopgave en ambities zijn om de armoedeproblematiek aan te pakken. In dit hoofdstuk leest u ook over de integrale benadering van het probleem en welke waarden worden gehanteerd. In hoofdstuk 4 wordt de uitvoeringsagenda in beeld gebracht. In hoofdstuk 5 gaan we in op financiën en monitoring. Het proces dat doorlopen is om deze nota tot stand te laten komen, treft u in Bijlage 1.

2 Het armoedevraagstuk in Arnhem nader bekeken

2.1 Hoe wij armoede zien

Armoede is in de kern 'het structureel niet kunnen rondkomen door een te kort aan financiële middelen', waarbij voor een langere periode te weinig financiële middelen beschikbaar zijn voor een 'niet-veel-maar-toereikend budget' (SCP, 2019). Veelal als gevolg van een (langdurig) laag inkomen en/of problematische schulden. Armoede is echter niet alleen financiële schaarste. Armoede is, voor inwoners die het betreft, ook vooral een situatie met onvoldoende kansen in het onderwijs, op de arbeidsmarkt, op een krachtig sociaal netwerk en op onvoldoende kennis en vaardigheden. Armoede gaat bovendien regelmatig samen met vraagstukken op het gebied van zorg en welzijn.

Niet-veel-maar-toereikend budget

Het minimale budget voor onvermijdelijke en zeer wenselijke uitgaven. Het betreft de minimale uitgaven van een zelfstandig huishouden aan basale zaken als voedsel, kleding, wonen, verzekeringen, persoonlijke verzorging en de minimale kosten van ontspanning en sociale participatie

(SCP, 2019).

Brede kijk op Armoede

Een situatie waarin sprake is van onvoldoende materiële, culturele en sociale middelen, waardoor mensen zijn uitgesloten van een levensstandaard die in de samenleving waarin men woont als minimaal wordt gezien."

Definitie Europese Unie

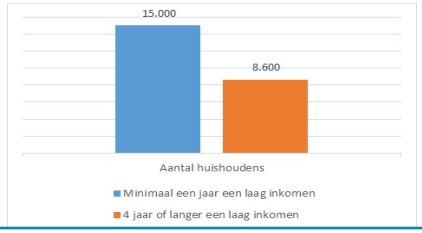
De dynamiek van armoede wordt tegenwoordig ook gezien en zorgt vaak voor een neerwaartse spiraal en het in standhouden van de situatie. Dit komt doordat leven in armoede meestal leidt tot chronische stress. Mensen verliezen daardoor vaak het overzicht over de lange termijn, waardoor keuzes gemaakt worden voor de korte termijn. Dit zijn achteraf gezien meestal niet de beste keuzes om uit de situatie te komen. Daarbij geven ouders, die in armoede leven, vaak onbedoeld en ongemerkt armoede aan hun kinderen door.

2.2 Armoede in Arnhem in cijfers uitgedrukt

Afhankelijk van definitie[2] hebben 15.000 tot 17.000 Arnhemse huishoudens een laag inkomen, waardoor zij een groot risico lopen om in een armoedesituatie te verkeren. Soms gaat dit gepaard met schulden en vaak met gezondheidsproblemen. We constateren dat het risico op armoede in Arnhem nog steeds toeneemt. We zien dat het niet alleen gaat om huishoudens met een uitkering. Het gaat - voor een kleiner deel - ook om werknemers en zelfstandigen. We zien bevestigd dat nog steeds ruim 5.000 Arnhemse kinderen opgroeien in een gezin met een laag inkomen met gevolgen voor hun ontwikkeling. Het risico op armoede komt in sommige wijken aanmerkelijk meer voor dan in andere wijken. In deze wijken zien we ook dat de sociaal culturele en gezondheidsaspecten van armoede het meest voorkomen.

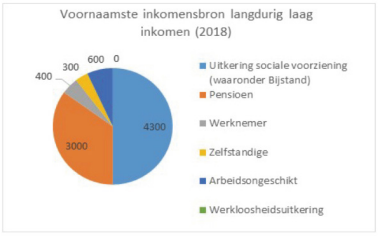
[2] 120% resp. 130% van de bijstandsnorm

1 op de 5
Arnhemse huishoudens heeft minimaal een jaar een laag inkomen*. **1 op 8** minimaal 4 jaar

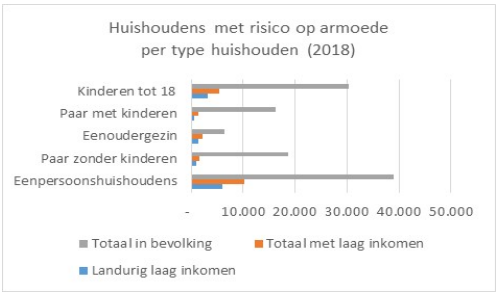

* 120% van de bijstandsnorm

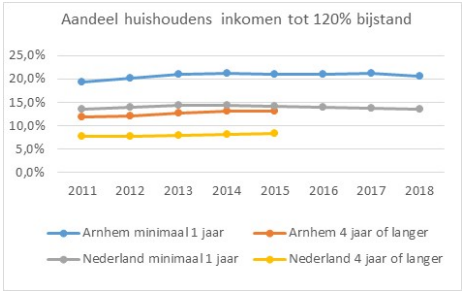
50% van de huishoudens met een langdurig laag inkomen heeft een **'uitkering sociale voorziening'** als voornaamste inkomensbron.

Minimaal 4700 Arnhemse kinderen
Groeien op in financiële schaarste.

Langdurig risico op armoede groeit

Bijna alle onderzochte huishoudtypen kunnen met gebruik van de voorzieningen **Rondkomen** Voor zowel de basiskosten als de kosten voor sociale participatie. **

Paren met twee oudere kinderen kunnen op bijna alle onderzochte inkomensniveaus de kosten voor sociale participatie niet bekostigen. Voor alleenstaanden < 65 is de bestedingsruimte klein.

Malburgen Oost-Zuid (39%)

Presikhaaf West (35%)

Risico armoede het grootst in

Geitenkamp (40%)

Arnhemse Broek (32%)

Klarendal (30%)

** Minimaeffectrapportage Nibud, 2019 (bijlage 3). Hierbij is uitgegaan van alle uitgaven die als noodzakelijk kunnen worden beschouwd (Nibud), een pakket voor sociale participatie volgens het SCP, geen schulden en het gebruik van alle landelijke en Arnhemse armoederegelingen.

Bijlage 2 biedt aanvullende informatie

3 Waar staan we voor en wat willen we bereiken?

3.1 Waar staan we voor

Wij zien een stad voor ogen waar in Arnhemmers actief, vrij en zelfstandig deelnemen aan de samenleving. De Arnhemmer heeft daarbij perspectief op een goede en gezonde toekomst. Ze kunnen zichzelf voorzien in eigen levensonderhoud en hebben regie over hun eigen leven. Hierbij hanteren wij de volgende waarden:

Waarden	Toelichting
Medemenselijkheid en zorgzaamheid	We zijn outreachend bij het vermoeden van (financiële) problemen en proberen te voorkomen dat inwoners de grip op hun leven verliezen. We zorgen voor elkaar en we staan naast onze inwoners. Zoals dit ook is verankerd in de Grondwet (artikel 19 en 20).
Zelfstandigheid	We willen zoveel mogelijk voorkomen dat inwoners onze ondersteuning nodig hebben. Onze ondersteuning is duurzaam en gericht op het vergroten van de eigen kracht, het netwerk en de mogelijkheden van een inwoner om op deze manier te komen richting (financiële) zelfstandigheid en meedoen. Ook (duurzame) nazorg is hierbij belangrijk.
Bestaanszekerheid	We bieden de inwoners een realistisch perspectief door te zorgen voor een toereikend en stabiel inkomen en een activerende aanpak die leidt tot (naar vermogen)participeren. Hierbij houden we rekening met de onderliggende gedragsbepalende factoren.
Wederkerigheid	We zijn goed voor onze inwoners, maar verwachten tegelijkertijd toewijding van onze inwoners om in de ondersteuning ook de problemen zelf proberen op te lossen dan wel dat gemaakte afspraken worden nagekomen.
Vertrouwen en gelijkwaardigheid	We sluiten aan bij de behoefte en uitgangspositie van de inwoner, waarbij we ons richten op een positieve aanpak en niet (ver)oordelen. We laten de verantwoordelijkheid zo veel mogelijk bij de inwoner, zodat de eigen regie wordt behouden. We hebben vertrouwen in elkaars aanpak. We realiseren ons dat in het geval van armoede “weten nog geen doen is[3] ”. We hebben een realistisch perspectief op de situatie waar onze inwoner zich in bevindt.
Samenwerking	We benaderen vraagstukken rondom armoede integraal zowel op inhoud als in de aanpak om te komen tot duurzame oplossingen. Dit doen we in samenspraak met inwoners, maatschappelijke organisaties, ondernemers en over beleidsterreinen heen.
Oplossingsgericht	We investeren alleen in datgene wat voor een inwoner écht nodig is om duurzaam uit de armoedesituatie te komen. We denken hierbij in kansen en mogelijkheden. We leveren maatwerk als de situatie daarom vraagt en zijn we niet bang om ongelijke gevallen ongelijk te behandelen. We zijn daarin voorspelbaar, betrouwbaar en navolgbaar.
Doelmatigheid	Bij alles wat wij doen: de principes van eenvoud en doeltreffendheid staan voorop. We richten processen zo doelmatig mogelijk in, zodat de toegang tot en de aanvraag van gemeentelijke regelingen, hulp en ondersteuning eenvoudig, begrijpelijk en makkelijk zijn. We stemmen af op het niveau van de inwoner en zijn aanwezig op vindplekken. We monitoren onze dienstverlening en stellen deze dienstverlening en beleid bij daar waar nodig.

[3] Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2017). Weten is nog geen doen. Een realistische perspectief op redzaamheid.

3.2 Wat willen we bereiken

De gemeente Arnhem heeft de volgende drie ambities om armoede te voorkomen, te bestrijden als wel haar inwoners perspectief te bieden en te activeren naar vrijer en zelfstandiger bestaan.

I. Alle Arnhemmers hebben hun financiële basis op orde

Elke inwoner van Arnhem heeft voldoende inkomsten om te kunnen voldoen in zijn /haar basislevensonderhoud en mee te kunnen doen in de samenleving. Hierbij gaan we uit van het 'Niet veel maar toereikend budget.'

- Zoveel mogelijk Arnhemmers hebben voldoende inkomen uit betaald werk;
- Vroegtijdige signalering van financiële armoede;
- Verlaging van de kosten voor minima;
- Een effectief, eenvoudig, laagdrempelig tijdelijk financieel vangnet voor het geval de basis niet op orde is;
- Voorkomen en aanpakken van schulden;
- We laten niet zomaar los en bieden (duurzame) nazorg.

II. Arnhem voorkomt en beperkt (langdurige) armoede

Een lang tekort werkt door op alle leefgebieden en op het hebben van beperkte financiële reserves.
In Arnhem zetten we in op een verkorting van de periode waarin onze inwoners langdurig moeten rondkomen van een laag inkomen door inwoners perspectief te bieden.

- Vroegtijdig signaleren en voorkomen van een langdurig laag inkomen;
- In te zetten op ontwikkeling en (activerend) werk;
- Zetten ons instrumentarium daar waar kan in als springplank;
- Versterken van kansrijk netwerk (verbinden en ontmoeten);
- Aandacht voor combinaties van (zorg)vraagstukken en wat dat van ons vraagt;
- Samenwerken vanuit al onze beïnvloedingsmogelijkheden: sport, onderwijs, wijken, zorg, cultuur;
- We laten niet zomaar los en bieden (duurzame) nazorg;
- Inwoners hebben een stem!

III. Arnhem doorbreekt generatie-armoede

Ouders geven armoede ongemerkt en onbedoeld door over op hun kinderen. Door armoede in gezinnen aan te pakken, maar bovenal kinderen een kans te geven om zich persoonlijk en vrij te ontwikkelen op hetzelfde niveau als andere kinderen, kunnen we latere (financiële) problemen voorkomen. We zetten in op het realiseren van minder maatschappelijke achterstand en een betere uitgangspositie voor participatie voor kinderen die in een armoedesituatie opgroeien.

- Meer onderwijskansen voor kinderen en jongeren;
- Stimuleren van een gezonde leefstijl;
- Investeren in laagdrempelig aanbod Sport en cultuur;
- Begeleiding van ouders waar nodig.

3.3 Armoede staat niet op zich en vraagt brede integrale inspanning; samen met onze partners

Omdat armoede niet op zichzelf staat en vaak ook andere vraagstukken in het sociale domein versterkt, kunnen we het armoedevraagstuk in onze stad nooit solitair bestrijden. We zullen met vereende krachten, vanuit ons gemeentelijk huis én samen met onze partners, in moeten zetten op een langdurige en niet-aflatende inspanning.

We

- Zetten ons als gemeente vanuit alle beleidsvelden waar we het verschil kunnen maken maximaal in om samenwerkend tot andere resultaten voor onze stad te komen. Sport, onderwijs, energie, zorg, werk en zo meer.
- Werken op wijkniveau. Dicht bij de Arnhemmers, op de plek waar zij wonen. Hier verbinden de gebiedsteams Werk en Inkomen, de sociale wijkteams en de teams leefomgeving vraagstukken aan oplossingen op maat.
- Kunnen niet zonder goede samenwerking met onze belangrijke maatschappelijke partners die samen met ons aan deze opgave werken.
- Willen voortdurend van onze inwoners (jong en oud) weten wat zij ervaren en wat beter kan.

4 De uitvoering in beeld gebracht

In dit hoofdstuk beschrijven we de acties die we gaan uitvoeren om bovenstaande ambities te realiseren. We geven per ambitie weer waar we samen met andere beleidsterreinen optrekken en welke acties concreet vanuit de armoedeaanpak worden opgepakt. Sommige acties zijn al in gang gezet, sommige zijn op korte termijn realiseerbaar en sommige acties vragen verdere verkenning dan wel onderzoek.
Bij de realisatie van deze uitvoeringsagenda houden we rekening met de impact die ontstaat door Covid-19.

4.1 Acties op: Alle Arnhemmers hebben de financiële basis op orde

Iedereen kan financiële problemen krijgen. Deze situatie willen we niet te lang laten duren. Hierom zetten we in op het vroeg signaleren van de situatie en het voorkomen van erger door zorg te dragen van een optimale ondersteuning. Dit doen we door te focussen op het optimaliseren van de toegang tot de ondersteuning en dat iedere inwoner voldoende inkomsten heeft. Zodra er rust is in de financiële situatie ontstaat er vaak ook ruimte voor perspectief en activering.

4.1.1 Verbindende acties richting vergroten financiële zelfstandigheid

Binnen de gemeente Arnhem wordt, vanuit verschillende beleidsterreinen (schulden, armoede, werk), breed ingezet bij de inwoner op het bereiken van financiële zelfstandigheid (schulden, armoede, werk). In de uitvoeringsagenda Schulddienstverlening is deze brede inzet vertaald naar concrete acties.
We trekken samen op in:

Verbindende acties richting bereiken van financiële zelfstandigheid (Uitvoeringsagenda Schulddienstverlening)	Nr.
Passend preventief aanbod voor kinderen tot en met 18 jaar	1
Aansluiten bij de landelijke week van het geld	2
Heldere communicatie door de gemeente, in de volle breedte	3
Het vergroten van het bereik Startpunt Geldzaken	4
Samenwerking externe initiatieven	5
Extra inzet op communicatie in verband met de coronacrisis	8
Extra inzet op budgetchecks in verband met de coronacrisis	9
Stroomlijnen van de toegang voor financiële vragen	11
Intensivering ondersteuning laaggeletterden	14
Signalering en verwijzing door ketenpartners	17
Signalering en verwijzing door werkgevers	18
Arnhemse aanpak Energie-armoede	19

4.1.2 Acties gericht op financiële basis op orde vanuit de armoedeaanpak

A. Vergroten toegang tot en gebruik van (inkomens)ondersteuning en voorzieningen	
Context	Het indienen van gemeentelijke of landelijke aanvragen staat niet bekend als makkelijk of gebruikersvriendelijk. Inwoners geven dan ook aan dat zij vaak 'door de bomen het bos niet meer zien'. Zo moeten ze bijvoorbeeld meerdere keren hun persoonsgegevens aandragen of weten ze niet waar ze moeten zijn. Dit weerhoudt hen om (inkomens)ondersteuning en voorzieningen aan te vragen.
Resultaat	√ We vereenvoudigen - vanuit het perspectief van de inwoner - de toegang en het proces tot de aanvraag van regelingen en voorzieningen voor gemeentelijke (inkomens)ondersteuning. √ In onze communicatie en dienstverlening nemen we de landelijke ondersteunings-mogelijkheden goed mee. √ We vergroten het bereik en kunnen zo gericht mogelijk ondersteuning bieden. √ Inwoners kunnen op één plek terecht (digitaal - telefonisch - fysiek). √ Betere informatievoorziening over mogelijkheden (inkomens)ondersteuning en voorzieningen bij (informele) vindplaatsen en ketenpartners. Deze actie sluit in elk geval aan bij actie 3,4 en 11 uit de uitvoeringsagenda Schulddienstverlening.
Planning	Start 2020 - doorloop 2021
Trekker	Gemeente Arnhem

B. Ontwikkelen een GelrePas 2.0	
Context	De GelrePas is een belangrijke basisvoorziening in ons armoede- instrumentarium. We willen meer gebruik van de pas en optimale efficiency. Tegelijkertijd laten we het aanbod op de GelrePas meer aansluiten op de behoefte van onze inwoners. We hebben daarbij ook specifiek oog voor kinderen, jongeren en gezinnen met kinderen. Daarnaast willen we zoveel mogelijk verschillende vergoedingen voor participatie onderbrengen in de pas. Dat maakt het geheel van regelingen voor de inwoner overzichtelijker. Gezinnen kunnen met een inkomen tot 130% gebruik maken van de pas en overige inwoners met een inkomen tot 120% van de bijstandsnorm. Zie bijlage 4 voor een uitgewerkte toelichting.
Resultaat	De vernieuwde GelrePas heeft als doel: √ Versterken van de inkomensondersteuning; √ Stimuleren van sociale participatie en activering; √ Kosten voor inwoners te verlagen.
Planning	Aanvang 2021 operationeel.
Trekker	Gemeente Arnhem Samen met regiogemeenten, stichting Leergeld, Sportbedrijf, Rozet, Jeugdfonds Sport en Cultuur

C. Verlagen van de vaste lasten: inzet energie-armoede en Woondeal

Context

De vaste lasten voor wonen zijn een grote kostenpost voor inwoners met een laag inkomen. Vaak meer dan 50% van het inkomen. Wanneer het ons lukt de lasten omlaag te krijgen, hebben we (na investering) een structureel effect. Hiervoor zien we in elk geval in komende tijd twee mogelijkheden. Via de woondeal gaan we meer betaalbare woningen realiseren. Daarnaast richten we ons op een specifiek deel van de vaste lasten: de energierekening. Het zijn vanuit de opgave van energietransitie vaak juist de groepen met een lager inkomen die minder snel de stappen (kunnen) zetten naar verduurzamingsmaatregelen. Voor de aanpak energie-armoede richten we op huishoudens die meer dan 10% van hun inkomen kwijt zijn aan de energierekening. We gaan hier dus gericht aan de slag om meerdere vliegen in een klap te vangen:

- verduurzaming
- lagere vaste lasten
- energietransitie versterkt de tweedeling in de stad niet
- een extra mogelijkheid om intensief in contact te komen met Arnhemmers (vindplaats)

Resultaat

√ Aanpak energiearmoede: vaste lasten voor energie verlagen, verduurzaming door de hele stad en inzet Energiebank;
√ Meer betaalbare (huur- en koop) woningen door de Woondeal;
√ Vergroten van de kernvoorraad bij corporaties;
√ Zorgen dat de woningcorporaties de huurkosten niet hoger dan de tweede aftoppingsgrens in rekening brengen voor deze inwoners.
√ Verdere stimulering van de Arnhem-Oost aanpak.

Planning

Start 2020 - doorlopend.
De Energiebank is van start gegaan.

Trekker

Gemeente Arnhem

D. Inzet op resultaten van het convenant Beschermingsbewind

Context

In het belang van de best passende dienstverlening aan Arnhemmers met financiële problemen hebben we afspraken gemaakt met inmiddels ongeveer 15 bewindvoeringskantoren.
We hebben afspraken over kwaliteit, continuïteit, door- en uitstroom en vooral de best passende vorm van ondersteuning aan onze (financieel kwetsbare) inwoners bevestigd in een samenwerkingsconvenant. Belangrijk onderdeel van de samenwerkingsafspraken is dat bewindvoerders bij schuldenbewinden zorgen voor een snelle en goede doorgeleiding naar een traject Schulddienstverlening, waarmee de inwoner (weer) perspectief krijgt op een schuldenvrije toekomst. Wij verstrekken de verwijzers in de stad een lijst met onze convenantpartners en doen een dringend beroep op hen om deze kantoren onder de aandacht te brengen bij de inwoners, als beschermingsbewind geïndiceerd is.

Resultaat

√ Met deze actieve benadering willen wij Arnhemmers een goede kwaliteit en best passende vorm van beschermingsbewind en ondersteuning bij financiële problemen bieden.

Planning

Monitoring in het eerste jaar en mogelijk bijsturing.

Trekker

Gemeente Arnhem

E. Landelijk aandacht vragen voor inkomen bestaanszekerheid

Context

Inkomenspolitiek wordt landelijk bepaald. Lokaal hebben wij van doen met de ervaringen in de praktijk. Daar waar we lokaal stagneren en het rijk aan zet is om veranderingen in de positie van onze Arnhemmers te brengen, zorgen we dat dit onder de aandacht komt.

Resultaat

√ We maken inzichtelijk waar onze inwoners t.o.v. het landelijk beleid tegen aanlopen en welke kansen er zijn om dit op te lossen;
√ We leggen verbinding met de strategische agenda van de G40;
√ We doen dit in samenwerking met andere gemeenten en de VNG.

Planning

Start 2020 - Doorlopend

Trekker

Gemeente Arnhem

4.2 Acties op: Arnhem voorkomt en beperkt (langdurige) armoede

4.2.1 Verbindende acties richting voorkomen en beperken van (langdurige) armoede

In Arnhem is langdurige armoede relatief veelvoorkomend. We zien namelijk een samenhang met de tijd dat een deel van de Arnhemmers in een uitkeringspositie zit.
Om langdurige armoede te doorbreken, zetten we vol in om onze inwoners richting (betaald) werk te krijgen; mee te laten doen in de samenleving (sociale activering); schulden te voorkomen en te bestrijden; en de samenhang met andere vraagstukken in beeld te krijgen en op te lossen (bijvoorbeeld zorg).
De acties die we daarin gezamenlijk ondernemen worden in onderstaande tabel kort benoemd.

Verbindende acties voorkomen en beperken langdurige armoede (armoede - schulden - werk - zorg)	Nr.
Programmaplan Doorbraak naar Werk: Participatieronde, Human Capital Agenda, Inclusieve arbeidsmarkt, Social Return on Investment	d.d. 3 juli 2019
Programma 'Zorg Dichterbij'	-
Herijking Sociale Basis (Welzijn): gericht op ontmoeten, verbinden	d.d. juni 2020
Gezond en Fit	d.d. maart 2020
Uitvoeringsagenda schulddienstverlening:	d.d. juni 2020
• Sociaal Hospitaal Doorbraakmethode	6
• Intensivering ondersteuning laaggeletterden	14
• Signalering en verwijzing door ketenpartners	17
• Signalering en verwijzing door werkgevers	18

4.2.2 Acties gericht inzetten van instrumentarium van uit de armoedeaanpak

F. (Inkomens)ondersteuning en voorzieningen gericht op perspectief en activering	
Context	Wij zorgen voor mensen die onze zorg nodig hebben. Tegelijkertijd willen we dat onze inwoners duurzaam uit de armoedesituatie komen. In andere gemeenten zien wij dat inkomensvoorzieningen niet alleen als vangnet dient, maar ook gericht wordt ingezet als stimulans en springplank. Ook wij willen onze inkomensondersteuning en voorzieningen op die manier gaan inzetten.
Resultaat	De gemeentelijke armoederegelingen worden meer flexibel, meer op maat en meer gericht ingezet. √ We gaan de regelingen overzichtelijker vormgeven. √ We gaan regelingen en bedragen, zoals de IIT, aanpassen op de Minimaeffectrapportage (MER). √ We willen vanuit de Bijzondere Bijstand beter aansluiten bij het leveren van maatwerk. We onderzoeken of een bijdrage mogelijk is, meer afhankelijk van de persoonlijke situatie en de ambitie van de inwoner/het huishouden. √ We benutten de mogelijkheden voor incidentele ondersteuning bij bepaalde levens-gebeurtenissen of armoedeval, gericht op zelfredzaamheid. √ Daarnaast onderzoeken we op welke wijze kwetsbare inwoners, die wellicht zelf nooit zelfredzaam zullen zijn, structurele en duurzame ondersteuning kunnen krijgen.
Planning	Op onderdelen vraagt dit om een Raadsbesluit. In het eerste kwartaal van 2021 komen we met een concreet voorstel.
Trekker	Gemeente Arnhem

G. Inzet Werken Loont

Context

Momenten waarop veranderingen in het leven plaatsvinden die effect hebben op de inkomenssituatie kunnen we zien als 'risico-momenten'. Zeker voor mensen met een laag inkomen. Van belang dus dat wij inzetten op het wegnemen van drempels (zorgen) en bijdragen aan het zo soepel mogelijk verlopen van overgangen. Rond een drietal sleutelmomenten (aanvraag uitkering, stap naar (deeltijd)werk en uitstroom uit de bijstand) ondersteunen wij inwoners extra bij veranderingen in hun inkomen. We maken met de inwoner een nieuw financieel overzicht en zorgen dat de inwoner bewust is van de consequenties van deze financiële wijzigingen. Dit doen wij samen met partners in de stad. Bij parttime werk kan Surplus worden ingezet om onzekerheid door teveel betaalmomenten te voorkomen en bij uitstroom uit de uitkering kan de inwoner nog 6 maanden voor terecht bij de regisseur voor vragen.
Daarnaast verkennen we verder welke mogelijkheden (in combinatie met bovenstaande actie) er zijn om stappen richting werk lonend te laten zijn.

Resultaat

√ Wegnemen van drempels;
√ Vergroten van succes bij 'overgangen';
√ Stimulans.

Planning

Eind 2020 is inzet gerealiseerd.

Trekker

Gemeente Arnhem

H. Investeren in kansrijk netwerk

Context

Het gebrek aan sociale en maatschappelijke integratie van inwoners, die financiële problemen hebben, belemmert hen uit armoede te komen en beter met armoede te kunnen omgaan, omdat er geen (emotionele of financiële) hulp of steun uit het netwerk wordt ervaren. Het helpen van elkaar wordt als waardevol ervaren.

Resultaat

√ Stimuleren en vergroten van het bereik van de steun van familie, vrienden, buren, wijk- en lokale initiatieven;
√ Inzetten op sterke sociale infrastructuur in de wijken die kwetsbaar zijn;
√ Faciliteren van voldoende (informele) ontmoetings- en vindplekken.

Planning

Start als de notitie Herijking sociale basis vastgesteld is.

Trekker

Gemeente Arnhem

Toelichting

Inwoners in een (langdurige) armoede situatie hebben vaak geen goed functionerend netwerk waarin zij hulp kunnen opbouwen en benutten. Investeren in dit zogenaamde sociaal kapitaal is dan ook belangrijk als het gaat om hulp en activering. Daarom gaan we sterker inzetten op sociale infrastructuur in de wijken die kwetsbaar zijn. Bijvoorbeeld door te zorgen voor voldoende ontmoetingsplekken en het faciliteren van initiatieven van bewoners.

4.3 Acties op: Arnhem zet in op het doorbreken van generatiearmoede

4.3.1 Verbindende acties bij het doorbreken van generatiearmoede

Een kind dat in een gezin met geldzorgen/ armoede opgroeit, heeft een grotere kans om op latere leeftijd in een vergelijkbare situatie terecht te komen. Dit komt mede doordat ouders in een dergelijke situatie niet in staat zijn om kinderen voldoende te begeleiden. Kinderen hebben als gevolg daarvan meer kans op bijvoorbeeld slechte gezondheid, ontwikkeling, multi-problematiek. Door kinderen gelijke kansen te bieden, hun ouders tijdig te bereiken en te ondersteunen, kunnen we deze vicieuze cirkel doorbreken.
In onderstaand tabel staan de acties weergegeven die we gezamenlijk organiseren:

Samenhangende acties doorbreken generatiearmoede (Armoede - Schulden - Werk)	Nr.
Programmaplan Doorbraak naar Werk	d.d. 3 juli 2019
Herijking Sociale Basis (Welzijn): gericht op ontmoeten, verbinden	d.d. juni 2020
Gezond en Fit	d.d. maart 2020
Landelijk programma Kansrijke start	-
Beleid Jeugdzorg	In ontwikkeling
Uitvoeringsagenda Schulddienstverlening:	d.d. juni 2020
• Sociaal Hospitaal Doorbraakmethode	6
• Jongeren	1, 2

4.3.2 Actie aanpassen en gerichte inzet instrumentarium vanuit de armoedeaanpak

I. Aanpassen schoolkostenregeling	
Context	Hoewel sommige scholen een goed voorbeeld zijn, blijkt de huidige schoolkostenregeling onvoldoende effectief bij het terugdringen van de schoolkosten en bij het bespreekbaar maken van het thema armoede in vooral het Voortgezet Onderwijs. Om gezinnen financieel beter te kunnen ondersteunen bij de toenemende schoolkosten, overwegen we daarom om met ingang van het schooljaar 2021 - 2022 de huidige regeling om te vormen tot een meer individuele regeling binnen bij de nieuwe GelrePas. Op deze manier krijgen de ouders meer keuzevrijheid waaraan ze het budget voor de schoolkosten aan uit kunnen geven. Het budget van de huidige Schoolkostenregeling voegen wij toe aan het budget GelrePas. Waar nodig adviseren wij gezinnen, in samenwerking met Stichting Leergeld om een goede keuze te maken bij de inzet. Samen armoede bestrijden betekent ook een goede samenwerking tussen de school, ouders en kinderen. Leerkrachten signaleren veel en zien wat kinderen nodig hebben. Zij kunnen laagdrempelig in gesprek met kinderen en hun ouders. De school kan zich inzetten om de schoolkosten beheersbaar te houden en voor laagdrempelige huiswerkbegeleiding. We gaan vanuit de portefeuille armoede en onderwijs, samen met Stichting Leergeld met de scholen en vooral met het Voortgezet Onderwijs, in gesprek over de mogelijkheden waarop zij ouders en kinderen kunnen informeren over hulp en ondersteuning. Ook het geven van financiële voorlichting aan kinderen is een onderdeel.
Resultaat	√ Stimuleren van gelijke kansen op ontwikkelen en meedoen in het onderwijs; √ Kosten voor gezinnen verlagen.
Planning	Met ingang van schooljaar 2021-2022 onderbrengen in de GelrePas.
Trekker	Gemeente Arnhem i.a.m. Leergeld

J. Gerichte aanvulling voor gezinnen met kinderen in het VO

Context	Uit de minimaeffectrapportage (MER) blijkt dat bijna alle onderzochte huishoudtypen voldoende inkomen hebben om de noodzakelijke basiskosten voor levensonderhoud en kosten om mee te kunnen doen, kunnen betalen. De uitzondering hierop is het tweeoudergezin waarvan de kinderen naar het Voortgezet Onderwijs gaan. Zij kunnen op bijna alle onderzochte inkomensniveaus de kosten voor sociale participatie niet betalen. Afhankelijk van het inkomensniveau komt het gezin meer of minder tekort. Dit tekort wordt veroorzaakt door het landelijke beleid. Vooral wanneer dit tekort langdurig is, ontstaat een zeer kwetsbare situatie.
Resultaat	√ We gaan gezinnen met een laag inkomen van 3 jaar of langer extra compenseren via de Individuele Inkomens Toelage (IIT).
Planning	Hiervoor is een Raadsbesluit nodig. We komen met een uitgewerkt voorstel, zie ook actie F.
Trekker	Gemeente Arnhem

K. Doorontwikkeling Kansrijk Opgroeien bij inzet op gelijke kansen

Context	Kansrijk Opgroeien is een samenstel van programma's die in de Arnhemse wijken zijn opgezet om extra ondersteuning te bieden aan Arnhemse kinderen in de leeftijd van 0-18 jaar die opgroeien in gezinnen met een langdurig laag besteedbaar inkomen (tot 130% van het sociaal minimum). De programma's zijn vormgegeven als een structurele, mensgerichte aanpak en kenmerken zich door een preventieve insteek, in die zin dat Kansrijk Opgroeien een bijdrage levert aan het doorbreken van de vicieuze cirkel van generatie armoede. Daarbij worden ook de partners in de wijk betrokken die zich al tot de kinderen verhouden, zoals scholen, Rijnstad, Pactum, Sportbedrijf, Rozet, jeugdartsen, het Consultatiebureau, etc. en uiteraard ook de sociale wijkteams. Thema's hebben bij voorkeur betrekking op leefgebieden waar kinderen in armoede het meeste risico hebben om met een achterstand geconfronteerd te worden: onderwijs, gezonde leefstijl, participatie en de gezinssituatie (opvoeding). Naast deze programma's op wijkniveau kent Kansrijk Opgroeien ook een stedelijk onderdeel. We zijn nu in de fase beland dat verkend kan worden of programmaonderdelen die zich op wijkniveau bewezen hebben zich lenen voor een wijkoverstijgende inzet.
Resultaat	√ Inventarisatie van de verschillende programma's binnen Kansrijk Opgroeien op wijkniveau. √ Verkenning van de mogelijkheden voor een bredere, wijkoverstijgende inzet van de programmaonderdelen die positief uit de hiervoor genoemde inventarisatie naar voren komen.
Planning	2021
Trekker	TLO

4.4 Acties op: Armoede staat niet op zich en vraagt brede integrale inspanning; samen met onze partners

Vanuit het perspectief van de inwoner vraagt de aanpak erom dat we de oorzaken en gevolgen van zijn of haar armoedesituatie integraal bezien en op maat tegemoet treden. Dit werd ook zichtbaar in de voorgaande actie. Hierom zien we toe dat de integrale armoedeaanpak ook samen met onze partners en inwoners verder wordt doorgevoerd.

L. Gebiedsgerichte sturing en wijkgerichte aanpak	
Context	Onze wijken zijn erg belangrijk in de aanpak van de armoedevraagstukken. Hier wonen de Arnhemmers, hier is bij uitstek de samenhang van vraagstukken zichtbaar. W&I, SWT en TLO staan in directe verbinding met de inwoners in de wijk. Ze weten hierdoor wat de wijk en de inwoner nodig heeft en kunnen op deze manier, vanuit hun gebied, een belangrijke rol innemen bij de samenwerking met het uitgebreide (armoede)netwerk van partners. Gezamenlijk vormen zij de eerste schil in de armoedeaanpak. Op gebiedsniveau worden doelstellingen, die aansluiten bij wat Arnhem wil bereiken, geformuleerd en vertaald naar de wijkgerichte aanpak. Niet elke wijk krijgt dan dezelfde kleur. We zetten onder meer in op: • Intensivering van de samenwerkingsdriehoek tussen de Teams Leefomgeving (TLO), Sociale Wijkteams (SWT) en Werk en Inkomen (W&I): • Driehoekgesprek SWT/ W&I/ inwoner; • Regelruimte in de wijk voor maatwerk bij de inwoner; • Financiële zelfstandigheid wordt integraal onderdeel van de gesprekken • Meer focus op het beperken van financiële instabiliteit bij de aanvraag uitkering, deeltijdwerk en uitstroom naar werk (nazorg). • Meer focus op en aandacht voor een gedragsgerichte benadering, waarbij de inwoner wordt ondersteund bij het doorbreken van niet-helpende gedragspatronen en het ontwikkelen van voor de financiële-, basis-, regie-, budget-sociale-, pedagogische en gezondheidsvaardigheden; • Hulp bij administratie inschakelen, bijvoorbeeld budgettraining, BooM, derdenbetaalregeling.
Resultaat	√ De (financiële) persoonlijke situatie van de inwoner wordt integraal en duurzaam aangepakt tussen partners.
Planning	Doorlopend
Trekker	Gemeente Arnhem, SWT, TLO

M. Vergroten van de gezamenlijke kracht met onze maatschappelijke partners

Context

In Arnhem zijn diverse organisaties die zich (vrijwillig) inzetten om inwoners met financiële problemen te ondersteunen, bijvoorbeeld op sport, cultuur, onderwijs, eenzaamheid, gezondheid. Deze organisaties zijn onmisbaar in de integrale armoedeaanpak. De initiatieven die zij ontplooien willen we koesteren. Tegelijkertijd willen we de onderlinge verbinding versterken, zodat deze een sterkere impact heeft op de armoedeaanpak in Arnhem. Dit met het doel om te zorgen dat:

- Er meer gezamenlijk bewustzijn komt over het armoedevraagstuk en wat eenieder in de aanpak kunnen bijdragen;
- De onderlinge samenwerking en aanpak wordt geïntensiveerd;
- Een goede informatie-uitwisseling plaatsvindt over hun aanbod/aanpak;
- Vraag en aanbod elkaar weten te vinden.
- Werkende armen beter in beeld te krijgen en beter te bereiken.

Wij zien ook dat enkele van onze zeer gewaardeerde kernpartners regelmatig kampen met vraagstukken rond financiering of huisvesting. Gezien het belang van deze partijen willen wij onderzoeken wat nodig en mogelijk is om hen te ondersteunen.

Resultaat

√ Verbinden van het netwerk: organiseren van netwerkmomenten, creëren van samenhang tussen de verschillende initiatieven, vraag en aanbod afstemmen, kennis en informatie delen.

√ Onderzoeken van andere manieren om maatschappelijke initiatieven te financieren: stimuleringsfonds, crowdfunding, alternatieve middelen (expertise, ruimte).

Planning

Uitkomsten onderzoek: Start 2020 - zomer 2021

Trekker

Gemeente Arnhem, in samenspraak met onder andere de Arnhemse Fondsen (Dullertsstichting, Stichting Sint Nicolai Broederschap, Stichting Het Burger en Nieuwe Weeshuis), Leergeld, Voedselbank, Kledingbank, Arnhemse Dialoog

N. Een inwonerspanel (met jong en oud) als belangrijke voedingsbron voor koers

Context

Onze Arnhemmers zelf hebben het beste zicht op vooroordelen, processen van uitsluiting, belemmeringen, kansen, toegankelijkheid van voorzieningen en de uitwerking van wet- en regelgeving. We willen inwoners structureel meer ruimte geven om samen de beste oplossingen te vinden, hen hebben we nodig.

Resultaat

√ Praktijkervaring in onze keuzes

Planning

Doorlopend

Trekker

Gemeente Arnhem

5 Financiën en Monitoring

5.1 Financiën

Voor zover het de armoede-portefeuille betreft, gaan we in de aanpak zoals deze is geschetst uit van het huidige financiële kader. We verwachten dat het uitvoeren van de acties in de uitvoeringsagenda passen binnen de huidige structurele armoedebegroting van 17 miljoen euro. De aanpak geeft echter handvatten voor eventuele extra inzet als het gaat om financiële ondersteuning en activering, passend bij de koers die we voorstaan. Deze extra inzet moet dan wel worden voorzien van aanvullende financiering (of prioriteitsstelling).
Binnen dit budget vallen Openeinderegelingen, subsidies en uitvoeringskosten. De openeinderelingen zijn regelingen waarvan je verplicht bent om bedragen toe te kennen aan de inwoners op het moment dat er aanvragen binnen komen die aan alle criteria voldoen. Ook als dit leidt tot budgetoverschrijdingen, zijn we verplicht om de bijdragen te verstrekken.

Armoederegelingen	Budget
Openeinderegelingen	
Bijzondere Bijstand	1.650.000
Gelrepas Arnhem	1.500.000
Individuele Inkomenstoeslag (IIT)	1.450.000
Collectieve Aanvullende Ziektekostenverzekering (CAZ)	2.200.000
Tegemoetkoming Meerkosten Chronisch Zieken en Gehandicapten	350.000
Peuterspeelzalen (korting Gelrepas)	45.000
Kwijtschelding lokale heffingen	2.400.000
Individuele Studietoeslag (IST)	120.000
Subsidies/activiteiten	
Formulieren Brigade/Thuisadministratie/Coaches	275.000
Schoolkostenregeling	240.000
Stadsagenda Arnhem omarmt	58.000
Maaltijdvoorziening ouderen	65.000
Kansrijk Opgroeien	1.169.000
Beschermingsbewind	
Beschermingsbewind (Bijzondere Bijstand)	3.900.000
Subtotaal	**15.422.000**
Armoedebestrijding Algemeen (uitvoering)	1.638.000
Totaal structureel armoedebudget	**17.060.000**

Armoedebestrijding algemeen. Dit onderdeel bevat de uitvoeringskosten vanuit Werk & Inkomen en Strategie, Beleid & Regie die worden toegerekend aan Armoede.

In de tabel is geen budget voor Arnhemse Jeugd Doet Mee opgenomen omdat dit bedrag van € 26.000 vanuit een externe partner wordt gefinancierd.

5.2 Monitoring

Armoede is onderdeel van de Monitor Doorbraak naar Werk. De verbondenheid met andere beleidsvelden zal zichtbaar zijn in deze monitor, omdat inwoners zonder voldoende inkomen of met problematische schulden een groot risico lopen om in Armoede te geraken. De monitor moet ons in staat stellen te sturen op (maatschappelijke) effecten in plaats alleen op input te sturen. De monitor leert ons waar we staan, geeft ons inzicht in wat werkt en wat niet, maakt duidelijk wat het effect is van onze inspanningen en laat zien welke resultaten we bereiken.

De monitor moet ons inzicht geven in de volgende aspecten:

Wat is de Arnhemse situatie?

Omdat Armoede niet alleen maar als financiële armoede wordt gezien, is een combinatie van verschillende beleidsonderdelen nodig om te duiden hoe met de armoedeproblematiek in Arnhem staat.
Het gaat dan om kengetallen op het gebied van:

- Financiën en inkomen;
- Schulddienstverlening;
- Kans op werk;
- Scholing en opleiding;
- Welzijn en gezondheid;
- Gezin en huisvesting.

Gebruik van regelingen

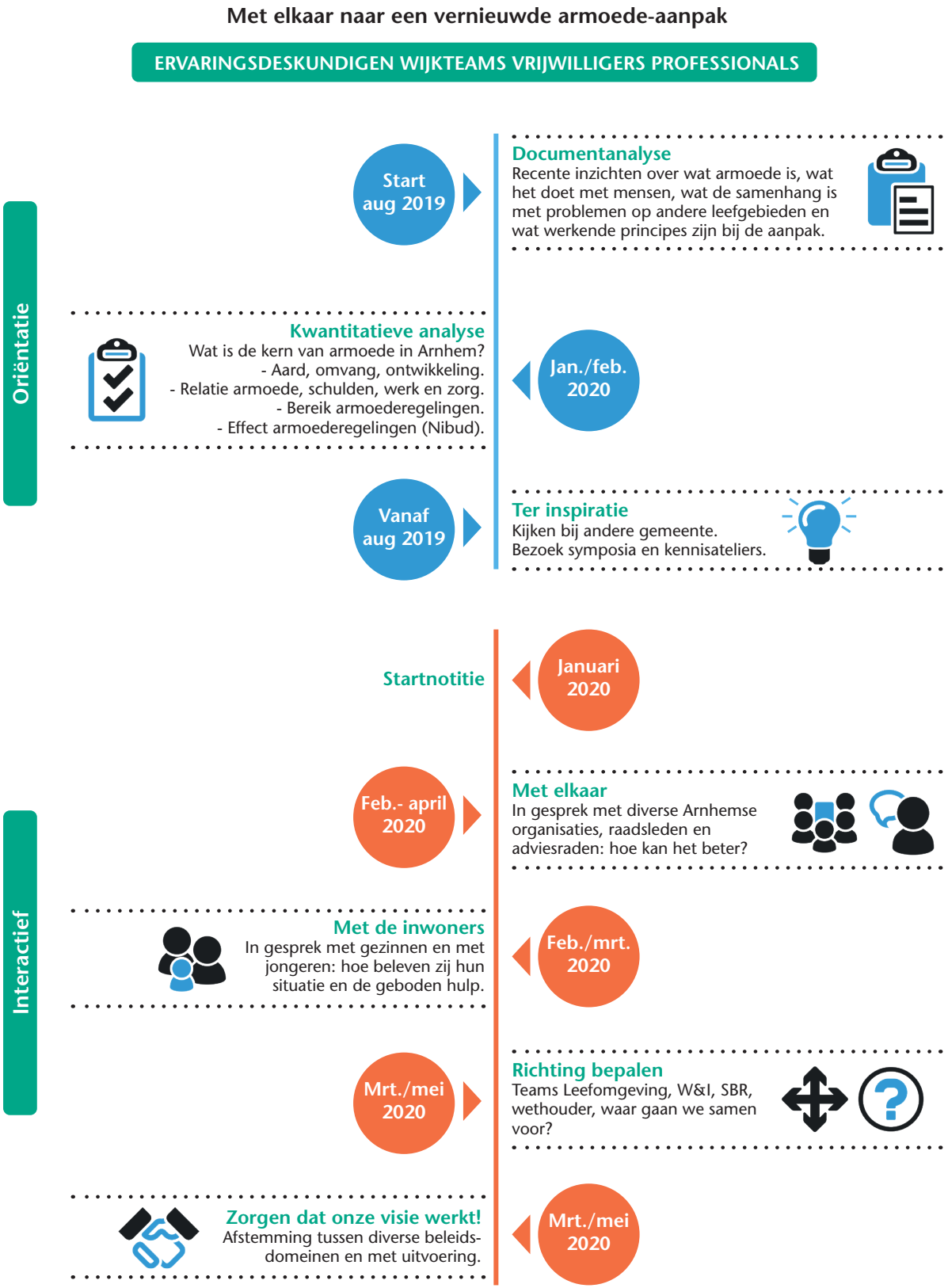
Meer en beter inzicht in het gebruik van zowel lokale- als landelijke inkomensondersteunende regelingen is de eerste stap om de Arnhemse situatie te monitoren. Belangrijk is om te weten wat de inkomstenbron van Arnhemmers is (bijvoorbeeld werk, bijstand, pensioen, WAO/WIA) en of dit inkomen toereikend is om te voldoen aan “niet-veel-maar-toereikend budget”.

Effect van voorzieningen

Meer inzicht in de situatie van Arnhem, Arnhemmers en het gebruik van regelingen moet ertoe leiden dat we beter kunnen sturen om meer inwoners uit de armoede te helpen.

Bijlage 1: Het proces

Hieronder treft u een schema aan van het proces dat doorlopen is om te komen tot een nieuwe nota van de Arnhemse armoedeaanpak.

Bijlage 2: Inzicht in de armoedeproblematiek in Arnhem

Arnhem heeft een brede kijk op de definitie armoede

Armoede in Nederland wordt ook wel omschreven als 'het niet volwaardig kunnen meedoen aan onze samenleving'. Dat wil zeggen dat je misschien wel een huis hebt en iedere dag te eten hebt, maar dat je geen geld over hebt om mee te kunnen doen. In de kern gaat armoede om het niet kunnen rondkomen als gevolg van structureel te weinig geld.

Als we spreken van financiële armoede gaan we uit van een 'niet-veel-maar-toereikend-budget' (SCP).

Het SCP definieert financiële armoede als een situatie waarin voor een langere periode te weinig financiële middelen beschikbaar zijn om te kunnen voorzien in de minimale noodzakelijke goederen en voorzieningen. Armoede wordt gemeten op basis van het jaarinkomen. Iemand wordt als 'arm' geclassificeerd als het jaarinkomen onder de armoedegrens blijft. Deze grens wordt door het SCP gebaseerd op een wetenschappelijke lijst met minimaal noodzakelijke goederen en voorzieningen, met de bijbehorende prijzen. Deze lijst is door het Nibud vastgesteld. Desondanks rekent het SCP, naast het 'noodzakelijke budget' ook met een 'niet-veel-maar-toereikendbudget'. Dit referentiebudget houdt ook rekening met een minimale vorm van ontspanning en sociale participatie, wat door veel mensen die in armoede leven als zeer wenselijk wordt ervaren.

Voor 2017 golden de volgende bedragen per maand voor het 'niet-veel-maar-toereikendbudget':

Alleenstaanden	€ 1135,-
Paar zonder kinderen	€ 1555,-
Paar met twee kinderen	€ 2100,-
Eenoudergezin met 1 kind	€ 1464,-
Eenoudergezin met 2 kinderen	€ 1691,-

Maar armoede gaat niet alleen om financiële schaarste. Armoede is een gebrek aan perspectief, sociale uitsluiting en bepaalde gedragspatronen. Een complexe situatie met minder persoonlijke competenties en minder kansen in het onderwijs, op de arbeidsmarkt, op een kansrijk netwerk, voor een gezonde leefstijl en een acceptabele woonsituatie.
Omdat het zoveel leefgebieden raakt, komen inwoners die het betreft vaak in een neerwaartse spiraal. Daarbij zorgt de chronische stress die deze situatie oplevert dat er minder denkkracht is en men geen zicht heeft op de langere termijn en zien we meer gezondheidsproblemen. Armoede wordt ook onbedoeld en ongemerkt doorgegeven van ouders op kinderen. Wie als kind langdurig met (financiële) armoede wordt geconfronteerd, loopt meer risico om op latere leeftijd in een vergelijkbare situatie terecht te komen.

Over wie gaat het?

Om een indruk te krijgen van de aard en omvang van armoede in Arnhem kijken we ten eerste naar de hoogte van het inkomen dat iemand te besteden heeft. Dat is immers een belangrijke indicator voor armoede. Inwoners met een structureel laag inkomen lopen een groter risico om in een armoedesituatie te (gaan) verkeren, zeker als dit lage inkomen lang aanhoudt. De doelgroep voor de Schulddienstverlening is veel breder: inwoners met een hoog inkomen kunnen ook tot de doelgroep behoren.

Omvang risico Armoede in Arnhem: minstens 1 jaar een laag inkomen

	Inkomen percentage van de Bijstandsnorm				
	Tot 101%	Tot 105%	Tot 110%	Tot 120%	Tot 130%
Aantal huishoudens	**8.500**	**10.500**	**12.500**	**15.000**	**17.100**
Aantal minderjarige kinderen	2.700	3.500	4.000	4.700	5.400
Inkomen uit werk	600	700	1.000	1.500	2.200
Inkomen als zelfstandige	700	800	800	900	1.000
Ander inkomen	7.200	9.000	10.700	12.400	14.000

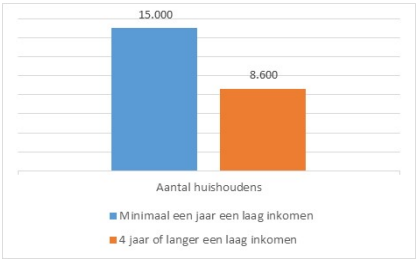
Bron CBS, 2020

Peildatum 1-1-2018
*Alleen inwoners met een volledig jaarinkomen en niet afhankelijk van studiefinanciering

- Op basis van hun structurele lage inkomen (minimaal een jaar een inkomen van 101% tot 130% van de bijstandsnorm) heeft 12% tot 25% van de Arnhemse huishoudens een hoger risico op armoede. Voor een deel van deze huishoudens (6% tot 16%) is de situatie van een laag inkomen langdurig, namelijk 4 jaar of langer.
- Het gaat niet alleen om huishoudens met een uitkering. Het gaat - voor een kleiner deel - ook om werknemers en zelfstandigen.
- Nog steeds veel kinderen groeien op in een gezin met een laag inkomen.
- Het risico op armoede komt in sommige wijken aanmerkelijk meer voor dan in andere wijken. Het risico is het grootst in Malburgen Zuid, Presikhaaf West, het Arnhemse Broek, Geitenkamp en Klarendal. Hier komen ook de sociaal culturele aspecten van armoede het meest voor.
- Het risico op langdurige armoede in Arnhem groeit.

1 op de 5

Arnhemse huishoudens heeft minimaal een jaar een laag inkomen*. **1 op 8** minimaal 4 jaar

Malburgen Oost-Zuid (39%)

Presikhaaf West (35%

Risico armoede het grootst in

Geitenkamp (40%)

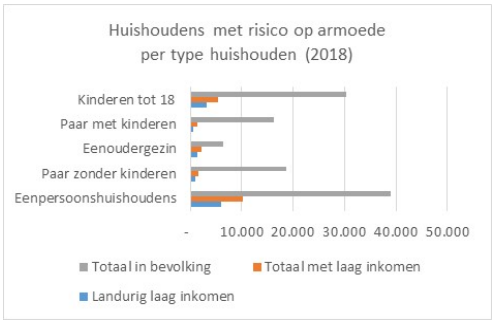
Arnhemse Broek (32%)

Klarendal (30%)

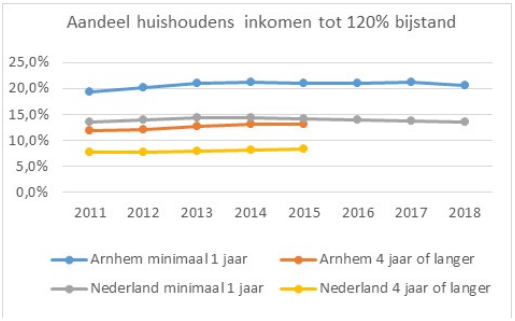
* 120% van de bijstandsnorm

Minimaal 4700 Arnhemse kinderen

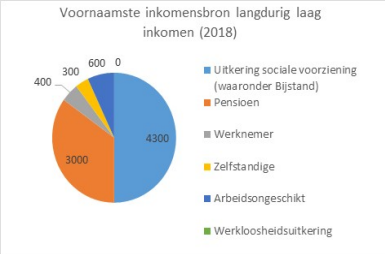
Groeien op in financiële schaarste.

Langdurig risico op armoede groeit

50% van de huishoudens met een langdurig laag inkomen heeft een **'uitkering sociale voorziening'** al voornaamste inkomensbron.

Bijna alle in Arnhem onderzochte huishoudtypen kunnen **Rondkomen** Voor zowel de basiskosten als de kosten voor sociale participatie **.

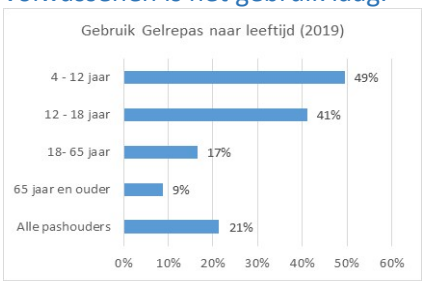
Paren met twee oudere kinderen kunnen op bijna alle onderzochte inkomensniveaus de kosten voor sociale participatie niet bekostigen. Voor alleenstaanden < 65 is de bestedingsruimte klein.

Bereik Arnhemse regelingen

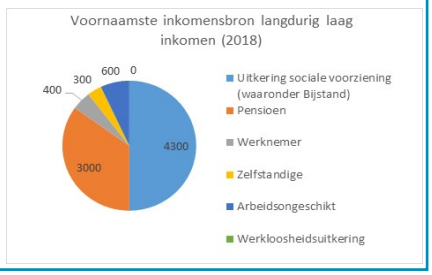
Ongeveer 80%
Van de inwoners met een laag inkomen maakt gebruik van een Arnhemse armoederegeling. Het *gebruik* van de GelrePas, vooral door volwassenen is overigens gering.

GelrePas

Ongeveer **20%** van de pashouders maakte er in 2019 gebruik van. Vooral bij volwassenen is het gebruik laag.

50% van de huishoudens met een langdurig laag inkomen heeft een **'uitkering sociale voorziening'** al voornaamste inkomensbron.

Armoede en schulden

45%
van de inwoners met een schuldregeling maakt gebruik van een armoederegeling.

10%
Van de inwoners met een armoederegeling heeft een schuldregeling.

**Minimaeffectrapportage Nibud, 2019. Hierbij is uitgegaan van alle uitgaven die als noodzakelijk kunnen worden beschouwd (Nibud), een pakket voor sociale participatie volgens het SCP, geen schulden en het gebruik van alle landelijke en Arnhemse armoederegelingen.

Armoede en zorg

Inwoners met een langdurig laag inkomen en of een uitkering maken opvallend meer dan gemiddeld gebruik van de (specialistische) geestelijke gezondheidszorg en andere vormen van zorg. Ongeveer **500** Arnhemmers die beschermd wonen, maken gebruik van een armoederegeling.

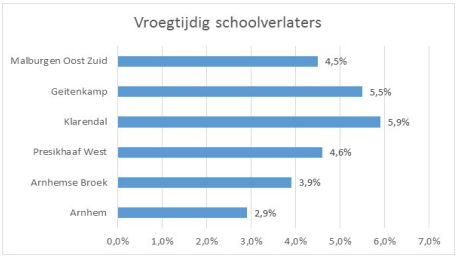
Laaggeletterdheid en armoede

8.000 tot 10.000
Arnhemmers kunnen onvoldoende lezen, schrijven, rekenen of met een computer omgaan. Zij zijn drie keer vaker afhankelijk van een uitkering. Naar schatting 19% van hen heeft financiële schaarste, ruim 6% langdurig.

80% van de huishoudens met een laag inkomen woont in een **huurwoning met huurtoeslag**. 17% heeft geen huurtoeslag. 3% heeft een eigen woning.

Arnhemse huishoudens met een laag inkomen zijn gemiddeld ruim 6% van hun inkomen kwijt aan **gas en elektra**.

In de financieel kwetsbare wijken is het % **vroegtijdig schoolverlaters** aanmerkelijk hoger dan gemiddeld

Effect van onze financiële ondersteuning

Uitkomen met inkomen

Eind 2019 hebben wij het Nibud gevraagd een minimaeffectrapportage voor Arnhem te maken. Hieruit blijkt dat Arnhemse huishoudens met een laag inkomen voor hun bestaanszekerheid voor een belangrijk deel afhankelijk zijn van de landelijke (toeslagen en kinderbijslag) én de Arnhemse inkomensregelingen (zie bijlage 3).

Bereik van onze regelingen

De gemeente Arnhem kent diverse regelingen voor Arnhemmers met een laag inkomen; om hen financieel tegemoet te komen én om ervoor te zorgen dat zij ondanks dit lage inkomen toch mee kunnen doen (zie Bijlage 4). We bereiken met onze gemeentelijke armoederegelingen een behoorlijk deel van deze huishoudens: ongeveer 80% van hen maakt gebruik van een Arnhemse armoederegeling. Opvallend is dat het gebruik van de GelrePas, vooral door volwassenen gering is.

Armoedeval

- We zien een uitstroomval alleen bij een alleenstaande die IIT ontvangt en uitstroomt naar een inkomen van 110 procent van de bijstandsnorm. Een uitstroomval ontstaat als een huishouden op een bepaald inkomensniveau minder overhoudt dan op bijstandsniveau.
- Een doorstroomval betekent dat een huishouden op een bepaald inkomensniveau minder overhoudt dan op het voorliggende, lagere inkomensniveau. Dit komt voor bij een paar zonder kinderen en een paar met oudere kinderen, bij wie het inkomen stijgt van 120 naar 130 procent van de bijstandsnorm en van 130 naar 140 procent. Dit wordt veroorzaakt door de afbouw van landelijke toeslagen, het wegvallen van het recht op de collectieve zorgverzekering en door het wegvallen van de GelrePas bij een inkomen boven 140 procent. Ook een alleenstaande oudere met een zorgvraag houdt op 120 procent meer over dan op 130 procent. Het wegvallen van de GelrePas is hier de belangrijkste oorzaak.

Bijlage 3: Samenvatting Minima-effectrapportage Arnhem (Nibud, 2019)

Deze minima-effectrapportage geeft weer wat het effect is van landelijke en lokale inkomensondersteunende regelingen op de financiële positie van huishoudens met een laag inkomen in de gemeente Arnhem.

Het doel van dit onderzoek is:

√ Inzicht te geven in de bestedingsruimte van de armste groepen in de gemeente;
√ Inzichtelijk maken welke groepen huishoudens in de gemeente goed profiteren van de verschillende (landelijke en lokale) inkomensondersteunende maatregelen en welke groepen minder goed;
√ Eventuele armoedevallen in kaart brengen.

De resultaten van de effectrapportage kunnen als basis dienen voor de verdere ontwikkeling van het minimabeleid van de gemeente Arnhem.

Uitgangspunten

In deze minima-effectrapportage is voor negen verschillende huishoudtypen de bestedingsruimte inzichtelijk gemaakt:
- Alleenstaande onder de AOW-gerechtigde leeftijd;
- Alleenstaande oudere (AOW-gerechtigd);
- Eenoudergezin met 2 jongere kinderen (3 en 5 jaar);
- Eenoudergezin met 2 oudere kinderen (12 en 16 jaar);
- Paar zonder kinderen Paar met 2 jongere kinderen (3 en 5 jaar);
- Paar met 2 oudere kinderen (12 en 16 jaar)
- Eenoudergezin met een zorgvraag;
- Alleenstaande oudere (AOW-gerechtigd) met een zorgvraag.

Voor elk van deze huishoudtypen is op vier inkomensniveaus een begroting gemaakt:
- De geldende bijstands/AOW-norm;
- 110 procent van de geldende bijstandsnorm;
- 120 procent van de geldende bijstandsnorm;
- 130 procent van de geldende bijstandsnorm.

Zo wordt voor de verschillende huishoudtypen op deze inkomensniveaus inzichtelijk wat het effect van landelijke en gemeentelijke maatregelen is op de bestedingsruimte.

Bij de uitgaven maken we onderscheid tussen uitgaven uit het basispakket en uitgaven voor sociale participatie:
- De uitgaven uit het basispakket zijn *alle uitgaven die als noodzakelijk kunnen worden beschouwd.*
- Het pakket voor sociale participatie is opgesteld in samenwerking met het Sociaal Cultureel Planbureau. Het gaat om uitgaven aan *contributies en abonnementen, bezoek ontvangen en op bezoek gaan, vakantie/uitgaan en recreatief vervoer.*

Resultaten

De financiële situatie van huishoudens
Alle onderzochte huishoudens hebben op de vier inkomensniveaus voldoende inkomsten om alle noodzakelijke uitgaven uit het basispakket te betalen zonder dat er tekorten ontstaan.
Wanneer ook naar *de bestedingen voor sociale participatie wordt gekeken, zien we dat het paar met twee oudere kinderen op drie van de vier onderzochte inkomensniveaus de maandbegroting niet rond kan krijgen.* Alleen op 120 procent is er een (klein) positief saldo.

Alleenstaanden onder de AOW-gerechtigde leeftijd en paren zonder kinderen kunnen de begroting wel rond krijgen, maar de *bestedingsruimte op 100 en 110 procent is klein*. Als deze huishoudens met extra (onvermijdbare) kosten te maken krijgt, kan dit al snel leiden tot een tekort.

Ouderen en eenoudergezinnen kunnen het *basispakket en de kosten voor sociale participatie goed bekostigen*. Dit *geldt ook als er sprake is van een zorgvraag*.
Ook bij *paren met jonge kinderen doen zich geen tekorten* voor als de kosten voor het basispakket en de kosten voor sociale participatie zijn gedaan.

Armoedeval
In dit rapport wordt onderscheid gemaakt in een uitstroomval en een doorstroomval.
Een uitstroomval ontstaat als een huishouden op een bepaald inkomensniveau minder overhoudt dan op bijstandsniveau. Van een doorstroomval is sprake als een huishouden op een bepaald inkomensniveau minder overhoudt dan op het voorliggende, lagere inkomensniveau.

Een *uitstroomval* zien we alleen bij een *alleenstaande die IIT ontvangt en uitstroomt naar een inkomen van 110 procent*. Dan is er geen recht meer op IIT en is de bestedingsruimte lager dan op 100 procent. Een alleenstaande met een bijstandsuitkering zonder IIT houdt één euro minder over dan een alleenstaande met een inkomen op 110 procent.

Een doorstroomval komt voor bij een paar zonder kinderen en een paar met oudere kinderen, waarvan het inkomen stijgt van 120 naar 130 procent. Dit wordt veroorzaakt door de afbouw van landelijke toeslagen, het wegvallen van het recht op de collectieve zorgverzekering en het wegvallen van voordelen van de GelrePas. Ook een alleenstaande oudere met een zorgvraag houdt op 120 procent meer over dan op 130 procent. Het wegvallen van de GelrePas is hier de belangrijkste oorzaak. Het gaat dan om de kosten voor sociale participatie én de kosten van de maaltijdvoorziening.

Als ook naar *een inkomen van 140 procent* wordt gekeken, zien we bij *paren met jonge kinderen* dat er bij een inkomen op 140 procent *minder bestedingsruimte* is dan op 130, 120 en 110 procent. Bij *paren met oudere kinderen* is er op 140 procent zelfs *minder bestedingsruimte dan op bijstandsniveau* (en is er dus sprake van een uitstroomval). Dit wordt veroorzaakt door het wegvallen van het recht op de GelrePas, die voor gezinnen met kinderen doorloopt tot 130 procent.

Positieve aspecten
De gemeente Arnhem kent voor alle soorten huishoudens verschillende vormen van inkomensondersteuning die een positief effect hebben op de bestedingsruimte van de inwoners.

Specifieke positieve aspecten:
De gemeente Arnhem biedt een collectieve zorgverzekering aan, waarmee huishoudens met een laag inkomen uitgebreider verzekerd zijn dan huishoudens met een gemiddelde verzekering. Voor huishoudens met hoge zorgkosten is er een pakket met afgekocht eigen risico.

Met de GelrePas creëert de gemeente Arnhem extra ruimte op de begroting voor deelname aan maatschappelijke en recreatieve activiteiten. Dit heeft een positief effect op de bestedingsruimte van huishoudens met een laag inkomen en het vergroot de kans dat huishoudens met een laag inkomen blijven participeren in de samenleving.

De gemeente zet sterk in op de ondersteuning van kinderen: Vanuit de GelrePas zijn diverse vergoedingen mogelijk, onder andere voor sport en het lidmaatschap van een vereniging. Dit is een extra stimulans om kinderen deel te laten nemen aan sportieve en culturele activiteiten. Daarnaast is een vergoeding mogelijk voor school gerelateerde kosten en via de Stichting Leergeld kunnen onder andere computers, fietsen en kosten voor schoolkampen en excursies vergoed worden.

Personen met een zorgvraag kunnen in de gemeente Arnhem in aanmerking komen voor verschillende vergoedingen. De eigen bijdrage CAK en de kosten van personenalarmering worden vergoed vanuit de collectieve zorgverzekering, voor de maaltijdvoorziening kan een korting worden verkregen via de GelrePas en aanvullend vervoer wordt vanuit de Wmo tegen een gereduceerd tarief aangeboden. Hiermee blijven de extra kosten als gevolg van de zorgvraag beperkt voor chronisch zieken in de gemeente.

In de gemeente Arnhem kunnen huishoudens onder de AOW-leeftijd met een inkomen tot 105 procent van de geldende bijstandsnorm in aanmerking komen voor een individuele inkomenstoeslag. Daarbij is het positief dat de gemeente Arnhem bij de hoogte van de individuele inkomenstoeslag rekening houdt met de gezinssamenstelling. Huishoudens met kinderen ontvangen een hoger bedrag dan alleenstaanden.

Aanbevelingen

Verminder niet-gebruik regelingen

De gemeente Arnhem kent een ruimhartig minimabeleid: bijna alle onderzochte huishoudtypen kunnen de maandbegroting rond krijgen, met uitzondering van het paar met oudere kinderen.
Echter, in de berekeningen is ervan uitgegaan dat alle aanspraken op landelijke en lokale regelingen zijn aangevraagd. Dat is niet voor ieder huishouden een vanzelfsprekendheid. De gemeente Arnhem kan het gebruik van *landelijke en lokale regelingen stimuleren door hieraan publiciteit te geven en de toegang tot deze regelingen te vereenvoudigen*. Een instrument dat in de gemeente Arnhem wordt ingezet is "Bereken uw recht". Hiermee worden bewoners gewezen op alle mogelijkheden die er zijn.

Ook voorlichting door intermediairs is vaak doeltreffend. Het is daarbij belangrijk dat de intermediairs bekend zijn met alle regelingen die de gemeente Arnhem te bieden heeft en dat zij ook continu op de hoogte worden gebracht van veranderingen in inkomensondersteunende maatregelen.

Stimuleer goed financieel beheer

Om rond te kunnen komen van een minimuminkomen is een goed financieel beheer van het huishouden noodzakelijk. Men reserveert om zo nodig grote uitgaven te kunnen doen voor de vervanging van inventaris. We gaan ervan uit dat het huishouden niet leent, zodat er niet nog extra kosten van rente en aflossing bijkomen. Veel huishoudens die van een minimum inkomen moeten rondkomen, voeren een goed financieel beheer, maar een deel ook niet. Voor deze huishoudens is het *aan te bevelen cursussen of begeleiding te organiseren*.

Help energielasten verlagen

Het is te verwachten dat de energielasten een groter deel van de woonlasten en daarmee van de totale begroting van minima gaan innemen. Daarnaast blijkt uit onderzoek dat juist minima vaak in minder goed geïsoleerde woningen wonen, waardoor ze ook een hoger verbruik dan gemiddeld hebben. Ook de toekomstige energietransitie zal de nodige kosten met zich meebrengen. Voor bewoners van een huurwoning is nog onduidelijk of de woningbouwcorporaties dit gaan doorberekenen aan hun huurders. Het Nibud adviseert de gemeente hier aandacht voor te hebben.

Huishoudens met een laag inkomen zouden *hulp van energieadviseurs of gratis/ goedkope energieboxen aangeboden* kunnen krijgen. Producten zoals ledlampen en isolatiefolies, waarvan de aanschafkosten voor deze doelgroep vaak te hoog zijn, terwijl ze een snelle terugverdientijd hebben, zijn dan het meest effectief. In de gemeente Arnhem lopen al verschillende pilots op dit gebied (zoals de inzet van energiecoaches).

Houd bij de berekening van de kwijtschelding rekening met overige belastingen

Om voor kwijtschelding van gemeentelijke heffingen en waterschapslasten in aanmerking te komen hanteren zowel *de gemeente als het waterschap een kwijtscheldingsnorm van 100 procent*. Dit is hoger dan de wettelijk voorgeschreven norm van 90 procent.
Voor beide (gemeente en waterschap) wordt de betalingscapaciteit apart berekend. Hiermee wordt ervan uitgegaan dat het huishouden tweemaal over de betalingscapaciteit beschikt, wat uiteraard niet zo is. De gemeente heeft de *mogelijkheid de betalingscapaciteit op een andere wijze te berekenen*: de regelgeving (Uitvoeringsregeling Invorderingswet 1990, URIW 1990) is zodanig dat bij de berekening van de betalingscapaciteit rekening kan worden gehouden met meerdere belastingaanslagen.

Overweeg het meest uitgebreide pakket van de collectieve zorgverzekering open te stellen voor alle minima

De gemeente Arnhem biedt inwoners met een laag inkomen (tot en met een inkomen van 120/130 procent van de geldende bijstandsnorm) een collectieve zorgverzekering aan. Het gaat om de basisverzekering plus een aanvullend pakket en een tandverzekering.

Deelnemers zijn met deze verzekering uitgebreider verzekerd dan huishoudens met een gemiddelde zorgverzekering. *Door deze uitgebreide verzekering zal het beroep op de bijzondere bijstand lager zijn, wat gunstig uitpakt voor de (uitvoerings)kosten van de gemeente*. Ook deelnemers aan de collectieve verzekering zijn beter af: zij krijgen een uitgebreid pakket aan medische kosten vergoed.
Bovendien is in de meest uitgebreide variant (GarantVerzorgd 3) ook het verplichte eigen risico meeverzekerd. Steeds vaker ontvangen belangengroeperingen signalen dat huishoudens zorg mijden, zodat zij hun eigen risico niet hoeven aan te spreken. Dit is een onwenselijke situatie. Het is daarom positief dat de gemeente Arnhem een pakket aanbiedt waarin het eigen risico is meeverzekerd.

Voor dit uitgebreide pakket gelden echter aanvullende specifieke voorwaarden. De gemeente zou kunnen overwegen het pakket aan te bieden aan alle inwoners met een minimuminkomen. Hierbij is het voor de gemeente van belang dat de kosten van de aanboden pakketten in balans zijn: de gemeentelijke bijdrage voor het pakket met afgekocht eigen risico moet niet veel hoger zijn dan de bijdrage voor de goedkopere verzekering, waardoor het voor (bijna) alle huishoudens aantrekkelijk wordt om het eigen risico mee te verzekeren, ongeacht de verwachting die men hierover heeft. Dit leidt tot onnodige hoge kosten voor de gemeente. In de ideale situatie ontstaat een soort zelfregulerend systeem, waarbij juist de huishoudens die veel zorg (denken) nodig (te) hebben, zullen kiezen voor een pakket met afgekocht eigen risico en de overige huishoudens niet.

Overweeg een ongedeeld budget voor de kosten van kinderen

De gemeente Arnhem zet sterk in op vergoeding van kosten van kinderen. Zo zijn er diverse vergoedingen vanuit de GelrePas, een vergoeding voor schoolkosten en de mogelijkheden die worden geboden door Stichting Leergeld en het Jeugdfonds Sport en Cultuur.
Om het gevoel van bestedingsvrijheid voor huishoudens te vergroten, zou de *gemeente kunnen werken met een ongedeeld budget voor zowel schoolkosten als kosten voor maatschappelijke participatie*. Dit zou de gemeente bijvoorbeeld kunnen realiseren, door via de GelrePas een vrij besteedbaar budget beschikbaar te stellen. In een dergelijke situatie zijn huishoudens vrij in de keuze in welke mate zij de tegemoetkomingen willen besteden aan schoolkosten en in welke mate aan sport- en culturele activiteiten.
Behalve dat een ongedeeld budget de bestedingsvrijheid vergroot, kan dit ook het niet-gebruik tegengaan. Te veel verschillende losse regelingen kan het voor inwoners onoverzichtelijk maken, met als ongewenst effect dat een groep huishoudens onterecht geen gebruik maakt van de mogelijkheden die er zijn.

Differentieer de individuele inkomenstoeslag

In de gemeente Arnhem kunnen huishoudens onder de AOW-gerechtigde leeftijd, die gedurende minimaal drie jaar een inkomen ontvangen van maximaal 105 procent van de geldende bijstandsnorm, in aanmerking komen voor een individuele inkomenstoeslag.
De tegemoetkoming heeft een gunstig effect op de bestedingsruimte van huishoudens die langdurig van een laag inkomen moeten rondkomen. Huishoudens met een laag inkomen en zeker de huishoudens die niet alle onvermijdbare uitgaven plus de uitgaven voor sociale participatie kunnen bekostigen (zie tabel 1), zullen als eerste bezuinigen op de reserveringsuitgaven, omdat deze niet elke maand terugkomen. Dit is een onwenselijke situatie; wanneer dit huishouden dan plotseling voor een grote uitgave komt te staan, zal het schulden moeten gaan maken. Het Nibud adviseert daarom om de regeling in stand te houden.
De hoogte van de IIT bedraagt voor paren een alleenstaande ouders 375 euro per jaar en voor alleenstaanden 260 euro per jaar. Er wordt daarmee onderscheid gemaakt tussen huishoudens met en zonder kinderen. Er wordt echter geen rekening gehouden met het aantal kinderen en de leeftijden van de kinderen.
Aangezien de kosten van (oudere) kinderen niet volledig gecompenseerd worden door kindgebonden toeslagen, zou de gemeente kunnen overwegen om per ten laste komend kind een extra bedrag toe te kennen. De gemeente kan zelfs nog een stap verder gaan door voor oudere kinderen een hogere toeslag te verstrekken dan voor jonge kinderen, omdat de kosten van oudere kinderen hoger liggen dan die van jonge kinderen.
Personen vanaf de AOW-gerechtigde leeftijd die langdurig van een laag inkomen moeten rondkomen krijgen geen toeslag. Dit is echter geen groot probleem omdat, zoals in tabel 1 te zien is, de AOW-gerechtigde huishoudens niet met tekorten op de begroting te maken hebben.
Hier staat tegenover dat ouderen een steeds groter deel van hun zorgkosten zelf moeten gaan betalen en dat zij meestal niet in staat zijn hun inkomen nog te verhogen. Het Nibud adviseert de gemeente hier in mogelijk toekomstig beleid rekening mee te houden.

Houd aandacht voor paren met oudere kinderen

Paren met oudere kinderen kunnen, ondanks de gemeentelijke ondersteuning, op bijna alle onderzochte inkomensniveaus de maandbegroting niet rond krijgen, als zij naast het basispakket de uitgaven voor sociale participatie willen bekostigen. Het Nibud adviseert de ondersteuning voor deze doelgroep voort te zetten en het bestaan van inkomensondersteunende regelingen voor gezinnen met (oudere) kinderen actief onder de aandacht te brengen. Ook verstrekkingen vanuit de individuele bijzondere bijstand (niet in dit onderzoek meegenomen) kunnen dergelijke gezinnen helpen om hun tekorten beperken. In dit laatste geval kunnen alleen noodzakelijke bijzondere kosten vergoed worden, maar het is zeker de moeite waard om ook dit extra onder de aandacht te brengen.

Dat paren (en met name paren met oudere kinderen) met tekorten te maken hebben, ziet het Nibud ook bij andere gemeenten en het blijkt ook uit onze landelijke koopkrachtberekeningen. Inzetten op de begeleiding naar werk van tenminste één van beide partners lijkt de eerste stap op weg uit de armoede. Bovendien blijkt een klein baantje van de andere partner veel meer op te leveren dan alleen het maandelijks bruto-inkomen: fiscaal houdt een stel meer over als beide partners parttime werken dan als één persoon fulltime werkt.

Echter, het blijft voor gemeenten een lastige opgave om alle tekorten te compenseren. *Een structurele oplossing zal, indien politiek gewenst, vanuit het Rijk moeten komen.*
Een aanzet hiervoor is gegeven in de Miljoenennota voor 2018: voor de bestrijding van armoede onder kinderen is landelijk 100 miljoen euro uitgetrokken, waarvan 85 miljoen naar de gemeenten is gegaan. Dit geld is onder meer bedoeld om schoolreisjes, sportles en muziekles voor kinderen uit arme gezinnen mogelijk te maken.
Bovendien is in het huidige regeerakkoord opgenomen dat het kabinet extra middelen beschikbaar stelt voor het voorkomen van schulden en de bestrijding van armoede, in het bijzonder onder kinderen: het kabinet stelt hiervoor 80 miljoen ter beschikking (30 miljoen in 2018 en 25 miljoen in 2019 en 2020). Het merendeel van de middelen (90 procent) zal via een decentralisatie-uitkering beschikbaar worden gesteld aan gemeenten

Bijlage 4: Gemeentelijke en landelijke inkomensondersteuning

Een inwoner kan gemeentelijke en landelijke inkomensondersteuning aanvragen.

De **gemeentelijke inkomensondersteuning** valt uiteen in:
1. Regelingen vanuit de Participatiewet
a. Bijzondere Bijstand;
b. GelrePas;
c. Individuele Inkomenstoeslag (ITT);
d. Individuele Studietoeslag (IST);
e. Collectieve aanvullende ziektekostenverzekering (CAZ);
f. Tegemoetkoming chronische ziekten en gehandicapten (MT-CZG).

2. Regelingen buiten de participatiewet
a. Kwijtschelden lokale heffingen;
b. Schoolkostenregeling;
c. Vergoeding kinderopvang en peuteropvang;
d. Vergoeding maaltijdvoorziening;
e. WMO-eigen bijdrage.

3. Maatschappelijke initiatieven (niet uitputtend!)
a. Arnhemse jeugd doet mee, Stichting Leergeld;
b. Voedselbank Arnhem;
c. Jeugdfonds Sport en Cultuur;
d. De Arnhemse Fondsen;
e. De Kledingbank;
f. De Speelstoet;
g. De Arnhemse Dialoog;
h. De Arnhemse Uitdaging.

De **landelijke inkomensondersteuning** valt uiteen in:
1. Landelijke heffingskortingen
a. Algemene heffingskorting;
b. Arbeidskorting;
c. Inkomensafhankelijke combinatiekorting;
d. Ouderenkorting en alleenstaande ouderenkorting.

2. Landelijke toeslagen
a. Zorgtoeslag;
b. Huurtoesla;
c. Kinderopvangtoeslag;
d. Kindgebonden budget;
e. Kinderbijslag;
f. Kwijtschelding (waterschap Rivierenland).

Bijlage 5: Toelichting vernieuwing GelrePas

Introductie

We willen dat al onze inwoners kunnen meedoen, ook in hun vrije tijd. Voor mensen met een laag inkomen is dit een stuk moeilijker. Een structureel laag inkomen belemmert het meedoen. Niet meedoen heeft een negatief effect op gedrag, gezondheid en (school)prestaties en vergroot de kans op armoede in de toekomst. Vooral voor kinderen kan opgroeien in een gezin met een laag inkomen ervoor zorgen dat zij onvoldoende kunnen meedoen op school en in hun vrije tijd (sport, cultuur, uitstapjes).

Met de GelrePas verlagen we al 25 jaar voor deze inwoners de financiële drempels voor deelname aan culturele, sportieve en recreatieve activiteiten. Hiermee willen we ontmoeting, zelfontplooiing en het welzijn van inwoners met een laag inkomen helpen bevorderen. Voor al onze inwoners met een inkomen tot 120% van de bijstandsnorm is de GelrePas beschikbaar. Voor gezinnen geldt een inkomensgrens van 130% van de bijstandsnorm. Dat was al zo en blijft ook zo.

We stellen vast dat de uitvoering van de GelrePas aan vernieuwing en modernisering toe is. Bovendien stellen we vast dat het bereik van de GelrePas weliswaar hoog is, echter dat het gebruik achterblijft bij onze verwachting. Het programma sluit niet altijd aan bij de belevingswereld inwoners. Het administratief proces is achterhaald, de pas is onvoldoende gebruiksvriendelijk voor zowel inwoners als aanbieders en het ontbreekt aan goede managementinformatie.

Daarom gaan samen met de regiogemeenten de GelrePas versterken. Enerzijds door de uitvoering te professionaliseren, te automatiseren en het gebruik van de pas te vergemakkelijken, anderzijds door in te zetten op het verbeteren van het inhoudelijke programma. Met de vernieuwde GelrePas denken wij dat het gebruik van de pas substantieel toeneemt en we meer maatwerk en keuzevrijheid realiseren.

In de tabel hieronder is het huidige gebruik van de GelrePas weergegeven.

Arnhem	Aantal unieke gebruikers					Totale besteding in €					Gem besteding per gebruiker in €			
	tot 12	12-18	18-65	65+	**Totaal**	tot 12	12-18	18-65	65+	**Totaal**	tot 12	12-18	18-65	65+
Sport	807	623	1.646	143	**3.219**	177.690	140.824	313.915	22.760	**655.189**	220	226	191	159
Sport en Cultuur	91	45	79	3	**218**	52.685	28.038	32.353	709	**113.785**	579	623	410	236
Sport + Overig	151	75	94	16	**336**	41.061	21.157	23.417	3.351	**88.986**	272	282	249	209
Sport + Cultuur + Overig	15	1	4	2	**22**	9.700	672	1.455	632	**12.459**	647	672	364	316
Cultuur	158	98	154	18	**428**	51.945	37.102	25.518	2.125	**116.690**	329	379	166	118
Cultuur + Overig	9	2	27	6	**44**	4.442	1.143	5.951	972	**12.508**	494	572	220	162
Overig	47	28	416	127	**618**	4.200	2.946	22.370	5.087	**34.603**	89	105	54	40
Totaal	1.278	872	2.420	315	**4.885**	341.723	231.882	424.979	35.636	**1.034.220**	267	266	176	113
Check (afronding						*341.726*	*231.887*	*424.982*	*35.638*	***1.034.233***				
Pashouders per 1-10-2019	2.584	2.123	14.624	3.586	**22.917**									
Aandeel gebruik/passen	49%	41%	17%	9%	**21%**									

Een GelrePas 2.0

Als het gaat om het verbeteren van de uitvoering en het gebruik van de pas hebben we als gemeenten de benodigde expertise onvoldoende in huis. Daarom zoeken we met de regiogemeenten via een aanbestedingsprocedure een externe partij. De aanbestedingsstrategie is door het college vastgesteld en is inmiddels in gang gezet.

Uitganspunt is meer gebruik van de pas en optimale efficiency. We willen de uitvoeringskosten van de pas zo laag mogelijk houden, daarom kiezen we voor digitalisering waar dat kan. Tegelijkertijd grijpen we de aanbesteding aan om de GelrePas qua aanbod meer aan te laten sluiten op de behoeften van onze inwoners: we maken het mogelijk dat inwoners meer dan voorheen zelf kunnen kiezen waar ze het bedrag op de pas willen voor inzetten. Daarnaast willen we zoveel mogelijk vergoedingen voor kosten van participatie onder brengen in de pas. Dit maakt het geheel van regelingen voor de inwoner overzichtelijker.

Wat is er met de nieuwe pas anders?

- *Meer Arnhemmers krijgen een pas.* De GelrePas 2.0 wordt ook beschikbaar gesteld voor kinderen in de leeftijd 0-4 jaar. Meedoen begint in Arnhem zo vroeg mogelijk en ook voor deze leeftijdsgroep zijn er veel activiteiten in Arnhem. Kinderen in een gezin met een laag inkomen willen we zo jong mogelijk ook laten mee doen. We gaan daarom werken met de volgende leeftijdscategorieën: 0 tot 4 jaar, 4 tot 12 jaar, 12 tot 18 jaar, 18 tot 65 jaar, 65 jaar en ouder.
- *Meer Arnhemmers weten dat en hoe ze de pas kunnen gebruiken:* de website voor de GelrePas 2.0 wordt een stuk gebruiksvriendelijker en toegankelijker, ook voor inwoners die minder taalvaardig zijn. Daarnaast gaan we met onze partners in de stad in gesprek (o.a. Stichting Leergeld, Jeugdfonds Sport en Cultuur, Rijnstad/Formulierenbrigade, Sociale Wijkteams en onze eigen mensen van Werk en Inkomen) om de pas onder de aandacht te brengen als een van de basisvoorzieningen voor inwoners met een laag inkomen om te kunnen blijven meedoen.
- *Meer programma in de wijken en heldere kaders voor het programma:* uitgangspunt bij het programma-aanbod is dat het bijdraagt aan sociale participatie. Inwoners moeten gemakkelijk en eenvoudig gebruik kunnen maken van dit aanbod, daarom zetten we vol in op een programma in de directe leefomgeving van onze inwoners.
- *Aanbod met korting.* De gemeente Arnhem streeft ernaar dat aanbieders binnen het GelrePas programma een korting geven op hun contributie, lesgeld of prijzen. Van de opdrachtnemer wordt verwacht dat hij zich hiervoor zal inspannen. Ook aanbieders die niet direct gericht zijn op sociale participatie en dus geen onderdeel uitmaken van het programma kunnen vanzelfsprekend aan GelrePashouders een korting bieden op hun producten en diensten. Bijvoorbeeld een opticien die korting geeft bij de aanschaf van een bril of lenzen. We verkennen de mogelijkheid dat ook deze aanbieders, afhankelijk van het product of de dienst, hun kortingsaanbod op de GelrePas website kenbaar kunnen maken. Uit de gesprekken met de inwoners horen we dat de behoefte om ook eens een keer iets nieuws te kunnen kopen, groot is. Aan de andere kant willen we niet aanzetten tot koopgedrag. Dus we zoeken hier naar een goede balans. De gemeenten willen wel vooraf toetsen of het product of de dienst passend is. Dus plaatsing van dit aanbod gebeurt altijd in overleg met de gemeenten.
- Uitgangspunt is dat we het *huidige programma-aanbod handhaven.* Wel is de opgaaf aan de marktpartij die het nieuwe passysteem gaat faciliteren, om met de huidige aanbieders in gesprek te gaan over de hoogte van de gereduceerde tarieven die zij hanteren bij gebruik/inzet van de GelrePas.
- *Persoonlijk tegoed.* De hoogte van het tegoed gaat verschillen per leeftijdscategorie. Op basis van uitgevoerde analyse van het gebruik en de analyse van het NIBUD hebben we er voor gekozen om een verdeling te maken gebaseerd op waar het meest nodig is. We willen volop de ontwikkelingskansen van kinderen en jongeren die opgroeien in een gezin met (zeer) beperkte financiële mogelijkheden stimuleren. Met deze nieuwe budgetvorm hebben inwoners meer keuzevrijheid en is meer maatwerk mogelijk.

In de onderstaande tabel is de hoogte van het tegoed per leeftijdscategorie aangegeven.

Wat	Leeftijdscategorieën				
	0-4	4-12	12-18	18-65	65+
Verwacht gebruik (%)	40%	60%	50%	20%	10%
Bedrag per pas per doelgroep	100	335	335	200	125

- *Vernieuwing van het programma.* Stapsgewijs gaan we het programma vernieuwen. Voor zover het sport en cultuur betreft, biedt het huidige programma voornamelijk sport en culturele activiteiten in verenigings- en cursusverband. We zien dat vormen van 'anders georganiseerde sport en cultuur' steeds belangrijker worden en dat het aandeel van vooral sporten via verenigingen afneemt. Zeker ook bij de doelgroep van de GelrePas. Andere mogelijkheden om te bewegen en om cultureel actief te zijn zoals buurtinitiatieven, sport en cultuur vanuit het welzijnswerk of onderwijs willen we daarom meer onder de aandacht brengen en stimuleren en dus gaan onderbrengen in het programma.
- *Digitaal tenzij* is het uitgangspunt. De GelrePas zal zoveel mogelijk in digitale vorm worden verstrekt. Maar ook hier geldt: een fysieke pas blijft mogelijk voor inwoners die digitaal beperkt of niet vaardig zijn. Het aanbod van activiteiten wat je kunt doen met de GelrePas komt op een website te staan. En iedere gebruiker kan straks op een persoonlijke pagina zien wat de hoogte is van het tegoed op een pas.
- *Schoolkosten:* mogelijk op de pas. We onderzoeken de mogelijkheid om de huidige schoolkostenregeling onder te brengen in de GelrePas. Kinderen en jongeren krijgen hiermee op de pas een extra tegoed dat zij kunnen inzetten voor school gerelateerde kosten. Hiermee denken we effectiever te kunnen zijn als het gaat om meedoen op school.
- *Diftar:* op de pas. De marktpartij wordt gevraagd afspraken te maken met de gemeente over de wens om in het kader van Diftar periodiek een extra tegoed op de pas te kunnen storten. Diftar wordt per 1 juli ingevoerd. In januari 2021 wordt per inwoner de balans opgemaakt van het variabele tarief. Voor minima is afgesproken dat zij een storttegoed krijgen van 23 zakken per jaar. Voor iedere minder aangeboden zak ontvangen zij 80 eurocent, dat wordt gestort op de pas.

(de) Weg uit armoede: werken aan perspectief

Er is duidelijk een samenhang tussen armoede en problemen op allerlei leefgebieden

Armoede is geen keuze het kan iedereen overkomen

Rondkomen met een laag inkomen vraagt veel vaardigheid

en dat hebben veel inwoners in deze situatie vaak juist niet

Armoede is een belangrijke risicofactor voor kindermishandeling en jeugd-criminaliteit

Risico op stress, sociaal isolement en depressie neemt toe

weinig vertrouwen
depressie
sociaal isolement
slechte gezondheid
stress
schaamte
verlies van regie
psychische problemen
geen perspectieven
veel zorgen
slecht slapen

minder denkvermogen
geen zicht op lange termijn
stress

GENERATIEARMOEDE

minder kansen
ontwikkeling
isolement
later minder kans op een baan
stress
hoger risico op armoede
welzijn

De gemeente heeft een stad voor ogen waarin alle Arnhemmers vrij en (financieel) zelfstandig kunnen deelnemen aan de samenleving. Een stad waarin alle Arnhemse inwoners perspectief hebben op een goede en gezonde toekomst. Daartoe zijn **3 AMBITIES** geformuleerd.

Bij de uitwerking van deze ambities werkt de gemeente samen met keten- en netwerkpartners, maar vooral met de inwoner zelf. We investeren in een integrale aanpak, in driehoeksgesprekken tussen de inwoner, W&I en SWT. Er is ook aandacht voor de ontwikkeling van vaardigheden van de inwoner, gericht op duurzame bestaanszekerheid.

AMBITIE

Financiële basis op orde

voldoende inkomen en toereikend budget

appel aan politiek om landelijke voorzieningen toe-reikend te maken

verlagen van woonlasten en energielasten

Gelre Pas +

nieuwe Gelrepas

open

betere toegang

inkomensondersteuning en voorzieningen

flexibele inzet en maatwerk

werken moet lonen

investeren in kansrijke netwerken

AMBITIE

Langdurige armoede voorkomen en beperken

een langdurig tekort leidt tot een neerwaartse spiraal

AMBITIE

Doorbreken van generatiearmoede

een kind dat opgroeit in armoede heeft grotere kans op achterstand in de maatschappij. Dat kan armoede in stand houden

gerichte compensatie voor gezinnen met kinderen in het VO

doorontwikkeling *kansrijk opgroeien*

actieve inzet onderwijs op gelijke kansen

schoolkosten op de Gelrepas

Gelre Pas + schoolkosten

We laten ons voeden door de inwoner zelf. Samen gaan we na welke oplossingen het beste bijdragen aan een duurzame oplossing.

Feiten

1 op de 5 Arnhemse huishoudens heeft minimaal 1 jaar een laag inkomen* (dat zijn 15.000 - 17.000 huishoudens)

1 op de 8 huishoudens heeft gedurende minimaal 4 jaar een laag inkomen

3500 gezinnen

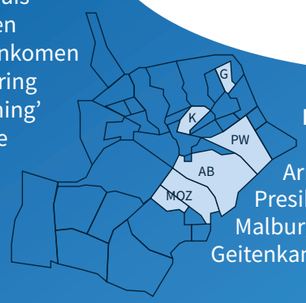
4700 kinderen

vooral paren met 2 oudere kinderen en alleenstaanden < 65 jaar komen niet rond

* een laag inkomen is maximaal 120% van bijstandsnorm

bijstand:
alleenstaande (21-65 jaar) € 1059,03
alleenstaande ouder (21-65 jaar) € 1059,03
gehuwden (21-65 jaar) € 1512,90

50% van de huis-houdens met een langdurig laag inkomen heeft een 'uitkering sociale voorziening' als voornaamste inkomstenbron

Risico op armoede is het grootst in
Klarendal - 30%
Arnhemse Broek - 32%
Presikhaaf West - 35%
Malburgen Oost-Zuid - 39%
Geitenkamp - 40%

In deze wijken is het aantal vroegtijdige schoolverlaters hoger dan gemiddeld

\+ Inwoners met een langdurig laag inkomen en/of uitkering maken opvallend meer gebruik van (specialistische) vormen van zorg en geestelijke gezondheidszorg.

45% van mensen met een schuldregeling maakt gebruik van armoederegeling

10% van mensen met een armoederegeling heeft een schuld-regeling

[Ongeveer 500 Arnhemmers die beschermd wonen, maken gebruik van een armoederegeling]

8000 - 10000 Arnhemers kunnen onvoldoende lezen, schrijven of rekenen. Ruim 19% van hen heeft financiële schaarste

GEMEENTE Arnhem

Bronvermelding

- CPB (mei 2020). Arbeidsmarkt: sterke daling gewerkte uren
- Gemeente Arnhem. Visie sociaal domein (2020, in wording).
- Gemeente Arnhem. Coalitieakkoord 2018 - 2022.
- Nibud (2020). Minima-effectrapportage gemeente Arnhem 2019
- SCP. Impact van de Corona maatregelen. Mei 2020
- Tilburg University, University of Bonn en IZa. https://www.tilburguniversity.edu/nl/actueel/nieuws/meer-nieuws/lage-inkomens-lijden-het-meest-onder-de-coronacrisis
- Visser (2019). Mechanismen van en interventies bij intergenerationele armoede. Rijksuniversiteit Groningen.
- VNG (mei 2020). Verslag Werkgroep Sociale Impact van de Coronacrisis.
- Werkgroep sociale impact (2020). Verslag Werkgroep Sociale Impact van de Coronacrisis.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2017). Weten is nog geen doen. Een realistische perspectief op redzaamheid.

BEHANDELRESULTAAT

I en M1 20 januari 2021

Arnhemse Aanpak Energiearmoede

Zaaknummer:	441703
Portefeuillehouder:	Wethouder Bouwkamp

Resultaat van bespreking:

Aanwezig: de raadsleden/fractievolgers Manders (AC), Pape (VVD), Van den Broek (CDA), Venhoek (D66), Simonis(GL), Bouma (PvdA), De Groot (Partij voor de Dieren), Zijlstra (ChristenUnie), Dilekci (Denk/ VA), Henzen (PVV) en Hobbelen (Arnhemse Ouderenpartij).

De fractie van de SP was niet vertegenwoordigd.

Verloop
Er zou gestart worden met de informatieve fase, echter vanwege het afmelden van de enige aangemelde inspreker is de raadskamer direct gestart met de meningsvorming 1.

Toezeggingen
De wethouder heeft toegezegd jaarlijks met een evaluatie te komen.

Moties en amendementen
Er zijn 5 fracties die een motie overwegen in te dienen:
- De fractie van de VVD overweegt een motie in te dienen over de dekking van het voorstel. De fractie kiest liever voor een dekking uit de armoedegelden dan uit het klimaatfonds
- De fracties van PvdD en D66 overwegen een motie in te dienen m.b.t. de looptijd van het proces. Zij opteren voor "sneller, directer en meer" energiecoaches.
- De fractie van de AOP overweegt een motie in te dienen m.b.t. inclusie-gedachte en het bereiken van niet Nederlandstalige inwoners.
- De fractie van de PvdA heeft een motie in beraad m.b.t. het lerende aspect ('citizen profiel')

Conclusie
De voorzitter concludeert dat de meningsvorming 1 is afgerond en dat het voorstel doorgeleid kan worden naar de meningsvorming 2.

De griffier,

K. M. Vons

De voorzitter,

S. van Ommen

Titel/onderwerp: # Vaststelling bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken'

Raadsadviseur: W. Lammers Telefoonnr: 377 2581 Willem.lammers@arnhem.nl

Van:	College	Ambtenaar:	Marieke Hulshof
Portefeuillehouder:	Roeland van der Zee	Telefoonnr:	377 4102
	Ronald Paping	E-mailadres:	Marieke.Hulshof@arnhem.nl
Doel activiteit	Informerend (I) en meningsvormend (M1)		
Toelichting	Het gemeentelijk beleid is er op gericht om permanente bewoning op vakantieparken aan te pakken. Op grond van de huidige bestemmingsplannen kunnen echter enkel bewoners worden aangesproken, en niet de eigenaren van de parken. Door het aanpassen van de regels kunnen in de toekomst ook de eigenaren aangesproken worden op hun verantwoordelijkheid om de recreatiewoningen te gebruiken waarvoor ze bedoeld zijn: recreatie. Dit raadsvoorstel is geen plan van aanpak over de huisvesting van de huidige permanente bewoners van vakantieparken. Het raadsvoorstel richt zich op de eigenaren van vakantieparken.		
Voorgesteld resultaat van de bespreking	Start en afronding van de infomerende (I) ronde en de start van de meningsvormende (M1) fase.		
Spreekrecht publiek	Ja.		
Behandeladvies	<u>Informerende fase</u> De mogelijkheid voor insprekers. De insprekers krijgen de tijd om in maximaal 5 minuten hun betoog te houden waarna de aanwezige fractievertegenwoordigers enkele vragen kunnen stellen. Er hebben tot nu toe twee insprekers zich gemeld. De portefeuillehouder is welkom als toeschouwer, maar heeft geen rol bij deze behandeling. <u>Meningsvormend (M1)</u> - De behandeling van de M1 zal plaatsvinden in twee termijnen, te beginnen met het termijn aan de zijde van de raadskamer. De portefeuillehouder reageert op vragen in zijn eigen eerste termijn. Interrupties zijn toegestaan. - In de tweede termijn kunnen woordvoerders reageren op de eerste termijn van de portefeuillehouder en op elkaar en aangeven of zij moties en/of amendementen overwegen in te dienen. Uitkomst van de Meningsvormende (MI) behandeling kan zijn: 1. Partijen zijn het eens, het voorstel wordt doorgeleid naar de besluitvormende fase 2. Partijen zijn het niet (volledig) eens en overwegen moties en/of amendementen. Het voorstel wordt doorgeleid naar de fase Meningsvorming 2, waar deze besproken zullen worden.		
Bijlagen			

Raadsvoorstel - Vaststelling bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken'			
Bijlage 1a - Vast te stellen bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken'			
Bijlage 1b - Plankaart 'Facetplan vakantieparken' NL.IMRO.0202.973-0301			
Bijlage 2a - Zienswijzennota (geanonimiseerd)			
Bijlage 3a - Gebundelde zienswijzen (geanonimiseerd)			
Verbeelding 1- Petersborg			
Verbeelding 2 - De HoogeVeluwe.			
Verbeelding 3 - Oostappen			
Verbeelding 4 - De Maesberg			
Verbeelding 5 - Warnsborn			

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 505202

Onderwerp: Vaststelling bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken'

Voorstel

1. Het bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken', zoals vervat in verbeelding NL.IMRO.0202.973-0301.gml met bijbehorende regels en toelichting, gewijzigd vast te stellen;
2. In de zienswijzen #1 en #2[1] geen aanleiding te zien tot vaststelling in gewijzigde vorm van dit bestemmingsplan ten opzichte van het ontwerpbestemmingsplan zoals dit op grond van artikel 3.8 van de Wet ruimtelijke ordening ter inzage heeft gelegen;
3. In zienswijze #3 aanleiding te zien tot vaststelling in gewijzigde vorm van dit bestemmingsplan ten opzichte van het ontwerpbestemmingsplan zoals dit op grond van artikel 3.8 van de Wet ruimtelijke ordening ter inzage heeft gelegen;
4. Te besluiten om geen exploitatieplan vast te stellen.

Inleiding

Vanuit het gemeentelijk beleid is het wenselijk om permanente bewoning op vakantieparken aan te pakken. Op grond van de geldende bestemmingsplannen 'Buitengebied Arnhem Noord 2007' en 'Droompark Hooge Veluwe' kunnen alleen de gebruikers van een recreatiewoning/chalet hierop worden aangesproken maar niet de eigenaren van de parken. Door het aanpassen van de regels kunnen in de toekomst ook de eigenaren aangesproken worden op hun verantwoordelijkheid om de recreatiewoningen te gebruiken waarvoor ze bedoeld zijn: recreatie. Dit geeft een extra mogelijkheid om strijdig gebruik met het bestemmingsplan aan te pakken.

In het najaar van 2019 zijn drie moties door uw raad aangenomen die betrekking hebben op het vakantiepark. De strekking ervan is dat het park niet mag worden ingezet als opvanglocatie voor asielzoekers, dat geen arbeidsmigranten worden gehuisvest, en dat geen nieuwe mensen op het park komen wonen. Bij brief van 7 april 2020 is uw raad geïnformeerd over de uitvoering van de moties. Recent is geconstateerd dat er weer arbeidsmigranten op het park verblijven. Om bij de handhaving alle instrumenten goed in te kunnen zetten is het wenselijk om het bestemmingsplan aan te passen zodat ook de eigenaren kunnen worden aangesproken.

[1]Zie voor nummering van de zienswijzen de zienswijzennota, onder het kopje 'A. Overzicht indieners zienswijzen' opgenomen als bijlage 2a van dit raadsvoorstel,

Gemeente Arnhem

Beoogd effect

Het voorzien in een juridische regeling voor het beter kunnen tegengaan van permanente bewoning of strijdig gebruik van de camping c.q. vakantiepark van recreatiewoningen door het laten bewonen expliciet op te nemen als strijdig gebruik.

Argumenten

1.1 *Aanpassing van het bestemmingsplan is nodig zodat ook de eigenaar in overtreding is bij strijdig gebruik van het bestemmingsplan.*

Op basis van jurisprudentie[2] blijkt dat op basis van het huidige bestemmingsplan enkel de gebruikers van een recreatiewoning aangepakt kunnen worden, maar niet de eigenaren. Het aanpakken van de eigenaren is veel effectiever dan alleen de gebruikers omdat alleen dan strijdig gebruik in de toekomst kan worden voorkomen. Door het aanpassen van de regels kunnen in de toekomst ook de eigenaren aangesproken worden op hun verantwoordelijkheid om de recreatiewoningen te gebruiken waarvoor ze bedoeld zijn: recreatie. Er zijn in het buitengebied van Arnhem meerdere campings en vakantieparken. Met voorliggend bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken' worden de twee bestemmingsplannen waarbinnen deze vakantieparken/ campings zijn gelegen relatief eenvoudig in één ruimtelijke procedure voorzien van een aangepaste regeling. Hierdoor kunnen voor alle vakantieparken en campings (dus niet alleen Vakantiepark Arnhem) de eigenaren worden aangemerkt als overtreder(s) van permanent wonen.

2.1 *Zienswijzen van bewoners van Oostappen vakantiepark geven geen aanleiding om het bestemmingsplan gewijzigd vast te stellen.*

Het bestemmingsplan heeft ter 6 weken ter inzage gelegen van 14 juli tot en met 24 augustus 2020. De terinzagelegging van het bestemmingsplan heeft geleid tot 12 zienswijzen, waarvan 3 uniek. In een zienswijzenrapport (bijlage 2a bij dit raadsvoorstel) zijn de zienswijzen samengevat en voorzien van een reactie.

De meeste zienswijzen zijn van bewoners van Oostappen vakantiepark. De bewoners maken zich zorgen om de gevolgen van het bestemmingsplan en vinden dat zij onvoldoende zijn betrokken bij de totstandkoming ervan. Het bestemmingsplan raakt echter niet de belangen van bewoners. Zij kunnen namelijk op basis van het geldende bestemmingsplan al worden aangeschreven. Indien de gemeente overgaat tot handhaving zal ook zorgvuldig worden gekeken naar de situatie van de bewoners. De bewoner die zelf niet in staat is om andere woonruimte te vinden, kan een beroep doen op de reguliere hulpverlening.

3.1 *Zienswijze #3 geeft aanleiding om het bestemmingsplan gewijzigd vast te stellen.*

De indiener van zienswijze #3 geeft aan dat het bestemmingsplan, zoals dat ter inzage heeft gelegen, het gebruik van bedrijfswoningen uitsluit. De bedoeling van het bestemmingsplan is dat de situatie in overeenstemming met het huidige recht wordt gebracht Waarbij het erom gaat dat permanent laten bewonen van recreatieobjecten ook komt te gelden als strijdig gebruik, zodat ook de eigenaar kan

[2] ABRvS 20 september 2007, ECLI:NL:RVS:2017:2550.

worden aangesproken. Waar het nieuwe bestemmingsplan strengere regels bevat dan het vigerende bestemmingsplan stelt het college voor om dit te herstellen. De voorgestelde wijzigingen staan in het dictum van het raadsvoorstel.

Kanttekeningen en risico's

Niet van toepassing.

Participatie

Het bestemmingsplan heeft alleen rechtsgevolgen voor de eigenaren van het vakantiepark. Voor de bewoners verandert er in juridische zin niets. Hierdoor is ervoor gekozen om alleen de eigenaren van de vakantieparken per brief op de hoogte te stellen van het bestemmingsplan.

Financiën

Voor de gemeente heeft het bestemmingsplan geen financiële consequenties omdat slechts enkele definities worden aangepast en een aangepaste gebruiksbepaling wordt toegevoegd.

Uitvoering

Na besluitvorming zal het bestemmingsplan zes weken ter inzage worden gelegd in het kader van de beroepsprocedure. Belanghebbenden die een zienswijze hebben ingediend, kunnen in beroep gaan. Er volgt dan een beroepsprocedure bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State.

Het bestemmingsplan treedt in beginsel de dag na afloop van de beroepstermijn in werking.

Communicatie

De indieners van een zienswijze worden door middel van een brief op de hoogte gesteld van het voornemen tot vaststelling. De griffie zal de indieners van de zienswijzen informeren over de behandeling van het bestemmingsplan in de raadscommissie en uitnodigen deze behandeling bij te wonen. Na de vaststelling zullen de indieners van een zienswijze wederom een brief krijgen om ze hierover te informeren.
De overige belanghebbenden worden na vaststelling geïnformeerd door een publicatie in de Staatscourant en in het digitale gemeenteblad.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- Raadsvoorstel
- 1a Vast te stellen bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken'
- 1b Plankaart 'Facetplan vakantieparken' NL.IMRO.0202.973-0301
- Bijlage 2a Zienswijzennota - geanonimiseerd
- Bijlage 3a Gebundelde zienswijzen - geanonimiseerd

Ter inzage stukken voor gemeenteraad

- Bijlage 2b Zienswijzennota - niet geanonimiseerd
- Bijlage 3b Gebundelde zienswijzen - niet geanonimiseerd

RAADSVOORSTEL

Besluit van

Zaaknummer 505202

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 29 september 2020, nummer: 505202;

Overwegende dat:

a. het bestemmingsplan gewijzigd wordt vastgesteld anders dan naar aanleiding van een zienswijze van het Rijk of Gedeputeerde Staten, waardoor het besluit tot vaststelling van het bestemmingsplan op grond van Artikel 3.8, lid 4, van de Wet ruimtelijke ordening zes weken na de vaststelling bekendgemaakt moet worden;
b. het Rijk en Gedeputeerde Staten op voorhand instemmen met het eerder bekend maken van het besluit wanneer daarbij geen nationale of provinciale belangen aan de orde zijn;
c. het bestemmingsplan en de wijzigingen geen betrekking hebben op nationale of provinciale belangen;
d. het bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken' geen bouwplannen toelaat zoals bedoeld in artikel 6.2.1 van het Besluit ruimtelijke ordening.

gelet op de artikelen 3.8 en 6.12, lid 2 van de Wet ruimtelijke ordening;

besluit:

1. Het bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken', zoals vervat in verbeelding NL.IMRO.0202.973-0301.gml met bijbehorende regels en toelichting, gewijzigd vast te stellen;
2. In de zienswijzen #1 en #2[3] geen aanleiding te zien tot vaststelling in gewijzigde vorm van dit bestemmingsplan ten opzichte van het ontwerpbestemmingsplan zoals dit op grond van artikel 3.8 van de Wet ruimtelijke ordening ter inzage heeft gelegen;
3. In zienswijze #3 aanleiding te zien om het bestemmingsplan gewijzigd vast te stellen, waarbij de volgende wijzigingen zijn opgenomen ten opzichte van het ontwerpbestemmingsplan zoals dat ter inzage heeft gelegen:
   - aan artikel 3.1, onderdeel a., van de regels, wordt 'uitgezonderd bedrijfswoningen' toegevoegd en komt als volgt te luiden:
     a. gebruik en/of laten gebruiken van gronden en/of opstallen uitgezonderd bedrijfswoningen voor permanente bewoning of het huisvesten van werknemers.
   - artikel 3.1, onderdeel b., van de regels wordt geschrapt.
4. Te besluiten om geen exploitatieplan vast te stellen.

[3] [3]Zie voor nummering van de zienswijzen de zienswijzennota, onder het kopje 'A. Overzicht indieners zienswijzen' opgenomen als bijlage 2a van dit raadsvoorstel,

Gemeente Arnhem

De griffier,

De voorzitter,

Face
vaka

Cluster
Beleid en Regie, Gemeente Arnhem

Bestemmingsplan

GEMEENTE Arnhem

Colofon

Plan:	Facetplan vakantieparken
Gemeente:	Arnhem
Plannummer:	973
IMRO-identificatie:	NL.IMRO.0202.973-0201
Huidige status:	vastgesteld
Plantype:	bestemmingsplan
Locatie:	
Projectleider:	
Datum:	21-9-2020

Facetplan vakantieparken

Inhoudsopgave

Hoofdstuk1	**Inleiding**	**5**
1.1	Aanleiding	5
1.2	Situering en begrenzing plangebied	5
1.3	Opzet bestemmingsplan	5
1.4	Geldende plannen	5
Hoofdstuk2	**Wat is onze visie?**	**7**
2.1	Beschrijving problematiek	7
2.2	Beleid	7
2.2.1	Rijksbeleid	7
2.2.1.1	Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR)	
2.2.1.2	Toetsing van de ontwikkeling aan het rijksbeleid	
2.2.2	Provinciaal Beleid	7
2.2.3	Gemeentelijk beleid	7
2.3	Huidige juridische situatie	8
2.3.1	Verbod gebruik permanente bewoning	8
2.4	Uitvoerbaarheid	8
Hoofdstuk3	**Planbeschrijving en -verantwoording**	**9**
3.1	Inleiding	9
3.2	Opzet van de regels	9
3.2.1	Inleidende regels	9
3.2.2	Bestemmingsregels	9
3.2.3	Algemene regels	10
3.2.4	Overgangs- en slotbepalingen	10
3.3	Handhaving	10
3.4	Exploitatie	10
Hoofdstuk4	**Procedure**	**11**
4.1	Vooroverleg	11
4.2	Terinzagelegging (ontwerp-bestemmingsplan)	11
Hoofdstuk1	**Inleidende regels**	**14**
Artikel 1	Begrippen	14
Hoofdstuk2	**Bestemmingsregels**	**15**
Artikel 2	Van toepassing verklaring	15
Hoofdstuk3	**Algemene regels**	**16**
Artikel 3	Algemene gebruiksregels	16
Hoofdstuk4	**Overgangs- en slotregels**	**17**
Artikel 4	Overgangsrecht	17
Artikel 5	Slotregel	17

Toelichting

bij het bestemmingsplan
'Facetplan vakantieparken'
(plannummer: NL.IMRO.0202.973-0201)

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Op basis van jurisprudentie (ABRvS 20 september 2007, ECLI:NL:RVS:2017:2550) blijkt dat enkel de gebruikers van een recreatiewoning aangepakt kunnen worden, maar niet de eigenaren. Het aanpakken van de eigenaren is veel effectiever dan alleen de gebruikers omdat alleen dan strijdig gebruik in de toekomst kan worden voorkomen. Vanuit het gemeentelijk beleid is het wenselijk om permanente bewoning van recreatiewoningen aan te pakken. Door het aanpassen van de regels kunnen in de toekomst ook de eigenaren aangesproken worden op hun verantwoordelijkheid om de recreatiewoningen te gebruiken waarvoor ze bedoeld zijn: recreatie.

Er zijn in het buitengebied van Arnhem meerdere campings en vakantieparken. Met voorliggend facetbestemmingsplan worden de twee bestemmingsplannen waarbinnen deze vakantieparken/campings zijn gelegen relatief eenvoudig in één ruimtelijke procedure voorzien van een aangepaste regeling. Hierdoor kunnen ook de eigenaren worden aangemerkt als overtreder(s) van permanent wonen.

1.2 Situering en begrenzing plangebied

Het plangebied heeft betrekking op de vakantieparken in het noordelijke buitengebied van Arnhem en dat betreft het vakantiepark Droompark Hooge Veluwe, Oostappen Vakantiepark Arnhem, camping Petersburg, camping Warnsborn en recreatiepark De Maesberg.

1.3 Opzet bestemmingsplan

Een bestemmingsplan bestaat uit een verbeelding (plankaart) en regels en gaat vergezeld van een toelichting. Op de kaart zijn de bestemmingen door middel van kleuren en tekens aangegeven. De regels bevatten de materiële inhoud van de bestemmingen. Deze bestemmingsplanonderdelen vormen tezamen het juridische toetsingskader voor ruimtelijke en functionele ontwikkelingen in het plangebied. De toelichting bevat met name de aan het plan ten grondslag liggende gedachten.
Dit plan is conform de Wro vormgegeven volgens de SVBP (Standaard voor vergelijkbare Bestemmingsplannen) 2012. De SVBP geeft voorschriften over inrichting van de kaart (kleuren en tekens) en de opbouw van de regels.

1.4 Geldende plannen

Het bestemmingsplan 'Facetplan Vakantieparken' is een gedeeltelijke herziening van een deel van de geldende plannen. Onderstaand overzicht geeft weer welke bestemmingsplannen deels worden herzien. Bij elk plan is de datum van vaststelling en goedkeuring weergegeven.

Bestemmingsplannen	**Vastgesteld op:**
Buitengebied Arnhem-Noord 2007	26-02-2007
DroomPark Hooge Veluwe	28-09-2015

Hoofdstuk 2 Wat is onze visie?

2.1 Beschrijving problematiek

Het buitengebied van Arnhem telt een aantal vakantieparken, deze hebben ingevolge de geldende bestemmingsplannen een recreatieve bestemming. Dit betekent dat recreatiewoningen alleen bedoeld zijn om te recreëren en dat permanente bewoning niet is toegestaan. In de praktijk zien we dat recreatiewoningen in de vakantieparken permanent worden bewoond. Net als veel andere vakantieparken in Nederland worden vakantieparken in het buitengebied in Arnhem een aantrekkelijk toevluchtsoord voor mensen die op de reguliere woningmarkt niet (tijdig) aan bod komen, of hier om andere reden voor kiezen.

2.2 Beleid

2.2.1 Rijksbeleid

2.2.1.1 Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR)

De SVIR schetst het ruimtelijke en mobiliteitsbeleid van het rijk in het perspectief van 2028 en 2040. De SVIR markeert een trendbreuk waarbij sterk wordt ingezet op decentralisatie van het ruimtelijk beleid naar provincies en gemeenten. In de nationale ruimtelijke hoofdstructuur maakt Arnhem deel uit van één van de negen 'stedelijke regio's met een concentratie van topsectoren'; expliciet wordt 'Health Valley' in en rond Arnhem-Nijmegen genoemd en 'mode en design' in Arnhem als onderdeel van de aanwezige topsector ' Creatieve industrie'. Een 'aantrekkelijk vestigingsklimaat in en een goede internationale bereikbaarheid van de stedelijke regio's met een concentratie van topsectoren' wordt in de SVIR gemarkeerd als een nationaal belang.

2.2.1.2 Toetsing van de ontwikkeling aan het rijksbeleid

De SVIR laat zich niet specifiek uit over dergelijke lokale ontwikkelingen.

2.2.2 Provinciaal Beleid

De provincie vindt permanente bewoning van recreatiewoningen en (sta)caravans ongewenst. In artikel 2.4 van de Omgevingsverordening Gelderland is de instructieregel opgenomen dat een bestemmingsplan de permanente bewoning van een recreatiewoning niet mogelijk maakt. Daarnaast liggen de gebieden het in het Gelders Natuur Netwerk (voorheen Ecologische Hoofdstructuur) en in Natura 2000-gebied. In dit beleid staat versterken van bestaande natuur voorop.

2.2.3 Gemeentelijk beleid

Toerisme

- Er wordt een enorme groei van het aantal toeristen verwacht in 2030 (van grofweg 18 miljoen naar minimaal 29 miljoen, maar mogelijk 42 miljoen bezoekers [raport NBTC, Perspectief bestemming NL 2030].)
- Er gaan dus nog meer economische kansen ontstaan, maar Nederland / de Veluwe moet ook waken voor overtoerisme, zoals nu al in Giethoorn te zien is.
- Toerisme moet meer als middel dan als doel gezien worden: het is een middel om de leefbaarheid van de eigen bewoners te verhogen. Denk aan de kleine kernen waar horeca en grote supermarkten gevestigd blijven omdat in de zomer en de weekenden genoeg omzet gedraaid wordt. Wanneer toerisme louter als doel ingezet wordt, heb je de kans dat de balans tussen lusten en lasten doorslaat. (Ook ecologisch / economisch gezien op de Veluwe).

Met die in het achterhoofd is het voor Arnhem dus van belang dat we een gezonde en aantrekkelijke recreatieve en toeristische sector hebben. Inspringen op kansen en overlast zo veel mogelijk voorkomen.

Ruimtelijk beleid

Het is vanuit planologisch oogpunt gewenst dat bewoning zich concentreert binnen de grenzen van de stad en dat er geen stedelijke verdichting ontstaat in het buitengebied. Dit met het oog op onder meer de afstand tot openbaar vervoer, voorzieningen, de benodigde infrastructuur en vanwege sociale veiligheid. Daarnaast staan de woningen in kwetsbare natuurgebieden. In de structuurvisie Arnhem 2020-2040 is het buitengebied onderdeel van de zone 'natuur en cultuur'. De mogelijkheden die het huidige bestemmingsplan biedt zijn een gegeven waarbij elke wijziging daarvan volgens de structuurvisie moet bijdragen aan een betere toegankelijkheid van het gebied, aan onthekking en ontsnippering en aan het vergroten van de toegankelijkheid voor mens en dier. Dit betekent dat in deze gebieden extensivering van gebruik wenselijk is, evenals een natuurvriendelijker inrichting van het terrein.

2.3 Huidige juridische situatie

2.3.1 Verbod gebruik permanente bewoning

In de bestemmingsplannen Buitengebied Arnhem Noord 2007 en Droompark Hooge Veluwe is onder de algemene gebruiksregels opgenomen dat onder strijdig gebruik in ieder geval wordt begrepen het permanent bewonen van kampeermiddelen, stacaravans, recreatiewoningen, vakantiehuisjes, zomerhuisjes en bedrijfsruimten.

Voor de eigenaar geldt dat hij niet zelf op het park verblijft maar anderen in staat stelt er te verblijven. Op basis van het vigerende bestemmingsplan is de eigenaar / verhuurder van de recreatieobjecten, waarin de bewoners en arbeidsmigranten verblijven, niet aan te merken als overtreder. Dit komt omdat het bestemmingsplan 'Buitengebied Arnhem Noord' onder de WRO tot stand is gekomen, zodat artikel 7.10 van de Wet ruimtelijke ordening, zoals dat luidde tot 1 oktober 2010, en artikel 2.1, eerste lid, aanhef en onder c, van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht, op grond waarvan ook het laten gebruiken verboden is, niet van toepassing zijn.

Onder de huidige wetgeving zou de eigenaar die tegenstrijdig gebruik toelaat ook als overtreder worden aangemerkt. Om die reden is in dit facetbestemmingsplan ook het laten bewonen expliciet opgenomen als strijdig gebruik.

2.4 Uitvoerbaarheid

Dit bestemmingsplan voorziet planologisch gezien niet in nieuwe ontwikkelingen die milieuaspecten als milieuzonering, geluid, externe veiligheid, kabels en leidingen zouden kunnen schaden. Het plan voorziet enkel in aanpassingen van regels die helpen bij het aanpakken van permanente bewoning (het opnemen van een gebruiksbepaling en het aanpassen/opnemen van enkele definities), om duidelijkheid te verschaffen. Gezien de aard van het plan is nader onderzoek niet noodzakelijk.

Hoofdstuk 3 Planbeschrijving en -verantwoording

3.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is ingegaan op de bestaande situatie, het relevante beleid en de milieu- en omgevingsaspecten. De informatie uit deze hoofdstukken is gebruikt om keuzes te maken bij het opstellen van het bestemmingsplan: de verbeelding (plankaart) en de regels. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de opzet van dit bestemmingsplan. Daarnaast worden de gemaakte keuzes op de verbeelding en in de regels verantwoord. Dat betekent dat er wordt aangegeven waarom bepaalde bestemmingen zijn aangewezen en waarom bepaalde bebouwing acceptabel is.

3.2 Opzet van de regels

In de Wet ruimtelijke ordening (Wro) is de verplichting opgenomen om ruimtelijke plannen en besluiten digitaal vast te stellen. De Standaard voor vergelijkbare bestemmingsplannen 2012 (SVBP2012) is verplicht.

De Standaard Vergelijkbare Bestemmingsplannen 2012 maakt het mogelijk bestemmingsplannen te maken die op vergelijkbare wijze zijn opgebouwd en op een zelfde manier worden verbeeld. Vergelijkbare bestemmingsplannen leiden tot een betere dienstverlening en tot een effectievere en efficiëntere overheid.

Het juridisch bindend gedeelte van het bestemmingsplan bestaat uit planregels en bijbehorende plankaart waarop de bestemmingen zijn aangegeven. Deze plankaart kan zowel digitaal als analoog worden verbeeld. De plankaart en de planregels dienen in samenhang te worden bekeken.

De regels zijn onderverdeeld in vier hoofdstukken:
1. Inleidende regels (begripsbepalingen en wijze van meten);
2. Bestemmingsregels;
3. Algemene regels (o.a. afwijkingen);
4. Overgangs- en slotregels.

3.2.1 Inleidende regels

Hoofdstuk 1 Inleidende regels bevat de inleidende regels. Deze regels gelden voor het gehele plangebied en bevatten:
1. Begrippen
   In dit artikel zijn definities van de in de regels gebruikte begrippen opgenomen, voor een eenduidige interpretatie van deze begrippen.

3.2.2 Bestemmingsregels

Hoofdstuk 2 van de regels bevat slechts één artikel: Artikel 2 Van toepassing verklaring. Hierin wordt geregeld dat het bestemmingsplan 'Facetplan Vakantieparken' betrekking heeft op de volgende bestemmingsplannen:
- Buitengebied Arnhem Noord 2007;
- Droompark Hooge Veluwe.

De volgende wijzigingen zijn doorgevoerd:
1. In artikel 1 van de verschillende bestemmingsplannen worden de definities zoals opgenomen in artikel 1 van dit bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken'opgenomen. Daar waar in deze bestemmingsplannen al een definitie is opgenomen, vervangt de definitie zoals opgenomen in artikel 1 van dit bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken' deze definitie.
2. Aan artikel 3.2 van het bestemmingsplan ‘Buitengebied Arnhem Noord 2007’ wordt hetgeen onder artikel 3 van dit bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken' is beschreven toegevoegd.
3. Aan artikel 2.8.4 van het bestemmingsplan 'Buitengebied Arnhem Noord 2007' wordt hetgeen onder artikel 3 van dit bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken' is beschreven toegevoegd.
4. Aan artikel 9 van het bestemmingsplan ‘Droompark Hooge Veluwe’ wordt hetgeen onder artikel 3

van dit bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken' is beschreven toegevoegd.

3.2.3 Algemene regels

Hoofdstuk 3 bevat de algemene regels. Deze regels gelden voor het gehele plangebied. Dit hoofdstuk is opgebouwd uit:

1. Artikel 3 Algemene gebruiksregels: In dit artikel zijn algemene regels met betrekking tot het gebruik van de gronden en opstallen in het plangebied opgenomen. Hierin is aangegeven welke functies in ieder geval in strijd zijn met het bestemmingsplan. Dit artikel beschrijft de algemene verbodsbepaling omtrent het strijdig gebruik en/of strijdig laten gebruiken van bouwwerken anders dan ten behoeve van recreatie. Dit is bedoeld om bijvoorbeeld het gebruik ten behoeve van permanente bewoning of huisvesten van werknemers tegen te gaan

3.2.4 Overgangs- en slotbepalingen

In Hoofdstuk 4 staan de overgangs- en slotbepalingen. In de overgangsbepalingen is aangegeven wat de juridische consequenties zijn van bestaande situaties die in strijd zijn met dit bestemmingsplan.

3.3 Handhaving

Bestemmingsplannen zijn bindend voor overheid en burger. Enerzijds kan de gemeentelijke overheid naleving van bestemmingsplannen afdwingen (optreden tegen strijdig gebruik en/of bebouwing). Anderzijds vormt het bestemmingsplan ook het juridisch kader voor de burger waar deze uit af kan leiden wat zijn eigen bouw- en gebruiksmogelijkheden zijn, maar ook wat de mogelijkheden en onmogelijkheden zijn van zijn buren en directe omgeving. Het bestemmingsplan geeft immers de gewenste planologische situatie voor het betreffende gebied binnen de planperiode aan.

De wijziging van het bestemmingsplan is onderdeel van de aanpak om (op termijn) bewoning op vakantieparken niet langer toe te staan. Het bestemmingsplan zorgt ervoor dat naast de bewoners ook de eigenaars kunnen worden aangepakt.

3.4 Exploitatie

Inzake art 6.12 Wro is het verplicht een exploitatieplan op te stellen voor gronden waarop een bouwplan inzake art 6.2.1 Bro wordt voorbereid én er kosten te verhalen zijn, tenzij deze kosten anderszins verzekerd zijn. De Wro geeft de gemeente de mogelijkheid om eventuele gemaakte kosten voor de uitvoering van het plan op de aanvrager te verhalen. Bij de voorbereiding van een ontwerp voor een bestemmingsplan dient op grond van artikel 3.1.6, lid 1, onder f van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) 2008 onderzoek plaats te vinden naar de uitvoerbaarheid van het plan.

Conclusie

Het voorliggende bestemmingsplan voorziet niet in het mogelijk maken van nieuwe ontwikkelingen, er is dus geen sprake van een bouwplan in het kader van de Bro. Hierdoor is er geen verplichting tot het opstellen van een exploitatieplan. Voor de gemeente heeft het bestemmingsplan geen financiële consequenties omdat slechts enkele definities worden aangepast en een aangepaste gebruiksbepaling wordt toegevoegd.

Hoofdstuk 4 Procedure

4.1 Vooroverleg

Bewonersoverleg
Dit facetplan voorziet uitsluitend in een juridische regeling voor het beter kunnen tegengaan van permanente bewoning van recreatiewoningen.

Artikel 3.1.1 Bro overleg
Met de overlegpartners is de werkafspraak tot stand gekomen dat enkel vooroverleg noodzakelijk is waar belangen worden geraakt van de betreffende partners. Dit facetplan voorziet uitsluitend in een juridische regeling voor het beter kunnen tegengaan van permanente bewoning van recreatiewoningen. Er hoeft daarom geen vooroverleg te worden gevoerd.

Publicatie voornemen ontwikkeling
Volgens artikel 1.3.1 lid 1 van het Besluit ruimtelijke ordening moet het voornemen tot een op ontwikkeling gericht bestemmingsplan worden gepubliceerd. Dit is een beheerbestemmingsplan dat geen ontwikkelingen mogelijk maakt. Daarom was het niet nodig om het voornemen te publiceren.

4.2 Terinzagelegging (ontwerp-bestemmingsplan)

Het ontwerpfacetbestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken' heeft vanaf 14 juli 2020, gedurende een termijn van 6 weken ter inzage gelegen (t/m 24 augustus 2020). Naar aanleiding van de terinzagelegging zijn 12 zienswijzen tegen het bestemmingsplan ingediend. De zienswijzen hebben geleid tot een gewijzigde vaststelling van het bestemmingsplan.

Regels

Hoofdstuk 1 Inleidende regels

Artikel 1 Begrippen

1.1 plan
Het bestemmingsplan Facetplan vakantieparken met identificatienummer NL.IMRO.0202.973-0201 van de gemeente Arnhem.

1.2 bestemmingsplan
De geometrisch bepaalde planobjecten met de bijbehorende regels.

1.3 huishouden
Eén of meer personen die op hetzelfde adres wonen en een economisch-consumptieve eenheid vormen, met de intentie om zelfstandig, bestendig, voor onbepaalde tijd, in gezinsverband of in een met een gezinsverband vergelijkbaar samenlevingsverband te wonen.

1.4 bedrijfsmatige exploitatie
Het door middel van een bedrijf, stichting of andere rechtspersoon beheren en/of exploiteren van recreatieverblijven, waarbij voor recreatiewoonverblijven geldt dat daar -permanent wisselende- recreatieve (nacht)verblijfsmogelijkheden worden geboden.

1.5 hoofdverblijf
Een gebouw welke voor een huishouden functioneert als de plaats waar het centrum van zijn sociale en maatschappelijke activiteiten ligt.

1.6 permanente bewoning
Gebruik als hoofdverblijf als bedoeld in de Wet gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens (Wet GBA), waaronder wordt verstaan:
a. het gebruik als woning door een zelfde persoon, (deel van) een gezin of samenwoning op een wijze die ingevolge het in de Wet GBA bepaalde noopt tot inschrijving in het persoonsregister van de gemeente, en/of
b. het in de periode van 1 november tot 15 maart meer dan 70 maal ter plaatse nachtverblijf houden, terwijl betrokkene niet elders daadwerkelijk over een hoofdverblijf beschikt.

Hoofdstuk 2 Bestemmingsregels

Artikel 2 Van toepassing verklaring

2.1 Reikwijdte

Het bestemmingsplan heeft betrekking op de volgende bestemmingsplannen:

1. Buitengebied Arnhem Noord 2007, zoals vastgesteld bij besluit van de gemeenteraad van Arnhem van 26 november 2008 (NL.IMRO.02020000701-);
2. Droompark Hooge Veluwe, zoals vastgesteld bij besluit van de gemeenteraad van Arnhem van 28 september 2015 (NL.IMRO.0202.846-0301).

2.2 Buitengebied Arnhem Noord 2007

De regels van het bestemmingsplan 'Buitengebied Arnhem Noord 2007' worden als volgt gewijzigd:

- Artikel 3 wordt toegevoegd aan artikel 2.8.4 Strijdig Gebruik; en:
- Artikel 3 wordt toegevoegd aan artikel 3.2 Algemene gebruiksbepaling.

2.3 Droompark Hooge Veluwe

De regels van het bestemmingsplan 'Droompark Hooge Veluwe' worden als volgt gewijzigd:

- Artikel 3 wordt toegevoegd aan artikel 9 Algemene gebruiksregels.

Hoofdstuk 3 Algemene regels

Artikel 3 Algemene gebruiksregels

3.1 Strijdig gebruik

Onder het gebruiken van gronden of bouwwerken in strijd met het bestemmingsplan, als bedoeld in artikel 2.1, eerste lid, aanhef en onder c van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht, wordt in ieder geval begrepen:

a. gebruik en/of laten gebruiken van gronden en/of opstallen uitgezonderd bedrijfwoningen voor permanente bewoning of het huisvesten van werknemers.

Hoofdstuk 4 Overgangs- en slotregels

Artikel 4 Overgangsrecht

4.1 Overgangsrecht bouwwerken

4.1.1 Overgangsbepaling

Een bouwwerk dat op het tijdstip van inwerkingtreding van het bestemmingsplan aanwezig of in uitvoering is, dan wel gebouwd kan worden krachtens een omgevingsvergunning voor het bouwen, en afwijkt van het plan, mag, mits deze afwijking naar aard en omvang niet wordt vergroot,

a. gedeeltelijk worden vernieuwd of veranderd;
b. na het teniet gaan ten gevolge van een calamiteit geheel worden vernieuwd of veranderd, mits de aanvraag van de omgevingsvergunning voor het bouwen wordt gedaan binnen twee jaar na de dag waarop het bouwwerk is teniet gegaan.

4.1.2 Afwijken

Het bevoegd gezag kan eenmalig in afwijking van sublid 4.1.1 een omgevingsvergunning verlenen voor het vergroten van de inhoud van een bouwwerk als bedoeld in sublid 4.1.1 met maximaal 10%.

4.1.3 Uitzondering op het overgangsrecht bouwwerken

Het bepaalde in lid 4.1.1 is niet van toepassing op bouwwerken die weliswaar bestaan op het tijdstip van inwerkingtreding van het plan, maar zijn gebouwd zonder vergunning en in strijd met het daarvoor geldende plan, daaronder begrepen de overgangsbepaling van dat plan.

4.2 Overgangsrecht gebruik

4.2.1 Overgangsbepaling

Het gebruik van grond en bouwwerken dat bestond op het tijdstip van inwerkingtreding van het bestemmingsplan en hiermee in strijd is, mag worden voortgezet.

4.2.2 Strijdig gebruik

Het is verboden het met het bestemmingsplan strijdige gebruik, bedoeld in lid 4.2.1 te veranderen of te laten veranderen in een ander met dat plan strijdig gebruik, tenzij door deze verandering de afwijking naar aard en omvang wordt verkleind.

4.2.3 Verbod hervatten strijdig gebruik

Indien het gebruik, bedoeld in lid 4.2.1 na de inwerkingtreding van het plan voor een periode langer dan een jaar wordt onderbroken, is het verboden dit gebruik daarna te hervatten of te laten hervatten.

4.2.4 Uitzondering op het overgangsrecht gebruik

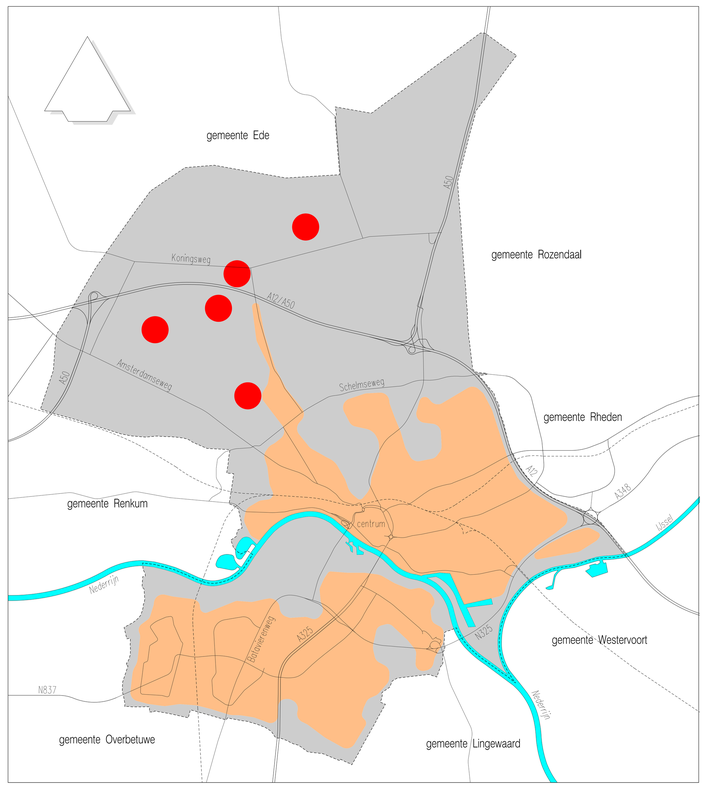
Het bepaalde in lid 4.2.1 is niet van toepassing op het gebruik dat reeds in strijd was met het voorheen geldende bestemmingsplan, daaronder begrepen de overgangsbepalingen van dat plan.

Artikel 5 Slotregel

Deze regels worden aangehaald als:
Regels van het bestemmingsplan Facetplan vakantieparken.

Plangebied

Plangebiedgrens

FACETPLAN VAKANTIEPARKEN

.

planstatus	datum:	getekend:
● ontwerp	14-07-2020	JWe
● vast te stellen	oktober 2020	
○ vastgesteld		
○ in werking		
○ onherroepelijk		

schaal:	getekend:	tekeningnummer:
1:2000	JWe	NL.IMRO.0202.973-0301

© Nadruk verboden

Strategie, Beleid en Regie, beleidsdomein Fysiek

Eusebiusbuitensingel 53, Postbus 9029, 6800 EL ARNHEM
Tel.: 0900-1809, fax: 026-3774830, gemeente@arnhem.nl

GEMEENTE Arnhem

Zaaknummer: 505202

BIJLAGE 2a ONDERDEEL UITMAKEND VAN HET RAADSVOORSTEL geanonimiseerd

Zienswijzennota

Bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken',

Zaaknummer: 505202

Zienswijzenota behorende bij het raadsvoorstel tot vaststelling van het bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken'

Het ontwerpbestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken' heeft vanaf 14 juli 2020, gedurende een termijn van 6 weken ter inzage gelegen (t/m 24 augustus 2020)

Naar aanleiding van de terinzagelegging zijn 12 zienswijzen tegen het bestemmingsplan ingediend.

Deze zienswijzennota maakt onderdeel uit van het raadsvoorstel tot vaststelling van dit bestemmingsplan. Het zienswijzenrapport maakt onderdeel uit van het raadsvoorstel tot vaststelling van dit bestemmingsplan. Onder A. is het overzicht opgenomen van de indieners van de zienswijzen. In onderdeel B. worden de zienswijzen samengevat en volgt de gemeentelijke reactie en een conclusie.

A. Overzicht indieners zienswijzen

#	Nr.	
#1, #2	1	[redacted]
#1	2	
#1	3	
#1	4	
#1	5	
#1	6	
#1	7	
#1	8	
#1	9	
#1	10	
#1	11	
#3	12	

B. Beantwoording zienswijzen Bestemmingsplan

In dit hoofdstuk zijn de zienswijzen op het ontwerpbestemmingsplan samengevat en van een reactie voorzien. In die gevallen dat een zienswijze gegrond wordt verklaard en dit leidt tot aanpassing van het bestemmingsplan wordt dit expliciet aangegeven. Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat in deze zienswijzennota de ingediende zienswijzen samengevat worden weergegeven. Dat deze zienswijzen zijn samengevat betekent niet dat bepaalde zienswijzen niet of niet volledig betrokken zijn in de (belangen)afweging. Alle ingediende zienswijzen inclusief eventuele bijlagen zijn in de (belangen)afweging betrokken. Een groot aantal van de zienswijzen is (nagenoeg) identiek. Deze zienswijzen zijn samengevoegd dan wel samengevat en worden gezamenlijk behandeld.

Nr.	Inhoud	Beantwoording
Zienswijze #1	Indiener maakt zich zorgen waar zij (en 244 andere bewoners van Camping Arnhem) ondergebracht moeten worden als het verbod op permanent wonen wordt gehandhaafd.	De gemeente snapt de bezorgdheid van de gebruikers van het vakantiepark. Het doel van dit bestemmingsplan is om ook de eigenaren van vakantieparken te kunnen aanspreken op de permanente bewoning. Op dit moment kan een eigenaar hier nog niet juridisch op worden aangesproken. . Indien de gemeente overgaat tot handhaving zal ook zorgvuldig worden gekeken naar de situatie van de bewoners. De bewoner die zelf niet in staat is om andere woonruimte te vinden, kan een beroep doen op de reguliere hulpverlening.
Zienswijze #2	1. De belangen van bewoners worden in het bestemmingsplan niet meegenomen en zelfs niet omschreven. Deze gevolgen dienen te worden omschreven en ook op welke manier de gemeente met deze gevolgen en de belangen van de bewoners om zal gaan. 2. Het is onbegrijpelijk dat er geen overleg is geweest met de permanente bewoners. Dit overleg moet alsnog komen met als duidelijk doel het omschrijven en meenemen van de belangen van de bewoners, namelijk goede en betaalbare huisvesting. 3. Er moet een plan komen met als doel ervoor te zorgen dat er een betaalbaar huis voor de bewoners is. Bij dit plan moeten de bewoners betrokken worden. Het plan moet uitgaan van twee mogelijkheden. Namelijk de mogelijkheid om de camping om te vormen tot een normale woonwijk met normale huizen of de	1. Dit bestemmingsplan regelt een beperkte aanpassing van de regels waardoor ook de eigenaar kan worden aangesproken op de illegale bewoning van het park. Dit raakt niet de belangen van de bewoners. Zij kunnen op basis van het geldende bestemmingsplan al worden aangeschreven. In de bovenstaande reactie op zienswijze 1 wordt aangegeven hoe bij daadwerkelijke handhaving zal worden omgegaan met de huidige bewoners. 2. Zie reactie op het vorige punt. 3. Dit bestemmingsplan richt zich op het beter kunnen handhaven van een illegale situatie. Met deze wijziging wordt aangesloten bij de huidige wetgeving. Dit bestemmingsplan geeft geen aanleiding om met een zodanig plan te komen. In de reactie op zienswijze 1 wordt hier wel kort op ingegaan.

	mogelijkheid voor een betaalbare woning buiten de camping voor de bewoners. 4. De indiener vraagt passende compensatie als zij als gevolg van aanpassen van de regels door de gemeente kosten moeten maken.	4. Zie reactie op het eerste punt.
Zienswijze #3	1. De gemeente laat buiten beschouwing dat sprake is van permanente bewoning op verzoek van- en in samenspraak met - de gemeente. De gemeente handelt onrechtmatig door eerst geruime tijd aan te dringen op de opvang en dan plots cliënte verantwoordelijk maken voor deze (mede) door de gemeente zelf in het leven geroepen situatie. 2. Indien de gemeente door middel van het facetbestemmngsplan een einde wil maken aan permanente bewoning maakt dat de gemeente jegens Oostappen vakantiepark Arnhem schadeplichtig. Op verzoek van de gemeente is namelijk met natuurlijke personen een rechtsverhouding ontstaan, die alleen in privaatrechtelijke zin niet onmiddellijk of zonder nadelige gevolgen ongedaan kan worden gemaakt. 3. Oostappen vakantiepark heeft niet de bevoegdheid of de mogelijkheid om na te gaan of een persoon die op het park verblijft staat ingeschreven in de Basisregistratie Personen of dat die persoon daarin behoort te worden ingeschreven. Oostappen kan niet het doel van een verblijf controleren 4. Het is niet redelijk en niet passend ingeval het ontwerpbestemmingsplan het gebruik van een bedrijfswoning onmogelijk maakt. Zo'n bedrijfswoning wordt weliswaar niet gebruikt om te recreëren maar wel om de recreatie-exploitatie mogelijk te maken en daaraan dienstbaar te zijn.	1. Voorop gesteld moet worden dat het voorgenomen bestemmingsplan geen wijziging brengt in hetgeen verboden is. Permanente bewoning van recreatieobjecten was verboden en blijft verboden. Het bestemmingsplan brengt, voor een aantal gronden, echter wel wijziging in de normadressaat van dit verbod en maakt naast de gebruiker, ook de eigenaar/verhuurder aanspreekbaar. Dit is op zich zelf niet onrechtmatig en bovendien een rechtsgevolg dat bij het vaststellen van een conserverend bestemmingsplan van rechtswege zou intreden.. 2. Permanente bewoning is al strijd met het geldende bestemmingsplan. Met dit bestemmingsplan wordt naast het verblijven ook het laten verblijven aangemerkt als overtreding. Het bestemmingsplan is nog geen handhavingsbesluit en heeft geen nadelige gevolgen. 3. Oostappen vakantiepark kan op basis van het bijhouden van een nachtregistratie, maar ook via de gewone administratie, bijhouden of iemand langdurig op het vakantiepark verblijft. 4. De bedoeling van het bestemmingsplan is dat de situatie in overeenstemming met het huidige recht wordt gebracht. Waarbij het erom gaat dat permanent laten bewonen van recreatieobjecten ook komt te gelden als strijdig gebruik. Waar het ontwerpbestemmingsplan strengere regels bevat dan in het vigerende bestemmingsplan stelt het college voor om dit bij de vaststelling te herstellen. Concreet houdt dit in:

		a. Het huidige bestemmingsplan zondert bedrijfswoningen uit. Deze uitzondering moet ook onder het nieuwe bestemmingsplan van kracht blijven. Aan artikel 3.1 moet dus worden toegevoegd; met uitzondering van bedrijfswoningen. b. Tevens wordt artikel 3.1, onderdeel b geschrapt. Dit onderdeel bevatte het verbod om centrale voorzieningen te gebruiken anders dan voor de verblijfsrecreatieve bedrijfsuitoefening. Het verbod om in een centrale voorziening permanent te wonen volgt al uit onderdeel a van artikel 3.1.

Advies college:

De ingediende zienswijzen geven aanleiding om het plan gewijzigd vast te stellen.

Zaaknummer: 505202

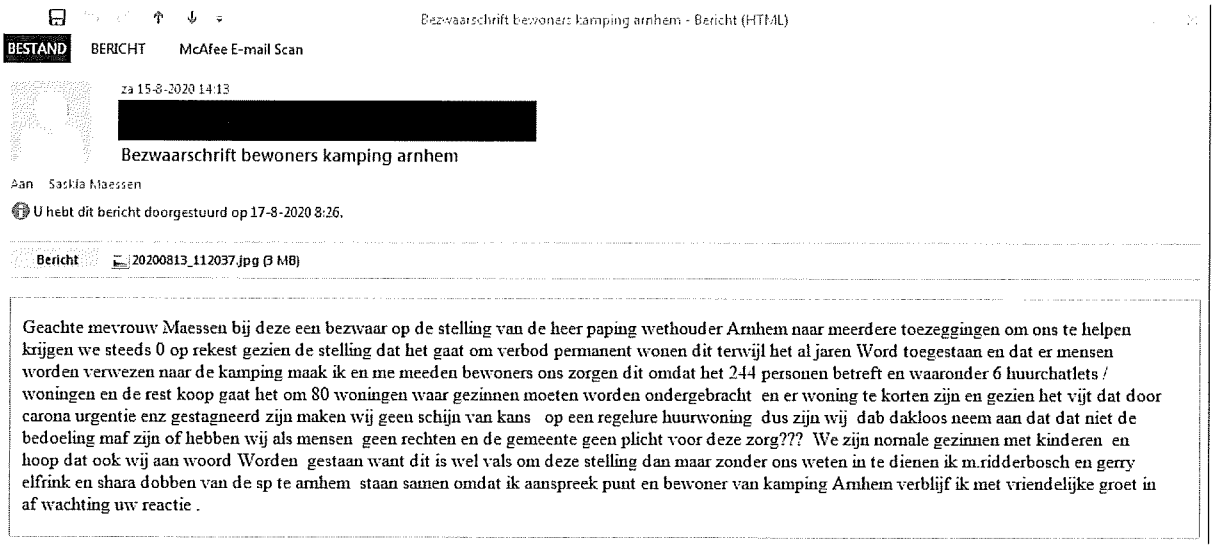
Gebundelde zienswijzen - geanonimiseerd

Bijlage 2b bij het raadsvoorstel tot vaststelling van het bestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken'

Zienswijze #1
Zienswijze #2
Zienswijze #3

Zaaknummer: 505202

Zienswijze #1

Bezwaarschrift bewoners kamping arnhem - Bericht (HTML)

BESTAND BERICHT McAfee E-mail Scan

za 15-8-2020 14:13

[redacted]

Bezwaarschrift bewoners kamping arnhem

Aan Saskia Maessen

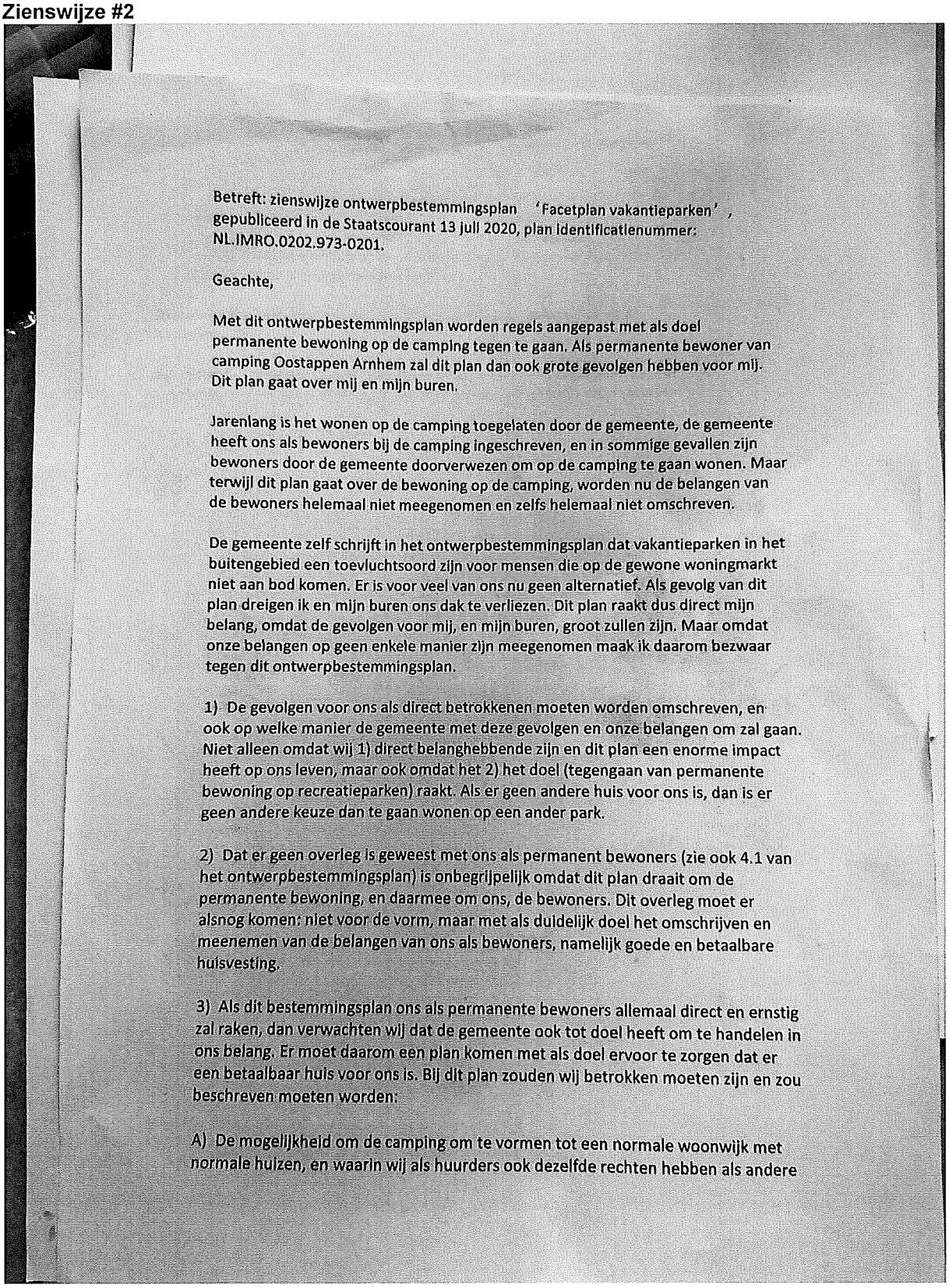
U hebt dit bericht doorgestuurd op 17-8-2020 8:26.

Bericht 20200813_112037.jpg (3 MB)

Geachte mevrouw Maessen bij deze een bezwaar op de stelling van de heer paping wethouder Arnhem naar meerdere toezeggingen om ons te helpen krijgen we steeds 0 op rekest gezien de stelling dat het gaat om verbod permanent wonen dit terwijl het al jaren Word toegestaan en dat er mensen worden verwezen naar de kamping maak ik en me meeden bewoners ons zorgen dit omdat het 244 personen betreft en waaronder 6 huurchatlets / woningen en de rest koop gaat het om 80 woningen waar gezinnen moeten worden ondergebracht en er woning te korten zijn en gezien het vijt dat door carona urgentie enz gestagneerd zijn maken wij geen schijn van kans op een regelure huurwoning dus zijn wij dab dakloos neem aan dat dat niet de bedoeling maf zijn of hebben wij als mensen geen rechten en de gemeente geen plicht voor deze zorg??? We zijn nomale gezinnen met kinderen en hoop dat ook wij aan woord Worden gestaan want dit is wel vals om deze stelling dan maar zonder ons weten in te dienen ik m.ridderbosch en gerry elfrink en shara dobben van de sp te arnhem staan samen omdat ik aanspreek punt en bewoner van kamping Arnhem verblijf ik met vriendelijke groet in af wachting uw reactie .

Zaaknummer: 505202

Zienswijze #2

Betreft: zienswijze ontwerpbestemmingsplan 'Facetplan vakantieparken', gepubliceerd in de Staatscourant 13 juli 2020, plan identificatienummer: NL.IMRO.0202.973-0201.

Geachte,

Met dit ontwerpbestemmingsplan worden regels aangepast met als doel permanente bewoning op de camping tegen te gaan. Als permanente bewoner van camping Oostappen Arnhem zal dit plan dan ook grote gevolgen hebben voor mij. Dit plan gaat over mij en mijn buren.

Jarenlang is het wonen op de camping toegelaten door de gemeente, de gemeente heeft ons als bewoners bij de camping ingeschreven, en in sommige gevallen zijn bewoners door de gemeente doorverwezen om op de camping te gaan wonen. Maar terwijl dit plan gaat over de bewoning op de camping, worden nu de belangen van de bewoners helemaal niet meegenomen en zelfs helemaal niet omschreven.

De gemeente zelf schrijft in het ontwerpbestemmingsplan dat vakantieparken in het buitengebied een toevluchtsoord zijn voor mensen die op de gewone woningmarkt niet aan bod komen. Er is voor veel van ons nu geen alternatief. Als gevolg van dit plan dreigen ik en mijn buren ons dak te verliezen. Dit plan raakt dus direct mijn belang, omdat de gevolgen voor mij, en mijn buren, groot zullen zijn. Maar omdat onze belangen op geen enkele manier zijn meegenomen maak ik daarom bezwaar tegen dit ontwerpbestemmingsplan.

1) De gevolgen voor ons als direct betrokkenen moeten worden omschreven, en ook op welke manier de gemeente met deze gevolgen en onze belangen om zal gaan. Niet alleen omdat wij 1) direct belanghebbende zijn en dit plan een enorme impact heeft op ons leven, maar ook omdat het 2) het doel (tegengaan van permanente bewoning op recreatieparken) raakt. Als er geen andere huis voor ons is, dan is er geen andere keuze dan te gaan wonen op een ander park.

2) Dat er geen overleg is geweest met ons als permanent bewoners (zie ook 4.1 van het ontwerpbestemmingsplan) is onbegrijpelijk omdat dit plan draait om de permanente bewoning, en daarmee om ons, de bewoners. Dit overleg moet er alsnog komen: niet voor de vorm, maar met als duidelijk doel het omschrijven en meenemen van de belangen van ons als bewoners, namelijk goede en betaalbare huisvesting.

3) Als dit bestemmingsplan ons als permanente bewoners allemaal direct en ernstig zal raken, dan verwachten wij dat de gemeente ook tot doel heeft om te handelen in ons belang. Er moet daarom een plan komen met als doel ervoor te zorgen dat er een betaalbaar huis voor ons is. Bij dit plan zouden wij betrokken moeten zijn en zou beschreven moeten worden:

A) De mogelijkheid om de camping om te vormen tot een normale woonwijk met normale huizen, en waarin wij als huurders ook dezelfde rechten hebben als andere

huurders. Dit omdat 1) deze camping op dit moment al jarenlang grootschalig wordt gebruikt voor permanente bewoning en deze mogelijkheid veel minder ingrijpend is dan het nu compleet veranderen van het gebruik van de camping zoals beschreven in het ontwerpbestemmingsplan en 2) omdat de gemeente ook jarenlang heeft gehandeld alsof de camping een woonwijk is.

B) De mogelijkheid voor een betaalbare woning buiten de camping voor de bewoners.

Ons belang is duidelijk: een betaalbare woning, en passende compensatie als we als gevolg van aanpassen van de regels door de gemeente kosten moeten maken.

Geachte Heer / Mevrouw ik
ben woordvoerster op kamping
arcadia wij zijn niet op de hoogte
gesteld van deze wetswijziging
ik ben Riekie bosch dus samen
met de Sparrenhorst al jaren strijden
tegen onrecht Het betreft sociale
huurwoningen en de rest is koop
of huurkoop zoals u kunt lezen
is dit al jaren aan de gang
het gaat in totaal om 90 woningen
die aan bepaalde baar moeten
worden gesteld na meerdere
toezeggingen zijn wij dit zat!!!

[redacted]

De

huurders. Dit omdat 1) deze camping op dit moment al jarenlang grootschalig wordt gebruikt voor permanente bewoning en deze mogelijkheid veel minder ingrijpend is dan het nu compleet veranderen van het gebruik van de camping zoals beschreven in het ontwerpbestemmingsplan en 2) omdat de gemeente ook jarenlang heeft gehandeld alsof de camping een woonwijk is.

B) De mogelijkheid voor een betaalbare woning buiten de camping voor de bewoners.

Ons belang is duidelijk: een betaalbare woning, en passende compensatie als we als gevolg van aanpassen van de regels door de gemeente kosten moeten maken.

[redacted]

aanval bewoners

Naam: door vakantie

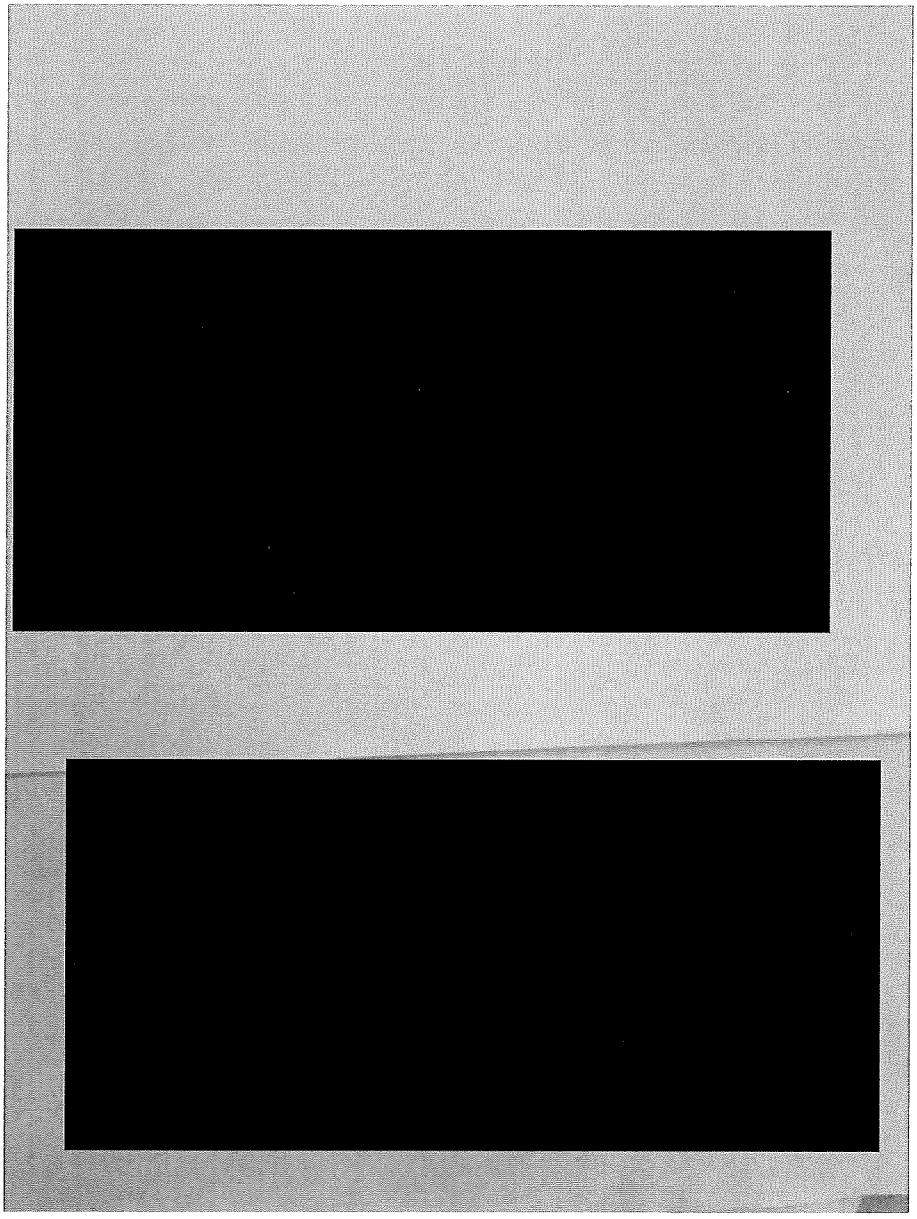
Adres:

Datum: mier iedereen

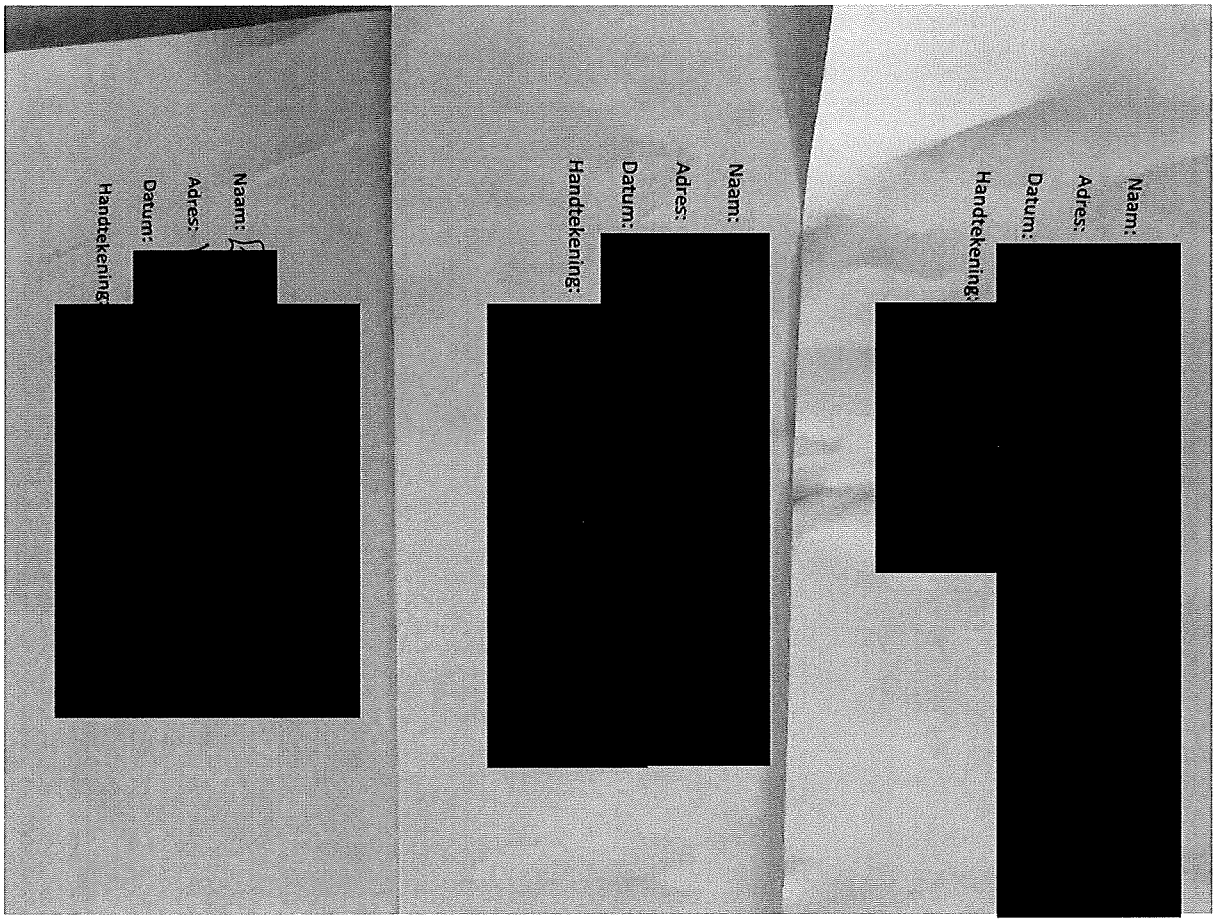
Handtekening: persoonlijk

Kunnen Bereiken

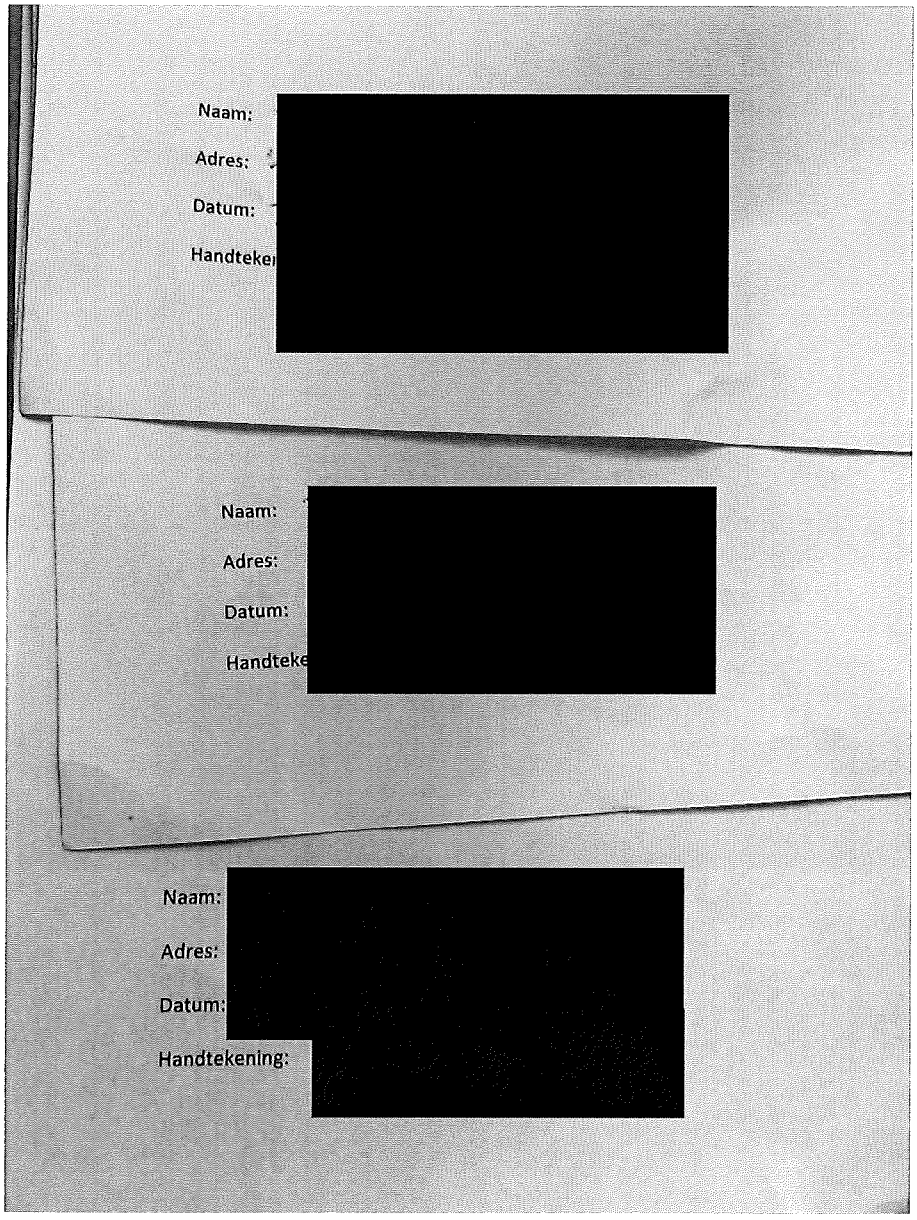
Zaaknummer: 505202

Zaaknummer: 505202

Zaaknummer: 505202

Zaaknummer: 505202

Zienswijze #3

Bureau Aard

Aan de (leden van de) gemeenteraad
van de gemeente Arnhem
Postbus 9029
6800 EL Arnhem

Betreft: Oostappen Vakantiepark Arnhem B.V. / gemeente Arnhem
Ons kenmerk: D1500631
Uw kenmerk: Facetplan vakantieparken

ZIENSWIJZE

Datum: 24 augustus 2020

Geachte (leden van de) gemeenteraad,

I. Belanghebbende (indiener)

1.1 Belanghebbende, namens wie ik na te melden zienswijze kenbaar maak, is mijn cliënte: de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid **Oostappen Vakantiepark Arnhem B.V.**, gevestigd te Asten, zaakdoende te 6816 RW Arnhem, Kemperbergerweg 771, ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel onder nummer 09146130.

1.2 Het is u (evenals het bestuur van de gemeente Arnhem) reeds genoegzaam bekend dat ik de belangen van cliënte behartig en daartoe gemachtigd ben.

II. Ontwerpbestemmingsplan

2.1 De zienswijze heeft betrekking op het ontwerpbestemmingsplan "Facetplan vakantieparken", zoals dat vanaf 14 juli 2020 tot en met heden ter inzage ligt, waarover cliënte bij brief van 17 juli 2020 is geïnformeerd, hierna ook te noemen: "het ontwerpbestemmingsplan".

III. Zienswijze

3.1 Cliënte maakt met het schrijven dezes - aldus tijdig - haar zienswijze kenbaar ten aanzien van het ontwerpbestemmingsplan.

3.2 Alvorens in te gaan op het ontwerpbestemmingsplan en de aanleiding daartoe, bespreek ik namens cliënte eerst relevante feiten en omstandigheden.

<u>Bewoning op verzoek van de gemeente Arnhem</u>

3.3 Op het park van cliënte is sprake van permanente bewoning. Die permanente bewoning vindt plaats op uitdrukkelijk verzoek van de gemeente. Meermaals is het voorgekomen dat de gemeente - de met haar gelieerde organisaties en diensten daaronder begrepen - cliënte heeft gevraagd personen op haar park op te vangen om aldaar permanent te verblijven. De gemeente zag het als haar taak zich voor de huisvesting van

[redacted]

die mensen – die vaak in een problematische situatie verkeerden - in te zetten en/of hard te maken en de gemeente zag dan in het park van cliënte een oplossing. Vorenbedoelde situatie heeft zich zowel voorgedaan ten aanzien van alleenstaanden als gezinnen.

3.4 Leden van de gemeenteraad, althans van een aantal fracties, hebben ook contact gehad met personen die woonachtig zijn of waren op het park. Leden van de gemeenteraad, althans van een aantal fracties, hebben hun zorgen kenbaar gemaakt. Leden van de gemeenteraad, althans van een aantal fracties, zijn zo ook bekend geworden met het feit dat de gemeente de hand heeft gehad in de bewoning op het park van cliënte.

3.5 Wethouder Ronald Paping heeft cliënte op 3 april 2019 gevraagd in de bijeenkomst van 3 april 2019 (ronde tafelgesprek met vertegenwoordigers van de gemeenteraad) te ontkennen dat de huisvesting op het park op verzoek en aan de hand van doorverwijzingen van of namens de gemeente plaatsvindt. Cliënte heeft aan dat verzoek uitvoering gegeven, zoals uit de registratie van die bijeenkomst blijkt. Enkele oplettende fracties wisten wellicht beter.

Cliënte heeft eraan meegewerkt dat uw gemeenteraad onjuist werd geïnformeerd, doch deed dat op uitdrukkelijk verzoek van vorengenoemde wethouder.

3.6 Bij de huisvesting van personen op het park ging het in een aantal gevallen om zogenaamde probleemgezinnen; maar de (gedrag)problemen hielden met de huisvesting op het park niet op. Cliënte zag (en ziet) het als haar verantwoordelijkheid te waken voor het verblijfsgenot op het park. Dat kan best samen gaan met bewoning, zoals die bewoning niet in de weg staat aan de recreatieve exploitatie.

a. Dat betekent dat die gezinnen (of personen die van die gezinnen deel uitmaakte) en die (ernstige) overlast veroorzaakten op hun gedrag werden aangesproken en in sommige gevallen hen ook de toegang tot het park is ontzegd. In één van de gevallen is die ontzegging door de rechter getoetst geworden en de rechter heeft die ontzegging in stand gelaten.

b. In sommige gevallen was ook verplaatsen naar andere opstallen vereist, althans om de recreatieve exploitatie niet te schaden.

Zowel in de sub a als b bedoelde gevallen zochten de betrokken personen (of een gedeelte daarvan) contact met de gemeente en in reactie waarop de gemeente voor die personen op kwam. Wat daar in ieder geval ook uit kan worden afgeleid is dat de gemeente ook steeds bij de feitelijke uitwassen van bewoning betrokkenheid heeft gehad.

3.7 De basis van de thans ontstane situatie, namelijk de situatie dat sprake is van permanent verblijf of permanente bewoning, ligt bij de gemeente.

Huisvesting van werknemers

3.8 Cliënte verhuurt niet aan natuurlijke personen (of hun werkgevers) die gebruik maken van het park om aldaar te verblijven wegens hun werkzaamheden in de omgeving. Het vorenstaande geldt los van de vraag wat de afkomst is de bedoelde natuurlijke personen. De gemeente is daarvan op de hoogte.

3.9 Cliënte heeft te maken met jaargasten. Die jaargasten geven derden het gebruik van hun opstal. Cliënte is bij die ingebruikgeving geen partij.

Cliënte heeft te maken met boekingen en boekingsbureaus (of websites), die derden het recht op verblijf geven. Het is voor cliënte niet mogelijk inzage te hebben in- of controle op- het doel van het feitelijk verblijf. Dat zou alleen anders kunnen zijn als sprake is van (zeer) langdurig verblijf met bijkomende indicatoren.

3.10 Voor zoveel sprake is van verblijf van personen met het oog op hun werkzaamheden in de omgeving, valt niet in te zien waarom de gemeente daar anders naar kijkt dan naar de sub 3.3 en volgende bedoelde gevallen, althans niet valt in te zien waarom de gemeente verschil maakt, althans dat motiveert de gemeente niet.

Zienswijze

3.11 De gemeente duidt aan dat het ontwerpbestemmingsplan bedoeld is om permanente bewoning tegen te gaan. De gemeente laat echter buiten beschouwing dat sprake is van permanente bewoning op verzoek van- en in samenspraak met- de gemeente.

De bijzondere omstandigheden van dit geval, namelijk de omstandigheid dat het initiatief en de betrokkenheid van de gemeente ten grondslag liggen aan de bestaande situatie, brengen met zich mee dat het niet geoorloofd is, althans niet redelijk is, cliënte daarvoor verantwoordelijk te maken (in relatie tot het vigerende bestemmingsplan). De gemeente handelt onrechtmatig door eerst geruime tijd aan te dringen op de opvang en dan plots cliënte verantwoordelijk te maken voor deze (mede) door de gemeente zelf in het leven geroepen situatie. Cliënte heeft (een deel van de) exploitatie ingericht op de door/namens de gemeente kenbaar gemaakte behoefte, aan welke behoefte op verzoek van de gemeente gehoor is gegeven. Ingeval de gemeente daar op de voorgenomen wijze ter verantwoordelijkheid van cliënte een einde aan wil maken, dan handelt de gemeente onrechtmatig en dat maakt haar jegens cliënte schadeplichtig.

3.12 Op verzoek van de gemeente is met natuurlijke personen een rechtsverhouding ontstaan, die in privaatrechtelijke zin niet onmiddellijk of zonder nadelige gevolgen ongedaan kan worden gemaakt. Door daar "tegen beter weten in" met het ontwerpbestemmingsplan toch op aan te sturen is sprake van een onrechtmatige handelswijze zijdens de gemeente, hetgeen haar schadeplichtig maakt. Zeker omdat ten aanzien van het ontstaan van zo'n rechtsverhouding sprake is van een verzoek - of tenminste betrokkenheid - van de gemeente.

3.13 Het ontwerpbestemmingsplan brengt - ingeval dat vigerend wordt - met zich mee dat cliënte verantwoordelijkheid draagt voor situaties die zij onmogelijk volwaardig in de hand heeft of kan hebben.

Cliënte heeft niet de bevoegdheid of mogelijkheid om na te gaan of een persoon die op het park verblijft staat ingeschreven in de Basisregistratie Personen of dat die persoon daarin behoort te worden ingeschreven. De gemeente informeert cliënte niet als om een inschrijving wordt gevraagd.

Ten aanzien van een natuurlijke persoon die voor een bepaalde periode (van enkele weken tot enkele maanden, zeker in het seizoen) een opstal boekt, heeft te gelden dat cliënte het doel van het verblijf niet kan controleren. Cliënte kan daarover nog zo'n duidelijke bepalingen in de reserveringsovereenkomst opnemen, het controleren van het feitelijke verblijfdoel is welhaast onmogelijk. Onder deze omstandigheden in het niet juist, althans niet redelijk, cliënte verantwoordelijk te maken (voor een verblijfsdoel waarin zij geen aandeel en geen controlemogelijkheid heeft).

3.14 Het zou niet redelijk zijn en niet passend ingeval het ontwerpbestemmingsplan het gebruik van een bedrijfswoning onmogelijk maakt. Zo'n bedrijfswoning wordt weliswaar niet gebruikt om te recreëren, maar wel om de recreatie-exploitatie mogelijk te maken en daaraan dienstbaar te zijn.

IV. Conclusie

4.1 De hiervoor aangedragen zienswijze, zowel elk argument afzonderlijk als in samenhang bezien, zou u van (ongewijzigde) vaststelling moeten weerhouden.

4.2 Voorts geef ik te verstaan dat cliënte wel bereid is ten overstaan van u een toelichting te geven op de feitelijke gang van zaken, specifiek ten aanzien van de bewoning en de rol van de gemeente.

4.3 Cliënte behoudt zich nadrukkelijk het recht voor haar zienswijze uit te breiden of nader aan te vullen.

V. Ontvangstbevestiging

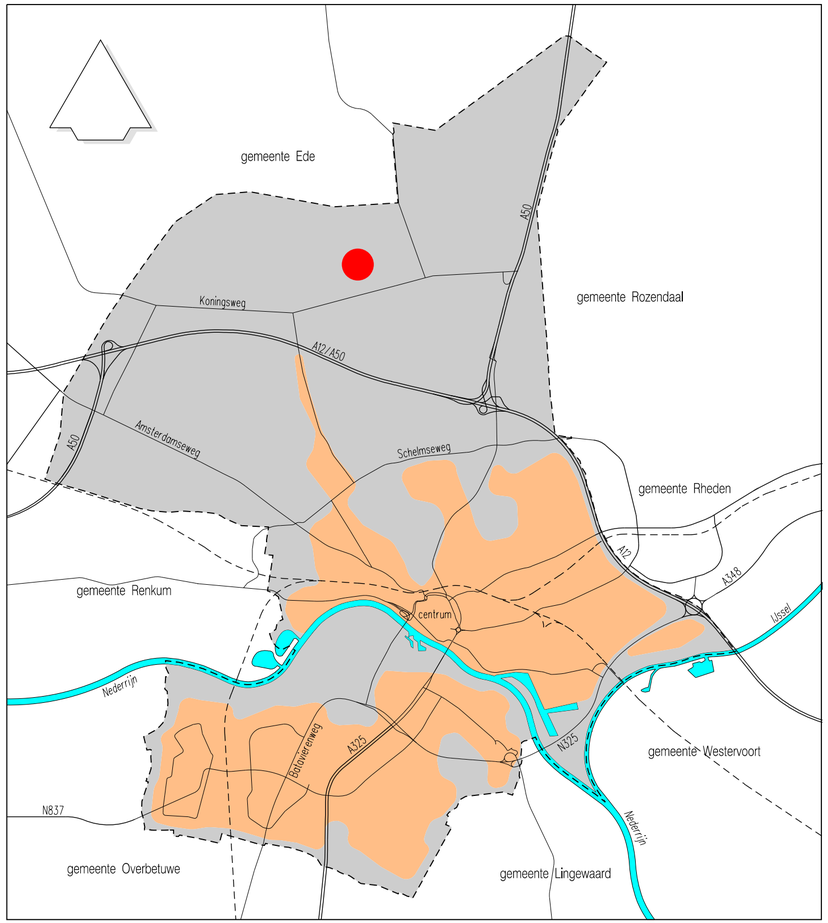
5.1 Ten slotte verzoek ik u namens cliënte mij de ontvangst van deze zienswijze schriftelijk te bevestigen.

[redacted]

Plangebied

Plangebiedgrens

FACETPLAN VAKANTIEPARKEN
Petersborg

schaal:	getekend:	tekeningnummer:
1:2000	JWe	NL.IMRO.0202.973-0301

planstatus	datum:	getekend:
● ontwerp	14-07-2020	JWe
● vast te stellen	oktober 2020	
○ vastgesteld		
○ in werking		
○ onherroepelijk		

© Nadruk verboden

Strategie, Beleid en Regie, beleidsdomein Fysiek

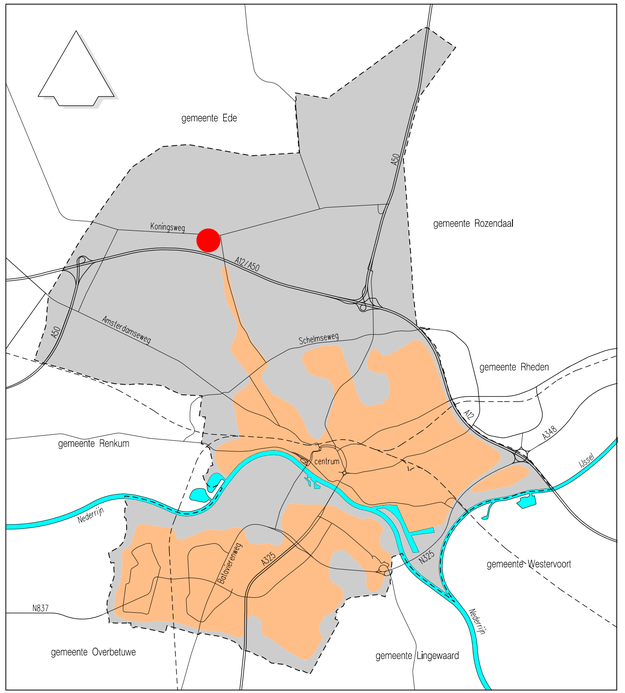
Eusebiusbuitensingel 53, Postbus 9029, 6800 EL ARNHEM
Tel.: 0900-1809, fax: 026-3774830, gemeente@arnhem.nl

GEMEENTE Arnhem

Plangebied

Plangebiedgrens

FACETPLAN VAKANTIEPARKEN
De Hooge Veluwe

schaal:	getekend:	tekeningnummer:
1:2000	JWe	NL.IMRO.0202.973-0301

planstatus	datum:	getekend:
● ontwerp	14-07-2020	JWe
● vast te stellen	oktober 2020	
○ vastgesteld		
○ in werking		
○ onherroepelijk		

© Nadruk verboden

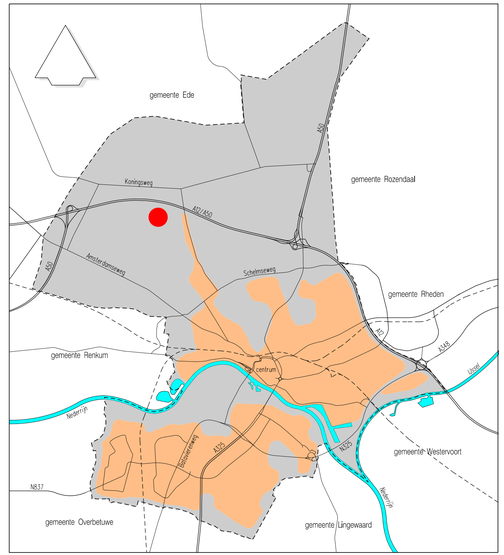
Strategie, Beleid en Regie, beleidsdomein Fysiek

Eusebiusbuitensingel 53, Postbus 9029, 6800 EL ARNHEM
Tel.: 0900-1809, fax: 026-3774830, gemeente@arnhem.nl

GEMEENTE Arnhem

Plangebied

Plangebiedgrens

FACETPLAN VAKANTIEPARKEN
Oostappen

schaal:	getekend:	tekeningnummer:
1:2000	JWe	NL.IMRO.0202.973-0301

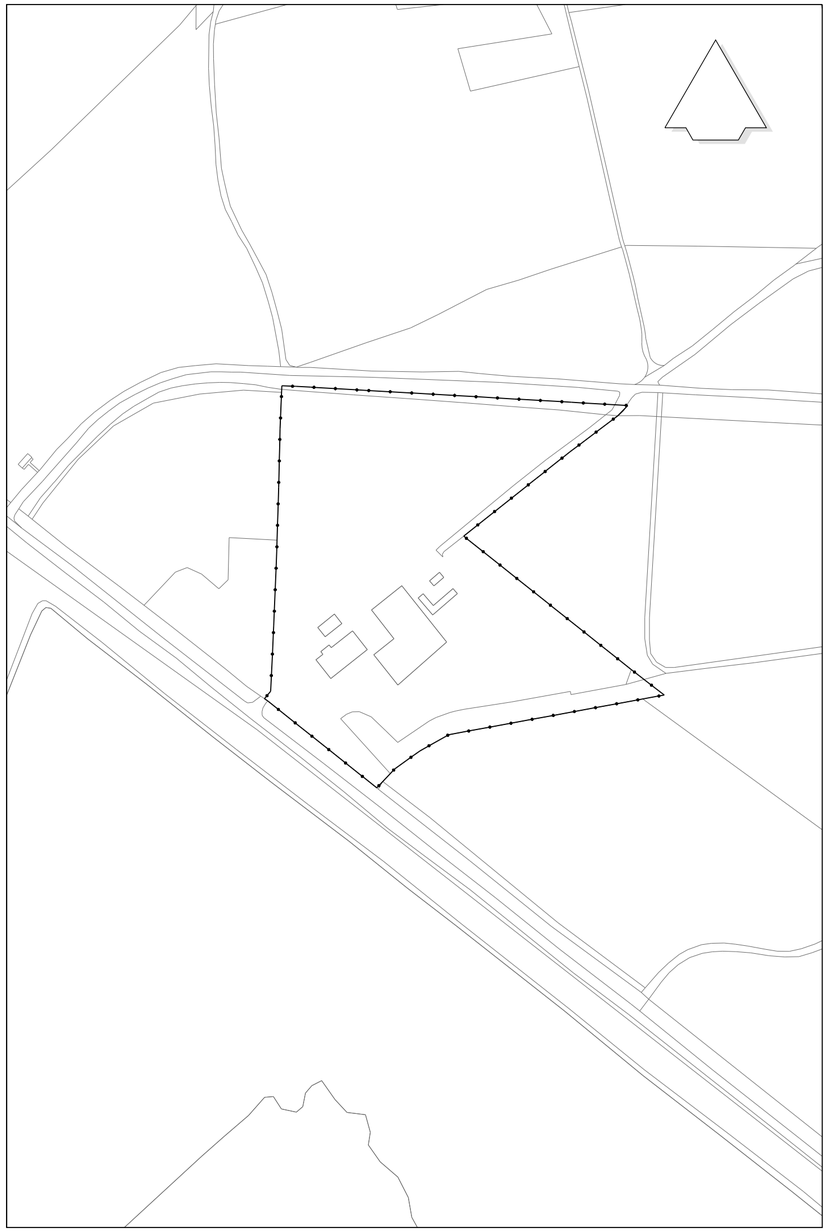
planstatus	datum:	getekend:
● ontwerp	14-07-2020	JWe
● vast te stellen	oktober 2020	
○ vastgesteld		
○ in werking		
○ onherroepelijk		

©Natrul verboden

Strategie, Beleid en Regie, beleidsdomein Fysiek

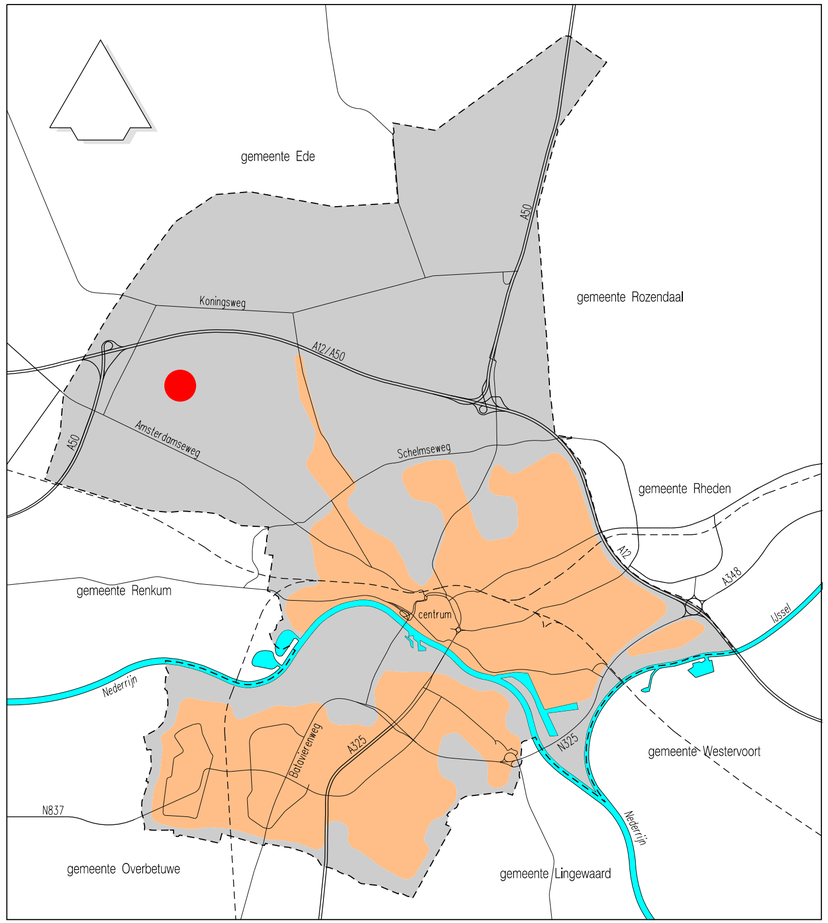
Eusebiusbuitensingel 53, Postbus 9029, 6800 EL ARNHEM
Tel.: 0900-1809, fax: 026-3774830, gemeente@arnhem.nl

GEMEENTE Arnhem

Plangebied

Plangebiedgrens

FACETPLAN VAKANTIEPARKEN
De Maesberg

schaal:	getekend:	tekeningnummer:
1:2000	JWe	NL.IMRO.0202.973-0301

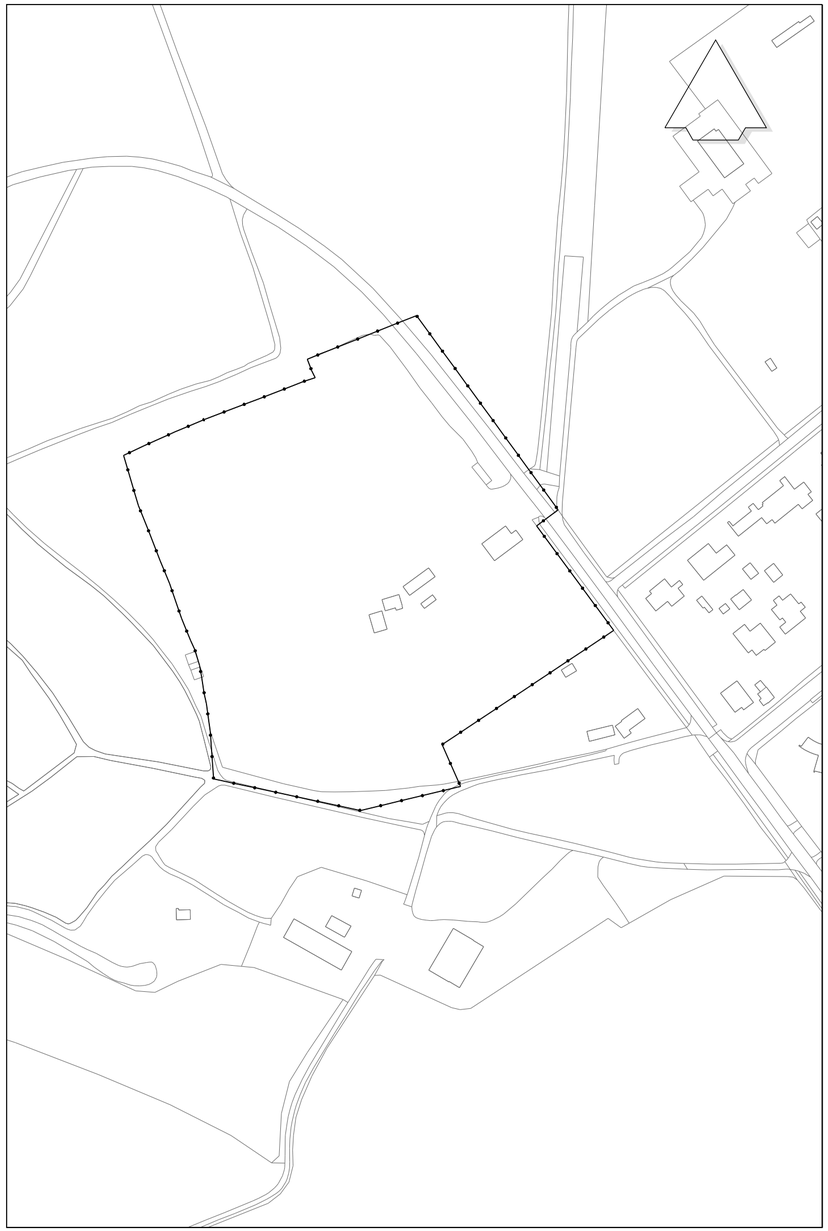
planstatus	datum:	getekend:
● ontwerp	14-07-2020	JWe
● vast te stellen	oktober 2020	
○ vastgesteld		
○ in werking		
○ onherroepelijk		

© Nadruk verboden

Strategie, Beleid en Regie, beleidsdomein Fysiek

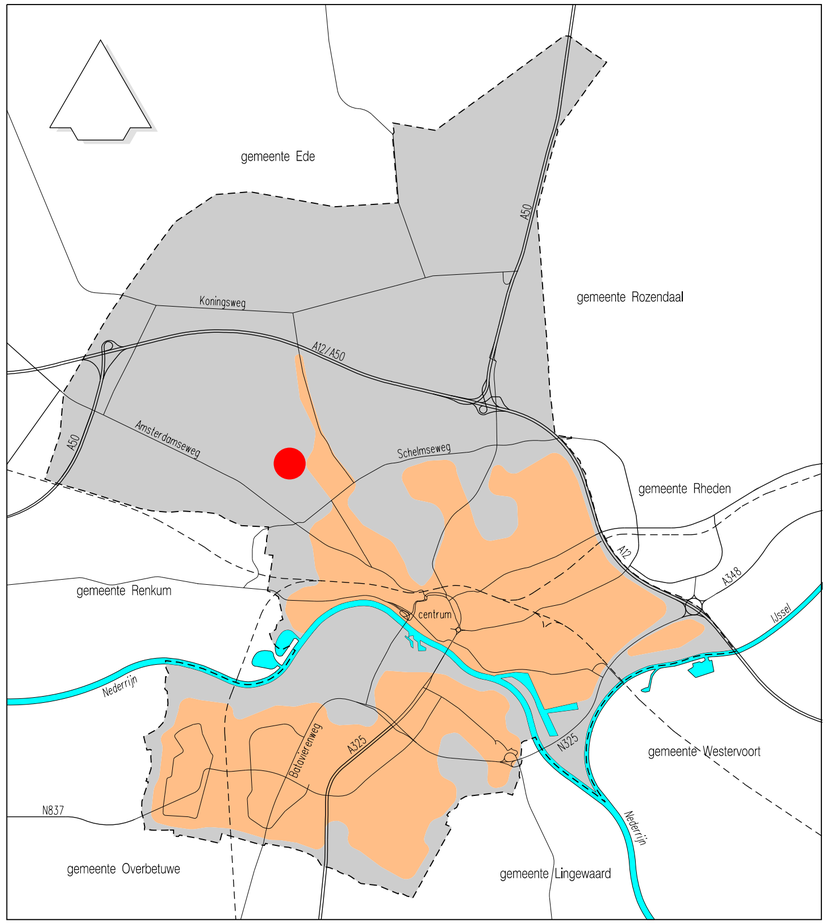
Eusebiusbuitensingel 53, Postbus 9029, 6800 EL ARNHEM
Tel.: 0900-1809, fax: 026-3774830, gemeente@arnhem.nl

GEMEENTE Arnhem

Plangebied

Plangebiedgrens

FACETPLAN VAKANTIEPARKEN
Warnsborn

planstatus	datum:	getekend:
● ontwerp	14-07-2020	JWe
● vast te stellen	oktober 2020	
○ vastgesteld		
○ in werking		
○ onherroepelijk		

schaal:	getekend:	tekeningnummer:
1:2000	JWe	NL.IMRO.0202.973-0301

© Nadruk verboden

Strategie, Beleid en Regie, beleidsdomein Fysiek

Eusebiusbuitensingel 53, Postbus 9029, 6800 EL ARNHEM
Tel.: 0900-1809, fax: 026-3774830, gemeente@arnhem.nl

GEMEENTE Arnhem

Aan de gemeenteraad

Datum	: 7 april 2020
Zaaknummer	: 354600
Contactpersoon	: Marieke Hulshof
Telefoonnummer	: 026-2774102

Onderwerp: afdoening moties Vakantiepark Arnhem

Geachte voorzitter en leden,

Hierbij informeren wij u over de afdoening van de volgende moties:

1. Geen asielopvang op camping Arnhem, nr.19M158;
2. Geen erbarmelijke huisvesting van arbeidsmigranten op camping Arnhem, nr. 19M159;
3. Stop de toestroom naar camping Arnhem, nr. 19M160.

Ad 1. Geen asielopvang op de camping

Er zijn geen signalen van de eigenaar of van het Centraal Orgaan opvang asielzoekers dat Camping Arnhem in beeld is voor de opvang van vluchtelingen. Mochten wij over mogelijke plaatsing van asielzoekers op de camping worden benaderd, zullen wij duidelijk maken dat deze optie niet bespreekbaar is.

Ad 2. Geen erbarmelijke huisvesting van arbeidsmigranten op camping Arnhem

Tijdens de controle op 29 oktober 2019 verbleven er 80 migranten op de camping. Dit aantal is sinds januari alleen maar afgenomen. Op dit moment verblijft er nog een klein groepje van ongeveer 8 migranten op de camping . Als gevolg van de coronacrisis is de verwachting dat dit nog verder zal teruglopen. De uitzendbureaus die in het verleden arbeidsmigranten op de camping hebben geplaatst, ontvangen een waarschuwing dat actief gehandhaafd zal gaan worden als zij arbeidsmigranten op de camping plaatsen. Dit houdt in dat als zij toch nieuwe arbeidsmigranten plaatsen er bestuursrechtelijke maatregelen zullen worden genomen die er uiteindelijk toe leiden dat zij een dwangsom verschuldigd zijn.

Ad 3. Stop de toestroom naar camping Arnhem

Sinds november 2019 zijn er 2 mensen bijgeschreven op de camping. Als mensen zich aan de balie melden voor inschrijving op het adres van de camping wordt meteen aan hen verteld dat wonen op de camping niet is toegestaan. Dit is een enkele keer gebeurd en dat heeft ertoe geleid dat mensen afzagen van inschrijving. Het is ook mogelijk om digitaal in te schrijven. In dat geval ontvangt de nieuwe bewoner

een schriftelijke waarschuwing dat wonen niet is toegestaan en dat als hij niet vertrekt er bestuursrechtelijke maatregelen worden getroffen.

Op 13 november jl. hebben wij u toegezegd dat wij in het eerste kwartaal van 2020 een plan van aanpak voorleggen waarin het toekomstig gebruik van de camping is uitgewerkt. Vanwege de coronacrisis zullen wij dit plan van aanpak op een later tijdstip aan u voorleggen.

Hoogachtend
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de secretaris, de burgemeester,

Gemeenteraad Arnhem

Bijeen op	13 november 2019
Ter bespreking van	Vaststellen Ontwerp-Meerjarenprogramma Begroting 2020-2023
Motie van	Sarah Dobbe - SP Abdurrahman Çetintaş - SP Gerrie Elfrink - SP
Titel motie	Geen asielopvang op camping Arnhem
Nummer Zaaknummer	**19M158** 401815

De gemeenteraad van Arnhem in vergadering bijeen, gehoord de beraadslagingen,
gezien van de brief van de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie aan de Commissarissen van de Koning van 8 november jl. inzake de inzet van Regionale Regietafels ten behoeve van het realiseren van extra opvangplekken voor asielzoekers1,

Constaterende dat [aanleiding weergeven]
- er in 2020 door het COA ca. 5.000 nieuwe opvangplekken dienen te worden gerealiseerd,
- constaterende dat voor het oplossen van de problemen op de korte termijn het COA de inzet van de huidige capaciteit maximaliseert door bijvoorbeeld uitstel van onderhoud en inzet van recreatieparken,

Overwegende dat [argumenten weergeven]
- de eigenaar van de Oostappen-recreatieparken waartoe ook Camping Arnhem behoort, zichzelf in het recente verleden schaamteloos heeft verrijkt met de opvang van asielzoekers op zijn recreatieparken2,
- gezien de zeer bedenkelijke gang van zaken op de Oostappen-recreatieparken3,

Draagt het college op
- te verhinderen dat Camping Arnhem wordt ingezet als locatie voor de opvang van asielzoekers

AANGENOMEN

en gaat over tot de orde van de dag

Sarah Dobbe - SP
Abdurrahman Çetintaş - SP
Gerrie Elfrink - SP

1 Brief aan Commissarissen van de Koning inzake de inzet van Regionale Regietafels ten behoeve van het realiseren van extra opvangplekken voor asielzoekers
https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2019D45034&did=2019D45034
2 Massa is Kassa: Zo kan je miljoenen verdienen aan asielzoekers. Quote op stap met Quote 500
lid Peter Gillis, vakantieparkkeizer en opvanger van asielzoekers.
https://www.youtube.com/watch?v=Rbc0Cei25VQ
3 Algemeen Dagblad 21 mei 2019 'FIOD valt binnen bij hoofdkantoor en vakantieparken van Oostappen Groep' https://www.ad.nl/binnenland/fiod-valt-binnen-bij-hoofdkantoor- en-vakantieparken-van-oostappen-groep~ad236f4d/

AANGENOMEN

Motie "Geen asielopvang op camping Arnhem" (19M158)

Voor	**39**
Tegen	**0**

GROENLINKS	7	0
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
van Es		
Maref		
Loos		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Dijk		
Venhoek		
van Ommen		

PvdA	4	0
Greving		
van Nunen		
Bouma		
de Vries		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

CDA Arnhem	2	0
van Burgsteden		
Hutten		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

ChristenUnie	2	0
Becker		
Nede		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Aydemir		
Bal		

Partij voor de Dieren Gemeenteraadsfractie Arnhem	2	0
de Groot		
Hegge		

Partij voor de Vrijheid	2	0
Verheij		
Sanders		

Totaal	**39**

Gemeenteraad Arnhem

Bijeen op	13 november 2019
Ter bespreking van	Vaststellen Ontwerp-Meerjarenprogramma Begroting 2020-2023
Motie van	Sarah Dobbe - SP Abdurrahman Çetintaş - SP Gerrie Elfrink - SP
Titel motie	Geen erbarmelijke huisvesting van arbeidsmigranten op Camping Arnhem
Nummer Zaaknummer	**19M159** 401815

De Raad,

Gehoord de beraadslaging,

Constaterende dat

- De SP fractie tijdens een recent bezoek aan de camping heeft geconstateerd dat er tussen de 50 en de 100 Oost-Europese arbeidsmigranten op de camping gehuisvest waren;
- Er tijdens eerdere bezoeken van de SP fractie aan de camping tijdens het eerste kwartaal van 2019 tot ongeveer 400 Oost-Europese arbeidsmigranten op de camping gehuisvest waren;

Overwegende dat

- De arbeidsmigranten gehuisvest zijn in oude zogenaamde 'chalets' of vakantieketen, met vier tot zes volwassenen, en daar ongeveer 400 euro per persoon per maand voor betalen;
- De camping geen geschikte plek is voor permanente bewoning, qua kwaliteit van huisvesting, gezondheid en veiligheid;
- Het in de huidige situatie niet mogelijk is om als gemeente regie te voeren, omdat onduidelijk is hoeveel arbeidsmigranten er op welk moment wonen, en onder welke omstandigheden;
- Dat er zelfs een inval met tientallen politieagenten voor nodig was om duidelijkheid te krijgen wie er woont;
- Dat het risico op uitbuiting niet voorkomen kan worden;
- Dat met het huisvesten van grote groepen arbeidsmigranten het risico van overlast toeneemt en de leefbaarheid van de buurt kan worden aangetast;

AANGENOMEN

19m159/P.2 7

De gang van zaken op de camping bedenkelijk is[1][2][3][4][5], en het huisvesten van arbeidsmigranten dient als een lucratief verdienmodel voor de campingeigenaar;
Draagt het college op: Ervoor te zorgen dat er geen nieuwe arbeidsmigranten worden gehuisvest op Camping Arnhem.
en gaat over tot de orde van de dag Sarah Dobbe - SP Abdurrahman Çetintaş - SP Gerrie Elfrink - SP AANGENOMEN 7

[1] https://www.gelderlander.nl/arnhem/riek-en-haar-kinderen-zijn-van-vakantiepark-arnhem-gestuurd-ik-ben-onrechtvaardig-behandeld~a2ec70bc/

[2] https://www.omroepgelderland.nl/nieuws/2405015/Van-alles-mis-op-vakantiepark-Arnhem-gemeente-heeft-nog-geen-definitieve-oplossing

[3] https://www.gelderlander.nl/arnhem/fiod-doet-inval-bij-hoofdkantoor-oostappen-groep-in-asten-ook-grootschalige-controles-bij-vakantieparken~ad7455f6/

[4] https://www.gelderlander.nl/arnhem/onrust-op-vakantiepark-arnhem-bewoners-moeten-tegen-de-zin-van-de-gemeente-plots-verhuizen~aa2912db/

[5] https://www.gelderlander.nl/arnhem/96-permanente-bewoners-vakantiepark-arnhem-niet-bekend-bij-gemeente~adc41646/

Voor 22

Tegen 17

Motie "Geen erbarmelijke huisvesting van arbeidsmigranten op Camping Arnhem" (19M159)

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	0	2
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	0	6
Combée		
Pape		
Kalthoff		
van Es		
Maref		
Loos		

CDA Arnhem	0	2
van Burgsteden		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Aydemir		
Bal		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Dijk		
Venhoek		
van Ommen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeenteraadsfractie Arnhem	2	0
de Groot		
Hegge		

PvdA	4	0
Greving		
van Nunen		
Bouma		
de Vries		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	2	0
Verheij		
Sanders		

Totaal 39

Gemeenteraad Arnhem

Bijeen op	13 november 2019
Ter bespreking van	Vaststellen Ontwerp-Meerjarenprogramma Begroting 2020-2023
Motie van	Sarah Dobbe - SP Abdurrahman Çetintaş - SP Gerrie Elfrink - SP
Titel motie	Stop de toestroom naar Camping Arnhem
Nummer Zaaknummer	**19M160** 401815

De Raad,

Gehoord de beraadslaging,

Constaterende dat
Er op 29 oktober een inval is geweest bij Camping Arnhem waarbij is geïnventariseerd dat er 240 mensen permanent wonen op de camping;
-

Overwegende dat
- Het niet toegestaan is om permanent te wonen op Camping Arnhem;
- De camping geen geschikte plek is voor permanente bewoning, qua kwaliteit van huisvesting, gezondheid en veiligheid;
- Mensen op de camping wonen zich in een zeer kwetsbare positie bevinden, hoge huren betalen, geen recht hebben op huursubsidie en op elk moment hun huisvesting kunnen verliezen;
- De gang van zaken op de camping bedenkelijk is[1][2][3][4][5], en het huisvesten van kwetsbare Arnhemmers dient als een lucratief verdienmodel voor de campingeigenaar;

[1] https://www.gelderlander.nl/arnhem/riek-en-haar-kinderen-zijn-van-vakantiepark-arnhem-gestuurd-ik-ben-onrechtvaardig-behandeld~a2ec70bc/

[2] https://www.omroepgelderland.nl/nieuws/2405015/Van-alles-mis-op-vakantiepark-Arnhem-gemeente-heeft-nog-geen-definitieve-oplossing

[3] https://www.gelderlander.nl/arnhem/fiod-doet-inval-bij-hoofdkantoor-oostappen-groep-in-asten-ook-grootschalige-controles-bij-vakantieparken~ad7455f6/

[4] https://www.gelderlander.nl/arnhem/onrust-op-vakantiepark-arnhem-bewoners-moeten-tegen-de-zin-van-de-gemeente-plots-verhuizen~aa2912db/

[5] https://www.gelderlander.nl/arnhem/96-permanente-bewoners-vakantiepark-arnhem-niet-bekend-bij-

AANGENOMEN

Igm 160/P.2

• Het lange tijd onduidelijk was wie er verblijft op de camping, er zelfs een inval met tientallen politieagenten voor nodig was om duidelijkheid te krijgen, en zonder duidelijkheid wie er woont de gemeente geen begin kan maken aan een oplossing; • Voor de huidige 240 permanente bewoners op korte termijn een fatsoenlijke oplossing zal moeten worden gezocht en dat al uitdagend genoeg is; • Het niet wenselijk is als nog meer mensen of nieuwe mensen gaan wonen op Camping Arnhem;
Draagt het college op: Ervoor te zorgen dat er geen nieuwe mensen op camping Arnhem gaan wonen.
en gaat over tot de orde van de dag Sarah Dobbe - SP Abdurrahman Çetintaş - SP Gerrie Elfrink - SP AANGENOMEN

Voor 30

Tegen 9

Motie "Stop de toestroom naar Camping Arnhem" (19M160)

GROENLINKS	0	7
Coenders		
Prinsen		
Navis		
Dolsma		
Gemici		
Simonis		
van der Loo		

Arnhemse Ouderen Partij	1	0
Wiggers		

ChristenUnie	0	2
Becker		
Nede		

VVD Arnhem	6	0
Combée		
Pape		
Kalthoff		
van Es		
Maref		
Loos		

CDA Arnhem	2	0
van Burgsteden		
Hutten		

DENK / Verenigd Arnhem	2	0
Aydemir		
Bal		

D66	5	0
Andeweg		
Loor		
Dijk		
Venhoek		
van Ommen		

Arnhem Centraal	3	0
van der Laak		
Manders		
Kraaijenbrink		

Partij voor de Dieren Gemeenteraadsfractie Arnhem	2	0
de Groot		
Hegge		

PvdA	4	0
Greving		
van Nunen		
Bouma		
de Vries		

SP	3	0
Elfrink		
Çetintaş		
Dobbe		

Partij voor de Vrijheid	2	0
Verheij		
Sanders		

Totaal 39

Betreft : Inspraak avond Facetbestemmingsplan “Vakantieparken”
Spreker : Mireille Ridderbosch
Tijd en plaats : Stadhuis Arnhem, d.d. 20 januari 2021
Status : Meningvormend raad/College van B&W

Vanavond bespreekt de gemeenteraad de mogelijkheid om de eigenaar van de vakantieparken aan te spreken op permante bewoning. Hiermee zet de gemeente een volgende stap in het onmogelijk maken van permanente bewoning. Als bewoner van de camping heb ik daar vragen en zorgen over. En die wil ik vanavond aan u overbrengen.

En die zorgen en vragen zijn:

- Onze zorg is o.a. dat als de gemeente stappen onderneemt om de eigenaar te verbieden permanente bewoning toe te staan wat betekent dat voor ons als huidige permanente bewoners.
- Als de eigenaar wordt verboden permanente bewoning toe te staan wat betekent dit juridisch voor ons.
- Kunnen wij, tot de urgentieverklaringen zijn verstrekt, blijven wonen waar we nu wonen. (Zie 1.)
- Welke hulp kunnen we verwachten als de eigenaar morgen de permanente bewoning aan ons opzegt als gevolg van het te nemen besluit van de gemeente Arnhem.
- Heeft de gemeente Arnhem dan voor ons vervangende woonruimte. Gesteld is immers dat niemand op straat komt te staan! (Zie o.a. 2.)

Voor het overige verwijs ik u naar de bijlage.

Betreft : Inspraak avond Facetbestemmingsplan “Vakantieparken”
Spreker : Mireille Ridderbosch
Tijd en plaats : Stadhuis Arnhem, d.d. 20 januari 2021
Status : Meningvormend raad/College van B&W

1. **Urgentie**
   Hoe denk de verantwoordelijk wethouder, Dhr. Paping, uitvoering te geven aan de urgentieverklaring en binnen welke termijn is deze te verwachten en wordt deze, zoals toegezegd, aan ieder bewoner verstrekt. De wens vanuit de bewoners is om binnen een maand na deze bespreking schriftelijk in het bezit gesteld te worden van deze urgentieverklaring zodat aansprak op nieuwe huisvesting spoedig ter hand kan worden genomen, zodat er geen sprake zal zijn van een sterfhuisconstructie.

2. **Te treffen voorzieningen**
   Vanuit de bewoners wordt dringend verzocht financiële middelen ter beschikking te stellen t.b.v. verhuiskosten, herinrichtingskosten, compensatie dubbele huur en vervoersmodaliteiten ter beschikking te stellen dan wel financieel te compenseren dit i.v.m. het feit dat een aantal bewoners afhankelijk is van een uitkering (participatie, WW, AOW of dergelijke).

   NB voor alle chalets geldt dat er sprake is van ingebouwd witgoed.

3. **Schuldenproblematiek**
   Door de verantwoordelijke wethouder, Dhr. Paping, is toegezegd dat de eventuele aanwezige schuldenproblematiek van bewoners met spoed in kaart zou worden gebracht. Echter tot op de dag van vandaag is hier geen enkele uitvoering aan gegeven. Op welke termijn denkt de wethouder deze gedane toezegging adequaat op te pakken en op welke wijze denkt hij deze uit te voeren. Door de wijkteams is duidelijk aangegeven dat de eventueel aanwezige schuldenproblematiek van bewoners met een uitkering dan wel eenverdiener niet kan worden aangepakt omdat de bewoners, als gevolg van het niet ontvangen van enige huurtoeslag, geen inlossingscapaciteit voorhanden hebben. De handelwijze van wijkteams is dat de basis voor de aanpak van een eventuele schuldenproblematiek pas ter hand kan worden genomen als huisvestiging geregeld is. Dit i.v.m. het feit dat dan alle voorzieningen en toeslagen en een gegarandeerde postbezorging optimaal geregeld zijn.

   Duidelijk moge zijn dat bewoners met huurschuld op geen enkele wijze uitzicht hebben op een urgentieverklaring en vervangende woonruimte. Op welke wijze wordt deze problematiek door Dhr. Paping aangepakt zodat ook hier geen sprake zal zijn van een sterfhuisconstructie.

4. **Huurders, huurkopers en eigenaren**

   a. **Huurders:** De uitstroom van de huurders zonder huurschulden behoeft geen belemmering te vormen voor een snelle herplaatsing in vervangende

woonruimte met een urgentieverklaring. Gezinnen met kinderen zijn derhalve eerste prioriteit.

b. **Huurkopers:** Deze bewoners hebben een contractuele verplichting met de vakantieparkeigenaar. Geïnventariseerd zal moeten worden welke verplichtingen er lopen en voor welke termijn. Is er een mogelijkheid aanwezig om tot compensatie van eventueel optredende verliezen te komen voor uitkeringsgerechtigden. Om de uitstroom te bespoedigen zal deze mogelijkheid aanwezig moeten zijn daar er anders sprake is van een zogeheten huur(koop)schuld en uitstroom op korte termijn niet tot de mogelijkheden behoort. Met alle gevolgen van dien.

c. **Eigenaren:** Om uitstroom van deze bewoners succesvol te laten verlopen wordt aan net college van B&W verzocht een bemiddelende rol te spelen in de spoedige verkoop van het Chalet om derhalve grote verliezen te voorkomen, denk hierbij aan Jaargelden, nutsvoorzieningen, verzekeringen en het eventuele verkoopverlies. Welke termijn wordt de eigenaren gegund voor de verkoop van hun chalet en kan dit contractueel vastgelegd worden dit i.v.m. de toegezegde eventuele verlengingstermijn na één jaar voor alle bewoners.

Titel/onderwerp: **Initiatiefvoorstel 'Diverse stad, diverse straatnamen'**

Raadsadviseur: W. Lammers Telefoonnr: 377 2581 Willem.lammers@arnhem.nl

Van:	GroenLinks, D66, ChristenUnie, Denk Verenigd Arnhem en PvdA	Ambtenaar:	Hein den Hartog
Initiatiefnemers	Coenders; Van Ommen; Nede; Usta; Greving		
Portefeuillehouder:	C. Bouwkamp	Telefoonnr:	377 4298
		E-mailadres:	Hein.den.Hartog@arnhem.nl
Doel activiteit	Informatief (rondetafelgesprek)		
Toelichting	**Voorstel** De fracties van GroenLinks, D66, ChristenUnie, DENK Verenigd Arnhem en PvdA stellen met het initiatiefvoorstel voor beleidsregels straatnaamgeving vast te stellen met als doel te streven naar een zo representatief mogelijk straatnamenbestand waarin de diversiteit van belangrijke Arnhemmers en Nederlanders zo goed mogelijk tot uiting wordt gebracht, en waairn recht wordt gedaan aan de complexe geschiedenis van de stad. **Het besluit** 1. De raad besluit de volgende beleidsregels straatnaamgeving vast te stellen: a. Er worden meer diverse straatnamen bepaald, door meer straatnamen te laten verwijzen naar vrouwen, voorvechters van gelijkheid en mensenrechten, en mensen met een migratieachtergrond. b. Straatnamen vernoemd naar personen moeten bijdragen aan een betere afspiegeling van de diversiteit van Arnhem en de diverse geschiedenis van Arnhem en het college te verzoeken de 'Uitvoeringsvoorschriften naamgeving en nummering' zo aan te passen dat deze (beleidsregel) aan artikel 1, lid 1 wordt toegevoegd: c. In een nader te bepalen buurt in Schuytgraaf worden straten vernoemd naar activisten, met een focus op activisten tegen racisme of andere vormen van discriminatie. d. In buurten met straatnamen die verwijzen naar zwarte pagina's in ons verleden worden (straat)namen toegevoegd die de andere kant van het daar benoemde verhaal laten zien; e. Bij het uitvoeren van de straatnaamgeving wordt samenwerking gezocht met inwoners en groepen als De Bovengrondse, Dare to decolonize, Prodesse Conamur en Erfgoed Gelderland. 2. Straatnamen die verwijzen naar zwarte pagina's in ons verleden (online en op straat) worden voorzien van uitleg. De kosten hiervoor (maximaal € 15.000) te dekken uit het budget Openbare Ruimte. 3. De werking van deze beleidsregels wordt in het jaar 2022 besproken op basis van een door het college uit te voeren evaluatie. **Beoogd effect** De initiatiefnemers willen met dit initiatiefvoorstel dat de straatnamen van Arnhem passen bij de diversiteit van Arnhem en bij de complexe geschiedenis. Door deze diversiteit terug te laten komen in de straatnamen, wordt gezorgd voor emancipatie en voor meer bewustzijn over de Arnhemse geschiedenis. **Reactie college** In de raadsbrief die is toegevoegd aan de stukken behandelt het college de vier onderdelen van het preventieplan.		

Voorgesteld resultaat van de bespreking	Beslissen of het voorstel kan worden doorgeleid naar de besluitvormende vergadering.
Spreekrecht publiek	Ja
Behandeladvies	Technische vragen dienen voorafgaand aan de bespreking te worden gesteld. De voorzitter opent de vergadering met een welkomstwoord. Vervolgens stellen de insprekers zichzelf voor en geven een korte inleidende pitch te geven van hun belangrijkste inbreng (in max. 1,5 minuut). Daarna is het gesprek tussen de fractievertegenwoordigers en de insprekers. Hierin kunnen fractievertegenwoordigers vragen stellen aan de insprekers, maar kunnen ze ook hun eigen zienswijze ten aanzien van het initiatiefvoorstel inbrengen.
Bijlagen	

Initiatiefvoorstel "Diverse stad, diverse straatnamen" van de fracties GroenLinks, D66, ChristenUnie, DENK Verenigd Arnhem en PvdA
Raadsbrief "Initiatiefvoorstel 'Diverse stad, diverse straatnamen'", d.d. 03-11-2020
Overzicht schriftelijke reacties - bundel
Schriftelijke inbreng de heer Meijer
Schriftelijke inbreng mevrouw Hartog

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer

Onderwerp: Diverse stad, diverse straatnamen

Voorstel

1. De raad besluit de volgende beleidsregels straatnaamgeving vast te stellen:
    a. Er worden meer diverse straatnamen bepaald, door meer straatnamen te laten verwijzen naar vrouwen, voorvechters van gelijkheid en mensenrechten, en mensen met een migratieachtergrond.
    b. Straatnamen vernoemd naar personen moeten bijdragen aan een betere afspiegeling van de diversiteit van Arnhem en de diverse geschiedenis van Arnhem en het college te verzoeken de ‘Uitvoeringsvoorschriften naamgeving en nummering’ zo aan te passen dat deze (beleidsregel) aan artikel 1, lid 1 wordt toegevoegd:
    c. In een nader te bepalen buurt in Schuytgraaf worden straten vernoemd naar activisten, met een focus op activisten tegen racisme of andere vormen van discriminatie.
    d. In buurten met straatnamen die verwijzen naar zwarte pagina’s in ons verleden worden (straat)namen toegevoegd die de andere kant van het daar benoemde verhaal laten zien;
    e. Bij het uitvoeren van de straatnaamgeving wordt samenwerking gezocht met inwoners en groepen als De Bovengrondse, Dare to decolonize, Prodesse Conamur en Erfgoed Gelderland.
2. Straatnamen die verwijzen naar zwarte pagina’s in ons verleden (online en op straat) worden voorzien van uitleg. De kosten hiervoor (maximaal € 15.000) te dekken uit het budget Openbare Ruimte.
3. De werking van deze beleidsregels wordt in het jaar 2022 besproken op basis van een door het college uit te voeren evaluatie.

Inleiding

Arnhem is een diverse stad met een complexe geschiedenis. Het koloniale verleden is een Nederlands verleden. Steeds meer is in de Nederlandse samenleving de discussie op gang aan het komen over ons complexe verleden. Waar we voorheen het witte perspectief centraal stelden, worden dankzij inzet van velen nu ook andere perspectieven zichtbaar. In Arnhem besloten we bijvoorbeeld in juli 2020 om voortaan Keti Koti – de afschaffing van de slavernij in Suriname en de Antillen – te herdenken en vieren. Dit past bij onze diverse samenleving.

De geschiedenis van de slavernij is ook een Arnhemse geschiedenis. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de winsten van Arnhemmers in Nederlands-Indië, of de rol van de voorname Arnhemse familie Brantsen in de slavernij in Suriname. Daarnaast zijn er straten vernoemd naar omstreden figuren als Paul Kruger en zijn er standbeelden van bijvoorbeeld Van Heutsz en de Atjehoorlog op het terrein van Bronbeek. Maar der andere kant van onze complexe geschiedenis moet ook meer naar voren komen op straat.

Arnhem GEMEENTE

Maar liefst een derde van alle Arnhemmers heeft een migratieachtergrond. In vernoemingen zien we deze diversiteit echter nog weinig terug. Straatnamen die verwijzen naar personen, verwijzen bijna altijd naar het verleden, en zijn zo een afspiegeling van onze geschiedenis. Omdat de meeste belangrijke maatschappelijke functies in het verleden door witte mannen zijn ingevuld, hebben vrouwen en inwoners met een biculturele achtergrond hierin dus een achterstand. Hierin is de afgelopen decennia een inhaalslag gemaakt. Nu is het tijd om dit ook door te vertalen in onze straatnamen. Door het aantal straatnamen die verwijzen naar vrouwen, mensen met een migratieachtergrond en andere minderheden uit te breiden.

Verschillende andere gemeenten gingen Arnhem al voor in het meer zichtbaar maken van onze complexe geschiedenis. Zo heeft Utrecht sinds 2018 de Bitterzoete Route, een wandeling door de wijk Lombok langs straatnaamborden die verwijzen naar het koloniale verleden. Ook in Amsterdam en Rotterdam zijn er verschillende voorstellen geweest om de straatnamen diverser te maken. Ook in Arnhem kan en moet het diverser. We stellen daarom voor om bij het benoemen van nieuwe straatnamen te streven naar een zo representatief mogelijk straatnamenbestand waarin de diversiteit van belangrijke Arnhemmers en Nederlanders zo goed mogelijk tot uiting wordt gebracht, en waarin recht wordt gedaan aan de complexe geschiedenis van onze stad.

Beoogd effect

De straatnamen van Arnhem moeten passen bij de diversiteit van Arnhem en bij onze complexe geschiedenis. Door deze diversiteit terug te laten komen in onze straatnamen, zorgen we voor emancipatie en voor meer bewustzijn over onze geschiedenis.

Argumenten

1.1 Het college is bevoegd tot het vaststellen van straatnamen
De raad heeft de bevoegdheid om straten te benoemen overgedragen aan het college van burgemeester en wethouders. Via beleidsregels kan de gemeenteraad wel regels opstellen over het benoemen van straatnamen.

1a.1 De diversiteit van de stad moet terugkomen in de straatnamen

De commissie straatnaamgeving adviseert het college van burgemeester en wethouders over straatnamen. In bijvoorbeeld de wijk Rijkerswoerd zijn veel straten naar mensen vernoemd. Zelfs in deze vrij recente wijk zijn witte mannen nog oververtegenwoordigd. Ongeveer 65% van de straatnamen zijn naar witte mannen vernoemd. Maar 5% van de straten zijn vernoemd naar mannen van kleur. Slechts 30% van de straten zijn naar vrouwen vernoemd, waarvan ook nog zelfs 2% naar vrouwen van kleur. In andere wijken waar veel straatnamen zijn vernoemd naar mensen – zoals 't Broek – is deze verhouding nog schever. Door toekomstige straten meer te vernoemen naar bijvoorbeeld vrouwen, voorvechters van gelijkheid en mensenrechten, en mensen met een migratieachtergrond, zorgen we ervoor dat de diversiteit van de stad terugkomt in vernoemingen. En zoals de Amerikaanse activiste voor kinderrechten zei: "You can't be what you can't see" (je kan niet zijn wat je niet kan zien). Dit betekent dat zichtbaar moet zijn welke mensen ons voorgingen in de geschiedenis, en dat dit zeker niet alleen witte mannen waren. Daarmee kan zichtbaarheid van onze complexe geschiedenis bijdragen aan emancipatie.

1b.1 In de regels zorgen we voor de verplichting meer diverse straatnamen te zoeken

In de 'Uitvoeringsvoorschriften naamgeving en nummering' van 2011 staan de regels voor straatnamen. Hierin staan ook regels over straatnamen vernoemd naar personen. Hier voegen we een (beleids)regel over diversiteit aan toe. Zo kunnen straatnamen toegevoegd worden die passen bij de diversiteit van de stad, bijvoorbeeld door straten te vernoemen naar landen van waaruit Arnhemmers migreerden naar onze stad.

1c.1 Het toevoegen van straatnamen vernoemd naar activisten past bij het centrale thema van straatnamen in Schuytgraaf

Het centrale thema van straatnamen in Schuytgraaf is verandering. Dit is onder andere te zien in de hoofdweg: de Metamorfoseallee. Passend bij dit thema zijn mensen die als activist streden voor gelijkheid en verandering. Om de diversiteit van de straatnamen in Arnhem te vergroten is het voorstel hierbij te focussen op antiracistische en feministische activisten. Voorbeelden kunnen zijn vernoemingen naar Tula (leider opstand tot slaaf gemaakten in Curaçao), Cuffy (leider opstand tot slaaf gemaakten in het huidige Guyana), Marie Anne Tellegen (feministe en verzetsstrijder), Sojourner Truth (Nederlandssprekende Amerikaanse burgerrechtactiviste), Martin Luther King (burgerrechtenactivist) en Anton de Kom (verzetsstrijder en antikoloniale schrijver

1d.1 Straatnamen bieden vaak nu maar één kant van het verhaal in een buurt

In het Arnhems Broek hebben we straatnamen vernoemd naar personen uit ons koloniale verleden, zoals Abel Tasman, Jan Pietersz. Coen en Jan van Riebeeck. Elders in Arnhem hebben we bijvoorbeeld de Van Heutszlaan. Hier tegenover staan geen namen van bijvoorbeeld tot slaaf gemaakten als Wange van Bali en de later in Arnhem levende Anna van Vossenburg, en anti-apartheidsstrijders als Desmond Tutu. Wanneer er straatnamen toegevoegd worden in een buurt met straatnamen die verwijzen naar zwarte pagina's in ons verleden, voegen we daar de andere kant van het verhaal aan toe.

1e.1 Goede context bij straatnamen doen we samen

In 2018 voerde de Bovengrondse actie in Arnhem door verschillende straten naar vrouwen te vernoemen. Dare to decolonize, een collectief uit de regio Arnhem-Nijmegen mede ontstaan vanuit de antiracismedemonstraties van juni 2020, dat zich inzet voor het delen van kennis over diversiteit, racisme en black history. Prodesse Conamur is de historische vereniging van Arnhem met veel kennis over de geschiedenis. Erfgoed Gelderland is een coöperatie waarin meer dan 200 erfgoedorganisaties samenwerken. Zo zijn er nog meer groepen en individuen die mee kunnen en willen denken over het zichtbaar maken van onze complexe geschiedenis. Deze groepen zouden

daarom ook betrokken moeten worden. Daarnaast kan de commissie straatnaamgeving deze groepen ook bevragen over toekomstige straatnamen, evenals bewoners van de betrokken buurten.

2.1

Uitleg van straatnamen zorgt voor bewustwording

In Arnhem hebben straatnaamborden op dit moment niet of nauwelijks uitleg. Ook niet als de straat vernoemd is naar een persoon die wandaden heeft begaan. Op de webpagina 'Verklaring straatnamen' van de gemeente Arnhem staat bij straten wel uitleg, maar zonder context. Zo staat bij de Van Heutszlaan als omschrijving slechts "Johannes B. van Heutsz (1851-1924), gouverneur van Atjeh (1898-1903) en van voormalig Nederlands Oost-Indië (1904-1909)." Er wordt hierbij geen aandacht besteed aan zijn wandaden. Door uitleg te geven bij straatnamen creëer je bewustwording over onze complexe geschiedenis en zorgen we ervoor dat we beter kunnen leren van de lessen uit onze geschiedenis. Door zowel online als op straat uitleg toe te voegen, zorgen we ervoor dat deze makkelijk benaderbaar is. Bij vervanging van straatnaamborden zou er een QR-code op de borden kunnen komen die rechtstreeks naar uitleg op de webpagina verwijst.

Kanttekeningen en risico's

1.1 Een quotum kan nodig zijn voor meer diverse straatnamen

Recent onderzoek[1] wees uit dat het meer divers maken van straatnamen zonder quota moeizaam gaat in Amsterdam. We vertrouwen er echter op dat met dit voorstel quota niet nodig zijn in Arnhem. Uit een evaluatie moet blijken of dit gegrond is.

Financiën

Het aanpassen van de spelregels rond het benoemen van straatnamen heeft geen financiële gevolgen. Het toevoegen van uitleg bij straatnamen zal beperkte kosten in voorbereiding, vormgeving en materiaal met zich meebrengen. Ons voorstel is hier eenmalig € 15.000,- voor beschikbaar te stellen vanuit het budget Openbare Ruimte. Bij de evaluatie van dit voorstel wordt dan bekeken of dit voldoende was.

Uitvoering

Het college voert de straatnaamgeving uit met inachtneming van deze nieuwe beleidsregels. Daarnaast koppelt het college jaarlijks (bijvoorbeeld via de jaarstukken) terug hoe zij om is gegaan met de beleidsregels uit dit voorstel. Het college voert daarnaast in 2022 een evaluatie uit van de resultaten van dit voorstel, waarbij gekeken wordt in hoeverre het gelukt is om (geplande) straatnamen meer divers te laten zijn.

Communicatie

Een afschrift van dit besluit zal verzonden worden door de griffie aan de commissie straatnaamgeving. Het college nodigt daarnaast relevante betrokkenen uit voor gesprekken rond de straatnamen.

[1] Zie hier het onderzoek, geraadpleegd op 21 september 2020.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad
Niet van toepassing.

Ter inzage stukken voor gemeenteraad
Niet van toepassing.

RAADSVOORSTEL

Besluit van

Zaaknummer

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het initiatiefvoorstel van de fracties GroenLinks, D66, DENK/Verenigd Arnhem, ChristenUnie en PvdA van 4 oktober 2020;

gelet op artikel 6 van de Wet basisregistraties adressen en gebouwen, artikel 147a van de Gemeentewet en de Verordening naamgeving en nummering (adressen);

besluit:

1. De raad besluit de volgende beleidsregels straatnaamgeving vast te stellen:
    a. Er worden meer diverse straatnamen bepaald, door meer straatnamen te laten verwijzen naar vrouwen, voorvechters van gelijkheid en mensenrechten, en mensen met een migratieachtergrond.
    b. Straatnamen vernoemd naar personen moeten bijdragen aan een betere afspiegeling van de diversiteit van Arnhem en de diverse geschiedenis van Arnhem en het college te verzoeken de ‘Uitvoeringsvoorschriften naamgeving en nummering’ zo aan te passen dat deze (beleidsregel) aan artikel 1, lid 1 wordt toegevoegd:
    c. In een nader te bepalen buurt in Schuytgraaf worden straten vernoemd naar activisten, met een focus op activisten tegen racisme of andere vormen van discriminatie.
    d. In buurten met straatnamen die verwijzen naar zwarte pagina’s in ons verleden worden (straat)namen toegevoegd die de andere kant van het daar benoemde verhaal laten zien;
    e. Bij het uitvoeren van de straatnaamgeving wordt samenwerking gezocht met inwoners en groepen als De Bovengrondse, Dare to decolonize, Prodesse Conamur en Erfgoed Gelderland.
2. Straatnamen die verwijzen naar zwarte pagina’s in ons verleden (online en op straat) worden voorzien van uitleg. De kosten hiervoor (maximaal € 15.000) te dekken uit het budget Openbare Ruimte.
3. De werking van deze beleidsregels wordt in het jaar 2022 besproken op basis van een door het college uit te voeren evaluatie.

De griffier, De voorzitter,

Arnhem GEMEENTE

Aan de gemeenteraad

Datum : 3 november 2020
Zaaknummer : 520958
Contactpersoon : Hein den Hartog
Telefoonnummer : 026 3774298

Onderwerp: Initiatiefvoorstel 'Diverse stad, diverse straatnamen'

Geachte voorzitter en leden,

Wij stellen u voor kennis te nemen van onze reactie op het initiatiefvoorstel 'Diverse stad, diverse straatnamen' van de fracties van GroenLinks, D66, DENK/Verenigd Arnhem, ChristenUnie en PvdA van 4 oktober 2020.

Inleiding
Het initiatiefvoorstel bestaat uit de onderstaande drie punten:

1. De raad besluit de volgende beleidsregels straatnaamgeving vast te stellen:
    a. Er worden meer diverse straatnamen bepaald,
    b. Straatnamen vernoemd naar personen moeten bijdragen aan een betere afspiegeling van de diversiteit van Arnhem en de diverse geschiedenis van Arnhem.
    c. In een nader te bepalen buurt in Schuytgraaf worden straten vernoemd naar activisten, met een focus op activisten tegen racisme of andere vormen van discriminatie.
    d. In buurten met straatnamen die verwijzen naar zwarte pagina's in ons verleden worden (straat)namen toegevoegd die de andere kant van het daar benoemde verhaal laten zien;
    e. Bij het uitvoeren van de straatnaamgeving wordt samenwerking gezocht met inwoners en groepen als De Bovengrondse, Dare to decolonize, Prodesse Conamur en Erfgoed Gelderland.
2. Straatnamen die verwijzen naar zwarte pagina's in ons verleden (online en op straat) worden voorzien van uitleg.
3. De werking van deze beleidsregels wordt in het jaar 2022 besproken op basis van een door het college uit te voeren evaluatie.

Reactie op het initiatiefvoorstel
De strekking van het initiatiefvoorstel is om bij de vernoeming van straten naar personen bij te dragen aan een betere afspiegeling van de diversiteit en de diverse geschiedenis van Arnhem. In het initiatief worden twee voorstellen gedaan, namelijk het wijzigen van de beleidsregels en het geven van een toelichting op bestaande namen. Wij werken hier graag aan mee.

Ad 1 a-b
Arnhem is een diverse stad met diverse straatnamen. Het is belangrijk dat dit terugkomt bij het toekennen van straatnamen. Zo kreeg een buurtje in De Laar in de jaren '80 al de namen van vrouwelijke activisten. In Malburgen zijn tal van sportlieden vernoemd, en in Rijkerswoerd zijn Mahatma Gandhi, Bertha von Suttner en Jane Adams (winnaars van de Nobelprijs voor de vrede) voorbeelden. Meer aandacht voor mensen die van invloed zijn geweest op ontwikkelingen van en in Arnhem vindt het college met u belangrijk.

Om een gevoel te hebben voor het aantal recent vernoemde straten:
- In 2019 zijn 18 nieuwe straatnamen toegekend, waarvan drie buiten Schuytgraaf en twee persoonsnamen (Ien Dales en Louis Frequin).
- In 2018 zijn er geen straatnamen toegekend.
- In 2017 zijn 15 nieuwe straatnamen toegekend, drie buiten Schuytgraaf waarvan één persoonsnaam (Audrey Hepburn).

Ad 1 c
De raad vraagt in Schuytgraaf om toevoeging van straatnamen vernoemd naar activisten. Dit is in afwijking van het huidige beleid waarbij er geen enkele persoonsnaam als straatnaam wordt gebruikt in Schuytgraaf. Wij willen graag onderzoeken of we in afwijking van het huidige beleid in een buurt diversiteit kunnen aanbrengen in de straatnamen. Daarnaast zijn wij ook bereid om de mogelijkheden buiten Schuytgraaf te bezien.

Ad 1 d
De hier genoemde mogelijkheid doet zich vooral voor bij inpassingsplannen in bestaande wijken. In dat geval is het uitgangspunt dat we de toe te voegen straten blijven benoemen binnen het thema van de straatnamen in die buurt. Wij kunnen daarbij conform uw voorstel op zoek gaan naar namen die de andere kant van het verhaal laten zien. Wij willen graag onderzoeken of we in afwijking van het huidige beleid in een buurt diversiteit kunnen aanbrengen in de straatnamen.

Ad 1 e
Wij staan positief tegenover het voorstel om groepen zoals genoemd te raadplegen. In Arnhem maken we hierbij gebruik van een straatnaamcommissie; een adviesorgaan aan het college, dat binnen de kaders komt met voorstellen voor nieuwe straatnamen. Het vaststellen van de straatnamen is een collegebevoegdheid, waarbij de vastgestelde beleidsregels het kader vormen. Om voldoende voeling te hebben met de Arnhemse burger, zijn er sinds 2005 binnen de commissie ook twee burgerleden actief

die elke drie jaar rouleren. De straatnaamcommissie zoekt regelmatig contact met deskundigen of verenigingen die op een bepaald terrein kennis hebben. Het zoeken van samenwerking met de groepen die u noemt kan hierop een waardevolle aanvulling vormen.

Ad 2.
Het is mogelijk om door middel van QR-codes meer uitleg te geven over de bestaande namen. Daarnaast willen we meer bekendheid geven aan de bestaande website met toelichting op de straatnamen, en toevoeging van een redactie om een en ander op een verantwoorde wijze te verwoorden.

Ad 3.
We vinden het een goed idee om de werking van deze beleidsregels in het jaar 2022 te bespreken op basis van een door het college uit te voeren evaluatie.

Tot slot
Straatnaamgeving is iets wat dicht bij iedereen staat. Het raakt veel interesses en komt dicht bij de eigen omgeving. Ook het feit dat een straatnaam min of meer voor de eeuwigheid wordt gegeven is van direct belang bij het maken van keuzes.
Ook landelijk is straatnaamgeving onderwerp van gesprek. In Binnenlands Bestuur is hier recent aandacht aan besteed.

Terugkijkend naar hoe we gekomen zijn tot waar we nu staan, is wellicht het boekje van plaatsgenoot Cees Crone (oud burgerlid straatnaamcommissie) "Arnhem dubbelstad, over wijken en straten" interessant. Hierin worden veel wetenswaardigheden over de Arnhemse straatnamen geschetst.

Hoogachtend,
het college van burgemeester en wethouders van Arnhem,
de secretaris, de burgemeester,

R.J.M. van Wuijtswinkel A. Marcouch

Reacties op voorstel hernoeming straatnamen
(21-10-20)

	Datum	reactie	Naam
1.	06-10-20	Prima initiatief. Vergeet deze topper niet! *Tara Singh Varma*	Gerard Pon
2.	06-10-20	Het idee om straatnamen te verwisselen op basis van afkomst en kleur is zuiver racisme. In Amsterdam heeft een cultuurgezelschap geen subsidie meer gekregen vanwege: te wit Zullen we dat eens omdraaien en een gospelkoor uit Amsterdam Zuid oost geen subsidie meer verlenen, want TE ZWART U, de lokale politici bedrijft hiermee levensgevaarlijke politiserende politiek waarvan u het einde niet weet. Doe het niet	Leo van der Meer
3.	06-10-20	Ik zou het bespottelijk vinden en getuige van nog meer polaristatie als straatnamen in Arnhem hernoemd zouden worden naar activisten tegen racisme en/of discriminatie. Niet alleen is het erg arbitrair wie daarvoor in aanmerking zou komen, het draagt totaal niet bij aan het doel dat hiermee voor ogen staat. Niet doen dus.	Erik van Vonderen
4.	06-10-20	Uit onderstaand bericht blijkt dat u voornemens bent om in de wijk Schuytgraaf staatnamen naar activisten tegen racisme of discriminatie te gaan vernoemen. Ik ben zeer bezorgd over deze vorm van activisme in uw raad en in uw stad. U bent hierdoor bezig om verdeeldheid te zaaien i.p.v. te verbinden. Ik voel mij, als geboren Nederlander, hierdoor in een hoek gedrukt waar ik niet thuishoor. Ik heb niemand in mijn omgeving, in mijn lange leven, zich ooit racistisch horen of zien uiten. In dit land, met al zijn kansen, dienen we samen te werken en naast elkaar te staan.	J.M. Nellen

		Wees trots op uw land!	
5.	06-10-20	ik las op twitter dat jullie racistische straatnamen wilde opruimen. klinkt als een prachtig initiatief! let wel dat er daar door een alt-right account een oproep is gedaan richting minder tolerante mensen uit dit land om jullie hierover lastig te vallen, link hier: https://twitter.com/VizierOpLinks/status/1313408537368948736 hoop dat jullie je hier niet te veel van aan zullen trekken want nogmaals het klinkt als een goede stap.	kiara grouwstra
6.	06-10-20	Wat een ongelofelijk slecht idee om straten te gaan hernoemen. Wat nou zwarte bladzijde uit onze geschiedenis? Afgezet tegen de huidige maatstaven wellicht, echter in de toenmalige tijd gezien wist men niet beter. Sterker nog, dankzij die gouden eeuw hebben we onze welvaart gekregen. Daar profiteren jullie nu ook van. Wie doen jullie nu een plezier met die hernoemingen? Helemaal niemand! Het is symboolpolitiek, iets wat jullie anderen altijd verwijten. Dus kom op en zie af van die onzin.	Erik
7.	07-10-20	Ben er zeer op tegen de geschiedenis te verdraaien. Belachelijk idee om activisten via de achterdeur hun zin te geven, ik denk aan Christa Soeters of Michael van Zeijl. Zoekt U naar info? Christa was tegen dodenherdenking: geen 4 mei voor mij. Dit is echt voor Arnhem een gotspe. U wijsheid toewensend,	Hidde Nota
8.	07-10-20	Jullie willen graag meningen mbt straatnamen. Jullie voorstellen voor aanpassen zijn belachelijk. Het wordt steeds gekker in dit land en daar doen jullie aan mee! Bah	Mathijs Wassink
9.	08-10-20	Niet alleen het Corona -virus maar ook het Amsterdam-virus heeft zich in Arnhem gevestigd, Dat laatste virus, zeker in de hoofden van verschillende raadsleden. De “weg met ons” partijen hebben in Arnhem weer een plannetje bedacht.	Jacky van Reen

		Straatnamen in de Schuytgraaf moeten namen krijgen van activisten tegen racisme of discriminatie. Waar dacht u aan: de Sylvana WEG, de Akwazie WEG, de Meulenbelt WEG, de KOPZ WEG. De mevrouw " HELDER" weg, het : Hey meisje! park. Kan zo wel een wijkje namen bedenken. Als jullie bij alle namen duidelijk vermelden dat het om een weg gaat, dan kan het nog een toeristische trekpleister worden. Nog een tip, de bedenkers van dit plan daar zouden jullie ook een weg of plein naar kunnen vernoemen, misschien handig om de bedenkers dan samen te vatten in een naam voor een plein, ik noem iets ' het malloten plein'. Of: malloten uit de raad WEG. Wat ik mij afvraag, wanneer komen jullie bij zinnen, wanneer gaat dat Amsterdam-virus uit jullie hoofd? Waarom doen en bedenken jullie dit? Aanvulling 23-10-20: Laat Arnhemmers ook namen aandragen, er zijn toch genoeg interessante mensen die hiervoor in aanmerking komen. Mensen die iets voor Arnhem hebben betekend. Verzetstrijders, bekende mensen die in Arnhem geboren zijn. Het is voor mij echt onbegrijpelijk dat jullie achter deze totaal gekkies met hun waanzinnige plannen aanlopen en blijven bedienen. Mensen die juist polarisatie in Nederland aanwakkeren. Denk eens na raadsleden! Ik ben geen inwoner van Arnhem, maar betrokken bij Arnhem. Mijn hele jeugd heb ik doorgebracht in Arnhem op de Meinerswijk. Mijn vader was de bedrijfsleider van de fabriek. De Meinerswijk waarvan leden van de raad opeens een mening hebben, vroeger wisten ze niet eens waar de Meinerswijk lag. Maar dit is weer een andere discussie, Maar moest ik even kwijt.	

10.	09-10-20	Jullie idee om straatnamen te hernoemen naar vrouwen en 'anti-racisme'-activisten en zo 'blanke superieuriteit' willen zuiveren, getuigt dat het Amsterdam-virus zich verder verspreid. Hebben jullie je een schuldgevoel laten aanpraten door mensen die wat dingen schreeuwen over racisme? Men hoeft het niet met elkaar eens te zijn en men zal nooit hoeven buigen voor de mening van een kleine groep herrie schoppers. Als jullie dit doorzetten, beginnen jullie dan alsjeblieft met twee straten te noemen naar Volkert van de Graaf en Mohammed Bouyeri? Zij hebben namelijk beiden iemand vermoord die racisme zouden bedrijven. Zij hebben de wereld gezuiverd van racisme, helden! Ook hebben ze een goed politicus en geweldig theater schrijver het leven ontnomen, doch waren het top acties! Deze mannen verdienen een straatnaam! geen excuses voor het sarcasme.	Youri verheul

Geachte Raad,

mijn ingeving voor de namen

Namen voor de gemeente Arnhem:

Als we kijken naar namen voor de nieuwe wijk Schuytgraaf lijkt het me gepast om de voorvechters van vrijheid te nemen. Namen die daar eer aan doen zijn namen die we al in onze geschiedenis al meerdere malen geëerd hebben en nog jaren zullen doen en hier (oosterbeek) begraven liggen.

zo houd je de relatie met hun kinderen en achter kleinkinderen in stand. De geschiedenis van de stad en de Airborne. Ook de Poolse soldaten kan je eren hierdoor. namen zijn er helaas in ovenvloed en ik denk dat je voor de Arnhemmers geen betere invulling kan geven. dan onbekende waar Arnhemmers totaal geen raakvlak mee hebben.

Je eert de mensen en je kan desnoods familie uitnodigen ten ere van de vrijheid die ze hier hebben gegeven. Hoe trots kan je zijn als kind als klein kind zijn dat je (groot) vaders naam hier vereeuwigd wordt. Ook als inwoner van die straat weet je wat hij voor Arnhem gedaan heeft.

Opmerking over de Q codes bij voor de gemeente raad zwarte pagina's : ongewenst de mensen in die tijd hebben voor het koninkrijk of voor hun gemeenschap hun morele plicht gedaan. Om hier extra geld voor uit te geven ongewenst.

Bewoners kunnen als ze zo betrokken zijn met hun geschiedenis en er willen wonen dit opzoeken op internet.

Met vriendelijke groet,

Alexander Meijer

Arnhem, 12 januari 2021

Betreft: Mijn ideeën en inbreng m.b.t. nieuwe straatnamen.

Geachte raadsleden,

Graag lever ik u schriftelijk mijn ideeën aan als Arnhemmer ten behoeve van de nieuwe straatnamen.

Dit doordat ik verhinderd ben door mijn werk in de gezondheidszorg.

Waar ik in eerste instantie graag voor ga is de positieve geschiedenis, die Arnhem heeft opgebouwd door een aantal Arnhemse helden. Dus meegaan in het positivisme, deel ik.

Ik heb beeld bij het meer divers maken, laat de toekomst zeker openstaan voor deze diversiteit en helden met een positieve inbreng vanuit een mogelijke andere achtergrond dan de Nederlandse.

Graag zou ik de helden die onze stad hebben bevrijd, op straatnaambordjes willen tegenkomen. Zij zorgende ervoor de stad te kunnen laten worden wat het nu is. In vrijheid leven. De veteranen die ons langzaam door hoge leeftijd, aan het ontvallen zijn. Houdt ze in ere en in leven door hen namen te geven van straten in Arnhem. Daardoor blijven ze in leven en is het een constante positieve herinnering aan het leven wat we nu hebben. Blijven herinneren is goed voor onze jongere generaties. Bewust te zijn van hetgeen wat we nu hebben dankzij hen.

(Ik besef mij dat dagelijks door over de J. Frost brug te rijden. Wanneer ik de lantaarnpalen zie van de Oversteek te Nijmegen. Een eer aan de gevallenen die onze steden hebben bevrijd).

Poolse strijders ook om niet te vergeten. Ze worden veel vergeten. Zet ze in de spotlight. Dit helpt het positieve beeld ook naar de vele Poolse mensen die hier zijn komen wonen en werken en waar over het algemeen negatief naar gekeken wordt. Hiermee tackel je ook dat stuk ‘’andere achtergrond’’.

Meer Arnhemse helden: We hebben er al veel zoals Escher en Klompe, maar er zijn er meer.

De oprichters van de Johanna stichting o.a. (Mevr. van Es) en Arie KLapwijk.

Trots zijn in eerste instantie op wat Arnhem Arnhem heeft gemaakt. Meer aandacht voor de positieve geschiedenis dan meteen storten op de Akwasi –laan, of Gerard Joling Gaybrapad, of iets dergelijks.

Het wegtoveren van onze zwarte bladzijdes, daar vind ik wat van. Ik ben geen voorstander van deze zwarte bladzijdes negeren. Ze waren er ,en als het goed is zijn daar lessen uit geleerd. Er zijn inmiddels genoeg positieve initiatiefnemers die nog even mogen doorgroeien tot dat ze ook iets significants hebben gedaan voor dit land en onze stad en niet per definitie omdat het over hun ‘’achtergrond’ ’gaat. Zwart, wit gemengd of gay of wat dan ook: Wat hebben we binnen de maatschappij aan positiefs in de stad gedaan? Daar ga ik graag voor.

Hartelijke groet en veel succes,

Hoogachtend,LC Hartog (Lisette, uit de Wijk T Broek/ Statenkwartier, lid van het wijkplatform aldaar).

Van: Carina den Uijl [mailto:projecten@jkfkinderfonds.nl]
Verzonden: maandag 18 januari 2021
Onderwerp: Re: Diverse stad, diverse straatnamen

Mijn naam is Carina den Uijl, ik ben inwoner van Arnhem en al 14 jaar werkzaam bij het JKF Kinderfonds in Arnhem.

Ik wil graag de Duitse Diacones Johanna van Ness voordragen omdat ik van mening ben dat zij zoveel voor kinderen met een beperking in Arnhem (en Nederland) heeft betekend (en nog steeds doet) dat zij een eervolle vermelding op een straatnaambordje verdient.

Iedereen kent wel de beelden van de gehandicapte kinderen in Roemeense tehuizen. Zo was het in 1900 ook in Arnhem/ Nederland. Johanna van Ness was hoofd van het Diaconessenziekenhuis in Arnhem en besloot hier wat aan te doen omdat ze wist dat ook deze kinderen konden leren communiceren, beter bewegen en soms zelfs een vak konden leren. Een nuttige dagbesteding voor deze mismaakte en gebrekkige kinderen was nodig om ze meer kwaliteit van leven te geven. Johanna van Ness kwam uit Duitsland waar de kinderrevalidatie al een begrip was op dat moment. Daarom wist ze dat het zinvol was.

Samen met dr. Renssen en dominee Disselhof (van het Diaconessenziekenhuis) ging ze in 1900 alle notabelen in Arnhem en omstreken af en vergaarde daarmee genoeg kapitaal en gronden om het tehuis te kunnen bekostigen.

In de jaren die volgden groeide de Johanna Stichting door naar een revalidatiecentrum (Klimmendaal), een school (de Onderwijsspecialisten) en het Dorp. Iedereen heeft wel gehoord van de actie ‘open het Dorp’. Dit was een initiatief van dr. Klapwijk, destijds directeur van de Johanna Stichting, hij merkte dat de kinderen en jongeren met een lichamelijke beperking steeds ouder konden worden door de goede kinderrevalidatie. Deze jongeren wilden net zoals hun leeftijdsgenoten ook graag op zichzelf gaan wonen. In het Dorp kan dat (nog steeds)

Nu, 121 jaar later zetten we haar werk nog steeds met liefde voort. Het JKF Kinderfonds, voorheen de Johanna Stichting, financiert projecten voor kinderen en jongeren met een lichamelijke beperking om ervoor te zorgen dat zij een zo goed mogelijke kwaliteit van leven hebben en ‘gewoon’ mee kunnen doen. We ondersteunen bijvoorbeeld wetenschappelijk onderzoek voor beloopstudies en behandelmethoden, de meerkosten voor schoolreisjes, werkweken, sportdagen, arbeidstoeleiding, aangepast wonen, gezond leven, muziek- en cultuurprojecten en ga zo maar door. Nog steeds met het kapitaal dat Johanna van Ness samen met dr. Renssen en dominee Disselhof in 1900 bij elkaar bijeen hebben gekregen.

Kortom: Arnhem mag bijzonder trots zijn op Johanna van Ness omdat zij de grondlegger is van de kinderrevalidatie van Nederland en dat is begonnen in Arnhem! Dat is denk ik wel een eervolle vermelding waard.

Straatnaambordjes
Nog even een suggestie v.w.b. de straatnaambordjes omdat hier de laatste tijd (nu bijvoorbeeld ook) veel over te doen is geweest. Vanuit mijn rol als projectadviseur van het JKF Kinderfonds bekeken lijkt het mij een goed idee om de straatnaambordjes voortaan te voorzien van een QR-code in plaats van een extra bordje met onderschrift als blijkt dat er ophef is over de vermelde persoon. De informatie over deze persoon kan dan ten allen tijden geactualiseerd worden. Mensen met een visuele beperking kunnen de informatie dan ook makkelijker lezen. Dit lijkt mij een leuk stageproject voor studenten van de school voor de journalistiek samen met leerlingen uit het speciaal onderwijs met eindredactie van het Gelders Archief. Een mooi inclusief en leerzaam project voor onze jeugd en

bovendien zijn de extra bordjes dan overbodig en bespaart dit in de toekomst onnodige kosten en is het beter voor het milieu.

Met vriendelijke groet,

Carina den Uijl
projectadviseur

Heijenoordseweg 3
6813 GG ARNHEM
T 026-3526981
F 026-3526999
@ projecten@jkfkinderfonds.nl
I www.jkfkinderfonds.nl
T https://twitter.com/JKF_Kinderfonds

Beste Gemeenteraad van Arnhem

Toen ik vorige maand naar de besluitvormende vergadering keek, wilde de fractie van de SP een extra agendapunt, namelijk “de 2de lockdown”. Dit werd door tenminste één fractie, die van Arnhem Centraal, niet gehonoreerd ivm het niet willen overwerken.

En nu zitten we hier, over straatnaambordjes te praten, het is een gotspe dat de dus overvolle agenda wel gevuld mag worden met symboolpolitiek van de bovenste plank. Leggen jullie dit maar uit aan de ondernemers/burgers die ik dagelijks bijna huilend aan de telefoon heb, triest!

Maar over het onderwerp “straatnaambordjes” wil ik graag het meest gehoorde geluid in de stad uitspreken. Ik heb in iedere wijk en van iedere afkomst wel Arnhemmers gesproken.

Arnhemmers willen het liefste dat Arnhemse Helden op de nieuwe straatnaambordjes komen, hierbij mag wel met diversiteit rekening worden gehouden uiteraard, want daar is niemand op tegen! Het meeste hoorde ik: onze Airborne helden, Theo Bos en Joop Legerstee.

Het weghalen van straatnamen en/of een uitleg erbij wordt door niemand die ik gesproken heb op prijs gesteld. “Deze mensen horen gewoon bij onze geschiedenis. Geschiedenisles geef je op school en niet in ons straatbeeld” is wat ik heel veel hoorde.

Mijn voorstel aan de raad is om dit soort symboolpolitiek niet eens te behandelen. Maar omdat ik bang ben dat de meerderheid hier wel voor kiest, nogmaals “leg het de stad maar uit!!”, stel ik voor zsm voor Arnhemse Helden te gaan, zodat dit onnodige agendapunt afgehamerd kan worden.

Martijn van Butselaar

Pitch van de heer Roma Heina Mirando

Meneer Roma Heina Mirando uit Arnhem wil graag zijn beroemde grootvader Tata Mirando voordragen.

Iedereen uit Arnhem kent het beroemde zigeunerorkest van Tata Mirando wel. Tata Mirando werd geboren als Josef Weiss in 1895 en is wereldberoemd geworden vanwege zijn zigeunermuziek. Hij is de grondlegger van het Koninklijk Zigeunerorkest Tata Mirando. Tata (wat vader betekent) speelde de contrabas.

De familie trok met woonwagens door Europa en speelde overal waar ze terechtkwamen. In Duitsland bleek er heel veel interesse voor zigeunermuziek te zijn. Daar kregen ze het koninklijke predicaat van Keizer Willem II. Tijdens de opkomst van Hitler dook de familie onder bij circus Boltini en het orkest werd omgedoopt tot 'De Zwarte Raven'.
Eenmaal in Nederland aangekomen met het circus besloot de familie hier te blijven. Ook omdat het te gevaarlijk werd om weer terug te gaan naar Duitsland. Tata Mirando verdiende in deze tijd zijn brood als vioolbouwer en trad zo nu en dan op. Het circus speelde ook voor de Duitse Wehrmacht en daardoor was hij voor vervolging gevrijwaard. De rest van zijn familie heeft de oorlog helaas niet overleefd. Uiteindelijk heeft de familie zich in Arnhem gevestigd waar Tata Mirando in 1967 ook overleed.

Het beroemde orkest bestaat nog steeds. De heer Roma Heina Mirando behoort tot de derde generatie uit deze familie met het Sinti/ zigeunerorkest Roma Heina Mirando. Er is zelfs al een vierde generatie muzikanten.

Tata Mirando heeft de zigeunermuziek (zielsmuziek zoals ze het ook wel noemen) naar Nederland gebracht en daarmee de muziekcultuur enorm verrijkt. Daarom is de wens van Roma Heina Mirando dat de naam van zijn grootvader voortleeft als straatnaam, laan of wijk in Arnhem in het land dat zijn grootvader Tata Mirando - zoals hij het zelf verwoordde - 'het beste land van Europa voor hem' was.

Diverse stad, diverse straatnamen

Ik woon met veel genoegen in de Transvaalbuurt in Arnhem-Noord. Er wonen vriendelijke, een beetje afstandelijke mensen. De straten in de buurt zijn vernoemd naar leiders van de Boerenrepublieken en de Boerenlegers in hun strijd tegen de Britse expansie in Afrika. Rond 1900 waren de Boeren en hun leiders mateloos populair in Nederland, in een tijd van oplevend Nederlands nationalisme en ideeën over het bestaan van een 'Nederlandse stam'. Van die tijd dateren de Transvaalbuurten in heel Nederland.

Het is een fascinerende maar ook ingewikkelde geschiedenis, die in Zuid-Afrika en elders besmet is geraakt doordat het nationalisme van de Boeren niet alleen was doortrokken van gevoelens van witte suprematie, maar het ook een van de pijlers werd van het gewelddadige en racistische Apartheidsregime dat zich na 1945 ontwikkelde. Wat dus ooit leek als gerechtvaardigd verzet van een loot van de Nederlandse stam, heeft donkere schaduwkanten waar we ons nu niet meer achter scharen.

Tijden veranderen. Nederland is in beweging. Nederland was altijd in beweging. Daarom kwamen er plotseling Transvaalbuurten, werden Rembrandt en J.P. Coen vereerd, hadden we ooit een Stalinlaan. Nu vinden we andere dingen belangrijker dan vroeger. En vinden we sommige dingen van vroeger niet meer verantwoord.

Onze publieke symbolen – namen van organisaties, standbeelden, straatnamen – zijn vaak bepaald door het verleden. Zij zijn geen 'traditie' maar momentopnamen, bevroren in de tijd, gegoten in metalen straatnaambordjes. Daar kom je niet zomaar van af.

Wat doe je dan als de waarden in een samenleving veranderen? Als we racisme verafschuwen omdat het ons massamoord en systematische discriminatie heeft gebracht? Als we prestaties van vrouwen even belangrijk vinden als die van mannen? Als influencers belangrijker worden dan de bisschop en de dominee? Als we niet nationale maar morele helden nodig hebben? Als de Nederlandse samenleving zo verandert dat niet iedereen zich meer herkent in de symbolen en voorbeelden van vroeger? Hoe breng je die veranderingen in beeld?

Dan zorg je bijvoorbeeld dat straatnamen beter aansluiten bij de veranderde tijd.

Nu kan men vragen: wat doet het ertoe hoe we straten noemen? Het antwoord is: symbolen doen ertoe. Representativiteit is van belang. In ons leven omringen we ons, bewust en minder bewust, met symbolen. We willen dat die onze waarden weerspiegelen. We willen ons in de omringende wereld herkennen. Of dat nu feestdagen zijn, of reclames, filmaanbod, standbeelden, sporthelden, of straatnamen.

Men kan ook zeggen: we moeten de geschiedenis niet herschrijven. Je hoort dat argument veel als het om naamsverandering gaat, of om het weghalen van standbeelden. Maar we veranderen onze omgeving voortdurend. We halen oude stationsgebouwen neer, herstellen de loop van een watertje door de binnenstad, bouwen en herbouwen godshuizen.

Nederland verandert. Door veranderingen in de bevolkingssamenstelling, door de veranderende rollen van de geslachten, door de invloeden van elders, door steeds nieuwe problemen waarvoor de mensheid en dus ook de Arnhemmer zich gesteld ziet.

Nederland was en is altijd in beweging. Heden ten dage vinden we gelijke rechten en kansen belangrijk. Het is het kernstuk van onze grondwet. Dat maakt het onvermijdelijk dat we diversiteit moeten omarmen. Want het nastreven van gelijke rechten is alleen belangrijk als niet iedereen hetzelfde is. En diversiteit vraagt om een diverse omgeving en een meerstemmige stedelijke symboliek.

Ik pleit dus voor een creatieve en flexibele omgang met onze publieke ruimte, waarin we plaats maken voor de belangen en belangstelling van de burgers van nu, een inclusieve ruimte waarin we ons bewust kunnen worden van de huidige waarden. Dat kan door de stedelijke ruimte diverser te maken.

U begrijpt dat ik het raadsvoorstel van harte ondersteun, en sterker nog, voor de toekomst zou willen dat we een cultuur van tolerantie en diversiteit, van inclusie en dialoog kunnen creëren. Een Arnhem waarin verschillende mensen, vrouwen en mannen, geboren Arnhemmers en import-Arnhemmers, traditionalisten en wereldbestormers, zich kunnen herkennen.

Geef die diversiteit de ruimte, laat haar zien in de stedelijke symboliek. En grijp die symboliek aan om mensen bewust te maken en tot denken en spreken te brengen. Hang borden op, creëer alternatieve informatiekanalen, organiseer rondleidingen, plaats tegenbeelden als een wijk één dominant perspectief uitdraagt of de straatnamen niet meer passen bij de waarden van nu. Betrek bewoners. Het gaat dus veel verder dan alleen het in metaal gieten en printen van een paar namen van vrouwen en pleitbezorgers van een rechtvaardige samenleving. Maar het is een begin.

Remco Raben

Arnhem, 19 januari 2021

In mijn bijdrage aan het rondetafelgesprek wil ik graag de volgende punten inbrengen:
*Gelijke kansen en rechten vormen de basiswaarden van onze samenleving.
*Daardoor is het onvermijdelijk de diversiteit te omarmen.
*Straatnamen zijn momentopnamen uit het verleden.
*Stadsbestuur en bewoners zijn verantwoordelijk voor de symboliek in de stad mee te laten bewegen met de veranderende waarden in de samenleving.

Geachte aanwezigen, zowel hier in de zaal als thuis via de livestream,

Hierbij wil ik graag het voorstel om Theo Bos een eigen straat te geven in Arnhem, toelichten.

Toen ik de oproep van de straatnamencommissie in de Gelderlander las, dacht ik : Wie komt er nu in aanmerking om een eigen straat te krijgen?

Het antwoord was gauw gevonden: Theo Bos, onze Mister Vitesse.

Een positief rolmodel voor velen, van jong tot oud, zowel op als buiten het veld, enorm geliefd onder de Arnhemmers, omdat hij er zelf ook één was.

Een echte Arnhemse held, die nog steeds leeft in de harten van heel veel Arnhemmers. Theo was en is het symbool van onverzettelijkheid, nuchterheid, strijd, doe maar normaal dan doe je al gek genoeg, humor, trots en Vitesse. Dit past bij de Arnhemse cultuur.

Het zou mooi zijn dat de gemeente Arnhem, Arnhemse helden gaat vereren met een straatnaam, om te beginnen met de Theo Bosstraat!

Er is een groot maatschappelijk draagvlak voor deze straatnaam, zoals is gebleken uit de reacties naar de Gelderlander toe m.b.t. deze straatnaam.

In tijden waarin de politiek zo dicht mogelijk bij de burger wil staan, is dit een uitgelezen kans om juist de kloof tussen burger en politiek te dichten. Ook in de woelige tijden waarin we ons bevinden, zou het voor velen een enorme opsteker zijn als dit gerealiseerd kan worden.

Mocht de straatnamencommissie besluiten om een Theo Bosstraat te realiseren, dan mogen ook zeker de familie en overige dierbaren van Theo Bos niet vergeten worden. Zij zouden dan de officiële opening kunnen verrichten.

Hierbij wil ik de gemeente en de straatnamencommissie bedanken voor deze mogelijkheid om de wens van heel veel Arnhemmers voor het voetlicht te brengen.

Titel/onderwerp: **Plan van aanpak Omgevingsplan Arnhem & Vaststelling 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'**

Raadsadviseur: W. Lammers Telefoonnr: 377 2581 Willem.lammers@arnhem.nl

Van:	College	Ambtenaar:	Klaas van Haaften & Saskia Maessen
Portefeuillehouder:	Cathelijne Bouwkamp	Telefoonnr:	377 4511; 377 3657
		E-mailadres:	klaas.van.haaften@arnhem.nl; saskia.maessen@arnhem.nl
Doel activiteit	Informerend (I) - technische briefing		
Toelichting	Er zal één technische briefing worden gehouden over twee raadsvoorstellen: 1. Plan van aanpak Omgevingsplan Arnhem 2. Vaststelling 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020' <u>1. Plan van aanpak Omgevingsplan Arnhem</u> Het plan van aanpak omgevingsplan is een document waarin beschreven wordt hoe Arnhem gaat komen tot één omgevingsplan; een forse klus waar we de komende jaren nog zoet mee zullen zijn. De regels van 150 bestemmingsplannen, 8 verordeningen en ongeveer 200 rijksregels moeten immers worden samengevoegd in één document. En daar komen allerlei beleidsmatige keuzes bij. Aan de start van dit proces is het belangrijk dat de gemeenteraad hier goed in wordt meegenomen: wat is het, wat kunnen ze verwachten en wat wordt van de gemeenteraad verwacht? <u>2. Vaststelling 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'</u> De invoering naar het omgevingsplan gaat stapsgewijs. Eén van die stappen is het actualiseren en technisch op orde brengen van een aantal verouderde bestemmingsplannen. De eerste wijk waarvoor dat gebeurt is De Laar. Het is de eerste wijk die op basis van de nieuwe manier (onder andere digitaal) wordt geactualiseerd. Hiermee wordt tevens een slag gemaakt op de dienstverlening. De digitale toegankelijkheid moet het mogelijk maken dat er voor inwoners, ondernemers en eigenaren meer duidelijkheid is over de ontwikkelmogelijkheden van particuliere en publieke gronden. En omdat De Laar het eerste plan is van een rij vergelijkbare plannen die naar de raad zullen komen wordt de raad op dit punt ook middels een technische briefing beter geïnformeerd. De reden voor deze gezamenlijke technische briefing over twee raadsvoorstellen is de onderliggende samenhang tussen de voorstellen.		
Voorgesteld resultaat van de bespreking	Start en afronding van de technische briefing.		
Spreekrecht publiek	Nee		
Behandeladvies	De hele raadskamer wordt besteed aan een technische briefing over de twee raadsvoorstellen. Deze technische briefing wordt verzorgd door ambtelijke experts. Inspreken is niet mogelijk. Dat volgt in de volgende behandeling van beide raadsvoorstellen.		

Bijlagen			
Raadsvoorstel "Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem"			
Bijlage - Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem 3 november 2020			
Raadsvoorstel - Vaststelling 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'			
Bijlage 1a - Vast te stellen omgevingsplan 'Chw Omgevingsplan De Laar' -tekst-			
Bijlage 1b - Plankaart Chw Omgevingsplan De Laar NL.IMRO.0202.947-0301			

Bijlage 1 - Wijzigingenoverzicht			
Bijlage 2a - Zienswijzenota (geanonimiseerd)			
Bijlage 2b - Gebundelde zienswijzen (geanonimiseerd)			

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 523117

Onderwerp: Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem

Voorstel

1. Te kiezen voor een transitie waarin raad en college via thematische wijzigingsbesluiten stap voor stap toewerken naar één omgevingsplan voor de hele gemeente

2. Vast te houden aan het principe dat de raad wijzigingen van het omgevingsplan vaststelt met uitzondering van:
    1. Beleidsneutrale thema's
    2. Reeds verleende vergunningen
    3. Kleinere ontwikkelingen
    4. Regels die voortvloeien uit vastgestelde raadskaders
    5. Instructieregels vanuit de provincie of het rijk
    6. Huidige wijzigingsbevoegdheden en uitwerkingsplichten

3. Het college opdracht te verlenen om de genoemde gevallen onder beslispunt 2 nader te concretiseren, een delegatiebesluit voor te bereiden en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

4. Niet vooraf te kiezen voor een beleidsneutrale of beleidsrijke transitie, maar dit per thematisch wijzigingsbesluit te bepalen

5. In het omgevingsplan uitnodigingsplanologie te verankeren door:
    1. bij de verschillende thematische wijzigingen meer activiteiten vergunningsvrij te maken
    2. bij vergunningverlening meer ruimte te bieden aan initiatieven als daar iets tegenover staat

6. Vast te houden aan het principe dat de raad bij grote (bouw)initiatieven die in strijd zijn met het omgevingsplan zijn invloed kan blijven uitoefenen door aan te sluiten bij de huidige werkwijze die we hanteren bij de Verklaring Van Geen Bedenkingen (VVGB)

7. Het college opdracht te verlenen om in overeenstemming met het besluit onder 6 een voorstel voor het bindende adviesrecht voor te bereiden dat aansluit bij het gedachtengoed van de VVGB en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

8. Het college opdracht te verlenen om praktische spelregels voor participatie bij het wijzigen van het omgevingsplan op te stellen en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

Arnhem GEMEENTE

9. Het college opdracht te verlenen om een voorstel voor te bereiden over welke Bruidsschatregels we kunnen schrappen nadat de Omgevingswet in werking treedt en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

10. Relevante bruidsschatregels per thema af te stemmen met onze bestaande regelgeving en deze via thematische wijzigingen van het omgevingsplan juridisch te verankeren.

Inleiding

De transitie naar één omgevingsplan is een klus waar we de komende jaren nog even zoet mee zijn. Het betekent dat we onze regels van bijna 150 bestemmingsplannen, zeker 8 verordeningen en naar verwachting 200 rijksregels samen gaan voegen in één nieuw document. De transitie betekent niet alleen dat we regels gaan integreren en harmoniseren maar ook digitaliseren. Daarnaast gelden er na 1 januari 2022 nieuwe procedurele en inhoudelijke eisen voor (de aanpassing van) een omgevingsplan.

Voor deze transitie zijn de komende jaren heel veel raadsbesluiten nodig, zowel in de voorbereiding als in de uitvoering. We willen een soepele en succesvolle overgang. Daarvoor is afstemming in deze besluitvorming essentieel. Het plan van aanpak dat voor u ligt voorziet hierin. Het kan beschouwd worden als het fundament onder de transitie. Met dit fundament zorgen we dat we op een goede manier kunnen toewerken naar één samenhangend, inzichtelijk en gebruiksvriendelijk omgevingsplan.

Met het vaststellen van dit plan van Aanpak besluit de raad over:

- de inhoudelijke uitgangspunten die ervoor zorgen dat Arnhem straks beschikt over een samenhangend, inzichtelijk en gebruiksvriendelijk omgevingsplan.
- de procesmatige uitgangspunten die ervoor zorgen dat de transitie vlot en soepel verloopt. Met zo min mogelijk overlast voor inwoners en ondernemers en een goede spreiding van de werkzaamheden.
- de kaders voor de besluiten die de raad in 2021 moet nemen om vanaf 1 januari 2022 met het omgevingsplan van rechtswege te kunnen werken en dit om te bouwen tot uiteindelijke één omgevingsplan voor de hele gemeente.

Beoogd effect

Een soepele en succesvolle overgang naar één samenhangend, inzichtelijk en gebruiksvriendelijk omgevingsplan door vooraf de inhoudelijke en procesmatige kaders voor de transitie vast te leggen.

Argumenten

1.1 **Een stapsgewijze aanpak maakt de transitie beheersbaar**
In een Omgevingsplan komen zo veel regels samen dat het onmogelijk is om in één keer een omgevingsplan op te stellen. Vandaar dat de wetgever het ook heeft over een transitie waar we als gemeente tot 2029 de tijd voor hebben. Wij stellen u voor een gebiedsgerichte thematische transitie te hanteren. We bouwen dan het omgevingsplan per thema op (bodem, erfgoed, water, bouwen et cetera) en maken per thema onderscheid per gebied als de opgaven daar om vragen.

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.3** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

2.1 + 3.1 **Door delegatie kan zorgvuldige besluitvorming blijven bestaan maar sneller plaatsvinden**

In algemene zin blijft de rol van de gemeenteraad bij het omgevingsplan onder de Omgevinsgwet in grote lijnen hetzelfde. De gemeenteraad stelt nu bestemmingsplannen vast en stelt straks ook wijzigingen van het omgevingsplan vast. Wel biedt de Omgevingswet de mogelijkheid op bepaalde wijzigingen te delegeren aan het college. Om de raad niet te belasten met teveel besluiten en besluitvorming sneller te kunnen laten plaatsvinden, stellen we dit voor de genoemde gevallen voor. In de loop van 2021 doen we een voorstel aan de raad met daarin een lijst van gevallen waarvoor het college bevoegd wordt gemaakt om wijzigingen van het omgevingsplan door te voeren. Het doel hiervan is het ontlasten van de raad, snellere besluitvorming en betere dienstverlening (zie hiervoor ook 1.1 onder het kopje kanttekeningen en risico's).

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.6** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

4.1 **We kijken per thema welke kansen er liggen om onze regelgeving te verbeteren**

Bij ieder wijzigingsbesluit kijken we of de regels die we overzetten naar het omgevingsplan verbeterd kunnen worden. Het is echter niet zinvol om op voorhand een keuze te maken voor een beleidsneutrale of beleidsrijke aanpak. Deze keuze is afhankelijk van verschillende factoren. Regels die recentelijk door de raad zijn vastgesteld en waar een participatietraject aan vooraf is gegaan kunnen hoogstwaarschijnlijk beleidsneutraal overgaan in het omgevingsplan. Maar er zijn ook thema's die als gevolg van nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen vragen om een beleidsrijke aanpak.

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.4** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

5.1 **Hiermee geven we meer ruimte aan initiatieven uit de samenleving en zorgen we tegelijkertijd voor betere plannen.**

De Omgevingswet heeft als uitgangspunt dat gemeenten meer ruimte moeten bieden aan initiatieven uit de samenleving (uitnodigingsplanologie). De wetgever ziet het omgevingsplan als een belangrijk instrument om deze ruimte te bieden. Vertrouwen is hierbij het sleutelbegrip. We houden vast aan de balans tussen ontwikkelen en beschermen die we hanteren in onze huidige bestemmingsplannen. We verrijken ons plan verder door uitnodigingsplanologie verder te verankeren. Dit betekent meer vergunningsvrij en meer binnenplanse afwijkingsmogelijkheden volgens het 'voor wat hoort wat' principe (Door de aanplant van een boom kunnen we een grotere uitbouw toestaan). We noemen dit beloningsplanologie. Bij deze aanpak hanteren we een gebiedsgerichte benadering. Hierbij kijken we per wijk of buurt welke ruimte er is en welke extra maatregelen nodig zijn (tegengaan hittestress, meer natuur, verbeteren leefomgeving). De ambities en doelstellingen uit de omgevingsvisie en de programma's zijn hierin leidend.

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.5** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

6.1 + 7.1 **Zo behoudt de Raad zijn invloed bij grote projecten**

Naast een wijziging van het omgevingsplan is het ook na de inwerkingtreding van de Omgevingswet mogelijk om aan initiatieven die afwijken van het omgevingsplan medewerking te verlenen. Dit kan door middel van een buitenplanse omgevingsvergunning. Net als nu is het college voor deze afwijking het bevoegd gezag. De huidige wet schrijft nu voor dat de raad kan bepalen in welke gevallen een verklaring van geen bedenkingen van de Raad nodig is. Onder de nieuwe wet wordt de verklaring van geen bedenkingen vervangen door het adviesrecht.

Omdat de huidige werkwijze in de huidige praktijk goed werkt, stellen we voor deze werkwijze onder de Omgevingswet te handhaven. In de loop van 2021 leggen we de kaders voor het bindende adviesrecht voor aan de gemeenteraad.

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.6** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

8.1 **Participatie levert een goede bijdrage aan besluitvorming**

Participatie is een belangrijk uitgangspunt van de Omgevingswet. De Omgevingswet zelf laat de invulling van participatie verder vrij maar in februari 2020 is in de Eerste Kamer een motie aangenomen. Deze motie verplicht gemeenten, provincies en waterschappen om participatiebeleid op te stellen waarin vastgelegd wordt hoe participatie wordt vormgegeven en welke eisen daarbij gelden. Om bij het wijzigen van het omgevingsplan de stad te betrekken, stellen we heldere en praktische spelregels voor participatie op. Daarbij sluiten we aan bij het projectvoorstel van de raadswerkgroep 'Aan de slag met Burgerparticipatie' en evalueren we eerdere participatietrajecten.

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.6** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

9.1 **Dit draagt bij aan onze dienstverlening**

Met de komst van de Omgevingswet krijgen we als gemeente ongeveer 600 regels die nu nog landelijk gelden cadeau. Dit gebeurt in de vorm van een 'bruidsschat'. Bij de inwerkingtreding landen deze regels automatisch allemaal in het tijdelijk omgevingsplan. Om onnodige regelgeving te voorkomen, stellen we voor om de regels uit de bruidsschat die niet van toepassing zijn in onze gemeente te schrappen.

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.7** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

10.1 **Een samenhangend, inzichtelijk en gebruiksvriendelijk omgevingsplan kan niet zonder afgestemde regelgeving**

We stemmen de relevante regels uit de bruidsschat af met onze bestaande regels uit de diverse verordeningen en in onze bestemmingplannen. In principe is ons eigen beleid hierbij leidend. Afstemming vindt plaats door de verschillende regels uit de bruidsschat, de verordeningen en de bestemmingsplannen onder te brengen in verschillende thema's. Denk bijvoorbeeld aan een thema bomen, bijgebouwen of bodem.

Een uitgebreide motivering van deze aanpak vindt u in **paragraaf 3.8** van het bijgevoegde Plan van Aanpak.

Kanttekeningen en risico's

1.1 **Onze digitale dienstverlening kan in een tijdelijke dip komen**
Uiteindelijk leidt het Omgevingsplan tot een impuls in onze (digitale) dienstverlening. De verwachting is echter wel dat de (digitale) raadpleegbaarheid van onze regelgeving tijdens de transitiefase onder druk kan komen te staan. Om een tijdelijke verslechtering in onze dienstverlening te voorkomen zorgen we dat we beleidsneutrale regels zo snel mogelijk kunnen overzetten (delegatie aan het college) en prioriteit geven aan regels die samenhangen met veelvoorkomende activiteiten zoals het bouwen van bijgebouwen.

4.1 **We lopen vooruit op de vaststelling van de omgevingsvisie**
De samenleving staat niet stil en we maken als gemeente constant nieuw beleid en nieuwe regels. Ook de omgevingsvisie, die naar verwachting in Q3 2021 ter besluitvorming aan uw raad wordt voorgelegd, heeft gevolgen voor het omgevingsplan. Dit raadsvoorstel anticipeert echter niet op nieuw beleid en nieuwe regelgeving.
Het doel van dit PvA is het zorgen voor samenhang in de transitie. Dit door vooraf de kaders voor deze operatie vast te leggen. Door nu al aan de slag te gaan met de voorbereidende stappen die voortvloeien uit dit besluit zijn we in staat om straks de doelen uit de visie sneller te vertalen in het omgevingsplan. Voor een overzicht van de besluitvorming van de verschillende instrumenten in de tijd en de relaties daartussen verwijzen we u naar de integrale planning in paragraaf 4.5 van het Plan van Aanpak.

5.1 **De gevolgen van de structurele effecten zijn nog onzeker**
Het is op dit moment nog niet in te schatten wat de gevolgen zijn van het toekomstige omgevingsplan op onze leges en handhaving. Door onze stapsgewijze aanpak kunnen we deze effecten per wijzigingsbesluit inschatten. Daarnaast volgen we de bevindingen van andere gemeenten op dit vlak en de inzichten van de VNG

Participatie

Voorbereiding
Naast de gemeentelijke ambtelijke organisatie heeft dit Plan van Aanpak mede gestalte gekregen door inzet van de ODRA, de raadswerkgroep Omgevingswet, de raadswerkgroep Aan de slag met Burgerparticipatie, de VNG, het programma Aan de slag met de Omgevingswet, Geonovum en de gemeenten Deventer en Nieuwegein.

Uitvoering
Onderdeel van het Plan van Aanpak is het opstellen van spelregels voor participatie bij het wijzigen van het omgevingsplan of het verlenen van vergunningen. We willen toewerken naar een gelijkwaardig speelveld voor initiatiefnemers, gemeente en andere betrokkenen. Hiervoor leggen we in 2021 een voorstel aan uw raad voor. Verder verwijzen we naar beslispunt 8 en **paragraaf 3.9** van het bijgevoegde Plan van Aanpak waarin een uitgebreide motivering over participatie is opgenomen.

Financiën

Eenmalige kosten
Om de implementatie van de Omgevingswet voor te bereiden in lijn met de wettelijke vereisten en het vastgestelde ambitieniveau is voor de periode 2019-2024 € 2.225.000,- beschikbaar gesteld. Dit is vastgesteld in de perspectiefnota 2020-2023 en hier wordt ook naar verwezen in de raadsbrief invoering omgevingswet van 02-07-2019. De uitvoering van dit plan van aanpak is integraal onderdeel van deze implementatie en de kosten hiervoor worden gedekt uit deze middelen.

Structurele kosten
Naast de invoeringskosten kan het ook zijn dat de nog nieuw op te stellen regels in het omgevingsplan invloed hebben op de structurele inkomsten en kosten van de gemeente Arnhem. Welke invloed dit gaat zijn en welke gevolgen dit heeft is op dit moment nog niet in te schatten.

Op basis van de gekozen lijn is het niet te verwachten dat er binnen de gemeente Arnhem drastische wijzigingen in de opzet van de regels zullen komen.

Door de gefaseerde thematische transitie die we in de gemeente Arnhem voor staan, krijgen we ook stapsgewijs inzicht in de concrete gevolgen voor leges en handhaving. Welke we dan op dat moment bij de raad in beeld kunnen brengen.

Uitvoering

Voor de uitvoering van dit raadsvoorstel verwijzen we u naar hoofdstuk 4 van het Plan van Aanpak. In dit hoofdstuk is de marsroute beschreven. Deze route bestaat uit drie fases waarvan de eerste twee het meest van belang zijn. De eerste fase richt zich op 2021 waarin we alle voorbereidende besluiten zoals opgenomen in dit voorstel aan uw raad voorleggen. De tweede fases richt zich op de jaren na de inwerkingtreding van de Omgevingswet. In deze fase gaan we aan de slag met de daadwerkelijke transitie door stap voor stap thema's toe te voegen aan het omgevingsplan.

Communicatie

Dit voorstel ziet toe op een voorbereidende stap in de implementatie van de Omgevingswet. Het heeft geen directe gevolgen voor onze inwoners, ondernemers of maatschappelijke partners. Een communicatieparagraaf is op dit moment niet nodig. Verder verwijzen we u naar het kopje Participatie.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad
- Raadsvoorstel Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem
- Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem 3 november 2020

Ter inzage stukken voor gemeenteraad
- Raadsvoorstel Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem
- Plan van Aanpak omgevingsplan Arnhem 3 november 2020

RAADSVOORSTEL

Besluit van	10 november 2020
Zaaknummer	523117

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 10 november 2020,

gelet op artikel cc van de Gemeentewet;

besluit:

1. Te kiezen voor een transitie waarin raad en college via thematische wijzigingsbesluiten stap voor stap toewerken naar één omgevingsplan voor de hele gemeente

2. Vast te houden aan het principe dat de raad wijzigingen van het omgevingsplan vaststelt met uitzondering van:
    a. Beleidsneutrale thema's
    b. Reeds verleende vergunningen
    c. Kleinere ontwikkelingen
    d. Regels die voortvloeien uit vastgestelde raadskaders
    e. Instructieregels vanuit de provincie of het rijk
    f. Huidige wijzigingsbevoegdheden en uitwerkingsplichten

3. Het college opdracht te verlenen om de genoemde gevallen onder beslispunt 2 nader te concretiseren, een delegatiebesluit voor te bereiden en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

4. Niet vooraf te kiezen voor een beleidsneutrale of beleidsrijke transitie, maar dit per thematisch wijzigingsbesluit te bepalen

5. In het omgevingsplan uitnodigingsplanologie te verankeren door:
    a. bij de verschillende thematische wijzigingen meer activiteiten vergunningsvrij te maken
    b. bij vergunningverlening meer ruimte te bieden aan initiatieven als daar wat tegenover staat

6. Vast te houden aan het principe dat de raad bij grote (bouw)initiatieven die in strijd zijn met het omgevingsplan zijn invloed kan blijven uitoefenen door aan te sluiten bij de huidige werkwijze die we hanteren bij de Verklaring Van Geen Bedenkingen (VVGB)

7. Het college opdracht te verlenen om in overeenstemming met het besluit onder 6 een voorstel voor het bindende adviesrecht voor te bereiden dat aansluit bij het gedachtengoed van de VVGB en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

GEMEENTE Arnhem

8. Het college opdracht te verlenen om praktische spelregels voor participatie bij het wijzigen van het omgevingsplan op te stellen en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

9. Het college opdracht te verlenen om een voorstel voor te bereiden over welke Bruidsschatregels we kunnen schrappen nadat de Omgevingswet in werking treedt en dit voorstel in 2021 ter besluitvorming voor te leggen aan de gemeenteraad

10. Relevante bruidsschatregels per thema af te stemmen met onze bestaande regelgeving en deze via thematische wijzigingen van het omgevingsplan juridisch te verankeren.

De griffier, De voorzitter,

Plan van Aanpak

omgevingsplan Arnhem

Samen bouwen aan Arnhem

3 november 2020

Inhoudsopgave aanpak omgevingsplan Arnhem

Inhoud

1. Inleiding 7
1.1. Doel van dit Plan van Aanpak 7
1.2. Hoe is dit Plan van Aanpak tot stand gekomen? 10
1.3. Leeswijzer 11
2. Rol van het omgevingsplan binnen de Omgevingswet 12
2.1. Een stukje theorie 12
2.2. De instrumenten op een rij 14
2.3. Belang van de beleidscyclus in dit PvA 17
3. Uitgangspunten en raadsbesluiten omgevingsplan 19
3.1 Uitgangspunten wetgever transitie naar één omgevingsplan 19
3.2.Welke afwegingen zijn er eigenlijk? 20
3.3. Fasering: Thema voor thema of gebied voor gebied 21
3.4. Transitie: Beleidsneutraal of beleidsrijk 23
3.5. Regelstelling: Beschermend of uitnodigend 24
3.6. Besluitvorming: Sneller of verder 28
3.7Rijksregels bruidsschat: integraal overnemen of wijzigen? 35
3.8 Verordeningen: Alles of op onderdelen? 37
3.9. Dienstverlening: loket of totaal digitaal 37
3.10. Overige besluiten 39
4. Marsroute 44
4.1 Eigenlijk zijn we in 2018 al gestart 44
4.2 Voorbereidingsfase 2020-2021 46
4.3 Transitiefase (2022-2025) 51
4.4 Beheerfase (na 2025) 54
4.5 Relatie beslismomenten o-plan, o-visie en o-programma's 55

1. Inleiding

Op 1 januari 2022 treedt de Omgevingswet in werking. Deze wet verplicht ons om regelgeving voor de fysieke leefomgeving[1] te integreren in één omgevingsplan. De transitie naar één gemeentedekkend omgevingsplan is een grote operatie waarvoor geen blauwdruk bestaat. Gemeenten mogen zelf bepalen hoe ze hun omgevingsplan willen vormgeven en in welk tempo ze dat doen. In dit document beschrijven en onderbouwen we onze aanpak en de (raads)besluiten die hiervoor nodig zijn.

Met het uitvoeren van dit Plan van Aanpak geven we gevolg aan de verbeterdoelen van de Omgevingswet. Dit doen we door te zorgen voor meer inzicht, samenhang, gebruiksgemak en maatwerk in ons lokale omgevingsrecht. Daarnaast zorgen we voor betere en snellere procedures met heldere spelregels voor participatie.

1.1. Doel van dit Plan van Aanpak

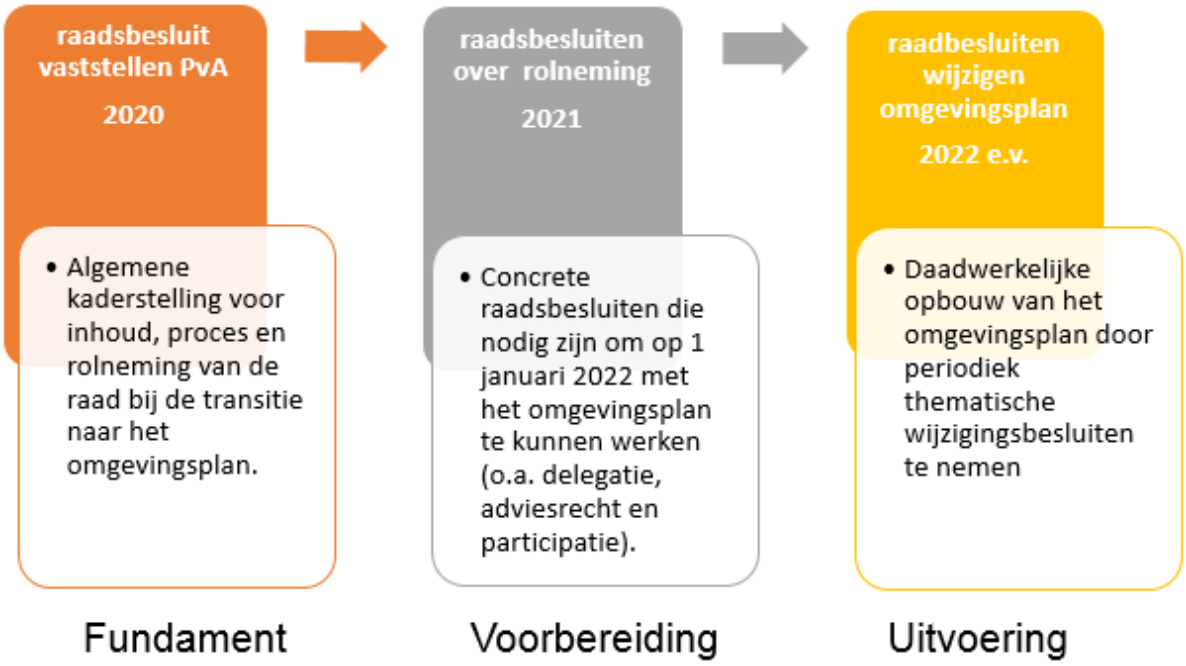
Dit Plan van Aanpak geeft ons houvast bij de transitie naar één omgevingsplan voor de hele gemeente Arnhem. Wanneer we aan de slag gaan met deze 'verbouwing' blijft de winkel gewoon open. Dat betekent dat we (digitaal) moeten kunnen blijven toetsen aan onze regels, vergunningen moeten kunnen verlenen en het omgevingsplan tussentijds moeten kunnen wijzigen als nieuwe ontwikkelingen of maatschappelijke ontwikkelingen daarom vragen. Een vlotte verbouwing met zo min mogelijk overlast voor onze inwoners en ondernemers vraagt om een goede voorbereiding.

Met het vaststellen van dit Plan van Aanpak besluit de raad over:

- de inhoudelijke uitgangspunten die ervoor zorgen dat Arnhem straks beschikt over een samenhangend, inzichtelijk en gebruiksvriendelijk omgevingsplan voor de hele gemeente;
- de procesmatige uitgangspunten die ervoor zorgen dat de transitie vlot en soepel verloopt met zo min mogelijk overlast voor inwoners en ondernemers en een goede spreiding van de werkzaamheden in de tijd;
- de kaders voor de besluiten die de raad in 2021 moet nemen om op 1 januari 2022 met het omgevingsplan van rechtswege[2] te kunnen werken en dit om te bouwen tot uiteindelijke één omgevingsplan voor de hele gemeente.

[1] De wetgever geeft geen exacte definitie van de fysieke leefomgeving maar geeft wel aan dat het in ieder geval gaat over bouwwerken, infrastructuur, water(systemen), bodem, lucht, landschappen, natuur en cultureel erfgoed. In Arnhem scharen we mobiliteit, een gezonde leefomgeving, duurzaamheid, klimaatadaptatie, biodiversiteit en circulariteit ook onder de fysieke leefomgeving.
[2] Op 1 januari 2022 beschikken we automatisch over een omgevingsplan van rechtswege. Dit plan bestaat uit al onze bestemmingsplannen aangevuld met een aantal voormalige rijksregels die we van het rijk cadeau krijgen (de bruidsschat). In paragraaf 3.1 gaan we hier nader op in.

Dit plan van aanpak vormt daarmee het fundament voor de verdere besluiten die nodig zijn om te komen tot één omgevingsplan.

Figuur 1: Dit PvA legt de basis voor de verdere besluiten die straks samen zorgen voor één omgevingsplan

Stelt de raad straks in één keer het omgevingsplan vast?

De omgevingswet gaat ervan uit dat de gemeenteraad het omgevingsplan vaststelt. Formeel klopt dit natuurlijk maar in de praktijk gaat dit nooit gebeuren. Op 1 januari 2022 beschikt onze gemeente automatisch over een 'omgevingsplan van rechtswege'. Dit 'omgevingsplan van rechtswege' gaan we vervolgens stap voor stap ombouwen in het Arnhemse omgevingsplan. Hiervoor zijn de komende jaren talloze raadsbesluiten nodig, zowel in de voorbereiding als in de uitvoering. Voor een soepele en succesvolle overgang is afstemming in deze besluitvorming essentieel. Dit plan van aanpak voorziet hierin en kan beschouwd worden als het fundament onder de transitie. Met dit fundament zorgen we er samen voor dat we de verbeteringen die we willen doorvoeren goed kunnen borgen in het omgevingsplan.

1.2. Hoe is dit Plan van Aanpak tot stand gekomen?

Het opstellen van een omgevingsplan is onderdeel van de brede uitvoeringuitvoering van de Omgevingswet. Dit PvA sluit aan bij de algemene uitgangspunten van de uitvoering zoals vastgelegd in de *Update Plan van Aanpak Omgevingswet van juni 2019.*

Figuur 2: De Arnhemse uitgangspunten voor de uitvoering van de Omgevingswet

Bovenstaande uitgangspunten zijn leidend geweest bij de totstandkoming van dit PvA. Deze uitgangspunten zijn verder geconcretiseerd door de ervaringen uit verschillende pilots en ons lopende werk en door gewoon met elkaar aan de slag te gaan. Hierdoor hebben we een scherp beeld gekregen over welk soort omgevingsplan past bij onze stad. Maar ook hoe we de veranderingen willen doorvoeren en de wijze waarop we de transitie het beste vorm kunnen geven. Om te zorgen dat we niets over het hoofd zien maken we daarnaast gebruik van de informatie van de VNG zoals het 'minimumlijstje' en het 'spiekbriefje' (zie kader).

Naast de gemeentelijke ambtelijke organisatie heeft dit Plan van Aanpak mede gestalte gekregen door inzet van de ODRA, de raadswerkgroep Omgevingswet, de raadswerkgroep Aan de slag met Burgerparticipatie, de VNG , het programma Aan de slag met de Omgevingswet, Geonovum en de gemeenten Deventer en Nieuwegein.

De VNG heeft op haar website een "minimumlijstje" gepubliceerd waaraan gemeenten moeten voldoen willen zij de Omgevingswet goed hebben geïmplementeerd. Daarnaast geeft het lijstje inzicht in de zaken die na de inwerkingtreding geregeld moeten worden, waar gemeenten in de aanloop naar die inwerkingtreding vast over na moeten denken. In dit minimumlijstje komt het omgevingsplan veelvuldig aan bod.

Ook heeft de VNG een "spiekbriefje" gepubliceerd met aanwijzingen voor de keuzes en inhoud van het omgevingsplan. Dit spiekbriefje is in de bijlage opgenomen. Naast het minimumlijstje en het spiekbriefje heeft de VNG nog andere hulpmiddelen ontwikkeld voor de gemeenten, zoals een "casco", diverse "staalkaarten", "keuzepaneel" en een "tool voor ontwerpkeuzes".

1.3. Leeswijzer

In **hoofdstuk 2** gaan we in op de relatie tussen het omgevingsplan en de andere instrumenten van de Omgevingswet zoals de omgevingsvisie, de omgevingsprogramma's en de omgevingsvergunning. **Hoofdstuk 3** is gewijd aan de uitgangspunten die we hanteren bij de transitie en de (raads)besluiten die daaruit voortvloeien. De marsroute die we voorstellen om in zeven jaar te komen tot 1 integraal omgevingsplan is opgenomen in **hoofdstuk 4**.

2. Rol van het omgevingsplan binnen de Omgevingswet

Het omgevingsplan is één van de belangrijkste instrumenten om te sturen op de ruimtelijke ontwikkeling van de stad. De regels in het omgevingsplan zijn juridisch bindend en daarmee sterk bepalend voor welke activiteiten waar plaats kunnen vinden. Het omgevingsplan kan echter niet los worden gezien van de andere nieuwe instrumenten uit de Omgevingswet. Om ons omgevingsrecht structureel te verbeteren is een juiste afstemming tussen omgevingsvisie, programma's, omgevingsplan en omgevingsvergunning essentieel. In dit hoofdstuk gaan we hier nader op in.

2.1. Een stukje theorie

Het belangrijkste doel van de Omgevingswet is het vereenvoudigen van ons omgevingsrecht. Deze vereenvoudiging is nodig omdat onze regels en vergunningenstelsels voor de fysieke leefomgeving in de loop der tijd steeds verder zijn versnipperd. De Omgevingswet kent vier verbeterdoelen:

1) Inzichtelijkheid: voorspelbaarheid, gebruiksgemak;
2) Leefomgeving centraal: werken vanuit een samenhangende visie op de leefomgeving;
3) Ruimte voor lokaal maatwerk: lokale overheden kunnen inspelen op wat er lokaal nodig en wenselijk is;
4) Snellere besluitvorming: overheden werken samen om integraal en snel te beslissen.

Figuur 3: De vier verbeterdoelen van de Omgevingswet

Het uitgangspunt bij deze verbeterdoelen is het vinden van een goede balans tussen:

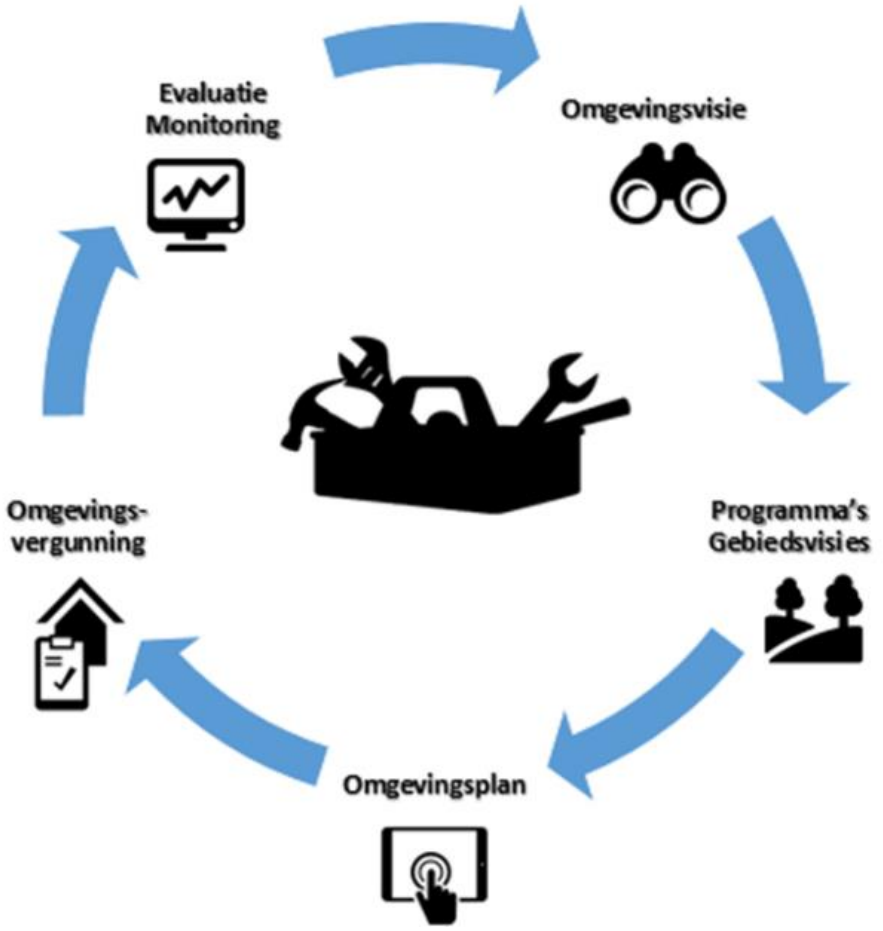
- het mogelijk maken van **nieuwe ontwikkelingen** die bijdragen aan onze maatschappelijke opgaven zoals woningbouw, energieopwekking, mobiliteit en klimaatadaptatie;
- het beschermen en versterken van onze bestaande **omgevingswaarden** zoals een gezonde en veilige leefomgeving, onze natuur, ons erfgoed en onze landschappen.

De balans tussen ontwikkelen en beschermen is een hele kluif. Wat voor de één een gewenste ontwikkeling is, kan voor de ander een onaanvaardbare aantasting zijn van de leefomgeving. Om meer duidelijkheid te geven over wat gewenste ontwikkelingen zijn en welke waarden in stand gehouden moeten worden heeft de Omgevingswet voor gemeenten vier nieuwe **kerninstrumenten** geïntroduceerd.

- De gemeentelijke **omgevingsvisie**. In de omgevingsvisie legt de gemeente haar ambities en beleidsdoelen voor de fysieke leefomgeving voor de lange termijn vast;
- De **programma's**. Om de gewenste kwaliteit van de fysieke leefomgeving te bereiken kunnen overheden een programma opstellen met maatregelen;
- Het **omgevingsplan**. Dit bevat alle regels over de fysieke leefomgeving die de gemeente stelt binnen haar grondgebied. Per gemeente is er één omgevingsplan. Het omgevingsplan vormt hiermee het kader voor de uitvoering.
- De **omgevingsvergunning**. Inwoners, bedrijven en overheden kunnen toestemming vragen om activiteiten in de fysieke leefomgeving te mogen uitvoeren door het aanvragen van een omgevingsvergunning.

De kracht van het nieuwe instrumentarium zit niet zozeer in het gereedschap zelf, maar in de afstemming tussen de instrumenten. Dat lijkt een vanzelfsprekendheid maar dit is het niet. Veel beleid waar we aan toetsen is vaak geschreven vanuit één sectoraal belang, met de inbreng van een eigen achterban. Vaak ook nog in verschillende periodes en daarmee met een eigen economische, politieke of maatschappelijke context. Daar komt nog bij dat de regels in bestemmingsplannen tot voor kort hooguit eens in de tien jaar werden geactualiseerd. Dit alles heeft ervoor gezorgd dat initiatiefnemers niet goed weten waar ze aan toe zijn en dat we als gemeente minder houvast hebben om te bepalen of een ontwikkeling bijdraagt aan onze maatschappelijke ambities.

In de volgende figuur is te zien hoe de verschillende instrumenten uit de Omgevingswet in elkaar doorwerken in de zogenaamde beleidscyclus.

Figuur 4: Plaats van de instrumenten in de beleidscyclus

2.2. De instrumenten op een rij

Omgevingsvisie
Momenteel zijn we bezig met de voorbereidingen voor de omgevingsvisie. In september 2020 is het Koersdocument omgevingsvisie Arnhem 2040 door het college vastgesteld. Daarna is het participatietraject begonnen in de vorm van de koerswijzer en de week van de stad. De inbreng uit het participatietraject is input voor de omgevingsvisie.

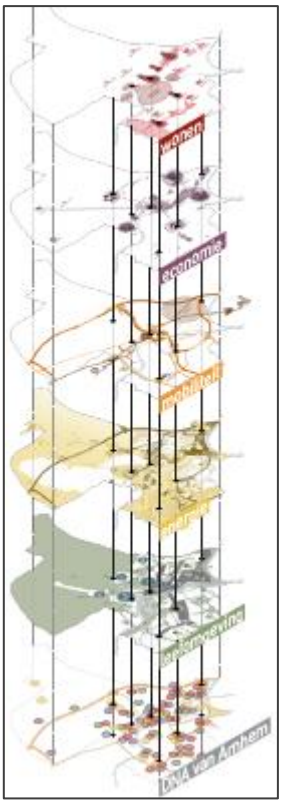
De omgevingsvisie is een strategische visie voor de **lange termijn** op de fysieke leefomgeving van de gemeente Arnhem. Het maken van een visie is vooral een proces van belangen afwegen en slimme oplossingen bedenken over hoe wij om willen gaan met de inrichting van de stad. Uiteenlopende beleidsdoelen, ambities, initiatieven vanuit de stad hebben afzonderlijk een claim op de fysieke ruimte. Samen met onze inwoners, ondernemers en maatschappelijke partners komen we tot integrale afwegingen en oplossingen. Dit uit zich in een samenhangende ontwikkelstrategie voor de hele stad met gebiedsgerichte opgaven.

De raad stelt de omgevingsvisie vast en de inhoud van de visie is alleen bindend voor het bestuur zelf.

Programma's

Het programma is een flexibel instrument voor de **middellange termijn** waarmee meestal per thema wordt gewerkt aan de realisatie van de ambities uit de omgevingsvisie. Op het moment dat de omgevingsvisie is vastgesteld gaan we aan de slag met het opstellen van onze programma's. Dit kan betekenen dat recentelijk vastgestelde beleidsnota's die passen binnen de ambities van de visie worden ondergebracht in een programma. Er kunnen ook nieuwe of aangepaste programma's komen voor thema's die nu nog niet zijn ondergebracht in samenhangend beleid zoals gezondheid of ruimtelijke kwaliteit.

Een programma is een stuk concreter dan een omgevingsvisie en bevat vaak beleidsregels of concrete gebiedsuitwerkingen. Net als de omgevingsvisie zijn de programma’s koersbepalend en vormen zij het inhoudelijk kader voor het omgevingsplan.

Figuur 5:
thema's die we mogelijk onder kunnen brengen in een omgevingsprogramma

Het omgevingsplan

Op 1 januari 2022 beschikken we automatisch over een omgevingsplan. Dit is een zogenaamd omgevingsplan van rechtswege. Dit plan bestaat uit al onze bestemmingsplannen en een set voormalige rijksregels (de Bruidsschat). Deze regels krijgen we cadeau van het Rijk. We mogen zelf bepalen of we deze 1 op 1 overnemen of gaan aanpassen. Na 1 januari 2022 moeten we zorgen dat er samenhang ontstaat tussen de bestaande bestemmingsplanregels, de voormalige rijksregels en de regels uit onze verordeningen. Hierbij moeten we niet vergeten dat de nieuwe regels ook aan (blijven) sluiten bij de beleidsuitgangspunten uit de omgevingsvisie en de programma's. Dit gebeurt niet automatisch maar hiervoor is een (thematische) wijziging van het omgevingsplan nodig.

Het omgevingsplan actualiseren we niet meer om de tien jaar, maar passen we aan als (maatschappelijke) ontwikkelingen of nieuwe beleidsdoelen daarom vragen. We passen op dat moment alleen de onderdelen aan die nodig zijn en herzien niet meer het totale plan.

In principe stelt de raad een wijziging van het omgevingsplan vast, maar de raad kan dit ook delegeren aan het college. De regels uit het omgevingsplan zijn straks op verschillende manieren eenvoudig te raadplegen via het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO). Dit kan per adres of per activiteit. Hiervoor is het noodzakelijk dat we al onze regels digitaliseren en gebiedsgericht maken en voor veel voorkomende activiteiten 'vragenbomen' maken. We zijn al bezig met het digitaliseren van onze regels en ook de software om goed aan te kunnen sluiten op de mogelijkheden van het DSO is inmiddels in huis. In paragraaf 3.8 gaan we hier verder op in.

Figuur 6: De proefversie van de DSO viewer https://pre.omgevingswet.overheid.nl/home

Omgevingsvergunning

We toetsen initiatieven straks aan het omgevingsplan (nu toetsen we deze aan het bestemmingsplan). In het omgevingsplan willen we meer gaan werken met algemene regels. Dit zorgt ervoor dat initiatiefnemers niet meer altijd toestemming nodig hebben. Dit beperkt de lastendruk. Als algemene regels niet voldoende zijn om belangen af te wegen, vragen we initiatiefnemers om een vergunning aan te vragen.

Voorbeeld van maatschappelijke opgaven in de beleidscyclus
In de **omgevingsvisie** leggen we vast dat onze stad beter bestand moet zijn tegen de gevolgen van klimaatverandering en in welke gebieden we hier prioriteit aan geven. In het **programma klimaatadaptatie** formuleren we voor deze gebieden beleid om beter bestand te zijn tegen wateroverlast, hittestress en/of droogte. We geven aan wat onze doelstellingen zijn (minder opwarming van een wijk of minder overstromingen) en hoe we deze doelstellingen willen bereiken (aanplanten van meer groen, aanleggen van meer waterberging of het weghalen van verhardingen). In het **omgevingsplan** formuleren we regels die moeten bijdragen aan het behalen van de doelstelling: bijvoorbeeld vastleggen dat bestaande groengebieden groen moeten blijven, of een regel dat de tuinen van nieuwe woningen voor een deel onverhard moeten blijven.

2.3. Belang van de beleidscyclus in dit PvA

Om de verbeterdoelen van de Omgevingswet te kunnen behalen moet de beleidscyclus dus goed werken. Dit betekent dat we onze ambities voor de stad duidelijk moeten omschrijven in de omgevingsvisie. Vervolgens moeten we in de programma's duidelijk maken op welke manier we deze doelen willen bereiken en welke rol het omgevingsplan daarin speelt.

3. Uitgangspunten en raadsbesluiten omgevingsplan

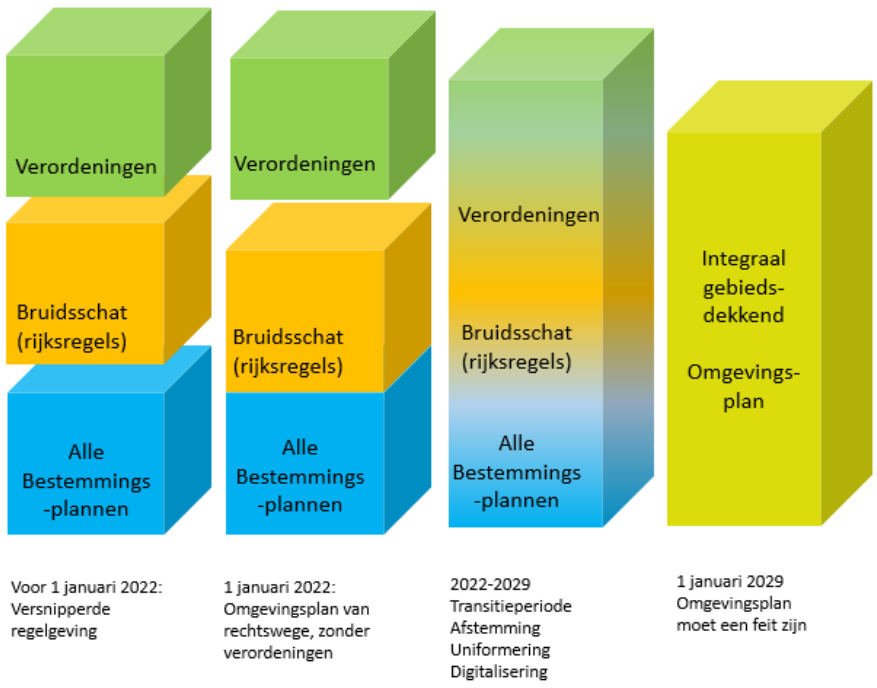
De transitie naar één omgevingsplan is een klus waar we de komende jaren nog even zoet mee zijn. Het betekent dat we onze regels van bijna 150 bestemmingsplannen, zeker 8 verordeningen en naar verwachting 200 rijksregels samen gaan voegen in een nieuw document. De transitie betekent niet alleen dat we regels gaan integreren en harmoniseren maar ook digitaliseren. Daarnaast gelden er na 1 januari 2022 nieuwe procedurele en inhoudelijke eisen waar een (aanpassing van een) omgevingsplan aan moet voldoen.

De huidige standaard die momenteel geldt voor het opstellen van bestemmingsplannen heeft de wetgever losgelaten. Er is dus geen 'format' waar we de regels in kunnen gieten. Dat betekent dat iedere gemeente zelf bepaalt hoe het omgevingsplan wordt vormgegeven.

In dit hoofdstuk laten we eerst zien hoe de wetgever de overgang van de huidige situatie naar een omgevingsplan heeft bedacht. Daarna gaan we in op de keuzes die we op de weg daar naar toe moeten maken.

3.1 Uitgangspunten wetgever transitie naar één omgevingsplan

De Omgevingswet treedt op 1 januari 2022 in werking. Vanaf dat moment hebben we tot 1 januari 2029 de tijd om ons hele gemeentelijke grondgebied te voorzien van één integraal omgevingsplan. In de afbeelding hierna is de transitie naar het omgevingsplan weergegeven.

Figuur 7: De transitie van nu nog versnipperde regelgeving naar één integraal omgevingsplan

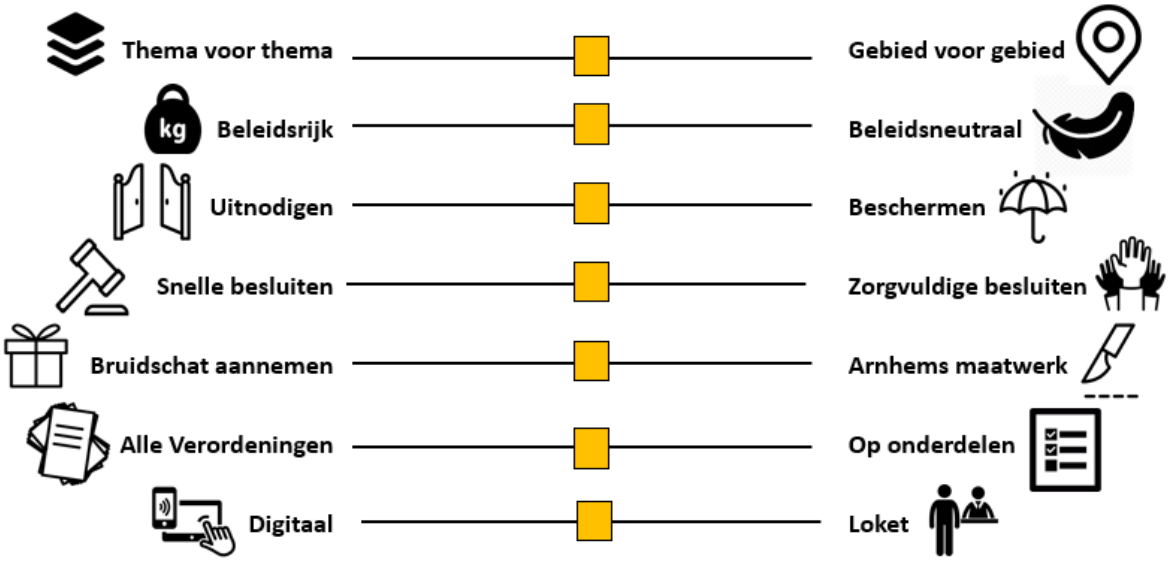
In de kolom geheel links is de huidige situatie weergegeven waarbij onze verordeningen, de rijksregels (die we straks cadeau krijgen) en de bestemmingsplannen los staan van elkaar. Deze situatie geldt tot 1 januari 2022.

Vanaf 1 januari 2022 maken al onze bestemmingsplannen en de 600 rijksregels automatisch deel uit van het omgevingsplan. We hoeven hier niets voor te doen. Gemeentelijke verordeningen behouden tot 2029 hun werking en hoeven tot die tijd dus nog geen onderdeel uit te maken van het omgevingsplan.

We hebben vervolgens tot 2029 de tijd om de regels uit de verordeningen te integreren in het omgevingsplan. Dit geld ook voor de rijksregels uit de bruidsschat. We hebben tot 2029 de tijd om te bepalen of we deze regels overnemen, aanpassen of schrappen.

3.2.Welke afwegingen zijn er eigenlijk?

Zoals eerder gezegd zijn gemeenten vrij om te bepalen hoe ze de transitie willen vormgeven. Hierbij zijn er verschillende afwegingen die gemeenten kunnen maken:

Figuur 8: Wat past bij de Arnhemse transitie naar het omgevingsplan?

Deze afwegingen hangen samen met de mate waarin we als gemeente onze huidige manier van werken willen veranderen. Hierbij is het goed te vermelden dat we in dit Plan van Aanpak ons gezonde verstand gebruiken. We willen niet veranderen om het veranderen maar alleen als onze inwoners, ondernemers en onze organisatie daar aantoonbaar beter van worden. Daarnaast letten we goed op welke keuzes we maken om te voorkomen dat we achteraf door voortschrijdende inzichten spijt krijgen. In de volgende paragrafen gaan we de verschillende afwegingen langs.

3.3. Fasering: Thema voor thema of gebied voor gebied

Overweging
In een omgevingsplan komen zoveel regels samen dat het onmogelijk is om in één keer een omgevingsplan op te stellen. Vandaar dat de wetgever het ook heeft over een transitie waar we als gemeente tot 2029 de tijd voor hebben. Hoe die transitie plaatsvindt, bepaal je als gemeente zelf. In principe zijn er twee verschillende manieren:

Zo kun je ervoor kiezen dit **gebiedsgericht** op te pakken: per gebied maak je dan het omgevingsplan in zijn geheel klaar. Eén voor één ga je vervolgens de verschillende gebieden af tot er een omgevingsplan voor het gehele grondgebied van de gemeente is. De tweede manier waarop het omgevingsplan kan worden opgebouwd is **themagericht**: over de gehele gemeente wordt dan een bepaald thema aan het omgevingsplan toegevoegd. Door een thema toe te voegen wordt het omgevingsplan steeds meeromvattender. De voordelen van beide werkwijzen zijn in onderstaande weegschaal weergegeven.

Keuze voor Arnhem
Arnhem kiest voor een combinatie van beide. Dit betekent een gebiedsgerichte thematische transitie. We bouwen het omgevingsplan per thema op (bodem, erfgoed, water, bouwen enzovoort) en maken per thema onderscheid per gebied als de opgaven daarom vragen. Door voor deze mengvorm te kiezen, beoogt Arnhem de voordelen van

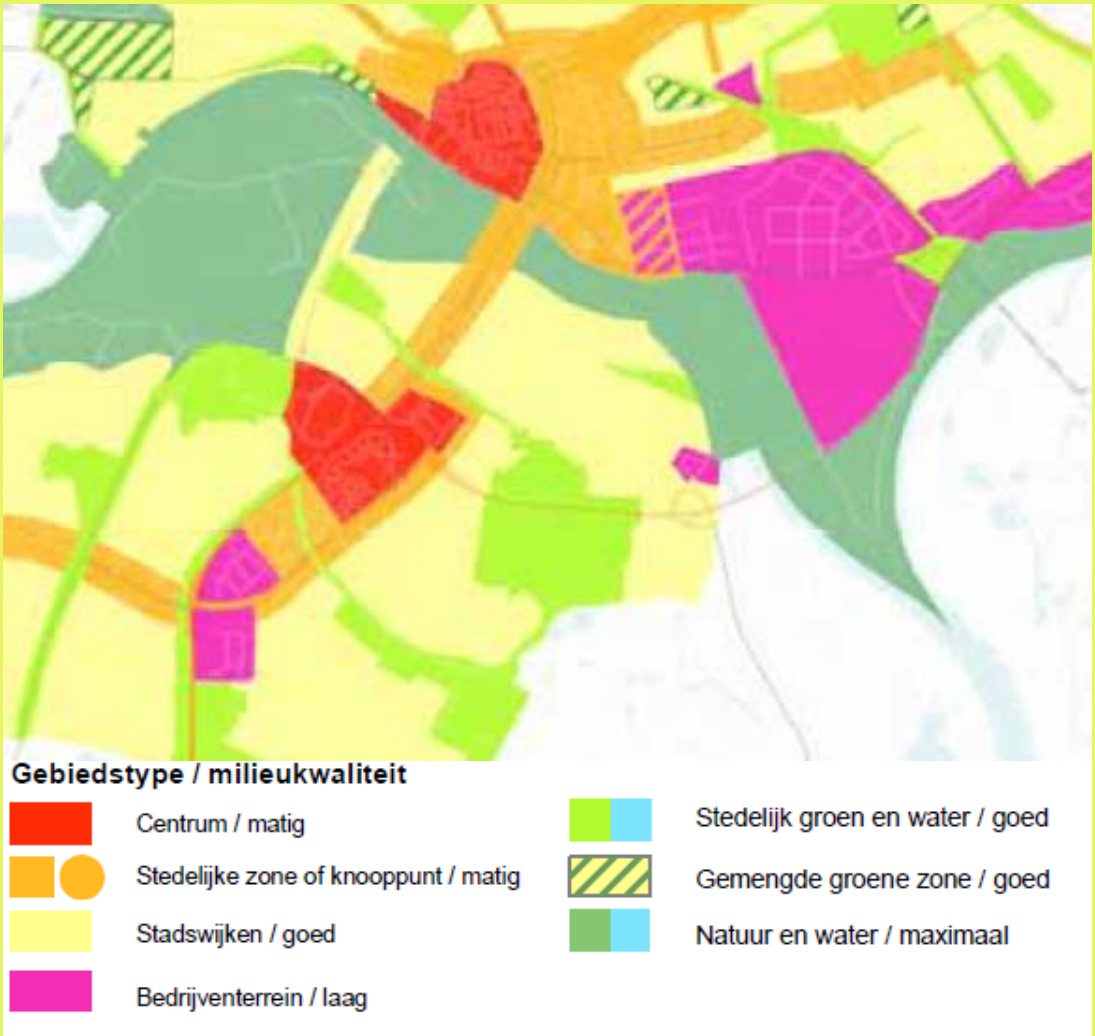
beide benaderingen te kunnen verzilveren en zo min mogelijk last te hebben van de nadelen.

Voorstel aan de raad

- Kiezen voor een gebiedsgerichte thematische transitie waarin we stap voor stap het omgevingsplan opbouwen.
- Elk toe te voegen thema als nieuw wijzigingsbesluit van het omgevingsplan vast te stellen.

Voorbeeld gebiedsgerichte thematische aanpak: Milieukaart Structuurvisie 2012

Onderstaande kaart uit onze huidige structuurvisie onderscheidt acht gebiedstypen: centrum, stedelijke zone/knooppunt, HOV knooppunt, stadswijk, bedrijventerrein, stedelijk groen, gemengde groene zone en natuur. Ieder gebiedstype kent zijn eigen ruimtelijke kenmerken en milieukwaliteiten. Binnen een bepaald gebiedstype gelden min of meer gelijke doelstellingen. Bijvoorbeeld in een stadswijk vooral aansturen op een hoge milieukwaliteit. In de stedelijke zone kan de milieukwaliteit wat minder zijn omdat we daar meer reuring toelaten.

Figuur 9: uitsnede milieubeleidskaart Structuurvisie Arnhem 2012

3.4. Transitie: Beleidsneutraal of beleidsrijk

Houden we onze regels hetzelfde of gaan we het allemaal compleet anders doen? Deze keuze is afhankelijk van verschillende factoren. Het kan worden bepaald door:

- de ambities uit de omgevingsvisie of het daaruit vloeiende beleid in de programma's.
- Eventuele instructieregels vanuit het Rijk of de provincie die vragen om een aanpassing van bestaande regels.
- De mate waarin straks bij het samenvoegen van regels sprake is van tegenstrijdigheden of onduidelijkheid die vraagt om bijsturing.
- De mate waarin we bepaalde activiteiten meer vrij willen laten door het instellen van algemene regels of helemaal geen regels.
- De mate waarin aanpassing van de regels bestaande rechten aantast of leidt tot planschade.

De keuze tussen een beleidsneutrale of een beleidsrijke overgang zal dus per thema kunnen verschillen. Regels die recentelijk door de raad zijn vastgesteld en waar een participatietraject aan vooraf is gegaan kunnen hoogstwaarschijnlijk beleidsneutraal overgaan in het omgevingsplan. Dit geldt in de meeste gevallen ook voor bestaande bouw- of gebruiksregels in onze huidige bestemmingsplannen. In principe willen we deze bestaande rechten van eigenaren respecteren.

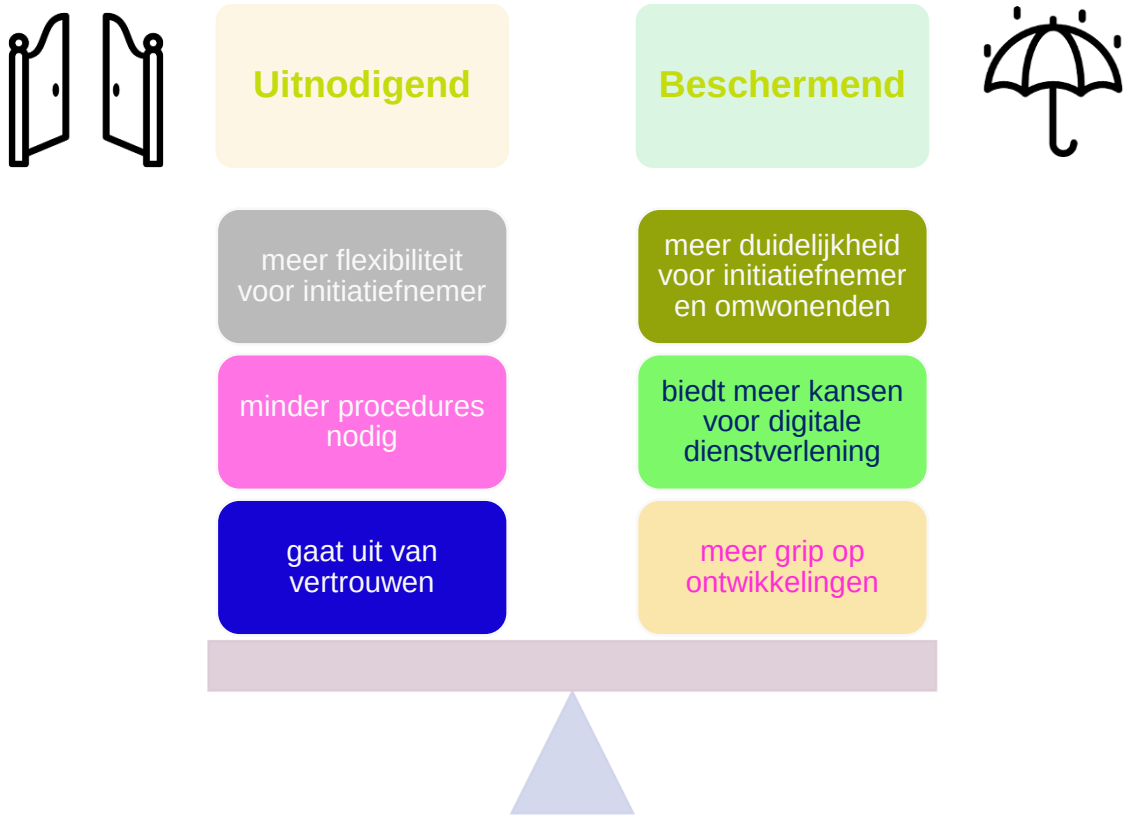
Keuze voor Arnhem
We maken niet op voorhand een keuze voor een beleidsneutrale of beleidsrijke aanpak als het gaat om het overhevelen van onze verordeningen, bestemmingsplanregels en voormalige rijksregels naar het omgevingsplan. In de voorbereiding maken we vast een inschatting of een regel beleidsneutraal of beleidsrijk 'overgaat'. Om het aantal besluiten gedurende de transitie te beperken, stellen we de raad voor om de overgang van beleidsneutrale regels in het omgevingsplan te delegeren aan het college. In paragraaf 3.7 gaan we hier nader op in.

Voorstel aan de raad

- Niet vooraf te kiezen voor een beleidsneutrale of beleidsrijke transitie, maar dit per thematisch wijzigingsbesluit te bepalen.
- Een delegatiebesluit te nemen voor thema's die beleidsneutraal overgaan in het omgevingsplan.

3.5. Regelstelling: Beschermend of uitnodigend

De Omgevingswet heeft als uitgangspunt dat gemeenten meer ruimte moeten bieden aan initiatieven uit de samenleving (uitnodigingsplanologie). De wetgever ziet het omgevingsplan als een belangrijk instrument om deze ruimte te bieden. Vertrouwen is hierbij het sleutelbegrip. In dit Plan van Aanpak vatten we uitnodigingsplanologie ruim op en kijken we naar alle elementen die ervoor kunnen zorgen dat initiatieven sneller gerealiseerd kunnen worden. Hierbij staat een optimale balans tussen ontwikkelen en beschermen centraal.

In onze huidige bestemmingsplannen hebben we al een goede traditie opgebouwd in het vinden van deze balans.

Ruimte in onze huidige bestemmingsplannen

In onze huidige bestemmingsplannen hebben we al veel ervaring met het vinden van een juiste balans tussen uitnodigen en beschermen. Het gaat dan om ruimte geven aan ontwikkelingen enerzijds en het kunnen beschermen en versterken van de vele kwaliteiten die onze stad rijk is anderzijds. Zo biedt het plan voor de binnenstad al veel mogelijkheden voor de uitwisseling van functies. Zo hoeft er geen procedure doorlopen te worden als een winkel verdwijnt en er bijvoorbeeld een lunchroom voor terugkomt. Ook op onze bedrijventerreinen is een breed pallet aan bedrijfsfuncties mogelijk en zijn er ruime bouwmogelijkheden. Bij woningen hanteren we een bijgebouwenregeling die veel ruimte biedt aan de wensen van de bewoners voor wat betreft de plaatsing en de vorm van bijgebouwen. In de openbare ruimte laten we ook een scala aan functies en bouwwerken toe zodat we niet voor ieder speeltoestel of boomspiegel een procedure hoeven te doorlopen.

In het omgevingsplan zetten we de goede elementen uit het bestemmingsplan graag door en gaan we kijken waar het nog beter kan. We zien hiervoor de volgende mogelijkheden:

Opnemen van open normen
Het idee is dat in het omgevingsplan voor een locatie algemene doelstellingen worden geformuleerd en dat initiatiefnemers binnen deze doelstellingen met plannen kunnen komen. Aan een open norm hangt altijd een vergunningsplicht zodat we als gemeente kunnen toetsen of een initiatief daadwerkelijk past binnen de uitgangspunten.

Opnemen van gesloten normen
Gesloten normen klinken op het eerste gezicht niet klantvriendelijk maar zijn dat wel. Door heel duidelijk aan te geven wat wel en wat niet kan weet een initiatiefnemer waar hij aan toe is. Binnen de kaders kan hij plannen maken en hij weet dat het dan ook gerealiseerd kan worden. Als gemeente kunnen we er daarbij zelfs voor kiezen om bepaalde activiteiten vergunningsvrij te maken. Denk bijvoorbeeld aan de bouw van een schuur in de achtertuin, maar ook de bouw van een nieuwe woning als er bijvoorbeeld geen welstandseisen zijn.

Beloningsplanologie
We willen ervoor zorgen dat onze regels in het omgevingsplan ruimte bieden aan initiatieven. Dat betekent dat als een bepaald bouwplan niet past binnen de regels er een uitwijkmogelijkheid is om het plan toch mogelijk te maken. Daar moet de initiatiefnemer dan wel iets voor doen. Als voorbeeld noemen we een initiatiefnemer die wat hoger wil bouwen dan de maximaal voorgeschreven bouwhoogte. We kunnen dan bijvoorbeeld zeggen dat dit is toegestaan mits hij voorafgaande aan de bouw de bestaande verharding in de tuin halveert. Hierbij gaan we goed kijken wat per gebied gewenste maatregelen moeten zijn. In de ene wijk kan de klimaatadaptatie bijvoorbeeld van belang zijn en in een andere wijk bijvoorbeeld de cultuurhistorische waarden.

Keuze voor Arnhem
We houden vast aan de balans tussen ontwikkelen en beschermen die we hanteren in onze huidige bestemmingsplannen. We verrijken ons plan verder door uitnodigingsplanologie verder te verankeren. Dit betekent meer vergunningsvrij en meer binnenplanse afwijkingsmogelijkheden volgens het 'voor wat hoort wat' principe (Door de aanplant van een boom kunnen we een grotere uitbouw toestaan). We noemen dit beloningsplanologie. Bij deze aanpak hanteren we een gebiedsgerichte benadering. Hierbij kijken we per wijk of buurt welke ruimte er is en welke extra maatregelen nodig zijn (tegengaan hittestress, meer natuur, verbeteren leefomgeving). De ambities en doelstellingen uit de omgevingsvisie en de programma's zijn hierin leidend.

Voorstel aan de raad

- Voortzetten van de balans tussen beschermen en ontwikkelen zoals die nu is opgenomen in onze bestemmingsplannen.
- Uitnodigingsplanologie in het omgevingsplan verder te verankeren door:
    - bij de verschillende thematische wijzigingen meer activiteiten vergunningsvrij te maken
    - bij vergunningverlening meer ruimte te bieden aan initiatieven mits daar wat tegenover staat.

3.6. Besluitvorming: Sneller of verder

Een bekende uitspraak is dat je alleen sneller gaat, maar samen verder komt. De Omgevingswet heeft als verbeterdoel betere en snellere besluitvorming. Dit doel kan vooral behaald worden door meer tijd de investeren aan de voorkant van een procedure door participatie en door vooraf heldere kaders op te nemen in de omgevingsvisie en in de uit te werken programma's en gebiedsvisies. Hieronder behandelen we beknopt de verschillende maatregelen die we kunnen nemen om onze besluitvorming beter en sneller te maken.

Rol gemeenteraad bij wijzigen omgevingsplan
In algemene zin blijft de rol van de gemeenteraad bij het omgevingsplan onder de Omgevingswet in grote lijnen hetzelfde. De gemeenteraad stelt nu bestemmingsplannen vast en stelt straks ook wijzigingen van het omgevingsplan vast. Wel biedt de Omgevingswet de mogelijkheid om bepaalde wijzigingen te delegeren aan het college. Om de raad niet te belasten met teveel besluiten en besluitvorming sneller te kunnen laten plaatsvinden stellen we dit in de volgende gevallen voor:

Beleidsneutrale thema's
In paragraaf 3.5 zijn we ingegaan op het begrip beleidsneutraal. Het gaat hier om bestaande regels die bij de overgang naar het omgevingsplan niet wijzigen. Denk aan recent vastgestelde regels of bestaande bouw- en functiemogelijkheden in onze bestemmingsplannen.

Reeds verleende vergunningen
De Omgevingswet stelt dat verleende vergunningen voor ruimtelijke ontwikkelingen binnen 5 jaar in het omgevingsplan opgenomen moeten zijn. Dit moet ervoor zorgen dat het omgevingsplan actueel blijft. Omdat met deze wijziging van het omgevingsplan geen nieuwe ontwikkelmogelijkheden worden geboden (deze zaten immers al in de verleende vergunning) kan dit beschouwd worden als een administratieve wijziging.

Kleinere ontwikkelingen
Denk bij kleinere ontwikkelingen aan (bouw)projecten die onder andere vallen onder de reikwijdte van de huidige kruimelgevallenlijst uit het Besluit omgevingsrecht (Bijlage II, artikel 4). Het gaat dan vaak om uitbreidingen of functiewijzigingen bij bestaande gebouwen, kleinere infrastructurele projecten of de bouw van kleinere installaties of nutsvoorzieningen in de openbare ruimte.

Regels die voortvloeien uit vastgestelde raadskaders
In veel gevallen stelt de raad beleid vast met daarin een voorstel om de kaders op te nemen in regels. Denk bijvoorbeeld aan het vastgestelde bomenplan. De omzetting van deze kaders in het omgevingsplan is in feite een uitvoerende actie. Daarom stellen we voor ook deze wijzigingen van het omgevingsplan door het college te laten doen.

Instructieregels vanuit de provincie of het Rijk
Het Rijk of de provincie heeft onder de Omgevingswet de mogelijkheid om gemeenten instructieregels op te leggen voor bepaalde nationale of provinciale belangen. Omdat

het ook hier gaat om de uitvoering van beleid is het ook logisch dat een dergelijke wijziging door het college wordt uitgevoerd.

Huidige wijzigingsbevoegdheden en uitwerkingsplichten
Onder de Omgevingswet vervalt de mogelijkheid voor de raad om in het omgevingsplan wijzigingsbevoegdheden en uitwerkingsplichten op te nemen. Ook de mogelijkheid van het college om voor de bestaande wijzigingsbevoegdheden en uitwerkingsplichten een wijzigings- respectievelijk uitwerkingsplan vast te stellen vervalt. Om deze planologische mogelijkheden voort te kunnen zetten, moeten we voor de inwerkingtreding van de Omgevingswet deze bevoegdheden met delegatie wederom aan het college toewijzen.

Wat houdt een delegatiebesluit eigenlijk in?
De raad is bevoegd tot het vaststellen van een omgevingsplan. In artikel 2.8 van de Omgevingswet is bepaald dat de raad de bevoegdheid tot het vaststellen van delen van het plan kan delegeren aan het college. Zo'n delegatiebesluit vormt een zelfstandig besluit dat geen deel uitmaakt van het omgevingsplan. Hoewel delegatie onder de huidige wetgeving niet mogelijk is, komt het ook nu voor dat het college beslist over ruimtelijke projecten en niet de raad. Denk bijvoorbeeld aan het vaststellen van de huidige uitwerkings- en wijzigingsplannen.

In de loop van 2021 doen we een voorstel aan de raad met daarin een lijst van gevallen waarvoor het college bevoegd wordt gemaakt om wijzigingen van het omgevingsplan door te voeren. Het doel hiervan is het ontlasten van de raad, snellere besluitvorming en betere dienstverlening.

Rol gemeenteraad bij buitenplanse omgevingsplanactiviteiten
Naast een wijziging van het omgevingsplan is het ook na de inwerkingtreding van de Omgevingswet mogelijk om aan initiatieven die afwijken van het omgevingsplan medewerking te verlenen. Dit kan door middel van een buitenplanse omgevingsvergunning. Net als nu is het college voor deze afwijking het bevoegd gezag. De huidige wet schrijft nu voor dat de raad kan bepalen in welke gevallen een verklaring van geen bedenkingen van de raad nodig is. Onder de nieuwe wet wordt de verklaring van geen bedenkingen vervangen door het adviesrecht.

Omdat de huidige werkwijze in de praktijk goed werkt, stellen we voor deze werkwijze onder de Omgevingswet te handhaven. In de loop van 2021 leggen we de kaders voor het bindende adviesrecht voor aan de gemeenteraad.

Kaders gemeenteraad voor participatie
Participatie is een belangrijk uitgangspunt van de Omgevingswet en kan een goede bijdrage leveren aan besluitvorming. De Omgevingswet zelf laat de invulling van participatie verder vrij. Echter, in februari 2020 is in de Eerste Kamer een motie aangenomen die gemeenten, provincies en waterschappen verplicht om participatiebeleid op te stellen waarin vastgelegd wordt hoe participatie wordt vormgegeven en welke eisen daarbij gelden.

Voor het omgevingsplan moeten we in dit kader na gaan denken over de spelregels voor participatie bij:

- het aanpassen van het omgevingsplan als gevolg van thematische wijzigingen en nieuwe ontwikkelingen;
- het verlenen van vergunningen voor activiteiten die het omgevingsplan mogelijk maakt.

In dit Plan van Aanpak stellen we een heldere en praktische lijn voor waarin we toewerken naar een gelijkwaardig speelveld voor initiatiefnemers, gemeente en andere betrokkenen. We willen heldere kaders die relatief makkelijk te toetsen en te raadplegen zijn. Dit vraagt om transparante en gebruiksvriendelijke spelregels die snel inzicht geven of, en in welke mate, participatie nodig is. Hierbij zien we participatie vooral als toegevoegde waarde bij nieuwe ontwikkelingen en nieuw beleid. De participatievorm is daarbij weer afhankelijk van de invloed die participanten kunnen uitoefenen in het proces. Hieronder geven we aan welke overwegingen we hier in ieder geval bij betrekken. Bij het opstellen van de spelregels zelf hechten we veel waarde aan de inzichten die we hebben opgedaan uit eerdere participatietrajecten. We gaan dan ook graag met de betrokkenen hierover in gesprek.

uitgebreide Participatie

- bij ontwikkelingen waar een uitgebreide procedure geldt
- bij beleidsrijke overgang
- bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen met een grote impact
- bij nieuwe regels die voortvloeien uit de omgevingsvisie

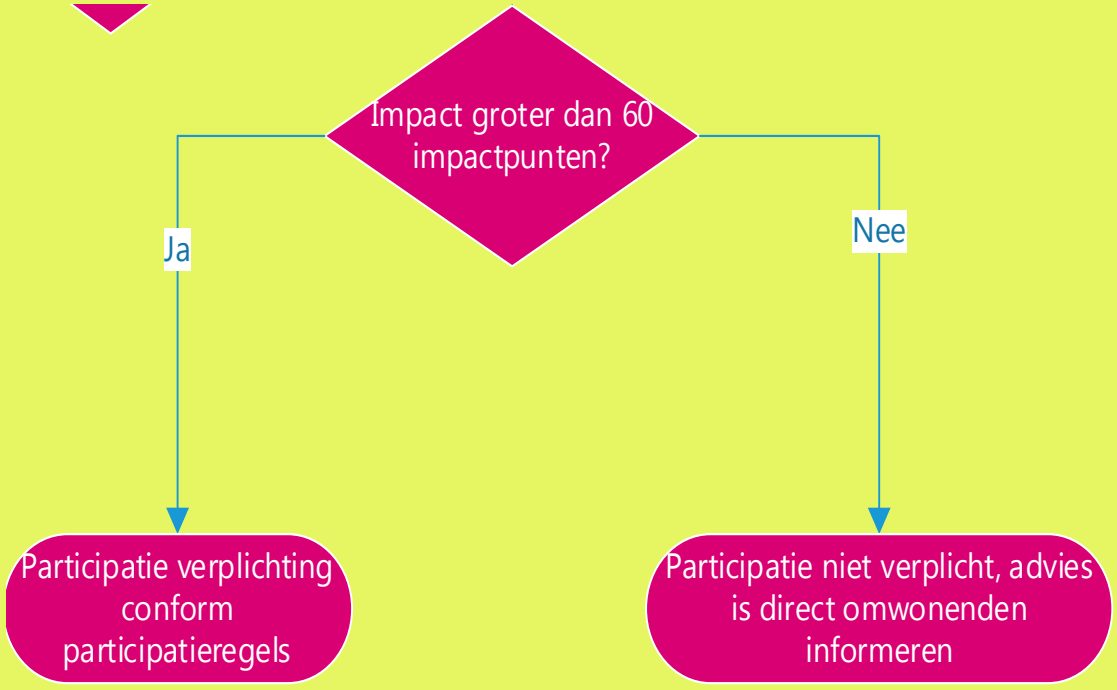
beperkte Participatie

- bij ontwikkelingen die passen binnen het omgevingsplan
- bij beleidsneutrale overgang
- bij wijzigingen a.g.v. reeds verleende vergunningen
- bij wijzigingen met een beperkte impact

Voorbeeld voor een praktische participatietool

Dit kan helpen om aan initiatiefnemers en belanghebbenden maar ook aan ons zelf aan de voorkant duidelijkheid te geven in welke gevallen we participatie nodig vinden.

Impactpuntencalculator nieuwe ontwikkeling	
De ontwikkeling omvat meer dan twee kadastrale percelen	20 punten
De ontwikkeling zorgt voor een toename aan bebouwing van meer dan 50%	20 punten
De ontwikkeling gaat gepaard met een functiewijziging anders dan wonen	20 punten
De ontwikkeling zorgt voor een afname van structureel groen	20 punten
De ontwikkeling kan effecten hebben op de gebruiksmogelijkheden van aangrenzende gronden	20 punten

Figuur 10: met beslisbomen en objectiveerbare punten kun je op een transparante manier duidelijkheid verschaffen of participatie nodig is

Keuze voor Arnhem
Onze besluitvorming blijft zorgvuldig maar we maken deze beter en sneller door een optimale afstemming tussen de verschillende kerninstrumenten van de Omgevingsget. De raad blijft het orgaan dat het omgevingsplan wijzigt, maar daar waar het kan laten we besluitvorming over aan het college. Om de rol van de raad als controlerend orgaan effectief uit te kunnen blijven voeren, ontwikkelen we kaders voor het bindende adviesrecht. Uitgangspunt is dat we zoveel mogelijk aansluiten bij de huidige werkwijze. Om bij het wijzigen van het omgevingsplan de stad te betrekken, stellen we heldere en praktische spelregels voor participatie op. Daarbij sluiten we aan bij het projectvoorstel van de raadswerkgroep 'Aan de slag met Burgerparticipatie'.

Voorstel aan de raad

<u>Wijzigen omgevingsplan</u>
- Vast te houden aan het principe dat de raad wijzigingen van het omgevingsplan vaststelt met uitzondering van:
    - Beleidsneutrale thema's
    - Reeds verleende vergunningen
    - Kleinere ontwikkelingen
    - Regels die voortvloeien uit vastgestelde raadskaders
    - Instructieregels vanuit de provincie of het Rijk
    - Huidige wijzigingsbevoegdheden en uitwerkingsplichten
- Voor deze gevallen neemt de raad in 2021 een delegatiebesluit
- Onderdeel van dit besluit is een nadere concretisering van de gevallen.

<u>Bindend adviesrecht</u>
- De huidige rolverdeling tussen college en raad bij grote planologische afwijkingen voort te zetten

<u>Participatie</u>
- Praktische spelregels voor participatie op te stellen aansluitend bij het projectvoorstel van de raadswerkgroep 'Aan de slag met Burgerparticipatie'.

3.7 Rijksregels bruidsschat: integraal overnemen of wijzigen?

Met de komst van de Omgevingswet krijgen we als gemeente ongeveer 600 regels die nu nog landelijk gelden cadeau. Dit gebeurt in de vorm van een 'bruidsschat'. Bij de inwerkingtreding landen deze regels automatisch allemaal in het tijdelijk omgevingsplan. Het is aan de gemeente of we voor (een deel van) deze regels andere keuzen maken (wijzigen of schrappen). Hieraan zijn wel voorwaarden verbonden.

De bruidsschatregels zijn onderverdeeld in algemene bepalingen, omgevingswaarden en regels met betrekking tot specifieke activiteiten. De algemene bepalingen en omgevingswaarden hebben betrekking op bouw, energie, zwerfafval, geluid, trillingen en geur. Daarnaast zijn in de bruidsschatregels regels opgenomen over vooral specifieke milieuactiviteiten, zoals lozingen, houden van dieren, wassen van motorvoertuigen, bereiden van voedingsmiddelen en sportvelden.

Wanneer de regeling in de bruidsschat niet overeenkomt met de regels in een bestaand bestemmingsplan of bestaande verordening, gaat de lokale regel voor. Bepaalde regels móeten worden overgenomen. In het Besluit kwaliteit leefomgeving (hierna: Bkl) staan instructieregels op welke manier bepaalde onderwerpen (geluid, bodem, geur, trilling, erfgoed) geregeld moeten worden door de lokale overheden. Hiervoor is beperkte aanpassingsvrijheid. Dit geldt in mindere mate voor de regels over de specifieke activiteiten.

De gedecentraliseerde rijksregels mogen deels lokaal worden aangepast. Hierbij zijn drie mogelijkheden:

- Schrap waar er geen lokaal probleem is;
- Stem af op de specifieke situatie in het gebied;
- Specificeer als er specifieke wensen voor een gebied zijn.

Keuze voor Arnhem

We schrappen de regels die niet in onze gemeente van toepassing zijn. Daarnaast stemmen we de relevante regels uit de bruidsschat af met onze bestaande regels uit de diverse verordeningen en in onze bestemmingplannen. In principe is ons eigen beleid hierbij leidend. Afstemming vindt plaats door de verschillende regels uit de bruidsschat, de verordeningen en de bestemmingsplannen onder te brengen in verschillende thema's. Denk bijvoorbeeld aan thema's als bomen, bijgebouwen of bodem.

Voorbeeld afstemming regelgeving bruidsschat in thema 'bijgebouwen'

In de huidige situatie gelden er voor het bouwen van bijgebouwen in de achtertuin verschillende regelingen. Het Rijk heeft een vergunningsvrije regeling voor bijbehorende bouwwerken en als gemeente hanteren we ook nog een eigen bijgebouwenregeling. De regelingen lijken in grote lijnen op elkaar maar in veel gevallen leiden ze vaak toch tot onduidelijke situaties, met veel verwarring voor de initiatiefnemer en veel uitzoekwerk voor de gemeente tot gevolg.

In het omgevingsplan vervangen we de twee regelingen door één regeling. Hierbij willen we de mogelijkheden die de kaders nu bieden zoveel mogelijk respecteren en zorgen dat initiatiefnemers zoveel mogelijk zonder vergunning aan de slag kunnen gaan. Wel met het behoud van ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid als uitgangspunt.

Voorstel aan de raad

- Bruidsschatregels die niet van toepassing zijn op onze gemeente te schrappen.
- Relevante bruidsschatregels per thema af te stemmen met onze bestaande regelgeving en deze via thematische wijzigingen van het omgevingsplan juridisch te verankeren.

3.8 Verordeningen: Alles of op onderdelen?

Het toevoegen van (onderdelen van) lokale verordeningen aan het omgevingsplan kan op twee manieren uitgevoerd worden. Er zijn gemeenten die ervoor kiezen om de onderdelen van de huidige verordeningen die toezien op de fysieke leefomgeving eerst samen te voegen in één gemeentelijke leefomgevingsverordening. Deze verordening kan vervolgens dan weer worden opgenomen in het omgevingsplan.

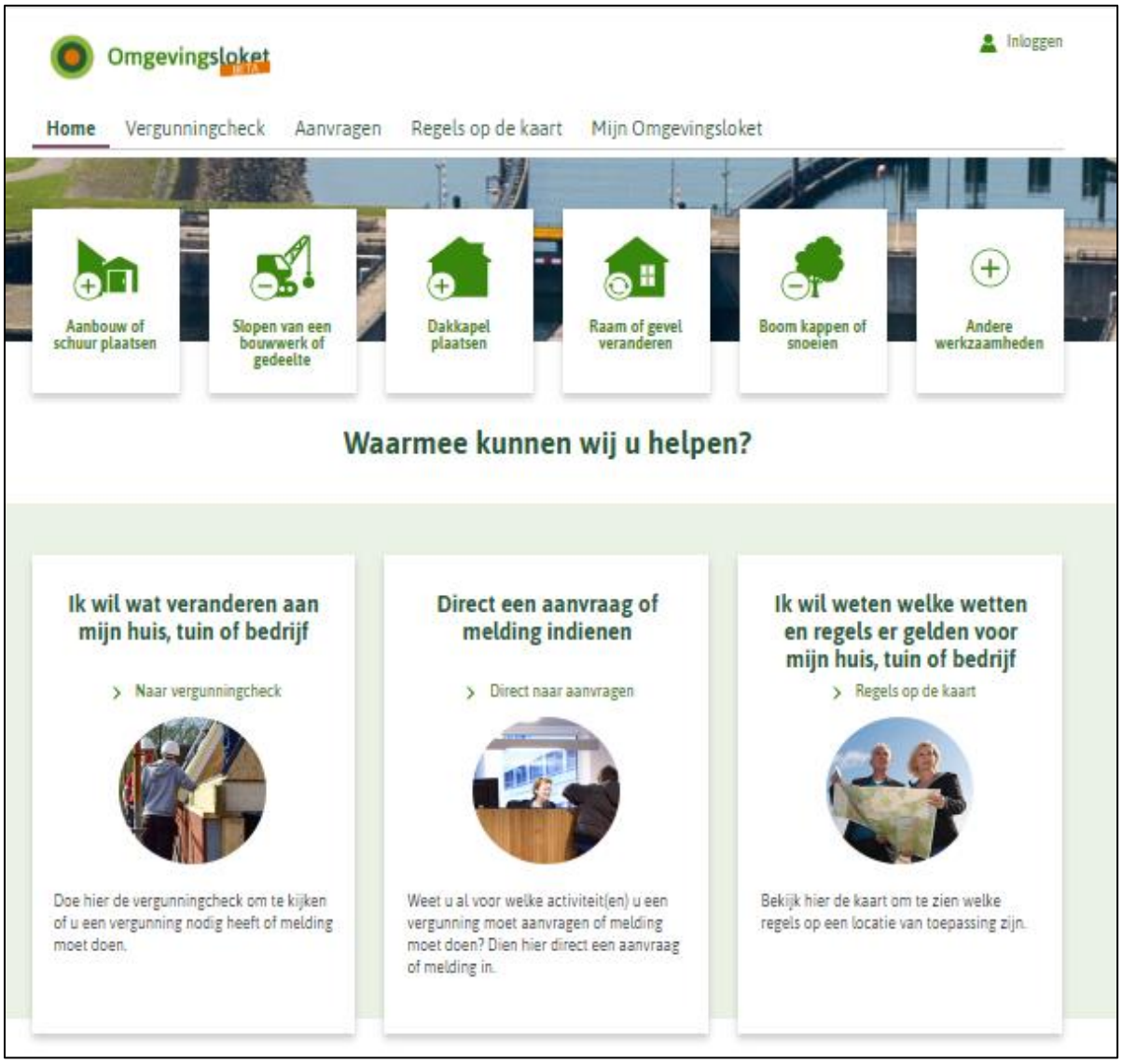
Keuze voor Arnhem
Arnhem kiest niet voor deze aanpak. De reden is dat we juist voorafgaande aan de opname in het omgevingsplan de verordeningen, bruidsschatregels en bestemmingsplanregels willen afstemmen (zie paragraaf 3.8).

Voorstel aan de raad

- Onderdelen van verordeningen die zich richten op de fysieke leefomgeving opnemen in het omgevingsplan
- De verordeningen per thema af te stemmen met de bruidsschatregels en de regels uit onze bestemmingsplannen en via thematische wijzigingen van het omgevingsplan juridisch te verankeren.

3.9. Dienstverlening: loket of totaal digitaal

Een belangrijk onderdeel in de transitie naar één integraal omgevingsplan is de digitalisering en daarmee het verbeteren van onze digitale dienstverlening.
Het is de bedoeling dat inwoners, ondernemers en andere geïnteresseerden straks via hun smartphone, tablet of pc eenvoudig kunnen zien welke regels ergens gelden. Om straks relatief eenvoudig de informatie uit een omgevingsplan te ontsluiten wordt onder de Omgevingswet het invullen van het adres straks de norm. Aan de hand van het adres worden alle regels getoond die ter plaatse gelden. Daarnaast komt er een mogelijkheid om uitsluitend de regels te zien die voor een bepaalde activiteit van toepassing zijn. Bijvoorbeeld de regels voor het bouwen van een bijgebouw, het slopen van een bouwwerk of het kappen van een boom. Het Omgevingsloket is straks de digitale ingang voor het omgevingsplan en vervangt het huidige ruimtelijkeplannen.nl.

Figuur 11: Proefversie van de startpagina van het Omgevingsloket waarmee straks de regels voor de fysieke leefomgeving worden ontsloten. Zie ook https://dmo.omgevingswet.overheid.nl/home

Het Rijk ontwikkelt dit systeem in het 'Digitaal Stelsel Omgevingswet'(DSO). Dit stelsel is gecombineerd en verbonden met alle lokale digitale systemen van provincies, waterschappen en gemeenten. Als gemeente moeten we ervoor zorgen dat onze eigen systemen straks aan kunnen sluiten op dit landelijke systeem. Daarnaast moeten we ervoor zorgen dat we onze regels zo opbouwen dat deze door een machine kunnen worden 'gelezen' en een plek krijgen op de digitale kaart.

Annotatiestrategie

Digitaal ontsluiten alleen is echter niet genoeg. We moeten ervoor zorgen dat de gebruiker eenvoudig kan zoeken wat waar mag of niet. Hiertoe moeten "tags" toegevoegd worden aan de juridische teksten in het omgevingsplan. Dit heet annoteren. Hiervoor is inmiddels de benodigde software aangeschaft en deels ingevoerd.

Toepasbare regels en vragenbomen
Het formuleren van toepasbare regels, en die ordenen in indieningsvereisten en vragenbomen, is niet wettelijk verplicht. Echter, zonder toepasbare regels zijn er geen checks mogelijk op lokale regels en is er ook geen aanvraagformulier waarin lokale vragen en indieningsvereisten naar voren komen. Vanuit het oogpunt van digitale dienstverlening is het maken van toepasbare regels daarom gewenst.

Het Rijk levert toepasbare regels en vragenbomen voor een aantal rijksregels die uit de bruidsschat komen. De VNG levert voorbeeldregels voor de meest voorkomende activiteiten die niet voortkomen uit de rijksregels. Lokale overheden leveren toepasbare regels voor lokale regels die zij aanvullend hebben op de rijksregels.

Keuze voor Arnhem
In Arnhem grijpen we de transitie naar één omgevingsplan aan als kans om onze digitale dienstverlening in het fysieke domein flink te verbeteren. Dit doen we door toepasbare regels op te stellen voor veel voorkomende activiteiten zoals het kappen van een boom en het bouwen van een schuur. Hierbij onderzoeken we welke specifieke vragen er in Arnhem veel worden gesteld. Daarnaast gaan we nog dit jaar aan de slag met het maken van toepasbare regels zodat we alvast voldoende ervaring opdoen. Hierbij denken we bijvoorbeeld aan toepasbare regels voor de kap van bomen en voor de regels die voortkomen uit het facetplan 'splitsen en verkameren'.

Bij de verdere ontwikkeling van de digitale dienstverlening houden we uiteraard rekening met onze inwoners die niet (goed) met de computer om kunnen gaan. Het blijft altijd mogelijk om informatie te krijgen via het loket of telefonisch.

Voorstel aan de raad

- We werken al aan de voorbereidende werkzaamheden ten aanzien van de digitale dienstverlening, daarom is hier geen besluit van de raad voor nodig.

3.10. Overige besluiten

Om tot één omgevingsplan te komen zijn nog een aantal andere besluiten nodig. Het gaat om besluiten die:

- vragen om een afweging van het college en daarmee niet direct een raadsaangelegenheid zijn
- wel een raadsaangelegenheid zijn maar meer technisch van aard zijn en niet vooraf vragen om een keuze of nadere kaderstelling van de raad.

Omdat we de raad een volledig beeld willen geven van de transitie lopen we deze besluiten in deze paragraaf even langs.

3.11.1 Toepassen van de uitgebreide procedure
Nadat een aanvraag voor een omgevingsvergunning binnenkomt heeft het college in principe een termijn van 8 weken. Bij een ingewikkelde aanvraag is deze termijn

behoorlijk krap. Het college kan daarom ook de uitgebreide procedure van toepassing verklaren (dit betekent een termijn van 26 weken). Het moet dan wel gaan om een activiteit met aanzienlijke gevolgen en waartegen naar verwachting verschillende belanghebbenden bedenkingen zullen hebben. Initiatiefnemers kunnen een zienswijze indienen tegen het besluit om de uitgebreide procedure toe te passen.

Gevolg voor Arnhem
Het komende jaar gaat het college bepalen of het zinvol is vooraf een lijst op te stellen voor dergelijke gevallen. We betrekken daarbij ook de ervaringen van andere gemeenten. Mocht het tot een dergelijke lijst komen dan infomeren we de raad hierover.

3.11.2 Kostenverhaal

Gemeenten zijn verplicht om de plankosten die samenhangen met ruimtelijke ontwikkelingen te verhalen op de initiatiefnemer. Denk bijvoorbeeld aan onderzoeks- en procedurekosten, maar ook aan de aansluiting van een nieuwbouwlocatie op de openbare weg. Deze verplichting blijft ook bestaan onder de Omgevinsgwet.

In Arnhem is het (net als in veel andere gemeenten) de praktijk dat de gemeente hierover vooraf afspraken maakt met de initiatiefnemer. Dat betekent dat in een zogenaamde anterieure overeenkomst overeenstemming wordt bereikt over de te verhalen kosten. Mocht dat niet lukken dan heeft de gemeente als stok achter de deur de mogelijkheid om deze kosten op te nemen in een exploitatieplan. Dit betekent dat een vergunning pas kan worden verleend als de kosten volgens de exploitatieopzet in het exploitatieplan vergoed zijn aan de gemeente.

Onder de Omgevingswet blijven beide manieren voor kostenverhaal mogelijk. Dus zowel vooraf, via een anterieure overeenkomst, als achteraf, via het exploitatieplan. De Omgevingswet zorgt wel voor een aantal wijzigingen in het kostenverhaal. Zo vervalt het exploitatieplan als apart document en gaat het op in het omgevingsplan. Daarnaast bieden de regels voor kostenverhaal meer flexibiliteit zodat gemeenten meer uitvoering kunnen geven aan uitnodigingsplanologie. In de nieuwe wetgeving kun je bij kostenverhaal kiezen uit twee systemen: integrale gebiedsontwikkeling of organische gebiedsontwikkeling.

Gevolg voor Arnhem
Het kostenverhaal is zowel in de huidige als de toekomstige wetgeving verplicht. De Omgevingswet maakt het toepassen van het kostenverhaal echter flexibeler. De voorkeur blijft om kostenverhaal te regelen via anterieure overeenkomsten. Hier blijft het college bij planontwikkelingen dan ook op aansturen.

3.11.3 Planschade en nadeelcompensatie

In het kader van rechtmatig overheidshandelen kan er aanspraak op schadevergoeding bestaan. Op dit moment maakt de wet onderscheid tussen planschade en nadeelcompensatie. Planschade is schade als gevolg van handelen in het ruimtelijk domein; bestemmingsplannen, omgevingsvergunningen). Nadeelcompensatie is schade die ontstaat door overig overheidshandelen (denk bv aan een tijdelijke wegafsluiting waardoor bedrijven moeilijk bereikbaar zijn en schade ondervinden). Binnen de gemeente Arnhem bestaan voor beide vormen procedureverordeningen. Hierin zijn de procedures vastgelegd, die gevolgd moeten worden bij aanvragen om schadevergoeding.

Gevolgen Omgevingswet
De Omgevingswet brengt het fenomeen planschade onder de noemer nadeelcompensatie. Door de Omgevingswet zullen er meer soorten schadeveroorzakende besluiten zijn, die we nu nog niet kennen (bijvoorbeeld maatwerkvoorschriften of binnenplanse omgevingsvergunningen). Verder zal het schademoment voor indirecte schade wijzigen, zal de waardebepaling aan de hand van de feitelijke situatie worden bepaald, zal het forfait van 2% naar 4% worden verhoogd en zal er ten aanzien van de voorzienbaarheid een afwijkende regeling zijn ten opzichte van de Algemene wet bestuursrecht.

De wijzigingen hebben gevolgen voor onze huidige planschadeverordening en onze huidige verordening Nadeelcompensatie. In 2021 leggen we een aangepast voorstel aan de raad voor waarin de wettelijke wijzigingen zijn doorgevoerd. Naar verwachting zal de VNG een modelverordening opstellen die we hierbij kunnen betrekken. Voor schadeveroorzakende besluiten van vóór de inwerkingtreding van de Omgevingswet geldt het oude recht nog maximaal 5 jaar. Gedurende die tijd zal de huidige gemeentelijke planschadeverordening dan ook in stand moeten blijven.

Gevolg voor Arnhem
In 2021 leggen we een aangepast voorstel voor de afhandeling van nadeelcompensatie aan de gemeenteraad voor waarin de wettelijke wijzigingen zijn doorgevoerd.

3.11.4 Leges en handhavingsbeleid

Mochten we de regels in het omgevingsplan gaan wijzigen, dan kan dit gevolgen hebben voor de leges en de handhaving. Denk bijvoorbeeld aan het vergunningsvrij maken van bepaalde activiteiten. We kunnen dan geen kosten meer vragen voor het in behandeling nemen van een vergunningsaanvraag omdat deze er niet meer is. Tegelijkertijd maken we als gemeente wel kosten, voor het controleren of bij het realiseren van de vergunningsvrije activiteiten de regels wel in acht worden genomen.

Het is op dit moment nog niet in te schatten wat de gevolgen zijn van het toekomstige omgevingsplan op onze leges en handhaving. Wat wel duidelijk is, is dat we als gemeente Arnhem niet kiezen voor een drastische wijziging in de opzet van onze regels.

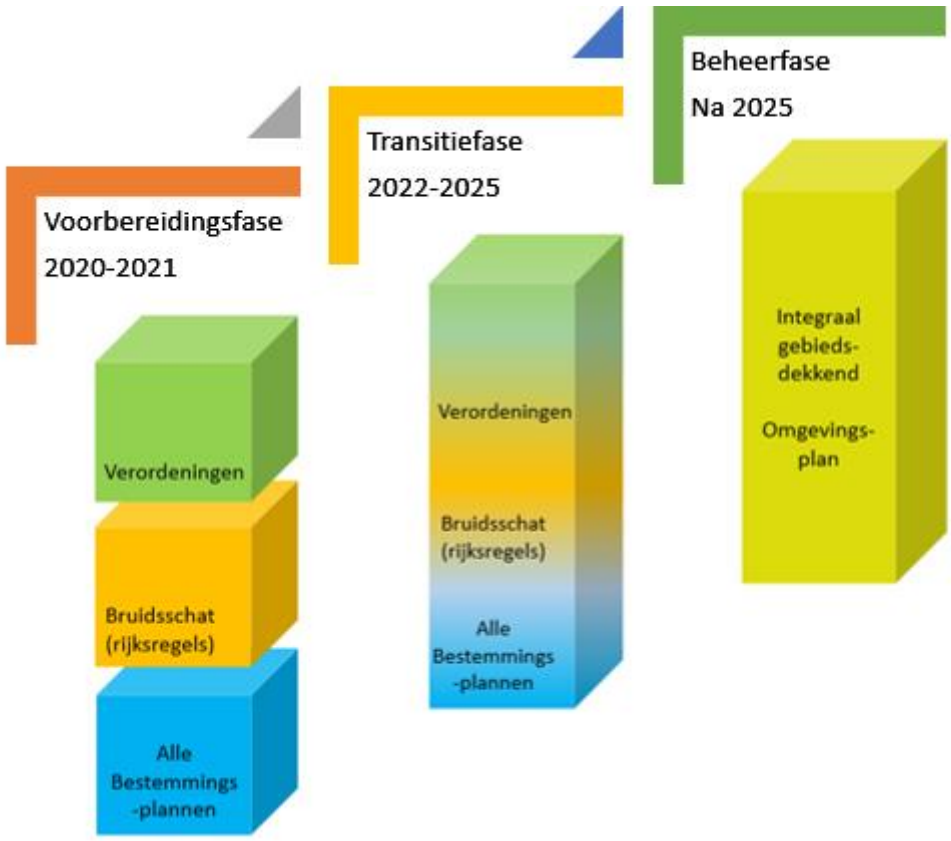
Daarnaast kiest Arnhem voor een gefaseerde thematische transitie. Dat betekent dat we per wijzigingsbesluit de concrete gevolgen voor leges en handhaving in beeld krijgen en daarover op dat moment het juiste besluit genomen kan worden.

Keuze voor Arnhem
Op voorhand is nog niet aan te geven wat de uiteindelijke gevolgen voor de leges en handhaving zijn. Per thematisch wijzigingsbesluit brengen we dit straks in beeld.

4. Marsroute

Over enkele jaren beschikt Arnhem over één integraal omgevingsplan voor het hele gemeentelijke grondgebied. In dit hoofdstuk beschrijven we de marsroute om daar te komen De marsroute bestaat uit verschillende fasen. Uitgangspunt is een goede spreiding van de werkzaamheden. Dit betekent een goede voorbereiding en een logische volgorde die aansluit bij het proces van de omgevingsvisie en de daaruit voortvloeiende programma's. En daarbij blijft de winkel gewoon open. Het is dus zaak dat initiatiefnemers weinig 'overlast' ondervinden van de verbouwing tot één omgevingsplan.

Figuur 12: De integratie van regelgeving in het omgevingsplan in de verschillende fases

4.1 Eigenlijk zijn we in 2018 al gestart

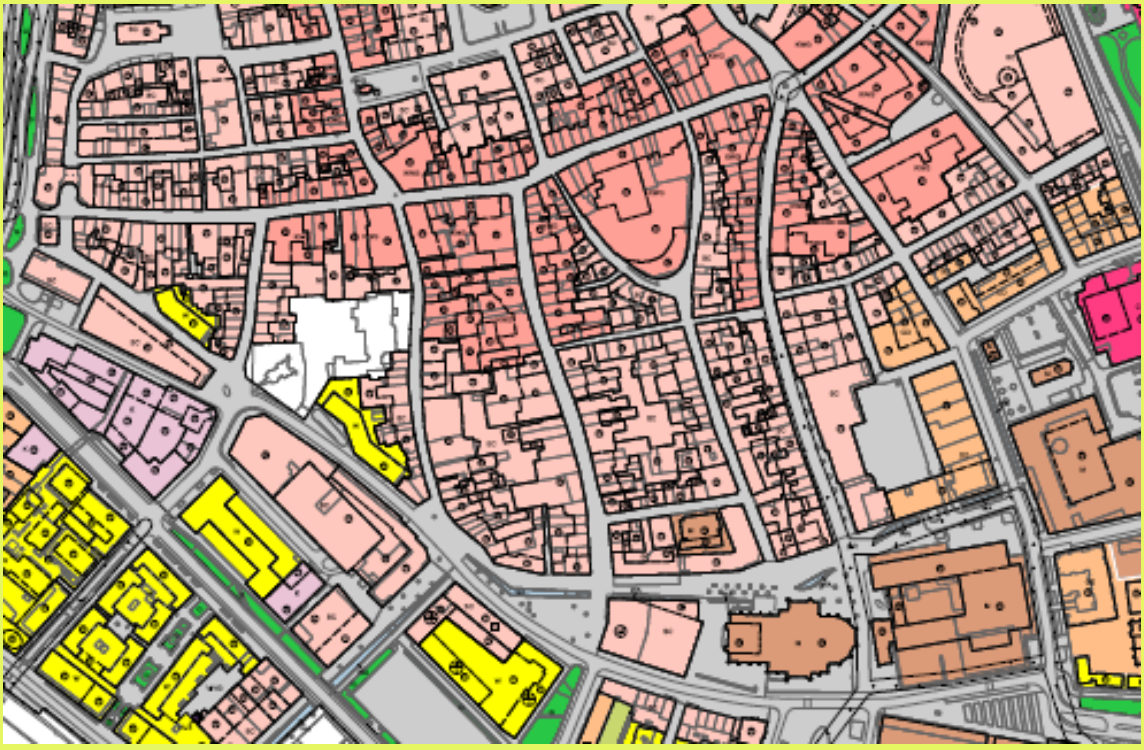
Met het vaststellen van dit Plan van Aanpak staan we niet aan de start van het proces. In 2018 zijn we al gestart met het opdoen van ervaring in het afstemmen van versnipperde regelgeving door verschillende pilots zoals erfgoed en gezondheid.
In 2019 zijn we begonnen met het actualiseren van een aantal grote bestemmingsplannen die alvast vooruitlopen op de mogelijkheden van de Omgevingswet. Deze ruimte hebben we gekregen omdat de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) Arnhem (maar ook veel andere gemeenten waaronder Deventer, Den Haag, Utrecht, Amersfoort en Breda) heeft aangewezen als experimentgemeente 'bestemmingsplan met verbrede reikwijdte'.

Anticiperen op de Omgevingswet in het plan 'Binnenstad en Singels'

In maart 2020 hebben we het conceptplan voor de Binnenstad naar buiten gebracht. In dit plan anticiperen we alvast op de Omgevingswet door:

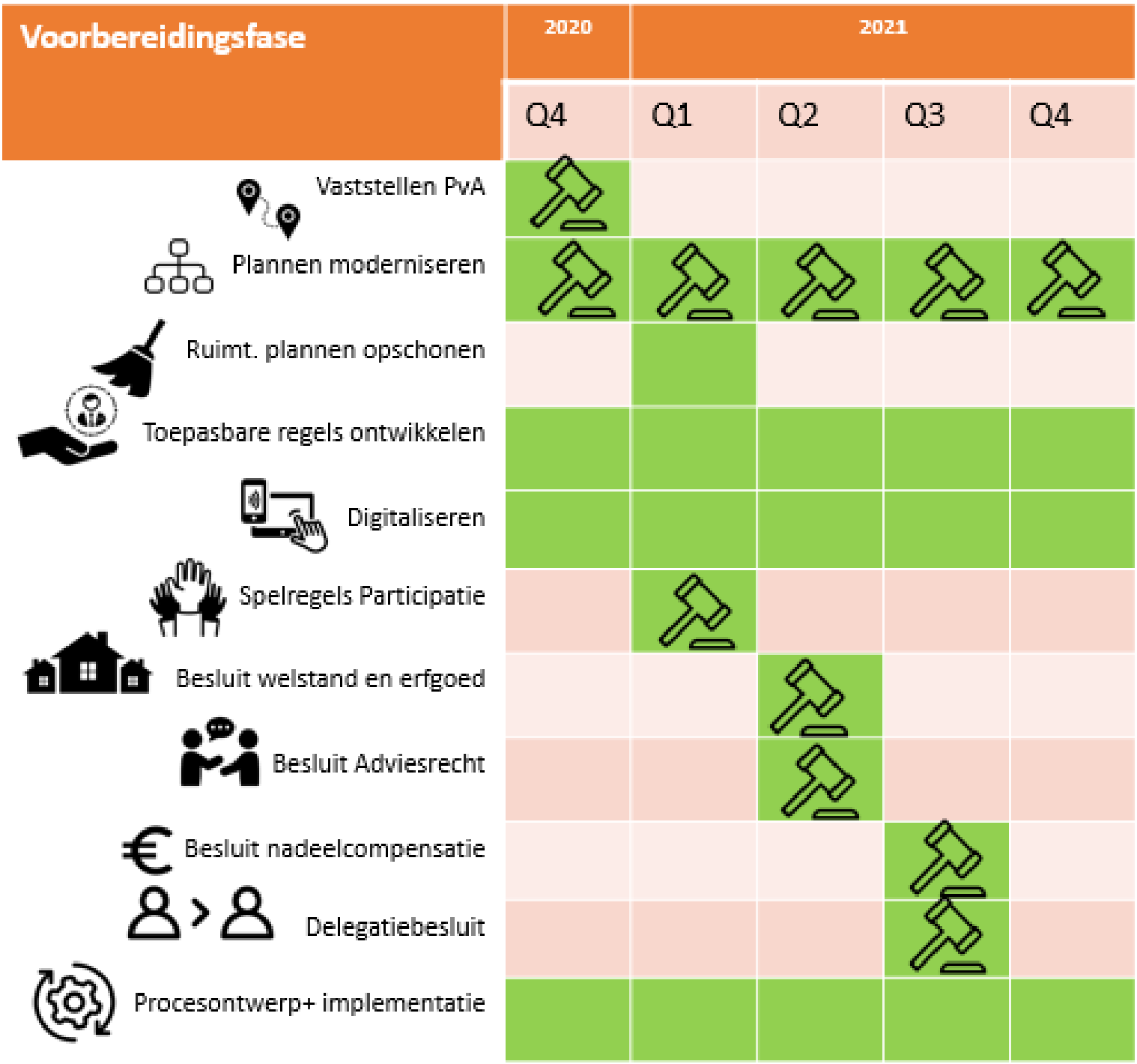
Meer samenhang aan te brengen in regelgeving
In het plan hebben we twee nieuwe thema's toegevoegd, namelijk monumenten en welstand. Door deze regelingen samen te voegen en beter op elkaar af te stemmen geeft dit omgevingsplan meer duidelijkheid over de ontwikkelmogelijkheden van een perceel. De komende jaren hevelen we stapsgewijs alle regels voor de fysieke leefomgeving over in het omgevingsplan.

Geen bestemmingen maar functies en activiteiten te benoemen
Het omgevingsplan bevat veel meer regels omvat dan het huidige bestemmingsplan. De huidige systematiek met bestemmingen is daardoor ontoereikend om de veelheid aan regelingen op een gebruiksvriendelijke manier te ontsluiten. In de systematiek en techniek van het omgevingsplan voor de Binnenstad heeft iedere regel daarom een eigen digitale en 'klikbare' laag gekregen. Op die manier kun je per perceel eenvoudig zien welke regels gelden. Daarnaast is het plan al voorbereid om 'bevraagd te worden' dat betekent dat je straks aan kunt geven welke activiteit je wilt verrichten en een digitaal antwoord krijgt of deze activiteit mogelijk is en of je een vergunning nodig hebt.

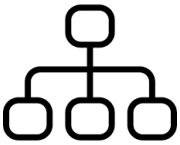

4.2 Voorbereidingsfase 2020-2021

In de voorbereidingsfase zorgen we ervoor dat Arnhem op het moment van inwerkingtreding van de Omgevingswet klaar is om met het omgevingsplan van rechtswege te kunnen werken. Met de kaders uit dit Plan van Aanpak als basis gaan we het volgende doen.

Figuur 13: de verschillende werkzaamheden en besluiten in de voorbereidingsfase

Plannen moderniseren (2020-2022)

We brengen in 2020 en 2021 voor verschillende gebieden beheersgerichte bestemmingsplannen in procedure waaronder het plan voor de Binnenstad (zie kader in de vorige paragraaf). Deze plannen bereiden we technisch alvast zodanig voor dat deze straks eenvoudig om te zetten zijn in het omgevingsplan. Daarnaast integreren we in een aantal van deze plannen alvast nieuwe thema's waaronder regels voor erfgoed en welstand.

Besluit: Verschillende vaststellingsbesluiten door de raad in 2021 en2022

==========

Ruimtelijke plannen opschonen (Q4 2020)

Om te zorgen dat straks de juiste (lees geldende) plannen overgaan in het nieuwe Digitale Stelsel Omgevinsgwet verwijderen we de verouderde plannen (zonder rechtskracht) uit de huidige planviewer op www.ruimtelijkeplannen.nl

Besluit: Hier hoeft de raad geen besluiten voor te nemen

==========

Toepasbare regels ontwikkelen (2020 - 2021)

De benodigde software is inmiddels aanbesteed en deels ingevoerd. Nu is het zaak ermee te leren werken en onze eerste regels om te zetten in slimme beslisbomen. We willen dit onder andere gaan doen voor de kapregels uit het nieuwe bomenplan en de nieuwe regels van het facetplan spitsen en verkameren.

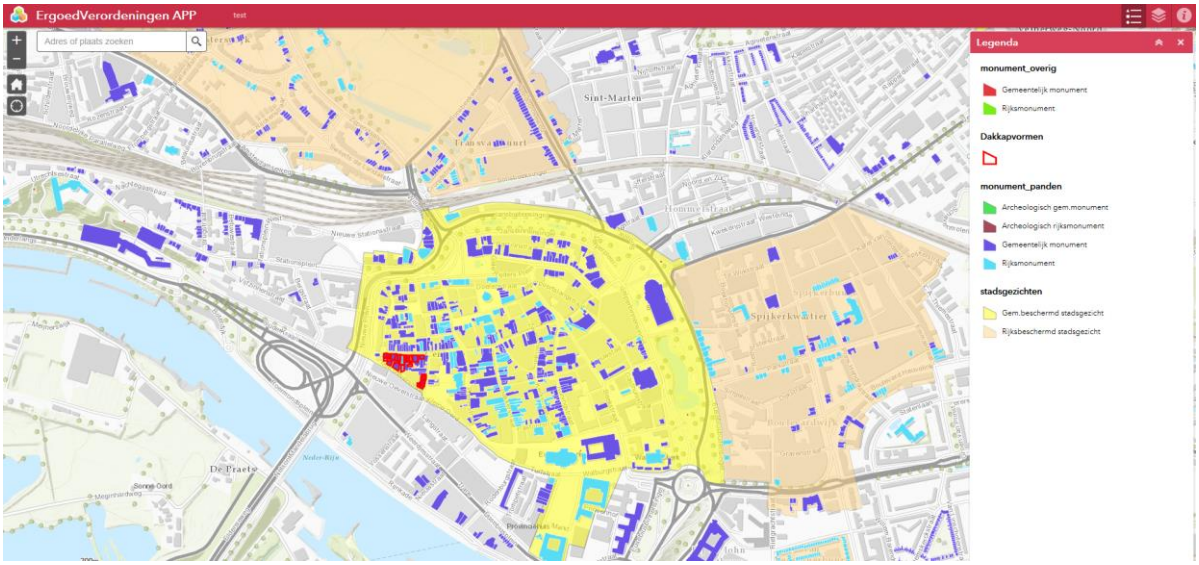
Besluit: Hier hoeft de raad geen besluiten voor te nemen

==========

Digitaliseren (2020-2025)

Omdat straks iedere regel die in het omgevingsplan een 'werkingsgebied' moet hebben, zijn we alvast aan de slag gegaan met het digitaliseren van een groot deel van onze regels.

Figuur 14: digitaliseren van monumenten en beschermde stadsgezichten

Besluit: Hier hoeft de raad geen besluiten voor te nemen

==========

Spelregels voor participatie opstellen (Q1 2021)

Voor het omgevingsplan gaan we spelregels voor participatie opstellen.

Besluit: vaststellen van praktische spelregels voor participatie aansluitend bij het projectvoorstel van de raadswerkgroep 'Aan de slag met Burgerparticipatie'

==========

Besluit voor toetsing welstand en monumenten (Q2 2021)

Om te kunnen bepalen of bouwplannen voldoen aan redelijke eisen van welstand en rekening houden met eventueel aanwezige monumentale waarden, hebben we nu het team welstand en monumenten. De huidige bepalingen over deze toetsing in de erfgoedverordening en de bouwverordening vallen niet onder het overgangsrecht en gaan dus ook niet automatisch over in het omgevingsplan. De raad moet hier voor de inwerkingtreding van de nieuwe wet een besluit over nemen.

Besluit: Voortzetten of door ontwikkelen van het huidige team welstand en monumenten

==========

Besluit adviesrecht (Q2 2021)

Onder de nieuwe wet wordt de verklaring van geen bedenkingen vervangen door het adviesrecht. Omdat de huidige werkwijze in de huidige praktijk goed werkt, stellen we voor deze werkwijze onder de Omgevingswet te handhaven. In de loop van 2021 leggen we de kaders voor het bindende adviesrecht voor aan de gemeenteraad.

Besluit: Aansluiten bij de huidige werkwijze VVGB als het gaat om het bindende adviesrecht

==========

Delegatiebesluit (Q3 2021)

De raad is bevoegd tot het vaststellen van een omgevingsplan. In artikel 2.8 van de Omgevingswet is bepaald dat de raad de bevoegdheid tot het vaststellen van delen van het plan kan delegeren aan het college. Het doel hiervan is het ontlasten van de raad, snellere besluitvorming en betere dienstverlening.

Besluit:
Vast te houden aan het principe dat de raad wijzigingen van het omgevingsplan vaststelt met uitzondering van:

- **Beleidsneutrale thema's**
- **Reeds verleende vergunningen**
- **Kleinere ontwikkelingen**
- **Regels die voortvloeien uit vastgestelde raadskaders**
- **Instructieregels vanuit de provincie of het Rijk**
- **Huidige wijzigingsbevoegdheden en uitwerkingsplichten**

==========

Processchema's ontwerpen voor wijzigen omgevingsplan (Q3 2020)

Ontwerpen en invoeren van de wijze waarop we het omgevingsplan gaan wijzigen als gevolg van nieuwe ontwikkelingen of thematische toevoegingen en aanpassingen Waar nodig herontwerpen we de werkprocessen, zodanig dat we in staat zijn om vlot besluiten te kunnen nemen. Ook bereiden we het proces voor waarmee we wijzigingen van het tijdelijk omgevingsplan uit kunnen voeren.

Besluit: Hier hoeft de raad geen besluiten voor te nemen

==========

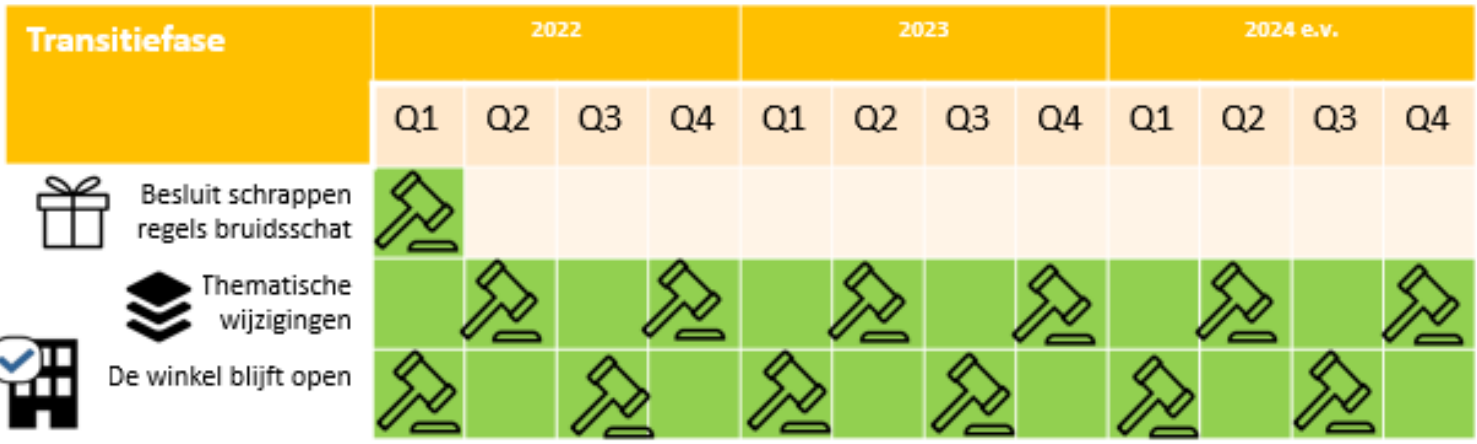
De winkel blijft open (2020-2021)

Uiteraard blijven er nieuwe initiatieven in de stad komen die kunnen vragen om een aanpassing van het omgevingsplan.

Besluit: verschillende vaststellingsbesluiten voor het wijzigen van het omgevingsplan als gevolg van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen

4.3 Transitiefase (2022-2025)

In de transitiefase, die afloopt op het moment dat het tijdelijk omgevingsplan in zijn geheel is getransformeerd in het uiteindelijke omgevingsplan, integreren we de rijkregels die gedecentraliseerd worden en onze eigen regelgeving over de fysieke leefomgeving in het omgevingsplan van rechtswege. Daarnaast passen we regels aan als daar op basis van de vastgestelde omgevingsvisie of instructieregels vanuit de provincie of het Rijk aanleiding toe is. Daarnaast blijft ook in deze fase uiteraard de winkel open.

Figuur 15: de verschillende werkzaamheden en besluiten in de transitiefase

Besluit schrappen regels bruidsschat (Q1 2022)

Tijdens de voorbereidingsfase oriënteert Arnhem zich op de inhoud van de bruidsschat. In deze fase kijken we welke regels niet van toepassing zijn in de gemeente Arnhem en maken we een voorstel van de te schrappen regels. Op die manier komen alleen de voor Arnhem relevante regels in het tijdelijke omgevingsplan terecht..

Besluit: een mogelijk voorstel aan de raad om op voorhand bepaalde bruidsschatregels niet op te nemen in het omgevingsplan

==========

Thematische wijzigingsbesluiten (2022-2025)

Nadat in 2022 de Omgevingswet in werking is getreden kunnen we daadwerkelijk aan de slag met het opbouwen van het omgevingsplan. Hiervoor leggen we stap voor stap verschillende thematische wijzigingsbesluiten aan de raad voor (tenzij de wijzigingen zijn gedelegeerd aan het college).

Deze besluiten bevatten alle wijzigingen die mogelijk voortkomen uit de omgevingsvisie en de programma's en/of instructieregels van het Rijk en de gemeente!

Vanwege de veelheid aan besluiten is een goede prioritering van groot belang. In de voorbereidingsfase doen we alvast een voorstel voor de volgorde van de thema's. Uiteraard kunnen maatschappelijke ontwikkelingen vragen om een andere volgorde.

Besluit: verschillende thematische wijzigingsbesluiten tenzij deze gedelegeerd zijn aan het college

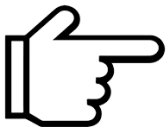
==========

Wijzigingen op grond van de omgevingsvisie en Programma's (vanaf 2022)

Als de omgevingsvisie en Programma’s vastgesteld zijn, hebben die een kaderstellende werking voor het omgevingsplan. Het vaststellen van de omgevingsvisie zal een belangrijke impuls geven aan het bijstellen van het omgevingsplan. De geest van de Omgevingswet zal vanaf dat moment een plek krijgen in het omgevingsplan van de gemeente. De wijzigingsbesluiten die voortvloeien uit de visie en de programma's maken we onderdeel van de thematische wijzigingen.

Besluit: verschillende thematische wijzigingsbesluiten tenzij deze gedelegeerd zijn aan het college

==========

Wijzigingen als gevolg van instructieregels (vanaf 2022)

Arnhem is niet volledig vrij als het gaat om het bepalen van de inhoud, toelichting of motivering van het omgevingsplan. Vanuit het Rijk en de provincie krijgt de gemeente instructieregels mee. Wanneer in het omgevingsplan een instructieregel niet juist, niet volledig of niet op tijd is uitgevoerd, kan dat gevolgen hebben. De bestuursrechter kan dan het omgevingsplan geheel of gedeeltelijk schorsen of vernietigen. Aan de instructieregels wordt een termijn verbonden. De wijzigingsbesluiten die voortvloeien uit de instructieregels maken we onderdeel van de thematische wijzigingen.

Besluit: verschillende thematische wijzigingsbesluiten tenzij deze gedelegeerd zijn aan het college

==========

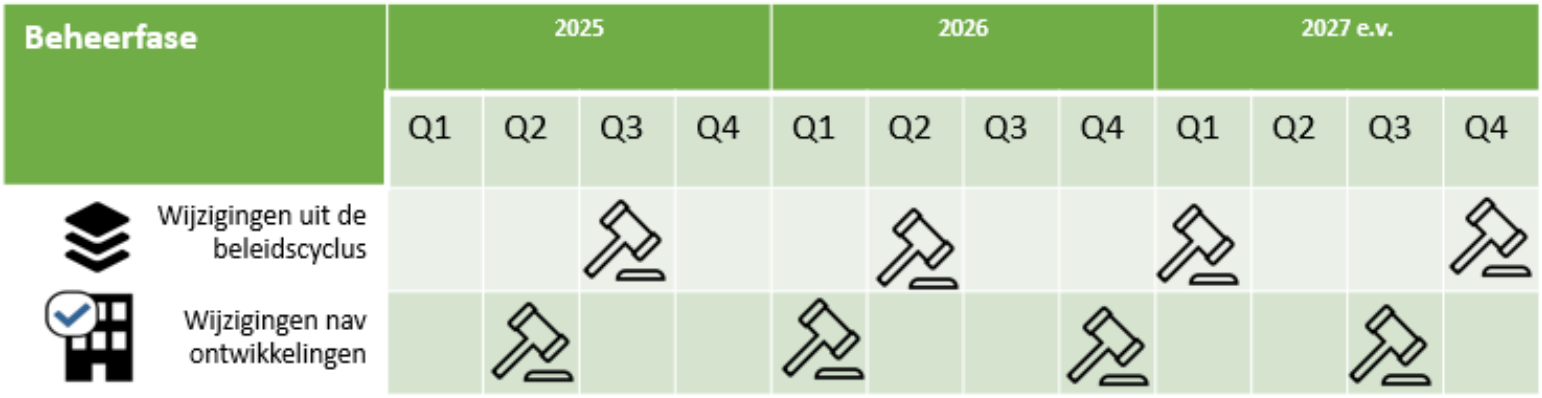
De winkel blijft open (2022-2024)

Uiteraard blijven er nieuwe initiatieven in de stad komen die kunnen vragen om een aanpassing van het omgevingsplan.

Besluit: verschillende vaststellingsbesluiten voor het wijzigen van het omgevingsplan als gevolg van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen

4.4 Beheerfase (na 2025)

De beheerfase volgt op de feitelijke integratie en maakt straks deel uit van onze reguliere werkzaamheden zoals het aanpassen van het omgevingsplan als gevolg van nieuwe ontwikkelingen en het actueel houden van onze regelgeving als gevolg van gewijzigd beleid.

Figuur 16: de verschillende werkzaamheden en besluiten in de beheerfase

Besluit: verschillende vaststellingsbesluiten voor het wijzigen van het omgevingsplan als gevolg van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen en gewijzigd beleid

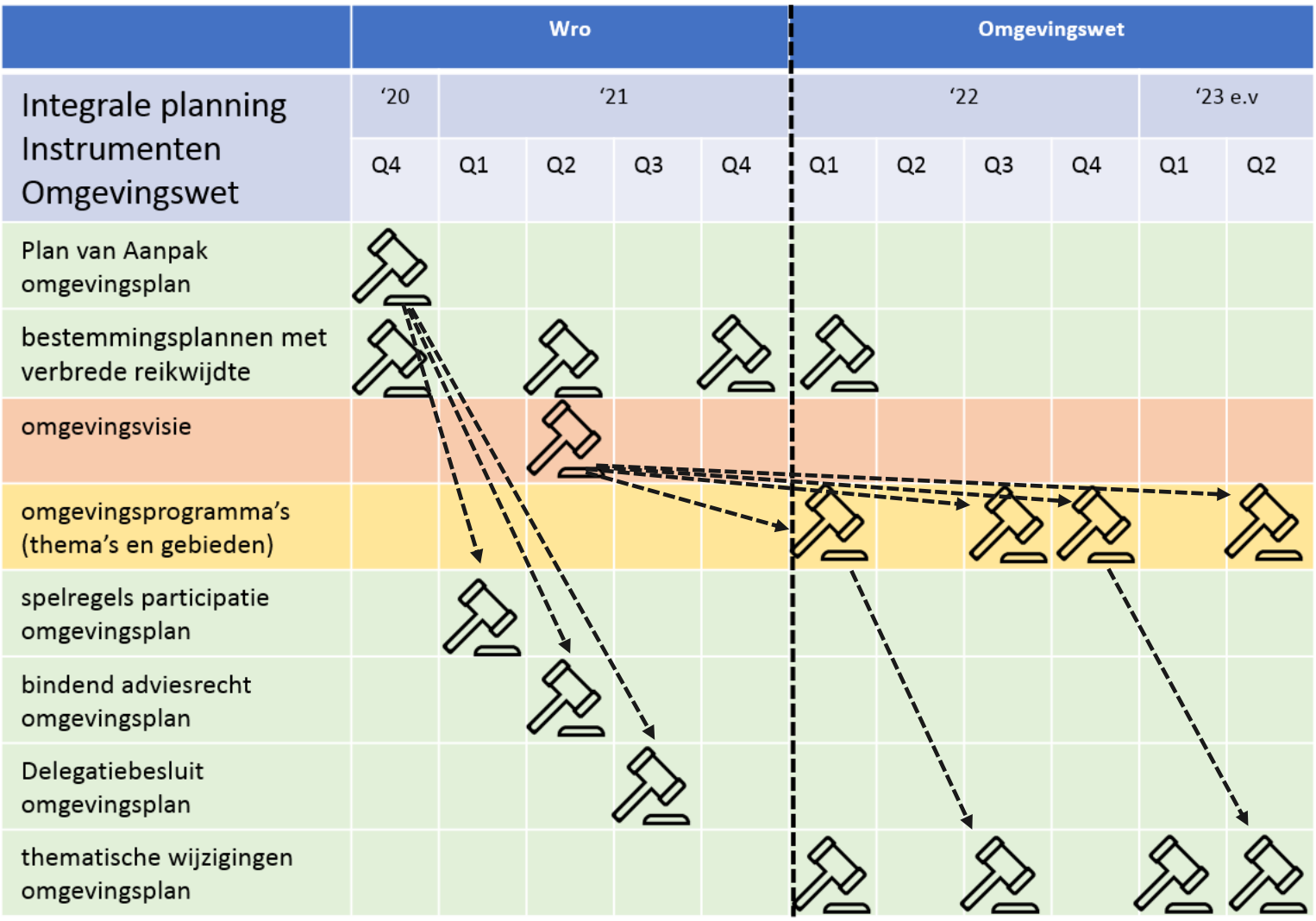

4.5 Relatie beslismomenten o-plan, o-visie en o-programma's

In de planning is de relatie te zien tussen de beslismomenten die samenhangen het omgevingsplan en de andere instrumenten, te weten de omgevingsvisie en de omgevingsprogramma's.

De groene rijen omvatten alle besluiten die samenhangen met de transitie naar één samenhangend omgevingsplan voor de hele gemeente. Dit Plan van Aanpak vormt de basis voor de raadvoorstellen die we de raad in 2021 gaan voorleggen over participatie, het bindend adviesrecht en delegatie. Het gaat hier om de voorbereidende besluiten die nodig zijn om na 1 januari 2022 met het omgevingsplan te kunnen werken. Daarnaast zijn deze besluiten nodig voor een soepele transitie naar één samenhangend omgevingsplan voor de hele gemeente. Gedurende deze periode leggen we ook nog verschillende bestemmingsplannen met verbrede reikwijdte aan uw voor. Deze plannen zin technisch alvast voorbereid op de digitale eisen van het omgevingsplan en kennen een beperkte mate van integraliteit.

In de rode rij ziet u het beslismoment voor de omgevingsvisie. De omgevingsvisie vormt in 2022 de inhoudelijke basis voor de omgevingsprogramma's. De beslismomenten van de omgevingsprogramma's zijn opgenomen in de gele rij. De programma's kunnen weer gevolgen hebben voor de regels in het omgevingsplan en daarmee dus de thematische wijzigingsbesluiten die we tegen die tijd aan uw raad voorleggen.

Figuur 17: integrale planning met relatie tussen beslismomenten verschillende instrumenten

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 496176

Onderwerp: Vaststelling 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

Voorstel

1. Het 'Chw omgevingsplan De Laar 2020', zoals vervat in verbeelding NL.IMRO.202.947-0301 met bijbehorende regels en toelichting, gewijzigd vast te stellen.
2. In zienswijzen #1 en #2[1] aanleiding te zien tot vaststelling in gewijzigde vorm ten opzichte van het ontwerpomgevingsplan.
3. In afwijking van het ontwerpomgevingsplan zoals dat ter inzage heeft gelegen de wijzigingen door te voeren zoals opgenomen in 'Bijlage 1'.
4. Geen exploitatieplan op te stellen..

Inleiding

De Omgevingswet treedt op 1 januari 2022 in werking. De Omgevingswet vraagt om meer samenhang en transparantie in onze regels voor de fysieke leefomgeving. Dit willen we bereiken door de komende jaren toe te werken naar één omgevingsplan voor de hele gemeente. De transitie naar één omgevingsplan verloopt stapsgewijs. Voor een vloeiende overgang is het van groot belang dat het huidige kader goed in beeld is gebracht en actueel is. Voor meerdere wijken geldt nog een, zowel digitaal als inhoudelijk, verouderd bestemmingsplan. De eerste stap is daarom het actualiseren en technisch op orde brengen van deze plannen waarvan bestemmingsplan 'De Laar 2007' er één is. Met deze stap zorgen we ervoor dat deze gebieden beschikken over een actueel planologisch kader dat digitaal toegankelijk is. Hiermee leggen we een basis voor de verdere verrijking van het plan met aanvullende regels en dragen we bij aan het verbeteren van onze digitale dienstverlening. Op die manier geven we inwoners, ondernemers en eigenaren meer duidelijkheid over de ontwikkelmogelijkheden van particuliere en publieke gronden.

Het omgevingsplan dat voor u ligt zet een eerste stap in een betere digitale dienstverlening. Dit houdt in dat de regels zowel perceelsgericht als activiteitgericht in verschillende digitale 'lagen' raadpleegbaar zijn. Deze lagen laten zich lastig tonen in de papieren of pdf- versie van het plan. Voor een juiste weergave van de informatie verwijzen we daarom naar de planviewer op: https://pilot.ruimtelijkeplannen.nl/?planidn=NL.IMRO.0202.947-0301

Het ontwerpomgevingsplan heeft ter inzage gelegen van 21 april tot en met 1 juni 2020. Tijdens deze periode zijn vier zienswijzen ingediend.

[1] De nummering van de zienswijzen volgt uit het zienswijzenrapport dat is opgenomen als bijlage bij dit raadsvoorstel.

Arnhem GEMEENTE

Beoogd effect

Het omgevingsplan 'Chw De Laar 2020' biedt een actueel planologisch kader voor de wijk De Laar met zoveel mogelijk respect voor bestaande rechten dat anticipeert op de doelstellingen van de Omgevingswet.

Argumenten

1.1 Vaststelling van het omgevingsplan anticipeert op de Omgevingswet.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) heeft Arnhem in november 2019 aangewezen als experiment 'bestemmingsplan met verbrede reikwijdte'. Dit betekent dat we nu al een planologische regeling kunnen opstellen waarin ook regels zijn opgenomen die normaal niet in een bestemmingsplan (mogen) zitten. Anticiperend op de komst van de Omgevingswet noemen we dit plan dan ook 'omgevingsplan'.

Daarnaast bevat dit omgevingsplan belangrijke 'technische' aanpassingen die nu al, maar ook op termijn, bijdragen aan het verbeteren van onze digitale dienstverlening aan inwoners, ondernemers en eigenaren. Het omgevingsplan moet dan ook gezien worden als een groeimodel. De komende jaren voegen we aan het plan steeds meer regels toe die nu nog op andere plekken zijn ondergebracht. Op die manier ontstaat straks een samenhangend plan waarin inwoners, ondernemers en alle andere betrokkenen de regels voor de fysieke leefomgeving op een publieksvriendelijke manier kunnen raadplegen.

Omdat het omgevingsplan straks veel meer regels omvat dan het huidige bestemmingsplan, is de huidige systematiek met bestemmingen ontoereikend om de veelheid aan regelingen op een gebruiksvriendelijke manier te ontsluiten. In de systematiek van het omgevingsplan wordt daarom niet langer de bestemming centraal gesteld maar de activiteiten (wonen, bouwen, slopen, horeca uitbaten et cetera) die je wilt verrichten op een bepaald adres. Door deze locatie te koppelen aan de gewenste activiteit, bijvoorbeeld 'bouwen', laat het digitale omgevingsplan straks uitsluitend de regels zien die op die locatie gelden voor die activiteit.

De activiteiten zijn gekoppeld aan functies. Het gaat hier om duidelijk herkenbare hoofdfuncties die voorkomen in de stad en dominant zijn in een bepaald gebied (de voormalige bestemmingen zoals . Groen, Kantoor of Verkeer). Onder deze functies hangen de zogenaamde activiteiten. Deze nieuwe manier van raadpleging betekent dat de regels in dit omgevingsplan niet langer gekoppeld zijn aan bestemmingen, maar aan functies en activiteiten.

Kortom: met de vaststelling van dit omgevingsplan, zorgen we ervoor dat het plangebied "De Laar" ook na de inwerkingtreding van de Omgevingswet digitaal beschikbaar blijft én dat het digitaal en technisch geschikt is om de komende jaren te transformeren naar een omgevingsplan waarin alle relevante regels voor de fysieke leefomgeving op een publieksvriendelijke manier kunnen worden ontsloten.

1.2 Het geldende bestemmingsplan is verouderd en vraagt om planologische vertaling.

Het bestemmingsplan 'De Laar 2007' is vastgesteld op grond van de voorganger van de huidige Wet ruimtelijke ordening (Wro). De regels uit het bestemmingsplan voldoen hierdoor niet meer aan de huidige juridische en Arnhemse standaard. Doordat het plan is verouderd geeft ook de verbeelding niet meer de feitelijke situatie weer. Met de planologische vertaling zijn de verleende buitenplanse omgevingsvergunningen verwerkt in de verbeelding.

2.1 Alleen zienswijzen #1 en #2 geven aanleiding om het plan te wijzigen.

Het ontwerpomgevingsplan heeft ter inzage gelegen van 21 april tot en met 1 juni 2020. Tijdens deze periode zijn vier zienswijzen ingediend. Zienswijze #3 en #4 geven geen aanleiding om het omgevingsplan gewijzigd vast te stellen. Zienswijze #1 en #2 zijn ingediend door Liander en de Gasunie. Na overleg met Liander is besloten om een lijst van de aanwezige gasdrukmeet- en regelstations op te nemen in de toelichting van het bestemmingsplan. De Gasunie had een aantal vragen en opmerkingen over de nieuwe systematiek van het omgevingsplan. Naar aanleiding van de zienswijze is een uitzondering opgenomen bij het aanlegvergunningstelsel voor onderhoud aan de gasleiding en een voorrangsbepalingsbepaling opgenomen (indien sprake is van strijdigheid gaan de regels met betrekking tot de gasleiding voor). Deze wijzigingen zijn in overeenstemming met de vigerende regels uit het oude bestemmingsplan. De andere twee zienswijzen geven geen aanleiding om het plan te wijzigen. Zie voor een uitgebreide behandeling van de zienswijzen het zienswijzenrapport opgenomen als bijlage 2 bij dit raadsvoorstel.

3.1 Nieuwe inzichten hebben geleid tot een aantal technische aanpassingen.

Het 'Chw omgevingsplan De Laar 2020' is het eerste omgevingsplan in Arnhem dat in procedure is gebracht. Inmiddels zijn ook diverse andere omgevingsplannen intern in voorbereiding zoals het Chw omgevingsplan voor de binnenstad. Door het werken aan deze andere plannen is de standaardregeling voor de nieuwe omgevingsplannen op diverse onderdelen gewijzigd (de wet van de remmende voorsprong). Deze opgedane inzichten zijn verwerkt in het bijgevoegde gewijzigde omgevingsplan. Daarnaast is ook de regeling uit het op 28 oktober 2020 vastgestelde 'Facetplan woningsplitsing en verkamering' opgenomen in het omgevingsplan.

In 'Bijlage 1 wijzigingenoverzicht' bij dit raadsvoorstel wordt aangegeven op welke onderdelen wijzigingen zijn toegevoegd en zijn deze wijzigingen toegelicht.

Kanttekeningen en risico's

1.1 Vóór de inwerkingtreding van de Omgevingswet maken we nog gebruik van de huidige software.

Op dit moment zitten we in een overgangsperiode. We kunnen namelijk al wel gebruik maken van de mogelijkheden van de Crisis- en herstelwet om een omgevingsplan te maken maar de juiste software ontbreekt nog. Onze software werkt nog met de instrumenten 'bestemmingsplan', 'bestemmingen' en 'gebiedsaanduidingen'. Ook in het bestemmingsplan dat op www.ruimtelijkeplannen.nl wordt gepubliceerd, komen de oude benamingen terug.

Participatie

Dit omgevingsplan voor de wijk De Laar legt de bestaande situatie vast en maakt geen nieuwe ontwikkelingen mogelijk. In overleg met het Team Leefomgeving is daarom gekozen om geen inloopavond te organiseren. De bewoners zijn over deze terinzagelegging geïnformeerd door een toelichting in de wijkkrant 'Laarnieuws' en de website www.delaararnhem.nl

Financiën

Voor het opstellen van dit omgevingsplan zijn geen extra financiële middelen nodig; de werkzaamheden kunnen met de huidige bezetting en middelen worden uitgevoerd.

Uitvoering

Het bestemmingsplan zal zes weken na de bekendmaking van de vaststelling in werking treden. De indieners van de zienswijzen zullen per brief worden geïnformeerd over de vaststelling.

Communicatie

De indieners van een zienswijze worden door middel van een brief op de hoogte gesteld van het voornemen tot vaststelling. De griffie zal de indieners van de zienswijzen informeren over de behandeling van het bestemmingsplan in de raadscommissie en uitnodigen deze behandeling bij te wonen. Na de vaststelling zullen de indieners van een zienswijze wederom een brief krijgen om ze hierover te informeren.

De overige belanghebbenden worden na vaststelling geïnformeerd door een publicatie in de Staatscourant en in het digitale gemeenteblad.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

- 1a Vast te stellen omgevingsplan 'Chw Omgevingsplan De Laar' -tekst-
- 1b Plankaart Chw Omgevingsplan De Laar NL.IMRO.0202.947-0301
- Bijlage 1 Wijzigingenoverzicht
- 2a Zienswijzenota (geanonimiseerd)
- 2b Gebundelde zienswijzen (geanonimiseerd)

Ter inzage voor gemeenteraad

- 3a Zienswijzennota (niet geanonimiseerd) -Vertrouwelijk
- 3b Gebundelde zienswijzen (niet geanonimiseerd) -Vertrouwelijk

RAADSVOORSTEL

Besluit van	
Zaaknummer	496176

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 24 november 2020, nummer: 496176;

gelet op de artikelen 3.8 en 6.12, lid 2 van de Wet ruimtelijke ordening;

besluit:

1. Het 'Chw omgevingsplan De Laar 2020', zoals vervat in verbeelding NL.IMRO.202.947-0301 met bijbehorende regels en toelichting, gewijzigd vast te stellen.
2. In zienswijzen #1 en #2 aanleiding te zien tot vaststelling in gewijzigde vorm van dit omgevingsplan ten opzichte van het ontwerpomgevingsplan.
3. In afwijking van het ontwerpomgevingsplan zoals dat ter inzage heeft gelegen de wijzigingen door te voeren zoals opgenomen in 'Bijlage 1'.
4. Geen exploitatieplan op te stellen.

De griffier, De voorzitter,

Gemeente Arnhem

Chw Omgevingsplan De Laar 2020

Cluster
Strategie, Beleid en Regie, Gemeente Arnhem

Bestemmingsplan

Vastgesteld

Gemeente Arnhem

Colofon

Plan:	Chw Omgevingsplan De Laar 2020
Gemeente:	Arnhem
Plannummer:	947
IMRO-identificatie:	NL.IMRO.0202.947-0301
Huidige status:	vastgesteld
Plantype:	bestemmingsplan
Datum:	13-11-2020

Chw Omgevingsplan De Laar 2020

Inhoudsopgave Toelichting

Toelichting 7

Hoofdstuk 1 Inleiding 7

1.1 Wat is een omgevingsplan? 7
1.2 Waarom een nieuw omgevingsplan? 7
1.3 Waar geldt dit omgevingsplan? 8
1.4 Welke plannen vervangt dit omgevingsplan? 9
1.5 Leeswijzer 10

Hoofdstuk 2 Onze visie voor het gebied 11

2.1 Inleiding 11
2.2 Een aantrekkelijke wijk 11
2.2.1 Beschrijving ruimtelijke milieu 11
2.2.2 Hoe bewaren en versterken we de kwaliteiten in de wijk via het omgevingsplan? 12
2.3 Een vitale wijk met voldoende voorzieningen 12
2.3.1 Opbouw van de wijk 12
2.3.2 Hoe versterken we de vitaliteit van de wijk via het omgevingsplan? 13
2.4 Een gezonde wijk 13
2.4.1 Milieukwaliteit in de wijk 13
2.4.2 Een groene wijk 15
2.5 Een duurzame wijk 16
2.5.1 Duurzaamheidsambities in De Laar 16
2.6 Ontwikkelingen 16

Hoofdstuk 3 Uitleg van de regels 19

3.1 Wat regelt dit omgevingsplan? 19
3.1.1 Algemeen 19
3.1.2 Focus van dit omgevingsplan 19
3.1.3 Functies en activiteiten 19
3.1.4 Opzet van het omgevingsplan 20
3.2 Opbouw van het omgevingsplan 21
3.3 Opzet van de regels 23
3.3.1 Inleidende regels 23
3.3.2 Functies 24
3.3.3 Waarden 24
3.3.4 Activiteiten 24
3.3.5 Bouwen, werken en werkzaamheden 24
3.3.6 Algemene regels 24
3.3.7 Overgangs- en slotbepalingen 24
3.4 Functies 25
3.4.1 Algemeen 25
3.4.2 Centrumgebied 25
3.4.3 Gemengd gebied 27

3.4.4 Groengebied 27
3.4.5 Maatschappelijk 28
3.4.6 Openbaar gebied 28
3.4.7 Oppervlaktewater 28
3.4.8 Parkgebied 30
3.4.9 Woongebied 30
3.5 Waarden 30
3.5.1 Waarde - Gasleiding 30
3.5.2 Waarde - Archeologie verwachting 31
3.5.3 Waarde - Archeologie waardevol gebied 33
3.5.4 Waarde - Landschap 33
3.6 Artikelsgewijze toelichting facetplan woningsplitsing en verkamering 34
3.6.1 Artikel 43 Omgevingsplanactiviteit verkamering 34
3.6.2 Artikel 43 Omgevingsplanactivteit woningsplitsing 35
3.7 Handhaving 36
3.8 Exploitatie 37

Hoofdstuk 4 Procedure 39
4.1 Vooroverleg 39
4.2 Terinzagelegging (ontwerp-omgevingsplan 39

Inhoudsopgave Aanwezige gasdrukmeet- en regelsations

Aanwezige gasdrukmeet- en regelsations

Inhoudsopgave Regels

Regels 43

Hoofdstuk 1 Inleidende regels 43

Artikel 1 Begrippen 43
Artikel 2 Wijze van meten 50

Hoofdstuk 2 Functies 53

Artikel 3 Centrumgebied 53
Artikel 4 Gemengd gebied 53
Artikel 5 Groengebied 53
Artikel 6 Maatschappelijk 53
Artikel 7 Openbaar gebied 53
Artikel 8 Oppervlaktewater 53
Artikel 9 Parkgebied 54
Artikel 10 Stroomgebied 54
Artikel 11 Woongebied 54

Hoofdstuk 3 Waarden 55

Artikel 12 Waarde - Archeologie - Verwachting 55
Artikel 13 Waarde - Archeologie - Waardevol gebied 55
Artikel 14 Waarde - Gasleiding 55
Artikel 15 Waarde - Landschap 55

Hoofdstuk 4 Activiteiten 57

Artikel 16 Activiteit detailhandel - exclusief supermarkten 57
Artikel 17 Activiteit detailhandel - grootschalig 57
Artikel 18 Activiteit detailhandel - inclusief supermarkten 57
Artikel 19 Activiteit dienstverlening 57
Artikel 20 Activiteit garagebox 57
Artikel 21 Activiteit gasleiding 57
Artikel 22 Activiteit gezondheids- en welzijnszorg 58
Artikel 23 Activiteit groen 58
Artikel 24 Activiteit horeca van categorie 1 58
Artikel 25 Activiteit horeca van categorie 2 58
Artikel 26 Activiteit horeca van categorie 3 58
Artikel 27 Activiteit kantoor 58
Artikel 28 Activiteit kattenpension 59
Artikel 29 Activiteit levensbeschouwing 59
Artikel 30 Activiteit lichte gezondheidszorg 59
Artikel 31 Activiteit maatschappelijke organisaties 59
Artikel 32 Activiteit nutsvoorziening 59
Artikel 33 Activiteit onderwijs en educatie 60
Artikel 34 Activiteit openbare dienstverlening 60

Artikel 35 Activiteit opslag en stalling 60
Artikel 36 Activiteit park 60
Artikel 37 Activiteit reclame 61
Artikel 38 Activiteit verblijfsgebied 61
Artikel 39 Activiteit water 61
Artikel 40 Activiteit wegverkeer 61
Artikel 41 Activiteit wonen 61
Artikel 42 Activiteit woonwagenstandplaats 62
Artikel 43 Omgevingsplanactiviteit verkamering 62
Artikel 44 Omgevingsplanactiviteit woningsplitsing 63
Artikel 45 Bijbehorende activiteiten 63

Hoofdstuk 5 Bouwen, werken en werkzaamheden 65
Artikel 46 Algemene bouwregels 65
Artikel 47 Bouwregel archeologie - hoge verwachting 65
Artikel 48 Bouwregel archeologie - lage verwachting 66
Artikel 49 Bouwregel archeologie - waardevol gebied 67
Artikel 50 Bouwregel bijbehorende bouwwerken 67
Artikel 51 Bouwregel groen 68
Artikel 52 Bouwregel gasleiding 68
Artikel 53 Bouwregel onderdoorgang 68
Artikel 54 Bouwregel park 69
Artikel 55 Bouwregel reclamezuil 69
Artikel 56 Bouwregel verblijfsgebied 69
Artikel 57 Bouwregel water 69
Artikel 58 Bouwregel wegverkeer 69
Artikel 59 Bouwregel woonwagenstandplaats Meliskerkestraat 70
Artikel 60 Werken en werkzaamhedenregel park 70
Artikel 61 Werken en werkzaamhedenregel archeologie hoge verwachting 71
Artikel 62 Werken en werkzaamhedenregel archeologisch waardevol gebied 72
Artikel 63 Werken en werkzaamhedenregel gasleiding 73
Artikel 64 Werken en werkzaamhedenregel archeologie lage verwachting 73

Hoofdstuk 6 Algemene regels 75
Artikel 65 Anti-dubbeltelregel 75
Artikel 66 Algemene afwijkingsregels activiteiten 75
Artikel 67 Algemene afwijkingsregels bouwen 75
Artikel 68 Strijdige activiteiten 76
Artikel 69 Overige regels 76

Hoofdstuk 7 Overgangs- en slotregels 77
Artikel 70 Overgangsrecht 77
Artikel 71 Slotregel 77

Toelichting

Bij het bestemmingsplan

'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

(plannummer: NL.IMRO.0202.947-0301)

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Wat is een omgevingsplan?

Een omgevingsplan is juridisch bindend en zegt iets over welke functies (wonen, winkels, kantoor et cetera) zijn toegestaan en wat de bouwmogelijkheden zijn zoals bouwgrenzen en bouwhoogtes.

Een plan bestaat uit een digitale verbeelding (plankaart) en regels en gaat vergezeld van een toelichting.

Op de verbeelding kun je zien welke functies waar zijn toegestaan en welke waarden in het gebied beschermd moeten worden. In de regels staat aangegeven wat er binnen een bepaalde functie mogelijk is en wat de (bouw)regels zijn. In deze toelichting geven we aan wat onze visie is voor de wijk De Laar en hoe de verschillende regels in dit omgevingsplan bijdragen aan het realiseren van die visie.

In dit omgevingsplan nemen we ook een aantal regels op die normaal gesproken in andere verordeningen of beleidsregels zijn opgenomen. Door de verschillende regels samen te voegen en beter op elkaar af te stemmen geeft dit omgevingsplan meer duidelijkheid over de ontwikkelmogelijkheden van een perceel. Met deze verbetering van onze dienstverlening sluiten we nu al aan op de doelstellingen van de toekomstige Omgevingswet die op 1 januari 2021 in werking treedt. In de volgende paragraaf gaan we hier nader op in.

1.2 Waarom een nieuw omgevingsplan?

Het bestemmingsplan "De Laar 2007" (onherroepelijk 6 maart 2008) is vastgesteld volgens een verouderde IMRO-standaard. Dit omgevingsplan Chw Omgevingsplan De Laar 2020 is een actualisatie zodat onder andere wordt voldaan aan de verplichting om omgevingsplannen digitaal te vervaardigen en digitaal beschikbaar te stellen. Met dit omgevingsplan wordt aangesloten bij het huidige handboek van de gemeente Arnhem zodat binnen de gemeente een eenduidig en helder juridisch-planologisch kader geldt.

Het voorliggende omgevingsplan maakt in beginsel geen nieuwe ontwikkelingen mogelijk. Binnen dit conserverende plan worden geen nieuwe gevoelige of milieubelastende functies mogelijk gemaakt.

Onderzoeken naar geluid, luchtkwaliteit, hinder, externe veiligheid, groen en ecologie, water, bodem, cultuurhistorie en archeologie zijn daarom niet vereist. In de verantwoording van de regels (Hoofdstuk 3) wordt kort ingegaan op de relevante milieu- en omgevingsaspecten en beleidsuitgangspunten.

De Omgevingswet komt eraan!

Op 1 januari 2022 treedt naar verwachting de Omgevingswet in werking. Deze wet verplicht ons om regelgeving voor de fysieke leefomgeving te bundelen in één omgevingsplan voor het gehele gemeentelijke grondgebied. Dit betekent dat we regels over bijvoorbeeld, bouwen, welstand, erfgoed,

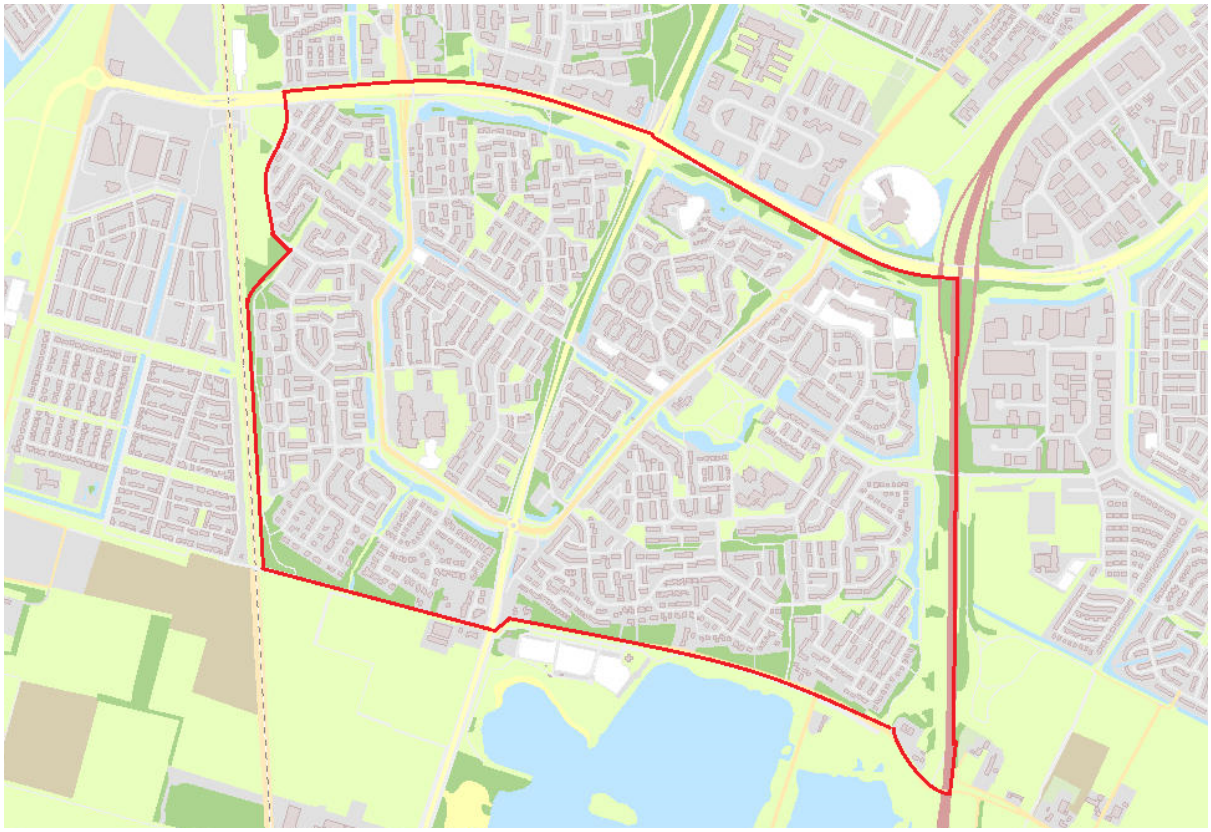
milieu, mobiliteit, duurzaamheid en grote delen van de Algemeen Plaatselijke Verordening (APV) moeten integreren in onze bestaande bestemmingsplannen. Naast onze eigen bepalingen moeten we regels die het Rijk overhevelt naar gemeenten, zoals bijvoorbeeld vergunningsvrij bouwen en delen van het Activiteitenbesluit, lokaal vertalen in het omgevingsplan. Met het omgevingsplan zorgen we er o.a. voor dat onze inwoners en ondernemers straks op eenvoudige en eenduidige wijze kunnen zien welke ontwikkelmogelijkheden er gelden op een perceel en voor welke activiteiten een vergunning nodig is.

Omdat de transitie naar het omgevingsplan een omvangrijke operatie is, willen we niet wachten tot 2021 maar starten we er nu al mee. Dit omgevingsplan is dan ook het eerste plan waarin een deel van de regels over de fysieke leefomgeving samengevoegd zijn. Dit kunnen we doen omdat het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties onze gemeente heeft aangewezen als experiment 'bestemmingsplan met verbrede reikwijdte' onder artikel 7g van het Besluit uitvoering Crisis- en herstelwet.

1.3 Waar geldt dit omgevingsplan?

Het plangebied bestaat uit de wijk 'De Laar' en wordt globaal begrensd door de Burgemeester Matsersingel aan de noordzijde, de spoorlijn Arnhem-Nijmegen aan de westzijde, de gemeentegrens aan de zuidzijde en ten oosten door de Nijmeegseweg (A325). In afbeelding 1.1 is de situering van het plangebied ten opzichte van de omgeving weergegeven. Opgemerkt wordt dat de begrenzing van het plangebied indicatief van aard is. Voor de exacte begrenzing wordt verwezen naar de bij dit omgevingsplan behorende verbeelding.

Afbeelding 1.1: globale begrenzing plangebied, exacte begrenzing volgt uit de verbeelding.

1.4 Welke plannen vervangt dit omgevingsplan?

Diverse facetbelangen zijn door andere regelgeving gewaarborgd, bijvoorbeeld de Wabo, de Wet milieubeheer, de Huisvestingswet en de Monumentenwet. Het is niet nodig dat het omgevingsplan dezelfde waarborgen nogmaals schept.

Het omgevingsplan Chw Omgevingsplan De Laar 2020 is een herziening van de geldende plannen, voor zover van toepassing op dit plangebied. Onderstaand overzicht geeft weer welke bestemmingsplannen en verordeningen (deels) komen te vervallen. De daarop van toepassing zijnde partiële herzieningen vervallen ook. Bij elk plan is de datum van vaststelling weergegeven.

Bestemmingsplannen:	**Vastgesteld op:**
De Laar 2007	06-03-2008
Parapluplan:	
Facetplan groen en bomen	05-03-2018
Facetplan parkeren	30-05-2018
Facetplan woningsplitsing en verkamering	28-10-2020

1.5 Leeswijzer

Het omgevingsplan 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020' is conserverend van aard. De toelichting van het omgevingsplan is derhalve kort en bondig. Hoofdstuk 2 bevat kort een samenvatting van onze visie voor het gebied. Vervolgens worden in hoofdstuk 3 artikelsgewijs de verschillende functies verantwoord. Ook bevat dit hoofdstuk de toelichting over handhaving en de exploitatie. Hoofdstuk 4 gaat tenslotte in op de procedurele aspecten van het omgevingsplan.

Hoofdstuk 2 Onze visie voor het gebied

2.1 Inleiding

De Laar is in de eerste plaats een woonwijk. Het behoud van de wijk De Laar als een prettige en veilige plek om te wonen is voor de gemeente Arnhem een belangrijk uitgangspunt. Onze visie voor de wijk wordt in dit hoofdstuk uitgewerkt in een aantal thema's.

2.2 Een aantrekkelijke wijk

2.2.1 Beschrijving ruimtelijke milieu

Kernschets

De wijk De Laar ligt in Arnhem-zuid en wordt begrensd door de Burgemeester Matsersingel in het noorden, de Nijmeegse weg in het oosten, De Rijkerswoerdse straat in het zuiden en de spoorlijn in het westen. Ten zuidoosten van de Laar liggen de Rijkerswoerdse plassen, zomers een druk bezocht recreatiegebied.

Stedenbouwkundige uitgangspunten

De stedenbouwkundige opzet voor de wijk dateert uit 1972. Het gebied lag toen voor een groot deel op grondgebied van gemeente Elst. Later is dit in zijn geheel bij de gemeente Arnhem gevoegd. De Laar-West is als eerste gebouwd en heeft een meer stedelijk karakter. De Laar-Oost heeft een groener karakter. De meeste woningen zijn in de tweede helft zeventiger jaren, eerste helft tachtiger jaren gebouwd.

De wijk is stedenbouwkundig gezien introvert van opzet en wordt aan alle randen begrensd door een groengebied, waar het zich niet naar richt. Het groen dringt tevens door in de wijk. Opvallend is het kronkelende verloop van buurten en verzamelwegen en de verkeersluwe woonbuurten want de wijk is kleinschalig opgezet. Woningen zijn veelal gegroepeerd rondom een pleintje of buurtgroen en liggen introvert in het groen. Deze woonbuurten in de vorm van erven/hofjes geven verblijfskwaliteit

in de wijk. Veel bebouwing in de wijk is intern gericht op het 'hof' en vormen prettige verkeersluwe (verblijf)plekken. Daarnaast zijn er veel situaties waarbij de bergingen van de woningen aan de straatzijde zijn gesitueerd met tevens blinde zijgevels, dit geeft de straten een stenig uiterlijk.

De achterkanten van de huizen zijn zoveel mogelijk naar het groen gericht. De wijk wordt om deze reden, en door de lussen in het wegenverloop, ook wel bloemkoolwijk genoemd. En de wijk valt daarom in de Structuurvisie Arnhem 2020/ doorkijk 2040 onder het ruimtelijk milieu: "stad van woonerf en menselijke maat".

De bebouwing verdunt naar de randen toe om de overgang naar het open landschap te verzachten. Er staat grotendeels laagbouw, geschakeld en als rij. Aan de zuidrand staan een klein aantal tweeonder-een-kap en vrijstaande woningen op een ruime verkaveling. De Laar is een woonwijk met eigen voorzieningen. Scholen, sportcentrum en dienstencentrum liggen centraal in de wijk (langs de wijkontsluitingswegen). Langs de Kroonse Wal is een tweetal winkelcentra geconcentreerd. Ook ligt er gestapelde bouw langs deze as. Tevens is deze bouwvorm aanwezig aan de zuidwestrand van de wijk. In het noordoostelijk deel ligt de woonboulevard van Arnhem-Zuid.

Bij de vormgeving van het plan is uitgegaan van een scheiding van verkeerssoorten. Vanaf de centraal gelegen parkeerterreintjes is de afstand tot de woning niet groter dan circa 50 meter. Verspreid over de

wijk wordt beroep aan huis uitgeoefend. Kleinschalige activiteiten zijn toegestaan zolang ze niet ten koste gaan van het woonklimaat.

Groen en waterstructuur

De wijk bezit daarnaast een aantal parkgebieden, waaronder het centraal gelegen Bingelradepark, het landschappelijke Jubileumpark (aan de oostrand van de wijk) en het, aan de westzijde gelegen, parkachtige groenzone achter de scholen met sport- en spel mogelijkheden. Ze hebben elk een eigen karakter.

De bovengenoemde randzones spelen, samen met de wijkparken, een belangrijke rol in de dagelijkse recreatie van de wijkbewoners en zijn belangrijk voor de ecologische waarde naar de wijk. Er wordt gewandeld, gespeeld, gevist, gesport en men laat er de hond uit.

Langs de Kroonse Wal, een functionele, maar ook groene verbinding die heel centraal in de wijk ligt, liggen veelgebruikte openbare ruimtes zoals winkelgebied, een park en de stadsboerderij.

De wijk bezit een grootschalige hoofdgroen- en waterstructuur die verrassend goed van opzet is, qua schaal, uitwerking en volwassen beplanting. Deze groenstructuur, de randzones, loopt om de wijk heen, maar heeft ook inprikkers en routes door de wijk heen. allemaal een landschappelijk karakter. Het groen tussen de wooneenheden, het groen op wijkniveau, vervult juist meer een diverse functies. Dit groen heeft een meer gecultiveerd karakter.

In de wijk is een groot aantal watergangen te vinden die belangrijk zijn voor de waterhuishouding van de wijk. Watergangen zijn van groot belang voor heel Arnhem-Zuid. Ze vormen de blauwe aders van dit stadsdeel. Ze zijn zowel ruimtelijk (beeld) als functioneel (ecologie, waterhuishouding en recreatie) van belang.

2.2.2 Hoe bewaren en versterken we de kwaliteiten in de wijk via het omgevingsplan?

In dit omgevingsplan worden de stedenbouwkundige kaders vastgelegd door regels waarin de bestaande bebouwing wordt vastgelegd. Ook de belangrijke groen- en waterstructuren worden vastgelegd in dit omgevingsplan, door middel van het toedelen van functies en het stellen van regels over activiteiten op locaties.

2.3 Een vitale wijk met voldoende voorzieningen

2.3.1 Opbouw van de wijk

'De Laar' is in de eerste plaats een woonwijk. De Laar wordt door de Batavierenweg opgedeeld in twee ongeveer even grote delen: De Laar West en De Laar Oost. Beide hebben hun eigen winkelcentrum. De Laar beschikt over een flink aantal basisscholen, kinderdagverblijven, een sporthal, skatebaan, zorgvoorzieningen en twee buurt- en wijkcentra. De Laar Oost heeft bovendien nog een meubelboulevard. Speciaal voor ouderen en voor iets oudere jongeren zijn er maar weinig voorzieningen. In De Laar is de natuur altijd dichtbij; het grenst namelijk direct aan het natuur- en recreatiegebied Rijkerswoerdse plassen en aan het Betuwse landschapspark Lingezegen.

Infrastructuur

De wijk bezit een heldere infrastructuur waarbij een duidelijke scheiding tussen autoverkeer (ringwegen) en langzaamverkeer (kronkelige paden) bestaat.De Batavierenweg verdeelt de wijk in de buurt De Laar

Oost en de Laar West. Een snelle verbinding wordt gevormd door de wijkontsluitingswegen, de Brabantweg en de Randweg die als een lus door de wijken lopen. Daarnaast zijn er 3 buurtontsluitingswegen. Voor fietsers en voetgangers is er het vrij liggend fietspad Kroonse wal die van het noordwesten naar het zuidoosten de wijkdelen verbindt. De verschillende verkeersstromen worden zoveel mogelijk gescheiden wat heel gebruikelijk is in bloemkoolwijken. Woonbuurten zijn verkeersluw en parkeren gebeurt vooral op eigen erf en op kleine parkeerterreintjes.

2.3.2 Hoe versterken we de vitaliteit van de wijk via het omgevingsplan?

We vinden het belangrijk dat de wijk 'De Laar' een vitale wijk is en blijft. In dit omgevingsplan worden de bestaande voorzieningen in de wijk behouden. Nieuwe voorzieningen die van belang zijn op wijkniveau of op stadsdeelniveau worden gestimuleerd. Voor de beiden winkelcentra geldt de functie Centrumgebied. Binnen deze functie zijn de activiteiten wonen, detailhandel (waarvoor geldt dat alleen een supermarkt is toegelaten voor zover dit uitdrukkelijk is aangegeven), horecabedrijven en dienstverlenende bedrijven toegelaten. Voor de locaties met maatschappelijke voorzieningen zijn meerdere activiteiten binnen de breed afgekaderd begrip zijn toegelaten. Wanneer behoefte ontstaat voor een andere invulling van de maatschappelijke locaties is dit mogelijk.

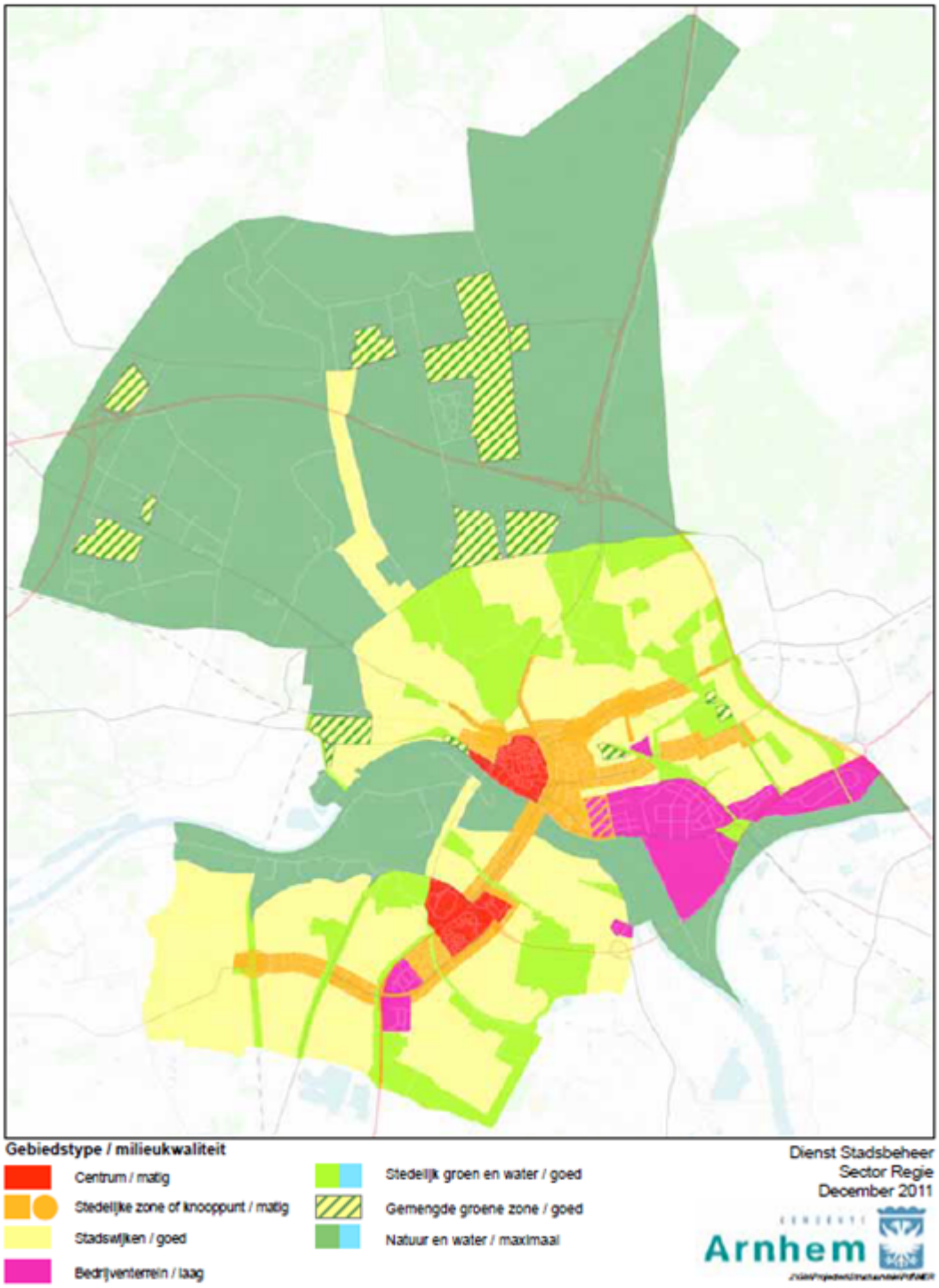
Nieuwe ontwikkelingen in de Laar mogen niet leiden tot een hogere parkeerdruk. We nemen daarom parkeernomen op in het omgevingsplan zodat op die manier de woonkwaliteit wordt beschermd.

2.4 Een gezonde wijk

2.4.1 Milieukwaliteit in de wijk

De kaart streefbeeld milieukwaliteit 2040 (p. 55, Structuurvisie Arnhem 2020, doorkijk 2040)

onderscheidt acht gebiedstypen: centrum, stedelijke zone/knooppunt, HOV knooppunt, stadswijk, bedrijventerrein, stedelijk groen, gemengde groene zone en natuur. Ieder gebiedstype kent zijn eigen ruimtelijke kenmerken en milieukwaliteiten. De typologie geeft richting aan de toekomstige invulling van de ruimte, maar is er ook een afspiegeling van. Zo zal de toekomstige verstedelijking zich zoveel mogelijk toespitsen op plaatsen die door het hoogwaardig openbaar vervoer (HOV) worden ontsloten (gebiedstype: stedelijke zone/knooppunt). De kaart streefbeeld milieukwaliteit 2040 is mede richtinggevend voor de verdere verstedelijking.

Figuur 2.1: Kaart streefbeeld milieukwaliteit, p. 55, Structuurvisie Arnhem 2020, doorkijk 2040.

Op grond van de kaart streefbeeld milieukwaliteit is 'De Laar' een stadswijk met stedelijk groen en water. In een stadswijk wordt vooral aangestuurd op een hoge milieukwaliteit. Beleidsinzet is om altijd minimaal te voldoen aan de wettelijke vereisten (de grenswaarden) voor alle milieuthema's. Van streefwaarden kan worden afgeweken als daar (op een hoger schaalniveau) aantoonbare milieuwinst tegenover staat en zolang er geen concentratiegebieden ontstaan waar de milieubelasting zich ophoopt. Daarnaast streeft Arnhem naar een verbetering van de huidige kwaliteit van de leefomgeving. Uit het streefbeeld milieukwaliteit volgt dat het uitgangspunt voor de Laar een matige mate van functiemenging

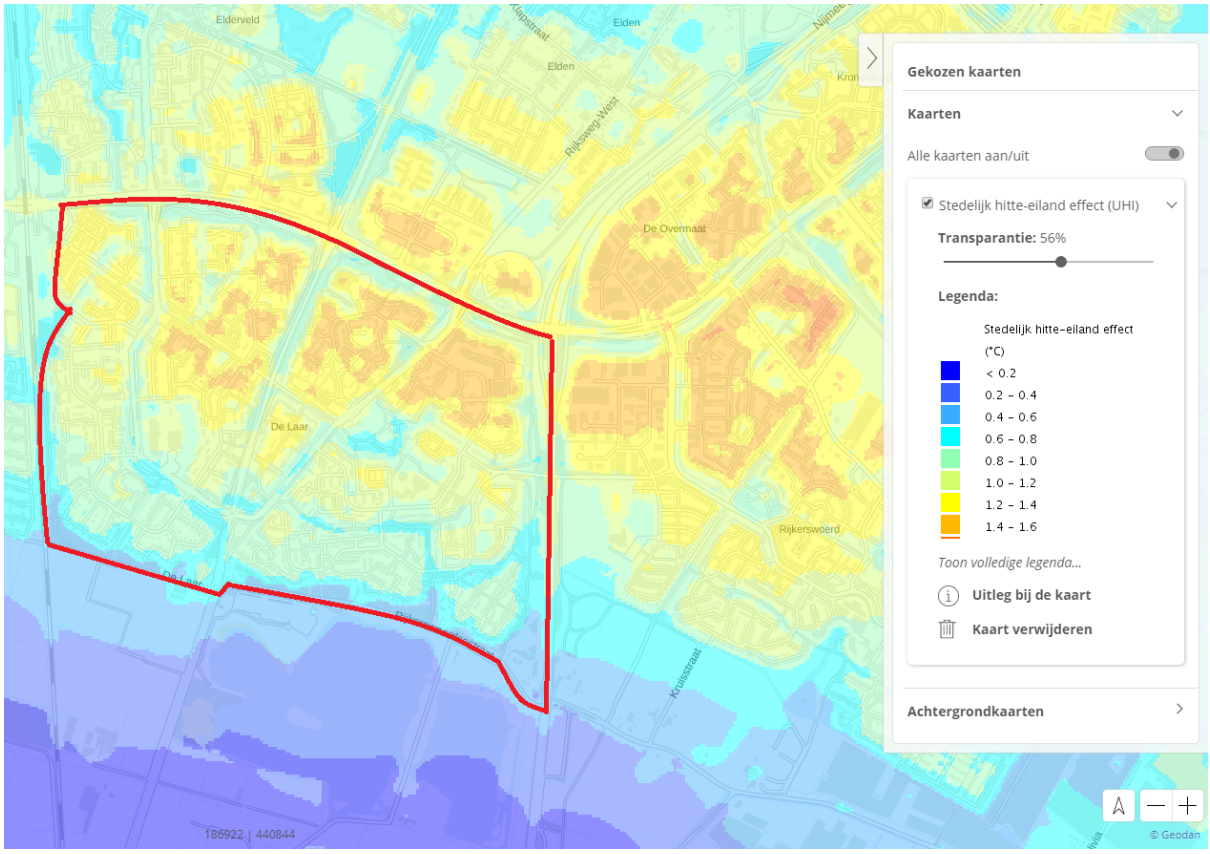
is. Dit betekent dat (zware) bedrijvigheid niet past in de wijk. Het omgevingsplan maakt geen nieuwe geluidbelastende functies en activiteiten mogelijk. Ook worden geen nieuwe bedrijven toegestaan. Nieuwe ontwikkelingen worden getoetst aan de relevante milieuthema's (o.a. lucht, geluid, geur, bodem, flora en fauna).

Binnen het plangebied bevinden zich geen kabels en straalpaden die op grond van het omgevingsplan beschermd worden. In het oosten ligt een gasleiding. Deze leiding heeft de functie 'Leiding - Gas'.

2.4.2 Een groene wijk

Er is een relatie tussen de hoeveelheid groen in de woonomgeving en de gezondheid van de lokale bewoning. 'De Laar' heeft veel groen (zie paragraaf 2.2.1 Beschrijving ruimtelijke milieu) dat kan worden gebruikt voor ontmoeten en bewegen.

Daarnaast heeft groen een belangrijke rol om hittestress tegen te gaan. Dit is te zien in onderstaande uitsnede van de 'Stedelijk hitte-eiland effect' kaart.

Figuur 2.2: uitsnede Stedelijk hitte-eiland effect. Bron: www.atlasleefomgeving.nl.

Ook in de toekomst vinden we het belangrijk dat dit groen behouden blijft. De groene gebieden worden door de functie 'Groengebied' en 'Parkgebied' beschermd.

2.5 Een duurzame wijk

2.5.1 Duurzaamheidsambities in De Laar

'De Laar' is een naoorlogse wijk. Het grootste gedeelte is gebouwd tussen 1975 en 2005. De woningen in woonwijk hebben gemiddeld het energielabel c. Nu en in de toekomst, sturen we als gemeente aan op het verduurzamen van woningen. De overheid stimuleert woningeigenaren met subsidies en lage renteleningen om duurzame maatregelen uit te voeren aan de eigen woning.

In Arnhem werken we hier de komende tijd aan onder de noemer van 'Wijkgerichte Energietransitie'. Samen met de al bestaande wijkinitiatieven voor nieuwe energie zorgen we dat uiteindelijk alle wijken overstappen op een warmte-alternatief.

Tijdspad

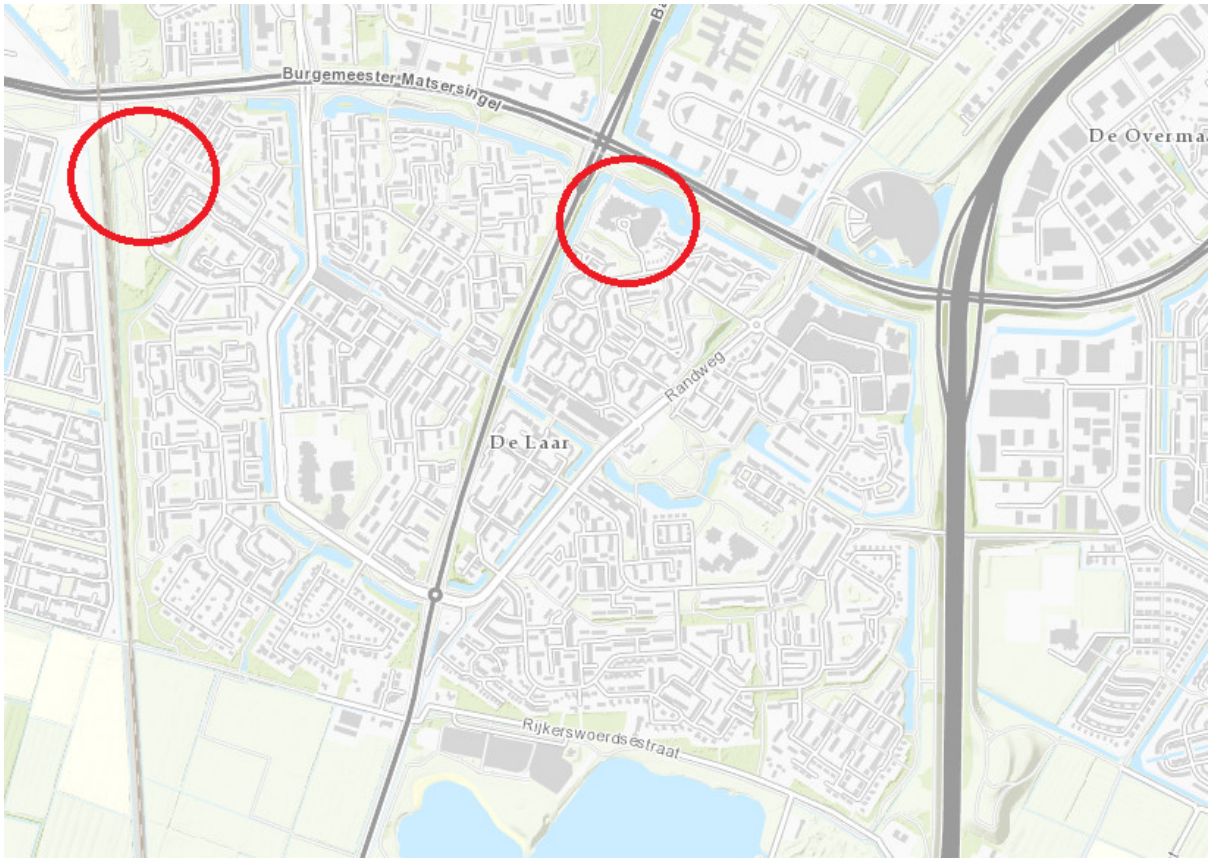
- 2019: De aanpak en de te hanteren uitgangspunten worden vastgesteld. Het overleg met de inwoners per wijk wordt voortgezet of gestart.
- 2021: Voor iedere Arnhemse wijk komt er een zogenaamde 'warmtevisie'. Hierin staat per wijk wat de route wordt naar aardgasvrij wonen. Hierbij wordt bijvoorbeeld gelet op technische haalbaarheid , de kosten en de betaalbaarheid ook in wijken waar mensen minder te besteden hebben.
- 2030: De eerste wijken moeten over zijn op een andere vorm van warmte.
- 2050: Arnhemse woningen zijn idealiter energieneutraal.

Aanpak

- Om een begin te maken met alle ambities wordt er gekeken naar wijkinitiatieven die er al zijn. Als het nodig is, worden deze initiatieven geholpen met professionaliseren. De ervaringen gebruiken we als we in andere wijken aan de slag te gaan. Als er vanuit de wijk zelf geen initiatieven zijn, dan neemt de gemeente zelf initiatief om de verduurzaming vorm te geven.
- We maken per wijk een plan. Hierin staat welke alternatieven het meest geschikt zijn en op welke termijn ze ingevoerd kunnen worden. Er wordt hierbij zoveel mogelijk aangesloten op de bestaande plannen voor werken in de openbare ruimte.

2.6 Ontwikkelingen

Het omgevingsplan De Laar 2019 is beheersmatig van aard. In de wijk De Laar bevinden zich twee locaties waar ontwikkelingen worden verwacht. Een van deze locaties bevindt zich in het noordwesten van de Laar, aan de Tilburgseweg. Deze locatie bevindt zich buiten de grens van het plangebied. De andere locatie is de Zeelandsingel 40. Deze ontwikkeling valt niet onder het bereik van dit beheersmatige plan waarin alleen de feitelijke situatie wordt vastgelegd.

Afbeelding 2.3; Uitsnede plattegrond Arnhem; de rode cirkels geven aan waar de ontwikkellocaties zich bevinden.

Hoofdstuk 3 Uitleg van de regels

3.1 Wat regelt dit omgevingsplan?

3.1.1 Algemeen

In het omgevingsplan legt de gemeente vast welke functies waar mogelijk zijn en welke activiteiten binnen die functies ontplooid kunnen worden. Het gaat niet alleen om het gebruik van de grond, maar ook over de bouwmogelijkheden. De regels in het omgevingsplan gelden voor iedereen, dus voor inwoners, bedrijven, maatschappelijke instanties en de gemeente Arnhem zelf.

In hoofdstuk 2 zijn we ingegaan op de opgaven voor de wijk De Laar en de strategie die we voeren om onze doelen te bereiken. In dit hoofdstuk leggen we uit hoe de regels in dit omgevingsplan bijdragen aan het verwezenlijken van die doelen. De regels in dit omgevingsplan zijn gebiedsgericht. Dat betekent dat regels per locatie kunnen verschillen en uitsluitend gelezen kunnen worden in combinatie met de digitale plankaart.

3.1.2 Focus van dit omgevingsplan

Dit omgevingsplan richt zich op de bestaande wijk De Laar en houdt rekening met bestaande rechten van eigenaren. Dat betekent dat we bestaande planologische mogelijkheden zoveel mogelijk respecteren. Dit omgevingsplan maakt geen nieuwe (gebieds)ontwikkelingen mogelijk.

3.1.3 Functies en activiteiten

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) heeft Arnhem aangewezen als experiment 'bestemmingsplan met verbrede reikwijdte'. Dit betekent dat we vooruitlopend op de inwerkingtreding van de Omgevingswet al een omgevingsplan kunnen opstellen waarin de fysieke leefomgeving centraal staat.

De vier verbeterdoelen van de Omgevingswet

Net zoals nu bij bestemmingsplannen, is ook de digitale versie van het omgevingsplan straks leidend. Omdat het omgevingsplan veel meer regels omvat dan het huidige bestemmingsplan is de huidige systematiek met bestemmingen ontoereikend om de veelheid aan regelingen op een gebruiksvriendelijke manier te ontsluiten. In de systematiek van het omgevingsplan wordt daarom niet langer de bestemming centraal gesteld maar de activiteiten die je wil verrichten op een bepaald adres. Door je locatie te koppelen aan de gewenste activiteit: bijvoorbeeld 'bouwen' laat het digitale omgevingsplan straks uitsluitend de regels zien die op die locatie gelden voor die activiteit.

De activiteiten (bouwen, slopen, kappen, horeca uitbaten et cetera) zijn gekoppeld aan functies. Het gaat hier om duidelijk herkenbare hoofdfuncties die voorkomen in de stad en dominant zijn in een bepaald gebied.

De voormalige bestemmingen zoals Groen, Kantoor of Verkeer noemen we nu functies. Het gaat hier om duidelijk herkenbare hoofdfuncties die voorkomen in de stad en dominant zijn in een bepaald gebied. Onder deze functies hangen de zogenaamde activiteiten. Dit zijn de verschillende meer gedetailleerde gebruiks- en bouwmogelijkheden binnen die functie. Deze nieuwe manier van raadpleging betekent dat de regels in dit omgevingsplan niet langer gekoppeld zijn aan bestemmingen, maar aan functies en activiteiten.

3.1.4 Opzet van het omgevingsplan

De regels zijn onderverdeeld in 6 hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk bevat de inleidende regels. Deze regels bevatten de begripsbepalingen en wijze van meten. Het tweede hoofdstuk bevat de bepalingen over de Functies en het derde hoofdstuk over de Activiteiten. Hoofdstuk 4 bevat de bepalingen over bouwen, werken en werkzaamheden. Hoofdstuk 5 bevat algemene regels die voor het hele plangebied gelden. Tenslotte bevat het omgevingsplan de overgangs- en slotregels.

3.2 Opbouw van het omgevingsplan

Dit plan anticipeert voor een deel alvast op de nieuwe systematiek van het Omgevingsplan zoals die vorm gaat krijgen onder de Omgevingswet. Groot verschil met de huidige bestemmingsplannen is dat in het Omgevingsplan de plankaart met bestemmingen niet langer centraal staan. Reden is dat er zoveel regels in het Omgevingsplan samenkomen dat een heldere en leesbare plankaart met legenda niet meer mogelijk is.

Regels zoeken via het adres in plaats van via de bestemming
Om straks relatief eenvoudig de informatie uit een omgevingsplan te ontsluiten wordt onder de Omgevingswet het invullen van het adres straks de norm. Aan de hand van het adres worden alle regels getoond die ter plaatse gelden. Daarnaast komt er een mogelijkheid om uitsluitend de regels te zien die voor een bepaalde activiteit van toepassing zijn, zoals bijvoorbeeld de regels voor het bouwen van een bijgebouw, het slopen van een bouwwerk of het kappen van een boom.

Het Omgevingsloket is straks de digitale ingang voor het omgevingsplan en vervangt straks het huidige ruimtelijkeplannen.nl.

Betaversie van de startpagina het Omgevingsloket waarmee straks de regels voor de fysieke leefomgeving worden ontsloten. Zie ook https://dmo.omgevingswet.overheid.nl/home

Wijzigingen in de systematiek

In het kader van onze dienstverlening willen we uiteraard zo snel mogelijk gebruik maken van de mogelijkheden van het Omgevingsloket. Om dit te kunnen doen bereiden we onze plannen nu alvast voor.

Functies
Onder de Omgevingswet wordt niet langer gesproken over bestemmen, maar over het toedelen van functies aan locaties. Dit doen we in Arnhem door onderscheid te maken in de verschillende functionele gebieden die Arnhem rijk is. Het gebiedstype wordt bepaald door de dominante functie in een bepaald gebied. Zo vallen woningen bijvoorbeeld onder de functie Woongebied, winkelcentra onder de functie Centrumgebied, straten en pleinen onder de functie Openbaar gebied. De functies hebben vooral een structurerende werking en maken de plankaart (verbeelding) leesbaar. De planologische rechten en verplichtingen volgen uit de op de verbeelding aangegeven activiteiten en de met die activiteiten corresponderende planregels.

Onder de Omgevingswet wordt niet langer gesproken over bestemmen, maar over het toedelen van functies aan locaties. Dit doen we in Arnhem door onderscheid te maken in de verschillende functionele gebieden die Arnhem rijk is. Het gebiedstype wordt bepaald door de dominante functie in een bepaald gebied. Zo vallen woningen bijvoorbeeld onder de functie Woongebied, winkelcentra onder de functie Centrumgebied, straten en pleinen onder de functie Openbaar gebied. De functies hebben vooral een structurerende werking en maken de plankaart (verbeelding) leesbaar.De planologische rechten en verplichtingen volgen uit de op de verbeelding aangegeven activiteiten en de met die activiteiten corresponderende planregels.

Activiteiten

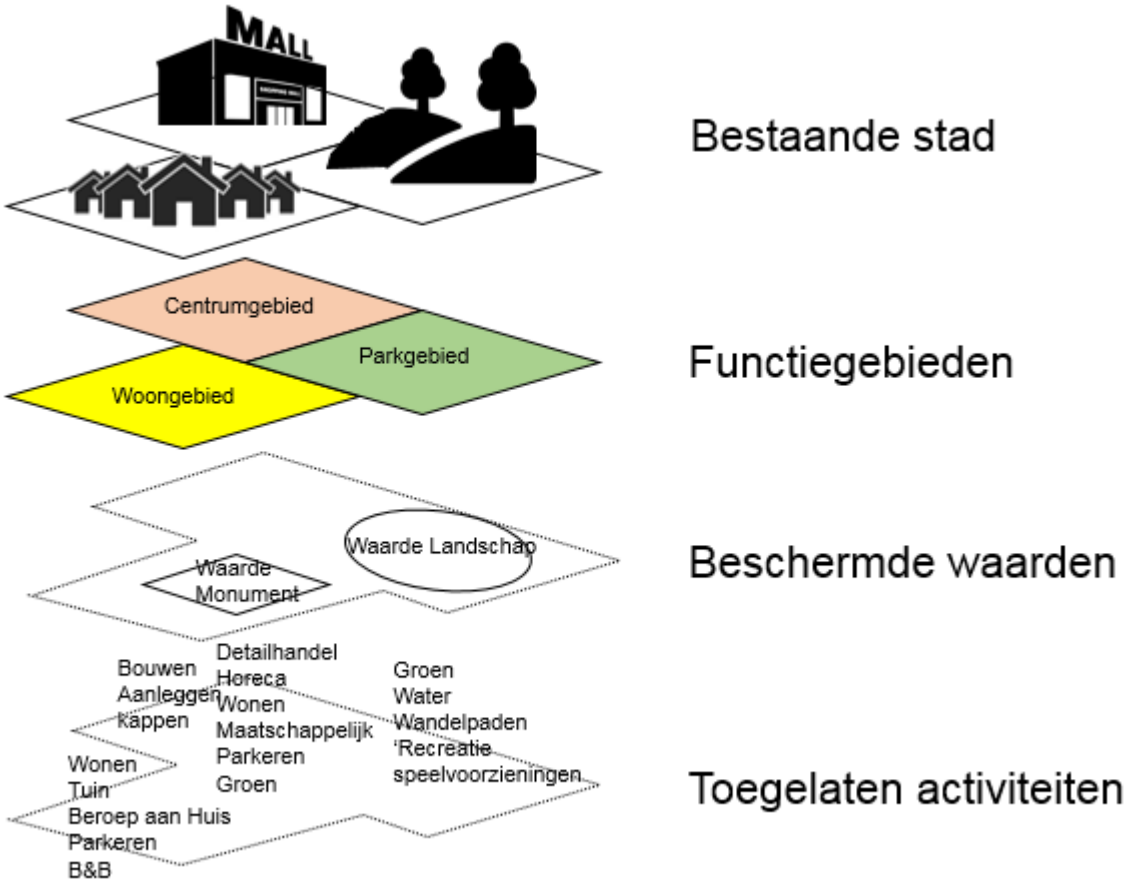
De regels ten aanzien van de bouw- en gebruiksmogelijkheden die nu onderdeel uit maken van een bestemming hebben we uitgesplitst in verschillende activiteiten (onder andere bouwen, wonen, aanleggen). Iedere activiteit heeft daarmee een eigen regeling met werkingsgebied. Op een locatie kunnen verschillende activiteiten van toepassing zijn: bouwen, wonen, detailhandel et cetera. Dit betekent dat je in dit Omgevingsplan per adres uitsluitend de regels ziet die op dat gebied van toepassing zijn. Na 1 januari 2022 wordt het tevens mogelijk om je zoekfunctie verder te verfijnen door alleen de regels te laten zien die op een bepaalde activiteit van toepassing zijn.

In tegenstelling tot de functies gaat onder de inhoud van de regels die onder een activiteit vallen een rechtstreeks juridische werking uit.

Waarden

In dit omgevingsplan vervallen de termen dubbelbestemming en gebiedsaanduiding. Hieronder vielen voorheen de objecten en gebieden die nadere bescherming nodig hebben (denk aan een monument of een archeologisch waardevol gebied). In het omgevingsplan noemen we deze objecten en gebieden 'Waarden'. Van deze 'Waarden' gaat vaak een bepaalde beperking uit, bijvoorbeeld een instandhoudings of onderzoeksverplichting of een verbod.

De afbeelding hieronder geeft schematisch de opbouw van dit omgevingsplan weer.

Schematische opbouw van het omgevingsplan

3.3 Opzet van de regels

In de Wet ruimtelijke ordening (Wro) is de verplichting opgenomen om ruimtelijke plannen en besluiten digitaal vast te stellen. De Crisis- en herstelwet maakt het mogelijk om De Standaard Vergelijkbare Bestemmingsplannen 2012 (SVBP2012) los te laten. Dit betekent dat we als gemeente Arnhem zelf kunnen bepalen op welke manier we het omgevingsplan opbouwen en verbeelden.

Het juridisch bindend gedeelte van het bestemmingsplan bestaat uit planregels en bijbehorende plankaart waarop de bestemmingen zijn aangegeven. Deze plankaart kan zowel digitaal als analoog worden verbeeld. De plankaart en de planregels dienen in samenhang te worden bekeken.

De regels zijn onderverdeeld in vier hoofdstukken:

1. Inleidende regels (begripsbepalingen en wijze van meten);
2. Functies;
3. Activiteiten;
4. Bouwen, werken en werkzaamheden;
5. Overgangs- en slotregels.

3.3.1 Inleidende regels

Hoofdstuk 1 van het bestemmingsplan bevat de inleidende regels. Deze regels gelden voor het gehele plangebied en bevatten:

1. Artikel 1 Begrippen:

In dit artikel zijn definities van de in de regels gebruikte begrippen opgenomen, voor een eenduidige interpretatie van deze begrippen.
2. Artikel 2 Wijze van meten:
   Dit artikel geeft onder meer bepalingen waar mag worden gebouwd en hoe voorkomende eisen betreffende de maatvoering begrepen moeten worden.

3.3.2 Functies

Hoofdstuk 2 bevat de regels over de functies. Per functie wordt het doeleinde van de betreffende functie aangegeven en welke activiteiten en functies ter plaatse zijn toegestaan. Het aangeven van de functies op de verbeelding geeft een duidelijk beeld van de indeling van de stad. Hierbij sluiten we aan bij de legenda van de Standaard vergelijkbare bestemmingsplannen 2012.

3.3.3 Waarden

Hoofdstuk 3 bevat de regels over waarden. Deze regels moeten in samenhang worden gelezen met hoofdstuk 5 en 6.

3.3.4 Activiteiten

Hoofdstuk 4 bevat de regels over de activiteiten. De activiteitenregels moeten in samenhang worden gelezen met de verbeelding. Op de verbeelding staat aangegeven welke activiteit waar is toegestaan.

3.3.5 Bouwen, werken en werkzaamheden

Hoofdstuk 5 bevat de regels over bouwen, werken en werkzaamheden. Op de plankaart zijn bouwhoogten en soms bebouwingspercentages aangegeven. Als er geen percentages zijn aangegeven, mag het hele bouwvlak worden bebouwd. De aangegeven bouwhoogte wordt gemeten vanaf peil tot het hoogste punt (exclusief elementen zoals een schoorsteen, liftopbouw en dergelijke). Uitgangspunt is dat alleen gebouwd mag worden binnen de bouwgrenzen. In Artikel 46 Algemene bouwregels zijn de algemene bouwregels opgenomen zoals de verplichting tot het bouwen binnen het bouwvlak en de uitleg van het bebouwingspercentage. Deze regel is van toepassing op het gehele plangebied.

De overige regels zijn locatiespecifiek.

3.3.6 Algemene regels

Hoofdstuk 6 bevat de algemene regels. Deze regels gelden voor het gehele plangebied. Dit hoofdstuk is opgebouwd uit:

1. Artikel 65 Anti-dubbeltelregel
   Deze regel bepaalt dat er niet twee keer voor eenzelfde locatie een bouwplan kan worden ingediend.
2. Artikel 66 Algemene afwijkingsregels activiteiten
   In dit artikel zijn algemene regels met betrekking tot het gebruik van de gronden en opstallen in het plangebied opgenomen. Hierin is aangegeven welke functies in ieder geval in strijd zijn met het bestemmingsplan.
3. Artikel 67 Algemene afwijkingsregels bouwen
   In dit artikel worden de voorwaarden beschreven waaronder kan worden afgeweken van een bestemmingsregel. Deze afwijkingen kunnen worden toegepast op alle bestemmingen in het bestemmingsplan. De afwijkingen die uitsluitend gelden voor een bepaalde bestemming zijn in het betreffende artikel van die bestemming opgenomen.
4. Artikel 68 Strijdige activiteitenArtikel 69 Overige regels
   In dit artikel zijn de regels over parkeren uit het 'Facetplan Parkeren' opgenomen.

3.3.7 Overgangs- en slotbepalingen

In Hoofdstuk 7 staan de overgangs- en slotbepalingen. In de overgangsbepalingen is aangegeven wat de juridische consequenties zijn van bestaande situaties die in strijd zijn met dit bestemmingsplan.

3.4 Functies

3.4.1 Algemeen

In het plangebied onderscheiden we de volgende functies:

3.4.2 Centrumgebied

Wat is het doel van de functie?

'Centrumgebied' is een verzamelbestemming waarin stedelijke functies zoals detailhandel, horeca (met uitzondering van nachtclubs, discotheken en coffeeshops), dienstverlening, kantoren maar ook de functies wonen en maatschappelijk zijn toegestaan. Deze functies zijn onderling uitwisselbaar. Dit zorgt voor flexibiliteit bij de invulling van het winkelcentrum.

Het Arnhems horecabeleid (Mise-en-Place, de Arnhemse horecavisie 2017) en de detailhandelsvisie (Detailhandelsvisie 2016-2019) geven de uitgangspunten voor de gewenste ruimtelijke ontwikkeling van centrumfuncties in Arnhem.

Waar geldt de functie?

Binnen het plangebied zijn er drie locaties met de functie 'Centrum'. Deze zijn gelegen aan de Millweg en aan de Oostburgsewal, de Teurneuzenstraat en de Woonboulevard in de noord-oostelijke punt van de Laar. Het zwaartepunt in de wijk De Laar is niet op horeca gevestigd. De horeca heeft in deze wijk wel een functie voor de voorzieningen en ontmoetingsfunctie in de wijk. Voor wijk- en buurtcentra ligt de nadruk op dagelijkse boodschappen. Clustering van enkele, aanvullende winkels zorgt dat ze elkaar versterken en daarmee groeit de levensvatbaarheid van een wijk/buurtcentrum of buurtsteunpunt. Geen nieuwe solitaire supermarkten is het uitgangspunt voor De Laar. Het is voor de aantrekkelijkheid van woongebieden belangrijk dat er in elke wijk een aantal winkels is waar bewoners voor hun dagelijkse boodschappen terecht kunnen. Het is belangrijk dat een supermarkt aanwezig is om de overige winkels levensvatbaar te houden. Deze zorgt voor voldoende aanloop van potentiële kopers.

Supermarkten

In het plangebied zijn twee supermarkten aanwezig. Op de Kroonse Wal 10 zit de Supercoöp en op de Oostburgwal 12 zit de Jumbo. Op de bestemmingsplankaart zijn beide locaties aangeduid met de aanduiding 'Activiteit detailhandel - inclusief supermarkten'.

In de Nota 'Supermarktnota Arnhem Behoefteonderzoek 2016-2020" wordt opgemerkt dat beide supermarkten in De Laar vooral op buurtniveau functioneren. De Supercoöp (1.143 m² WVO) is voldoende groot voor de komende jaren. Kleinschalige uitbreiding van de Jumbo (1270 m² WVO) kan worden overwogen.

Wounboulevard

In de noordoosthoek van De Laar is de woonboulevard Arnhem-Zuid gevestigd. Detailhandelsvisie 2016-2021 is deze locatie opgenomen als perifere detailhandelsvestiging (PDV). De woonboulevard is gevestigd op een centrale, goed bereikbare locatie waar voldoende parkeerruimte is en de huurprijzen relatief laag zijn.

De activiteit detailhandel grootschalig is toegestaan. Dit betekent dat het exploiteren van een grootschalige of perifere detailhandelvestiging (hierna: PDV) is toegestaan. Onder PDV wordt verstaan: Detailhandel op locaties buiten reguliere winkelcentra, bijvoorbeeld bedrijventerreinen, langs grote wegen, etc. Toegelaten branches in het tot voor kort geldende Rijksbeleid: auto's, boten, caravans,

brand- en milieugevaarlijke stoffen, tuincentra, bouwmarkten, de gehele woninginrichtingsbranche, keukens en sanitair.

Door het clusteren van PDV ontstaan er meer centrale, goed bereikbare locaties in de stad die gericht zijn op doelgericht winkelen. Door dit koopmotief vormen de bedrijven geen concurrentie met het winkelaanbod in de binnenstad. De volgende branches worden tot PDV gerekend. Hier is aangesloten bij de branche-indeling van Locatus.

- Tuincentra	37.130.558-Tuincentrum
- Doe-het-zelf	37.170.096-Bouwmarkt 37.170.099-Bouwmaterialen 37.170.100-Sauna/Zwembad 37.170.102-Deur/Kozijn 37.170.108-Breedpakket 37.170.237-Hout 37.170.249-IJzerwaren&Gereedschap 37.170.280-Sanitairmaterialen 37.170.576-Verf/Behang
- Wonen	37.180.054-Babywoonwinkel 37.180.066-Slaapkamers/Bedden 37.180.291-Keukens 37.180.348-Meubelen 37.180.350-Woonwarenhuis 37.180.381-Oosterse Tapijten 37.180.440-Keukens/Badkamers 37.180.447-Badkamers 37.180.579-Verlichting 37.180.630-Parket/Laminaat 37.180.635-Tegels 37.180.645-Woninginrichting 37.180.648-Woningtextiel 37.180.651-Woondecoratie 37.180.663-Zonwering

In het Regionaal Programma Detailhandel 2013 (RPD 2013 (pagina 30, 44) staat dat nieuwe ontwikkelingen op het gebied van de PDV en GDV zoveel mogelijk plaats moeten gaan vinden binnen de in het RPD 2013 aangewezen concentratiegebieden. Ontwikkelingen daarbuiten worden in principe niet toegestaan, tenzij deze een aantoonbare meerwaarde leveren aan de detailhandelsstructuur.

De Woonboulevard Arnhem-zuid (in het RPW Meubelplein genoemd) wordt in het RPW aangeduid als concentratiegebied, waarbij wordt aangegeven dat hier naast lokale PDV/GDV ook regionale en bovenregionale PDV en GDV aanwezig is.

Reguliere Detailhandel

PDV onderscheidt zich zodoende van reguliere detailhandel: het bedrijfsmatig te koop aanbieden, waaronder begrepen het uitstallen ten verkoop, het verkopen of leveren van goederen aan diegenen die deze goederen kopen voor gebruik, verbruik of aanwending anders dan in de uitoefening van een beroeps- of bedrijfsactiviteit; dienstverlening door een horecabedrijf en internetverkoop wordt hieronder niet begrepen.

Reguliere detailhandel is op deze specifieke locatie ongewenst en derhalve planologisch niet toegestaan.

3.4.3 Gemengd gebied

Wat is het doel van deze functie?

De functie Gemengd gebied is bedoeld voor de locaties waar minimaal twee buiten het werkingsgebied van de functie Centrum op dezelfde locatie toegelaten combinaties van activiteiten zijn toegestaan.

Waar geldt deze functie?
Deze functie geldt voor de delen in De Laar waar we streven naar een beperkte mate van functiemenging, passend bij de functie die we in dat gebied nastreven.

Binnen De Laar zijn twee locaties met de functie Gemengd. Op de hoek van de Brabantweg en de Woudrichemstraat en ter plaatse van de Zeelandsingel (de voormalig provinciale bibliotheek).

Welke activiteiten zijn er binnen deze functie mogelijk?

Op de locatie op de hoek van de Brabantweg en de Woudrichemstraat zijn zowel wonen als maatschappelijke activiteiten toegestaan. Ten tijde van de vaststelling van De Laar 2007 stonden noodlokalen. Er is gekozen voor de gemengde bestemming 'Woondoeleinden/ Maatschappelijke doeleinden' om de mogelijkheid te houden in de toekomst om op deze locatie woningbouw te realiseren.

In het noorden van De Laar ligt een groot kantoorpand ontsloten door de Zeelandsingel. In dit pand was voorheen de Provinciale bibliotheekcentrale gevestigd. Het pand aan de Zeelandsingel heeft tevens een kantoorfunctie voor andere bedrijven en instellingen. Daarbij is in het kantoor een huisarts en een fysiotherapiepraktijk gevestigd. Ten behoeve van deze instellingen wordt deze locatie uitgebreid met lichte maatschappelijke activiteiten.

3.4.4 Groengebied

Wat is het doel van de functie?

Binnen deze functie 'Groengebied' is het toegestaan om groen in de breedste zin (grasvelden, struiken, speelvelden) aan te leggen en in stand te houden. Het aanleggen van voetpaden, fietspaden en voorzieningen voor bestemmingsverkeer zijn binnen deze bestemming toegestaan. Wegen voor doorgaand autoverkeer en parkeren zijn niet toegestaan. Bebouwing binnen de groenbestemming is uitsluitend toegestaan indien dit binnen de bestemming past zoals speeltoestellen en verlichting met een maximumbouwhoogte van 4 meter.

Waar geldt deze functie?

In de Groenvisie 2017-2035 is het groen-blauwe raamwerk op stadsniveau vastgelegd. Voor de groenvoorzieningen in De Laar is een onderscheid gemaakt tussen het stadsgroen en wijkgroen.

Het groen dat structuurbepalend is op wijkniveau, is bestemd als 'Groen'. Het wijkgroen in de Laar bestaat uit: de grotere groenzones die door de wijk lopen, de wijkparken (Bingelradepark en het parkgebied rondom de scholen in de Laar-West) en het groen van enig formaat in woonhofjes.

Welke activiteiten zijn er binnen deze functie mogelijk?

Om het groen te beschermen zijn activiteiten toegestaan die niet leiden tot een aantasting van het groene karakter van die gebieden. Zo is de bouw van gebouwen of de aanleg van parkeerplaatsen niet toegestaan.

3.4.5 Maatschappelijk

Wat is het doel van de functie?

De functie 'Verbroken kruisverwijzing naar 'Maatschappelijk'' is bedoeld voor functies ten behoeve van onderwijs, welzijn, zorginstellingen, cultuur, religie, openbare dienstverlening en therapeutische functies. Voorbeelden hiervan zijn scholen, ziekenhuizen en kerken. Dienstwoningen die horen bij de functie, zoals bijvoorbeeld een conciërgewoning of pastorie, zijn indien noodzakelijk toegestaan. Aan de hoofdfunctie ondergeschikte horeca (kantine) is eveneens toegestaan.

Waar geldt de functie?

In de wijk 'De Laar' zijn meerde locaties met de functie 'Verbroken kruisverwijzing naar 'Maatschappelijk''. De functie geldt onder andere voor de sporthal, een aantal scholen, het zorgcomplex aan de Randweg en het Wijkcentrum de Kroon.

3.4.6 Openbaar gebied

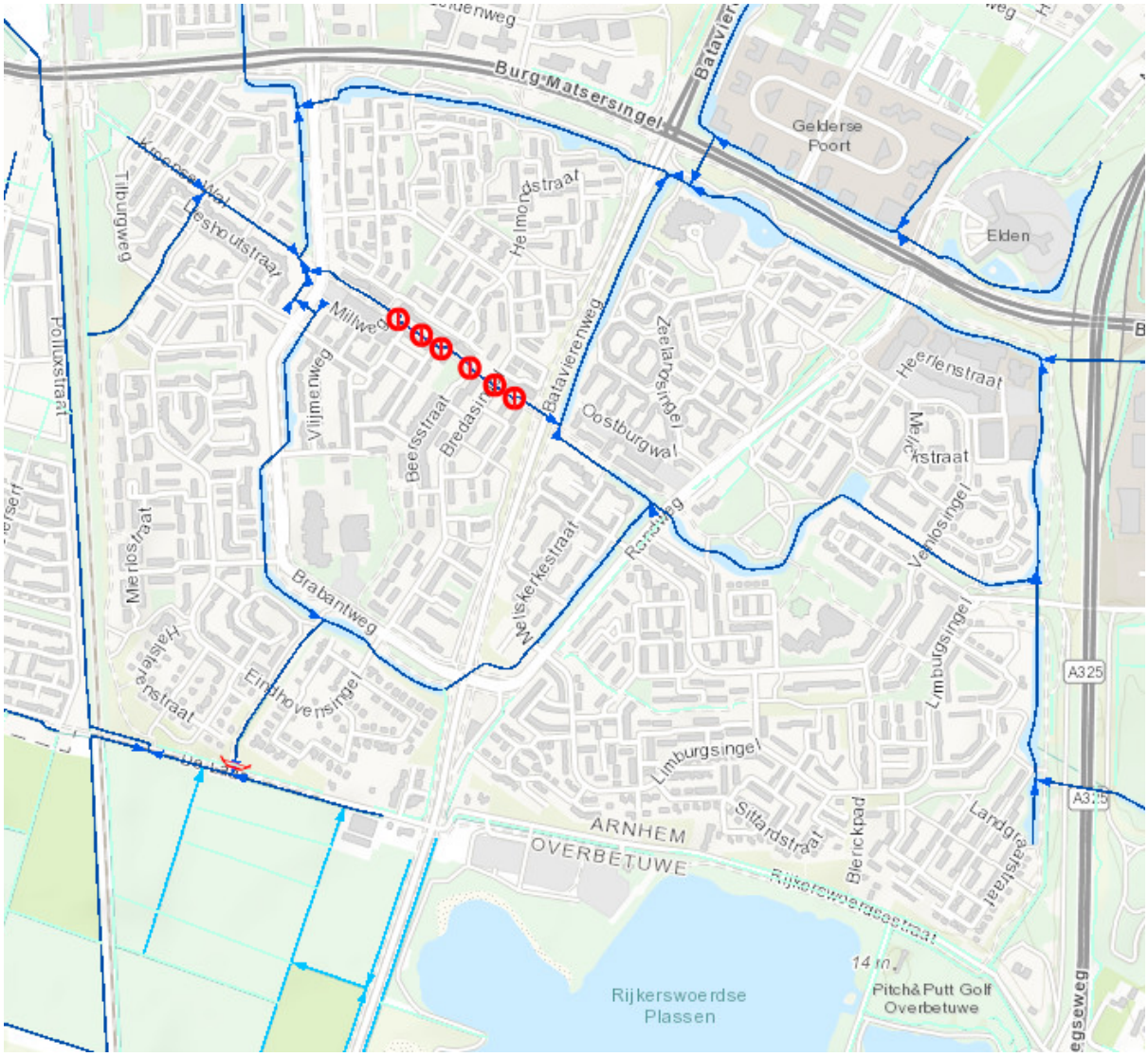
De functie 'Verbroken kruisverwijzing naar 'Openbaar gebied'' is op het behoud en het beheer van de gebruiksmogelijkheden van het in het plangebied aanwezige openbaar toegankelijk gebied, zoals dit tot uitdrukking komt in de infrastructurele voorzieningen voor verkeer en verblijf.

Waar geldt deze functie?
De Burgermeester Matsersingel, de Batavierenweg en de Brabantweg zijn de gebiedsontsluitingswegen in het plangebied waar een maximum snelheid van 50 km/u geldt. De overige straten in het plangebied zijn 30 km/u-zones of maken deel uit van het voetgangersgebied waar auto's in principe niet zijn toegestaan.

3.4.7 Oppervlaktewater

Wat is het doel van deze functie?
Het water in het plangebied heeft een niet alleen een belangrijke waterhuishoudkundige functie maar draagt ook bij aan het verminderen van hittestress en het verhogen van de aantrekkelijkheid van De Laar.

Waar geldt deze functie?
Het stedelijk waterbeheer in Arnhem-Zuid is overgedragen aan het Waterschap Rivierenland waardoor de gemeente Arnhem rekening dient te houden met het vigerende beleid van het waterschap. Relevant beleid voor de gemeente Arnhem is het Waterbeheerprogramma 2016-2021 "Koers houden, kansen benutten" en de keur en de legger van het waterschap.

Afbeelding 3: uitsnede legger Waterschap Rivierenland.

De hoofdwatergangen zijn in eigendom van het Waterschap Rivierenland. Het Waterschap heeft de watergangen aangegeven op de legger en worden beschermd door de Keur. De te beheren wateren worden verdeeld in:

- A-wateren: van primair belang voor het waterbeheer en worden daarom door het waterschap onderhouden.
- B-wateren: van secundair belang voor het waterbeheer en dienen door de aangrenzende eigenaren te worden onderhouden.
- C-wateren: wateren die van tertiair belang zijn voor het waterbeheer waarvoor geen jaarlijkse onderhoudsplicht geldt.

De donkerblauwe lijnen in de legger geven A-watergangen aan. A-watergangen krijgen van boveninsteek tot boveninsteek de functie "Water". Deze begrenzing is niet altijd gelijk aan de kadastrale grenzen. Daarnaast lopen in het plangebied nog enkele C-watergangen. Voor deze watergangen geldt geen beschermingsverplichting in het omgevingsplan.

In het plangebied liggen diverse watergangen en vijvers die zijn aangewezen als A-watergangen. Deze zijn specifiek als 'Water' (artikel Verbroken kruisverwijzing naar 'Oppervlaktewater') aangewezen.

Ingevolge het beleid van het Waterschap Rivierenland worden A-watergangen bestemd als water. Daarnaast zijn er nog enkele gronden met de functie 'Water' opgenomen, zonder dat deze zijn aangewezen in de legger. Deze sloten zijn niet in eigendom van het Waterschap Rivierenland maar in eigendom van de gemeente of van een particulier.

3.4.8 Parkgebied

Wat is het doel van de functie?

'Parkgebied' is een zwaardere functie dan Groen omdat hieraan een omgevingsvergunningstelsel voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden is gekoppeld. Dat betekent dat binnen de functie een omgevingsvergunning noodzakelijk is om bepaalde werkzaamheden uit te voeren zoals het aanleggen van verharding en het kappen van bomen. Binnen de functie parkgebied is geen bebouwing toegestaan.

Waar geldt deze functie?

In de Groenvisie 2017-2035 is het groen-blauwe raamwerk op stadsniveau vastgelegd. Voor de groenvoorzieningen in De Laar is een onderscheid gemaakt tussen het stadsgroen en wijkgroen.

Onder het stadsgroen vallen de gebieden die een landschappelijke, cultuurhistorische, ecologische of recreatieve functie hebben en zijn bestemd als 'Parkgebied'. Het stadsgroen in de Laar bestaat uit: de bomenhoofdstructuur inclusief waterstructuur langs de ringwegen, de groen-blauwe lijnen (Batavierenweg, groenzone langs het spoor, Jubileumpark) en de 'oude' ontginningsstructuren (Kroonsewal, De Laar en de Grift).

3.4.9 Woongebied

Wat is het doel van deze functie?
Het is belangrijk dat de leefkwaliteit in de woonwijk De Laar behouden blijft. De functie 'Woongebied' wonen richt zich dan ook voornamelijk op het wonen en we zijn terughoudend als het gaat om potentiele overlastgevende functies. Denk hierbij aan functies die zorgen voor veel verkeer of loopstromen of die van zichzelf uit veel lawaai of andere hinder veroorzaken.

Waar geldt deze functie?

De Laar is in de eerste plaats een woonwijk. Deze functie is dominant en geldt voor het grootste gedeelte van het plangebied. Op de Meliskerkestraat is een woonwagenstandplaats. Hier geldt de specifieke activiteit woonwagenstandplaats met specifieke bouwregels.

3.5 Waarden

3.5.1 Waarde - Gasleiding

Wat is het doel van deze waarde?
Binnen het plangebied liggen een aantal belangrijke leidingen die van belang zijn voor het vervoer van gas. Hiervoor geldt de waarde 'Waarde - Gasleiding'. Om ervoor te zorgen dat deze leidingen kunnen blijven functioneren en niet worden beschadigd bij nieuwe ontwikkelingen genieten deze tracés en hun veiligheidszone planologische bescherming.

Waar geldt deze waarde?
De belangrijke gasleidingen in het plangebied. Dat is in dit gebied de gastransportleiding N-568-34 met bijbehorende belemmeringstrook. De belemmeringstrook bedraagt aan weerszijde van de gastransportleiding 4 meter.

Deze waarde is altijd gekoppeld aan een gebruiksfunctie. De bouw en aanleg activiteiten die binnen deze functie zijn toegestaan zijn kunnen worden ontplooid zolang deze niet gevolgen hebben voor het functioneren van de leiding. Om te bepalen of dit het geval is moeten initiatiefnemers voor bepaalde ingrepen in de bodem een vergunning aanvragen.

3.5.2 Waarde - Archeologie verwachting

Wat is het doel van deze waarde?

Op gebieden met deze waarden is er sprake van een verwachting dat er archeologische waarden bevinden in de bodem. Om er zeker van te zijn dat de bodem niet zomaar wordt verstoord en dat bij een verstoring archeologische onderzoeken worden gedaan geldt voor bepaalde ingrepen in de bodem een vergunningplicht. Uit de opgravingen uit de bodem kunnen we veel te weten komen over

hoe de Arnhemmers van vroeger gewoond, geleefd en gewerkt hebben.

In het vigerende omgevingsplan is er geen regeling opgenomen ter bescherming van de archeologische waarden. Op grond van nieuwe (Europese) wet- en regelgeving moet archeologie verplicht worden opgenomen in het omgevingsplan.

Waar geldt de waarde?

Archeologische verwachtingenkaart

Archeologie is een integraal onderdeel van het erfgoedbeleid en als zodanig opgenomen in de erfgoednota. In de nota wordt voortgeborduurd op de uitgangspunten van het verdrag van Malta. Behoud van archeologische waarden is het uitgangspunt en als dat niet mogelijk is, volgt veiligstelling door archeologisch onderzoek. Om permanente aandacht voor deze vorm van erfgoed te krijgen, is ingezet op constante voorlichting en educatie. Sinds 2008 beschikt de gemeente over een archeologische verwachtingenkaart voor heel Arnhem. De verwachtingenkaart geeft al in een vroeg stadium van planvorming globaal inzicht in de mate waarin archeologische resten in een gebied aangetroffen kunnen worden. In de gebieden waar op grond van de archeologische verwachtingenkaart verwachtingen zijn geldt de Waarde - Archeologie - Verwachting.

Archeologische verwachtingenkaart; uitsnede gebied De Laar.

Conform de Erfgoedverordening geldt dat archeologisch onderzoek uitgevoerd moet worden als grondroerende werkzaamheden:

- in gebieden met een hoge archeologische verwachting dieper dan 40 cm-maaiveld reiken en groter zijn dan 200 m^2;
- in gebieden met een middelhoge archeologische verwachting dieper dan 40 cm-maaiveld reiken en

groter zijn dan 500 m^2;
- in gebieden met een lage archeologische verwachting dieper dan 40 cm-maaiveld reiken en groter zijn dan 2.000 m^2.

Deze waarde is altijd gekoppeld aan een gebruiksfunctie. De bouw en aanleg activiteiten die binnen deze functie zijn toegestaan zijn kunnen worden ontplooid zolang deze niet gevolgen hebben voor het functioneren van de leiding. Om te bepalen of dit het geval is moeten initiatiefnemers voor bepaalde ingrepen in de bodem een vergunning aanvragen.

3.5.3 Waarde - Archeologie waardevol gebied

Wat is het doel van deze waarde?

Op gebieden met deze gronden bevinden zich archeologische waarden in de bodem. Om er zeker van te zijn dat de bodem niet zomaar wordt verstoord en dat bij een verstoring archeologische onderzoeken worden gedaan geldt voor bepaalde ingrepen in de bodem een vergunningplicht. Uit de opgravingen uit de bodem kunnen we veel te weten komen over hoe de Arnhemmers van vroeger gewoond, geleefd en gewerkt hebben.

In het vigerende omgevingsplan is er geen regeling opgenomen ter bescherming van de archeologische waarden. Op grond van nieuwe (Europese) wet- en regelgeving moet archeologie verplicht worden opgenomen in het omgevingsplan.

Waar geldt de waarde?

Archeologische verwachtingenkaart

Archeologie is een integraal onderdeel van het erfgoedbeleid en als zodanig opgenomen in de erfgoednota. In de nota wordt voortgeborduurd op de uitgangspunten van het verdrag van Malta. Behoud van archeologische waarden is het uitgangspunt en als dat niet mogelijk is, volgt veiligstelling door archeologisch onderzoek. Om permanente aandacht voor deze vorm van erfgoed te krijgen, is ingezet op constante voorlichting en educatie. Sinds 2008 beschikt de gemeente over een archeologische verwachtingenkaart voor heel Arnhem. De verwachtingenkaart geeft al in een vroeg stadium van planvorming globaal inzicht in de mate waarin archeologische resten in een gebied aangetroffen kunnen worden. n de gebieden waar op grond van de archeologische verwachtingenkaart waardevollge gebiedn zijn geldt de Waarde - Archeologie - Waardevol gebied (zie paragraaf 3.5.2 voor de kaart).

Conform de Erfgoedverordening geldt dat archeologisch onderzoek uitgevoerd moet worden als grondroerende werkzaamheden:

- in archeologisch waardevolle gebieden (buiten monumenten) dieper dan 40 cm-maaiveld reiken en groter zijn dan 30 $m^{2.}$

Deze waarde is altijd gekoppeld aan een gebruiksfunctie. De bouw en aanleg activiteiten die binnen deze functie zijn toegestaan zijn kunnen worden ontplooid zolang deze niet gevolgen hebben voor het functioneren van de leiding. Om te bepalen of dit het geval is moeten initiatiefnemers voor bepaalde ingrepen in de bodem een vergunning aanvragen.

3.5.4 Waarde - Landschap

Wat is het doel van deze functie?

Deze waarde geldt voor de gronden met landschappelijke waarden. Het gaat dan niet alleen om het beschermen van bomen maar om de bescherming van de volledige grodnstructuur. Deze waarde geldt voor gebieden die onderdeel uitmaken van de waardevolle groenstructuur zoals beschreven in de Structuurvisie Arnhem 2020-2040 en het Groenplan.

Deze waarde is altijd gekoppeld aan een gebruiksfunctie. De bouw en aanleg activiteiten die binnen deze functie zijn toegestaan zijn kunnen worden ontplooid zolang deze niet gevolgen hebben voor het functioneren van de leiding. Om te bepalen of dit het geval is moeten initiatiefnemers voor bepaalde ingrepen in de bodem een vergunning aanvragen.

3.6 Artikelsgewijze toelichting facetplan woningsplitsing en verkamering

3.6.1 Artikel 43 Omgevingsplanactiviteit verkamering

3.6.1.1 Aanwijzing vergunningplichtige gevallen

Uit 43.1 volgt dat alleen nog maar met een door burgemeester en wethouders te verlenen (binnenplanse) omgevingsvergunning voor planologisch strijdig gebruik het toegestaan is om woningen (en panden met een woonbestemming) te te verkameren.

Verkameren houdt het in gebruik nemen of laten nemen van (een gedeelte van) een gebouw waar wonen is toegestaan voor kamergewijze bewoning. Er is pas sprake van kamergewijze bewoning bij bewoning door drie personen of meer. Dit facetplan spreekt over bewoning in onzelfstandige wooneenheden (in algemener taalgebruik: kamers). Kenmerkend voor het verkameren is dat de toiletruimte, badruimte of een keuken gezamenlijk worden gebruikt.

Het verbod om zonder vergunning te splitsen of verkameren geldt niet voor bestaande situaties. De reden hiervoor is dat bestaande situaties onder het overgangsrecht vallen. Het toevoegen van onzelfstandige wooneenheden aan een kamergewijs bewoond pand valt niet onder een bestaande situatie en is vergunningplichtig.

Bewoners van onzelfstandige wooneenheden voor kamerverhuur gezamenlijk en werknemers die kortdurend in Nederland verblijven (waarbij geen sprake is van continuïteit en onderlinge verbondenheid) vallen niet onder de definitie huishouden.

Het verbod om zonder de vereiste omgevingsvergunning te verkameren geldt ook niet wanneer sprake is van een hospes/hospita. Een hospes/hospita is de 100% economisch en juridisch eigenaar die zélf daadwerkelijk in de woning woont en minimaal 50% van deze woonruimte gebruikt voor zijn eigen huishouden en maximaal 2 onzelfstandige wooneenheden verhuurt (aan maximaal twee personen).

Kenmerkend voor de hospes/ hospitaregeling is dat de bewoner/ huurder van een wooneenheid de toiletruimte, badruimte en de keuken deelt met de eigenaar van de woning. De onzelfstandige wooneenheden mogen niet beschikken over eigen voorzieningen, als badgelegenheid, keuken en/of toilet.

3.6.1.2 Beoordelingsregels

In 43.2 staan de voorwaarden voor vergunningsverlening bij verkameren. Deze voorwaarden gelden cumulatief. Daarnaast zijn in het lid weigeringsgronden opgenomen. Deze eisen gelden niet cumulatief. Wanneer er sprake is van één of meerdere weigeringsgronden die van toepassing zijn op de vergunningsaanvraag wordt de omgevingsvergunning geweigerd.

In onderdeel a staan **de voorwaarden voor vergunningverlening:**

1. Subonderdeel 1: het college kan alleen een vergunning verlenen indien de gebruiksoppervlakte van de bestaande woning gelijk of groter is dan 110 m^2 . De gebruiksoppervlakte is de vloeroppervlakte binnen de bouwmuren bepaalt volgens NEN 2580 met dien verstande dat daarbij aangebouwde

bergingen, garages en andere niet voor bewoning geschikte ruimtes niet worden meegeteld. (NEN 2580 is de Nederlandse norm voor het bepalen van de oppervlakte en inhoud van een gebouw. Ook het bouwbesluit en de woningwet refereert naar deze norm.)
2. Subonderdeel 2: ook is als eis opgenomen dat een gebouw niet mag worden opgedeeld in meer dan één onzelfstandige wooneenheid per 18m^2 van de totale gebruiksoppervlakte. Bij deze 18m^2 eis worden ook de gemeenschappelijke ruimtes meegeteld.

Rekenvoorbeeld: Dit houdt in dat een gebouw met een gebruiksoppervlakte van 180m^2 in totaal kan worden opgedeeld in 10 onzelfstandige wooneenheden. De oppervlakte van een kamer/onzelfstandige wooneenheid maakt bij deze regel niet uit, zolang het gebouw maar niet wordt bewoond door meer dan één bewoner/onzelfstandige wooneenheid per 18m^2.

3. Subonderdeel 3: Tenslotte is opgenomen dat voldoende ruimte voor fiets en afvalcontainer en afvalzakken op eigen terrein aanwezig is. Dit is 3 m^2 waarbij als aanvullende eis geldt dat vanaf 4 onzelfstandige wooneenheden 1m2 bergingsruimte per wooneenheid wordt toegevoegd. Deze eis is opgenomen om te voorkomen dat fietsen en afval in de openbare ruimte worden geplaatst.

In onderdeel b staan de **weigeringsgronden voor de vergunning.**

1. De eis uit subonderdeel 1 gaat over het verbod om te verkameren met als doel het verschaffen van kortdurend verblijf te vergelijken met logies, al dan niet als onderdeel van de arbeidsvoorwaarden, aan werknemers. Bij een kortdurend verblijf gaat het over een verblijf van maximaal drie maanden.
2. De eis uit subonderdeel 2 gaat over het tegen gaan van concentraties. Deze eis houdt in dat een woning (die niet kamergewijs wordt bewoond) niet mag worden ingesloten door twee kamergewijs bewoonde panden aan dezelfde straat.
3. Subonderdeel 3 bevat de eis dat bijgebouwen niet in gebruik mogen worden genomen als onzelfstandige wooneenheid. Voor de definitie van bijbehorend bouwwerk wordt aangesloten bij de landelijke regelgeving (het Besluit omgevingsrecht). Een bijbehorend bouwwerk kan bijvoorbeeld een aanbouw, schuur, tuinhuis of serre zijn.

3.6.2 Artikel 43 Omgevingsplanactivteit woningsplitsing

3.6.2.1 Aanwijzing vergunningplichtige gevallen

Uit 44.1 volgt dat alleen nog maar met een door burgemeester en wethouders te verlenen (binnenplanse) omgevingsvergunning voor planologisch strijdig gebruik het toegestaan is om woningen (en panden met een woonbestemming) te splitsen.

Splitsen houdt volgens de regels in dat één woning of (een gedeelte van) een gebouw waar wonen is toegestaan bouwkundig en/of functioneel wordt gesplitst naar twee of meerdere zelfstandige woningen. Hierbij wordt onder woning verstaan een zelfstandig gedeelte van een gebouw, dat dient voor de huisvesting van één huishouden. Een huishouden is één of meer personen die op hetzelfde adres wonen en een economisch-consumptieve eenheid vormen, met de intentie om zelfstandig, bestendig, voor onbepaalde tijd, in gezinsverband of in een met een gezinsverband vergelijkbaar samenlevingsverband te wonen. Deze definitie sluit aan bij vaste jurisprudentie.

Bewoners van onzelfstandige wooneenheden voor kamerverhuur gezamenlijk en werknemers die kortdurend in Nederland verblijven (waarbij geen sprake is van continuïteit en onderlinge verbondenheid) vallen niet onder de definitie huishouden.

3.6.2.2 Beoordelingsregels

In 44.2 staan de voorwaarden voor vergunningverlening bij splitsing. Deze voorwaarden gelden cumulatief. Naast dit vereiste, dient ook altijd getoetst te worden aan een norm van een 'goede ruimtelijke ordening' (artikel 2.12 aanhef Wabo).

De omgevingsvergunning is behalve voor woningen ook vereist voor het splitsen van ruimten waar in het

bestemmingsplan een woonbestemming op ligt zonder daadwerkelijk een woning aanwezig is, bijvoorbeeld binnen een gemengde bestemming of onder de categorie centrumdoeleinden. Bijvoorbeeld een ruimte waar meerdere functies zijn toegestaan waaronder kantoren, winkel of woningen of een combinatie daarvan.

- In onderdeel 1 staat dat het college alleen een vergunning kan verlenen indien de gebruiksoppervlakte van de bestaande woning gelijk of groter is dan 110 m^2. De gebruiksoppervlakte is de vloeroppervlakte binnen de bouwmuren bepaalt volgens NEN 2580 met dien verstande dat daarbij aangebouwde bergingen, garages en andere niet voor bewoning geschikte ruimtes niet worden meegeteld. (NEN 2580 is de Nederlandse norm voor het bepalen van de oppervlakte en inhoud van een gebouw. Ook het bouwbesluit en de woningwet refereert naar deze norm.).
- Uit onderdeel 2 volgt dat het college alleen een vergunning kan verlenen indien de woningen die als gevolg van splitsing ontstaan voldoen aan een bepaald minimum gebruiksoppervlakte. De algemene eis is dat de gebruiksoppervlakte van een zelfstandige woning die als gevolg van splitsing ontstaat niet kleiner mag zijn dan 50m^2.
- De voorwaarde in onderdeel 3 stelt een berging met een oppervlakte van ten minste 5 m^2 per woning verplicht. In onderdeel 3 wordt een buitenruimte verplicht gesteld voor de gesplitste woningen. Het begrip buitenruimte is niet nader gedefinieerd in de begripsbepalingen om flexibiliteit te behouden bij de mogelijke invulling. Een gedeelde buitenruimte of een frans balkon kunnen ook bijvoorbeeld vallen onder een buitenruimte.

3.7 Handhaving

Bestemmingsplannen zijn bindend voor overheid en burger. Enerzijds kan de gemeentelijke overheid naleving van bestemmingsplannen afdwingen (optreden tegen strijdig gebruik en/of bebouwing). Anderzijds vormt het bestemmingsplan ook het juridisch kader voor de burger waar deze uit af kan leiden wat zijn eigen bouw- en gebruiksmogelijkheden zijn, maar ook wat de mogelijkheden en onmogelijkheden zijn van zijn buren en directe omgeving. Het bestemmingsplan geeft immers de gewenste planologische situatie voor het betreffende gebied binnen de planperiode aan.

In de nota “beleidsuitgangspunten handhaving bestemmingsplannen” zijn de volgende uitgangspunten opgenomen:

- stringent beleid: als uitgangspunt geldt dat in principe elke overtreding wordt aangepakt;
- géén stilzwijgend gedogen;
- gewenste maar illegale ontwikkelingen zo mogelijk vooraf maar in ieder geval zo snel mogelijk legaliseren;
- gedogen van illegale gevallen alleen in uitzonderlijke gevallen, bij voorkeur alleen tijdelijk en met redenen omkleed.

Deze beleidsuitgangspunten zijn geëvalueerd in de nota "Handhavingsplan Fysieke Leefomgeving 2011-2014". De destijds geformuleerde uitgangspunten pretenderen dat alle overtredingen worden opgespoord en aangepakt. Deze ambitie blijkt met de beschikbare menskracht te ambitieus en daarom is in de nieuwe nota een prioriteitsstelling opgenomen waarin wordt aangegeven aan welke handhavingsonderwerpen op het gebied van bouwregelgeving en de gebouwde omgeving de komende periode met name aandacht wordt besteed. Dit houdt in dat het uitgangspunt dat in principe elke overtreding wordt aangepakt afhankelijk wordt van de prioriteitsstelling uit het Handhavingsplan. De prioriteitsstelling is ondermeer afhankelijk van het type overtreding en het type gebied (beschermd stadsgezicht, buitengebied, industrieterrein enz.) waar de overtreding wordt geconstateerd en zal op basis van politieke realiteit per looptijd van het Handhavingsplan worden geactualiseerd.

De grondslag voor een goed werkend handhavingsbeleid wordt gevormd door een inventarisatie van het feitelijke gebruik en de bestaande bebouwing zo kort mogelijk voor respectievelijk het in ontwerp ter visie leggen van casu quo het in werking van een bestemmingsplan. Als vervolg op deze inventarisatie zullen de verleende omgevingsvergunning voor het bouwen en gevolgde afwijkingsprocedures worden geregistreerd.

Handhavend optreden tegen overtredingen van bestemmingsplannen kan niet alleen plaatsvinden via publiekrechtelijke, maar ook via de strafrechtelijke weg. In de regels is daartoe de zogenaamde strafbepaling opgenomen, waarin overtredingen van de regels worden aangemerkt als een strafbaar feit als bedoeld in artikel 1a, aanhef en lid 2 van de Wet op de Economische Delicten. De bijbehorende strafmaat is hechtenis van ten hoogste zes maanden of een geldboete van de vierde categorie (maximaal € 19.500). Bij ernstige overtredingen zal handhaving ook via de strafrechtelijke weg plaatsvinden. De opsporingsambtenaren van de gemeente of politie zullen in die gevallen proces-verbaal van de overtreding maken. Het (reguliere) bestuursrechtelijke traject zal gelijktijdig worden ingezet.

3.8 Exploitatie

Het omgevingsplan *'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'* is beheersmatig van aard. De uitvoering van het bestemmingsplan brengt geen kosten met zich mee. Een onderbouwing van de economische uitvoerbaarheid kan achterwege gelaten worden.

Hoofdstuk 4 Procedure

4.1 Vooroverleg

Artikel 3.1.1 Bro overleg

In het kader van artikel 3.1.1 Bro is het concept-omgevingsplan opgestuurd naar Waterschap, en de aangrenzende gemeente. De gemeente Overbetuwe had geen opmerkingen. Het Waterschap had een aantal technische opmerkingen. Aan de hand hiervan is de verbeelding aangepast en water toegevoegd.

Daarnaast is het omgevingsplan ter informatie naar de bewonersoverleggroepen in de wijk gestuurd.

Publicatie voornemen ontwikkeling

Dit is een beheeromgevingsplan dat geen ontwikkelingen mogelijk maakt. Daarom was het niet nodig om het voornemen te publiceren.

4.2 Terinzagelegging (ontwerp-omgevingsplan

Het ontwerpbestemmingsplan heeft zes weken ter inzage gelegen van 21 april tot en met 1 juni 2020.

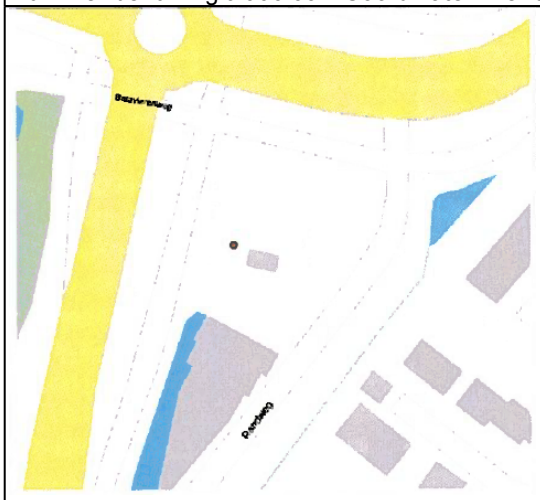
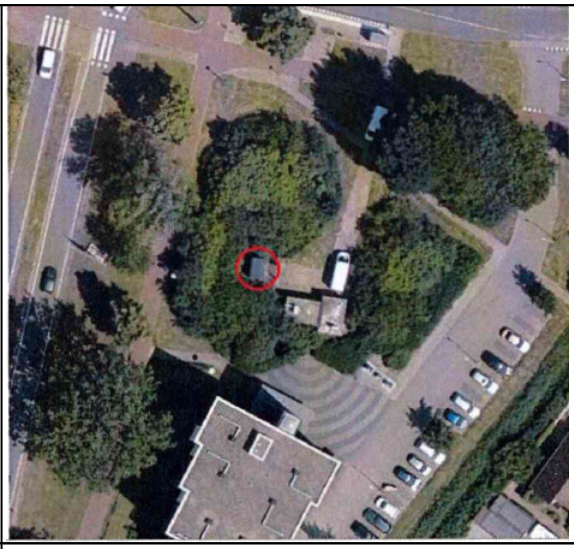
Aanwezige gasdrukmeet- en regelsations

Aanwezige gasdrukmeet- en regelstations in De Laar:

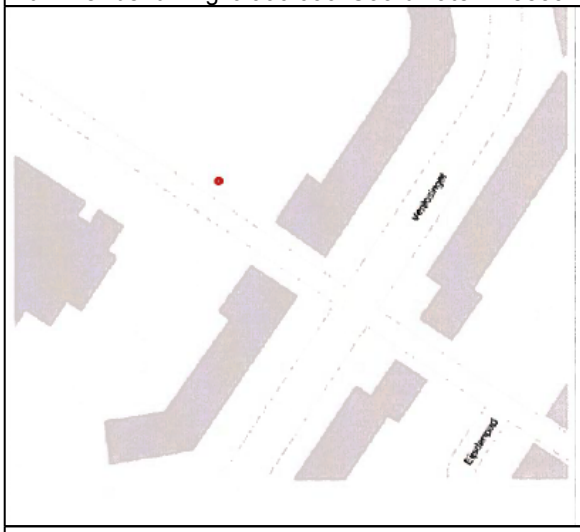
Deurnestraat 71 te Arnhem:

DS Kaststation (Inh. 0,5 tot 15m^3) Veiligheidsafstand van 4 meter tot beperkt kwetsbare objecten en 6 meter tot kwetsbare objecten Nummer behuizing '6 000 082' Coördinaten: 187515.9, 440820.5	
	
Afbeelding 1a: Locatie van het gasdrukmeet- en regelstation (rode punt).	Afbeelding 1b: Ligging van het gasdrukmeet- en regelstation (rode cirkel).

Randweg 49 te Arnhem:

DS Kaststation (Inh. 0,5 tot 15m^3) Veiligheidsafstand van 4 meter tot beperkt kwetsbare objecten en 6 meter tot kwetsbare objecten Nummer behuizing'6 000 091' Coördinaten: 187692.3, 439673.0	
	
Afbeelding 2a: Locatie van het gasdrukmeet- en regelstation (rode punt).	Afbeelding 2b: Ligging van het gasdrukmeet- en regelstation (rode cirkel).

Venlosingel 174 te Arnhem:

DS Kaststation (Inh. 0,5 tot 15m^3) Veiligheidsafstand van 4 meter tot beperkt kwetsbare objecten en 6 meter tot kwetsbare objecten Nummer behuizing '6 000 090' Coördinaten: 188397.7, 439845.2	
	
Afbeelding 3a: Locatie van het gasdrukmeet- en regelstation (rode punt).	Afbeelding 3b: Ligging van het gasdrukmeet- en regelstation (rode cirkel).

Regels

van het bestemmingsplan

Chw Omgevingsplan De Laar 2020
(plannummer: NL.IMRO.0202.947-0301)

Hoofdstuk 1 Inleidende regels

Artikel 1 Begrippen

1.1 bestemmingsplan

De geometrisch bepaalde planobjecten met de bijbehorende regels *en de daarbij behorende bijlagen.*

1.2 plan

Het bestemmingsplan Chw Omgevingsplan De Laar 2020 met identificatienummer NL.IMRO.0202.947-0301 van de gemeente Arnhem.

1.3 aanduiding

Een geometrisch bepaald vlak of figuur, waarmee gronden zijn aangeduid, waar ingevolge de regels worden gesteld ten aanzien van het gebruik of het bebouwen van deze gronden.

1.4 aanduidingsgrens

De grens van een aanduiding indien het een vlak betreft.

1.5 aaneengebouwde woning

Een woning die onderdeel uitmaakt van een blok van minimaal drie woningen waarvan de hoofdmassa aan elkaar gebouwd / verbonden is.

1.6 bebouwing

Eén of meer gebouwen of bouwwerken geen gebouwen zijnde.

1.7 bebouwingspercentage

Een op de verbeelding of in de regels aangegeven percentage dat de grootte van een gedeelte van een bestemmingsvlak of gedeelte van een bouwvlak aangeeft dat ten hoogste mag worden bebouwd;

1.8 bed and breakfast

Overnachtingsaccomodatie gericht op het bieden van de mogelijkheid tot een kortdurend verblijf met het serveren van een ontbijt in een woning, gedreven door de bewoner van die woning.

1.9 bedrijf

Een onderneming of gedeelte van een onderneming, die een organisatorisch zelfstandige eenheid vormt en is gericht op de productie of de afzet van goederen of de verlening van diensten, hieronder begrepen ondernemingen of gedeelten van ondernemingen, die door of vanwege de overheid worden geleid.

1.10 beleidsregels Parkeren van de gemeente Arnhem

Onder de Beleidsregels Parkeren van de gemeente Arnhem wordt verstaan: de 'Beleidsregels voor toepassing van artikel 2.5.30 van de Bouwverordening gemeente Arnhem 2003', dan wel zoals deze regels komen te luiden na wijziging van deze regels.

1.11 beroep aan huis

Een (para)medisch, juridisch, administratief, therapeutisch, verzorgend, ontwerptechnisch, kunstzinnig of daarmee gelijk te stellen beroep of bedrijf dat in een woning wordt uitgeoefend.

1.12 bestaande bebouwing

Eén of meer gebouwen en/of bouwwerken, geen gebouwen zijnde en niet zijnde een tijdelijk toegestaan bouwwerk, die op het tijdstip van de inwerkingtreding van dit plan volgens het geldende recht aanwezig of in uitvoering zijn dan wel na dat tijdstip zijn of mogen worden opgericht krachtens een omgevingsvergunning, die vóór dat tijdstip is aangevraagd.

1.13 bestaande situatie

a. bij bouwwerken: legale bouwwerken die aanwezig of in uitvoering zijn op het tijdstip van de ter visie

legging van het ontwerp van het bestemmingsplan en bouwwerken die mogen worden gebouwd

krachtens een vergunning;

b. bij gebruik: legaal gebruik van grond en opstallen zoals aanwezig tijdens de inwerkingtreding van het

bestemmingsplan dat na de inwerkingtreding van het plan niet langer onderbroken is dan een jaar.

1.14 bestemmingsgrens

De grens van een bestemmingsvlak.

1.15 bestemmingsvlak

Een geometrisch bepaald vlak met eenzelfde bestemming.

1.16 bijbehorend bouwwerk

Uitbreiding van een hoofdgebouw dan wel functioneel met een zich op hetzelfde perceel bevindend hoofdgebouw verbonden, daar al dan niet tegen aan gebouwd en met de aarde verbonden bouwwerk met een dak.

1.17 bijgebouw

Een zelfstandig bouwwerk dat niet in directe verbinding staat met het hoofdgebouw. Het bijgebouw wordt via een aparte toegangsdeur worden bereikt. Het kan wel tegen de woning aangebouwd worden. Voorbeeld van een bijgebouw zijn een garage en een schuur

1.18 bijzondere woonvorm

Een woonvorm waar bewoners nagenoeg zelfstandig wonen met (voorzieningen voor) verzorging en begeleiding (ook 24-uurs begeleiding) en daar niet verblijven met het doel om therapeutisch behandeld te worden.

1.19 bouwen

Het plaatsen, het geheel of gedeeltelijk oprichten, vernieuwen of veranderen en het vergroten van een bouwwerk.

1.20 bouwgrens

De grens van een bouwvlak.

1.21 bouwlaag

Een geheel van voor personen toegankelijke ruimten, waarbinnen de vloerhoogte niet meer dan 1,20 meter varieert, met uitsluiting van onderbouw en zolder of vliering casu quo kapruimte.

1.22 bouwperceel

Een aaneengesloten stuk grond, waarop ingevolge de regels een zelfstandige, bij elkaar behorende bebouwing is toegelaten.

1.23 bouwperceelgrens

Een grens van een bouwperceelgrens.

1.24 bouwvlak

Een geometrisch bepaald vlak, waarmee gronden zijn aangeduid, waar ingevolge de regels bepaalde gebouwen en bouwwerken geen gebouwen zijnde zijn toegelaten.

1.25 bouwwerk

Een bouwkundige constructie van enige omvang die direct en duurzaam met de aarde is verbonden.

1.26 brutovloeroppervlak:

De oppervlakte van een ruimte of een groep van ruimten, gemeten op vloerniveau langs de buitenomtrek van de opgaande scheidingswanden, die de desbetreffende ruimte of groep van ruimtes omhullen, waarbij de oppervlakte van delen van vloeren, waarboven de netto hoogte kleiner is dan 1,5 meter niet worden meegerekend.

1.27 detailhandel

Het bedrijfsmatig te koop aanbieden, waaronder begrepen het uitstallen ten verkoop, het verkopen of leveren van goederen aan diegenen die deze goederen kopen voor gebruik, verbruik of aanwending anders dan in de uitoefening van een beroeps- of bedrijfsactiviteit; dienstverlening door een horecabedrijf en internetverkoop wordt hieronder niet begrepen.

1.28 dienstverlenend bedrijf

Een bedrijf met een uitsluitend of in hoofdzaak dienstverlenende of verzorgende taak, al dan niet met een baliefunctie, zoals een uitzendbureau, kapsalon, kopieerservicebedrijf, een autorijschool en dergelijke. Detailhandel en garagebedrijven worden hieronder niet begrepen.

1.29 dienstwoning

Een woning in of bij een gebouw of op een terrein, bedoeld voor (het huishouden van) een persoon, wiens huisvesting daar gelet op de bestemming van het gebouw of terrein noodzakelijk is.

1.30 dunning

Velling welke uitsluitend is bedoeld als een verzorgingsmaatregel ter bevordering van de groei van de overblijvende bo(o)m(en), bos of houtopstand.

1.31 gebouw

Elk bouwwerk, dat een voor mensen toegankelijke, overdekte, geheel of gedeeltelijk met wanden omsloten ruimte vormt.

1.32 gebruiksoppervlakte

De vloeroppervlakte binnen de bouwmuren bepaald volgens NEN 2580 met dien verstande dat daarbij

aangebouwde bergingen, garages en andere niet voor bewoning geschikte ruimtes niet worden

meegeteld

1.33 gezondheids- en welzijnszorg

Geneeskundige verzorging en verpleging zoals

- ziekenhuizen;
- medische, tandheelkundige en paramedische praktijken;
- apotheken;
- verpleeg- en verzorgingshuizen;
- dag- en nachtvoorzieningen voor gehandicapten, psychiatrische patiënten, jongeren en maatschappelijke opvang met (therapeutische) behandeling inclusief overnachting;
- maatschappelijke dienstverlening zonder overnachting: dienstverlening gericht op ouderen en gehandicapten, kinderopvang en buitenschoolse opvang, jeugdzorg, maatschappelijk werk en dergelijke.

1.34 grondgebonden woning

Een gebouw, dat een vrijstaande woning of meerdere aaneengebouwde, uitsluitend naast elkaar en niet boven elkaar gelegen, woningen omvat

1.35 grootschalige detailhandel

Detailhandel die vanwege de omvang van de gevoerde artikelen een groot oppervlak nodig heeft voor de uitstraling, zoals de verkoop van tuininrichtingsartikelen, meubelen, keukens, sanitair, (elektrische) fietsen, bromfietsen en scooters.

1.36 grootschalige detailhandel

detailhandel die vanwege de omvang van de gevoerde artikelen een groot oppervlak nodig heeft voor de uitstraling, zoals de verkoop van tuininrichtingsartikelen, meubelen, keukens, sanitair, (elektrische) fietsen, bromfietsen en scooters.

1.37 hoofdgebouw

Eén of meer panden, of een gedeelte daarvan, dat noodzakelijk is voor de verwezenlijking van de geldende of toekomstige bestemming van een perceel en, indien meer panden of bouwwerken op het perceel aanwezig zijn, gelet op die bestemming het belangrijkst is.

1.38 horeca - 1

Een horecabedrijf gericht op het verstrekken van etenswaren, niet zijnde maaltijden, en het schenken van (zwak-alcoholische) dranken, met openingstijden overwegend tijdens de dagperiode, zoals lunchrooms, broodjeszaken, koffiezaken, juicebars, ijssalons.

1.39 horeca - 2

Een horecabedrijf gericht op het overwegend via counterverkoop verstrekken van etenswaren, zoals fastfood, niet zijnde maaltijden, en (zwak-alcoholische) dranken met openingstijden tijden dag- en avondperiode, zoals cafetaria's, snackbars, grill-rooms, shoarmaroom, pizzeria, fastfood restaurants en afhaalcentra.

1.40 horeca - 3

Een horecabedrijf gericht op het serveren van maaltijden en dranken in een restaurant-setting met openingstijden tijdens de namiddag en vroege avond, zoals restaurants, bistro, fastcasual concepten, grand-cafés en café-restaurants.

1.41 horeca - 4

Een horecabedrijf gericht op het verstrekken van (niet)-alcoholische drank als hoofdfunctie met daaraan ondersteunend het verstrekken van etenswaren met openingstijden zowel tijdens de dag- als avond- en nachtperiode, zoals cafés, cocktail-bars, wijnbars en shisha-lounges.

1.42 horeca - 5

Een horecabedrijf gericht op het verstrekken van dranken en eventueel etenswaren in combinatie met (live) entertainment of harde/elektronisch versterkte muziek, met openingstijden tijdens de avond- en nachtperiode, zoals discotheken, (nacht)clubs en andere uitgaansconcepten.

1.43 horeca - 6

Een horecabedrijf gericht op het bieden van nachtverblijf met openingstijden in de regel dagrond, al dan niet met een nachtportier of een onbemande receptie, zoals hotels, B&B met meer dan 4 slaapplaatsen, hostels en pensions.

1.44 horecabedrijf

Een bedrijf of instelling gericht op het verstrekken van logies, van maaltijden en spijzen of van dranken, alsmede het exploiteren van zaalaccommodatie; detailhandel wordt hier niet onder begrepen.

1.45 hospes/hospita

De 100% economisch en juridisch eigenaar die zélf daadwerkelijk in het gebouw woont en minimaal 50% van de gebruiksoppervlakte van het gebouw gebruikt voor zijn eigen huishouden en maximaal 2 onzelfstandige wooneenheden verhuurt. Kenmerkend voor de hospes/hospita is dat de huurder van een wooneenheid de toiletruimte, badruimte en de keuken deelt met de eigenaar van de woning. De onzelfstandige wooneenheden mogen niet beschikken over eigen voorzieningen, als badgelegenheid, keuken en/of toilet.

1.46 huishouden

Eén of meer personen die op hetzelfde adres wonen en een economisch-consumptieve eenheid vormen, met de intentie om zelfstandig, bestendig, voor onbepaalde tijd, in gezinsverband of in een met een gezinsverband vergelijkbaar samenlevingsverband te wonen.

1.47 internetverkoop

detailhandel zonder showroom, waarvan de handel voornamelijk via internet en andere media verloopt.

1.48 kamergewijze bewoning

Een gebouw waarin zich 3 onzelfstandige wooneenheden bevinden of meer.

1.49 kantoor

Een ruimte, of bij elkaar horende ruimten, die bestemd zijn om voornamelijk te worden gebruikt voor administratieve werkzaamheden of dienstverlening.

1.50 kleinschalige bedrijvigheid

bedrijf, dat qua aard en invloed op de omgeving past binnen een gemengd gebied met wonen, ook indien gevoelige objecten zijn gelegen:

a direct naast het bedrijf;

b in hetzelfde gebouw of een aanpandig gelegen gebouw, indien in dat gebouw gevoelige objecten zijn toegelaten.

1.51 normaal onderhoud, gebruik en beheer

Gebruik gericht op het in zodanige conditie houden van objecten of de terreingesteldheid dat het voortbestaan van deze objecten of de terreingesteldheid op ten minste het bestaande kwaliteitsniveau wordt gehouden. Onder normaal onderhoud, gebruik en beheer wordt ook dunning van beplanting begrepen.

1.52 nutsbedrijven

Bedrijven die uitsluitend of in hoofdzaak zijn gericht op:

a. de levering van elektriciteit, gas, water en warmte;
b. de verzorging van telecommunicatie;
c. de afvoer en verwerking van afvalstoffen.

1.53 onderbouw

Een gedeelte van een gebouw, dat wordt afgedekt door een vloer, waarvan de bovenkant minder dan 1,20 meter boven peil is gelegen.

1.54 ondergeschikte horeca

Een horecavoorziening welke dient ter ondersteuning van de hoofdactiviteit en daar onderdeel van uitmaakt, waarbij de horecavoorziening qua oppervlakte, aard en ruimtelijke uitstraling ondergeschikt is aan de hoofdactiviteit, de horecavoorziening uitsluitend te bereiken is via de entree van de hoofdactiviteit en de openingstijden van de horecavoorziening niet afwijken van de openingstijden van de hoofdactiviteit, zoals een kantine of restaurant/café ;

1.55 onderwijs

Georganiseerde communicatie van niet-incidentele aard met als doel overdracht van kennis, vermeerdering van inzicht en/of aanleren van vaardigheden zoals primair en speciaal onderwijs, voortgezet onderwijs, middelbaar (beroeps)onderwijs en educatie, tertiair onderwijs en overig onderwijs en bij onderwijs behorende sportvoorzieningen.

1.56 onzelfstandige wooneenheden

Een onzelfstandig gedeelte van een gebouw bedoelt voor de huisvesting van één huishouden.

Kenmerkend voor de wooneenheid is het gezamenlijk gebruik (met andere wooneenheden) van een

toiletruimte, badruimte en/of een keuken. Een wooneenheid kan uit meerdere ruimten bestaan.

1.57 openbare dienstverlening

- Openbaar bestuur en overheidsdiensten zoals een politiebureau, gemeentehuis, gerechtsgebouw, brandweerkazerne, bibliotheek en penitentiaire inrichting;
- uitvaartverzorging, crematoria en begraafplaatsen.

1.58 overig bouwwerk

Een bouwkundige constructie van enige omvang, geen pand zijnde, die direct en duurzaam met de aarde is verbonden.

1.59 pand

De kleinste bij de totstandkoming functioneel en bouwkundig- constructief zelfstandige eenheid die direct en duurzaam met de aarde is verbonden en betreedbaar en afsluitbaar is.

1.60 peil

1. voor een gebouw , waarvan de hoofdtoegang onmiddellijk aan een weg of pad grenst: de hoogte van die weg of dat pad ter plaatse van de hoofdtoegang;
2. voor een gebouw, waarvan de hoofdtoegang niet direct aan de weg grenst: de hoogte van het afgewerkte terrein ter plaatse van de hoofdtoegang bij voltooiing van de bouw;
3. voor een ander bouwwerk: de hoogte van het afgewerkte terrein ter plaatse bij voltooiing van de bouw;
4. voor zover als zodanig aangegeven in de bestemmingsregels: Normaal Amsterdams Peil (N.A.P.)

1.61 productiegebonden detailhandel

detailhandel in goederen die ter plaatse worden vervaardigd, gerepareerd of toegepast in het productieproces, waarbij de detailhandelsfunctie ondergeschikt is aan de productiefunctie.

1.62 prostitutie

Het zich beschikbaar stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met een ander tegen vergoeding.

1.63 prostitué(e)

Degene, die zich beschikbaar stelt tot het verrichten van seksuele handelingen met een ander tegen vergoeding.

1.64 publiekgericht kantoor

Een kantoor ten behoeve van technische, administratieve of persoonlijke dienstverlening, (hieronder niet begrepen detailhandel of horeca-activiteiten), met een publiekaantrekkend karakter, dan wel met een baliefunctie.

1.65 raamprostitutie

Een vorm van prostitutie waarbij de werving van klanten geschiedt door een prostitué(e) die door houding, gebaren, kleding of anderszins, vanuit een vitrine de aandacht op zich vestigt en waarbij de seksuele handelingen in een voor het publiek besloten ruimte plaatsvinden.

1.66 seksinrichting

Een voor publiek toegankelijke, besloten ruimte (hieronder wordt mede begrepen een voer- of vaartuig) waarin bedrijfsmatig, of in omvang alsof zij bedrijfsmatig was, seksuele handelingen worden verricht, of vertoningen van pornografische aard plaatsvinden.

Onder seksinrichtingen wordt in elk geval verstaan een (raam)prostitutiebedrijf, een seksclub, een privé-huis, een erotische massagesalon, een seksbioscoop, een seksautomatenhal, een sekstheater of parenclub, al dan niet in combinatie met elkaar.

1.67 stadswinkel

Een gebouw of een ruimte in een gebouw, dat door zijn inrichting kennelijk bedoeld is voor detailhandel in (hoofdzakelijk) een grote verscheidenheid aan levensmiddelen door middel van zelfbediening, met een bedrijfsvloeroppervlak van maximaal 500m^2.

1.68 standplaats

Een kavel, waarop nutsvoorzieningen aanwezig zijn, bestemd voor het plaatsen van een woonwagen.

1.69 straatmeubilair

Onverminderd het bepaalde in bijlage II van het Besluit omgevingsrecht wordt onder straatmeubilair voor de werking van dit bestemmingsplan mede verstaan: papier-, glas- en andere inzamelbakken, toegangsconstructies voor ondergrondse voorzieningen; kunstwerken, speeltoestellen en draagconstructies voor reclame, alsmede abri's en kleinschalige bouwwerken ten behoeve van (openbare) nutsvoorzieningen.

1.70 thuisprostitutie

Vorm van prostitutie waarbij de seksuele dienstverlening plaatsvindt op het woonadres van de prostitué(e) en waarbij ook alleen door deze prostitué(e) op dit adres gewerkt wordt als prostitué(e).

1.71 vegetatiedak

Een dakbedekking waarop een laag is aangebracht die hoofdzakelijk bestaat uit aarde, levende planten, zoals sedum, mos of vergelijkbare vegetatie.

1.72 verkameren

Het gebruiken van een (gedeelte van een) gebouw waar wonen is toegestaan als kamergewijze

bewoning. Hieronder wordt tevens verstaan het toevoegen van onzelfstandige wooneenheden aan

bestaande gevallen van kamergewijze bewoning.

1.73 vestigingsbeleid

Het beleid neergelegd in de nota 'van Rood naar Groen' (vastgesteld 26 juni 2000).

1.74 werken, werkzaamheden van geringe omvang

Werken of werkzaamheden die geen wezenlijke verandering van de terreingesteldheid of van een inrichting tot gevolg hebben.

1.75 wijk

Wijk, zoals gehanteerd wordt in de indeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

1.76 winkel

Een ruimte of bij elkaar behorende ruimten, die bestemd zijn voor de uitoefening van detailhandel, met inbegrip van bijbehorende magazijnruimte of werkruimte.

1.77 wonen

Voor de werking van dit bestemmingsplan wordt onder wonen mede geval begrepen bijzondere woonvormen en bed and breakfast met ten hoogste vier slaapplaatsen;

1.78 woning

Een complex van ruimten, bedoeld voor de huisvesting van één huishouding, een bijzondere woonvorm of een kamerverhuurbedrijf.

1.79 woningsplitsing

Het bouwkundig en/ of functioneel splitsen van één woning of (een gedeelte van een) gebouw waar

wonen is toegestaan tot twee of meer zelfstandige woningen.

1.80 woonwagen

Voor bewoning bestemd gebouw dat is geplaatst op een standplaats en in zijn geheel of in delen kan worden verplaatst.

1.81 zelfstandige woning

Een zelfstandig (gedeelte van een) gebouw, dat dient voor de huisvesting van één huishouden.

Kenmerkend voor de woning is de aanwezigheid van eigen voorzieningen, waaronder minimaal een

toiletruimte, badruimte en een keuken met kooktoestel.

Artikel 2 Wijze van meten

Bij toepassing van deze regels wordt als volgt gemeten

2.1 de dakhelling

Langs het dakvlak ten opzichte van het horizontale vlak.

2.2 de goothoogte van een bouwwerk

Vanaf het peil tot aan de bovenkant van de bovenste goot, c.q. de druiplijn, het boeibord, of een daarmee gelijk te stellen constructiedeel.

2.3 de inhoud van een bouwwerk

Tussen de onderzijde van de begane grondvloer, de buitenzijde van de gevels (of het hart van de scheidsmuren) en de buitenzijde van daken en dakkapellen.

2.4 de bouwhoogte van een bouwwerk

Vanaf het peil tot aan het hoogste punt van een gebouw of van een overig bouwwerk met uitzondering van ondergeschikte bouwonderdelen, zoals schoorstenen, antennes, liftopbouwen en naar de aard daarmee gelijk te stellen bouwonderdelen.

2.5 de oppervlakte van een bouwwerk

Tussen de buitenwerkse gevelvlakken en/of het hart van de scheidingsmuren, neerwaarts geprojecteerd op het gemiddelde niveau van het afgewerkte bouwterrein ter plaatse van het bouwwerk.

2.6 de hoogte van een windturbine

Vanaf het peil tot aan de (wieken)as van de windturbine.

Hoofdstuk 2 Functies

Artikel 3 Centrumgebied

3.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de functie 'Centrumgebied' zijn uitsluitend de op de verbeelding aangeduide en in hoofdstuk 4 nader omschreven activiteiten toegestaan, met inachtneming van de in hoofdstuk 3 genoemde waarden en de in de hoofdstukken 5 en 6 voor de afzonderlijke activiteiten gegeven regels.

Artikel 4 Gemengd gebied

4.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de functie 'Gemengd gebied' zijn uitsluitend de op de verbeelding aangeduide en in hoofdstuk 4 nader omschreven activiteiten toegestaan, met inachtneming van de in hoofdstuk 3 genoemde waarden en de in de hoofdstukken 5 en 6 voor de afzonderlijke activiteiten gegeven regels.

Artikel 5 Groengebied

5.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de functie 'Groengebied' zijn uitsluitend de op de verbeelding aangeduide en in hoofdstuk 4 nader omschreven activiteiten toegestaan, met inachtneming van de in hoofdstuk 3 genoemde waarden en de in de hoofdstukken 5 en 6 voor de afzonderlijke activiteiten gegeven regels.

Artikel 6 Maatschappelijk

6.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de functie 'Maatschappelijk' zijn uitsluitend de op de verbeelding aangeduide en in hoofdstuk 4 nader omschreven activiteiten toegestaan, met inachtneming van de in hoofdstuk 3 genoemde waarden en de in de hoofdstukken 5 en 6 voor de afzonderlijke activiteiten gegeven regels.

Artikel 7 Openbaar gebied

7.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de functie 'Openbaar gebied' zijn uitsluitend de op de verbeelding aangeduide en in hoofdstuk 4 nader omschreven activiteiten toegestaan, met inachtneming van de in hoofdstuk 3 genoemde waarden en de in de hoofdstukken 5 en 6 voor de afzonderlijke activiteiten gegeven regels.

Artikel 8 Oppervlaktewater

8.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de functie 'Oppervlaktewater' zijn uitsluitend de op de verbeelding aangeduide en in hoofdstuk 4 nader omschreven activiteiten toegestaan, met inachtneming van de in hoofdstuk 3 genoemde waarden en de in de hoofdstukken 5 en 6 voor de afzonderlijke activiteiten gegeven regels.

Artikel 9 Parkgebied

9.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de functie 'Parkgebied' zijn uitsluitend de op de verbeelding aangeduide en in hoofdstuk 4 nader omschreven activiteiten toegestaan, met inachtneming van de in hoofdstuk 3 genoemde waarden en de in de hoofdstukken 5 en 6 voor de afzonderlijke activiteiten gegeven regels.

Artikel 10 Stroomgebied

10.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de functie 'Stroomgebied' zijn uitsluitend de op de verbeelding aangeduide en in hoofdstuk 4 nader omschreven activiteiten toegestaan, met inachtneming van de in hoofdstuk 3 genoemde waarden en de in de hoofdstukken 5 en 6 voor de afzonderlijke activiteiten gegeven regels.

Artikel 11 Woongebied

11.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de functie 'Woongebied' zijn uitsluitend de op de verbeelding aangeduide en in hoofdstuk 4 nader omschreven activiteiten toegestaan, met inachtneming van de in hoofdstuk 3 genoemde waarden en de in de hoofdstukken 5 en 6 voor de afzonderlijke activiteiten gegeven regels.

Hoofdstuk 3 Waarden

Artikel 12 Waarde - Archeologie - Verwachting

12.1 Doelstelling

Deze waarde is gericht op het bescherming en veiligstelling van archeologische waarden in een gebied met een kans op aanwezige archeologische waarden.

Artikel 13 Waarde - Archeologie - Waardevol gebied

13.1 Doelstelling

Deze waarde is gericht op het bescherming en veiligstelling van archeologische waarden in een archeologisch waardevol gebied met bekende archeologische vindplaatsen.

Artikel 14 Waarde - Gasleiding

14.1 Doelstelling

De voor 'Waarde - Gasleiding' aangewezen gronden zijn, behalve voor de daar voorkomende

functie(s), primair bestemd voor een ondergrondse leiding voor het transport van gas.

14.2 Voorrangsbepaling

Indien strijd ontstaat tussen het belang van de bescherming van de leidingen als bedoeld in dit artikel en het bepaalde in de overige artikelen prevaleert de 'Waarde - Gasleiding'.

Artikel 15 Waarde - Landschap

15.1 Doelstelling

Deze waarde is gericht op het behoud, het herstel en de versterking van de op deze gronden voorkomende dan wel daaraan eigen landschappelijke-, ecologische-, cultuurhistorische- en natuurwaarden.

Hoofdstuk 4 Activiteiten

Artikel 16 Activiteit detailhandel - exclusief supermarkten

16.1 Toegelaten activiteiten

a. Ter plaatse van de gebiedsaanuiding 'overige zone - activiteit detailhandel - exclusief supermarkten' is detailhandel op de begande grond toegestaan;

b. Op deze gronden zijn supermarkten niet toegestaan.

Artikel 17 Activiteit detailhandel - grootschalig

17.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone - activiteit detailhandel grootschalig' is toegestaan:

a. grootschalige detailhandel, met uitzondering van detailhandel in de food-sector;

b. ondergeschikte horeca ten behoeve van grootschalige detailhandel.

Artikel 18 Activiteit detailhandel - inclusief supermarkten

18.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de gebiedsaansuiding 'overige zone - activiteit detailhandel- inclusief supermarkten' is detailhandel op de begande grond toegestaan met inbegrip van supermarkten.

Artikel 19 Activiteit dienstverlening

19.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone-activiteit dienstverlening' is een dienstverlenend bedrijf toegestaan.

Artikel 20 Activiteit garagebox

20.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone - activiteit garagebox' zijn voorzieningen ten behoeve van autostalling of de opslag van goederen ten behoeve van het wonen toegestaan.

Artikel 21 Activiteit gasleiding

21.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone-gasleiding' is het transport van gas toegestaan door een ondergrondse leiding met de daarbij behorende belemmeringenstrook.

Artikel 22 Activiteit gezondheids- en welzijnszorg

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - activiteit gezondheids- en welzijnszorg' zijn toegestaan:

a. gezondheids- en welzijnszorg en daarmee te vergelijken activiteiten;
b. en kleinschalige ondergeschikte horeca en detailhandeluitsluitend ten dienste van bovengenoemde activiteiten.

Artikel 23 Activiteit groen

23.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone - activiteit groen' zijn activiteiten toegestaan met betrekking tot:

a. aanleg, beheer en gebruik van aanwezige groenvoorzieningen;
b. aanleg, beheer, onderhoud en gebruik van watergangen, waterpartijen, waterinfiltratievoorzieningen en andere voorzieningen voor de waterhuishouding
c. de aanleg, beheer, onderhoud en gebruik van fiets- en wandelpaden.

Artikel 24 Activiteit horeca van categorie 1

24.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone - activiteit horeca van categorie 1' zijn op de begane grond horecabedrijven in de categorie horeca - 1 toegestaan.

Artikel 25 Activiteit horeca van categorie 2

25.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone - activiteit horeca van categorie 2' zijn op de begane grond horecabedrijven van categorie horeca - 2 toegestaan.

Artikel 26 Activiteit horeca van categorie 3

26.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone - activiteit horeca van categorie 3' zijn op de begane grond horecabedrijven van categorie horeca - 3 toegestaan.

Artikel 27 Activiteit kantoor

27.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone - ativiteit kantoor' is een kantoor toegestaan.

Artikel 28 Activiteit kattenpension

28.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone - activiteit kattenpension' is toegestaan een kattenpension.

Artikel 29 Activiteit levensbeschouwing

29.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone-Activiteit levensbeschouwing' zijn toegestaan:

a. instellingen en organisaties op levensbeschouwelijk en religieus gebied en daarmee te vergelijken activiteiten toegestaan.
b. en kleinschalige ondergeschikte horeca en detailhandel, uitsluitend ten dienste van bovengenoemde activiteiten.

Artikel 30 Activiteit lichte gezondheidszorg

30.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone-lichte gezondheidszorg' zijn toegestaan:

a. voorzieningen voor niet-institutionele gezondheidszorg, zoals huisartspraktijken, apothekers en paramedische praktijken, zoals fysiotherapie en ergotherapie en daarmee te vergelijken activiteiten toegestaan.
b. en kleinschalige ondergeschikte horeca en detailhandel, uitsluitend ten dienste van bovengenoemde activiteiten.

Artikel 31 Activiteit maatschappelijke organisaties

31.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - activiteit maatschappelijke organisaties' zijn toegestaan:

a. politieke-, belangen- en ideële organisaties/ verenigingen en hobbyclubs en de daarmee te vergelijken activiteiten toegestaan;
b. en kleinschalige ondergeschikte horeca en detailhandel, uitsluitend ten dienste van bovengenoemde activiteiten.

Artikel 32 Activiteit nutsvoorziening

32.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone - activiteit nutsvoorziening' zijn nutsbedrijven of soortelijke instellingen toegestaan.

Artikel 33 Activiteit onderwijs en educatie

33.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - activiteit onderwijs en educatie' zijn toegestaan:

a. onderwijs- en educatieve voorzieningen, daarmee te vergelijken activiteiten en de daarbij behorende sportvoorzieningen toegestaan;
b. en kleinschalige ondergeschikte horeca en detailhandel, uitsluitend ten dienste van bovengenoemde activiteiten.

Artikel 34 Activiteit openbare dienstverlening

34.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone - activiteit openbare dienstverlening' is toegestaan:

a. openbare dienstverlening en daarmee te vergelijken activiteiten;
b. en kleinschalige ondergeschikte horeca en detailhandel, uitsluitend ten dienste van bovengenoemde activiteiten.

Artikel 35 Activiteit opslag en stalling

35.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone - activiteit opslag en stalling' is opslag en stalling toegestaan.

Artikel 36 Activiteit park

36.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone-Activiteit park' zijn de volgende activiteiten toegestaan:

a. activiteiten met betrekking tot aanleg, beheer en gebruik van aanwezige groenvoorzieningen;
b. activiteiten met betrekking tot de aanleg, beheer, onderhoud en gebruik van watergangen, waterpartijen, waterinfiltratievoorzieningen en andere voorzieningen voor de waterhuishouding;
c. activiteiten met betrekking tot de aanleg, beheer, onderhoud en gebruik van fiets- en wandelpaden, straatmeubilair en speelvoorzieningen.

36.2 Verboden activiteiten

a. Onder gebruik in strijd met het omgevingsplan, wordt in ieder geval begrepen gebruik van gronden:
    1. als standplaats voor onderkomens en stacaravans of voor enige andere vorm van kamperen;
    2. voor het aanbrengen van afbeeldingen of tekens voor commerciële doeleinden;
    3. voor het opstellen, opslaan, lozen c.q. storten, al dan niet ten verkoop, van onbruikbare dan wel aan hun oorspronkelijk gebruik onttrokken voorwerpen, materialen, stoffen, producten, voer- of vaartuigen of machines.
b. De in dit lid onder a. genoemde gebruiksvormen zijn niet verboden, indien en voorzover deze onlosmakelijk verbonden zijn met werken en werkzaamheden, waarvoor een omgevingsvergunning is verleend.

Artikel 37 Activiteit reclame

37.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone-activiteit reclame' zijn reclamedoeleinden toegestaan.

Artikel 38 Activiteit verblijfsgebied

38.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - activiteit verblijfsgebied' zijn activiteiten met betrekking tot aanleg, bouw, gebruik en instandhouding van de volgende voorzieningen toegelaten:

a. gericht op bestemmingsverkeer en verblijfsfuncties;
b. verzieningen voor het openbaar vervoer, zoals busstations;
c. terrassen;
d. nutsvoorzieningen;
e. onderdoorgangen, alsmede toegangen tot ondergrondse voorzieningen ten behoeve van direct aangrenzende bestemmingen;

Artikel 39 Activiteit water

39.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone-activiteit water' zijn toegestaan:

a. watergangen met een waterhuishoudkundige of waterstaatkundige functie;
b. waterpartijen.

Artikel 40 Activiteit wegverkeer

40.1 Toegelaten actviteiten

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone-activiteit wegverkeer' zijn activiteiten met betrekking tot aanleg, bouw, gebruik en instandhouding van de volgende voorzieningen toegelaten:

a. gericht op de afwikkeling van het doorgaande verkeer;
b. voorzieningen voor het openbaar vervoer, zoals busstations;
c. geluidwerende voorzieningen.

Artikel 41 Activiteit wonen

41.1 Toegelaten activiteiten

Op de voor 'overige zone - Activiteit wonen' aangewezen locaties zijn de volgende activiteiten toegelaten:

a. het wonen, hieronder niet begrepen bewoning van woonwagens of woonschepen;
b. beroep aan huis.

41.2 Specifieke gebruiksregels

Beroep aan huis, waaronder mede begrepen bed and breakfast, is uitsluitend toegelaten tot maximaal 33% van het vloeroppervlakte van de woning, mits:

1. door de bewoner wordt uitgeoefend en;
2. dit geen onevenredige aantasting van het woon- en leefklimaat ter plaatse of een onevenredige parkeerdruk tot gevolg heeft en;
3. het geen detailhandel, internetverkoophiervan uitgezonderd, prostitutie of horeca betreft.

41.3 Verboden activiteiten

Onder gebruik van de locaties en opstallen in strijd met het wonen wordt in elk geval begrepen:

a. gebruik als beroeps- of bedrijfsmatige werk- of opslagruimte, anders dan voor beroep aan huis.
b. het bewonen, of laten bewonen, van een kamergewijze bewoning door meer dan één persoon per18m^2 gebruiksoppervlakte;
c. het verschaffen van kortdurend verblijf van maximaal 3 maanden, te vergelijken met logies, al dan niet als onderdeel van de arbeidsvoorwaarden aan werknemers in een kamergewijze bewoning;
d. het gebruik van bijgebouwen als onzelfstandige wooneenheid in een kamergewijze bewoning

Artikel 42 Activiteitwoonwagenstandplaats

42.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van Activiteit woonwagenstandplaats is toegestaan:

a. wonen in een woonwagenstandplaats;
b. beroep aan huis.

42.2 Specifieke gebruiksregels

Beroep aan huis, waaronder mede begrepen bed and breakfast is uitsluitend toegelaten tot maximaal

33% van het vloeroppervlakte van de woning, mits:

1. door de bewoner uitgeoefend en;
2. dit geen onevenredige aantasting van het woon- en leefklimaat ter plaatse of een onevenredige parkeerdruk tot gevolg heeft;
3. het geen detailhandel, internetverkoop hiervan uitgezonderd, prostitutie of horeca betreft.

42.3 Verboden activiteiten

Onder gebruik van de locaties en opstallen in strijd met het wonen wordt in elk geval begrepen gebruik

als beroeps- of bedrijfsmatige werk- of opslagruimte, anders dan voor beroep aan huis.

Artikel 43 Omgevingsplanactiviteit verkamering

43.1 Aanwijzing vergunningplichtige gevallen

Het is verboden om ter plaatse van de aanduiding 'overige zone-omgevingsplanactiviteit verkamering' zonder omgevingsvergunning van een (gedeelte) van een gebouw te verkameren (vanaf drie onzelfstandige wooneenheden), tenzij sprake is van verkameren door een hospes/hospita.

43.2 Beoordelingsregels

a. Een omgevingsvergunning als bedoeld onder 43.1 kan worden verleend bij verkamering, indien:
    1. de gebruiksoppervlakte van de bestaande woning gelijk is aan of groter is dan 110 m2, en;
    2. het gebouw niet opgedeeld wordt in meer dan één onzelfstandige wooneenheid per 18m2 gebruiksoppervlakte; en;
    3. het verkamerde gebouw minimaal beschikt over een bergingsruimte met een oppervlakte van ten minste 3 m2 ten behoeve van de stalling van fietsen, afvalcontainer(s) of afvalzakken. Vanaf 4

onzelfstandige wooneenheden geldt als aanvullende eis dat 1m2 bergingsruimte per wooneenheid wordt toegevoegd.

b. De omgevingsvergunning wordt in ieder geval niet verleend indien:
   1. sprake is van verkameren met als doel het verschaffen van kortdurend verblijf van maximaal 3 maanden, te vergelijken met logies, al dan niet als onderdeel van de arbeidsvoorwaarden, aan werknemers; of
   2. indien zich door het verkameren een niet-verkamerd gebouw wordt ingesloten door legale kamergewijze bewoning van gebouwen aan dezelfde straat; of
   3. indien een bijgebouw in gebruik wordt genomen als onzelfstandige wooneenheid.

Artikel 44 Omgevingsplanactiviteit woningsplitsing

44.1 Aanwijzing vergunningplichtige gevallen

Het is verboden om ter plaatse van de aanduiding 'overige zone-omgevingsplanactiviteit woningsplitsing' zonder omgevingsvergunning een (gedeelte) van een gebouw te splitsen naar twee of meerdere zelfstandige woningen.

44.2 Beoordelingsregels

Een omgevingsvergunning als bedoeld onder 44.1 kan worden verleend bij woningsplitsing, indien:

1. de gebruiksoppervlakte van de bestaande woning gelijk is aan of groter is dan 110 m2, en;
2. de gebruiksoppervlakte van elke zelfstandige woning die als gevolg van splitsing ontstaat niet kleiner is dan 50 m2, en;
3. de gesplitste woningen over een bergingsruimte met een oppervlakte van ten minste 5 m2 per woning en;
4. de gesplitste woningen beschikken over een buitenruimte.

Artikel 45 Bijbehorende activiteiten

45.1 Toegelaten activiteiten

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone-bijbehorende activiteiten' zijn toegestaan:

1. groen-, watervoorzieningen;
2. overige voorzieningen en bijbehorende activiteiten, die qua aard, oppervlakte en ruimtelijke uitstraling ondergeschikt zijn aan de hoofdactiviteit. Hieronder worden geen ondergeschikte horeca en detailhandel verstaan.

Hoofdstuk 5 Bouwen, werken en werkzaamheden

Artikel 46 Algemene bouwregels

46.1 Bouwen passend binnen functie/activiteit

Bouwwerken mogen uitsluitend worden opgericht, voor zover deze passen binnen de functies dan wel activiteiten zoals omschreven in deze regels.

46.2 Bouwen binnen bouwvlak

a. Indien op de verbeelding een bouwvlak is aangegeven mag, behoudens andersluidende bepalingen in deze regels, uitsluitend worden gebouwd binnen dit bouwvlak.
a. Indien geen bouwvlak is aangegeven, mag uitsluitend worden gebouwd voor zover in de betreffende activiteitenregel uitdrukkelijk is bepaald én daarvoor bouwregels zijn opgenomen.

46.3 Bouwen conform maatvoering

a. Indien op de verbeelding ter plaatse van een locatie maatvoeringsaanduidingen zijn opgenomen, mag uitsluitend worden gebouwd met inachtneming van de ter plaatse van deze locatie gegeven maximum-,minimum- dan wel verplichte maten, zoals bepaald door deze aanduidingen.
b. Voor een locatie waar geen maatvoeringsaanduidingen op de verbeelding zijn opgenomen, mag uitsluitend worden gebouwd indien dat expliciet is bepaald in de functie- dan wel activiteitenregel en met inachtneming van de eventueel in de regels opgenomen maten, die van toepassing zijn op de betreffende locatie

46.4 Bebouwingspercentage

a. Indien in een bouwvlak geen bebouwingspercentage is aangegeven, mag dit vlak geheel worden bebouwd.
b. Indien een bouwvlak en een bebouwingspercentage zijn aangegeven is het bebouwingspercentage van toepassing op de locaties binnen het bouwvlak.
c. Indien in een werkingsgebied, respectievelijk bouwvlak slechts één bebouwingspercentage is aangegeven geldt dit percentage voor het gehele werkingsgebied, respectievelijk bouwvlak.
d. Indien in een werkingsgebied , respectievelijk bouwvlak meerdere bebouwingspercentages zijn aangegeven, gelden deze percentages voor die delen van werkingsgebied, respectievelijk bouwvlak waarin ze zijn aangegeven.

46.5 Afwijkende maatvoering

a. Voor een bouwwerk, dat krachtens een omgevingsvergunning op het tijdstip van inwerkingtreding van het omgevingsplan aanwezig of in uitvoering is, dan wel gebouwd kan worden en dat in het plan is toegelaten, maar waarvan de bestaande afstands-, hoogte-, inhouds- en oppervlaktematen afwijken van de maatvoeringsbepalingen in de bouwregels, geldt dat:
    1. bestaande maten, die meer bedragen dan in het plan is toegelaten, mogen als ten hoogste toelaatbaar worden aangehouden;
    2. bestaande maten, die minder bedragen dan in het plan is toegelaten, mogen als ten minste toelaatbaar worden aangehouden.
b. ingeval van herbouw is het bepaalde in lid a onder 1 en 2 uitsluitend van toepassing, indien herbouw op dezelfde plaats plaatsvindt;
c. op een bouwwerk als hiervoor bedoeld, is het Overgangsrecht bouwwerken als opgenomen in artikel 70 niet van toepassing.

Artikel 47 Bouwregel archeologie - hoge verwachting

47.1 Bouwregels

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone: Bouwregel archeologie - hoge verwachting' mogen:

a. bouwwerken geen gebouwen zijnde worden gebouwd die voor archeologisch onderzoek noodzakelijk zijn;
b. bouwwerken ten behoeve van de andere, voor deze gronden aangewezen functies en activiteiten worden gebouwd, indien het betreft:
    1. vervanging, vernieuwing of verandering van bestaande bebouwing, waarbij de oppervlakte voor zover gelegen op of onder peil niet wordt uitgebreid of
    2. een bouwwerk waarvan de binnen de 'Waarde - Archeologie - Verwachting' gelegen oppervlakte ten hoogste 200 m^2 bedraagt en
    3. het een bouwwerk betreft dat zonder graafwerkzaamheden dieper dan 40 centimeter en zonder heiwerkzaamheden kan worden geplaatst.

47.2 Afwijken van de bouwregels

a. Burgemeester en wethouders zijn bevoegd af te wijken van het bepaalde in lid 47.1 met inachtneming van de voor deze gronden geldende overige bouwregels.
b. Afwijken als bedoeld in lid 47.2 sub a. kan, indien op basis van archeologisch onderzoek of naar het oordeel van een archeologische deskundige is aangetoond dat de archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad.
c. Afwijken als bedoeld in lid 47.2 sub a. kan voorts, indien op basis van archeologisch onderzoek is aangetoond dat op de betrokken locatie de archeologische waarden door de bouwwerkzaamheden niet worden geschaad of mogelijke schade kan worden voorkomen door aan de omgevingsvergunning voor het afwijken regels te verbinden gericht op:
    1. het treffen van maatregelen, waardoor archeologische resten in de bodem kunnen worden behouden;
    2. het doen van opgravingen;
    3. begeleiding van de bouwwerkzaamheden door een archeologisch deskundige.

Artikel 48 Bouwregel archeologie - lage verwachting

48.1 Bouwregels

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - Bouwregel archeologie - lage verwachting' mogen:

a. bouwwerken geen gebouwen zijnde worden gebouwd die voor archeologisch onderzoek noodzakelijk zijn;
b. bouwwerken ten behoeve van de andere, voor deze gronden aangewezen functies en activiteiten worden gebouwd, indien het betreft:
    1. vervanging, vernieuwing of verandering van bestaande bebouwing, waarbij de oppervlakte voor zover gelegen op of onder peil niet wordt uitgebreid of
    2. een bouwwerk waarvan de binnen de Waarde - Archeologie - Verwachting gelegen oppervlakte ten hoogste 2000 m^2 bedraagt en
    3. het een bouwwerk betreft dat zonder graafwerkzaamheden dieper dan 40 centimeter en zonder heiwerkzaamheden kan worden geplaatst.

48.2 Afwijken van de bouwregels

a. Burgemeester en wethouders zijn bevoegd af te wijken van het bepaalde in lid 48.1 met inachtneming van de voor deze gronden geldende overige bouwregels.
b. Afwijken als bedoeld in lid 48.2 sub a. kan, indien op basis van archeologisch onderzoek of naar het oordeel van een archeologische deskundige is aangetoond dat de archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad.
c. Afwijken als bedoeld in lid 48.2 sub a. kan voorts, indien op basis van archeologisch onderzoek is aangetoond dat op de betrokken locatie de archeologische waarden door de bouwwerkzaamheden niet worden geschaad of mogelijke schade kan worden voorkomen door aan de omgevingsvergunning voor het afwijken regels te verbinden gericht op:
    1. het treffen van maatregelen, waardoor archeologische resten in de bodem kunnen worden behouden;
    2. het doen van opgravingen;

3. begeleiding van de bouwwerkzaamheden door een archeologisch deskundige.

Artikel 49 Bouwregel archeologie - waardevol gebied

49.1 Bouwregels

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - Bouwregel archeologie - waardevol gebied' mogen:

a. bouwwerken geen gebouwen zijnde worden gebouwd die voor archeologisch onderzoek noodzakelijk zijn;
b. bouwwerken ten behoeve van de andere, voor deze gronden aangewezen bestemmingen worden gebouwd, indien het betreft:
    1. vervanging, vernieuwing of verandering van bestaande bebouwing, waarbij de oppervlakte voor zover gelegen op of onder peil niet wordt uitgebreid of
    2. een bouwwerk waarvan de binnen de Waarde - Archeologie - Waardevol gebied gelegen oppervlakte ten hoogste 50 m^2 bedraagt en
    3. het een bouwwerk betreft dat zonder graafwerkzaamheden dieper dan 40 centimeter en zonder heiwerkzaamheden kan worden geplaatst.

49.2 Afwijken van de bouwregels

a. Burgemeester en wethouders zijn bevoegd af te wijken van het bepaalde in lid 49.1 met inachtneming van de voor deze gronden geldende overige bouwregels.
b. Afwijken als bedoeld in lid 49.2 sub a. kan, indien op basis van archeologisch onderzoek of naar het oordeel van een archeologische deskundige is aangetoond dat de archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad.
c. Afwijken als bedoeld in lid 49.2 sub a. kan voorts, indien op basis van archeologisch onderzoek is aangetoond dat op de betrokken locatie de archeologische waarden door de bouwwerkzaamheden niet worden geschaad of mogelijke schade kan worden voorkomen door aan de omgevingsvergunning voor het afwijken regels te verbinden gericht op:
    1. het treffen van maatregelen, waardoor archeologische resten in de bodem kunnen worden behouden;
    2. het doen van opgravingen;
    3. begeleiding van de bouwwerkzaamheden door een archeologisch deskundige.

Artikel 50 Bouwregel bijbehorende bouwwerken

50.1 Bouwregels

Op de gronden ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - Bouwregel bijbehorende bouwwerken' mogen:

1. bijbehorende bouwwerken worden gebouwd, voor zover het betreft:
    a. uitbreiding van de hoofdbebouwing, tot een maximumbouwhoogte gelijk aan de hoogte van de begane-grondbouwlaag van de hoofdbebouwing, vermeerderd met maximaal 40 centimeter ten behoeve van isolatie of afschot;
    b. andere bijbehorende bouwwerken, met een maximumbouwhoogte gelijk aan de goothoogte van het hoofdgebouw, waarbij de goothoogte van vrijstaande bouwwerken niet meer mag bedragen dan de hoogte van de begane-grondbouwlaag van de hoofdbebouwing;
    c. bouwwerken geen gebouwen zijnde worden gebouwd, passend binnen de bestemming, met een maximumbouwhoogte van 3 meter

waarbij de oppervlakte van het totaal van deze bebouwing per bouwperceel de in onderstaand schema opgenomen maten niet overschrijdt.

oppervlakte gebied met de aanduiding 'bijgebouwen' per bouwperceel	**maximale oppervlakte bouwwerken**
< 90 m^2	50% van de oppervlakte van het gebied met de aanduiding 'bijgebouwen' per bouwperceel met een minimum van 20 m^2

90-150 m^2	45 m^2
150-300 m^2	55 m^2
300-500 m^2	65 m^2
500-1000 m^2	75 m^2

50.2 Afwijken van de bouwregels

Burgemeester en wethouders kunnen met een omgevingsvergunning afwijken van het bepaalde in het in lid 50.1 onder b. opgenomen schema ten behoeve van een verhoging van de maximale grootte van bouwwerken voor percelen waarbij de bebouwbare zone groter is dan 1000 m^2 met maximaal 25 m^2 mits:

1. dit vanuit stedenbouwkundig en landschappelijk oogpunt niet op bezwaren stuit en
2. de belangen van omwonenden met betrekking tot privacy, uitzicht en bezonning niet worden geschaad.

Artikel 51 Bouwregel groen

51.1 Bouwregels

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - Bouwregel groen' mogen uitsluitend in de bestemming passende bouwwerken, worden gebouwd, zoals speeltoestellen en verlichting.

Artikel 52 Bouwregel gasleiding

52.1 Bouwregels

Voor het bouwen gelden ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - Bouwregel gasleiding' de volgende regels:

a. op deze gronden mogen uitsluitend bouwwerken, geen gebouwen zijnde, worden gebouwd met een bouwhoogte van ten hoogste 3 m;
b. ten behoeve van de andere, voor deze gronden geldende functies en activiteiten mag, met inachtneming van de voor de betrokken bestemming(en) geldende (bouw)regels, uitsluitend worden gebouwd, indien het bouwplan betrekking heeft op vervanging, vernieuwing of verandering van bestaande bouwwerken, waarbij de oppervlakte, voor zover gelegen op of onder peil, niet wordt uitgebreid en gebruik wordt gemaakt van de bestaande fundering.

52.2 Afwijken van de bouwregels

Burgemeester en wethouders kunnen met een omgevingsvergunning afwijken van de bouwregels voor het bouwen overeenkomstig de andere daar voorkomende bestemming(en) indien de veiligheid van de betrokken leiding niet wordt geschaad en vooraf schriftelijk advies is ingewonnen bij de betrokken leidingexploitant. Een omgevingsvergunning kan slechts worden verleend indien geen kwetsbare objecten worden toegelaten.

Artikel 53 Bouwregel onderdoorgang

53.1 Bouwregels

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - Bouwregel onderdoorgang' mag tot de op de verbeelding aangegeven maatvoering niet worden gebouwd, met uitzondering van ondersteunende bouwdelen zoals pilaren, kolommen en dergelijke.

Artikel 54 Bouwregel park

54.1 Bouwregels

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - bouwregel park' mag niet worden gebouwd.

Artikel 55 Bouwregel reclamezuil

55.1 Bouwregels

Uitsluitend ter plaatse van de bouwaanduiding 'overige zone - Bouwregel reclamezuil' mag een reclamezuil worden gebouwd met een bouwhoogte van maximaal 33 meter en een maximum oppervlakte van 25m^2.

Artikel 56 Bouwregel verblijfsgebied

56.1 Bouwregels

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone - Bouwregel verblijfsgebied' gelden de volgende regels:

a. Op deze gronden mogen, met inachtneming van de op de verbeelding aangegeven maximumbouwhoogte en voor zover aangegeven, het bebouwingspercentage uitsluitend in de gegeven bestemming passende bouwwerken worden gebouwd.
b. De hoogte van bouwwerken, geen gebouwen zijnde, zoals entrees tot parkeergarages en straatmeubilair mag ten hoogste 5meter bedragen.

Artikel 57 Bouwregel water

57.1 Bouwregels

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - Bouwregel water' mogen uitsluitend in de bestemming passende bouwwerken, geen gebouw zijnde, worden gebouwd, zoals bruggen, dammen en duikers.

57.2 Afwijken van de bouwregels

Burgemeester en wethouders kunnen met een omgevingsvergunning afwijken van het bepaalde in lid 57.1 ten behoeve van bouwwerken van geringe omvang zoals steigers, mits de waterstaatkundige functie niet (onevenredig) wordt geschaad, gehoord de waterbeheerder.

Artikel 58 Bouwregel wegverkeer

Ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - Bouwregel wegverkeer' gelden de volgende bouwregels:

a. Op deze gronden mogen, met inachtneming van de op de verbeelding aangegeven maximumbouwhoogte en voor zover aangegeven, het bebouwingspercentage uitsluitend in de gegeven bestemming passende bouwwerken worden gebouwd.
b. De hoogte van bouwwerken geen gebouwen zijnde, anders ten behoeve van de geleiding, beveiliging en regeling van het verkeer, zoals geluidwerende voorzieningen, mag ten hoogste 4 meter bedragen.

Artikel 59 Bouwregel woonwagenstandplaats - Meliskerkestraat

Ter plaatse van de gebiedsaanduiding 'overige zone - Bouwregel woonwagenstandplaats - Meliskerkestraat' gelden de volgende bouwregels:

a. Binnen de zone 'Bouwregel woonwagenstandplaats - Meliskerkestraat' mogen maximaal 11 woonwagens in één bouwlaag worden geplaatst.
b. Op deze gronden mogen voorzover binnen de bebouwbare zone gelegen en met inachtneming van een maximumbouwhoogte van 3 meter, bijgebouwen worden gebouwd met een maximuminhoud van 50 m^3 per woonwagen.

Artikel 60 Werken en werkzaamhedenregel park

60.1 Omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden

Het is verboden om zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van burgemeester en wethouders (omgevingsvergunning) ter plaatse van de aanduiding "overige zone-werken en werkzaamheden park' de volgende werken of werkzaamheden uit te voeren:

a. het vellen, rooien en beschadigen van houtgewassen;
b. het aanbrengen van ondergrondse of bovengrondse leidingen, constructies, installaties of andere apparatuur;
c. het aanleggen of aanbrengen van beschoeiingen en puinstortingen;
d. het graven, dichten, verdiepen of verbreden van greppels, sloten, vijvers, beken en andere watergangen;
e. het verlagen van de bodem of het afgraven van locaties waarvoor geen ontgrondingsvergunning is vereist;
f. het ophogen van locaties;
g. het aanleggen, verbreden of verharden van voet- en rijwielpaden.
h. het aanbrengen van oppervlakte verharding groter dan 25 m^2;

60.1.1 Uitzonderingen omgevingsvergunningsplicht

Het in lid 60.1 vervatte verbod geldt niet voor het uitvoeren van:

a. werken of werkzaamheden, welke op het tijdstip waarop het plan rechtskracht verkrijgt, in uitvoering zijn;
b. werken of werkzaamheden die van geringe omvang zijn, dan wel het normale onderhoud betreffen.

60.1.2 Toelaatbaarheid van werken en werkzaamheden

Werken of werkzaamheden als bedoeld in lid 60.1 zijn slechts toelaatbaar, indien:

a. deze in overeenstemming zijn met de toegelaten activiteiten;
b. hierdoor dan wel door daarvan hetzij direct, hetzij indirect te verwachten gevolgen de landschappelijke-, cultuurhistorische- en natuurwaarden en kwaliteiten van de locaties niet onevenredig worden of kunnen worden aangetast.

Artikel 61 Werken en werkzaamhedenregel archeologie hoge verwachting

61.1 Omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden

61.1.1 Verboden werkzaamheden

Het is verboden zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van burgemeester en wethouders (omgevingsvergunning) ter plaatse van de aanduiding "overige zone-werken en werkzaamheden archeologie - hoge verwachting' de volgende werken, geen bouwwerken zijnde, of werkzaamheden uit te voeren:

a. grondwerkzaamheden dieper dan 40 centimeter, waartoe worden gerekend het afgraven, woelen, mengen, diepploegen, egaliseren en ontginnen van gronden, alsmede het vergraven, verruimen of dempen van sloten, vijvers en andere wateren, het verwijderen van funderingen en het aanleggen van drainage;
b. het verlagen of verhogen van het waterpeil;
c. het aanleggen of rooien van bos of boomgaard waarbij stobben worden verwijderd;
d. het aanleggen van ondergrondse transport-, energie- of telecommunicatieleidingen en daarmee verband houdende constructies, installaties of apparatuur.

61.1.2 Toelaatbaarheid

De werken of werkzaamheden, waarvoor het verbod van lid 61.1.1 geldt, zijn slechts toelaatbaar, indien op basis van archeologisch onderzoek of naar het oordeel van een archeologisch deskundige is aangetoond dat de archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad of mogelijk schade kan worden voorkomen door aan de vergunning regels te verbinden gericht op:

a. het treffen van maatregelen, waardoor archeologische resten in de bodem kunnen worden behouden;
b. het doen van opgravingen;
c. begeleiding van de aanlegwerkzaamheden door een archeologisch deskundige.

61.1.3 Uitzonderingen

Het verbod, als bedoeld in lid 61.1.1 sub a, is niet van toepassing indien:

a. de werken die, voor zover deze zijn gelegen binnen deze bestemming, een oppervlakte hebben tot ten hoogste 200 m^2 of een omvang van 200 m^1;
b. de werken of werkzaamheden mogen worden uitgevoerd krachtens een reeds verleende omgevingsvergunning voor het bouwen, omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden of een ontgrondingvergunning;
c. reeds in uitvoering zijn op het tijdstip van in werking treden van het plan;
d. behoren tot het normale onderhoud en beheer van de gronden;
e. ten dienste van archeologisch onderzoek worden uitgevoerd.
f. het gaat om onderhouds- en vervangingswerkzaamheden van bestaande bestratingen en beplantingen en werkzaamheden binnen bestaande tracés van kabels en leidingen waarbij niet dieper gegraven wordt dan de reeds uitgegraven diepte.

61.2 Omgevingsvergunning voor het slopen van een bouwwerk

Het is verboden binnen de voor 'Waarde - Archeologie (hoge archeologische verwachting)' aangewezen gronden zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning (omgevingsvergunning) reeds aanwezige bouwwerken te slopen indien het oppervlak groter is dan 200 m^2, de verstoringsdiepte daarbij meer dan 40 cm bedraagt en deze liggen in een beschermd stadsgezicht.

Artikel 62 Werken en werkzaamhedenregel archeologisch waardevol gebied

62.1 Omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden

62.1.1 Verboden werkzaamheden

Het is verboden zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van burgemeester en wethouders (omgevingsvergunning) ter plaatse van de aanduiding 'overige zone-werken en werkzaamheden archeologisch waardevol gebied' de volgende werken, geen bouwwerken zijnde, of werkzaamheden uit te voeren:

a. grondwerkzaamheden dieper dan 40 centimeter, waartoe worden gerekend het afgraven, woelen, mengen, diepploegen, egaliseren en ontginnen van gronden, alsmede het vergraven, verruimen of dempen van sloten, vijvers en andere wateren, het verwijderen van funderingen en het aanleggen van drainage;
b. het verlagen of verhogen van het waterpeil;
c. het aanleggen of rooien van bos of boomgaard waarbij stobben worden verwijderd;
d. het aanleggen van ondergrondse transport-, energie- of telecommunicatieleidingen en daarmee verband houdende constructies, installaties of apparatuur.

62.1.2 Toelaatbaarheid

De werken of werkzaamheden, waarvoor het verbod van lid 62.1.1 geldt, zijn slechts toelaatbaar, indien op basis van archeologisch onderzoek of naar het oordeel van een archeologisch deskundige is aangetoond dat de archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad of mogelijk schade kan worden voorkomen door aan de vergunning regels te verbinden gericht op:

a. het treffen van maatregelen, waardoor archeologische resten in de bodem kunnen worden behouden;
b. het doen van opgravingen;
c. begeleiding van de aanlegwerkzaamheden door een archeologisch deskundige.

62.1.3 Uitzonderingen

Het verbod, als bedoeld in lid 62.1.1 sub a, is niet van toepassing indien:

a. de werken die, voor zover deze zijn gelegen binnen deze bestemming, een oppervlakte hebben tot ten hoogste 50 m^2 of een omvang van 50 m^1;
b. de werken of werkzaamheden mogen worden uitgevoerd krachtens een reeds verleende omgevingsvergunning voor het bouwen, omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden of een ontgrondingvergunning;
c. reeds in uitvoering zijn op het tijdstip van in werking treden van het plan;
d. behoren tot het normale onderhoud en beheer van de gronden;
e. ten dienste van archeologisch onderzoek worden uitgevoerd;
f. het gaat om onderhouds- en vervangingswerkzaamheden van bestaande bestratingen en beplantingen en werkzaamheden binnen bestaande tracés van kabels en leidingen waarbij niet dieper gegraven wordt dan de reeds uitgegraven diepte.

62.2 Omgevingsvergunning voor het slopen van een bouwwerk

Het is verboden binnen de voor 'Archeologisch waardevol gebied' aangewezen gronden zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning (omgevingsvergunning) reeds aanwezige bouwwerken te slopen indien het oppervlak groter is dan 50 m^2, de verstoringsdiepte daarbij meer dan 40 cm bedraagt en deze

liggen in een beschermd stadsgezicht.

Artikel 63 Werken en werkzaamhedenregel gasleiding

63.1 Omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden

Het is verboden zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van burgemeester en wethouders

(omgevingsvergunning) ter plaatse van de aanduiding 'overige zone-werken en werkzaamheden gasleiding' de volgende werken, geen bouwwerken zijnde, en werkzaamheden uit te voeren:

a. het aanbrengen van diepwortelende beplantingen en bomen;

b. het aanleggen van wegen of paden en het aanbrengen van andere oppervlakteverhardingen;

c. het indrijven van voorwerpen in de bodem;

d. het uitvoeren van grondbewerkingen, waartoe worden gerekend afgraven, woelen, mengen,

diepploegen, egaliseren, ontginnen, ophogen en aanleggen van drainage;'

e. het aanleggen, vergraven, verruimen of dempen van sloten, vijvers en andere wateren;

f. het permanent opslaan van goederen.

63.2 Uitzonderingen omgevingsvergunningsplicht

Het in lid vervatte verbod is niet van toepassing op werken en werkzaamheden die:

a. die reeds in uitvoering zijn op het van kracht worden van het plan;
b. die het normale onderhoud ten aanzien van de leiding en belemmeringenstrook of ten aanzien van de functies van de andere voorkomende activiteiten betreffen;
c. welke graafwerkzaamheden als bedoeld in de Wet informatie-uitwisseling ondergrondse netten vormen.

63.3 Toelaatbaarheid werken en werkzaamheden

Werken en werkzaamheden als bedoeld in lid 63.1zijn slechts toelaatbaar, indien door de uitvoering daarvan, dan wel de daarvan hetzij direct, hetzij indirect te verwachten gevolgen:

a. geen blijvend onevenredige afbreuk wordt gedaan aan de belangen van en de veiligheidssituatie rond

de betreffende leiding en bijbehorende belemmeringenstrook en

b. ter zake daarvan vooraf advies van de leidingbeheerder is ingewonnen.

Artikel 64 Werken en werkzaamhedenregel archeologie lage verwachting

64.1 Omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden

64.1.1 Verboden werkzaamheden

Het is verboden op of in de gronden met aanduiding 'overige zone - Werken-en-werkzaamhedenregel - Archeologie - lage verwachting' zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van burgemeester en wethouders (omgevingsvergunning) de volgende werken, geen bouwwerken zijnde, of werkzaamheden uit te voeren:

a. het verlagen of verhogen van het waterpeil;
b. het aanleggen of rooien van bos of boomgaard waarbij stobben worden verwijderd;
c. het aanleggen van ondergrondse transport-, energie- of telecommunicatieleidingen en daarmee verband houdende constructies, installaties of apparatuur.

64.1.2 Toelaatbaarheid

De werken of werkzaamheden, waarvoor het verbod van artikel 64.1.1 geldt, zijn slechts toelaatbaar, indien op basis van archeologisch onderzoek of naar het oordeel van een archeologisch deskundige is aangetoond dat de archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad of mogelijk schade kan worden voorkomen door aan de vergunning regels te verbinden gericht op:

a. het treffen van maatregelen, waardoor archeologische resten in de bodem kunnen worden behouden;
b. het doen van opgravingen;
c. begeleiding van de aanlegwerkzaamheden door een archeologisch deskundige.

64.1.3 Uitzonderingen

Het verbod, als bedoeld in artikel 64.1.1 sub a, is niet van toepassing indien:

a. de werken die, voor zover deze zijn gelegen binnen deze bestemming, een oppervlakte hebben tot ten hoogste 2000 m^2 of een omvang van 2000 m^1;
b. de werken of werkzaamheden mogen worden uitgevoerd krachtens een reeds verleende omgevingsvergunning voor het bouwen, omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden of een ontgrondingsvergunning;
c. reeds in uitvoering zijn op het tijdstip van in werking treden van het plan;
d. behoren tot het normale onderhoud en beheer van de gronden;
e. ten dienste van archeologisch onderzoek worden uitgevoerd;
f. het gaat om onderhouds- en vervangingswerkzaamheden van bestaande bestratingen en beplantingen en werkzaamheden binnen bestaande tracés van kabels en leidingen waarbij niet dieper gegraven wordt dan de reeds uitgegraven diepte.

64.2 Omgevingsvergunning voor het slopen van een bouwwerk

Het is verboden binnen de voor 'Waarde - Archeologie (lage verwachting)' aangewezen gronden zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning (omgevingsvergunning) bouwwerken te slopen indien het oppervlak groter is dan 2000 m^2 en deze liggen in een beschermd stadsgezicht.

Hoofdstuk 6 Algemene regels

Artikel 65 Anti-dubbeltelregel

Grond die eenmaal in aanmerking is genomen bij het toestaan van een bouwplan waaraan uitvoering is gegeven of alsnog kan worden gegeven, blijft bij de beoordeling van latere bouwplannen buiten beschouwing.

Artikel 66 Algemene afwijkingsregels activiteiten

66.1 Seksinrichtingen

Burgemeester en wethouders kunnen met een omgevingsvergunning afwijken van het bepaalde in artikel 68 voor de vestiging van maximaal één seksinrichting per wijk onder voorwaarde dat:

a. het geen raamprostitutie betreft;
b. de aanvraag past binnen de ruimtelijk relevante aspecten van het vestigingsbeleid prostitutie;
c. het aantal seksinrichtingen, niet zijnde raamprostitutiebedrijven, op het grondgebied van de gemeente Arnhem na het afwijken van de regels niet meer dan acht zal bedragen;
d. er in de wijk nog geen seksinrichting is;
e. de seksinrichting niet in een appartementengebouw wordt gevestigd;
f. het woon- en leefklimaat niet onevenredig wordt aangetast;
g. er geen onevenredige vergroting van de parkeerdruk ontstaat;
h. de afstand tot de dichtstbijzijnde seksinrichting hemelsbreed tenminste 250 meter bedraagt;
i. de inrichting niet meer dan acht werkplekken bevat.

Artikel 67 Algemene afwijkingsregels bouwen

Burgemeester en wethouders kunnen met een omgevingsvergunning afwijken van:

1. de in deze regels opgenomen bebouwingsregels, voor zover betreffende de maximum bouwhoogte, de maximumgoothoogte, het maximumoppervlak en de maximuminhoud, mits de afwijking niet meer bedraagt dan 10% van de in de regels vastgelegde maten;
2. de verplichting tot het bouwen binnen het bouwvlak, zoals bedoeld in lid 46.2 mits:
   a. de overschrijding van het bouwvlak niet meer bedraagt dan twee meter, de bestemmingsgrens niet wordt overschreden en het de bouw betreft van erkers, luifels, balkons, keldergaten (koekoeken) of galerijen;
   b. het de bouw van volledig beneden peil gelegen bouwwerken betreft, mits:
      - een diepte van 6 meter niet wordt overschreden;
      - het maaiveld wordt afgewerkt op een wijze die past binnen de bestemming;
      - geen onevenredige toename van de parkeerdruk plaatsvindt;
      - de bestemmingsgrens niet wordt overschreden;
3. de in het omgevingsplan opgenomen regels voor het oprichten van:
   a. kunstobjecten en niet voor bewoning bestemde bouwwerken van openbaar nut, zoals transformatorstations, rioolgemalen, schakelhuisjes, telefooncellen voorzover met een inhoud groter dan 3 m^3 , en haltes van vervoersdiensten, alle met een inhoud van maximaal 75 m^3;
   b. sirenemasten met een hoogte van maximaal 18 meter;
   c. bouwwerken, geen gebouwen zijnde, ten behoeve van (tele)communicatie:
      - voorzover vrijstaand, met een hoogte van maximaal 20 meter;
      - voorzover op of aan een ander bouwwerk te plaatsen, met een hoogte van maximaal 8 meter boven de aangegeven maximumbouwhoogte;
   d. geluidwerende voorzieningen voor zover deze noodzakelijk zijn ingevolge de bepalingen van de Wet geluidhinder.
4. de in deze regels opgenomen bepalingen omtrent de maximum bouwhoogte voor het oprichten van hekwerken ten behoeve van het gebruik van platte daken als dakterras tot een maximum van 1

meter boven de maximaal toegestane bouwhoogte mits:
a. dit passend is in het bebouwingsbeeld van de omringende bebouwing en
b. de belangen van omwonenden met betrekking tot privacy, uitzicht en bezonning niet onevenredig worden geschaad.

Artikel 68 Strijdige activiteiten

Onder gebruik van locaties in strijd met het omgevingsplan wordt in ieder geval verstaan:

a. het gebruik van bijbehorende bouwwerken als zelfstandige woning;
b. het gebruik van de locaties ten behoeve van thuisprostitutie, raamprostitutie en seksinrichtingen;
c. het gebruik van locaties of bouwwerken waarbij niet wordt voorzien in voldoende parkeergelegenheid volgens de in de geldende Arnhemse beleidsregels voor parkeren opgenomen normen.

Artikel 69 Overige regels

69.1 Parkeren

69.1.1 Normering

a. Een omgevingsvergunning voor het bouwen van gebouwen wordt slechts verleend indien bij de aanvraag om een omgevingsvergunning wordt aangetoond dat gelet op de omvang of de bestemming van het gebouw in voldoende mate wordt voorzien in ruimte voor het parkeren of stallen van auto's in, op of onder het gebouw, dan wel op of onder het onbebouwde terrein dat bij dat gebouw behoort. Indien het wijzigen van het gebruik van gronden en/of bouwwerken - waarvoor een omgevingsvergunning is benodigd - daartoe aanleiding geeft, moet, voor wat betreft de toename in de parkeer- of stallingsbehoefte, in voldoende mate ruimte zijn aangebracht op die gronden of op de bij die bouwwerken behorende en daartoe bestemde gronden.
b. De onder a. bedoelde ruimte voor het parkeren van personenauto's moet afmetingen hebben die zijn afgestemd op gangbare personenauto's.
c. Aan het bepaalde onder a. wordt geacht te zijn voldaan indien de ruimte voor parkeren of stallen voldoet aan de in de Arnhemse beleidsregels voor parkeren daartoe opgenomen normen.
Voor zover deze regels gedurende de planperiode worden gewijzigd, gelden deze wijzigingen vanaf het tijdstip van bekendmaking.

69.1.2 Laden of lossen

Indien de bestemming van een gebouw aanleiding geeft tot een te verwachten behoefte aan ruimte voor het laden en lossen van goederen, dient, onverminderd het bepaalde elders in de regels van dit plan, in deze behoefte in voldoende mate zijn voorzien aan, in, of onder het gebouw, dan wel op of onder het onbebouwde terrein dat bij dat gebouw behoort.

69.1.3 Afwijken

Burgemeester en wethouders kunnen bij een omgevingsvergunning afwijken van het bepaalde in de leden 69.1.1 en 69.1.2:

1. voor zover op andere wijze in de benodigde parkeer- of stallingsruimte, dan wel laad- of losruimte wordt voorzien of
2. indien het voldoen aan die bepalingen door bijzondere omstandigheden op overwegende bezwaren stuit.

Hoofdstuk 7 Overgangs- en slotregels

Artikel 70 Overgangsrecht

70.1 Overgangsrecht bouwwerken

70.1.1 Overgangsbepaling

Een bouwwerk dat op het tijdstip van inwerkingtreding van het bestemmingsplan aanwezig of in uitvoering is, dan wel gebouwd kan worden krachtens een omgevingsvergunning voor het bouwen, en afwijkt van het plan, mag, mits deze afwijking naar aard en omvang niet wordt vergroot,

a. gedeeltelijk worden vernieuwd of veranderd;
b. na het teniet gaan ten gevolge van een calamiteit geheel worden vernieuwd of veranderd, mits de aanvraag van de omgevingsvergunning voor het bouwen wordt gedaan binnen twee jaar na de dag waarop het bouwwerk is teniet gegaan.

70.1.2 Afwijken

Het bevoegd gezag kan eenmalig in afwijking van sublid 70.1.1 een omgevingsvergunning verlenen voor het vergroten van de inhoud van een bouwwerk als bedoeld in sublid 70.1.1 met maximaal 10%.

70.1.3 Uitzondering op het overgangsrecht bouwwerken

Het bepaalde in lid 70.1.1 is niet van toepassing op bouwwerken die weliswaar bestaan op het tijdstip van inwerkingtreding van het plan, maar zijn gebouwd zonder vergunning en in strijd met het daarvoor

geldende plan, daaronder begrepen de overgangsbepaling van dat plan.

70.2 Overgangsrecht gebruik

70.2.1 Overgangsbepaling

Het gebruik van grond en bouwwerken dat bestond op het tijdstip van inwerkingtreding van het bestemmingsplan en hiermee in strijd is, mag worden voortgezet.

70.2.2 Strijdig gebruik

Het is verboden het met het bestemmingsplan strijdige gebruik, bedoeld in lid 70.2.1 te veranderen of te laten veranderen in een ander met dat plan strijdig gebruik, tenzij door deze verandering de afwijking naar aard en omvang wordt verkleind.

70.2.3 Verbod hervatten strijdig gebruik

Indien het gebruik, bedoeld in lid 70.2.1 na de inwerkingtreding van het plan voor een periode langer dan een jaar wordt onderbroken, is het verboden dit gebruik daarna te hervatten of te laten hervatten.

70.2.4 Uitzondering op het overgangsrecht gebruik

Het bepaalde in lid 70.2.1 is niet van toepassing op het gebruik dat reeds in strijd was met het voorheen geldende bestemmingsplan, daaronder begrepen de overgangsbepalingen van dat plan.

Artikel 71 Slotregel

Deze regels worden aangehaald als:

Regels van het bestemmingsplan Chw Omgevingsplan De Laar 2020.

Plangebied

Plangebiedgrens

Functies

CG	Centrum - Centrumgebied
GDG	Gemengd - Gemengd gebied
GG	Groen - Groengebied
PG	Groen - Parkgebied
M	Maatschappelijk
OG	Overig - Openbaar gebied
STG	Verkeer - Stroomgebied
OW	Water - Oppervlakte water
WG	Woongebied

Waarden

WR-AV	Waarde - Archeologie-Verwachting
WR-AWG	Waarde - Archeologie-Waardevol gebied
WR-GL	Waarde - Gasleiding
WR-L	Waarde - Landschap

Gebiedsaanduidingen

overige zone - Algemene bouwregels

overige zone - Algemene regels

overige zone - Overgangs- en slotregels

overige zone - activiteit detailhandel - exclusief supermarkten

overige zone - activiteit detailhandel - grootschalig

overige zone - activiteit detailhandel - inclusief supermarkten

overige zone - activiteit dienstverlening

overige zone - activiteit garagebox

overige zone - activiteit gasleiding

overige zone - activiteit gezondheids- en welzijnszorg

overige zone - activiteit groen

overige zone - activiteit horeca van categorie 1

overige zone - activiteit horeca van categorie 2

overige zone - activiteit horeca van categorie 3

overige zone - activiteit kantoor

overige zone - activiteit kattenpension

overige zone - activiteit levensbeschouwing

overige zone - activiteit lichte gezondheidszorg

overige zone - activiteit maatschappelijke organisaties

overige zone - activiteit nutsvoorziening

overige zone - activiteit onderwijs en educatie

overige zone - activiteit openbare dienstverlening

overige zone - activiteit opslag en stalling

overige zone - activiteit park

overige zone - activiteit reclame

overige zone - activiteit verblijfsgebied

overige zone - activiteit water

overige zone - activiteit wegverkeer

overige zone - activiteit wonen

overige zone - activiteit woonwagenstandplaats

overige zone - bijbehorende activiteiten

overige zone - bouwregel archeologie hoge verwachting

overige zone - bouwregel archeologie lage verwachting

overige zone - bouwregel archeologisch waardevol gebied

overige zone - bouwregel bijbehorende bouwwerken

overige zone - bouwregel gasleiding

overige zone - bouwregel groen

overige zone - bouwregel onderdoorgang

overige zone - bouwregel park

overige zone - bouwregel reclamezuil

overige zone - bouwregel verblijfsgebied

overige zone - bouwregel water

overige zone - bouwregel wegverkeer

overige zone - bouwregel woonwagenstandplaats Meliskerkestraat

overige zone - omgevingsplanactiviteit verkamering

overige zone - omgevingsplanactiviteit woningsplitsing

Bouwvlak

bouwvlak

Maatvoeringaanduidingen

maatvoeringsvlak

maximum bouwhoogte (m)

maximum bebouwingspercentage (%)

hoogte (m)

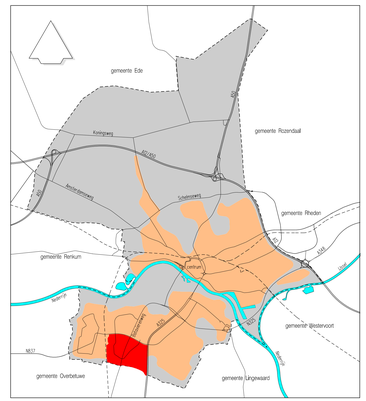
overige zone - werken en werkzaamhedenregel archeologie hoge verwachting

overige zone - werken en werkzaamhedenregel archeologie lage verwachting

overige zone - werken en werkzaamhedenregel archeologisch waardevol gebied

overige zone - werken en werkzaamhedenregel gasleiding

overige zone - werken en werkzaamhedenregel park

Chw Omgevingsplan DE LAAR 2020

planstatus	datum	getekend
● ontwerp	5-10-2020	JMe
● vast te stellen	december 2020	PvD
○ vastgesteld		
○ in werking		
○ onherroepelijk		

schaal	getekend	tekeningnummer
1:2000	JMe	NL.IMRO.0202.947-0201

©Kaka-vision

Strategie, Beleid en Regie, beleidsdomein Fysiek

Eusebiusbuitensingel 53. Postbus 9029, 6800 EL ARNHEM
Tel.: 0900-1809, fax: 026-3774830, gemeente@arnhem.nl

GEMEENTE Arnhem

Bijlage 1 bij het besluit van de gemeenteraad van Arnhem van …… 2020 tot vaststelling van 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

Wijzigingenoverzicht omgevingsplan 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

Zaaknummer: 496176

Ten opzichte van het ontwerpomgevingsplan wordt het plan vanwege twee redenen gewijzigd vastgesteld:
A. Aanpassingen naar aanleiding van vertaling van de nieuwe systematiek omgevingsplan.
B. Inhoudelijke wijzigingen.

Ten behoeve van de overzichtelijkheid is bovenstaand onderscheid doorgevoerd in dit wijzigingenoverzicht.

A. Wijzigingen naar aanleiding van vertaling nieuwe systematiek omgevingsplan
Het 'Chw omgevingsplan de Laar 2020' is het eerste omgevingsplan in Arnhem dat in procedure is gebracht. Inmiddels zijn ook diverse andere omgevingsplannen intern in voorbereiding. Door het werken aan deze andere plannen is de standaard regeling voor de nieuwe omgevingsplannen op diverse onderdelen gewijzigd (de wet van de remmende voorsprong).Zo is paragraaf 3.2 'Opbouw van de regels' toegevoegd in de toelichting zodat het plan makkelijker te raadplegen is voor de lezer. Deze paragraaf bevat een leeswijzer voor het omgevingsplan.

In de regels van het omgevingsplan zijn de volgende wijzigingen doorgevoerd:

1. In **hoofdstuk 2 Functies** zijn de namen van de verschillende functies aangepast. Achter elke functie wordt het woord 'gebied' toegevoegd zodat er een duidelijk onderscheid kan worden gemaakt tussen de activiteit en de functie. Concreet houdt dit in dat bijvoorbeeld de functie 'Wonen' wordt gewijzigd in 'Woongebied'. In de artikelen in hoofdstuk 2 is de doelstelling geschrapt. Door het opnemen van een doelstelling in de functie bestond het juridische risico dat het omgevingsplan meer activiteiten mogelijk zou maken dan bedoeld. De functies hebben namelijk vooral een structurerende werking en maken de plankaart (verbeelding) leesbaar. In het lid 'toegelaten activiteiten' wordt de volgende tekst opgenomen in het kader van de leesbaarheid ' zijn uitsluitend de op de verbeelding aangeduide en in hoofdstuk 4 nader omschreven activiteiten toegestaan, met inachtneming van de in hoofdstuk 3 genoemde waarden en de in de hoofdstukken 5 en 6 voor de afzonderlijke activiteiten gegeven regels'.
2. **Hoofdstuk 3 Waarden** is toegevoegd. In dit omgevingsplan vervallen de termen dubbelbestemming en gebiedsaanduiding. Hieronder vielen voorheen de objecten en gebieden die nadere bescherming nodig hebben (denk aan een beschermingszone voor een gasleiding of een archeologisch waardevol gebied). In het omgevingsplan noemen we deze objecten en gebieden 'Waarden'. Van deze 'Waarden' gaat vaak een bepaalde beperking uit, bijvoorbeeld een instandhoudings- of onderzoeksverplichting of een verbod. Omdat de opgenomen waarden in het omgevingsplan wel een inhoudelijke doelstelling en niet alleen een structurerende werking hebben is een nieuw hoofdstuk toegevoegd.
3. De **standaardregeling** voor de nieuwe omgevingsplannen kwam op enkele punten niet overeen met het ontwerpomgevingsplan voor De Laar. Om te voldoen aan de standaard is het omgevingsplan op een aantal onderdelen gewijzigd. Zo zijn de namen van een aantal activiteiten aangepast en is ervoor gekozen om een aantal activiteiten zoals de activiteit maatschappelijk uit te splitsen. Ook is het aantal functies teruggebracht. Voor De Laar betekent dit dat de functie Woonboulevard en Nutsvoorziening komt te vervallen.
4. De activiteit **'bijbehorende activiteiten'** is toegevoegd. Hierdoor vervalt 'met de bijbehorende voorzieningen' zoals opgenomen in het ontwerpomgevingsplan.

De verbeelding van het omgevingsplan is in overeenstemming gebracht met de bovenstaande wijzigingen. Concreet betekent dit dat er meer lagen met aanduidingen zijn toegevoegd.

Wijzigingenoverzicht omgevingsplan 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

Zaaknummer: 496176

B. Inhoudelijke wijzigingen
In onderstaande tabel is onderscheid gemaakt tussen ambtshalve aangebrachte wijzigingen en wijzigingen die naar aan leiding van ingediende zienswijzen zijn doorgevoerd.

Nr		
1	**Ambtshalve op de verbeelding bij het omgevingsplan aangebrachte wijzigingen**	**Toelichting op de wijzigingen**
1.1	De aanduidingen 'omgevingsplanactiviteit verkamering' en 'omgevingsplanactiviteit woningsplitsing' zijn toegevoegd.	Op 28 oktober 2020 is het 'Facetplan woningsplitsing en verkamering' vastgesteld. Het voorliggende omgevingsplan zal alle oude plannen vervangen. Dit betekent dat de nieuwe regeling moet worden overgenomen in het omgevingsplan om ervoor te zorgen dat de regeling van kracht blijft.
2	**Ambtshalve in de regels van het omgevingsplan aangebrachte wijzigingen**	**Toelichting op de wijzigingen**
2.1	De wijzigingen genoemd in Bijlage A bij het wijzigingenoverzicht; Vertaling regeling 'Facetplan Woningsplitsing en verkamering' in 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020' worden doorgevoerd.	Zie 1.1.
2.2	Aan de specifieke gebruiksregels voor de 'Activiteit wonen' en de 'Activiteit wonen - woonwagenstandplaats' wordt het onderdeel 'door de bewoner uitgeoefend' toegevoegd. Het artikel komt dan al volgt te luiden: Beroep aan huis, waaronder mede begrepen bed and breakfast, is uitsluitend toegelaten tot maximaal 33% van het vloeroppervlakte van de woning, mits: **1. door de bewoner wordt uitgeoefend en;** 2. dit geen onevenredige aantasting van het woon- en leefklimaat ter plaatse of een onevenredige parkeerdruk tot gevolg heeft en; 3. het geen detailhandel, internetverkoophiervan uitgezonderd, prostitutie of horeca betreft.	In het ontwerpomgevingsplan was per abuis opgenomen dat een beroep aan huis niet door de bewoner moest worden uitgeoefend. Dit wordt met deze wijziging hersteld.
2.3	Sub a van 69.1.1 Normering van de parkeerregels komt als volgt te luiden: a. Een omgevingsvergunning voor het bouwen van gebouwen wordt slechts verleend indien bij de aanvraag om een omgevingsvergunning wordt aangetoond dat gelet op de omvang of de bestemming van het gebouw in voldoende mate wordt voorzien in ruimte voor het parkeren of stallen van auto's in, op of onder het gebouw, dan wel op of onder het onbebouwde terrein dat bij dat gebouw behoort. Indien het wijzigen van het gebruik van gronden en/of bouwwerken - waarvoor een omgevingsvergunning is benodigd - daartoe aanleiding geeft, moet, voor wat betreft de toename in de parkeer-	In het artikel voor overige regels was per abuis een verouderde parkeerregeling opgenomen.

Wijzigingenoverzicht omgevingsplan 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

Zaaknummer: 496176

	of stallingsbehoefte, in voldoende mate ruimte zijn aangebracht op die gronden of op de bij die bouwwerken behorende en daartoe bestemde gronden.	
3	**Naar aanleiding van zienswijzen in de regels van het omgevingsplan doorgevoerde wijzigingen**	**Toelichting op de wijzigingen**
3.1	De volgende voorrangsbepaling wordt opgenomen in het omgevingsplan. **13.2 Voorrangsbepaling** Indien strijd ontstaat tussen het belang van de bescherming van de leidingen als bedoeld in dit artikel en het bepaalde in de overige artikelen prevaleert de 'Waarde - Gasleiding'.	Gezien de veiligheidsaspecten die gelden om een veilige ligging is een bepaling opgenomen, zodat de regels met betrekking tot de gasleiding bij samenvallen met andere regels voorrang krijgt
3.2	In de artikelen 61, 62 en 63 (werken en werkzaamhedenregel archeologie respectievelijk hoge verwachting, lage verwachting en waardevol gebied wordt in het derde lid onder f de volgende bepaling toegevoegd: f. het gaat om onderhouds- en vervangingswerkzaamheden van bestaande bestratingen en beplantingen en werkzaamheden binnen bestaande tracés van kabels en leidingen waarbij niet dieper gegraven wordt dan de reeds uitgegraven diepte.	Omdat bij de aanleg van de leiding de grond reeds geroerd is gelden deze werkzaamheden als uitzondering voor de aanlegvergunningplicht

Bijlage 1 bij het besluit van de gemeenteraad van Arnhem van …… 2020 tot vaststelling van 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

Wijzigingenoverzicht omgevingsplan 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

Zaaknummer: 496176
Bijlage A bij het wijzigingenoverzicht; Vertaling regeling 'Facetplan Woningsplitsing en verkamering' in 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

A1: In de begrippenlijst worden de volgende begrippen toegevoegd:

1.12 bestaande situatie
a. bij bouwwerken: legale bouwwerken die aanwezig of in uitvoering zijn op het tijdstip van de ter visie legging van het ontwerp van het bestemmingsplan en bouwwerken die mogen worden gebouwd krachtens een vergunning;
b. bij gebruik: legaal gebruik van grond en opstallen zoals aanwezig tijdens de inwerkingtreding van het bestemmingsplan dat na de inwerkingtreding van het plan niet langer onderbroken is dan een jaar.

1.17 bijgebouw
Een zelfstandig bouwwerk dat niet in directe verbinding staat met het hoofdgebouw. Het bijgebouw wordt via een aparte toegangsdeur worden bereikt. Het kan wel tegen de woning aangebouwd worden. Voorbeeld van een bijgebouw zijn een garage en een schuur

1.32 gebruiksoppervlakte
De vloeroppervlakte binnen de bouwmuren bepaald volgens NEN 2580 met dien verstande dat daarbij aangebouwde bergingen, garages en andere niet voor bewoning geschikte ruimtes niet worden meegeteld.

1.46 huishouden
Eén of meer personen die op hetzelfde adres wonen en een economisch-consumptieve eenheid vormen, met de intentie om zelfstandig, bestendig, voor onbepaalde tijd, in gezinsverband of in een met een gezinsverband vergelijkbaar samenlevingsverband te wonen.

1.45 hospes/hospita
De 100% economisch en juridisch eigenaar die zélf daadwerkelijk in het gebouw woont en minimaal 50% van de gebruiksoppervlakte van het gebouw gebruikt voor zijn eigen huishouden en maximaal 2 onzelfstandige wooneenheden verhuurt. Kenmerkend voor de hospes/hospita is dat de huurder van een wooneenheid de toiletruimte, badruimte en de keuken deelt met de eigenaar van de woning. De onzelfstandige wooneenheden mogen niet beschikken over eigen voorzieningen, als badgelegenheid, keuken en/of toilet.

1.48 kamergewijze bewoning
Een gebouw waarin zich 3 onzelfstandige wooneenheden bevinden of meer.

Wijzigingenoverzicht omgevingsplan 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

Zaaknummer: 496176

1.72 verkameren
Het gebruiken van een (gedeelte van een) gebouw waar wonen is toegestaan als kamergewijze bewoning. Hieronder wordt tevens verstaan het toevoegen van onzelfstandige wooneenheden aan bestaande gevallen van kamergewijze bewoning.

1.81 zelfstandige woning
Een zelfstandig (gedeelte van een) gebouw, dat dient voor de huisvesting van één huishouden. Kenmerkend voor de woning is de aanwezigheid van eigen voorzieningen, waaronder minimaal een toiletruimte, badruimte en een keuken met kooktoestel.

1.79 woningsplitsing
Het bouwkundig en/ of functioneel splitsen van één woning of (een gedeelte van een) gebouw waar wonen is toegestaan tot twee of meer zelfstandige woningen.

1.56 onzelfstandige wooneenheden
Een onzelfstandig gedeelte van een gebouw bedoelt voor de huisvesting van één huishouden. Kenmerkend voor de wooneenheid is het gezamenlijk gebruik (met andere wooneenheden) van een toiletruimte, badruimte en/of een keuken. Een wooneenheid kan uit meerdere ruimten bestaan.

A2: In hoofdstuk 4 Activiteiten worden de volgende wijzigingen doorgevoerd.

1. Aan artikel 41 Activiteit wonen worden onder 41.3 onderdelen b tot en met d toegevoegd luidende:

a. het bewonen, of laten bewonen, van een kamergewijze bewoning door meer dan één persoon per18m_2 gebruiksoppervlakte;
b. het verschaffen van kortdurend verblijf van maximaal 3 maanden, te vergelijken met logies, al dan niet als onderdeel van de arbeidsvoorwaarden aan werknemers in een kamergewijze bewoning;
c. het gebruik van bijgebouwen als onzelfstandige wooneenheid in een kamergewijze bewoning

2. Aan artikel 42 Activiteit woonwagenstandplaats worden onder 42.3 onderdelen b tot en met d toegevoegd luidende:
a. het bewonen, of laten bewonen, van een kamergewijze bewoning door meer dan één persoon per18m_2 gebruiksoppervlakte;
b. het verschaffen van kortdurend verblijf van maximaal 3 maanden, te vergelijken met logies, al dan niet als onderdeel van de arbeidsvoorwaarden aan werknemers in een kamergewijze bewoning;
c. het gebruik van bijgebouwen als onzelfstandige wooneenheid in een kamergewijze bewoning

3. Artikel 43 wordt toegevoegd luidende:

Wijzigingenoverzicht omgevingsplan 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

Zaaknummer: 496176

Artikel 43 Omgevingsplanactiviteit verkamering

43.1 Aanwijzing vergunningplichtige gevallen

Het is verboden om ter plaatse van de aanduiding 'overige zone-omgevingsplanactiviteit verkamering' zonder omgevingsvergunning van een (gedeelte) van een gebouw te verkameren (vanaf drie onzelfstandige wooneenheden), tenzij sprake is van verkameren door een hospes/hospita.

43.2 Beoordelingsregels

a. Een omgevingsvergunning als bedoeld onder 43.1 kan worden verleend bij verkamering, indien:
   1. de gebruiksoppervlakte van de bestaande woning gelijk is aan of groter is dan 110 m2, en;
   2. het gebouw niet opgedeeld wordt in meer dan één onzelfstandige wooneenheid per 18m2 gebruiksoppervlakte; en;
   3. het verkamerde gebouw minimaal beschikt over een bergingsruimte met een oppervlakte van ten minste 3 m2 ten behoeve van de stalling van fietsen, afvalcontainer(s) of afvalzakken. Vanaf 4 onzelfstandige wooneenheden geldt als aanvullende eis dat 1m2 bergingsruimte per wooneenheid wordt toegevoegd.

b. De omgevingsvergunning wordt in ieder geval niet verleend indien:
   1. sprake is van verkameren met als doel het verschaffen van kortdurend verblijf van maximaal 3 maanden, te vergelijken met logies, al dan niet als onderdeel van de arbeidsvoorwaarden, aan werknemers; of
   2. indien zich door het verkameren een niet-verkamerd gebouw wordt ingesloten door legale kamergewijze bewoning van gebouwen aan dezelfde straat; of
   3. indien een bijgebouw in gebruik wordt genomen als onzelfstandige wooneenheid.

4. Artikel 44 wordt toegevoegd luidende:

Artikel 44 Omgevingsplanactiviteit woningsplitsing

44.1 Aanwijzing vergunningplichtige gevallen

Het is verboden om ter plaatse van de aanduiding 'overige zone-omgevingsplanactiviteit woningsplitsing' zonder omgevingsvergunning een (gedeelte) van een gebouw te splitsen naar twee of meerdere zelfstandige woningen.

44.2 Beoordelingsregels

Een omgevingsvergunning als bedoeld onder 44.1 kan worden verleend bij woningsplitsing, indien:
1. de gebruiksoppervlakte van de bestaande woning gelijk is aan of groter is dan 110 m2, en;
2. de gebruiksoppervlakte van elke zelfstandige woning die als gevolg van splitsing ontstaat niet kleiner is dan 50 m2, en;
3. de gesplitste woningen over een bergingsruimte met een oppervlakte van ten minste 5 m2 per woning en;
4. de gesplitste woningen beschikken over een buitenruimte.

Zaaknummer: 496176

Bijlage 2a ONDERDEEL UITMAKEND VAN HET RAADSVOORSTEL
Zienswijzennota
Omgevingsplan 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

Zaaknummer: 496176

Zienswijzenota behorende bij het raadsvoorstel tot vaststelling van het omgevingsplan 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

Het omgevingsplan voor De Laar heeft in ontwerp gelegen van 21 april 2020 tot en met 2 juni 2020.

Naar aanleiding van de terinzagelegging zijn vier zienswijzen tegen het omgevingsplan ingediend. Deze zienswijzennota maakt onderdeel uit van het raadsvoorstel tot vaststelling van dit omgevingsplan. Onder A. is het overzicht opgenomen van de indieners van de zienswijzen. In onderdeel B. worden de zienswijzen samengevat en volgt de gemeentelijke reactie en een conclusie.

A. Overzicht indieners zienswijzen

Nr.				
1	[redacted]			
2				
3				
4				

B. Beantwoording zienswijzen omgevingsplan

In dit hoofdstuk zijn de zienswijzen op het ontwerpomgevingsplan samengevat en van een reactie voorzien. In die gevallen dat een zienswijze gegrond wordt verklaard en dit leidt tot aanpassing van het omgevingsplan wordt dit expliciet aangegeven. Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat in deze zienswijzennota de ingediende zienswijzen samengevat worden weergegeven. Dat deze zienswijzen zijn samengevat betekent niet dat bepaalde zienswijzen niet of niet volledig betrokken zijn in de (belangen)afweging. Alle ingediende zienswijzen inclusief eventuele bijlagen zijn in de (belangen)afweging betrokken.

	Samenvatting zienswijze	**Reactie gemeente**
1.	Indiener geeft aan dat er gasdrukmeet- en regelstations zijn in het plangebied, gelegen aan de Deurnestraat 71, Randweg 49 en Venlosingel 174 te Arnhem. In het concept is aan de grond waarop de gasdrukmeet- en regelstations op de Deurnestraat 71 en Venlosingel 174 zijn gevestigd, de enkelbestemming 'groen' gekoppeld. Aan de grond waarop het gasdrukmeet- en regelstation op de Randweg 49 is gevestigd, is de enkelbestemming 'bedrijf-nutsvoorziening' gekoppeld. Gelet op de ruimtelijke uitstraling van de bovengenoemde stations, zie de veiligheidsafstanden in artikel 3.12 lid 6 van het Activiteitenbesluit die gelden voor een kaststation, willen wij u vragen de gasdrukmeet- en regelstations binnen de bovengenoemde bestemmingen te koppelen aan de functieaanduiding 'nutsvoorziening' op de verbeelding en te voorzien van de daarbij horende veiligheidscontour (Activiteitenbesluit - zone). Door deze wijze van bestemmen is de aanwezigheid van de gasdrukmeet- en regelstations voor derden zichtbaar en wordt beter geborgd dat de veiligheidsafstanden ten opzichte van respectievelijk kwetsbare objecten en beperkt kwetsbare objecten nu en in de toekomst in acht worden genomen.	1. In de eerste plaats moet worden geconstateerd dat het betreffende gasdrukmeet- en regelstations ingevolge artikel 2 lid I Bijlage II Besluit omgevingsrecht (Bor) op basis van de afmetingen een vergunningvrij bouwwerk is en daardoor niet aan het omgevingsplan kan worden getoetst. Het bestemmen van dit bouwwerk zou dus alleen een signaleringsfunctie hebben, hetgeen niet de functie is van een bestemmingsplan. We nemen de locaties van de gasdrukmeet- en regelstations dus niet op in het juridisch bindend deel van het omgevingsplan. De locaties worden ten behoeve van de signaleringsfunctie wel toegevoegd aan de toelichting van het omgevingsplan. . Hetzelfde geldt ook voor de veiligheidszones die in het Activiteitenbesluit zijn bepaald, om het bouwwerk vast te leggen. Voor de gasdrukmeet- en regelstations gelden de afstanden voor kwetsbare en beperkt kwetsbare objecten die zijn opgenomen in artikel 3.12 lid 6 Activiteitenbesluit. Deze afstanden zijn onverkort van toepassing en gelden dus naast de regeling van het omgevingsplan. Een dubbele regeling opnemen in het omgevingsplan, enkel om als signalering te fungeren, is niet noodzakelijk en bovendien ongewenst. Het tegemoetkomen aan dit verzoek zou betekenen dat ook alle andere bedrijven die in het omgevingsplan geregeld zijn en onder het Activiteitenbesluit vallen, in principe een vergelijkbare regeling moeten krijgen. Dit is niet iets wat in een omgevingsplan thuishoort. Het omgevingsplan voorziet in de planologische regeling voor gebruik en bouwen, de milieuwetgeving voorziet in een nader invulling daarvan. Daar kan nog aan toegevoegd worden dat de betreffende veiligheidszones rond het station zodanig gelegen zijn dat ze binnen de functie ‘Groen’

		vallen. Binnen deze bestemming zijn kwetsbare en beperkt kwetsbare objecten sowieso niet toegestaan.
2.	1. In de toelichting ontbreekt in artikel 2.4.1. een expliciete benoeming van de belemmeringstrook bijhorende de gastransportleiding N-568-34. Deze belemmeringstrook bedraagt aan weerszijde van de gastransportleiding 4 meter. Deze toevoeging zou consequent zijn gezien de correcte opname ervan op de planverbeelding en de regels. 2. Indiener verzoekt om in artikel 8 op te nemen dat voordat een vergunning wordt verleend (schriftelijk) advies bij de leidingbeheerder ingewonnen moet worden. 3. Indiener verzoekt om een vergunningstelsel op te nemen voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde en werkzaamheden. 4. De bepalingen omtrent werken, geen bouwwerken zijnde of werkzaamheden ontbreken in artikel 8 en zijn dus onvoldoende uiteengezet om een veilig en bedrijfszeker gastransport te waarborgen en gevaar voor personen en goederen in de directe omgeving van de leiding(en) te beperken. Wij verzoeken u om artikel 8 aan te vullen / uit te breiden met de volgende werkzaamheden: • het aanbrengen/rooien van diepwortelende beplantingen en bomen; • het aanleggen van wegen of paden en het aanbrengen van andere oppervlakteverhardingen; • het indrijven van voorwerpen in de bodem, zoals lichtmasten, wegwijzers en ander straatmeubilair;	1. We gaan dit opnemen in de toelichting onder (3.5.1 Gasleiding). 2. Het lijkt erop dat een deel van de zienswijze is gericht op de nieuwe systematiek en leesbaarheid van de Arnhemse 'Chw' plannen. Omdat we ook andere reacties hebben ontvangen die zich richten op de leesbaarheid hebben wij een gebruikershandleiding opgesteld. Als u de stappen van de gebruikershandleiding doorloopt kunt u zien dat op de gronden met de functie 'Leiding - Gas' o.a. tevens een bouwregel leiding gas en een werken en werkzaamhedenregel leiding gas geldt. In deze regels zijn een groot deel van de onderdelen opgenomen waarvan u in de zienswijze aangaf dat deze ontbraken. De door u verzochte schriftelijke toestemming is namelijk reeds opgenomen in artikelen 52 en 63. Voor zowel voor een vergunning voor bouwen als voor een vergunning voor werken en werkzaamheden geldt dat vooraf schriftelijk advies wordt ingewonnen bij de betrokken leidingexploitant. 3. Ook dit is reeds opgenomen in artikel 63 (werken en werkzaamhedenregel - Leiding Gas). 4. Ook dit volgt uit artikel 63,

	• het uitvoeren van grondbewerkingen, waartoe worden gerekend afgraven, woelen, mengen, diepploegen, egaliseren, ontginnen, ophogen en aanleggen van drainage; het aanleggen, vergraven, verruimen of dempen van sloten, vijvers en andere wateren. 5. Indiener verzoekt een onderlinge rangorde aan te geven voor dubbelbestemming Leiding-Gas met Groen - Landschap en Park en Waarde Groen - Archeologie. Gezien de veiligheidsaspecten die gelden om een veilige ligging verzoekt de indiener om een bepaling op te nemen, zodat de dubbelbestemming 'Leiding-Gas' bij samenvallen met andere bestemmingen voorrang krijgt . 6. . De dubbelbestemming Leiding-Gas valt op diverse locaties in het bestemmingsplan samen met de dubbelbestemming Archeologie. Omdat bij de aanleg van de leiding de grond reeds geroerd is, verzoekt reclamant om de aan de dubbelbestemming Archeologie gerelateerde artikelen 16, 17, en 18 zodanig aan te passen dat het verbod niet van toepassing is, indien: - het gaat om onderhouds- en vervangingswerkzaamheden van bestaande bestratingen en beplantingen en werkzaamheden binnen bestaande tracés van kabels en leidingen waarbij niet dieper gegraven wordt dan de reeds uitgegraven diepte.	5. <u>De volgende voorrangsbepaling wordt opgenomen in het omgevingsplan.</u> **13.2 Voorrangsbepaling** Indien strijd ontstaat tussen het belang van de bescherming van de leidingen als bedoeld in dit artikel en het bepaalde in de overige artikelen prevaleert de 'Waarde - Gasleiding'. 6. <u>We hebben deze regeling opgenomen in de regels</u>.
3.	1. Indiener geeft aan dat hij het prettig vind dat er een kleine winkelplint in de buurt is en dat er een groter winkelcentrum in De Laar Oost is. Alle voorzieningen zijn in de buurt. De jumbo zou groter worden volgens het plan. Indiener vraagt of daar plannen voor zijn. 2. Een minpunt wat ik al eerder aan College en Raad heb laten weten is de wijkdemocratie. Van Wijken Weten werkt niet. Ik heb te vaak ervaren dat het Team Leefomgeving niet open staat voor input of adviezen. 3. Indiener vraagt wat de stand van zaken is rond het opstellen van de Omgevingsvisie Arnhem.	1. Er ligt op dit moment een aanvraag voor de verbouw van de Jumbo. De plannen lijken op dit moment geen uitbreiding van het winkeloppervlak in te houden, maar een optimalisatie van het magazijndeel van de winkel. 2. Bij de totstandkoming van het omgevingsplan is samengewerkt met TLO. Het omgevingsplan is doorgestuurd naar de (bekende) betrokken inwoners van de wijk de Laar. Opmerkingen over 'het niet werken' van de wijkdemocratie vallen buiten de reikwijdte van de procedure van dit omgevingsplan. 3. We zijn nu bezig met de voorbereidingen. Het koersdocument voor de omgevingsvisie is in september gelanceerd als onderdeel van de participatie. In het koersdocument is tevens een planning opgenomen waarin staat dat in Q2 de omgevingsvisie wordt vastgesteld door de raad.

	4. Is de gemeente Arnhem betrokken bij de Omgevingsagenda Oost? 5. Waarom wordt er nu gewerkt met omgevingsplannen terwijl er nog geen omgevingsvisie is voor Arnhem?	4. Ja, de gemeente Arnhem is hierbij betrokken. 5 Het 'Chw omgevingsplan De Laar 2020' is een zogenaamd bestemmingsplan met verbrede reikwijdte. De Crisis- en herstelwet biedt de mogelijkheid om een bestemmingsplan te maken. In een bestemmingsplan met verbrede reikwijdte kunnen we als gemeente alvast gebruik maken van de mogelijkheden om een bestemmingsplan te maken dat sterk lijkt op het omgevingsplan uit de Omgevingswet. Anticiperend op de komst van de Omgevingswet noemen we dit plan dan ook 'omgevingsplan'. Daarnaast bevat dit omgevingsplan belangrijke 'technische' aanpassingen die nu al, maar ook op termijn, bijdragen aan het verbeteren van onze digitale dienstverlening aan inwoners, ondernemers en eigenaren. Het omgevingsplan moet dan ook gezien worden als een groeimodel. De komende jaren voegen we aan het plan steeds meer regels toe die nu nog op andere plekken zijn ondergebracht. Op die manier ontstaat straks een samenhangend plan waarin inwoners, ondernemers en alle andere betrokkenen de regels voor de fysieke leefomgeving op een publieksvriendelijke manier kunnen raadplegen. De keuzes uit de opgestelde omgevingsvisie zullen uiteindelijk vanaf 2022 in het daadwerkelijke omgevingsplan landen. Voor dit bestemmingsplan met verbrede reikwijdte met alleen technische aanpassing is een vastgestelde omgevingsvisie nog geen verplichting.
	6. De Laar ligt aan de gemeentegrens met Overbetuwe. Is er rekening gehouden met de vastgestelde Omgevingsvisie Overbetuwe 2020? 7. Worden de ter inzage-leggingen van Omgevingsplannen in de Arnhemse koerier aangekondigd? Zo nee, waarom niet?	6. Het omgevingsplan is in het kader van het 3.1.1.-vooroverleg opgestuurd naar de gemeente Overbetuwe. 7. Op grond van de verordening elektronische publicatie gemeente Arnhem hoeven omgevingsplannen alleen digitaal bekend te worden gemaakt. Bij een omgevingsplan waarbij wordt verwacht dat dit een grote impact heeft voor omwonenden maakt het college een afweging of de ter inzagelegging tevens in de Arnhemse koerier moet worden aangekondigd.
	8. Is er een planning voor het opstellen van de Omgevingsplannen voor Arnhem gemaakt?	8. Ja, er is door het college een 'Plan van Aanpak omgevingsplan' voorbereid. Dit plan van aanpak bevat tevens een planning. Het plan van aanpak zal binnenkort op Ibabs verschijnen en door de raad worden behandeld.
4.	1. Indiener noemt een aantal normen en waarden van de PSP'92 en vraagt op welke manier in het omgevingsplan rekening is gehouden met deze onderdelen.	1. Deze onderdelen hebben geen ruimtelijke relevantie en vallen derhalve buiten de reikwijdte van dit omgevingsplan.

	2. Waarom is er een plan voor De Laar gemaakt en niet een plan voor De Laar West en een plan voor De Laar Oost? De wijkdelen hebben volgens de tekst die voorligt een ander karakter.	2. Voor de Laar West en Oost geldt nu al één bestemmingsplan. Vanaf 1 januari 2022 geldt er met de inwerkingtreding van de Omgevingswet één omgevingsplan dat voor geheel Arnhem geldt. Er is geen aanleiding om twee verschillende plannen voor De Laar West en de Laar Oost op te stellen.
	3. Waarom is er nu al een Omgevingsplan gemaakt voordat er een Omgevingsvisie is opgesteld?	3. Het 'Chw omgevingsplan De Laar 2020' is een zogenaamd bestemmingsplan met verbrede reikwijdte. De Crisis- en herstelwet biedt de mogelijkheid om een bestemmingsplan te maken. In een bestemmingsplan met verbrede reikwijdte kunnen we als gemeente alvast gebruik maken van de mogelijkheden om een bestemmingsplan te maken dat sterk lijkt op het omgevingsplan uit de Omgevingswet. Anticiperend op de komst van de Omgevingswet noemen we dit plan dan ook 'omgevingsplan'. Daarnaast bevat dit omgevingsplan belangrijke 'technische' aanpassingen die nu al, maar ook op termijn, bijdragen aan het verbeteren van onze digitale dienstverlening aan inwoners, ondernemers en eigenaren. Het omgevingsplan moet dan ook gezien worden als een groeimodel. De komende jaren voegen we aan het plan steeds meer regels toe die nu nog op andere plekken zijn ondergebracht. Op die manier ontstaat straks een samenhangend plan waarin inwoners, ondernemers en alle andere betrokkenen de regels voor de fysieke leefomgeving op een publieksvriendelijke manier kunnen raadplegen. De keuzes uit de opgestelde omgevingsvisie zullen uiteindelijk vanaf 2022 in het daadwerkelijke omgevingsplan landen. Voor dit bestemmingsplan met verbrede reikwijdte met alleen technische aanpassing is een vastgestelde omgevingsvisie nog geen verplichting.
	4. Op de website ruimtelijkeplannen.nl staat wel het facetplan Parkeren, maar niet het facetplan Groen en bomen.	4. Het Facetplan Groen en Bomen staat wel op de website ruimtelijkeplannen.nl. De link is: http://www.ruimtelijkeplannen.nl/viewer/viewer?planidn=NL.IMRO.0202.903-0301.
	5. Ten aanzien van de activiteit 'reclamezuil' merken wij op dat het ons bevreemd dat hier ook reclame opgeplakt mag worden. "De Kroonse Zuil" is in onze visie voor de vrije meningsuiting en niet voor commerciële uitingen. Graag een aanpassing van artikel 33 en aanpalend artikel 43.	5. In het ontwerpomgevingsplan hebben wij de geldende bouw- en gebruiksmogelijkheden gerespecteerd. In het bestemmingsplan 'De Laar 2007' is de zuil bestemd als reclamezuil. Wij hebben dit overgenomen uit het geldende plan.

	6. Pluspunt van De Laar is de natuur in de omgeving. Belangrijk om te benoemen. Park Lingezegen is een eigen bestuursorgaan. We vinden het belangrijk dat de wijk goed geïnformeerd wordt over de GR Lingezegen.	6. Park Lingezegen is geen onderdeel van het omgevingsplan voor De Laar. Uiteraard vinden wij het ook van belang dat de wijk wordt geïnformeerd over de GR Lingezegen.
	7. Er zijn vele voorzieningen in de wijk. We stellen voor dat er een gesprek in de wijk plaats vindt over de voorzieningen en winkels. Wellicht zijn er meer wensen. In De Laar is een HOV-halte (lijn 331, Viaduct Kroonse Wal). Daarmee is de wijk aangetakt op het regionale OV-net.	7. Dit is geen onderdeel van het omgevingsplan.
	8. Daarnaast is er een dubbel eindpunt voor lijnen 2 en 6. Lijn 14 rijdt ook door de wijk. Tenslotte is er een Stationshalte. We bepleiten dat de trein Arnhem-Tiel daar ook halteert.	8. Dit is geen onderdeel van het omgevingsplan..
	9. Hoe wordt de wijk betrokken bij de warmtevisie?	9. Er is een indeling in kansrijke wijken en overige wijken vastgesteld. De Laar is een overige wijk. In de kansrijke wijken wordt onderzocht of deze wijken (of delen van de wijk) in 2030 aardgasvrij kunnen worden. In de overige wijken wordt vooral ingespeeld op energiebewustwording en energiebesparing. Hier gaan in de komende maanden wijkgesprekken plaatsvinden om mensen te betrekken bij de energietransitie en te helpen met energie besparen. Het wijkgesprek in De Laar staat begin 2021 gepland (onder voorbehoud corona etc).
	10. Waarom zijn de beide ontwikkelingen in hoofdstuk 2.6 in de toelichting niet in dit Omgevingsplan meegenomen? Wat zijn de ontwikkelingen die verwacht worden op aan de Tilburgseweg en de Zeelandsingel 40?	10. Het 'Chw Omgevingsplan de Laar 2020' is beheersmatig van aard. Alleen concrete plannen worden in het bestemmingsplan verwerkt. Voor de Tilburgseweg geldt dat in 2007 heeft de gemeenteraad een Nota voor Randvoorwaarden Oostlocaties vastgesteld voor dit gebied. Het terrein ligt nu echter nog steeds braak. Concrete plannen voor deze locatie zijn er op dit moment nog niet. Voor de Zeelandssingel liggen plannen voor een transformatie tot wonen. Dit plan was echter niet dusdanig concreet bij de terinzagelegging dat we deze mee kunnen nemen in het plan.
	11. De Woonboulevard is opgenomen als PDV. Is deze ook opgenomen in het RPW zoals is opgesteld door het PFO-Van Dellen en vastgesteld door GS?	11. De woonboulevard is in het RPW inderdaad aangemerkt als PDV locatie.
	12. We bepleiten een paragraaf over het integraal beheer van de openbare ruimte. We hebben per brief bezwaar gemaakt tegen het	12. Integraal Beheer Openbare Ruimte is geen onderdeel van het omgevingsplan De Laar.

	opheffen van dit document. We stellen dat Arnhem een IBOR-plan nodig heeft 13. Arnhem kent een Stadsvisie en een Structuurvisie. Is hier rekening mee gehouden? 14. Tenslotte willen wij graag de reacties van het Waterschap, de aangrenzende gemeenten en de bewonersoverleggroepen ontvangen. Daarnaast willen wij weten welke overleggroepen zijn geïnformeerd.	13. Het omgevingsplan is actualiserend en conserverend van aard. Het is onduidelijk wat er bedoeld wordt met de stadsvisie, maar het omgevingsplan past binnen het gemeentelijke beleid zoals de structuurvisie. 14. Reactie gemeente Overbetuwe: "Bedankt voor het toesturen! Wij hebben geen opmerkingen op het bestemmingsplan voor De Laar." Reactie waterschap: Nog een paar toevoegingen/opmerkingen: - Op de Verbeelding worden alle a-watergangen bestemd met 'Water'. Ik mis nog een paar stukjes (zie bijlage) - Om het hele watersysteem te verbinden zou het wenselijk zijn om de duikers tussen het water te bestemmen met een dubbelbestemming - In het begin van de Toelichting worden 2 ontwikkellocaties aangeduid, maar verderop wordt er alleen maar geschreven dat het consoliderend is. Het omgevingsplan voor De Laar is via de mail doorgestuurd naar een lijst van actieve inwoners van de Laar.

Conclusie: het college adviseert om het plan gewijzigd vast te stellen.

2b Gebundelde zienswijzen, bijlage bij het raadsvoorstel voor vaststelling 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

Zaaknummer: 496176

Geanonimiseerd

Zienswijze #1

INGEKOMEN 18 MEI 2020

Locatiecode 2NA8122, Postbus 50, 6920 AB Duiven

Aangetekend

College burgemeester en wethouders
Postbus 9029
6800 EL Arnhem

Bezoekadres
Dijkgraaf 4
6921 RL Duiven

Postadres
Locatiecode 2NA8122
Postbus 50
6920 AB Duiven
Telefoon 088 542 6444

info@liander.nl
www.liander.nl

Datum
14 mei 2020

Ons kenmerk
RLI-0852/20200032

Contactpersoon
[redacted]

Betreft
Inspraakreactie concept omgevingsplan 'Chw Omgevingsplan De Laar'

Geachte meneer/mevrouw,

Liander N.V. maakt een inspraakreactie kenbaar op het concept omgevingsplan 'Chw Omgevingsplan De Laar' (hierna: het concept) van de gemeente Arnhem.

Liander N.V. is onder andere de eigenaar van drie gasdrukmeet- en regelstations gelegen in het plangebied van het concept en is daarmee belanghebbend.

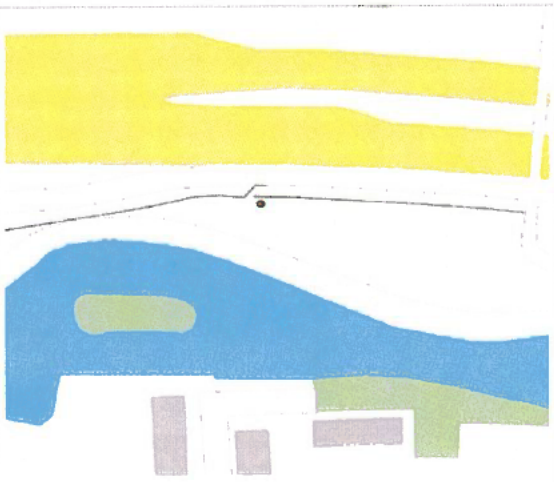
Gasdrukmeet- en regelstations
De gasdrukmeet- en regelstations in het plangebied, gelegen aan de Deurnestraat 71, Randweg 49 en Venlosingel 174 te Arnhem, zijn een type B-inrichting in de zin van het Activiteitenbesluit. Op deze stations zijn de regels uit de Wet milieubeheer en het Besluit algemene regels voor inrichtingen milieubeheer (hierna: Activiteitenbesluit) van toepassing.

In het concept is aan de grond waarop de gasdrukmeet- en regelstations op de Deurnestraat 71 en Venlosingel 174 zijn gevestigd, de enkelbestemming 'groen' gekoppeld. Aan de grond waarop het gasdrukmeet- en regelstation op de Randweg 49 is gevestigd, is de enkelbestemming 'bedrijf-nutsvoorziening' gekoppeld.

Gelet op de ruimtelijke uitstraling van de bovengenoemde stations, zie de veiligheidsafstanden in artikel 3.12 lid 6 van het Activiteitenbesluit die gelden voor een kaststation, willen wij u vragen de gasdrukmeet- en regelstations binnen de bovengenoemde bestemmingen te koppelen aan de functieaanduiding 'nutsvoorziening' op de verbeelding en te voorzien van de daarbij horende veiligheidscontour (Activiteitenbesluit – zone). Door deze wijze van bestemmen is de aanwezigheid van de gasdrukmeet- en regelstations voor derden zichtbaar en wordt beter geborgd dat de veiligheidsafstanden ten opzichte van respectievelijk kwetsbare objecten en beperkt kwetsbare objecten nu en in de toekomst in acht worden genomen.

Gasdrukmeet- en regelstation aan de Deurnestraat 71 te Arnhem

- Enkelbestemming: 'groen'
- DS Kaststation (Inh. 0,5 tot 15m³)
- Veiligheidsafstand van 4 meter tot beperkt kwetsbare objecten en 6 meter tot kwetsbare objecten
- Nummer behuizing '6 000 082'
- Coordinaten: 187515.9, 440820.5

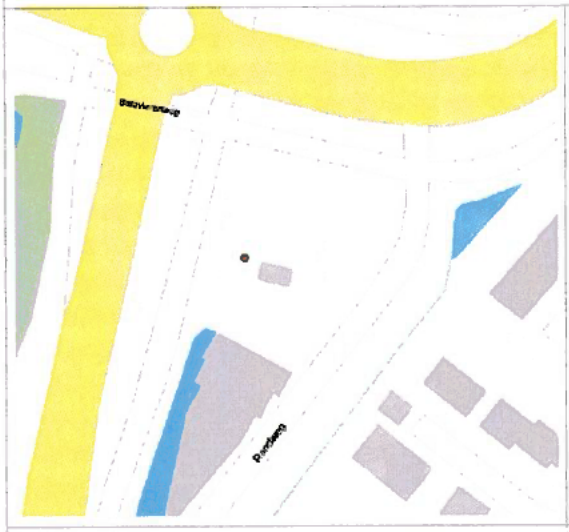
Afbeelding 1a: Locatie van het gasdrukmeet- en regelstation (rode punt).

Afbeelding 1b: Ligging van het gasdrukmeet- en regelstation (rode cirkel).

Gasdrukmeet- en regelstation aan de Randweg 49 te Arnhem

- Enkelbestemming: 'bedrijf-nutsvoorziening'
- DS Kaststation (Inh. 0,5 tot 15m³)
- Veiligheidsafstand van 4 meter tot beperkt kwetsbare objecten en 6 meter tot kwetsbare objecten
- Nummer behuizing '6 000 091'
- Coordinaten: 187692.3, 439673.0

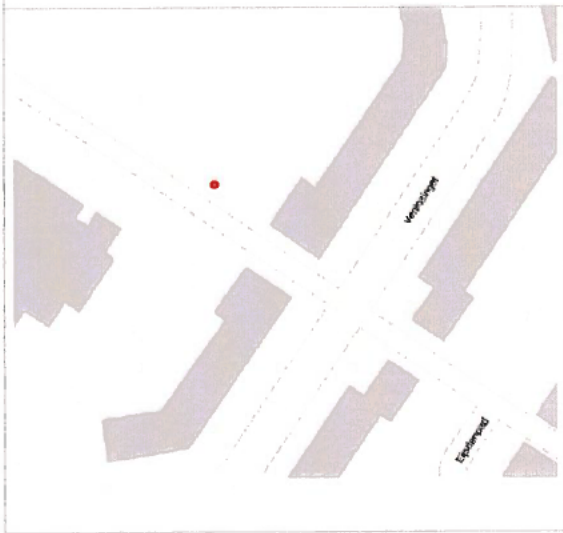
Afbeelding 2a: Locatie van het gasdrukmeet- en regelstation (rode punt).

Afbeelding 2b: Ligging van het gasdrukmeet- en regelstation (rode cirkel).

Gasdrukmeet- en regelstation aan de Venlosingel 174 te Arnhem

- Enkelbestemming: 'groen'
- DS Kaststation (Inh. 0,5 tot 15m³)
- Veiligheidsafstand van 4 meter tot beperkt kwetsbare objecten en 6 meter tot kwetsbare objecten
- Nummer behuizing '6 000 090'
- Coordinaten: 188397.7, 439845.2

Afbeelding 3a: Locatie van het gasdrukmeet- en regelstation (rode punt).

Afbeelding 3b: Ligging van het gasdrukmeet- en regelstation (rode cirkel).

Conclusie
Wij verzoeken u het concept zodanig aan te passen dat tegemoet wordt gekomen aan het beschreven voorstel. Wij zijn graag bereid om deze inspraakreactie mondeling nader toe te lichten en met u mee te denken.

Heeft u nog vragen naar aanleiding van deze brief of over ruimtelijke ontwikkelingen? Neem dan gerust contact met ons op door een e-mail te sturen naar ro.loket@liander.nl. Wij nemen dan binnen drie werkdagen contact met u op.

Met vriendelijke groet,
Liander N.V.

[redacted]

Zienswijze #2

Liander

Post op rekening

R NL Aangetekend G-A-1

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas
postnl

3SRRC13185326

PostNL
Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

INGEKOMEN 18 MEI 2020

Gemeenteraad van de Gemeente Arnhem,
postbus 9029
6800 EL Arnhem.

N.V. Nederlandse Gasunie
Postbus 19
9700 MA Groningen
Concourslaan 17
[redacted]
E info@gasunie.nl
Handelsregister Groningen 02029700
www.gasunie.nl

Datum
28 april 2020

Doorkiesnummer
+31 6 3900 2972

Ons kenmerk
OOZ 20.717

Uw kenmerk

Onderwerp
Zienswijze "Chw Omgevingsplan De Laar 2020"

Geachte Raad,

Uit een publicatie in de Nederlandse Staatscourant van 20-04-2020, nr. 22578, blijkt dat het ontwerpbestemmingsplan "Chw Omgevingsplan De Laar 2020" door u ter inzage is gelegd. Dit ontwerp geeft ons aanleiding tot het indienen van de volgende zienswijze. Hiernavolgend treft u per planonderdeel de door ons verzochte aanpassingen aan.

Toelichting
In de toelichting van het plan ontbreekt in artikel 2.4.1. een expliciete benoeming van de belemmeringstrook bijhorende de gastransportleiding N-568-34. Deze belemmeringstrook bedraagt aan weerszijde van de gastransportleiding 4 meter. Deze toevoeging zou consequent zijn gezien de correcte opname ervan op de planverbeelding en de planregels.

Planregels
<u>Opnemen verplicht advies leidingbeheerder</u>
Wij verzoeken u om in artikel 8 op te nemen dat voordat er een vergunning wordt verleend (schriftelijk) advies bij de leidingbeheerder ingewonnen moet worden. De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State heeft bevestigd dat op basis van het Bevb het bevoegd gezag bij de besluitvorming - uit oogpunt van zorgvuldige besluitvorming - de mening van de exploitant over de veiligheid van de buisleiding moet betrekken[1].

<u>Opnemen vergunningsstelsel voor uitvoeren werk, geen bouwwerk zijnde of werkzaamheden</u>
Wij verzoeken u om een vergunningstelsel voor uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde en werkzaamheden op te nemen. Op grond van artikel 14 van het Bevb bent u verplicht om een dergelijk vergunningsstelsel t.b.v. de aanwezige gastransportleiding in het bestemmingsplan op te nemen. Voor de regels kunt u gebruik maken van het tekstvoorstel in bijlage 1 van deze brief.

<u>Aanvullen werkzaamheden</u>
De bepalingen omtrent werken, geen bouwwerken zijnde of werkzaamheden ontbreken in artikel 8 en zijn dus onvoldoende uiteengezet om een veilig en bedrijfszeker gastransport te waarborgen en gevaar voor personen en goederen in de directe omgeving van de leiding(en) te beperken.

1(uitspraak RvS van 16 juli 2014, zaaknummer 201304565/1/R1, rechtsoverweging 10.5.).

Wij verzoeken u om artikel 8 aan te vullen / uit te breiden met de volgende werkzaamheden:

- het aanbrengen/rooien van diepwortelende beplantingen en bomen;
- het aanleggen van wegen of paden en het aanbrengen van andere oppervlakteverhardingen;
- het indrijven van voorwerpen in de bodem, zoals lichtmasten, wegwijzers en ander straatmeubilair;
- het uitvoeren van grondbewerkingen, waartoe worden gerekend afgraven, woelen, mengen, diepploegen, egaliseren, ontginnen, ophogen en aanleggen van drainage;

het aanleggen, vergraven, verruimen of dempen van sloten, vijvers en andere wateren.

<u>Voorrangsbepaling/Rangorde dubbelbestemming</u>
In dit plan valt de dubbelbestemming 'Leiding-Gas' samen met enkele andere bestemmingen (zoals Groen – Landschap en Park en Waarde Groen - Archeologie). Op basis van de jurisprudentie van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State[2] dient een onderlinge rangorde te worden aangegeven. Dit is nu niet het geval. Gezien de veiligheidsaspecten die gelden om een veilige ligging van de gastransportleiding te waarborgen, verzoeken wij u om een bepaling op te nemen, zodat de dubbelbestemming 'Leiding-Gas' bij samenvallen met andere bestemmingen voorrang krijgt.

<u>Samenvallen met dubbelbestemming "Archeologie"</u>
De dubbelbestemming Leiding-Gas valt op diverse locaties in het bestemmingsplan samen met de dubbelbestemming Archeologie. Omdat bij de aanleg van de leiding de grond reeds geroerd is, verzoeken wij u om de aan de dubbelbestemming Archeologie gerelateerde artikelen 16, 17, en 18 zodanig aan te passen dat het verbod niet van toepassing is, indien:

- het gaat om onderhouds- en vervangingswerkzaamheden van bestaande bestratingen en beplantingen en werkzaamheden binnen bestaande tracés van kabels en leidingen waarbij niet dieper gegraven wordt dan de reeds uitgegraven diepte.

Mocht u nog vragen hebben over deze zienswijze, dan kunt u contact met mij [redacted]

[redacted]

[redacted]
Adviseur Omgevingsmanagement N.V. Nederlandse Gasunie

[2]Zie uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (zaaknummer 201304186/1/R4) van 19 februari 2014, rechtsoverwegingen 4.5 en 4.6.

Bijlage 1:

Artikel XX Dubbelbestemming 'Leiding-Gas'

x.1 Bestemmingsomschrijving
De op de verbeelding als zodanig aangewezen gronden zijn mede bestemd voor de aanleg en instandhouding van ondergrondse hoge druk gastransportleidingen (inclusief voorzieningen) met de daarbij behorende belemmeringenstroken.

x.2 Voorrangsbepaling
De regels van deze dubbelbestemming gelden primair ten opzichte van de regels van iedere andere bestemming, waarmee deze dubbelbestemming samenvalt.

x.3 Bouwregels
In afwijking van hetgeen elders in deze regels is bepaald, geldt dat op of in de in x.1. bedoelde gronden uitsluitend bouwwerken, geen gebouwen zijnde, ten dienste van de leiding(en) mogen worden gebouwd. Overige gebouwen en bouwwerken, geen gebouwen zijnde, zijn niet toegestaan uit oogpunt van externe veiligheid en energieleveringszekerheid.

x.4 Afwijken van de bouwregels
Het bevoegd gezag kan bij een omgevingsvergunning afwijken van de bouwregels voor het bouwen overeenkomstig de andere daar voorkomende bestemming(en) indien de veiligheid van de betrokken leiding niet wordt geschaad en vooraf schriftelijk advies is ingewonnen bij de betrokken leidingexploitant. Een omgevingsvergunning kan slechts worden verleend indien
geen kwetsbare objecten worden toegelaten.

x.5 Specifieke gebruiksregels
Tot een gebruik, strijdig met deze bestemming, wordt in ieder geval gerekend:

- het opslaan van goederen, met uitzondering het opslaan van goederen t.b.v. van inspectie en onderhoud van de gastransportleiding.
- het wijzigen van het gebruik van bestaande gebouwen, indien daardoor een kwetsbaar object wordt toegelaten.

x.6 Omgevingsvergunning voor het uitvoeren van werken, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden

x.6.1 Het is verboden op of in de gronden met de bestemming Leiding – Gas zonder of in afwijking van een omgevingsvergunning de volgende werken, geen bouwwerk zijnde, of de volgende werkzaamheden uit te voeren:
a. het aanbrengen en rooien van diepwortelende beplantingen en bomen;
b. het aanleggen van wegen of paden en het aanbrengen van andere oppervlakteverhardingen;
c. het indrijven van voorwerpen in de bodem, zoals lichtmasten, wegwijzers en ander straatmeubilair;

[2]Zie uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (zaaknummer 201304186/1/R4) van 19 februari 2014, rechtsoverwegingen 4.5 en 4.6.

d. het uitvoeren van grondbewerkingen, waartoe worden gerekend afgraven, woelen, mengen, diepploegen, egaliseren, ontginnen, ophogen en aanleggen van drainage;
e. het aanleggen, vergraven, verruimen of dempen van sloten, vijvers en andere wateren.

x.6.2 Het verbod is niet van toepassing op werken en/of werkzaamheden:
a. die reeds in uitvoering zijn op het tijdstip van het van kracht worden van het plan;
b. die het normale beheer en onderhoud ten aanzien van de leiding en belemmeringenstrook of ten aanzien van de functies van de andere voorkomende bestemming(en) betreffen;
c. zijnde graafwerkzaamheden als bedoeld in de Wet informatie-uitwisseling bovengrondse en ondergrondse netten en netwerken;
d. die mogen worden uitgevoerd krachtens een reeds verleende vergunning.

x.6.3 Een omgevingsvergunning voor het uitvoeren van werken, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden kan worden verleend indien de betreffende werken en/of werkzaamheden de belangen van de leiding niet schaden.

x.6.4 Alvorens te beslissen op een aanvraag om een omgevingsvergunning, als bedoeld in x.6.1, wint het bevoegd gezag schriftelijk advies in bij de leidingbeheerder omtrent de vraag of door de voorgenomen werken of werkzaamheden de belangen van de leiding niet worden geschaad en welke voorwaarden gesteld dienen te worden om eventuele schade te voorkomen.

[2]Zie uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (zaaknummer 201304186/1/R4) van 19 februari 2014, rechtsoverwegingen 4.5 en 4.6.

Zienswijze #3

Zaak468269
INGEKOMEN - 8 JUNI 2020

2020-1010675+

[redacted]

College van Burgemeester en Wethouders
Postbus 9029
6800 EL ARNHEM

i.a.a.: Gemeenteraad

Arnhem, 31 MEI 20

Betreft: Zienswijze Omgevingsplan De Laar 2020

Zaaknummer: NL.IMRO.0202.947-0201
Behandelend ambtenaar: [redacted]
Aantal bijlagen: 1.

Geacht College,

Als bewoner van de wijk De Laar West heb ik met extra belangstelling kennis genomen van het Ontwerp-Omgevingsplan van mijn wijk. Een wijk waar ik sinds 2015 met veel plezier woon.

Dit woonplezier wordt vormgegeven door goede openbaar vervoerverbindingen, winkels en groen in mijn omgeving. Ondanks dat mijn woning bij het spoor ligt ervaar ik dat niet als hinderlijk. Wat ik wel als hinderlijk ervaar is de diftar die nu ingevoerd wordt.

Wat ik prettig vind is dat er een kleine winkelplint in de buurt is en dat er een groter winkelcentrum in De Laar Oost is. Alle voorzieningen zijn in de buurt. De Jumbo zou groter worden volgens het plan. Zijn daar plannen voor bekend?

Het openbaar vervoer is voor mij een belangrijke voorziening. Lijn 6 gaat snel naar CS en lijn 2 is snel in het Bestuurskwartier. Twee plekken in Arnhem die ik frequent bezoek. Daarnaast is lijn 331 en secundair lijn 14 voor mij relevant om naar Nijmegen te reizen. Wat ik mis zijn DRIS-borden bij diverse bushaltes. Deze ontbreken bij de eind-/beginhalte Bredasingel. Het was logisch dat deze niet geplaatst werden, maar lijn 2 wordt nu lijn 6 en andersom. Ook bij de Brabantweg missen deze borden.

Ik moet wel opmerken dat ik mezelf een inwoner van De Laar West voel. Dat komt ook door de bebording in de wijk en op de trolleybussen. Die trolleybussen zou ik graag in de wijk behouden! Dat is echt iets van de stad Arnhem.

[redacted]

[redacted]

Parkeervoorzieningen zijn volgens mij goed aanwezig en voor handen. Het autoverkeer gaat naar mijn mening goed qua circulatie.

Ten aanzien van energie in de woning wil ik benadrukken niet gedwongen te willen worden in mijn energiesoortkeuze.

Een minpunt wat ik al eerder aan College en Raad heb laten weten is de wijkdemocratie. Van Wijken Weten werkt niet. Ik heb te vaak ervaren dat het Team Leefomgeving niet open staat voor input of adviezen. Hier moet echt iets aan gebeuren. Ik sta nog steeds open voor contact en overleg met het TLO.

Ik concludeer dat het Omgevingsplan voorziet in het behoud van de functies in de wijk die ik waardeer. Vandaar ben ik wel positief over dit voorliggende plan. Wel zie ik graag inhoudelijke reactie op mijn opmerkingen en vragen.

Met vriendelijke groeten,

[redacted]

31 MEI 2019

Datum:
Betreft: Zienswijze Omgevingsplan De Laar 2020

zaak 468269

INGEKOMEN - 8 JUNI 2020

KAN

2020-1010679[illegible]

Aan: College van Burgemeester en Wethouders van Arnhem
CC: Gemeenteraad van Arnhem
Provinciale Staten van Gelderland

Arnhem, 01 JUN 2020

Betreft: ZIENSWIJZE CHW OMGEVINGSPLAN DE LAAR 2020

Graag dien ik de volgende zienswijze in op het Omgevingsplan De Laar 2020. Het Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen wil namelijk enkele informatieve vragen stellen. Dit doe ik omdat de onderwerp 'invoering Omgevingswet en opstellen Omgevingsvisie' in verschillende gemeenten aan de orde is.

(1) Wat is de stand van zaken rond het opstellen van de Omgevingsvisie Arnhem?
(2) Is de gemeente Arnhem betrokken bij de vorming van de Omgevingsagenda Oost?
(3) Heeft de gemeente Arnhem bij het opstellen van de ruimtelijke plannen kennis genomen van de ontwerp-NOVI?
(4) Waarom wordt er nu gewerkt met Omgevingsplannen terwijl er nog geen Omgevingsvisie is voor Arnhem?
(5) De Laar ligt aan de gemeentegrens met Overbetuwe. Is er rekening gehouden met de vastgestelde Omgevingsvisie Overbetuwe 2040?
(6) Worden de ter inzage-leggingen van Omgevingsplannen in de Arnhemse Koerier aangekondigd? Zo nee, waarom niet?
(7) Is er een planning voor het opstellen van de Omgevingsplannen voor Arnhem gemaakt?

Graag denk ik mee over de documenten die nog zullen volgen.

[redacted]

Bijlage: 1.

[redacted]

Zienswijze #4

Zaak 468269
INGEKOMEN - 8 JUNI 2020

2020-1010687N

DE LAAR OMGEVEN

PSP'92

ZIENSWIJZE OP OMGEVINGSPLAN

1 JUNI 2020

PSP'92 ARNHEM

PSP '92
ARNHEM

2

Voorwoord

De PSP'92 neemt niet deel aan gemeenteraadsverkiezingen. Wel wil de PSP'92 haar kennis en mening meegeven bij belangrijke Arnhemse processen. Ruimtelijke ordening is zo een proces. De PSP'92 wil de stad Arnhem een links alternatief bieden. De Arnhemse PSP'92 is regionaal en radikaal-links geörienteerd. Wij vinden dat de primaire schaal van bestuur het lokale is. Op lokaal vlak worden de besluiten genomen die burgers het meeste en snelste raken en voelen. De gemeenteraad beslist over de zaken die in de eigen leefomgeving merkbaar zijn. De Arnhemse PSP'92 wil graag daarom deze zienswijze indienen.

[redacted]

Arnhem: Made in Arnhem

Wat is Arnhem nu eigenlijk? Arnhem is de 14e stad. Provinciehoofdstad van Gelderland. Stad van het recht en bestuur voor het oosten. Arnhem is een gemeente met zo'n 156.000 inwoners. Die mensen zijn samen Arnhem.

Maar wat is nu het DNA van Arnhem? Welke identiteit heeft deze stad? Arnhem is creatief, energiek, duurzaam, ondernemend, groen en sportief. Bij al die begrippen kan je echt Arnhemse organisaties, plekken en mensen plaatsen. Die organisaties en plekken moet Arnhem koesteren. Ze zijn wat Arnhem echt typisch Arnhem maakt.

De PSP'92 wil dat Arnhemse en die specifieke kracht behouden en versterken, omdat wij de kracht van Arnhem zien, herkennen en erkennen. Kracht die is gemaakt in en door Arnhem en de Arnhemmers. Alle Arnhemmers, of ze nu hier geboren zijn of van ver komen.

Arnhem is made by Arnhem.

ZIENSWIJZE
De vraag wat Arnhem nu is zal in de Omgevingsvisie worden beantwoord. Echter, deze Omgevingsvisie is nog niet eens in concept beschikbaar. Wij willen graag onderbouwd hebben waarom nu al dit Omgevingsplan voorligt.

Wij vinden dit een verkeerde volgorde. Eerst een visie, dan een plan.

Deelt u hetgeen wij als DNA van Arnhem stellen?

Visie, waarden en normen

De Pacifistisch-Socialistische Partij '92 heeft een lange geschiedenis. We bouwen voort op wat de 'oude' PSP in 1990 achterliet. Vanuit de PSP-visie op de samenleving hebben wij als moderne partij nagedacht over onze visie op de stad en de wereld. Uit deze visie vloeien waarden en normen en een taakopvatting van de overheid voort. In dit document willen wij hier vanzelfsprekend aandacht aan geven.

Visie
De rechten van de mens moeten worden verdedigd en worden uitgebouwd. We doelen hierbij op burgerlijke en politieke rechten, alsmede de economische, sociale en culturele rechten. Belangrijke elementen hierin zijn het recht op vrede, het recht op ontwikkeling, het recht op een duurzaam leefmilieu, het recht op het cultureel erfgoed en het recht op een leefbare samenleving waarbinnen iedereen gelijkwaardig mee kan doen.

Waarden en normen
Omzien naar elkaar kan alleen in een samenleving waar sociale cohesie is. Sociale cohesie kan alleen ontstaan als mensen elkaar kennen en zich gekend voelen en ervaren. De burger is geen nummer, maar een mens met gevoel en een wens om sociaal te kunnen zijn. Waarden en normen gedijen het best in een samenleving die tolerant naar elkaars opvatting is, maar waarin mensen onderling elkaar ook durven aanspreken op niet wenselijk of

onprettig gedrag. Een samenleving waar een dialoog met elkaar en niet over elkaar de maat is zorgt er voor dat er een samenleving ontstaat waar meer soorten geloven (en ongelovigen) samen kunnen leven en naar elkaar kunnen en willen omzien.

Sociale cohesie: omzien naar elkaar
Een samenleving waar waarden en normen goed functioneren bereiken we alleen als we als samenleving en daarmee als politiek met drie onderstaande richtingwijzers rekening houden:

❖ *Voorkom massaliteit*
Als scholen leerfabrieken worden en leerlingen een nummer zijn is er geen sociale infrastructuur meer. Als de sociale infrastructuur ontbreekt, zal de leerling ontsporen. Immers, hij wordt niet meer aangesproken op zijn gedrag. Het is ook zo met de samenleving. Als niemand elkaar meer aanspreekt op zaken vervagen waarden en normen vanzelf. Al het gedrag wordt immers dan getolereerd en is tot norm verworden.

❖ *Voorkom kaderloosheid*
De wetgevende overheid geeft door wetten en voorschriften vele kaders mee. In een samenleving die als norm een soepele en tolerante omgang met kaders heeft worden ook belangrijke wetten met voeten getreden en gebeuren er dingen die we als samenleving niet willen. Geef mensen verantwoordelijkheid om op te treden en beslissingen te nemen. De overheid moet op juiste momenten loslaten en op de achtergrond over de echt belangrijke zaken verantwoording en rekenschap afleggen.

❖ *Voorzie in sociale cohesie*
Op het moment dat we als samenleving interesse hebben voor elkaar ontstaat vanzelf een leefbare samenleving. Als we willen omzien naar elkaar en naar onze omgeving kunnen we onze zo zorgvuldig opgebouwde waarden ten uitvoer brengen en komen de normen vanzelf mede tot uitvoering. Daarbij is tolerantie voor andere waarden en normen, mits niet verboden door Grondwet of Wetboek van Strafrecht, elementair voor een pluriforme samenleving.

Taak van de overheid
De overheid heeft een dienstbare taak. Dat houdt in, dat zij beschermt, randvoorwaarden stelt en structuren stimuleert, waardoor mensen in vrijheid tot ontplooiing kunnen komen. De overheid dient altijd het zwakke, het kwetsbare, in bescherming te nemen. De overheid dient wel ruimte te scheppen voor eigen verantwoordelijkheid van burgers, maar deze ruimte wordt beperkt, zodra deze in strijd komt met de beschermende taak van de overheid. De PSP'92 is van mening, dat veranderingen in de samenleving tot stand moeten worden gebracht langs democratische weg. Zij kiest voor een parlementaire democratie, waarin politieke bestuurders de zorg dragen voor de uitvoering van hervormingen en democratisch gekozen volksvertegenwoordigers de uitvoering controleren. De PSP'92 hecht grote waarde aan het vertegenwoordigend karakter van de gemeenteraad. De PSP'92 beseft dat er veelal in de politiek geen absoluut juiste oplossing kan worden aangedragen. Zij ziet daarom een compromis ook niet als een noodzakelijk kwaad, maar beschouwt de bereidheid tot het sluiten van een compromis als een democratische deugd. Echter, compromis en de wil van de meerderheid vinden altijd daar hun grens, waar een grondrecht lijkt te worden aangetast. Besluitvorming via meerderheid van stemmen is "slechts" een middel in de democratische besluitvorming. Een intolerante houding tegenover hen die een minderheidsstandpunt innemen vindt de PSP'92 dan ook altijd onjuist. Waar een politieke partij instemt met een democratische bestuursvorm verplicht zij zich tot respectvolle argumentatie en naleving van

correct genomen besluiten. Voor een leefbare samenleving is het democratisch functioneren van het openbaar bestuur een basisvoorwaarde.

Ten aanzien van gewetensbezwaren geldt het volgende: de mogelijkheid van een gewetensbezwaar tegen beslissingen kan en hoort reeds in de discussie voor de besluitvorming onderkend (te) worden. Dat houdt in, dat de meerderheid achter een besluit ook tot taak heeft, zich met de al dan niet erkenning van gewetensbezwaren bezig te houden.

Ons ideaal
De PSP'92 streeft naar een ideale stad in een ideale wereld, dus:

- een Arnhem waar de gelijkwaardigheid van mensen geldt, ongeacht sociale positie, sekse en seksuele geaardheid, afkomst of levensbeschouwing;
- een Arnhem waar men in de maatschappij uitgaat van de gedachte dat ieder naar vermogen in verantwoordelijkheid bijdraagt aan bestuur, sociaal en economisch leven;
- een Arnhem waar machtsstructuren, – militaire, economische, technologische of administratieve – die mensen in de knel (dreigen te) brengen, worden doorbroken.

De PSP'92 wil:

- **Waarden en normen behouden door beleid te toetsen aan de richtingwijzers die het principe 'omzien naar elkaar' bewerkstelligen.**
  1. Voorkom massaliteit.
  2. Voorkom kaderloosheid.
  3. Voorzie in sociale cohesie.
- **Een overheid die ruimte geeft aan politieke minderheden en respect heeft voor gewetensbezwaren.**

ZIENSWIJZE:
Onderschrijft het College onze waarden en normen in het kader van het voorliggende plan?

Burgerparticipatie en democratie

In Nederland willen we dat burgers actief meedoen aan het politieke bestuur. We streven naar een participatiedemocratie. In een doe-democratie kan iedereen meedenken en meedoen. De PSP'92 is al langer voor een samenleving waar we het met zijn allen doen. **Samen** de stad besturen is ons ideaal. Een samenspraakproces waar iedereen ruimte krijgt om zijn of haar zegje te doen, waarna de democratisch gekozen volksvertegenwoordiging toetst op haalbaarheid en wenselijkheid en daarna een besluit neemt. Die droom is nog ver weg in Arnhem.

De harde realiteit is dat er in Arnhem vaak zienswijze-rondes zijn, maar nadat je in de inspraakronde als betrokken Arnhemse burger bij de gemeenteraad je standpunt kenbaar mag maken begint het politieke spel. De burger moet dan toekijken aan de zijlijn en ervaart nog te vaak dat met zijn inspraak weinig tot niets gebeurt.

Burgerparticipatie is belangrijk voor het wederzijds vertrouwen tussen burger en bestuur. Daarnaast levert burgerparticipatie een leefbaardere samenleving op en er zal meer

draagvlak ontstaan voor besluitvorming van de overheid. Ook neemt de kwaliteit van de besluitvorming toe door het meenemen van de ervarings- en andere kennis. Wij vinden draagvlakverbetering en inhoudelijke upgrading belangrijke pluspunten.

"Een meedenkende burger is een meehelpende burger"; die basishouding zou de overheid moeten hebben. Dat houdt in dat participerende burgers op een gelijkwaardige wijze gefaciliteerd moeten worden – of zij het gemeentestandpunt delen of niet. Ook na het nemen van een besluit is het goed om contact te hebben en te houden met de burgers – of zij nu voor of tegen het besluit waren. Hierbij geldt het gezegde: "Zonder dwarsliggers kan de trein niet rijden."

Werelddoelstellingen, ook in Arnhem?

De PSP'92 is een regionale partij met een positieve blik op de wereld. Wij willen dat de gemeente Arnhem werkt aan de mondiale doelstellingen van de Verenigde Naties voor een betere, duurzamere en eerlijkere wereld. De gemeente Arnhem heeft bij raadsbesluit in 2009 zich uitgeroepen tot Millenniumgemeente. Wij zijn daar trots op en bepleiten dat de gemeente Arnhem deze titel meer tot uiting laat komen. De nieuwe Millenniumdoelstellingen, The Global Goals, zouden ook voor Arnhem een basis moeten zijn voor de toekomst.

ZIENSWIJZE
De PSP'92 is van mening dat de The Global Goals ook voor de stad Arnhem en haar wijken gelden. Is met deze doelstellingen rekening gehouden in het voorliggende plan? Kunt u per doelstelling beargumenteren hoe er rekening is gehouden in de planvorming? Zo nee, waarom niet?

Economische ontwikkeling

Economisch beleid is een echte regionale zaak. Samen met Nijmegen vormt Arnhem een economische stabiele tandem. Arnhem en Nijmegen vullen elkaar aan. Zo is onze stad vooral bezig met mode, energie en milieutechnologie, en Nijmegen met name met kennis, gezondheid en innovatie. Daarnaast hebben wij de Regio Food Valley als goede buur. Zij hebben voedsel en agrotechnologie als kernpunt. Arnhem moet wel zelf stevig economisch beleid voeren.

De PSP'92 wil door samen te werken in de triple helix of wel de drie O's (**overheid, onderwijs, ondernemers**) zorg dragen voor een concurrerende arbeidsmarkt, vooral waar het gaat om kenniswerkers, zodat ondernemers voor de regio blijven kiezen, dan wel door de kwaliteiten van de regio worden aangetrokken.

Ondernemers die zich in Arnhem en haar wijken willen vestigen, of al hier gevestigd zijn, moeten snel en deskundig geholpen worden. De gemeente dient slagvaardig in te spelen op vragen om medewerking tot vestiging of uitbreiding van bedrijven. Ook moet de gemeente zorgen voor snelle aanpassing van bestemmingsplannen of omgevingsvergunningen en voor een soepel verloop van andere administratieve en bestuurlijke procedures. Het Gemeentelijk Loket voor Ondernemers en de Omgevingsdienst spelen hier een elementaire rol in. Uitgangspunt is de (onnodige) **administratieve lastendruk** voor ondernemers te voorkomen of op zijn minst terug te dringen.

Zondagsrust is waardevol, of we nu naar de kerk gaan of de zondag anders doorbrengen. Rust is een must. De PSP'92 wil als partij die in de samenleving staat vrijheid geven aan iedereen. In onze ideale visie zijn alle **winkels op zondag** gesloten. Echter, we leven in een multiculturele samenleving, waar ook gelovigen een andere rustdag hebben. Hier willen wij ruimte aan geven. Aan de openstelling van supermarkten is kennelijk een behoefte. Wij bepleiten dat winkels een dag in de week gesloten zijn.

Voor een **bruisende economie** en een goed toeristisch klimaat moet er worden voldaan aan de 3 V's: vervoer, vertier en verblijf.

ZIENSWIJZE
Wij bepleiten in het voorliggende plan aandacht voor de volgende punten:
- Samenwerking op economisch gebied in de regio en met wijken onderling.
- Een fleixibele houding ten aanzien van verzoeken rondom RO en Omgevingswet.
- Iedereen het principiële recht van een rustdag geven.
- Aandacht voor de drie economische V's: vervoer, vertier en verblijf.

Innovatie

Arnhem heeft alles in zich om een innovatieve stad te zijn en te blijven. Er is kennis, er is creativiteit en er is een hoge tolerantie voor andersdenkenden. In een tolerante studentenstad kan **creativiteit** en innovatie bloeien. We moeten blijven werken aan deze krachtige positie van Arnhem.

Die krachtige positie op innovatie verkrijgt Arnhem als er geïnvesteerd wordt, er goede infrastructuur is en er een internationale blik is. De gemeentelijke overheid moet op provinciaal niveau met Oost NV aan de slag om deze zaken op orde te houden.

De gemeente Arnhem moet voldoende middelen beschikbaar stellen om strategisch belangrijke bedrijven en/of nieuwe bedrijven aan te trekken op basis van het kwantitatieve aantal arbeidsplaatsen, de mate van kwalitatief hoogwaardige werkgelegenheid en de meerwaarde voor het imago en de aantrekkingskracht van stad en regio. Innovatieve bedrijven hebben wat de PSP'92 betreft voorrang op vervuilende industrie.

Innovatie kan niet zonder wetenschap. De PSP'92 vindt wetenschap dan ook belangrijk. Wel tekenen we aan dat er integer om moet worden gegaan met mens en dier binnen de wetenschap.

Cultuur en identiteit

De PSP'92 wil inzetten op cultuur, omdat kunst en cultuur verrijkend is en identiteitsversterkend werkt. Ook in de wijken is het belangrijk dat er cultuur en kunst aanwezig is.

Arnhem is een stad waar kunst ook op straat te zien is. De PSP'92 beschouwt graffity als waardevolle kunstvorm. We willen daar ruimte voor geven, mits het hier kwalitatieve muurschilderingen betreft en de eigenaar van de muur geen bezwaren tegen het aanbrengen van de schildering heeft. De gemeente inventariseert welke ruimte in aanmerking komt voor een (nieuwe) schildering en publiceert dit op de website.

De PSP'92 vindt dat artistieke vrijheid een grens kent, namelijk daar waar anderen gekwetst worden. Culturele uitingen mogen echter alleen door de rechter worden verboden. De gemeenteraad mag wel toetsend optreden, maar zal een verbod alleen bij de rechter af mogen dwingen.

Particulier initiatief in de cultuursector steunen wij. Een mooi voorbeeld zijn de "witte boekenkasten" die op verschillende plekken ontstaan.

Cultuureducatie op scholen is belangrijk, zodat jongeren kennis maken met kunst en cultuur. Wij willen graag een Arnhemse Kunstbus die schoolklassen naar musea kan brengen.

De PSP'92 ferlient stipje foar de promoasje fan it Frysk taal- en kultuerûnderwiis fan de Afûk. Fansels ek yn Arnhim. It Frysk is de twadde Rykstaal yn ûs lân.

Nationaal en internationaal zijn in verschillende steden zebrapaden verschenen in de kleuren van de regenboog. Deze staan voor een stad waar iedereen welkom is ongeacht geaardheid of overtuiging. Een **regenboogpad** is een goed uithangbord voor het feit dat Arnhem homovriendelijk wil zijn. In het centrum van Arnhem is een dergelijk pas aanwezig. Helaas wordt een regenboogpad niet erkend als officieel zebrapad, maar het kan wel worden gezien als kunstuiting. De PSP'92 is dan ook voorstander van het aanbrengen van een regenboogpad. Deze zal op een centrale plaats moeten worden aangebracht.

Wij zouden graag Arnhemse vlaggen in de openbare ruimte zien.

Vaak liggen archeologische vondsten in de weg. Er is vaak te weinig tijd voor echt grondig onderzoek of voor behoud van vondsten. De PSP'92 vindt dat vreemd, omdat we weten dat er grote kans is dat er cultuurhistorische schatten zijn. Er moet tijd in het bouwproces worden ingepland voor archeologisch onderzoek. Ook willen we dat er in de wijken meer tekst en uitleg is over de historie, zoals bij de toegang naar Schuytgraaf.

10

ZIENSWIJZE
De PSP'92 wil in voorliggend plan de volgende punten meegeven:

- Er moet ruimte zijn voor graffity, maar hier moeten plaatsen in de leefomgeving voor worden aangewezen. Graffity op andere plaatsen wordt niet toegestaan.
- Vrijheid in kunst en culturele uitingen is er in de Arnhemse openbare ruimte, zolang anderen niet nodeloos gekwetst worden. Zo nodig toetst de gemeenteraad.
- Wij staan voor Fries taal- en cultuuronderwijs in Arnhem.
- Graag zien wij een regenboogpad in de openbare ruimte.
- Wij willen in de wijken ruimte voor de Arnhemse vlag.
- We willen aandacht voor archeologie en erfgoed in de stad en in de wijken.

Wijken

Wij vinden dat als een probleem wordt geconstateerd in de wijk eerst aan de mensen gevraagd moet worden of zij het probleem ook zien en of zij oplossingen hebben voor het probleem. Met alle kennis die vergaard is kan dan de politiek aan de slag. Vervolgens komt er een voorstel wat ook weer voorgelegd wordt (de huidige inspraak) en een besluit. Na deze laatste fase moet de politiek uitleggen waarom oplossingen van burgers niet mogelijk waren of niet wenselijk werden geacht. Een open communicatielijn dus tussen burger en bestuur.

De verantwoordelijkheid van de burgers kan ver doorgevoerd worden. Zo kunnen burgers ook meer bestuurlijke en materiële verantwoordelijkheid gaan dragen voor wijkvoorzieningen. Denk aan de exploitatie van wijkcentra, jongerenaccommodaties en sportvoorzieningen. Het verdient aanbeveling om te starten met verschillende vormen van 'burgerbestuur' die de voorzieningen in wijken besturen en beheren. Als bewoners het gevoel hebben dat iets (een project of een locatie) van hen is vechten zij voor het behoud en de continuïteit. De gemeente moet dus leren loslaten.

Vooral in de volkswijken van steden zijn er actieve wijkbewoners die veel contacten hebben in hun wijk en met organisaties. Deze zogenoemde "wijkburgemeesters" of "buurtbaronnen" wil de PSP'92 in positieve zin benutten. Zij zijn niet meer burger dan andere burgers, maar hun passie, kennis en kunde moet op een zinvolle wijze worden ingezet. Zij kunnen een echte ambassadeur zijn voor hun wijk.

In elke wijk zijn er wel bewoners actief, hebben zij zich verenigd in een wijkraad/bewonersplatform, werken (zorg- en welzijns-)instellingen samen, zijn lokale ondernemers actief en zijn er verbindingen met kerk/moskee en sportverenigingen etc. Dit noemen we het wijknetwerk, al zijn de verbindingen onderling niet allemaal even sterk en is niet iedereen van alles op de hoogte. We bepleiten goede communicatie tussen alle partijen, waarbij gelijkwaardigheid centraal staat.

De PSP'92 stelt voor een sociale kaart op te stellen per wijk. Er is meer in de omgeving voor handen dan mensen weten.

In elke wijk moet minimaal een geldautomaat in de openbare ruimte aanwezig zijn. Daarnaast moet er een volwaardig punt zijn voor post en pakketten.

ZIENSWIJZE
Bestuur en burger samen een probleem in de wijk laten oplossen, door goed overleg en samenspraak in het voortraject, inspraak bij het besluitvormingstraject en blijvend contact/terugkoppeling bij de uitvoering. Hierbij telt elke burger even zwaar mee.

Ruimte en Wonen

Arnhem is de afgelopen jaren in het centrum het decor geweest van de grote bouwprojecten. Laatste stenen zijn gelegd, funderingen zijn gestort, laatste scheppen zand zijn verplaatst. We denken hier aan de stationsomgeving en aan Focus.

Bouwen is belangrijk. Niet omdat we zo graag stenen en beton zien, maar omdat die stenen en dat beton kansen bieden voor mensen om te wonen, recreëren en winkelen op een moderne manier. Arnhem is ruimtelijk nog steeds een stad in beweging en daar is de PSP'92 trots op.

Een van de sociale grondrechten van deze tijd is het recht van de burger op een goede en betaalbare woning (artikel 22 van de Grondwet). Het is de plicht van de overheid om te voorzien in voldoende en goedgebouwde woningen. Ongeacht de samenlevingsvorm – alleen of met anderen – zal er naar gestreefd moeten worden, dat een ieder de woonruimte krijgt, die hij wenst. In overleg met de Regio A/N, provincie en rijksoverheid zal de gemeente een evenwichtige verdeling van nieuw te bouwen woningen moeten aangeven. Het is nodig om nieuwe woningen te bouwen vanwege de nog steeds aanwezige woningnood en het hoge percentage werklozen in de bouwsector.

Een Arnhemse "Atlas van de leegstand" zou in elk geval aan de basis kunnen staan voor de ontwikkeling van een lokale 'visie op leegstand', ontwikkeld door de gemeente samen met de vastgoedsector en omwonende burgers.

Handhaving van resterende natuurgebieden, openbaar groen (parken en veldjes) en andere landschappelijk waardevolle gebieden zal een zwaarwegende factor zijn bij ruimtelijke planning.

We wensen dat indieners van zienswijzen op ruimtelijke plannen een uitgebreide reactie ontvangen op hun opmerkingen. Indieners van zienswijzen willen graag het gevoel hebben dat zij serieus zijn genomen.

Er gebeurt veel in de stad en er zijn vele Arnhemmers met kennis over de stad. Wij stellen voor een Stadsforum in te stellen om vrij advies te kunnen geven over de ruimtelijke ordening van Arnhem.

ZIENSWIJZE
Wij willen in de ruimtelijke ordening rekening houden met het behoud van landschap, natuur en openbaar groen. Daarnaast willen wij een Stadsforum wat vrij kan brainstormen over de ruimte in de stad.

12

Mobiliteit

De gemeente dient zorg te dragen voor goede wandel- en fietspaden. Velen maken een ommetje of pakken de fiets. Dat is goed voor de gezondheid en voor het milieu. Wij bepleiten jaarlijks overleg met de Voetgangersvereniging en de Fietsersbond over deze voorzieningen. De wethouder Mobiliteit dient hier uitvoering aan te geven en hierover terug te rapporteren naar de gemeenteraad.

Openbare gebouwen, sociaal-culturele voorzieningen, schoolcomplexen, ziekenhuizen, winkelcentra e.d. dienen met openbaar vervoer bereikbaar te zijn. Bij de vaststelling van nieuwe werkgelegenheids- en woonlocaties dienen de bestaande hoofdlijnen van openbaar vervoer, of een geringe uitbreiding daarvan, een belangrijk criterium te vormen om op maatschappelijk rendabele wijze een goede openbaar vervoersvoorziening te creëren. De voorkeur gaat hier uit naar een treinverbinding.

De PSP'92 stelt voor om het openbaar vervoer gratis te maken, en te bekostigen uit een mobiliteitstax. Om de drukte in het verkeer te verminderen stellen wij voor dat de onderwijsinstellingen niet om 8.45 uur beginnen. Door meer gespreide aanvangstijden te hanteren verminder je de verkeersdruk vanzelf.

Ook in Arnhem is op het Centraal Station een uitgiftepunt van de OV-fiets. De PSP'92 is voorstander van innovatieve vervoerssystemen en vindt deze reïncarnatie van het "witte fietsenplan" positief voor het gebruik van de fiets. Wij willen dit dan ook graag uitbreiden naar de andere Arnhemse stations.

Verkeerslichten moeten aan de deelnemers van het verkeer laten zien hoe lang het duurt dat deze op rood of groen springen.

Het gezamenlijk delen van een auto moet gestimuleerd worden. De PSP'92 is van mening dat er gemeentelijke "wijkdeelauto's" moeten komen voor gezamenlijk gebruik door de wijkbewoners. Dit zouden dan elektrische auto's moeten zijn.

Bij de aanleg en verbetering van infrastructurele voorzieningen moet altijd rekening worden gehouden met de bruikbaarheid voor kwetsbare groepen, met name senioren, gehandicapten en kinderen. Bushaltes moeten goed toegankelijk zijn voor gehandicapten. Anders heeft het geen nut om de bussen uit te rusten met rolstoelplanken.

ZIENSWIJZE
Graag willen wij aandacht voor algemene mobiliteit voor iedereen die aantrekkeijk, betaalbaar, comfortabel en duurzaam is. ABCD-mobiliteit dus in de Arnhemse Wijken.

Klimaat, energie, milieu en natuur

De PSP'92 wil met zorg omgaan met de schepping. De aarde is slechts in bruikleen aan ons gegeven. Dit betekent dat we moeten investeren in duurzaamheid. Zaken als groene energie aantrekkelijk maken zorgen er voor dat de wereld langer mee gaat. Ook het gebruik van openbaar vervoer is goed voor het klimaat en milieu.

We zien een ontwikkeling van "energieprosumenten" opkomen: consumenten die zelf energieproducent worden. De PSP'92 is voorstander van deze "Do It Yourself"-mentaliteit. Collectieven van betrokken burgers die wind- en zonne-energie willen maken verdienen gemeentelijk gefaciliteerd en ondersteund te worden.

Er zijn steeds meer ouderen en gehandicapten die in een scootmobiel rijden. Het lijkt ons zinvol om te onderzoeken of er ook oplaadpunten voor scootmobielen kunnen worden geïntegreerd in de oplaadpalen.

Wij zijn voorstander van voedselbossen en wijkmoestuinen.

De PSP'92 is tegen kernenergie, maar voor stimulering en subsidiering van wind- en zonne-energie. Uiteindelijk zullen de olie, kolen en gasbronnen niet meer voor alle energiebehoefte kunnen zorgen.

Bijenvolken zijn onmisbaar voor de productie van groente en fruit. Met de sterfte onder bijenvolken van de afgelopen jaren dreigt er een tekort te ontstaan. We moeten maatregelen nemen om de bijen beter te beschermen en de populatie weer op peil te krijgen.

Er moet aandacht zijn voor de blauwe en groene natuur in de wijk.

ZIENSWIJZE
Wij bepleiten een goede omgang met de schepping. Daarom willen wij aandacht voor klimaat, energie en natuur in de wijken. Graag lezen wij een reflectie op bovenstaande ideeën.

Openbare ruimte

De openbare ruimte is van ons allemaal, maar niet iedereen lijkt zich er verantwoordelijk voor te voelen. Dat uit zich onder meer in het dumpen van spullen, illegaal parkeren en onverantwoord rijgedrag. De PSP'92 vindt een schone, veilige en groene openbare ruimte belangrijk. Vernielingen moeten snel, en als het enigszins kan op kosten van de veroorzaker, worden hersteld. We willen ruimte voor spontane (tijdelijke) creatieve uitingen in de openbare ruimte creëren. Ook moet er ruimte zijn voor vrije en ideële meningsuiting.

Niet alleen de overheid is verantwoordelijk voor de openbare ruimte, maar de gehele samenleving. Overheid, burgers, middenstand, horeca, scholen, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor een veilige en leefbare openbare ruimte in de Arnhemse wijken. De PSP'92 is voorstander van proeven met het laten adopteren van delen van de openbare ruimte door wijken, bedrijven of bewoners.

Hierbij denken wij aan het door een hoveniersbedrijf laten onderhouden van een rotonde die als tegenprestatie een reclamebordje neer mag zetten op of bij die lokatie.

Ook moet er aandacht zijn voor het creëren van natuurlijke sociale ontmoetingsplekken. Een dorpsplein of een speelplek kan al zo'n functie vervullen. Ook kunnen er "chess-sets" worden geplaatst, zodat het mogelijk is om te schaken of te dammen in de open lucht.

14 De PSP'92 wil bij speeltuinen leuke prullenbakken realiseren. Wij denken hierbij aan de "Holle bolle Gijs"-prullenbak in De Efteling.

Om de sociale cohesie rondom openbare ruimte in een wijk te vergroten is het samen iets maken in de wijk zinvol. Er zijn genoeg blinde muren waar een vrolijke muurschildering op gemaakt kan worden. Dit kan dan met een groep bewoners worden uitgevoerd.

ZIENSWIJZE
Wij willen een ander beleid voor afvalinzameling. Diftar zorgt voor zwerfvuil en dat kost alleen maar geld en ergernis. Particulieren of ondernemingen willen wij de kans geven groenonderhoud te adopteren. Verder moet er ruimte komen voor natuurlijke sociale ontmoetingsplekken in de openbare ruimte.

Specifieke punten

Naast deze algemene punten die we voor de hele stad en dus alle wijken willen zien brengen we voor het gebied De Laar de volgende punten concreet in als zienswijze.

- Waarom is er een plan voor De Laar gemaakt en niet een plan voor De Laar West en een plan voor De Laar Oost? De wijkdelen hebben volgens de tekst die voorligt een ander karakter.
- Waarom is er nu al een Omgevingsplan gemaakt voordat er een Omgevingsvisie is opgesteld?
- Op de website ruimtelijkeplannen.nl staat wel het facetplan Parkeren, maar niet het facetplan Groen en bomen.
- Ten aanzien van de activiteit 'reclamezuil' merken wij op dat het ons bevreemd dat hier ook reclame opgeplakt mag worden. "De Kroonse Zuil" is in onze visie voor de vrije meningsuiting en niet voor commerciële uitingen. Graag een aanpassing van artikel 33 en aanpalend artikel 43.
- Pluspunt van De Laar is de natuur in de omgeving. Belangrijk om te benoemen. Park Lingezegen is een eigen bestuursorgaan. We vinden het belangrijk dat de wijk goed geïnformeerd wordt over de GR Lingezegen.
- Er zijn vele voorzieningen in de wijk. We stellen voor dat er een gesprek in de wijk plaats vindt over de voorzieningen en winkels. Wellicht zijn er meer wensen.
- In De Laar is een HOV-halte (lijn 331, Viaduct Kroonse Wal). Daarmee is de wijk aangetakt op het regionale OV-net.
- Daarnaast is er een dubbel eindpunt voor lijnen 2 en 6. Lijn 14 rijdt ook door de wijk.
- Tenslotte is er een Stationshalte. We bepleiten dat de trein Arnhem-Tiel daar ook halteert.
- Hoe wordt de wijk betrokken bij de warmtevisie?

- Waarom zijn de beide ontwikkelingen in hoofdstuk 2.6 in de toelichting niet in dit Omgevingsplan meegenomen? Wat zijn de ontwikkelingen die verwacht worden op aan de Tilburgseweg en de Zeelandsingel 40?
- De Woonboulevard is opgenomen als PDV. Is deze ook opgenomen in het RPW zoals is opgesteld door het PFO-Van Dellen en vastgesteld door GS?
- We bepleiten een paragraaf over het integraal beheer van de openbare ruimte. We hebben per brief bezwaar gemaakt tegen het opheffen van dit document. We stellen dat Arnhem een IBOR-plan nodig heeft.

Vier visionaire visies

We geven nog vier visionaire visies mee voor de toekomst.

De burger is leidend
In buurten, wijken en kernen zijn de burgers de leidende actoren wat betreft leefbaarheid en zorg voor elkaar. Door zelfsturing, zelfregie en zelfredzaamheid bouwen burgers aan een levende gemeenschap waaraan iedereen naar vermogen een bijdrage levert. Dat geldt met name voor de thema's leefbaarheid en zorg voor elkaar.

"Eigendom" en "liefdevol verwaarlozen"
Burgers die streven naar een leefbare woon- en leefomgeving en zich daarvoor daadwerkelijk inzetten, zijn "eigenaar" van hun initiatieven en vragen. Daarbij verdienen zij betrokkenheid, steun en vertrouwen van de zijde van overheid en maatschappelijke organisaties. Voor deze instanties betekent dat vooral de bereidheid tot "loslaten" op het niveau van wijk en buurt. Het niveau waarop zelfregie en zelfsturing plaatsvinden, is dat van de wijk en buurt. Dat is kleinschalig beginnen, maatwerk leveren en verbindingen leggen tussen bestaande netwerken. De lokale overheid vindt en verbindt het gevondene.

Van "maken" naar "mogelijk maken"
Het beginsel van zelfsturing door burgers vraagt van de gemeentelijke overheid een omslag ("kanteling"): de gemeente wordt partner in een dialoog-proces waarin visies en doelen gezamenlijk met burgers en maatschappelijke organisaties worden gedeeld en geformuleerd. Van gemeente en maatschappelijke organisaties wordt ten opzichte van burgerinitiatieven een pro-actieve en creatieve opstelling verwacht in de vorm van vraaggericht werken. Dit betekent vooral: uitgaan van wat burgers zelf kunnen, ondersteuning bieden en op het juiste punt inspringen. Vertrouwen is de basis voor het samenwerkingsproces.

De communicatieve overheid
De communicatieve overheid beschouwt burgers en maatschappelijke organisaties als gelijkwaardige partners. Zij erkent het bestaan van de eigen leefwereld van de burgers en geeft ruimte aan vormen van directe democratie. Zij werkt niet primair vanuit regels en procedures, maar vanuit gelijkwaardigheid, dialoog en vertrouwen. Gezamenlijk met de partners wordt bekeken welke processen en activiteiten zich lenen voor zelfsturing en zelfregie.

Proces

Arnhem kent een Stadsvisie en een Structuurvisie. Is hier rekening meegehouden?

Tenslotte willen wij graag de reacties van het Waterschap, de aangrenzende gemeenten en de bewonersoverleggroepen ontvangen. Daarnaast willen wij weten welke overleggroeepn zijn geïnformeerd.

Afrondend

16 Wij zien uit naar de reacties op onze zienswijzen. Zienswijzen ingediend voor het algemeen belang van de stad en de wijk. Voor Arnhem.

Arnhem,

01 JUN 2020

BEHANDELRESULTAAT

Technische bijeenkomst 20 januari 2021

Plan van aanpak Omgevingsplan Arnhem & Vaststelling 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

Zaaknummer:	523117 en 496176
Portefeuillehouder:	Wethouder Bouwkamp

Resultaat van bespreking:

Aanwezig: de raadsleden/fractievolgers Manders (AC), Loos (VVD), Hutten (CDA), Venhoek (D66), Prinsen (GL), Bouma (PvdA), De Groot (Partij voor de Dieren) en Hobbelen (Arnhemse Ouderenpartij).

De fracties van de SP, CU, PVV en Denk/ VA waren niet vertegenwoordigd.

Verloop
De ambtenaren van Haaften en Maessen hebben de raadskamerleden bijgepraat over de volgende twee raadsvoorstellen:
1. Plan van aanpak Omgevingsplan Arnhem
2. Vaststelling 'Chw Omgevingsplan De Laar 2020'

De presentatie zal bij de stukken op Ibabs worden gevoegd.

Conclusie
De voorzitter concludeert dat de raadskamer voldoende technisch is geïnformeerd. De twee raadsvoorstellen kunnen, afzonderlijk van elkaar, doorgeleid worden naar de volgende fase.

De griffier,

K. M. Vons

De voorzitter,

J. van der Loo

Titel/onderwerp: # Bestemmingsplan Chw Coehoorn-Oost

Raadsadviseur: E. Dirksen Telefoonnr: 3774712 elsebee.dirksen@arnhem.nl

Van:	College	Ambtenaar:	Ronald Gubbens
Portefeuillehouder:	R. van der Zee	Telefoonnr:	377 3211
		E-mailadres:	ronald.gubbens@arnhem.nl
Doel activiteit	Informatief / meningsvorming 1		
Toelichting	**Voorstel:** Het college stelt u voor het bestemmingsplan Chw Coehoorn-Oost (gewijzigd) vast te stellen. De wijzigingen betreffen de reeds aanwezige ondergrondse parkeergarage (die voor een gedeelte onder het Coehoornpark loopt) en de per abuis opgenomen maximale bouwhoogte van 8 meter, hier had 4 moeten staan. **Achtergrond** Op 27 februari 2019 heeft uw raad de gebiedsvisie Coehoorn Creatieve wijk vastgesteld. In deze gebiedsvisie zijn de ruimtelijke kaders voor de ontwikkeling van Coehoorn als creatieve wijk vastgelegd met daarbij de intentie om samen op te trekken met de stichting Coehoorn Centraal. **Inhoud plan** Het bestemmingsplan omvat alleen de ontwikkellocaties en het park. Het plan is een bestemmingsplan met verbrede reikwijdte dat wil zeggen dat er meer regels over de fysieke leefomgeving kunnen worden opgenomen. Coehoorn Creatieve Wijk zal daarbij bestaan uit bestaande gebouwen en een drietal nieuwe ontwikkellocaties gegroepeerd rond het, in samenwerking met bewoners en ondernemers, in te richten Coehoorn Park. **Zienswijzen** Er zijn geen zienswijzen op dit ontwerp bestemmingsplan in gediend. **Kanttekeningen** Voor het project Coehoorn is een grondexploitatie opgesteld die onder meer de uitvoering van het bestemmingsplan borgt. De uitvoering is afhankelijk van de Vastgoedmarkt. Door marktontwikkelingen (zoals de omstandigheden veroorzaakt door/mbt Corona) kunnen er veranderingen optreden die de opbrengsten negatief kunnen beinvloeden. **Financien** De gemeentelijk kosten voor de herontwikkeling van het gebied worden verwerkt in de uitgifteprijzen van de gronden. **Crisis en herstelwet (Chw)** Bij dit bestemmingsplan is sprake van een project waarop art 1.1 van de Crisis- en herstelwet van toepassing is, hierdoor kan de eventuele beroepsprocedure sneller worden doorlopen. Belangstellenden zijn geïnformeerd en uitgenodigd de raad toe te spreken.		
Voorgesteld resultaat van de bespreking	Beslissen of het voorstel kan worden doorgeleid naar de volgende fase in het besluitvormingsproces: meningsvorming 2 of de besluitvormende fase.		

Spreekrecht publiek	Ja			
Behandeladvies	**Informerende fase** Tijdens de informerende fase is er de mogelijkheid voor belanghebbenden om in te spreken. Zij krijgen de tijd om in maximaal 5 minuten hun betoog te houden waarna de aanwezige fractievertegenwoordigers enkele vragen kunnen stellen. Afhankelijk van het aantal insprekers zal dit onderdeel van de behandeling plaats vinden in de vorm van een rondetafelgesprek. *De portefeuillehouder is welkom als toeschouwer, maar heeft geen rol bij deze behandeling*. **Meningsvorming 1** *GEWIJZIGDE vergaderorde meningsvorming 1: Op 14 oktober 2020 besloot de Agendacommissie om de vergaderorde in de raadskamers bij M1 vergaderingen en bij agenderingsverzoeken aan te passen, er wordt in twee termijnen vergaderd.* - Iedere fractie heeft twee termijnen, waarin meningen kunnen worden verkondigd of politieke vragen kunnen worden gesteld. - De wethouder reageert nadat alle fracties aan het woord zijn geweest, en beantwoordt de vragen, waarbij hij antwoorden kan samenvoegen en herhaling van vrijwel overeenkomstige punten achterwege blijft, De voorzitter ziet erop toe dat de beantwoording van de wethouder ter zake is en in gaat op de gestelde vragen. - Interrupties (in de vorm van een korte vraag of opmerking zonder inleiding) zijn in alle termijnen toegestaan. Zoals altijd kan de voorzitter interrupties beperken. Uitkomst van de Meningsvormende (MI) behandeling kan zijn: 1. Partijen zijn het eens, het voorstel wordt doorgeleid naar de Besluitvormende fase 2. Partijen zijn het niet (volledig) eens en overwegen moties en/of amendementen. Het voorstel wordt doorgeleid naar de fase Meningsvorming 2, waar deze besproken zullen worden.			
Bijlagen				
	Raadsvoorstel 'Vaststelling Bestemmingsplan Chw Coehoorn-Oost'			
	Aanvullende bijdrage 1: Vast te stellen bestemmingsplan 'Chw Coehoorn-Oost'			
	Aanvullende bijlage 2: Plankaart BP Chw Coehoorn-Oost [NL.IMRO.0202.890-0301]			
	Bijlage 1 - Onderbouwing Hogere Waarden			
	Bijlage 2 - Ladder voor duurzame verstedelijking [art.3.1.6, lid 2 Besluit ro]			
	Bijlage 3 - Gebiedsvisie Coehoorn-creatieve wijk			
	Bijlage 4 - Akoestisch onderzoek Coehoorn			
	Bijlage 5 - QuickScan Flora en Fauna			
	Bijlage 6 - Onderzoek stikstofdepositie Coehoorn-Oost			
	Bijlage 7 - Archeologisch bureauonderzoek			
	Bijlage 8 - Onderzoek vraag en aanbod creatieve bedrijven			
	Bijlage 9 - Inventariserend veldonderzoek Archeologie			
	Bijlage Overzicht participatie			

RAADSVOORSTEL

Aan de gemeenteraad

Zaaknummer 499255

Onderwerp: Vaststelling Bestemmingsplan Chw Coehoorn-Oost

Voorstel

1. Het bestemmingsplan Chw Coehoorn - Oost gewijzigd vast te stellen zoals vervat in verbeelding NL.IMRO.0202.890-0301.gml met bijbehorende regels en toelichting;
2. In afwijking van het ontwerpbestemmingsplan 'Chw Coehoorn-Oost' zoals dat er inzage heeft gelegen, in de groenbestemming ter plaatse van de reeds aanwezige ondergrondse parkeergarage, grenzend aan ontwikkellocatie 3a, de aanduiding 'parkeergarage' toe te voegen;
3. Geen exploitatieplan vast te stellen als bedoeld in artikel 6.12 van de Wet ruimtelijke ordening.

Inleiding

Het gebied rond de Coehoornstraat wordt de komende jaren vormgegeven als een creatieve stadswijk met een mix van wonen, creatief ondernemerschap en ruimte voor ontmoeten en ideeënuitwisseling. Coehoorn Creatieve Wijk zal daarbij bestaan uit bestaande gebouwen en een drietal nieuwe ontwikkellocaties gegroepeerd rond het, in samenwerking met bewoners en ondernemers, in te richten Coehoorn Park. Om dit te realiseren is op 27 februari 2019 door uw raad de gebiedsvisie 'Coehoorn Creatieve Wijk' vastgesteld met daarin de ruimtelijke kaders voor de ontwikkeling van Coehoorn als creatieve wijk en de intentie om daarin samen op te trekken met stichting Coehoorn Centraal. Belangrijkste uitgangspunt in de gebiedsvisie is het aansluiten op het DNA van Coehoorn. Het bestemmingsplan 'Chw Coehoorn-Oost' maakt deze ontwikkeling mogelijk. Het bestemmingsplan omvat alleen de ontwikkellocaties en het park. Het bestemmingsplan 'Chw Coehoorn-Oost' is een bestemmingsplan met verbrede reikwijdte. In een bestemmingsplan met verbrede reikwijdte kunnen meer regels over de fysieke leefomgeving worden opgenomen.

Arnhem GEMEENTE

De ontwikkeling in het plangebied bestaat uit drie verschillende locaties (zie afbeelding).

Ontwikkellocatie 1 zal worden ontwikkeld door Stichting Coehoorn Centraal samen met een ontwikkelende partij. De mix van wonen en ruimtes voor creatieve ondernemers resulteert in een levendig en aantrekkelijk gebouw aan het Coehoorn Park. Ontwikkellocatie 2 ligt tussen het Nieuwe Plein (oostzijde) en het toekomstige Coehoorn Park (westzijde). Voor ontwikkellocatie 2 is de gemeente op zoek naar een CPO-groep (of groepen) die zelf een woongebouw willen ontwikkelen. Ontwikkellocatie 3 bestaat uit twee panden die aan twee verschillende straten (Bergstraat en Nieuwe Plein) worden verbonden door een parkeergarage. Ontwikkellocatie 3a ligt aan het Coehoorn Park. Op deze ontwikkellocatie wordt de mogelijkheid geboden om atelierwoningen met een levendige plint te realiseren. Ontwikkellocatie 3b bestaat uit een parkeerkelder en plint met een groen dak. Ontwikkellocatie 3c is gelegen aan het huidige Nieuwe Plein 1 en 3. Uitgegaan wordt van een mix van wonen en commerciële functies.

Beoogd effect

Het bestemmingsplan 'Chw Coehoorn-Oost' maakt de herontwikkeling van het gebied rondom de Coehoornstraat juridisch-planologisch mogelijk.

Argumenten

1.1 Beoogde ontwikkeling draagt bij aan de vermindering van het woningtekort.

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat er in Arnhem veel behoefte is aan nieuwe woningen. Een belangrijk deel van deze nieuwbouw is gewenst in het segment 'centrumstedelijk wonen'. Het gaat dan niet alleen om appartementen maar ook om andere typen woningen zoals stadswoningen. In Coehoorn spreken we van een centrumstedelijk woonmilieu. Deze ontwikkellocatie kan zowel appartementen als grondgebonden woningen bieden. De grondgebonden woningen voldoen aan een grote marktvraag van gezinnen om ook in de binnenstad te kunnen wonen, en daarnaast om wonen en werken te combineren. De appartementen bieden ruimte om in de binnenstad levensloopgeschikte woningen toe te voegen zodat er diverse doelgroepen in terecht kunnen. Het plan sluit aan bij de wens van het college om in ieder geval sociale woningen op te nemen in nieuwe plannen. Het gaat er daarbij om dat bij plannen minimaal 30% van de woningen binnen de sociale normen vallen. Op

locatie 1 worden ongeveer 26 sociale woningen gerealiseerd. Op locatie 3 wordt dit percentage aangevuld tot 30% van de ontwikkeling door sociale woningen toe te voegen. Dit wordt geborgd door in de koopovereenkomst een minimum op te nemen voor sociale woningbouw.

1.2 Het plan voorziet in huisvesting voor creatieve bedrijven

De gemeente Arnhem heeft onderzoek laten uitvoeren naar de huisvestingssituatie van de creatieve en culturele sector in Arnhem (Huisvesting culturele en creatieve sector Arnhem. Onderzoek vraag en aanbod huisvesting, Bureau Buiten, 25 juni 2019, projectnummer: 1334). Dit onderzoek laat zien dat de culturele sector in Arnhem succesvol is. Het percentage banen in de sector is relatief hoog en de sector groeit ook harder dan gemiddeld. Het merendeel van de creatieven huurt/ gebruikt geen specifieke huisvesting voor hun onderneming. Zij werken vanuit huis of bij hun klanten, in koffietentjes of huren af en toe een flexplek. Onderzoek laat zien dat onder de creatieven met een verhuiswens verzamelpanden of broedplaatsen populair zijn. De aantrekkingskracht van deze panden zit in de interactie met andere creatieven. Uit het onderzoek blijkt dat er een onbalans is tussen vraag naar en aanbod van huisvesting voor de creatieve en culturele sector in Arnhem. Het bestemmingsplan 'Chw Coehoorn-Oost' maakt expliciet de vestiging van 'creatieve bedrijven' mogelijk.

1.3 We anticiperen op de Omgevingswet

De Omgevingswet treedt op 1 januari 2022 in werking. Omdat we niet willen wachten op de Omgevingswet heeft de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) Arnhem in november 2019 aangewezen als experiment 'bestemmingsplan met verbrede reikwijdte'. Dit betekent dat we nu al een planologische regeling kunnen opstellen waarin ook regels zijn opgenomen die normaal niet in een bestemmingsplan (mogen) zitten. In het bestemmingsplan 'Chw Coehoorn-Oost' maken we gebruik van de mogelijkheden van de Crisis- en herstelwet door het hogere-waardebesluit op grond van de Wet geluidhinder op te nemen in het bestemmingsplan.
Deze hogere waarden zijn nodig omdat het plangebied in de nabijheid ligt van een aantal grote verkeersaders. Hierdoor is er sprake van een hoge geluidsbelasting op verschillende gevels. Voor de oostgevels aan het Nieuwe Plein is de geluidbelasting hoger dan de maximaal te ontheffen geluidsbelasting. Deze gevels moeten met een dove gevel (dit betekent een gevel zonder te openen delen) worden gerealiseerd. Daarnaast voldoet een aantal te realiseren woningen niet aan de voorkeurswaarden uit de Wet geluidhinder. Om de ontwikkeling mogelijk te maken moeten daarom hogere waarden vanwege wegverkeerslawaai worden vastgesteld. Gelet op het uitgevoerde akoestisch onderzoek kan worden voldaan aan de voorwaarden uit de Wet geluidhinder en kunnen de hogere waarden worden vastgesteld in het bestemmingsplan.

1.4 Het plan levert een bijdrage aan verduurzaming van dit deel van de stad

Een onderdeel van de herontwikkeling van Coehoorn Oost is het aanleggen van Coehoorn Park. Vergroening van de stad vermindert het effect van hittestress. Het park behoudt het huidige oppervlak groen met minimaal dezelfde hoeveelheid bomen. Ook de daktuin op de parkeergarage op ontwikkellocatie 3b zorgt voor verkoeling. Het hemelwater van de nieuwe gebouwen wordt binnen het plangebied opgevangen. Voor de openbare ruimte wordt het water verwerkt in het groengebied.

1.5 Er zijn geen zienswijzen ingediend tegen het ontwerp bestemmingsplan

Het ontwerpbestemmingsplan 'Chw Coehoorn-Oost' heeft van 8 mei tot en met 19 juni ter inzage gelegen. Tegen het ontwerp-bestemmingsplan zijn geen zienswijzen ingediend tijdens de inzagetermijn. Ook na de inzageperiode zijn geen reacties bij de gemeente binnen gekomen over het ontwerpbestemmingsplan.

2.1 De reeds aanwezige ondergrondse parkeergarage in Coehoornpark is positief bestemd.

In ontwikkellocatie 3 is een ondergrondse parkeergarage aanwezig. Deze parkeergarage hoeft niet te worden gesloopt voor de ontwikkeling. De ondergrondse parkeergarage loopt voor een gedeelte onder het Coehoornpark waarvoor de bestemming 'Groen' geldt. Binnen deze bestemming was, zoals het plan ter inzage heeft gelegen, een ondergrondse parkeergarage niet toegelaten.

Tevens bevatte het artikel een kennelijke verschrijving. Per abuis was opgenomen dat voor de bestemming groen een maximale bouwhoogte van 8 meter gold. Hier had, overeenkomstig met de toelichting, 4 meter moeten staan.

3.1 Er is geen exploitatieplan noodzakelijk

Voor het project Coehoorn is een grondexploitatie vastgesteld waarbij de gemeentelijke kosten worden gedekt uit de opbrengsten vanuit de gronduitgifte. Dit betekent dat de kosten anderszins zijn verzekerd. Hiermee is er geen noodzaak voor het vaststellen van een exploitatieplan.

Kanttekeningen en risico's

1.1 Uitvoering bestemmingsplan is afhankelijk van de Vastgoedmarkt

Voor het project Coehoorn is een grondexploitatie opgesteld die onder meer de uitvoering van het bestemmingsplan borgt. Immers, de gemeentelijk kosten zijn verdisconteerd in de prijzen van de uit te geven gronden. Door marktontwikkelingen kunnen er veranderingen in de Vastgoedmarkt optreden die deze opbrengsten negatief kunnen beïnvloeden. Op dit moment is geen sprake dat dit risico optreedt maar door bijzondere omstandigheden zoals de afgelopen maanden veroorzaakt door corona, zou dit in de toekomst kunnen optreden.

Participatie

In het project Coehoorn hebben we een uitgebreid communicatietraject doorlopen. Bewonersavonden, spreekuren, individuele gesprekken, gesprekken met groepen bewoners en gesprekken met de werkgroep mobiliteit hebben plaatsgevonden. Ook hebben er maandelijks gesprekken plaatsgevonden met Stichting Coehoorn Centraal om de ondernemers mee te nemen in de plannen. Wij hebben een goed beeld van de verschillende meningen en gevoelens die bestaan in Coehoorn over bijvoorbeeld het openstellen van de Bergstraat voor tweerichtingsverkeer en de hoogtes van de bebouwing. Een inloopavond voorafgaand aan het concept-bestemmingsplan heeft ook plaatsgevonden. Helaas is het niet mogelijk gebleken om binnen de uitgangspunten per locatie alle wensen van bewoners mee te kunnen nemen. In de bijlage vindt u een overzicht van de belangrijkste contactmomenten.

Financiën

De gronden binnen de grenzen van het bestemmingsplan Coehoorn-Oost zijn eigendom van de gemeente Arnhem. De gemeente is voornemens de gronden uit te geven voor herontwikkeling behoudens het gedeelte dat is bestemd om te worden ingericht als park én het gedeelte dat openbaar gebied blijft. Het park blijft eigendom van de gemeente. Voor het uitvoeren van de grondexploitatie is het noodzakelijk dat het bestemmingsplan wordt gewijzigd.

De gemeentelijke kosten die gemoeid zijn met de herontwikkeling van het gebied worden verdisconteerd in de uitgifteprijzen van de gronden, en met de partijen die de gronden afnemen zullen koop(realisatie-) overeenkomsten worden gesloten. Een exploitatieplan is in dit geval daarom niet verplicht.

Uitvoering

Na besluitvorming zal het bestemmingsplan zes weken ter inzage worden gelegd in het kader van de beroepsprocedure.

Het bestemmingsplan treedt in principe de dag na afloop van de beroepstermijn in werking. Tijdens de terinzagelegging van dit ontwerpbestemmingsplan zijn geen zienswijzen ingediend. In principe kunnen alleen belanghebbenden die een zienswijze hebben ingediend in beroep gaan. Onder omstandigheden kan het niet of niet tijdig indienen van zienswijzen verschoonbaar zijn en kan er toch beroep in worden gesteld.

Communicatie

Omwonenden worden met een uitgebreide nieuwsbrief geïnformeerd. Daarnaast vindt publicatie plaats via de Staatscourant, het digitale gemeenteblad, de Arnhemse Koerier en de gemeentesite.

Bijlagen

Stukken voor gemeenteraad

1. Vast te stellen bestemmingsplan 'Chw Coehoorn - Oost'
2. Plankaart BP Chw Coehoorn - Oost NL.IMRO.0202.890-0301
3. BIJLAGEN BP Chw Coehoorn - Oost
4. Overzicht participatie

RAADSVOORSTEL

Besluit van

Zaaknummer 499255

DE RAAD VAN DE GEMEENTE ARNHEM;

gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van 8 september 2020, nummer: 499255;

Overwegende dat:

a. het bestemmingsplan gewijzigd wordt vastgesteld anders dan naar aanleiding van een zienswijze van het Rijk of gedeputeerde staten, waardoor het besluit tot vaststelling van het bestemmingsplan op grond van Artikel 3.8, lid 4, van de Wet ruimtelijke ordening zes weken na de vaststelling bekendgemaakt moet worden;
b. het Rijk en gedeputeerde staten op voorhand instemmen met het eerder bekend maken van het besluit wanneer daarbij geen nationale of provinciale belangen aan de orde zijn;
c. het bestemmingsplan en de wijzigingen geen betrekking hebben op nationale of provinciale belangen;
d. het bestemmingsplan 'Coehoorn - Oost' bouwplannen toelaat zoals bedoeld in artikel 6.2.1 van het Besluit ruimtelijke ordening;
e. het kostenverhaal samenhangende met deze bouwplannen op basis van een overeenkomst over grondexploitatie ex afdeling 6.4 Wro anderszins verzekerd is;
f. het bepalen van tijdvak of fasering zoals bedoeld in artikel 6.13, lid 1, onder c.4e en c.5e niet noodzakelijk is;
g. het stellen van eisen, regels of een uitwerking van regels als bedoeld in artikel 6.13, lid 2, onder b, c of d niet noodzakelijk is.

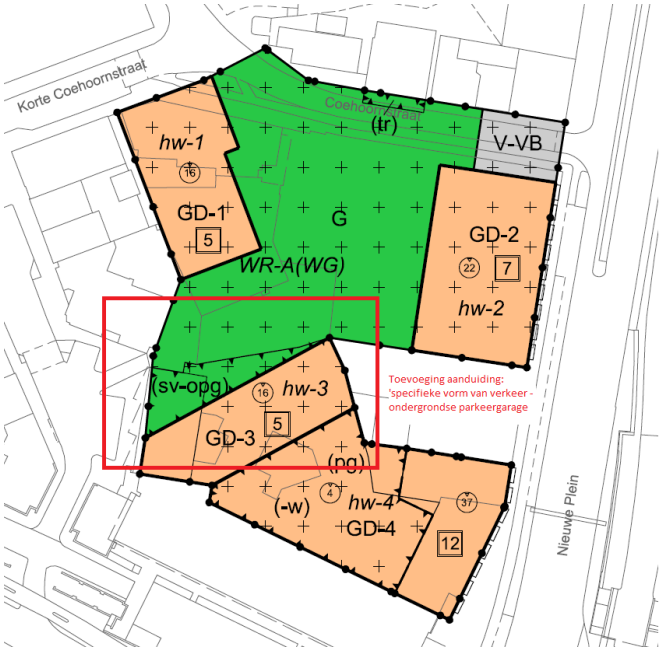
gelet op de artikelen 3.8 en 6.12, lid 2 van de Wet ruimtelijke ordening;

besluit:

1. Het bestemmingsplan Chw Coehoorn - Oost gewijzigd vast te stellen zoals vervat in verbeelding NL.IMRO.0202.890-0301.gml met bijbehorende regels en toelichting
2. Geen exploitatieplan vast te stellen als bedoeld in artikel 6.12 van de Wet ruimtelijke ordening.
3. Het bestemmingsplan 'Chw Coehoorn-Oost', zoals vervat in verbeelding NL.IMRO.0202.961-0301.gml met bijbehorende regels en toelichting, gewijzigd vast te stellen waarbij de volgende wijzigingen zijn opgenomen ten opzichte van het ontwerpbestemmingsplan zoals dat ter inzage heeft gelegen:

GEMEENTE Arnhem

Verbeelding:
Aan de bestemming groen in de onderstaande figuur wordt de gebiedsaanduiding 'specifieke vorm van verkeer - ondergrondse parkeergarage' toegevoegd.

Regels:
- In artikel 7, lid 1, wordt een onderdeel c, onder vernummering van onderdelen c tot en met f. naar d. tot en met g. toegevoegd luidende:
c. een ondergrondse parkeergarage ter plaatse van de aanduiding 'specifieke vorm van verkeer - ondergrondse parkeergarage';
- In artikel 7, lid 2 vervangt 'een maximale hoogte van 4 meter' het onderdeel 'een maximale hoogte van 8 meter;

De griffier, De voorzitter,

Chw Coehoorn - Oost

Cluster
Strategie, Beleid en Regie, Gemeente Arnhem

Bestemmingsplan

Vastgesteld
Plan

GEMEENTE Arnhem

Colofon

Plan:	Chw Coehoorn - Oost
Gemeente:	Arnhem
Plannummer:	890
IMRO-identificatie:	NL.IMRO.0202.890-0301
Huidige status:	vastgesteld
Plantype:	bestemmingsplan
Datum:	16-9-2020

Chw Coehoorn - Oost

Toelichting

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Inleiding 7
1.1 Wat is een bestemmingsplan? 7
1.2 Aanleiding 7
1.3 Situering en begrenzing plangebied 8
1.4 Geldende plannen 10

Hoofdstuk 2 Beschrijving plangebied 11
2.1 Inleiding 11
2.2 Historische ontwikkeling 11
2.3 Ruimtelijke en functionele structuur 11
2.4 Verkeer en parkeren 12

Hoofdstuk 3 Ruimtelijke- en programmatische aspecten van de ontwikkelingen 13
3.1 Inleiding 13
3.2 Uitgangspunten 13
3.2.1 Gebiedsvisie Coehoorn Creatieve Wijk 13
3.2.2 Structuurvisie Arnhem 2020-2040 14
3.2.3 Creatieve bedrijven 14
3.2.4 Horeca 14
3.2.5 Kantoren 15
3.2.6 Woonprincipes 15
3.3 Beschrijving programma 16
3.3.1 Ontwikkellocatie 1 17
3.3.2 Ontwikkellocatie 2 17
3.3.3 Ontwikkellocatie 3 17
3.4 Verkeer en mobiliteitsaspecten 17
3.5 Toets programma aan Rijks- en provinciaal beleid 18
3.5.1 Rijk 18
3.5.2 Provincie 18

Hoofdstuk 4 Milieu- en omgevingsaspecten 21
4.1 Inleiding 21
4.2 Geluid 21
4.2.1 Algemeen 21
4.2.2 Situatie plangebied 21
4.3 Luchtkwaliteit 23
4.3.1 Algemeen 23
4.3.2 Situatie plangebied 23
4.4 Hinder 23
4.4.1 Algemeen 23
4.4.2 Situatie plangebied 24

4.5 Externe veiligheid 25
4.5.1 Algemeen 25
4.5.2 Situatie plangebied 25
4.6 Groen en ecologie 26
4.6.1 Groen en ecologie 26
4.6.2 Situatie plangebied 27
4.7 Water 29
4.7.1 Algemeen 29
4.7.2 Specifiek op het plangebied 30
4.8 Bodem 31
4.8.1 Algemeen 31
4.8.2 Situatie plangebied 31
4.9 Cultuurhistorie & archeologie 33
4.9.1 Algemeen 33
4.9.2 Situatie plangebied 35
4.10 Energie en duurzaam bouwen 40
4.10.1 Algemeen 40
4.11 Stadsklimaat 41
4.11.1 Algemeen 41
4.11.2 Situatie plangebied 42
4.12 M.e.r-besluit 42
4.13 Kabels, leidingen en straalpaden 42

Hoofdstuk 5 Planbeschrijving en -verantwoording 43
5.1 Inleiding 43
5.2 Opzet van de regels 43
5.2.1 Inleidende regels 43
5.2.2 Bestemmingsregels 43
5.2.3 Hogere waarden 44
5.2.4 Algemene regels 45
5.2.5 Overgangs- en slotbepalingen 45
5.3 Verantwoording van de regels 45
5.3.1 Algemeen 45
5.3.2 Afzonderlijke bestemmingen 45
5.3.3 Gemengd 46
5.3.4 Groen 47
5.3.5 Verkeer 47
5.3.6 Dubbelbestemmingen 47
5.4 Handhaving 47
5.5 Exploitatie 48

Hoofdstuk 6 Procedure 51
6.1 Vooroverleg 51
6.2 Terinzagelegging (ontwerp-bestemmingsplan) 51

Hoofdstuk 1 Inleidende regels 53
Artikel 1 Begrippen 53
Artikel 2 Wijze van meten 58

Hoofdstuk 2 Bestemmingsregels 59
Artikel 3 Gemengd - 1 59
Artikel 4 Gemengd - 2 59
Artikel 5 Gemengd - 3 60
Artikel 6 Gemengd - 4 61
Artikel 7 Groen 61
Artikel 8 Verkeer - Verblijfsgebied 62
Artikel 9 Waarde - Archeologie (archeologisch waardevol gebied) 62

Hoofdstuk 3 Hogere waarden Wet Geluidhinder 65
Artikel 10 Hogere waarden nieuwe woningen 65

Hoofdstuk 4 Algemene regels 67
Artikel 11 Anti-dubbeltelregel 67
Artikel 12 Algemene bouwregels 67
Artikel 13 Algemene gebruiksregels 67
Artikel 14 Algemene afwijkingsregels 67
Artikel 15 Overige regels 68

Hoofdstuk 5 Overgangs- en slotregels 71
Artikel 16 Overgangsrecht 71
Artikel 17 Slotregel 71

Bijlage 1 Onderbouwing Hogere Waarden

Bijlage 2 Ladder voor duurzame verstedelijking (art. 3.1.6, lid 2 Besluit ruimtelijke ordening)

Bijlage 3 Gebiedsvisie Coehoorn-creatieve wijk

Bijlage 4 Akoestisch onderzoek Coehoorn

Bijlage 5 QuickScan Flora en Fauna

Bijlage 6 Onderzoek stikstofdepositie Coehoorn-Oost

Bijlage 7 Archeologisch bureauonderzoek

Bijlage 8 Onderzoek vraag en aanbod creatieve bedrijven

Bijlage 9 Inventariserend veldonderzoek Archeologie

Toelichting

bij het bestemmingsplan

'Chw Coehoorn-Oost'

(plannummer: 0301)

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Wat is een bestemmingsplan?

Een bestemmingsplan bestaat uit een verbeelding (plankaart) en regels en gaat vergezeld van een toelichting. In het bestemmingsplan legt de gemeente vast wat de bestemming van de grond is. Bijvoorbeeld of er op een bepaalde plek een kantoor of een bedrijf mag komen, of uw woning mag worden uitgebreid en zo ja, hoe. In het bestemmingsplan staat ook waar woningen, winkels en wegen zijn toegestaan. Het gaat dan niet alleen om het gebruik van de grond, maar ook over de maximale afmetingen van de gebouwen. Op de kaart zijn de bestemmingen door middel van kleuren en tekens aangegeven. Deze bestemmingsplanonderdelen vormen tezamen het juridische toetsingskader voor ruimtelijke en functionele ontwikkelingen in het plangebied. De toelichting bevat met name de aan het plan ten grondslag liggende gedachten.

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft onze gemeente aangewezen als experiment 'bestemmingsplan met verbrede reikwijdte' onder artikel 7g van het Besluit uitvoering Crisis- en herstelwet. In een bestemmingsplan met verbrede reikwijdte kunnen meer regels over de fysieke leefomgeving worden opgenomen. In het bestemmingsplan 'Chw Coehoorn-Oost' maken we gebruik van de mogelijkheden van de crisis en herstelwet door het hogerewaardebesluit op grond Wet geluidhinder op te nemen in het bestemmingsplan.

1.2 Aanleiding

Coehoorn is gelegen vlakbij het station, de rivier en de binnenstad. Het is een stapsteen tussen Arnhem Centraal en de historische binnenstad en tussen Artez en Museum Arnhem. Deze locatie biedt mooie kansen voor de ontwikkeling van creatieve bedrijvigheid, verbinding tussen belangrijke plekken in de stad, bewonersparticipatie en groen. Hiervoor heeft de gemeenteraad de gebiedsvisie 'Coehoorn creatieve wijk' op 27 februari 2019, (zie Bijlage 3) vastgesteld. De gebiedsvisie gaat uit van ontwikkellocaties 1, 2, 3a, 3b en 3c (zie onderstaande afbeelding 1.1).

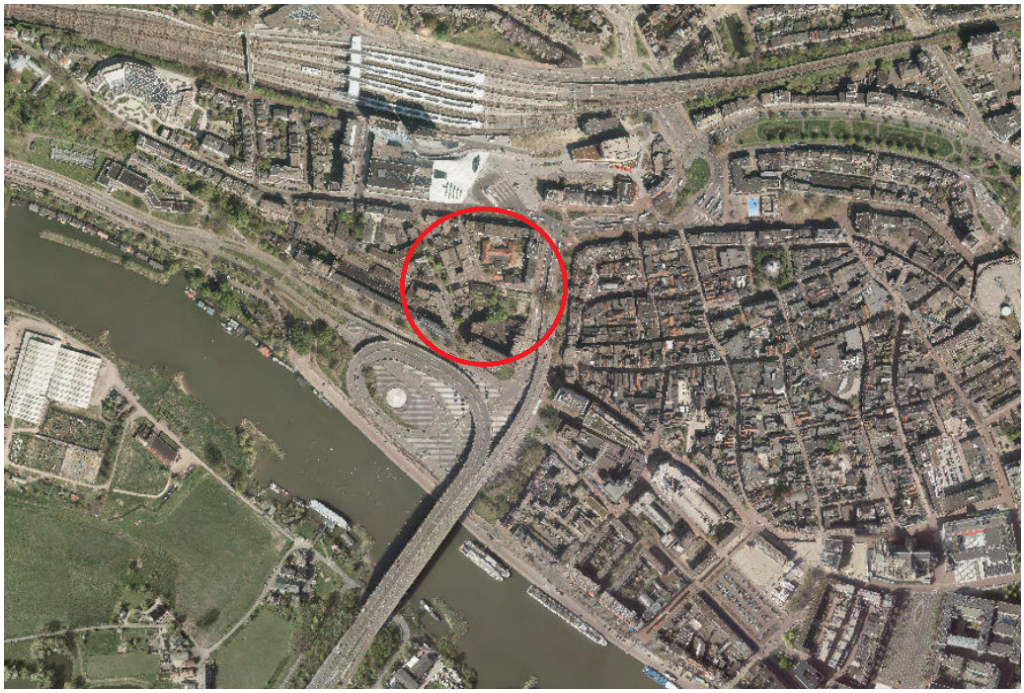
Afbeelding 1.1: Uitsnede 'Gebiedsvisie Coehoorn Creatieve wijk', p. 27.

De gewenste gebiedsontwikkeling is strijdig met het vigerende bestemmingsplan. Om de ontwikkeling mogelijk te maken moet een nieuw bestemmingsplan worden opgesteld.

1.3 Situering en begrenzing plangebied

Het plangebied ligt aan de westzijde van de binnenstad van Arnhem en ten zuiden van het stationsgebied. Het plangebied wordt begrensd door het Nieuwe Plein aan de oostzijde, Oude Kraan aan de zuidzijde, de Korte Coehoornstraat en de Coehoornstraat aan de noordzijde en de Bergstraat aan de westzijde. De begrenzing is op de verbeelding (plankaart) en in figuur 1.3 weergegeven

Het plangebied kenmerkt zich door een wisseling van stedelijke functies en wonen. Het gebied wordt van de binnenstad gescheiden door het Nieuwe Plein en de bus- en fietsafrit van de Nelson Mandelabrug en van het stationsgebied door de Utrechtseweg.

Figuur 1.2. Situering plangebied

Figuur 1.3. globale begrenzing plangebied, exacte begrenzing volgt uit de verbeelding.

1.4 Geldende plannen

Het bestemmingsplan Coehoorn-Oost is een algehele herziening van de geldende plannen, voor zover van toepassing op dit plangebied. Onderstaand overzicht geeft weer welke bestemmingsplannen (deels) komen te vervallen. Bij elk plan is de datum van vaststelling weergegeven.

Bestemmingsplan	**Datum van vaststelling**
Bestemmingsplan Coehoorn	1 november 2010
Facetplan parkeren	30 mei 2018

Hoofdstuk 2 Beschrijving plangebied

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving van de bestaande situatie van het plangebied gegeven. De ontwikkeling die in het plangebied gaat plaatsvinden, betekent een transformatie van een gedeelte van het westelijk deel van het centrum. Functionele en ruimtelijke vernieuwingen zullen resulteren in nieuwe verhoudingen met de bestaande en de te behouden situaties. Voor een goede samenhang is kennis nodig van de bestaande situatie van het plangebied.

2.2 Historische ontwikkeling

Aan de ruimtelijke opzet van het huidige Coehoorngebied liggen tal van factoren en historische gebeurtenissen ten grondslag.

Het plangebied ligt aan de voet van het stuwwalmassief waar de invloed van de rivier groot is geweest waardoor het Coehoorngebied een groot verval kent. Van oudsher ligt Coehoorn buiten de vestingsmuren bij de Haven en de stadsentree naar de Rijnpoort waardoor Coehoorn in het begin van de achttiende eeuw door bastions en hoornwerken ligt ingesloten. Begin 19e eeuw zijn de vestingwerken ontmanteld en de Rijnpoort afgebroken ten behoeve van de aanleg van diverse Rijksstraatwegen. Eind 19e eeuw zorgde de komst van het spoor ervoor dat Coehoorn van de belangrijke Amsterdamse straatweg (huidige Bergstraat) werd afgesneden.

Het bombardement verwoestte de belangrijke delen in het Coehoorngebied. De vernietigde bouwblokkenstructuur wordt niet meer hersteld. Door de demping van de haven met oorlogspuin ontstaat een doorlopend open groengebied, dat aansluit op de Singelstructuur, het zogenaamde Driepleinenplan. De aanleg van de tweede Rijnbrug betekent voor Coehoorn een enorme ruimtelijke barrière en plaatst het gebied in een geïsoleerde stedelijke positie.

Door de tumultueuze geschiedenis van Coehoorn bevinden zich momenteel 19e eeuwse panden naast flatgebouwen uit de jaren '60, en schoolgebouwen uit de jaren '30 en '50. Het braakliggende terrein van de Kleine Eusebius en de tijdelijke invulling van panden die waren aangeschaft ten behoeve van plan Rijnboog hebben de afgelopen decennia de sfeer en uitstraling van het gebied bepaald. De huidige mengelmoes aan gebouwtypen en architectuurstijlen zijn niet planmatig ontstaan maar waren uiteindelijk wel de basis voor het huidige creatieve woonwerkmilieu en daarom belangrijk voor het huidige DNA van Coehoorn.

2.3 Ruimtelijke en functionele structuur

Coehoorn - Oost wordt begrensd voor het Stationsplein, Nieuwe Plein, Oude Kraan en de Bergstraat. De Coehoornstraat en de Korte Coehoornstraat verdelen dit gebied in drie blokken. Alleen het noordwestelijke gelegen blok is duidelijk als blok afgerond en manifesteert zich als een gesloten bouwblok met een alzijdige oriëntatie. Mede door de wederopbouw na de 2e Wereldoorlog en de sloop van de Kleine Eusebius in 1990 zijn de andere 2 blokken minder duidelijk afgerond. Met name aan het Nieuwe Plein is een grote onderbreking in de gevelwand ontstaan waardoor de ruimtes hier in elkaar overlopen. Op deze plek ligt nu deels het nieuwe buurtpark van Coehoorn dat voor levendigheid in de wijk zorgt maar ruimtelijk en beheersmatig meer beslotenheid en sociale controle zou kunnen gebruiken. Het aanhelen van de gevelwand is hier wenselijk zodat de buitenrand van het oostelijke blok van Coehoorn weer duidelijk wordt.

2.4 Verkeer en parkeren

Voor voetgangers is in het gebied voorzien in trottoirs langs de bestaande straten. De kwaliteit van de verharding houdt te wensen over. De bereikbaarheid van Coehoorn te voet is vanaf de noordzijde beperkt, door de subjectieve onveiligheid van het Stationsplein en de beperkte mogelijkheden om de busbaan over te steken. Aan de westzijde is de bereikbaarheid beperkt door het ontbreken van een oversteekvoorziening op het Nieuwe Plein ter hoogte van de Coehoornstraat

Fietsers maken in het gebied samen met het autoverkeer gebruik van de hoofdrijbaan. Dit samengebruik is veilig door de instelling van 30 km/u als maximum snelheid. De inrichting van de straten, hoewel gedateerd, ondersteunt dit snelheidsregime. Fietsers zijn uitgezonderd van het systeem van éénrichtingsverkeer, dat voor autoverkeer in het gebied is ingesteld. De bereikbaarheid van Coehoorn met de fiets kent dezelfde beperkingen als voor voetgangers.

In het gebied komt geen openbaar vervoer. Toch is de bereikbaarheid met het openbaar vervoer goed, door de nabijheid van station Arnhem Centraal. De looproute tussen Arnhem Centraal en Coehoorn is niet optimaal, door de onduidelijke situering, subjectieve onveiligheid van het Stationsplein en beperkte oversteekmogelijkheden van de busbaan. Ook de bushalte aan het Nieuwe Plein kan niet eenvoudig bereikt worden.

In het gebied is verspreid voorzien in openbare fietsparkeerplaatsen in de vorm van zogenaamde tulips: fietsklemmen met aanbindmogelijkheid. Gezien het beperkte aantal wild geparkeerde fietsen voorzien de beschikbare voorzieningen aan de huidige behoefte. Voor auto's geldt in het gehele gebied betaald parkeren. Bewoners en bedrijven in het gebied kunnen een ontheffing van de betalingsplicht aanvragen. Er zijn op dit moment geen permanente functies in het gebied die veel verkeer aantrekken. Zoekverkeer naar vrije parkeerplaatsen is beperkt.

Doordat de snelheid van het verkeer in Coehoorn is gemaximeerd op 30 km/u en sluipverkeer door éénrichtingsverkeer en maatregelen in de omgeving geweerd is ondervinden bewoners en gebruikers van het gebied weinig hinder van verkeer. Voor de toetsing aan geluidhinder en luchtkwaliteit wordt verwezen naar hoofdstuk 4.

Hoofdstuk 3 Ruimtelijke- en programmatische aspecten van de ontwikkelingen

3.1 Inleiding

Het gebied rond de Coehoornstraat wordt de komende jaren vormgegeven als een creatieve stadswijk met een mix van wonen, creatieve ondernemers en ruimte voor ontmoeten en ideeënuitwisseling. Coehoorn Creatieve Wijk zal daarbij bestaan uit bestaande gebouwen en een drietal nieuwe ontwikkellocaties gegroepeerd rond het, in samenwerking met bewoners en ondernemers in te richten, Coehoorn Park. Van de bestaande panden die momenteel door de stichting Coehoorn Centraal in gebruik zijn voor creatieve werkruimtes zullen het oude schoolgebouw aan Coehoornstraat 15, het pand aan Bergstraat 33 en het pand aan de Coehoornstraat 35 worden gehandhaafd en het gebruik worden gecontinueerd. Het oude schoolgebouw aan de Korte Coehoornstraat 60, het pand aan de Bergstraat 35 en Nieuwe Plein 1 en 3 komen in aanmerking voor transformatie.

Daarnaast is er op de plek waar vroeger de Kleine Eusebius stond een nieuwe ontwikkeling gesitueerd waardoor de wand aan het Nieuwe Plein weer kan worden hersteld en er een groen en luw binnengebied ontstaat met daarin het Coehoorn Park. Het park zal daarbij het oppervlak behouden van het huidige park en in samenwerking met bewoners en ondernemers worden aangelegd en beheerd. Belangrijk uitgangspunt hierbij is het realiseren van gebouwen die zijn georiënteerd op het park waardoor er meer levendigheid en sociale controle is dan in de huidige situatie. Daarom wordt er extra aandacht besteed aan datgene wat zich op ooghoogte afspeelt. De gebouwen aan het Coehoorn park krijgen op de begane grond een mix van verschillende functies zodat er altijd levendigheid in de plint aanwezig is. Door de verbinding tussen de Coehoornstraat en Nieuwe Plein voor gemotoriseerd verkeer te schrappen kan het park aan de noordkant doorlopen waardoor alle gebouwen van Coehoorn Centraal en Stella by Starlight direct aan het park komen te liggen.

3.2 Uitgangspunten

3.2.1 Gebiedsvisie Coehoorn Creatieve Wijk

Om de herontwikkeling van Coehoorn te realiseren is op 27 februari 2019 door de raad de gebiedsvisie Coehoorn Creatieve Wijk vastgesteld met daarin de ruimtelijke kaders voor de ontwikkeling van Coehoorn als creatieve wijk en de intentie om daarin samen op te trekken met stichting Coehoorn Centraal (zie bijlage 3). De stichting Coehoorn Centraal heeft zich de afgelopen jaren over het gebied ontfermt en samen met bewoners en ondernemers de basis gelegd voor een creatief woonwerkmilieu met het Coehoorn Park en café Stella by Starlight als unieke ontmoetingsplekken. Belangrijkste uitgangspunt in de gebiedsvisie is aansluiten op het DNA van Coehoorn.

Gelet op de welstandskaart geldt voor dit plangebied de lichte welstandstoets. Bestemmingsplan Coehoorn-Oost voorziet in een (her)ontwikkeling waarbij de kaders voor de beeldkwaliteit zijn vastgelegd in een kavelpaspoort. In dit geval geldt voor de welstandstoets maatwerk door middel van toetsing door het kwaliteitsteam Binnenstad.

3.2.2 Structuurvisie Arnhem 2020-2040

In de Structuurvisie worden voor Coehoorn een ontwikkelingsrichting en de opgaven die hieruit komen beschreven. De koers is een geleidelijke herstructurering en transformatie van het gebied, die kansen benut voor een nieuw aantrekkelijk stadsmilieu met een optimale bereikbaarheid. Een stadsmilieu dat in het teken staat van ontmoeten, werken en wonen vlakbij het station voor kenniswerkers uit de wijde omgeving die elkaar hier treffen. De transformatie moet resulteren in een aantrekkelijke westelijke aanlooproute die zich onderscheidt van de andere routes van Arnhem-Centraal naar de Binnenstad met publiekrechtelijke functies in de plint. Coehoorn zal om aantrekkelijk te zijn, meer stedelijkheid en variatie moeten laten zien, meer voorzieningen moeten bieden en een aantrekkelijker openbare ruimte moeten hebben. Het ruimtelijk beeld zal bestaan uit een gevarieerde stedelijke bebouwing (4 tot 6 bouwlagen). Oud en nieuw. Plaatselijk zijn hogere accenten denkbaar.

3.2.3 Creatieve bedrijven

De gemeente Arnhem heeft onderzoek laten uitvoeren naar de huisvestingsituatie van de creatieve en culturele sector in Arnhem (Huisvesting culturele en creatieve sector Arnhem. Onderzoek vraag en aanbod huisvesting, Bureau Buiten, 25 juni 2019, projectnummer: 1334, Bijlage 8). Dit onderzoek laat zien dat de culturele sector in Arnhem succesvol is. Het percentage banen in de sector is relatief hoog en de sector groeit ook harder dan gemiddeld. Het merendeel van de creatieven huurt/ gebruikt geen specifieke huisvesting voor hun onderneming. Zij werken vanuit huis of bij hun klanten, in koffietentjes of huren af ten toe een flexplek. Onderzoek laat zien dat onder de creatieven met een verhuiswens verzamelpanden of broedplaatsen populair zijn. De aantrekkingskracht van deze panden zit in de interactie met andere creatieven. Uit het onderzoek blijkt dat er een mismatsch is tussen vraag naar en aanbod van huisvesting voor de creatieve en culturele sector in Arnhem.

In de perspectiefnota 2018-2021, vastgesteld door de gemeenteraad, wordt aangegeven dat voor de veranderopgave 'Vitale economie Arnhem - Nijmegen' we nog meer op zoek gaan naar mogelijkheden om vanuit de binnenstad van Arnhem hieraan bij te dragen. Daarbij gaat het o.a. om:

- De kwaliteit van openbare ruimte en bereikbaarheid optimaal te maken;
- Ruimte te geven aan innovatief ondernemerschap in de binnenstad van Arnhem;
- Cultureel en creatief ondernemerschap en –onderwijs de ruimte te geven en actief te ondersteunen;
- Als gemeente te investeren en daarmee investeerders te verleiden om ook te investeren;
- Het creëren van reuring en dynamiek.

In de gebiedsontwikkeling 'Coehoorn, creatieve wijk' staat het mogelijk maken voor locaties voor creatieve bedrijven centraal. Het bestemmingsplan maakt het mogelijk om meer aanbod van huisvesting voor de creatieve en culturele sector in Arnhem. Het bestemmingsplan draagt hierdoor bij aan de veranderopgave 'Vitale economie Arnhem - Nijmegen'.

3.2.4 Horeca

"Mise-en-Place, de Arnhemse horecavisie 2017" geeft de uitgangspunten aan voor de gewenste ruimtelijke ontwikkeling ten aanzien van horeca. Hoofdlijn is een ruimtelijk-economische horecavisie die horecaontwikkeling stimuleert en bijdraagt aan de kwaliteit en identiteit van de stad. Het primaat van de horeca ligt in de binnenstad. Voor de stadsdelen, woonwijken en industriegebieden is geen specifieke visie opgenomen, omdat het zwaartepunt in deze gebieden niet op horeca is gevestigd.

In de visie zijn voor verschillende focusgebieden opgenomen met per gebied een kwaliteitsbeeld geven van de gewenste horeca.Het plangebied maakt deel uit van het Focusgebied Stationsgebied. In het plangebied worden geen nieuwe zelfstandige horecabedrijven toegestaan. Wel is ondergeschikte horeca ten behoeve van de creatieve bedrijvigheid mogelijk. In de visie voor Focusgebied Stationsgebied wordt aangegeven dat innovatieve food-concepten: gezonde, groene fastservice juicebars, coffeebars, healthy fastfood (saladebars) mogelijk zijn wanneer ze een zogenaamde 'Grand Cru' zijn. Dit zijn horecabedrijven die qua karakter, uitstraling, ligging of concept bijdragen aan een sterke uitstraling van het gebied en die vanwege uniciteit iets toevoegen aan het bestaande aanbod in de stad of de regio. Een sterrenrestaurant bijvoorbeeld.

Bij een initiatief dat als een ‘Grand cru’ kan worden beschouwd, kan wel medewerking worden verleend door middel van een buitenplanse afwijking. Bij de beoordeling van aanvragen wordt zoveel mogelijk gekeken naar de specifieke omstandigheden.

3.2.5 Kantoren

In de Nota Herijking Kantorenbeleid Arnhem 2008 – 2020 staat het herstel van het evenwicht in de kantorenmarkt centraal. Hiertoe wordt ingezet op hergebruik/transformatie van langdurig leegstaande kantorenpanden, alsmede het prioriteren, beperken en faseren van nieuwbouwplannen. Nieuw kantorenprogramma wordt beperkt tot een gelimiteerd aantal strategische locaties in het centrum van de stad (o.a. Arnhem Centraal). Ontwikkeling van kantoren buiten deze locaties is in principe ongewenst.

Voor dit bestemmingsplan geldt dat op de commerciële plot (3c) de bestaande kantoorlocaties worden behouden.

3.2.6 Woonprincipes

De Arnhemse Woonprincipes 2025 (de Arnhemse woonvisie, vastgesteld in 2015) vormen tezamen de actualisering van de Woonvisie 2015 en de strategische koers die er voor moet zorgen dat Arnhem ook in de toekomst een woonstad blijft waar het voor iedereen aantrekkelijk is om te wonen, te leren, te werken en te leven. Bij het opstellen van de Woonprincipes is rekening gehouden met wet- en regelgeving en beleidskaders van andere overheden.

De onderstaande vier pijlers vormen de hoofddoelen van de Woonprincipes:

1. Duurzaam betaalbaar; hierbij zorgen we dat er voor elk inkomen voldoende passende sociale en betaalbare woningen beschikbaar zijn. Daarbij sturen we niet alleen op aantallen, maar streven we ook naar een goede prijskwaliteit en op de duurzaamheid van woningen in de nieuwbouw en in de bestaande woningvoorraad.
2. Levensloopgeschikt wonen; door meer levensloopgeschikte woningen aan de voorraad toe te voegen én bestaande woningen aan te passen of op te plussen, kunnen we mensen, gezond of beperkt, in verschillende levensfases van hun leven, een passende woonplek blijven bieden in Arnhem.
3. Aantrekkelijke woonstad; Arnhem heeft door zijn centrale ligging een bijzondere ruimtelijke en groene kwaliteit. Met de binnenstad, de Rijn en stadsparken in combinatie met wonen, leren, werken en verblijven maakt het de stad vitaler. Arnhem wil een aantrekkelijke woonstad zijn en blijven voor haar huidige inwoners, maar ook meer studenten en midden en hoge inkomens aan zich binden door het bieden van aantrekkelijke, levendige of bijzondere woonmilieus.
4. Wijken met identiteit; Elke wijk heeft zijn eigen herkenbare identiteit die recht doet aan de beleving van haar inwoners. Met deze variëteit wil de stad inzetten op een duurzame woon- en leefomgeving waar bewoners trots zijn op hun wijk, waar ze zich thuis en ook zelf verantwoordelijk voor voelen. Dat palet van eigen identiteit en karakters van wijken draagt bij aan de aantrekkingskracht van Arnhem als woonstad.

Toetsing woonbeleid

Het bestemmingsplan 'Chw Coehoorn-oost' worden cira 100 woningen toegevoegd. Het plan past binnen de plancapaciteit, zoals binnen de subregio Arnhem en omgeving is afgestemd.In Coehoorn spreken we van een centrum stedelijk woonmilieu. In dit woonmilieu is nog veel vraag naar woningen. Appartementen zijn al veel toegevoegd de afgelopen jaren (met name via transformaties), grondgebonden woningen in mindere mate. Deze ontwikkellocatie kan zowel appartementen als grondgebonden woningen bieden. De grondgebonden woningen voldoen aan een grote marktvraag van gezinnen om ook in de binnenstad te kunnen wonen. En daarnaast om wonen en werken te combineren. De appartementen bieden ruimte om in de binnenstad levensloopgeschikte woningen toe te voegen zodat er diverse doelgroepen in terecht kunnen, hiermee wordt voldaan aan de tweede pijler van de Arnhemse woonprincipes. Ook specifieke doelgroepen voor zorg kunnen hier een plek krijgen.

Niet alleen variatie in woningen maar ook variatie in prijzen is hier wenselijk. Het college van de gemeente Arnhem wil in ieder geval sociale woningen opnemen in nieuwe plannen. Het gaat er daarbij om dat bij plannen minimaal 30% van de woningen binnen de sociale normen vallen. Voor huurwoningen gaat het om een maximale huurprijs tot de liberalisatiegrens en voor koopwoningen de dan geldende norm voor sociale of goedkope koop.

CPO

Bij Collectief Particulier Opdrachtgeverschap (CPO) ontwerpt en bouwt een georganiseerde groep burgers samen hun eigen woningen. Ze zijn zelf verantwoordelijk voor het hele proces, van ontwerp tot bouw van de woningen. Als opdrachtgever bepalen de CPO'ers grotendeels hoe de woning eruit komt te zien.

CPO biedt de mogelijkheid bijzondere woonwensen tot stand te brengen die de bewoners dichter bij elkaar brengen. Deze initiatieven kunnen daarmee een meerwaarde hebben voor henzelf, maar ook voor de omgeving. Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om gewenste kwaliteit of het realiseren van een bepaalde specifieke woonwens of ideologie op het gebied van milieu, architectuur, samenleven, zorg etc. Zowel huur-als koopwoningen kunnen gerealiseerd worden met CPO.

3.3 Beschrijving programma

De ontwikkeling in het plangebied bestaat uit drie verschillende locaties. In het kavelpaspoort worden de ontwikkellocaties verder uitgewerkt waarbij de uitgangspunten uit de gebiedsvisie zijn gehanteerd.

Afbeelding 3.1: Uitsnede 'Gebiedsvisie Coehoorn Creatieve wijk', p. 27.

3.3.1 Ontwikkellocatie 1

Ontwikkellocatie 1 is gelegen aan de Korte Coehoornstraat 60. Ontwikkellocatie 1 zal worden ontwikkeld door Stichting Coehoorn Centraal samen met een ontwikkelende partij. De mix van wonen en ruimtes voor creatieve ondernemers resulteren in een levendig en aantrekkelijk gebouw aan het Coehoorn Park. De stichting Coehoorn Centraal kan daarbij als geen ander zorgen dat de Coehoorn "look and feel" een vertaling krijgt in het gebouw.

3.3.2 Ontwikkellocatie 2

Ontwikkellocatie 2 ligt tussen het Nieuwe Plein (oostzijde) en het toekomstige Coehoorn Park (westzijde). Voor ontwikkellocatie 2 is de gemeente op zoek naar een collectief particulier opdrachtgeverschap (hierna CPO)-groep (of groepen) die zelf een woongebouw willen ontwikkelen. Zij bouwen letterlijk en figuurlijk mee aan de wijk met de betrokkenheid en creativiteit die nodig zijn om van Coehoorn een creatieve en levendige stadswijk te maken.

3.3.3 Ontwikkellocatie 3

Omdat ontwikkellocatie 3 aan twee verschillende straten (Bergstraat en Nieuwe Plein) ligt verbonden door een parkeerkelder en plint, wordt deze locatie wat betreft de spelregels opgedeeld in 3 delen.

Ontwikkellocatie 3a

Ontwikkelkavel 3a ligt aan het Coehoorn Park, Aan de koppen grenst de kavel aan de achterzijde van Nieuwe Plein 7 en de achterzijde van de Du-Soleil-Flat. Op deze ontwikkellocatie wordt de mogelijkheid geboden om atelierwoningen met een levendige plint te realiseren.

Ontwikkellocatie 3b

Ontwikkellocatie 3b bestaat uit een parkeerkelder en een plint met een groen dak.

Ontwikkellocatie 3c

Ontwikkellocatie 3c is gelegen aan het huidige Nieuwe Plein 1 en 3. In de gebiedsvisie wordt de mogelijkheid open gehouden om de huidige panden te hergebruiken. Maar ook een stedelijk bebouwingsaccent met een hoogte van 8 tot 12 bouwlagen wordt mogelijk geacht. Uitgegaan wordt van een mix van wonen en commerciële functies.

Woningbouwprogramma ontwikkellocatie 3

De gemeente is eigenaar van de gronden en zal met verschillende partijen overeenkomsten sluiten voor de ontwikkeling van dit veld. In deze overeenkomsten zal het minimaal te realiseren sociale huur worden vastgelegd (28-32%).

3.4 Verkeer en mobiliteitsaspecten

De gemeente Arnhem heeft haar verkeersbeleid op hoofdlijnen verwoord in de Structuurvisie Arnhem 2020-2040 (vastgesteld 2012). Voor mobiliteit biedt het structuurplan een ruimtelijk ontwikkelingsperspectief. Arnhem streeft naar een duurzame bereikbaarheid in een aantrekkelijke en veilige stad. Vooral in de bestaande stad geldt daarbij het principe: eerst de bestaande verkeersruimte beter benutten en pas daarna zoeken naar mogelijkheden tot uitbreiding van de (auto)verkeersruimte. De inzet van slim ruimtegebruik, voor versterking van fiets en openbaar vervoer, aangevuld met spitsmijdende maatregelen moet Arnhem de komende jaren bereikbaar houden.

Als gevolg van de beoogde ontwikkelingen in Coehoorn veranderd de verkeersdruk op het gebied. De nieuwe functies, die aan het gebied worden toegevoegd, leiden tot extra verkeersbewegingen van bewoners, werkers en bezoekers.

Door de centrale ligging van Coehoorn is de verwachting dat relatief veel verkeersbewegingen te voet en met de fiets plaats zullen vinden. Binnen het plangebied wordt gezocht naar mogelijkheden om de voorzieningen voor deze categorieën verkeersdeelnemer te optimaliseren.

Voor het autoverkeer wordt uitgegaan van de vigerende Arnhemse parkeernorm voor functiewijzigingen in

de binnenstad. De drie bouwplots voorzien in de eigen parkeerbehoefte, door voldoende parkeerplaatsen op eigen terrein aan te leggen. De parkeergarages van de plots ontsluiten respectievelijk via:

- Plot 1: de Bergstraat, bij voorkeur direct aansluitend op de Oude kraan
- Plot 2: de Coehoornstraat, direct aansluitend op het Nieuwe Plein
- Plot 3: de Bergstraat, bij voorkeur direct aansluitend op de Oude Kraan

Bij plot 3 zal van de gelegenheid gebruik gemaakt worden om de ontsluiting bestaande parkeergarage achter de Du Soleil flat te verplaatsen van het Nieuwe Plein naar de Bergstraat.

Onderdeel van de beoogde ontwikkeling is dat de Coehoornstraat wordt afgesloten voor autoverkeer tussen het Nieuwe Plein en de Korte Coehoornstraat.

3.5 Toets programma aan Rijks- en provinciaal beleid

3.5.1 Rijk

Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR)

De SVIR schetst het ruimtelijke en mobiliteitsbeleid van het rijk in het perspectief van 2028 en 2040. De SVIR markeert een trendbreuk waarbij sterk wordt ingezet op decentralisatie van het ruimtelijk beleid naar provincies en gemeenten. In de nationale ruimtelijke hoofdstructuur maakt Arnhem deel uit van één van de negen 'stedelijke regio's met een concentratie van topsectoren'; expliciet wordt 'Health Valley' in en rond Arnhem-Nijmegen genoemd en 'mode en design' in Arnhem als onderdeel van de aanwezige topsector ' Creatieve industrie'. Een 'aantrekkelijk vestigingsklimaat in en een goede internationale bereikbaarheid van de stedelijke regio's met een concentratie van topsectoren' wordt in de SVIR gemarkeerd als een nationaal belang. De SVIR laat zich niet specifiek uit over dergelijke lokale ontwikkelingen. De beoogde herontwikkeling van Coehoorn raakt dan ook geen rijksbelangen zoals opgenomen in de SVIR.

Ladder voor duurzame verstedelijking

De ladder voor duurzame verstedelijking is sinds 2012 als motiveringseis in het Besluit ruimtelijke ordening (artikel 3.1.6, lid 2) opgenomen.

Op 1 juli 2017 is de Ladder in het Besluit ruimtelijke ordening gewijzigd. Aanleiding voor de wijziging waren de in de praktijk gesignaleerde knelpunten bij de uitvoering van de Ladder en de wens om te komen tot een vereenvoudigd en geoptimaliseerd instrument.

Doel van de ladder voor duurzame verstedelijking is om te komen tot een goede ruimtelijke ordening door een optimale benutting van de ruimte in stedelijke gebieden. Hierbij geldt een motiveringsvereiste voor het bevoegd gezag als nieuwe stedelijke ontwikkelingen planologisch mogelijk worden gemaakt.

3.5.2 Provincie

Algemeen

De Omgevingsvisie Gaaf Gelderland en de bijbehorende Omgevingsverordening, vastgesteld door Provinciale Staten van Gelderland op 19 december 2019, zijn op 1 maart 2019 in werking getreden. In de Omgevingsvisie staan de hoofdlijnen van het beleid en in de Omgevingsverordening de regels en afspraken om de opgaven uit de omgevingsvisie te realiseren.

Subregionale woonagenda
Dit bestemmingsplan voorziet in woningbouw. In artikel 2.2. van de provinciale verordening is opgenomen dat een bestemmingsplan alleen nieuwe woningen mogelijk maakt als die ontwikkeling pas binnen een door Gedeputeerde Staten vastgestelde regionale woonagenda. Op 8 februari 2018 is de Subregionale Woonagenda Arnhem e.a. 2017-2027. Kwantitatief is afgesproken dat als horizon de komende 10 jaar (2017-2027) op basis van de meest recente Primos-prognose wordt gehanteerd. De provinciale huishoudens- en bevolkingsprognose wordt gehanteerd als spiegel (om de twee jaar geüpdatet), niet als hard maximum. Daarnaast is de ambitie om het woningtekort in te lopen (mede gebaseerd op de meest recente regionale woningmarktanalyse (Companen, met gebruik van het Socratesmodel van ABF)). Kwantitatief streven de gemeenten in de subregio Arnhem in de periode

2017-2027 naar een netto toevoeging van circa 13.500 te realiseren woningen.

Uit onderzoek van ABF blijkt dat er zowel in de regio Arnhem-Nijmegen als in de subregio Arnhem met name in de grote steden nog veel behoefte is aan nieuwe woningen. Uitgegaan wordt van een netto uitbreidingsbehoefte van 6.180 woningen in Arnhem over de periode van 2015 tot en met 2025.

Toetsing van de ontwikkeling aan het rijksbeleid

In bijlage Bijlage 2 is de onderbouwing van de ladder voor duurzame verstedelijking opgenomen. Uit deze onderbouwing kan worden geconcludeerd dat voorliggend bestemmingsplan met de mogelijkheid tot oprichting van circa 108 woningen voldoet aan artikel 3.1.6 lid 2 Bro en de eisen vanuit de provincie.

Hoofdstuk 4 Milieu- en omgevingsaspecten

4.1 Inleiding

Op grond van artikel 3.1.6 van het Besluit ruimtelijke ordening moet in de toelichting op het bestemmingsplan een beschrijving worden opgenomen van de wijze waarop de milieukwaliteitseisen bij het plan zijn betrokken. Daarbij moet rekening gehouden worden met de geldende wet- en regelgeving en met de vastgestelde (boven)gemeentelijke beleidskaders. In dit hoofdstuk worden de verschillende milieu- en omgevingsaspecten onderbouwd.

4.2 Geluid

4.2.1 Algemeen

De Wet geluidhinder heeft tot doel de mens te beschermen tegen geluidhinder. Dit is in de wet uitgewerkt in een normenstelsel voor de toelaatbare geluidbelasting in de woonomgeving. Alleen planologisch nieuwe situaties worden getoetst aan de wet. Daarbij moet er akoestisch onderzoek plaatsvinden naar de gevolgen daarvan voor geluidgevoelige objecten. Naast woningen zijn er nog een aantal andere geluidgevoelige objecten aangewezen zoals scholen en zorginstellingen.

In de wet staan regels voor weg- en railverkeerslawaai en voor gezoneerde industrieterreinen. De wet werkt verder met zones: dit zijn aandachtsgebieden rond geluidbronnen waarbinnen regels en normen gelden om de negatieve gevolgen van geluidhinder te beperken.

Het wettelijk normenstelsel kent voorts voorkeurswaarden en grenswaarden. Als de geluidbelasting beneden de voorkeurswaarde blijft dan zijn er wettelijk geen belemmeringen voor nieuwe geluidgevoelige situaties. Bij een geluidbelasting tussen de voorkeurswaarde en de grenswaarde moet er een gemotiveerd besluit genomen worden om nieuwe geluidgevoelige ontwikkelingen mogelijk te maken (hogere waarde).

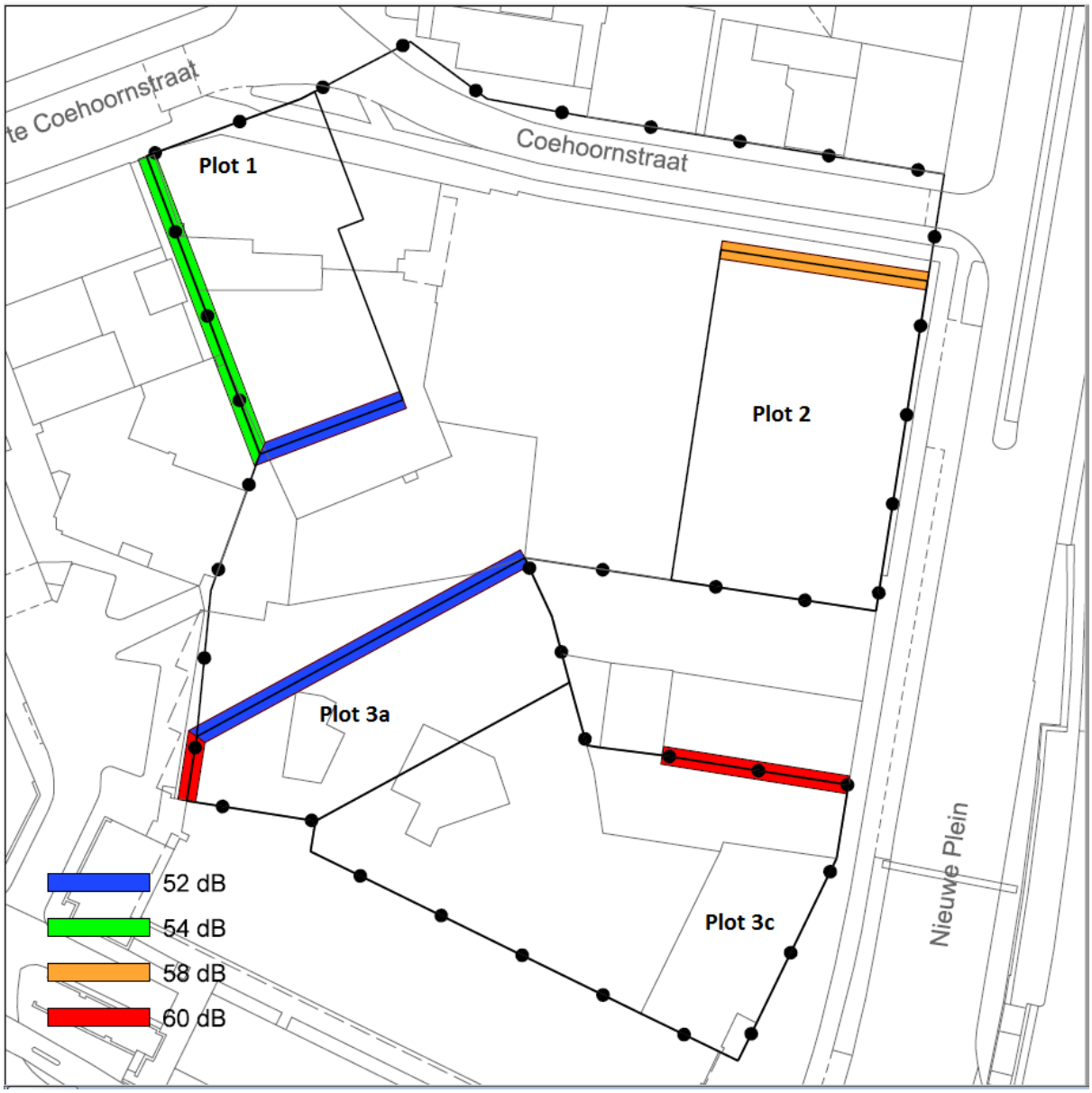
Voor het verlenen van een hogere waarde is de nota “uitvoeringsbeleid hogere grenswaarde” van de gemeente Arnhem van toepassing.

Beleidsplan Geluid

Het beleidsplan Geluid heeft tot doel geluidsnormen voor nieuwe situaties af te stemmen op de aard en de functie van een gebied. Hierdoor kan beter rekening gehouden worden met ontwikkelingen en verwachting van de gebruikers van een gebied. In het centrum en dichtbij goed openbaar vervoer wil de gemeente Arnhem veel functies mogelijk maken. Als gebieden intensiever gebruikt worden neemt de kans op geluidhinder ook toe. Andere gebieden zoals de parken worden juist gewaardeerd om hun relatieve rust. Deze uitgangspunten hebben geleid tot een gebiedsgerichte invulling van geluidskwaliteiten binnen Arnhem. Naarmate de geluidbelasting hoger is neemt het belang van een zorgvuldige invulling van de totale leefomgevingskwaliteit toe.

4.2.2 Situatie plangebied

DGMR heeft ten behoeve van de ontwikkeling van Coehoorn-Oost een akoestisch onderzoek uitgevoerd (Bijlage 4 Akoestisch onderzoek Coehoorn). Uit het akoestisch onderzoek blijkt dat de geluidbelasting vanwege de Centrumring op de oostgevel de maximale toelaatbare waarde uit de Wet geluidhinder van 63 dB overschrijdt. Dit betekent dat voor de oostgevel gebouwmaatregelen (een dove gevel) noodzakelijk zijn om te kunnen voldoen aan de Wet geluidhinder. In de regels wordt een voorwaardelijke verplichting opgenomen met betrekking tot de dove gevel (zie Artikel 4, onder 4.2 en Artikel 6 onder 6.2 en de toelichting op de regel in paragraaf 5.3).

Figuur 5.1; illustratie gevelbelasting hogere waarden.

Voor de noordgevel van ontwikkellocatie 2, de zuidwest gevel van ontwikkellocatie 1, de noord-westgevel van ontwikkellocatie 3a en de noordgevel van ontwikkellocatie 3c geldt dat de geluidbelasting de voorkeurswaarde van 48 dB overschrijdt. Voor deze gevels geldt dat maatregelen aan de bron- en overdrachtmaatregelen onvoldoende effectief zijn en dat ze stuiten op stedenbouwkundige, verkeerskundige, landschappelijke of financiële bezwaren. Dit betekent dat hogere waarden kunnen worden verleend. In dit bestemmingsplan maken we gebruik van de mogelijkheden van de aanwijzing als experimenteergemeente in de Crisis- en herstelwet. Zie voor de uitgebreide onderbouwing Bijlage 1 Onderbouwing Hogere Waarden. Krachtens artikel 7c, lid 9 van het Besluit uitvoering crisis en herstelwet worden in het bestemmingsplan de hogere waarden vastgesteld.

Aanvaardbaar woon- en leefklimaat

Naast de Wet geluidhinder geldt er in het kader van een goede ruimtelijke ordening de verplichting om onderzoek te doen naar het woon- en leefklimaat. Dit betekent dat ook moet worden gekeken naar de geluidbronnen die niet worden geregeld in de Wet geluidhinder. Voor het plangebied gaat het dan om 30 km/u wegen en geluidhinder vanwege bedrijvigheid (zie conclusie bedrijven en milieuzonering paragraaf 4.4). In het akoestisch onderzoek is in het kader van wegverkeer gekeken naar 30 km/u wegen en cumulatie. Door de 30 km/uurwegen Coehoornstraat en Nieuwe Plein is de hoogst berekende waarde 59

dB na aftrekt op de oostzijde van het plan. Vanwege de cumulatie van de centrumring en de 30 km/uur wegen wordt een dove gevel uitgevoerd. Het geluidbeleid voorziet erin dat er sprake is van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat.

4.3 Luchtkwaliteit

4.3.1 Algemeen

De Europese richtlijnen voor luchtkwaliteit zijn geïmplementeerd in titel 5.2 van de Wet Milieubeheer. Het doel van deze wetgeving is het beschermen van mens en milieu tegen de negatieve effecten van luchtverontreiniging. De wet is primair gericht op het voorkomen van negatieve effecten op de gezondheid van de mens. Daarnaast zijn er voor de stoffen zwaveldioxide en stikstofoxiden ook normen opgenomen ter bescherming van ecosystemen.

Voor het toetsen van ruimtelijke plannen zijn de volgende grenswaarden het meest relevant:

- PM_{10} (fijnstof)
  1. de jaargemiddelde concentratie van 40 µg PM_{10}/m3 mag niet worden overschreden;
  2. de 24 uursgemiddelde concentratie van 50 µg PM_{10}/m^3 mag niet vaker dan 35 keer per jaar worden overschreden;
- NO_2 (stikstofdioxide)
  1. de jaargemiddelde concentratie van 40 µg NO_2/m^3 mag niet worden overschreden;
  2. de uurgemiddelde concentratie van 200 µg NO_2/m^3 mag niet vaker dan 18 keer per jaar worden overschreden.

Voor de overige stoffen worden in Nederland geen overschrijdingen gerapporteerd.

In de op de Wet milieubeheer gebaseerde algemene maatregel van bestuur 'Niet in betekenende mate' (Besluit NIBM) zijn regels vastgelegd waaronder projecten (inrichtingen, kantoor- en woningbouwlocaties) die niet in betekenende mate bijdragen aan verslechtering van de luchtkwaliteit, zonder toetsing aan de grenswaarden voor het aspect luchtkwaliteit, toch doorgang kunnen vinden. De grens ligt bij een toename van maximaal 3%. Om te voorkomen dat in gebieden waar (nog) grenswaarden worden overschreden of dreigen overschreden te worden, een verslechtering van de luchtkwaliteit plaatsvindt, kunnen bij ministeriële regeling bepaalde gebieden en bepaalde broncategorieën worden aangewezen waarbinnen geen gebruik kan worden gemaakt van de NIBM-regeling.

4.3.2 Situatie plangebied

In het akoestisch onderzoek (Bijlage 4 Akoestisch onderzoek Coehoorn) is tevens de luchtkwaliteit onderzocht. In het plangebied zijn de concentraties voor de stoffen stikstofdioxide (NO2) en fijnstof (PM10 en PM2,5) op verschillende punten bepaald. De hoogst berekende concentratie is voor NO2 22 µg PM_{10}/m^3 , voor PM10 18,5 µg PM_{10}/m^3 en voor PM2,5 µg PM_{10}/m^3. Dit betekent dat de berekende concentraties ruimschoots voldoen aan de grenswaarden. Ook worden de daggemiddelde en uurgemiddelde normen niet overschreden.

In het onderzoek is de luchtkwaliteit ook beoordeeld op basis van NIBM. Uit het resultaat blijkt dat de extra woningen niet zorgen voor een betekende bijdrage op de luchtkwaliteit.

4.4 Hinder

4.4.1 Algemeen

In het kader van bedrijven en milieuzonering dienen de effecten van inrichtingen op hun omgeving (gevoelige bestemmingen, waaronder eventueel nieuw te ontwikkelen woningen) in beeld gebracht te worden. Voorbeelden van hinder zijn geluid, geur, stof of gevaar. In de

VNG-publicatie 'Bedrijven en milieuzonering 2009' is een lijst van inrichtingen opgenomen waarbij de inrichtingen op grond van de hinder die zij veroorzaken, zijn opgedeeld in 6 categorieën. Hierbij wordt er vanuit gegaan dat een inrichting uit categorie 1 relatief weinig hinder veroorzaakt en een inrichting uit

categorie 6 bijzonder veel hinder veroorzaakt.

4.4.2 Situatie plangebied

Hinder

Op basis van de milieucategorie zoals genoemd in de VNG brochure bedrijven en milieuzonering geldt voor inrichtingen een richtafstand ten opzichte van woningen binnen het omgevingstype woongebied of gemengd gebied (wonen naast werken). Bij ontwikkelingen binnen de richtafstand kan gemotiveerd van deze richtafstand worden afgeweken. Binnen een gemengd gebied kan de richtafstand worden verkleind zonder dat dit ten koste gaat van het woon-en leefklimaat.

Binnen het plangebied zijn de bestemmingen Gemengd 1 tot en met 4 en Groen. Binnen de gemengde bestemmingen zijn creatieve bedrijvigheid, wonen, kleinschalige bedrijvigheid en maatschappelijke functies toegestaan. Op basis van de bestemmingen gaat het hierbij om maximaal milieucategorie 2 inrichtingen waarvoor binnen een woongebied ten opzichte van woningen een richtafstand van 30 meter geldt. Binnen een gemengd gebied kan deze afstand worden verkleind naar 10 meter.

Het plangebied 'Coehoorn-Oost' kan worden getypeerd al een gemengd gebied met een duidelijke functiemenging waarbij een andere categorie-indeling geldt namelijk A, B en C. Bij categorie A activiteiten gaat het om activiteiten die weinig milieubelastend zijn en aanpandig aan woningen kunnen worden uitgevoerd. Categorie B activiteiten zijn activiteiten met een zodanige milieubelasting voor hun omgeving dat zij bouwkundig afgescheiden van woningen dienen plaats te vinden. Categorie C inrichtingen zijn inrichtingen zoals bedoeld onder B maar dan vanwege de relatief grote verkeer aantrekkende werking op een ontsluiting op de hoofdinfrastructuur zijn aangewezen. Binnen de gebieden met een duidelijke functiemenging zijn restaurants, snackbars, cafés, winkels, kantoren categorie A inrichtingen. Supermarkten categorie B inrichtingen. Een bijvoorbeeld een theater, parkeergarage zijn categorie C inrichtingen.

In het kader van bestemmingsplan is er een akoestisch onderzoek uitgevoerd (Bijlage 4 Akoestisch onderzoek Coehoorn)

Op basis van het beleidsplan geluid van de gemeente Arnhem ligt het gebied binnen het omgevingstype stedelijke zone/knooppunt met als kenmerk overwegend lawaaiig. Stedelijke zone/knooppunt is een gebied gelegen in de directe nabijheid van belangrijke verkeersaders en goed ontsloten met hoogwaardig openbaar vervoer (HOV) waarbij sprake is van een hoge mate van functiemenging. Binnen de stedelijke zone vindt verdichting plaats, er zijn kansen voor meervoudig grondgebruik. Voor inrichtingen is het ambitieniveau 55 dB(A).

In het Coehoornpark, gelegen in dit bestemmingsplan binnen de groenbestemming, bevindt zich ter plaatse van de horeca inrichting Stella By Starlight een terras van 2,5 meter breed. DGMR heeft onderzoek gedaan naar de geluiduitstraling van dit terras. In het onderzoek is er van uit gegaan dat een terras geopend is van 09.00 tot 23.00 en dat het terras ruimte biedt aan 32 zitplaatsen. Uit het onderzoek volgt dat de geluidbelasting door het terras op de gevels van de te realiseren woningen op ontwikkellocaties 1, 2 en 3a (respectievelijk Gemengd-1, Gemengd-2 en Gemengd-3) beneden de streefwaarden uit de VNG-publicatie ligt.

Op basis van een 55 dB(A) etmaalwaarde is de geluidbelasting alleen gedurende de avondperiode op de woning boven de horecavoorziening 1 dB(A) te hoog. Deze woning ligt buiten het plangebied. Dit wordt veroorzaakt door het terras. Dit terras is vooral in de zomermaanden in gebruik en dus niet continu. Hierdoor is een geluidbelasting van 51 dB(A) in de avondperiode op deze woning aanvaardbaar.

Geur

In de directe omgeving van het plangebied zijn geen industriële bedrijven waarbij geur een rol speelt. Vanuit geur zijn er geen belemmeringen voor dit plangebied.

4.5 Externe veiligheid

4.5.1 Algemeen

Externe veiligheid

Met externe veiligheid wordt bedoeld de kans op overlijden van mensen buiten de grenzen van een bedrijf of transportmedium, als rechtstreeks gevolg van een ongeval met (gevaarlijke) stoffen binnen de grenzen van het bedrijf dan wel het transportmedium. In de externe veiligheid worden twee risicobegrippen gehanteerd het PR (Plaatsgebonden Risico) en het GR (Groepsrisico).
Landelijk beleid

Voor bedrijven is op 28 oktober 2004 het Besluit externe veiligheid inrichtingen (Bevi) in werking getreden. In het Bevi wordt een onderscheid gemaakt in kwetsbare en beperkt kwetsbare objecten. De 10^{-6} PR contour geldt ten opzichte van kwetsbare objecten als grenswaarde en ten opzichte van beperkt kwetsbare objecten als richtwaarde. Het beoordelingskader voor het groepsrisico is een oriënterende waarde.

Voor ondergrondse (aardgas)leidingen is er het Besluit externe veiligheid buisleidingen (Bevb) en voor de transportroutes (weg, water, spoor) het Besluit externe veiligheid transportroutes (Bevt). In het Bevi, Bevt en Bevb zijn de milieukwaliteitseisen vastgelegd die in de ruimtelijke planvorming moeten doorwerken.

Basisnet spoor

Op 1 april 2015 is de regeling 'Basisnet vervoer gevaarlijke stoffen' in werking getreden. Het Basisnet geldt voor het transport van gevaarlijke stoffen via de weg, spoor en het water. Per traject geeft Basisnet een risicoplafond voor het vervoer van gevaarlijke stoffen. Het risicoplafond wordt enerzijds bepaald door het aantal transporten dat Arnhem per jaar passeert en anderzijds door het aantal aanwezige personen (volgens het bestemmingsplan) in de omgeving van het spoor. Met het Basisnet ligt de gebruiksruimte voor het vervoer van gevaarlijke stoffen en de veiligheidszone voor de ruimtelijke ordening vast.

Gemeentelijk beleid

Het beleidsplan externe veiligheid van de gemeente Arnhem beschrijft de mate van gewenste externe veiligheid in Arnhem. Uitgangspunt hierbij zijn de landelijke normen voor het plaatsgebonden risico en het groepsrisico. In een groot gedeelte van de stad streven we naar het niet doen toenemen van de risico's. Op sommige plekken in de stad, op bedrijventerreinen voor zware industrie en de volgens het structuurplan stedelijke zone accepteren we een hoger risico dan op andere plaatsen. Wel moet daar extra aandacht zijn voor de beschikbare mogelijkheden voor rampenbestrijding, de zelfredzaamheid van mensen en de hulpverlening.

4.5.2 Situatie plangebied

Transport van gevaarlijke stoffen via het spoor

Het plangebied ligt gedeeltelijk binnen het invloedsgebied (groepsrisico) van het spoor waarover transport van gevaarlijke stoffen plaatsvindt. De ontwikkelingen binnen het plangebied Coehoorn-Oost liggen echter buiten het invloedsgebied van het spoor. Dit betekent dat er geen toe- en/of afname van het groepsrisico is.

Verantwoording groepsrisico

Binnen het invloedsgebied van het groepsrisico zijn geen nieuwe ontwikkelingen voorzien. Dit betekent dat het groepsrisico niet zal toe en/of afnemen en er geen verdere verantwoording van het groepsrisico plaatsvindt.

4.6 Groen en ecologie

4.6.1 Groen en ecologie

Wet natuurbescherming (Regels ter bescherming van de natuur)
De Wet natuurbescherming (Wnb) vervangt sinds 2017 het wettelijke stelsel voor de natuurbescherming zoals dat was neergelegd in de Natuurbeschermingswet 1998, de Flora- en faunawet en de Boswet, door één integraal en vereenvoudigd kader. De Wnb neemt de Europese regelgeving als uitgangspunt. Waar dat noodzakelijk is voor een adequate bescherming van natuurwaarden waarvoor geen specifieke bescherming is voorzien in Europese regelgeving worden aanvullende nationale beschermingsvoorschriften verankerd. De wet gaat over de bescherming van de kernnatuurwaarden en de houtopstanden, als onderdeel van een groter maatregelenpakket gericht op de bescherming van natuurwaarden en het tegengaan van biodiversiteitsverlies. De taken en verantwoordelijkheden worden zoveel mogelijk bij de provincies neergelegd.

Bescherming van gebieden
Voor de instandhouding van gebieden die zijn aangewezen ter uitvoering van de Vogelrichtlijn en de Habitat-richtlijn (Natura 2000-gebieden) stelt de Wnb specifieke kaders. De Natura 2000-gebieden in Arnhem zijn Veluwe en Rijntakken.

Het is verboden om zonder vergunning een project te realiseren of andere handelingen te verrichten die gelet op de instandhoudingsdoelstelling voor een Natura 2000-gebied de kwaliteit van de natuurlijke habitats of de habitats van soorten in dat gebied kunnen verslechteren of een significant verstorend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor dat gebied is aangewezen. Indien het project afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor een Natura 2000-gebied, dan moet een passende beoordeling worden gemaakt van de gevolgen voor het gebied, rekening houdend met de instandhoudingsdoelstellingen. Alleen indien daaruit met zekerheid blijkt dat het plan of project de natuurlijke kenmerken van het gebied niet aantast, wordt de vergunning verleend. Als de zekerheid niet kan worden verkregen, dan kan een vergunning alleen worden verleend als er geen alternatieve oplossingen zijn, er sprake is van een dwingende reden van groot openbaar belang en de nodige compenserende maatregelen worden getroffen (de zgn. “ADC-toets“)

Op het moment dat een passende beoordeling nodig is, moet voor het kaderstellend plan (zoals een bestemmingsplan) een plan-MER worden gemaakt.

De beheerplannen – waarin de uitwerking in omvang, ruimte en tijd van de instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebieden plaatsvindt en waarin de voor die gebieden te treffen maatregelen in samenhang worden beschreven – zijn kaderstellende instrumenten. Ingeval overeenkomstig het beheerplan wordt gehandeld is verzekerd dat de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen niet in het geding is.

Bescherming van soorten
De Wnb sluit aan bij het specifieke beschermingsregime uit de Vogelrichtlijn, de Habitatrichtlijn en de natuurbeschermingsverdragen. Er wordt voorzien in concrete verboden ten aanzien van onder meer het vangen en doden van in die bronnen genoemde diersoorten, de verstoring van deze soorten en aantasting van hun rust- en voortplantingsplaatsen, alsmede in een verbod op het plukken en vernielen van bepaalde planten. Voorts wordt voorzien in limitatief opgesomde gronden voor ontheffing van deze verboden. Alleen opzettelijk verrichte handelingen zijn strafbaar. Bij vogels zijn bovendien verstoringen niet strafbaar als de staat van instandhouding van die vogelsoorten niet in gevaar komt. Gedeputeerde staten kunnen onder voorwaarden ontheffing verlenen van de verboden.

Daarnaast geldt als beschermingsregime voor (nationale) soorten:

a. een zorgplicht die van toepassing is op alle natuurwaarden in Nederland;
b. een verbod op het opzettelijk doden van de in de bijlage van de wet genoemde dieren, met een ontheffingsregime dat ruimer is dan dat voor internationaal en Europees beschermde soorten (zoogdieren, reptielen, amfibieën en thans op een rode lijst staande vissen, dagvlinders, libellen en kevers) (82 soorten);

c. een verbod op het vangen van dieren genoemd in de bijlage en het opzettelijk beschadigen van hun vaste voortplantings-plaatsen of rustplaatsen (zoals de dassenburcht); en
d. een verbod op het plukken of opzettelijk vernielen van in de bijlage genoemde vaatplanten (63 soorten, waaronder orchideeën).

Er wordt voorzien in ruimere ontheffingsmogelijkheden dan voor de strikt beschermde soorten gelden (artikel 3.10 lid 2).
Voorts wordt het aantal bejaagbare soorten uitgebreid, worden door gedeputeerde staten goedgekeurde faunabeheerplannen sturend bij de schadebestrijding, populatiebeheer en jacht en is de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het stelsel van soortenbescherming, met inbegrip van de taken van het (op te heffen) Faunafonds, bij de provincies komen te liggen.

Groenvisie 2017-2035

De Groenvisie gaat over het Groen-blauw raamwerk, de stedelijke hoofdgroenstructuur, vertaald in doelen, ambities en ontwikkelopgaven. Dit Groen-blauw raamwerk van de stad bepaalt het gezicht van de stad en de aantrekkelijkheid van uiteenlopende woon- en recreatiemilieus. Het gaat daarbij om de waarden vanuit landschap, cultuurhistorie, ecologie, water en recreatief gebruik op gemeente en op particuliere terreinen.

Aan groen worden de laatste jaren steeds meer waarden en kwaliteiten toegekend. Zo ook aan het Arnhemse groen. Daarbij valt te denken aan gezondheid, klimaat (verminderen van hitte en van wateroverlast), milieu (verbeteren luchtkwaliteit), stadslandbouw, dierenwelzijn, toerisme en sport en bewegen. Het groen biedt ruimte voor een gezonde, leefbare, aantrekkelijke en daarmee ook toekomstbestendige woon- en werkomgeving.

De Groenvisie legt niet alleen het Groen-blauw raamwerk vast, dus de stedelijke hoofdgroenstructuur, maar geeft ook richting aan het belang van groen in de wijken, zodat initiatieven de waarden van het groen (landschap, biodiversiteit, gezondheid, waterbuffering, koelte) niet aantasten maar juist versterken.

Zij vormt daarmee een basis voor de vertaling naar de (planologische) bescherming van waardevolle gebieden en waardevolle bomen in de bestemmingsplannen.

De visie zorgt voor een actualisatie van de Arnhemse regels met betrekking tot groencompensatie.
In de Groenvisie zijn nu de actuele Arnhemse regels groencompensatie 2017 opgenomen.
Uitgangspunt blijft dat de totale groenbalans in de stad neutraal moet blijven of toeneemt. Moet er toch groen verdwijnen, dan wordt dat gecompenseerd. Eerst kwantitatief, dan kwalitatief en als laatste financieel. Bij financiële compensatie wordt de waarde van het groen en de boomopstanden gestort in het Groenfonds.

Het provinciale beleid met betrekking tot groencompensatie heeft betrekking op bos binnen het Gelderse Natuurnetwerk. Daar waar de provinciale compensatieregels gelden treden de gemeentelijke terug.

Natuurinclusief bouwen

Door natuurinclusief te bouwen en te ontwerpen is het mogelijk gezonde en aantrekkelijke stad te creëren, die voor alle gebruikers een prettige leefomgeving vormen. In Coehoorn liggen er kansen om te vergroenen met inheemse bomen, struiken en kruiden (park, groene daken, groene gevels) als leefgebied voor vlinders, wilde bijen en egel. En dit groen te verbinden met het groen in de omgeving, bijvoorbeeld park Onderlangs. In gebouwen liggen er kansen om verblijven te behouden en te creëren voor vleermuizen, huismus en gierzwaluw.

4.6.2 Situatie plangebied

Bescherming van soorten en Natura 2000-gebieden

Ekoza B.V. heeft in opdracht van de gemeente een ecologische QuickScan uitgevoerd ten behoeve van de ontwikkeling van het gebied Coehoorn in Arnhem (Quickscan flora en fauna, Coehoorn, Arnhem, projectnummer 19.164, 3 september 2019, Ekoza, Bijlage 5 QuickScan Flora en Fauna).

Uit de QuickScan blijkt dat er geen negatieve effecten, dan wel significant negatieve effecten zijn te

verwachten van het project op het nabijgelegen Natura 2000-gebied. Het plangebied ligt buiten de grenzen van Natuurnetwerk Nederland, waardoor er geen effecten op de kernkwaliteiten van het gebied zijn. Wel volgt uit de QuickScan dat nader onderzoek zal moeten plaats vinden naar de steenmarter, gebouwbewonende vleermuissoorten en vogels (gierzwaluw, huismus en algemene broedvogels).

Wanneer het plan effect heeft op de soorten waarvoor nader onderzoek wordt uitgevoerd is een ontheffing Wet natuurbescherming noodzakelijk.

De verwachting is dat de beoogde ontwikkeling niet leidt tot overtreding van de Wet Natuurbescherming, mits er vooraf maatregelen worden getroffen ten aanzien van het behoud van leefgebied van beschermde soorten. Bij eventuele aanwezigheid van verblijfplaatsen kan met bepaalde maatregelen (c.q. ongeschikt maken verblijfplaatsen) en het plaatsen van zowel tijdelijke als permanente voorzieningen een ontheffing worden verleend.

Daarnaast is onderzoek gedaan naar de stikstofdepositie op nabijgelegen Natura-2000 gebieden door de ontwikkeling (Onderzoek stikstofdepositie Plan Coehoorn-Oost Arnhem, M.2019.1208.05/R001, 3 december 2019, Bijlage 6 Onderzoek stikstofdepositie Coehoorn-Oost). Voor het plan is zowel een berekening gemaakt van de stikstofdepositie die ontstaat in de bouw- als in de gebruiksfase. Uit het rapport blijkt dat zowel voor de gebruiksfase als voor de bouwfase de berekende depositie onder de grenswaarde van 0,00 mol/ha/jaar blijft. Voor de berekening is er vanuit gegaan dat de bouw over 3 jaar wordt uitgevoerd. Het nieuwe complex wordt aardgasloos gebouwd, dit betekent dat alleen de verkeersgeneratie voor de gebruiksfase een relevante bron is met betrekking tot stikstofdepositie.

Groenbalans en groencompensatie

De ontwikkeling moet getoetst worden aan Spelregels groencompensatie 2017 (Groenvisie 2017). Uitgangspunten is dat het bestaande groen zoveel mogelijk behouden blijft, zo zuinig mogelijk wordt omgegaan met bestaande en potentiële kwaliteiten, op kansrijke plekken groen wordt aangeplant en versnippering wordt voorkomen. Bij veranderingen dient een groenbalans te worden opgesteld, waarin is aangegeven hoe de groencompensatieregels zijn toegepast. De groenbalans is op twee onderdelen beoordeeld namelijk de planologische effecten van het voornemen (juridische vergelijking) en de feitelijke situatie.

Juridische vergelijking

De gronden van het plangebied zijn in het bestemmingsplan Coehoorn bestemd als 'Maatschappelijk', 'en 'Gemengd'. Er is geen sprake van een groenbestemming. Dit bestemmingsplan, 'Coehoorn-Oost', voorziet wel in een groenbestemming. De groenbalans is juridisch gezien positief.

Feitelijke vergelijking

Voor de feitelijke groenbalans moet worden voldaan aan de regels groencompensatie (Groenvisie 2017).

Groenbalans	**Oppervlak groen**	**Aantal bomen**
Huidige situatie	ongeveer 2.750 m^2	9
Nieuwe situatie	ongeveer 3.500 m^2, exclusief daktuin van ongeveer 800 m^2	Minimaal 9 stuks. *Uitgangspunt is het behoud van de bomen in het plangebied. Bomen die niet behouden kunnen blijven en niet kunnen worden verplant, moeten financieel worden gewaardeerd. De totale waarde van de bomen moet worden geïnvesteerd in nieuwe bomen binnen het plan.*

Per saldo is er sprake van een toename van het groen. Zowel de juridische als de feitelijke groenbalans is daarmee positief. Het exacte aantal bomen wordt in de planvorming verder uitgewerkt.

Er wordt voldaan aan de regels voor groencompensatie van de gemeente.

4.7 Water

4.7.1 Algemeen

Rijksbeleid

Het Rijksbeleid op het gebied van het waterbeheer is vastgelegd in het Nationaal Waterplan (NWP) 2016-2021 uit 2015. Het plan geeft op hoofdlijnen de ambities weer van het Rijk ten aanzien van het nationale waterbeleid en het daaraan gerelateerde ruimtelijke beleid. De belangrijkste ambities richten zich op waterveiligheid, zoetwater en waterkwaliteit. Maar ook de Deltabeslissingen en enkele waterafhankelijke thema's als natuur en duurzame energie hebben in het plan een plek gekregen.

In de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte uit 2012 is water een onderwerp. Het gaat om de bescherming van de grondwaterkwaliteit en –kwantiteit, de bescherming en verbetering van de waterkwaliteit, een goede zoetwatervoorziening en voldoende ruimte voor waterveiligheid. Verder is klimaatbestendige (her)ontwikkelingen, met water als belangrijk aspect, een belangrijk onderwerp.

In april 2011 hebben Rijk, provincies, gemeente, waterschappen, en drinkwaterbedrijven afgesproken om gezamenlijk maatregelen te nemen voor een doelmatiger waterbeheer; het Bestuursakkoord Water. De inzet ligt bij mooi, veilig, schoon, gezond en duurzaam beheer van watersysteem en waterketen. De kwaliteit moet omhoog tegen zo laag mogelijke maatschappelijke kosten.

In de Waterwet uit 2009 zijn onder meer de gemeentelijke watertaken opgenomen: de zorgplicht voor hemelwater indien de eigenaar van het terrein het hemelwater in alle redelijkheid niet op eigen terrein kan verwerken en de regierol van gemeenten bij de grondwaterzorgplicht.

In het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie is door de overheden afgesproken om vanaf 2020 ruimtelijke adaptatie een integraal onderdeel uit te laten maken van het beleid. Om uiteindelijk in 2050 een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting te hebben. De urgentie om onze leefomgeving klimaatadaptief en waterrobuust te maken is in het Bestuursakkoord Klimaatadaptatie (november 2018) nogmaals onderstreept.

Provinciaal en regionaal beleid

Op provinciaal niveau zijn alle beleidsplannen geïntegreerd in één plan: de Omgevingsvisie Gelderland uit 2014. Water is opgenomen in twee centrale doelstellingen, te weten het borgen van de kwaliteit en de veiligheid van de leefomgeving. Realisatie van deze doelstellingen betekent onder meer:

- ontwikkelen met kwaliteit met respect voor ruimtelijke, landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten;
- een robuust en toekomstbestendig water- en bodemsysteem voor alle functies; bij droogte, hitte en wateroverlast;
- een gezonde en veilige leefomgeving
- een gezonde vrijetijdseconomie en aandacht voor beleving, bereikbaarheid en toegankelijkheid van cultuur, natuur en landschap.

Verder is de provincie het aanspreekpunt voor drie watergerelateerde zaken:

- onttrekkingen voor drinkwaterwinning;
- onttrekkingen ten behoeve van bodemenergiesystemen zoals koude- en warmte opslag (KWO);
- industriële onttrekkingen meer dan 150.000 m³ per jaar.

Beleid waterschap

De verantwoordelijkheid voor het stedelijk waterbeheer in Arnhem-Noord ligt bij het Waterschap Rijn en IJssel. Relevant beleid is opgenomen in het Waterbeheerplan (2016-2021) en de Keur en legger van het waterschap.

Ten aanzien van de waterberging hanteert Waterschap Rijn en IJssel enkele vuistregels. Bij stedelijke ontwikkelingen geldt als dat een T10+10% (40 mm) neerslagsituatie geborgen dient te worden. Deze kan infiltreren of mag vertraagd afgevoerd worden conform de landelijke afvoernorm van 0,05 l/s/ha.

Daarnaast geldt de eis dat een T100+10% (80 mm) tot aan maaiveld geborgen dient te worden en niet tot wateroverlast mag leiden.

Beleid gemeente

Het waterbeleid van de gemeente Arnhem is vastgelegd in de volgende beleidsplannen:

- Het geactualiseerde Gemeentelijk RioleringsPlan (GRP) vastgesteld op 14 november 2018.; d it plan richt zich op een verbetering van de kwaliteit van het rioleringsstelsel, op de vermindering van de vuiluitworp naar het oppervlaktewater, de bodem en het grondwater, op het voorkomen van overlast en op het vasthouden van schoon hemelwater in stedelijk gebied;
- Waterplan Arnhem (2009-2015). Door de gemeente Arnhem en haar waterpartners is dit Tweede Waterplan Arnhem opgesteld. De gemeenteraad heeft in 2009 het waterplan vastgesteld. Het waterplan is gebaseerd op 4 hoofddoelstellingen:
  1. Arnhem aantrekkelijke waterstad;
  2. Klimaatbestendig watersysteem en waterketen;
  3. Goede kwaliteit water en waterbodem;
  4. Bewustwording;
- Aanpak wateroverlast Arnhem-Noord (2015). Het plan heeft tot doel om Arnhem en vooral Arnhem-Noord, beter bestendig te maken tegen zware regenbuien. Hiervoor worden tijdens werkzaamheden in de openbare ruimte maatregelen genomen die wateroverlast verminderen dan wel beperken. Over alle plannen in de openbare ruimte wordt een waterscan gelegd.

Resumé

Uitgangspunt in het huidige beleid van gemeente, waterschap en provincie is dat planontwikkeling moet aansluiten bij een duurzaam integraal waterbeheer. Dit betekent dat:

- negatieve verstoring van de grondwaterstanden en –stromingen niet toegestaan zijn om grondwateroverlast en/of verdroging op de locatie en het boven- en benedenstrooms gelegen gebied te voorkomen;
- maatregelen getroffen moeten worden ter voorkoming van (grond)watervervuiling;
- bij nieuwbouw het regenwater binnen het plangebied afgekoppeld moet worden van de riolering en worden verwerkt op eigen terrein;
- voldoende oppervlaktewater aanwezig is en op de goede locatie;
- het verhard oppervlak zoveel mogelijk beperkt wordt;
- het gebruik van uitloogbare materialen en chemische bestrijdingsmiddelen niet is toegestaan;
- ontwikkelingen moeten bijdragen aan het verminderen of beperken van wateroverlast;
- geen ontwikkelingen mogen plaatsvinden die het functioneren van de waterkering beperken;
- de aanwezige ruimte in het winterbed van de rivieren beschikbaar blijft voor het primaire doel; waterberging en waterafvoer.
- ontwikkelingen en herinrichtingen moeten klimaatbestendig en waterrobuust ingericht worden.

4.7.2 Specifiek op het plangebied

Het plangebied ligt ongeveer tussen de 20,2 m.+ N.A.P. aan de noordzijde en 16,5 m.+N.A.P. aan de zuidzijde. In het plangebied bevindt zich geen oppervlaktewater of waterkering. Het grondwaterniveau ligt gemiddeld rondt de 8,7 m.+N.A.P. maar staat onder invloed van waterstanden op de rivier. Hierdoor kan het grondwater fluctueren tussen de 7 en 11 m.+ N.A.P. Zelfs rekening houdend met deze fluctuaties heeft het plangebied een goede ontwateringsdiepte die geen beperkingen zal opleveren op normale ontwikkelingen in het plangebied.

Door de ligging tussen het Stationsplein en de Blauwe Golven is het plangebied gevoelig voor waterstromen die bij zeer zware buien afstromen vanaf de hogere delen van de wijk. Dit vraagt aandacht bij de uitwerking en inrichting van het plan.

In de huidige situatie is het plangebied nog aangesloten op een gemengd rioolstelsel. Voor de ontwikkeling geldt dat alleen nog vuilwater op het riool mag worden aangesloten. Het hemelwater moet op eigen terrein verwerkt worden. Daar waar mogelijk is het gewenst om ook hemelwater van bestaande gebouwen en straten af te koppelen van de riolering.

Uit het geohydrologisch-onderzoek blijkt dat de bodemopbouw in de afgelopen decennia zwaar is

verstoord en dat veel bebouwingsresten in de ondergrond zijn achtergebleven. Dat heeft gevolgen voor de doorlatendheid van de bodem. Uit het onderzoek blijkt ook dat zich hier ondiepe leemlagen hebben bevonden en het is zeker niet uitgesloten dat dieper in bodem nog andere leemlagen aanwezig kunnen zijn. Het resulteert uiteindelijk in een doorlatendheid die gaat van zeer goed tot zeer slecht. De verwachting is dat de slechte doorlatendheid veroorzaakt wordt door de antropogene verstoringen. Bij infiltratie is de grote variatie in doorlatendheid in ieder geval een aandachtspunt. Naar verwachting kan door toepassing van bodemverbetering de infiltratiecapaciteit eenvoudig verbeterd worden naar waarden die gewoonlijke bij deze bodemopbouw behoren (= zeer goed). De bodem is, mits op de juiste plek ingepast, in ieder geval geschikt voor het infiltreren van hemelwater.

4.8 Bodem

4.8.1 Algemeen

Voor deze ontwikkellocatie is getoetst of de bodemkwaliteit (inclusief grondwater) de gewenste ruimtelijke ontwikkelingen toelaat. Ook is getoetst of een eventuele bodemverontreiniging gevolgen heeft voor de financiële uitvoerbaarheid van de ontwikkeling.

Als toetskader wordt gebruik gemaakt van de volgende bodemregelgeving:

- Wet Bodembescherming;
- Beleidsnota bodem 2012, Provincie Gelderland, gemeente Arnhem en gemeente Nijmegen, 1 december 2012;
- Besluit Bodemkwaliteit;
- Nota Bodembeheer, september 2011.

4.8.2 Situatie plangebied

Beschrijving bodemkwaliteit in het plangebied

Voor het bestemmingsplan Coehoorn is een inventarisatie uitgevoerd naar de bekende (mogelijke) gevallen van ernstige bodemverontreiniging in het betreffende plangebied. Daarnaast is een inventarisatie uitgevoerd naar alle beschikbare bodemkwaliteitgegevens en historische gegevens in het plangebied. Daarbij is gebruik gemaakt van het bodeminformatiesysteem van de gemeente Arnhem en zijn bodemrapporten/-documenten geraadpleegd.

Uit deze inventarisatie is gebleken dat in het bestemmingsplangebied geen gevallen van ernstige bodemverontreiniging aanwezig zijn:

	Adres	BISnr.	Omschrijving	Gebruiksbeperkingen
A	Coehoornstraat	nvt		
B	Nieuwe plein	4172	niet-ernstig geval grond (groen gearceerd)	Feitelijk geen, afvoer grond moet verantwoord gebeuren

Direct aangrenzend aan het bestemmingsplangebied liggen geen grondwaterverontreinigingen:

Voor de conclusies baseren wij ons op het bodemonderzoek "Verkennend en aanvullend

Bodemonderzoek Coehoornstraat / Nieuwe Plein te Arnhem, MWH, projectnummer M13B0324, 18 november 2013" (projectnummer BIS: 4172.33.02).

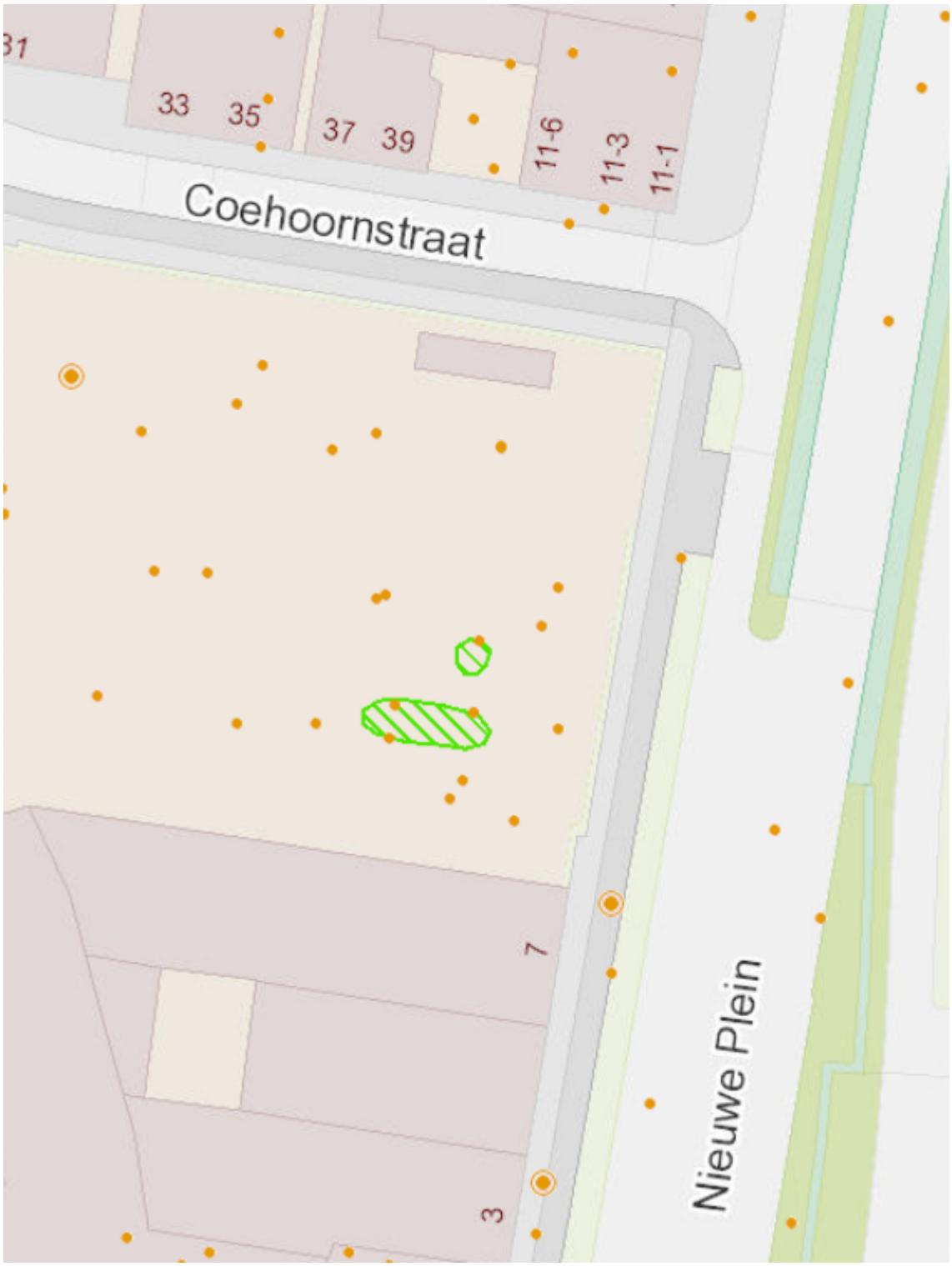
Uit de resultaten blijkt dat de grond tussen 0-2,5 m-mv licht tot matig verontreinigd is met zware metalen en plaatselijk PAK. De aangetroffen bodemverontreinigingen zijn gerelateerd aan de diverse bijmengingen die in de stedelijke ophooglaag aanwezig zijn.

In het bodeminformatiesysteem zijn is in het gebied Nieuwstraat-Kerkplein een geval van niet ernstige bodemverontreiniging geregistreerd;

- geval NIEUWE PLEIN / COEHOORNSTRAAT (VML. KLEINE EUSEBIUS), gevalsnummer 4172.

Deze twee kleine locaties zijn door ons als een enkel geval benoemd en genummerd. Uit het onderzoek van blijkt dat voor beide locaties sprake is van een vergelijkbare verontreinigde stedelijke ophooglaag (ca

0-2,5 m-mv). Herschikken van grond binnen het projectgebied is mogelijk.

Er zijn geen sanerende maatregelen nodig om locatie geschikt te maken voor de beoogde functie. Mocht er echter grond afgevoerd worden ter plaatse van de groen gearceerde delen op de tekening dan gelden er gebruiksbeperkingen met betrekking tot de afvoerbestemming, deze verontreinigde grond moet dan op milieuhygiënisch verantwoorde wijze worden afgevoerd waarvoor een plan van aanpak bij bevoegd gezag moet worden ingediend.

Verder is op basis van bodemonderzoek en/of de bodemkwaliteitskaart licht tot matig verontreinigde grond (klasse wonen) te verwachten. Verdere informatie over de bodemkwaliteit in Arnhem kunt u vinden op de internetsite www.arnhem.nl/bodem.

Bij functiewijziging of bij nieuwbouwplannen kan voor aanpassing van het bestemmingsplan en/of aanvraag van een (bouw)vergunning om een recent bodemonderzoek worden gevraagd. Het onderzoek van MWH uit 2013 volstaat hiertoe niet, het is onvoldoende recent.

Conclusie

De geïnventariseerde en getoetste bodemgegevens geven wel voldoende inzicht in de bodemkwaliteit van het plangebied. Er zijn geen gevallen van ernstige bodemverontreiniging bekend. Direct aangrenzend aan het plangebied liggen geen grondwaterverontreinigingen. Voor de ontwikkeling van het terrein zijn geen sanerende maatregelen nodig

In het kader van het bestemmingplan dient te worden getoetst of een plan financieel haalbaar is. Op

grond van de uitgevoerde bodemonderzoeken binnen het plangebied worden er geen grootschalige bodemverontreinigingen in het bestemmingplangebied verwacht en wordt verwacht dat het plan vanuit bodemaspecten financieel haalbaar is.Dit betekent dat we geen actueel bodemonderzoek in het kader van het bestemmingplan zullen eisen. Echter in het kader van de bouwaanvraag dient een actueel bodemonderzoek bijgevoegd te worden. Op dat moment kan dus alsnog een verkennend bodemonderzoek worden gevraagd.

De kwaliteit van de bodem (inclusief grondwater) vormt geen gevaar voor de volksgezondheid bij de aanwezige bestemmingen/functies in het ontwikkelgebied.

De kwaliteit van de bodem (inclusief grondwater) vormt geen belemmering voor de planontwikkeling op de ontwikkellocatie en voor de financiële uitvoerbaarheid.

4.9 Cultuurhistorie & archeologie

4.9.1 Algemeen

Rijksbeleid

Erfgoedwet

Cultuurhistorische objecten die zeldzaam of schaars zijn en die voor mensen in hoge mate het beeld van Nederland bepalen, worden aangewezen als monumenten. In de Erfgoedwet (de opvolger van de Monumentenwet 1988) is vastgelegd hoe monumenten van bouwkunst en archeologie en stads- en dorpsgezichten moeten worden beschermd. Deze wet is het belangrijkste instrument voor de bescherming van het cultuurhistorisch erfgoed in Nederland.

Besluit ruimtelijke ordening

Cultuurhistorie moet op basis van de gewijzigde Bro (art 3.1.6) goed in bestemmingsplannen verankerd worden. Dit behelst niet alleen een beschrijving van de aanwezige en te verwachten cultuurhistorische waarden, maar ook een waardering ervan en een advies over toekomstige omgang ermee, gelet op de ruimtelijke opgave die in het bestemmingsplan aan de orde is. Aangegeven moet worden hoe met de cultuurhistorische waarden rekening is gehouden in het bestemmingsplan.

Verdrag van Valletta en de Wet op de archeologische monumentenzorg

De bescherming van het archeologische erfgoed in de bodem en de inbedding ervan in de ruimtelijke ontwikkeling is het onderwerp van het Europese Verdrag van Valletta (Malta). In 1992 ondertekenden twintig Europese staten, waaronder Nederland, dit verdrag. De belangrijkste uitgangspunten van het verdrag zijn:

- archeologische waarden dienen zoveel mogelijk (in situ) in de bodem bewaard te blijven en

beheermaatregelen dienen genomen te worden om dit te bewerkstelligen;
- vroeg in de ruimtelijke ordening dient al rekening gehouden te worden met archeologie;
- bodemverstoorders betalen het archeologisch (voor)onderzoek wanneer behoud in situ niet mogelijk is.

In 2007 is het verdrag vertaald in de Monumentenwet 1988 en maakt thans deel uit van de Erfgoedwet.

Provinciaal beleid

'Beleef het mee!' (2017-2020)

In juli 2016 is het Beleidsprogramma Cultuur en Erfgoed 2017 - 2020 'Beleef het mee!' vastgesteld. In dit programma ligt het accent op de beleving van mensen. Daarnaast zoekt de provincie de balans tussen de maatschappelijke, economische en intrinsieke waarde van cultuur en erfgoed. Cultureel ondernemerschap blijft onverminderd van belang en komt terug in de economische waarde van cultuur en erfgoed. Voor wat betreft erfgoed krijgt vooral het functioneel gebruik ervan aandacht. Daarnaast zoekt de provincie nieuwe manieren van samenwerking waardoor de uitvoeringskwaliteit van restauraties en archeologie wordt vergroot

Gemeentelijk beleid

Erfgoednota 'Panorama Arnhem'

In de Erfgoednota 'Panorama Arnhem' wordt het accent verschoven van 'behoud door bescherming' naar 'behoud door ontwikkeling'. We gaan er vanuit dat de cultuurhistorie zo op een vroeg moment een actieve rol gaat spelen in veranderingsprocessen en ontwerpkeuzen. Het stadsbeeld van Arnhem verandert in hoog tempo. Het erfgoedbeleid wil de cultuurhistorische factor een zichtbare en samenhangende rol geven in deze stedelijke ontwikkelingen. Cultuurhistorie wordt ingezet als ontwikkelingskans en niet als belemmering.

Streven is om bij planontwikkelingen zo vroeg mogelijk onze kennis van de Arnhemse cultuurhistorie in te brengen. De kennis van het Arnhemse erfgoed moet goed toegankelijk zijn. Hiertoe worden nieuwe instrumenten ontwikkeld. De erfgoedkaart biedt een overzicht van alle cultuurhistorische elementen en structuren binnen de gemeente Arnhem. Daarnaast blijft het zichtbaar maken van de bouw- en ontwikkelgeschiedenis van onze stad uitgangspunt. De cultuurhistorische dimensie van de stad moet, waar mogelijk, worden versterkt en beleefbaar gemaakt.

Om de doelstellingen van het erfgoedbeleid te realiseren zetten we een aantal strategieën in:

- Behouden door ontwikkelen
- Behouden door beschermen
- Adviseren, stimuleren en verleiden
- Kennis verwerven en verspreiden

Archeologische verwachtingenkaart

Archeologie is een integraal onderdeel van het erfgoedbeleid en als zodanig opgenomen in de erfgoednota. In de nota wordt voortgeborduurd op de uitgangspunten van het Verdrag van Malta. Behoud van archeologische waarden is het uitgangspunt en als dat niet mogelijk is, volgt veiligstelling door archeologisch onderzoek. Om permanente aandacht voor deze vorm van erfgoed te krijgen, is ingezet op constante voorlichting en educatie. Sinds 2008 beschikt de gemeente over een archeologische verwachtingenkaart voor heel Arnhem. De verwachtingenkaart geeft al in een vroeg stadium van planvorming globaal inzicht in de mate waarin archeologische resten in een gebied aangetroffen kunnen worden.

Conform de Erfgoedverordening geldt dat archeologisch onderzoek uitgevoerd moet worden als grondroerende werkzaamheden:

- in archeologisch waardevolle gebieden (buiten monumenten) dieper dan 40 cm-maaiveld reiken en groter zijn dan 30 m^2;

- in gebieden met een hoge archeologische verwachting dieper dan 40 cm-maaiveld reiken en groter zijn dan 200 m^2;
- in gebieden met een middelhoge archeologische verwachting dieper dan 40 cm-maaiveld reiken en groter zijn dan 500 m^2;
- in gebieden met een lage archeologische verwachting dieper dan 40 cm-maaiveld reiken en groter zijn dan 2.000 m^2.

Voor archeologisch waardevolle gebieden zijnde beschermde gemeentelijke of rijksmonumenten, geldt maatwerk. Voor rijksmonumenten beslist de Minister van OC&W. Gebieden die reeds onderzocht zijn en/of zijn vrijgegeven, zijn vrijgesteld van onderzoek. Aan het archeologische beleid dat in de verordening is verankerd, ligt de archeologische maatregelenkaart als basis.

Structuurvisie

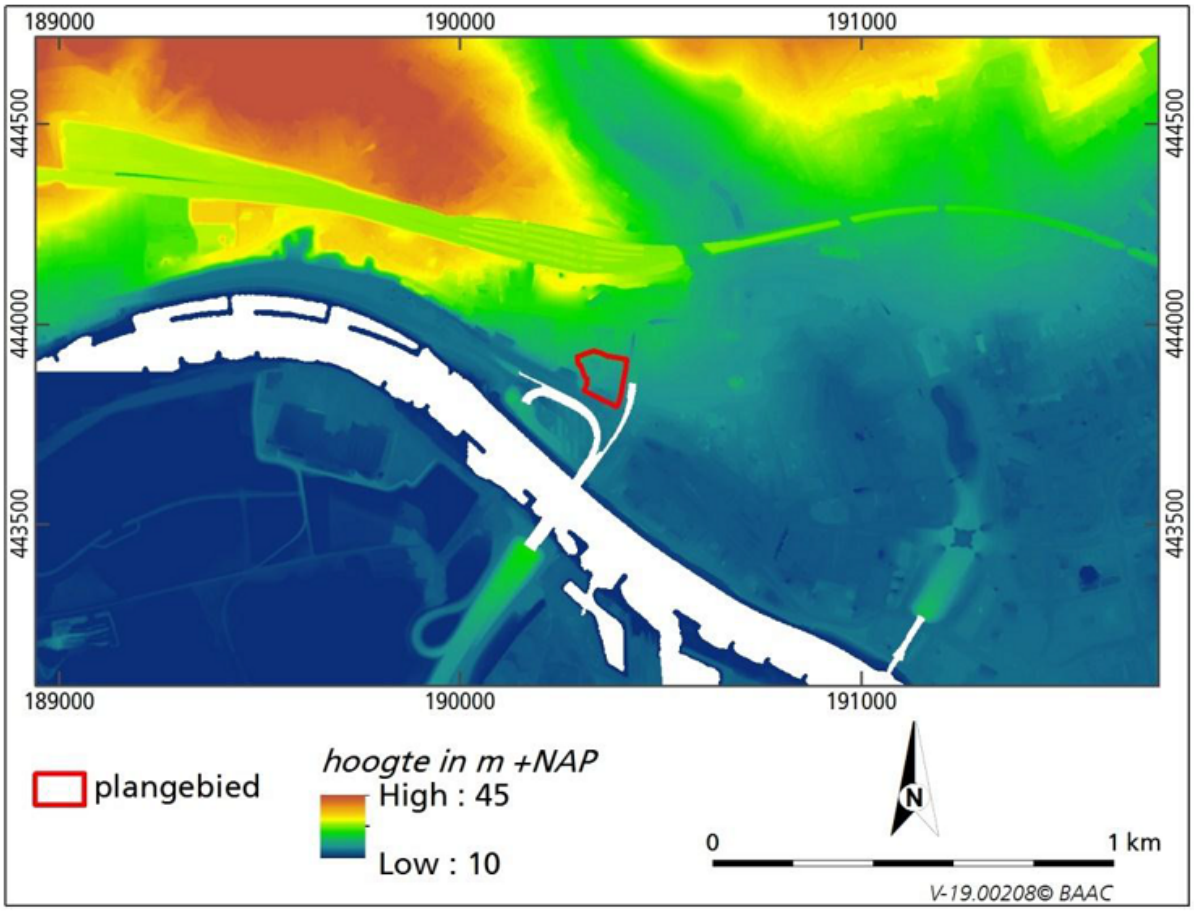
De Structuurvisie Arnhem (2011) biedt een strategisch kader voor ruimtelijke planning op stedelijk niveau voor de lange termijn. Uitgangspunt is het voortbouwen op de karakteristieken van de historisch gegroeide stad. In de cultuurhistorische hoofdstructuur zijn de ruimtelijke, historische elementen weergegeven, die essentieel zijn voor Arnhem als geheel. Per landschappelijke karakteristiek zijn de ambities weergegeven. Vervolgens is een selectie gemaakt van die cultuurhistorische belangen en structuren die kansen bieden bij nieuwe gebiedsontwikkelingen in de stad: de 'Cultuurhistorische Kansenkaart'. De rijkdom van de Arnhemse cultuurhistorie is kader en inspiratiebron bij ruimtelijke ontwikkelingen in de stad.

4.9.2 Situatie plangebied

1. Landschappelijke ontwikkeling

Plangebied Coehoorn Oost ligt direct ten westen van de historische binnenstad van Arnhem en wordt begrensd door de Oude Kraan, het Nieuwe Plein, (Korte) Coehoornstraat en Bergstraat. Hier bevindt zich de overgang tussen hellingafzettingen van de noordelijk gelegen stuwwal en fluviatiele afzettingen van de Neder-Rijn. Direct ten oosten ligt de monding van een erosiedal dat vanaf de stuwwal richting de rivier loopt. Dit betreft het beekdal van de Jansbeek.

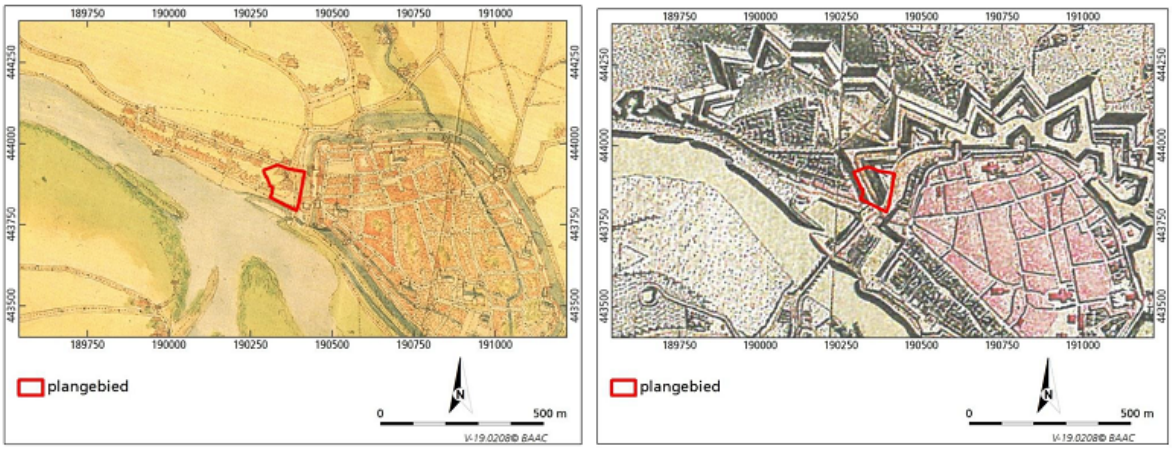
De stuwwal ontstond in de voorlaatste IJstijd (200.000-130.000 jaar BP). Door vanuit het noorden oprukkend landijs werden oude rivierafzettingen tot heuvels opgestuwd. Door de opstuwing moest de Neder-Rijn zijn van oorsprong noordelijke loop naar het westen verleggen. Tijdens de koude fasen van de IJstijd zette de Neder-Rijn vanuit een vlechtend systeem grof zand af tegen de flank van de stuwwal. Tijdens warmere perioden werden deze afzettingen deels opgeruimd en vervangen door zand en klei afgezet vanuit een meanderend systeem. Het erosiedal ten oosten van het plangebied ontstond ook tijdens de warmere perioden van de IJstijd. Van de stuwwal afkomstig smeltwater sleet dalen uit; het meegevoerde erosieve materiaal werd als een puinwaaier aan de voet van de stuwwal afgezet.

Figuur 5.1: Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) met plangebied (rood omlijnd). Zichtbaar is dat het plangebied op de grens van de stuwwal en het rivierengebied ligt, met oostelijk het dal van de Jansbeek. Ter hoogte van de stuwwal zijn gestuwde rivierafzettingen te verwachten en ter hoogte van het rivierengebied zand, grind en klei afgezet door de Neder-Rijn (bron: Bergman 2019, figuur 2.1).

2. Geschiedenis

De kaart van Jacob van Deventer (1558-1570) laat zien dat het plangebied buiten de toen ommuurde stad lag. Het was echter wel deels bebouwd, als onderdeel van een westelijk gelegen voorstad. In de 17e eeuw werd de Arnhemse vesting voorzien van buitenmuren. Bebouwing in het plangebied verdwijnt dan en maakt plaats voor een ravelijn met een daarvoor liggende droge gracht. Deze ravelijn staat historisch bekend als "'t Hooge Werk", wellicht samenhangend met de hoge ligging op de stuwwal. Aan de architect van de vestinguitbreiding ontleent het plangebied zijn naam: Menno van Coehoorn.

Figuur 5.2; Plangebied in de 16e (links) en 18e eeuw met "'t Hooge Werk" (rechts) (bron: Bergman en Willems 2019, figuur 2.2-3).

Op de kadastrale kaart van 1832 is "'t Hooge Werk" niet meer zichtbaar. Dit als gevolg van de toestemming die de stad in 1808 kreeg om de vesting te slopen. Hij had geen functie meer, was duur in onderhoud en belemmerde Arnhem bij uitbreidingen. De genoemde kaart uit 1832 toont voor het plangebied paardenvesterij "De Zon", met logement. Ten noorden van dit pand lag een Algemene Begraafplaats. Vanaf 1829 was het verboden om nog langer binnen de oude stadsmuren te begraven en ontstonden begraafplaatsen buiten de stad waaronder die bij Coehoorn-Oost. De begraafplaats werd in 1932 geruimd. Gaandeweg in de 19e eeuw verschijnt er nog meer bebouwing in het plangebied, met als meest bekende gebouw de kleine Eusebiuskerk en hotel Du Soleil aan de Oude Kraan. Laatstgenoemd gebouw raakte tijdens WOII deels beschadigd; ten zuiden van het plangebied bevonden zich stellingen.

Figuur 5.3: Hoek Oude Kraan/Nieuwe Plein met oorlogsschade en de kleine Eusebiuskerk (bron: Bergman en Willems 2019, figuur 2.7).

Na de Tweede Wereldoorlog vond wederopbouw in het plangebied plaats. Vanuit deze bouw is lokaal

verstoring van de ondergrond uitgegaan door vergraving en de aanleg van kelders. De kleine Eusebiuskerk werd in 1990 gesloopt waarna het Coehoornpark ontstond.

3. Cultuurhistorie

Het oostelijk deel van de Utrechtseweg met delen van de zuidwand van het Stationsplein en de aansluitende wijk met de straten Bergstraat, Coehoornstraat en Korte Coehoornstraat kenmerken zich door 19de -eeuwse stedenbouwkundige structuren, relicten van laat 19de -eeuwse herenhuisbebouwing en verkavelingen. Verder is er sprake van enkele stedenbouwkundige ingrepen en invullingen uit de wederopbouwperiode. De Coehoornstraat geeft een rommelige indruk door de grote variatie in karakter, vormgeving, ouderdom en functies van de bebouwing. De Bergstraat heeft een even gevarieerde bebouwing, maar meer eenduidig (voornamelijk woningen) en ordelijker door de regelmatige rooilijnen en de laanbeplanting. Delen van deze beplanting en enkele 19de -eeuwse herenhuizen herinneren nog aan de periode waarin de Bergstraat een voorname residentiële straat was. Het zuidelijk deel van de Bergstraat wordt gedomineerd door gebouwen uit de wederopbouwperiode, waaronder kantoorpanden, een school, woningen en meerlaagse appartementencomplexen van recentere datum.

Het Coehoorngebied is in 2002 geïnventariseerd op monumentale en historische waarden. Op basis van dit onderzoek zijn historisch waardevolle objecten daadwerkelijk aangewezen als gemeentelijk monument en sommige als potentieel gemeentelijk monument of beeldbepalend object. In het onderhavige plangebied Coehoorn-Oost bevinden zich op dit moment geen gemeentelijke- of rijksmonumenten. Ook bevinden zich in het plangebied niet tot de laatste twee categoriëen behorende objecten. In de nabijheid van het plangebied bevinden zich wel twee objecten van deze categorie: Bergstraat 33 en Nieuweplein 7. Deze objecten vallen buiten het plangebied. Sloop en vervangende nieuwbouw is voor deze objecten mogelijk, maar hieraan zullen voorwaarden gesteld worden.

In de Cultuurhistorische Analyse van de Wederopbouw uit 2016 is Coehoorn niet meegenomen. Toekomstig onderzoek van het gebied kan leiden tot aanwijzing van geherwaardeerde historisch waardevolle objecten als gemeentelijk monument.

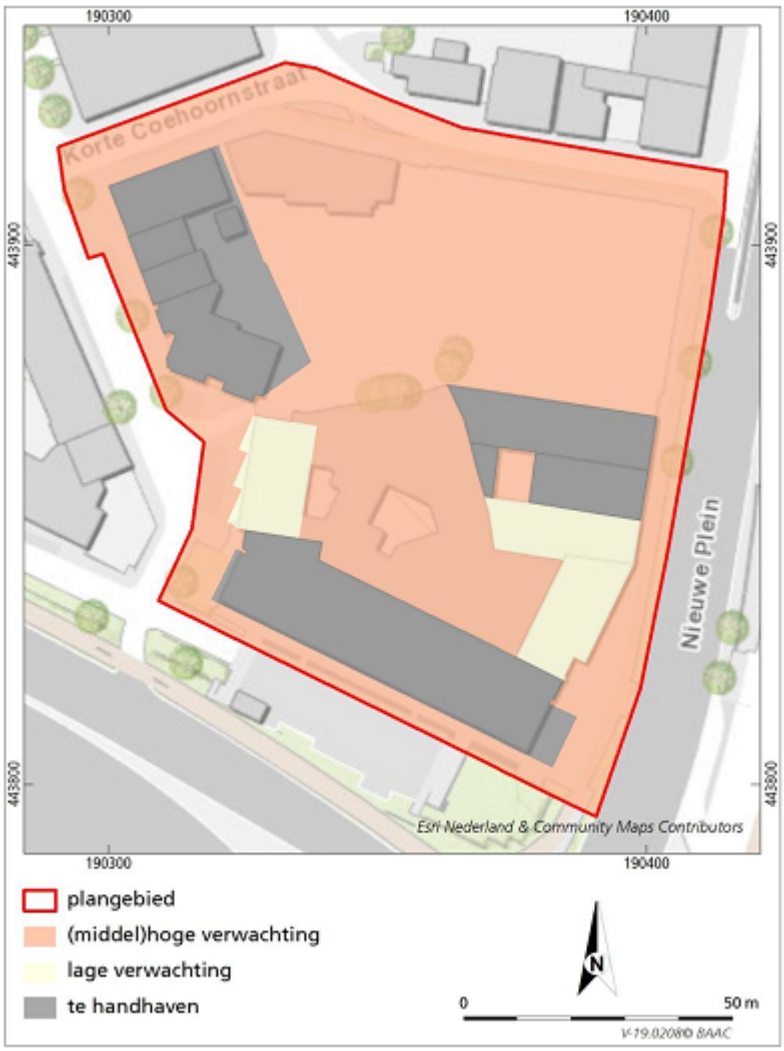
Conclusie

Behoud van het aanwezige historische karakter is het uitgangspunt. De cultuurhistorische waarden dienen niet vernietigd of anderszins onherkenbaar gemaakt te worden. Waardevolle objecten, structuren en zichtlijnen binnen het gebied dienen beschermd en duurzaam beheerd te worden.

4. Archeologie

In het plangebied zelf zijn geen vindplaatsen bekend, daarbuiten wel. De meeste daarvan houden verband met de middeleeuwse stad Arnhem die voor het eerst in 893 wordt genoemd en al in 1291 van een stadsmuur met grachten moet zijn voorzien. Het is onbekend of en op welke wijze de vroege geschiedenis van Arnhem ook in het plangebied is vertegenwoordigd, maar uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd (bebouwing met gracht, uitleg van de vesting naar model van Menno van Coehoorn, 19e-eeuwse bebouwing met o.a. de kleine Eusebiuskerk en de Algemene Begraafplaats) zijn wel archeologische waarden te verwachten. Voor het hele plangebied geldt daarom een (middel)hoge archeologische verwachting, behalve daar waar vanuit de wederopbouw diepe verstoring van de ondergrond plaatsvond.

De informatie voor dit bestemmingsplan is met betrekking tot archeologie ontleend aan onderzoek uitgevoerd door BAAC (Bergman W.A. en J.M.J. Willems, 2019: Arnhem. Plangebied Coehoorn Oost. Archeologisch bureauonderzoek. In: BAAC Rapport V-19.0208. 's-Hertogenbosch, Bijlage 7). De opgetekende verwachting sluit aan op de archeologische maatregelenkaart van de gemeente Arnhem, die dit gebied classificeert als een 'archeologisch waardevol gebied'. Het onderzoek brengt echter wel een nuance aan: in gebieden met een lage archeologische verwachting resteren naar verwachting geen waarden meer.

Figuur 5.4; Archeologische verwachting (bron: Bergman en Willems 2019, figuur 3.1).

Naar aanleiding van het bureauonderzoek heeft BAAC een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd (Bergman W.A. en J.M.J. Willems, 2020: Arnhem. Plangebied Coehoorn Oost. Inventarisatie veldonderzoek (verkennende fase). In: BAAC Rapport V-19.0208. 's-Hertogenbosch,

BAAC, Rapport V-19.0368, 's-Hertogenbosch, februari 2020, Bijlage 9). Uit het veldonderzoek blijkt Uit het veldonderzoek blijkt dat de kans klein is dat ter plaatse van de voormalige kerk en onderkelderde gebouwen archeologische resten sporen bewaard zijn gebleven. Buiten de locatie van de voormalige kerk en de kelders kan op basis van het verkennend booronderzoek gesteld worden dat conform de verwachting resten van bebouwing of verdedigingswerken bewaard zijn gebleven. Deze kunnen vanaf circa 1,3 m onder maaiveld verwacht worden.

Conclusie Archeologie

Het plangebied heeft een rijke historie die zich ook vertaalt naar het bodemarchief. In de ondergrond zijn resten te verwachten van 16e-eeuwse of oudere bebouwing, grachten en 19e-eeuwse inrichting.

Vanwege deze situatie dient het plangebied een dubbelbestemming 'archeologisch waardevol gebied' te krijgen, behalve op de plekken waarvoor een lage verwachting geldt. Deze hoeven geen dubbelbestemming te krijgen. Vertaald naar de regels betekent dit voor de dubbelbestemming dat bij bodemroeringen groter dan 30 m^2 en die daarbij dieper dan 130 cm-Mv gaan, archeologisch onderzoek noodzakelijk is. Hierbij wordt de archeologische verwachting getoetst en blijkt of en in welke vorm archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk is.

4.10 Energie en duurzaam bouwen

4.10.1 Algemeen

Rijksbeleid

Nieuwe gebouwen en woningen moeten volgens landelijke regelgeving voldoen aan het Bouwbesluit. In het bouwbesluit worden de energieprestaties voor nieuwe gebouwen en woningen fasegewijs

aangescherpt. Per 1 januari 2015 is de Energieprestatiecoëfficient (EPC) voor nieuwbouw van woningen aangescherpt tot 0,4. Voor overige gebouwen is de EPC afhankelijk van de functie.

Vanaf 1 januari 2021 moeten alle nieuwe gebouwen in Nederland bijna energieneutrale gebouwen (BENG) zijn. Dit vloeit voort uit het Energieakkoord voor duurzame groei en uit de Europese richtlijn energieprestatie gebouwen (afgekort als EPBD). Voor overheidsgebouwen geldt dat zij vanaf 1 januari 2019 voldoen aan de BENG eisen.

Gemeentelijk beleid

Arnhem verplicht ontwikkelaars tot opstellen van een energievisie bij nieuwbouw van meer dan 50 woningequivalenten.

In het programmaplan New energy made in Arnhem 2015-2020 (september 2015) heeft Arnhem het lange termijn doel energieneutraliteit in 2050 uit het SER Energieakkoord overgenomen. De korte termijn doelen uit dit akkoord (1,5% energiebesparing per jaar, 14% duurzame opwek in 2020 en 16% in 2023) zijn vertaald naar concrete opgaves en inspanningen in de stad.

Voor bestaand vastgoed is energieneutraliteit op de lange termijn het streven. De verduurzaming van de panden die langdurig in het bezit blijven van de gemeente wordt opgenomen in de Meerjarenonderhoudsplanning.

In januari 2020 heeft de gemeenteraad van Arnhem het programmaplan New energy made in Arnhem (NemiA) 2020-2030 vastgesteld. De doelstelling van het actieprogramma is 61% CO2-reductie ten opzichte van 2017 in 2030 met als tussendoelstelling 25% in 2023. Deze reductie wordt grotendeels gerealiseerd door het actieprogramma NemiA 2030 en overige programma's binnen de gemeente. Een deel van de reductie komt van autonome ontwikkeling, de resterende opgave zullen wij van buiten degemeentegrens moeten halen of hier in de komende jaren aanvullende ambities op formuleren.

Arnhem circulair

In de meerjarenprogrammabegroting (hierna: MJPB) 2018-2021 is aangegeven dat Arnhem streeft naar efficiënt en maatschappelijk verantwoord omgaan met producten, materialen, hulpbronnen en het sluiten van kringlopen, binnen ecologische randvoorwaarden zodat ook toekomstige generaties toegang tot materiële welvaart behouden. Dat betekent ook: werken aan nieuwe innovatieve vormen van (lokale en regionale) duurzame voedselvoorziening gericht op gezonder leven.

Duurzaamheidsaspecten Coehoorn Park

Door bij de transformatie van Coehoorn Oost in te zetten op groen en verblijfskwaliteit in de openbare ruimte kan een bijdrage worden geleverd aan de verduurzaming van dit deel van de stad. Door het park op de juiste manier in te richten en een goede aansluiting te geven op de buurt kan er winst worden geboekt op de volgende punten:

• Coehoorn Park is een publieke ruimte, die ontmoeting en sociale interactie stimuleert;

• Een groene binnenruimte in de stad kan bijdrage aan het collectieve gevoel en samenhang tussen de bewoners en gebruikers;

• Groen is nodig voor het realiseren van een afname van hittestress;

• Met de juiste inrichting van het groen kan een toename van de biodiversiteit in de stad worden gerealiseerd;

• Groen is nodig voor het opvangen en vasthouden van hemelwater;

Hergebruik van materialen t.b.v. de inrichting van het park.

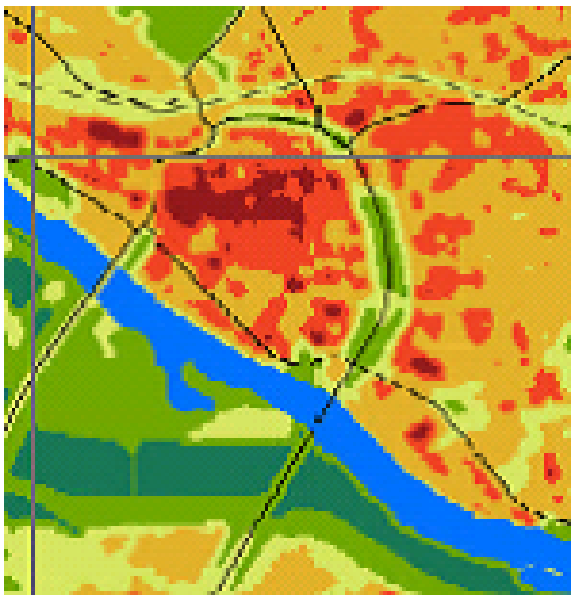
4.11 Stadsklimaat

4.11.1 Algemeen

In de Structuurvisie 2020-2040 (vastgesteld december 2012) is de gemeentelijke ambitie verwoord om Arnhem klimaatbestendig te maken onder alle weersomstandigheden. Voor nu en in de toekomst, onder invloed van de klimaatverandering, wordt tenminste gestreefd naar prettig toeven binnen- en buitenshuis en het vermijden van ongewenste gezondheidsrisico's. Voor hitte ligt de nadruk op de toename in de toekomst van het aantal zomerse en zelfs tropische dagen. In het realiseren van een prettig stadsklimaat wil de gemeente optimaal gebruik maken van de (huidige) gunstige uitgangssituatie van natuurlijke luchtstromen die van de hoger gelegen stadsranden en vanuit de rivierzone de stad in stromen en zorgen voor koeling en tevens een goede luchtkwaliteit. Ook het groene karakter van de stad draagt daaraan in grote mate bij.

De opwarming van de stad tijdens warme, tropische dagen doet zich voor in de dichtbebouwde stenige gebieden met veel gebouwvolume, verharding en weinig groen. In de Hittekaart van Arnhem is de gevoeligheid van de stad voor opwarming weergegeven. Bepaalde delen van de stad hebben een verhoogde kans op opwarming (stedelijke hitte-eilanden), wat ongewenste gevolgen voor het woon- en leefmilieu en het functioneren van deze gebieden kan hebben. De Arnhemse binnenstad en directe omgeving is zo'n gebied (zie klimaatkaart rode gebieden).

De locatie ligt op de Hittekaart van Arnhem in dat deel van de stad dat gevoelig is voor opwarming tijdens langdurige perioden van hitte (oranje tot rood gebied op de Hittekaart). De locatie is daarmee een gebied met een hoge prioriteit om het stadsklimaat ter plekke te verbeteren. De gemeente Arnhem streeft bij ontwikkelingen in deze gebieden naar anticiperende maatregelen om het stadsklimaat ter plekke te verbeteren. Het stadsbestuur heeft deze ambitie in 2014 aangescherpt door te bepalen dat hitteplekken moeten worden bestreden door een effectieve inzet van groen op daken en gevels van gebouwen maar ook op de grond als (bv) bomen. Wordt bij herontwikkeling hiermee geen rekening gehouden dan is de kans groot dat het (lokale) stadsklimaat op de locatie verslechterd met gevolgen voor de toekomstige gebruikers en bewoners van het gebied.

figuur 5.5: Hittekaart van Arnhem 2010

4.11.2 Situatie plangebied

Vergroening van de stad vermindert het effect van hittestress. Deze ontwikkeling voorziet in een groen en luw binnengebied met daarin het Coehoorn Park. Het park behoudt het huidige oppervlak (wordt zelfs uitgebreid) en wordt in samenwerking met bewoners en ondernemers aangelegd en beheerd. Het park blijft in zijn geheel publiek domein en is daarmee toegankelijk voor iedereen. Het openen van de route naar de Bergstraat zorgt voor aansluiten van het park op de bestaande wijk. Ook de daktuin op de parkeergarage op ontwikkellocatie 3b zorg voor verkoeling. De daktuin is toegankelijk voor de bewoners.

4.12 M.e.r-besluit

Artikel 19j, lid 2 van de Natuurbeschermingswet 1998

Het dichtstbijzijnde Natura 2000-gebied, het gebied 'Veluwe', is gelegen op een afstand van circa 2 kilometer van het plangebied. Gezien de aard en omvang van de in dit bestemmingsplan besloten ontwikkeling in relatie tot de ruime afstand tot Natura 2000-gebied wordt geconcludeerd dat er geen sprake zal zijn van een aantasting van de instandhoudingsdoelstellingen van een Natura-2000 gebied. Zie in dit kader ook paragraaf 4.6.2. Uit zowel de uitgevoerde QuickScan Flora en Fauna en het onderzoek naar de stikstofdepositie blijkt dat er geen negatieve, dan wel significante negatieve effecten zijn te verwachten van het project op het nabijegelegen Natura 2000-gebied. Een passende beoordeling op basis van artikel 19j van de Natuurbeschermingswet 1998 is in het kader van dit bestemmingsplan dan ook niet noodzakelijk. Er is daarom geen sprake van een m.e.r.-plicht op basis van artikel 7.2a van de Wet milieubeheer.

Drempelwaarden Besluit m.e.r.

Dit bestemmingsplan voorziet in directe eindbestemmingen voor wat betreft de binnen het plangebied geplande functies en voldoet daarmee aan de definitie van een 'besluit' als bedoeld in het Besluit m.e.r. Dit betekent dat dit bestemmingsplan m.e.r.-(beoordelings)plichtig is indien activiteiten worden mogelijk gemaakt die genoemd worden in onderdeel C of D van het Besluit m.e.r. en de daarin opgenomen drempelwaarden overschrijden.

In dit geval is sprake van een ontwikkeling die niet wordt genoemd in onderdeel C van het Besluit m.e.r. Er is daarom in elk geval geen sprake van een directe m.e.r.-plicht. Op basis van onderdeel D kan de in dit plan besloten ontwikkeling worden aangemerkt als: 'De aanleg, wijziging of uitbreiding van een stedelijk ontwikkelingsproject met inbegrip van de bouw van winkelcentra of parkeerterreinen'.

De ontwikkeling in dit bestemmingsplan is m.e.r.-beoordelingsplichtig indien de volgende drempelwaarden worden overschreden:

- een oppervlakte van 100 hectare of meer,
- een aaneengesloten gebied en 2000 of meer woningen omvat, of
- een bedrijfsvloeroppervlakte van 200.000 m2 of meer.

M.e.r.-beoordelingsbesluit

Echter, zoals ook in het voorgaande aangegeven, dient ook wanneer ontwikkelingen onder drempelwaarden blijven, het bevoegd gezag zich er van te vergewissen of activiteiten geen aanzienlijke milieugevolgen kunnen hebben. Er is een vormvrije m.e.r.-beoordeling uitgevoerd, zie voor uitgebreide toetsing van de ontwikkeling aan milieuaspecten hoofdstuk 4. Hieruit volgt dat er geen sprake is van bijzondere omstandigheden ten aanzien van de kenmerken en locatie van het plan, die zouden kunnen leiden tot belangrijke nadelige gevolgen voor het milieu. Voor de meeste beoordeelde milieuaspecten geldt dat er geen optreedt. Het volgen van een m.e.r.-(beoordelings-) procedure is daarom niet nodig.

4.13 Kabels, leidingen en straalpaden

Over het plangebied lopen geen Straalpad(en) die beperkingen aan de bouwhoogte stellen.

Hoofdstuk 5 Planbeschrijving en -verantwoording

5.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is ingegaan op de bestaande situatie, het relevante beleid en de milieu- en omgevingsaspecten. De informatie uit deze hoofdstukken is gebruikt om keuzes te maken bij het opstellen van het bestemmingsplan: de verbeelding (plankaart) en de regels. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de opzet van dit bestemmingsplan. Daarnaast worden de gemaakte keuzes op de verbeelding en in de regels verantwoord. Dat betekent dat er wordt aangegeven waarom bepaalde bestemmingen zijn aangewezen en waarom bepaalde bebouwing acceptabel is.

5.2 Opzet van de regels

In de Wet ruimtelijke ordening (Wro) is de verplichting opgenomen om ruimtelijke plannen en besluiten digitaal vast te stellen. De Standaard voor vergelijkbare bestemmingsplannen 2012 (SVBP2012) is verplicht.

De Standaard Vergelijkbare Bestemmingsplannen 2012 maakt het mogelijk bestemmingsplannen te maken die op vergelijkbare wijze zijn opgebouwd en op een zelfde manier worden verbeeld. Vergelijkbare bestemmingsplannen leiden tot een betere dienstverlening en tot een effectievere en efficiëntere overheid.

Het juridisch bindend gedeelte van het bestemmingsplan bestaat uit planregels en bijbehorende plankaart waarop de bestemmingen zijn aangegeven. Deze plankaart kan zowel digitaal als analoog worden verbeeld. De plankaart en de planregels dienen in samenhang te worden bekeken.

De regels zijn onderverdeeld in vier hoofdstukken:

1. Inleidende regels (begripsbepalingen en wijze van meten);
2. Bestemmingsregels;
3. Algemene regels (o.a. afwijkingen);
4. Overgangs- en slotregels.

5.2.1 Inleidende regels

Hoofdstuk 1 bevat de inleidende regels. Deze regels gelden voor het gehele plangebied en bevat:

- Artikel 1 Begrippen: In dit artikel zijn definities van de in de regels gebruikte begrippen opgenomen, voor een eenduidige interpretatie van deze begrippen.
- Artikel 2 Wijze van meten: Dit artikel geeft onder meer bepalingen waar mag worden gebouwd en hoe voorkomende eisen betreffende de maatvoering begrepen moeten worden. Op de plankaart zijn bouwhoogten aangegeven. De bouwhoogte wordt gemeten vanaf peil tot het hoogste punt (exclusief elementen zoals een schoorsteen, liftopbouw en dergelijke). Uitgangspunt is dat alleen gebouwd mag worden binnen de bouwgrenzen.

5.2.2 Bestemmingsregels

Hoofdstuk 2 van de regels bevat de juridische vertaling van de verschillende bestemmingen die voorkomen in het plangebied. Voor ieder gebied op de plankaart is de bestemming aangegeven.

Deze bestemmingen zijn in de regels onderverdeeld in o.a.:

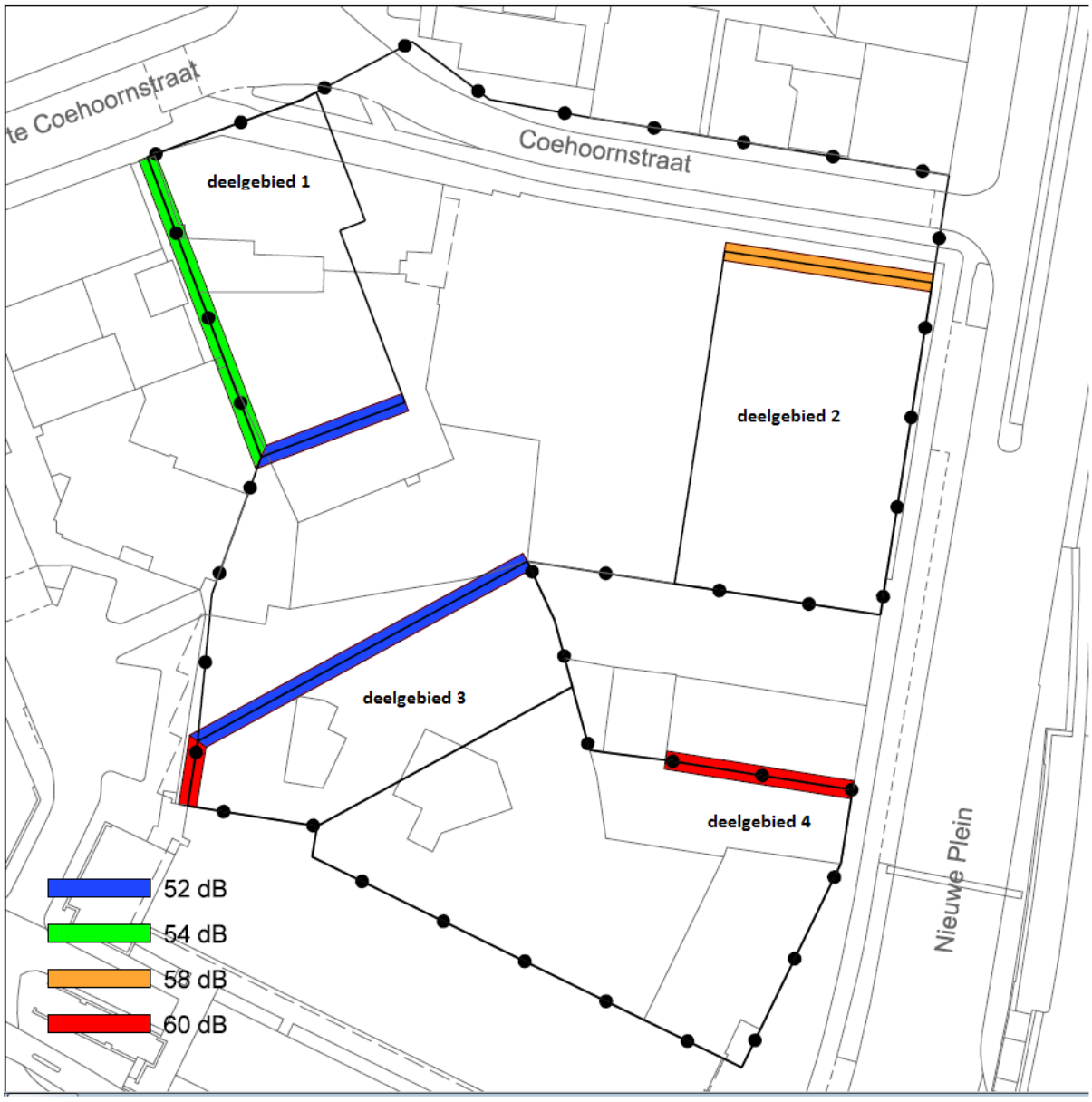
1. Bestemmingsomschrijving: omschrijving van de activiteiten die zijn toegestaan (wonen, bedrijvigheid etc.);
2. Bouwregels: eisen waaraan de bebouwing moet voldoen (bebouwingshoogte, bebouwingspercentage etc.);
3. Afwijken van de gebruiks- en bouwregels: onder welke voorwaarde mag afgeweken worden van de aangegeven bestemmingen en bouwregels;
4. Verboden gebruik: welke vormen van gebruik zijn uitgesloten.

In paragraaf 5.3 worden de verschillende bestemmingen toegelicht en wordt ook per bestemming

aangegeven waarom voor bepaalde gronden voor deze is gekozen. Daarnaast wordt, indien gekozen wordt af te wijken van de bestemming uit het geldende bestemmingsplan, aangeven waarom daarvoor is gekozen.

5.2.3 Hogere waarden

Hoofdstuk 3 van de regels bevat de regels waarin de hogere waarden worden gesteld vanwege de geluidbelasting door het wegverkeer van de centrumring. De hogere waarden worden gesteld in het bestemmingsplan gebruikmakend van artikel 7c, lid 9 van het Besluit uitvoering crisis- en herstelwet. De hogere waarden gelden voor 4 verschillende deelgebieden. De vast te stellen hogere geluidbelasting verschillen per deelgebied en worden vastgesteld voor gevel. Dit wordt geïllustreerd door onderstaande afbeelding. Bij woningen/appartementen waarvoor een hogere waarde geldt wordt er minimaal één geluidsluwe buitenruimte gecreëerd. Bij het creëeren van de buitenruimtes wordt uitgegegaan van maatwerk. De conrecte invulling, een individuele of collectieve buitenruimte, wordt bij de vergunningverlening voor bouwen bepaald.

5.2.4 Algemene regels

Hoofdstuk 4 bevat de algemene regels. Deze regels gelden voor het gehele plangebied. Dit hoofdstuk is opgebouwd uit:

- Artikel 11 Anti-dubbeltelregel: Deze regel bepaalt dat er niet twee keer voor eenzelfde locatie een bouwplan kan worden ingediend.
- Artikel 12 Algemene bouwregels: Hierin zijn de algemene bouwregels opgenomen zoals de verplichting tot het bouwen binnen het bouwvlak en de uitleg van het bebouwingspercentage.
- Artikel 13 Algemene gebruiksregels: In dit artikel zijn algemene regels met betrekking tot het gebruik van de gronden en opstallen in het plangebied opgenomen. Hierin is aangegeven welke functies in ieder geval in strijd zijn met het bestemmingsplan.
- Artikel 14 Algemene afwijkingsregels: In dit artikel worden de voorwaarden beschreven waaronder kan worden afgeweken van een bestemmingsregel. Deze afwijkingen kunnen worden toegepast op alle bestemmingen in het bestemmingsplan. De afwijkingen die uitsluitend gelden voor een bepaalde bestemming zijn in het betreffende artikel van die bestemming opgenomen.
- Artikel 15 Overige regels; Hierin zijn de parkeerregels opgenomen. Bouwvergunningen en omgevingsvergunningen voor strijdig gebruik worden getoetst aan de parkeerregels.

5.2.5 Overgangs- en slotbepalingen

In Hoofdstuk 5 staan de overgangs- en slotbepalingen. In de overgangsbepalingen is aangegeven wat de juridische consequenties zijn van bestaande situaties die in strijd zijn met dit bestemmingsplan.

5.3 Verantwoording van de regels

5.3.1 Algemeen

Kenmerk van de Nederlandse ruimtelijke ordeningsregelgeving is dat er uitgegaan wordt van toelatingsplanologie. Een bestemmingsplan geeft aan welke functies waar zijn toegestaan en welke bebouwing opgericht mag worden. Bij het opstellen van dit bestemmingsplan zijn keuzes gemaakt over welke functies waar mogelijk worden gemaakt en is gekeken welke bebouwing stedenbouwkundig toegestaan kan worden. De bestaande situatie is hierbij het uitgangspunt.

Het is noodzakelijk dat het bestemmingsplan een compleet inzicht biedt in de bouw- en gebruiksmogelijkheden binnen het betreffende plangebied. Het bestemmingsplan is het juridische toetsingskader dat bindend is voor de burger en overheid en geeft aan wat de gewenste planologische situatie voor het plangebied is. Deze situatie kan gaandeweg de planperiode wijzigen, bijvoorbeeld door veranderd stedenbouwkundig inzicht, functiewijziging veranderingen in gebruik. Ook ruimtelijke ontwikkelingen en vernieuwing van o.a. ruimtelijk, economisch, verkeerskundig en milieubeleid dragen bij aan de veroudering van geldende bestemmingsplannen.

Om recht te doen aan een goede ruimtelijke ordening binnen het plangebied wordt daarom aangegeven in welke situaties de bestemming wordt gekozen gelijk aan de oude bestemming (na strijdige situatie te hebben gewraakt) en in welke situaties een nieuwe bestemming wordt gegeven (positief bestemmen), waarmee de strijdige situatie wordt gelegaliseerd. Daarnaast wordt, indien van toepassing, aangegeven wanneer een strijdige situatie onder het overgangsrecht wordt gebracht.

In deze paragraaf worden de keuzes die zijn gemaakt nader onderbouwd. Hierbij zullen de bestemmingen in dezelfde volgorde als in de regels worden behandeld.

5.3.2 Afzonderlijke bestemmingen

In de volgende subparagrafen worden de afzonderlijke bestemmingen die voorkomen in het bestemmingsplan besproken.

5.3.3 Gemengd

Gemengd is een verzamelbestemming waarbinnen meerdere functies zijn toegestaan. In het bestemmingsplan wordt onderscheid gemaakt in 'Gemengd - 1', 'Gemengd - 2', 'Gemengd - 3' en 'Gemengd - 4'. Binnen alle bestemmingen 'Gemengd' is wonen toegestaan. Gelet op de gebiedsvisie Coehoorn Creatieve wijk is ervoor gekozen om binnen de gemengde bestemming creatieve bedrijven toe te staan.

Het creatieve aspect houdt in dat ondernemers en ondernemingen producten en diensten aan bieden die enigerlei vorm van ontwerp (design), vormgeving, cultuur en kunstzinnigheid in zich dragen. Dit kan zijn zakelijke dienstverlening, waaronder reclame en grafische bedrijven, adviesbureau en software bedrijven vallen. Maar ook toegepaste kunsten, denk dan aan audiovisuele en fotografiebedrijven, dienstverlenende bedrijven ten behoeve van de kunsten en mode en interieurbedrijven. Ook bedrijven gericht op autonome kunsten vallen binnen de beschrijving van creatieve bedrijven. Voorbeelden zijn een beeldend kunstenaar, muzikanten en theatermakers.

Artikel 3 Gemengd - 1

Op de gronden bestemd als Gemengd - 1 is op de begane grondverdieping en de daarop liggende bouwlaag creatieve bedrijvigheid toegestaan. Hierbij geldt dat het totale brutovloeroppervlak van deze bedrijven niet meer bedraagt dan 1.200 m^2 bvo. Op bovenste bouwlagen is wonen toegelaten zodat een mix van wonen en ruimtes voor creatieve ondernemers ontstaat. Ondergeschikte horeca en detailhandel ten behoeve van creatieve bedrijven is toegestaan. Dan moet bijvoorbeeld worden gedacht aan een centraal gelegen ontmoetingsfunctie waar de bedrijven elkaar kunnen ontmoeten.

Artikel 4 Gemengd - 2

De gronden bestemd als Gemengd - 2 zijn bedoeld voor CPO. Op de gronden is wonen, creatieve bedrijvigheid en lichte gezondheidszorg toegestaan. Om een levendige plint te bewerkstelligen wordt ten minste 30% van het bvo op de begane grond gebruikt ten behoeve van wonen en ten minste 30% ten behoeve van bedrijvigheid.

De oostelijke gevel van de bestemming moet doof worden gerealiseerd, tenzij uit akoestisch onderzoek blijkt dat ook zonder deze voorziening kan worden voldaan aan de voorkeurswaarde of een verkregen hogere waarde op grond van de Wet geluidhinder.

Artikel 5 Gemengd - 3

Op de gronden bestemd als Gemengd - 3 zijn op de twee bouwlagen uitsluitend atelierwoningen toegestaan. In de atelierwoningen wordt naast wonen ten minste 1/3 en maximaal 2/3 van het vloeroppervlak gebruikt voor een werkruimte voor de uitoefening van bedrijven in de creatieve sector. Ondergeschikte horeca en detailhandel is tevens toegestaan binnen de atelierwoningen. Dit voorziet in een mix van wonen en verblijfs- en gebruiksruimtes die een relatie hebben met Coehoorn Park. Op de lagen daarboven mag worden gewoond, zonder dat een gedeelte van de woning als atelier wordt gebruikt.

Artikel 6 Gemengd - 4

Op de gronden bestemd als Gemengd - 4 is wonen toegelaten. Daarnaast is op deze gronden meer plaats voor commerciële functies. Dit zijn bedrijven geschikt voor functiemenging (waaronder ook creatieve bedrijven), maatschappelijke functie en kantoren.

De gronden aangeduid met de aanduiding 'parkeergarage' zijn bedoeld voor een parkeergarage. Deze gronden bestaan uit een kelderverdieping met maximaal 1 bouwlaag. Deze bouwlaag kan bijvoorbeeld worden gebruikt voor bedrijvigheid. Het dak moet worden ingericht als daktuin toegankelijk voor omwonenden.

De oostelijke gevel van de bestemming moet doof worden gerealiseerd, tenzij uit akoestisch onderzoek blijkt dat ook zonder deze voorziening kan worden voldaan aan de voorkeurswaarde of een verkregen hogere waarde op grond van de Wet geluidhinder.

5.3.4 Groen

In het plangebied wordt het Coehoorn-park gerealiseerd. Het park zal worden bestemd als groen. Binnen deze bestemming is het toegestaan om groen in de breedste zin (grasvelden, struiken, speelvelden) aan te leggen en in stand te houden. In het Coehoorn-park is het ook tevens toegestaan om een terras aan de aan te leggen ter plaatse van de aanduiding 'terras'. Het aanleggen van voetpaden, fietspaden en voorzieningen voor bestemmingsverkeer zijn eveneens toegestaan. Wegen voor doorgaand autoverkeer en parkeren is niet toegestaan. In het Coehoorn-park is reeds een ondergrondse parkeergarage aanwezig. Deze ondergrondse parkeergarage wordt positief bestemd ter plaaste van de aanduiding 'specifieke vorm van verkeer - ondergrondse parkeergarage.

Bebouwing binnen de groenbestemming is uitsluitend toegestaan indien dit binnen de bestemming past zoals speeltoestellen en verlichting met een maximumbouwhoogte van 4 meter.

5.3.5 Verkeer

De bestemming verkeer is binnen Arnhem opgedeeld in een drietal 'sub-bestemmingen' te weten:

1. Verkeer - Railverkeer;
2. Verkeer - Verblijfsgebied;
3. Verkeer - Wegverkeer.

In het plangebied ligt alleen de bestemming 'Artikel 8 Verkeer - Verblijfsgebied'.

Verkeer - Verblijfsgebied

De bestemming 'Verkeer - Verblijfsgebied' geldt voor woonerven, woonstraten, parkeerplaatsen, voet- en fietspaden, speelplaatsen en buurtgroen. Dit zijn dus voornamelijk wijken (30 km/uur zones) waar de verblijfsfunctie belangrijker is dan de verkeersfunctie. De inrichting van de wegen is hierop afgestemd.

5.3.6 Dubbelbestemmingen

De SVBP 2012 geeft ook de mogelijkheid dubbelbestemmingen op te nemen. Dubbelbestemmingen zijn bestemmingen die liggen over meerdere enkelbestemmingen en daar iets over zeggen. In dit bestemmingsplan is één dubbelbestemmingen opgenomen: 'Waarde-Archeologie' (artikel 9).

Deze dubbelbestemming geldt voor de zone in het gebied waarvoor een hoge archeologische verwachting geldt. Dit artikel bevat een aantal naast de andere bestemmingsbepalingen geldende beschermende bouwvoorschriften en nadere eisen. De zone waarbinnen sprake is van een hoge archeologische verwachting is op de plankaart nader aangeduid. Daarnaast is in de regels geregeld dat ter plaatse van de op de plankaart aangegeven zone een omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden alleen mag worden afgegeven wanneer blijkt dat hierbij geen archeologische waarden worden geroerd. Daartoe geldt een onderzoeksplicht. De uitkomst van dit onderzoek is dat, voordat een omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden wordt afgegeven, het inzichtelijk moet zijn dat hierbij geen archeologische waarden worden geroerd.

5.4 Handhaving

Bestemmingsplannen zijn bindend voor overheid en burger. Enerzijds kan de gemeentelijke overheid naleving van bestemmingsplannen afdwingen (optreden tegen strijdig gebruik en/of bebouwing). Anderzijds vormt het bestemmingsplan ook het juridisch kader voor de burger waar deze uit af kan leiden wat zijn eigen bouw- en gebruiksmogelijkheden zijn, maar ook wat de mogelijkheden en onmogelijkheden zijn van zijn buren en directe omgeving. Het bestemmingsplan geeft immers de gewenste planologische situatie voor het betreffende gebied binnen de planperiode aan.

In de nota “beleidsuitgangspunten handhaving bestemmingsplannen” zijn de volgende uitgangspunten opgenomen:

- stringent beleid: als uitgangspunt geldt dat in principe elke overtreding wordt aangepakt;

- géén stilzwijgend gedogen;
- gewenste maar illegale ontwikkelingen zo mogelijk vooraf maar in ieder geval zo snel mogelijk legaliseren;
- gedogen van illegale gevallen alleen in uitzonderlijke gevallen, bij voorkeur alleen tijdelijk en met redenen omkleed.

Deze beleidsuitgangspunten zijn geëvalueerd in de nota "Handhavingsplan Fysieke Leefomgeving 2011-2014". De destijds geformuleerde uitgangspunten pretenderen dat alle overtredingen worden opgespoord en aangepakt. Deze ambitie blijkt met de beschikbare menskracht te ambitieus en daarom is in de nieuwe nota een prioriteitsstelling opgenomen waarin wordt aangegeven aan welke handhavingsonderwerpen op het gebied van bouwregelgeving en de gebouwde omgeving de komende periode met name aandacht wordt besteed. Dit houdt in dat het uitgangspunt dat in principe elke overtreding wordt aangepakt afhankelijk wordt van de prioriteitsstelling uit het Handhavingsplan. De prioriteitsstelling is ondermeer afhankelijk van het type overtreding en het type gebied (beschermd stadsgezicht, buitengebied, industrieterrein enz.) waar de overtreding wordt geconstateerd en zal op basis van politieke realiteit per looptijd van het Handhavingsplan worden geactualiseerd.

De grondslag voor een goed werkend handhavingsbeleid wordt gevormd door een inventarisatie van het feitelijke gebruik en de bestaande bebouwing zo kort mogelijk voor respectievelijk het in ontwerp ter visie leggen van casu quo het in werking van een bestemmingsplan. Als vervolg op deze inventarisatie zullen de verleende omgevingsvergunning voor het bouwen en gevolgde afwijkingsprocedures worden geregistreerd.

Handhavend optreden tegen overtredingen van bestemmingsplannen kan niet alleen plaatsvinden via publiekrechtelijke, maar ook via de strafrechtelijke weg. In de regels is daartoe de zogenaamde strafbepaling opgenomen, waarin overtredingen van de regels worden aangemerkt als een strafbaar feit als bedoeld in artikel 1a, aanhef en lid 2 van de Wet op de Economische Delicten. De bijbehorende strafmaat is hechtenis van ten hoogste zes maanden of een geldboete van de vierde categorie (maximaal € 19.500). Bij ernstige overtredingen zal handhaving ook via de strafrechtelijke weg plaatsvinden. De opsporingsambtenaren van de gemeente of politie zullen in die gevallen proces-verbaal van de overtreding maken. Het (reguliere) bestuursrechtelijke traject zal gelijktijdig worden ingezet.

5.5 Exploitatie

Met de inwerkingtreding van de Wro op 1 juli 2008 rust op de gemeente op grond van artikel 6.12 lid 1 van die wet de verplichting tot kostenverhaal bij grondexploitatie. Deze verplichting houdt in dat als de gemeente er bij een ruimtelijke ontwikkeling niet in slaagt met alle particuliere eigenaren in het gebied een overeenkomst te sluiten over grondexploitatie, de gemeente publiekrechtelijk de kosten moet verhalen bij alle eigenaren waarmee niet gecontracteerd is. Gemaakte kosten (limitatief opgesomd in artikelen 6.2.3 tot en met 6.2.5. van het Bro) zoals grondverwervingskosten, plankosten, onderzoekskosten, kosten van inrichting van de openbare ruimte etc. kunnen verhaald worden door middel van een exploitatieplan dat gelijktijdig met het bestemmingsplan, wijzigingsplan of projectbesluit moet worden vastgesteld.

De toepassing voor het afdwingbare kostenverhaal richt zich op bouwplannen. De definitie van wat onder een bouwplan wordt verstaan is opgenomen in artikel 6.2.1 Bro (o.a. bouw van één of meer woningen, bouw van één of meer hoofdgebouwen, bouw van kassen met een oppervlakte van ten minste 1.000 m2).

Het bestemmingsplan 'Coehoorn-Oost' voorziet in de ontwikkeling van meerdere appartementencomplexen met een creatieve plint. Deze ontwikkeling maakt daarmee bouwplannen mogelijk in de zin van artikel 6.2.1 Bro.

De gronden binnen de grenzen van het bestemmingsplan Coehoorn-Oost zijn eigendom van de gemeente Arnhem. De gemeente is voornemens de gronden uit te geven voor herontwikkeling behoudens het gedeelte welke is bestemd om te worden ingericht als park èn het gedeelte dat openbaar gebied blijft. Het park blijft eigendom van de gemeente.

De gemeentelijke kosten welke gemoeid zijn met de herontwikkeling van het gebied worden verdisconteerd in de uitgifteprijzen van de gronden en zal met de partijen die de gronden afnemen koop(-realisatie)overeenkomsten worden gesloten. Daarmee is het kostenverhaal anderszins verzekerd

en is een exploitatieplan niet vereist.

Hoofdstuk 6 Procedure

6.1 Vooroverleg

Bewonersoverleg

Op 11 februari is het conceptbestemmingsplan gepresenteerd op een informatie/inloopavond Coehoorn.

Artikel 3.1.1 Bro overleg

In het kader van artikel 3.1.1 Bro is het concept-bestemmingsplan opgestuurd naar het Waterschap Rijn en Ijssel. Het Waterschap had nog een aantal opmerkingen. Deze zijn naar tevredenheid verwerkt.

Publicatie voornemen ontwikkeling

Volgens artikel 1.3.1 lid 1 van het Besluit ruimtelijke ordening moet het voornemen tot een op ontwikkeling gericht bestemmingsplan worden gepubliceerd. Dit is gebeurd in het gemeenteblad op 2 maart 2020.

6.2 Terinzagelegging (ontwerp-bestemmingsplan)

Het bestemmingsplan heeft vanaf 8 mei ter inzage vanaf 8 mei.

Regels

van het bestemmingsplan

Chw Coehoorn - Oost
(plannummer: NL.IMRO.0202.890-0301)

Hoofdstuk 1 Inleidende regels

Artikel 1 Begrippen

1.1 plan

Het bestemmingsplan Chw Coehoorn - Oost met identificatienummer NL.IMRO.0202.890-0301 van de gemeente Arnhem.

1.2 bestemmingsplan

De geometrisch bepaalde planobjecten met de bijbehorende regels.

1.3 beleidsregels Parkeren van de gemeente Arnhem

Onder de Beleidsregels Parkeren van de gemeente Arnhem wordt verstaan: de 'Beleidsregels voor toepassing van artikel 2.5.30 van de Bouwverordening gemeente Arnhem 2003', dan wel zoals deze regels komen te luiden na wijziging van deze regels.

1.4 aanduiding

Een geometrisch bepaald vlak of figuur, waarmee gronden zijn aangeduid, waar ingevolge de regels worden gesteld ten aanzien van het gebruik of het bebouwen van deze gronden.

1.5 aanduidingsgrens

De grens van een aanduiding indien het een vlak betreft.

1.6 administratief kantoor

Een in beginsel niet voor het publiek openstaand kantoor.

1.7 atelierwoning

Een woning waarbij sprake is van een mix tussen wonen en creatieve bedrijvigheid. Ten minste 1/3 en maximaal 2/3 van de vloeroppervlakte wordt gebruikt voor bedrijven uit de creatieve sector.

1.8 bestaande bebouwing

Eén of meer gebouwen en/of bouwwerken, geen gebouwen zijnde en niet zijnde een tijdelijk toegestaan bouwwerk, die op het tijdstip van de inwerkingtreding van dit plan volgens het geldende recht aanwezig of in uitvoering zijn dan wel na dat tijdstip zijn of mogen worden opgericht krachtens een omgevingsvergunning, die vóór dat tijdstip is aangevraagd.

1.9 bebouwing

Eén of meer gebouwen of bouwwerken geen gebouwen zijnde.

1.10 bebouwingspercentage

Een op de verbeelding of in de regels aangegeven percentage dat de grootte van een gedeelte van een bestemmingsvlak of gedeelte van een bouwvlak aangeeft dat ten hoogste mag worden bebouwd.

1.11 bed and breakfast

Overnachtingsaccomodatie gericht op het bieden van de mogelijkheid tot een kortdurend verblijf met het serveren van een ontbijt in een woning, gedreven door de bewoner van die woning.

1.12 bedrijf

een onderneming gericht op het produceren, bewerken, herstellen, installeren of inzamelen van goederen, alsmede verhuur, opslag en distributie van goederen;

1.13 bedrijven uit de creatieve sector

bedrijven uit de creatieve sector hoofdzakelijk gericht op:

a. creatieve zakelijke dienstverlening: design- en grafische bedrijven;
b. toegepaste kunsten: audiovisuele en fotografiebedrijven, dienstverlenende bedrijven t.b.v. de kunsten, mode en interieurbedrijven;
c. autonome kunsten: beeldend kunstenaar, muzikanten, theatermakers etc.

1.14 bedrijfswoning / dienstwoning

Een woning in of bij een gebouw of op een terrein, bedoeld voor (het huishouden van) een persoon, wiens huisvesting daar gelet op de bestemming van het gebouw of terrein noodzakelijk is.

1.15 beroep aan huis

Een (para)medisch, juridisch, administratief, therapeutisch, verzorgend, ontwerptechnisch, kunstzinnig of daarmee gelijk te stellen beroep of bedrijf dat in een woning wordt uitgeoefend.

1.16 bestemmingsvlak

Een geometrisch bepaald vlak met eenzelfde bestemming.

1.17 bestemmingsgrens

De grens van een bestemmingsvlak.

1.18 bijbehorend bouwwerk

Uitbreiding van een hoofdgebouw dan wel functioneel met een zich op hetzelfde perceel bevindend hoofdgebouw verbonden, daar al dan niet tegen aan gebouwd en met de aarde verbonden bouwwerk met een dak.

1.19 bijzondere woonvorm

Een woonvorm waar bewoners nagenoeg zelfstandig wonen met (voorzieningen voor) verzorging en begeleiding (ook 24-uurs begeleiding) en daar niet verblijven met het doel om therapeutisch behandeld te worden.

1.20 bouwen

Het plaatsen, het geheel of gedeeltelijk oprichten, vernieuwen of veranderen en het vergroten van een bouwwerk.

1.21 bouwgrens

De grens van een bouwvlak.

1.22 bouwlaag

Een geheel van voor personen toegankelijke ruimten, waarbinnen de vloerhoogte niet meer dan 1,20 meter varieert, met uitsluiting van onderbouw en zolder of vliering casu quo kapruimte.

1.23 bouwperceel

Een aaneengesloten stuk grond, waarop ingevolge de regels een zelfstandige, bij elkaar behorende bebouwing is toegelaten.

1.24 bouwperceelgrens

Een grens van een bouwperceelgrens.

1.25 bouwvlak

Een geometrisch bepaald vlak, waarmee gronden zijn aangeduid, waar ingevolge de regels bepaalde gebouwen en bouwwerken geen gebouwen zijnde zijn toegelaten.

1.26 bouwwerk

Een bouwkundige constructie van enige omvang die direct en duurzaam met de aarde is verbonden.

1.27 brutovloeroppervlak:

De oppervlakte van een ruimte of een groep van ruimten, gemeten op vloerniveau langs de buitenomtrek van de opgaande scheidingswanden, die de desbetreffende ruimte of groep van ruimtes omhullen, waarbij de oppervlakte van delen van vloeren, waarboven de netto hoogte kleiner is dan 1,5 meter niet worden meegerekend.

1.28 detailhandel

Het bedrijfsmatig te koop aanbieden, waaronder begrepen het uitstallen ten verkoop, het verkopen of leveren van goederen aan diegenen die deze goederen kopen voor gebruik, verbruik of aanwending anders dan in de uitoefening van een beroeps- of bedrijfsactiviteit; dienstverlening door een horecabedrijf en internetverkoop wordt hieronder niet begrepen.

1.29 dienstverlenend bedrijf

Een bedrijf met een uitsluitend of in hoofdzaak dienstverlenende of verzorgende taak, al dan niet met een baliefunctie, zoals een uitzendbureau, kapsalon, kopieerservicebedrijf, een autorijschool en dergelijke. Detailhandel en garagebedrijven worden hieronder niet begrepen.

1.30 dunning

Velling welke uitsluitend is bedoeld als een verzorgingsmaatregel ter bevordering van de groei van de overblijvende bo(o)m(en), bos of houtopstand.

1.31 gebouw

Elk bouwwerk, dat een voor mensen toegankelijke, overdekte, geheel of gedeeltelijk met wanden omsloten ruimte vormt.

1.32 gezondheids- en welzijnszorg

- geneeskundige verzorging en verpleging zoals ziekenhuizen;
- medische, tandheelkundige en paramedische praktijken;
- apotheken;
- verpleeg- en verzorgingshuizen;
- dag- en nachtvoorzieningen voor gehandicapten, psychiatrische patiënten, jongeren en maatschappelijke opvang met (therapeutische) behandeling inclusief overnachting;
- maatschappelijke dienstverlening zonder overnachting: dienstverlening gericht op ouderen en gehandicapten, kinderopvang en buitenschoolse opvang, jeugdzorg, maatschappelijk werk en dergelijke.

1.33 horecabedrijf

Een bedrijf of instelling gericht op het verstrekken van logies, van maaltijden en spijzen of van dranken, alsmede het exploiteren van zaalaccommodatie; detailhandel wordt hier niet onder begrepen.

1.34 hoofdgebouw

Eén of meer panden, of een gedeelte daarvan, dat noodzakelijk is voor de verwezenlijking van de geldende of toekomstige bestemming van een perceel en, indien meer panden of bouwwerken op het perceel aanwezig zijn, gelet op die bestemming het belangrijkst is.

1.35 internetverkoop

Detailhandel zonder showroom, waarvan de handel voornamelijk via internet en andere media verloopt.

1.36 kantoor

Een ruimte, of bij elkaar horende ruimten, die bestemd zijn om voornamelijk te worden gebruikt voor administratieve werkzaamheden of dienstverlening.

1.37 kleinschalige bedrijvigheid

bedrijf, dat qua aard en invloed op de omgeving past binnen een gemengd gebied met wonen, ook indien gevoelige objecten zijn gelegen:

a direct naast het bedrijf;

b in hetzelfde gebouw of een aanpandig gelegen gebouw, indien in dat gebouw gevoelige objecten zijn toegelaten.

1.38 normaal onderhoud, gebruik en beheer

Gebruik gericht op het in zodanige conditie houden van objecten of de terreingesteldheid dat het voortbestaan van deze objecten of de terreingesteldheid op ten minste het bestaande kwaliteitsniveau wordt gehouden. Onder normaal onderhoud, gebruik en beheer wordt ook dunning van beplanting begrepen.

1.39 nutsbedrijven

Bedrijven die uitsluitend of in hoofdzaak zijn gericht op

a. de levering van elektriciteit, gas, water en warmte;
b. de verzorging van telecommunicatie;
c. de afvoer en verwerking van afvalstoffen.

1.40 maatschappelijke functies

Medische, tandheelkundige en paramedische praktijken, apotheken, onderwijs (waaronder kinderopvang en naschoolse opvang) en politieke-, belangen- en ideële organisaties/verenigingen en hobbyclubs, en daarmee vergelijkbare functies.

1.41 peil

1. Voor een gebouw , waarvan de hoofdtoegang onmiddellijk aan een weg of pad grenst: de hoogte van die weg of dat pad ter plaatse van de hoofdtoegang;
2. voor een gebouw, waarvan de hoofdtoegang niet direct aan de weg grenst: de hoogte van het afgewerkte terrein ter plaatse van de hoofdtoegang bij voltooiing van de bouw;
3. voor een ander bouwwerk: de hoogte van het afgewerkte terrein ter plaatse bij voltooiing van de bouw;
4. voor zover als zodanig aangegeven in de bestemmingsregels: Normaal Amsterdams Peil (N.A.P.).

1.42 onderbouw

Een gedeelte van een gebouw, dat wordt afgedekt door een vloer, waarvan de bovenkant minder dan 1,20 meter boven peil is gelegen.

1.43 onderwijs

Georganiseerde communicatie van niet-incidentele aard met als doel overdracht van kennis, vermeerdering van inzicht en/of aanleren van vaardigheden zoals primair en speciaal onderwijs, voortgezet onderwijs, middelbaar (beroeps)onderwijs en educatie, tertiair onderwijs en overig onderwijs en bij onderwijs behorende sportvoorzieningen.

1.44 openbare dienstverlening

- Openbaar bestuur en overheidsdiensten zoals een politiebureau, gemeentehuis, gerechtsgebouw, brandweerkazerne, bibliotheek en penitentiaire inrichting;
- uitvaartverzorging, crematoria en begraafplaatsen.

1.45 overig bouwwerk

Een bouwkundige constructie van enige omvang, geen pand zijnde, die direct en duurzaam met de aarde is verbonden.

1.46 pand

De kleinste bij de totstandkoming functioneel en bouwkundig- constructief zelfstandige eenheid die direct en duurzaam met de aarde is verbonden en betreedbaar en afsluitbaar is.

1.47 prostitutie

Het zich beschikbaar stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met een ander tegen vergoeding.

1.48 prostitué(e)

Degene, die zich beschikbaar stelt tot het verrichten van seksuele handelingen met een ander tegen vergoeding.

1.49 publiekgericht kantoor

Een kantoor ten behoeve van technische, administratieve of persoonlijke dienstverlening, (hieronder niet begrepen detailhandel of horeca-activiteiten), met een publiekaantrekkend karakter, dan wel met een baliefunctie.

1.50 raamprostitutie

Een vorm van prostitutie waarbij de werving van klanten geschiedt door een prostitué(e) die door houding, gebaren, kleding of anderszins, vanuit een vitrine de aandacht op zich vestigt en waarbij de seksuele handelingen in een voor het publiek besloten ruimte plaatsvinden.

1.51 seksinrichting

Een voor publiek toegankelijke, besloten ruimte (hieronder wordt mede begrepen een voer- of vaartuig) waarin bedrijfsmatig, of in omvang alsof zij bedrijfsmatig was, seksuele handelingen worden verricht, of vertoningen van pornografische aard plaatsvinden.

Onder seksinrichtingen wordt in elk geval verstaan een (raam)prostitutiebedrijf, een seksclub, een privé-huis, een erotische massagesalon, een seksbioscoop, een seksautomatenhal, een sekstheater of parenclub, al dan niet in combinatie met elkaar.

1.52 standplaats

Een kavel, waarop nutsvoorzieningen aanwezig zijn, bestemd voor het plaatsen van een woonwagen.

1.53 straatmeubilair

Onverminderd het bepaalde in bijlage II van het Besluit omgevingsrecht wordt onder straatmeubilair voor de werking van dit bestemmingsplan mede verstaan: papier-, glas- en andere inzamelbakken, toegangsconstructies voor ondergrondse voorzieningen; kunstwerken, speeltoestellen en draagconstructies voor reclame, alsmede abri's en kleinschalige bouwwerken ten behoeve van (openbare) nutsvoorzieningen.

1.54 terras

Een buiten de besloten ruimte deel van het horecabedrijf liggende ruimte waar zitgelegenheid kan worden geboden ten dienste van het horecabedrijf en waar tegen vergoeding voor directe consumptie dranken kunnen worden geschonken of spijzen worden verstrekt.

1.55 thuisprostitutie

Vorm van prostitutie waarbij de seksuele dienstverlening plaatsvindt op het woonadres van de prostituté(e) en waarbij ook alleen door deze prostitué(e) op dit adres gewerkt wordt als prostitué(e).

1.56 vestigingsbeleid

Het beleid neergelegd in de nota 'van Rood naar Groen' (vastgesteld 26 juni 2000).

1.57 werken, werkzaamheden van geringe omvang

Werken of werkzaamheden die geen wezenlijke verandering van de terreingesteldheid of van een inrichting tot gevolg hebben.

1.58 werkplek

Een plaats, waar één prostitué(e) zijn of haar werk verricht.

1.59 wijk

Wijk, zoals gehanteerd wordt in de indeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

1.60 winkel

Een ruimte of bij elkaar behorende ruimten, die bestemd zijn voor de uitoefening van detailhandel, met inbegrip van bijbehorende magazijnruimte of werkruimte.

1.61 wonen

Voor de werking van dit bestemmingsplan wordt onder wonen mede geval begrepen bijzondere woonvormen en bed and breakfast met ten hoogste vier slaapplaatsen;

1.62 woning

Een complex van ruimten, bedoeld voor de huisvesting van één huishouding, een bijzondere woonvorm of een kamerverhuurbedrijf.

1.63 woonwagen

Voor bewoning bestemd gebouw dat is geplaatst op een standplaats en in zijn geheel of in delen kan worden verplaatst.

Artikel 2 Wijze van meten

Bij toepassing van deze regels wordt als volgt gemeten:

2.1 de inhoud van een bouwwerk

Tussen de onderzijde van de begane grondvloer, de buitenzijde van de gevels (of het hart van de scheidsmuren) en de buitenzijde van daken en dakkapellen.

2.2 de bouwhoogte van een bouwwerk

Vanaf het peil tot aan het hoogste punt van een gebouw of van een overig bouwwerk met uitzondering van ondergeschikte bouwonderdelen, zoals schoorstenen, antennes, liftopbouwen, zonnepanelen en naar de aard daarmee gelijk te stellen bouwonderdelen.

2.3 de oppervlakte van een bouwwerk

Tussen de buitenwerkse gevelvlakken en/of het hart van de scheidingsmuren, neerwaarts geprojecteerd op het gemiddelde niveau van het afgewerkte bouwterrein ter plaatse van het bouwwerk.

Hoofdstuk 2 Bestemmingsregels

Artikel 3 Gemengd - 1

3.1 Bestemmingsomschrijving

De voor Gemengd - 1 aangewezen gronden zijn bestemd voor:

a. wonen, hieronder niet begrepen bewoning van woonwagens of woonschepen, uitsluitend vanaf de derde bouwlaag;
b. bedrijven uit de creatieve sector, met dien verstande dat het totale brutovloeroppervlak:van bedrijven uit de creatieve sector niet meer bedraagt dan 1.200 m^2 ;
c. ondergeschikte horeca en detailhandel uitsluitend ten dienste van de onder b genoemde functies;
d. nutsvoorzieningen;
e. verkeervoorzieningen ten behoeve van de bestemming zoals parkeren en straatmeubilair, groen- en watervoorzieningen en speelvoorzieningen.
f. ondergeschikte voorzieningen ten behoeve van bedrijven uit de creatieve sector zoals opslag en stalling.

3.2 Bouwregels

Op deze gronden mogen, met inachtneming van de aangegeven maximumbouwhoogte en het aangegeven voorgeschreven bouwlagen uitsluitend in de gegeven bestemming passende bouwwerken worden gebouwd.

3.3 Specifieke gebruiksregels

1. Onder gebruik van de gronden en opstallen in strijd met 3.1, onder a, wordt in elk geval begrepen het gebruik als beroeps- of bedrijfsmatige werk- of opslagruimte.
2. Het bepaalde in lid 3.3, onder 1,.is niet van toepassing op het gedeelte van een woning in gebruik ten behoeve van beroep aan huis, hieronder mede begrepen bed and breakfast, door de bewoner, mits dit gedeelte niet meer bedraagt dan 1/3 van de vloeroppervlakte van de woning. Voorts mag door dit gebruik geen onevenredige aantasting van het woon- en leefklimaat ter plaatse, noch een onevenredige parkeerdruk ontstaan en mag het geen detailhandel, internetverkoop hiervan uitgezonderd , prostitutie of horeca betreffen.

Artikel 4 Gemengd - 2

4.1 Bestemmingsomschrijving

De voor Gemengd - 2 aangewezen gronden zijn bestemd voor:

a. wonen, hieronder niet begrepen bewoning van woonwagens of woonschepen;
b. bedrijven uit de creatieve sector uitsluitend op de begane grond;
c. voorzieningen voor niet-institutionele gezondheidszorg (huisartspraktijken, apothekers en dergelijke) en paramedische praktijken (fysiotherapie en ergotherapie en dergelijke) uitsluitend op de begane grond;
d. ondergeschikte horeca en detailhandel uitsluitend ten dienste van de onder a t/m c genoemde functies;
e. nutsvoorzieningen;
f. verkeervoorzieningen ten behoeve van de bestemming zoals parkeren en straatmeubilar, groen- en water voorzieningen en speelvoorzieningen;
g. ondergeschikte voorzieningen ten behoeve van bedrijven uit de creatieve sector zoals opslag en stalling.

4.2 Bouwregels

a. Op deze gronden mogen, met inachtneming van de aangegeven maximumbouwhoogte en het aantal

voorgeschreven bouwlagen uitsluitend in de gegeven bestemming passende bouwwerken worden gebouwd.

b. Ter plaatse van de aanduiding 'gevellijn' mag uitsluitend worden gebouwd indien de hoofdbebouwing is voorzien van een dove gevel, aan de naar de oostzijde gerichte zijde.

4.3 Specifieke gebruiksregels

1. Onder gebruik van de gronden en opstallen in strijd met 4.1, onder a, wordt in elk geval begrepen
   a. gebruik als beroeps- of bedrijfsmatige werk- of opslagruimte.
   b. het gebruik en het (doen) laten gebruiken voor wonen aangewezen gronden ter plaatse van de aanduiding gevellijn conform het bepaalde onder 4.1, onder a, zonder dat is voorzien in de lid 4.2 genoemde aangebrachte bouwkundige voorziening, tenzij uit akoestisch onderzoek is gebleken dat ook zonder deze voorziening kan worden voldaan aan de voorkeursgrenswaarde of een verkregen hogere waarde op grond van de Wet geluidhinder.
2. Het bepaalde in lid 4.3 onder 1, sub a., is niet van toepassing op het gedeelte van een woning in gebruik ten behoeve van beroep aan huis, hieronder mede begrepen bed and breakfast, door de bewoner, mits dit gedeelte niet meer bedraagt dan 1/3 van de vloeroppervlakte van de woning. Voorts mag door dit gebruik geen onevenredige aantasting van het woon- en leefklimaat ter plaatse, noch een onevenredige parkeerdruk ontstaan en mag het geen detailhandel, internetverkoop hiervan uitgezonderd, prostitutie of horeca betreffen.
3. Op de begane grond wordt:
   a. ten minste 30% van het brutovloeroppervlak gebruikt ten behoeve van wonen;
   b. ten minste 30% van het brutovloeroppervlak gebruikt ten behoeve van bedrijven uit de creatieve sector.

Artikel 5 Gemengd - 3

5.1 Bestemmingsomschrijving

De voor Gemengd - 3 aangewezen gronden zijn bestemd voor:

a. atelierwoningen, waarbij geldt dat op de eerste twee verdiepingen uitsluitend atelierwoningen zijn toegestaan;
b. wonen, hieronder niet begrepen bewoning van woonwagens of woonschepen;
c. ondergeschikte horeca en detailhandel ten dienste van de onder a genoemde functie;
d. nutsvoorzieningen;
e. verkeervoorzieningen ten behoeve van de bestemming zoals parkeren en straatmeubilair, groen- en water voorzieningen en speelvoorzieningen

5.2 Bouwregels

Op deze gronden mogen, met inachtneming van de aangegeven maximumbouwhoogte en het aantal voorgeschreven bouwlagen, uitsluitend in de gegeven bestemming passende bouwwerken worden gebouwd.

5.3 Specifieke gebruiksregels

1. Onder gebruik van de gronden en opstallen in strijd met 5.1, onder b, wordt in elk geval begrepen gebruik als beroeps- of bedrijfsmatige werk- of opslagruimte.
2. Het bepaalde in lid 5.3 onder 1 is niet van toepassing op het gedeelte van een woning in gebruik ten behoeve van beroep aan huis, hieronder mede begrepen bed and breakfast, door de bewoner, mits dit gedeelte niet meer bedraagt dan 1/3 van de vloeroppervlakte van de woning. Voorts mag door dit gebruik geen onevenredige aantasting van het woon- en leefklimaat ter plaatse, noch een onevenredige parkeerdruk ontstaan en mag het geen detailhandel, internetverkoop hiervan uitgezonderd, prostitutie of horeca betreffen.

Artikel 6 Gemengd - 4

6.1 Bestemmingsomschrijving

De voor Gemengd - 4 aangewezen gronden zijn bestemd voor:

a. wonen, zoals bedoeld in artikel hieronder niet begrepen bewoning van woonwagens of woonschepen, met dien verstande dat wonen niet is toegestaan ter plaatse van de aanduiding 'wonen uitgesloten',
b. maatschappelijke functies;
c. kleinschalige bedrijvigheid, waaronder bedrijven uit de creatieve sector.
d. kantoren;
e. nutsvoorzieningen;
f. een parkeergarage met daktuin ter plaatse van de aanduiding 'parkeergarage';
g. ondergeschikte horeca en detailhandel ten dienste van de onder c genoemde functie.
h. verkeersvoorzieningen ten behoeve van de bestemming zoals parkeren en straatmeubilair, groen- en water voorzieningen en speelvoorzieningen;

6.2 Bouwregels

a. Op deze gronden mogen, met inachtneming van de aangegeven maximumbouwhoogte en het aantal voorgeschreven bouwlagen uitsluitend in de gegeven bestemming passende bouwwerken worden gebouwd.
b. Ter plaatse van de aanduiding 'gevellijn' mag uitsluitend worden gebouwd indien de hoofdbebouwing is voorzien van een dove gevel aan de naar de oostzijde gerichte zijde.

6.3 Specifieke gebruiksregels

1. Onder gebruik in strijd met 6.1 onder a, wordt in ieder geval begrepen:
   a. gebruik als beroeps- of bedrijfsmatige werk- of opslagruimte.
   b. het gebruik en het (doen) laten gebruiken voor wonen aangewezen gronden ter plaatse van de aanduiding gevellijn conform het bepaalde onder 6.1, onder a, zonder dat is voorzien in de lid 6.2 genoemde aangebrachte bouwkundige voorziening, tenzij uit akoestisch onderzoek is gebleken dat ook zonder deze voorziening kan worden voldaan aan de voorkeursgrenswaarde of een verkregen hogere waarde op grond van de Wet geluidhinder.
2. Het bepaalde in lid 6.3 onder 1, sub a., is niet van toepassing op het gedeelte van een woning in gebruik ten behoeve van beroep aan huis, hieronder mede begrepen bed and breakfast, door de bewoner, mits dit gedeelte niet meer bedraagt dan 1/3 van de vloeroppervlakte van de woning. Voorts mag door dit gebruik geen onevenredige aantasting van het woon- en leefklimaat ter plaatse, noch een onevenredige parkeerdruk ontstaan en mag het geen detailhandel, internetverkoop hiervan uitgezonderd , prostitutie of horeca betreffen.
3. Onder gebruik in strijd met 6.1 onder f wordt in ieder geval begrepen het gebruik en het in gebruik laten nemen van de parkeergarage overeenkomstig de bestemming, zonder de aanleg en instandhouding van een daktuin.
4. In afwijking van het bepaalde in lid 6.3, onder 3, mogen gebouwen overeenkomstig de bestemming worden gebruikt onder de voorwaarde dat uiterlijk binnen 2 jaar na het onherroepelijk worden van de omgevingsvergunning voor het bouwen van de parkeergarage, uitvoering wordt gegeven aan de aanleg en instandhouding van de daktuin, zoals genoemd onder 6.3, onder 1 sub c.

Artikel 7 Groen

7.1 Bestemmingsomschrijving

De voor Groen aangewezen gronden zijn bestemd voor:

a. groenvoorzieningen;
b. een terras, ter plaatse van de aanduiding 'terras';

c. een ondergrondse parkeergarage ter plaatse van de aanduiding 'specifieke vorm van verkeer - ondergrondse parkeergarage';
d. watergangen, waterpartijen, waterinfiltratievoorzieningen en andere voorzieningen voor de waterhuishouding;
e. fiets- en wandelpaden, straatmeubilair en speelvoorzieningen;
f. overgangsvoorzieningen tussen bebouwing en het park, zoals trappartijen;
g. ontsluitingswegen voor (langzaam) verkeer.

7.2 Bouwregels

Op deze gronden mogen uitsluitend in de gegeven bestemming passende bouwwerken worden gebouwd met een maximale hoogte van 4 meter.

Artikel 8 Verkeer - Verblijfsgebied

8.1 Bestemmingsomschrijving

De als Verkeer - Verblijfsgebied aangewezen gronden zijn bestemd voor:

a. (woon)straten, buurtwegen, pleinen en trottoirs met een inrichting hoofdzakelijk gericht op bestemmingsverkeer en verblijfsfuncties;
b. parkeervoorzieningen;
c. groen- en watervoorzieningen;
d. wandelgebieden en speelgelegenheden;
e. nutsvoorzieningen;
f. onderdoorgangen, alsmede toegangen tot ondergrondse voorzieningen ten behoeve van direct aangrenzende bestemmingen.

8.2 Bouwregels

a. Op deze gronden mogen uitsluitend bouwwerken ten dienste van de genoemde bestemmingen worden gebouwd.
b. De hoogte van bouwwerken, geen gebouwen zijnde, zoals entrees tot parkeergarages en straatmeubilair mag ten hoogste 5 meter bedragen.

Artikel 9 Waarde - Archeologie (archeologisch waardevol gebied)

9.1 Bestemmingsomschrijving

De voor 'Waarde - Archeologie (archeologisch waardevol gebied)' aangewezen gronden zijn naast de andere daar voorkomende bestemming, mede bestemd voor de bescherming en het behoud van de op of in deze gronden voorkomende archeologische waarden.

9.2 Bouwregels

Binnen de voor deze bestemming aangewezen gronden mogen:

a. bouwwerken geen gebouwen zijnde worden gebouwd die voor archeologisch onderzoek noodzakelijk zijn;
b. bouwwerken ten behoeve van de andere, voor deze gronden aangewezen bestemmingen worden gebouwd, indien het betreft:
    1. vervanging, vernieuwing of verandering van bestaande bebouwing, waarbij de oppervlakte voor zover gelegen op of onder peil niet wordt uitgebreid of
    2. een bouwwerk waarvan de binnen de bestemming gelegen oppervlakte ten hoogste 30 m^2 bedraagt;
    3. een bouwwerk dat zonder graafwerkzaamheden dieper dan 1,3 meter en zonder heiwerkzaamheden kan worden geplaatst.

9.3 Afwijken van de bouwregels

a. Burgemeester en wethouders zijn bevoegd af te wijken van het bepaalde in lid 9.2 met inachtneming van de voor deze gronden geldende overige bouwregels.
b. Afwijken als bedoeld in lid 9.3 sub a. kan, indien op basis van archeologisch onderzoek of naar het oordeel van een archeologische deskundige is aangetoond dat de archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad.
c. Afwijken als bedoeld in lid 9.3 sub a. kan voorts, indien op basis van archeologisch onderzoek is aangetoond dat op de betrokken locatie de archeologische waarden door de bouwwerkzaamheden niet worden geschaad of mogelijke schade kan worden voorkomen door aan de omgevingsvergunning voor het afwijken regels te verbinden gericht op:
    1. het treffen van maatregelen, waardoor archeologische resten in de bodem kunnen worden behouden;
    2. het doen van opgravingen;
    3. begeleiding van de bouwwerkzaamheden door een archeologisch deskundige.

9.4 Omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden

9.4.1 Verboden werkzaamheden

Het is verboden op of in de gronden met de dubbelbestemming 'Waarde - Archeologie (archeologisch waardevol gebied)' zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van burgemeester en wethouders (omgevingsvergunning) de volgende werken, geen bouwwerken zijnde, of werkzaamheden uit te voeren:

a. grondwerkzaamheden dieper dan 1,3 meter, waartoe worden gerekend het afgraven, woelen, mengen, diepploegen, egaliseren en ontginnen van gronden, alsmede het vergraven, verruimen of dempen van sloten, vijvers en andere wateren, het verwijderen van funderingen en het aanleggen van drainage;
b. het verlagen of verhogen van het waterpeil;
c. het aanleggen of rooien van bos of boomgaard waarbij stobben worden verwijderd;
d. het aanleggen van ondergrondse transport-, energie- of telecommunicatieleidingen en daarmee verband houdende constructies, installaties of apparatuur.

9.4.2 Toelaatbaarheid

De werken of werkzaamheden, waarvoor het verbod van lid 9.4.1 geldt, zijn slechts toelaatbaar, indien op basis van archeologisch onderzoek of naar het oordeel van een archeologisch deskundige is aangetoond dat de archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad of mogelijk schade kan worden voorkomen door aan de vergunning regels te verbinden gericht op:

a. het treffen van maatregelen, waardoor archeologische resten in de bodem kunnen worden behouden;
b. het doen van opgravingen;
c. begeleiding van de aanlegwerkzaamheden door een archeologisch deskundige.

9.4.3 Uitzonderingen

Het verbod, als bedoeld in lid 9.4.1 sub a, is niet van toepassing indien:

a. de werken die, voor zover deze zijn gelegen binnen deze bestemming, een oppervlakte hebben tot ten hoogste 30 m^2 of een omvang van 30 m^1;
b. de werken of werkzaamheden mogen worden uitgevoerd krachtens een reeds verleende omgevingsvergunning voor het bouwen, omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden of een ontgrondingvergunning;
c. reeds in uitvoering zijn op het tijdstip van in werking treden van het plan;
d. behoren tot het normale onderhoud en beheer van de gronden;
e. ten dienste van archeologisch onderzoek worden uitgevoerd.

9.5 Omgevingsvergunning voor het slopen van een bouwwerk

Het is verboden binnen de voor 'Waarde - Archeologie (archeologisch waardevol gebied)' aangewezen gronden zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning (omgevingsvergunning) bouwwerken te slopen indien het oppervlak groter is dan 30 m^2, de verstoringsdiepte daarbij meer dan 40 cm bedraagt en deze liggen in een beschermd stadsgezicht.

9.6 Wijzigingsbevoegdheid

Burgemeester en wethouders zijn bevoegd met toepassing van artikel 3.6 van de Wet ruimtelijke ordening het plan te wijzigen door de dubbelbestemming 'Waarde- archeologie (archeologisch waardevol gebied)' geheel of gedeeltelijk te doen vervallen, indien op basis van archeologisch onderzoek is aangetoond dat:

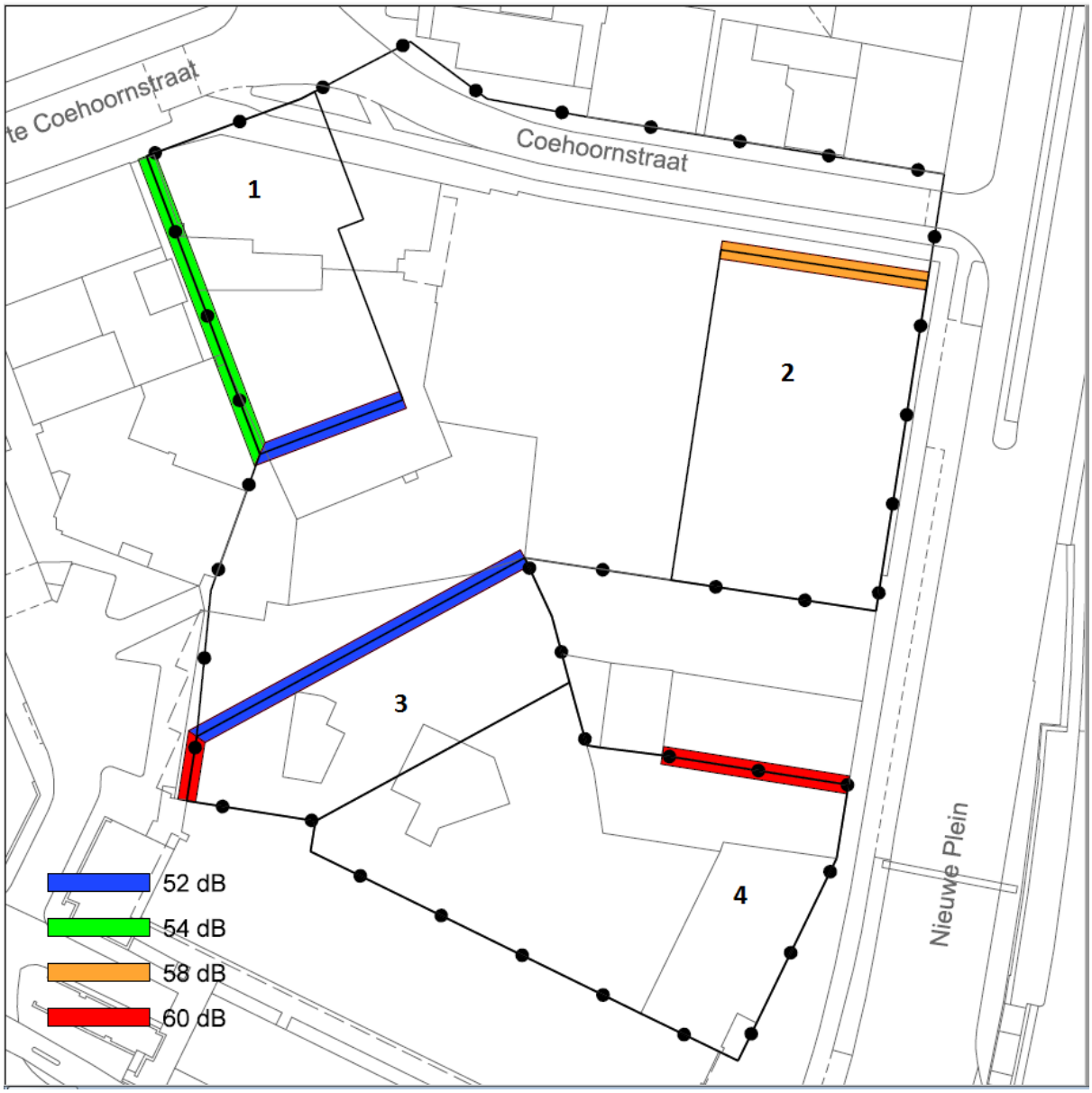
a. op de betrokken locatie geen archeologische waarden (meer) aanwezig zijn;
b. aanwezige archeologische waarden in voldoende mate zijn veilig gesteld.

Hoofdstuk 3 Hogere waarden Wet Geluidhinder

Artikel 10 Hogere waarden nieuwe woningen

1. Met het vaststellen van het voorliggende bestemmingsplan met verbrede reikwijdte wordt, gebruikmakend van artikel 7c, lid 9 van het Besluit uitvoering crisis en herstelwet, ter hoogte van de volgende op de plankaart aangegeven deelgebieden de daarbij aangeven hogere waarden ingevolge artikel 59, lid 1 en 83, lid 2 van de Wet geluidhinder vastgesteld:

Deelgebied	Vast te stellen hogere geluidbelasting in dB	Toegepaste aftrek in dB (art. 110g Wgh)	Geluid afkomstig van : (naam wegvak/ baanvak)	Gevel
1	52 en 54 dB	5	Roermondsplein	Zie onderstaande afbeelding
2	58 dB	5	Centrumring	Zie onderstaande afbeelding
3	52 en 60 dB	5	Roermondsplein	Zie onderstaande afbeelding
4	60 dB	5	Centrumring	Zie onderstaande afbeelding

Afbeelding 1; gevelaanduiding Hogere waarden Chw Coehoorn-Oost.

2. De regels zijn toepassing:
   a. Voor deelgebied 1 ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - hogere waarden 1';
   b. Voor deelgebied 2 ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - hogere waarden 2';
   c. Voor deelgebied 3 ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - hogere waarden 3';
   d. Voor deelgebied 4 ter plaatse van de aanduiding 'overige zone - hogere waarden 4'.
3. Bij woningen/appartementen waarvoor een hogere waarde geldt wordt er minimaal één geluidsluwe buitenruimte gecreëerd.

Hoofdstuk 4 Algemene regels

Artikel 11 Anti-dubbeltelregel

Grond die eenmaal in aanmerking is genomen bij het toestaan van een bouwplan waaraan uitvoering is gegeven of alsnog kan worden gegeven, blijft bij de beoordeling van latere bouwplannen buiten beschouwing.

Artikel 12 Algemene bouwregels

12.1 Bouwen binnen bouwvlak

a. Indien binnen een bestemmingsvlak een bouwvlak is aangegeven mag, behoudens andersluidende bepalingen in deze regels, uitsluitend worden gebouwd binnen dit bouwvlak.
b. Indien in een bestemmingsvlak geen bouwvlak is aangegeven, mag uitsluitend worden gebouwd voor zover daartoe in de betreffende bestemmingsregel uitdrukkelijk mogelijkheden zijn opgenomen.

Artikel 13 Algemene gebruiksregels

Onder gebruik van gronden in strijd met het bestemmingsplan wordt in ieder geval verstaan:

a. het gebruik van bijgebouwen als zelfstandige woning ;
b. het gebruik van de gronden ten behoeve van thuisprostitutie, raamprostitutie en seksinrichtingen.
c. het gebruik van gronden of bouwwerken waarbij niet wordt voorzien in voldoende parkeergelegenheid volgens de in de geldende Arnhemse beleidsregels voor parkeren opgenomen normen.

Artikel 14 Algemene afwijkingsregels

Burgemeester en wethouders kunnen met een omgevingsvergunning afwijken van:

1. de in deze regels opgenomen bebouwingsregels, voor zover betreffende de maximum bouwhoogte, mits:
   a. de afwijking niet meer bedraagt dan 10% van de in de regels vastgelegde maten; en
   b. geen onevenredig afbreuk wordt gedaan aan het straat- en bebouwingsbeeld, de privacy van omwonenden en de gebruiksmogelijkheden van de aangrenzende gronden.
2. de verplichting tot het bouwen binnen het bouwvlak, zoals bedoeld in lid 12.1 mits:
   a. de overschrijding van het bouwvlak niet meer bedraagt dan twee meter, de bestemmingsgrens niet wordt overschreden en het de bouw betreft van erkers, luifels, balkons, keldergaten (koekoeken) of galerijen;
   b. het de bouw van volledig beneden peil gelegen bouwwerken betreft, mits:
      - een diepte van 6 meter niet wordt overschreden;
      - het maaiveld wordt afgewerkt op een wijze die past binnen de bestemming;
      - geen onevenredige toename van de parkeerdruk plaatsvindt;
      - de bestemmingsgrens niet wordt overschreden;
3. de bestemmingsbepalingen voor het oprichten van:
   a. kunstobjecten en niet voor bewoning bestemde bouwwerken van openbaar nut, zoals transformatorstations, rioolgemalen, schakelhuisjes, telefooncellen voorzover met een inhoud groter dan 3 m3 , en haltes van vervoersdiensten, alle met een inhoud van maximaal 75 m3;
   b. sirenemasten met een hoogte van maximaal 18 meter;
   c. bouwwerken, geen gebouwen zijnde, ten behoeve van (tele)communicatie:
      - voorzover vrijstaand, met een hoogte van maximaal 20 meter;
      - voorzover op of aan een ander bouwwerk te plaatsen, met een hoogte van maximaal 8 meter boven de aangegeven maximumbouwhoogte;
   d. geluidwerende voorzieningen voor zover deze noodzakelijk zijn ingevolge de bepalingen van de

Wet geluidhinder.

4. de in deze regels opgenomen bepalingen omtrent de maximum bouwhoogte voor het oprichten van hekwerken ten behoeve van het gebruik van platte daken als dakterras tot een maximum van 1 meter boven de maximaal toegestane bouwhoogte mits:
   a. dit passend is in het bebouwingsbeeld van de omringende bebouwing en
   b. de belangen van omwonenden met betrekking tot privacy, uitzicht en bezonning niet onevenredig worden geschaad.

Artikel 15 Overige regels

15.1 Parkeren

a. Een omgevingsvergunning voor het bouwen van gebouwen wordt slechts verleend indien bij de aanvraag om een omgevingsvergunning wordt aangetoond dat gelet op de omvang of de bestemming van het gebouw in voldoende mate wordt voorzien in ruimte voor het parkeren of stallen van auto's in, op of onder het gebouw, dan wel op of onder het onbebouwde terrein dat bij dat gebouw behoort. Indien het wijzigen van het gebruik van gronden en/of bouwwerken - waarvoor een omgevingsvergunning is benodigd - daartoe aanleiding geeft, moet, voor wat betreft de toename in de parkeer- of stallingsbehoefte, in voldoende mate ruimte zijn aangebracht op die gronden of op de bij die bouwwerken behorende en daartoe bestemde gronden.
b. De onder a. bedoelde ruimte voor het parkeren van personenauto's moet afmetingen hebben die zijn afgestemd op gangbare personenauto's
c. Aan het bepaalde onder a. wordt geacht te zijn voldaan indien de ruimte voor parkeren of stallen voldoet aan de in de Beleidsregels Parkeren van de gemeente Arnhem daartoe opgenomen normen.

15.2 Laden of lossen

Indien de bestemming van een gebouw aanleiding geeft tot een te verwachten behoefte aan ruimte voor het laden en lossen van goederen, dient, onverminderd het bepaalde elders in de regels van dit plan, in deze behoefte in voldoende mate zijn voorzien aan, in, of onder het gebouw, dan wel op of onder het onbebouwde terrein dat bij dat gebouw behoort.

15.3 Specifieke gebruiksregels

Tot een strijdig gebruik van gronden en bouwwerken als bedoeld in artikel 2.1, eerste lid, onder c van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht wordt in elk geval gerekend het gebruiken of laten gebruiken van gronden of bouwwerken waarbij niet in voldoende mate ruimte is aangebracht en in stand wordt gehouden op eigen terrein voor het genoemde in lid 3.1 overeenkomstig de beleidsregels als bedoeld in lid 3.6.

15.4 Afwijkingsbevoegdheid

Burgemeester en wethouders kunnen bij een omgevingsvergunning afwijken van het bepaalde in de leden 15.1 en 15.2:

a. indien het voldoen aan die bepalingen door bijzondere omstandigheden op overwegende bezwaren stuit, of
b. voor zover op andere wijze in de benodigde parkeer- of stallingsruimte, dan wel laad- of losruimte wordt voorzien.

15.5 Voorwaarden voor afwijken

Afwijken van de regels, als bedoeld in de leden 15.1 en 15.2 is slechts mogelijk, indien geen onevenredige aantasting plaatsvindt van:

a. de parkeersituatie in de openbare ruimte;
b. de woon- en leefsituatie.

15.6 Beleidsregels

a. Burgemeester en wethouders passen deze bouwregels toe met inachtneming van de door hen

vastgestelde beleidsregels met betrekking tot het parkeren, zoals die gelden op het tijdstip van indiening van de aanvraag om een omgevingsvergunning.

b. Indien deze beleidsregels gedurende de planperiode worden gewijzigd, wordt rekening gehouden met de wijziging.

Hoofdstuk 5 Overgangs- en slotregels

Artikel 16 Overgangsrecht

16.1 Overgangsrecht bouwwerken

16.1.1 Overgangsbepaling

Een bouwwerk dat op het tijdstip van inwerkingtreding van het bestemmingsplan aanwezig of in uitvoering is, dan wel gebouwd kan worden krachtens een omgevingsvergunning voor het bouwen, en afwijkt van het plan, mag, mits deze afwijking naar aard en omvang niet wordt vergroot,

a. gedeeltelijk worden vernieuwd of veranderd;
b. na het teniet gaan ten gevolge van een calamiteit geheel worden vernieuwd of veranderd, mits de aanvraag van de omgevingsvergunning voor het bouwen wordt gedaan binnen twee jaar na de dag waarop het bouwwerk is teniet gegaan.

16.1.2 Afwijken

Het bevoegd gezag kan eenmalig in afwijking van sublid 16.1.1 een omgevingsvergunning verlenen voor het vergroten van de inhoud van een bouwwerk als bedoeld in sublid 16.1.1 met maximaal 10%.

16.1.3 Uitzondering op het overgangsrecht bouwwerken

Het bepaalde in lid 16.1.1 is niet van toepassing op bouwwerken die weliswaar bestaan op het tijdstip van inwerkingtreding van het plan, maar zijn gebouwd zonder vergunning en in strijd met het daarvoor

geldende plan, daaronder begrepen de overgangsbepaling van dat plan.

16.2 Overgangsrecht gebruik

16.2.1 Overgangsbepaling

Het gebruik van grond en bouwwerken dat bestond op het tijdstip van inwerkingtreding van het bestemmingsplan en hiermee in strijd is, mag worden voortgezet.

16.2.2 Strijdig gebruik

Het is verboden het met het bestemmingsplan strijdige gebruik, bedoeld in lid 16.2.1 te veranderen of te laten veranderen in een ander met dat plan strijdig gebruik, tenzij door deze verandering de afwijking naar aard en omvang wordt verkleind.

16.2.3 Verbod hervatten strijdig gebruik

Indien het gebruik, bedoeld in lid 16.2.1 na de inwerkingtreding van het plan voor een periode langer dan een jaar wordt onderbroken, is het verboden dit gebruik daarna te hervatten of te laten hervatten.

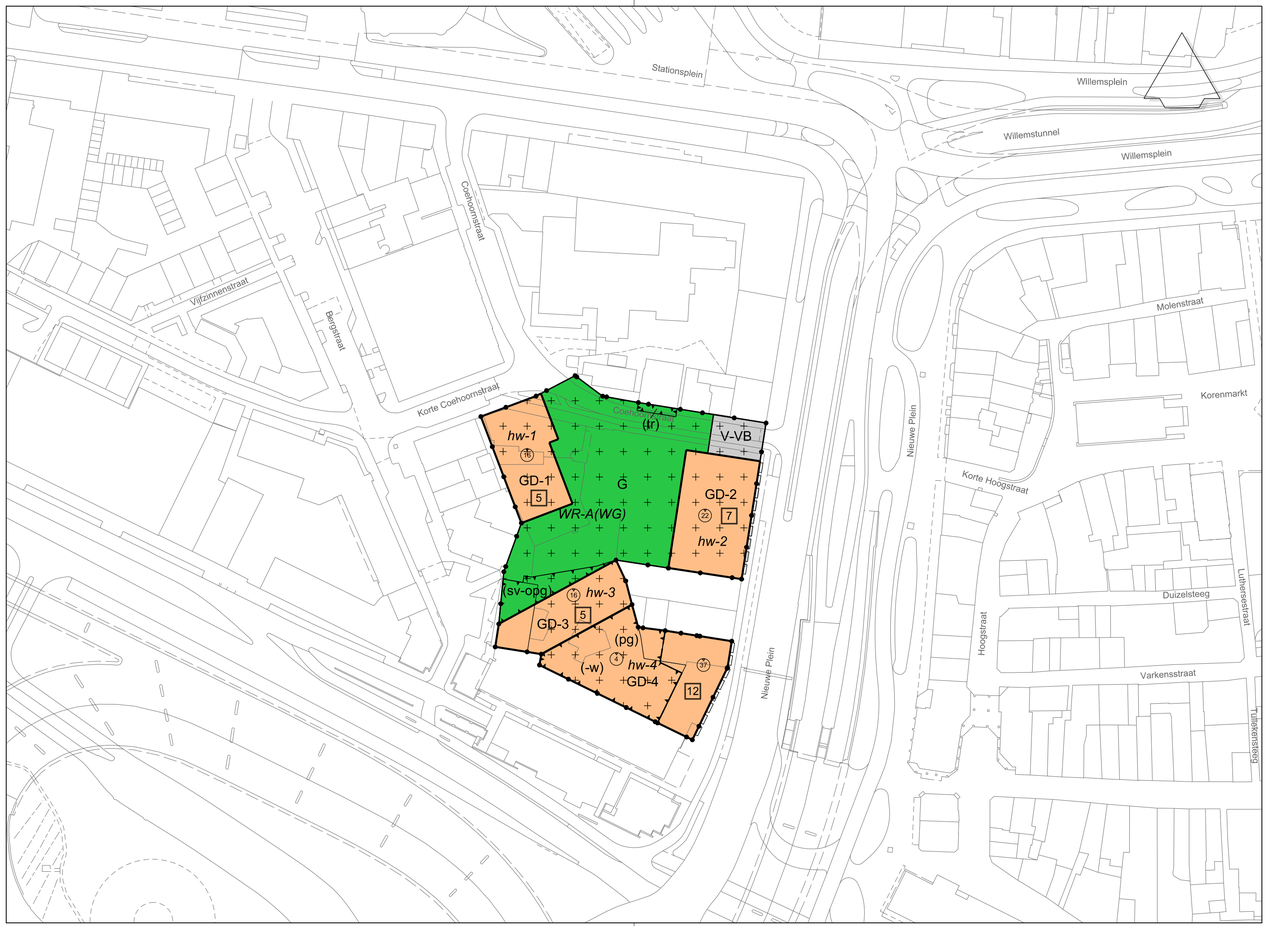
16.2.4 Uitzondering op het overgangsrecht gebruik

Het bepaalde in lid 16.2.1 is niet van toepassing op het gebruik dat reeds in strijd was met het voorheen geldende bestemmingsplan, daaronder begrepen de overgangsbepalingen van dat plan.

Artikel 17 Slotregel

Deze regels worden aangehaald als:

Regels van het bestemmingsplan Chw Coehoorn - Oost.

Plangebied

Plangebiedgrens

Bestemmingen

- GD-1 Gemengd - 1
- GD-2 Gemengd - 2
- GD-3 Gemengd - 3
- GD-4 Gemengd - 4
- G Groen
- V-VB Verkeer - Verblijfsgebied

Dubbelbestemmingen

- WR-A(WG) Waarde - Archeologie (archeologisch waardevol gebied)

Gebiedsaanduidingen

- *hw-1* overige zone - hogere waarden 1
- *hw-2* overige zone - hogere waarden 2
- *hw-3* overige zone - hogere waarden 3
- *hw-4* overige zone - hogere waarden 4

Functieaanduidingen

- (pg) parkeergarage
- (sv-opg) specifieke vorm van verkeer - ondergrondse parkeergarage
- (tr) terras
- (-w) wonen uitgesloten

Bouwvlak

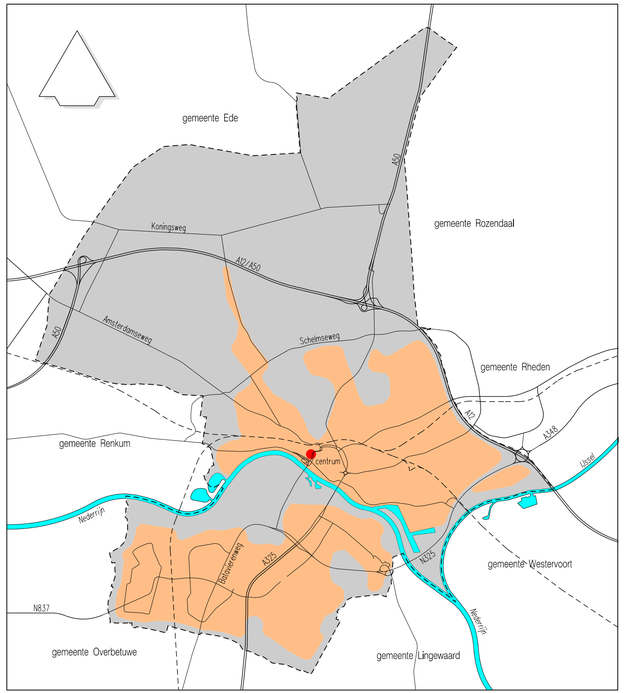
- bouwvlak

Maatvoeringaanduidingen

- maatvoeringsvlak
- 8 maximum bouwhoogte (m)
- F maximum aantal bouwlagen

Figuren

- gevellijn

BESTEMMINGSPLAN COEHOORN OOST

planstatus	datum:	getekend:
● ontwerp	01-05-2020	JWe
● vast te stellen	januari 2021	PvD
○ vastgesteld		
○ in werking		
○ onherroepelijk		

schaal:	getekend:	tekeningnummer:
1:1000	JWe	NL.IMRO.0202.890-0301

© Nadruk verboden

Strategie, Beleid en Regie, beleidsdomein Fysiek

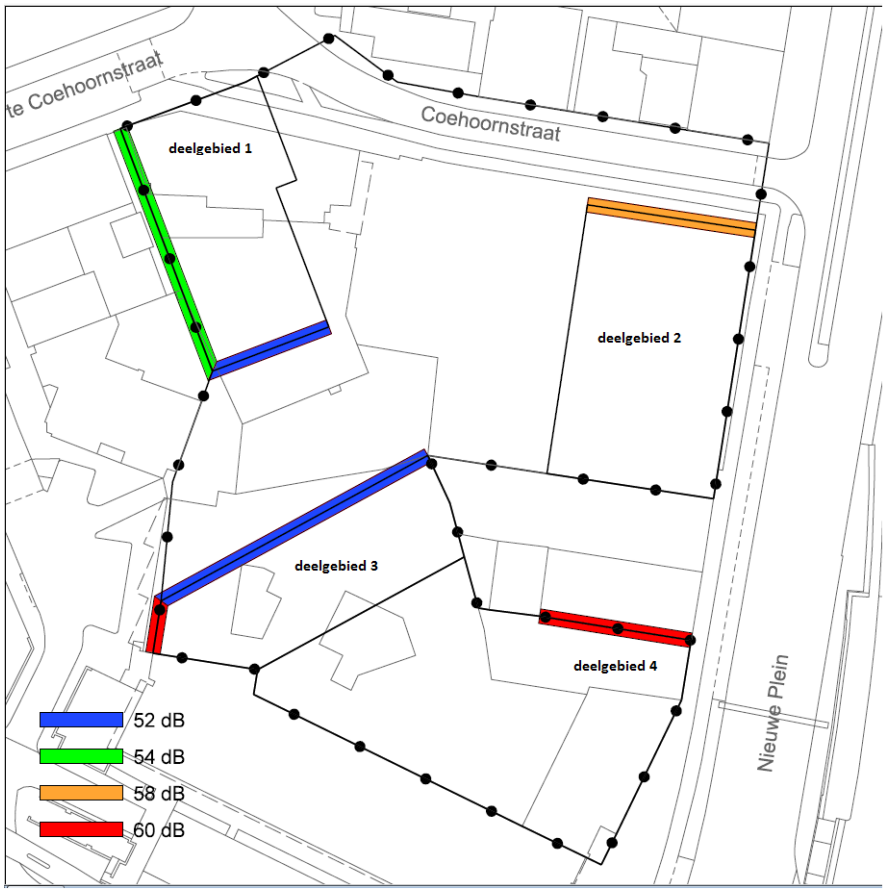
Eusebiusbuitensingel 53, Postbus 9029, 6800 EL ARNHEM
Tel.: 0900-1809, fax: 026-3774830, gemeente@arnhem.nl

GEMEENTE Arnhem

Bijlage 1 Onderbouwing Hogere Waarden

Het bestemmingsplan 'Coehoorn-Oost' voorziet in een herontwikkeling op een drietal van locaties. Het bestemmingsplan maakt een mix aan functies mogelijk op de begane grond met daarboven appartementen. Vanwege de geluibelasting door de Centrumring zijn ten behoeve van de ontwikkeling hogere waarden nodig. Het gaat om de hogere waarden uit de tabel en bijgevoegde afbeelding:

Deelgebied	Vast te stellen hogere geluidbelasting in dB	Toegepaste aftrek in dB (art. 110g Wgh)	Geluid afkomstig van : (naam wegvak/ baanvak)	Gevel
1	52 en 54 dB	5	Centrumring	Zie onderstaande afbeelding
2	58 dB	5	Centrumring	Zie onderstaande afbeelding
3	52 en 60 dB	5	Centrumring	Zie onderstaande afbeelding
4	60 dB	5	Centrumring	Zie onderstaande afbeelding

In dit document wordt aan de hand van een aantal criteria afgewogen of er een hogere grenswaarde kan worden verleend. Bij deze afweging worden criteria gehanteerd die genoemd zijn in de Wet geluidhinder en het gemeentelijke geluidbeleid.

1. Beoordeling aan de hand van de hoofdcriteria volgens de Wet geluidhinder

Maximale ontheffingswaarde

De geluidbelasting mag niet meer bedragen dan 63 dB in stedelijk gebied. Uit het akoestisch onderzoek blijkt dat de geluidbelasting vanwege de Centrumring en het Roermondsplein op een deel van het plangebied hoger is dan deze waarde. Voor de oostgevel kunnen hierdoor geen hogere waarden worden verleend op grond van de Wet geluidhinder. Voor deze gevel zijn gebouwmaatregelen nodig, dove gevels,.

Voor de overige gevels waar de geluidbelasting meer bedraagt dan de voorkeurswaarde van 48 dB worden hogere waarden verleend tot hooguit de maximale geluidbelasting van 63 dB.

Bronmaatregelen

In artikel 110a lid 5 van de Wet geluidhinder is bepaald dat een hogere waarde alleen kan worden verleend als de toepassing van de maatregelen gericht op het terugbrengen van de geluidbelasting vanwege de weg tot de hoogst toelaatbare geluidbelasting op de gevels van de betrokken woningen of andere geluidgevoelige gebouwen onderscheidenlijk aan de grens van de betrokken geluidgevoelige terreinen onvoldoende doeltreffend zijn en/of er overwegende bezwaren zijn van stedenbouwkundige, verkeerskundige, vervoerskundige, landschappelijke of financiële aard, onvoldoende doeltreffend zijn.

Toepassen van stil wegdektype

Het toepassen van een stiller wegdektype (bijvoorbeeld dunne deklagen B) op de Centrumring verlaagt de geluidbelasting met 1 à 2 dB. Met deze maatregel voldoet de geluidbelasting aan de maximaal toelaatbare waarde van 63 dB voor alle woningen maar blijft een overschrijding van de voorkeurswaarde. Vanwege optrek en rembewegingen bij de kruisingen is het niet mogelijk om op het gehele traject dit stille wegdektype toe te passen. Ook in de Willemstunnel kan een dergelijk wegdek op bezwaren stuiten. Daarnaast is de centrumring niet opgenomen in het actieplan geluid van de gemeente Arnhem. Hierin zijn de wegen beschreven die in de komende periode in aanmerking komen voor geluidreducerend asfalt, op basis van het onderhoudsprogramma van de gemeentelijke wegen en de knelpunten van boven de 63 dB, zoals die uit de geluidbelastingkaarten naar voren komen. Het plangebied van Coehoorn-Oost is qua omvang niet groot genoeg om alleen voor dit plan het wegdek te vervangen.

Verlagen van de maximum snelheid

Mogelijke bronmaatregel is het verlagen van de maximum snelheid op de Centrumring. Het verlagen van de rijsnelheid op de doorgaande wegen is verkeerskundig niet gewenst, de wegen hebben een stroomfunctie.

Overdrachtsmaatregelen

Realiseren geluidsscherm

Met een geluidsscherm kan de geluidsbelasting vanwege de centrumring slechts deels worden verlaagd. Langs het Nieuwe Plein is het niet goed mogelijk om de hogere bouwlagen voor het volledige plan volledig af te schermen vanwege de toegestane bouwhoogte van het plan. Met een scherm van 115 meter lang en 6 meter hoog langs het Nieuwe Plein voldoet de geluidbelasting voor alle woningen wel aan de maximaal toelaatbare waarde van 63 dB.

Het realiseren van geluidsschermen is vanuit stedenbouwkundig en landschappelijk oogpunt niet wenselijk op deze binnenstedelijke locatie. Ook aspecten van sociale veiligheid, interactie en voorkomen van een geïsoleerde ligging zijn argumenten tegen om deze overdrachtsmaatregel.

Afstand vergroting

Het vergroten van de afstand van het plan tot de weg is niet mogelijk vanwege de gebondenheid aan de betreffende locatie. Het plangebied biedt geen ruimte om een dermate afstand te hanteren waarbij aan de voorkeurswaarde wordt voldaan.

Conclusie:

Hierboven is een integrale afweging gemaakt aan de hand van de bezwaren van stedenbouwkundige, landschappelijke, civieltechnische, verkeerskundige en financiële aard zoals opgenomen in de Wet geluidhinder. De conclusie is dat bron- en overdrachtsmaatregelen op overwegende bezwaren stuiten. Hogere grenswaarden kunnen deels worden verleendop grond van de Wet Geluidhinder. Daarnaast moeten deels ook bouwkundige voorzieningen worden getroffen, dove gevels, omdat niet overal aan de maximaal toegestane waarde van 63 dB wordt voldaan.

2. Toetsing aan de gebiedsgerichte aanpak volgens het beleidsplan Geluid

In 2008 is het bestaande Beleidsplan Geluid opnieuw door de raad vastgesteld. Het Beleidsplan Geluid heeft tot doel geluidsnormen voor nieuwe situaties af te stemmen op de aard en de functie van een gebied. Hierdoor kan beter rekening gehouden worden met ontwikkelingen en verwachting van de gebruikers van een gebied. In het centrum en dichtbij goed openbaar vervoer wil de gemeente Arnhem veel functies mogelijk maken. De gebiedstypen zijn opgenomen in de Structuurvisie 2012 op p. 56. Als gebieden intensiever gebruikt worden neemt de kans op geluidhinder ook toe. Andere gebieden zoals de parken worden juist gewaardeerd om hun relatieve rust. Deze uitgangspunten hebben geleid tot een gebiedsgerichte invulling van geluidskwaliteiten binnen Arnhem. Naar mate de geluidbelasting hoger is neemt het belang van een zorgvuldige invulling van de totale leefomgevingskwaliteit toe.

In verband met de wijziging van de Wet geluidhinder op 1 januari 2007 is aanvullend op het beleidsplan Geluid op 27 maart 2007 de Nota Uitvoeringsbeleid hogere grenswaarden gemeente Arnhem vastgesteld door het college van B&W. De gebiedsgerichte aanpak zoals opgenomen in het Beleidsplan Geluid is overgenomen in Nota Uitvoeringsbeleid.

Het geluidbeleid houdt in dat op basis van de uitgangspunten van de structuurvisie gewerkt wordt met zeven gebiedstypen die elk een eigen ambitie hebben. Van deze ambitie kan na motivering afgeweken worden. Aan deze gebiedstypen is in de Nota een ambitie- en incidenteel niveau toegekend (zie onderstaande tabel uit het Beleidsplan Geluid). Het ambitieniveau staat voor de basiskwaliteit in een gebied en omvat de na te streven geluidsklasse voor de te beschermen objecten in een bepaald gebied.

Daarnaast kent het beleid ook een incidentele en een plafondwaarde. De bijhorende geluidklassen worden bij uitzondering toegepast in combinatie met de daarbij vereiste akoestische compensatie.

Tabel 7: Tabel ambities per gebiedstype

Gebiedstype	Geluidsbron					
	Weg- en railverkeer			Bedrijven		
	a	i	p	a	i	p
Hoogdynamisch						
Stadswijk	1 0	-1 -2	-3	1	0 -1	-1
Centrum	0	-1 -2	-3 -4	0	-1	-2
Stedelijke zone/knooppunt	-2	-3	-4	-1	-1	-1
Bedrijventerrein	-1	-2	-3	-1	-2	-3 -4
Laagdynamisch						
Natuur	1	0		1	0	-1
Gemengde groene zone	1	0	-1	0	-1	-1
Stedelijk groen	0	-1	-2	0	-1	-1

Tabel 7: Tabel ambities per gebiedstype

Gebiedstype	Geluidsbron					
	Weg- en railverkeer			Bedrijven		
	a	i	p	a	i	p
Hoogdynamisch						
Stadswijk	1 0	-1 -2	-3	1	0 -1	-1
Centrum	0	-1 -2	-3 -4	0	-1	-2
Stedelijke zone/knooppunt	-2	-3	-4	-1	-1	-1
Bedrijventerrein	-1	-2	-3	-1	-2	-3 -4
Laagdynamisch						
Natuur	1	0		1	0	-1
Gemengde groene zone	1	0	-1	0	-1	-1
Stedelijk groen	0	-1	-2	0	-1	-1

Tabel: Gemeentelijke ambitie- incidentele en plafondwaarden voor “Stedelijke zone/knooppunt”

Bron	Ambitie Zeer onrustig	Incidenteel Lawaaiig	Plafond zeer lawaaiig
Wegverkeer (per weg)	53 – 58 dB	58 – 63 dB	>63 dB

Gebiedstypering

Coehoorn behoort tot het gebiedstype Stedelijke zone/knooppunt (zie gebiedstypenkaart structuurvisie 2040, p. 56). Hiervoor geldt een ambitiewaarde voor wegverkeerslawaai van 48 dB. De hogere waarden van 52 dB valt in de categorie 'onrustig'. De hogere waarden van 54 dB en 58 dB vallen in de categorie 'zeer onrustig'. Deze categorieën gelden als de ambitiewaarden. De hogere waarden van 60 dB vallen in de categorie lawaaiig en gelden als incidentele waarde.

In dit geval kan ingevolge het beleid worden afgeweken van het ambitieniveau omdat het inbreiding betreft langs een drukke weg en vervangende nieuwbouw betreft.

De waarden hoger dan 63 dB vallen onder de categorie zeer lawaaiig en gelden in het gebiedstype 'zeer onrustig' als plafondwaarde. De plafondwaarde wordt alleen bij hoge uitzondering toegepast. Bij deze geluidklasse wordt niet meer voldaan aan de Wet geluidhinder en is sprake van een situatie als bedoeld in de Interimwet Stad en Milieu. In dit geval is er geen sprake van een dusdanige uitzonderingssituatie die het doorlopen van de Interimwet Stad en Milieu vereist. Voor deze locatie is het verlenen van de plafondwaarde onwenselijk.

Conclusie

De geluidbelasting op de gevel overschrijdt het ambitieniveau voor verkeerlawaai. Bij de nadere uitwerking zal aan de voorwaarden uit de 'Nota uitvoeringsbeleid hogere grenswaarden gemeente Arnhem' moeten worden voldaan. Daarnaast moet de geluidwering van de gevels van de nieuw te bouwen woningen voldoen aan de eisen uit het Bouwbesluit om een acceptabel binnen niveau te garanderen. Als aan deze voorwaarden wordt voldaan ontstaat er een acceptabele situatie.

3. Beoordeling aan de hand van de Nota Uitvoeringsbeleid Hogere Grenswaarden

In dit hoofdstuk worden de criteria uit de Nota Uitvoeringsbeleid Hogere Grenswaarden getoetst. Het gaat om locatiespecifieke criteria en criteria behorend bij de verschillende geluidsklassen.

3a. Locatiespecifieke criteria:

Op grond van de Nota Uitvoeringsbeleid Hogere Grenswaarden worden bij de afweging om een verzoek om een hogere waarde toe te kennen ook de locatiespecifieke kenmerken betrokken.

De onderstaande locatiespecifieke kenmerken worden in de overwegingen als positief aspect meegenomen dan wel als zwaarwegend argument meegenomen:

De locatie bevindt zich in de nabijheid van een trein- of busstation;

De locatie bevindt zich op loopafstand van treinstation Arnhem Centraal (ongeveer 150 meter). Het dichtstbijzijnde busstation bevindt zich ook op loopafstand.

De nieuwbouw ter plaatse dient ter vervanging van bestaande bebouwing;

De bestaande bebouwing wordt gesloopt. De nieuwbouw dient ter vervanging van deze bebouwing.

De locatie is opgenomen in herstructureringsplannen;

Nvt.

De nieuwbouw vult een open plaats op tussen aanwezige bebouwing;

Nvt.

Met de ontwikkeling van de betreffende locatie worden één of meerdere andere milieuknelpunten (bijv. luchtkwaliteit, bodemsanering, overige hindersituatie) elders opgelost.

Nvt.

3b. Subcriteria

Voor de verschillende geluidsklassen gelden specifieke criteria. Als gevolg van het wegverkeer bedraagt de geluidbelasting 52 dB, 54 dB, 58 dB en 60 dB. Deze geluidbelasting valt onder de geluidklasse 'onrustig' (voor de 52 dB), 'zeer onrustig' (voor de 54 dB en 58 dB) en 'lawaaiig (60 dB).

Voor de geluidklassen gelden de volgende voorwaarden:

Indien mogelijk bronmaatregelen;

Niet mogelijk. Zie ook onder het kopje financiële aspecten in hoofdstuk 1.

Indien mogelijk afstand tussen de geluidsbron en woning(en) vergroten;
Op dit moment is het belangrijk dat er alle ruimte is/ blijft om juist op deze plek te ontwikkelen. Naast geluidsaspecten spelen er andere criteria op basis waarvan de keuze gemaakt gaat worden.

Het stedenbouwkundig ontwerp vorm geven waarbij zoveel mogelijk afscherming voor het achterliggende gebied ontstaat;

Bij het stedenbouwkundig ontwerp zal zoveel mogelijk rekening worden gehouden met de geluidbelasting.

Indien mogelijk in het overdrachtsgebied een afscherming realiseren;

Dit is niet wenselijk, zie hoofdstuk 1.

Bij een aanvraag om omgevingsvergunning voor een woning, scholen en kinderdagverblijven een akoestisch onderzoek voegen en toetsen of wordt voldaan aan de binnenwaarde van het Bouwbesluit;

Er zal bij het indienen van een omgevingsvergunning een akoestisch onderzoek moeten worden aangeleverd. Hieruit zal moeten blijken dat er voldaan wordt aan de binnenwaarde zoals deze genoemd worden in het Bouwbesluit.

Aanvullend gelden bij de geluidklasse 'lawaaiig' de volgende criteria.

Geluidsaspecten worden vanaf eerste ontwerpstadium bij de ontwikkeling betrokken;

Bij het stedenbouwkundig ontwerp en het kavelpaspoort wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met de geluidbelasting.

Er wordt minimaal een verblijfsruimte aan de geluidsluwe zijde gerealiseerd,

Bij het ontwerp van de woningen zal hieraan moeten worden voldaan.

bij woningen/ appartementen wordt er minimaal 1 geluidsluwe buitenruimte gecreëerd (tuin of balkon);

Dit zal worden opgenomen als aanvullende eis in de regels van het bestemmingsplan.

4. Eindconclusie

De geluidbelasting op de gevels overschrijdt de voorkeurswaarde uit de Wet geluidhinder en de

ambitiewaarde uit het gemeentelijk geluidbeleid. Ook de maximaal toegestane waarde van 63 dB wordt voor een deel overschreden. Om woningbouw toch mogelijk te maken moeten bouwkundige voorzieningen worden getroffen zoals dove gevels en/of vliesgevels. Als aan de voorwaarden uit de nota uitvoeringsbeleid hogere grenswaarde wordt voldaan dan ontstaat er alsnog een acceptabele situatie die past binnen de kaders zoals deze zijn gesteld in de Wet geluidhinder en in de gemeentelijke beleidsnotities. Bij de aanvraag voor de omgevingsvergunning voor het bouwen van de woningen moet de aanvrager in ieder geval door middel van een akoestisch onderzoek aantonen dat de geluidwering van de gevels voldoen aan de in het Bouwbesluit gestelde eisen. Daarnaast moet er minimaal 1 geluidsluwe buitenruimte worden gecreëerd en moet er een verblijfsruimte aan de geluidsluwe zijde worden gerealiseerd.

Bijlage 2 Ladder voor duurzame verstedelijking (art. 3.1.6, lid 2 Besluit ruimtelijke ordening)

1. Algemeen

De Ladder voor Duurzame Verstedelijking is opgenomen in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) van het Rijk en per 1 oktober 2012 als motiveringseis in het Bro in de artikelen 1.1.1 en 3.1.6, tweede lid, van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro).

De tekst uit het Bro luidt als volgt:

"De toelichting bij een bestemmingsplan dat een nieuwe stedelijke ontwikkeling mogelijk maakt, bevat een beschrijving van de behoefte aan die ontwikkeling, bevat een beschrijving van de behoefte aan die ontwikkeling, en, indien het bestemmingsplan die ontwikkeling mogelijk maakt buiten het bestaand stedelijk gebied, een motivering waarom niet binnen het bestaand stedelijk gebied in die behoefte kan worden voorzien".

De 'Ladder voor duurzame verstedelijking' is van toepassing bij nieuwe stedelijke ontwikkelingen. Ingevolge artikel 1.1.1, eerste lid, onder i, is een stedelijke ontwikkeling: "*ruimtelijke ontwikkeling van een bedrijventerrein of zeehaventerrein, of van kantoren, detailhandel, woningbouwlocaties of andere stedelijke voorzieningen."*

De ruimtevraag moet bij voorkeur worden opgevangen in het bestaand stedelijk gebied. Op basis van gebiedsspecifieke situatie dient bepaald te worden wat wordt ervaren als stedelijk gebied. In de Bro is in artikel 1.1.1 een definitie opgenomen voor bestaand stedelijk gebied. De provincie Gelderland hanteert in haar Omgevingsverordening dezelfde definitie. De betreffende definitie luidt: '*bestaand stedenbouwkundig samenstel van bebouwing ten behoeve van wonen, dienstverlening, bedrijvigheid, detailhandel of horeca, alsmede de daarbij behorende openbare of sociaal culturele voorzieningen, stedelijk groen en infrastructuur'.*

2. Toetsing initiatief aan de Ladder voor duurzame verstedelijking

Het bestemmingsplan 'Coehoorn-Oost' voorziet in mogelijkheden voor wonen, creatieve bedrijvigheid centrumfuncties zoals (beperkte) horeca, culturele functies en dienstverlening. Aan de hand van een aantal vragen wordt de laddertoets voor dit initiatief doorlopen.

1. Voorziet het bestemmingsplanin een stedelijke ontwikkeling?

De voorziene ontwikkeling moet voldoende substantieel zijn om als stedelijke ontwikkeling te kunnen gelden. Voor woningen geldt ingevolge vaste jurisprudentie dat het voor woningbouwlocaties moet gaan om meer dan 11 woningen. Het bestemmingsplan 'Coehoorn-Oost' maakt ongeveer 108 woningen mogelijk.

Er is ook, ingevolge vaste jurisprudentie, sprake van een stedelijke ontwikkeling indien de ruimtelijke ontwikkeling voorziet in een stedelijke voorziening in de vorm van een gebouw met een brutovloeroppervlak groter dan 500 m^2. Dit plan voorziet in 2415 m^2 brutovloeroppervlakte voor verschillende functies zoals kantoren, creatieve bedrijven en paramedische bestemmingen.

Gelet op het bovenstaande is er sprake van een stedelijke ontwikkeling.

2. Is er sprake van nieuwe stedelijke ontwikkeling?

Een initiatief wordt pas getoetst aan de Ladder voor duurzame verstedelijking als de stedelijke ontwikkeling nieuw is. Bij het beantwoorden van de vraag of een stedelijke ontwikkeling nieuw is, moet worden gekeken in hoeverre het plan, in vergelijking met het voorgaande bestemmingsplan, voorziet in functiewijziging of een groter planologisch beslag op de ruimte in vergelijking met het vorige plan (ECLI:NL:RVS:2017:1724). Onbenutte planologische mogelijkheden mogen ook worden betrokken bij deze afweging. Bij bestaande gebruiksmogelijkheden is er dus geen sprake van een nieuwe stedelijke ontwikkeling.

Voor het plangebied geldt als huidig planologisch kader het bestemmingsplan 'Bestemmingsplan Coehoorn'. Op grond van dit bestemmingsplan gold voor ontwikkellocatie 1 en 2, in de verbeelding

respectievelijk 'Gemengd-1' en 'Gemengd-2', de bestemming maatschappelijk. Voor ontwikkellocatie 3a en 3c, op de verbeelding respectievelijk 'Gemengd-3' en 'Gemengd-4' de waren op basis van het huidige planologische kader maatschappelijke functies, bedrijven op de begane grond en kantoren toegestaan. Het bouwplan dat mogelijk wordt gemaakt met dit bestemmingsplannen omvat niet meer bebouwingsmogelijkheden voor stedelijke voorzieningen dan de mogelijkheden op grond van het huidige bestemmingsplan. Er worden dus wat dat betreft geen nieuwe planologische mogelijkheden geboden voor zowel bouwen als gebruik.

Het bestemmingsplan voorziet in een groter aantal woonlocaties ten opzichte van het huidige bestemmingsplan. Dit betekent dat voor dit gedeelte de laddertoets moet worden doorlopen.

3. Laddertoets

De provincie Gelderland stuurt op een gezonde regionale woningbouwprogrammering. Hierbij is de provincie opgebouwd in regio's. Arnhem valt binnen de regio Arnhem-Nijmegen en deze regio vormt ook het verzorgingsgebied van de woningbouwontwikkelingen in Arnhem. Er zijn afspraken gemaakt met de Regio Arnhem Nijmegen over de groei van de woningvoorraad (dus: aantallen nieuwbouw) en over de 'kwaliteiten', zoals het aandeel huur- en betaalbare woningen. Dit is vertaald naar subregio's.

Uit onderzoek (van Companen) blijkt dat er zowel in de regio Arnhem Nijmegen als in de subregio Arnhem e.o. nog veel behoefte is aan nieuwe woningen. Vooral in de grote steden is de behoefte aan woningen groot. Voor de subregio Arnhem en omgeving (gemeenten Arnhem, Lingewaard, Overbetuwe, Renkum, Rheden en Rozendaal) is behoefte voor de periode 2017-2027 naar een netto toevoeging van circa 13.500 te realiseren woningen zoals opgenomen in de Subregionale Woonagenda (zie ook paragraaf 3.2.2.2). Voor Arnhem gaat het om ruim 8000 woningen. In dit aantal zit nieuwbouw maar ook woningen die worden gerealiseerd in bijvoorbeeld bestaande leegstaande panden (transformatie). Het aantal wordt niet gezien als hard maximum. Om de twee jaar wordt dit aantal geactualiseerd naar aanleiding van de meest recente provinciale huishoudens- en bevolkingsprognose. Daarnaast vind om de 3 jaar een nieuw woningbehoefteonderzoek plaats om vraag en aanbod naast elkaar te kunnen zien. Op dit moment heeft Arnhem ongeveer 5300 woningen in harde plannen. Dat biedt nog ruimte aan ongeveer 2700 woningen.

Op 4 maart 2020 is de woondeal regio Arnhem Nijmegen ondertekend. Dit zijn afspraken met het Rijk de provincie Gelderland en 18 gemeenten om samen snel meer woningen te bouwen in de regio Arnhem-Nijmegen. Tot 2025 gaat het om 20.000 woningen, 5.000 meer dan eerder gepland. Op de lange termijn gaat het om een bouwproductie van 50.000 tot 60.000 woningen. De regio zorgt daarbij voor een totale planvoorraad tot en met 2030 van 130% van de woningbehoefte. Om snel tot concrete resultaten op concrete locaties te komen vinden overheden, private partijen en maatschappelijke organisaties elkaar aan de zogeheten Versnellingstafel. Het versterken van het groene profiel en ook het bereikbaar houden van de regio zijn belangrijke uitgangspunten waarover eveneens afspraken zijn gemaakt. Ook wordt ingezet op het verbeteren van de leefbaarheid en veiligheid.

Beschrijving locatie

De locatie bevindt zich in de binnenstad van Arnhem. In de directe omgeving zijn al een aantal nieuwbouwplannen gerealiseerd (diverse woningen in diverse prijsklassen) en andere projecten lopen nog.

Deze locatie kenmerkt zich door de ligging niet alleen in de binnenstad maar ook vlakbij de Rijn en vele voorzieningen die kenmerkend zijn voor een centrum.

Gezien de ligging en kenmerken van de locatie kunnen we de ontwikkeling van deze locatie toeschrijven aan het centrum stedelijk woonmilieu.

Beschrijving behoefte woonmilieu

Uit het onderzoek van Companen blijkt dat er behoefte is aan woningen in het centrum stedelijk woonmilieu. Als stad hebben we een regionale functie om in deze stedelijke woonmilieus te voorzien. Binnen Arnhem zijn er weinig andere locaties die zich lenen voor deze ontwikkeling omdat de ruimte in de binnenstad om woningen toe te voegen zeer beperkt is.

Resumerend wordt dan ook gesteld dat er zowel kwantitatief als kwalitatief behoefte is aan deze

woningen.

4. Binnen bestaand stedelijk gebied?

Het geldende bestemmingsplan voorziet reeds in een stedenbouwkundig samenstelsel in de zin van de Bro. Aan dit gedeelte van de laddertoets wordt in dit bestemmingsplan derhalve niet toegekomen.

5. Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat voorliggend bestemmingsplan met de mogelijkheid tot oprichting van circa 108 woningen voldoet aan artikel 3.1.6 lid 2 Bro.

COEHOORN CREATIEVE WIJK
GEBIEDSVISIE

Definitief 27 februari 2019

INHOUD

01	DE OPGAVE	
	Inleiding	7
	Betekenis Coehoorn Centraal voor Arnhem	9
	DNA Coehoorn Creatieve wijk	11
02	ANALYSE EN VISIE	
	Historie	15
	Context Coehoorn	17
	Structuurvisie 2020	17
	Visie op gebied tussen Utrechtsestraat en Oude Kraan	19
	Ruimtelijke analyse Coehoorn Oost	20
	Visie creatieve wijk en schakel naar Binnenstad	21
03	GEBIEDSVISIE	
	Gebiedsvisie Coehoorn Creatieve wijk	24
	Ontwikkelingen	27
	Coehoorn park	29
	Verkeer	31
	Energietransitie en klimaatadaptatie	33
	Wonen in coehoorn creatieve wijk	34
04	NAWOORD	
	Culturele rijkdom	39

01 DE OPGAVE

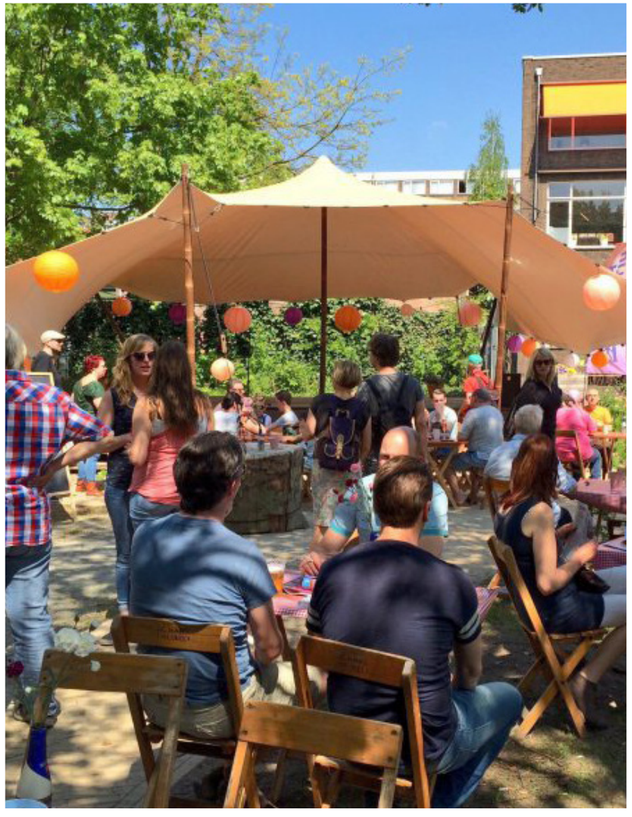

INLEIDING

Toekomst voor ondernemerschap in Coehoorn was de titel van de motie die in juni 2018 aangenomen is, en waarbij de gemeenteraad het College heeft verzocht door te gaan met de ontwikkeling van Coehoorn als creatieve wijk en daarin samen op te trekken met Stichting Coehoorn Centraal als grote belanghebbende. Deze gezamenlijke visie is daarvan het resultaat, en dient als onderbouwing bij besluitvorming over de toekomst van Coehoorn Creatieve Wijk.

Afgelopen half jaar is verder gewerkt aan een ruimtelijke en programmatische visie die kleinschalige creatieve ondernemers ondersteunt en het aantrekkelijke leefklimaat in de wijk bestendigd, maar ook richting geeft aan ontwikkelingen en duidelijkheid biedt voor de langere termijn aan belanghebbenden waaronder de Stichting Coehoorn Centraal. Vanuit een ruimtelijke visie op de wijk Coehoorn, een tamelijk geïsoleerd deel van het centrum door de ligging tussen belangrijke uitvalswegen en op de rand van de stuwwal, wordt in deze gebiedsvisie verder ingezoomd op Coehoorn Oost, waar de actuele vraag van de motie zich op richt. Deze gebiedsvisie schept de randvoorwaarden voor een park met een Berlijnse uitstraling, genoeg ruimte voor creatief ondernemerschap, en een locatie voor woningen die met collectief particulier opdrachtgeverschap tot stand komen.

Het is een belangrijke locatie, vlak bij het station, de rivier en de binnenstad. Als het ware een stapsteen tussen de stad, Artez en het Museum. Een geweldige locatie met mooie kansen voor ontwikkeling, creativiteit, verbinding, bewoners participatie en groen.

RUIMTE VOOR INITIATIEF
Coehoorn Centraal maakt ondernemerschap mogelijk

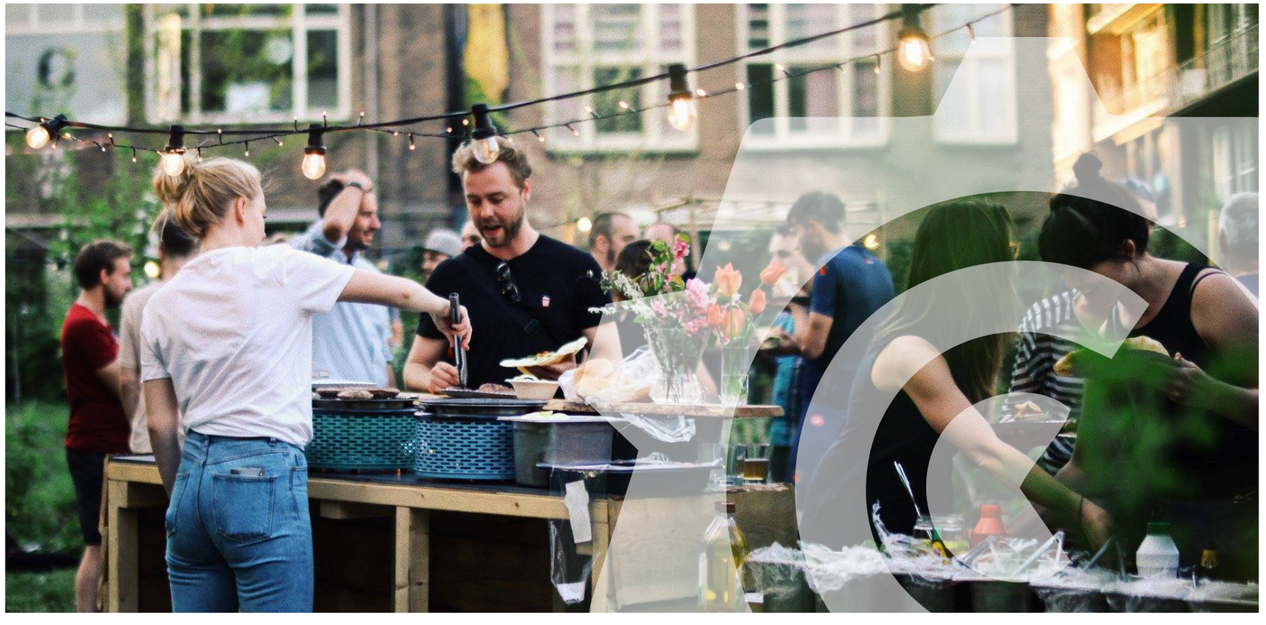
BETEKENIS COEHOORN CENTRAAL VOOR ARNHEM

Arnhem telt een groot aantal ondernemende creatieve talenten. Hogeschool ArtEZ legt met haar brede pakket aan opleidingen de basis voor deze creatieve kracht van Arnhem. Ook de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen kent een aantal creatieve beroepsopleidingen.

Maar wat als studenten zijn afgestudeerd? Zullen zij dan nog in Arnhem blijven en onze stad verrijken met hun werk en wellicht zelfs als ondernemer gaan starten?

Voor dat laatste wil het project Coehoorn Centraal een plek bieden. Een plek waar startende creatieve ondernemers in een vrije ruimte kunnen werken. Een open sfeer en fijne ontmoetingsplekken als Stella by Starlight en het Coehoornpark maken ongedwongen ontmoetingen mogelijk. Samenwerking tussen ondernemers maakt groei mogelijk, groei naar grotere professionaliteit, mooiere opdrachten en arbeidsplaatsen.

Een aantal kleine ondernemers, die enkele jaren geleden startten in Coehoorn, zijn nu werkgevers geworden. Zij zijn inmiddels inspiratiebronnen voor nieuwe startende ondernemers. In Coehoorn krijgen startende ondernemers de ruimte om zich te ontwikkelen.

HET ‘DNA’ VAN COEHOORN CENTRAAL

De stichting Coehoorn Centraal beoogt met haar project in de wijk Coehoorn het tot stand brengen en in stand houden van een zone voor (startende) creatieve ondernemers en ondernemingen. Zij bevordert ontmoetingen tussen ondernemers onderling en met voor ondernemerschap relevante partijen buiten het project door inzet van community-versterkende activiteiten en functies.

Daarnaast wil zij het project inbedden in de wijk Coehoorn door actief verbindingen en samenwerkingen aan te gaan met omwonenden. Daartoe dient het Coehoornpark als draaischijf voor deze verbindingen met de sociale omgeving.

Onder ‘creatief’ verstaan wij in dit verband (individuele) ondernemers en ondernemingen die producten en diensten aanbieden die enigerlei vorm van ontwerp (design), vormgeving, cultuur, kunstzinnigheid in zich dragen. Als oriëntatie kan dienen het aanbod van opleidingen van ArtEZ, Hogeschool van de Kunsten en een aantal daarmee te relateren opleidingen van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, dan wel de Regionale Opleidingscentra (ROC).

Om ook startende creatieve ondernemers/ondernemingen te kunnen accomoderen en faciliteren, streeft de stichting naar een voor deze doelgroep betaalbare huisvesting. Naast startende ondernemers wil de stichting ook nadrukkelijk de meer doorontwikkelde ondernemingen huisvesten die als rolmodel kunnen dienen voor de starters. Voor deze groep kunnen andere huisvestingskosten gelden. Als illustratie van ‘creatieve ondernemer’, kunnen de onderstaande vakgebieden of beroepsgroepen worden genoemd. Het is daarmee geen limitatieve opsomming, bovendien kunnen namen van beroepen in de tijd veranderen.

Voor een goede werking van een broedplaats is een juiste mix van vakgebieden of beroepsgroepen van belang. Geen van de genoemde vakgebieden of beroepsgroepen mogen dominant zijn in de mix.

- animation design
- graphic design
- typografie
- illustration design
- interaction design
- comic design
- creative writing
- cross media design
- beeldende kunst en vormgeving (onder specifieke ruimtelijke condities)
- fashion design
- muziek, dans en theater (onder specifieke ruimtelijke condities)
- film
- architectuur, bouw, tuin en interieur
- bouwtechniek
- product design
- communicatie & multimedia design
- ICT, concept en ontwerp
- industrieel product ontwerp

Ontmoeten en netwerken
Voor de kleine ondernemers is het van groot belang elkaar op een eenvoudige manier te kunnen ontmoeten. Een centraal gelegen ontmoetingsfunctie is dan ook cruciaal. Ruime openingstijden, eten en drinken horen daarbij Die ontmoetingsruimte heeft naast netwerken van de ondernemers die in Coehoorn werken, tevens als functie om met klanten en opdrachtgevers af te spreken. Ook kan de ontmoetingsruimte dienen als informatiepunt voor alle mogelijke partijen die iets in of met de wijk en de ondernemers willen gaan doen. De centrale ontmoetingsruimte is een uithangbord voor het project en de wijk. De centrale ontmoetingsruimte zoals hier beschreven zal een plek krijgen in het pand Coehoornstraat 33-35 (CC1).

Voor het DNA is ook de samenwerking met onderwijs van belang. De ontmoetingsfunctie kan ook voor docenten en studenten een werkplek zijn, om af te spreken en zich te verbinden met de ondernemers. Naast een centrale plek om te netwerken is ook de openbare ruimte van belang. Die moet ook zijn ingericht op ontmoeten en samenwerken en is als zodanig een verlengstuk van de ontmoetgingsfunctie en vice versa. Ook letterlijk door de ontmoetingsruimte een terras te geven aan het park. Van daaruit kan ook sociaal toezicht gehouden worden op het park, hetgeen de sociale veiligheid bevorderd. Van daaruit kunnen ook activiteiten en evenementen worden geïnitieerd en begeleid, die in het park plaatsvinden.

02

ANALYSE EN VISIE

Coehoornstraat 1870

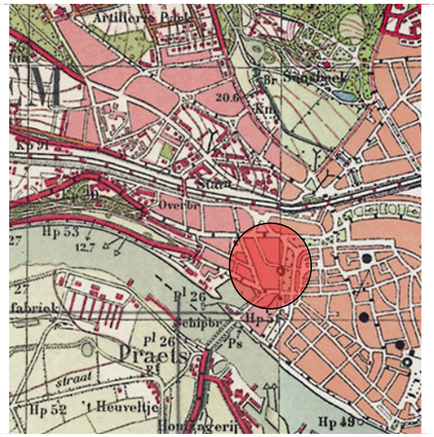
HISTORIE COEHOORN

Aan de ruimtelijke opzet van het huidige Coehoorngebied liggen tal van factoren en historische gebeurtenissen ten grondslag:

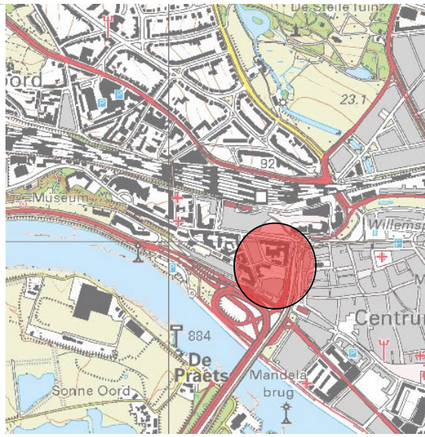
- ligging aan de voet van het stuwwalmassief in een zone waar de invloed van de rivier groot is geweest waardoor het Coehoorngebied een groot verval kent;
- Ligging buiten de vestingmuren nabij de Haven en de stadsentree naar de Rijnpoort waardoor Coehoorn in het begin van de achttiende eeuw door bastions en hoornwerken ligt ingesloten;
- De ontmanteling van de vestingwerken en het afbreken van de Rijnpoort begin 19e eeuw ten behoeve van de aanleg van diverse Rijksstraatwegen;
- De komst van het spoor eind 19e eeuw waardoor Coehoorn van de belangrijke Amsterdamse straatweg (huidige Bergstraat) werd afgesneden;
- Het plan Heuvelink (1853) waarin de singelstructuur niet wordt doorgezet. De singel gaat tot de Rijnstraat, waar bebouwingen de ruimte beëindigen ("Het Nieuwe Plein"). Vanaf de Weerdjesstraat tot aan de Rijn is er wel sprake van een langwerpig plantsoen ("Roermonds plein");
- Het bombardement van 1944 verwoestte belangrijke delen in de het Coehoorngebied. De vernietigde bouwblokkenstructuur wordt niet meer hersteld. Door de demping van de haven met oorlogspuin ontstaat een doorlopend open groengebied, dat aansluit op de singelstructuur, het zgn. Driepleinenplan;
- De aanleg van een tweede Rijnbrug betekent voor Coehoorn een enorme ruimtelijke barrière en plaatst het gebied in een geïsoleerde stedelijke positie.

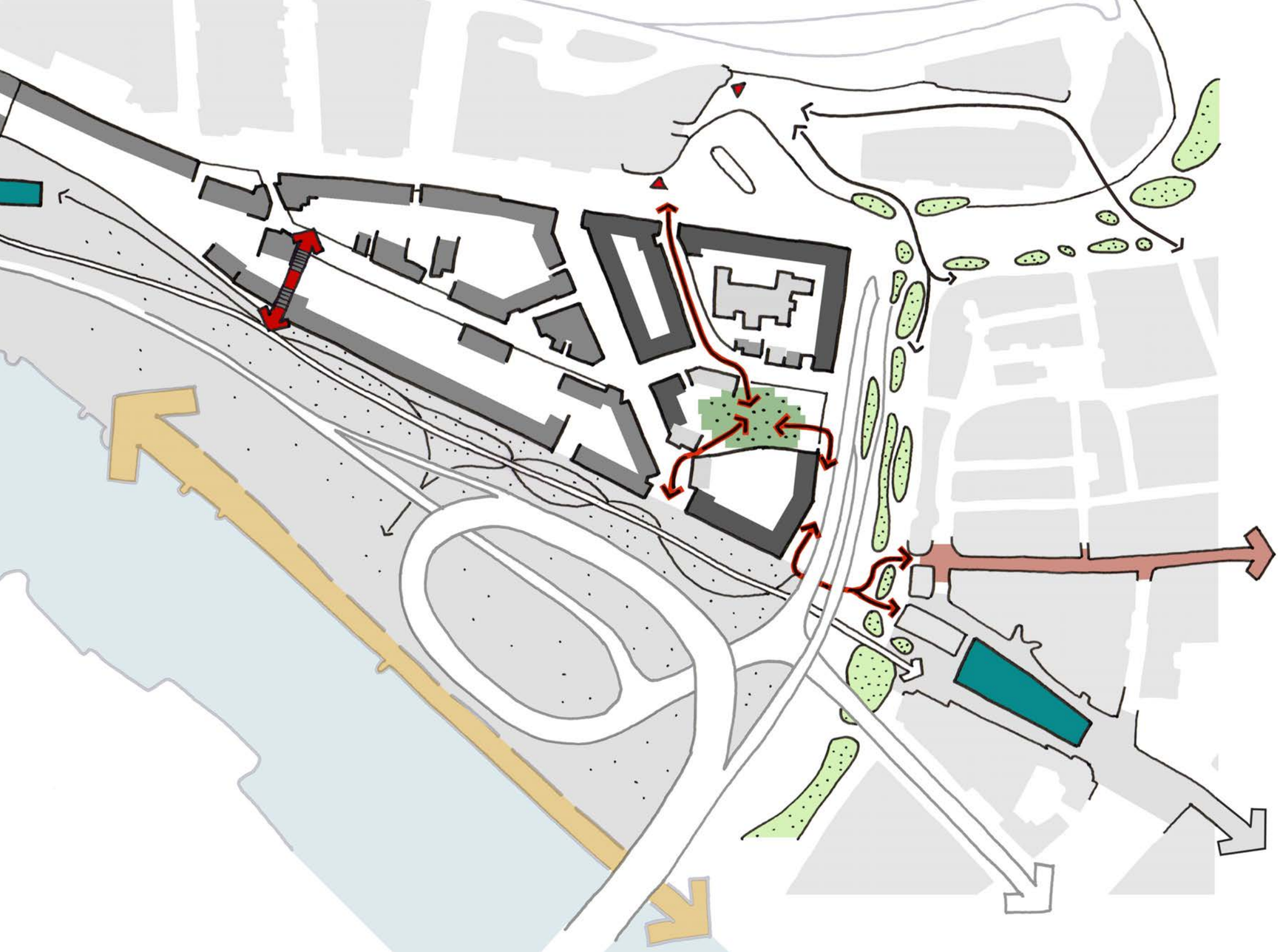
1875

1945

2017

CONTEXT COEHOORN

Het gebied Coehoorn heeft een bijzondere ligging. Het grenst zowel aan het vervoersknooppunt Arnhem Centraal, de binnenstad, als aan de toekomstige Creatieve Corridor en de rivier. Deze positie maakt het mogelijk in Coehoorn de voordelen te combineren van de bijzondere ligging en bereikbaarheid met de potentie van een bijzonder verblijfsmilieu. Coehoorn is groter dan alleen het gebied rond de Coehoornstraat. Het gebied bestaat uit een driehoek die wordt begrensd door: aan de noordzijde de Utrechtsestraat en het Stationsplein, aan de oostzijde Nieuwe Plein en aan de zuidzijde Oude kraan. Door het vroegere verloop van de Rijn is hier het stuwwal massief uitgeslepen waardoor er een steile helling is ontstaan met een hoogteverschil van ca. 15 meter tussen de Utrechtsestraat en de Rijn. Dit hoogteverschil is karakteristiek voor het Coehoorngebied en op veel plekken waarneembaar. Hoogteverschillen spelen daarom een belangrijke rol bij de ontwikkeling van de gebouwde omgeving en openbare ruimte.
Het Coehoorngebied wijkt qua structuur en functioneel sterk af van de aangrenzende gebieden (binnenstad, stationsgebied, en de woonbuurt tussen de Utrechtsestraat en de Renssenstraat). Het gebied wordt door de Bergstraat verdeeld in 2 blokken met een duidelijk begrensde en formele buitenzijde en een rafelige en informele binnenzijde. De Coehoornstraat en de Vijfzinnenstraat zijn hierin de informele binnenstraten die niet overal door voorgevels worden begeleid maar ook door achterkanten en parkeerplaatsen. De bebouwing ontbreekt op veel plaatsen of volgt minder strak de rooilijn en loopt sterk uiteen qua karakter. Het gebied kent van oudsher een mix van bedrijvigheid en wonen maar ook een mix van sferen. Zo bevond zich er in het begin van de vorige eeuw nog industrie in de Vijfzinnenstraat (5 fabriekspanden) en was de Bergstaat een statige stadstraat. Daarnaast bevonden zich vroeger een aantal stegen aan de Vijfzinnenstraat waarvan in de huidige situatie alleen de Wolfgang, een karakteristieke trapsteeg, nog aanwezig is. O.a. door de aanwezigheid van ArtEZ en de ontwikkeling van Coehoorn Centraal kent het gebied momenteel weer een eigentijdse stedelijk milieu van wonen, creatieve bedrijvigheid en cultuur in de stad.

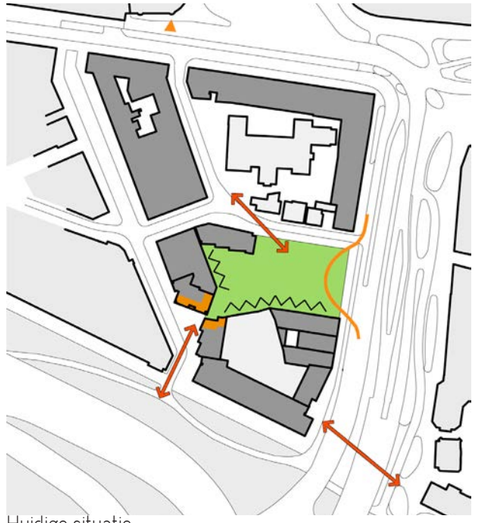
Structuurvisie 2020

In de Structuurvisie Arnhem 2020 worden voor Coehoorn een ontwikkelingsrichting en de opgaven die hier uit voortkomen beschreven. De koers is een geleidelijke herstructurering en transformatie van het gebied, die kansen benut voor een nieuw aantrekkelijk stadsmilieu met een optimale bereikbaarheid. Een stadsmilieu dat in het teken staat van ontmoeten, werken en wonen vlakbij het station voor kenniswerkers uit de wijde omgeving die elkaar hier treffen. De transformatie moet resulteren in een aantrekkelijke westelijke aanlooproute die zich onderscheidt van de andere routes van Arnhem-Centraal naar de Binnenstad met publieksgerichte functies in de plint. Coehoorn zal om aantrekkelijk te zijn, meer stedelijkheid en variatie moeten laten zien, meer voorzieningen moeten bieden en een aantrekkelijker openbare ruimte moeten hebben. Het ruimtelijk beeld zal bestaan een gevarieerde stedelijke bebouwing (4 tot 6 bouwlagen). Oud en nieuw. Plaatselijk zijn hogere accenten denkbaar.

VISIE OP GEBIED TUSSEN UTRECHTSESTRAAT EN OUDE KRAAN

De hiervoor beschreven kwaliteiten en karakteristieken van het Coehoorngebied moeten bij toekomstige ontwikkelingen worden aangegrepen om dit bijzondere stedelijke milieu te versterken. De Coehoornstraat en de Vijfzinnenstraat zouden zich moeten ontwikkelen tot luwten binnen de twee grote stedelijke blokken met een informeel woon- werkmilieu en ruimte voor groen en verblijfsplekken in de openbare ruimte. Doordat het Coehoorn gebied relatief geisoleerd ligt zonder directe aansluiting op de grootschalige infrastructuur van het Roermondsplein, Willemsplein en Nieuwe Plein kent het gebied een "achterstand" t.o.v. de omliggende delen van het centrum. Hierdoor is er nog een grote ontwikkelpotentie in het gebied aanwezig die met de realisatie van Arnhem Centraal meer aandacht zal gaan krijgen. Het oostelijk deel van Coehoorn komt hiervoor als eerste in aanmerking. Hier heeft de gemeente een aantal panden en een perceel grond waar tot 1990 de kleine Eusebiuskerk stond in bezit. Dit zijn de panden en gronden waar Coehoorn Centraal, in samenwerking met de ondernemers en bewoners de afgelopen jaren een werkmilieu voor startende creatieve ondernemers, het Coehoorn Park en Café Stella by Starlight hebben gerealiseerd. Het verder omarmen van deze ontwikkeling past goed in de mix van wonen en bedrijvigheid en het creëren van een informeel binnengebied rond de Coehoornstraat. Daarbij zouden de creatieve bedrijvigheid van Coehoorn Centraal een deel van de invulling van functies in de plint kunnen vormen en het Coehoorn Park de groene aantrekkelijke verblijfsruimte die een wisselwerking aan gaat met deze functies.

Huidige situatie

Ruimtelijke ingrepen

RUIMTELIJKE ANALYSE COEHOORN OOST

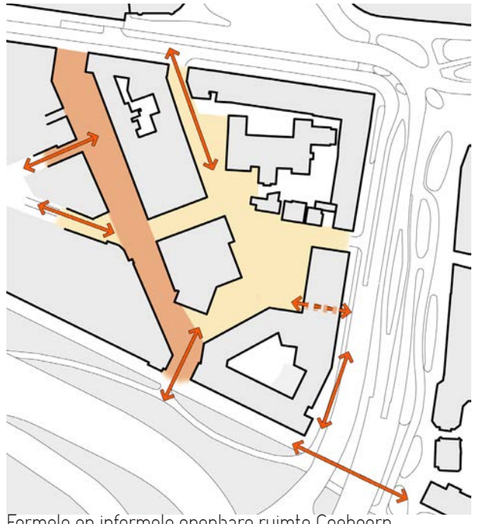
Het projectgebied Coehoorn Oost wordt begrensd door het Stationsplein (noord), Nieuwe Plein (oost), Oude Kraan (zuid) en de Bergstraat (west). De Coehoornstraat en de Korte Coehoornstraat verdelen dit gebied in drie blokken. Alleen het noord-westelijk gelegen blok is duidelijk als blok afgerond en manifesteert zich als een gesloten bouwblok met een alzijdige oriëntatie. Mede door de wederopbouw na de 2e wereldoorlog en de sloop van de Kleine Eusebius in 1990 zijn de andere 2 blokken minder duidelijk afgerond. Met name aan het Nieuwe Plein is een grote onderbreking in de gevelwand ontstaan waardoor de ruimtes hier in elkaar overlopen. Op deze plek ligt nu deels het nieuwe buurtpark van Coehoorn dat voor levendigheid in de wijk zorgt maar ruimtelijk en beheersmatig meer beslotenheid zou kunnen gebruiken. Het aanhelen van de gevelwand is hier wenselijk zodat de buitenrand van het oostelijke blok van Coehoorn weer duidelijk wordt.

Aan de binnenzijde van Coehoorn Oost wordt de Coehoornstraat aan de oostzijde begeleid door een informele bebouwingsrand die bestaat uit de zijkant van een schoolgebouw dat vroeger op het Stationsplein was georiënteerd, het gebouw waarin zich het café Stella bij Starlight bevindt en een transformatorhuis dat de Trolleybussen van stroom voorziet. Deze bebouwingsrand past bij de informele bebouwing die karakteristiek voor de binnenzijde van de blokken in het Coehoorngebied. Echter meer samenhang in de openbare ruimte en een betere relatie tussen Stella by Starlight en het park is hier wenselijk. Bij de mogelijke herpositionering van het Coehoorn Park moet er rekening mee worden gehouden dat de gebouwen van Coehoorn Centraal zoveel mogelijk aan het park komen te liggen.

De gegroeide situatie en de jarenlange 'gijzeling' van Coehoorn door grootschalige ontwikkelingsplannen hebben er toe geleid dat er, met name rond de locatie waar vroeger de kleine Eusebiuskerk stond, achterkantsituaties en blinde gevels zijn ontstaan waarvan het minder wenselijk is om deze aan de openbare ruimte te laten grenzen.

Gebouwen St. Coehoorn Centraal verbonden door park

Formele en informele openbare ruimte Coehoorn

CREATIEVE WIJK EN SCHAKEL NAAR DE BINNENSTAD

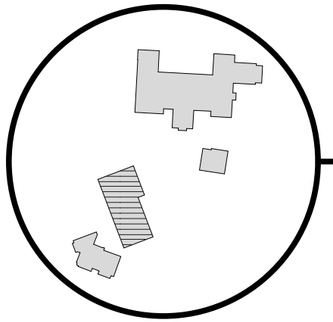
De bijzondere ruimtelijke karakteristieken van het gebied rond de Coehoornstraat en de ontwikkelingen die vanaf 2014 hebben plaatsgevonden rond Coehoorn creatieve wijk bieden kansen voor het bestendigen van een waardevol stedelijk woon- en werkmilieu. Mede door de ontwikkelingen rond Coehoorn Centraal en de realisatie van Coehoorn Park met buurtcafé Stella by Starlight is het gevoel van een informelere sfeer, een luwte midden in het centrum van de stad verder versterkt. Coehoorn Oost is uitgegroeid tot een levendige buurt met plek voor kleinschalige-, creatieve bedrijvigheid, opgebouwd door de bewoners en ondernemers zelf. Daarnaast zou Coehoorn Oost kunnen transformeren in een aantrekkelijke westelijke aanlooproute naar de binnenstad (kop van de Rijnstraat) maar ook de verbinding zijn van Arnhem Centraal naar de Creatieve Corridor.
Drie ingrepen moet het ruimtelijk kader bieden voor bovenstaande ontwikkelingen:

1. Het aanhelen van de buitenrand van Coehoorn Oost aan Nieuwe Plein. Hierdoor wordt de buitenrand van het oostelijke bouwblok van Coehoorn afgerond waardoor het verschil tussen het formele buiten- en het informele binnenmilieu wordt versterkt.
2. Het verwijderen van de verbinding Coehoornstraat richting Nieuwe Plein voor gemotoriseerd verkeer. Hierdoor worden de verschillende gebouwen van Coehoorn Centraal en het buurtcafé Stella by Starlight met elkaar verbonden door het Coehoorn Park.
3. Het openen van de route naar de Creatieve Corridor en het vergroten van het park door de sloop van het pand Bergstraat 35 en het begeleiden van de route en het park met nieuwe stedelijke woonvormen met werkruimten in de plint. Hierdoor wordt het Coehoorn Park en de route tussen Arnhem Centraal en de Binnenstad zo veel mogelijk begeleid door bebouwing met voorzieningen en creatieve werkruimtes in de plint. Daardoor is er meer zicht op het park waardoor de sociale veiligheid wordt verbeterd.

Mocht in een nadere uitwerking op deelniveau blijken dat bedoeling van de ontwikkeling van het gebied en het Coehoorn DNA beter is gediend bij een aanpassing van deze uitgangspunten dan kan dit aanleiding zijn tot aanpassing van de gebiedsvisie.

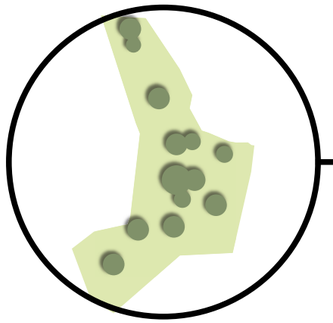
03 GEBIEDSVISIE

PLANKAART GEBIEDSVISIE COEHOORN

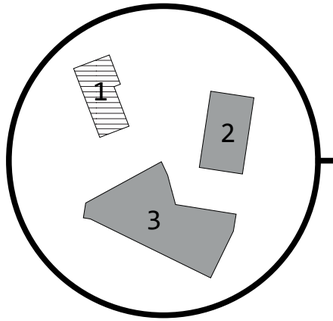
COEHOORN CENTRAAL

De bebouwing van de Stichting Coehoorn Centraal, met elkaar verbonden door de openbare ruimte van het Coehoorn Park, bestaat uit de bestaande gebouwen (Coehoornstraat 17, Coehoornstraat 33 en Bergstraat 33) en de begane grond en eerste verdieping (ca. 1.150 m2) van een nieuwe ontwikkeling op de locatie van het huidige Coehoornstraat 60.

COEHOORN PARK

Het park vormt het hart van het oostelijk deel van Coehoorn. Doordat het binnen het grote bouwblok ligt is het een luwte in de stad, een groene plek waaraan wordt gewoond en waaraan zich op ooghoogte zoveel mogelijk voorzieningen en werkruimtes bevinden behorend bij het creatieve milieu. Het park blijft in zijn geheel publiek domein en is daarmee toegankelijk voor iedereen. Het openen van de route naar de Bergstraat zorgt voor aansluiten van het park op de bestaande wijk.
Het beheer van het park kan onder voorwaarden voor een deel bij de buurt worden belegd. Gebaseerd op initiatieven en ervaringen elders in de stad wordt gedacht aan een parkcommissie aangevuld met een vertegenwoordiger van Stichting Coehoorn Centraal, een lid van het Team Leefomgeving en een vertegenwoordiger van de groenaannemer.
Bij de inrichting en ontwerp van het park spelen de buurt en parkcommissie de hoofdrol. Leidend blijven de veiligheid en relevante wettelijke kaders. Het financiële kader bepaalt de speelruimte, maar daarbinnen is de buurt aan zet.

COEHOORN CREATIEVE WIJK

De nieuwe ontwikkelmogelijkheden in Coehoorn Oost zullen aansluiten bij de aard en de ruimtelijke karakteristieken van dit stedelijk milieu. Het gaat hierbij om een drietal plots.

1. Ontwikkellocatie met twee à drie bouwlagen met appartementen (12 – 18, mogelijkheid sociaal) georiënteerd op het park. De appartementen bevinden zich boven de twee bouwlagen van Stichting Coehoorn Centraal;
2. Ontwikkellocatie met een minimale bouwhoogte van vijf bouwlagen-, max. 7 bouwlagen) die beschikbaar wordt gesteld voor CPO ontwikkeling met werk- en collectieve ruimtes in de plint;
3. Ontwikkellocatie met bebouwing aan het park en aan het Nieuwe Plein verbonden door een parkeerkelder en plint met een groen dek. Aan het park wordt onderzocht of dit stadswoningen worden met werkruimten op de begane grond (4 à 5 bouwlagen). Of dat een programma met levendige plint en daarboven appartementen passender is. Voor de bebouwing aan het Nieuwe Plein zijn er nog meerdere opties, variërend van hergebruik van bestaande gebouwen voor appartementen en/of werkruimten tot het ontwikkelen van nieuwe bebouwing bestaande uit minimaal 5 bouwlagen. Een stedelijk bebouwingsaccent met een hoogte van 8 tot 12 bouwlagen is hier goed denkbaar.

Ontwikkelingen

ONTWIKKELINGEN

Bij de verdere uitwerkingen van de ontwikkellocaties worden de volgende uitgangspunten en bandbreedtes gehanteerd:

Ontwikkellocaties

1	Oppervlak	580 m2
2	Oppervlak	780 m2
3a	Oppervlak	592 m2
3b	Oppervlak	825 m2
3c	Oppervlak	475 m2

1 Bouwhoogte 4 à 5 bouwlagen:
2 lagen stichting Coehoorn Centraal
2 á 3 bouwlagen wonen (12 - 18) appartementen (sociaal mogelijk)

2 Bouwhoogte minimaal 5-, maximaal 7 bouwlagen:
begane grond collectieve en / of werkruimten
Minimaal 4 lagen wonen (ca. 20-30) appartementen bij voorkeur CPO

3a Bouwhoogte 4 à 5 bouwlagen:
Levendige plint met stadswoningen / appartementen

3b Parkeerkelder en -plint met groen dek:
Parkeerplaatsen en bergingen t.b.v. 3a en 3c.

3c Meerdere opties denkbaar, variërend van hergebruik van bestaande gebouwen voor appartementen en / of werkruimten tot het ontwikkelen van nieuwe bebouwing bestaande uit minimaal 5 bouwlagen.
Een stedelijk bebouwingsaccent met een hoogte van 8 tot 12 bouwlagen is hier goed denkbaar.
Appartementen (sociaal mogelijk)

De hiernaast genoemde en getekende oppervlaktes zijn een indicatie. Ze dienen als onderbouwing van de bedoelde kwaliteit en de haalbaarheid van de grondexploitatie.
Daar waar de beoogde bebouwing van invloed is op de directe woonomgeving van omwonenden (denk aan uitzicht, verkeersbewegingen, bezonning, etc.), zal samen met bestaande bewoners naar de best passende vorm voor nieuwe gebouwen worden gezocht. Hierbij staan de uitgangspunten van deze gebiedsvisie en de grondexploitatie vast, maar is het realiseren van optimale leefkwaliteit voor bestaande en nieuwe bewoners ook een doel.

Coehoorn Park

COEHOORN PARK

Uitgangspunten gebruik, beheer, inrichting en ontwerp:

Gebruik
Het park blijft in zijn geheel publiek domein en is daarmee toegankelijk voor iedereen (bewoners, ondernemers én passanten). Daarmee is het gebruik van het park niet exclusief. Omdat het park primair een buurtfunctie (voor gehele Coehoorn gebied) heeft, zal de nadruk in het gebruik ervan wel op de buurt liggen. Dat betekent dat het karakter van de buurt mede bepalend is voor de uitstraling, beleving en waardering van het park.
Als buurtpark is er uiteraard voldoende ruimte voor buurtinitiatieven en evenementen. Deze vereisen, afhankelijk van aard en omvang, een melding of een vergunning. Wat betreft veiligheid (fysiek en sociaal) in en rond het park blijft de gemeente primair verantwoordelijk (bevoegd gezag), maar faciliteert onder voorwaarden het dagelijks gebruik en beheer van het park.

Beheer
Het beheer van het park kan onder voorwaarden (voornamelijk veiligheid) voor een deel bij de buurt worden belegd. Gebaseerd op initiatieven en ervaringen elders in de stad wordt gedacht aan een parkcommissie bestaande uit bewoners en ondernemers uit de buurt aangevuld met een vertegenwoordiger van Stichting Coehoorn Centraal, een lid van het Team Leefomgeving CSA (gemeente) en een vertegenwoordiger van de groenaannemer die verantwoordelijk is voor dagelijks beheer van de openbare ruimte in dit deel van de stad. De bestaande parkcommissie kan daartoe met de nodige aanvullingen een goed startpunt zijn.
De parkcommissie bewaakt de kwaliteit en uitstraling van het park en regelt (een nog nader te bepalen deel) van het beheer. Dat doet de commissie uiteraard in samenwerking met de buurt.
De betreffende groenaannemer kan de parkcommissie coachen in het beheer van het park en levert, indien gewenst of noodzakelijk, specifieke expertise voor bijvoorbeeld het beheer van grotere bomen, heesters en andere technische al of niet groene kennis.
Met de betreffende groenaannemer, de wijkbeheerder en Team Leefomgeving kunnen afspraken worden gemaakt over de besteding van een nog nader te bepalen deel van het voor het beheer beschikbare budget.
Bij de ontwikkeling van de nieuwe bebouwing zullen afspraken worden gemaakt met de eigenaren en gebruikers ervan over de bijdrage aan het beheer van het park.

Inrichting & ontwerp
Omwille van het specifieke karakter van Coehoorn en de creatieve uitstraling van het park spelen buurt en parkcommissie de hoofdrol bij de inrichting en bij het ontwerp. Leidend blijven de veiligheid en relevante wettelijke kaders. Het financiële kader (gemeente en eventueel aanvullende budgetten van derden) bepaalt de speelruimte, maar daarbinnen is de buurt aan zet.
Het ontwerp vormt samen met het programma en de directe omgeving, de pijler onder gebruik en uitstraling van het park. Wij nodigen de bestaande parkcommissie uit samen met Stichting Coehoorn Centraal, Team Leefomgeving CSA (gemeente), de wijkbeheerder en andere bewoners en ondernemers uit de buurt uit om actief aan de slag te gaan met het ontwerp van het park.
De gemeente speelt bij ontwerp en realisatie van dat ontwerp overwegend een faciliterende rol, maar bewaakt vanuit haar eigen rol en verantwoordelijkheden de veiligheid, handhaving van wet- en regelgeving en de beheersbaarheid van het park. Voordat het definitief ontwerp gerealiseerd wordt zal de gemeente een laatste toets op veiligheid doen.

Loop- en fietsroutes

VERKEER

Gemotoriseerd verkeer
Voor gemotoriseerd verkeer zal de verbinding tussen de Coehoornstraat en het Nieuwe Plein verdwijnen. De verbinding via de Korte Coehoornstraat naar de Bergstraat zal de ontsluiting van de binnenzijde van het oostelijk deel van het Coehoorngebied gaan vormen. Gezien het karakter van de Coehoornstraat (éénrichtingsverkeer) zal dit vooral bestemmingsverkeer zijn.
De bebouwing van Stichting Coehoorn Centraal en de nieuwe ontwikkelingen zullen vanaf de Coehoornstraat en de Bergstraat bereikbaar zijn. De uitrit vanuit de bestaande parkeergarage naar het Nieuwe Plein zal verdwijnen. Via de Bergstraat (tweerichtingsstraat) kan gemotoriseerd verkeer via de Utrechtsestraat of de Oude Kraan Coehoorn verlaten.

Fietsers
Voor fietsers is voor de verbinding via de Bergstraat, tussen de Utrechtsestraat en de snelfietsroute Arnhem – Wageningen, van belang. In het Coehoorn Park ligt de nadruk op voetgangers maar er kan wel worden gefietst. Daarnaast is aandacht voor fietsparkeren bij de nieuwe ontwikkelingen en de gebouwen van Stichting Coehoorn Centraal van groot belang. Dit geldt zowel voor bewoners en ondernemers (eigen terrein) als voor bezoekers (openbare ruimte). Voldoende fietsparkeren (fietsnietjes) op diverse plekken rond het Coehoorn Park moet voorkomen dat fietsparkeren een probleem gaat worden.

Voetgangers
De stedelijke luwte binnen in het Coehoorn gebied is bij uitstek het domein van de voetganger. Dat geldt zowel voor het verblijfsklimaat rond het Coehoorn Park als voor de route die door het gebied loopt en de binnenstad verbindt met station Arnhem Centraal. Voor deze westelijke aanlooproute geldt dat de nadruk niet ligt op de route an sich maar op het gebied en de beleving in het gebied waar de route door heen loopt. Vanaf de entree naar het station zal de route lopen door het Coehoorn Park, via de Creatieve Corridor naar de binnenstad. Daarnaast is er de mogelijkheid via de bestaande verbinding en een eventuele nieuwe verbinding (door bouwplot 2) naar de Nieuwe Plein naar de oversteek naar de binnenstad te lopen. Doordat het creatieve werkmilieu van Coehoorn zich met name op ooghoogte in de plint van gebouwen afspeelt zal de route een interessante en alternatieve aanlooproute zijn.

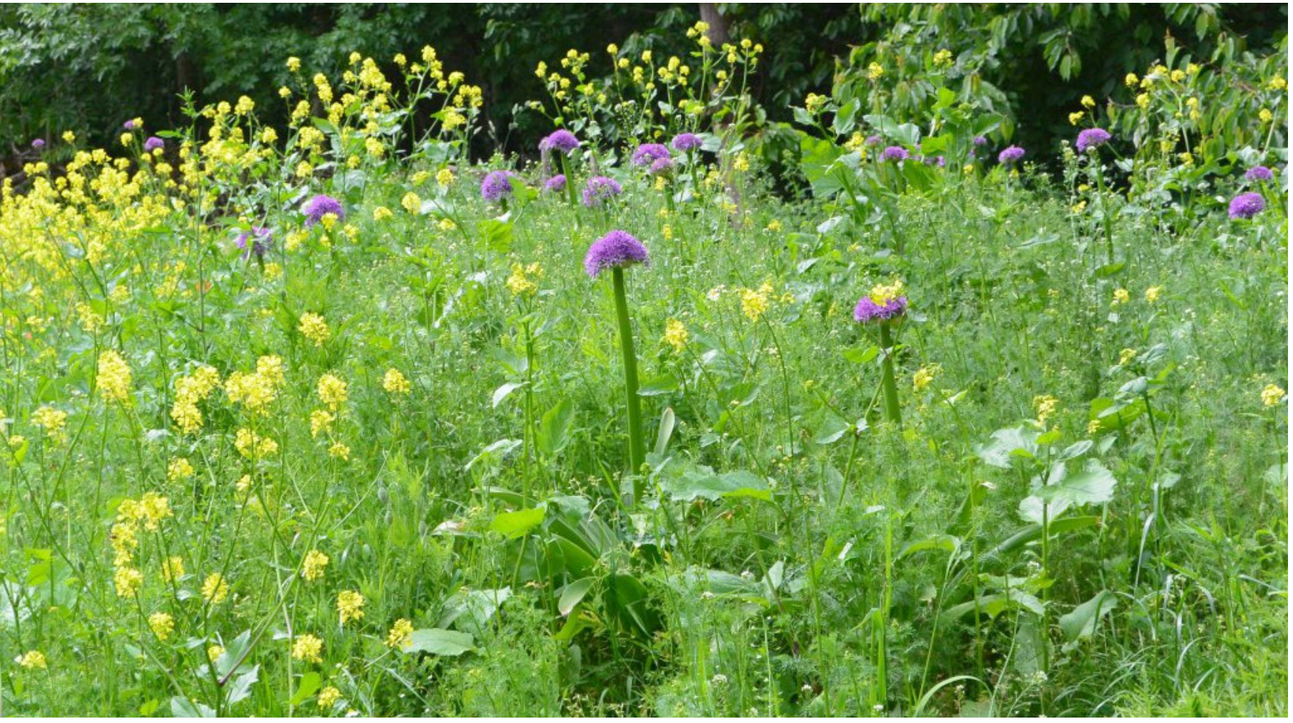
Inclusie
Naast het uitgangspunt dat looproutes door Coehoorn als aantrekkelijk moeten worden beleefd is een belangrijk uitgangspunt dat er rekening moet worden gehouden met gehandicapten en mindervaliden. Routes en plekken moeten ook voor hen toegankelijk zijn en zij moeten zich ook welkom voelen.

Parkeren
De Stichting Coehoorn Centraal beoogt het DNA van het project in te bedden in de wijk Coehoorn door actief verbindingen en samenwerkingen aan te gaan met omwonenden. Dit zal dan ook een speciale doelgroep, waaronder jongeren en studenten, aanspreken waarbij de Berlijnse beleving de boventoon voert over de standaard wooneisen. Verder maakt de nabijheid van het station Arnhem Centraal dat Coehoorn zeer goed bereikbaar is met het openbaar vervoer. Er kan dan ook in dit specifieke geval worden afgeweken van de bestaande parkeernorm in Arnhem. Uitganspunt van de nadere uitwerking van deze visie is dan ook een zo laag mogelijke parkeernorm. Parkeeroverlast wordt voorkomen doordat bewoners en gebruikers van nieuw toe te voegen gebouwen ook bij een lagere parkeernorm geen recht hebben op een parkeervergunning.

Mobiliteitsplan
Omdat mobiliteit een belangrijk onderdeel is van deze ontwikkeling gaan we een mobiliteitsplan maken.

Ontsluiting en parkeren

ENERGIETRANSITIE EN KLIMAATADAPTATIE

Arnhem energieneutraal
In het programmaplan New energy made in Arnhem 2015-2020 (september 2015) heeft Arnhem het lange termijn doel energieneutraliteit in 2050 uit het SER Energieakkoord overgenomen. De korte termijn doelen uit dit akkoord (1,5% energiebesparing per jaar, 14% duurzame opwek in 2020 en 16% in 2023) zijn vertaald naar concrete opgaves en inspanningen in de stad.
Voor bestaand vastgoed is energieneutraliteit op de lange termijn het streven. De verduurzaming van de panden die langdurig in het bezit blijven van de gemeente wordt opgenomen in de Meerjarenonderhoudsplanning.
Voor nieuwbouw is tot 2020 van gemeentelijke panden is tot 2020 energieneutraliteit de ambitie, en als dit echt niet mogelijk is het BENG (bijna energieneutraal gebouw).
Deze ambities probeert de gemeente Arnhem ook bij andere vastgoedontwikkelaars te stimuleren, zo lang het Bouwbesluit niet EPC 0 voorschrijft.

Arnhem circulair
In de MJPB 2018-2021 is aangegeven dat Arnhem streeft naar efficiënt en maatschappelijk verantwoord omgaan met producten, materialen, hulpbronnen en het sluiten van kringlopen, binnen ecologische randvoorwaarden zodat ook toekomstige generaties toegang tot materiële welvaart behouden. Dat betekent ook: werken aan nieuwe innovatieve vormen van (lokale en regionale) duurzame voedselvoorziening gericht op gezonder leven.

Energievisie
De ambitie is het streven naar energieneutraliteit in dit gebied. Daarvoor gaan we een energievisie opstellen waarin de mogelijkheden voor collectieve maatregelen worden opgenomen.

Duurzaamheidsaspecten Coehoorn Park
Door bij de transformatie van Coehoorn Oost in te zetten op groen en verblijfskwaliteit in de openbare ruimte kan een bijdrage worden geleverd aan de verduurzaming van dit deel van de stad. Door het park op de juiste manier in te richten en een goede aansluiting te geven op de buurt kan er winst worden geboekt op de volgende punten:

- Coehoorn Park is een publieke ruimte, die ontmoeting en sociale interactie stimuleert;
- Een groene binnenruimte in de stad kan bijdrage aan het collectieve gevoel en samenhang tussen de bewoners en gebruikers;
- Groen is nodig voor het realiseren van een afname van hittestress;
- Met de juiste inrichting van het groen kan een toename van de biodiversiteit in de stad worden gerealiseerd;
- Groen is nodig voor het opvangen en vasthouden van hemelwater;
- Hergebruik van materialen t.b.v. de inrichting van het park.

WONEN IN COEHOORN CREATIEVE WIJK

De Arnhemse Woonprincipes 2025
De Arnhemse Woonprincipes 2025 (de Arnhemse woonvisie) is met een brede participatie uit de stad tot stand gekomen. Deze Woonprincipes vormen tezamen de actualisering van de Woonvisie 2015 en de strategische koers die ervoor moet zorgen dat Arnhem ook in de toekomst een woonstad blijft waar het voor iedereen aantrekkelijk is om te wonen, te leren, te werken en te leven. Bij het opstellen van de Woonprincipes is rekening gehouden met wet- en regelgeving en beleidskaders van andere overheden.

Pijlers Woonprincipes 2025
De onderstaande vier pijlers vormen de hoofddoelen van de Woonprincipes:

1. Duurzaam betaalbaar; hierbij zorgen we dat er voor elk inkomen voldoende passende sociale en betaalbare woningen beschikbaar zijn. Daarbij sturen we niet alleen op aantallen, maar streven we ook naar een goede prijskwaliteit en op de duurzaamheid van woningen in de nieuwbouw en in de bestaande woningvoorraad.
2. Levensloopgeschikt wonen; door meer levensloopgeschikte woningen aan de voorraad toe te voegen én bestaande woningen aan te passen of op te plussen, kunnen we mensen, gezond of beperkt, in verschillende levensfases van hun leven, een passende woonplek blijven bieden in Arnhem.
3. Aantrekkelijke woonstad; Arnhem heeft door zijn centrale ligging een bijzondere ruimtelijke en groene kwaliteit. Met de binnenstad, de Rijn en stadsparken in combinatie met wonen, leren, werken en verblijven maakt het de stad vitaler. Arnhem wil een aantrekkelijke woonstad zijn en blijven voor haar huidige inwoners, maar ook meer studenten en midden en hoge inkomens aan zich binden door het bieden van aantrekkelijke, levendige of bijzondere woonmilieus.
4. Wijken met identiteit; Elke wijk heeft zijn eigen herkenbare identiteit die recht doet aan de beleving van haar inwoners. Met deze variëteit wil de stad inzetten op een duurzame woon- en leefomgeving waar bewoners trots zijn op hun wijk, waar ze zich thuis en ook zelf verantwoordelijk voor voelen. Dat palet van eigen identiteit en karakters van wijken draagt bij aan de aantrekkingskracht van Arnhem als woonstad.

VISIE VOOR COEHOORN

Visie op beleid
Zowel in de woonprincipes als de sub regionale woonagenda komen onder andere onderwerpen als betaalbaarheid, variatie, duurzaamheid en levensloopgeschiktheid terug. Het is goed om zoveel mogelijk elementen van de woonprincipes en de woonagenda terug te laten komen in Coehoorn om daarmee goed aan te sluiten op wat de gemeente Arnhem en de sub regio Arnhem en omgeving (Arnhem, Lingewaard, Overbetuwe, Renkum, Rheden en Rozendaal) als kwaliteit ziet.

Woonmilieu
In Coehoorn spreken we van een centrum stedelijk woonmilieu. In dit woonmilieu is nog veel vraag naar woningen. Appartementen zijn al veel toegevoegd de afgelopen jaren (met name via transformaties), grondgebonden woningen in mindere mate. Deze ontwikkellocatie kan zowel appartementen als grondgebonden woningen bieden. De grondgebonden woningen voldoen aan een grote marktvraag van gezinnen om ook in de binnenstad te kunnen wonen. En daarnaast om wonen en werken te combineren. De appartementen bieden ruimte om in de binnenstad levensloopgeschikte woningen toe te voegen zodat er diverse doelgroepen in terecht kunnen. Ook specifieke doelgroepen voor zorg kunnen hier een plek krijgen.
Variatie in prijs
Niet alleen variatie in woningen maar ook variatie in prijzen is hier wenselijk. Het college van de gemeente Arnhem wil in ieder geval sociale woningen opnemen in nieuwe plannen. Het gaat er daarbij om dat bij plannen minimaal 30% van de woningen binnen de sociale normen vallen. Voor huurwoningen gaat het om een maximale huurprijs tot de liberalisatiegrens en voor koopwoningen de dan geldende norm voor sociale of goedkope koop.

CPO
Bij Collectief Particulier Opdrachtgeverschap (CPO) ontwerpt en bouwt een georganiseerde groep burgers samen hun eigen woningen. Ze zijn zelf verantwoordelijk voor het hele proces, van ontwerp tot bouw van de woningen. Als opdrachtgever bepalen de CPO'ers grotendeels hoe de woning eruit komt te zien.

CPO biedt de mogelijkheid bijzondere woonwensen tot stand te brengen die de bewoners dichter bij elkaar brengen. Deze initiatieven kunnen daarmee een meerwaarde hebben voor henzelf, maar ook voor de omgeving. Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om gewenste kwaliteit of het realiseren van een bepaalde specifieke woonwens of ideologie op het gebied van milieu, architectuur, samenleven, zorg etc. Zowel huur- als koopwoningen kunnen gerealiseerd worden met CPO.

04 NAWOORD

Kon document Bijlage 4 - Akoestisch onderzoek Coehoorn niet opnemen in de bundel

CULTURELE RIJKDOM

Wat vijf jaar geleden ontstond als een mooi experiment, is inmiddels uitgegroeid tot een niet weg te denken en uniek deel van Arnhem: Coehoorn Creatieve Wijk. Een broedplaats van talent eigenlijk, die zijn weerga niet kent. Een inspirerende omgeving die een vaste plek in Arnhem heeft verworven. Pure culturele rijkdom. Daar zijn we als stad trots op.

Nu is het tijd voor de volgende stap. Het gebied van Coehoorn verder ontwikkelen, zonder dat inspirerende en creatieve karakter kwijt te raken. Hoe wij dat zien, dat heeft u in dit boekje kunnen lezen. En kunnen zien.

Met deze plannen krijgt het gebied een definitieve vorm. Worden gebouwen en park op een mooie manier met elkaar verbonden. En krijgen creatieve ondernemers volop kansen voor nieuwe startups, kruisbestuiving of doorgroeien. Ook komen er woningen, misschien wel atelierwoningen. En als kers op de taart: een prachtig park als hart van het gebied. Een ontmoetingsplaats voor mensen die in Coehoorn wonen of werken. Wie weet wat hier dan nog meer ontstaat. Creatieve geesten moet je vooral ruimte en tijd geven. Dan worden de mooiste ideeën geboren.

Eén ding is duidelijk. Het DNA van Coehoorn Creatieve Wijk, dat vijf jaar geleden hier ontstond, dat blijft in het gebied. We nodigen nu vast iedereen uit om regelmatig hier rond te kijken en de sfeer te proeven. Wie weet raakt u dan zelf ook geïnspireerd.

Paul de Bruijn en Peter Groot, Coehoorn Centraal
Roeland van der Zee, wethouder gemeente Arnhem

Quickscan flora en fauna

Coehoorn, Arnhem

Arnhem, 3 september 2019

Colofon

Titel	: Quickscan flora en fauna
Subtitel	: Coehoorn, Arnhem
Projectnummer	: 19.164
Datum	: 3 september 2019
Veldonderzoek	: J. Boer
Auteur(s)	: J. Boer
Collegiale toets	: M. Avé
Opdrachtgever	: Gemeente Arnhem
Contactpersoon	: R. Driessen

Bezoekadres	: Snelliusweg 40-18
Postcode	: 6827 DH Arnhem
Telefoon	: 026-2001900

info@ekoza.nl
www.ekoza.nl

Ekoza B.V. is lid van het Netwerk Groene Bureaus: www.netwerkgroenebureaus.nl

Inhoudsopgave

1. Inleiding 4
2. Wettelijk kader 5
2.1 Natura 2000-gebieden 5
2.2 Natuurnetwerk Nederland 5
2.3 Soorten 6
2.4 Houtopstanden 8
3. Gebiedsbeschrijving 9
3.1 Gebiedsbeschrijving 9
3.2 Voorgenomen ingreep 11
4. Onderzoeksmethode 12
4.1 Gebiedsbescherming 12
4.1.1 Natura 2000 12
4.1.2 Natuurnetwerk Nederland 12
4.2 Soorten 12
4.2.1 Bronnenonderzoek 12
4.2.2 Veldonderzoek 13
4.2.3 Effectenbeoordeling 13
4.3 Houtopstanden 14
5. Resultaten 15
5.1 Gebiedsbescherming 15
5.1.1 Natura 2000 15
5.1.2 Natuurnetwerk Nederland 16
5.2 Soorten 17
5.2.1 Grondgebonden zoogdieren 17
5.2.2 Vleermuizen 19
5.2.3 Vogels 21
5.2.4 Reptielen, amfibieën en vissen 23
5.2.5 Flora 25
5.2.6 Ongewervelden 25
5.3 Houtopstanden 26
6. Conclusies en aanbevelingen 27
6.1 Gebiedsbescherming 27
6.1.1 Natura 2000 27
6.1.2 Natuurnetwerk Nederland 27
6.2 Soortbescherming 27
6.2.1 Grondgebonden zoogdieren 28
6.2.2 Vleermuizen 28
6.2.3 Vogels 28
6.2.4 Reptielen, amfibieën en vissen 29
6.2.5 Flora 29
6.2.6 Ongewervelden 29
6.3 Houtopstanden 29
Bronnen 30
Literatuur 30
Websites 30

1. Inleiding

Ten behoeve van de ontwikkeling van het gebied Coehoorn in Arnhem zullen een aantal woningen worden gesloopt. Hiervoor in de plaats zal nieuwbouw worden gerealiseerd.

Ekoza B.V. heeft in opdracht van gemeente Arnhem een ecologische quickscan uitgevoerd. Vanuit Europese- en nationale regelgeving dient onderzocht te worden welke effecten deze ingreep heeft op beschermde gebieden (Natura 2000 en Natuurnetwerk Nederland) en op beschermde flora en fauna.

De voorliggende rapportage beschrijft de resultaten van een quickscan. Het betreft een beoordeling van de huidige en potentiële aanwezigheid van beschermde soorten planten en dieren op de onderzoekslocatie en de te verwachten effecten van de voorgenomen ingreep op beschermde soorten en gebieden. De quickscan vindt plaats op grond van bronnenonderzoek en een terreinbezoek. Tijdens het terreinbezoek is een inschatting gemaakt welke soorten voor kunnen komen en welke soorten op voorhand uit te sluiten zijn.

Deze quickscan is een momentopname en kan slechts in beperkte mate uitsluitsel geven over de afwezigheid van soorten. Dit onderzoek betreft geen volledige veldinventarisatie. Mochten er effecten te verwachten zijn van de werkzaamheden op beschermde soorten die mogelijk aanwezig zijn, dan wordt een nader onderzoek geadviseerd.

In hoofdstuk 2 staat het wettelijk kader uiteengezet, waaraan getoetst dient te worden. Hoofdstuk 3 geeft een beschrijving van het onderzoeksgebied en de voorgenomen ingrepen. Hoofdstuk 4 geeft een beschrijving van de onderzoeksmethode. In hoofdstuk 5 worden de resultaten van het onderzoek en de mogelijke effecten van de ingreep op beschermde soorten besproken. Ten slotte volgen in hoofdstuk 6 de conclusies, aanbevelingen en eventuele vervolgstappen.

2. Wettelijk kader

Sinds 1 januari 2017 is de nieuwe Wet natuurbescherming van kracht. Deze wet vervangt 3 wetten: de Natuurbeschermingswet 1998, de Boswet en de Flora- en faunawet. Het bevoegd gezag ligt bij de provincies. De Rijksoverheid blijft verantwoordelijk voor handelingen en projecten in gebruik, beheer of aanleg door het rijk, zoals hoofdwegen, spoorwegen, hoofdvaarwegen, waterkeringen, militaire terreinen, gastransportnet, hoogspanningsleidingen, delfstoffen, kustlijn, bepaalde visserij etc.

De Wet natuurbescherming is gericht op de bescherming van:

- Natura 2000-gebieden
- Soorten
- Houtopstanden

2.1 Natura 2000-gebieden

De basis voor Natura 2000 zijn de Europese Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. Deze natuurbeschermingsrichtlijnen hebben naast de bescherming van specifieke flora en fauna eveneens als doel om de leefgebieden van deze soorten te behouden, te herstellen of uit te breiden.

In Nederland zijn ruim 160 gebieden als Natura 2000-gebied aangewezen door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Door de toenmalige Minister van LNV zijn instandhoudingsdoelstellingen vastgesteld voor de Natura 2000-gebieden, deze staan vermeld in het (ontwerp-) aanwijzingsbesluit. In het (ontwerp-) aanwijzingsbesluit staan de instandhoudingsdoelstellingen voor alle habitattypen, -soorten en broedvogels die in het Natura 2000-gebied voorkomen beschreven. Daarnaast staat beschreven op welke wijze de instandhoudingsdoelstellingen te realiseren zijn. Onder ‘instandhouding’ wordt verstaan het geheel aan maatregelen die nodig zijn ter behoud of herstel van een gunstige staat van instandhouding van de natuurlijke habitats en populaties van wilde dier- en plantensoorten.

Elke activiteit (in de wet: project of handeling) zowel binnen als buiten een Natura 2000-gebied die gelet op de instandhoudingsdoelstellingen:

- de kwaliteit van de natuurlijke habitats of de habitats van soorten in dat gebied kan verslechteren; of
- een significant verstorend effect kan hebben op de soorten waarvoor dat gebied is aangewezen

is ingevolge artikel 2.7, tweede lid verboden. De activiteit kan slecht doorgang vinden wanneer het bevoegd gezag een vergunning verleent.

2.2 Natuurnetwerk Nederland

Het doel van het Natuurnetwerk Nederland (voorheen de Ecologische Hoofdstructuur of EHS) is om een samenhangend netwerk te creëren van kwalitatief hoogwaardige natuurgebieden en natuurrijke cultuurlandschappen. Het huidige netwerk bestaat voor het merendeel uit Natura 2000-gebieden en andere bestaande natuurgebieden. Daarnaast worden natuurgebieden uitgebreid, nieuwe natuurgebieden ontwikkeld en ecologische verbindingszones aangelegd.

Onderdeel van het Natuurnetwerk Nederland zijn Ecologische Verbindingszones (EVZ), die natuurgebieden met elkaar verbinden om het migreren van dieren en planten tussen natuurgebieden mogelijk te maken.

De provincies zijn sinds 2014 verantwoordelijk voor de begrenzing en de ontwikkeling van dit natuurnetwerk. Bij toetsing van de ingreep aan het Natuurnetwerk Nederland (NNN) zijn de 'Spelregels EHS' van toepassing, een uitwerking van de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte en een door Rijk, provincies en maatschappelijke organisaties gezamenlijk opgesteld beleidskader. Provincies hebben de Spelregels laten doorwerken in hun eigen ruimtelijk beleid. Het compensatiebeginsel voor de EHS is het sluitstuk van het 'nee, tenzij' beschermingsregime. Volgens dat regime zijn nieuwe projecten, plannen en handelingen, die afwijken van het bestemmingsplan, in het NNN met een significant negatief effect op de wezenlijke kenmerken en waarden niet toegestaan, tenzij er sprake is van een groot openbaar belang én het ontbreken van reële alternatieven. De hoofdlijnen van de regels voor de bescherming en compensatie van het NNN zijn juridisch verankerd in de uitbreiding van het Besluit Algemene Regels Ruimtelijke ordening (Barro, voorheen AMvB Ruimte), die op 1 oktober 2012 in werking is getreden (bekendmaking inhoud Stb. 2012, 388; bekendmaking inwerkingtreding Stb. 2012, 434).

2.3 Soorten

Onder de Wet natuurbescherming geldt, net als onder de Flora- en faunawet, een zorgplicht voor alle in het wild levende dieren.
De Wet natuurbescherming kent drie beschermingsregimes

- soorten van de Vogelrichtlijn
- soorten van de Habitatrichtlijn
- andere soorten

Vogelrichtlijnsoorten

Onder de soorten van de Vogelrichtlijn vallen alle van nature in Nederland in het wild levende vogels. Ingevolge artikel 3.1 is het verboden om:

1. Opzettelijk vogels te doden of te vangen;
2. Opzettelijk vogelnesten, -rustplaatsen en -eieren te vernielen of te beschadigen of vogelnesten weg te nemen;
3. Eieren van vogels te rapen en deze onder zich te hebben;
4. Opzettelijk vogels te storen, tenzij de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort.

Habitatrichtlijnsoorten

Onder de soorten van de Habitatrichtlijn vallen soorten die genoemd zijn in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn, Bijlage I en II van het Verdrag van Bern en Bijlage I van het Verdrag van Bonn. In de Bijlagen van de Verdragen van Bern en Bonn worden ook vogels genoemd.
Wat betreft deze soorten is het ingevolge artikel 3.5 (Bern bijl. II, Bonn bijl. I) verboden om:

1. Opzettelijk dieren te doden of te vangen;
2. Opzettelijk dieren te verstoren;
3. Opzettelijk eieren van dieren te vernielen of te rapen;

4. Voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren te beschadigen of te vernielen;
5. Opzettelijk planten in hun natuurlijke verspreidingsgebied te plukken, te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

Wat betreft deze soorten is het ingevolge artikel 3.6 (Bern bijl. I en II, Bonn bijl. I) verboden om dieren of planten te verkopen, te vervoeren voor verkoop, te verhandelen, te ruilen of te koop of te ruil aan te bieden, tenzij het gaat om aantoonbaar gefokte of gekweekte dieren of planten.

Andere soorten

Onder het beschermingsregime andere soorten vallen soorten waarvan er geen Europese verplichting tot bescherming is. Dit zijn soorten die vanuit nationaal belang extra bescherming behoeven.
De beschermde status van soorten kan per provincie verschillen. Provincies hebben de bevoegdheid om bij provinciale verordening vrijstelling te verlenen voor nationaal beschermde soorten. In dit geval gaat het om de provincie Gelderland.
Ingevolge Wet natuurbescherming artikel 3.10 is het verboden om:

1. Opzettelijk dieren te doden of te vangen;
2. Voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren te beschadigen of te vernielen;
3. Opzettelijk planten in hun natuurlijke verspreidingsgebied te plukken te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

Zorgplicht

Artikel 1.11 Wet natuurbescherming voorziet in een algemene verplichting voor eenieder om voldoende zorg te dragen voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving. Het betreft bovendien niet alleen dieren en planten van soorten waarvoor de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn specifieke beschermingsmaatregelen eisen, maar alle in het wild levende dieren en planten.

De zorgplicht is als een open norm geformuleerd in het eerste lid van artikel 1.11. In het tweede lid wordt de zorgplicht iets geconcretiseerd door te bepalen dat de zorgplicht in elk geval inhoudt dat eenieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen kunnen worden veroorzaakt voor een Natura 2000-gebied, een bijzonder nationaal natuurgebied of voor in het wild levende dieren en planten:

- dergelijke handelingen achterwege laat, dan wel,
- indien dat achterwege laten redelijkerwijs niet kan worden gevergd, de noodzakelijke maatregelen treft om die gevolgen te voorkomen, of
- voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk beperkt of ongedaan maakt.

Voor de bescherming van dieren en planten van soorten waarvoor geen specifiek beschermingsregime geldt op grond van hoofdstuk 3, heeft de zorgplicht zelfstandig betekenis. Op grond van de zorgplichtbepaling moeten schadelijke handelingen in beginsel achterwege worden gelaten dan wel moeten maatregelen worden genomen om schadelijke gevolgen (zoveel mogelijk) te voorkomen.

Jaarrond beschermde nesten

Nesten van vogelsoorten van categorie 1 t/m 4 zijn jaarrond beschermd, de nesten van soorten in categorie 5 zijn beschermd als er onvoldoende alternatieven zijn.

Categorieën:

1. Nesten die, behalve gedurende het broedseizoen als nest, buiten het broedseizoen in gebruik zijn als vaste rust- en verblijfplaats.
2. Nesten van koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar.
3. Nesten van vogels, zijnde geen koloniebroeders, die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar.
4. Vogels die jaar in jaar uit gebruik maken van hetzelfde nest en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn een nest te bouwen.
5. Nesten van vogels die weliswaar vaak terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om, als de broedplaats verloren is gegaan, zich elders te vestigen.

Enkele provincies, zoals Limburg en Overijssel, hebben hun eigen lijst van jaarrond beschermde nesten van vogelsoorten.

2.4 Houtopstanden

De regels van de Boswet zijn grotendeels onveranderd opgenomen in de Wet natuurbescherming.

Een houtopstand is een zelfstandige eenheid van bomen, boomvormers, struiken, hakhout of griend, die:

a. een oppervlakte grond beslaat van tien are of meer, of
b. bestaat uit een rijbeplanting die meer dan twintig bomen omvat, gerekend over het totaal aantal rijen.

Ingevolge artikel 4.1 vallen buiten de bescherming houtopstanden:

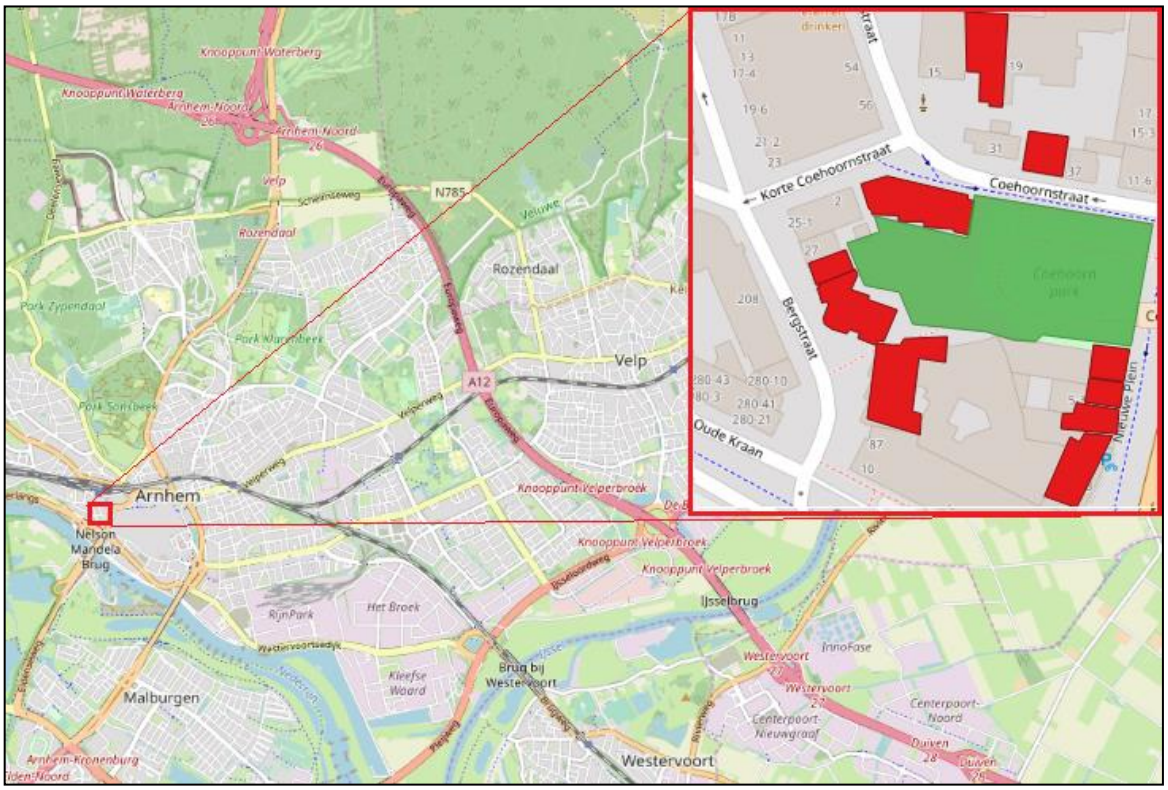
- houtopstanden binnen de bij besluit van de gemeenteraad vastgestelde grenzen van de bebouwde kom (voor deze wet);
- houtopstanden op erven of in tuinen;
- fruitbomen en windschermen om boomgaarden;
- naaldbomen bedoeld als kerstbomen en niet ouder dan twintig jaar
- kweekgoed;
    - uit populieren of wilgen bestaande wegbeplantingen,
    - beplantingen langs waterwegen, en
    - eenrijige beplantingen langs landbouwgronden;
- Het dunnen van een houtopstand;
- uit populieren, wilgen, essen of elzen bestaande beplantingen die zijn bedoeld voor de productie van houtige biomassa indien zij:
    - ten minste eens per tien jaar worden geoogst;
    - bestaan uit minstens tienduizend stoven per hectare per beplantingseenheid
    - bestaande uit een aaneengesloten beplanting die niet wordt doorsneden door onbeplante stroken breder dan twee meter;
    - zijn aangelegd na 1 januari 2013.

3. Gebiedsbeschrijving

3.1 Gebiedsbeschrijving

Het plangebied grenst aan de binnenstad van Arnhem (Gld) en bestaat uit enkele appartementencomplexen en Coehoorn park. De gebouwen binnen het plangebied zijn variërend twee tot zes verdiepingen hoog. De directe omgeving bestaat uit bebouwing: voornamelijk appartementencomplexen, winkels en horecagelegenheden. Ook het centraal station ligt op loopafstand van het plangebied. De Nederrijn is niet ver van het plangebied te vinden, en ligt 200 m ten zuiden van de locatie. Ten zuiden van de Nederrijn liggen enkele weilanden en wateren. Sonsbeek park ligt op minder dan één kilometer afstand ten noorden van de locatie.

In Figuur 1 is de globale ligging van het plangebied weergegeven. Figuur 2 geeft een impressie van het plangebied.

Figuur 1. Globale ligging van het plangebied (rood) en Coehoornpark (groen).

Figuur 2. Impressie van het plangebied.

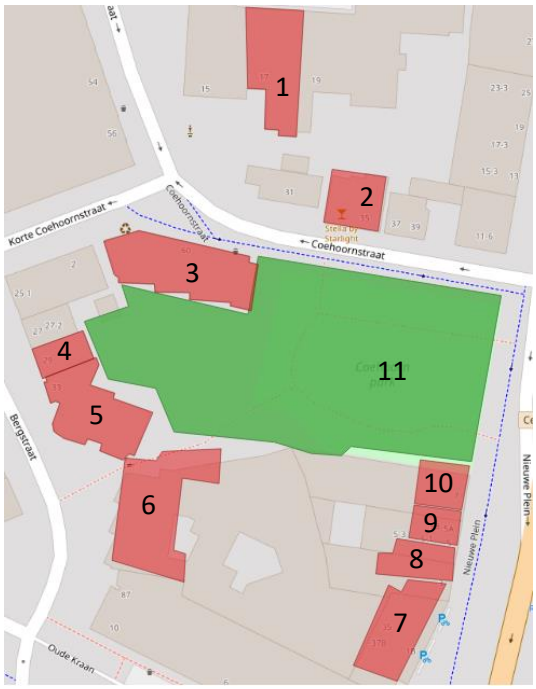
Figuur 2 (vervolg). Impressie van het plangebied, Coehoornpark.

3.2 Voorgenomen ingreep

Ten behoeve van de ontwikkeling van Coehoorn heeft de gemeente Arnhem het voornemen een aantal gebouwen te slopen, en hiervoor in de plaats nieuwbouw te realiseren. Tot op heden is het nog niet duidelijk welke gebouwen zullen worden inbegrepen in de werkzaamheden. Daarnaast zullen er ook mogelijk werkzaamheden plaatsvinden in het park Coehoorn. Er zijn momenteel meerdere scenario's denkbaar. Mogelijk wordt ook de inrichting van het park herzien, en komt er deels bebouwing te staan.

Tijdens de quickscan zijn de volgende gebouwen en locaties meegenomen (Figuur 3):

1. Coehoornstraat 17
2. Coehoornstraat 33/35
3. Korte Coehoornstraat 60
4. Bergstraat 31
5. Bergstraat 33
6. Bergstraat 35
7. Nieuwe plein 1B + parkeergarage
8. Nieuwe plein 3
9. Nieuwe plein 5
10. Nieuwe plein 7
11. Coehoorn park

Figuur 3. Het plangebied in meer detail.

4. Onderzoeksmethode

4.1 Gebiedsbescherming

Het onderzoek naar gebiedsbescherming betreft een bureaustudie.

4.1.1 Natura 2000

Voor het bepalen van de ligging van beschermde gebieden ten opzichte van het plangebied is gebruik gemaakt van de gebiedendatabase op de website van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Hier is alle informatie over Natura 2000-gebieden te vinden zoals de habitattypen en -soorten waarvoor de Natura 2000-gebieden zijn aangewezen.
In dit onderzoek worden o.a. de onderstaande vragen beantwoord:

1. Ligt de ingreeplocatie in een Natura 2000-gebied, of ligt er een Natura 2000-gebied binnen de invloedsfeer van de ingreeplocatie, zodat externe en/of cumulatieve effecten te verwachten zijn.
2. Wat zijn de mogelijke negatieve en/of positieve effecten van de voorgenomen ingrepen op de instandhoudingdoelstellingen van een Natura 2000-gebied in kwestie.
3. Kunnen deze effecten:
    a. verstorend zijn voor kwalificerende soorten
    b. leiden tot een verslechtering van de kwaliteit van de kwalificerende habitats
    c. significant negatief zijn voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen

4.1.2 Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) werd vroeger de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) genoemd. Het Natuurnetwerk is een Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. De provincies zijn verantwoordelijk voor de begrenzing en de ontwikkeling van dit natuurnetwerk. Voor het bepalen van de ligging van het plangebied ten opzichte van de NNN is gebruikt gemaakt van de websites van de provincie Gelderland. Hierbij is bekeken hoe de ligging van het plangebied is ten opzichte van het Natuurnetwerk. Bij ruimtelijke ontwikkelingen binnen het NNN worden de effecten van de ingreep op de wezenlijkheidskenmerken en -waarden van het NNN getoetst.

4.2 Soorten

Het onderzoek naar beschermde soorten bestaat uit twee delen. Er is begonnen met een literatuurstudie, gevolgd door een veldonderzoek in het plangebied. Aan de hand van de literatuurgegevens en het veldbezoek wordt bepaald welke soorten daadwerkelijk in het plangebied voor kunnen komen.

4.2.1 Bronnenonderzoek

Het bronnenonderzoek gaat uit van bestaande en beschikbare gegevens. Een belangrijke bron zijn de gegevens afkomstig uit de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Deze

databank geeft het meest actuele overzicht van beschermde soorten die in de regio voorkomen. Het is een koppeling van databases zoals waarneming.nl en telmee.nl. Hierin participeren onder andere de Particuliere Gegevensverzamelende Organisaties (PGO's) zoals Sovon, Ravon en de Zoogdiervereniging. Voor de gegevens uit de NDFF is een zoekgebied geselecteerd rondom de te onderzoeken locatie. Er is gekeken naar de gegevens van de laatste 3-10 jaar, afhankelijk van de soortgroep en hoeveelheid gegevens. De NDFF is op 14 augustus 2019 geraadpleegd. Verder zijn ecologische verspreidingsatlassen geraadpleegd: Bos, 2006; Broekhuizen, 2016; Creemers, 2009; NVL 2002.

4.2.2 Veldonderzoek

Het plangebied is eenmaal bezocht op 18 augustus 2019. Het was een zwaar bewolkte dag met een temperatuur van rond de 18°C met matige wind. Het veldwerk voor dit onderzoek is uitgevoerd in de vorm van een quickscan. Het onderzoek bestond uit het uitvoeren van een habitatgeschiktheidsbeoordeling. Dit is een veldonderzoek waarbij op basis van de fysieke kenmerken van het plangebied een indicatie wordt gegeven van het mogelijk voorkomen van beschermde plant- en diersoorten.
Er is zowel (globaal) gekeken naar de daadwerkelijk aanwezige flora en fauna als naar de mogelijke waarden die het gebied herbergt in andere tijden van het jaar die tijdens een eenmalig bezoek niet kunnen worden vastgesteld.
Tijdens het terreinbezoek is zoveel mogelijk concrete informatie verzameld met betrekking tot de aan- of afwezigheid van beschermde soorten (zicht- en geluidswaarnemingen, sporenonderzoek naar de aanwezigheid van nesten, holen, uitwerpselen, haren, etc.).

4.2.3 Effectenbeoordeling

Als bepaald is welke beschermde soorten in het plangebied voor kunnen komen vindt een inschatting van de effecten plaats.
Aan de hand van de ingreep worden de effecten van de activiteiten op de mogelijk aanwezige soorten bepaald. Effecten kunnen optreden tijdens de realisatiefase van het project en zijn dan meestal tijdelijk van aard. In de gebruiksfase van het project kunnen blijvende effecten optreden.
Effecten van de ingreep op aanwezige soorten is sterk afhankelijk van een aantal variabelen, zoals: de voorgenomen werkzaamheden, de exacte locatie, de periode van het jaar, het tijdstip van de dag, de doorlooptijd van de werkzaamheden, de gebruikte machines of materialen enzovoort.
Niet alleen de effecten op de aanwezige verblijfplaatsen van de soort zijn van belang, maar ook of het leefgebied blijvend kan voorzien in alles wat nodig is om succesvol te kunnen voortplanten of te kunnen verblijven. Verder is het van belang te weten welke effecten de werkzaamheden hebben op de goede staat van instandhouding van de soort. Bij kans op negatieve effecten kan nader onderzoek worden geadviseerd en is mogelijk een ontheffing van de verbodsbepalingen in de Wet natuurbescherming nodig.

4.3 Houtopstanden

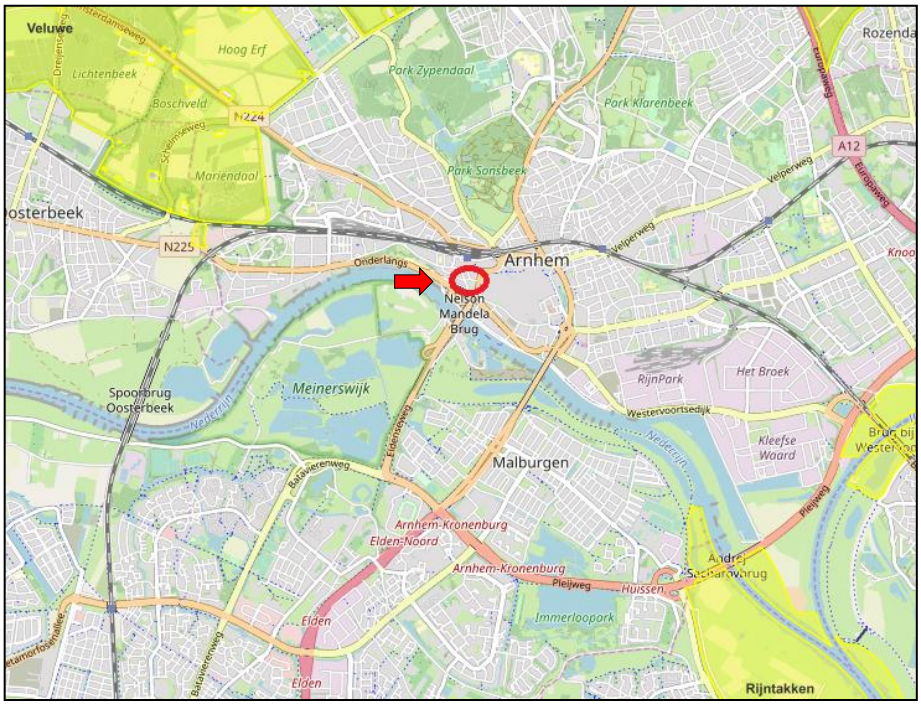
Bij het kappen van bomen binnen het plangebied wordt middels een bureaustudie bepaald of het houtopstanden betreft die buiten het besluit van de betreffende gemeente vastgestelde grenzen van de bebouwde kom (voor deze wet) liggen.

5. Resultaten

5.1 Gebiedsbescherming

5.1.1 Natura 2000

Het plangebied ligt op circa 2 km afstand van het dichtstbijzijnde Natura 2000-gebied, de Veluwe. Tevens ligt het Natura-2000 gebied de Rijntakken op 3 km afstand.

Figuur 4. Ligging van het plangebied (rood) ten opzichte van het Natura 2000-gebied de Veluwe en de Rijntakken.

De Veluwe bestaat uit voornamelijk droge bossen, zowel droge als natte heide, vennen en stuifzanden. Daarnaast heeft het natuurgebied een oppervlakte van 88.436 hectare en is hiermee één van de grootste natuurgebieden van Nederland. De Veluwe is aangewezen tot Natura 2000-gebied vanwege speciale beschermingszone onder zowel de Habitatrichtlijn als de Vogelrichtlijn. Bijbehorende habitattypen zijn stuifzandheiden met struikhei, binnenlandse kraaiheibegroeiingen, zandverstuivingen, zwakgebufferde vennen, zure vennen, beken en rivieren met waterplanten, vochtige heiden, droge heiden, jeneverbesstruwelen, heischrale graslanden, blauwgraslanden, actieve hoogvenen, overgangs- en trilvenen, pioniervegetaties met snavelbiezen, kalkmoerassen, beuken- en eikenbossen met hulst, oude eikenbossen, hoogveenbossen en vochtige alluviale bossen. De bijbehorende habitatsoorten betreffen de gevlekte witsnuitlibel, vliegend hert, beekprik, rivierdonderpad, kamsalamander, meervleermuis en drijvende waterweegbree. Bijbehorende broedvogelsoorten zijn wespendief, nachtzwaluw, ijsvogel, draaihals, zwarte specht, boomleeuwerik, duinpieper, roodborsttapuit, tapuit en grauwe klauwier.

Effectenbeoordeling

De storingsfactoren die plaats kunnen vinden door de werkzaamheden het slopen van de huidige gebouwen, en het herinrichten van Coehoorn park. De werkzaamheden zijn beperkt van aard en worden op grote afstand uitgevoerd van de dichtstbijzijnde Natura 2000-gebieden. Het Natura 2000-gebied ligt buiten de invloedsfeer van de werkzaamheden. Er zijn geen negatieve effecten op beschermde gebieden te verwachten.

5.1.2 Natuurnetwerk Nederland

Het plangebied ligt op ca. 400 meter van het Natuurnetwerk Nederland (Figuur 5). Dit betreft het Gelders natuurnetwerk. De provincie heeft geen doelstellingen voor gebieden die buiten het Natuurnetwerk Nederland liggen. Ruimtelijke ontwikkelingen die geen significant negatief effect hebben op de wezenlijke waarden en kenmerken van het Natuurnetwerk Nederland mogen plaatsvinden.

Figuur 5. Ligging van het plangebied (rood) ten opzichte van het Natuurnetwerk Nederland.

In het Natuurnetwerk Nederland heeft de provincie de volgende doelstellingen:

- het herstel en behoud van de rijkdom aan soorten, de biodiversiteit. Hiervoor moeten natuurgebieden worden uitgebreid, verbeterd, en met elkaar worden verbonden, waardoor een netwerk ontstaat. Dit netwerk moet functioneren in ruimte en tijd, waardoor planten en dieren een duurzame, robuuste en klimaatbestendige leefomgeving krijgen;
- het bieden van ruimte aan de groeiende behoefte aan rust en ruimte. Hierdoor kunnen inwoners en bezoekers de natuur beleven en het draagvlak voor natuurbeleid waarborgen.

Effectenbeoordeling

Het plangebied ligt niet in het Natuurnetwerk Nederland. Het plangebied bevindt zich op circa 400 m van het Natuurnetwerk Nederland. Op de locatie zullen een aantal gebouwen gesloopt worden, en de inrichting van het park zal mogelijk worden herzien. De provincie heeft geen doelstellingen voor gebieden die buiten het Natuurnetwerk Nederland liggen. Deze werkzaamheden tasten de kernkwaliteiten niet aan en passen binnen het beleid van het Natuurnetwerk Nederland, provincie Gelderland. Het afwegingskader EHS hoeft niet te worden doorlopen.

5.2 Soorten

Er is een bronnenonderzoek verricht naar de aanwezigheid van beschermde soorten in het plangebied en in de directe omgeving van het plangebied. De belangrijkste gegevensbron is de NDFF. De NDFF geeft echter geen volledig beeld van de aanwezigheid van soorten. Dat komt omdat niet alle gebieden even goed worden onderzocht. Daarnaast wordt bepaalde soortgroepen beter onderzocht dan andere. Dit kan te maken hebben met de interesse van de waarnemer, toegankelijkheid van een gebied of omdat sommige soorten moeilijk te inventariseren zijn. Tenslotte worden niet alle waarnemingen doorgegeven.
Door middel van het veldbezoek is een inschatting gemaakt van de te verwachte beschermde soorten in het plangebied. Daarna is onderzocht welke effecten de werkzaamheden kunnen hebben op de mogelijk aanwezige beschermde soorten.

5.2.1 Grondgebonden zoogdieren

Bronnenonderzoek

Een aantal grondgebonden zoogdieren zijn in het plangebied of in de omgeving van het plangebied waargenomen volgens de NDFF. Tabel 1 geeft een overzicht van deze soorten.

Tabel 1. Overzicht van waargenomen grondgebonden zoogdieren in het plangebied of in de nabije omgeving volgens de NDFF van de laatste 3 jaar.

Soort	Beschermingsstatus		
	Habitatrichtlijnsoort	**andere soorten**	**vrijgestelde soorten**
Bever	x		
Boommarter		x	
Bosmuis			x
Bunzing		x	
Das		x	
Eekhoorn		x	
Egel			x
Haas			x
Huisspitsmuis			x
Konijn			x
Ree			x
Rosse woelmuis			x
Steenmarter		x	
Veldmuis			x
Vos			x

De bever is uitsluitend gemeld in de omgeving van de Nederrijn, en enkele van de vertakkingen van deze rivier. De dichtstbijzijnde melding bevindt zich ten zuidwesten van het plangebied aan de Onderlangs Boterdijk, op ongeveer 400 m afstand. Ten noordoosten aan de Apeldoornseweg, op meer dan één kilometer afstand, is de boommarter waargenomen. De bunzing is gemeld vanuit het Spijkerkwartier, in de omgeving van de Johan de Wittlaan, ongeveer één kilometer westelijk van het plangebied. Daarnaast zijn er enkele dode exemplaren van de bunzing gemeld in Oosterbeek aan de Amsterdamseweg, ongeveer drie kilometer ten noordwesten van het plangebied. Voornamelijk ten noorden van de Nederrijn is verspreid over het hele gebied de das gemeld binnen de NDFF. Aan de Hommelseweg, ten noordoosten van het plangebied, is de dichtstbijzijnde waarneming (op circa één kilometer afstand). De eekhoorn is, net zoals de das, uitsluitend ten noorden van de Nederrijn gemeld. Bij de kruising van de Oranjestraat en de Onderlangs is de dichtstbijzijnde melding van de eekhoorn, op circa 500 m afstand. Tenslotte zijn er meldingen van de steenmarter gemaakt verspreid over het gehele gebied rondom de locatie. Op de parkeerplaats bij de Onderlangs Boterdijk, op circa 300 meter afstand, is de steenmarter waargenomen. De steenmarter is tevens waargenomen binnen het plangebied, in de Bergstraat. Deze marter kwam vanuit de richting van Coehoornpark. Deze waarneming is daarbij ook zeer recentelijk gemeld (21 juli 2019).

De hermelijn, wezel en de otter zijn tevens soorten die voor kunnen komen in de omgeving van het plangebied volgens hun verspreiding.

Veldonderzoek

Het plangebied bestaat uit bebouwing en een klein park. In de bomen zijn geen eekhoornnesten aangetroffen en daarmee zijn er geen verblijfplaatsen van eekhoorns in het plangebied. Er bevinden zich geen wateren binnen het plangebied, waardoor soorten zoals de bever en de otter kunnen worden uitgesloten. Er zijn geen holen, burchten of anderzijds sporen van de das waargenomen. De das gedijt bovendien het best in een omgeving met minimale verstoring. Gezien de locatie van het plangebied is deze soort dan ook niet te verwachten binnen het plangebied. De hermelijn mijdt eveneens de bebouwde omgeving. Voor de hermelijn en de bunzing zijn water tevens van belang, welke ontbrak in het plangebied. Daarnaast zijn kleine marters gebonden aan stukken groen die met elkaar verbonden zijn, zoals groene oevers, houtwallen, hagen, boomgaarden en dergelijke. Dit was niet aanwezig binnen de locatie, waardoor niet verwacht wordt dat deze soorten zich gevestigd hebben binnen het plangebied. De boommarter vestigt zich grotendeels in bosrijke gebieden. Bovendien waren er geen holtes geschikt voor de boommarter aangetroffen in het plangebied, waardoor deze soort kan worden uitgesloten. Dit geldt echter niet voor de steenmarter. Deze soort komt bij uitstek voor in bebouwde gebieden. In Coehoornpark zijn enkele plekken aanwezig die geschikt zouden kunnen zijn voor een steenmarter (Figuur 6). Daarnaast zijn er in de omgeving, binnen het plangebied, kelders en kruipruimtes aanwezig waar eventueel ook een steenmarter zich zou kunnen hebben gevestigd.

Figuur 6. Voorbeelden van mogelijke verblijfplaatsen en rommelige hoekjes binnen Coehoornpark welke mogelijk geschikt zouden kunnen zijn voor de steenmarter.

Effectenbeoordeling

Het plangebied zou eventueel geschikt kunnen zijn voor een steenmarter, die bij uitstek kiest voor de bebouwde omgeving. Bovendien is deze soort zeer recentelijk waargenomen binnen het plangebied, en tevens ook op een ander moment in de directe omgeving (300 m afstand). Het is dus mogelijk dat er zich in de omgeving een verblijfplaats bevindt van de steenmarter. Volgens de huidige plannen zullen de gebouwen, inclusief parkeergarage en kruipruimtes, worden gesloopt. Er zal alvorens moeten worden onderzocht of hier een verblijfplaats van een steenmarter aanwezig is. Daarnaast zal de inrichting van het park mogelijk worden herzien, en zal hier gedeeltelijk nieuwbouw geplaatst worden. Verwacht wordt dat de steenmarter hier negatieve effecten aan zal gaan ondervinden.

5.2.2 Vleermuizen

Vleermuizen vallen onder het beschermingsregime van de habitatrichtlijnsoorten. Verblijfplaatsen (kraam-, zomer-, paar- en winterverblijven) en essentiële vliegroutes en foerageergebieden van deze soorten zijn beschermd.

Bronnenonderzoek

Er zijn een verscheidenheid aan soorten vleermuizen in de omgeving waargenomen volgens de NDFF. De meeste vleermuiswaarnemingen betreft de gewone dwergvleermuis. Er zijn enkele waarnemingen van de gewone grootoorvleermuis, laatvlieger, rosse vleermuis, ruige

dwergvleermuis en watervleermuis. Tabel 2 geeft een overzicht van de waargenomen vleermuissoorten volgens de NDFF.

Tabel 2. Overzicht van vleermuizen die zijn waargenomen in het plangebied of omgeving volgens de NDFF van de laatste 3 jaar.

Soort
Gewone dwergvleermuis
Gewone grootoorvleermuis
Laatvlieger
Rosse vleermuis
Ruige dwergvleermuis
Watervleermuis

De gewone dwergvleermuis is meerdere malen waargenomen verspreid rondom en in het plangebied. Binnen Coehoornpark is een waarneming gemeld van de gewone dwergvleermuis. De gewone grootoorvleermuis is waargenomen in park Zijpendaal, meer dan één kilometer ten noorden van de locatie. De watervleermuis is tevens in dezelfde omgeving (park Zijpendaal) gesignaleerd. Op een afstand van ongeveer 600 m noordelijk is een laatvlieger gemeld, in park Sonsbeek. Deze soort is meerdere malen gemeld binnen het NDFF, voornamelijk in park Sonsbeek en Zijpendaal. In park Sonsbeek is tevens de rosse vleermuis waargenomen. Ten westen van het plangebied, op een afstand van ongeveer 600 m, zijn ruige dwergvleermuizen gemeld, in de omgeving van de Alexanderstraat.

Soorten die niet zijn gemeld binnen de NDFF maar eventueel wel voor zouden kunnen komen binnen het gebied zijn: baardvleermuis, meervleermuis, tweekleurige vleermuis en de vale vleermuis.

Veldonderzoek

Verblijfplaatsen van vleermuizen kunnen zich bevinden in gebouwen of bomen. In bomen bevinden vleermuizen zich in holtes, spleten of achter loshangend boomschors. In gebouwen kunnen vleermuizen zich onder andere bevinden in de spouw, onder dakpannen, achter boeiboorden en op zolders.

Binnen het plangebied komen aan aantal bomen voor in Coehoorn park. Deze bomen zijn gecontroleerd op de aanwezigheid van holtes of spleten en deze waren niet aanwezig. De bebouwing is geschikt voor gebouwbewonende vleermuizen. De gebouwen op de locatie hadden allen dakpannen, gaten in de spouw, daklijsten of boeiboorden waar vleermuizen eventueel gebruik van zouden kunnen maken (Figuur 7, zie ook Figuur 2).

Niet alleen verblijfplaatsen van vleermuizen, maar ook essentiële vliegroutes zijn beschermd. Vleermuizen zijn plaatstrouw en maken vaak jaren achter elkaar gebruik van hetzelfde netwerk aan verblijfplaatsen. De meeste soorten maken ook gebruik van min of meer vaste vliegroutes tussen hun verblijfplaats en het jachtgebied. Indien er geen alternatieven zijn is de vliegroute van essentieel belang voor een kolonie. Als de dieren niet meer zonder

Figuur 7. Enkele voorbeelden van locaties waar eventueel een vleermuisverblijfplaats aanwezig zou kunnen zijn. Deze locaties zouden tevens geschikt kunnen zijn voor soorten zoals de gierzwaluw.

verstoring van hun verblijfplaats bij hun jachtgebied kunnen komen zullen ze moeten verhuizen. Om deze reden zijn essentiële vliegroutes van vleermuizen beschermd. Lijnvormige landschapselementen die als vliegroute kunnen dienen zijn bijvoorbeeld bomenrijen of watergangen. In Coehoornpark zijn enkele bomenrijen aanwezig, welke gebruikt zouden kunnen worden als vliegroute.
Ook essentieel foerageergebied van vleermuizen is beschermd. Het plangebied kan als foerageergebied gebruikt worden door vleermuizen. Met name Coehoornpark biedt beschutting en enkele bomen en struiken. Hier is voldoende mogelijkheid om te foerageren.

Effectenbeoordeling

Het plangebied biedt geschikte mogelijkheden voor verblijfplaatsen voor vleermuizen. De gebouwen beschikken allen over dakpannen, kieren, gaten, boeiboorden of gaten in de spouwmuur. Gezien de werkzaamheden (slopen) wordt er verwacht dat vleermuissoorten die zich hier gevestigd hebben nadelige gevolgen zullen gaan ondervinden.

Er wordt niet verwacht dat in de bomen in Coehoornpark zich vleermuizen hebben gevestigd. Mogelijkerwijs maken vleermuizen eventueel gebruik van het plangebied als foerageergebied of vliegroute. Echter, de directe omgeving biedt voldoende uitwijkmogelijkheden, er bevinden zich parkjes, tuintjes en kleine delen groen in de omgeving. Essentiële vliegroutes of essentieel foerageergebied wordt dan ook niet verwacht.

5.2.3 Vogels

Alle vogelsoorten behoren tot de Vogelrichtlijn. Daarnaast is het nest van enkele vogelsoorten jaarrond beschermd.
Voor het broedseizoen van vogels is geen standaardperiode. Dit omdat het broedseizoen van soort tot soort en van jaar tot jaar kan verschillen. Globaal kan voor het broedseizoen de periode van 15 maart tot 15 juli worden aangehouden.

Bronnenonderzoek

In de omgeving van de planlocatie ligt bebouwd gebied en een park, waardoor een verscheidenheid aan vogelsoorten in de omgeving voorkomt. In Tabel 3 zijn de vogelsoorten

met een jaarrond beschermd nest die zijn waargenomen in of in de omgeving van het plangebied volgens de NDFF weergegeven.

Tabel 3. Overzicht van vogels met jaarrond beschermde nesten die zijn waargenomen in het plangebied of omgeving volgens de NDFF van de laatste 3 jaar.

Soort	Beschermingsstatus
	jaarrond beschermde nesten
blauwe reiger	5
boerenzwaluw	5
bonte vliegenvanger	5
boomklever	5
boomkruiper	5
boomvalk	4
bosuil	5
buizerd	4
ekster	5
gekraagde roodstaart	5
gierzwaluw	2
glanskop	5
grauwe vliegenvanger	5
groene specht	5
grote bonte specht	5
grote gele kwikstaart	3
havik	4
huismus	2
huiszwaluw	5
ijsvogel	5
kleine bonte specht	5
koolmees	5
oeverzwaluw	5
pimpelmees	5
roek	2
slechtvalk	3
spreeuw	5
steenuil	1
torenvalk	5
zwarte kraai	5
zwarte mees	5
zwarte roodstaart	5
zwarte specht	5

De boomvalk is voornamelijk gemeld aan de andere kant van de Nederrijn, in de omgeving van de Batavierenweg en de Nijmeegseweg-West, ongeveer één kilometer van het plangebied vandaan. Waarnemingen van de buizerd zijn verspreid over het gehele gebied gemeld. De dichtstbijzijnde waarneming stamt uit Sonsbeekpark, op een afstand van 600 m van het gebied vandaan. Gierzwaluwen zijn eveneens gemeld vanuit het gehele gebied rondom het plangebied. De waarneming niet ver van het centraal station in de omgeving van de Willemstunnel, ongeveer 200 m van de locatie vandaan, is de dichtstbijzijnde waarneming van de gierzwaluw. Vanuit Sonsbeekpark zijn tevens meldingen van de grote gele kwikstaart gemaakt. Ook de havik is verspreidt over het gehele gebied waargenomen, waarbij de dichtstbijzijnde waarnemingen stammen vanuit Sonsbeekpark. De huismus is voornamelijk

waargenomen in de bebouwde delen rondom het plangebied. In de Pels Rijckenstraat en Sweerts de Landasstraat zijn de dichtstbijzijnde meldingen voor de huismus, op ongeveer 400 m ten noorden van het plangebied. Ten zuiden van de Nederrijn, bij de kruising van Nijmeegseweg-Oost en de Pleijweg zijn roeken gemeld, op een afstand van circa 1,5 km ten zuiden van de locatie. Op ongeveer 800 m afstand ten zuidwesten zijn meerdere meldingen van de slechtvalk, in de omgeving van de Sint-Eusebiuskerk. Tenslotte is de steenuil waargenomen aan de Drielsedijk, ten zuiden van de Nederrijn. Deze melding bevond zich meer dan één kilometer ten zuidwesten van het plangebied vandaan.

Veldonderzoek

Tijdens het veldbezoek zijn een aantal vogels gehoord en gezien die typerend zijn voor de stadse omgeving: de kauw, pimpelmees, koolmees, houtduif en kraai. De bomen zijn zo ver mogelijk gecontroleerd op jaarrond beschermde nesten. Deze zijn niet aangetroffen. In de struiken en bomen binnen het plangebied zouden enkele algemene broedvogels zich kunnen hebben gevestigd. Ook in de vele vogelhuisjes binnen het park kunnen soorten zoals de koolmees en pimpel broeden.

Delen van de bebouwing binnen het plangebied is geschikt als nestlocatie voor de gierzwaluw en de huismus. Met uitzondering van twee gebouwen binnen het plangebied zou in principe elke locatie geschikt kunnen zijn voor gierzwaluwen. Coehoornstraat 33/35 en Bergstraat 35 hadden geen kieren, gaten of bedaking waardoor deze ongeschikt wordt geacht voor gierzwaluwen. De overige gebouwen bieden genoeg locaties zoals dakpannen, gaten in de muur, dakgoten, ruimte achter daklijsten, het nok in de dak e.d. waar eventueel gierzwaluwen zouden kunnen nestelen (zie ook Figuur 2 & 7). Gebouwen aanwezig op locatie die eventueel geschikt zouden kunnen zijn voor huismussen zijn: Coehoornstraat 17, Bergstraat 31, Bergstraat 33 en Nieuwe Plein 5 & 7. Deze vier gebouwen beschikken over een dak met pannen, waar huismussen zich eventueel gevestigd zouden kunnen hebben.

Effectenbeoordeling

Er kunnen zich jaarrond beschermde nesten van huismus en/of gierzwaluw in de bebouwing bevinden. Met uitzondering van Coehoornstraat 33/35 en Bergstraat 35 is elk gebouw geschikt voor huismussen en/of gierzwaluwen. Verwacht wordt dat de werkzaamheden negatieve effecten gaan opleveren voor eventuele gierzwaluwen en/of huismussen die hier voorkomen.

In de bomen zijn geen jaarrond beschermde nesten aangetroffen. In de bomen en struiken, met name in Coehoornpark, zouden eventueel algemene broedvogels kunnen nestelen. Binnen het park staan ook een aantal vogelhuisjes, waar bijvoorbeeld pimpelmezen of koolmezen gebruik van zouden kunnen maken tijdens het broedseizoen.

5.2.4 Reptielen, amfibieën en vissen

Bronnenonderzoek

In Tabel 4 is een overzicht weergegeven van de waargenomen beschermde amfibieën, reptielen en vissen in het plangebied of in de omgeving van het plangebied volgens de NDFF.

Tabel 4. Overzicht van waargenomen reptielen, amfibieën en vissen in of nabij het plangebied volgens de NDFF van de laatste 3 jaar.

Soort	Beschermingsstatus		
	Habitat-richtlijnsoort	**andere soorten**	**vrijgestelde soorten**
Hazelworm		x	
Ringslang		x	
Alpenwatersalamander		x	
Bastaardkikker			x
Bruine kikker			x
Gewone pad			x
Kleine watersalamander			x
Poelkikker	x		
Rugstreeppad	x		

In de omgeving van het spoor, ten westen van het centraal station op ongeveer 700 m afstand, is de hazelworm gemeld. Bij Mariëndaal, in de buurt van de Utrechtseweg ten westen van het plangebied, zijn ringslangen gemeld op meer dan een kilometer afstand. Op dezelfde afstand, maar dan ten noorden van het plangebied, is de alpenwatersalamander waargenomen in de omgeving van park Zijpendaal. In één van de wateren bij Uiterwaardpark is melding gemaakt van de poelkikker, in zuidwestelijke richting op een afstand van circa één kilometer. Op eenzelfde afstand, tevens in Uiterwaardpark is de rugstreeppad gemeld.

Mogelijke soorten die tevens voor zouden komen in de omgeving van het plangebied zijn de adder, gladde slang, grote modderkruiper, heikikker, kamsalamander, levendbarende hagedis en de zandhagedis.

Veldonderzoek

Er is geen oppervlaktewater aanwezig op de onderzoekslocatie, waarmee de aanwezigheid van beschermde vissen en voortplantingswater voor beschermde amfibieën kan worden uitgesloten. Het aanwezige groen is niet geschikt als landhabitat voor beschermde amfibieën, aangezien het een onderhouden parkje betreft. Amfibieënsoorten waarvoor een vrijstelling geldt kunnen wel voorkomen in het plangebied.

Tijdens het veldbezoek is een inschatting gemaakt over het gebruik van het plangebied door reptielen. Het plangebied biedt weinig geschikt leefgebied (structuurrijke vegetatie, zanderige plekken) voor zwaar beschermde soorten en deze worden dan ook niet verwacht. Ringslangen komen voornamelijk voor in de omgeving van water en sloten. Deze ontbraken binnen het plangebied. Het plangebied is daarbij omringd door woonhuizen en het groen is niet verbonden met de omringende bossen en natuur.

Effectenbeoordeling

Zwaar beschermde vissen, reptielen en amfibieënsoorten stellen kritische eisen aan hun leefomgeving. Geschikt habitat om te rusten, zich voort te planten of te overwinteren is voor beschermde vissen, reptielen en amfibieën in het plangebied niet aanwezig.

5.2.5 Flora

Bronnenonderzoek

Tabel 5 geeft een overzicht van de beschermde planten die in het plangebied of de naaste omgeving zijn waargenomen volgens de NDFF.

Tabel 5. Overzicht van waargenomen beschermde planten in het plangebied of in de nabije omgeving volgens de NDFF van de laatste 3 jaar.

Soort	Beschermingsstatus		
	Habitat-richtlijnsoort	**andere soorten**	**vrijgestelde soorten**
Zandwolfsmelk		x	

De zandwolfsmelk is gemeld vanuit de Nieuwe Havenweg, ten zuidoosten van het plangebied. Deze melding bevindt zich op circa 1,5 km van het plangebied vandaan. Deze soort prefereert zonnige open en droge plekken die niet worden bemest. Groeiplaatsen omvatten rivierdijken, duinen, grasland, hellingen en bermen en spoorbermen nabij rivieren.

Volgens zijn verspreiding binnen Nederland zou spits havikskruid ook eventueel voor kunnen komen in de omgeving van het plangebied. Spits havikskruid groeit voornamelijk op grasland, bermen, rivierdijken, open plekken in bossen, bosranden en bijvoorbeeld spoorbermen.

Veldonderzoek

Het onderzoek heeft plaatsgevonden in de bloeitijd van beschermde plantensoorten. In Coehoornpark komen voornamelijk aangeplante of algemene soorten flora voor. Er bevindt zich een moestuin, maar ook vlinderstruiken, lavendel en algemene soorten zoals weegbree, paardenbloem, klaver, brandnetel en algemene grassoorten komen voor binnen het plangebied. Tijdens het veldbezoek zijn geen beschermde planten waargenomen en deze zijn ook niet te verwachten. Op de muren zijn geen beschermde muurplanten aangetroffen.

Effectenbeoordeling

De meeste beschermde planten zijn zeer kritisch ten aanzien van hun standplaats. Beschermde planten zijn tijdens het veldbezoek niet aangetroffen. Gezien de aard van het plangebied en de soortensamenstelling van de aanwezige flora worden beschermde planten hier ook niet verwacht.

5.2.6 Ongewervelden

Bronnenonderzoek

Tabel 6 geeft een overzicht van beschermde ongewervelden die in het plangebied of in de naaste omgeving zijn waargenomen volgens de NDFF.

Tabel 6. Overzicht van waargenomen beschermde ongewervelden in het plangebied of in de nabije omgeving volgens de NDFF van de laatste 3 jaar.

Soort	Beschermingsstatus		
	Habitat-richtlijnsoort	**andere soorten**	**vrijgestelde soorten**
Sleedoornpage		x	
Rivierrombout			x

De sleedoornpage is verspreid over het gehele gebied gemeld. De dichtstbijzijnde melding stamt uit de Sonsbeeksingel, op ongeveer één kilometer afstand, ten noordoosten van het plangebied. Hetzelfde geldt voor de rivierrombout, die hier tevens is gemeld. Daarnaast komt hij verspreid over het gehele gebied rondom de locatie voor, voornamelijk dicht bij wateren.

De gevlekte witsnuitlibel zou daarnaast eventueel ook nog te verwachten zijn in de omgeving van het plangebied volgens de nationale verspreiding van deze soort.

Veldonderzoek

Tijdens het veldbezoek is een inschatting gemaakt op het voorkomen van beschermde ongewervelden in het plangebied. Iedere soort is afhankelijk van een bepaald habitat met bepaalde waardplanten. Deze habitatten zijn in het plangebied niet aanwezig. Daarnaast is sleedoorn niet aangetroffen binnen het plangebied. Er bevinden zich in de directe omgeving van het plangebied geen wateren, waardoor de rivierrombout en de gevlekte witsnuitlibel ook kunnen worden uitgesloten.

Effectenbeoordeling

Er zijn geen negatieve effecten te verwachten op beschermde ongewervelden.

5.3 Houtopstanden

De bomen in het plangebied vallen onder de bebouwde kom houtopstanden en zijn daarom vrijgesteld van de meld- en herplantplicht van de Wet natuurbescherming.

6. Conclusies en aanbevelingen

Aan de hand van het voorgaande kan een aantal conclusies worden getrokken en worden aanbevelingen gegeven voor de te nemen vervolgstappen.
In de effectenbeoordeling en de daaruit volgende conclusies is uitgegaan van de werkzaamheden zoals die zijn omschreven in paragraaf 3.2. Veranderingen of afwijkingen hiervan kunnen tot andere conclusies leiden.
Natuuronderzoek heeft doorgaans een juridische houdbaarheid van drie jaar.

6.1 Gebiedsbescherming

6.1.1 Natura 2000

Er zijn geen negatieve effecten, dan wel significant negatieve effecten te verwachten van het project op het nabijgelegen Natura 2000-gebied.

6.1.2 Natuurnetwerk Nederland

Het plangebied ligt buiten de grenzen van Natuurnetwerk Nederland, waardoor er geen effecten op de kernkwaliteiten van het gebied zijn. Het afwegingskader EHS hoeft niet te worden doorlopen.

6.2 Soortbescherming

De Wet natuurbescherming is gericht op het duurzaam in stand houden van soorten in hun natuurlijk leefgebied. Niet alleen de instandhouding van verblijfplaatsen is van belang, maar ook de instandhouding van het leefgebied. Te allen tijde dient men de zorgplicht in acht te nemen. Deze zorgplicht houdt in dat nadelige gevolgen voor flora en fauna zoveel mogelijk moet worden voorkomen. De zorgplicht geldt voor alle planten en dieren, beschermd of niet. Tabel 7 geeft een overzicht van de maatregelen per soortgroep. In Tabel 8 staat weergegeven welk nader onderzoek zal moeten plaatsvinden per locatie.

Tabel 7. Samenvatting onderzoeksresultaten en maatregelen.

Soortgroep	Soort	Maatregelen
Grondgebonden zoogdieren	Steenmarter	Nader onderzoek.
Vleermuizen	Gebouwbewonende vleermuissoorten	Nader onderzoek.
Vogels	Gierzwaluw, huismus en algemene broedvogels	Nader onderzoek gierzwaluw en huismus. Werken buiten het broedseizoen (15 maart t/m 15 juli).
Reptielen	n.v.t.	
Amfibieën	n.v.t.	
Vissen	n.v.t.	
Flora	n.v.t.	
Ongewervelden	n.v.t.	

6.2.1 Grondgebonden zoogdieren

De voorgenomen werkzaamheden kunnen een negatief effect opleveren voor de steenmarter. Nader onderzoek moet uitwijzen of de soort daadwerkelijk gebruik maakt van het plangebied en of een ontheffing in het kader van de Wet natuurbescherming nodig is. Ten behoeve van het nader onderzoek zullen meerdere wildcamera's worden geplaatst voor 6 of 12 weken, afhankelijk van het seizoen.

6.2.2 Vleermuizen

De bebouwing op de locatie is een potentiële vaste rust- en verblijfplaats voor gebouwbewonende vleermuizen. Alle gebouwen binnen het plangebied zouden geschikt kunnen zijn als vleermuizenverblijfplaats. Nader onderzoek moet uitwijzen wat de functie van het plangebied voor vleermuizen is en of een ontheffing in het kader Wet natuurbescherming nodig is. De bomen binnen het park kunnen worden uitgesloten als verblijf voor vleermuizen. Essentiële vliegroutes of essentieel foerageergebied wordt niet verwacht binnen het plangebied.

Het nader onderzoek zal er als volgt uitzien: in de periode half mei tot half juli zullen 3 bezoeken plaatsvinden, één in de ochtend rond zonsopkomst en twee in de avond rond zonsondergang. Daarnaast vinden er in de periode half augustus tot en met september 2 bezoeken plaats in de nacht.

6.2.3 Vogels

Een deel van de bebouwing op de locatie is mogelijk geschikt als nestlocatie voor gierzwaluw en/of huismus. Met uitzondering van Coehoornstraat 33/35 en Bergstraat 35 zijn alle gebouwen binnen het plangebied geschikt voor gierzwaluwen. Daarnaast zijn Coehoornstraat 17, Bergstraat 31, Bergstraat 33 en Nieuwe Plein 5 & 7 gebouwen die dakpannen bevatten en eventueel geschikt zouden kunnen zijn voor huismussen. Het is nog niet bekend welke gebouwen zullen worden inbegrepen in de werkzaamheden. Voor alle gebouwen, m.u.v. Coehoornstraat 33/35 en Bergstraat 35, geldt: nader onderzoek moet uitwijzen of deze bebouwing gebruikt wordt door deze soorten en een ontheffing in het kader Wet natuurbescherming nodig is.

De bomen zijn gecontroleerd op de aanwezigheid van jaarrond beschermde nesten. Deze zijn niet aangetroffen. Binnen Coehoorn park bevinden zich enkele struiken en bomen waar algemene vogels kunnen broeden. Er zal dus buiten de kwetsbare broedperiode (15 maart t/m 15 juli) moeten worden gewerkt. Kan dit niet vermeden worden, dan zal alvorens de bomen en struiken verwijderd worden moeten worden gecontroleerd op actieve nesten. Dit geldt tevens voor de nestkasten die binnen Coehoornpark zijn opgehangen.

Het nader onderzoek zal als volgt te werk gaan: voor de huismus zal in de periode april tot en met half mei 2 bezoeken plaatsvinden, waarbij gezocht wordt naar aanwijzingen voor nesten van huismussen. Voor de gierzwaluw zal in de periode juni tot en met half juli 3 bezoeken

plaatsvinden in de avond rond zonsondergang, waarbij gezocht wordt naar aanwijzingen voor nesten.

6.2.4 Reptielen, amfibieën en vissen

Geschikt habitat om te rusten, zich voort te planten of te overwinteren is voor beschermde reptielen, amfibieën en vissen in het plangebied niet aanwezig.

Amfibieënsoorten waarvoor een vrijstelling geldt kunnen mogelijk voorkomen binnen het plangebied. Hiervoor moet rekening gehouden worden met de zorgplicht. Een ontheffing in het kader Wet natuurbescherming is niet nodig.

6.2.5 Flora

In het plangebied zijn geen beschermde planten waargenomen of te verwachten. Een ontheffing in het kader van de Wet natuurbescherming is niet nodig.

6.2.6 Ongewervelden

In het plangebied worden geen beschermde ongewervelden verwacht. Een ontheffing in het kader van de Wet natuurbescherming is niet nodig.

6.3 Houtopstanden

De bomen in het plangebied vallen onder de bebouwde kom houtopstanden en zijn daarom vrijgesteld van de meld- en herplantplicht van de Wet natuurbescherming.

Tabel 8. Samenvatting van het type nader onderzoek dat zal moeten plaatsvinden per locatie.

Locatie	Nader onderzoek
Coehoornstraat 17	Vleermuizen, gierzwaluw, huismus
Coehoornstraat 33/35	Vleermuizen
Korte Coehoornstraat 60	Vleermuizen, gierzwaluw
Bergstraat 31	Vleermuizen, gierzwaluw, huismus
Bergstraat 33	Vleermuizen, gierzwaluw, huismus
Bergstraat 35	Vleermuizen
Nieuwe Plein 1B + Parkeergarage	Vleermuizen, gierzwaluw
Nieuwe Plein 3	Vleermuizen, gierzwaluw
Nieuwe Plein 5	Vleermuizen, gierzwaluw, huismus
Nieuwe Plein 7	Vleermuizen, gierzwaluw, huismus
Coehoorn park	Steenmarter

Bronnen

Literatuur

- Bos, F., Bosveld, M., Groenendijk, D., Swaay, van C. & Wynhoff, I., De Vlinderstichting 2006. De dagvlinders van Nederland, verspreiding en bescherming (Lepidoptera: Hesperioidea, Papilionoidea. - Nederlandse Fauna 7. Leiden. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey - Nederland.
- Broekhuizen, S., K. Spoelstra, J.B.M. Thissen, K.J. Kanters & J.C. Buys 2016. Atlas van de Nederlandse zoogdieren. Natuur van Nederland 12: 1-432.
- Creemers., R.C.M. & J.J.C.W. van Delft (RAVON)(redactie) 2009. De amfibieën en reptielen van Nederland. - Nederlandse Fauna 9. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, EIS - Nederland, Leiden.
- Kapteyn, K. 1995. Vleermuizen in het landschap. Over hun ecologie, gedrag en verspreiding. Schuyt & Co, Haarlem.
- Limpens, H., Mosterd, K. & Bongers, W. 1997. Atlas van de Nederlandse vleermuizen. Onderzoek naar verspreiding en ecologie. KNNV, Utrecht.
- Ministeries van LNV en VROM en de provincies, 2006. Spelregels EHS, Beleidskader voor compensatiebeginsel, EHS-saldobenadering en herbegrenzen EHS.
- Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie, 2002. De Nederlandse libellen (Odonata). Nederlandse Fauna 4. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey - Nederland, Leiden.

Websites

- http://www.arcgis.com/home/webmap/viewer.html?webmap=1c5de9624b42440b8e1af80c25add9c5
- https://monitor.aerius.nl/monitor/
- https://wetten.overheid.nl/BWBR0037552/
- https://wetten.overheid.nl/BWBR0038668/
- www.eis-nederland.nl
- www.floron.nl
- www.google.nl/maps
- www.ndff.nl
- www.ravon.nl
- www.sovon.nl
- www.synbiosys.alterra.nl
- www.verspreidingsatlas.nl
- www.zoogdiervereniging.nl

Onderzoek stikstofdepositie

Onderzoek stikstofdepositie Plan Coehoorn-oost Arnhem

Status	**definitief**
Versie	001
Rapport	M.2019.1208.05.R001
Datum	3 december 2019

Colofon

Opdrachtgever	Gemeente Arnhem Postbus 5465 6802 EL Arnhem
Contactpersoon opdrachtgever	Dhr. B. Lagerberg
Project Betreft Uw kenmerk	Stikstofdepositie nieuwbouwplannen gemeente Arnhem Plan Coehoorn -
Rapport Datum Versie Status	M.2019.1208.05.R001 3 december 2019 001 definitief
Uitgevoerd door	DGMR Industrie, Verkeer en Milieu B.V. Van Pallandtstraat 9-11 6814 GM Arnhem Postbus 153 6800 AD Arnhem
Contactpersoon	H.D. (Herman) Jager MSc 088 346 78 21 hja@dgmr.nl
Auteur	D. (Dennis) Kempen 088 346 78 86 dke@dgmr.nl
Projectadviseur	ing. M.H.M. (Michel) van Kesteren 088 346 78 00 ks@dgmr.nl
2e lezer/secr.	HJA|MHK

Inhoud

1. Inleiding 4

2. Situatie 5
2.1 Omgeving 5
2.2 Plan Coehoorn-oost 5

3. Beoordelingskader 7
3.1 Wet natuurbescherming 7
3.2 Programma Aanpak Stikstof (PAS) 7
3.3 Adviescollege stikstofproblematiek 7

4. Uitgangspunten 8
4.1 Gebruiksfase 8
4.2 Bouwfase 8
4.3 Invoergegevens 8
4.4 Rekenmethode 9

5. Resultaten 10
5.1 Gebruiksfase 10
5.2 Bouwfase 10

6. Conclusie 11

Bijlagen
Bijlage 1 bepaling emissie en invoergegevens AERIUS
Bijlage 2 Resultaten berekening AERIUS

1. Inleiding

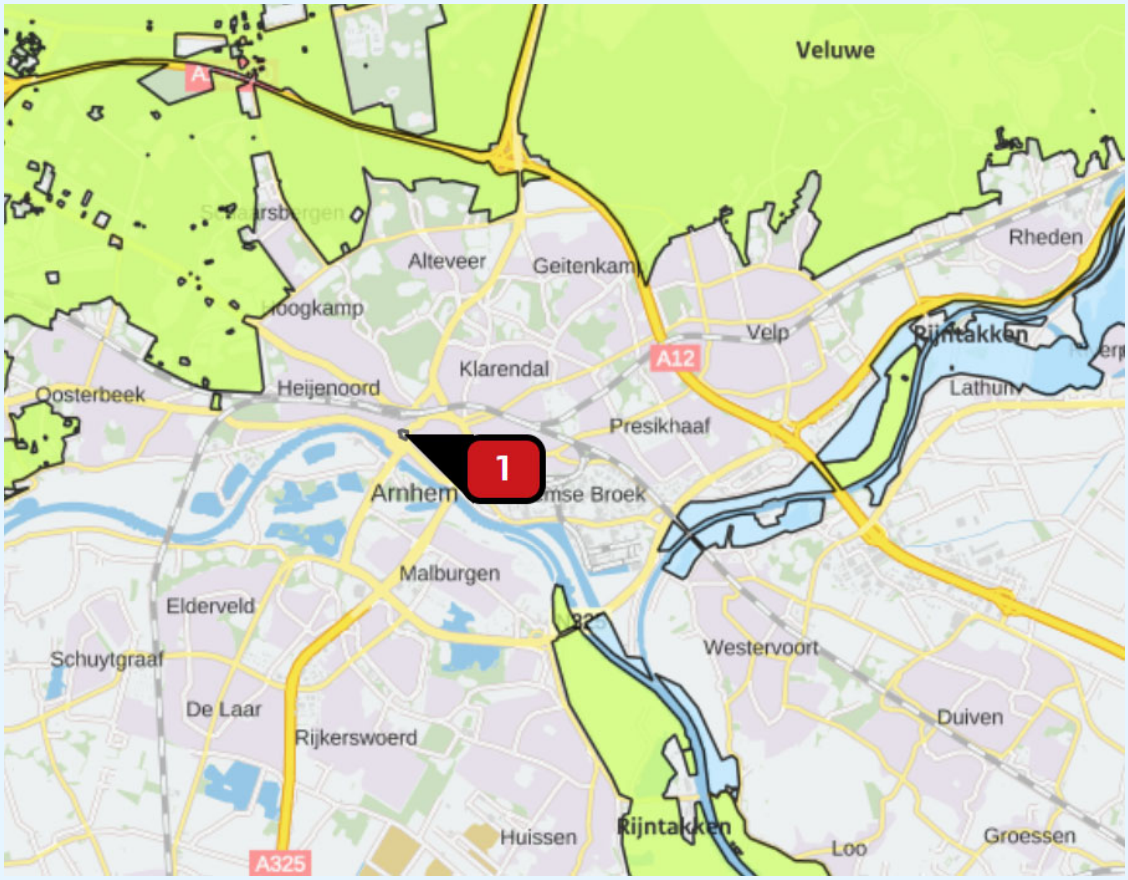
De Gemeente Arnhem heeft het plan om een deel van de wijk Coehoorn te herontwikkelen. Het plan bestaat uit drie delen. De herontwikkeling van Coehoorn-oost kan leiden tot stikstofdepositie op de natuurgebieden in de omgeving. In opdracht van de Gemeente Arnhem voert DGMR daarom een onderzoek naar de depositie van stikstof uit.

Op 29 mei 2019 heeft de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State geoordeeld dat het Programma Aanpak Stikstof (PAS) niet als basis voor toestemming voor activiteiten mag worden gebruikt. In dit onderzoek beoordelen wij daarom of het plan een relevant effect heeft op de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden in de omgeving van het plan. Hierbij betrekken wij ook het rapport van het Adviescollege stikstofdepositie, dat in september 2019 is gepubliceerd.
De berekening is gemaakt met AERIUS. In dit onderzoek beschouwen wij zowel de bouw- als gebruiksfase.

2. Situatie

2.1 Omgeving

De planlocatie ligt tussen de Rijnkade en de Trans aan de zuidkant van het centrum van Arnhem. De dichtstbijzijnde stikstofgevoelige natuurgebieden zijn de Veluwe en de Rijntakken.
Beide gebieden liggen op ongeveer 2 tot 2.5 kilometer van de planlocatie. De twee, hieronder in het groen weergegeven gebieden, zijn voor deze planlocatie maatgevend voor de beoordeling van de stikstofdepositie. Op onderstaande kaart is de ligging van de planlocatie ten opzichte van Arnhem en de twee relevante natuurgebieden gevisualiseerd.

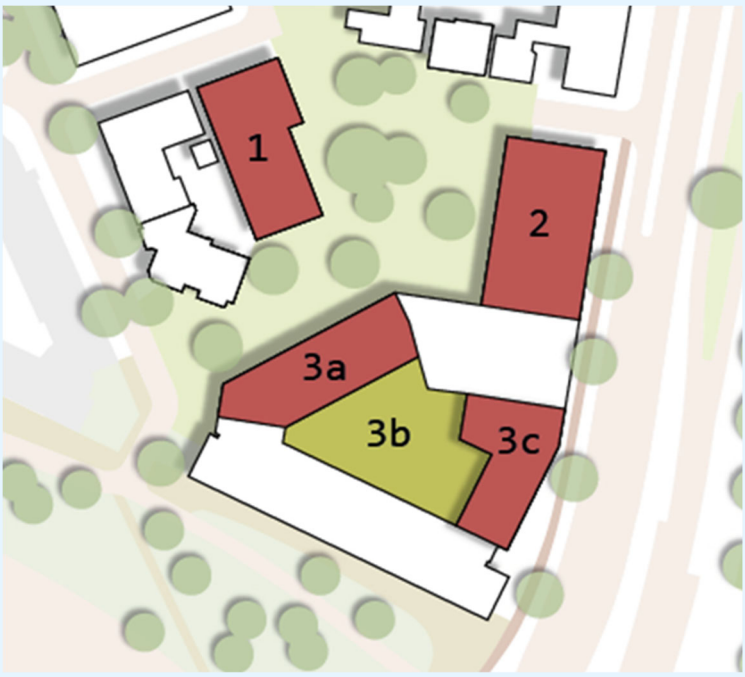
figuur 1: plattegrond ligging planlocatie en relevante natuurgebieden

2.2 Plan Coehoorn-oost

Het plan bestaat uit de realisatie van 3 plandelen (plots) met een mix van appartementen, woningen, kantoren en commerciële ruimtes. Binnen het plan worden ook een aantal parkeergarages in de kelders van de verschillende gebouwen gerealiseerd. Het plan bestaat uit de ontwikkeling van de volgende onderdelen:

- Plot 1: 18 appartementen, 1.160m² BVO kantoor, 18 parkeerplaatsen.
- Plot 2: 36 woningen, 780m² BVO commerciële ruimtes, 26 parkeerplaatsen.
- Plot 3: 6 woningen, 48 appartementen, 475m² BVO kantoor, 54 parkeerplaatsen.

Op onderstaande afbeelding staan de planonderdelen op een plattegrond weergegeven.

figuur 2: Plattegrond plan Coehoorn-oost

K:\doc\m\2019\120805\m20191208O5r001.docx 03-12-2019

3. Beoordelingskader

3.1 Wet natuurbescherming

De bescherming van belangrijke natuurgebieden is verankerd in de Wet natuurbescherming. Hieronder vallen de volgende gebieden:

- Natura 2000-gebieden.
- Beschermde natuurmonumenten.
- Gebieden die de minister aanwijst ter uitvoering van verdragen of andere verplichtingen.

Voor de Natura 2000-gebieden die vallen onder de Wet natuurbescherming zijn aanwijzingsbesluiten opgesteld. In deze aanwijzingsbesluiten staat de exacte begrenzing van het gebied weergegeven, voor welke soorten en habitatten het betreffende gebied is aangewezen (de gekwalificeerde soorten en habitatten) en welke instandhoudingsdoelstellingen er gelden voor deze soorten en habitatten.

Voor projecten en 'andere handelingen' (binnen en buiten Natura 2000-gebieden) waarvan niet op voorhand zeker is dat ze geen gevaar voor de instandhoudingsdoelstellingen vormen, geldt een vergunningplicht. Eén van de belangrijkste knelpunten voor vergunningverlening van de Wet natuurbescherming vormt het aspect stikstofdepositie (NO_x en NH_3). De depositie van stikstof vormt voor Nederland één van de belangrijkste belemmeringen om de Europese doelstellingen te halen.

3.2 Programma Aanpak Stikstof (PAS)

Op 29 mei 2019 heeft de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State geoordeeld dat het huidige Programma Aanpak Stikstof niet als basis voor toestemming voor activiteiten mag worden gebruikt. Hierdoor mist op dit moment een eenduidig toetsingskader, waardoor toestemmingsverlening in het kader van de Wet natuurbescherming moeilijk is. Wanneer geen sprake is van een relevante stikstofdepositie, is ook geen vergunning Wet natuurbescherming nodig.

3.3 Adviescollege stikstofproblematiek

In september 2019 heeft het Adviescollege stikstofproblematiek een eerste advies[1] uitgebracht over het oplossen van de problemen die vanwege stikstofdepositie in Nederland zijn ontstaan. In het advies geeft het college aan dat zij voorlopig geen nieuwe drempelwaarde willen instellen of ontwikkelingsruimte van natuurgebieden willen uitgeven. Het adviescollege gaat ervan uit dat bedrijven en planmakers bronmaatregelen nemen, om negatieve effecten op natuurgebieden te voorkomen en/of beperken.

Alle plannen en projecten moeten voor een ontwikkeling daarom aantonen dat zij geen relevant effect op de natuurgebieden veroorzaken, om toestemming van het bevoegd gezag voor het plan of project te krijgen. Het adviescollege stikstofdepositie geeft daarbij in het advies aan, dat hiervoor gebruik kan worden gemaakt van saldering van de depositie op basis van de bestaande of vergunde situatie.

Beoordeling relevante depositie

In dit onderzoek beoordelen wij of vanwege het plan een relevante stikstofdepositie ontstaat. In het onderzoek beschouwen wij 0,00 mol/ha/jaar als de grenswaarde voor een relevante depositie. De grenswaarde van 0,00 mol/ha/jaar is op dit moment in Nederland algemeen geaccepteerd om te beschouwen of een plan een relevante bijdrage op een natuurgebied heeft.

[1] Adviescollege stikstofproblematiek (2019), Niet alles kan, eerste advies van het adviescollege stikstofproblematiek.

k:\doc\m\2019\120805\m20191208O5r001.docx 03-12-2019

4. Uitgangspunten

In dit hoofdstuk staan de uitgangspunten voor het onderzoek beschreven. In bijlage 1 is een volledige uitwerking van alle bronnen opgenomen.

4.1 Gebruiksfase

De nieuwbouw wordt volledig aardgasvrij gerealiseerd. De installaties van de nieuwe woningen veroorzaken daarom geen emissie van stikstof. De vervoersbewegingen van en naar de locatie zijn daarom in de toekomstige gebruiksfase de enige relevante bron voor de berekening van de stikstofdepositie.

In onderstaande tabel staat een overzicht van de relevante bronnen in de toekomstige situatie. De vervoerbewegingen zijn berekend op basis van kengetallen uit publicatie 381 'Toekomstbestendig parkeren' van het CROW.

tabel 1: gegevens toekomstige situatie

Onderdeel	Aantal/hoeveelheid
Vervoersbewegingen (appartementen & woningen)	520 bewegingen per etmaal
Vervoersbewegingen (commerciële ruimtes & kantoorruimtes)	305 bewegingen per etmaal

4.2 Bouwfase

De gegevens voor de bouwfase zijn in overleg met de gemeente vastgesteld. Hiervoor is een schatting van het in te zetten materieel gemaakt, op basis van vergelijkbare projecten.

De bouw duurt naar verwachting 3 jaar. In tabel 2 staat een overzicht van de werktuigen die tijdens de bouw toegepast worden. Daarbij hebben wij de stage klasse aangegeven en de totale emissie die de werktuigen veroorzaken.

tabel 2: materieelinzet bouwfase

Materieel	Aantal uur bouwperiode	Stage klasse	Emissie (kg)
Hei/boorstelling	140 uur	IV	7.2
Pomp voor afwerklaag vloer	90 uur	IV	4.4
Betonpomp	300 uur	IV	28.1
Shovel	280 uur	IV	18.3
Verreiker	200 uur	IV	3.4
Frees	55 uur	IV	2.1
Graafmachine	800 uur	IV	31.2
Kraan t.b.v sloop	700 uur	IV	33.6
Spieringkraan	1400 uur	IV	43.7

Naast de hierboven beschreven werktuigen rijden tijdens de bouw ook vrachtwagens en lichte motorvoertuigen (bestelwagens en personenwagens) van en naar het terrein. In onderstaande tabel staan de vervoersbewegingen tijdens de bouwfase.

tabel 3: aantal vervoersbewegingen bouwfase

Materieel	Aantal vervoersbewegingen
Lichte motorvoertuigen	18000
Zware motorvoertuigen	2800

4.3 Invoergegevens

Bij de berekening van de depositiebijdrage maakt AERIUS gebruik van standaard invoergegevens die centraal zijn vastgesteld, zoals gegevens over de meteorologische condities, de terreinruwheid en emissiekenmerken van onder andere wegverkeer en schepen.

k:\doc\m\2019\120805\m20191208O5r001.docx 03-12-2019

Wegverkeer
De rijbewegingen van de personenwagens en vrachtwagens zijn als wegverkeer in AERIUS ingevoerd. In AERIUS wordt hiermee de emissie berekend op basis van de route en het aantal vervoersbewegingen. In het onderzoek zijn wij ervan uitgegaan dat alle bewoners en bezoekers parkeren in de nieuw te realiseren parkeerkelders onder de verschillende gebouwen.

Bij het berekenen van het effect van de vervoersbewegingen is ook rekening gehouden met de verkeersaantrekkende werking. De verkeersaantrekkende werking is gemodelleerd tot het punt dat het aannemelijk is dat de voertuigen die van en naar het plan rijden, zijn opgenomen in het heersende verkeersbeeld. In dit onderzoek is de verkeersaantrekkende werking vanuit ieder plot in meerdere richtingen beschouwd en meegenomen in de berekening. Daarbij is er ook rekening gehouden met de eenrichtingsverkeerwegen rondom de planlocatie.

Werktuigen
De emissie van de werktuigen is op basis van de leeftijd (stage klasse) en het vermogen berekend. De werktuigen zijn ingevoerd als één oppervlaktebron binnen het plangebied. De berekening van de emissie is opgenomen in bijlage 1.

4.4 Rekenmethode
Voor het berekenen van de stikstofdepositie op de omliggende Natura 2000-gebieden hebben wij gebruik gemaakt van AERIUS Calculator (versie 2019). AERIUS berekent de stikstofdepositie in mol per hectare per jaar op de stikstofgevoelige natuurgebieden in de omgeving. Het programma maakt daarbij gebruik van standaard rekenpunten.

5. Resultaten

In dit hoofdstuk staan de resultaten van de berekende stikstofdepositie. In bijlage 2 staat een uitdraai van de resultaten uit AERIUS.

5.1 Gebruiksfase

Uit de berekening van de gebruiksfase volgt dat het plan geen relevante bijdrage heeft op de stikstofgevoelige natuurgebieden. De berekende depositie voldoet aan de afgeronde grenswaarde van 0,00 mol/ha/jaar.

5.2 Bouwfase

Uit de berekening van de bouwfase volgt dat het plan geen relevante bijdrage heeft op de stikstofgevoelige natuurgebieden. De berekende depositie voldoet aan de afgeronde grenswaarde van 0,00 mol/ha/jaar.

6. Conclusie

De Gemeente Arnhem heeft het plan om een deel van de wijk Coehoorn te herontwikkelen. Het plan bestaat uit drie delen. De herontwikkeling van Coehoorn-Oost kan leiden tot stikstofdepositie op de natuurgebieden in de omgeving. In opdracht van de Gemeente Arnhem heeft DGMR daarom een onderzoek naar de depositie van stikstof uitgevoerd.

Uit de berekening volgt dat het plan zowel in de gebruiks- als de bouwfase geen relevante bijdrage heeft op de stikstofgevoelige natuurgebieden in de omgeving. De berekende depositie voldoet voor beide situaties aan de afgeronde grenswaarde van 0,00 mol/ha/jaar.

ing. M.H.M. (Michel) van Kesteren
DGMR Industrie, Verkeer en Milieu B.V.

Bijlage 1

Titel	Bepaling emissie en invoergegevens AERIUS

Bouwfase

Hei/boorstelling						
Aantal uur actief	140	uur			Hoogte	3
motorvermogen	165	kW				
gemiddelde belasting motorvermogen	78%	t.o.v. totaal motorvermogen				
emissie NOx	0,4	g/KWh	Stage IV			
emissie NOx	0,00001430	kg/s			7,2	kg
Bron: www.dieselnet.com norm voor nonroad diesel engines						

Pomp vooor afwerklaag vloer						
Aantal uur actief	90	uur			Hoogte	3
motorvermogen	155	kW				
gemiddelde belasting motorvermogen	78%	t.o.v. totaal motorvermogen				
emissie NOx	0,4	g/KWh	Stage IV			
emissie NOx	0,00001343	kg/s			4,4	kg
Bron: www.dieselnet.com norm voor nonroad diesel engines						

Betonpomp						
Aantal uur actief	300	uur			Hoogte	3
motorvermogen	300	kW				
gemiddelde belasting motorvermogen	78%	t.o.v. totaal motorvermogen				
emissie NOx	0,4	g/KWh	Stage IV			
emissie NOx	0,00002600	kg/s			28,1	kg
Bron: www.dieselnet.com norm voor nonroad diesel engines						

Shovel						
Aantal uur actief	280	uur			Hoogte	3
motorvermogen	210	kW				
gemiddelde belasting motorvermogen	78%	t.o.v. totaal motorvermogen				
emissie NOx	0,4	g/KWh	Stage IV			
emissie NOx	0,00001820	kg/s			18,3	kg
Bron: www.dieselnet.com norm voor nonroad diesel engines						

Verreiker						
Aantal uur actief	200	uur			Hoogte	3
motorvermogen	55	kW				
gemiddelde belasting motorvermogen	78%	t.o.v. totaal motorvermogen				
emissie NOx	0,4	g/KWh	Stage IV			
emissie NOx	0,00000477	kg/s			3,4	kg
Bron: www.dieselnet.com norm voor nonroad diesel engines						

Spieringkraan						
Aantal uur actief	1400	uur			Hoogte	3
motorvermogen	130	kW				
gemiddelde belasting motorvermogen	60%	t.o.v. totaal motorvermogen				
emissie NOx	0,4	g/KWh	Stage IV			
emissie NOx	0,00000867	kg/s			43,7	kg
Bron: www.dieselnet.com norm voor nonroad diesel engines						

Kraan t.b.v. sloop						
Aantal uur actief	700	uur			Hoogte	x
motorvermogen	200	kW				
gemiddelde belasting motorvermogen	60%	t.o.v. totaal motorvermogen				
emissie NOx	0,4	g/KWh	Stage IV			
emissie NOx	0,00001333	kg/s			33,6	kg
Bron: www.dieselnet.com norm voor nonroad diesel engines						

Frees						
Aantal uur actief	55	uur			Hoogte	x
motorvermogen	120	kW				
gemiddelde belasting motorvermogen	78%	t.o.v. totaal motorvermogen				
emissie NOx	0,4	g/KWh	Stage IV			
emissie NOx	0,00001040	kg/s			2,1	kg
Bron: www.dieselnet.com norm voor nonroad diesel engines						

Graafmachine						
Aantal uur actief	800	uur			Hoogte	3
motorvermogen	125	kW				
gemiddelde belasting motorvermogen	78%	t.o.v. totaal motorvermogen				
emissie NOx	0,4	g/KWh	Stage IV			
emissie NOx	0,00001083	kg/s			31,2	kg
Bron: www.dieselnet.com norm voor nonroad diesel engines						
Emissie totaal					172,0	kg
Emissie per jaar (bouwperiode 2 jaar)					86,0	kg per jaar
Emissie per jaar (bouwperiode 3 jaar)					57,3	kg per jaar

Voertuigen	Totaal aantal voertuigen	totaal aantal bewegingen	totaal aantal bewegingen (bouw 2 jaar)	totaal aantal bewegingen (bouw 3 jaar)
Zwaar vrachtverkeer	1400	2800	1400	933
Lichte motorvoertuigen	9000	18000	9000	6000

Gebruiksfase

Verkeersgeneratie appartementen & woingen	Kengetal	Verkeersbewegingen (p/d)	Aantal voertuigen (p/d)
Type			
18 appartementen (Plot 1)	4,5	81	40,5
36 woningen (Plot 2)	6,2	223,2	111,6
48 appartementen (Plot 3)	4,5	216	108

Gebiedstype centrum sterk stedelijk (Kentgetal koopappartement middensegment & koopwoning tussen/hoek)
Kentgetallen o.b.v. publicatie 381 (CROW)

Verkeersgeneratie commerciële ruimtes	Aantal x 100M2	Kengetal	Verkeersbewegingen (p/d)	Aantal voertuigen (p/d)
Type				
1160 M2 BVO (Kantoor) Plot 1	11,6	4,9	56,8	28,4
780 M2 BVO (Bedrijvigheid) Plot 2	7,8	29,1	227,0	113,5
475 M2 BVO (Kantoor) Plot 3	4,5	4,9	22,1	11,0

Gebiedstype centrum sterk stedelijk (kengetal kantoor & binnenstedelijk centrum)
Kentgetallen o.b.v. publicatie 381 (CROW)

Bijlage 2

Titel	Resultaten berekening AERIUS

AERIUS CALCULATOR

Dit document bevat rekenresultaten van AERIUS Calculator. Het betreft de hoogst berekende stikstofbijdragen per stikstofgevoelig Natura 2000-gebied, op basis van rekenpunten die overlappen met habitattypen en/of leefgebieden die aangewezen zijn in het kader van de Wet natuurbescherming, gekoppeld aan een aangewezen soort, of nog onbekend maar mogelijk wel relevant.

De berekening op basis van stikstofemissies gaat uit van de componenten ammoniak (NH_3) en/of stikstofoxide (NO_x).

Wilt u verder rekenen of gegevens wijzigen? Importeer de pdf dan in Calculator. Voor meer toelichting verwijzen wij u naar de website www.aerius.nl.

Berekening Gebruiksfase

- Kenmerken
- Samenvatting emissies
- Depositieresultaten
- Gedetailleerde emissiegegevens

Verdere toelichting over deze PDF kunt u vinden in een bijbehorende leeswijzer. Deze leeswijzer en overige documentatie is te raadplegen via: www.aerius.nl.

AERIUS CALCULATOR

Contact

Rechtspersoon	Inrichtingslocatie
Gemeente Arnhem	x, x x

Activiteit

Omschrijving	AERIUS kenmerk
Plan Coehoorn	RW11TVPjjN2A

Datum berekening	Rekenjaar	Rekenconfiguratie
03 december 2019, 08:03	2019	Berekend voor natuurgebieden

Totale emissie

	Situatie 1
NOx	15,49 kg/j
NH3	< 1 kg/j

Resultaten

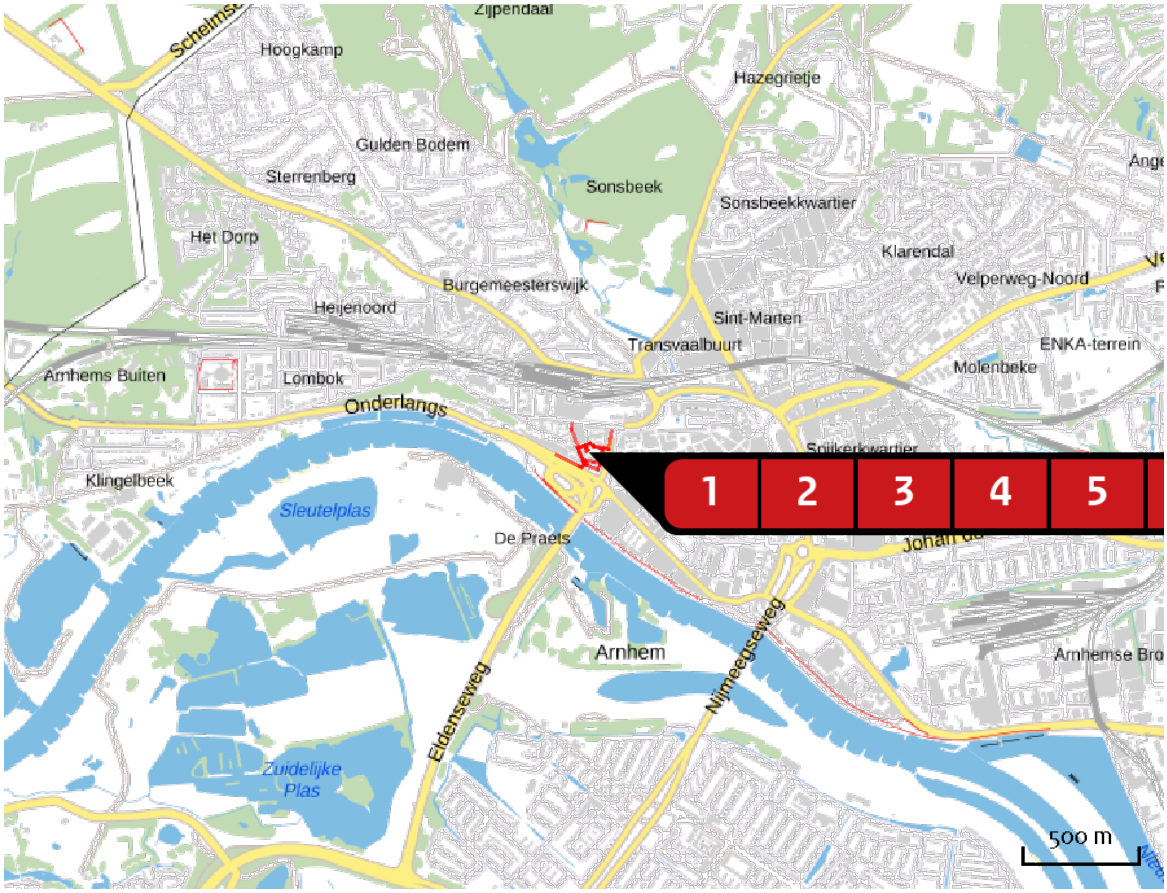
Hectare met hoogste bijdrage (mol/ha/j)

Natuurgebied
Uw berekening heeft geen depositieresultaten opgeleverd boven 0,00 mol/ha/jr.

Toelichting

Gebruiksfase

Locatie
Gebruiksfase

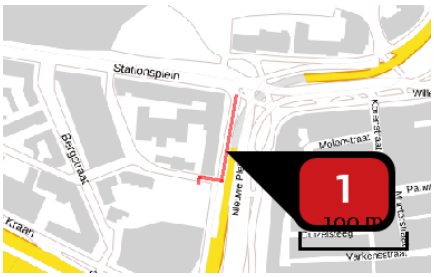

Emissie
Gebruiksfase

	Bron Sector	Emissie NH3	Emissie NOx
1	VAW 1 (plot 2) Wegverkeer | Binnen bebouwde kom	< 1 kg/j	3,10 kg/j
2	VAW 2 (plot 2) Wegverkeer | Binnen bebouwde kom	< 1 kg/j	3,34 kg/j
3	VAW 1 (plot 1) Wegverkeer | Binnen bebouwde kom	< 1 kg/j	< 1 kg/j
4	VAW 2 (plot 1) Wegverkeer | Binnen bebouwde kom	< 1 kg/j	< 1 kg/j
5	VAW 3 (plot 1) Wegverkeer | Binnen bebouwde kom	< 1 kg/j	< 1 kg/j
6	VAW 1 (plot 3) Wegverkeer | Binnen bebouwde kom	< 1 kg/j	< 1 kg/j

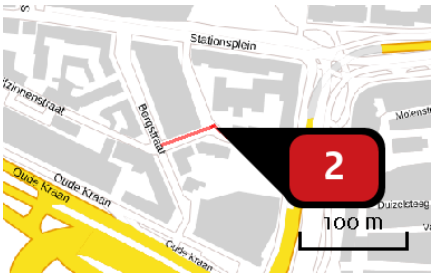
Bron Sector		Emissie NH3	Emissie NOx
7	VAW 2 (plot 3) Wegverkeer | Binnen bebouwde kom	< 1 kg/j	< 1 kg/j
8	VAW 3 (plot 3) Wegverkeer | Binnen bebouwde kom	< 1 kg/j	1,23 kg/j
9	Verkeer parkeergarage plot 2 Wegverkeer | Binnen bebouwde kom	< 1 kg/j	1,18 kg/j
10	Verkeer parkeergarage plot 1 Wegverkeer | Binnen bebouwde kom	< 1 kg/j	< 1 kg/j
11	Verkeer parkeergarage plot 3 Wegverkeer | Binnen bebouwde kom	< 1 kg/j	2,57 kg/j

Emissie (per bron)
Gebruiksfase

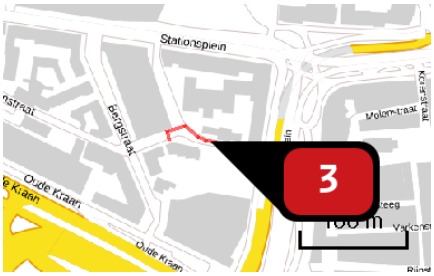
Naam	VAW 1 (plot 2)
Locatie (X,Y)	190422, 443939
NOx	3,10 kg/j
NH3	< 1 kg/j

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen	Stof	Emissie
Standaard	Licht verkeer	225,0 / etmaal	NOx	3,10 kg/j
			NH3	< 1 kg/j

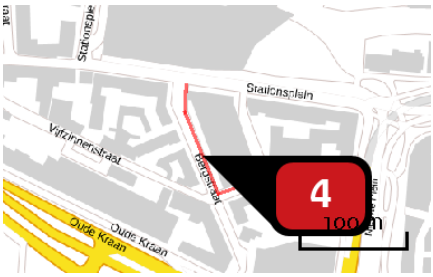
Naam	VAW 2 (plot 2)
Locatie (X,Y)	190342, 443934
NOx	3,34 kg/j
NH3	< 1 kg/j

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen	Stof	Emissie
Standaard	Licht verkeer	225,0 / etmaal	NOx	3,34 kg/j
			NH3	< 1 kg/j

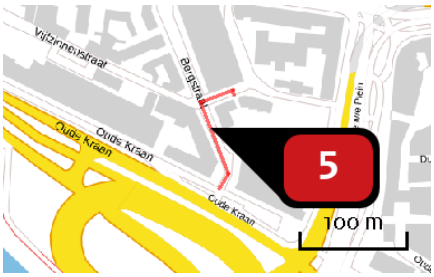
Naam	VAW 1 (plot 1)
Locatie (X,Y)	190363, 443922
NOx	< 1 kg/j
NH3	< 1 kg/j

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen	Stof	Emissie
Standaard	Licht verkeer	70,0 / etmaal	NOx	< 1 kg/j
			NH3	< 1 kg/j

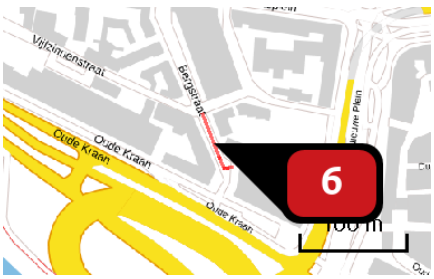
Naam	VAW 2 (plot 1)
Locatie (X,Y)	190275, 443954
NOx	< 1 kg/j
NH3	< 1 kg/j

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen	Stof	Emissie
Standaard	Licht verkeer	35,0 / etmaal	NOx	< 1 kg/j
			NH3	< 1 kg/j

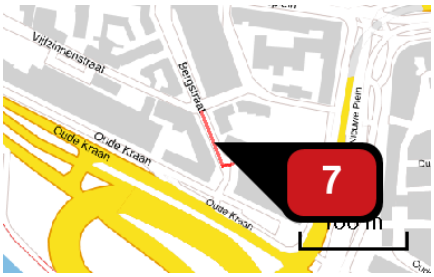
Naam	VAW 3 (plot 1)
Locatie (X,Y)	190296, 443891
NOx	< 1 kg/j
NH3	< 1 kg/j

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen	Stof	Emissie
Standaard	Licht verkeer	35,0 / etmaal	NOx	< 1 kg/j
			NH3	< 1 kg/j

Naam	VAW 1 (plot 3)
Locatie (X,Y)	190301, 443883
NOx	< 1 kg/j
NH3	< 1 kg/j

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen	Stof	Emissie
Standaard	Licht verkeer	120,0 / etmaal	NOx	< 1 kg/j
			NH3	< 1 kg/j

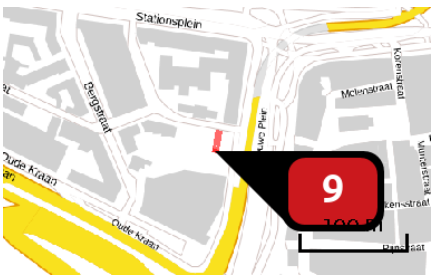
Naam	VAW 2 (plot 3)
Locatie (X,Y)	190301, 443882
NOx	< 1 kg/j
NH3	< 1 kg/j

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen	Stof	Emissie
Standaard	Licht verkeer	60,0 / etmaal	NOx	< 1 kg/j
			NH3	< 1 kg/j

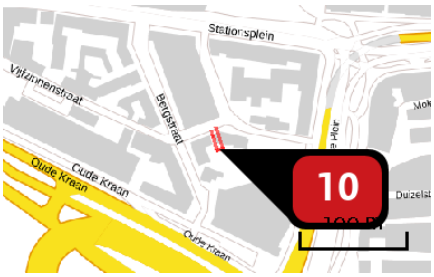
Naam	VAW 3 (plot 3)
Locatie (X,Y)	190267, 443851
NOx	1,23 kg/j
NH3	< 1 kg/j

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen	Stof	Emissie
Standaard	Licht verkeer	60,0 / etmaal	NOx	1,23 kg/j
			NH3	< 1 kg/j

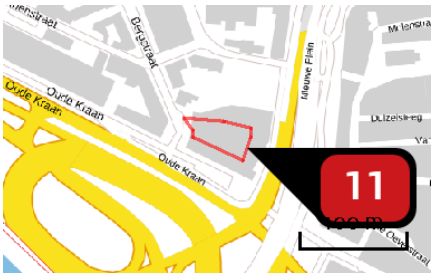
Naam	Verkeer parkeergarage plot 2
Locatie (X,Y)	190391, 443893
NOx	1,18 kg/j
NH3	< 1 kg/j

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen	Stof	Emissie
Standaard	Licht verkeer	225,1 / etmaal	NOx	1,18 kg/j
			NH3	< 1 kg/j

Naam	Verkeer parkeergarage plot 1
Locatie (X,Y)	190328, 443905
NOx	< 1 kg/j
NH3	< 1 kg/j

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen	Stof	Emissie
Standaard	Licht verkeer	68,9 / etmaal	NOx	< 1 kg/j
			NH3	< 1 kg/j

Naam	Verkeer parkeergarage plot 3
Locatie (X,Y)	190377, 443834
NOx	2,57 kg/j
NH3	< 1 kg/j

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen	Stof	Emissie
Standaard	Licht verkeer	119,0 / etmaal	NOx	2,57 kg/j
			NH3	< 1 kg/j

Disclaimer

Hoewel verstrekte gegevens kunnen dienen ter onderbouwing van een vergunningaanvraag, kunnen er geen rechten aan worden ontleend. De eigenaar van AERIUS aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud van de door de gebruiker aangeboden informatie. Bovenstaande gegevens zijn enkel bruikbaar tot er een nieuwe versie van AERIUS beschikbaar is. AERIUS is een geregistreerd handelsmerk in Europa. Alle rechten die niet expliciet worden verleend, zijn voorbehouden.

Rekenbasis

Deze berekening is tot stand gekomen op basis van:

AERIUS	versie 2019_20191018_c53b8fdaa8
Database	versie b429880a81

Voor meer informatie over de gebruikte methodiek en data zie:

https://www.aerius.nl/nl/factsheets/uitleg

AERIUS CALCULATOR

Dit document bevat rekenresultaten van AERIUS Calculator. Het betreft de hoogst berekende stikstofbijdragen per stikstofgevoelig Natura 2000-gebied, op basis van rekenpunten die overlappen met habitattypen en/of leefgebieden die aangewezen zijn in het kader van de Wet natuurbescherming, gekoppeld aan een aangewezen soort, of nog onbekend maar mogelijk wel relevant.

De berekening op basis van stikstofemissies gaat uit van de componenten ammoniak (NH_3) en/of stikstofoxide (NOx).

Wilt u verder rekenen of gegevens wijzigen? Importeer de pdf dan in Calculator. Voor meer toelichting verwijzen wij u naar de website www.aerius.nl.

Berekening Bouwfase

- Kenmerken
- Samenvatting emissies
- Depositieresultaten
- Gedetailleerde emissiegegevens

Verdere toelichting over deze PDF kunt u vinden in een bijbehorende leeswijzer. Deze leeswijzer en overige documentatie is te raadplegen via: www.aerius.nl.

AERIUS CALCULATOR

Contact

Rechtspersoon	Inrichtingslocatie
Gemeente Arnhem	x, x x

Activiteit

Omschrijving	AERIUS kenmerk
Plan Coehoorn	S2fAtpWEauvj

Datum berekening	Rekenjaar	Rekenconfiguratie
29 oktober 2019, 14:50	2019	Berekend voor natuurgebieden

Totale emissie

	Situatie 1
NOx	58,88 kg/j
NH3	< 1 kg/j

Resultaten

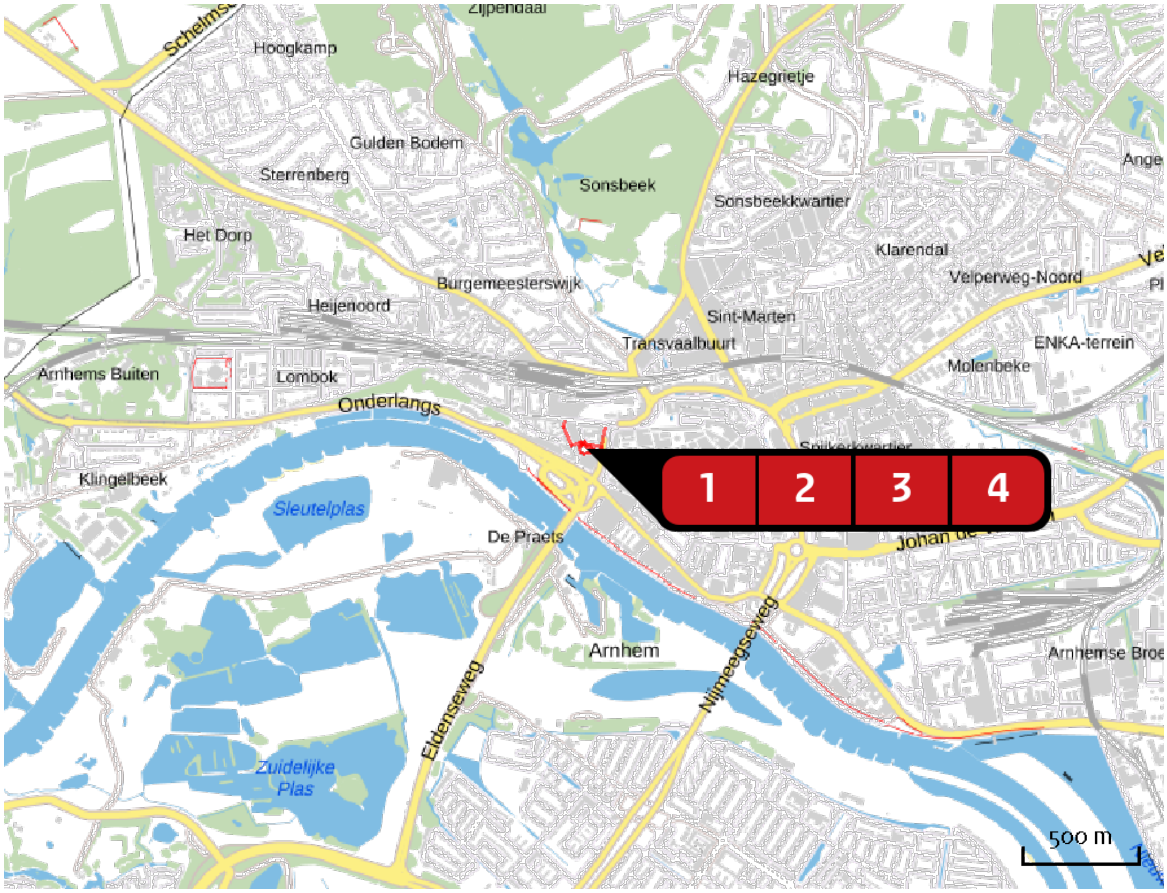
Hectare met hoogste bijdrage (mol/ha/j)

Natuurgebied
Uw berekening heeft geen depositieresultaten opgeleverd boven 0,00 mol/ha/jr.

Toelichting

Bouwfase

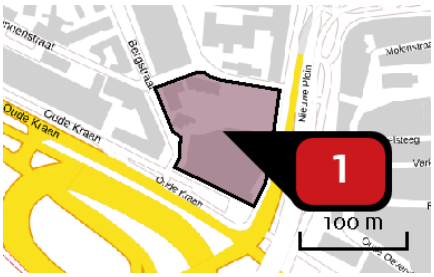
Locatie
Bouwfase

Emissie
Bouwfase

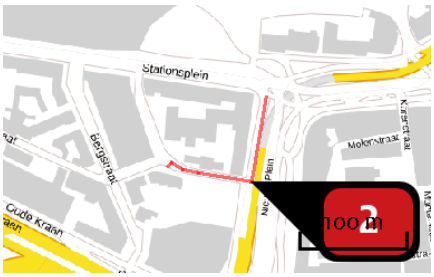
Bron Sector			Emissie NH3	Emissie NOx
1		Materieel bouwfase Mobiele werktuigen | Bouw en Industrie	-	57,30 kg/j
2		VAW 1 bouwfase Wegverkeer | Binnen bebouwde kom	< 1 kg/j	< 1 kg/j
3		VAW 2 bouwfase Wegverkeer | Binnen bebouwde kom	< 1 kg/j	< 1 kg/j
4		Verkeer binnen bouwplan Wegverkeer | Binnen bebouwde kom	< 1 kg/j	< 1 kg/j

Emissie (per bron)
Bouwfase

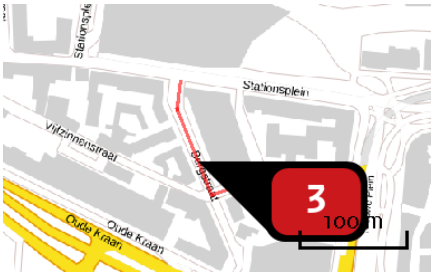
Naam: Materieel bouwfase
Locatie (X,Y): 190357, 443871
NOx: 57,30 kg/j

Voertuig	Omschrijving	Brandstof verbruik (l/j)	Uitstoot hoogte (m)	Spreiding (m)	Warmte inhoud (MW)	Stof	Emissie
AFW	Materieel bouwfase		3,0	4,0	0,0	NOx	57,30 kg/j

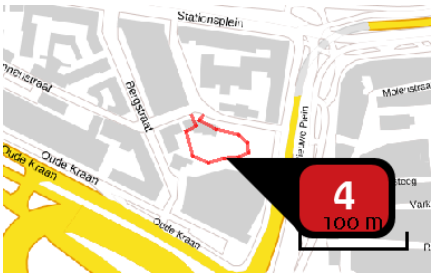
Naam: VAW 1 bouwfase
Locatie (X,Y): 190417, 443912
NOx: < 1 kg/j
NH3: < 1 kg/j

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen	Stof	Emissie
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	470,0 / jaar	NOx NH3	< 1 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	3.000,0 / jaar	NOx NH3	< 1 kg/j < 1 kg/j

Naam: VAW 2 bouwfase
Locatie (X,Y): 190275, 443947
NOx: < 1 kg/j
NH3: < 1 kg/j

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen	Stof	Emissie
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	470,0 / jaar	NOx NH3	< 1 kg/j < 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	3.000,0 / jaar	NOx NH3	< 1 kg/j < 1 kg/j

Naam	Verkeer binnen bouwplan
Locatie (X,Y)	190363, 443885
NOx	< 1 kg/j
NH3	< 1 kg/j

Soort	Voertuig	Aantal voertuigen	Stof	Emissie
Standaard	Zwaar vrachtverkeer	470,0 / jaar	NOx	< 1 kg/j
			NH3	< 1 kg/j
Standaard	Licht verkeer	3.000,0 / jaar	NOx	< 1 kg/j
			NH3	< 1 kg/j

Disclaimer

Hoewel verstrekte gegevens kunnen dienen ter onderbouwing van een vergunningaanvraag, kunnen er geen rechten aan worden ontleend. De eigenaar van AERIUS aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de inhoud van de door de gebruiker aangeboden informatie. Bovenstaande gegevens zijn enkel bruikbaar tot er een nieuwe versie van AERIUS beschikbaar is. AERIUS is een geregistreerd handelsmerk in Europa. Alle rechten die niet expliciet worden verleend, zijn voorbehouden.

Rekenbasis

Deze berekening is tot stand gekomen op basis van:

AERIUS	versie 2019_20191018_c53b8fdaa8
Database	versie b429880a81

Voor meer informatie over de gebruikte methodiek en data zie:

https://www.aerius.nl/nl/factsheets/uitleg

BAAC
ONDERZOEKS- EN ADVIESBUREAU

Arnhem
Plangebied Coehoorn Oost

Archeologisch bureauonderzoek

BAAC Rapport V-19.0208 september 2019

Auteurs:
W.A. Bergman
J.M.J. Willems

Status:
Definitief

Colofon

ISSN:	1873-9350		
Auteur(s):	W.A. Bergman (KNA maatwerkactor, KNA senior prospector Ma) J.M.J. Willems (historicus)		
Cartografie:	J. van Gestel		
Copyright:	BAAC te 's-Hertogenbosch		
Redactie senior archeoloog :	I.J. Cleijne		04-07-2019
Accordering senior prospector:	M.H. van Putten		30-09-2019

© BAAC, 's-Hertogenbosch (2019)
BAAC aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

BAAC
Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
E-mail: denbosch@baac.nl

Postbus 2015
7420 AA Deventer

Inhoud

Samenvatting **5**

1 Inleiding **7**
1.1 Onderzoekskader **7**
1.2 Ligging van het gebied **8**
1.3 Administratieve gegevens **9**

2 Bureauonderzoek **11**
2.1 Werkwijze **11**
2.2 Landschappelijke ontwikkeling **11**
2.3 Bewoningsgeschiedenis **12**
2.3.1 Inleiding 12
2.3.2 Bouwtekeningen 21
2.3.3 Archeologie 27

3 Archeologische verwachting **31**

4 Conclusie en aanbevelingen **33**

5 Geraadpleegde bronnen **37**

Bijlage **39**

Bijlage 1 Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken

Samenvatting

BAAC heeft voorafgaand aan de sloop en bouw van een aantal panden een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Coehoorn Oost te Arnhem.

Het plangebied ligt geomorfologisch gezien op de overgang tussen hellingafzettingen van de noordelijk gelegen stuwwal en fluviatiele afzettingen van de Rijn. Direct ten oosten van het plangebied ligt de monding van een erosiedal die vanaf de stuwwal richting Rijn loopt.
Het plangebied ligt direct ten westen van de oude stadskern. Op een kaart van Jacob van Deventer uit de 16e eeuw is zichtbaar dat bebouwing in het plangebied aanwezig was.. De toenmalige stadsgracht valt deels binnen het plangebied of lag er direct langs. Gaandeweg de 18e eeuw wordt de stad/vesting Arnhem voorzien van buitenwerken. Aan het eind van de 18e eeuw is dan ook geen sprake meer van bebouwing. Het plangebied wordt ingenomen door een verdedigingswerk: het ravelijn 'Het Hoge Werk', en de daarvoor liggende gracht. Aan het begin van de 19e eeuw worden de verdedigingswerken gesloopt. In het zuidelijke deel van het plangebied wordt bebouwing gerealiseerd. Direct ten noorden van het plangebied wordt de 'Algemene begraafplaats' ingericht. Een klein deel van de begraafplaats, met name de toegang, valt nog binnen het plangebied. In de tweede helft van de 19e eeuw wordt een driebeukige hallenkerk in het noordelijke deel nabij de begraafplaats gebouwd. In de daaropvolgende jaren raakt het plangebied vrijwel geheel bebouwd. Na de Tweede Wereldoorlog wordt vrijwel al deze bebouwing, inclusief de kerk, gesloopt en deels vervangen voor moderne deels onderkelderde bebouwing.

Over de periode voorafgaand aan de stadswording is op basis van de huidige gegevens weinig te zeggen; voor deze periode geldt een middelhoge tot hoge verwachting. Ondiepe sporen uit deze tijd zullen verloren zijn gegaan bij later grondgebruik. De verwachting op het aantreffen van resten uit de nieuwe tijd is zeer hoog. Eventueel aanwezige archeologische resten worden vanaf ongeveer een meter tot twee à drie meter onder maaiveld verwacht en zullen zich manifesteren door muurresten. Ook worden ophooglagen, zoals een grachtdemping en resten van het ravelijn verwacht.

Bij de geplande werkzaamheden worden archeologische resten bedreigd. Voorafgaand aan de grondwerkzaamheden wordt in eerste instantie een verkennend booronderzoek geadviseerd om de diepte en ligging van ophooglagen en eventuele grachtvulling in beeld te krijgen. Een eventuele vervolgstap na de boringen is een proefsleuvenonderzoek.

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

In opdracht van Projectbureau Gemeente Arnhem heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Coehoorn Oost te Arnhem. Aanleiding voor het onderzoek is een wijziging in een bestemmingsplan. Er zijn een aantal ingrepen gepland, waaronder de bouw van vier gebouwen (figuur 1.1).[1] Bij ingrepen in de bodem bestaat een gerede kans dat eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord of vernietigd worden.

Figuur 1.1 Ontwerpschets (indicatief).

Het doel van een bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een omschreven gebied aan de hand van bestaande bronnen. Met behulp van de verworven informatie wordt een specifiek archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

Tijdens het onderzoek dienen de volgende onderzoeksvragen te worden beantwoord:

- Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
- Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemverstorende ingrepen in het verleden binnen het plangebied?

[1] CPO 2019.

- Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?
- In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 4.1[2].

1.2 Ligging van het gebied

Het plangebied ligt direct ten westen van het centrum van Arnhem en wordt begrensd door de Oude Kraan, Nieuwe Plein, Coehoornstraat, Korte Coehoornstraat en Bergstraat. Het gebied is grotendeels bebouwd met in het noorden een niet openbare tuin (Coehoornpark). De oppervlakte bedraagt circa 1,1 ha. In figuur 1.2 is de ligging van het plangebied weergegeven.

Figuur 1.2 Ligging van het plangebied .

[2] CCvD 2018, protocol 4002.

1.3 Administratieve gegevens

Provincie:	Gelderland
Gemeente:	Arnhem
Plaats:	Arnhem
Toponiem:	Coehoorn Oost
Planprocedure:	Bestemmingsplanwijziging
Datum conceptrapportage:	4 juli 2019
Datum tweede concept:	26 augustus 2019
Datum definitief rapport:	30 september 2019
BAAC-projectnummer:	V-19.0208
Coördinaten:	190.291 / 443.918 190.414 / 443.913 190.390 / 443.793 190.309 / 443.918
Kaartblad:	40B
Oppervlakte:	Circa 1,1 ha
Complextype:	Stad, wal
Datering:	Nieuwe tijd
Onderzoeksmeldingsnummer:	4718067100
Type onderzoek:	Bureauonderzoek
Opdrachtgever:	Projectbureau Gemeente Arnhem M. Rauwers
Bevoegde overheid:	Gemeente Arnhem M. Defilet
Beheer documentatie:	Archis, DANS-Easy en archief BAAC bv.
Uitvoerder:	BAAC bv, vestiging 's-Hertogenbosch Graaf van Solmsweg 103 5222 BS 's-Hertogenbosch tel. 073-6136219
Projectleider:	W.A. Bergman w.bergman@baac.nl

2 Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Tijdens het bureauonderzoek is aan de hand van bestaande bronnen een archeologische verwachting voor het plangebied opgesteld. Bij de inventarisatie van de archeologische waarden is gebruik gemaakt van gegevens van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (via ARCHISIII) en de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart.
Met name voor de recentere archeologische periodes zijn diverse historische bronnen geraadpleegd. Er is gebruik gemaakt van het Actueel Hoogtebestand Nederland, oude topografische en kadastrale kaarten en bouwtekeningen uit het Gelders Archief. Literatuur over de geologie, geomorfologie en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied is eveneens bestudeerd om op basis van locatiekeuze-theorieën een uitspraak te doen over de kans op aanwezigheid van archeologische resten.

In navolgende paragrafen worden de resultaten van het bureauonderzoek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een synthese in de vorm van een specifieke archeologische verwachting. Een opsomming van de geraadpleegde literatuur en gebruikte kaarten is terug te vinden in de literatuurlijst. Voor een tabel met een overzicht van geologische en archeologische tijdvakken wordt verwezen naar bijlage 1.

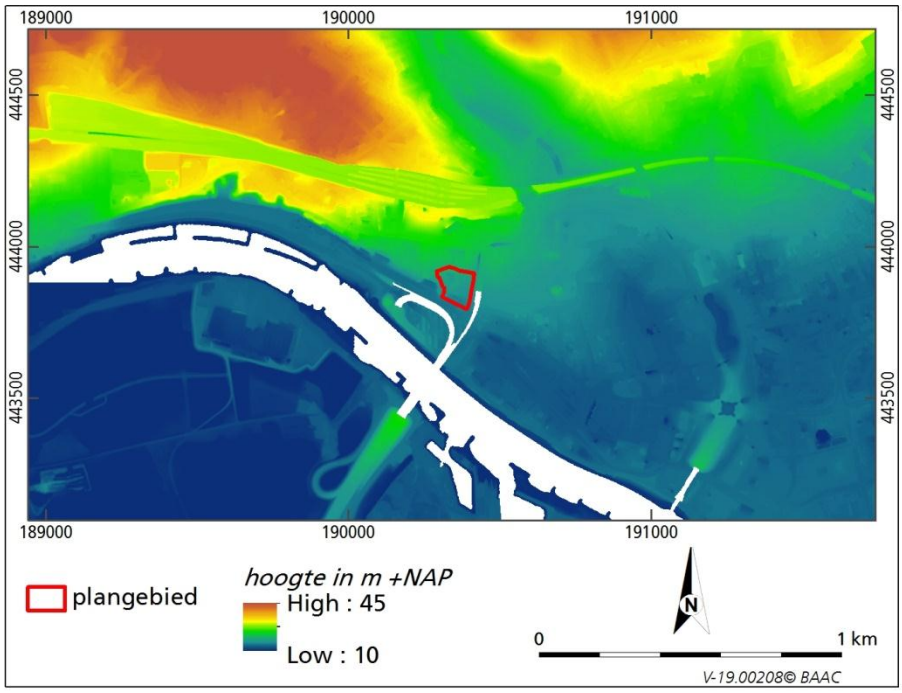
2.2 Landschappelijke ontwikkeling

Het plangebied ligt op de overgang tussen hellingafzettingen van de noordelijk gelegen stuwwal en fluviatiele afzettingen van de Rijn. Direct ten oosten van het plangebied ligt de monding van een erosiedal die vanaf de stuwwal richting Rijn loopt. Op de uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland AHN (figuur 2.1) is dit goed zichtbaar.[3] De bruin en geel tinten (circa 20 tot 45 m +NAP) betreffen de stuwwal, de blauw gekleurde zones betreffen de fluviatiele afzettingen (circa 10-15 m +NAP). Het plangebied valt in een lichtblauw tot groen gekleurde overgangszone tussen circa 15 en 20 m +NAP, waarbij de zuidelijk gelegen Oude Kraan op circa 15 m +NAP ligt en de noordelijke gelegen Coehoornstraat/Korte Coehoornstraat op circa 18 m +NAP. Binnen het open terrein in het plangebied komen veel lokale hoogteverschillen voor.

De stuwwal (Veluwemassief) is gedurende het Saalien (de voorlaatste ijstijd) door het landijs gevormd. In deze ijstijd (200.000 – 130.000 jaar BP) bereikte het landijs vanuit Scandinavië ons land. Door de druk van het ijs vond aan de randen van de ijskap opstuwing plaats van oudere rivierafzettingen (zand en grind). Door de opstuwing hebben de rivieren zoals de Rijn hun loop van het noorden in westelijke richting verplaatst. In de warmere perioden tijdens het Saalien kwam smeltwater vrij dat werd afgevoerd via smeltwater- of erosiedalen. Direct ten zuiden van het plangebied is in eerste instantie door een vlechtend riviersysteem

[3] AHN-3 2019.

sediment afgezet, wat later door stroomverleggingen weer deels opgeruimd zal zijn. Door sedimentatieprocessen van de meanderende en aggrederende rivieren zullen opnieuw klei en zand tegen de hellingafzettingen zijn afgezet. Uit een geologische boring die in 2001 in dit gebied op circa 100 m ten zuiden van het plangebied is gezet blijkt dat de grond tot 3,5 m –mv uit matig grof zand bestaat met daaronder een 70 cm dikke kleilaag en vervolgens tot 5,7 m –mv weer matig grof zand. Tot op het eind van deze boring op 10 m –mv is matig siltige klei aangetroffen. De lithologie is niet vastgesteld, maar de beschrijver neemt aan dat het gestuwde afzettingen betreft.[4]

Figuur 2.1 Ligging van het plangebied op een uitsnede van het AHN.

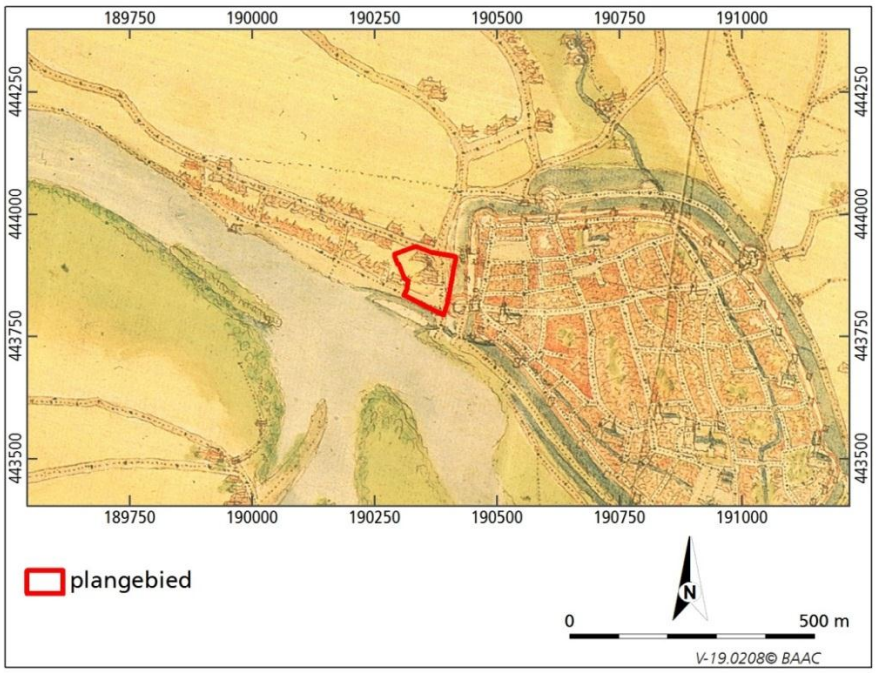
Vanwege de huidige en historische bebouwing binnen het plangebied zal de bodem naar waarschijnlijk (in delen van het plangebied) tot 2 à 3 m -mv door de mens geroerd zijn, waarbij mogelijk delen zijn afgegraven dan wel opgebracht (zie ook volgende paragrafen).

2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Inleiding

Het plangebied ligt buiten het oude centrum van Arnhem. Op de kaart van Jacob van Deventer die de situatie van Arnhem rond 1570 weer geeft, is te zien dat het plangebied buiten de ommuurde stad ligt (figuur 2.2). Ondanks het feit dat het gebied binnen het schoots- en zichtveld van de stad ligt, is het deels bebouwd. Verder lijkt het er op dat een klein stukje van de toenmalige stadsgracht ook in het plangebied valt.

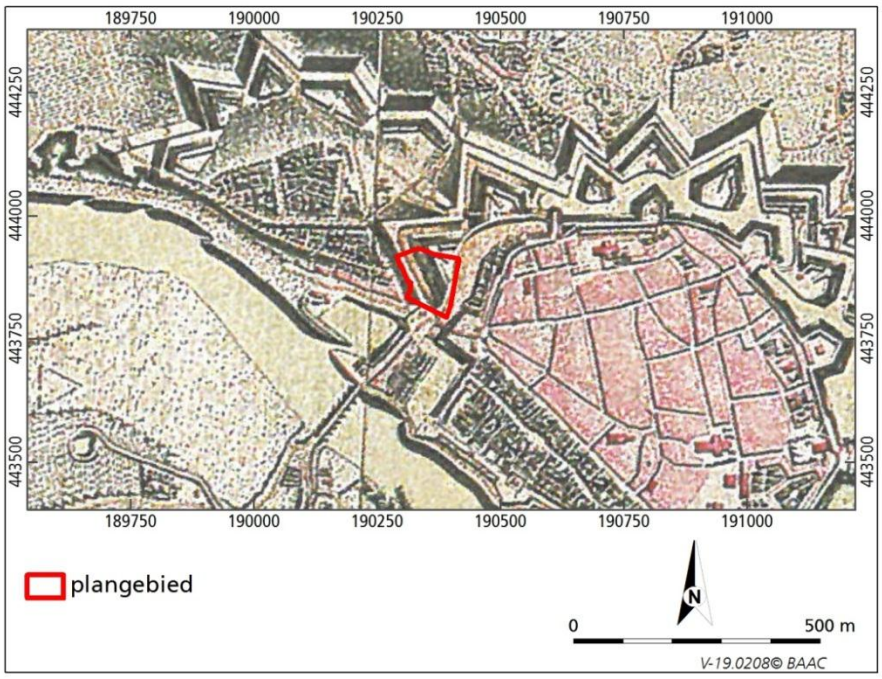
[4] Dinoloket 2019, boring B40B1485.

Figuur 2.2 Uitsnede van de kaart van Jacob van Deventer uit omstreeks 1570.

Gaandeweg de 17e eeuw wordt de stad/vesting Arnhem voorzien van buitenwerken. Op de Arnhemse plattegrond van Blaeu (1649)[5] en Hottingerkaart (1793, figuur 2.3) is er dan ook geen sprake meer van bebouwing. Het plangebied blijkt ingenomen door een verdedigingswerk: een ravelijn[6] en een daarvoor liggende (droge) gracht. Op de plattegrond van S. Mooser (1760) wordt deze ravelijn aangeduid als "'t Hooge Werk".[7] Dit zal samenhangen met de hoogte van het terrein waarop dit verdedigingswerk werd aangelegd. Een aanwijzing voor de hoogte van het terrein wordt gevormd door het feit dat de bijbehorende gracht, de zogenaamde Roermondsgracht niet altijd watervoerend was.[8]

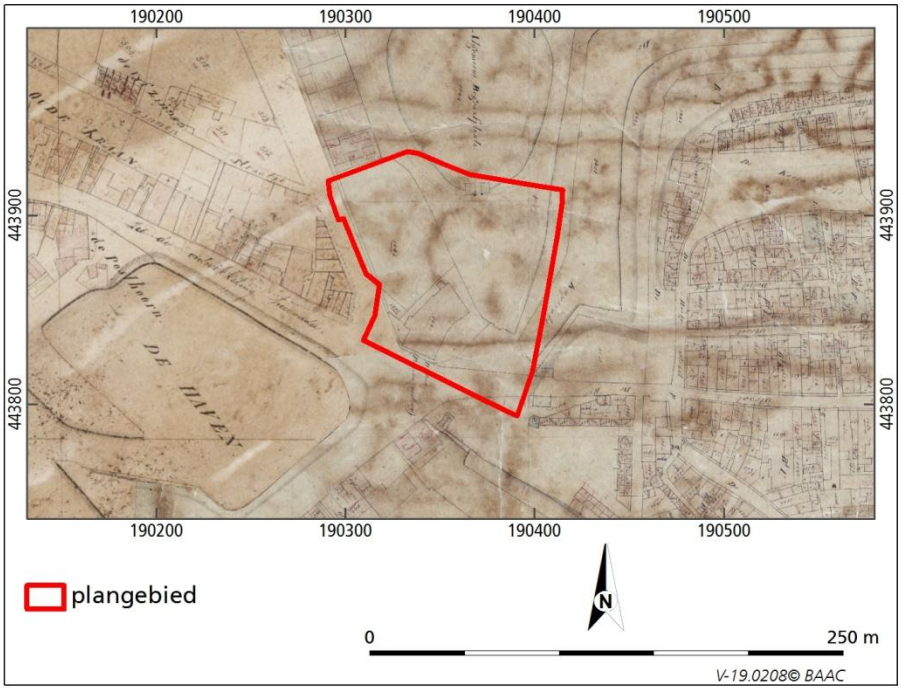
[5] Arneym 2019.
[6] Een ravelijn is een driehoekig voorwerk ter dekking van de toegangspoort en/of naastgelegen bastions en courtine (=vestingwal tussen twee bastions).
[7] Gelders Archief, toegangsnr. 1551,, inv.nr. 76.
[8] Zie ook Buisman en Jacobs 2009, 20-21 en http://www.arneym.nl/vestingarnhem/000000991e0b89650/index.html

Figuur 2.3 Uitsnede van de Hottinger-atlas uit het eind van de 18e eeuw (Versfelt 2003).

In 1808 krijgt de stad toestemming om de verdedigingswerken buiten de vesting te slopen en om te vormen in een groene gordel.[9] Uit de eerste kadastrale kaart, van circa 1832, blijkt inderdaad 'Het Hoge Werk' gesloopt te zijn (figuur 2.3). Er is een groot pand verrezen in het zuidelijke deel van het plangebied dat omschreven staat als Paardenvesterij 'De Zon'. In dit pand bevond zich een logement.[10] Direct ten noorden van het plangebied was tevens een begraafplaats ingericht. Een klein deel van de begraafplaats, met name de toegang, valt nog binnen het plangebied. In eerste instantie betrof dit, tot 1828, een particuliere begraafplaats,. Daarna nam de gemeente deze over om te gebruiken als algemene en protestante begraafplaats. Na 1862 werd de begraafplaats, die bekend stond onder de namen Coehoornbegraafplaats of Vliegerenberg, niet meer gebruikt en is deze vervangen door 'Onder de Linden'. In 1932 is de begraafplaats geruimd.[11]

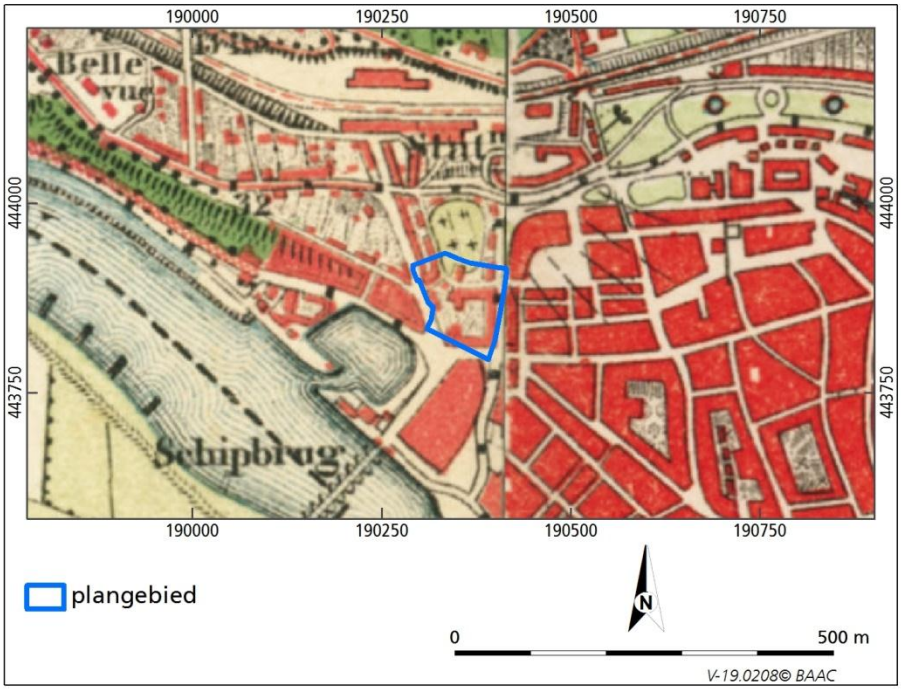
[9] Buisman en Jacobs 2009.
[10] De Bruijn, Burgers en Kruithof 2008.
[11] http://www.arneym.nl/kerkkloostergraf/00000097aa0c93cee/index.html#00000098ad127e503

Figuur 2.3 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de kadastrale kaart uit het begin van de negentiende eeuw (RCE 2019a).

Gaandeweg de 19e eeuw verrijst meer bebouwing in het plangebied waaronder een kerkgebouw: de 'kleine' Eusebiuskerk. Deze driebeukige hallenkerk werd in 1864-1865 ten behoeve van de Sint-Eusebiusparochie gebouwd naar een ontwerp van de architect H.J. van den Brink. Opmerkelijk is dat de kerk niet op topografische kaarten rond 1900 wordt afgebeeld (figuur 2.4). De begraafplaats is wel zichtbaar. Op kaarten na 1925 wordt de kerk wel weergegeven.[12]

[12] Topotijdreis 2019.

Figuur 2.4 Ligging van het plangebied op een uitsnede van een topografische kaart uit circa 1900 (Uitgeverij Robas Producties 1990).

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de kerk beschadigd, zo werden op één raam na alle glas-in-loodramen verwoest. Als gevolg van teruglopend kerkbezoek werd de kerk in 1985 gesloten, waarna in 1990 de sloop plaatsvond. Thans ligt hier het Coehoornpark.
De zich in de kerk bevindende zilveren reliekbuste van Sint-Eusebius (figuur 2.5), de Schöne Madonna[13] en het Gradussenorgel uit 1875 zijn overgebracht naar de Sint-Walburgiskerk in Arnhem. Het glas-in-lood bevrijdingsraam dat van 1950 dateert en is gemaakt door Joop Janssen vond een plek in de Grote Eusebiuskerk.[14]

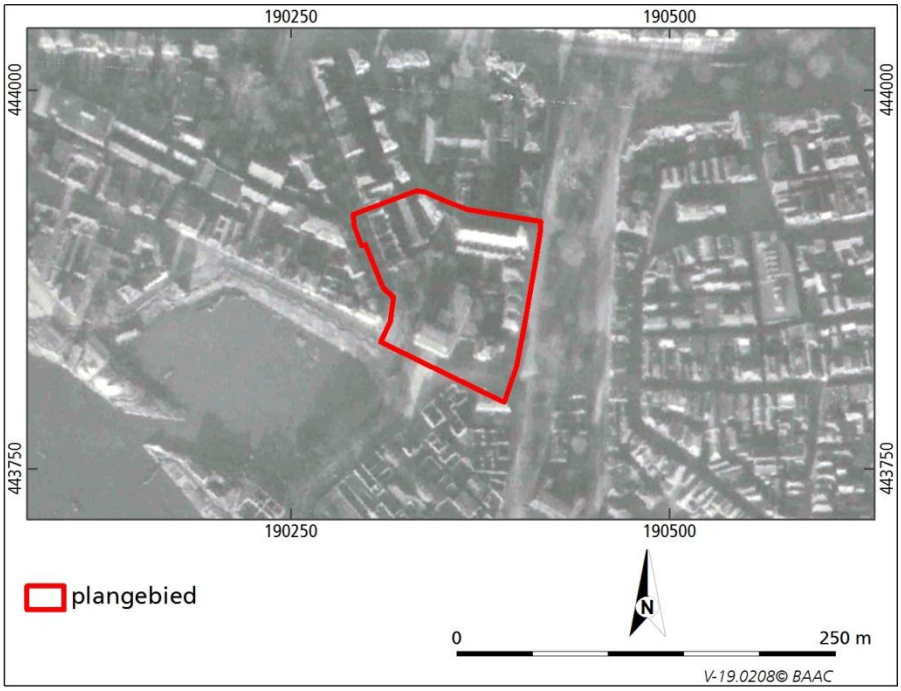
[13] Buisman en Jacobs 2008, 286-287. De Schöne Madonna betreft een beeld van Maria met kind en behoort tot de oudste middeleeuwse sculpturen in Arnhem.
[14] Wikipedia 2019.

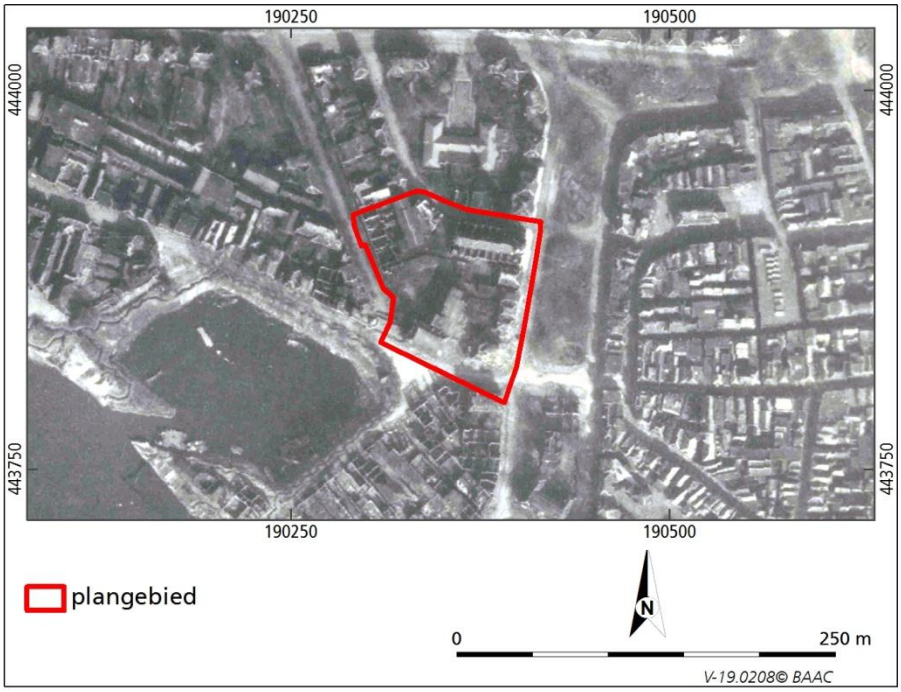
Figuur 2.5 De zilveren reliekhouder in de vorm van een borstbeeld is rond 1455 speciaal voor de schedel van de heilige Eusebius vervaardigd.(Digitale kunstkrant).

Op luchtfoto´s uit eind 1944 en begin 1945 is de kerk in het noordoostelijke deel van het plangebied duidelijk zichtbaar (figuren 2.6 en 2.7). Van de luchtfoto´s is niet af te leiden of gevechtshandelingen zijn uitgevoerd. Alle gebouwen lijken intact te zijn.
Echter uit foto's die in 1945 na de bevrijding gemaakt zijn (figuren 2.7 en 2.8), blijkt de oorlog niet geheel aan het bouwblok voorbij te zijn gegaan. De voorgevel van het hotel Du Soleil (aan de Oude Kraan) is beschadigd. In het muurwerk zit een gat, waarschijnlijk als het gevolg van een granaatinslag, ruiten en een deel van de pannen zijn stuk. Direct ten zuidoosten van het plangebied hebben stellingen gelegen volgens de waardenkaart WOII van de gemeente Arnhem.[15]

[15] Uitsnede waardenkaart verkregen via C. Nicholson, bestuursadviseur Erfgoed en Archeologie gemeente Arnhem.

Figuur 2.5 Luchtfoto uit december 1944 (foto afkomstig uit de speciale collecties van de Bibliotheek Wageningen UR).

Figuur 2.6 Luchtfoto uit maart1945 (foto afkomstig uit de speciale collecties van de Bibliotheek Wageningen UR).

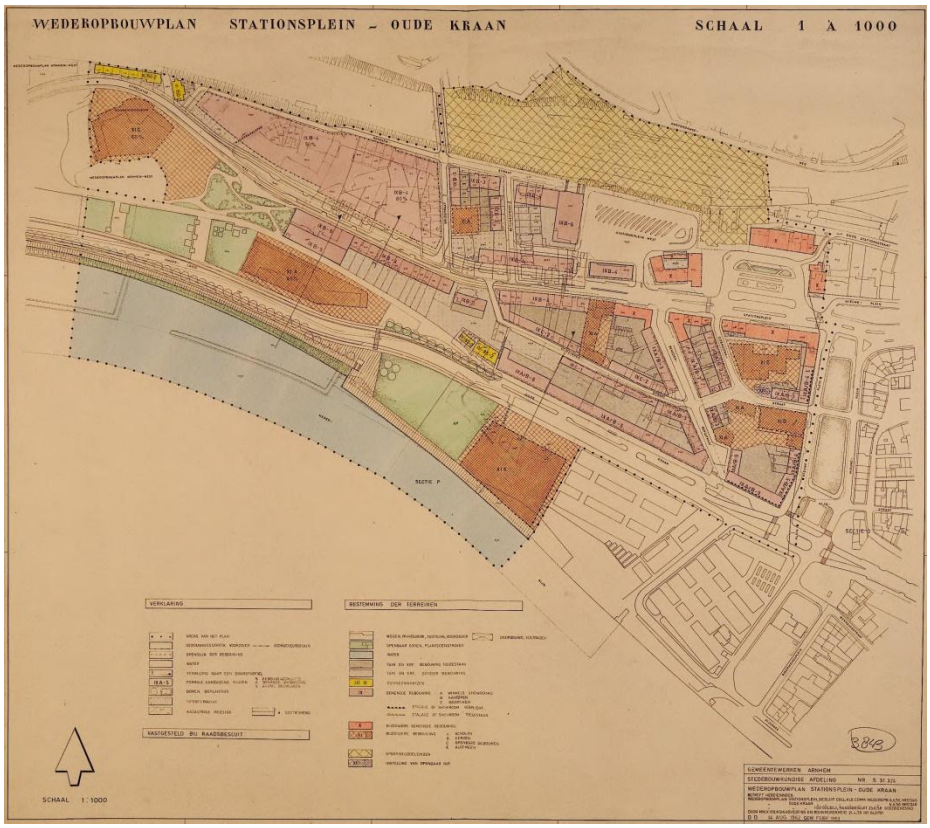
Figuur 2.7 Oorlogsschade hoek Oude Kraan-Nieuwe Plein. Rechts de R.K. Sint Eusebiuskerk of Kleine Eusebius (Gelders Archief, fotograaf: D. Renes).

Figuur 2.8 De oorlogsschade aan hotel Du Soleil lijkt beperkt te zijn geweest. Ramen zijn gesneuveld, dakpannen kapot en er is in gat in de voorgevel geslagen. (Gelders Archief, fotograaf Nico Kramer).

Voor de omgeving van het Stationsplein en de Oude Kraan heeft de gemeente Arnhem een wederopbouwplan opgesteld (figuur 2.9). Dit heeft er voor het plangebied toe geleid dat het hotel Du Soleil werd afgebroken en daarvoor in de plaats nieuwbouw kwam. Deze nieuwbouw, eveneens aangeduid met de naam Du Soleil, kreeg als bestemming gemengde bebouwing. Dat wil zeggen dat er naast appartementen ook winkels en kantoren in het gebouw werden ondergebracht (figuur 2.10). Deze nieuwbouw had een schaalvergroting tot gevolg. Niet alleen omvatte het complex het terrein van de Bergstraat via de

Oude Kraan tot en met het Nieuwe plein. Ook het aantal bouwlagen nam drastisch toe. Aan de Oude Kraan werden negen bouwlagen gerealiseerd aan de Bergstraat en aan het Nieuw plein elk vijf bouwlagen. Ter vergelijking, het oude hotel Du Soleil omvatte vier bouwlagen.
De bouwtekeningen van dit complex dateren uit 1962.

Figuur 2.9 Het gemeentelijk wederopbouwplan voor het gebied Stationsplein – Oude Kraan uit 1962/1963 (Gelders Archief).

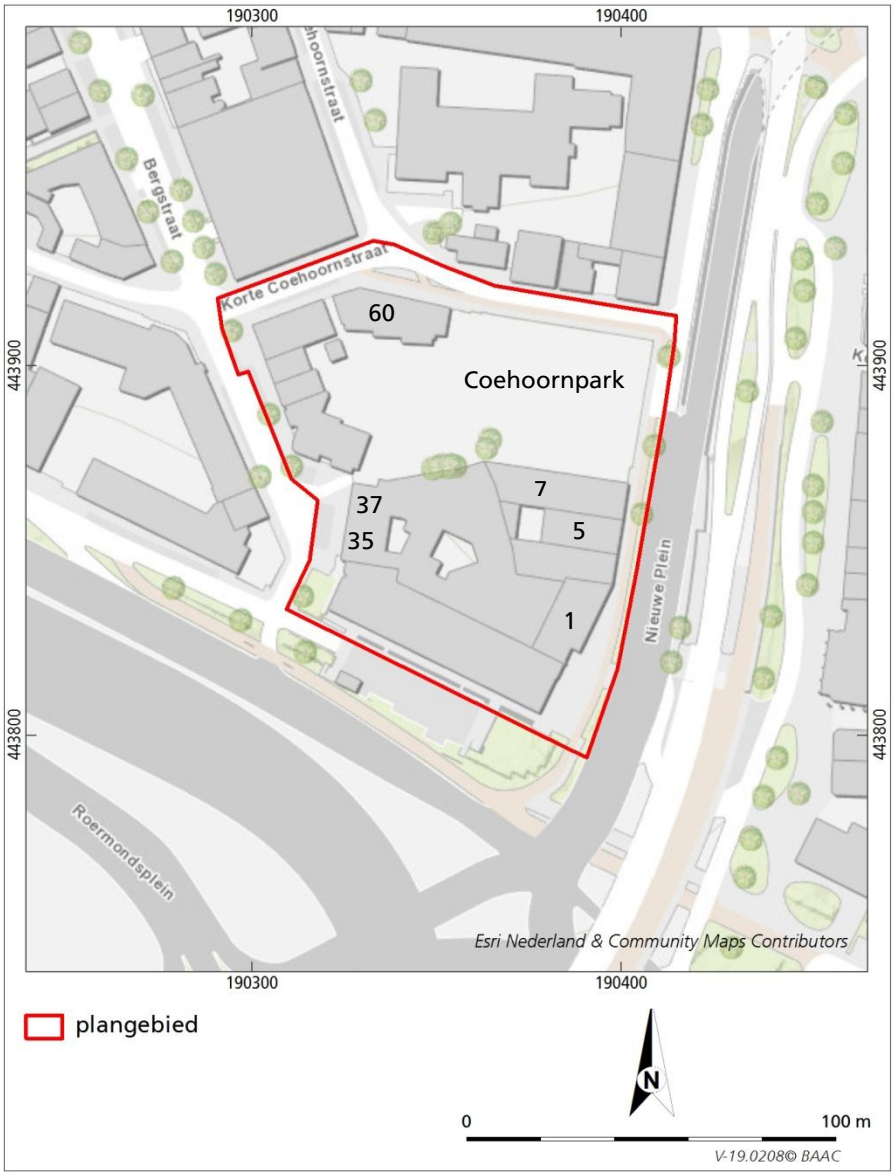

Figuur 2.10 Hoek Bergstraat-Oude Kraan in het appartementencomplex Du Soleil was in 1965 onder meer een Renaultgarage gevestigd (Dienst Stadsontwikkeling gemeente Arnhem) (Gelders Archief).

2.3.2 Bouwtekeningen

Van verschillende panden in het onderzoeksgebied zijn de bouwdossiers opgevraagd bij het Gelders Archief (figuur 2.11). Te weten Nieuwe Plein 1, Nieuwe Plein 7, Nieuwe Plein 35 (Coehoornpark, voormalig kerkgebouw) en Bergstraat 35 en 37. Van Nieuwe Plein 5 en Coehoornstraat 60 waren geen bouwdossiers aanwezig in het archief. Bij laatstgenoemd pand ligt nog wel een mat zand afgevulde HBO-tank in de grond.[16] Uit een terreinbezoek op 22 juli 2019 blijkt dat de voorgevel van dit pand gelijk ligt met het straatniveau. De maaiveldhoogte langs de achtergevel ligt circa een meter lager.
De panden aan de Nieuwe Plein 5 en 7 zijn voor de Tweede Wereldoorlog gebouwd, de overige eind jaren '50-begin jaren '60 van de vorige eeuw.

[16] Tanksaneringscertificaat verkregen via de opdrachtgever.

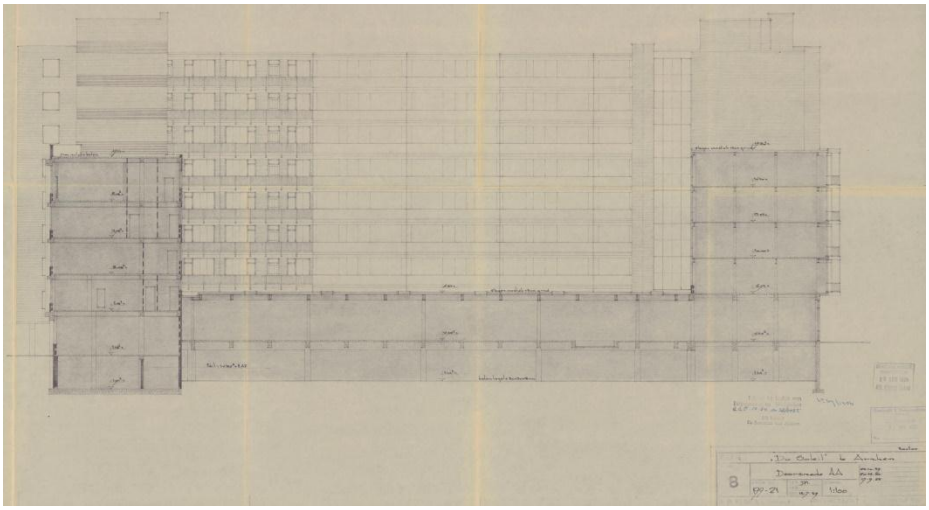
Figuur 2.11 De huisnummers van de panden, waarvan bouwdossiers zijn opgevraagd.

Nieuwe Plein 1

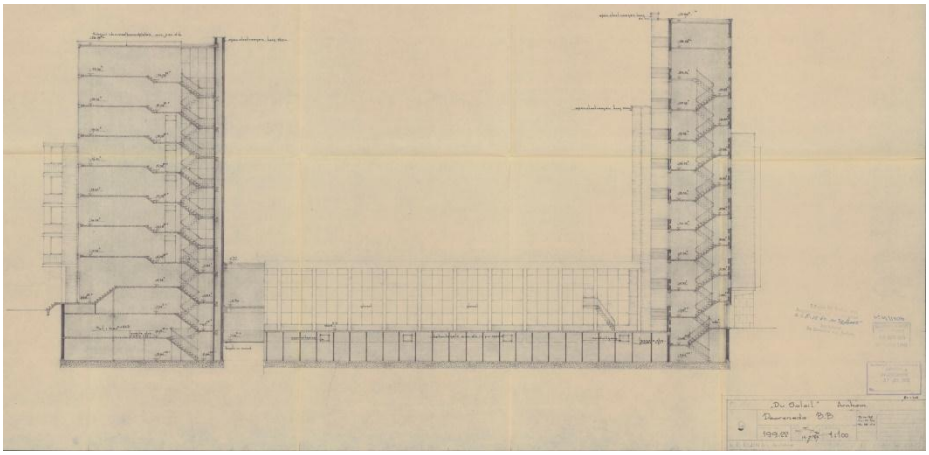
In 1962 werd door de architect D. Klijn een ontwerp vervaardigd voor de bouw van een appartementen-/winkelcomplex annex parkeerkelder. Het grootste deel van het gebouw is gesitueerd aan de Oude Kraan, de twee zijvleugels zijn gesitueerd aan het Nieuwe Plein en de Bergstraat.
Uit de doorsnede A-A van het pand blijkt de bovenzijde van de vloer 1,14 m onder peil te liggen. Het peil ligt op 14,86 m + NAP. Het maaiveld ligt op 2,52 m boven peil. Dat betekent dat de bovenzijde van de vloer circa 3,66 beneden maaiveld ligt (figuur 2.12).[17]

De bovenzijde vloer van het trappenhuis ligt 2,96 m onder peil (peil ligt op 14,86 +NAP). Ten opzichte van het maaiveld van de Nieuwe Plein ligt de vloer van het trappenhuis circa 3,56 onder maaiveld (figuur 2.13).[18]

[17] Doorsnede A-A. Gelders archief bouwdossier 1700_3644-1406.
[18] Doorsnede B-B, trappenhuizen. Gelders archief bouwdossier 1700_3644-1406.

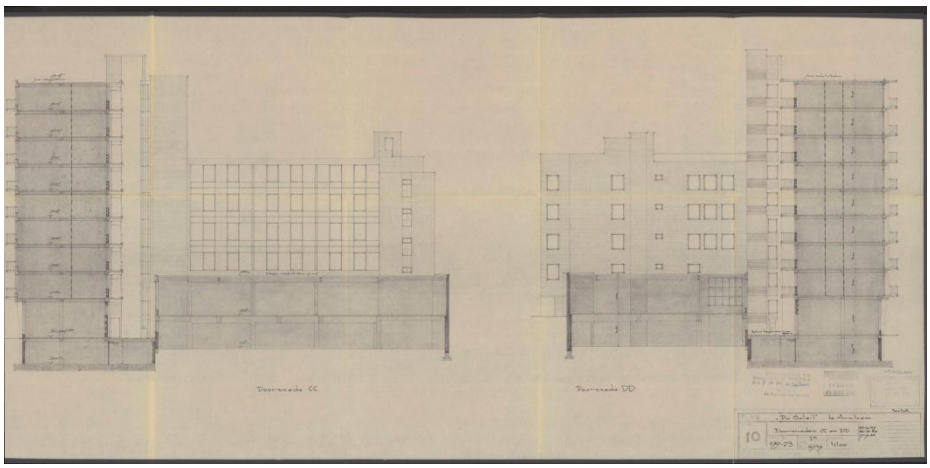
Figuur 2.12 NL-AhGldA_1700_3644-1406-0008 Doorsnede A-A over het gebouw "Du Soleil" (Gelders Archief).

Figuur 2.13 NL-AhGldA_1700_3644-1406-0009 Doorsnede B-B over het gebouw "Du Soleil" (Gelders Archief).

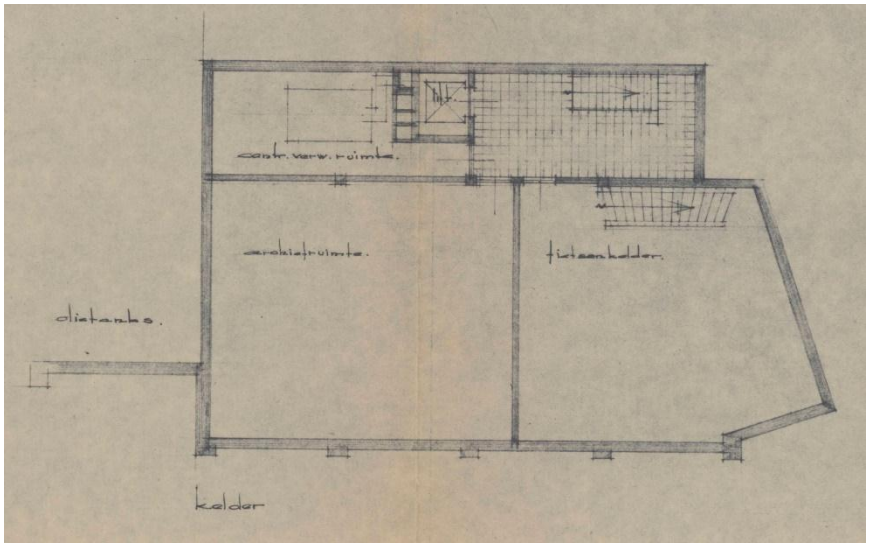
Achter het pand bevindt zich een parkeergarage. Uit doorsnede D-D valt af te leiden dat de bovenzijde van de garagevloer op 1,14 m onder peil ligt (peil ligt op 14,86 + NAP). Dit peil komt overeen met het maaiveld aan de zijde van de Nieuwe Plein (figuur 2.14).[19]

[19] Doorsnede C-C. Gelders archief bouwdossier 1700_3644-1406.

Figuur 2.14 NL-AhGldA_1700_3644-1406-0010 Doorsnede C-C, D-D over het gebouw "Du Soleil" (Gelders Archief).

Verder blijkt onder het rechter deel van het gebouw een kelder aanwezig. De diepte van de kelder wordt niet vermeld, maar gezien het feit dat deze in gebruik was als fietsenkelder, cv-ruimte, archiefruimte (en liftschacht) zal deze vermoedelijk minstens 2 m diep zijn geweest (figuur 2.15).[20]

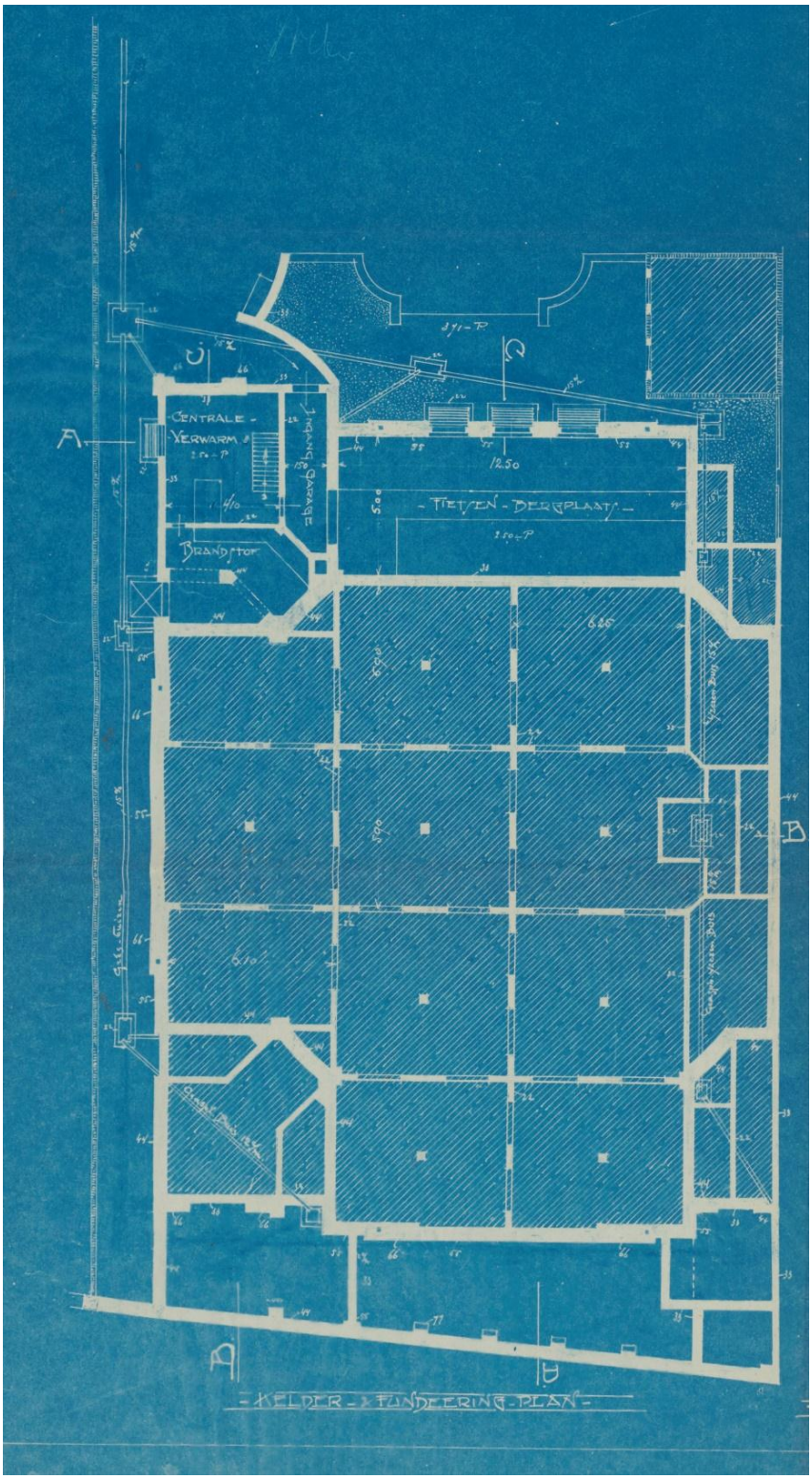
Figuur 2.15 NL-AhGldA_1700_3644-2335-0001 Plattegrond kelder "Du Soleil" (Gelders Archief).

Nieuwe Plein 7
Uit de bouwtekeningen blijkt dat geen kelder onder het pand aanwezig is. De doorsnedetekening geeft nauwelijks tot geen informatie over de wijze en diepte van de fundering.[21]

Nieuwe Plein 35[22] (voormalige kleine Eusebiuskerk)
De kerk was gefundeerd op poeren, die afhankelijk van de locatie 1,50 tot 2,00 meter onder het maaiveld lagen (figuren 2.16 en 2.17). Alleen ter plekke van de kelder, aan de noord-oostzijde van de kerk (aan de zijde van het Nieuweplein),

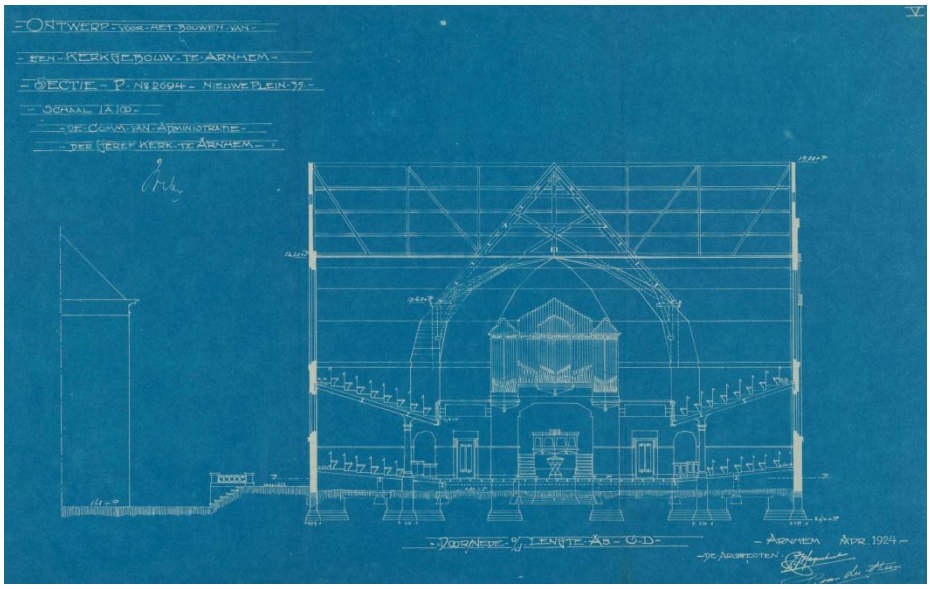
[20] Plattegrond kelder. Gelders archief bouwdossier 1700_3644-2335.
[21] Gelders archief bouwdossiers 1700_2635-0108 en 4526-0963.
[22] Het bouwdossier in het Gelders archief is opgeborgen onder Arnhem. Nieuwe Plein 35. Volgens Wikipedia had de kerk als huisnummer Nieuwe Plein 11.

lagen de poeren op 3,00 meter diepte. De kelder was beperkt van omvang en omvatte de ruimte voor een verwarmingsketel, een 'garage' en een fietsenkelder. De vloer van de kelder lag 2,50 m onder maaiveld.[23]

Figuur 2.16 Kelderplattegrond van de voormalige kleine Eusebiuskerk (Gelders Archief).

[23] Gelders Archief bouwdossiers 1700_3404-0352.

Figuur 2.17 Doorsnede C-D over de lengte van de voormalige kleine Eusebiuskerk (Gelders Archief).

Bergstraat 35-37
Bovenzijde vloer trappenhuis ligt 2,96 onder peil (peil ligt op 14,86 +NAP). Het peil ligt ongeveer 1,80 m onder maaiveld. Dan zou de bovenzijde van de vloer van het trappenhuis zich circa 4,76 m onder maaiveld bevinden.[24]

Er is sprake van een kelder onder het gebouw. De bovenzijde van de keldervloer ligt op 1,91 m onder peil. Het peil ligt op 14,86 + NAP. Het maaiveld van de Bergstraat ligt 1,18 m boven peil. Dat betekent dat de bovenzijde van de vloer circa 3,09 m onder maaiveld ligt.[25]

Achter het pand Bergstraat 35-37 grenst een parkeergarage. Uit doorsnede C-C valt af te leiden dat de bovenzijde van de garagevloer op 1,14 m onder peil ligt (peil ligt op 14,86 + NAP). Dit peil komt overeen met het maaiveld daar ter plekke.[26]

Om de huidige situatie nader te kunnen beoordelen is op 22 juli 2019 de locatie ter plekke bekeken. Hierbij waren de hoogteverschillen in het open terrein van het plangebied duidelijk zichtbaar (§2.2). Het terrein en de gebouwen waren niet toegankelijk. In figuur 2.18 is een impressie van het plangebied weergegeven.

[24] Doorsnede B-B, trappenhuizen. Gelders archief bouwdossier 1700_3644-1406.
[25] Doorsnede A-A. Gelders archief bouwdossier 1700_3644-1406.
[26] Doorsnede C-C. Gelders archief bouwdossier 1700_3644-1406.

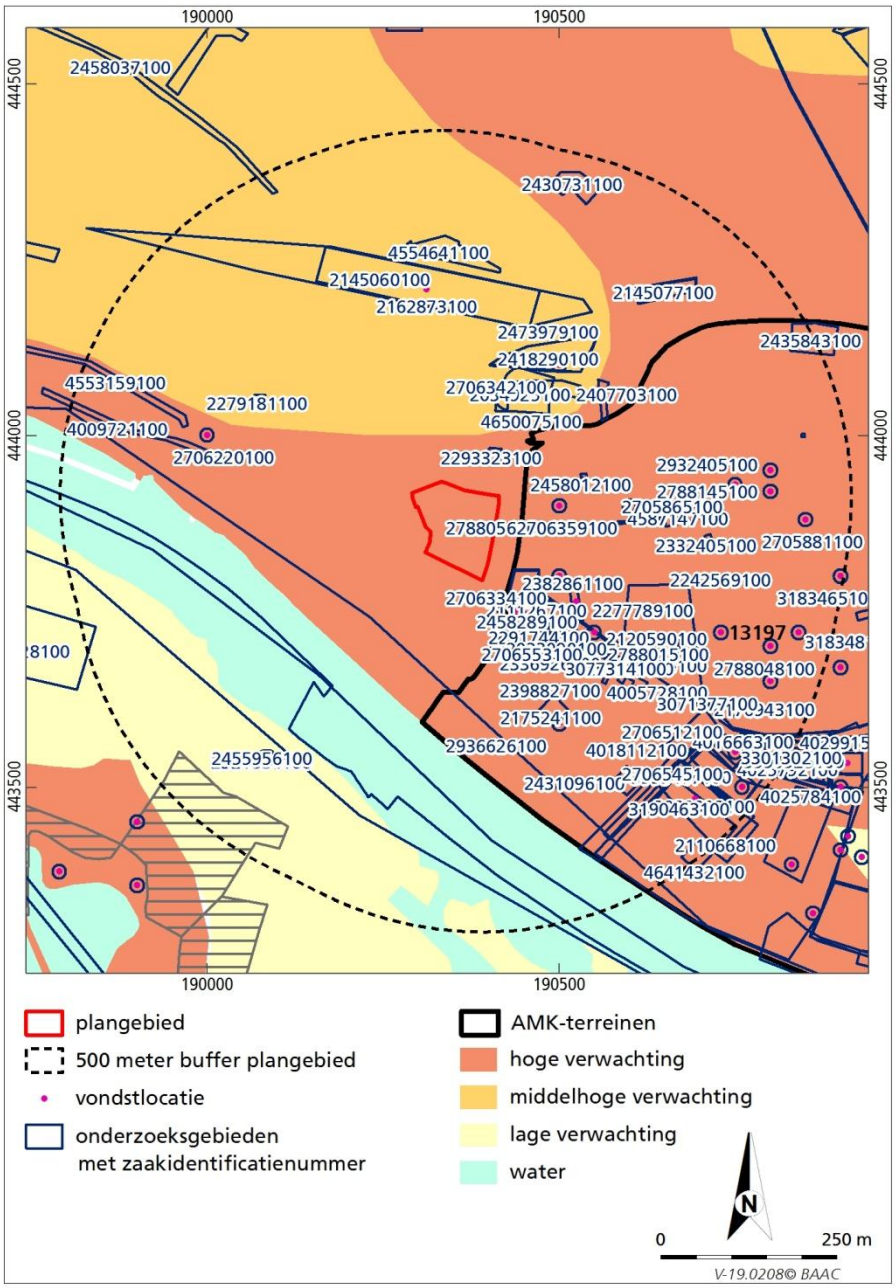

Figuur 2.18 Zicht op delen van het plangebied met vanaf linksboven met de klok mee: het Coehoornpark vanaf de Coehoornstraat, Coehoornstraat 60, fietsingang naar de parkeergarage achter de Nieuwe Plein 1 met achterin een trap naar beneden en het Coehoornpark vanaf het Nieuwe Plein.

2.3.3 Archeologie

Over het algemeen zijn in Nederland op verschillende niveaus (landelijk, provinciaal, regionaal en gemeentelijk) archeologische (verwachtings-)kaarten opgesteld. Het huidige beleid, dat van toepassing is op het plangebied, is gebaseerd op de gemeentelijke verwachtingskaart. Voor het plangebied is een hoge archeologische verwachting van toepassing (figuur 2.19).[27]

[27] Boshoven *et al.* 2008.

Figuur 2.19 Ligging van het plangebied op de gemeentelijke verwachtingskaart met AMK terrein, onderzoeksmeldingen en ARCHIS-waarnemingen.

Naast deze verwachte archeologische waarden zijn rond het plangebied in het verleden ook daadwerkelijk archeologische waarden aangetroffen. In de database van de RCE, ARCHIS II, zijn rond het plangebied binnen een straal van circa 500 meter diverse archeologische vondsten bekend. Bepaalde gebieden zijn vanwege hun archeologische waarde vermeld op de Archeologische Monumentenkaart. Zo is de oude stadskern van Arnhem, vrijwel direct ten oosten van het plangebied aangemerkt als een terrein van hoge archeologische waarde. De oudste vermelding van Arnhem dateert uit 893. In de 10^{e} en 11^{e} eeuw wordt Arnhem ook een paar keer vermeld, maar men heeft het niet over een stad. Over een begindatering van de stedelijke periode zijn de meningen verdeeld. Van

ommuring van de stad blijkt voor het eerst sprake in 1291.[28] Op het AMK-terrein, de historische binnenstad, zijn diverse vondsmeldingen geregistreerd en archeologische onderzoeken uitgevoerd die hier verder niet behandeld zullen worden. Ten noorden en ten oosten van het plangebied zijn eveneens enkele vondst- en onderzoeksmeldingen geregistreerd. De meldingen die binnen van 500 m van het plangebied vallen, worden hieronder kort beschreven. De uitgevoerde archeologische onderzoeken zijn in tabel 2.2 genoemd.

Tabel 2.1 Archeologische bureauonderzoeken in de omgeving van het plangebied.

Waarnemings-nummer	Afstand tot plangebied	Waarneming	Datering	Opmerkingen
2706220100	400 m O	Aardewerk fragmenten	neolithicum – nieuwe tijd C	Administratief geplaatst
2706342100	200 m N	Steen	Nieuwe tijd	Bouwmateriaal

Tabel 2.2 Archeologische onderzoeken in de omgeving van het plangebied. BO =bureauonderzoek, AB = archeologische begeleiding, IVO-O = booronderzoek, IVO-P = proefsleuvenonderzoek.

Onderzoeks-nummer	Afstand tot plangebied	Uitvoerder, jaar	Soort onderzoek	Advies, Opmerkingen
4009721100	450 m O	BAAC, 2016	BO	AB
4553159100	450 m O	SOB, 2017	AB	Niet benoemd
2279181100	400 m O	Gemeente Arnhem, 2003	Opgraving	Geen sporen
2162873100	300 m N	NN, 2007	IVO-p	Niet benoemd
2145060100	300 m N	IDDS, 2007	BO	Deels geen vervolg, deels IVO –p i.v.m. mogelijke resten vestingwerken.
4554641100	350 m N	Laagland, 2017	BO+IVO-O	Niet benoemd
2145077100	400 m NO	IDDS, 2017	BO	IVO-P i.v.m. mogelijke resten vestingwerken en bebouwing uit de 16e eeuw.
2473979100	250 m N	Gemeente Arnhem, 2014	Niet benoemd	Niet benoemd
2418290100	250 m N	Synthegra, 2013	BO+IVO-O	AB. Grotendeels diep verstoorde bodem en puinlagen.
2407703100	200 m NO	Gemeente Arnhem, 2015	AB, vervolg op vorige	Twee bakstenen structuren uit de 19e eeuw aangetroffen
2034925100	200 m N	Gemeente Arnhem, 2003		Noodonderzoek
4650075100	150 m N	KSP, 2018	IVO-O	Niet benoemd
2293323100	100 m N	Synthegra, 2013	BO+IVO-O	Geen vervolg, geen aanwijzingen gevonden voor restanten van vestingwerken of grachtvulling.

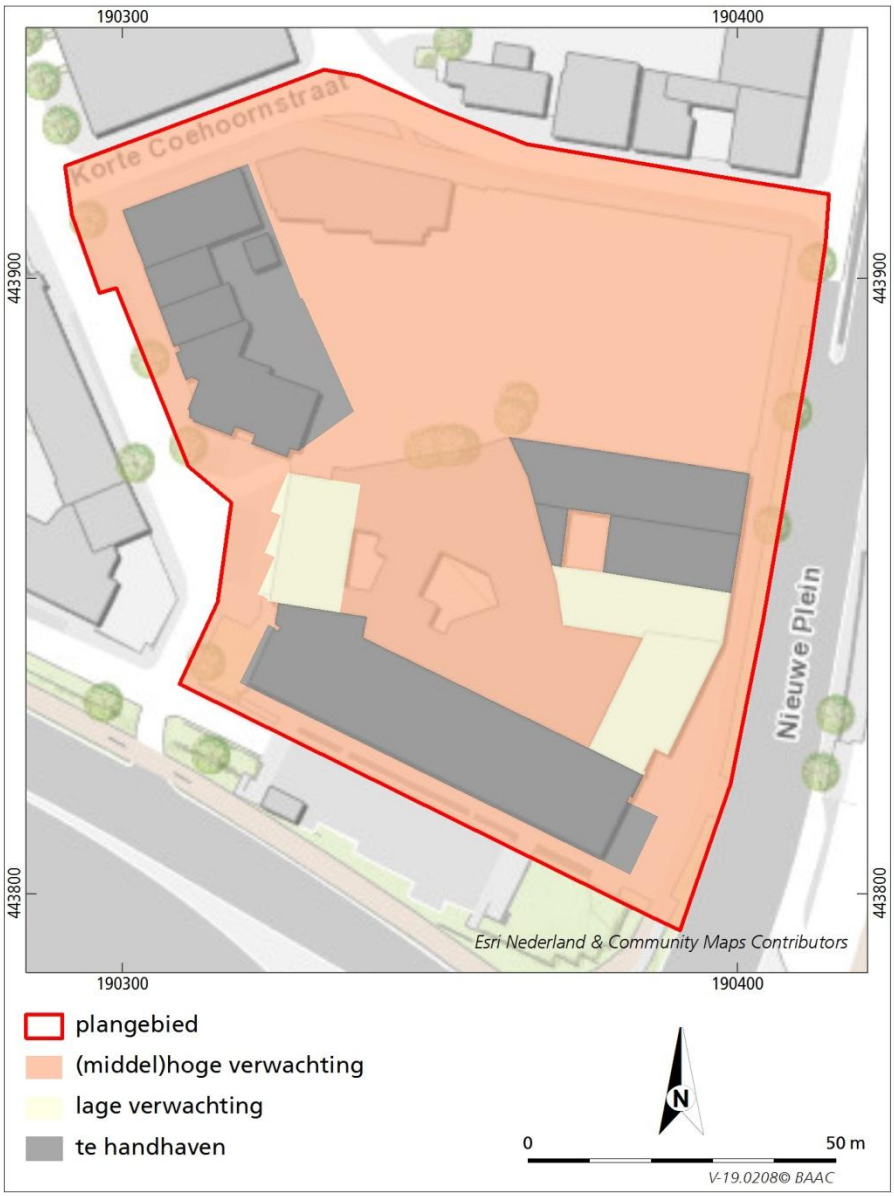
[28] RCE 2019b, AMK terrein 13197.

3 Archeologische verwachting

Het bureauonderzoek heeft inzicht gegeven in de geomorfologische en bodemkundige opbouw van het gebied waarvan het plangebied deel uitmaakt. Ook heeft raadpleging van historisch kaartmateriaal informatie verschaft over de inrichting en het gebruik van het plangebied en de naaste omgeving. Tevens is gekeken naar recentelijk uitgevoerd archeologisch onderzoek in de directe omgeving van het plangebied. De resultaten van deze bronnen leiden naar een gespecificeerde verwachting.

Over de periode voorafgaand aan de stadswording is op basis van de huidige gegevens weinig te zeggen; voor deze periode blijft de hoge verwachting, zoals die is opgesteld voor de gemeentelijke verwachtingskaart met enige nuance vanwege latere ingrepen in de bodem bestaan.
De verwachting op het aantreffen van resten uit de nieuwe tijd is zeer hoog. Eventueel aanwezige archeologische resten worden vanaf ongeveer een meter tot twee à drie meter onder maaiveld verwacht en zullen zich manifesteren door resten van bebouwing, zoals muurresten. Ook worden ophooglagen, zoals een grachtdemping en resten van het ravelijn verwacht. Mogelijk dat bebouwing uit de 16e eeuw of eerder tot aan de grond gesloopt is, waarna het ravelijn is aangebracht. Na de sloop van het verdedigingswerk in het begin van de 19e eeuw raakte het plangebied geleidelijk bebouwd. In het noordelijke deel was de entree van een begraafplaats gesitueerd; hier kunnen mogelijk begravingen worden aangetroffen. De huidige bebouwing dateert grotendeels van na de Tweede Wereldoorlog, waardoor eventuele resten uit WOII geruimd zullen zijn.[29] De panden aan de Nieuwe Plein 5 en 7 zijn voor WOII gerealiseerd. Onder deze panden kunnen archeologische resten bewaard zijn gebleven. De panden aan de Nieuwe Plein 1b en Bergstraat 35 en 37 zijn onderkelderd. Hier worden geen resten meer verwacht (figuur 3.1). De tussenliggende bebouwing (parkeergarage) is tot ruim een meter ontgraven. Voor de Coehoornstraat 60 is onbekend of een kelder of kruipruimte aanwezig is. Bij de sloop van de kleine Eusebiuskerk zal de grond lokaal diep verstoord zijn, indien de twee tot drie meter diepe poeren weggehaald zijn. Lokaal zijn ook puinconcentraties te verwachten die mogelijk zijn achtergebleven na de sloop van de voormalige bebouwing. Een booronderzoek zal kunnen uitwijzen of puindumps aanwezig zijn en zo ja, tot welke diepte.

[29] Bij naoorlogs geroerde grond worden in de regel geen relicten meer verwacht met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog.

Figuur 3.1 Archeologische verwachting.

4 Conclusie en aanbevelingen

Hieronder volgt de beantwoording van de onderzoeksvragen zoals gesteld in hoofdstuk 1:

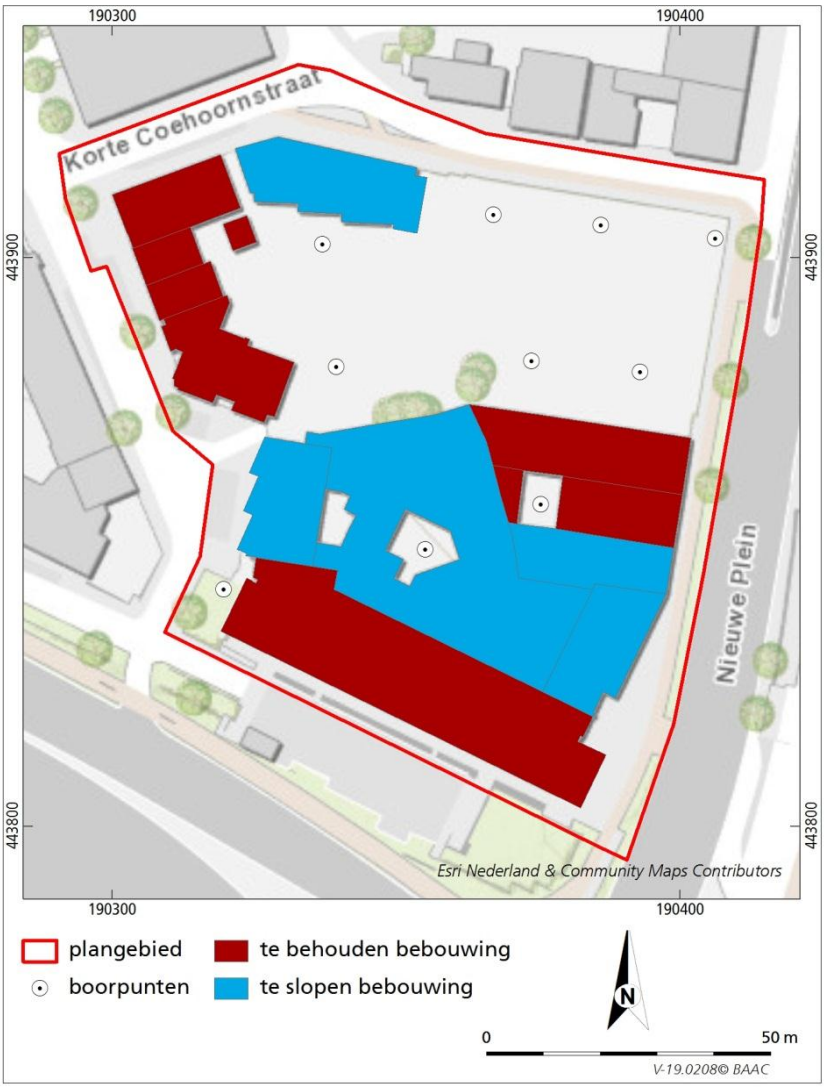
Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
Op een kaart uit de 16e eeuw is zichtbaar dat bebouwing in het plangebied aanwezig was.. De toenmalige stadsgracht valt deels binnen het plangebied of lag er direct langs. Gaandeweg de 18e eeuw wordt de stad/vesting Arnhem voorzien van buitenwerken. Aan het eind van de 18e eeuw is dan ook geen sprake meer van bebouwing. Het plangebied wordt ingenomen door een verdedigingswerk: het ravelijn 'Het Hoge Werk', en de daarvoor liggende gracht. Aan het begin van de 19e eeuw worden de verdedigingswerken gesloopt. In het zuidelijke deel van het plangebied wordt bebouwing gerealiseerd. Direct ten noorden van het plangebied wordt de 'Algemene begraafplaats' ingericht. Een klein deel van de begraafplaats, met name de toegang, valt nog binnen het plangebied. In de tweede helft van de 19e eeuw wordt een driebeukige hallenkerk in het noordelijke deel nabij de begraafplaats gebouwd. In de daaropvolgende jaren raakt het plangebied vrijwel geheel bebouwd Na de Tweede Wereldoorlog wordt vrijwel al deze bebouwing, inclusief de kerk, gesloopt en deel vervangen voor moderne bebouwing inclusief kelders. Op de locaties waar kelders aanwezig zijn, worden geen archeologische waarden meer verwacht. In de rest van het plangebied worden resten van bebouwing, verdedigingswerken en grachtvullingen verwacht, vermoedelijk daterend vanaf de late middeleeuwen.

Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemverstorende ingrepen in het verleden binnen het plangebied?
Vanwege de huidige en historische bebouwing en buitenwerken binnen het plangebied zal de bodem naar waarschijnlijk (in delen van het plangebied) tot 2 à 3 m -mv door de mens geroerd zijn, waarbij mogelijk delen zijn afgegraven dan wel opgebracht.

Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?(indien mogelijk gespecificeerd naar aard, vindplaats(en) /periode(n)?
Over de periode voorafgaand aan de stadswording is op basis van de huidige gegevens weinig te zeggen; voor deze periode blijft de hoge verwachting bestaan. De verwachting op het aantreffen van resten uit de nieuwe tijd is zeer hoog. Eventueel aanwezige archeologische resten worden vanaf ongeveer een meter tot twee à drie meter onder maaiveld verwacht en zullen zich manifesteren door muurresten. Ook worden ophooglagen, zoals een grachtdemping en resten van het ravelijn verwacht. In het noordelijke deel van het plangebied zijn mogelijk resten van begravingen te verwachten.

In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Bij het ontgraven van de grond voorafgaand aan de geplande nieuwbouw en aanleg van infrastructuur worden archeologische resten bedreigd. Voorafgaand aan de grondwerkzaamheden wordt in eerste instantie een verkennend booronderzoek geadviseerd om de diepte en ligging van ophooglagen en eventuele grachtvulling in beeld te krijgen. Muurresten kunnen niet worden getraceerd worden door middel van een booronderzoek. Eventuele puinconcentraties wel, maar die kunnen vaak handmatig niet doorboord worden. Verspreid over de onbebouwde delen van het plangebied kunnen boringen gezet worden (figuur 4.1). De boringen kunnen handmatig worden doorgezet tot circa 4 m –mv indien de pleistocene ondergrond nog niet is bereikt. Indien veel boringen stuiten op puin zal overgegaan kunnen worden op ramgutsboringen om de opbouw van de grond onder de puinlagen te bestuderen. Een eventuele vervolgstap na de boringen is een proefsleuvenonderzoek. Het proefsleuvenonderzoek is erop gericht om de aan- of afwezigheid, de aard, de omvang, de datering, de gaafheid, de conservering en de inhoudelijke kwaliteit van de archeologische waarden vast te stellen. Voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek dient een (door het bevoegd gezag goedgekeurd) Programma van Eisen te worden opgesteld, waarin de eisen waaraan het onderzoek dient te voldoen, zijn vastgelegd.

Figuur 4.1 Voorlopige boorpuntenkaart.

Bovenstaand advies is beoordeeld en wordt onderschreven door de bevoegde overheid (gemeente Arnhem).[30]

Hoewel getracht is een zo gefundeerd mogelijk advies te geven op grond van de gebruikte onderzoeksmethoden, kan de aanwezigheid van archeologische sporen of resten nooit volledig worden uitgesloten in de gebieden waarvoor geen vervolgonderzoek wordt aanbevolen. BAAC bv wil er daarom op wijzen dat men bij bodemverstorende activiteiten alert dient te zijn op de aanwezigheid van archeologische waarden (zoals vondstmateriaal en grondsporen). Bij het aantreffen van deze waarden dient men hiervan melding te maken bij de minister (in de praktijk de RCE) conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet 2016.

[30] Selectiebesluit Coehoorn Oost. Opgesteld door C. Nicholson, bestuursadviseur erfgoed en archeologie d.d. 27 september 2019.

5 Geraadpleegde bronnen

Berendsen, H.J.A., 2008. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's. (Fysische geografie van Nederland).* Assen.

Boshoven, E.H., A. Buesink, N.J. krekelbergh & L.A. Tebbens, 2008. *Archeologische verwachtingskaart Arnhem Noord.. BAAC rapport V-05.0357.* Deventer.

Bruijn, W.A.M. de, J. Burgers & W. Kruithof, 2008: Van logement De Zon tot Grand Hotel Du Soleil te Arnhem (1802-1951). In: *Arnhem de Genoeglijkste*, jrg, 28, nr. 1, maart 2008.

Buisman, F.K., & I. Jacobs (red.), 2009: *Arnhem van 1700 tot 1900*, Utrecht.

CCvD, 2018. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 4.1*. Gouda.

Collectief Particulier Opdrachtgeverschap (CPO), 2019. *Coehoorn Creatieve Wijk. Gebiedsvisie.* N.N.

Man, M.J. de, 1984. *Topografische kaart van de Veluwe en de Veluwezoom (1802-1812).* Alphen aan den Rijn.

Mulder, de. E.F.J., M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*, Groningen/Houten.

Stiboka, 1969. *Bodemkaart van Nederland. Blad 40 West.* Wageningen.

Uitgeverij Robas Producties, 1990. *Historische Atlas Gelderland, Chromotopografische Kaart des Rijks 1:25.000,* Den Ilp.

Versfelt, H.J., 2003. *De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794*. Groningen.

Geraadpleegde websites (geraadpleegd in juni en augustus 2019)

AHN-3, *Actueel Hoogtebestand Nederland,* http://www.ahn.nl.

Arneym. Website met de geschiedenis van Arnhem. Geraadpleegd via arneym.nl.

Digitale kunstkrant, https://www.digitalekunstkrant.nl/catharijneconvent-krijgt-reliekbuste-in-bruikleen/

DINO Loket , *Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond,* http://www.dinoloket.nl.

IKME, *Indicatieve Kaart Militair Erfgoed,* http://www.ikme.nl.

Provincie Gelderland, *Ontgrondingenkaart (Atlas Gelderland).*
kaarten.gelderland.nl

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)a, Kadastrale kaarten 1811-1832
Online geraadpleegd via http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)b, *Centraal Archeologisch Archief (CAA) en het Centraal Monumenten Archief (CMA),* afkomstig van ARCHIS 3.
Amersfoort.

Topotijdreis, *over 200 jaar topografie*, http://www.topotijdreis.nl.

Wageningen University & Research,*Database met luchtfoto's uit WOII.*
www.wur.nl.

Wikipedia, https://nl.wikipedia.org/wiki/Kleine_Eusebiuskerk

Wikipedia, https://nl.wikipedia.org/wiki/Gradussen

Archivalia (Gelders archief)
- Bouwdossierarchief, toegangsnr. 1700
Inv.nrs. 2635-0108, 3404-0352, 3644-1406, 3644-2335 en 4526-0963

- Kaartenverzameling Gemeente Arnhem, toegangsnr. 1506
Tekeningnr. 1978

Bijlage

1 Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken

Bijlage 1: Geologische en archeologische tijdvakken

<table>
<tr><th>Ouderdom (jr)
0 = 1950 n. Chr.</th><th colspan="7">Chronostratigrafie</th><th>MIS</th><th colspan="3">Lithostratigrafie</th></tr>
<tr><td>11.650</td><td rowspan="16">Kwartair</td><td rowspan="8">Laat</td><td colspan="5">Holoceen (warme periode)</td><td>1</td><td colspan="3">Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviatiel)</td></tr>
<tr><td>12.850</td><td rowspan="8">Pleistoceen</td><td rowspan="8">Laat</td><td rowspan="8">Weichselien (ijstijd)</td><td rowspan="4">Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)</td><td>Late Dryas (koud)</td><td rowspan="4">2</td><td rowspan="4">Formatie van Kreftenheye (Rijn)</td><td rowspan="8"></td><td rowspan="15">Formatie van Boxtel (eolisch en lokaal terrestrisch)</td></tr>
<tr><td>13.900</td><td>Allerød (warm)</td></tr>
<tr><td>14.030</td><td>Vroege Dryas (koud)</td></tr>
<tr><td>14.640</td><td>Bølling (warm)</td></tr>
<tr><td>30.000</td><td rowspan="3">Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)</td><td>Laat-Pleniglaciaal (zeer koud)</td><td rowspan="2">3</td></tr>
<tr><td>60.000</td><td>Midden-Pleniglaciaal (koud)</td></tr>
<tr><td>75.000</td><td>Vroeg-Pleniglaciaal (zeer koud)</td><td>4</td></tr>
<tr><td>117.000</td><td colspan="2">Vroeg-Weichselien (gematigd koud)</td><td>5a
5b
5c
5d</td></tr>
<tr><td>130.000</td><td colspan="3">Eemien (warme periode)</td><td>5e</td><td>Eem Formatie (marien, lagunair en lacustrien)</td></tr>
<tr><td>370.000</td><td rowspan="3">Midden</td><td rowspan="3">Midden</td><td colspan="3">Saalien (ijstijd)</td><td>6-10</td><td rowspan="3">Formatie van Urk (Rijn)</td><td>Formatie van Drente (Glaciaal)</td></tr>
<tr><td>410.000</td><td colspan="3">Holsteinien (warme periode)</td><td>11</td><td></td></tr>
<tr><td>475.000</td><td colspan="3">Elsterien (ijstijd)</td><td>12</td><td>Formatie van Peelo (Glaciaal)</td></tr>
<tr><td>850.000</td><td colspan="3">Cromerien (warme periode)</td><td>13-22</td><td rowspan="2">Formatie van Sterksel (Rijn)</td><td rowspan="2"></td><td rowspan="2">Formatie van Stamproy (eolisch en lokaal terrestrisch)</td><td rowspan="2">Formatie van Beegden (Maas)</td></tr>
<tr><td>2.600.000</td><td>Vroeg</td><td>Vroeg</td><td colspan="3">Pre-Cromerien</td><td>23-104</td></tr>
</table>

Chrono-, zuurstofisotopen- en lithostratigrafie voor Noordwest-Europa naar De Mulder et al. (2003). Mariene isotoop stadium (MIS) volgens Bassinot et al. (1994). Atmosferische data volgens Berendsen (2008) en Cohen et al. (2009). Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor Cultuurhistorisch Erfgoed (RCE). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2008). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

Ouderdom (kal. jaren BP[1])	^{14}C jaren	Chronostratigrafie				Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden (kal. jaren v/n. Chr.)
450		Holoceen	Laat	Subatlanticum (koeler Vochtiger)		Vb2	Loofbos, waarbij eik en els overheersen; haagbeuk vanaf Vb1 (>1%); vanaf Vb2 veel cultuurplanten (rogge, boekweit, korenbloem)	nieuwe tijd (1500-heden)
1150	1250							middeleeuwen (450-1500 n. Chr.)
1500						Vb1		
1962	1950							Romeinse tijd (12 v.Chr. – 450 n. Chr.)
2750						Va		ijzertijd (800 – 12 v. Chr.)
3050	2900							bronstijd (2000 – 800 v. Chr.)
3950			Midden	Subboreaal (koeler Droger)		IVb	Loofbos. Eik, els en hazelaar overheersen; beuk vanaf IVb >1% en grotere invloed landbouw (granen)	
5700	5000					IVa		neolithicum (5300 – 2000 v. Chr.)
7250				Atlanticum (warm Vochtig)		III	Loofbos eik en els overheersen, relatief veel iep en linde. Het percentage den neemt af	
8700	8000							mesolithicum (8800 – 5300 v. Chr.)
10.250	9000		Vroeg	Boreaal (warmer)		II	Den overheerst, daarnaast hazelaar, eik, iep, linde, es	
10.750				Preboreaal (warmer)		I	Eerst berk en later overheerst de den	
11.650	10.150							
12.850	10.950	Laat-Pleistoceen	Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas	LW III	Parklandschap (subarctisch)	laat-paleolithicum (35.000 – 8800 v. Chr.)
13.900	11.900				Allerød	LW II	Dennen- en berkenbossen	
14.030	12.100				Vroege Dryas	LW I	Open parklandschap	
14.640	12.450				Bølling		Open vegetatie met kruiden (bijvoet) en berkenbomen	
35.000 (v. Chr.)	^{14}C-methode loopt tot 43.000 jaar BP			Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)			Perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	midden-paleolithicum (300.000 – 35.000 v. Chr.)
75.000								
117.000				Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)			Perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap	
130.000			Eemien (warme periode)				Loofbos	
300.000 (v. Chr.)		Midden-Pleistoceen	Saalien (ijstijd)				Maximale ijsuitbreiding Scandinavische ijskap tussen 200.000 en 130.000 jaar BP	vroeg-paleolithicum (tot 300.000 v. Chr.)

[1] *BP = aantal werkelijke jaren voor 1950 AD.*

HUISVESTING CULTURELE EN CREATIEVE SECTOR ARNHEM

Onderzoek vraag en aanbod huisvesting

BUREAUBUITEN
economie & omgeving

Bureau BUITEN
Economie en Omgeving

Achter Sint Pieter 160
NL-3512 HT Utrecht

info@bureaubuiten.nl
+31 (0)30 - 231 89 45

www.bureaubuiten.nl

Huisvesting Culturele en creatieve sector Arnhem

Onderzoek vraag en aanbod huisvesting

Auteur(s):
Bart Versteegh
Jaap Meijs
Wouter Maat

Projectnummer 1334

Aangeboden aan:
Gemeente Arnhem
25 juni 2019

Inhoudsopgave

Aanbevelingen ***5***

Aanleiding onderzoek ***10***

1 De creatieve en culturele sector in Arnhem groeit en is fijnmazig over de stad verspreid ***11***

2 Het aanbod is divers, veelal tijdelijk en lastig in beeld te brengen ***15***

3 De sector is tevreden met de huisvesting, maar toch wil een groot deel verhuizen ***20***

4 Met name de beeldende kunsten is een lastig te huisvesten doelgroep ***22***

5 Mismatch tussen vraag en aanbod: prijs, omvang en tijdelijkheid ***24***

5.1 Toekomstig aanbod huisvesting: afname verwacht 24
5.2 Toekomstige vraag naar huisvesting: vraag neemt toe 25
5.3 Vraag en aanbod: opgaven voor de toekomst 27

6 Conclusies ***30***

6.1 Conclusies over het functioneren van de sector in Arnhem 30
6.2 Conclusies over de huidige huisvesting van de sector 30
6.3 Conclusies over de toekomstige huisvesting van de sector 31

Aanbevelingen

Op basis van de enquête onder de gehele creatieve en culturele sector in Arnhem, interviews met aanbieders van huisvesting en twee panelgesprekken met ondernemers komen we tot vier actiegerichte aanbevelingen voor de huisvesting van de creatieve en culturele sector.

A. Jaag de ontwikkeling van ruimtes voor de creatieve en culturele sector aan en zorg dat deze beter benut worden

Het onderzoek laat zien dat er een kwalitatieve en kwantitatieve mismatch is tussen vraag naar en aanbod van huisvesting voor de creatieve en culturele sector in Arnhem, en dat deze mismatch in de toekomst groter wordt. Dit is het gevolg van de uitbreidingsbehoefte (op korte en langere termijn) van de huidige ondernemers, de gestage groei van de sector in Arnhem (meer bedrijven) en het onttrekken van aanbod uit de huidige (tijdelijke) voorraad.

Om dit kwantitatieve tekort aan te pakken, is de aanbeveling de ontwikkeling van meer betaalbare ruimtes voor de creatieve en culturele sector aan te jagen en tegelijkertijd de doorstroming binnen het huidige aanbod te bevorderen. Hier liggen rollen voor zowel aanbieders als de gemeente.

Aanbieders van huisvesting kunnen maatregelen treffen om het gebruik van hun ruimtes (en daarmee in feite het aanbod) te optimaliseren. Dat kan door doorstroming te bevorderen, bijvoorbeeld door periodiek de selectiecriteria te beoordelen die worden gebruikt bij het aangaan van het huurcontract. Mogelijk kan ook een minimale gebruikstijd aan de eisen worden toegevoegd: het beeld bestaat namelijk dat bepaalde ruimten slechts enkele uren per week actief worden gebruikt, terwijl tegelijkertijd andere creatieven staan te springen om die ruimte te gebruiken. Deelgebruik van ruimtes is dan een kansrijke optie om het aanbod te vergroten.

De **gemeente** kan haar rol kan op twee manieren invullen. In de eerste plaats in de vorm van actief vastgoedbeleid door inzet van gemeentelijk vastgoed en/ of aankoop c.q. financiering van vastgoed ten behoeve van bestaande aanbieders van huisvesting. In de tweede plaats indirect door eigenaren van mogelijk geschikte panden te benaderen hun vastgoed in te zetten voor (tijdelijke) huisvesting van de sector. Het gaat dan bijvoorbeeld om eigenaren van leegstaande bedrijfspanden op bedrijventerreinen, waar mogelijk sprake is van een laagdrempelig verdienmodel (een lage huurprijs levert meer op dan leegstand).

In het onderzoek naar de meerwaarde en huisvesting van de creatieve sector voor de stad Utrecht is een aantal instrumenten benoemd om de beschikbaarheid en betaalbaarheid van huisvesting en de doorstroming van ondernemers te bevorderen.[1] Het grootste deel van dergelijke instrumenten is naar verwachting ook toepasbaar in Arnhem, een deel wordt reeds ingezet. Gebruik kan gemaakt worden van:

- De omgevingsvisie en het omgevingsplan;
- Sectoraal beleid voor de creatieve industrie
- Stedenbouwkundige Programma's van Eisen voor bepaalde, te (her)ontwikkelen gebieden;
- MVO- of andere eisen in aanbestedingen;
- Het aanwenden van gemeentelijk vastgoed;
- Subsidiëring, zoals een realisatiesubsidie;
- Borgstellingsfonds;
- Instellen van een broedplaatsenloods (een platform waarop alle vraag en aanbod van dit soort ruimtes in Arnhem samen komt).

[1] In bijlage 8 bij deze rapportage is een globale omschrijving opgenomen van de werking van deze instrumenten.

- Het vestigen van voorkeursrecht
- Aankoop van panden

B. Zorg voor vaste concepten met een community factor, maar blijf ook tijdelijke huisvesting faciliteren

De sector heeft kwalitatief gezien behoefte aan zekerheid over de huurtermijn en aanwezigheid van andere creatieven in de directe omgeving.

De onzekerheid over hoe lang een ruimte kan worden gebruikt zorgt voor discontinuïteit in de bedrijfsvoering, mentale druk bij de huurder en het uitblijven van investeringen in het pand en de omgeving. Gevolg is dat de gebruikers niet optimaal kunnen functioneren. De uitdaging is een groter deel van het aanbod aan huisvesting voor een langere termijn en waar mogelijk voor vast aan te bieden.

Dit staat op gespannen voet met het feit dat een flink deel van de ruimtes juist beschikbaar is vanwege dat tijdelijke gebruik, waarbij de creatieve sector wordt gehuisvest als overbrugging tussen een oude en nieuwe situatie. Wat daarin tot nog toe buiten beeld blijft, is de meerwaarde die de vestiging van de sector in een gebied creëert. Van dit verdienmodel kan meer gebruik gemaakt worden. In veel gevallen blijkt de aanwezigheid van de creatieve en culturele sector een waardevermeerderend effect te hebben op het gebied. Deze waardevermeerdering kan verdisconteerd worden in de exploitatie van het gebouw en het gebied, en hiermee de huisvesting voor de sector een vaster karakter te geven. Door meer vastigheid verbetert voor creatieven de continuïteit in de bedrijfsvoering en raken ze meer verbonden met de plek waar ze zijn gevestigd. Meer vastigheid vergroot ook de mogelijkheden voor interactie met andere ondernemers en de omliggende bewoners en gebruikers, om gezamenlijke initiatieven te ontplooien en de bereidheid om (gezamenlijk) te investeren in beheer en onderhoud van het pand.

Naast meer zekerheid over de huurtermijn, is de community-omgeving waarin uitwisseling met andere culturele en creatieve bedrijven kan plaatsvinden, belangrijk voor de sector. Vaste of langdurig beschikbare plekken zijn daar een voorwaarde voor, net als een plek waar meerdere ondernemers dicht bij elkaar, liefst in hetzelfde gebouw, gevestigd zijn. Als aan deze voorwaarden wordt voldaan, is de sector ook bereid andere eisen (zoals locatie) deels te laten varen, zo blijkt uit ons onderzoek.

Aanbieders van huisvesting en ontwikkelaars kunnen elkaar hierin vinden; ze hebben immers een gezamenlijk belang bij langdurige beschikbaarheid van huisvesting c.q. aanwezigheid van creatieven in een gebied.

Naast vaste concepten blijft het belangrijk tijdelijke huisvesting te faciliteren en zo goed mogelijk te benutten (zie ook aanbeveling A). Tijdelijkheid is voor creatieven niet altijd ideaal, maar in de praktijk wel cruciaal voor de sector. Het zorgt voor veel massa (een groot deel van de sector is in tijdelijke panden gehuisvest), voor een betaalbare prijs.

Coehoorn Centraal is een voorbeeld van een aantal verzamelpanden waarin de sector zelf ook investeert en een community-effect ontstaat

C. Maak onderscheid in doelgroepen, maar zorg tegelijkertijd voor integratie

De creatieve en culturele sector is veelzijdig: van architect tot beeldhouwer, van schrijver tot ontwerper, van reclamebureau tot fotograaf. In elke beroepsgroep zijn er starters, start-ups en grown-ups, succesvolle en minder succesvolle ondernemers. Een deel van de beroepsgroepen heeft zeer specifieke huisvestingswensen, een deel van de beroepsgroepen heeft voldoende aan een bureau en goede internetverbinding.

Het onderzoek laat zien dat een aantal beroepsgroepen met voldoende verdienvermogen en weinig specifieke huisvestingseisen, vrij gemakkelijk en kort na oprichting, terecht kan in de reguliere markt voor bedrijfshuisvesting. Denk aan reclame- en communicatiebureaus, architecten en PR-bureaus. Beroepsgroepen aan de andere kant van het spectrum (weinig verdienvermogen, specifieke huisvestingseisen) zijn beeldhouwers en andere beeldend kunstenaars, podiumkunstenaars, muzikanten en sommige productontwerpers.

Het is relevant om in de toegankelijkheid en exploitatie van huisvesting, waar mogelijk onderscheid te maken naar doelgroep: de huurlasten zouden gekoppeld kunnen worden aan het verdienvermogen van de gebruiker. Een voorbeeld hiervan is het systeem van omzetgerelateerde huren. Dergelijke constructies worden op een aantal plekken in het land toegepast bij bijvoorbeeld de verhuur van maatschappelijk vastgoed, pop-upshops in leegstaande winkelpanden en bepaalde bedrijfsverzamelpanden[2].

Er zijn verschillende redenen om dit systeem toe te passen. In de eerste plaats omdat hiermee min of meer oneigenlijke situaties worden voorkomen. Namelijk, dat zowel een goed verdienend bedrijf als een bedrijf dat met moeite het hoofd boven water kan houden, dezelfde (gesubsidieerde) huurkosten betalen. In de tweede plaats omdat zodoende een beter verdienmodel voor de huisvesting ontstaat, doordat van goed verdienende bedrijven marktconforme huren worden gevraagd en zij zodoende indirect de huisvesting van minder goed verdienende bedrijven financieren. En in de derde plaats omdat verschillende typen bedrijven op deze wijze in één pand kunnen worden geplaatst en tot interactie kunnen komen. Dit biedt weer kansen voor toelevering en ontplooiing van bedrijven, wat vooral voor bedrijven interessant is die moeite hebben om hun talent naar de markt te brengen. Differentiatie naar draagkracht zorgt voor integratie en economische meerwaarde.

Omzetgerelateerde huren zorgen voor een beter verdienmodel voor aanbieders van huisvesting, in het geval de hogere administratieve lasten worden gecompenseerd door extra inkomsten. Voor ontwikkelaars kunnen omzetgerelateerde huren ervoor zorgen dat de meerwaarde van de aanwezigheid van de creatieve sector in een gebied (zie ook aanbeveling A), verder wordt vergroot. De kosten-batenverhoudingen worden immers gunstiger als de gemiddelde huur hoger ligt.

[2] Voorbeelden: Klokgebouw in Eindhoven (bedrijfsverzamelpand en incubator), Scheltemacomplex in Leiden (cultureel centrum met horeca), en diverse pop-upstores, onder andere in Groningen met het JOP (Jonge Ondernemers Plan).

Klarendal

D. Faciliteer de sector vanuit de gedachte van ecosystemen

Creatieven en aanbieders van huisvesting waarderen de actieve rol van de gemeente in het stimuleren van de creatieve en culturele sector. Het beeld is echter dat de gemeentelijke inzet is versnipperd. Er kan meer worden bereikt als de incidentele subsidies en stimuleringsgelden van de gemeente maar ook van andere partijen worden gebundeld, consistenter en gerichter wordt ingezet.

Kunstenaars en culturele instellingen gaan steeds meer en vaker nieuwe verbindingen aan: over de grenzen van disciplines heen, met andere sectoren of dwars door de traditionele productie- en afnameketen heen. In de evaluatie van het cultuurbeleid[3] komt naar voren dat het gemeentelijk subsidiebeleid hier niet op voorbereid is: de beoordeling van subsidies is nog verkokerd en niet berekend op cross-overs. Ook uit ons onderzoek blijkt dit. Zo kwam in de panelgesprekken naar voren dat het voor creatieven moeilijk in te schatten of te verklaren is waarom het ene initiatief wél op financiële ondersteuning kan rekenen en andere initiatieven niet.

Of het nou gaat om initiatieven op gebied van huisvesting of een productie, voor creatieven draagt dit allemaal bij aan één doel: versterking van (het vestigingsklimaat van) de sector. Goede, betaalbare, beschikbare huisvesting is belangrijk voor het vestigingsklimaat, maar is niet het enige. Gelukkig kan de sector in Arnhem ook veel andere initiatieven ontplooien, zodat een creatief ecosysteem ontstaat.
Het beeld is echter dat dit ecosysteem nóg beter kan functioneren als verschillende ondersteuningsvormen (subsidie, maar ook inzet in natura) meer als één samenhangend geheel worden gebracht.

[3] Zie ook de tweede impuls die wordt voorgesteld in de evaluatie van het Arnhems cultuurbeleid - Arnhem Stroomt Door, Tussenevaluatie cultuurbeleid 2012-2016, Gemeente Arnhem, 2016

Er zijn verschillende ecosystemen te onderscheiden binnen de creatieve sector. Er is een ecosysteem podiumkunsten te onderscheiden, een ecosysteem voor innovatieve productontwikkeling (waarbij verschillende disciplines samenkomen, ook buiten de creatieve en culturele sector, zoals productontwerp, communicatie, maar ook R&D van bijvoorbeeld Akzo). De aanbeveling is enkele ecosystemen te kiezen en deze integraal te ondersteunen en uit te dragen.[4]

Ondersteuning van een ecosysteem hoeft niet te gaan om grote bedragen, maar het voorziet wel in helderheld richting de sector en sluit beter aan bij de moderne creatieve sector waar die cross-overs veelal worden gezocht. Zo kan de sector ook beter zichtbaar worden in de stad en dat leidt weer tot meer draagvlak voor de inzet van de gemeente op deze sector. Een win-winsituatie. Bovendien is de verwachting dat de propositie van Arnhem als creatieve stad verbetert door gericht in te zetten op het ontwikkelen van coherente ecosystemen. Dit vergroot de kansen om aanspraak te maken op geld- en subsidiestromen van andere derden. Deze kunnen vervolgens weer ingezet worden voor versterking van het ecosysteem.

[4] Dat kan, naast huisvesting, door *innovatie en interactie* te bevorderen door bijvoorbeeld actief creatieve ondernemers met ander bedrijfsleven te verbinden; het versterken van het *netwerk* in het ecosysteem (van creatieven en anderen) en dit ook uit te dragen; en waar nodig de verbinding met het onderwijs te zoeken. Voorbeelden van succesvolle ecosystemen zijn vooral te vinden buiten de creatieve sector: bijvoorbeeld High Tech in Eindhoven.

Aanleiding onderzoek

De creatieve en culturele sector is belangrijk voor Arnhem. De stad staat bekend als plek waar mode en vormgeving floreert, maar huisvest ook andere disciplines van deze heterogene sector. De sector is zo groot, dat Arnhem een plek heeft in de G9 van cultuursteden.

Het optimaal faciliteren van de culturele en creatieve sector is daarom een belangrijk speerpunt voor de stad. Er zijn signalen dat de beschikbaarheid van huisvesting voor de sector in Arnhem, net als in veel andere steden, onder druk staat: de werkgelegenheid in de sector groeit, de wachtlijsten voor huisvesting lopen op, het tijdelijke aanbod neemt af en de groei van nieuw aanbod vlakt af. Tegelijkertijd is er nog weinig zicht op wat precies de huisvestingswensen van de sector zijn, wat het aanbod is en hoe deze zich kwantitatief en kwalitatief tot elkaar verhouden.

De gemeente Arnhem heeft Bureau BUITEN gevraagd onderzoek te doen naar de huisvestingsituatie van de creatieve en culturele sector in Arnhem. Vragen voor het onderzoek zijn:

- Past de aard en omvang van het huidige huisvestingsaanbod bij de grootte, kenmerken en behoeften van de culturele en creatieve sector in Arnhem?
- Hoe verhoudt het totale aanbod in Arnhem zich tot andere (G9) steden?
- Kunnen we het aanbod 'duiden' naar relevante kenmerken?
- Welke aanbod kenmerken zijn relevant om op te segmenteren?
- Is er een segment waarop Arnhem achterloopt, en zo ja, in welke mate?
- Welk aanbod wordt door de markt opgepakt, en voor welke is een gemeentelijke rol weggelegd?

Onderzoeksaanpak: enquête, gesprekken en data-analyse
Om deze vragen te kunnen beantwoorden, hebben we in samenwerking met de afdeling informatie van de gemeente een enquête opgesteld, getest en uitgezet onder alle ondernemers in de sector. Alle 2.642 ondernemers die in de gehanteerde definitie van de culturele en creatieve sector vallen[5] zijn benaderd. Dit heeft tot een respons geleid van 639, oftewel 25% netto respons[6]. De hoge respons kan gezien worden als een indicatie van hoe het onderwerp leeft in Arnhem. Om tot reflectie op en duiding van de resultaten te komen zijn de tussenresultaten besproken in twee panelgesprekken, met in totaal 21 deelnemende ondernemers in de sector.

Daarnaast zijn er gesprekken gevoerd met enkele sleutelfiguren: aanbieders van huisvesting (SLAK, Volkshuisvesting, IPKW, Coehoorn Centraal en een makelaar) en ARTeZ. Tot slot hebben we als onderdeel van het onderzoek een data-analyse uitgevoerd van de culturele en creatieve sector in Arnhem en het aanbod aan huisvesting voor de sector.

Een uitgebreide onderzoeksverantwoording is opgenomen in het bijlagenrapport, net als een integrale weergave van de enquête en de resultaten daarvan en de aanwezigen bij de panelgesprekken.

Leeswijzer
In deze beknopte weergave van het onderzoek komen de belangrijkste conclusies uit het onderzoek aan bod, in vijf uitspraken en vier aanbevelingen. We vatten de conclusies kort samen in hoofdstuk 6.

Separaat is een bijlagenrapport opgesteld met onderzoeks-verantwoording: enquête, uitslag van de enquête, gehanteerde definitie, bronvermelding en gesprekspartners (in interviews en panelgesprekken).

[5] Definitie gebaseerd op de definitie van TNO. Voor de gehanteerde definitie, zie bijlage 6
[6] In onze praktijk is een respons van 15% gangbaar

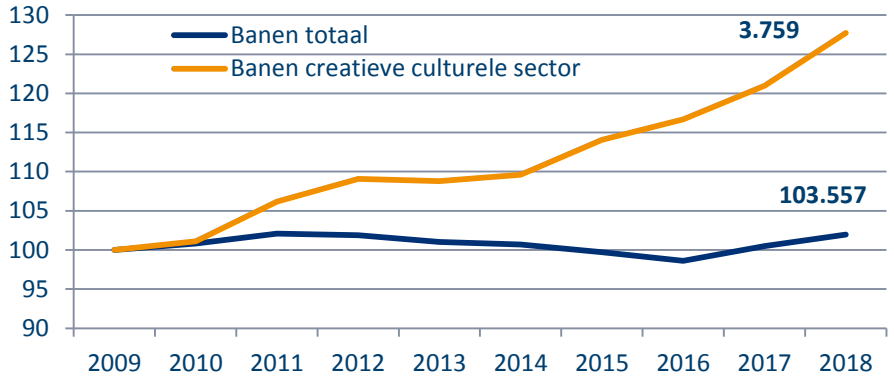
1 De creatieve en culturele sector in Arnhem groeit en is fijnmazig over de stad verspreid

Het belang van de creatieve sector neemt toe

De creatieve en culturele sector doet het goed in Arnhem en zelfs beter dan andere sectoren. Dat is zichtbaar in een aantal ontwikkelingen:

- In 2018 bestond 3,6% van de werkgelegenheid in Arnhem uit banen in de creatieve en culturele sector. Het belang van de sector neemt sterk toe. De werkgelegenheid in de creatieve industrie groeide in de afgelopen 10 jaar (2009-2018) met 28%. De groei van de werkgelegenheid in de totale economie van Arnhem was met 2% aanzienlijk minder sterk.
- De groei van de creatieve sector zwakte vanaf 2012 wat af en maakt sinds 2014 weer een forse groei door. De totale economie van Arnhem groeit pas weer vanaf 2016 (figuur 1.1).

Figuur 1.1: Ontwikkeling werkgelegenheid (indexcijfers) in Arnhem (2009 = 100)

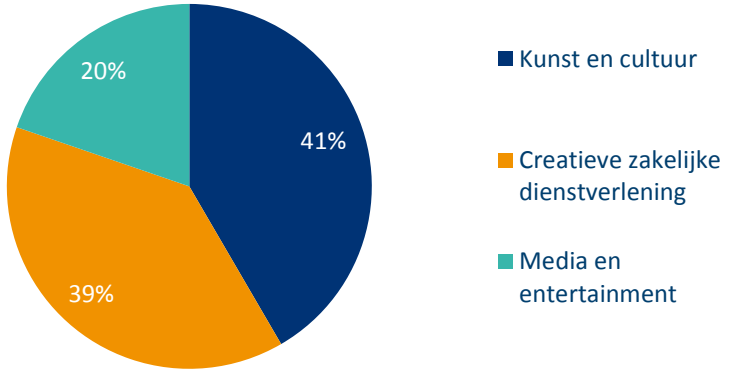

Ontwikkeling deelsectoren onstuimig, sinds 2016 in alle deelsectoren groei

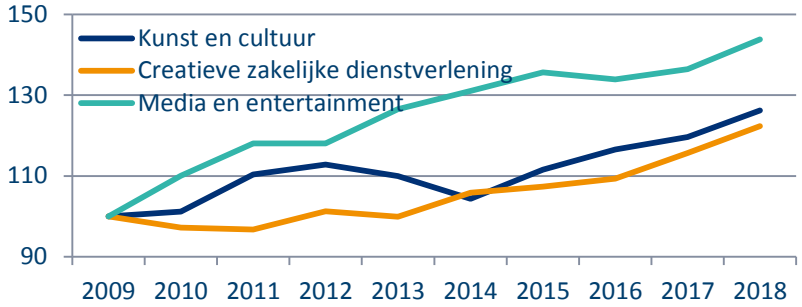
Binnen de sector zijn verschillen zichtbaar tussen de deelsectoren:

- Met 41% van de werkgelegenheid is de deelsector Kunst en cultuur het meest omvangrijk, gevolgd door Creatieve zakelijke dienstverlening (39%) en Media en entertainment (20%; figuur 1.2).
- In de periode 2009-2018 ontwikkelde de deelsector Media en entertainment zich qua werkgelegenheid het sterkst met 44%, gevolgd door Kunst en cultuur (26%) en Creatieve zakelijke dienstverlening (22%; figuur 1.3).
- De deelsector Media en Entertainment is het meest constant gegroeid. De ontwikkeling van de Kunst en cultuur is grilliger: deze deelsector zag een sterke stijging in 2010 en een forse daling in 2012, de sector is vanaf 2014 weer aan het groeien. De creatieve zakelijke dienstverlening kende tot 2016 een redelijk vlakke ontwikkeling, de sector groeit inmiddels steeds harder.

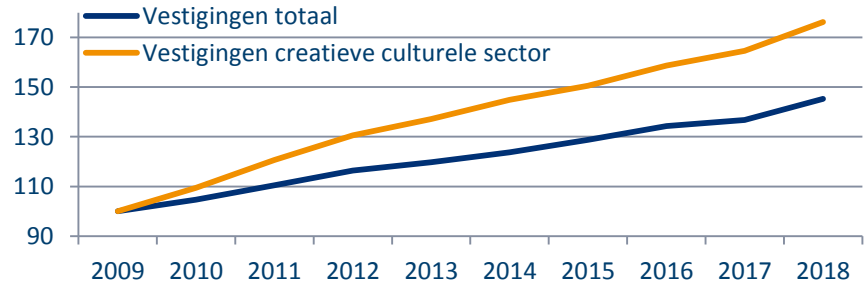
Figuur 1.2 Opbouw werkgelegenheid creatieve sector Arnhem (2018)

Figuur 1.3 Ontwikkeling werkgelegenheid (indexcijfers) creatieve deelsectoren Arnhem (2009 = 100)

Figuur 1.4: Ontwikkeling aantal vestigingen (indexcijfers) van ondernemingen in Arnhem (2009 = 100)

Sterke groei van het aantal creatieve ondernemingen, grote groep met zzp'ers

Niet alleen de werkgelegenheid nam flink toe, vooral ook het aantal bedrijven in de creatieve en culturele sector groeide:

- Het aantal vestigingen in de creatieve en culturele sector in Arnhem groeide tussen 2009 en 2018 met 76%. In de volle breedte van de economie is deze stijging slechts 45%. In 2019 is 80% van de ondernemers in de creatieve en culturele sector zzp'er.
- De stijging van het aantal bedrijven is aanzienlijk sterker dan de stijging van het aantal banen. Een trend die we ook (in mindere mate) in de rest van de economie zien.

Creatieve en culturele sector in de G9

De monitor Creatieve Industrie Nederland (Immovator, 2017) laat zien dat er binnen de G9 – de top 9 van de steden met een sterke aanwezigheid van creatieve industrie - verschillende specialisaties zijn. In Eindhoven en Rotterdam is de creatieve zakelijke dienstverlening (respectievelijk design, architectuur) relatief oververtegenwoordigd; terwijl in Groningen kunst en cultureel erfgoed en uitgeverijen relatief groot zijn. Media en entertainment komt veel voor buiten de traditionele G9 steden: Hilversum, Haarlemmermeer (m.n. persmedia) en Amersfoort. In Amsterdam is de creatieve sector in zijn geheel relatief gezien erg groot. Opvallend cluster is verder de fashion-logistiek in de regio Amsterdam.

De monitor laat ook zien dat in de persmedia, onder andere door digitalisering, een sterk dalende trend is. Ook traditionele media als tv heeft het relatief zwaar: in Hilversum, waar dit vrijwel de enige vertegenwoordiging is van de creatieve sector, daalde de werkgelegenheid de afgelopen 10 jaar.

Toch groeide de creatieve sector landelijk over de gehele, meest recent gemeten periode (2005-2015), met zo'n 2,3% per jaar.

Absoluut is Amsterdam de grootste werkgever voor de creatieve industrie, met 90.00 banen in de regio. Dat is zo'n 18,5% van het totaal aantal banen in de sector in Nederland: 486.000.

G9 en Arnhem

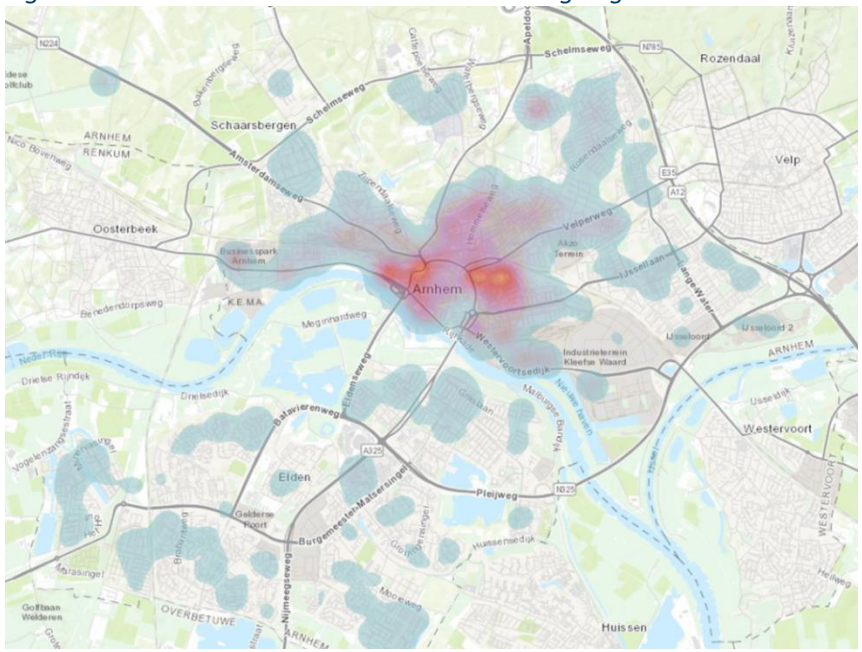
- De creatieve en culturele sector groeit in Arnhem sterker dan gemiddeld in de G9.
- Arnhem heeft, in vergelijking met bijvoorbeeld Eindhoven en Rotterdam, geen duidelijke 'specialisatie' in de sector. De sector in Arnhem is dus over de volle breedte sterk.

De sector is met name gevestigd in het centrum en in woonwijken

Opvallend is dat de creatieve en culturele sector fijnmazig is verspreid:

- De creatieven zijn verspreid gevestigd over de stad: in het centrum, in woonwijken en op enkele bedrijventerreinen (figuur 1.5).
- De grootste concentraties van werkgelegenheid zijn te vinden in het Spijkerkwartier en het Coehoorngebied nabij Arnhem Centraal.
- Veruit de meeste werkgelegenheid in de creatieve en culturele is gesitueerd in Arnhem-Noord.

Figuur 1.5 Hittekaart van de concentratie werkgelegenheid in de sector

Het merendeel van de sector is gevestigd in of aan huis

- In Arnhem is 46% van de sector gevestigd aan huis. De Creatieve Zakelijke dienstverlening is met 49% het vaakst in of aan huis gevestigd. Gevolgd door bedrijven in de deelsector Media en entertainment (48%) en Kunst en cultuur (39%). ZZP'ers zijn relatief iets vaker aan huis gevestigd (49%).
- Bedrijfsverzamelgebouwen zijn ook in trek, 30% is gehuisvest in een bedrijfsverzamelgebouw.

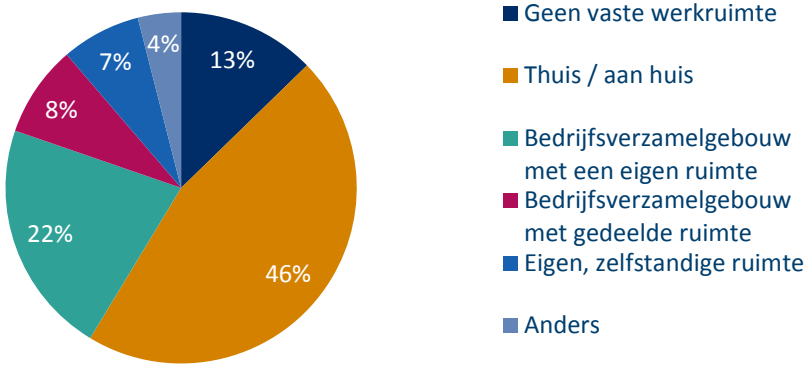

Coehoorn Centraal

Omvang, kosten en tevredenheid per deelsector is diffuus

- De gemiddelde vierkante meterprijs die wordt betaald ligt per deelsector dicht bij elkaar. Respondenten uit de deelsector Kunst en cultuur betalen gemiddeld minder per meter dan in de andere twee deelsectoren.
- De gemiddelde omvang van de ruimtes loopt per deelsector erg uiteen. De meeste respondenten beschikken over een ruimte niet groter dan 50 m².

Figuur 1.6 Huidige huisvesting (n=629)

Kwalitatieve belang van de creatieve en culturele sector

Kwantitatieve studies hebben laten zien dat de creatieve industrie doorgaans harder groeit dan de economie als geheel. Dat is ook in Arnhem het geval. De groei van het aantal banen en vestigingen zijn echter lang niet altijd de belangrijkste factor om de meerwaarde van een sector te duiden. De creatieve en culturele sector heeft bijvoorbeeld het onderscheidend vermogen om wijken en buurten op de kaart te zetten en een proces van meerwaardecreatie op gang te brengen. Uit het onderzoek van Bureau BUITEN over de creatieve industrie in Utrecht, worden een aantal voorbeelden in Nederland beschreven waarbij de creatieve industrie met succes wordt ingezet als aanjager van gebiedstransformaties of revitalisering.

Volgens het topsectorenbeleid is de creatieve industrie bovendien een onmisbare schakel in het geven van antwoorden op grote maatschappelijke vraagstukken en het bieden van een zinvolle betekenis aan nieuwe technologische mogelijkheden.

2 Het aanbod is divers, veelal tijdelijk en lastig in beeld te brengen

De creatieve en culturele sector is heel divers en dat is ook terug te zien in de huisvesting. Een groot deel (59%) van de sector werkt, noodgedwongen of niet, vanuit huis of heeft geen vaste werkplek[7]. Het overige deel maakt gebruik van diverse andere vormen van huisvesting: commerciële bedrijfsruimten, kantoren en winkelruimtes, verzamelkantoren, broedplaatsen en incubators, zelfstandige ateliers of werkruimten, atelierwoningen of leegstandsbeheer in verschillende vormen. Anderen werken vooral op locatie: bij de opdrachtgever, in de koffiezaak of flexwerkplek.

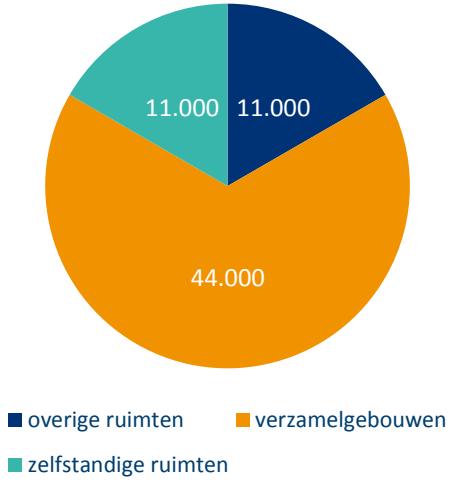
Divers aanbod van huisvesting…

Een klein deel van de ondernemers is gehuisvest in panden die specifiek voor de creatieve sector zijn bedoeld[8]. Er zijn naast grotere aanbieders zoals SLAK en Volkshuisvesting, ook talrijke andere, kleinere initiatieven specifiek gericht op de creatieve en culturele sector. Ondernemingen in de culturele en creatieve sector zijn daarnaast ook gevestigd in gebouwen die niet specifiek voor de sector huisvesting aanbieden. Het aanbod aan huisvesting voor de sector laat zich dus niet zo makkelijk typeren en in beeld brengen. Op basis van een inventarisatie van de gemeente m.m.v. SLAK en Volkshuisvesting is een lijst opgesteld, waarin grofweg onderscheid is gemaakt in drie typen huisvesting:

- Bedrijfsverzamelgebouwen
- Eigen, zelfstandige ruimten
- Overige ruimten, zoals combinaties van woningen en ateliers en winkels.

We schatten in dat de voorraad bedrijfshuisvesting voor de creatieve en culturele sector in Arnhem op dit moment ongeveer 66.000 m^2 bedraagt. Tweederde daarvan bevindt zich in verzamelpanden. In totaal gaat het om 173 panden, zowel grote als kleine panden. In bijlage 6 is een volledig overzicht van het in dit onderzoek gehanteerde aanbod opgenomen.

Figuur 2.1: Aanbod huisvesting zoals meegenomen in dit onderzoek, in m^2 en aantallen panden.

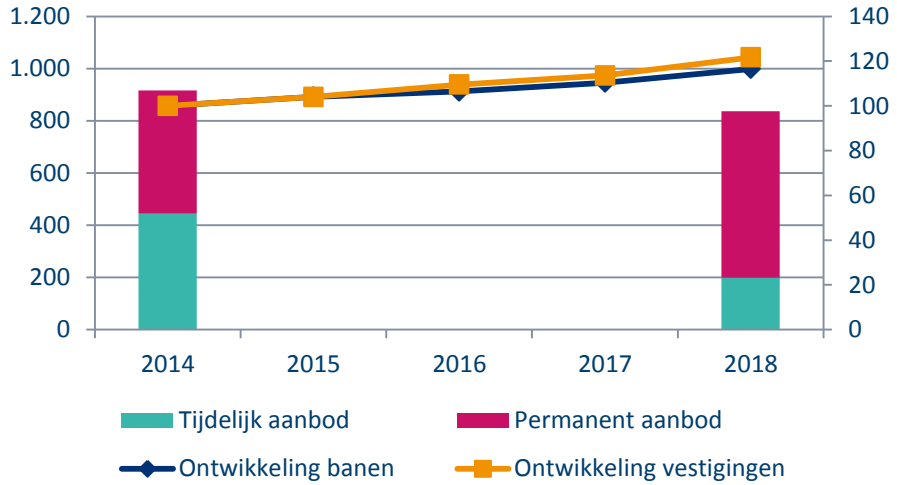
	aantal panden
overige ruimten	70
verzamelgebouwen	71
zelfstandige ruimten	32
totaal	**173**

Bron: Gemeente Arnhem, Volkshuisvesting, bewerking Bureau BUITEN

[7] Vergelijkbaar met de situatie in Utrecht: 52% van de creatieve ondernemers werkt daar vanuit huis.
[8] Hoe groot dat deel is, weten we niet exact. Zie ook de onderzoeksverantwoording (bijlage 1)

Figuur 2.2.[9] geeft een indicatief beeld van de ontwikkeling van het aanbod versus de ontwikkeling van het aantal vestigingen in de creatieve en culturele sector. Het laat zien dat het aanbod ten opzichte van 2014 is afgenomen, terwijl de sector groeit.

Figuur 2.2 Ontwikkeling van het aanbod in aantal ruimtes uitgesplitst naar permanent en tijdelijk, t.o.v. de relatieve ontwikkeling van het aantal banen en vestigingen in de creatieve en culturele sector (indices, 2014=100)[9]

Bron: Gemeente Arnhem, Provincie Gelderland, bewerking Bureau BUITEN

[9] Er zijn belangrijke kanttekeningen bij het figuur te plaatsen: 1) het aanbod is in *verhuurbare eenheden* weergegeven, terwijl in de rest van het onderzoek vierkante meters worden gehanteerd. 2) Het figuur is gebaseerd op één historisch vergelijkbaar bestand (2014-2018); een bestand dat voor dit onderzoek voor het jaar 2018 is aangevuld om een reëler beeld van de situatie te geven. Voor 2014 is die aanvulling niet meer te maken. Voor 2018 geeft het slechts een deel van het aanbod weer; het bevat niet de aanvulling die in dit onderzoek is gedaan, bestaande uit o.a. flexibele kantoorconcepten en enkele panden van Volkshuisvesting (zie ook bijlage 6).

Huisvesting in Spijkerkwartier (boven) en de Transformatier (onder)

…van veel verschillende aanbieders, die mogelijk niet allemaal in beeld zijn

De twee grootste aanbieders van huisvesting zijn Volkshuisvesting (woningcorporatie) en SLAK (stichting Atelierbeheer). Woningcorporaties Portaal en Vivare hebben beiden ook enkele panden voor de creatieve en culturele sector. Gezamenlijk zijn deze partijen verantwoordelijk voor 122 van de 173 panden. De andere 51 panden zijn commerciële panden of in handen van stichtingen of collectieven zoals Coehoorn Centraal, IPKW of Arnhems Buiten[10]. Uit de panelgesprekken kwam naar voren dat er ook ondernemers zijn die zelf een initiatief zoals een broedplaats hebben opgezet. Alle ruimten van SLAK worden gevuld door de creatieve en culturele sector; datzelfde geldt voor de panden van Volkshuisvesting die zijn opgenomen in de lijst (o.a. de Transformatie) en initiatieven als Coehoorn Centraal. Van de commerciële verzamelpanden is minder goed bekend of deze geschikt zijn voor de creatieve sector. Voor deze panden is een inschatting gemaakt van het gebruik door creatieve en culturele ondernemers. SLAK en Volkshuisvesting zijn gefocust op specifieke delen van de sector: SLAK verhuurt voor het grootste deel (50-60%) aan de subsector Kunst en cultuur; Volkshuisvesting heeft juist een groot aandeel in het modekwartier. In figuur 2.4 is de spreiding van de panden in Arnhem weergegeven.

Tijdelijkheid is de norm

Slechts een klein deel van de beschikbare panden is permanent of exclusief beschikbaar voor de creatieve en culturele sector. Aanbieder SLAK geeft aan dat 70% van de panden die zij aanbiedt, tijdelijk is. Dat kunnen huurcontracten zijn variërend van een half tot 5 jaar. Dit laat zien dat de tijdelijke panden een belangrijke functie hebben in de huisvesting van de sector. De tijdelijke panden voorzien kwantitatief in een grote behoefte. Ook zijn tijdelijke panden relatief betaalbaar.

[10] SLAK heeft ook panden in beheer van woningcorporaties, stichtingen en collectieven.

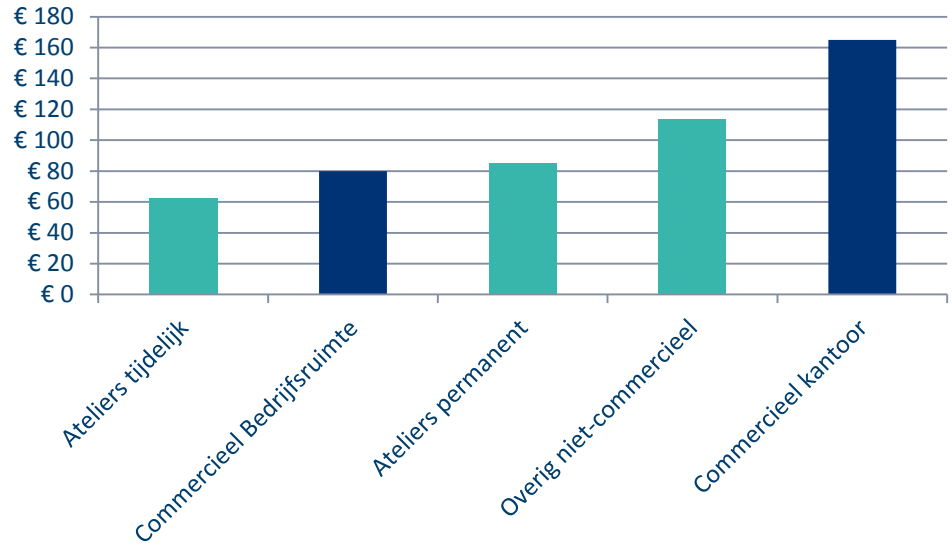

Huisvesting van Volkshuisvesting in Klarendal

Er is concurrentie met andere bedrijfstakken
Een groot deel van de commerciële bedrijfsruimten en flexibele kantoorconcepten, waarvan bekend is dat ook de creatieve en culturele sector er is gehuisvest, staan ook op reguliere makelaarssites. De ruimten zijn dus beschikbaar voor verhuur aan ondernemers uit andere bedrijfstakken.

Commerciële en niet-commerciële ruimten verschillen niet altijd sterk in prijs
De huurprijzen variëren van 25 tot 165 euro per m^2 per jaar (inclusief). Prijsverschillen zijn dus groot. Tijdelijke ateliers van SLAK liggen qua prijsniveau het laagst, gevolgd door bedrijfsruimten op bedrijventerreinen en permanente ateliers van SLAK. Commerciële kantoorruimte is met 165 euro per m^2 verreweg de duurste optie. Opvallend is dat permanente ateliers qua prijs nauwelijks verschillen van de bedrijfsruimten op bedrijventerreinen en dat andere niet-commerciële ruimten gemiddeld zelfs duurder zijn. Uit de panelgesprekken maken we echter op dat creatieven nauwelijks gebruik maken van deze commerciële bedrijfsruimten. Mogelijk dat commerciële bedrijfsruimten op bedrijventerreinen minder aantrekkelijk zijn voor de sector vanwege secundaire voorwaarden, zoals huurvoorwaarden (borgsom, looptijd contract), servicekosten, beschikbaarheid, afwezigheid van andere creatieven en grootte van de ruimten. Een overzicht van de prijzen is opgenomen in figuur 2.3.[11]

Figuur 2.3: Inschatting huisvestingslasten per type huisvesting, in euro's per m^2 per jaar

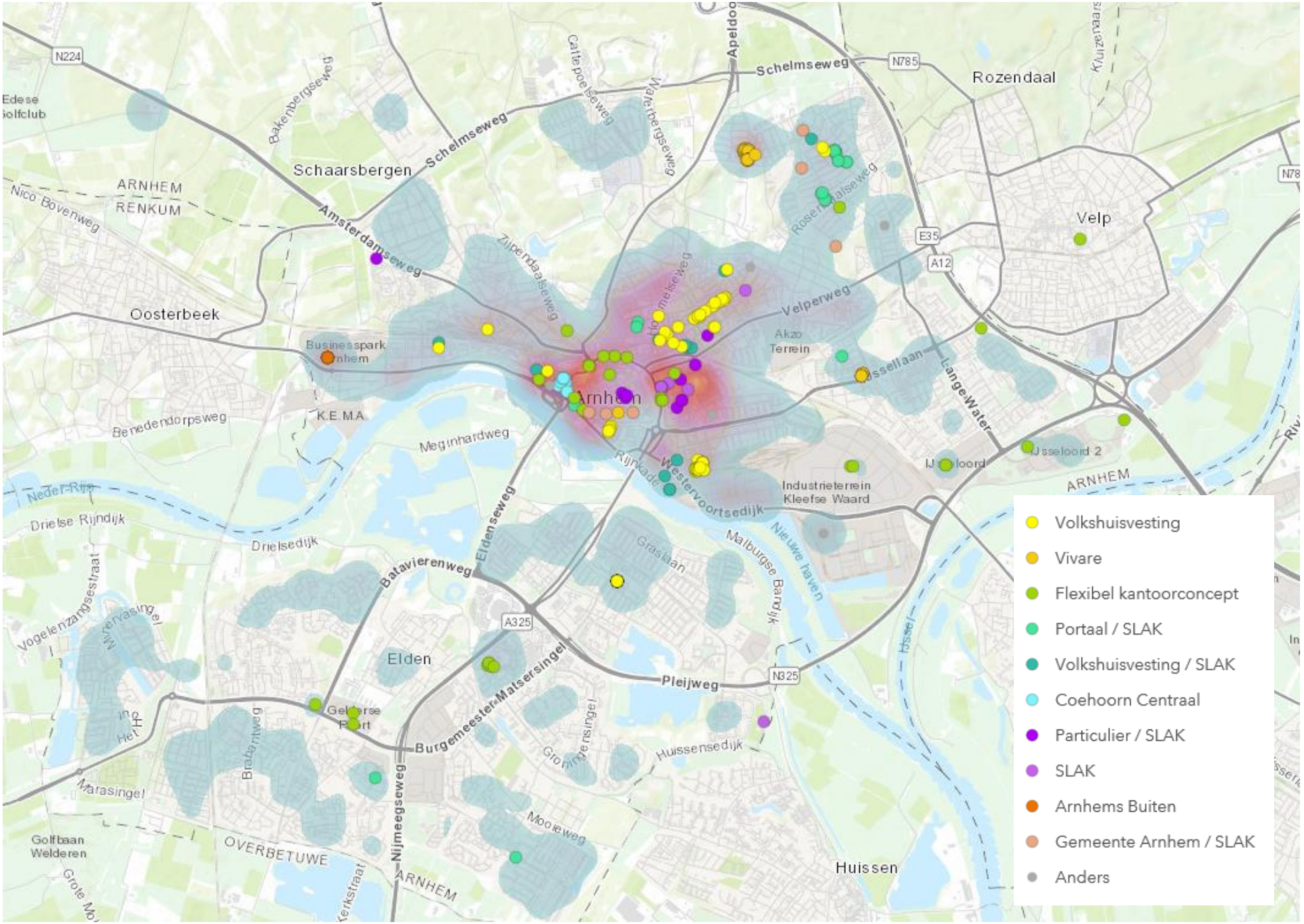

Bron: gesprekken met aanbieders en globale bureau-analyse fundainbusiness (momentopname april 2019).

Bezetting van de huisvesting is goed, maar niet volledig in beeld te brengen
Het beeld is dat de specifiek voor de creatieve en culturele sector bedoelde huisvesting, ook wordt gebruikt door de sector. SLAK, Coehoorn, IPKW en Volkshuisvesting hanteren een selectiecriterium waardoor naar schatting 95% van hun huisvesting wordt gevuld door ondernemers in de creatieve en culturele sector. Een deel van de sector huisvest zich in commerciële kantoor- of bedrijfspanden, panden van antikraak- of leegstandsbeheer. Er is geen volledig beeld van welke panden daarvan aan de vraag van de creatieve en culturele sector voldoen. Over de verhouding aanbod / bezetting van deze panden, is daarom niets te zeggen.

[11] De situatie verschilt per pand en hebben we niet voor elk pand in beeld. Bovendien zijn situaties soms lastig vergelijkbaar omdat voor niet-commerciële ruimten vaak met all-inclusive prijzen wordt gerekend en de kwaliteit lager is dan bij commerciële ruimten. Tot slot speelt bij commerciële ruimten mee dat kleinere ruimten / units per m2 duurder zijn dan grotere ruimten. Tabel bevat geschatte) prijzen per m^2 per jaar, opgesteld op basis van gesprekken en bureau-onderzoek (funda in business).

Figuur 2.4: verspreiding huisvesting over Arnhem (stippen), en concentratie ondernemers in de sector (vlekken, rood is hoge dichtheid)

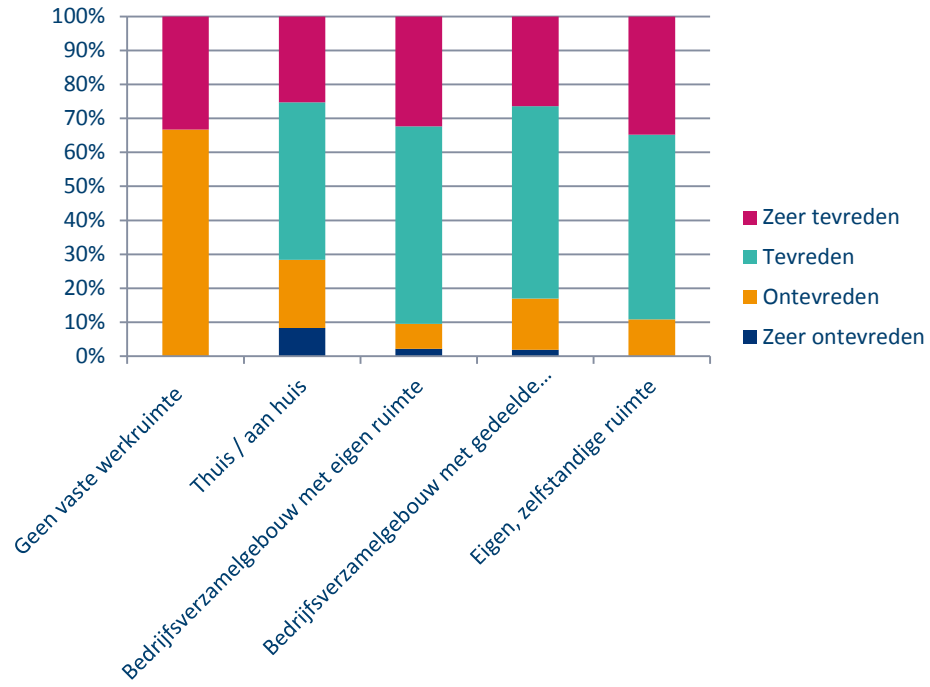
3 De sector is tevreden met de huisvesting, maar toch wil een groot deel verhuizen

Tevredenheid hoog, zeker bij gebruikers van verzamelpanden
De creatieve en culturele sector is voor het overgrote deel tevreden met de huisvesting waarin zij nu gevestigd is. 78% van de respondenten is tevreden of zeer tevreden. We zien dat de sector kunst en cultuur gemiddeld iets minder vaak tevreden is met de huisvesting dan de andere delen van de creatieve en culturele sector. Dat geldt ook voor de creatieven die thuis werken en geen eigen huisvesting hebben. Opvallend is verder dat de ondernemers die een eigen ruimte hebben in een verzamelpand in maar liefst 90% van de gevallen tevreden of zeer tevreden zijn met hun huisvesting (zie figuur 3.1).

De creatieven die ontevreden zijn over hun huisvesting, noemen met name de omvang van de ruimte als zwak punt. Ook worden kwaliteit en faciliteiten van het pand regelmatig genoemd.

De helft van de creatieven wil verhuizen, een groot deel al snel
Opvallend is dat van alle respondenten, 37% aangeeft dat zij binnen nu en twee jaar voornemens zijn te verhuizen. Ruim de helft van de creatieven die aan huis is gevestigd wil graag verhuizen. Dat doet vermoeden dat een groot deel van de thuiswerkers dat noodgedwongen doet, uit financiële redenen of omdat ze geen andere huisvesting kunnen vinden. Bijna driekwart van de thuiswerkers die willen verhuizen, wil zich graag in een bedrijfsverzamelgebouw vestigen.

Figuur 3.1: Tevredenheid over de huisvesting, naar hoe de respondenten zijn gehuisvest

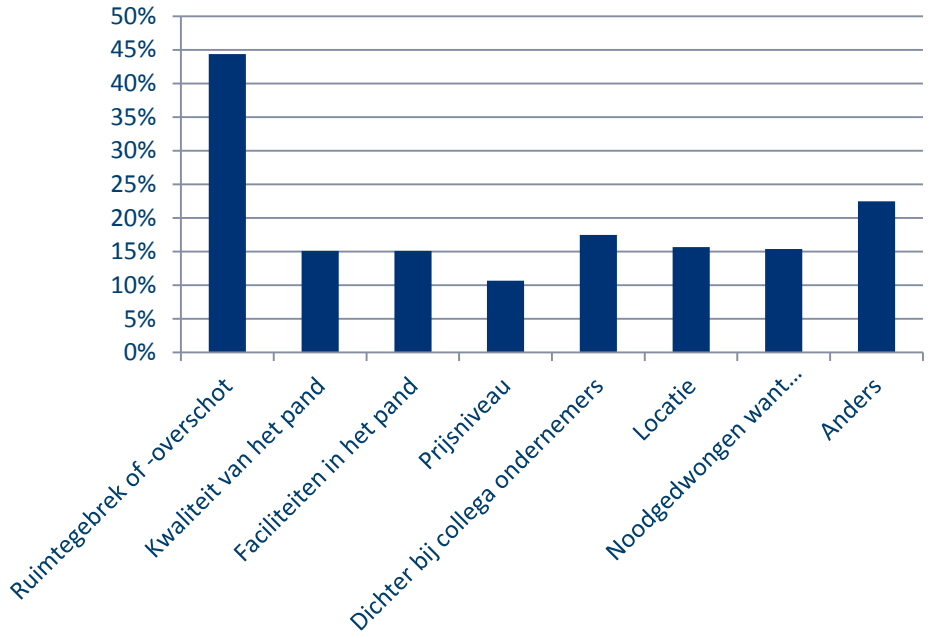

Ruim 16% van de respondenten is wel voornemens te verhuizen, maar dan tussen 2 en 5 jaar vanaf nu (2019). Ook in dat geval gaat het voor bijna de helft om aan huis gevestigden. We zien dat ruimtegebrek of –overschot de meest genoemde verhuisreden is (figuur 3.2). Verder worden diverse andere redenen genoemd, waaronder een aantal meerdere keren:

- scheiding van wonen en werken (of juist het combineren daarvan, of beperken van de reisafstand);
- het culturele klimaat van Arnhem in vergelijking tot andere steden (in deze gevallen gaat het om een verhuizing naar elders dan Arnhem);

- beperkingen in geluid / gebruikstijden van het pand
- diverse persoonlijke motieven.

Figuur 3.2: Verhuisredenen (percentage van de verhuizers dat deze verhuisredenen heeft ingevuld)

De verklaring voor de opvallende combinatie van hoge tevredenheid en hoge verhuiswens, moet gezocht worden in de combinatie geringe financiële middelen en een lage prijs voor huisvesting. Een groot deel van de creatieven heeft weinig te besteden en is blij dat het toch mogelijk is huisvesting te huren voor een laag bedrag. De verwachtingen van de huisvesting zijn daardoor laag. Maar als het even kan, willen ze wel iets beters.

Verhuiswensen: grotere ruimte, liefst in verzamelpand, binnen Arnhem

De wensen voor toekomstige huisvesting zijn als volgt samen te vatten:

- Twee typen ruimten kunnen op veel belangstelling rekenen: bedrijfsverzamelpanden en volledig zelfstandige bedrijfsruimten. Vooral ondernemers die nu aan huis zijn gevestigd, of geen vaste ruimte hebben, willen naar deze panden. De ondernemers die nu al in de verzamelpanden zitten dit type zijn gehuisvest, willen ook relatief minder vaak verhuizen;
- Verhuizers willen vrijwel altijd vanwege een grotere ruimte verhuizen;
- Tweederde van de verhuizers wil binnen Arnhem verhuizen; maar klein deel daarvan kijkt ook elders in de regio. Slechts 7% zoekt alleen buiten de regio Arnhem;
- Verhuizers willen het liefst in een gemengde stadswijk zitten (1/3^{e} van de verhuizers), gevolgd door de binnenstad.

Met name ondernemers die aan huis zijn gevestigd, willen vaker verhuizen. Bewoners van atelier- of kunstenaarswoningen, zijn echter vaak wel tevreden. Foto: atelierwoningen in de Druckerstraat.

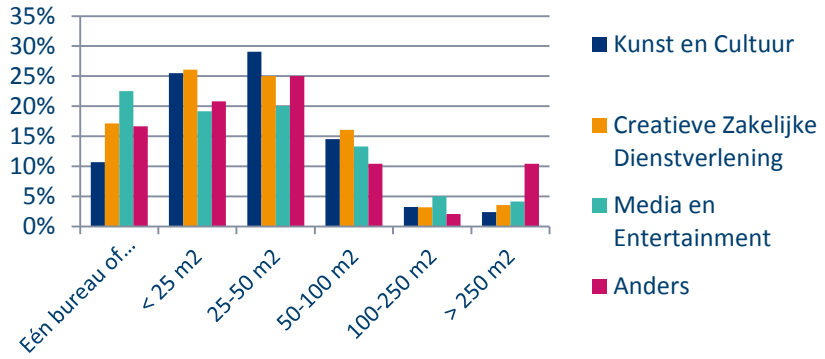
4 Met name de beeldende kunsten is een lastig te huisvesten doelgroep

Creatieven in de deelsector kunst en cultuur hebben relatief meer moeite geschikte huisvesting te vinden. Daar is een aantal redenen voor.

- **Het zijn kleine ondernemingen, met relatief veel ruimte per persoon**

De deelsector kunst en cultuur is nu gemiddeld iets groter gehuisvest dan de andere deelsectoren: absoluut gezien, maar zeker per arbeidsplaats bekeken. In figuur 4.1 is zichtbaar dat een relatief groot deel van de deelsector is gehuisvest in een ruimte groter dan 25 m^2. Bovendien zien we dat ondernemingen in kunst en cultuur gemiddeld vaker kleiner zijn: 92% van deze sector is ZZP'er tegenover ongeveer 83% in de andere deelsectoren.

Figuur 4.1: omvang huisvesting per sector

- **Hun activiteiten vragen om specifieke eisen qua huisvesting**

De kunst en cultuursector is divers van samenstelling: beoefening en productie van podiumkunsten, scheppende kunsten kunstgalerieën en expositieruimten en dienstverlening voor uitvoerende kunst. Zeker creatieven actief in de scheppende kunsten (49%, zo'n 560 ondernemers) stellen specifieke eisen aan de huisvesting. Beeldhouwers zoeken bijvoorbeeld huisvesting met relatief veel ruimte, op de begane grond en met stevige vloeren (want zware spullen) en waar lawaai geen overlast oplevert. Daarbij zijn de respondenten wel realistisch: door deze specifieke eisen op pandniveau geven weinig van hen aan voorkeur te hebben voor een specifieke plek binnen Arnhem; het belangrijkste is dat het pand voldoet. Uit soortgelijk onderzoek in Amersfoort (zie kader) blijkt daarnaast dat plafondhoogte en daglicht nog aanvullende eisen zijn die beeldend kunstenaars stellen aan hun huisvesting.

- **Ze zijn relatief vaker voornemens te verhuizen en willen daarbij vooral meer ruimte**

Ondernemers in de kunst en cultuur hebben relatief vaker het voornemen te verhuizen: 59% van de respondenten wil binnen nu en vijf jaar verhuizen; 40% binnen nu en twee jaar. Voor de rest van de creatieve en culturele sector is dat respectievelijk 52 en 26%. Gemiddeld is de sector kunst en cultuur nu gehuisvest op ongeveer 51 m^2 per ondernemer. De verhuizers hebben behoefte aan meer ruimte: gemiddeld zo'n 62 m^2. Ruimtegebrek is over de gehele sector een veelgenoemde verhuisreden, dit is in de kunst en cultuur niet anders.

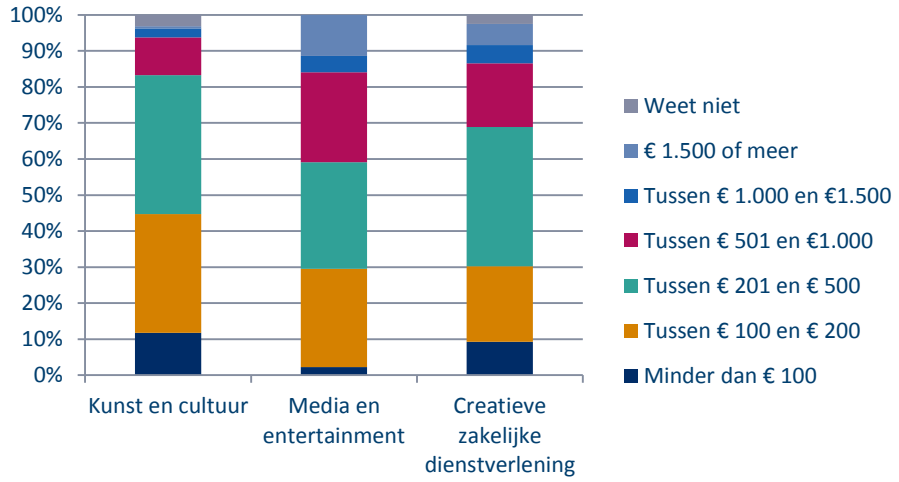
- **Ze hebben vaak relatief weinig inkomsten**

In de interviews en panelgesprekken is aangegeven dat ondernemers in de kunst en cultuursector relatief weinig verdienen. Volgens het CBS ligt het persoonlijk bruto jaarinkomen van 73 % van de beeldend kunstenaars,

onder de 20.000 euro[12]. Slechts 5% van de beeldende kunstenaars in Nederland zit boven de armoedegrens.. Het is voor te stellen dat bij dergelijke lage inkomsten weinig geld over blijft voor het huren of kopen van bedrijfshuisvesting. We zien dan ook dat in de kunst en cultuur zo'n 45% van de ondernemers minder dan 200 euro betaalt voor hun huidige huisvesting, tegenover zo'n 30% voor de andere deelsectoren. Figuur 4.2 maakt dat inzichtelijk.

Net als voor de andere deelsectoren is een groot gedeelte van de ondernemers in de kunst en cultuur aan huis of niet in een vaste werkruimte gehuisvest. Dat strookt niet altijd met de specifieke eisen die dit type ondernemers stellen aan hun huisvesting.

Figuur 4.2: Huisvestingslasten per maand per sector, relatief per prijscategorie

[12] Dit is inclusief nevenactiviteiten zoals lesgeven, cursusleider en baantjes in de horeca of elders meegenomen

Hoewel het voor kunst en cultuur met deze combinatie van redenen lastig is geschikte huisvesting te vinden, komt uit de enquête en gesprekken ook naar voren dat muzikanten lastig geschikte ruimten kunnen vinden, net zoals grote(re) gezelschappen die vaak op zoek zijn naar tijdelijke repetitieruimten.

Er is echter ook een aantal beroepsgroepen binnen de creatieve en culturele sector, die voldoende verdienvermogen hebben (en soms ook weinig specifieke huisvestingseisen), waardoor deze groepen vrij gemakkelijk en kort na oprichting, terecht kan in de reguliere markt voor bedrijfshuisvesting; en daar ook tevreden over zijn. Denk aan reclame- en communicatiebureaus, architecten en PR-bureaus.

Wensen en mogelijkheden kunst en cultuur in andere steden

De gemeente Amersfoort heeft onlangs onderzoek gedaan naar de huisvestingswensen van de 'creatieve makers' in de stad (gemeente Amersfoort, 2018), met een digitale enquête onder 280 professionele en amateurcultuurmakers (beeldende kunst, muziek, podiumkunsten, schrijven/dichten). Daaruit kwam naar voren dat:

- 50% van de cultuurmakers niet tevreden is over de ruimte die ze gebruiken. Dat geldt voor 55% van de beeldend kunstenaars.
- 24% van de beeldend kunstenaars geeft aan te kunnen leven van hun activiteiten. Alleen voor muzikanten ligt dat percentage nog lager.
- 25% van de makers zou graag een andere ruimte gebruiken, dat geldt ook voor beeldend kunstenaars
- De helft van de ondernemers is op zoek naar een plek waar meer creatieven zijn gevestigd, beeldend kunstenaars focussen zich ook op de binnenstad

Uit het onderzoek van de gemeente Utrecht (Bureau BUITEN, 2017) komt naar voren dat 65% van de ondernemers in de kunst en cultuur vindt dat er onvoldoende aanbod is naar hun wens: met name betaalbaarheid en geschiktheid zijn struikelblokken. Ook hier is geconstateerd dat deze deelsector relatief lage inkomsten heeft en dat dit op gespannen voet staat met het vinden huisvesting die voldoet aan de eisen, maar past binnen de financiële mogelijkheden.

5 Mismatch tussen vraag en aanbod: prijs, omvang en tijdelijkheid

5.1 *Toekomstig aanbod huisvesting: afname verwacht*

De verwachting is dat het toekomstig aanbod aan huisvesting eerder kleiner dan groter zal worden, met name door de populariteit van de stad, de woningbouwopgave en de grote druk op de ruimte. Voor de panden van woningcorporaties speelt de kerntakendiscussie ook een rol hierbij. Uit de gesprekken met aanbieders zijn geen concrete of levensvatbare plannen voor toevoeging of het uit de markt nemen van huisvesting naar voren gekomen. De gemeente heeft op moment van schrijven ook geen plannen voor toevoeging van ruimten.

De enige echt grote ontwikkeling waar mogelijk rekening mee gehouden moet worden, is de herontwikkeling van Arnhems Buiten[13]. Vindt deze ontwikkeling doorgang, dan neemt het aanbod af met bijna 11.500 m^2, zo'n 17% van de totale voorraad en 26% van de voorraad verzamelgebouwen.

Er is verder een, lastig te becijferen, afname van het aanbod te verwachten omdat een groot deel van het aanbod tijdelijk is. Hoe groot dit percentage precies is, is op basis van onze gegevens niet te zeggen. Datzelfde geldt voor eventuele nieuwe tijdelijke panden die aan het aanbod toegevoegd kunnen worden. Van de respondenten geeft 15% van de creatieven die willen verhuizen, aan dat dit komt doordat hun contract voor huisvesting af loopt. De ontwikkeling van het aanbod is weergeven in tabel 5.1.

Tabel 5.1: Ontwikkeling aanbod huisvesting voor de creatieve en culturele sector, in m^2

	huidige situatie 2019	toekomstig 2024	ontwikkeling 2019-2024
Zelfstandige ruimten	11.000	11.000	0
Verzamelgebouwen	44.000	32.500	-11.500
Overige ruimten	11.000	11.000	0
totaal	**66.000**	**54.500**	**-11.500**

Eén van de panden van SLAK op Arnhems Buiten

[13] https://www.gelderlander.nl/arnhem/honderden-huizen-op-arnhems-buiten-in-arnhem-en-oosterbeek~a255ccaf/

5.2 *Toekomstige vraag naar huisvesting: vraag neemt toe*

Kwantitatief
Om de toekomstige kwantitatieve vraag naar huisvesting vanuit de creatieve en culturele sector te bepalen, zijn twee zaken van belang.

1. *Ontwikkeling van de ruimtevraag van de huidige Arnhemse ondernemers in de sector*

Een groot deel van de ondernemers die nu geen werkruimte huren (ze hebben geen vaste werkruimte of werken aan huis), wil verhuizen naar een ruimte in een verzamelpand of eigen bedrijfsruimte. Ook de vraag naar eigen, zelfstandige ruimten neemt toe, met zo'n 6 procentpunt. In tabel 5.2 is de verschuiving zichtbaar tussen de huidige situatie en de wensen voor de toekomst. Een deel van die wensen gelden al op de korte termijn: dat zijn ondernemers die hebben aangegeven voornemens te zijn binnen nu en 2 jaar te verhuizen.

Uit de enquête blijkt daarnaast dat een deel van de ondernemingen die nu een ruimte huren in een verzamelpand of eigen bedrijfsruimte, graag naar een grotere ruimte zouden willen. Ruimtegebrek is dan ook de belangrijkste reden om te willen verhuizen (44% van de verhuizers geeft dat aan). De respondenten die willen verhuizen hebben nu gemiddeld 56 m^2 tot hun beschikking. De groep wenst gemiddeld een ruim 20% grotere ruimte, van bijna 70 m^2.

Een groot deel van de extra ruimtevraag komt daarmee uit bestaande ondernemers in de sector. De totale ruimtebehoefte van de huidige ondernemers neemt over 5 jaar met zo'n 24% toe ten opzichte van de huidige situatie, waarbij een groot deel al op korte termijn (16,5%punt). Daarbij is rekening gehouden met het feit dat de huidige huurders bij een verhuizing ook een ruimte achter laten.

Tabel 5.2: Verdeling ondernemers over typen huisvesting, 2019 en 2024

	huidige situatie 2019	toekomstig (wens) 2024
Geen vaste werkruimte	13%	5%
Aan huis gehuisvest	46%	37%
Eigen ruimte in verzamelpand	22%	30%
Gedeelde ruimte in verzamelpand	8%	9%
Eigen bedrijfsruimte (niet aan huis)	7%	13%
Andere ruimte	4%	7%

2. *Ruimtevraag van buitenaf en door nieuwe ondernemers*

Vraag naar huisvesting komt natuurlijk niet alleen uit de ondernemers die nu in Arnhem zijn gevestigd. Ook starters uit Arnhem en nieuwe ondernemers van buitenaf zorgen voor ruimtevraag. Als we er van uit gaan dat de sector net zo hard blijft groeien als de afgelopen 10 jaar, dan betekent dit ook een (relatief kleinere) extra vraag naar huisvesting.[14]

In tabel 5.3 is de totale ruimtebehoefte op dit moment en voor de toekomst (2024) weergegeven. Daarbij zijn de ondernemers die met een korte termijn verhuisbehoefte, gerekend tot de huidige vraag.

[14] De afgelopen 10 jaar is het aantal banen in de creatieve en culturele sector in Arnhem met 30 procent gegroeid. Het aantal vestigingen groeide met ruim 75%. Als deze ontwikkeling zich doorzet is het aantal ondernemingen in 2024 gegroeid naar 3.860 en het aantal werknemers tot ca 4.430. Er vanuit gaande dat die ondernemers dezelfde huisvestingswensen hebben als de respondenten (en gecorrigeerd voor nog altijd toenemende aantal ZZP'ers, die vaker aan huis zich vestigen of geen vaste werkruimte hebben), gaan we uit van zo'n 70.000 m^2 totale ruimtebehoefte.

Tabel 5.3: Huidige en toekomstige kwantitatieve ruimtebehoefte creatieve en culturele sector

	huidig (2019-2020)	toekomst (2024)	ontwikkeling vraag
Eigen ruimte in verzamelpand	32.900	36.100	+3.200
Gedeelde ruimte in verzamelpand	10.400	10.200	-200
Eigen bedrijfsruimte (niet aan huis)	12.900	15.000	+2.100
Andere ruimte	7.300	8.700	+1.400
totaal	63.500	70.000	6.500

Uiteraard is deze raming een inschatting en in de toekomst afhankelijk van veel verschillende factoren: de ontwikkeling van de economische conjunctuur, sectorale ontwikkelingen, ontwikkelingen in de vraag-aanbod verhoudingen in andere steden in Nederland, de uitstroom uit opleidingen, etc. Ook geldt dat kwalitatieve aspecten van het betreffende pand van invloed zijn op de daadwerkelijke vraag, zoals bijvoorbeeld het prijsniveau.

Kwalitatief: men wil een grotere ruimte voor (iets) minder geld

We constateerden eerder al dat de verhuizers graag meer ruimte tot hun beschikking willen hebben. Opvallend is dat de verhuizers gemiddeld gezien wel goedkoper gehuisvest willen zijn: 74% van die groep betaalt nu minder dan 500 euro per maand aan huisvestingslasten. In de toekomst is die groep – wanneer aan hun wensen tegenmoet wordt gekomen - gegroeid tot 80%.

Andere kwalitatieve aspecten

Naast omvang van de ruimtes en prijs, is uit het onderzoek (enquête, interviews en panelgesprekken) nog een aantal kwalitatieve aspecten op te maken die meespelen bij de vraag naar huisvesting voor de creatieve en culturele sector in Arnhem:

- Een groot deel van de ondernemers is aan huis gevestigd. Voor een deel van de ondernemers is dat in theorie ideaal omdat dit zorgt voor een bepaalde mate van vrijheid. In de praktijk blijkt dat een reguliere woning hier lang niet altijd voor voldoet. Atelierwoningen of woningen met praktijkruimte aan huis voldoen wel, maar het aanbod daarvan is te beperkt, zo blijkt uit de enquêtes.
- Uit enquêtes en panelgesprekken kwam naar voren dat het aanbod aan atelierwoningen ontoereikend is voor de vraag.
- Ondernemers in de creatieve en culturele sector geven aan dat tijdelijkheid voor hen een veelbepalende factor is. Zijn ruimtes niet tijdelijk, dan zijn ze bereid meer te betalen en vooral ook meer te investeren in de ruimtes en omgeving.
- Waar ondernemers in veel andere sectoren liefst hun ruimte 'turn-key' huren (zo compleet mogelijk en goed afgewerkt), is dat voor de creatieve en culturele sector veel minder belangrijk. Sterker nog: plekken waar creatieven de vrijheid krijgen samen met andere ondernemers iets van de ruimte te maken, lijkt een ideaal voor veel creatieve en culturele ondernemers. Het maakt creatieven in dat geval ook minder uit op welke plek dit pand staat.
- De tijdelijkheid van huisvesting is een probleem voor creatieven. Het veroorzaakt onderbreking(en) in de bedrijfsvoering en beperkt de investeringen van ondernemers in de panden. Uit het onderzoek blijkt namelijk dat ondernemers vaak bereid zijn te investeren in het pand of de omgeving, maar dat de tijdelijkheid hen daarin belemmert. Tot slot zorgt tijdelijkheid voor veel onzekerheden voor de ondernemers.
- Qua aanwezige voorzieningen in het pand zijn met name ateliers, opslag, ontmoetingsruimte en productieruimten in trek bij creatieven. Ook geeft een vrij groot aandeel aan behoefte te hebben aan een kantoorruimte bij de huisvesting.

5.3 *Vraag en aanbod: opgaven voor de toekomst*

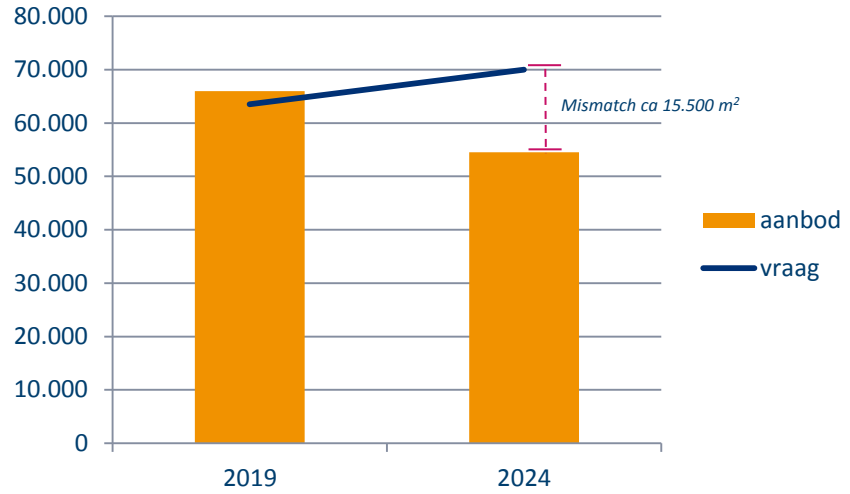
Kwantitatief voldoende aanbod om de vraag te faciliteren, maar kwalitatief niet; in de toekomst lopen de tekorten verder op

Als we de vraag naar en het aanbod van huisvesting voor de creatieve en culturele sector tegen elkaar afzetten, is de conclusie dat de voorraad huisvesting op dit moment in potentie groot genoeg is om de gehele sector te huisvesten[15]. Dat beeld houdt echter niet volledig stand als de uitsplitsing wordt gemaakt in typen huisvesting. Er is op dit moment met name een tekort aan eigen bedrijfsruimten. Alternatieve ruimten zijn er voldoende. In de toekomst (2024) is er naar verwachting vooral een tekort aan bedrijfsverzamelpanden voor de creatieve en culturele sector, van zo'n 14.000 m^2. Daarbij is er vanuit gegaan dat Arnhems Buiten binnen nu en 5 jaar niet meer beschikbaar is. Echter, ook als dit beschikbaar blijft, ontstaat er een kwantitatief tekort, van zo'n 2.300 m^2. Daarnaast is er meer vraag naar dan aanbod van eigen, zelfstandige bedrijfsruimten voor creatieven. Tabel 5.4 en figuur 5.5 geven een overzicht.

Tabel 5.4: Vraag en aanbod huisvesting creatieve en culturele sector, in m²

	2019			2024		
	vraag	aanbod	saldo	vraag	aanbod	saldo
Eigen ruimte in verzamelpand	32.900	44.000	700	36.100	32.500	-13.800
Gedeelde ruimte in verzamelpand	10.400			10.200		
Eigen bedrijfsruimte (niet aan huis)	12.900	11.000	-1.900	15.000	11.000	-4.000
Andere ruimte	7.300	11.000	3.700	8.700	11.000	2.300
totaal	**63.500**	**66.000**	**2.500**	**70.000**	**54.500**	**-15.500**

Figuur 5.5: Visualisatie vraag-aanbodconfrontatie 2019 en 2024 aanbod en vraag huisvesting creatieve en culturele sector, in m^2.

In figuur 5.5 is de ontwikkeling gevisualiseerd.

Belangrijke kanttekeningen bij de prognoses van vraag en aanbod

- Een belangrijke kanttekening voor de genoemde aanbodcijfers heeft te maken met het 'grijze gebied' van het aanbod. Daarbij gaat om bedrijfshuisvesting waarvan in principe elke onderneming gebruik kan maken: commerciële kantoren en bedrijfspanden. Dit aanbod is deels meegenomen in de cijfers op basis van internetonderzoek naar het type panden, locatie, prijs en huidige gebruikers. Of en in welke mate de panden terecht zijn opgenomen in het aanbod, is daarbij per definitie onderwerp van discussie. Dat komt door de afbakening van de onderzoeksvraag, maar ook door de pluriformiteit van de creatieve en culturele sector in vergelijking tot andere economische sectoren. Voor dat laatste geldt dat er, ook vanuit de enquête, geen algemene stelregel is op te stellen voor in hoeverre creatieven gebruik (kunnen / willen) maken van dit type huisvesting. Bovendien kunnen factoren

[15] Zie hiervoor ook de beperkingen in de aanbodinventarisatie, zoals benoemd in hoofdstuk 2

die meespelen in de toekomst veranderen: bijvoorbeeld door prijsveranderingen op de vastgoedmarkt, of verandering van inkomsten van creatieven. Zie ook in paragraaf 5.2. [16]

- Het onderzoek focust zich op vraag en aanbod van werkruimten voor creatieven. In sommige gevallen zijn deze werkruimten onderdeel van een woning, zoals bij atelierwoningen. In de panelgesprekken en open vragen van de enquête kwam naar voren dat er meer vraag dan aanbod is naar deze specifieke combinatie van wonen en werken.
- Uitgangspunt van de prognose is dat de ruimtebehoefte van creatieven over vijf jaar, relatief gezien, gelijk is aan de ruimtebehoefte van de creatieven op dit moment. Het kan zijn dat door technologische ontwikkelingen zoals verdere digitalisering of 3D printing, de ruimtebehoefte van creatieve activiteiten (deels) verandert.
- Voor de verwachte groei van de creatieve en culturele sector is uitgegaan van de groeiontwikkeling in de afgelopen 10 jaar. Er kunnen diverse redenen zijn waarom de groei zwakker of sterker is de komende periode – zie ook paragraaf 5.2.
- Zoals vrijwel alle prognoses van werkgelegenheid en bedrijfsruimten gaat ook deze prognose uit van een lineaire ontwikkeling van de sector. Dit doet geen recht aan de grilligheid waarmee de economie zich ontwikkelt, waarbij een daling in het ene jaar kan worden gecompenseerd door een stijging in het jaar erop.
- De respons van de enquête is hoog, en naar verwachting ook de representativiteit ervan. Toch kan niet worden uitgesloten dat het geen volledig kloppende afspiegeling is van de totale populatie.
- Tot slot is de invloed van kwalitatieve aspecten van huisvesting (prijs, vorm, locatie, etc.)op deze kwantitatieve vraag zo groot, dat deze absoluut niet los van elkaar gezien kunnen worden.

[16] Voor een volledig overzicht van het aanbod en andere kanttekeningen rond het gebruikte overzicht ervan, zie bijlage 6.

Kwalitatieve aspecten geven een veel genuanceerder beeld: prijs speelt mee…

De panelgesprekken en de veelvuldig ingevulde toelichting op de enquête door respondenten, laten zien dat er op dit moment een (kwalitatieve) mismatch is. Respondenten willen relatief vaak verhuizen, maar kunnen niet altijd een ruimte naar wens vinden. De belangrijkste reden hiervoor is de prijs. Een deel van het aanbod is te duur ten opzichte van de financiële draagkracht van een groot deel van de sector. Prijzen van huisvesting variëren van gemiddeld tussen de € 5,20 en € 13,75 per m^2 per maand inclusief servicekosten. Uit de enquête blijkt dat de sector nu gemiddeld € 5,56 per m^2 per maand betaalt. De betaalde huurprijzen zitten hiermee dus onderaan de bandbreedte. Bovendien is bekend dat de ondernemers die willen verhuizen, gemiddeld nog iets goedkoper gehuisvest willen zijn dan op dit moment: € 5,50 per m^2 per maand. De vraag naar huisvesting is kennelijk afhankelijk van het prijsniveau. Beschikbaarheid van goedkope huisvesting heeft een aanzuigende werking vanuit in elk geval de aan huis gevestigde ondernemers. Hoewel een exacte vraag-aanbodconfrontatie naar prijs niet is te maken, zien we wel dat de afname van het aanbod aan huisvesting zit in de lagere prijscategorieën (Arnhems Buiten).

…en mogelijk ook andere factoren

Andere kwalitatieve factoren die meespelen bij de interpretatie van de mismatch, zitten bijvoorbeeld in locatie, omvang, voorzieningen en ‘huisregels’ in bepaalde panden. Ook speelt tijdelijkheid mee: vaak moeten verhuizen betekent steeds weer zoeken naar nieuwe huisvesting. In de panelgesprekken kwam naar voren dat de mismatch voor bepaalde typen huisvesting onnodig groot is doordat ruimten bezet worden gehouden door creatieven die er maar incidenteel gebruik van maken van de ruimte of die meer ruimte bezet houden dan noodzakelijk.

Opgave: balans vinden in kwantiteit en kwaliteit

Conclusie is dat er in de nabije toekomst een kwantitatief tekort aan huisvesting is voor zelfstandige bedrijfsruimten voor creatieven. Het

kwantitatief tekort neemt naar verwachting toe, en zal ook gaan gelden voor bedrijfsverzamelpanden. Deze mismatch hangt echter sterk samen met kwalitatieve aspecten, waarvan prijs en tijdelijkheid de belangrijkste zijn. Dit maakt de opgave complex. Enerzijds omdat in het aanbod prijs en tijdelijkheid samenhangen (tijdelijke huisvesting is vaak goedkoop). Anderzijds omdat de kwantitatieve vraag alleen bestaat onder de voorwaarde dat het aanbod moet passen binnen de beperkte financiële mogelijkheden van de sector. Tot slot speelt mee dat tijdelijke huisvesting ook een functie vervult, omdat het een substantieel deel van de sector huisvest.

De belangrijkste opgave is in de eventuele realisatie van nieuwe huisvesting die balans in de gaten te houden. Hiervoor kan deels inspiratie gehaald worden uit de situatie en aanpak in andere gemeenten in Nederland (zie kader).

Vraag en aanbod creatieve en culturele sector elders in Nederland

Onderzoek heeft uitgewezen dat in **Amsterdam** elk jaar 1.000 tot 1.500 ondernemers een ruimte zoeken in creatieve broedplaatsen. De stad Amsterdam heeft als ambitie gesteld elk jaar 10.000 m^2 aan nieuwe creatieve incubators te realiseren. De MRA voert een actief broedplaatsenbeleid: de afgelopen 15 jaar is er 170.000 m^2 broedplaatsen bij gekomen. De meeste van deze locaties zijn 3 tot 20 jaar vastgelegd. Een deel van de incubators hanteert eigen beleid in zaken als toekenning en duur van de huurcontracten; de gemeente heeft als streven dat elke incubator een maximum van 5 + 5 jaar huurperiode aanhoudt.

Rotterdam heeft zich tot doel gesteld meer panden betaalbaar beschikbaar te stellen voor de creatieve sector, met focus op beeldend kunstenaars, podiumkunstenaars, filmers, fotografen, ontwerpers en architecten. Men zoekt daarbij naar een huurniveau van €50 per m^2 per jaar kale huur. Doel is elk jaar het aanbod uit te breiden met 3.000 m^2 per jaar. Belangrijke aanbieder in Rotterdam is SKAR: Stichting Kunstaccommodatie Rotterdam. Deze stichting heeft 25 panden in beheer, in totaal zo'n 20.000 m^2.

In **Groningen** is de verwachting dat het huisvestingsaanbod de komende jaren zal afnemen door druk uit de woningmarkt. Met name tijdelijke, goedkope locaties zullen wegvallen: verwachting is dat er een tekort ontstaat van 5.000 – 15.000 m^2 de komende jaren. Er is nu zo'n 105.000 m^2 aan broedplaatsen in de stad. Daarom is een quickscan broedplaatsen-beleid in uitvoering om te verkennen of een broedplaatsenbeleid zinvol kan zijn.

In 2017 is in Utrecht geschat dat de acute ruimtebehoefte voor de creatieve sector in bedrijfsverzamelgebouwen circa 15.000 m^2 is in de komende 2 jaar. Ook de vraag naar atelierwoningen en zelfstandige units is daar substantieel. De stad is nu met andere gemeenten in de regio bezig te verkennen in hoeverre aandeel leegstaand erfgoed in deze vraag kan voorzien.

6 Conclusies

Uit het onderzoek trekken we op drie thema's de volgende conclusies.

6.1 *Conclusies over het functioneren van de sector in Arnhem*

De creatieve en culturele sector in Arnhem is succesvol, Arnhem wordt dan ook terecht tot de G9 gerekend. Het percentage banen in de sector is relatief hoog en de sector groeit ook harder dan gemiddeld in Nederland. Verder valt op dat de sector over de volle breedte sterk is in Arnhem; de keerzijde daarvan is dat er – ten opzichte van andere G9 steden - geen duidelijke specialisatie is binnen de sector.

De creatieve en culturele sector is veelzijdig en veelkleurig. De activiteiten van creatieven verschillen sterk en dat beïnvloedt direct hun huisvestingsvoorkeuren: van vrij algemeen (kantoorachtige functies) tot zeer specifiek (bijvoorbeeld bij beeldend kunstenaars). Daarnaast loopt het verdienvermogen binnen de sector sterk uiteen. Dat beïnvloedt de inkomsten van de sector en indirect hun mogelijkheden om huisvesting te financieren. Dit zorgt ervoor dat een deel wél en een deel géén marktconforme huren kan betalen.

6.2 *Conclusies over de huidige huisvesting van de sector*

Het merendeel van de creatieven huurt / gebruikt geen specifieke huisvesting voor hun onderneming. Zij werken vanuit huis of bij hun klanten, in koffietentjes of huren af en toe een flexplek.

De sector is geconcentreerd in het centrum en de gemengde wijken daaromheen in Arnhem-Noord. Arnhem-Zuid huisvest veel minder creatieven. Dat geldt zowel voor de aan huis gevestigde ondernemers als voor creatieven die huisvesting huren.

Een groot deel van de ondernemers heeft tijdelijke huisvesting. Het onderzoek laat zien dat dat een grote, ongewenste, onzekerheid oplevert voor veel creatieven. Een nuancering is daarbij wel op z'n plaats: tijdelijke huisvesting voorziet tegelijkertijd in een substantieel deel van de vraag, voor een vaak lagere prijs dan huisvesting met vaste of langjarige contracten. De sector kan dus niet zonder tijdelijke huisvesting.

Creatieven zijn over het algemeen tevreden over hun eigen huisvesting, maar toch is een groot deel van de ondernemers voornemens te verhuizen. Men wil daarbij groter en relatief goedkoper gehuisvest zijn. De vraag is of dat in alle gevallen realistisch is.

We zien wel dat de in verzamelpanden of broedplaatsen gevestigde creatieven vaker tevreden zijn en minder vaak willen verhuizen dan anderen. Voor ondernemers die aan huis zijn gevestigd of geen vaste werkplek hebben, is dat juist andersom. Een deel van de sector is dus ongewenst aan huis gehuisvest. Onder de creatieven met een verhuiswens, zijn verzamelpanden of broedplaatsen populair. De aantrekkingskracht van deze panden zit in de interactie met andere creatieven. Interactie creëert bovendien onderlinge begrip voor elkaars activiteiten en de mogelijke overlast die daarmee gepaard gaat. Dat is, naast het geringe verdienvermogen en de specifieke huisvestingswensen van een deel van de sector, ook de reden dat weinig creatieven gebruik maken van reguliere bedrijfshuisvesting d.w.z. huisvesting die niet specifiek op de creatieve en culturele sector is gericht. Al laat het onderzoek ook zien dat reguliere bedrijfshuisvesting qua prijs soms prima kan concurreren met specifiek voor de creatieve en culturele sector beschikbare huisvesting.

6.3 *Conclusies over de toekomstige huisvesting van de sector*

De vraag naar huisvesting voor de creatieve en culturele sector neemt toe in de nabije toekomst. Dat komt doordat een deel van de huidige ondernemers te klein of ongewenst thuis is gehuisvest. Een andere factor die meespeelt is de sterke groei die de sector doormaakt. Dit zorgt naar verwachting ook in de toekomst voor meer vraag naar huisvesting.

Tegelijkertijd staat door de populariteit van de stad het aanbod onder druk: er zijn minder (tijdelijk) leegstaande panden en de opbrengsten voor woningen of andere bedrijfsruimte liggen hoog. De komende jaren wordt daarom een afname van het huisvestingsaanbod voor de creatieve sector verwacht. Bovendien zijn er geen concrete plannen voor grote toevoegingen die dit kunnen opvangen.

Dit zorgt voor een mismatch tussen vraag naar en aanbod van huisvesting voor de creatieve en culturele sector in Arnhem. De mismatch komt tussen nu en 5 jaar naar verwachting uit op ongeveer 15.500 $m^{2.}$, De precieze omvang is afhankelijk van zowel kwalitatieve aspecten als prijs en type huisvesting en in hoeverre deze aansluiten op de behoefte. Daarnaast zijn er algemene onzekerheden als de ontwikkeling van de conjunctuur, sectorale ontwikkeling en de ontwikkeling van de vraag-aanbod verhoudingen elders. De geraamde omvang van de mismatch is daarom een indicatie. Wanneer specifieke behoeften van de sector als prijs en kwaliteit niet als maatstaf worden gehanteerd, biedt reguliere bedrijfshuisvesting ook mogelijkheden. Maar deze sluit in de meeste gevallen qua aard, ligging en prijsniveau niet aan op de behoefte van de sector.

BUREAUBUITEN
economie & omgeving

BAAC
ONDERZOEKS- EN ADVIESBUREAU

Arnhem
Plangebied Coehoorn Oost

Inventariserend veldonderzoek (verkennende fase)

BAAC Rapport V-19.0368 februari 2020

Auteur:
W.A. Bergman

Status:
definitief

Colofon

ISSN:	1873-9350	
Auteur:	W.A. Bergman (KNA maatwerkactor, KNA senior prospector Ma)	
Cartografie:	J. van Gestel	
Copyright:	BAAC te 's-Hertogenbosch	
Redactie senior archeoloog :	J.F. van der Weerden	07-01-2020
Accordering senior prospector:	M.J. van Putten	03-02-2020

© BAAC, 's-Hertogenbosch (2020)
BAAC aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

BAAC
Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
E-mail: denbosch@baac.nl

Postbus 2015
7420 AA Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoud

Inhoud **5**

Samenvatting **7**

1 Inleiding **9**
1.1 Onderzoekskader **9**
1.2 Ligging van het gebied **10**
1.3 Administratieve gegevens **12**

2 Vooronderzoek **13**
2.1 Inleiding **13**
2.2 Samenvatting **13**
2.3 Archeologische verwachting **13**

3 Inventariserend veldonderzoek **17**
3.1 Werkwijze **17**
3.2 Veldwaarnemingen **18**
3.3 Verkennend booronderzoek **19**
3.3.1 Lithologie en bodemopbouw 19
3.3.2 Archeologische indicatoren 20
3.4 Archeologische interpretatie **20**

4 Conclusie en aanbevelingen **21**

5 Geraadpleegde bronnen **25**

Bijlagen **27**

Bijlage 1 Boorstaten

Samenvatting

BAAC heeft ten behoeve van een bestemmingsplanwijziging een verkennend booronderzoek uitgevoerd voor het plangebied Coehoorn Oost te Arnhem.

In een eerder stadium is een bureauonderzoek uitgevoerd, waaruit blijkt dat het plangebied direct ten westen van de oude stadskern van Arnhem ligt. Een deel van de voormalige stadsgracht heeft door of direct naast het plangebied gelopen. In het plangebied was vanaf de 16e eeuw of mogelijk eerder bebouwing aanwezig. Gaandeweg de 18e eeuw wordt de stad/vesting Arnhem voorzien van buitenwerken. Dit gaat ten koste van de bebouwing in het plangebied. Deze maakt plaats voor een ravelijn en een daarvoor liggende gracht.
Aan het begin van de 19e eeuw worden de verdedigingswerken gesloopt. In het plangebied wordt bebouwing, waaronder een kerk gerealiseerd. Na de Tweede Wereldoorlog wordt vrijwel al deze bebouwing, inclusief de kerk, gesloopt en deels vervangen voor moderne deels onderkelderde bebouwing.

De verwachting op het aantreffen van resten uit de nieuwe tijd is zeer hoog. Eventuele resten uit voorliggende perioden zijn vermoedelijk niet bewaard gebleven. Eventueel aanwezige archeologische resten worden vanaf ongeveer een meter tot twee à drie meter onder maaiveld verwacht en zullen zich manifesteren door resten van bebouwing, zoals muurresten. Ook worden ophooglagen, zoals een grachtdemping en resten van het ravelijn verwacht.

Uit het veldonderzoek blijkt dat de kans klein is dat ter plaatse van de voormalige kerk en onderkelderde gebouwen archeologische resten sporen bewaard zijn gebleven. Buiten de locatie van de voormalige kerk en de kelders kan op basis van het verkennend booronderzoek gesteld worden dat conform de verwachting resten van bebouwing of verdedigingswerken bewaard zijn gebleven. Deze kunnen vanaf circa 1,3 m –mv verwacht worden. Indien ingrepen in de bodem dieper reiken dan 1,3 m –mv adviseert BAAC een proefsleuvenonderzoek uit te voeren.

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

In opdracht van Projectbureau Gemeente Arnhem heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC een verkennend booronderzoek uitgevoerd voor het plangebied Coehoorn Oost te Arnhem. Aanleiding voor het onderzoek is een wijziging in het bestemmingsplan. Er zijn een aantal ingrepen gepland, waaronder de bouw van vier gebouwen (figuur 1.1).[1] Bij ingrepen in de bodem bestaat een gerede kans dat eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord of vernietigd worden.

Figuur 1.1 Ontwerpschets (indicatief).

De uitvoering van het verkennende booronderzoek is gebaseerd op de resultaten van een bureauonderzoek.[2] De uitvoering van dit onderzoek komt voort uit de specifieke verwachting voor vindplaatsen uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd.
In dit rapport zijn de resultaten van het verkennende booronderzoek beschreven. Op basis van deze resultaten worden aanbevelingen gedaan voor eventueel vervolgonderzoek.

Door middel van het inventariserend verkennend booronderzoek wordt aanvullende informatie vergaard over de intactheid van de bodemopbouw en eventueel aanwezige archeologische resten en/of vindplaatsen in het plangebied. Het inventariserend veldonderzoek heeft als doel het toetsen c.q. bijstellen van het verwachtingsmodel zoals dat is opgesteld tijdens het bureauonderzoek. Op

[1] CPO 2019.
[2] Bergman & Willems 2019.

basis van de resultaten van het booronderzoek wordt een selectieadvies opgesteld voor (delen van) het plangebied over het mogelijk vervolgtraject.

Tijdens het onderzoek dienen de volgende onderzoeksvragen uit het Plan van Aanpak[3] te worden beantwoord:

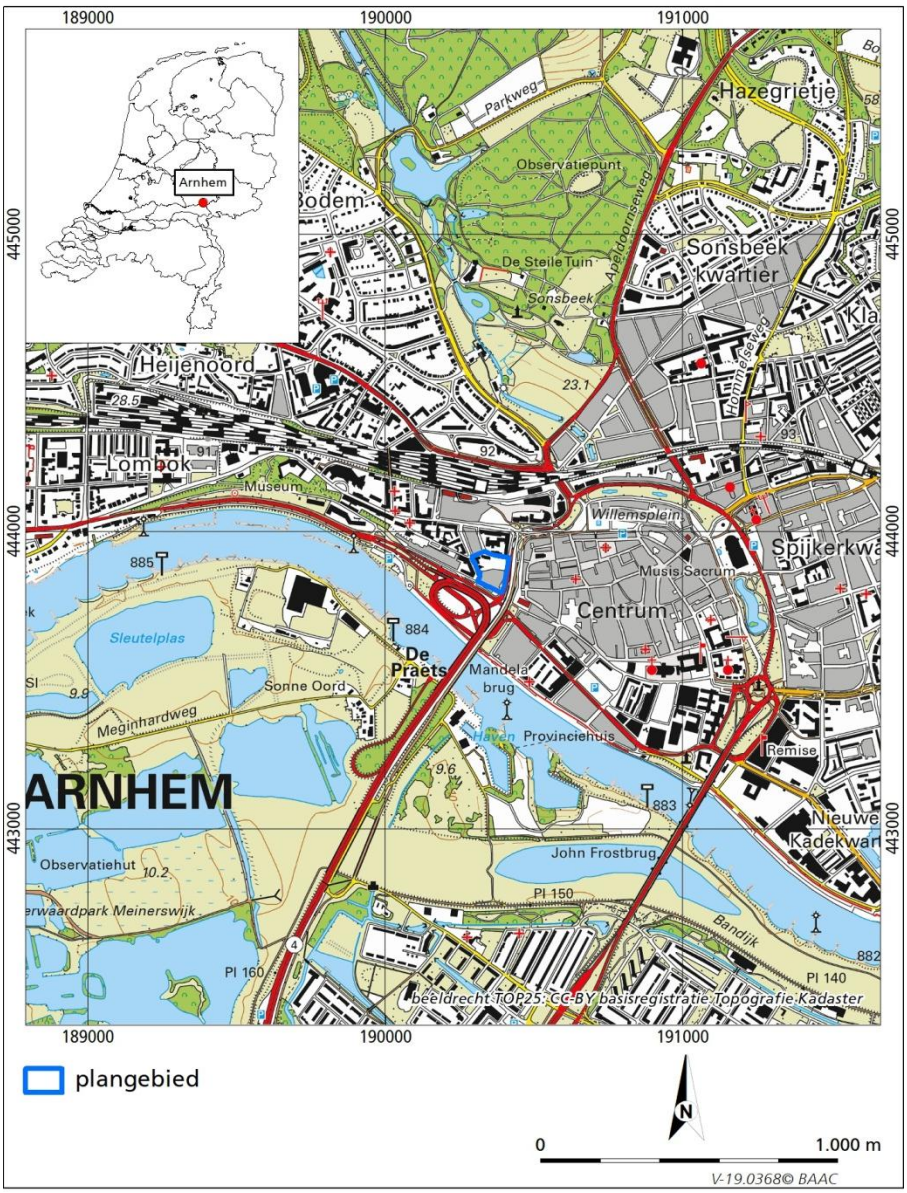
- Hoe is de bodemopbouw en zijn (begraven) bodems met potentiële archeologische niveaus (cultuurlagen) aanwezig? En zo ja, op welke diepte?
- Zijn binnen het plangebied puindumps, muurresten, grachtvullingen op ophooglagen aanwezig. En zo ja, tot welke diepte?
- In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 4.1, protocol 4003[4] en het onderzoeksspecifieke Plan van Aanpak.

1.2 Ligging van het gebied

Het plangebied ligt direct ten westen van het centrum van Arnhem en wordt begrensd door de Oude Kraan, Nieuwe Plein, Coehoornstraat, Korte Coehoornstraat en Bergstraat. Het gebied is grotendeels bebouwd met in het noorden een niet openbare tuin (Coehoornpark). De oppervlakte bedraagt circa 1,1 ha. In figuur 1.2 is de ligging van het plangebied weergegeven.

[3] Bergman 2019.
[4] CCvD 2016.

Figuur 1.2 Ligging van het plangebied.

1.3 Administratieve gegevens

Provincie:	Gelderland
Gemeente:	Arnhem
Plaats:	Arnhem
Toponiem:	Coehoorn Oost
Kadastrale gegevens:	Gemeente Arnhem, sectie P nummers 4620, 6825, 6826, 4625, 2921, 814, 5026, 4622, 5027 en 4624
Planprocedure:	Bestemmingsplanwijziging
Datum opdracht:	5 november 2019
Datum veldwerk:	11 december 2019
Datum conceptrapportage:	7 januari 2020
Datum definitief rapport:	4 februari 2020
BAAC-projectnummer:	V-19.0368
Coördinaten:	190.291 / 443.918 190.414 / 443.913 190.390 / 443.793 190.309 / 443.918
Kaartblad:	40 B
Oppervlakte:	1,1 ha
Datering:	Nieuwe tijd
Zaakidentificatienummer:	4754363100
Type onderzoek:	Inventariserend veldonderzoek (verkennende fase)
Opdrachtgever:	Gemeente Arnhem, Project - en interimmanagement R. van Dijk
Bevoegde overheid:	Gemeente Arnhem M. Defilet
Beheer documentatie:	Bibliotheek Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, DANS-Easy en archief BAAC bv.
Uitvoerder:	BAAC bv, vestiging 's-Hertogenbosch Graaf van Solmsweg 103 5222 BS 's-Hertogenbosch tel. 073-6136219
Projectleider:	W.A. Bergman w.bergman@baac.nl

2 Vooronderzoek

2.1 Inleiding

Het archeologisch bureauonderzoek voor het project Coehoorn Oost is eerder in 2019 uitgevoerd door BAAC.[5] Hieronder volgt een beknopte samenvatting van dit onderzoek en een herhaling van het verwachtingsmodel. Voor een uitgebreide beschrijving van het bureauonderzoek wordt verwezen naar het desbetreffende rapport.

2.2 Samenvatting

Het plangebied ligt geomorfologisch gezien op de overgang tussen hellingafzettingen van de noordelijk gelegen stuwwal en fluviatiele afzettingen van de Rijn. Direct ten oosten van het plangebied ligt de monding van een erosiedal dat vanaf de stuwwal richting Rijn loopt.
Het plangebied ligt direct ten westen van de oude stadskern. Op een kaart van Jacob van Deventer uit de 16e eeuw is zichtbaar dat bebouwing in het plangebied aanwezig was. De toenmalige stadsgracht valt deels binnen het plangebied of lag er direct naast. Gaandeweg de 18e eeuw wordt de stad/vesting Arnhem voorzien van buitenwerken. Aan het eind van de 18e eeuw is dan ook geen sprake meer van bebouwing. Het plangebied wordt ingenomen door een verdedigingswerk: een ravelijn en de daarvoor liggende gracht.
Aan het begin van de 19e eeuw worden de verdedigingswerken gesloopt. In het zuidelijke deel van het plangebied wordt bebouwing gerealiseerd. Direct ten noorden van het plangebied wordt de 'Algemene Begraafplaats' ingericht. Een klein deel van de begraafplaats, met name de toegang, valt nog binnen het plangebied. In de tweede helft van de 19e eeuw wordt een driebeukige hallenkerk in het noordelijke deel nabij de begraafplaats gebouwd. In de daaropvolgende jaren raakt het plangebied vrijwel geheel bebouwd. Na de Tweede Wereldoorlog wordt vrijwel al deze bebouwing, inclusief de kerk, gesloopt en deels vervangen voor moderne deels onderkelderde bebouwing.

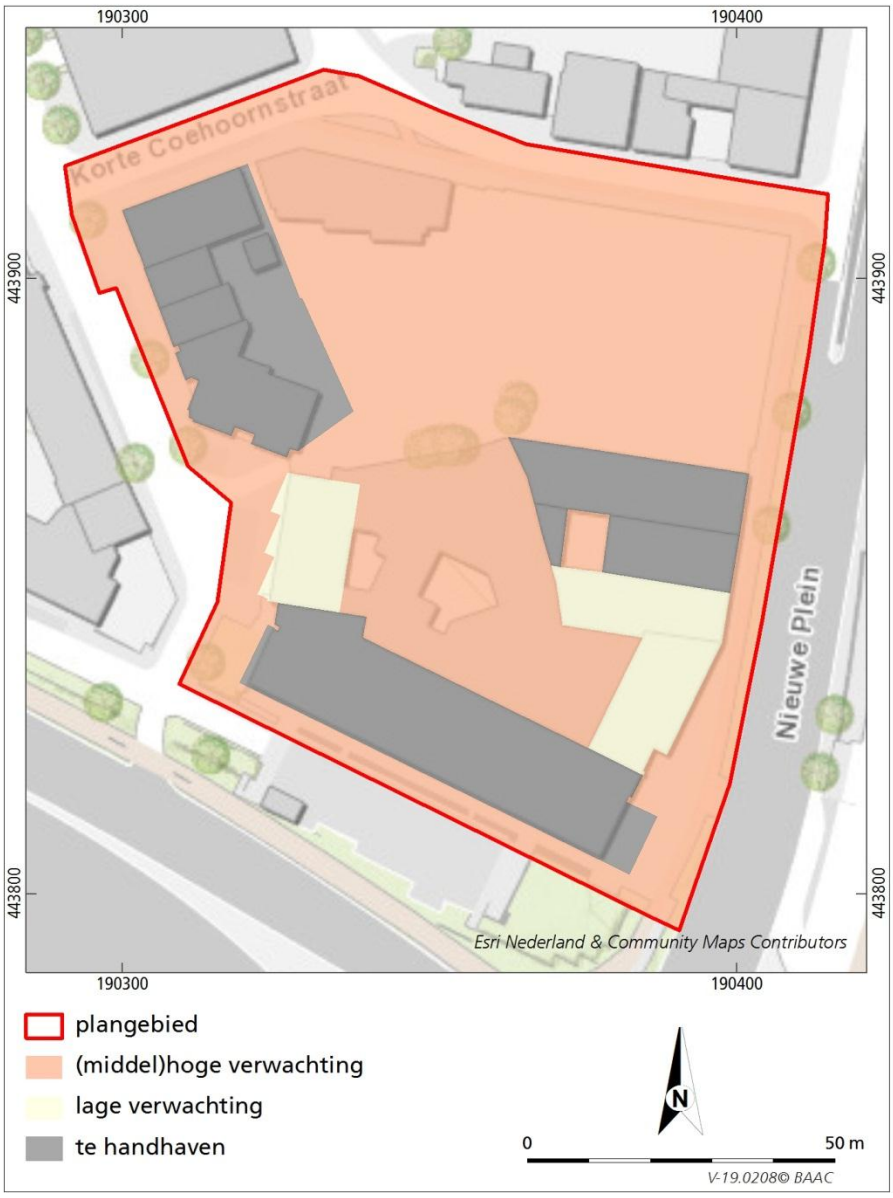
2.3 Archeologische verwachting

Over de periode voorafgaand aan de stadswording is op basis van de huidige gegevens weinig te zeggen; voor deze periode blijft de hoge verwachting, zoals die is opgesteld voor de gemeentelijke verwachtingskaart met enige nuance vanwege latere ingrepen in de bodem bestaan.
De verwachting op het aantreffen van resten uit de nieuwe tijd is zeer hoog. Eventueel aanwezige archeologische resten worden vanaf ongeveer een meter tot twee à drie meter onder maaiveld verwacht en zullen zich manifesteren door resten van bebouwing, zoals muurresten. Ook worden ophooglagen, zoals een

[5] Bergman & Willems 2019.

grachtdemping en resten van het ravelijn verwacht. Mogelijk dat bebouwing uit de 16e eeuw of eerder tot aan het maaiveld gesloopt is, waarna het ravelijn is aangebracht. Na de sloop van het verdedigingswerk in het begin van de 19e eeuw raakte het plangebied geleidelijk bebouwd. In het noordelijke deel was de entree van een begraafplaats gesitueerd; hier kunnen mogelijk begravingen worden aangetroffen. De huidige bebouwing dateert grotendeels van na de Tweede Wereldoorlog, waardoor eventuele resten uit WOII geruimd zullen zijn.[6] De panden aan de Nieuwe Plein 5 en 7 zijn voor WOII gerealiseerd. Onder deze panden kunnen archeologische resten bewaard zijn gebleven. De panden aan de Nieuwe Plein 1b en Bergstraat 35 en 37 zijn onderkelderd. Hier worden geen resten meer verwacht (figuur 2.1). De tussenliggende bebouwing (parkeergarage) is tot ruim een meter ontgraven. Voor de Coehoornstraat 60 is onbekend of een kelder of kruipruimte aanwezig is. Bij de sloop van de Kleine Eusebiuskerk zal de grond lokaal diep verstoord zijn, indien de twee tot drie meter diepe poeren weggehaald zijn. Lokaal zijn ook puinconcentraties te verwachten die mogelijk zijn achtergebleven na de sloop van de voormalige bebouwing.

[6] Bij naoorlogs geroerde grond worden in de regel geen relicten meer verwacht met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog.

Figuur 2.1 Archeologische verwachting zoals opgetekend tijdens het bureauonderzoek.

3 Inventariserend veldonderzoek

3.1 Werkwijze

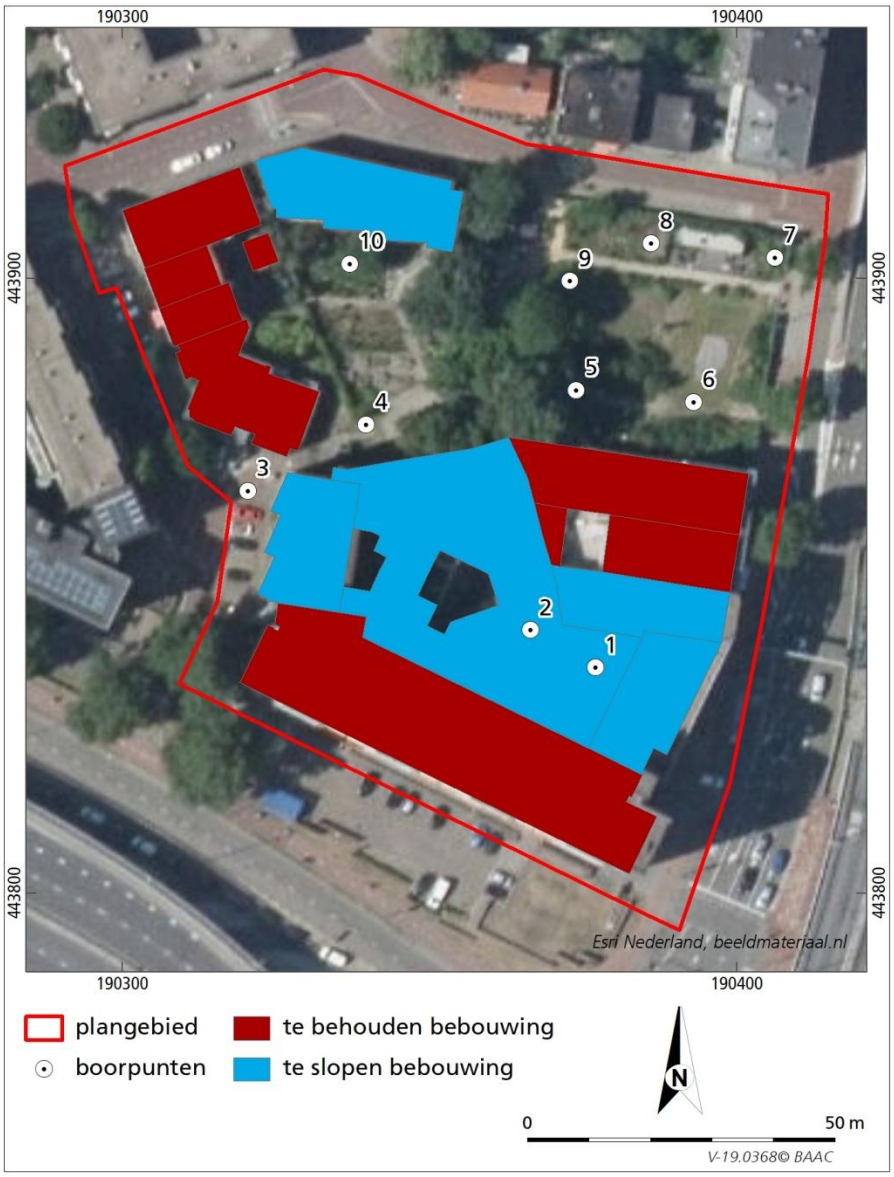
Bij het inventariserend veldonderzoek is de vooraf opgestelde archeologische verwachting getoetst. Bij het inventariserend veldonderzoek is het plangebied onderzocht op de geomorfologische, geologische en bodemkundige karakteristieken. Ook geeft het booronderzoek informatie over de intactheid van de bodem en geeft daarmee inzicht in de gaafheid van een eventuele archeologische vindplaats.

In het plangebied zijn 9 boringen gezet met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm. De boringen zijn uitgevoerd tot maximaal 5 m –mv. Gelijktijdig aan het archeologisch booronderzoek werd door een andere partij (Grondslag B.V.) een milieukundig bodemonderzoek uitgevoerd op een deel van het terrein. Voor dit onderzoek zijn gaten tot circa 0,5 m diep in puinhoudende grond gegraven. De boringen 5 en 6 zijn doorgezet in de reeds gegraven gaten. Een boring (boring 1 in de parkeergarage, figuur 3.1) is niet gezet, omdat hier auto's geparkeerd stonden waar schade aan zou kunnen ontstaan bij het maken van een boorgat.

De locaties van de boringen zijn ingemeten met GPS. De hoogteligging ten opzichte van NAP is uit het Actueel Hoogtebestand Nederland gehaald.[7] De hoogte van boring 2 kon vanwege inpandige ligging niet gemeten worden. De bodemlagen zijn lithologisch[8] en bodemkundig[9] beschreven.

Het veldonderzoek heeft plaatsgevonden op 11 december 2019. In navolgende paragrafen worden de resultaten van het veldonderzoek beschreven. De locaties van de boringen staan weergegeven op de boorpuntenkaart (figuur 3.1). De maaiveldhoogte (in meters t.o.v. NAP) is per boring vermeld in de boorstaten (bijlage 1).

[7] AHN 2019.
[8] NEN 1989.
[9] De Bakker & Schelling 1989.

Figuur 3.1 Boorpuntenkaart.

3.2 Veldwaarnemingen

Door de aanwezige bebouwing, bestrating en begroeiing waren aan het maaiveld geen aanwijzingen zichtbaar die zouden kunnen duiden op de aanwezigheid van archeologische resten in de bodem (figuur 3.2). Binnen het plangebied zijn wel meerdere zichtbare vergravingen en hoogteverschillen tot circa 2 m zichtbaar. Boring 2 is in een parkeerkelder gezet, waarvan het vloerniveau meer dan een meter lager ligt dan het straatniveau. De parkeerkelder is geheel verhard met betontegels.

Figuur 3.2 Zicht op het plangebied van boring 7 in oostelijke richting.

3.3 Verkennend booronderzoek

3.3.1 Lithologie en bodemopbouw

De inpandig geplaatste boring 2 bestaat tot het eind van de boring op 2,3 m –mv uit uiterst grof zand, waarbij in de top nog mortel- en baksteenresten zijn aangetroffen. Dit zand heeft een enigszins gemêleerde geelgrijze kleur. Dikke pakketten gemêleerd zand komen van nature niet voor, wat er vermoedelijk op duidt dat hier grond is geëgaliseerd en/of van elders is aangevoerd. In de ondergrond ter plaatse van de boringen 3 en 5 tot en met 9 is eveneens zeer tot uiterst grof zand aangetroffen. Dit zand is zwak grindig en egaal oranjegrijs tot licht geelgrijs van kleur en geïnterpreteerd als gestuwde rivierafzetting. Deze laag is aangetroffen vanaf 1,3 m –mv (16,2 à 16,4 m +NAP) ter plaatse van de boringen 5 en 9. Ter plaatse van de boringen 7 en 8 is de ongeroerde bodem vanaf circa 2 m –mv aangetroffen. Ten opzichte van NAP ligt de top van de gestuwde afzettingen hier op circa 16 m +NAP. De bodem ter plaatse van de boringen 3 en 6 is dieper geroerd, namelijk tot respectievelijk 2,6 en 3,4 m –mv (14,5 en 13,9 m +NAP). In de boringen 4 en 10 is de natuurlijke ondergrond niet bereikt. Boring 4 is gestaakt in geroerde grond op 5 m –mv (12,8 m +NAP). Boring 10 is vermoedelijk op baksteenpuin vastgelopen op 4,1 m-mv (13 m +NAP).

In boring 4 bestaat de geroerde grond uit een homogeen pakket zwak humeus, donkergrijs, gevlekt matig grof zand met baksteenresten en kiezels. Vergelijkbaar materiaal is ook in boring 10 aangetroffen. Hier komt echter tussen 1,2 en 1,3 m –mv nog een laag zeer sterk gevlekt, donker grijsgeel, zeer grof zand voor. Met uitzondering van boring 3 komen ook in de overige boringen meer dan een meter dikke zwak tot matig humeuze, zwak tot zeer sterk gevlekte en/of zandpakketten met een bijmenging van grind en baksteen voor op de gestuwde afzettingen. De geroerde grond ter plaatse van boring 3 is wezenlijk anders opgebouwd. Hier komen 30 tot 60 cm dikke, op basis van kleur en bijmenging van onder meer humus, grind en baksteen afzonderlijk te onderscheiden

zandlagen voor. Tussen 1,6 en 2,2 m –mv (15,6 en 15 m +NAP) komt een laag voor, waarin onder meer steenkool en botresten zijn gevonden.

3.3.2 Archeologische indicatoren

De bodemlagen zijn met de hand en op het oog onderzocht op de aanwezigheid van archeologische resten. Archeologische resten zoals bijvoorbeeld aardewerk, huttenleem, vuursteen, metaal, fosfaat, houtskool en al dan niet verbrand bot) kunnen een aanwijzing zijn voor de aanwezigheid van een archeologische vindplaats ter plaatse of in de nabijheid van de boring met indicator. Bij controle van het opgeboorde materiaal zijn echter geen relevante archeologische indicatoren aangetroffen. Ook zijn in de verschillende geroerde bodemlagen geen aanwijzingen gevonden die duiden op grondsporen of grachtvulling. Alleen in boring 3 komt gelaagdheid voor wat kenmerkend is voor binnenstedelijk gebied. In deze boring is tussen 1,6 en 2,2 m –mv ook een cultuurlaag met onder meer resten verbrand bot aangetroffen.

3.4 Archeologische interpretatie

Kenmerkende lagen voor binnenstedelijk gebied zijn alleen in boring 3 aangetroffen. In de overige boringen lijkt sprake te zijn van gronddempingen en niet van *in-situ* bodemlagen. Mogelijk dat de dempingen een deels restant zijn van de 17^{e} eeuwse verdedigingswerken. Met name ter plaatse van de boringen 4 en 10 is mogelijk sprake van de demping van een droge gracht. Bij de aanleg van de parkeerkelder (boring 2) zullen eventuele bewoningsporen zijn vernietigd. In de bodem zijn mogelijk nog wel sporen van het ravelijn te herkennen. Ter plaatse van de voormalige Kleine Eusebius (boringen 7, 8 en 9) zijn geen opvallend diepe vergravingen waargenomen. De top van de natuurlijke ondergrond ligt hier tussen 1,3 en 2,1 m –mv. Sporen van eventuele oudere bebouwing en de voormalige begraafplaats zullen bij het slechten van de kerk wel verloren zijn gegaan. Muurwerk van verdedigingswerken of uitbraaksleuven hiervan kunnen echter wel bewaard zijn gebleven. De voormalige stadsgracht was nabij boring 6 gesitueerd. In deze boring bleek de bodem geroerd tot 3,4 m –mv, waarbij derhalve mogelijk sprake is van een dempingspakket. Voor een gracht kenmerkende sterk humeuze laag is echter niet waargenomen. Boring 5 is op of nabij de bekende bebouwing uit de 16^{e} eeuw gezet. De bodem is hier relatief ondiep geroerd, waardoor eventuele funderingen of uitbraaksleuven bewaard gebleven kunnen zijn.

4 Conclusie en aanbevelingen

Hieronder volgt de beantwoording van de onderzoeksvragen zoals gesteld in het Plan van Aanpak:

Hoe is de bodemopbouw en zijn (begraven) bodems met potentiële archeologische niveaus (cultuurlagen) aanwezig? En zo ja, op welke diepte?
Uit de bodemopbouw blijkt evident dat de grond al eeuwenlang in cultuur is genomen. De bodemopbouw is niet eenduidig te beschrijven. Zo bestaat de inpandig geplaatste boring 2 (figuur 4.1) tot het eind van de boring op 2,3 m –mv uit uiterst grof zand. Dit zand heeft een enigszins gemêleerde geelgrijze kleur. Dikke pakketten gemêleerd zand komen van nature niet voor, wat er vermoedelijk op duidt dat hier grond is geëgaliseerd en/of van elders is aangevoerd, wat mogelijk duidt op een restant van het voormalige ravelijn. In de ondergrond ter plaatse van de boringen 3 en 5 tot en met 9 is eveneens zeer tot uiterst grof zand aangetroffen. Dit zand is zwak grindig en egaal oranjegrijs tot licht geelgrijs van kleur en geïnterpreteerd als gestuwde rivierafzetting. Deze laag is aangetroffen vanaf 1,3 m –mv ter plaatse van de boringen 5 en 9. Ter plaatse van de boringen 7 en 8 is de ongeroerde bodem vanaf circa 2 m –mv aangetroffen. De bodem ter plaatse van de boringen 3 en 6 is dieper geroerd, namelijk tot respectievelijk 2,6 en 3,4 m –mv. In de boringen 4 en 10 is de natuurlijke ondergrond niet bereikt. Boring 4 is gestaakt in geroerde grond op 5 m –mv. Boring 10 is vermoedelijk op baksteenpuin vastgelopen op 4,1 m-mv.

In boring 4 bestaat de geroerde grond uit een homogeen pakket zwak humeus, donkergrijs, gevlekt matig grof zand met baksteenresten en kiezels. Vergelijkbaar materiaal is ook in boring 10 aangetroffen. Hier komt echter tussen 1,2 en 1,3 m –mv nog een laag zeer sterk gevlekt, donker grijsgeel, zeer grof zand voor. Met uitzondering van boring 3 komen ook in de overige boringen meer dan een meter dikke zwak tot matig humeuze, zwak tot zeer sterk gevlekte en/of zandpakketten met een bijmenging van grind en baksteen voor op de gestuwde afzettingen. De geroerde grond ter plaatse van boring 3 is wezenlijk anders opgebouwd. Hier komen 30 tot 60 cm dikke, op basis van kleur en bijmenging van onder meer humus, grind en baksteen afzonderlijk te onderscheiden zandlagen voor. In deze boring is sprake van een potentieel archeologisch niveau tussen 1,6 en 2,2 m –mv.

Figuur 4.1 Boorpuntenkaart.

Zijn binnen het plangebied puindumps, muurresten, grachtvullingen op ophooglagen aanwezig. En zo ja, tot welke diepte?

Met name ter plaatse van de boringen 4 en 10 is mogelijk sprake van de demping van een droge gracht tot meer dan 4 m -mv. De voormalige stadsgracht was nabij boring 6 gesitueerd. In deze boring bleek de bodem geroerd tot 3,4 m –mv, waarbij derhalve mogelijk sprake is van een dempingspakket. Voor een gracht kenmerkende sterk humeuze laag is echter niet waargenomen. Ter plaatse van de voormalige Kleine Eusebius (boringen 7, 8 en 9) zijn geen opvallend diepe vergravingen waargenomen. De top van de natuurlijke ondergrond ligt hier tussen 1,3 en 2,1 m –mv. Ter plaatse van de parkeerkelder (boring 2) is waarschijnlijk een egalisatielaag aangebracht van materiaal wat elders van de stuwwal is aangevoerd, mogelijk bij de aanleg van het ravelijn. Boring 5 is op of nabij de bekende bebouwing uit de 16^{e} eeuw gezet. De bodem is hier relatief ondiep geroerd, waardoor eventuele funderingen of uitbraaksleuven bewaard gebleven kunnen zijn.

In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?
Indien bodemingrepen worden uitgevoerd die dieper reiken dan 1,3 m –mv adviseert BAAC een proefsleuf ter hoogte van de boringen 3 tot en met 6 dwars in oost-west richting over het gebied te zetten met haaks hierop noord-zuid gerichte sleuven. Hierbij kunnen zowel resten van voormalige bebouwing (funderingen, putten, uitbraaksleuven en dergelijke) als verdedigingswerken en grachten (waaronder palissades, aardwerken, palenrijen, beschoeiingen en dergelijke) worden aangetroffen. Het proefsleuvenonderzoek is erop gericht om de aan- of afwezigheid, de aard, de omvang, de datering, de gaafheid, de conservering en de inhoudelijke kwaliteit van de archeologische waarden vast te stellen. Een proefsleuvenonderzoek vormt de meest geëigende methode om de aanwezigheid van een archeologische vindplaats in één keer uit te sluiten of vast te stellen. Voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek dient een (door het bevoegd gezag goedgekeurd) Programma van Eisen te worden opgesteld, waarin de eisen waaraan het onderzoek dient te voldoen, zijn vastgelegd.

Bovenstaand advies is door de bevoegde overheid (gemeente Arnhem) beoordeeld.

Hoewel getracht is een zo gefundeerd mogelijk advies te geven op grond van de gebruikte onderzoeksmethoden, kan de aanwezigheid van archeologische sporen of resten nooit volledig worden uitgesloten in de gebieden waarvoor geen vervolgonderzoek wordt aanbevolen. BAAC bv wil er daarom op wijzen dat men bij bodemverstorende activiteiten alert dient te zijn op de aanwezigheid van archeologische waarden (zoals vondstmateriaal en grondsporen). Bij het aantreffen van deze waarden dient men hiervan melding te maken bij de minister (in de praktijk de RCE) conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet 2016.

5 Geraadpleegde bronnen

Bakker, H. de & J. Schelling, 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland*, Wageningen.

Bergman W.A. & J.M.J. Willems, 2019.: *Gemeente Arnhem. Plangebied Arnhem, Coehoorn Oost Archeologisch bureauonderzoek. BAAC rapport V-19.0208*. 's-Hertogenbosch.

Bergman W.A., 2019: *Plan van Aanpak Inventariserend veldonderzoek (verkennende fase) plangebied Coehoorn Oost te Arnhem.* 's-Hertogenbosch.

CCvD, 2018. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 4.1*. Gouda.

Collectief Particulier Opdrachtgeverschap (CPO), 2019. *Coehoorn Creatieve Wijk. Gebiedsvisie.* N.N.

Nederlands Centrum van Normalisatie (NEN), 1989: *Classificatie van onverharde grondmonsters, NEN 5104,* Delft.

Geraadpleegde kaarten

ANWB, 2004: *Topografische atlas Noord-Brabant (1:25.000).* Den Haag.

Geraadpleegde websites (november 2019)

AHN 3, *Actueel Hoogtebestand Nederland,* online geraadpleegd via http://www.ahn.geodan.nl.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), a. *Centraal Archeologisch Archief (CAA)* afkomstig van ARCHIS 3. Amersfoort.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), b. Kadastrale kaarten 1811-1832 Online geraadpleegd via http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/

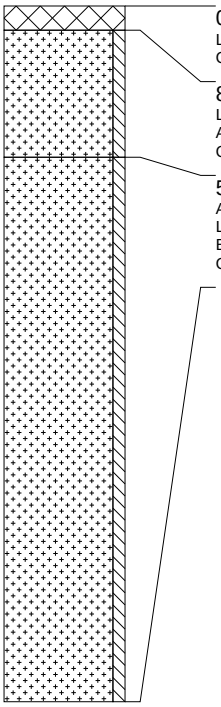
Topotijdreis, Site met topografische kaarten vanaf de 19e eeuw tot heden. Geraadpleegd via www.topotijdreis.nl.

Bijlagen

1 Boorstaten

boring: 19368-2

beschrijver: WB, datum: 11-12-2019, X: 190.335, Y: 443.856, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Gelderland, gemeente: Arnhem, plaatsnaam: Arnhem, opdrachtgever: Gemeente Arnhem, uitvoerder: BAAC

0 cm -Mv
Lithologie: niet benoemd, niet benoemd, kalkloos
Opmerking: Tegel

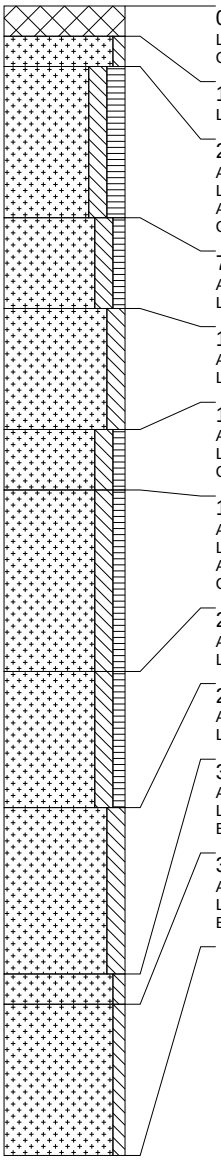
8 cm -Mv
Lithologie: zand, zwak siltig, geelgrijs, uiterst grof, kalkloos
Archeologie: enkel fragment bouwpuin (onbepaald)
Opmerking: Baksteen- en mortelresten

50 cm -Mv
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, zwak siltig, geelgrijs, uiterst grof, kalkloos
Bodemkundig: enkele Fe-vlekken
Opmerking: Gemeleerd

Einde boring op 230 cm -Mv

boring: 19368-3

beschrijver: WB, datum: 11-12-2019, X: 190.321, Y: 443.865, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 17,20, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Gelderland, gemeente: Arnhem, plaatsnaam: Arnhem, opdrachtgever: Gemeente Arnhem, uitvoerder: BAAC

0 cm -Mv / 17,20 m +NAP
Lithologie: niet benoemd, niet benoemd, kalkloos
Opmerking: Klinker

10 cm -Mv / 17,10 m +NAP
Lithologie: zand, zwak siltig, geelgrijs, zeer grof, kalkloos

20 cm -Mv / 17,00 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, matig siltig, matig humeus, donkergrijs, matig grof, kalkloos
Archeologie: enkel fragment aardewerk, enkel fragment bouwpuin (onbepaald)
Opmerking: Roodbakkend glazuur

70 cm -Mv / 16,50 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, matig siltig, zwak humeus, bruingrijs, matig grof, kalkloos

100 cm -Mv / 16,20 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, matig siltig, geelgrijs, zeer grof, kalkloos

140 cm -Mv / 15,80 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, matig siltig, zwak humeus, lichtbruingrijs, zeer grof, kalkloos
Opmerking: Kiezel

160 cm -Mv / 15,60 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, matig siltig, zwak humeus, bruingrijs, zeer grof, kalkloos
Archeologie: enkel fragment verbrand bot, enkel fragment bouwpuin (onbepaald)
Opmerking: Kiezels, iets hard baksteen en steenkool

220 cm -Mv / 15,00 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, matig siltig, zwak humeus, lichtbruingrijs, zeer grof, kalkloos

265 cm -Mv / 14,55 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, matig siltig, donkergeelgrijs, zeer grof, kalkloos

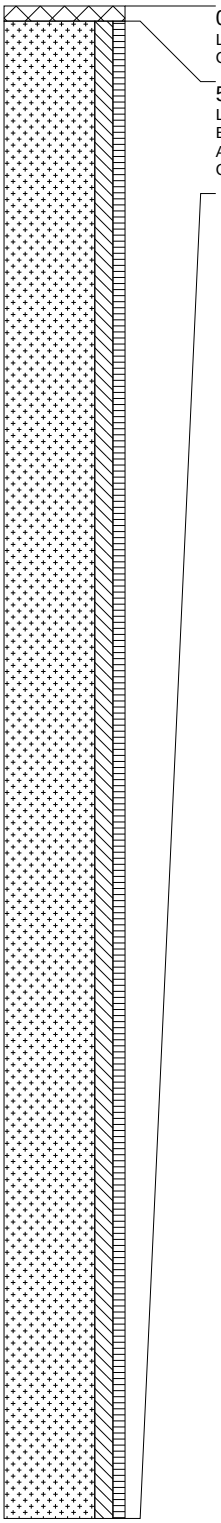
320 cm -Mv / 14,00 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: abrupt (<0,3 cm)
Lithologie: zand, zwak siltig, geelgrijs, zeer grof, kalkloos, interpretatie: fluvioglaciaal (keileem, grondmorene)
Bodemkundig: C-horizont

330 cm -Mv / 13,90 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, zwak siltig, grijswit, zeer grof, kalkloos, interpretatie: fluvioglaciaal (keileem, grondmorene)
Bodemkundig: C-horizont

Einde boring op 380 cm -Mv / 13,40 m +NAP

boring: 19368-4

beschrijver: WB, datum: 11-12-2019, X: 190.339, Y: 443.881, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 17,80, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Gelderland, gemeente: Arnhem, plaatsnaam: Arnhem, opdrachtgever: Gemeente Arnhem, uitvoerder: BAAC

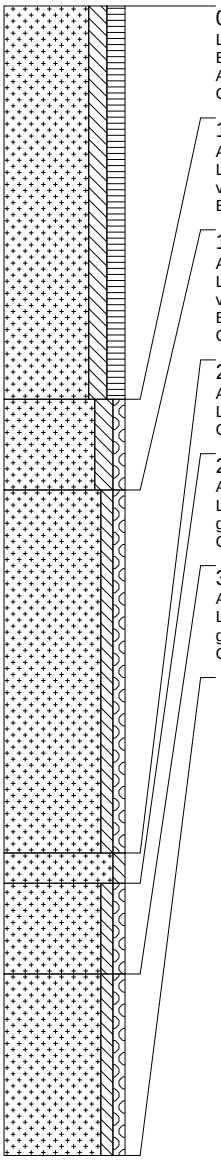
0 cm -Mv / 17,80 m +NAP
Lithologie: niet benoemd, niet benoemd, kalkloos
Opmerking: Tegel

5 cm -Mv / 17,75 m +NAP
Lithologie: zand, matig siltig, zwak humeus, donkergrijsgrijs, matig grof, kalkloos
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Archeologie: enkel fragment bouwpuin (onbepaald)
Opmerking: Baksteenresten en grind. Sterk gevlekt

Einde boring op 500 cm -Mv / 12,80 m +NAP

boring: 19368-5

beschrijver: WB, datum: 11-12-2019, X: 190.374, Y: 443.882, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 17,55, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: tuin, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Gelderland, gemeente: Arnhem, plaatsnaam: Arnhem, opdrachtgever: Gemeente Arnhem, uitvoerder: BAAC

0 cm -Mv / 17,55 m +NAP
Lithologie: zand, matig siltig, matig humeus, donkergrijsgrijs, matig grof, kalkloos
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Archeologie: fragmenten bouwpuin (onbepaald)
Opmerking: Baksteenresten en grind. Betonbrokken. Zeer sterk gevlekt

130 cm -Mv / 16,25 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: abrupt (<0,3 cm)
Lithologie: zand, matig siltig, zwak grindig, grijsbruin, zeer grof, kalkloos, interpretatie: fluvioperiglaciale afzettingen (zand en grind [leem, gyttja, veen])
Bodemkundig: BC-horizont

160 cm -Mv / 15,95 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, zwak siltig, zwak grindig, geelgrijs, uiterst grof, kalkloos, interpretatie: fluvioperiglaciale afzettingen (zand en grind [leem, gyttja, veen])
Bodemkundig: C-horizont
Opmerking: Gemeleerd. Scherp zand

280 cm -Mv / 14,75 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, zwak siltig, oranjegrijs, uiterst grof, kalkloos, interpretatie: fluvioperiglaciale afzettingen (zand en grind [leem, gyttja, veen])
Opmerking: Slecht gesorteerd

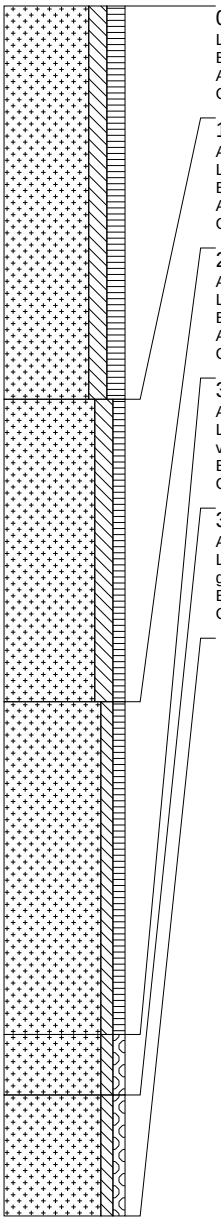
290 cm -Mv / 14,65 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, zwak siltig, zwak grindig, lichtbruingrijs, uiterst grof, kalkloos, interpretatie: fluvioperiglaciale afzettingen (zand en grind [leem, gyttja, veen])
Opmerking: Slecht gesorteerd

320 cm -Mv / 14,35 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, zwak siltig, zwak grindig, lichtgeelgrijs, uiterst grof, kalkloos, interpretatie: fluvioperiglaciale afzettingen (zand en grind [leem, gyttja, veen])
Opmerking: Naar onderen toe meer roest. Matig gesorteerd

Einde boring op 380 cm -Mv / 13,75 m +NAP

boring: 19368-6

beschrijver: WB, datum: 11-12-2019, X: 190.393, Y: 443.880, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 17,34, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: tuin, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Gelderland, gemeente: Arnhem, plaatsnaam: Arnhem, opdrachtgever: Gemeente Arnhem, uitvoerder: BAAC

0 cm -Mv / 17,34 m +NAP
Lithologie: zand, matig siltig, matig humeus, donkergrijsgrijs, matig grof, kalkloos
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Archeologie: fragmenten bouwpuin (onbepaald)
Opmerking: Baksteenresten en grind. Zeer sterk gevlekt

130 cm -Mv / 16,04 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: abrupt (<0,3 cm)
Lithologie: zand, matig siltig, zwak humeus, donkerbruingrijs, matig grof, kalkloos
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Archeologie: fragmenten bouwpuin (onbepaald)
Opmerking: Baksteenresten en grind. Gevlekt

230 cm -Mv / 15,04 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: abrupt (<0,3 cm)
Lithologie: zand, zwak siltig, zwak humeus, bruingrijs, zeer grof, kalkloos
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Archeologie: enkel fragment bouwpuin (onbepaald)
Opmerking: Baksteenresten en grind. Gevlekt

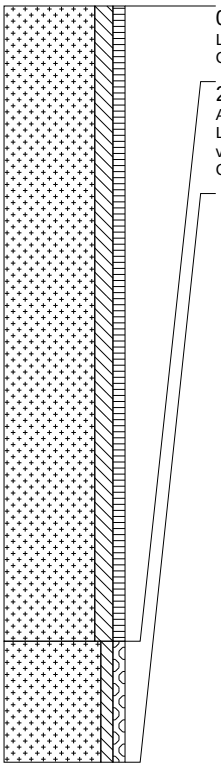
340 cm -Mv / 13,94 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, zwak siltig, zwak grindig, geelgrijs, zeer grof, kalkloos, interpretatie: fluvioperiglaciale afzettingen (zand en grind [leem, gyttja, veen])
Bodemkundig: C-horizont, enkele Fe-vlekken
Opmerking: Scherp zand. Matig gesorteerd

360 cm -Mv / 13,74 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, zwak siltig, zwak grindig, lichtgeelgrijs, zeer grof, kalkloos, interpretatie: fluvioperiglaciale afzettingen (zand en grind [leem, gyttja, veen])
Bodemkundig: C-horizont
Opmerking: Scherp zand. Matig gesorteerd

Einde boring op 400 cm -Mv / 13,34 m +NAP

boring: 19368-7

beschrijver: WB, datum: 11-12-2019, X: 190.406, Y: 443.903, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 18,50, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: tuin, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Gelderland, gemeente: Arnhem, plaatsnaam: Arnhem, opdrachtgever: Gemeente Arnhem, uitvoerder: BAAC

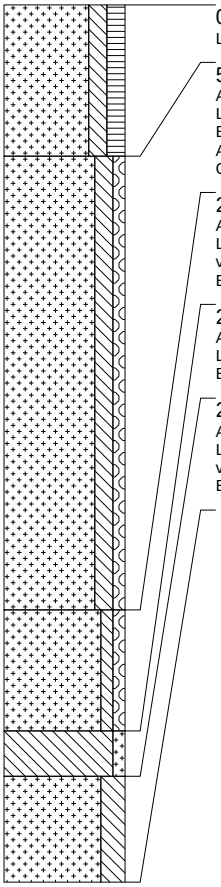
0 cm -Mv / 18,50 m +NAP
Lithologie: zand, matig siltig, zwak humeus, donkergrijsgeel, matig grof, kalkloos
Opmerking: Zeer sterk gevlekt en gelaagd. Baksteenpuin tussen 80 en 100

210 cm -Mv / 16,40 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: abrupt (<0,3 cm)
Lithologie: zand, zwak siltig, zwak grindig, geelgrijs, matig grof, kalkloos, interpretatie: fluvioperiglaciale afzettingen (zand en grind [leem, gyttja, veen])
Opmerking: Goed gesorteerd, goed afgerond

Einde boring op 250 cm -Mv / 16,00 m +NAP

boring: 19368-8

beschrijver: WB, datum: 11-12-2019, X: 190.386, Y: 443.906, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 18,40, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: tuin, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Gelderland, gemeente: Arnhem, plaatsnaam: Arnhem, opdrachtgever: Gemeente Arnhem, uitvoerder: BAAC

0 cm -Mv / 18,40 m +NAP
Lithologie: zand, matig siltig, matig humeus, donkergrijs, matig grof, kalkloos

50 cm -Mv / 17,90 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: abrupt (<0,3 cm)
Lithologie: zand, matig siltig, zwak grindig, donkergrijsgeel, matig grof, kalkloos
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Archeologie: fragmenten bouwpuin (onbepaald)
Opmerking: Baksteenresten. Zeer sterk gevlekt en gelaagd

200 cm -Mv / 16,40 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, zwak siltig, zwak grindig, geelgrijs, zeer grof, kalkloos, interpretatie: fluvioperiglaciale afzettingen (zand en grind [leem, gyttja, veen])
Bodemkundig: C-horizont, enkele Fe-vlekken

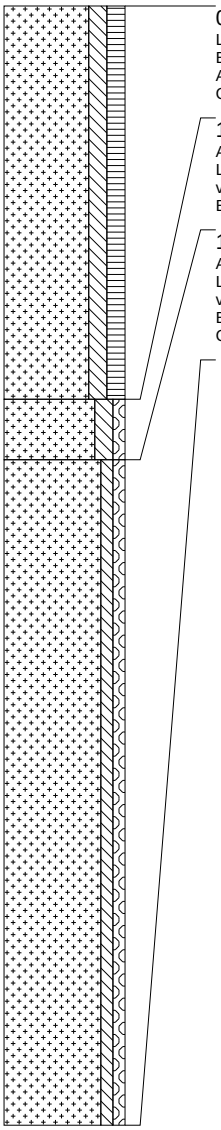
240 cm -Mv / 16,00 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: leem, zwak zandig, grijsgrijs, kalkloos, interpretatie: fluvioperiglaciale afzettingen (zand en grind [leem, gyttja, veen])
Bodemkundig: veel Fe-vlekken

255 cm -Mv / 15,85 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, sterk siltig, grijsgrijs, leembrokken, matig grof, kalkloos, interpretatie: fluvioperiglaciale afzettingen (zand en grind [leem, gyttja, veen])
Bodemkundig: enkele Fe-vlekken

Einde boring op 290 cm -Mv / 15,50 m +NAP

boring: 19368-9

beschrijver: WB, datum: 11-12-2019, X: 190.397, Y: 443.898, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 17,74, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: tuin, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Gelderland, gemeente: Arnhem, plaatsnaam: Arnhem, opdrachtgever: Gemeente Arnhem, uitvoerder: BAAC

0 cm -Mv / 17,74 m +NAP
Lithologie: zand, matig siltig, matig humeus, donkergrijsgrijs, matig grof, kalkloos
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Archeologie: fragmenten bouwpuin (onbepaald)
Opmerking: Baksteenresten en grind. Zeer sterk gevlekt

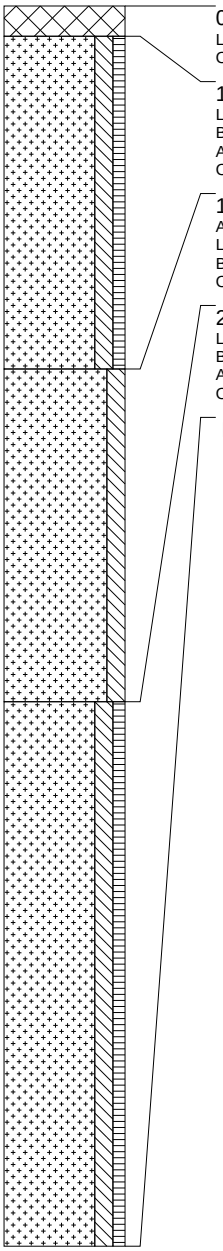
130 cm -Mv / 16,44 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: abrupt (<0,3 cm)
Lithologie: zand, matig siltig, zwak grindig, grijsbruin, matig grof, kalkloos, interpretatie: fluvioperiglaciale afzettingen (zand en grind [leem, gyttja, veen])
Bodemkundig: BC-horizont

150 cm -Mv / 16,24 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: geleidelijk (0,3-3 cm)
Lithologie: zand, zwak siltig, zwak grindig, geelgrijs, zeer grof, kalkloos, interpretatie: fluvioperiglaciale afzettingen (zand en grind [leem, gyttja, veen])
Bodemkundig: C-horizont
Opmerking: Gelaagd, soms gemeleerd. Leemlaag op 300. Enkele roestvlekken. Goed gesorteerd, goed afgerond.

Einde boring op 370 cm -Mv / 14,04 m +NAP

boring: 19368-10

beschrijver: WB, datum: 11-12-2019, X: 190.337, Y: 443.902, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: 17,15, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Gelderland, gemeente: Arnhem, plaatsnaam: Arnhem, opdrachtgever: Gemeente Arnhem, uitvoerder: BAAC

0 cm -Mv / 17,15 m +NAP
Lithologie: niet benoemd, niet benoemd, kalkloos
Opmerking: Klinker

10 cm -Mv / 17,05 m +NAP
Lithologie: zand, matig siltig, zwak humeus, donkergrijsgrijs, matig grof, kalkloos
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Archeologie: enkel fragment bouwpuin (onbepaald)
Opmerking: Baksteenresten en grind. Sterk gevlekt

120 cm -Mv / 15,95 m +NAP
Algemeen: aard bovengrens: abrupt (<0,3 cm)
Lithologie: zand, matig siltig, donkergrijsgeel, zeer grof, kalkloos
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Opmerking: Zeer sterk gevlekt

230 cm -Mv / 14,85 m +NAP
Lithologie: zand, matig siltig, zwak humeus, bruingrijs, matig grof, kalkloos
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Archeologie: enkel fragment bouwpuin (onbepaald)
Opmerking: Baksteenresten en grind. Sterk gevlekt. Boring vastgelopen op vermoedelijk baksteen

Einde boring op 410 cm -Mv / 13,05 m +NAP

Bijlage Raadsvoorstel vaststelling bestemmingsplan Coehoorn Oost: Participatie inwoners bij ontwikkeling Coehoorn

Onderwerp: Overzicht communicatiemomenten

Hieronder vindt u een overzicht waarin de meeste individuele contactmomenten met bewoners niet in zijn opgenomen.

Activiteit	datum	toelichting
Bewonersavond	6-5-2019	Reacties ophalen over Mobiliteit
Bewonersavond	16-5-2019	Reacties ophalen over Stedenbouw
Bewonersavond	28-5-2019	Reacties ophalen over Park
Werkatelier	2-10-2019	Met de werkgroep mobiliteit
Werkatelier	30-10-2019	Met de werkgroep mobiliteit
Nieuwsbrief	12-12-2019	
Ledenvergadering bewoners Du Soleilflat	16-12-2019	Gesprek over plannen
Nieuwsbrief	18-12-2019	Park
Vouwfolder/stemkaart	27-1-2020	Park
Nieuwsbrief	3-2-2020	
Wekelijks spreekuur door projectmanager	febr.-juni 2020	tijdens de corona is dit via de email doorgegaan
Bezoek bewoners korte Coehoornstraat	21-2-2020	Op verzoek van bewoners
Inloopavond voor de wijk	11-2-2020	Plot 1, bestemmingsplan, Park, mobiliteitsplan
Inloopavond voor Blauwe Golven	17-2-2020	projectmanager aanwezig met informatie
Arnhems Hart	2-3-2020	aangeschoven bij discussietafel Arnhems Hart
Nieuwsbrief uitslag enquête	20-4-2020	Park
Rondwandeling met actieve bewoner Du Soleilflat	29-4-2020	
Nieuwsbrief bestemmingsplan	6-5-2020	

Vaststelling Bestemmingsplan Chw Coehoorn-Oost

Voor de gemeenteraadsvergadering d.d.:	27 januari 2021
Zaaknummer:	
Portefeuillehouder:	R. van der Zee

.

Aan de gemeenteraad, 20 januari 2021

Aanwezig:
de raadsleden/fractievolgers Kraaijenbrink (AC), Van Es (VVD), Loor (D66), Gemici (GL), Azoubay (PvdA), Eliëns (Partij voor de Dieren), Van den Broek (CDA) en Van Plateringen (Arnhemse Ouderen Partij). De fractie van de SP, ChristenUnie, PVV en DENK Verenigd Arnhem waren niet vertegenwoordigd.

Verloop
De vergadering vond plaats in twee termijnen. Er waren onder andere vragen over (de toekomst van) Stella by starlight.
De fractie van D66 overweegt (technische) amendementen ten aanzien van 'de omschrijving van de creatieve sector' en over 'meer flexibiliteit t.a.v. maximale bouwhoogte'.

Toezegging
De wethouder zegt toe om de raad over het proces van burgerparticipatie in dit gebied (en de resultaten van deze participatie) op de hoogte te houden.

Conclusie
De voorzitter concludeert dat de M-2 fase is afgerond en het raadsvoorstel kan worden doorgeleid naar de besluitvormende vergadering.

De raadsadviseur, De voorzitter,

E.J.S. Dirksen M. Simonis